

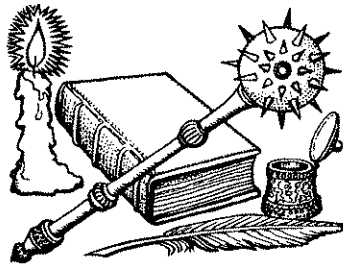
УНІВЕРСАЛИ
УКРАЇНСЬКИХ
ГЕТЬМАНІВ

УНІВЕРСАЛИ
ІВАНА
МАЗЕПИ

УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ

МАТЕРІАЛИ
ДО УКРАЇНСЬКОГО
ДИПЛОМАТАРІЮ

Серія I

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА імені М.С. ГРУШЕВСЬКОГО
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО імені ШЕВЧЕНКА
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ
АРХІВ УКРАЇНИ, м. КИЇВ

УНІВЕРСАЛИ ІВАНА МАЗЕПИ (1687–1709)

частина II

НТШ
Київ - Львів - 2006

Пропонована увазі читачів публікація включає універсали, накази та інструкції Івана Мазепи, які не потрапили до першої частини наказових документів цього гетьмана, виданої у 2002 році, у першому додатку книги містяться наказові документи українських гетьманів до часів правління Івана Мазепи, у другий додаток включені аналогічні документи генеральної військової старшини і полковників від часів Богдана Хмельницького по часи Івана Мазепи. Документи містять інформацію про соціально-економічний розвиток і політичне становище України у 2-й половині XVII – на початку XVIII ст. Видання містить науково-довідковий апарат: список місць перебування Івана Мазепи в 1687-1709 рр., список архівних фондів і публікацій, список скорочень, список застарілих і маловживаних слів, предметний, іменний і географічний покажчики, список ілюстрацій, перелік документів. Видання розраховане на науковців, викладачів і студентів, на всіх, хто цікавиться історією України.

Упорядкування

Іван БУТИЧ, Вячеслав РИНСЕВИЧ

Редакційна колегія

*Павло СОХАНЬ (голова), Генадій БОРЯК, Віктор БРЕХУНЕНКО,
Іван БУТИЧ, Дмитро БУРИМ, Ігор ГИРИЧ, Ярослав ДАШКЕВИЧ,
Олег КУПЧИНСЬКИЙ, Олександр МАВРІН, Юрій МИЦИК,
Ольга МУЗИЧУК, Олег РОМАНІВ, Валерій СМОЛІЙ*

Надруковано за ухвалами Вченої ради Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М. С. Грушевського та Видавничої ради
Наукового товариства ім. Шевченка у Львові

Том видано завдяки фінансовій підтримці
Фонду ім. Наталії Данильченко НТШ в Америці

Зміст

Передмова.....	7
Вступ.....	11
Універсали і накази Івана Мазепи.....	45
Додатки.....	417
I. Документи українських гетьманів (1632-1686).....	419
II. Документи генеральної старшини і полковників (1653-1709).....	531
III. Конституція Пилипа Орлика.....	635
IV. Список місцевостей, в яких перебував Іван Мазепа.....	649
Примітки.....	671
Список архівних фондів і публікацій.....	709
Список скорочень.....	715
Словник застарілих і маловживаних слів.....	717
Предметний покажчик.....	723
Іменний покажчик.....	739
Географічний покажчик.....	753
Перелік документів.....	763

Передмова

Як відомо, від імені гетьмана і за його підписом видавалися різні розпорядження адміністративно-політичного характеру. Ці документи поширилися під назвою гетьманських універсалів, або, рідше, гетьманських листів, серед яких, зокрема, були й такі, що стосувалися військових справ.

Гетьманські універсали мали певний диплом. У верхній частині ставилися ім'я і титул гетьмана, далі зазначалося, кому адресовано універсал, викладався зміст розпоряджень, містилося попередження про кару за його невиконання. Закінчувався універсал датою із зазначенням місця його написання. До універсалу додавалася печатка. Універсали розсилалися для оголошення по полках.

За змістом вони охоплювали найрізноманітніші сторони управління України і досить повно відображали діяльність гетьманського уряду.

Велика група універсалів стосується господарства – роздачі і підтвердження земельних володінь, підтвердження купчих, поділу земель та іншого майна.

Повсякчасне знищення документів Гетьманської канцелярії ще за часів Гетьманщини мало наслідком те, що до наших днів збереглася лише незначна частина універсалів. Втім, порівняно з іншими документами універсали збереглися в більшій кількості. Це пояснюється тим, що їх власники дбайливо ставилися до них, виготовляли копії і нерідко навіть вписували універсали до міських ратушних книг. Непогано збереглися монастирські універсали, оскільки монастирі добре дбали про їх збереження, завдяки чому значну частину вцілілих монастирських універсалів складають оригінали.

Універсали, що підтверджували права на маєтності, стали об'єктом особливої перевірки у 1729-1730 рр., що дістала назву Генерального слідства. Перевірка була проведена в 10 полках, внаслідок якої було складено 10 комплексів документів. Частина з них була надрукована. Поза публікацією залишилася добірка документів Полтавського, Чернігівського та Прилуцького полків.

Відносно багато гетьманських універсалів, у т. ч. і Івана Мазепи збереглося в Генеральному описі Лівобережної України, проведеному у 1764-1769 рр., як правило, універсали для цього опису копіювалися з оригіналів, про що є застереження в кожному конкретному випадку. Ці копії звірялися канцеляристами і засвідчувалися їх підписами. У більшості випадків вони також містять підписи осіб, які одержували універсали назад. Всі ці засвідчені копії мали характер офіційних документів.

У гетьманських універсалах віддзеркалено соціально-економічне і політичне життя міст та їх місце в суспільстві, взаємини міщан з козаками, прослідковується ствердження за містами окремого правового статусу та зростання їх ролі в торгово-виробничій і фінансовій сфері, відбивається їх вплив на державотворчі процеси в Гетьманщині. Всі ці питання історії міст у сукупності і взаємозв'язку досі належним чином не з'ясовані, для розв'язання яких зосереджений в універсалах матеріал має велике значення.

Якою значною увагою гетьманів з часів Б. Хмельницького користувалися міста видно на прикладі Києва, що отримав понад 110 гетьманських універсалів, серед інших в них порушуються питання великого промислового виробництва, млинарства, гуральництва, спорудження гребель, млинів, рудень, заснування слобід.

Протягом значного часу будова багатьох універсалів різних гетьманів мало чим відрізнялася між собою. Універсали Богдана Хмельницького підтверджувалися і були зразком для наступних гетьманів – Івана Виговського, Юрія Хмельницького, Івана Брюховецького, Івана Самойловича, Івана Мазепи та інших.

Так, наприклад, імунітетні універсали, в яких мало чи не кожний гетьман звертався до питань пов'язаних із захистом інтересів міщан, завжди були схожі між собою – зазвичай в них йшлося про захист міщан від зловживань переїжджих, неприпустимість вимагання ними від міщан наїдків і напоїв та надання їм підвод для подальшої подорожі, окрім тих випадків, коли подорожні мали на це відповідні дозволи від гетьмана, другою не менш актуальною темою таких універсалів були повсякчасні заборони козакам шинкувати горілкою в містах, що було порушенням міських привілеїв, втім ці заборони ніколи не були достатньо ефективними.

Таким чином універсали, що відбивають взаємини між міщанами і козаками, засвідчують, що ці відносини не були безхмарними. Особливо дошкуляли міщанам переходи військ, оскільки розміщені на постій в їхніх дворах військові спричиняли значні збитки та розорення міщан.

Ще однією важливою проблемою для міщан була загроза обмеження магдебурзького права, яким користувалися міста, оскільки козацька старшина в містах була зацікавлена в ліквідації міського самоуправління та переобрання управління містами в свої руки. Гетьманські універсали Кисву, Чернігову, Ніжину, Переяславу навпаки підтверджували, що магдебурзьке право має залишитися.

Загалом нечіткість у взаєминах між міською владою, що користувалася магдебурзьким правом, та козацькою надавала гетьманам широкі можливості для втручання у міське самоврядування (здебільшого не йдеться про малі міста і містечка, які ніяких особливих прав не мали). Нині відомо близько 40 універсалів Івана Мазепи наданих Кисву, дещо менше Стародубу, Ніжину, Чернігову та Переяславу. Як історичне джерело вони розглядалися у працях О. Лазаревської та І. Каманіна. Частина з них у свій час була оприлюднена.

За гетьмана Мазепи старшина енергійно намагалася закріпити за собою як вільні (так звані “вільні військові”) землі, так і перехопити ті землі, які вже мали державців, зокрема претендувала на володіння міст. Загальна площа старшинського землеволодіння збільшувалася, земля концентрувалася в руках окремих

старшинських фамілій. Землі, що раніше надавалися як службові, на час перебування на урядових посадах – “до ласки войскової”, почали надаватися в “зупольне володіння”, тобто в повну власність.

Внутрішня політика Мазепи сприяла зростанню козацької старшини, зміцненню її економічної бази, перетворенню її на зверхній стан Гетьманщини – провідну верству Козацько-Гетьманської держави. Логічним наслідком цього було злиття старшинського землеволодіння із шляхетським, яке так чи інакше зберігалось від польських часів. Саме за часів Мазепи обидві групи землеволодіння, не тільки фактично, але й юридично зливаються в одне старшинське володіння, яке дедалі більше набуває характеру шляхетського “вічного” володіння.

Джерелами нагромадження старшинського землеволодіння були: спадщина, надання гетьманської влади (нерідко ствержені царською владою), займанщина, купівля, сплата за борги або провини, дарунки (особливо характерні для монастирського землеволодіння). Ці джерела відомі ще з попередньої епохи, але за часів Мазепи значення кожного з них помітно зростає, створюючи яскраву картину мобілізації землеволодіння.

Надання маєтків старшині і духовенству гетьманською владою та полковниками суттєво збільшилося. На жаль, як зазначив О. Оглоблін, неможливо дати повну характеристику, оскільки багато земельних універсалів не збереглося. Є цікаві дані щодо цього по окремих полках. За матеріалами Генерального слідства про маєтності 1729 р. у Чернігівському полку Мазепа роздав 48 маєтків, тоді як Самойлович надав лише 27.

Вже в перші місяці свого гетьманування Мазепа видав низку універсалів, якими, як стверджувалися старі володіння (що було звичайною практикою при обранні гетьмана), так і надавалися нові з фонду “вільних військових” маєтностей, що були в безпосередньому розпорядженні гетьманського уряду раніше, ще одним джерелом роздавання “вільних” земель стали конфісковані маєтності у родичів та прибічників Самойловича. Щедре роздавання земель в перші роки гетьманування Мазепи (1687-1689) пояснюється головним чином тим, що новому гетьманові треба було віддячити своїм прибічникам та взагалі забезпечити собі якнайширше коло прихильників серед старшини.

Друга хвиля надання земель Мазепою припадає на 1699-1701 рр., яка, очевидно, була пов’язана з подальшим зміцненням старшинської верстви, що тепер могла наполегливіше висувати перед гетьманським урядом свої соціально-економічні та політичні вимоги, особливо з початком нової війни зі Швецією.

Нарешті в третій раз надання маєтків гетьманською владою посилюється в останні роки гетьманування Мазепи (1706-1708 рр.), мабуть, у зв’язку з тим складним політичним та економічним станом, в якому перебувала тоді Гетьманщина.

За час гетьманування Мазепи старшині та монастирям було надано сотні сіл з кількома тисячами дворів посполитих. Лише в Лубенському полку Мазепа надав 79 сіл, де в 1729 р. було 4252 селянських двори.

Особливо щедро надавав Мазепа володіння своїм найближчим прибічникам. Наприклад, прилуцькому полковникові Дмитру Горленкові протягом 1694-1706 рр. гетьман надав більше десяти сіл. Але Горленко не був винятком – за ним ішли інші представники старшинської верхівки.

Вступ

Детальний нарис, присвячений діяльності гетьмана міститься у вступі до I-ї частини “Універсалів Івана Мазепи” (2002, Київ-Львів, НТШ), де аналізується стан правових відносин між Гетьманщиною і Москвою на момент отримання Мазепою влади, політична канва тодішніх подій, історіографія доби Мазепи, біографія гетьмана, окреслено розвиток старшинського і монастирського землеволодіння, промисловості і торгівлі, подано ряд висновків до деяких інших питань, що характеризують часи Мазепи, а також представлено структурну будову його документів.

Тому даний вступ зосереджено лише на розгляді кількох окремих тематичних напрямків, що мають відношення до діяльності Мазепи в контексті соціально-економічної та політичної історії Гетьманщини, висвітлення яких побудоване на документах обох збірників. Огляд таким чином репрезентує документи серії гетьманських універсалів дещо під іншим кутом ніж I-ї частини.

* * *

Універсали складають переважну частину збірника, який проте містить також накази та інструкції Мазепи, тобто представляє всю групу наказово-розпорядчих документів, що відбиває практичне застосування влади гетьманами.

З них універсали були найзручнішою формою передачі волі гетьмана, оскільки вони містили звернення, адресовані до всіх, хто так чи інакше мав стосунок до забезпечення дієвості складеного акту. Таким чином гетьман зобов'язував рахуватися з універсалом як урядовців, так і різні стани населення.

Гетьманські інструкції чи інформації це своєрідні накази довіреним особам передати визначеним адресатам гетьмана його офіційні пропозиції, офіційну точку зору на поточні події і процеси.

Накази та розпорядження гетьмана стосувалися конкретного урядовця чи урядовців на яких покладалося виконання визначених завдань, або регламентувалися їх дії та поведінка при виникненні певних ситуацій. Іноді такі звернення склалися у неофіційному дружньому стилі, в чому вони подібні були до приватних листів, проте наказово-розпорядчий зміст цих документів дозволяє їх так само відносити до загальної групи імперативних актів.

Усі ці документи є актами безпосереднього управління Гетьманщиною, кожний з них відбиває певний момент цього управління і дозволяє прямо фіксувати

незмінність або навпаки еволюцію поглядів гетьмана на суспільне і політичне життя Гетьманщини протягом усіх років порівняно довгого перебування Мазепи при владі.

* * *

Роки правління Мазепи завершують першу половину стотридцятилітньої доби Гетьманщини, соціально-економічне та правове становище якої в зазначений період помітно відрізнялося від останніх років її існування. Попри це, реалії, що склалися в Україні наприкінці XVIII століття, нерідко ретроспективно поширюють на більш ранні часи, насамперед це стосується такого явища як реставрація кріпацтва. Дійсно, історикам, насамперед, впадала в око невідповідність масштабу жертв українського народу, покладених у Визвольній війні, з кінцевими наслідками, серед яких була й вражаюча деформація правового статусу селянства. Зокрема, В. Мякотін, наголошуючи на ролі саме селянства в подіях Визвольної війни, писав “во всей истории европейского крестьянства, быть может, не было другого такого трагического момента, как история малорусского крестьянства XVII-XVIII вв. В половине XVII ст. это крестьянство могучим порывом освободило свою страну от власти Польши и самого себя от крепостного права... но прошло 130 лет и в Левобережной Украине вновь водворилось крепостное право, ее крестьяне снова стали крепостными помещиков”¹. Теж саме, ще раніше, писав О. Лазаревський, який при цьому головними винуватцями ситуації, що склалася пізніше, можливо, навіть більшою мірою, ніж це було насправді, вважав представників старшини, та недооцінював, чи нехтував, вплив Росії на закріпачення українських селян. Історик стверджував: “захватив поземельные права в свои руки, старшина стала стремиться затем к отнятию у посполитых права перехода... такое стремление, не представляя собою в глазах русского закона ничего необыкновенного, мало помалу стало находить себе поддержку в этом законе, так что к концу XVIII в. с изданием указов 10 декабря 1763 и 3 мая 1783 гг. несколько, по-видимому, не касавшихся существа юридических отношений помещиков и крестьян в Малороссии *de facto* и *de jure* образовалось полное крепостное право, как бы в силу естественного порядка вещей, находившего свою опору и свое оправдание в существовавшем уже обычном праве”². Проте за такого підходу постає питання, коли ж саме з’явилися передумови для запровадження кріпацтва, той нібито природний порядок речей, про який згадує Лазаревський. Для багатьох істориків, які звертали увагу на соціально-економічний розвиток Гетьманщини, цей період припадає саме на часи Мазепи.

Так, О. Єфименко, у виданому на початку минулого століття курсі української історії, відзначаючи намагання державців отримати права на розпорядження свободою та землями своїх підданих, вважала, що до XVIII століття досягнути успіхів в цьому їм не вдавалося³, (відтак, від зворотного, виходило саме з початку XVIII століття на цьому шляху державці досягають перших успіхів). Власне, таким чином, вона однією з перших визначила межі перехідного періоду, на який припадають початки кріпаччини.

Загалом, такі погляди, що тенденції до закріпачення з'являються десь в період правління Мазепи, виявилися в подальшому досить сталими. Про це писалося як в спеціальних працях, так і в загальних курсах з історії України, в останньому випадку із зрозумілих причин аналіз був побіжний, тому що викладалася сформована точка зору. В числі таких дослідників були М. Грушевський, М. Василенко, В. Барвінський, І. Крип'якевич, Д. Дорошенко, Н. Полонська-Василенко та багато інших, погляди яких, незважаючи на незначні відмінності, збіглися по суті.

Можна зафіксувати, що особливої трансформації у підході до термінів появи зазначеного перехідного періоду відтоді не сталося. Наприклад, і в сучасному курсі історії В. Борисенка саме кінець XVII століття характеризується як період обмеження особистої свободи сільськогосподарського виробника (власне, селянина) та започаткування тенденції до перетворення соціальної залежності селян на кріпацьку⁴.

Крім того, паралельно в працях переважної більшості українських істориків фіксуються висновки про погіршення соціального і матеріального становища посполитих з початку XVIII століття, що є незаперечним. Оскільки ж зв'язок між погіршенням життя посполитих та втягуванням селян у кріпацьку залежність звичайно подається як очевидний, цей висновок нібито не потребує, а тому й не супроводжується детальною аргументацією. Втім зовсім необов'язково, навіть при погіршенні умов життя, самі селяни могли легко змиритися з обмеженням їх особистої свободи, навіть при тому, що влада в своїх інтересах могла бути в цьому зацікавлена, скоріше навпаки, інакше процес втрати посполитими юридичних прав на землю, як її безпосередніх землевласників не був би таким довгим і складним.

Так само й протяжний процес закріпачення в Гетьманщині був за своїм характером суто специфічним, а тому варто завжди пам'ятати, що становище підданих, які з'являються в козацькій Україні у державців, і яких вони намагаються закріпити на землі, в жодному випадку не можна ототожнювати з становищем кріпаків російських поміщиків (що іноді трапляється в силу певних стереотипів). Справа звичайно не в кількості часу, яку залежні селяни мусили витратити на роботи для державців, це ще можна порівнювати і побачити, що становище російських селян було значно важчим ніж українських, однак малодоцільно, порівнюючи в ці часи їх правове становище, як формальне, так і передусім фактичне, шукати спільні знаменники їхнього буття, як однієї верстви, настільки ще кардинально відмінним було сприйняття залежних селян в російському та українському соціумі. Для цього досить навести два приклади з судової практики обох суспільств.

Так, сумнозвісною в російській історії поміщицею Д. Салтиковою особисто, або за її наказом, було закатовано в 1756-1762 рр. більше ста кріпаків. Проте, російський суд (а це були часи жорстоких присудів) визначив для Салтикової остаточним покаранням утримання в монастирі. М'яке покарання звичайно було таким лише тому, що загиблі були кріпаками (не більше коштувало їх життя і за років правління Петра I, яких Московське царство в 1649 р. остаточо перетворило на державну власність, надану у довічне користування поміщикам).

Для Гетьманщини такий присуд був немислимим, так само як і приведенний нижче вирок суду в Україні був неможливим в Росії.

5 вересня 1701 р. пирятинським судом у складі отамана, віта і двох бурмистрів розглядалася справа про вбивство городиського осавула М. Ластовецького, який намагався примусити вийти на панщину городиського жителя І. Горкушенка. В суді Горкушенко визнав “пришол он, асаул, мене на панщину пашнѣ возити выгонити... на панщину не хочачи йихати, давалем асауловѣ коня, и он не хочачи брати коня, стал мене лаяти, потим я, не утоливши запалчивости сердца своего... вдарилем оного по верх уха по висках”. Але показово, що незважаючи на умисне вбивство пирятинський суд, визначивши що за такий злочин згідно 16 артикулу 11 розділу статуту Великого князівства Литовського належить четвертувати, на прохання “людей обших” звільнив Горкушенка від покарання, обмежившись лише розпорядженням Горкушенкам надати сім’ї загиблого зі своєї худоби поголовшину⁵. Така незвичайно уважна реакція суду на місцеву громадську думку, очевидно, пояснюється тим, що спроби запровадження панщини сприймалися в тодішньому суспільстві однозначно негативно.

Саме поняття, що ж таке панщина на козацьких землях, в ці часи очевидно тільки формувалося, і не могло механічно моделюватися з тієї, що була встановлена до Хмельниччини, та й сама ця лексема при Мазепі зустрічається вкрай рідко, оскільки влада Гетьманщини намагалася її не вживати. Наприклад, серед документів Мазепи даного тому вона присутня лише в одному універсалі, від 11 жовтня 1689 р., в якому гетьман забороняє старості переяславського полковника притягати до панщини гутників з села Жабурки⁶. Не дивно, що кріпаки з Росії постійно втікали до Гетьманщини, і попри те, що російський уряд постійно вимагав від гетьманів їх розшуку та повернення російським поміщикам гетьманські урядовці були неспроможні це зробити. Зрештою у 1688 р. царський уряд обмежив час відведений для розшуку кріпаків, що втекли до України. Та хоч 12 травня 1688 р. Мазепа, звертаючись у Москву, дякував за “монарший указъ, чтобъ бѣглые з великороссийских городовъ у малороссийскіе города люде, которыи болшей пятнадцети лѣтъ тутъ мешкают, не были назадъ челобитчицкомъ ворочаны”⁷, проте проблему видачі втікачів, терміни втечі яких не перевищували 15 років, він всеодно вирішити не міг. Втім українські гетьмани завжди вказували, що реалізація таких вимог викличе велике збурення у суспільстві.

З погляду появи ознак, чи відсутності таких, до закріпачення селян Гетьманщини в часи правління Мазепи представляють додатковий інтерес імперативні документи (універсали, накази, інструкції) з повсякденної практичної діяльності самого гетьмана, які відображають його позицію, а відтак й офіційну позицію гетьманського уряду в цьому питанні. Дві частини універсалів Мазепи (перший видано в 2002 р., другий публікується нині) становлять більш-менш повне зібрання цих документів, значна частина яких, так чи інакше, пов’язана з правами державців землі та відношенням до цієї землі селян.

З більш ніж 850 наказових документів Мазепи, представлених в зазначених двох частинах, нараховується близько 370 універсалів, які надано на маєтності, де фігурують піддані (з них, дві третини в першій частині).

Такі маєності могли включати містечка, села, селища, слободи, хутори, фільварки і навіть окремі двори. Деякими з таких універсалів маєності надавалися, іншими підтверджувалися чи перезатверджувалися повторно, частина представляє дозволи на заснування слобод, зрештою серед них також є й окремі оборонні універсали в тих випадках, коли йшлося про захист інтересів державців в зв'язку з непокою підданих.

Всі документи даної групи об'єднуються формулюваннями, що встановлюють відношення землекористувачів, які отримали в користування землю (або набули таке право у спадок) до певного землевласника, що на законних підставах володіє землею, де вони проживають.

Серед суб'єктів, що володіли землею населеною землеробами, яких перетворили на підданих, зустрічаються великі міста, Київська митрополія, Чернігівська архієпископія та Переяславська єпископія, монастирі, представники козацької старшини різних рівнів, гетьманські старости, управителі і слуги, священники і навіть прості військові товариші, тобто козаки. Всі вони могли бути державцями, які отримували права на працю посполитих, що добровільно поселилися на їхніх землях, а відтак стали їхніми підданими.

За приклади можна навести прохання військового товариша О. Зінченка до гетьмана “жебы ему привернени были въ послушенство тие люде, якие на грунтѣ его мешканемъ поселилися”, на яке гетьман відповідно відкликається тим, що надає йому цих людей (універсал від 5 жовтня 1687 р.)⁸, або як Мазепа підтвержує владні права на прохання значного товариша Чернігівського полку І. Шершанівського – “абисмо человѣка пяти тяглихъ людей, на власном его отцевском кгрунтѣ осѣлих, при нем заховали” (універсал від 25 квітня 1707 р.)⁹.

В зазначених випадках люди вже оселилися на землях державців, проте частіше землевласники наперед просили в гетьмана дозволи на майбутнє осадження людей на своїх землях. Зокрема, військовий товариш Г. Пряжко 30 січня 1689 р. отримав дозвіл на осадження хутора з п'яти дворів¹⁰, а військовий товариш О. Турянський (майбутній глухівський сотник) 26 серпня 1689 р. здобув дозвіл “для крѣпости хутора, поселити тамъ десяти человѣка, якие бы люде, сами, доброволне, без примусу, мешкати собѣ въ него похотѣли”¹¹. Тут цікаво те, що в ці роки простим козакам ще дозволяється селити в себе людей, незважаючи на їх походження, без будь-яких обмежень, пізніше такі обмеження виникають і їх дотримання стає обов'язковим навіть для більшості представників старшини. Обмежень немає і для бакланського сотника Терентія Ширая – дозвіл “слободку человѣка десять дворовъ осадити” за універсалом від 5 травня 1690 р.¹², для Київського Межигірського монастиря – дозвіл осадити при монастирській греблі 9 чоловік, універсал від 17 травня 1690 р.¹³, для значного військового товариша Якова Жураківського (колишнього ніжинського полковника) – дозвіл осадити при млині п'ять чоловік від 6 червня 1691 р.¹⁴, для значного військового товариша Леонтія Полуботка (колишнього опального полковника, зрештою на цей час реабілітованого) – дозвіл осадити при своїх млинах 10 хат людей, універсал від 27 квітня 1694 р.¹⁵, для стародубського полковника М. Міклашевського – дозвіл осадити слободу, універсал від 10 червня 1699 р.¹⁶, для стародубського полково-го хорунжого І. Юркевича. – дозвіл на поселення слободи від 3 грудня 1702 р.¹⁷,

для значного товариша Стародубського полку А. Єсимонтовського – дозвіл осадити слободу і хутір від 18 червня 1706 р.¹⁸

Втім, з 1692 року зустрічаються вже й обмеження.

Так, Бречицький Андрониківський монастир отримує дозвіл заснувати слободу з 10 поселенців “однакъ и то, [з] тых якие бы жадныхъ нѣгде не имѣли своихъ осѣдлостей и кгрунтовъ” (універсал від 15 квітня 1692 р.)¹⁹. Кам’янський Успенський монастир отримує дозвіл осадити слободу на 30 чоловік, але “людьми осадити толко таковими, жебъ оные люде... не были господари изъ жилищъ осѣдлихъ, на певнихъ селах, маючихся для волности слободскои оттол ухилитися”, тобто так само як і в попередньому випадку маються на увазі волоцюги “притулилка своего слушного и жадного не маючие”, але саме це робить їх в очах гетьмана людьми вільними (універсал від 1 червня 1694 р.)²⁰.

Також дозвіл В. Забілі осадити слободу на 10 чоловік дається на умовах заселення в ній не колишніх господарів “которіи, маючи в мѣстѣ, албо в якомъ селѣ осѣдлости и спровавши оніи, мѣли бы туда на жите приходити, але тих волоча[щи]хся, якѣи жадныхъ осѣдлостей у себе нѣгде не мають”(універсал від 15 березня 1695 р.)²¹. Аналогічними є універсали від 20 квітня 1696 р. мглинському сотникові І. Романовському²², від 23 лютого 1695 р. – Лубенському Мгарському монастирю²³, від 3 липня 1699 р. – військовому товаришу І. Скирмонту²⁴ та баришівському протопопу Г. Максимовичу (травень 1696-1700)²⁵.

Зрештою, очевидно, й таких вільних волоцюг помітно поменшало, оскільки в подальшому гетьман, даючи дозволи на осадження людей, закликає селити людей з-за кордону. Так, в універсалі від 25 червня 1702 (?) р., наданому значному військовому товаришеві І. Малявці, Мазепа дозволяє осадити людей, втім не з “околичних и поблизу будучихъ сѣль, але з сторони иншой, яко то з-за Десни, или з-за Днепра приходячихъ”²⁶, в універсалі виданому 25 квітня 1705 р. городницькому сотникові А. Стаховичу, дається дозвіл осадити селище “такоже людми заграничними, а не тутейшими малоросійскими, осѣдлости свои мѣючими”²⁷, в універсалі від 31 жовтня 1707 р., дозволялося значним військовим товаришам Єсимонтовським заснувати хутір на умовах, щоб “не з тамошнихъ Стародубовского полку мѣстѣ і селѣ жителей, лечь захожихъ з заграницѣ людей, при томъ новозаводитися мѣючомъ хуторѣ осадити”²⁸.

Іноді, в універсалах проглядає бажання потенційних державців наперед догодити вимогам гетьмана щодо характеру заселення, так, наприклад, робить стародубський піхотний сотник (з охотницького товариства) Й. Єлінський, оскільки з універсалу видно що гетьман відгукується на його прохання “о позволене... посадити колко челоуѣка заграничнихъ людей на урочищахъ” (універсал від 15 січня 1708 р.)²⁹. Подібним чином й Чернігівський Єлецький монастир очевидно просив про підтвердження прав на нещодавно засноване селище, тому що, даючи на нього підтвердження, гетьман вже констатує, що селище “они за тым нашимъ позволенем осадити людми тогочными заграничними” (універсал від 24 травня 1707 р.)³⁰.

Така політика в залюдненні території Гетьманщини в майбутньому вела до зростання небезпеки закріпачення залежних від державців селян, але поки що представляла спробу Мазепи обмежити перехід селян на інше місце. Шлях кор-

поративної відмови державців приймати до себе селян від інших землевласників, звичайно дозволяв захищати економічні інтереси останніх, оскільки селянам важче було знайти для себе нове місце проживання, а відтак залишити старе, проте він вимагав від державців максимальної солідарності, чого насправді не було.

Втім спробу реалізації саме такої програми демонструють дозволи гетьмана на заснування нових слобід, оскільки в переважній більшості з них землевласникам забороняється приймати на поселення людей, що мають своє господарство на землях інших власників землі (чи вірніше мали, оскільки, покидаючи чужу землю, вони, як правило, втрачали його).

Звичайно, як іноземців, так і вільних підданих неvistачало, тому одні державці намагалися переманити до себе підданих від інших, а деякі нахабніші і жадібніші взагалі намагалися привласнити собі цілі села, що належали іншим державцям, при цьому вони звичайно не погоджували свої дії з Мазепою. Показовим є приклад з підданими міста Полтави. Так, з скарги полтавського в'їта до гетьмана стає відомо, що колишній полтавський полковник Павло Семенович (Герцик), захопив належне місту Полтаві село Яківці, а також за Ворсклою поблизу своєї греблі прихопив більше десятка дворів “до послушенства м'єского належных”, що обозний Полтавського полку Михайло Нацинський притягнув до підданства кілька десятків дворів біля свого села Нижні Млини, що колишній полтавський полковник Леонтій Черняк “маючи свою греблю на р'єчци Олшаной, забороняеть і цале не допускаеть тамошних посполитих людей до м'єского их послушенства”, не відстають від полтавської старшини й ченці Полтавського монастиря, що “подворчань до ратуша м'єского належных, близко их монастира мешкающих, привлащуют к своему монастирскому послушенству”. Мазепа звісно все це начебто скасовує й захищає права Полтави “абы ниhto з преречених особь не важился людей посполитих, до м'єста Полтавы належных, до своего послушенства потягати” (універсал від 2 квітня 1697 р.)³¹, проте всеодно, як показало майбутнє, на його наказ в даному випадку мало зважали. Тим більше, що якщо захист земельних прав Полтави відповідав тогочасному законодавству, то вимога міста на володіння посполитими підривала права останніх на вільний перехід до інших державців, на що вони мали цілком законне право, а відтак щодо відповідності законам вона сама була досить слизькою. 27 червня 1703 р. полтавський в'їт знову скаржить на притягнення до послушенства полтавських підданих, щоправда, цього разу іншим колом державців – серед них на І. Іскру (колишній полтавський полковник), який прилучив у своє підданство 30 міських підданих, на полтавського спаського попа, що прилучив “в самомъ городѣ двадцять человѣка”, на О. Черняка – прилучив “волощань болшъ от семидесять людей в свою неналежную область”, а також на Насвіта і Жорнивого, якими були привласнені “с'єножаты под Соколим байракомъ и на Ташлику ... самовласне присвоены и млины в селѣ Брусѣвѣ Ворскляние, также и доходи обиклие і солодовень, в самом городѣ и в селахъ до города належачих”³². З наказу Мазепи до полтавського полковника від 5 березня 1704 р. з'ясується також що Полтавський монастир обманним шляхом намагався відторгнути від Полтави підданих міської маєності – Лисої Гірки, в якій монастирю належало лише 3 двори³³. Проте, невдовзі Полтавський монастир та значні військові

товариші Ф. Жученко і той же І. Іскра почали осаджувати слободи та перемаювати на них міських підданих Полтави та полтавських козаків, що таким чином очевидно вибували зі стану козацтва. Внаслідок цього терпець гетьмана урвався остаточно, і він 19 березня 1705 р., пославшись на “неслушний праву посполитому и нам гетманови противний, неуважный, самовольный и никогда еще в Малороссийской нашей отчизнѣ небувавший поступок” від чого “не толко явний и публичный наносится городовѣ Полтавѣ в людех ущербокъ, и в приходах мѣских убытокъ, лечъ и в походах войскових окажется малолюдствие” видає наказ спрямований вперше, не лише проти державців, слободи яких ліквідовувалися, але й проти поселенців до яких застосовувалися покарання. Причому ці покарання настільки жорстокі і настільки порушують тодішнє право, що наказ Мазепи явно виглядає незаконним, оскільки полтавському полковникові наказувалося “абы таковых легкомыслных людей, котории, убѣгаючи от повинностей, оставивши свои жилища, для полегки на таковые слободы уходят, не толко переймал, грабил, забирал, вязанем мордовал, кіями бил, лечъ без пощадѣния вѣшати росказовал, тих засъ так козаковъ, яко и посполитих людей, котории уже на мененной слободы перейшовши поселилися, мѣет и повинен будет сам панъ полковник, з старшиною своею туда зехавши, оттол зогнати, на першое их мешканя повернути”³⁴. Викликає сумніви, щоб цей наказ, який передбачав фізичне насильство і навіть страту для посполитих чи колишніх козаків, який позбавляв селян свободи, адже передбачалося силоміць їх повернути на колишнє місцепроживання, фактично виконувався. Крім того викликає сумніви, що Мазепа взагалі видавав саме такий наказ, оскільки він відомий лише із тексту записаного до полтавської міської книги за розпорядженням полтавського уряду, інтерес якого в цій справі був явно прозорим, щоб не можна було допустити з його боку деяке редагування тексту. Між тим цей єдиний в своєму значенні документ, оскільки ні до, ні після нього про видання подібних за змістом універсалів чи наказів Мазепи нічого не відомо, справив очевидне сильне враження на істориків. На нього, коли аналізувала суспільний лад Гетьманщини та становище селянства, зокрема, посилалася Н. Полонська-Василенко, віднайшовши його в свою чергу у О. Оглобліна та В. Дядиченка³⁵.

Певною протипротою щодо висновків про загальне існування офіційної практики прикріплення селян до землі державцями за часів Мазепи слугує інший, до того ж виданий на 3 роки пізніше, універсал гетьмана від 11 червня 1708 р. Він стосується посполитих, колишніх підданих Чернігівської архієпископії в селі Уланові, які, залишивши Уланів, оселилися поблизу за кордоном, але при цьому продовжували вважати уланівські ґрунти своїми. Відповідно гетьман, реагуючи на скаргу архієпископа докоряв їм, мовляв “вы з своего легкомыслия, удалившиися зъ тоей до катедры Чернѣговской належачой маетности за границу, к ґрунта позосталие свои продаете, поля, туда приежджаючи засѣваете, а засѣвки зъ копи жати позволяете и всякие пожитки, власне якъ тамъ живучи, зъ своихъ угодий отбыраете, що, яко неслухне и праву, здавна ухваленому, противно дѣбегъся”, проте цікавим при цьому є присуд Мазепи – “под жестокимы каранемъ приказуемъ, абысте до тих своихъ позосталих к ґрунтовъ од сего часу жадною мѣрою не интересовалися, полювъ тамъ не засѣвали, а нѣ оних кому иному позволяли засѣвали, такъже и засѣвковъ, якіе там найдуются не важилися за-

бирати, поневаж всюды такое обыкновение ест, же по одеишлих на иншие мѣйсце для жития подданихъ, кгрунта их на державцовъ спадают, а они тратят свою сукцессию³⁶, тобто гетьман цілком офіційно визнавав, і якраз це визнання стосувалося всієї Гетьманщини, що піддані можуть вільно залишати державців, хоч при цьому ґрунти які вони обробляли й залишаються виключно у власності державців – посполиті державців могли втратити і втрачали нерухоме майно, але зберігали за собою свободу. Це визнання тим цінніше, що зроблене Мазепою саме 1708 р., таким чином норма про яку тут згадував гетьман діяла протягом усього його правління.

Одним з шляхів формування числа підданих, ставало надання в розпорядження козацької старшини військових сіл за виконання служби, і хоч володіння цими ранговими маєтностями було не таким певним як приватними, адже досить помітною щодо них є постійна зміна власників, проте, окремим з державців, що ними користувалися, все ж таки вдавалося утримувати такі маєтності протягом довгого часу, а потім привласнити, залишивши у спадок сім'ї. Іноді надання на користь своїх полкових старшин здійснювали спочатку полковники, а вже потім їх підтверджував гетьман. Але що стосується осадження людей на таких землях, і подальшого перетворення їх у підданих, то загалом саме право надавати посполитих в підданство державцям Мазепа намагався зберегти виключно за собою. Полковники, хоч іноді й порушували це правило, втім знали, що вони не мають права надавати підданих, як видно з наказу полтавського полковника І. Левенця кобеляцькому сотникові від 5 жовтня 1701 р.³⁷ До певної міри це стримувало зростання числа підданих.

Щоправда, іноді гетьман сам надавав подібні доручення полковникам, які добре володіли ситуацією на місцях, а тому краще розуміли в чому полягають претензії зацікавлених осіб і як можна їх вдовольнити. А якщо судити за наказами Мазепи, то вже на початку його правління в полках відчувалася певна нестача вільних військових сіл. Наприклад, 13 вересня 1688 р. він писав стародубському полковникові: “и сами вѣдаемъ же полку в васъ многіе села суть в раздачѣ рознымъ людемъ, еднакъ кеды нам п. Яковъ Завадовскій не престаеть своими суплѣками о респекту докучати, теди яко мы до него склонилисмо ласку нашу, такъ и от васъ жадаемъ, абы ему тое село, якимъ онъ и прежде сего владѣль... Дохновичи, отвель къ его домовому подспартю”³⁸.

Називалися приведені до підданства селяни в універсалах по різному, іноді в таких документах містяться прямі звернення до них, як правило, першим згадується вїт, що також не звільнявся від підданських повинностей, проте значно частіше вони згадуються непрямою мовою, як об'єкт правових відносин.

Серед формулювань бачимо такі: “Вамъ, войтови и всѣмъ жителям села”, “войтови... зо всѣмъ посполствомъ”, ви... всѣ мененнихъ маєтностей посполитіе обиватели”, “всей громадѣ” (такі звернення містять накази). Оскільки універсали адресуються, насамперед, державцям, то в подібних випадках при згадуванні селян застосовувалися такі стереотипні словосполучення як “войт с посполитими”, “войти зо всѣми посполитими мужами”, “войть зъ мужиками”, “войти... з тяглими людми”, “Войты... зо всѣми тяглими и огородными людми тамошними”, “присѣліе люде”. Загалом, використання цих звернень чи назв не

характеризує залежних від державців селян як верству населення, представники якої чимось відрізняються від інших посполитих, що не потрапили в підданство. Як “тяглие” люди вони виконують певні роботи, проте їх підданство виникає лише з факту використання ними землі, наданої їм державцями, або на яку державці набули права від держави. Проте, природно, що стосовно них жодного разу не вживаються лексеми “кріпосні”, “кріпаки” чи похідні від них слова, оскільки вони не були прикріпленими до землі і могли залишити її, не питаючи згоди державців, це, щоправда, державцям не подобалося та зрештою не схвалювалося і самим гетьманом.

Для з’ясування правового становища селян, як підданих, важливе значення мають питання наскільки вільно селяни могли залишити державця, на землях якого вони оселилися та якими, власне, були їх обов’язки перед державцями, яким обсягом робіт вони визначалися. Проте, попри те, що майже в усіх універсалах, де згадується про підданих, до них обумовлюються якісь вимоги щодо покори державцям, вони настільки неконкретні, що скласти реальне уявлення про їх обов’язки за універсалами Мазепи досить непросто. Гетьман давав досить невизначені дозволи на використання селянської праці, наприклад: “позволивши... з того села людей... звиклоє в потребах своих подданское отбирати послушенство”, “приказуем... абисте якь перед тим належитое послушенство... отдавали, такь и тепер в такой же належитости послушания, без всякой отмови и упору найдовалися”, “жебы... отдавали послушенство и повинност належитую”, “жебы... послушенство звычайное и належитую повинност подлугь своеѣ сили отдавали”, або “всякое належащее отдавали послушание и обыкновенную годовую дачю”.

Іноді, знову ж таки, без пояснення в чому полягають підданські обов’язки, в універсалах передбачалися погрози за невиконання повинностей, як наприклад на адресу підданих Ніжинського Красногірського монастиря в селі Талалаївці: “ежели... будете спречными и не хотѣтимете отдавати послушенство, то... мы вамъ болшой тязар, яко на покаране упорнымъ нашлемо”, універсал від 18 грудня 1687 р.³⁹

Щоправда, в частині універсалів згадується, що повинності та сплати визначаються з огляду на довжину року “позволяемь... из тяглихъ людей... так роковіє чинши, яко и належитое послушенство, на тихъ кгрунтахъ селами осѣлихъ отбирать”, “позволяемь... всякое от людей посполитихъ послушенство и повинност звиклую дорочную... отбирати”, “позволилисмо з села Сохачовъ роковую повинност вамъ вибирати”. Це звороти що обумовлюють права державців, проте аналогічними є й непрямі вимоги до посполитих, наприклад “абы войтъ преречоного села Каратулѣ зо всѣми тамошними посполитыми людми... належитое въ роботизнахъ послушенство, обыкшую роковщину и инные подлугь давнего звычайу, безъ жадной спреки, отдавали повинности”.

Є лише окремі документи, що містять щось певне з погляду виконання конкретних повинностей селянами. Так, в універсалах Мазепи, виданих 3 липня 1689 р., військовому товаришеві Василю Антоновичу на село Чепелів⁴⁰ та 8 липня 1689 р. Максаківському монастирю на с. Високе, Ховми і Сидорівку⁴¹, визначається що піддані мають косити на користь державців сіно.

Проте така конкретизація є рідкісною, більш очевидною здається навмисна розпливчатість та невизначеність в універсалах, як прав державців, так і обов'язків посполитих, в чому для всіх зацікавлених сторін були свої переваги, оскільки з'ясування цих питань значною мірою переходило в площину двосторонніх домовленостей між громадами та державцями, де очевидно й встановлювався певний баланс інтересів в конкретний час і в конкретному місці. Звісно форми боротьби за його встановлення були різними, і іноді її відлуння доходило також до гетьмана, наприклад, з універсалу Мазепи від 12 листопада 1694 року з'ясується про конфлікт між жителями села Строківа та полковим хорунжим Переяславського полку Олександром Сулимою, розгляд якого переяславський полковник передав на розсуд гетьмана. Розглянувши справу, Мазепа стає на бік Сулими, відповідаючи селянам “щосте скаржилися намъ и будто онъ барзо необиклими взятками и збытною роботизною васъ утесняль, тое не довелося; зачимъ мы ганимъ вамъ тотъ поступокъ неслушный”⁴². Але знову ж таки в чому полягали конкретні претензії селян не оприлюднюється, суть боротьби залишилася прихованою.

Звичайно на обсяг повинностей впливало були це “давні” піддані, чи порівняно “нові”, яких нещодавно почали привчати до примусової праці. З огляду на те що надання посполитих у підданство, або обернення посполитих у підданих поширилося лише за часів Самойловича (до нього в підданстві перебувала незначна частка селян, переважно монастирських, та й саме їх підданство було майже суто номінальним, вкрай необтяжливим) часи Мазепи, це ще часи “нових” підданих.

Крім того, відомо, що початково, принаймні частина селян, що селилася на землях землевласників, домовлялася з ними за надану землю сплачувати чинш у вигляді десятини з отриманого врожаю. Таким чином для таких посполитих питання про повинності взагалі відпадало, оскільки фактично йшлося про оренду землі. Про те, що подібних селян було немало, може свідчити факт, що така практика санкціонувалася, а отже заохочувалася, гетьманом. Так, 5 січня 1697 р. Мазепа дав дозвіл військовому канцеляристу Саві Шабельниченкові “яко державцѣ і суццесоровѣ отбирати к wsparту господарства своего десятину з нивя стародавнього Шабелниковского Добролежовского, з людей тих, которіи будут пахати оніе нивя за его вѣдомомъ”⁴³.

Іноді, спроба “привчати” підданих до послушенства підштовхувала посполитих до того, що вони покидали своїх державців. Той же А. Зіневич скаржився (17 грудня 1696 р.), що “нѣкоторые тяглие люде не хотятъ давати роковой повинности”, тому одні минулого року повписувалися в козацький реєстр, а інші “поотходили прочь”⁴⁴.

Широко відомий в історичній літературі універсал Мазепи в Ніжинській полк від 28 листопада 1701 р. про обмеження панщини двома днями в селі Смоляжи, виданий з огляду на скаргу жителів на державцю свого села, веркіївського сотника С. Афанасовича, дозорці (управителі) якого замучили їх роботою. Згідно універсалу в інші дні селяни могли працювати для своїх потреб, що проте не звільняло їх від поборів, оскільки вони мали ще надавати сотнику пів осьмачки овса з однієї робочої тварини (очевидно, коня чи вола)⁴⁵.

Є дві точки зору на це розпорядження, згідно першої становище селян, що знаходилися у підданстві, загалом мало погіршитися, оскільки в середньому на цей час в Гетьманщині панщина ще не досягала двох днів на тиждень, згідно другої становище повинне було покращитися, оскільки практично панщина на цей час вже перевищувала два дні на тиждень. З останнім важко погодитися, принаймні щодо усієї Гетьманщини. Наприклад, в цьому аспекті цікавим видається універсал від 16 вересня 1688 р. полтавського полковника Федора Жученка, щоправда, це полковничий універсал, але встановлюючи на користь Полтавського монастиря одноденну панщину на тиждень для жителів, що поселилися над річкою Тростянець полковник посилається на волю гетьмана⁴⁶. Тобто, якщо прийняти тезу, що встановлення двох днів панщини на рік було для посполитих полегшенням, то доводиться припустити що за 13 років, тобто протягом вкрай короткого проміжку часу, панщина на тиждень збільшилася вдвічі, і навіть втричі чи більше, якщо універсал 1701 року її обмежував. Прийняти це неможливо ще й тому, що у всіх інших універсалах Мазепи, які видавалися протягом цього часу й пізніше, як вже згадувалося, панує крайня невизначеність стосовно обсягу робіт, що могли вимагати державці від посполитих, адже звичайно йдеться лише про якусь аморфну “повинність дорочную”, яку мали виконувати піддані на користь державців, і вже саме те, що точкою відліку для повинностей обирався рік, доводить, що ні про яке встановлення в ці роки кількості днів панщини на тиждень не могло йти мови. Ще менше можна повірити в готовність людей, звиклих з часів Хмельниччини до вільного життя, дати себе за кілька років покірно уярмити. Очевидно, що траплялися окремі державці, такі як верхівський сотник Афанасович, які були здатні чинити “в панщинѣ непрестанніе вимисли”, але це викликало опір селян, в даному випадку опір селян із Смоляжів, який довів до розгляду справи у Генеральному Суді. Проте вирок у цій справі, що до речі стосувався виключно с. Смоляжі, в цілому щонайбільше може свідчити про певне поширення дводенної панщини в Сіверянщині, регіоні порівняно консервативному, до того ж розташованого ближче до Росії, де на той час склалося класичне кріпацтво.

Окрім того вага державців в суспільстві далеко не завжди була ще достатньою навіть для того щоб захистити свої земельні права, не згадуючи вже про права на працю посполитих, в деяких місцях жителі і в цей час ще не полишали звичок вироблених в роки Руїни і при нагоді самовільно користувалися монастирськими землями, мало зважаючи на права монастирів. Так, Мазепа 12 січня 1690 р. був змушений видати оборонний універсал Київському Пустинному Микільському монастирю на Кононецькі та Савинські ґрунти, на яких люди без дозволу монастиря розводили пасіки та облаштовували сади, в якому погрожував “горловым каранем” порушникам та наказував “абы нихто без вѣдома отцевъ законников монастира... не важился в преречоных их кґрунтах, яко пчол становити, так и з деревъ садовых овощей отрушувати”⁴⁷.

Очевидно, що піддані деяких державців, особливо таких як монастирі, здебільшого звільнялися від повинностей на користь держави, наприклад, коли ігумен Київського Михайлівського монастиря Сильвестр Головиць повідомив гетьману, що “купиль онъ часть землѣ близко маетности монастира своего села Викгуровщины, на которой части землѣ осадѣвъ килка человѣка волоских людей”, і

просив "абысмо уволнили тых его людей от подачокъ и всяких войсковых повинностей", гетьман задовольнив це прохання і наказав "абы никто з старшини и чернѣ не важился потягати тых его волоских людей до войсковых подачокъ и до жадных повинностей" (універсал від 31 липня 1694 року)⁴⁸. Аналогічний універсал отримав також Максаківський монастир, в якому підтверджувалося що менський сотник та інша старшина не мають права притягати монастирських посполитих з села Максаки до міських робіт, а також використовувати їх в своїх власних інтересах (універсал від 27 жовтня 1707 р.)⁴⁹. Втім, звільнення від суспільних поборів було сумнівною концепцією для підданих державців, оскільки в перспективі воно підкреслювало їх зв'язок з державцями, чий патронаж щодо них з часом мав привести до незаперечних прав на їх працю.

* * *

Одним з способів селян уникнути підданства були спроби змінити свій статус за допомогою переходу до стану козацтва, та в цей час на цьому шляху в них вже виникають помітні перешкоди, хоч не можна стверджувати, що внаслідок політики гетьмана селяни зовсім втратили можливість ставати козаками. Проте, за переконанням Мазепи визнання за ними статусу козаків мало обумовлюватися їх обов'язковою участю у воєнних діях та непорушністю військової дисципліни. Оскільки ж, протягом майже всього правління Мазепи козаки змушені були приймати участь у війнах, будь-який селянин, що мав достатньо коштів для військового спорядження міг розраховувати на те, щоб потрапити у військовий реєстр. Інша річ, що прагнучи здобути козацькі права, селяни, здебільшого, зовсім не бажали проливати кров десь на театрі бойових дій, козацький стан для багатьох з них означав звільнення від непотрібних їм повинностей та податків, без якої-небудь помітної зміни способу життя. Тому то, незважаючи на те, що в багатьох сотнях сотники без особливих проблем приймали підданих селян в козацький реєстр, Мазепа наполегливо виступав за повернення таких новоспечених козаків у підданство до колишніх державців.

Вже на початку правління гетьман отримав скаргу від архімандрита Новгород-Сіверського монастиря на козаків з числа посполитих, що жили в монастирських маєностях, які літом, записавшись до козацького реєстру, "движены были в походъ... посполу з іншими козаками, однакъ не дочекавши належитого в той службѣ конца... прежде времени поворочалися назадъ до домовъ своихъ, а теперъ волностями козацкими себе охороняють". Це був чудовий привід для покарання порушників військової дисципліни, тому Мазепа, спочатку провівши порівняння між старими та новими козаками, – "же козакъ нововписанный до-гому такому, який от килкадесять лѣтъ, а инѣй з отца, albo з дѣда, пращи войсковіи двигаетъ, годен быти не можетъ, для чого и волности козацкое годной новому з давнимъ уживати не доводится", та висунувши звинувачення – "яко тежъ тое утикачови нестаточне чинили", наказав, щоб "всѣ тые хочъ старіе козаки, якіе безвременно з Войска поворочавшися до домовъ поприходили, а новіе всѣ, под послушенство монастиря Новгородского были подвернены, кромь тыхъ давнихъ, шо в Войску працювали и працювати хочуть статечне", таким

чином монастир не лише повертав до свого підданства своїх посполитих, але ще набував нових підданих з числа тих козаків, що жили на його землях, а тепер були виписані з козацького реєстру (універсал від 6 вересня 1687 р.)⁵⁰. Для проведення такої політики гетьман звичайно вживав спеціальні заходи для виявлення дезертирів, за приклад можна навести його універсал від 2 серпня 1701 р., виданий на початку Північної війни, яким військовий товариш Т. Радич уповноважується для обліку козаків Лубенського полку, що не вирушили зі своїм полковником в похід, в ньому Мазепа проголошував “же многое число легкомыслного и непостоянного полку вашего Лубенского товариства, не чинячи своей повинности досит, и не хотячи на нинѣшной ...службѣ з паномъ полковникомъ своимъ попрацовати, и указы наши гетманские легце собѣ важачи, самоволне в домахъ своихъ пооставалися, на которихъ легкомыслниковъ... немалую имѣемъ уразу и гнѣвъ нашъ, так посылаем... Тимофѣя Радича, товариша войскового, злецивши ему и приказавши, жебы тыхъ осталцовъ зревизоваль, и каждого именно, в реестръ написавши, вѣдати намъ донесль, а мы знатимемъ, какое имъ за тое преслушаніе и самоволство наказаніе учинити”⁵¹. Втім очевидно, що найбільш типовим покаранням було переведення козаків в стан тяглих посполитих.

15 листопада 1688 р. Мазепа, посилаючись на волю царя та свою з старшиною ухвалу “жебы нѣгдѣ ново козаки з тяглыхъ людей не уписовалися въ реестръ козацкій” наказав новомлинському сотникові та нехаївському отаману, щоб “тыхъ новиковъ, которіе на свой упоръ покозачившися, першій разъ сего лѣта и такъ розного лѣта до войска ходили, а нѣгдѣ военной оказіи не узнавали, и не видѣли, знову до громадъ привернули, якобы оные по прежнему знову тяглость звычайную и повинность вшелякую... отдавали”, в даному випадку йшлося про повернення цих недосвідчених козаків, що покозачилися нібито самовільно, у підданство компанійського полковника Іллі Новицького⁵², але важливим є застереження, що він не стосується тих з них, що брали участь у бойових діях, які таким чином остаточно легалізували свій перехід в козацтво.

В універсалі від 27 жовтня 1695 р., звинувачуючи понурницького сотника в прийомі на козацьку службу підданих Новгородської (Сіверської) архимандрії, – “же вы им велми поблажаете”, та забороняючи це робити, гетьман водночас знову вважає слушним послатися не лише на свій “войсковой приговор”, але й на те, що “монарший... указ того забороняет, абы никого з козацтва в тяглость, а з тяглости в козацтво не приймовано”, мовляв треба дотримуватися настанов Москви, що зрештою було не зовсім щиро і до того ж підривало авторитет самого гетьмана, як правителя Гетьманщини⁵³. Таке посилання, як на свій наказ, так і на царський, присутнє і в оборонному універсалі (яким заборонялося приймати тяглих людей в козаки) виданому на прохання військового товариша А. Зіневича – на Стахорщину, від 17 грудня 1696 р.⁵⁴

В деяких інших універсалах, зокрема, від 11 листопада 1696 р. та 11 січня 1698 р., виданих Ніжину⁵⁵, від 14 липня 1700 р. – Києву⁵⁶, від 6 березня 1703 р. – вдові генерального обозного Василя Борковського Марії⁵⁷ заборона гетьмана приймати підданих в козацький реєстр не містить згадки на царський наказ.

Проте, не можна сказати, що сам Мазепа завжди послідовно слідкував за дотриманням свого наказу щодо заборони покозачення тяглих посполитих. На-

приклад, звернувшись до підданих вдови сина гетьмана І. Самойловича Семена Марії Семионівни в слободі Семенівці, з докором за їх непокору та наказуючи їм “абысте такового не чинили противенства”, в той же час Мазепа цим підданим обіцяв: “А що ся тичет стороны тих, которие там козаками быти хочут, теды любо мы каждого годного и способного неотженемо з реестру козацкого: однак тепер, поневаж еще нигде в войску не pracowали, повинны кормити сполне с посполитими людьми людей войсковых” (наказ від 13 квітня 1690 р.)⁵⁸. Щоправда, ця обіцянка була викликана ситуативними причинами з огляду на черговий похід, що готувався на південь. І хоч після походу, наприкінці року семенівським козакам з колишніх підданих, що воювали, було доведене наступне “абысте вы, козаки тие, оставлены были при козацкой волности, котрие сего прошлого лета, по указу нашом на службе монаршой под Казикерменом найдовались”, але при цьому їм повідомлялося “если бысте вы якого человекъка з тяглих людей важилестеса до своего козацкаго реестра приимовати, теди далисмо такую моц паней тоее слободки, абы она такового брала под свое послушенство” (наказ від 6 грудня 1690 р.)⁵⁹, тобто новоспечені козаки з посполитих, які були прийняті в козацький реєстр після походу були непотрібні, якщо немає війни, то немає й збільшення козацького реєстру, тепер приймання посполитих до козацтва було шкідливим, як таке що порушує права державців.

Неприємною для державців стороною приймання в козацький реєстр, нехай навіть обмеженого числа колишніх посполитих, було те, що вчорашні селяни нерідко використовували новий статус, щоб на своєму постійному місці проживання допомогти звільнитися від підданства іншим посполитим. Наприклад, ті ж семенівські козаки, взяли підданих Марії Семионівни в Семенівці, яким очевидно не вдалося стати козаками, під свій захист. Мазепа через рік змушений був видавати ще один наказ до семенівських козаків, цього разу з приводу невтручання козаків у справи посполитих, “абысте жадного не заступали человекъка от тяглости, контентуючися каждый козак своею волностью” (наказ від 25 листопада 1691 р.)⁶⁰.

Крім того в усіх випадках переходу посполитих в козаки, державці втрачали ділянки землі, що були ними прямо надані посполитим у використання, або відчужені різними шляхами і залишені за селянами, в обох випадках в обмін на використання їх праці. Ділянки козаків, з колишніх селян, ставали козацькою землею. Ці “вкраплення” козацьких господарств у маєтностях і селах різних державців постійно згадуються в універсалах Мазепа, хоч звичайно значна частина земельного фонду козаків склалася ще за часів Хмельниччини.

Тому, підпорядковуючи після усунення білоцерківського полковника С. Палія Гетьманщині смугу земель на Правобережжі, гетьман й там проводив політику обмеження запису посполитих в козацький реєстр. Підтверджуючи 10 вересня 1707 р. права Київського Видубицького монастиря на село Тарашичі та хутір Прутилець Мазепа обумовлював, що “Если бы зась в Тарашичахъ, албо в хуторъ мененномъ, обыталися таковие люде, котории самоволне, над воисковое постановлене і нашъ указъ, вновь недавно одорвавшись от громады, в компуть козацкій повписовалися, то таковыхъ позволяемъ знову, хочъ і поневолие, до громады привернути”⁶¹.

Оскільки відбувалися спроби відчуження землі державців через породичання посполитих з козаками, то відносно таких шлюбів було надано відповідні роз'яснення гетьмана на захист державців, як наприклад в універсалі від 27 серпня 1701 р. на захист володінь Переяславської єпископії – “если бы вдова мужицкая пошла за козака, албо дочка была была отдана замужь козаковъ, то і таковимъ способомъ кгрунтовъ мужицких и жадних добръ нерухомихъ козаки по жонах своихъ себѣ горнути і привлащати не мають”⁶².

* * *

Такі державці як монастирі намагалися закріпити за собою право судити своїх підданих селян. Звісно посполитим, якщо вони потрапляли окрім поземельної ще й в судову залежність, було значно важче зберегти свої права вільних землеробів, що мали право і могли покинути державця, якби цього вимагали їх інтереси. Тому піддані монастирів в свою чергу намагалися перебувати під козацьким судочинством. Але в цьому конфлікті інтересів Мазепа стає на бік монастирів. На скаргу ігумена Максаківського монастиря Г. Кердановського на козацьку старшину в цьому та інших питаннях, гетьман щиро чи вдавано обурюється поведінкою борзенського та шаповалівського сотників і отаманів “же вы, не знати одкол взявши смѣлост тую непотребную, ездячи в села их, важитися судити ихъ людей и здирства, хочъ за малую якую справу, з людей чините, такъ же перед шлюбами куници брати и мужиковъ в козаки вписовали, на що вамъ ни од кого жадного позволения не было”, а відтак наказує “абысте перестали болшей тых пересудовъ, нехай оны люде судятся перед тимъ, перед кимъ имъ належит, такъ же и куницу передшлюбную до своего монастыра нехай отдают. Козаковъ в р[еестрь] болшей не вписовати и тые тепер вписанные нехай робят монастыреви свою повинност” (універсал від 12 листопада 1687 р.)⁶³. Цікаво, що в цей же день Максаківський монастир добився від гетьмана захисту своїх прав і у земельному конфлікті з менським сотником⁶⁴.

* * *

Одним з перших істориків, що звернув увагу на виникнення такої соціальної групи за часів Мазепи як підсусідки став М. Костомаров, який помітив що: “Некоторые посполитые... находили уловку избавиться от тягlostей, падавших исключительно на посполство: они продавали – часто фиктивно – свои дворцы и грунты козакам, а сами оставались с теми же дворами и грунтами, числясь козацкими «подсуседками»... и не несли повинностей, лежавших на посполитых... гетман, узнавши об увеличении числа таких «подсуседков», в 1701 году своим универсалом поворачивал их снова в разряд посполитых, так как в тех городах и селах, где происходили такие самовольные переходения, посполитые, умаленные в своем числе... не в силах уже были содержать охотных козаков”⁶⁵.

Цей дійсно дещо оригінальний спосіб позбавитися підданських повинностей, як помітне соціальне явище припадає саме на часи Мазепи. Документи свідчать,

що внаслідок підселення посполитих до сусідів, переважно, але необов'язково, до козаків, господарства таких посполитих, відомих як підсусідки, нібито розчинялися як об'єкти оподаткування та визискування, хоч реально вони нерідко продовжували існувати, до того ж частина з цих селян намагалася використовувати землі, які вони обробляли й раніше, хоч по суті ці землі мали вважатися ними орендованими, оскільки верховне право на них належало певним державцям. Але за нових обставин такі державці не могли примусити посполитих виконувати підданські повинності. Натомість підсусідки допомагали легкою роботою господарям, до яких присусідилися. Хоч Мазепа почав реагувати на виникнення цієї проблеми досить швидко, а не в 1701 році як вважав Костомаров, “проблема” підсусідків так і не була вирішена гетьманом до закінчення його правління, незважаючи на те, що з нею постійно боролися.

Вже з універсалу Мазепа від 12 лютого 1689 р., зі скарги чернігівського архієпископа Л. Барановича, з'ясується, що лише в такій його маєтності як містечко Мрин з прилеглими до нього селами перебуває 78 підсусідків, які, незважаючи на те що продовжують користуватися церковними угіддями, не тільки йому нічим не допомагають, але й не утримують розміщене тут для постою охотницьке товариство, і лише “тільки на н'якого старшого своего в м'єстѣ будучого (тобто у Мрині) с'єно косять, греблю кидають и до двора его звозять, а в осенѣ тому старшому роковую повинность от рабочей товарини по золотому грошей и осипъ належитій дають, а болшей жадной тяглости не знают”. Що це за мринський спритник, який не без користі для себе використовував працю підсусідків, з документу незрозуміло, проте гетьман тут визначає, що всіх підсусідків, що мають свої двори і ґрунти, і яких вдасться розшукати, належить повернути до підданства архієпископу, при цьому він, посилаючись на царські статті, повідомляє, що в козацьких дворах підсусідки можуть мешкати, але тільки такі, які не мають власного господарства⁶⁶ (тобто голота, з якої, власне, всеодно нічого взяти). Цікаво, що в Коломацьких статтях 1687 р. про підсусідків взагалі не згадується.

Невідомо, яку користь здобула в той час від цього універсалу Чернігівська архієпископія, але те що ефект від наказу гетьмана не був довготривалим підтверджує видання архієпископії нового універсалу від 14 червня 1700 р. з цього ж приводу – про заборону козакам приймати в підсусідки підданих архієпископії в Чернігівському і Ніжинському полках – в с. Уланові, Тулиголовах, Обложках, Бистрику, Ушні та в тому ж таки містечку Мрині, причому з універсалу з'ясується, що в Бистрику підсусідків приймав до себе крелевецький сотник⁶⁷, тобто представник старшини, що мав владу і навпаки мав би слідкувати за дотриманням розпоряджень гетьмана відносно заборони переходу селян в підсусідки.

Універсал Мазепа від 7 лютого 1701 р., містить скаргу архімандрита Чернігово-Єлецького монастиря Никона, що багато монастирських підданих з сіл Серединки і Надинівки “ухиляючися от кормленя компанейцовъ и їхнихъ подданскихъ тяжестей, попродавши свои хати, поудавалися до дворовъ козацкихъ в подсуѣдки, где живучи, кґрунтовъ своихъ заживають свободно, без отбыванія жаднихъ монастиревихъ належныхъ повинностей і выстатченья компанейцомъ обыклого на м'єсяць контенту”. Ці підсусідки знаходилися під захистом козаків,

а ті піддані, що залишилися в своїх хатах, були просто не в змозі утримувати компанійців згідно затверджених раціонів. Мазепа тут так само забороняє козакам захищати своїх хазяйновитих підсусідків, проте обумовлює, що підсусідки “которые в козацких хатах живучи, жадних своих крgroundов не мають, а тилко на услуж господаров своих будучих, самим у людей заробкомъ живут, от тихъ подданныхъ тяжаровъ нехай будутъ волны”⁶⁸.

Аналогічні універсали видавалися постійно, в універсали від 22 липня 1690 р. наданому київському митрополиту на обширні маєстності, як на Лівобережжі, так і на Правобережжі (на Київщині), зазначається, аби “жаден... не важился... людей тяглихъ, такъ в козацтво потягати, яко и в сусѣдство пріймуючи от повинностей подданныхъ заступати”⁶⁹, такі самі вимоги в універсали від 4 квітня 1699 р. та 22 грудня 1707 р. щодо підсусідків в с. Омбиш – підданих Омбишського монастиря⁷⁰ та в універсали від 27 серпня 1701 р. щодо підсусідків в маєстностях Переяславської єпископії⁷¹.

Ситуацію з підсусідками дещо заплутують обставини переходу посполитих в підданство, а саме ними керувалися підсусідки, захищаючи свої права на землю. За скаргами державців відтворюються два можливих варіанти такого переходу, але неясно який з них був превалюючим, а тому чим диктувалася поведінка більшості підсусідків при захисті своїх земельних прав.

У першому випадку піддані, отримавши у спадок від батьків та дідів ґрунти, які були надані тим в користування державцями за виконання певних робіт, разом з цими ґрунтами успадковували і обов’язки щодо їх виконання, що фактично й робило їх підданими, принаймні в такому напрямку начебто еволюціонувало звичаєве право. Селяни що успадковували таку землю не мали навіть тих п’яти, десяти чи п’ятнадцяти років “слободи”, яку мали їх батьки, а одразу повинні були виконувати обумовлені повинності. Підсусідництво начебто дозволяло селянам уникнути цього, проте, переходячи у підсусідки до козаків вони намагалися не тільки позбутися підданських обов’язків, а й зберегти успадковану землю, що особливо й обурювало державців. Тобто такі підсусідки начебто намагалися привласнити те, що їм не належало.

У другому варіанті треба враховувати, що значна частина землі з часів Хмельниччини фактично належала самим селянам. І якщо сіножаті здебільшого представляли громадські угіддя (при цьому кожна громада ревно слідкувала за непорушністю кордонів своєї громадської землі іншими громадами), то земля, яка використовувалася для землеробства, завжди мала конкретного господаря, що особисто нею розпоряджався. Однак ця земля, набута на правах займанщини, або на інших правах, далеко не завжди була оформлена майновими документами, внаслідок чого для держави вона була “нічийною” вільною землею, яка за часів Самойловича і ще більше за Мазепи почала широко роздаватися державцям, іноді цілими селами, причому в них земельні права визнавалися як правило лише за козаками, тому селяни, що на ній проживали, рано чи пізно після певного “привчання” повинні були потрапити у залежність від нового легітимного землевласника та виконувати певні роботи на його користь. Претензії державців на працю посполитих виникали з тієї підстави, що вони вважали землю отриману від влади своєю разом з ділянками селянської землі, що були в неї “вкраплені”, а

селян лише їх користувачами, які якщо ними користуються, повинні були за них відробляти. Неоформлене купчими, чи іншими документами, володіння земельними угіддями селянами (але не козаками) державцям вигідно було розглядати як їх самозахоплення. Інша річ, що ображені селяни, вважали зовсім по іншому, тому не бажаючи визнавати ні підданства, ні втрати землі шукали вихід із становища у підсусідництві.

Коли архімандрит Новгородського монастиря Никон скаржить на монастирських підданих “в маестности ихъ селѣ Мизинѣ”, де багато посполитих людей “власными дѣдизни и отчистіе оставивши свои домовки и кгрунта, поуходили в доми козацкіи на мешкане”, то тут якраз в першу чергу і звертають на себе увагу згадані, невідомо якого походження, дідичні та батьківські землі селян, що стали підсусідками (універсал від 21 червня 1702 р.), і коли гетьман тут забороняє козакам приймати монастирських підданих у підсусідки і захищати їх від притягнення до монастирських повинностей⁷², то для з’ясування мотивів розпорядження Мазепи набуває цілком певного значення питання, що це були за підсусідки, і як давно володіє монастир зазначеною маестністю в Мизині.

З цього ж універсалу з’ясовується, що гетьман забороняє козакам також скуповувати у посполитих ґрунти, за що визначає покарання “мѣль бы якіи колвекъ кгрунта у тяглихъ людей подданныхъ монастирскихъ куповати хто, и продацовъ оныхъ в свое заступленіе пріймовати, таковой не тилко гроши за кгрунтъ данній тратити маеть, але и значного отъ насъ, гетмана, не увойдетъ караня”⁷³. Проте відомо, що купчі угоди на землю фіксувалися козацькими та міськими урядами, ці документи включали типові формулювання, які беззастережно засвідчували, що земля яку продає продавець належить виключно продавцю і він має право її продати, а в тих рідкісних випадках коли це було не так, (наприклад, відомі спроби продати землю колишнім власником ще раз іншому покупцю) шахрай за судовим рішенням розшукувався по всій території Гетьманщини. Те, що в сфері купівлі-продажу існував певний порядок, засвідчують як збережені міські актові книги, хай і нечисленні, так зрештою і окремо вцілілі тисячі купчих листів тих часів. Їх вивчення переконує, що продаж посполитими землі, яка їм не належала, був просто неможливим. Отже, посполиті в даному випадку, імовірно, продавали свою землю, прагнучи позбутися з своєї шиї нав’язаного їм монастирського підданства, але виявлялося що робити цього вони відтепер не мають права.

Накази гетьмана до сотників з вимогою не тільки не приймати посполитих в козаки, а й подбати, щоб підлеглі їм козаки не приймали до себе їх як підсусідків, видавалися також і інтересах інших державців, зокрема такими є накази до моровського сотника стосовно підданих київського митрополита В. Ясинського (накази від 3 серпня 1703 р. та 4 січня 1704 р.), при цьому зазначалося, що в усі полки було розіслано наказ “дабы козаць каждый... на своей козацкой волности зоставалъ, а посполитый всякий посуѣдокъ посполитую тяглость зналъ”⁷⁴.

Щоправда, козаки всеодно приймали до себе підсусідків, проте останні мали з цього небагато користі, оскільки офіційно звільнялися від повинностей лише ті підсусідки, що не мали ніякого майна. Це демонструє вирішення ситуації з утриманням п’яти військових товаришів з охочекомонного полку Пашковського

в Мринській сотні, куди гетьман направив свого посланця Я. Книша для виявлення “всѣхъ тяглихъ людей”, у цьому випадку гетьман розпорядився “абы тяглые люде, якіе у козаковъ въ подсуѣдкахъ живут, а своихъ кгрунтовъ осѣдлыхъ не маюу, од тоей належитости вистатченя были волными”, а які “въ подсуѣдкахъ у козаковъ живут, а свои кгрунта особно пашут, або пуцают оные к инымъ людемъ себѣ въ прибѣль, абы до тоей повинности безъ жадное одмови належали” (універсал від 27 травня 1696 р.)⁷⁵.

1 листопада 1696 р. Мазепа видав ще один універсал у справі підсусідків Мринської сотні, в якому конкретизував, що до числа тяглих людей не відносяться підсусідки-наймити – “подсуѣдки, которые в дворахъ козацкихъ мешкаючи, на чужие кгрунта, своихъ не маючи, з плугами, серпами, косами для заробку ходят, до подданскойъ тяглости належати не маюу”⁷⁶, звичайно було б дивно, якби з них ще й вимагали виконання на чияюсь користь повинностей, але це розпорядження принаймні доводить, що навіть безземельні селяни мали можливість існувати за рахунок найманої праці, а державці могли наймати для обробітки своєї землі робітників, що є додатковим доказом, що українське суспільство в цей час було неготове до поширення панщини.

* * *

Безсумнівно, що Мазепа проводив політику спрямовану на побудову станового суспільства, в якому не лише козацька старшина й духовенство, але й рядове військово товариство мало посідати привілейоване становище. Певна проблема була в тому що козаки розшаровувалися в цей час на дві групи, до першої входили ті що набули підданих і наскільки могли використовували їх працю, до другої входила переважна більшість козаків, що самі обробляли свою землю. Оскільки такі козаки своїми руками дбали про свій добробут їх становище не можна було порівнювати зі становищем такої верстви як шляхта, чи принаймні з тим становищем, яке відповідало уявленням про місце шляхти в суспільстві, на противагу козакам першої групи, які цілком цьому уявленню відповідали. Проте обидві групи козаків формально і фактично належали до одного служилого стану, які разом з охочими (найманими) козаками складали військову силу Гетьманщини. Тому Мазепа більш-менш послідовно протягом всіх років правління намагався забезпечити податковий імунітет за усіма козаками незалежно від їх заможності, якщо вони були здатні виконувати свої військові обов’язки.

Вже на початку правління Мазепа подбав про збереження привілеїв козацтва, правове та соціально-економічне становище якого мало стати стабілізуючим чинником суспільного життя Гетьманщини, зокрема, відповідаючи на царські питання у відправлених 12 травня 1688 року до Москви статтях, гетьман заявляв, що не сподівається від військового посільства “жадное противъ власти моей шатости”, оскільки на відміну від Івана Самойловича “я ныне освободилемъ ихъ, яко то мелници козацкіе, власнимъ ихъ иждивениемъ строение, десятины пщолныи и данѣ медовыи, а по нѣкоторыхъ мѣстцахъ и роковыи обыкліи подачки опустилиемъ, при якомъ моемъ поступку не мѣют они причины роптати на мою владзу”, цікаво при цьому що в розумінні Мазепи “самыи в постоянствѣ

надежнии, яко тыи что имѣють нѣкоторыи подданных и обширнии оубѣдлости, мелницѣ, землѣ и инѣшіе угоды”⁷⁷.

Протягом всіх років правління майже у всіх виданих універсалах Мазепи, що стосувалися прав державців на землі і використання праці посполитих, обумовлювалося що козаки зберігають за собою всі права на свою землю, яка могла опинитися поміж земель наданих державцям, та що козаки не можуть залучатися до будь-яких робіт на користь державців, в селах яких вони проживають – ці норми за будь-яких обставин мали залишатися непорушними.

Іноді про ці козацькі привілеї мовилося більш розгорнуто, але здебільшого про них лише нагадувалися, щоб підкреслити різницю між правами посполитих і козаків, коли йшлося про права державців та обов’язки посполитих, після чого в універсалах й містилися відповідні застереження, які були такими: “козаки однак, в томъ числѣ будучие, в реестрѣ воисковомъ наидуючіеся и Воиску працюючіе, мають быти при волностехъ воисковыхъ захованы”, “абы козаки, в тих селах мешкаючіе, якіе стоят в реестрѣ козацком, заховани были при своих обиклих козацких волностяхъ”, “а козаки ненарушне при своих мѣють найдоватися волностяхъ” і т. д.

Майнові універсали надані представникам козацтва становлять більшу частину від загальної кількості універсалів Мазепи такого призначення – близько 250 документів.

Половину з цієї кількості універсалів видано представникам старшини, таким що на момент їх отримання займали важливі посади в структурі козацької адміністрації, і які власне й представляли владу Гетьманщини різних рівнів (генеральна й полкова старшина, полковники і сотники).

Лише до деякої міри до цієї групи наближаються за своїм статусом городові отамани та охотницькі полковники. Городові отамани, насамперед полкових міст, що в 1650-1660 рр. користувалися значним авторитетом і нерідко в ті часи за відсутності полковників залишалися наказними полковниками в полкових містах, а по суті за значенням посад займали в полках друге місце, за часів Мазепи давно вже втратили колишній вплив, поступившись ним полковій старшині. Охотницькі полковники незважаючи на свій авторитет та військові заслуги, попри наближеність до особи гетьмана, взагалі не мали ніякого стосунку до цивільної влади. Частка універсалів надана представникам цих груп є незначною.

Другу половину зазначених універсалів, близько 120, надано тим представникам козацького стану, що на момент їх отримання не займали службових посад. Вони в свою чергу поділяються майже навпіл між значними військовими товаришами і військовими товаришами, власне козаками.

Цікавим є становище групи значних військових товаришів, або “знатних”, як вони називаються у зросійщених копіях. Жодних формально-юридичних переваг їх становище у суспільстві не надавало, проте вони користувалися впливом внаслідок своїх колишніх заслуг та завдяки зв’язкам, своїм особистим та своїх родів, в тому корпоративному середовищі, в якому вони жили. Серед них були, наприклад, колишні полковники, одні з них, втративши полковничі уряди, вже більше їх не повертали (Леонтій Черняк), інші повертали (Михайло Міклашевський), деякі не повертали самі (Леонтій Полуботок), проте полковниками ставали їх сини.

Ніякого офіційного статусу на заміщення вакансій значні військові товариші не мали, тим більше що козацькі посади були формально-виборними, а на рівні полків і сотень на обрання старшини до певної міри впливало козацтво, звичайно насамперед значне, яке зверталось з відповідними клопотаннями до гетьмана. Тому діти старшини, що не мали здібностей чи спритності батьків могли і не просунутися по службі. Щоправда, це не перешкоджало їм мати певний майновий статус, а збереження достатнього рівня заможності зрештою забезпечувало їм шанобливе ставлення з боку влади, як до значних військових товаришів, хоч нерідко і без жодної для них практичної користі з огляду на службову кар'єру. Наприклад, сини лубенського полковника Леонтія Свічки Василь і Лук'ян спочатку отримують майнові універсали в рахунок колишніх заслуг батька та їх майбутніх заслуг (універсали від 14 грудня 1694 р., та 24 жовтня 1699 р.)⁷⁸, а через кілька років, отримуючи чергові підтвердження на володіння, вже називаються значними військовими товаришами, хоч ніяких особливих заслуг за цей час і не виявили (універсали від 20 жовтня 1702 р., від 9 жовтня 1706 р. та 4 березня 1707 р.)⁷⁹.

Втім, якщо йшлося про потребу підкреслити військові заслуги якоїсь відзначеної особи, то для цього завжди знаходилися потрібні евфемізми, як, наприклад, в універсалі від 6 січня 1689 р., виданому Леонтію Черняку, де мовилося “маючи мы гетманъ власть в Малоросии всякие порадки устроувати и по годности особъ у Войску заслужонных доволствовати нашою ласкою и наданьем, по прошении пана Леонтія Черняка ствержаемъ ему симъ нашим гетманскимъ унѣверсалом и цѣло при немъ заховуемъ село Кгавронцѣ... а то для годнихъ его и вѣрнихъ ку пресвѣтлѣйшому монаршому престолу от молодыхъ лѣтъ до шедивого волоса у Войску Запорожскомъ, працюете з нещадѣниемъ здоровья своего ложенихъ, услугъ”⁸⁰.

Майнові універсали козацтву становлять собою як надання, так і підтвердження надань. Можливі преференції від їх отримання були різними. Якщо старшина за часів Мазепи, що могла отримувати у користування цілі села, а то й містечка, набувала значні маєтності приватним шляхом, на які отримувала підтвердження, то заможні козаки здебільшого на основі своїх прав домагалися звільнення побудованих ними млинів від військових податків, отримували дозволи на осадження слобід та заснування хуторів і т. п. Щоправда, те що могло собі дозволити військове товариство, ще більшою мірою могла собі дозволити старшина, окремі представники якої займалися будівництвом млинів та заснуванням поселень із значним розмахом.

Найменше могли скористатися з таких дозволів незаможні козаки, проте їх інтереси, як господарів землі, яку вони обробляли, були надійно захищені. Коли окремі державці спробували пред'явити претензії на козацькі ділянки, то дістали різку відсіч з боку самого гетьмана, який в універсалах від 20 листопада 1691 р. у Київський та Ніжинський полки (а очевидно були універсали і в інші полки) заявив: “що колвекъ добръ рухомихъ и лежачихъ, першихъ лѣтъ войны Хмельницкого, отвагою рыцерства Войска Запорозкого зостало отнято и завладѣно, і уже черезъ такъ немало лѣтъ утвердилось козацкимъ заживанемъ, чтобъ жадная рѣчь не повинна бити отъ козаковъ отбирана”⁸¹.

Реєстрові козаки звичайно при бажанні досить легко могли змінити належність до сотні чи полку, тобто не були зобов'язані служити і жити весь час на одному місці. Хоч, якщо вони змінювали місцепроживання, то для безпроблемного внесення їх до козацького реєстру на новому місці вони мали подати докази своєї належності до козаків. Зокрема, в одному з універсалів київському магістратові (від 14 липня 1700 р.) Мазепа щодо цього давав такі роз'яснення – “если хто изъ стороны до Кіева на мешканье прійдетъ, а заслугъ и праць козацкихъ, то есть если въ якомъ полку или городѣ козаковаль, явнимъ свѣдоцтвомъ не окажетъ, абы кажній таковой в мѣскомъ былъ послушенствъ, а не въ козацкомъ реестрѣ”⁸².

Загалом, незважаючи на певне майнове розшарування, можна вважати, що в часи Мазепи, на відміну від посполитих соціальне становище яких дійсно дещо погіршилося, козацтво користувалося достатніми правами, щоб не нарікати на свою долю, тому то в 1708 р., коли дійшло до відкритого конфлікту між гетьманом і Москвою він небезпідставно розраховував на його підтримку. Адже козаки могли передбачити погіршення свого становища в недалекому майбутньому, оскільки відношення до них з боку царя Петра та його оточення під час Північної війни було відверто презирливим, які їх сприймали не краще, а то й гірше, ніж набраних з кріпаків та навербованих з різних волоцюг і пройдисвітів рекрутів з Росії. Між тим в Україні козаки були землевласниками, які не обкладалися податками, тобто привілейованим станом. Те, що й старшина, яка перебувала при Мазепі, початково сподівалася на підтримку козацтва видно з наказу миргородського полковника Д. Апостола від 16 листопада 1708 р.⁸³, який вимагав від своєї полкової старшини виступити з козаками на з'єднання з Мазепою в Гадяч, а також вилловлювати і присилати до нього посланців з грамотами від царя Петра і нового гетьмана Скоропадського. Псевдообраний 6 листопада 1708 р. ставленник Петра, звичайно був узурпатором з погляду усталеної влади Гетьманщини. Проте реакція козацтва на знищення населення Батурина російськими солдатами та проведені царем псевдовибори Скоропадського була млявою. Зрештою, виявлена більшістю козаків дивна байдужість до подій, в яких вирішувалося майбутнє Гетьманщини, фактично стала зрадою не лише свого гетьмана, насамперед вона була зрадою інтересів свого стану, значення якого в наступні роки різко впало. В цьому розумінні, чого варте лише використання козаків на канальних роботах на Ладозі, куди їх запроторив Петро I, де багато тисяч з них загинуло, а також проведене створеною царем Малоросійською Колегією обкладення козаків поборами. Очевидно, що причини пасивної поведінки більшості козаків під час війни між росіянами і шведами в Україні ще потребують прискіпливого об'єктивного дослідження.

* * *

Відчутним тягарем для підданих державців, щоправда, не тільки для них, а й інших посполитих, що не перебували у підданстві, була така повинність, як утримання компанійських козаків, військових, що перебували на гетьманській службі. Становище компанійців (власне, як охочекомонних, так і охочепіхотних козаків) відрізнялося від становища городових козаків тим, що вони не отримували землі

за свою службу, а мали за неї харчове і грошове забезпечення. Проте якщо гроші такі козаки отримували від гетьмана, то їх розміщення, надання їм провіанту, кормів для коней перекладалося на місця, де вони розташовувалися. Розміщувалися вони тільки у відведених для них місцях, оскільки рядові компаніїці були безземельними то й становище їх у соціальному плані було досить слизьким, явно гіршим ніж в городових реєстрових козаків.

Компаніїці були потрібні гетьману, щоб не залежати від городових полків, на які, враховуючи минуле, ніколи не можна було покладатися повністю. Те, що саме їх він вважав надійними людьми для виконання наказів, видно, наприклад, з пропозиції Мазепи царю в червні 1703 р. щодо впокорення Січі, для чого пропонувалося використати компаніїців для блокади Запоріжжя “*абы взявши от Киева, аж до самое Самары певных людей, то ест компанїи и сердюковъ, понад берегом Днѣпровымъ и в певнихъ мѣстехъ и при многих осторожностях, абы того накрѣпко перестерегали, жебы жаднихъ ватагъ з городов, идучих до Сѣчи, не пропускали, бо через тое, якъ хлѣбные запасы, так и Войско Сѣчи примножаются*”⁸⁴.

Але якщо гетьманові були потрібні компаніїці, то вони зовсім були непотрібні і обтяжливі для державців, в селах яких вони розташовувалися для постою. Тому утримання компаніїців призводило до конфліктів між ними і державцями. Іноді це проглядає в універсалах. Наприклад, підтверджуючи права олишівського сотника Л. Шрамченка на село Смолянку, Мазепа обумовлює при цьому, щоб він “не заступаль ... своихъ тяглихъ людей от станцій компанїйскихъ и иншихъ войсковихъ людей”, універсал від 1 квітня 1697 р.⁸⁵ Інший державця, Забіла, звинувативши в чомусь одного з охочих піхотинців, загалі намагався спровадити з свого села Обтова усіх таких, що в ньому були, на що Мазепа реагував наказом від 18 січня 1698 р. “*абысте з того винного справедливости доходили, а симъ товаришомъ по прежнихъ господахъ, в маестности своей, станцію показали*”⁸⁶.

Розташування компаніїців певний час не мало чіткого порядку, що не тільки було обтяжливим для посполитих, а й створювало проблеми для утримання цих військових. Гетьман реагував на це універсалом від 30 січня 1698 р., яким визначив, що кінного компаніїця мали утримувати 25, а піхотинця 20 господарств, наказ поширювався на територію усієї Гетьманщини⁸⁷.

Крім того, допомога по утриманню компаніїців могла покладатися також і на козаків “*котории нѣколи до войска не ходят, абы помощными были людям тяглим в кормленю компанейцов и пехотного товариства*” (універсал від 24 травня 1698 р.)⁸⁸, очевидно в даному випадку йшлося про козаків ветеранів, інакше, якби це були нововписані, то за нехтування своїх прямих обов’язків їх би напевне було просто повернуто до стану посполитих.

Цікаво, що посполиті, яким були нав’язані компаніїці, зі свого боку досить ретельно слідкували за тим, щоб наймані козаки виконували свої військові обов’язки, так жителі села Обтова відмовилися утримувати піхотинця С. Білоцерківця, скориставшись підставою, що він не взяв участі в літньому воєнному поході, тому гетьману довелося видавати спеціальний наказ (1 листопада 1698 р.), в якому він пояснював неучасть Білоцерківця в поході хворобою та наказував й надалі забезпечити його утримання⁸⁹.

На скромний соціальний статус компанійців вказує й такий випадок, що коли один з них одружився в селі Воловичі, яке належало Чернігівській архієпископії, на вдові місцевого війта, та прагнучи облаштуватися як реєстровий козак, намагався привласнити землю війта, отриману тим від архієпископії, йому не вдалося це зробити. Мазепа лише дозволив компанійцю тимчасово користуватися цією землею до повноліття сина померлого війта, який потім мав за неї відпрацьовувати, але за таке користування скасовувалося утримання компанійця, який мав утримувати себе сам (універсал від 25 січня 1704 р.)⁹⁰. Між тим, як вже згадувалося, посполиті, яким вдавалося потрапити в козацький реєстр, залишали землю державців за собою.

Становище старшини компанійських полків звісно різко відрізнялося від становища рядового товариства, компанійські полковники були людьми заможними, вони з одного боку активно скуповували нерухомість самі, з іншого отримували від гетьмана села населені посполитими, як, наприклад, полковник Ярема Андрійович (універсал від 26 квітня 1689 р. – надання на село Порохню та підтвердження купленої нерухомості під Батурином і в Батурині)⁹¹, полковник Григорій Пашковський (універсал 1698 р.) – надання на село Ромашкове з підтвердженням прав на куплені млини і ґрунти⁹² та особливо полковник Ілля Новицький, який до того ж значну частину маєностей набув ще за часів Самойловича, він не тільки зберіг маєності за часів Мазепи, а й продовжував їх збільшувати (універсали від 12 вересня 1687 р. (2), від 27 липня 1689 р., від 21 квітня 1702 р. – на с. Щока, Ісачки, Окоп, Снітин, Кліщинці, Литваки, Негаївка та інші володіння)⁹³.

* * *

Цікавим видається відношення Мазепи, власне української влади, щодо прав на територію Правобережної України. Як відомо поділ України по Дніпру (за тимчасовим винятком Києва) між Польщею та Московією був зафіксований умовами Андрусівського перемир'я між цими державами в січні 1667 р. При цьому думкою українських державних діячів стосовно поділу України обидві сторони звісно не цікавилися, оскільки негативну реакцію українців на нього неважко було передбачити. Досягнута угода власне й була спрямована на те, щоб полегшити Польщі приборкання Правобережжя та допомогти Москві закріпитися на Лівобережжі. Українці реагували на це болісно, закінчилося все тим, що Брюховецький повстав проти Москви на Лівобережжі, а на Правобережжі Дорошенко прийняв турецьку протекцію, Україна до 1681 р. була постійним театром воєнних дій, внаслідок яких Правобережжя було спустошене.

Проте, здійснений 1667 р. поділ України Польща і Москва підтвердили 1686 р. умовами вічного миру з деякими змінами на користь Москви (відбулося невелике збільшення території Київської округи та перехід Запоріжжя в одноосібне підданство до царя, природно що Польща таким чином знімала й можливі претензії на землі Війська Запорозького Низового). В зв'язку з цим особливу увагу привертають статті III і VII договору 1686 р. Згідно статті III на Правобережжі до царя відходили землі навколо Києва (приблизно обмежені правими притоками Дніпра Ірпінем і Стугною, включаючи м. Стайки за Стугною) та правобережні землі

Запоріжжя, кордони якого встановлювалися від місця впадіння Тясмина в Дніпро, не займаючи Чигирин, у напрямку Чорного лісу, тобто на південний захід від гирла Тясмина. Статус землі на правому березі Дніпра між Стайками і Тясмином визначався VII статтею, згідно якої лінія Ржищів-Терехтемирів-Канів-Мошни-Сокольне-Черкаси-Боровиця-Бужин-Воронків-Крилов-Чигиринперетворювалася на незаселену нейтральну смугу.

Проте, можна стверджувати, що в практиці державного життя українські гетьмани не вважали себе зв'язаними угодами 1667 і 1686 рр. Так, саме збільшення правобережної території Київського полку за договором 1686 р. очевидно теж було одним із наслідків такого невизнання. Принаймні, якщо у 1668 р. царські війська київського воєводи П. Шереметева, в рахунок союзницької угоди 1667 р. допомогли полякам знищити містечко Стайки, яке контролював Дорошенко⁹⁴, то за угодою 1686 р. воно вже стало прикордонним містечком Київського полку.

До честі Мазепи він, так само як і попередники, переймаючись національними інтересами, наскільки було можливо, саботував всупереч Москві болісні для Гетьманщини норми договору. Гетьман намагався поступово взяти під свій контроль правобережну смугу землі вздовж Дніпра, починаючи від Придніпровського Полісся та закінчуючи кордонами Запоріжжя. Це завдання дещо полегшувалося тим, що за умовами вічного миру Середнє Придніпров'я повинне було залишитись незалюдненим, тобто польський уряд не мав права на його колонізацію. Щоправда, Польща так само мало зважала на цю норму договору як і Мазепа, і намагалася посунути контрольовані своєю адміністрацією кордони якнайближче до Дніпра. Ситуацію в цьому регіоні ще більше заплутувало відновлення тут в другій половині 1680-х рр., нібито під польською зверхністю, правобережного козацтва, яке втім всупереч Польщі діяло самостійно, претендувало на місцеву владу та дбало про запровадження тут власного полкового самоврядування.

Мазепа, слідом за Самойловичем, в частині своїх універсалів величає себе гетьманом обох боків Дніпра. Відомо 50 таких універсалів, щоправда 32 з них припадає на 1689 рік, 3 – на 1688, на інші роки по 1-2 універсали. Імовірно на початку 1690-х рр. царський уряд заборонив, чи не рекомендував гетьманові робити подібну вставку в свій титул, з чим і пов'язано її наступне зникнення, проте це не завадило Мазепі проводити політику на приєднання українських земель за Дніпром до Гетьманщини. Щоправда, фактично це робилося з огляду на можливу реакцію Москви і Польщі неофіційно, проте всередині самої Гетьманщини цілком впорядковано і досить відкрито.

Адміністрування на придніпровських територіях, що раніше входили до Канівського, Черкаського і навіть Білоцерківського полків було доручено переяславському полковникові, а територію Чигиринського полку передано у відання лубенського і миргородського полковників, це засвідчують як універсали Мазепи, так і універсали згаданих лівобережних полковників. Колишні землі Київського полку, що відійшли до Польського Полісся, біля Дніпра, іноді в універсалах постають як такі, що підлягають київському полковникові.

Зокрема, вже 17 вересня 1687 р. Мазепа підтвердив дозвіл київського митрополита (!) Гедеона Святополка Четвертинського зайняти Київському Кири-

лівському монастиреві Ржищівський монастир з селом Ячники та давніми монастирськими володіннями⁹⁵, розташованих в Переяславському (!) полку. А з огляду на польсько-російські домовленості правобережний Ржищів, колишнє місто Канівського полку, явно не міг підпорядковуватися лівобережному Переяславському полку. 9 лютого 1688 р. Київському Межигірському монастиреві підтверджуються володіння, серед інших зокрема і на село Чернин в Переяславському полку⁹⁶, розташоване проте на колишній території Білоцерківського полку, причому досить далеко від Дніпра, вглиб Правобережжя.

Частина універсалів адресованих на самочинно приєднану територію Правобережжя до Переяславського полку, звернена до усієї військової старшини. 12 січня 1690 р. на скаргу ігумена Іосафа Кроковського – “же нѣкоторіе люде, пожитку собѣ шукаючіе, в кгрунта их монастирскіе, на том боку Днѣпра будучіе, именно Кононецкіи, Савинскіе, втискаются” – гетьман видав оборонний універсал Київському Микільському монастиреві, заборонивши стороннім людям заводити сади і огороди та ставити пасіки на монастирських землях⁹⁷. Тут, не зазначається полкова належність, земель (Кононча, раніше була на території колишнього Канівського полку), які втім закріплюються за монастирем загальною юрисдикцією Війська Запорозького. Лубенський Мгарський монастир за такою ж формою 24 лютого 1695 р. отримує оборонний універсал на монастирські пасіки на правому березі Дніпра за Мошнами⁹⁸. За іншими документами втім видно, що ці райони також було передано до Переяславського полку. Також, 16 жовтня 1698 р. в Переяславський полк адресовано універсал за яким Київському Пустинному монастиреві передається містечко Кононча з прилеглими ґрунтами і пасіками та дозволяється відновити на Росі Конончицьку греблю з млином⁹⁹.

Коли польський коронний гетьман відправив для осадження в Мошни своїх людей, це викликало різко негативну реакцію з боку Мазепи. Цікавим є те, що гетьман пославши у цій справі листа до переяславського полковника І. Мировича, сповіщав, що поляки не мають права осаджувати міст і сіл на відстані п'яти миль від Дніпра (32,5 км), а тому повинні вивести людей з Мошен та інших ново осаджених слобід¹⁰⁰. Але ж такої норми стосовно Мошен в договорі не було, принаймні в ньому п'ятимильна смуга встановлювалася вздовж Стугни, а не Дніпра. Зрештою поляки в Мошнах, що мали за договором залишатися пустою, всеодно не закріпилися.

З іншого боку себе Мазепа взагалі ніякими нормами зв'язувати не збирався. Зокрема, 30 вересня 1700 р., надаючи Переяславській єпископії всі ґрунти і маєтності давнього Терехтемирівського монастиря “зъ приданими вновъ от насъ селцами” (в колишньому Канівському полку), гетьман в універсалі прямо стверджував, що має “в Малороссіи при урядѣ рейментарскомъ гетманства Войскъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскихъ, обоихъ сторонъ Днѣпра совершенную моць и владзу”¹⁰¹. Серед універсалів в Переяславський полк, що стосувалися задніпровських володінь можна також згадати ті, що були надані тій же Переяславській єпископії – на дніпровські перевози (20 квітня 1701 р.)¹⁰² та на маєтності Канівського і Терехтемирівського монастирів (7 квітня 1701 р.)¹⁰³, (27 серпня 1701 р.)¹⁰⁴ і (10 грудня 1701 р.), причому в останньому випадку видно що на цей час відбувалося тотальне освоєння Канівщини, оскільки окрім містечок

Терехтемирів і Межиріч підтверджувалися права єпископії на 28 сіл, слобід і хуторів, що були вже тут засновані або відновлені¹⁰⁵.

Серед інших надань – переяславському полковому осавулу С. Томарі – на Канівські ґрунти (31 травня 1702 р.)¹⁰⁶, та дружині переяславського полкового хорунжого Анастасії Сулиминій – на греблі, ставки та ліс біля Ржищів (7 січня 1708 р.)¹⁰⁷; Київському Пустино-Миколаївському монастиреві – на Конончу і Совин Луку (12 червня 1703 р.)¹⁰⁸; Лубенському Мгарському монастиреві – на Домонтівський перевіз через Дніпро, на села Лозовку і Будище на Мошенщині (25 квітня 1705 р.)¹⁰⁹, підтвердження на ці села з наданням дванадцяти дніпровських озер (23 липня 1706 р.)¹¹⁰, а також в села Мошенської сотні (30 липня 1706 р.)¹¹¹.

Був і зворотний процес, державцями з тепер вже правобережної частини Переяславського полку набувалася власність на лівобережній частині, що підтверджувалося універсалами Мазепа. Канівському дозорці П. Гриневичу було підтверджено ґрунти в с. В'юнищах Переяславського повіту (15 жовтня 1706 р.)¹¹², а терехтемирівському сотникові К. Іскрі було надано с. Городище (9 січня 1708 р.)¹¹³.

Деякі універсали адресовані в Переяславський полк за Дніпро не мають зазначення полкової приналежності, зокрема надані Лубенському Мгарському монастиреві на пасіки під Мошнами на Правобережжі (24 лютого 1695 р.)¹¹⁴; Київському Пустино-Микільському монастиреві на Конончу з прилеглими ґрунтами під пасіки та на відновлення тут на Росі греблі і млинів (16 жовтня 1698 р.)¹¹⁵.

На територію колишнього Чигиринському полку універсали спочатку також адресувалися в Переяславський полк, наприклад, саме цього полку стосувалося звернення в оборонному універсалі виданому 29 травня 1690 р. Києво-Печерській Лаврі на Бузуківську пасіку на річці Тясмин¹¹⁶. Проте пізніше, після фактично відкритого втручання в 1704 р. у справі за Дніпром, гетьман здається перерозподілив зони відповідальності лівобережних і правобережних полків на Правобережжі. Частково придніпровська Чигиринщина була віднесена до Лубенського полку, наприклад правобережний Бужин фігурує серед містечок Лубенського полку, землі яких розмежовувалися (23 вересня 1707 р.)¹¹⁷. Втім, тут нижче по Дніпру, універсали на Правобережжя іноді також адресуються неконкретно, – просто старшині, черні і людям усякої кондиції по обох боках Дніпра, як зокрема універсал наданий Київському Видубицькому монастиреві на Лебединські пасіки, який стосується Чигиринщини (24 травня 1707 р.)¹¹⁸.

Щодо Київського полку, то й тут його межі гетьманом нерідко поширювалися досить довільно, наприклад за Київським Братським монастирем 19 червня 1693 р., окрім інших мастностей закріплювалася Карпилівка¹¹⁹, яка знаходилася на північ від кордонів правобережної частини полку.

Щоправда, універсали, які адресувалися на ті території, що напевне відійшли до правобережної Київської округи Київського полку, нерідко також не мають, випадково чи ні, відповідного звернення у полк, це – Київському Межигірському монастиреві на Которські ґрунти та млини – (10 січня 1692 р.)¹²⁰ і (10 січня 1696 р.)¹²¹; Київському Братському монастиреві – на село Плисецьке (29 липня 1702 р.)¹²² та на містечко Стайки (15 липня 1707 р.)¹²³

Треба зауважити, Мазепа усвідомлював, що чинність універсалів, адресованих на Правобережжя, залежала від того чи поширювалася на зазначені в них місця реальна влада польської адміністрації, чи вона була там ефемерною. Наприклад, надаючи маєтності київському митрополиту В. Ясинському (22 липня 1690 р.) як на Лівобережжі, так і в правобережній частині Київського полку, зокрема на Білгородку, на Трипілля, тобто в своїх кордонах, гетьман обгрунтовував ці надання долею закордонних маєтностей митрополії, яка “через отторгнене и отдалене всѣхъ своихъ стариннихъ маєтностей, в области Королевства Полского теперъ найдуючихся, в крайнее пришла знищена”¹²⁴. Аналогічно є мотивація надання маєтностей Київській митрополії і 16 червня 1695 р.¹²⁵ Київські монастирі, проте не остерігалися втратити отримане, коли гетьман видавав універсали на володіння, які знаходилися на південь та північ від правобережної частини Київського полку, вздовж Дніпра, території теж формально польські, або нейтральні, що не повинні були заселятися. До певної міри ці універсали відзначають претензії гетьмана на регіон, де йшла прихована боротьба за вплив між поляками та Мазепою, з долученням самостійних дій правобережного козацтва.

З огляду на помітну зміну політики гетьмана в цьому напрямку – від “прихоплення” шматків придніпровської території, що мала залишатися незаселеною, до поширення території Гетьманщини далеко вглиб Правобережжя – показовими є універсали Мазепа, видані ним у 1704 році на Правобережжі. Ще 12 липня під Паволочню гетьман, звертаючись до шляхти Київського воєводства, повідомляв, що вирушив на Правобережжя не для того щоб порушити мир встановлений між Польщею та Росією, і не для підтримки тут бунтів свавільного народу, а для виконання союзницьких зобов’язань¹²⁶, що власне мало свідчити про відсутність територіальних зазіхань з його боку. Але, вже 1 серпня під Бердичівом Мазепа, оголосивши що з певних причин позбавляє С. Палія полковничого уряду, призначає замість нього на Правобережжі полковником Михайла Омеляновича, тобто з точки зору поляків явно робить досить сумнівне призначення, хоч гетьман усіляко й уникає згадувати що йдеться по суті про призначення полковника над певною територією, а саме Білоцерківщиною, та й універсал звернено з одного боку до колишнього товариства Палієвого полку, з іншого – до фастівських обивателів¹²⁷. Втім, пересвідчившись, що Польща досить глибоко зав’язла у війні зі Швецією, 1 вересня під Фастовом Мазепа, надаючи черговий універсал, адресує його білоцерківському полковникові вже відкрито, до того ж він ним підтверджує права Анни Ліщанки Ханенчихи з сином на село Солов’їху, що розташоване фактично вже на Житомирщині¹²⁸. Таким чином гетьман легітимізував Білоцерківський полк як адміністративну одиницю Гетьманщини, принаймні у своїх власних очах. З універсалу про протекцію димерському старості Ласці від 1 липня 1708 р. видно також, що на той час Мазепа вважав Білоцерківський полк вже цілком своїм, оскільки адресував універсал “нашим паном полковникомъ кievскому и бѣлоцерковскому”¹²⁹.

1707 року було відновлено Корсунський полк. Ще 15 грудня 1706 р. Мазепа, надаючи універсал охочекомонному полковникові А. Танському на села Яхни і Микитинці у Корсунському повіті, адресує його до Війська загалом¹³⁰. Проте,

коли 3 квітня 1707 р. гетьман видає наказ щодо захисту майнових прав Київського Пустино-Микільського монастиря на Осетровий острів у Конончі (на р. Росі) він його вже адресує корсунському старості Василю Ждановичу¹³¹, з чого можна припустити, що ця територія не лише була вилучена з відання переяславських полковників, але й потрапила до складу оформленого тут Корсунського староства. Щоправда, таким воно очевидно було теж недовго, оскільки черговий наказ Мазепи від 27 серпня 1707 р. щодо недоторканості ґрунтів Ковшовацького монастиря адресовано богуславському і корсунському полковникові Самійлу Івановичу (Самусю)¹³². Імовірно староство в цей час трансформується у полк. Втім треба зазначити що сам наказ адресовано богуславському полковникові, і лише його зворот, де було вказано кому він призначений містить напис “богуславському і корсунському полковникові”. Таке поєднання двох полків під орудою Самуся певною мірою начебто підживляє припущення, що їх територія на цей час була розмежованою. Але 10 вересня 1707 р. видається універсал Мазепи вже цілком адресований корсунському полковникові, і в Корсунський полк (Київському Видубицькому монастиреві на с. Таращичі і хутір Прутильця в Корсунському повіті)¹³³, чим усуваються усі сумніви.

Ще південніше, на Чигиринщині, правобережна смуга була закріплена за Миргородським полком, що видно з універсалу миргородського полковника Д. Апостола від 22 липня 1705 р. наданого уласівському сотникові У. Сахненкові на землі розташований між Уласівкою, Криловим та річкою Цибульник, який звернений відповідно до старшини Уласівки, Городища і Крилова¹³⁴. Дещо раніше 13 січня 1704 р. цей же уласівський сотник Сахненко одержав універсал Мазепи, що звільняв його тутешні правобережні пасіки від пчоляної десятини¹³⁵.

Загалом можна стверджувати, що до кінця свого правління Мазепа успішно здійснював реколонізацію правобережних земель, завершивши її у 1707 р. реорганізацією козацьких полків Правобережжя, як полків єдиної Гетьманщини.

* * *

У публікації частково збережені графічні особливості документів (залишено літери “і”, “ї” та “ѣ”, натомість замінені літери, що вийшли з ужитку: “ѡ” на “о”, “ѣ” на “ф”, “з” на “я”, “х” на “кс”, “з” на “з” та “п” на “н”, “g” на “г”). Виносні літери по можливості введені в рядок і передані курсивом. У всіх текстах розділові знаки розставлено залежно від змісту згідно з сучасними правилами. Суцільний текст розподілений на абзаци. Літерна “цифирь” у текстах замінена скрізь арабськими цифрами. Пошкоджені, а також непрочитані місця тексту позначені трьома крапками в квадратних дужках. Різничитання у копіях позначені підрядковими примітками. Всі документи мають заголовки, в яких зазначено дату (рік, місяць і число), місце написання, автора, адресата, означення змісту. Дати, якщо це спеціально не обумовлюється, всюди подаються за старим стилем. У тих випадках, коли дата в тексті документу відсутня, вона встановлена на підставі вивчення його змісту, а також пов’язаних з ним документів. У легендах зазначено місце зберігання документів, а також назви видань, в яких вони надруковані.

Даний збірник містить додатки. Перший з них включає 80 актів наказово-розпорядчих документів гетьманів, починаючи від Б. Хмельницького до І. Самойловича, до яких також приєднано універсал Кулаги-Петражицького за 1632 рік підписаний Богданом і Юрієм Хмельницькими. Ці документи не потрапили до збірників “Універсали Богдана Хмельницького” та “Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича” із даної серії, тому наводяться тут. Другий додаток – 129 актів, це документи старшини, полковників і сотників від часів Б. Хмельницького по роки правління І. Мазепи включно. Третій додаток містить лише один документ, це Конституція Пилипа Орлика, або Бендерська Конституція 1710 р., що відбиває еволюцію старшинської думки за попередню епоху, і є своєрідним водорозділом між першим та другим періодом існування Гетьманщини. Окремий додаток складається з списку місць перебування гетьмана Мазепи у 1687-1709 рр.

Для полегшення користування документами збірника також додано примітки, список скорочень, предметний, іменний і географічний покажчики та перелік документів.

Упорядники висловлюють вдячність установам і особам, які допомогли у підготовці до друку документів даного тому, зокрема: Дмитру Буріму, Олегу Купчинському, Ірині Стариковській, Ярославі Ленго, Ігорю Тесленко.

¹ М'якотин В. Очерки социальной истории Украины. – Т. 1. – Вып. 1. – Прага. – 1924. – С. 7.

² Лазаревский А. М. Малороссийские посполитые крестьяне (1648-1783). Историко-юридический очерк. – Киев. – 1908. – С. 1-2.

³ Ефименко А. Я. История украинского народа. – Киев. – 1990. – С. 283.

⁴ Борисенко В. Й. Курс української історії. – Київ. – 1998. – С. 272.

⁵ Стороженки. Фамильный архивъ. К. – 1908. – Т. VI. – 3-я Пирятинская актовая книга. – Арк. 180. – Спр. 165.

⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 64.

⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 34.

⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 14, 33.

⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 473.

¹⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 52.

¹¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 128.

¹² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 139.

¹³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 143.

¹⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 96.

¹⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 219.

¹⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 288.

¹⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 364.

¹⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 444.

¹⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 115.

²⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 220.

²¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 234.

²² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 245.

²³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 231.

²⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 289.

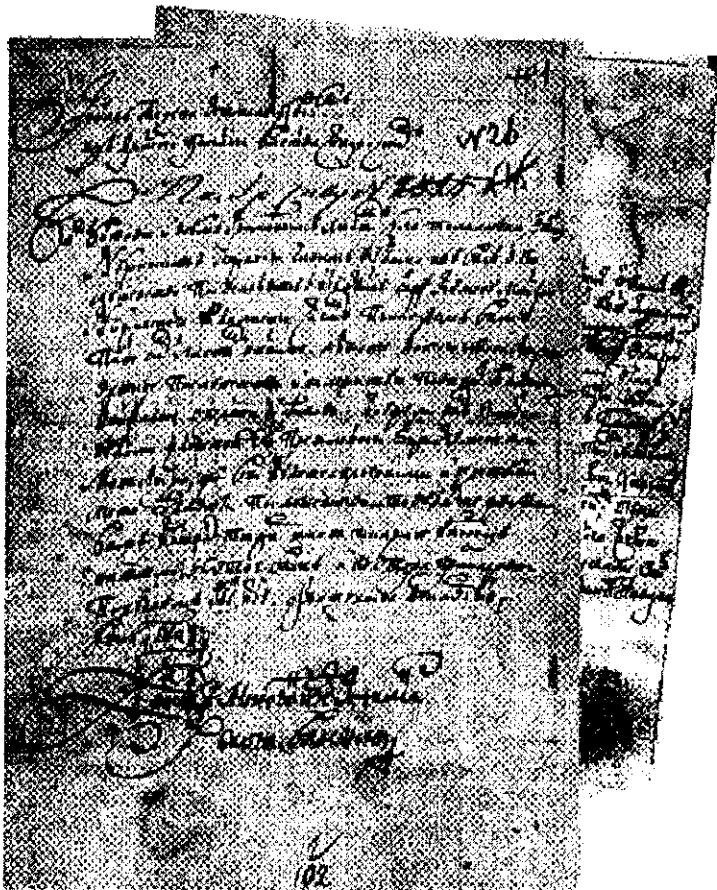
²⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 154.

²⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 351.

- ²⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 424.
²⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 342.
²⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 493.
³⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 328.
³¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 296.
³² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 271.
³³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 285.
³⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 296.
³⁵ Полонська-Василенко Н. Історія України. – Т. 2. – С. 176.
³⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 353.
³⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Додаток 2. Док. 80.
³⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 41.
³⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 51.
⁴⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 124.
⁴¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 125.
⁴² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 141.
⁴³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 163.
⁴⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 253.
⁴⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 343.
⁴⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Дод. II. – Док. 27.
⁴⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 73.
⁴⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 137.
⁴⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 327. Опублікований з датою 27 жовтня 1700 р.
⁵⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 5.
⁵¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 235.
⁵² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 96-97.
⁵³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 240.
⁵⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 253.
⁵⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 263.
⁵⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 320.
⁵⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 264.
⁵⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 78.
⁵⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 88.
⁶⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 108.
⁶¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 339.
⁶² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 338.
⁶³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 20.
⁶⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 19.
⁶⁵ Костомаров Н. И. Мазепа. – Москва. – 1992. – Арк. 107.
⁶⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 113.
⁶⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 213.
⁶⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 224.
⁶⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 150.
⁷⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 187, 344.
⁷¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 338.
⁷² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 252.
⁷³ Там само.
⁷⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 382.
⁷⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 153.
⁷⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 159.
⁷⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 34.
⁷⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 225, 303, 304.
⁷⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 361, 459, 470.
⁸⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 47.
⁸¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 106, 107.

- ⁸² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 320.
⁸³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Дод. 2. Док. 42.
⁸⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 272.
⁸⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 258.
⁸⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 169.
⁸⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 170.
⁸⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 271.
⁸⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 274.
⁹⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 281.
⁹¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 56.
⁹² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 275.
⁹³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 7, 8, 62, 250.
⁹⁴ Акты ЮЗР. – Т. 7. – С. 141.
⁹⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 11.
⁹⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 65.
⁹⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 73.
⁹⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 142.
⁹⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 183.
¹⁰⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 155. На думку О. Лазаревського лист датовано 1699 р.
¹⁰¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 325.
¹⁰² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 334.
¹⁰³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 228.
¹⁰⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 338.
¹⁰⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 247.
¹⁰⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 348.
¹⁰⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 349.
¹⁰⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 267.
¹⁰⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 300.
¹¹⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 311.
¹¹¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 451.
¹¹² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 314.
¹¹³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 491.
¹¹⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 142.
¹¹⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 183.
¹¹⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 79.
¹¹⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 478.
¹¹⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 474.
¹¹⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 125.
¹²⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 110.
¹²¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 147.
¹²² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 254.
¹²³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 334.
¹²⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 150.
¹²⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 237.
¹²⁶ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 290.
¹²⁷ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 291.
¹²⁸ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 292.
¹²⁹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 1. – Док. 503.
¹³⁰ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 321.
¹³¹ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 325.
¹³² Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 337.
¹³³ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 339.
¹³⁴ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Додаток 2. Док. 41.
¹³⁵ Універсали Івана Мазепи. – Ч. 2. – Док. 280.

УНѢВЕРСАЛИ. НАКАЗИ

1687 рік

№ 1

*1687, серпня 27. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому козакові
Степану Шкурі усіх прибутків з побудованого ним млина
на річці Осот*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ их царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского, меновите пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ вороніжскому и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдаты надлежить, поневаж Степанъ Шкура, козакъ сотнѣ Вороніжской, за фундушем и позволениемъ бившого гетмана, антецесора нашего, своимъ власнимъ коштомъ и працею пофундовалъ греблю и построил млинъ о двухъ колах на рецѣ Осотѣ¹ без жадного посполитого шарварку и помочи, з якого теди млина, либо за бившого гетмана, антецесора нашего, двѣ части приходячих пожитковъ онъ отбиралъ, а третью часть на войсковіе росходи брано, однакъ ми, не нарушаючи жадною мѣрою волностей козацких, в статях их царского пресвѣтлого величества положенних, приворочаемъ ему з власного респекту нашего реинентарского и третью часть войсковую владѣти, и позволяемъ ему того его млина всѣ припадаючіе приходи отбирати и оборочати на соби пожитокъ, в томъ аби ему ни от кого з старших и менших не дѣялася жадная [в] владѣнню того млина перешкода и трудность, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данно в Батуринѣ², августа 27 д[ня], 1687.

Звишьименований гетманъ, рукою власною³.

ЦДНАК України. – Ф. 2232. – Оп. 1. – Спр. 34. Копія.

¹ Перед підписом написано “в подлѣнномъ подпись”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати”.

№ 2

*1687, серпень-грудень. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
володіння військового товариша Петра Романовського
на село Басухин*

Іоанн Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ належало, ижъ, оказуючи мы респектъ нашъ рейментарскій, всякому до военныхъ праць способному, и п: Петра Романовского, товариша військового, ласкою нашою окриваемъ, заховуемъ при немъ сельце Басухинъ ку [в]спартю домовому, хотячи его мѣти до дальшихъ праць війсковихъ охочшого, варуемъ теды, и пишно владзею нашою гетманскою приказуемъ, абы ему в заживанню того сельца зо всѣми его приналежностями ништо найменшой не важилься чинити перешкоди, войтови приказуемъ, абы с посполитими людмѣ отдавалъ ему пану Романувскому всякое послушенство, кроме козакувъ, которихъ на вольностяхъ заховуемъ.

Данъ з Батурина, д[ня], Року 1687.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 429. – Арк. 42. Копія.

№ 3

*1687, вересня 1. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
значного військового товариша Якова Жураковського
на село Щебру, на дві слободи та на шість млинів
на річках Сліпороді, Свеї і Локні*

Іоанн Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозского, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ глуховскому и кому о томъ вѣдати належит, ижъ респектуючи мы на значніе пана Якова Жураковського³, знатного товарища військового в Войску Запорозскомъ прислуги, на которих и в далшій час его повабляючи, приворочаемъ ему в полку Нѣжинскомъ, в сотнѣ Глуховской найдуючоєся, его слободу зъ малою^а слободкою и село Щебру которих онъ и перед тимъ

^а В копії написано “загалою”.

уживаль; до того просил нас онъ панъ Жураковскій, абысмо его млинки власнимъ коштомъ, на греблях власною працею засипаних, побудованніе, а именно, в селѣ Щебрѣ два, на рѣчцѣ Слепородѣ⁴, в Лижинѣ едень, на рѣчцѣ Све[с]ѣ,⁵ и в его слободках в Большой едень, а в Меншой два на рѣчцѣ Локнѣ⁶ стоячіе, зо всѣми при немъ заховали пожитками и для крѣпшого ему заживаня нашимъ рейментарскимъ обваровали унѣверсаломъ. Теди и мы и в томъ, прозбѣ его не отмовляючи, яко села преречоніе зо всѣми до них принадлежностями, при немъ до ласки нашей заховуемъ, такъ и тіе млинки его всѣ, слушнимъ правомъ ему належніе, симъ унѣверсаломъ нашимъ ему укріпляемъ и потвержаемъ, которих сѣлъ войти зо всѣми посполитими мужами, яко повинни всякое належитое пану Жораковскому отдавати послушенство, такъ абы козаки, в тих селах мешкаючіе, якіе стоят в реестрѣ козаком, заховани были при своих обиклих козацких волностяхъ, якими преречоними селами, позволяючи мы пану Якову Жураковскому владѣт, мѣти хочемъ и приказуемъ, абы жаденъ з старшини и чернѣ и найменшой в томъ ему чинити перешкоди не важилься.

Данъ в Батуринѣ, септевр: 1 [дня], 1687.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56819. – Арк. 214-214 зв. Копія.

№ 4

1687, вересня 5. Батурин – Універсал Івана Мазепи місту Глухову про підтвердження прав на млини

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливо пану полковниковѣ нѣжинскому, сотниковѣ и атамановѣ глуховскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належатиметь, ижъ респектуючи ми на всегдашніе города Глухова⁷ росходи *от* переездовъ разныхъ людей поселскихъ дѣючіеся, заховуемъ при тамошномъ глуховскомъ ратушу, коль сѣмъ млинових, три на рецѣ Ясманѣ⁸ на новой греблѣ под тимъ же мѣстомъ Глуховом, а чотири в селѣ Собичевѣ на рецѣ Шостце⁹ найдуючіеся, якіе и пред тимъ при ономъ ратушу в наданя *от* антецесоровъ нашихъ зоставали, з которих то преречонихъ семи коль розмѣровіе приходячіе пожитки, яко позволяемъ п: войту глуховскому з бурмиистрами и мешчанами чрез руки певнихъ и вѣри годнихъ шафаровъ, отбираючи на росходи мѣскіе ратушніе, до ласки нашой войсковой оборочати, такъ аби імъ ни хто з старшини и чернѣ жадной и

^а Перед підписомъ зазначено “в подлинномъ подписано”.

найменшой в томъ перешкоди чинити не важилися, мѣти хочемъ и прика-
зуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврѣ 5, 1687 року^а.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^б.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54621. – Арк. 130. Копія.

№ 5

1687, вересня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл повернути до підданства Новгородському монастиреві козаків, що проживають у його маєтностях, з тих які самовільно покинули службу під час останнього військового походу

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества
Запорожским

Паномъ полковникомъ чернѣговскому, нѣжинскому и стародубовскому и всей
старшинѣ и чернѣ, в тыхъ полкахъ найдуючойся, доброго отъ Гослода Бога
здоровя узичивши, ознаймуемъ: ижъ будучи тутъ у насъ в Батуринѣ висоце в
Богу превелебный его милость отецъ Михайль Лежайский¹⁰, архимандрита
монастира Новгородского¹¹, прекладалъ намъ, мѣючи собѣ за особое то
укривжене, же козаки прошлого лѣта, в маєтностяхъ монастирскихъ ново до
реестру козацкого повписование, любо движены были в походъ, теперешное
войсковое дороги, посполу з іншими козаками, однакъ не дочекавши належитого
в той службѣ конца, и намъ не хотячи тои праці войсковое давати, прежде
времени поворочалися назадъ до домовъ своихъ, а теперъ волностями козакими
себе охороняють, и просиль насъ, абысмо ихъ под послушенство монастирское
привернули. Ми теды уважаючи самую слушностю, же козакъ нововписанный
довгому такому, який от килкадесять лѣтъ, а инѣй з отца, албо з дѣда, праці
войскової двигаєть, годен быти не можетъ, для чого и волности козацкое годной
новому з давнимъ уживати не доводится, яко тежъ тоє утикачови нестаточне
чинили, такъ имѣти хочемъ и приказуемъ, аби всѣ тые хочъ старіе козаки, якіе
безвременно з Войска поворочавшися до домовъ поприходили, а новіе всѣ, под
послушенство монастиря Новгородского были подвернены, кромъ тыхъ давнихъ,
що в Войску працювали и працювати хочуть статечне. Тут же и о томъ в семь
листѣ нашомъ докладаемъ, абы зо всѣхъ бортныхъ отчинъ, якъ посполитих,
такъ и козацкихъ, до маєтностей монастирскихъ належныхъ, медовая повинность
до монастира Новгородского вся была отдавана, а а если бы козаки не похотѣли
оной отдавати, теди теперъ отдавши, повинны тыхъ всѣхъ отчинъ бортныхъ

^а Перед підписом зазначено “подлѣнный подписанъ тако”.

^б Після підпису написано “с подлѣннымъ читаль войсковий канцеляристъ Андрей
Марковичъ”.

посполитимъ людемъ уступити; або вѣмъ кождій тое уважати можетъ, же тые бортные отчины не на частныхъ особъ, же на властителей и державцовъ належати мають. И то все, абы иначе не было и повторне чинити хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврѣ 6, 1687 року.

Звыш менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІРНБУВ. – Ф. 2. – Спр. 776. – Арк. 1-2. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19864. – Арк. 27–27 зв. Копія.

№ 6

1687, вересня 7. Батурин – Універсал Івана Мазепи про затвердження права Федора Отрущенка збирати зі свого млина половину усіх прибутків

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови, атаманови и войтови города Глухова ознаймуемъ, иж любо надалисмо були унѣверсаломъ нашим на город Глухов млын Федоровский в селѣ Собичовѣ на рѣчце Шостце о двох каменях стоячий, позволивши з него двѣ части розмѣровой належитости на город отбирати, а третью част мелникови отдавати. Однак кгда досконале увѣдомилисмося, же господар того млына Федоръ Отрущенко, обивател собичоской, завше в оказиях военных бывалый и здавна в реестрѣ козацкомъ найдуючийся, уважает тое быти слушностю, абыся Федор з своего пререченого млына всѣх приходячих належитих пожитков отбирал половину, як обыкlost есть козацкая, въ чомъ войтъ глуховский з всѣми своими коллегами не мѣет быти спречным; до того абы и нѣхто ему, Федору Отрущенку як з старшины, такъ и з чернѣ жадной и наименшой в томъ перешкоды чинити не важився, и сему нашому розказаню не былъ противный, мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврѣ 7, 1687 року.

Звыш мѣнованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: “Крѣпост Федорова”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 3659. – Арк. 2. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Там само. – Арк. 1. Копія.

^а Наприкінці зазначено: “Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2487”.

**1687, вересня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл комонному
полковникові Іллі Новицькому побудувати млини
на купленій ним греблі на річці Сулі**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Всѣмъ кому о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови лубенскому і всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозского ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ панъ Ілія Новицкий¹², полковникъ комонній, же купилъ онъ греблю вишей мѣстечка Снѣтина¹³, под селомъ Ломаками, в полку Лубенскомъ¹⁴, в сотнѣ Сенчанской найдуючыся, на рецѣ Сулѣ¹⁵, за певную суму, якая в записѣ ему на тое *от* продавца даномъ положена есть. На которой то греблѣ любо почаль южъ млини фундовати, однакъ для болшое крѣпости просилъ нашего на тое унѣверсалу, и для цѣлого построения онихъ млинов жадалъ рейментарского позволеня. Мы теди, респектуючи на его пана Новицкого значние и годние в Войску Запорозскомъ прислуги і в оказияхъ военнихъ праці, а вѣдаючи же и в далший часъ до онихъ есть згоденъ, яко тую его куплю симъ унѣверсаломъ нашимъ укрѣпляемъ и потвержаемъ, и позволяемъ ему помененную греблю, цале в свою обнявши область, и млини на ней построивши, користовати и пожитки всякие, з онихъ приходячие, отбирати. Такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, аби ему пану Іліи Новицькому, полковникови комонному, нѣхто зъ старшини и чернѣ в том жадной и найменшой чинити перешкоди и перенагабана неважился; варуемъ однакъ тое, абы *от* той пререченой пана Новицкого греблѣ вишшимъ млинамъ не было якое перешкоды і войсковому скарбу убитку.

Данъ в Батуринѣ, септеврия 12, 1687 року^a.

Зъвишименованний гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Сию копію с подлиннимъ универсаломъ свідѣтствовали присутствующіе в полковой лубенской канцелярии: судія полковій лубенский Василь Стефановичъ, полковій писарь Яковъ Корнѣевичъ, асаулъ полковій Рокчевскій.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 93. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 30 зв. – 31. Копія.

^a Перед підписом зазначено “на подлинномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1687, вересня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання комонному
полковникові Іллі Новицькому села Щоки та про
підтвердження прав на куплені ним млини і ґрунти
під Снітином*

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ всей старшинѣ и чернѣ Воиска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковниковѣ лубенскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежить, ижъ респектуючи ми на годные и значные въ Воиску Запорожскомъ роненіе прислуги пана Іліи Новицкого, полковника комонного и на его ку намъ реиментарови дознанную зичливість, заховуемъ при немъ село Щеки, в ключу Лубенском лежачое, зо всѣми до него, якся в собѣ маеть, принадлежностями, а притомъ на прозбу его пана Іліи Новицкого и купленніе его ґрунта, яко то млины власные под мѣстечкомъ Снѣтиномъ на греблѣ мѣской тамошной, на рецѣ Сулѣ наидуючіе, и иные ґрунта, якие гдѣ небудь въ полку Лубенскомъ обрѣтаются, а слушнымъ правомъ ему надлежать, симъ виразнымъ нашимъ унѣверсаломъ ему пану Новицькому укрѣпляемъ и потвержаемъ, а яко позволяемъ оному с того преречонного села отъ посполитыхъ людей всякое обыкное послушенство отбирати, такъ и тыхъ его купленныхъ ґрунтовъ заживати спокоине, мѣти теди хочемъ и приказуемъ, абы якъ в отбиранью з того помененного села належитого послушенства, такъ и въ спокойномъ заживаню купленыхъ его ґрунтовъ, нѣхто з старшины и чернѣ ему пану Іліи Новицькому, полковниковѣ комонному найменшой^а [шкоды] чинити и трудности задавати не важился, козаки однакъ, в томъ числѣ будучие, в реестрѣ войсковомъ наидуючіеся и Воиску працюючіе, мають быти при волностехъ войсковыхъ захованы.

Данъ в Батуринѣ, септемврия 12 дня 1687 году.

Звышменованній гетьманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 33 зв. Копія. З датою року 1786.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 93. Копія.

^а У копії написано “подрекшой”.

^б Після підпису у колі зазначено “мѣсто печати”.

*1687, вересня 13. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про право ніжинських
грецьких купців судитися власним судом та самим
судити свою челядь*

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому о томъ видати належить, меновите старшини и черни Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковникови нѣжинскому, обозному, судѣ и асавуломъ полковимъ, сотникомъ, атаманови городовому, также и всему маистратови тамошнему ознаймуемъ. Ижъ супликовали до насъ учтивые купцы гречески[е], въ Нѣжинѣ¹⁶ найдуючіеся, просячи усиловне, абысмо имъ позволили о дѣлехъ купецкихъ и о всемъ межи ими дѣючимся, о правахъ также, и о трафунковыхъ межи челядію ихъ проступкахъ и заводахъ самимъ судитися, и чтобъ полковный судъ и маистратъ мѣскій до ихъ не належалъ. А показали намъ выразные универсалы отъ антecessоровъ нашихъ гетмановъ Войска Запорожскаго, славное памяти небожчика Богдана Хмельницкого¹⁷ и инныхъ имъ данные, по которыхъ они того права во всѣ часы заживали. Теды мы, яко прозбе ихъ учтивыхъ купцовъ усиловой давши у себѣ мѣстце, такъ и до унѣверсаловъ тихъ стосуючіеся, при томъ праву оныхъ захоуемъ, то есть дѣла ихъ купецкие и всякіи sprawy самимъ межи собою росправовати и всякіе заводи и звады, любь межи товариствомъ ихъ, любь межи челядію дѣючіеся, судити и успокоивати позволяемъ. Тилко мають они и повинны будуть в трудныхъ справахъ къ кремѣналу подобныхъ до суду нашего Енерального Войскового удаватися. И того межи собою должны постерегати, абы отъ жадного съ межи ихъ и отъ челяди ихъ ничего такого не походило, щобы съ кривдою и съ прикростю было нѣжинскимъ, альбо иннымъ обывателемъ. А такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы въ тыхъ ихъ учтивыхъ греческихъ купцовъ розсуднихъ и розправныхъ, якъ панъ полковникъ нѣжинскій и судъ полковный, такъ и маистратъ тамошний и ништо иный не чинилъ имъ перешкоды и права того онымъ, симъ унѣверсаломъ нашимъ утвержденного, нарушати не важилися, подъ войсковимъ караніемъ.

Данъ въ Батури́нѣ, 13 септября. Року 1687.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^a.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2408. – Арк. 45. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 28 зв. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. А. Акты Греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 54. – № 14.

^a Перед підписом зазначено “подписано такъ”, після підпису у колі написано “М. П.” та “подлинникъ хранится въ Нѣжинскомъ греческомъ магистраті”.

*1687, вересня 17. Батурич –
Універсал Івана Мазепи місту Чернігову про
підтвердження магдебурзького права та прав
на міські маєтності*

Іоанн Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаннемъ всѣмъ вовець и кождому, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ і всему старшому и меншому Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозского того полку товариству, ижъ яко иншихъ всѣхъ особъ в слушныхъ речахъ заносячиєся до насъ прозбы приймаемъ, такъ и пана войта, бурмистровъ, райцовъ и всѣхъ майстратовыхъ мѣста ихъ царского пресвѣтлого величества Чернѣгова¹⁸, занесеной до насъ суплѣць давши мѣстце, подлугъ мошаршой царского пресвѣтлого величества жалованной грамоти и подлугъ унѣверсаловъ антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозского, права ихъ и суди Майдебурские потвержаемъ, и яко селомъ Петрушичами на ратушь владѣти, такъ и перевозу на рець Деснѣ¹⁹, и млиновъ, одного на рець Белоусѣ²⁰, прозиваемого Погорѣлого, другого на рець Стрижнѣ²¹ прозиваемого Ялоцкого, озеръ и волокъ здавна имъ належачихъ и іншихъ звиклихъ пожитковъ заживати позволяемъ. Мѣти теди хочемъ и приказуемъ, абы яко панъ полковникъ чернѣговскій и жаденъ з старшого и меншого товариства, такъ и нѣхто инший в томъ Майдебурскомъ правѣ и владѣние помененного села, перевоза, млиновъ и озеръ имъ пану войтовы, бурмистромъ, райцомъ, мешчаномъ и всѣмъ найменшой не чинилъ перешкоды, в чомъ для твердости лѣпшой далисмо онимъ сей унѣверсалъ нашъ з подписомъ руки власной и притиснеємъ войсковою печати.

З Батурина, септеврия 17, року 1687^а.

Звишъменованний гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (II). – Арк. 94. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 37-37 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 178. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “в подлѣнномъ подпись таковъ”.

^б Після підпису написано: “в подлинномъ унѣверсалѣ печат войсковая”.

*1687, вересня 17. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволу
київського митрополита Гедеона Святополка
Четвертинського Київському Кирилівському
Святотроїцькому монастирю зайняти
Ржищівський монастир, з наданням йому села Ячники
та давніх земель Ржищівського монастиря*

Іоаннь Мазепа, гетмань изъ Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣмъ вовець и каждому изъ особна, кому о томъ вѣдати належатиметь, ознаймуемъ, видячи мы ясне освицонного князя преосвященнаго въ Богу его милости господина отца Гедеона Святополка Четвертинскаго²², архиепископа митрополита кievскаго, галицкаго и всея Малія Россіи, консець превелебному въ Богу господину отцу Иннокентію Монастирскому²³, игуменовъ монастыря Ржищевскаго²⁴ виданій, стосуе[мся] и мы самое до его милости архіерейской воли, яко симъ нашимъ универсаломъ тое обнятіе монастыря Ржищевскаго ему отцу Монастирскому подтверждаемъ, такъ и всѣ грунта, сколько ихъ здавна до того монастыря надлежало, при немъ владжою нашою [рейментарскою]⁶ у владѣнній мѣти позволяемъ. А к тому и у подборѣ того жъ монастыря Кириловскаго²⁵ надаемо село Ячники, яке передъ тимъ належало до Ржищева, въ томъ [полку Переяславском]²⁶ лежачое, зо всѣми до него принадлежностями, которимъ то монастиремъ Ржищевскимъ съ сего^г, и грунтами и селомъ Ячниками, яко позволяемъ ему отцу Монастирскому владѣти и всякія съ него належатіе отъ посполитыхъ людей отбѣрати повинности, такъ имѣти хочемъ и приказуемъ, абы ему отцу, пречестному игуменовъ, въ заживаніе того сила и владѣніе всѣхъ до монастыря Ржищевскаго належныхъ кгрунтовъ и озеръ, ниhto съ старшины и чернѣ жадной и найменшой перешкоды чиниты не важился, козаки однакъ въ томъ селѣ мешкающіе, а въ войсковомъ регестрѣ найдуючіеся и працѣ военніе двигающіе, имѣють быти заховани при зуполной козацкой волности.

Изъ Батурина, сентября 17, року 1687^а.

Звишь мінованій гетманъ, рукою властною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6808. – Арк. 1. Копія.

ДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 96. Копія.

^а Це місце документу зазнало спотворення, за змістом універсалу видно що йдеться про игумена Кирилівського монастиря, якому передали “в обнятіе” Ржищівський монастир.

^б У копії написано перевернуто “безъсметарною”.

^в Реконструкція від перевернутого в копії “кому пояславской”.

^г Так у тексті.

^а Перед підписом зазначено: “на подлинномъ тако”.

№ 12

*1687, вересня 20. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заборону жителям
Новгорода (Сіверського) мати новий перевіз,
з наказом користуватися старим перевозом,
що належить Новгородському монастиреві*

Іоань Мазепа, гетмань з Войскомъ ихъ царского величества Запорозким.

Вамъ старшинѣ и мещаномъ новгородскимъ и всѣмъ огуломъ обывателямъ тамошнымъ ознаймуемъ, ижъ заносилъ передъ насъ скаргу висоце въ Богу превелебный его милость господинъ отецъ Михаилъ Лежайскій, архимандрита новгородскій, же вы справовавши в себе под городомъ своимъ ново перевозъ, чините перешкоду монастирскому старинному перевозу, а его милость отецъ архимандрита тоє прекладаеть, ижъ тамъ на томъ мѣстцу, где теперъ учинились, нѣкогда перевозу не бывало. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абысмо тотъ новий перевозъ цѣле знесли и загубили, а тымъ еднымъ стариннымъ перевозомъ, якъ купецкіє люде, такъ и ваши всѣ посполитые обивателѣ, абы мѣрковалися и перевозилися. О чемъ вамъ и повторе приказуючи, Господу Богу всѣхъ васъ поручаемъ.

З Батурина, септеврія 20, 1687.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: “Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2484”.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 777. – Арк. 1-Ізв. Копія.

№ 13

*1687, жовтня 4. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
“до ласки войскової” військовому товаришеві
Івану Васильовичу села Кринадівки та підтвердження
прав на його млин на річці Деряжній*

Іоань Мазепа, гетмань з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣй старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого и кождому, кому о томъ вѣдати належить, особливе пану полковникови стародубовскому и всѣмъ товариству и посполитымъ того полку обывателемъ. Ижъ, респектуючи мы на зычливые услуги у Войску ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкомъ роненіє п. Івана Василієвича, товариша войскового, жителя новгородского, и впередъ до оныхъ

его повабляючи, захуемъ при немъ до ласки войсковое село Кринадовку, в ключу Новгородскомъ лежачое, и млынъ его власнымъ своимъ коштомъ побудованыи, ниже села Шатрищъ на рецѣ Деражной, о трохъ колахъ стоячий. Теды, яко позволяемъ ему п. Ивану тымъ селомъ владѣти и *от* посполитыхъ подданское послушенство и повинностъ *отбырати*, а з млына всѣми розмѣровыми и на насъ належными пожитками користовати: такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жебы ему ни од кого в томъ не было перешкоды жадное. Однакъ козаки, в помененномъ селѣ мешкаючіе, мають быти захованы при належитыхъ своихъ волностехъ.

Данъ в Батуринѣ, 4 октоверія. Року 1687.

Звишь менованныи гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: п. Ивану Василіевичу на село Кринадовку и млыны его. Гетмана Мазепи унѣверсаль.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 104. Оригінал. Печатка військова.

№ 13а

1687, жовтня 7. –

Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Матвія Данченка на Брановщину, хутір Даньківський та інші володіння

Супликоваль до насъ Матвѣй Данченко, товаришь полку Стародубовского, просячи милости нашей о потвержене своихъ грунтовъ, меновите сѣножатеи, займища, поля з мѣсцемъ, названымъ Брановщина, хуторъ Данковскій, съ озерами и деревомъ бортнимъ, и со всѣми принадлежистьми, ни въ чемъ никому не заведенными, ведлугъ показанной намъ купчой до того грунту, а тому грунту конецъ отъ Стародуба²⁷ идучи конецъ граница (?)*, а съ другого боку съ Чупковщиною, а съ третого боку Островщина, съ четвертого – отъ рѣки Еленки, въ положенъи въ повѣтѣ Стародубовскомъ; теды, давши суплеце мы вышмен[е]ной особы мѣстце, ствержаемъ сымъ нашимъ универсаломъ вышь описанніе грунту и позволяемъ, такъ съ лежачихъ всѣхъ тихъ добрь пожитки, яко и зъ людей, тамо поселившихся двоухъ человекъ, на его власныхъ грунтахъ, належитое до ласки нашей отбырати послушенство.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Лл. О. – С. 629-630. В публикації має назву: “7 окт. 1687 г. получилъ слѣдующій универсаль гетмана Мазепы:”.

* Знак питання в публикації.

№ 14

1687, жовтня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального бунчужного Юхима Лизогуба на Воронівське озеро біля річки Сейм

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, и всѣмъ кому о томъ вѣдати будетъ потреба, ознаймуемъ, ижъ поглядаючи мы на значные пана Евфима Лизогуба²⁸, бунчужного нашего енерального в Войску Запорозкомъ прислуги, заховуемъ при немъ для его домового wsparтя озеро над рѣкою Сеймомъ²⁹ противъ города Конотопу³⁰, прозываемое Вороновское, зо всѣми з него приходячими пожитками до нашої войскової ласки. Мѣти теде хочемъ и приказуемъ, абы в том нѣхто з старшины и чернѣ ему, пану бунчужному, жадной и найменшой чинити перешкоды не важився.

Данъ в Батуринѣ, октоврія 22, 1687 року.

Звышь менованний гетман, рукою власною.

Нижче написано: “№ 22 по реестру”.

На звороті аркуша зазначено: “Унѣверсаль на озеро Воронино”.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53390. – Арк. 29. Оригінал. Печатка зруйнована.

№ 15

1687, жовтня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві млинового каменя на Сосницькій греблі

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сим нашимъ писанем, кому бы о том вѣдати належало, меновите пану полковникови Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого чернѣговскому, сотникови сосницкому, атаманови городовому и всѣмъ тамошнымъ обивателем, так козаком, яко и посполитимъ людем, ижъ вѣдаючи мы недостатокъ монастира Макошинского³¹ и оскудлость законниковъ тамошныхъ, повседневно около помноженя хвалы Божой працюющихъ, надалисмо в Богу превелебному господину отцу Пафнутію Кондратовичу³², ігумену монастира Макошинского и его сукцессором, также и всѣмъ законникомъ там живущим, за нашего рейментарства камень одинъ мльва на Сосницкой греблѣ, на рецѣ Убедѣ³³, в клѣтце Ворониной на задѣ стоячий. зо всѣми частмы мелницкою и войсковою, в потомные неоттѣбно

часы. А поневажь в той клѣтце три каменѣ млыва найдутся, теди варуемъ, абы под час недостатку воды тыи каменѣ в чергу мололи, жебы монастыреви помененному не была кривда. Вѣдаючи прето о такой волѣ нашой, так з старшины тамошней, яко и чернѣ, абы нѣхто не важился в одбираню з того камня на всѣхъ частехъ пожитковъ наименьшой чинити перешкоды. Сым унѣверсаломъ нашимъ, в потомные часы з подписомъ руки власной и притисненемъ печати войсковою данымъ, варуемъ.

Дан в Батуричѣ, октоврѣ 22 д[ня]. Року 1687.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною.

На звороті зазначено: ясне вел: пана гет[мана] на камень Вороний. Мазепа в року 1687 октоврѣ. Сей унѣверсалъ на камень в передней клѣтце задній млинъ, на черговую мелитбу всѣмъ тремъ каменямъ.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 35. Оригінал.

№ 16

1687, жовтня 23. Батурич – Унѣверсал Івана Мазепи про надання “до ласки войсковою” значному військовому товаришеві Якову Солонині села Заворичі

Іоаннъ Мазепа, гетманъ зъ Войскомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и черни Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, особливе пану полковниковѣ кievскому, сотниковѣ бобровицкому и всѣмъ товариству и посполитымъ того полку обывателямъ, ижь респектуючи мы на вѣрныя въ Войску ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскомъ услуги пана Якова Солонины, знатного войскового товарища, надаемо ему до ласки наше войсковое село Заворичи, въ ключу Бобровицкомъ лежачое, зо всѣми до него прислушаючими належитостями, которымъ яко позволяемъ ему владѣти и отъ посполитихъ людей обыклое послушенство и повинность отбирати подданскую, такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жебы ему въ владѣнію того села никто зъ старшины и черни не важился чинити перешкоды жадное. Козаки однакъ, въ томъ селѣ мешкаючіе, а в реестрѣ войсковомъ будучіе, и услуги войсковіе отправуючіе, мають быти захованы при належитихъ своихъ козацкихъ волностяхъ; а войтъ оного села съ посполитими, жебы ему отдавал послушенство звыклое.

Данъ в Батуричѣ, октоврѣ 23го д[ня], року 1687.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 222. – Оп. 2. – Спр. 20^а. – Арк. 85 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 239. – Арк. 120-120 зв. Копія.

^а Перед підписом зазначено “въ копіи подпис”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковою”.

№ 17

**1687, жовтня 26. Батури́н –
Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові
Тимоф́ю Олексі́йовичу надати писарю Стародубського
полку Василю Романовичу яке-небудь село**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику стародубовский.

Быль тут у нас в Батури́нѣ з суплѣкою пань Василий Романович, бувший канцеляриста войсковий и писар полку Стародубовского³⁴, просячи ласки нашої таковой, яка и иншому товариству полку Стародубовского *от* насъ *ест* в даванню^а и потвержанню сюль оказована, прето мы, не вѣдаючи тамошного сюль расположения и описаньовъ, злецаемъ в. *милости* его до насъ прозбу, и его *ж* залецаемъ, же есть такой годенъ ласки нашей, абы тамже *от* в. *милости* мѣль призрѣніе в наданню якого на споможенніе селца: кгда ж не тилко в. *милости*, але и намъ *будет* и есть до услугъ згоднимъ, тое в. *милости* предложивши, засилаемъ ласку нашу и жичливое поздоровленніе.

З Батурина, 1687 октоб[ря] 26 д[ня].

В. *милости* зичливий приятел Іванъ Мазепа, гетманъ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского.

На подписѣ сверху написано тако: Моему ласкавому приятелевѣ пану Тимоф́ю Алексѣевичу³⁵, полковниковѣ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 790^а. – Арк. 100. Копія.

№ 18

**1687, жовтень. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря на
містечко Городище та на усі прибутки з монастирських
млинів під Чигирин-Дібровою і Омельником**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ кождому, кому бы о томъ вѣдат належало, меновите *всей* старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, ижъ маючи мы гетманъ, по горливости нашої ку вѣрѣ православної християньской належитой, абы не тилко мѣстца святїи, дома Божїе

^а В копії помилково написано “наванню”.

и в нихъ законънослужащїи не были в жадномъ утисненїю и обтяженїю, але абы такъ в нихъ хвала Божая, яко и служащїи, брали свое помноженїе: ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ на обывелъ святую Николая Пустинного Кїевского³⁶ монастыра, и до него прилеглий монастыр Пивскій³⁷, мѣстечко Городище³⁸, в полку Миргородскомъ³⁹ лежачое, з озерами, станами, луками, полями, сѣножатми и зо всѣми до него приналежитостями, якъ оный и перед симъ того мѣстечка, з его ограниченїемъ, по своихъ правахъ заживали; а заховуемъ притомъ, при тихже мѣстцахъ святыхъ Пустинно Николскомъ и Пивскомъ млыни, одень на рецѣ Сулѣ, под мѣстомъ Чигиринъ Дубровою⁴⁰, о чотирох колахъ, а другий на рецѣ Пслѣ⁴¹ под мѣстомъ Омелником⁴², о трохъ колахъ стоячихъ, купнымъ правомъ имъ набытии. Яко теды мѣстечкомъ тымъ Городищемъ владѣти и всякіе от войта и посполитыхъ людей тамошныхъ послушенство и повинности отбырати, а з млыновъ всѣхъ огуломъ розмѣровихъ пожитковъ заживати. Тако и приказуемъ пилно, абы онымъ в томъ владѣнїю и пожитковъ отберанїю жадное з старшины и чернѣ войсковое найменшее не чинил перешкоды, под суровымъ каранїемъ. А войтъ городиский з посполитими людми, абы онымъ превелебнымъ отцемъ, ігуменови и намѣстнику его, отдавали належитое послушенство и повинности без жадного спротивенства. Для чого сей унѣверсалъ нашъ выдавши, власною рукою подписалисмо, и притисненїемъ печати войсковое ствердилисмо.

Данъ в Батуриѣ, октоврїя^а, рокъ 1687.

Звишѣменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: Потвержене на млини Чигириндубровский и Омелницкий.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 97. Фотокопія з оригіналу.

№ 19

1687, листопада 12. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист ґрунтів Максаківського монастиря

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану сотнику менскому, атаману и войту и всѣмъ, якъ козацкимъ, такъ и посполитымъ обивателемъ тамошнимъ ознаймуем, иж подаль намъ суплѣку превелебній в Богу господинъ отецъ Германъ Кердановскій⁴³, ігумень монастыра Максаковского⁴⁴, ускаржаючися на васъ, же вы в надѣю бывшаго вашего полковника старыннїе того монастыра кґрунта, яко то поля робочїе и сѣножати одихавши и копцы на ихъ же кґрунтахъ посыпали. Ежели теди такъ есть, же тїе поля и сѣножати имъ в заживане зоставали ажъ от сорока лѣтъ и

^а В оригіналі число не зазначене.

далее, то приказуемъ вамъ, абысте того своего безправнаго розграниченя уступили и копцы роскидали; кгда жъ всюда розграниченя повинно бывати з обохъ сторонъ, а не з одной силе самоволной. И повторе теде вам о тое приказавши, абы досытъ волѣ нашой сталося, сей лист выдати приказалисмо.

Данъ з Батурина, ноевр[ія] 12, року 1687.

Звышьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 54. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 778. – Арк. 1-1 зв. Копія.

№ 20

1687, листопада 12. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист судових прав Максаківського монастиря щодо своїх підданих

Іоанъ Мазепа гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Паномъ сотником борзенскому и шаповаловскому, атаманумъ и войтомъ тамошнимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ перед насъ суплику превелебный в Богу господинъ отецъ Герман Кердановский, ігумень монастиря Максаковского, на васъ, в тот способъ скаржачися, же вы, не знати одкол взявши смѣлост тую непотребную, ездячи в села их, важитися судити ихъ людей и здирства, хочъ за малую якую справу, з людей чините, такъ же перед шлюбами куници брати и мужиковъ в козаки вписовали, на що вамъ ни од кого жадного позволеня не было. Зачимъ, ежели такъ ест, приказуемъ пилно симъ нашимъ унѣверсаломъ, абысте перестали болшей тых пересудовъ, нехай оны люде судятся перед тимъ, перед кимъ имъ належит, такъ же и куницу передшлюбную до своего монастиря нехай отдают. Козаковъ в р[еестръ] болшей не вписовати и тые тепер вписаные нехай робят монастиреви свою повинност, кгда жъ безъ указу нашего не доводится вамъ уписовати никого в реестръ козацкій. О що и повторе вамъ приказавши, абы иначе не было, жебы до нас скарга о томъ болшей не доходила.

З Батурина, ноевр[ія] 12. Року 1687.

Звишменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: о пересудах и о куницах, жеби они не интересовалися.

ЦДНАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 26. Оригінал. Печатка військава.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 630. – Арк. 1. Фрагментарна копія з датою 13 листопада 1688 року.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 52 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 177. Копія з датою 13 листопада 1688 року.

^а Перед підписом зазначено: “В подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати реинментарской”.

*1687, грудня 3. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
значного глухівського товариша Василя Федоровича
та його співвласників на млини*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ їх царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, сотникови, атаманови городовому и сѣлскимъ зо всѣмъ товариствомъ, войтови и всѣмъ обывателямъ, такъ в самомъ Глуховѣ, яко и во всей той сотнѣ найдучимся, ижъ, респектуючи мы на давніе зичливіи в Войску Запорожскомъ роненіе услуги п: Василя Федоровича⁴⁵, знатного товариша глуховского, до якихъ оного и на далшій час заохочаючи мѣти вѣрность, ствержаемъ власніе его млини, котріе онъ, *от* давних час власним своимъ коштомъ позаймавши, греблю пофундовалъ, именно вешнякъ вишшій под селомъ Бачевскимъ, вешнякъ нижній *от* Потапенкового на одной рѣчцѣ Локнѣ стоючіе, і тягучій млинъ ниже села Некрасовки на рецѣ Ясмани застаючий, и на тойже Ясманѣ рецѣ особно еще, сполне з *честнимъ* отцемъ Максимомъ священникомъ святониколскимъ, и з Стефаномъ Высоцкимъ, козакомъ глуховскимъ же, маючій млынъ тягучій. Яко ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, такъ и позволяемъ до ласки войскової при звиклой господарской части и войсковую частъ походячихъ всѣхъ пожитковъ з тих помененнихъ млыновъ зуполне ему и товаришамъ оного на себе *от*брати и заживати, о чомъ вѣдаючи, абы нѣхто з старшини войскової и з товариства глуховского, особливе висланіе наши не важилися ему п. Василевѣ и звишъпререченимъ его товаришомъ, в держаню власнихъ ихъ млыновъ [и] в заживаню з нихъ всѣхъ пожитковъ жадной перешкоди зад[авати и] трудности, якобы волѣ нашої рейментарской доситъ чинилося, пи[лно] жадаемъ и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 3 декаврія, 1687.

Звышъменованній, гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20253. – Арк. 2-2 зв. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленномъ подписано тако”.

*1687, грудня 23. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження права
Ніжинського Грецького братства мати свою церкву
у Ніжині з дозволом використовувати, як обрядову,
грецьку мову*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ их царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому того вѣдати будетъ потреба, обоего духовного и свѣцкога чину, на властяхъ и подъ властію будучимъ людемъ, ознаймуемъ, ижъ прихилияючися мы до унѣверсаловъ, якъ отъ свѣцкихъ зверхностей, такъ и отъ духовныхъ високихъ властей, честному отцу Христофору и всему церковному братству купцовъ чужоземскихъ на выставлени[е] церкви и на отправовани[е] въ ней греческимъ свойственнымъ ихъ языкомъ даныхъ, которую то церковь они власнымъ коштомъ и стараніемъ своимъ въ Нѣжинѣ оздобне не тылко деревомъ выстановили, але и мурами выстановити стараются, и порядкомъ Церкви нашої Восточной неусыпно отправується ку хвалѣ Божей набоженство, даемо и мы сей нашъ унѣверсаль, яко священнику тоей церкви, такъ и братству, оборонный, яко теды потверждаемъ в томъ доброе ихъ состояніе, такъ и варуемъ пилно, абы въ розширенію хвалѣ Божей имъ, священнику церкви оной и всѣмъ и[х] братства будучимъ особамъ, съ старшихъ и меньшихъ свѣцкихъ людей ниhto не чиниль перешкоды, а съ особъ на преосвященнихъ архіереовъ постороннихъ, съ чужой земли приизжаючихъ, абы оныхъ не трудили въ ихъ потребахъ своимъ вступованіемъ, пилно желаемъ. На що и унѣверсаль сей для лѣпшой крѣпости съ подписомъ руки нашої и съ притисненіемъ печати войскової розказалисмы выдати.

Въ Батуринѣ, декабря 23, 1687 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2408. – Арк. 44. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 28. Копія, з датою 18 грудня 1687 року.

О п у б л і к о в а н о: Федотов-Чеховский А. А. Акты греческого нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 55. – № 15, з датою 18 грудня 1687 року.

^а Перед підписом зазначено “подписано тако”, після підпису у колі написано “М. П.” та “подлинникъ хранится въ Нѣжинскомъ греческомъ магистрати”.

*Не раніше 1687 – не пізніше 1700^а. –
Універсал Івана Мазепи про звільнення від індукти
товарів п. Марії Семенової на суму в десять тисяч золотих*

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому о томъ ведати належить, а особливе ексакторамъ нашимъ войсковимъ и ихъ факторамъ, ижъ маючи гендель торговій къ успартю господарства своего, учтивая вдова пани Марія Семіонова⁴⁶, просила насъ, абисмо отъ индукти войсковою уволнили еи товари, зъ которими оная посилаеть своихъ людей за границу и зъ за границы сюда уже иншіе ввозятся товары, теди мы, гетманъ, респектуючи на еи вдовство, симъ нашимъ унѣверсаломъ по тому прошенію отъ индукти войсковою увольняемъ еи товари, на десять тисячей золотихъ биваеміи, которіи отъ нихъ, такъ за границу посилаеть, яко изъ за границѣ к себѣ ввозить, ведаючи прото о такой волѣ нашой, аби якъ сами ексакторы не важилися до ласки нашой войсковою брати и вымогати индукти належной отъ еи товаровъ въ десять тысячной числѣ отъ насъ выше положенной, такъ за границу посилаемихъ, якъ изъ за границы сюда ввозячихся, варуемъ и приказуемъ.

О п у б л і к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Арк. 797. В публікації універсал має назву “Универсалъ гетм[ана] Мазепы”.

Черниговские губернские ведомости. – Обзорение Румянцевской описи. – 1875. – № 30.

^а Універсал в публікації не має дати, а за змістом він датується досить приблизно, його було надано вдові сина гетьмана Самойловича стародубського полковника Семена Івановича Гетьманича, який помер у 1685 р.; у тексті йдеться про експорт товарів “за границу”, отже якби вони відправлялися через Архангельськ, очевидно вживався б якийсь інший термін, відтак малися на увазі балтійські порти, проте після початку Північної війни експорт та імпорт через них став неможливим, тому напевне універсал було видано у період 1687-1700 рр., при цьому стосовно кінця 1680 рр., після усунення від влади гетьмана Самойловича, він датується з меншою вірогідністю. Те що товари зі Стародубщини експортувалися саме через Балтику підтверджує й універсал Мазепи від 7 травня 1704 р., виданий стародубському бурмісту М. Фоминичу, де згадується про скаргу бурмістра, що “недавними часами многую понеслъ на худобѣ своей утрату и руину черезъ забране товаровъ его отъ шведовъ” (УІМ. – Т. I. – № 402).

1688 рік

№ 24

1688, січня 13. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Федора Козла на село Зівачи

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царскаго пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Всѣй старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царскаго пресвѣтлого величества Запорожскаго, а меновите пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникови почеповскому и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ маючи мы респектъ на услуги в Войску Запорозкомъ всегдашніе Федора Козла, товариша полку Стародубовского, заховуемъ при немъ до ласки нашей войсковою селце Зевакъ, и позволяемъ, для успартія домовыхъ потребъ его, всякихъ пожитковъ приходячихъ з него заживати. Зачимъ мѣти хочемъ, абы ему ни *от* кого з [с]таршихъ и меншихъ в владѣнне того селца жадная не дѣялася перешкода, а войтови и всей громадѣ зевацкой приказуемъ, жебы мененному Козлу вшелякое належитое *отдавали* без [с]пе[ре]ки послушенство: козаки однакъ, в томъ селцѣ мешкаючіе, мають при своихъ козацкихъ вольностяхъ ненарушне зоставати, варуемъ.

Данъ въ Батуренѣ, генваря 13 д[ня], року 1688^а.

Звышіменованный гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57666. – Арк. 135. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “у подлиннаго подписано по сему”.

^б Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

**1688, січня 17. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря
на два млини, розташованих на Слободській греблі,
на річці Острі, та наданням з них військової частки
прибутків**

Іоань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, особливе пану полковникови кievському, старшинѣ его полковой, и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ижъ, респектуючи мы на оскудност хлѣбного выживленя и всякихъ нужныхъ потребъ манастыра С. Михайловского Золотоверхого Кievского⁴⁷, а до того вѣдаючи же млыны на рецѣ Острѣ⁴⁸, на греблѣ Слободской, Дворецкого и Войничов, о чотирохъ колахъ мучнихъ, а двохъ ступныхъ, стоячіе, за унѣверсалами антецессоровъ нашихъ тому помененному монастыреви належали прежеде, теды на всперте тыхъ то нужныхъ монастыра оного потребъ, заховуемъ тые преречоные млыны и мы, з мѣстца нашего гетманского, позволяючи з нихъ превелебному его мил: отцу Силвестру Головичу⁴⁹, ігуменови монастыра того С. Михайловского Золотоверхого з братією, част войсковое повинности розмѣровъ (опроч господарское) отбырати и на свои монастырскіе потреби оборочати и користовати зуполне. В чомъ жебы ему превелебному отцу ігуменови и братіи его, яко панъ полковникъ кievский, такъ дозорца нашъ млыновъ того полку, и ниhto з старшины и черни не важился жадного и найменшого чинити перенагабаня и перешкоды, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 17 генвара. Року 1688.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Гетмана Мазепы на Острицкіе млины. На греблю Слободскую и млины в Острѣ⁵⁰ 1688, генвара 17. Первый унѣверсаль.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 100. Фотокопія з оригіналу.

**1688, січня 21. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
гадяцького полковника Михайла Бороховича
на володіння наданими на полковничий уряд
містечками Лютенкою і Борками з прилеглими селами,
та отримання усіх прибутків з його млинів, розташованих
на Лютенській греблі, на річці Пслі**

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войском ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого и всѣму старшому и меншому товариству и посполитимъ полку Гадяцького⁵¹ обивателем и кождому, кому о томъ вѣдати належить. Ижъ, хотячи мы у належитомъ пана Михайла Бороховича⁵², полковника Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого гадяцького, мѣти доволствѣ, захоуемъ при немъ на wsparте его полковничого ураду и симъ нашимъ гетманскимъ ствержаемъ унѣверсаломъ мѣстечко Лютенку⁵³ з селцями до него прислушаючими, мѣстечко Борки⁵⁴ зо всѣми приналежитостями и млины его власные, колко ихъ найдуеться на речцѣ Пслѣ, на греблѣ мѣской Лютенской, чого онъ за антецессора нашего, з ласки войсковое, зоставши на врадѣ того гадяцького полковництва, заживаль аж по сие часы. Теды, яко позволяемъ ему пререченому пану полковникови гадяцькому тыми двома мѣстечками и при нихъ будучими селцями зуполне владѣти, и *от* посполитихъ обычное послушенство и належитост *от*бырати, а з млиновъ всѣми розмѣровыми користовати пожитками, такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жеби ему в томъ ништо з старшины и чернѣ жадной и найменшой не важилъся чинити перешкоды и трудности. Козаки однакъ, в тихъ мѣстечкахъ мешкаючие, [мают] быти заховани при належитихъ своихъ козацкихъ волностехъ. А войтомъ з посполитими пилно приказуемъ, жебы ему пану полковникови гадяцькому повинност обыкную и послушенство *от*давали належитое.

Данъ в Батуринѣ, генваря 21 д[ня]. Року 1688.

Звишьменованний гетман, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1046. – Арк. 109. Копія.

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати рейментарской".

№ 26а

1688, січня 21. –

Витяз з універсалу Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію Василя Максимовича із збереженням за ним усіх прибутків з його нерухомості

Ознаймуемъ... . . . ижъ, яко самого пана Максима Васильковскаго, обивателя мѣстечка Печерского⁵⁶, выгодного намъ человѣка и въ дѣлѣ войсковомъ около выбранья индукты працюючого, маемо в нашей гетманской оборонѣ, такъ респектомъ тоей его годности и детей его подъ тую жъ нашу рейментарскую беремо оборону, позволяючи сыновѣ его, пану Василевы Максимовичу, въ дворѣ его, въ Переясловлѣ⁵⁷ будучомъ, бити свободне, фолварками и всѣми кгрунтами владѣти и пожитки належитіе привлащати з онихъ зуполне, гдѣ и млини его, одинъ – на рѣкѣ Трубежу⁵⁸, на гребли средней мѣской Переясловской о трохъ колахъ, другій – в Глемязовѣ⁵⁹, на рѣцѣ Супои⁶⁰, о двухъ колахъ будучіе, респектомъ тоей отца его ку намъ зичливости и выгоды, при немъ, пану Василевѣ Максимовичу заховуемъ, такое учинивши постановлене, же онъ съ тихъ своихъ млиновъ розмѣровъ отбирати и на свои пожитки оборочати маеть цале.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 299. В публикації має назву: “21 янв. 1688 г. получили слѣдующій универсалъ гетмана Мазепы”.

№ 27

1688, січня 27. Батурин –

Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на мастності Батуринському Бобриківському монастиреві

Івань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому о томъ вѣдати належить, особливе пану полковникови Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинскому, сотникомъ батуринскому и новомлынському, атаманѣ городской и сѣлской и всѣмъ тамошнымъ обывателемъ, ижъ суплѣковала до насъ велебная госпожа Трофимія Концевичовна⁶¹, ігуменія монастыра девича Батуринского Бобриковскимъ⁶² названого, просячи респекту нашего, жебысмо потвердили нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ: перевозъ на Сейму, подъ мѣстомъ Батуриномъ будучий, село Палчики з кгрунтами Жуковскими, млынъ у селѣ Чаплѣвцѣ подъ Воронижемъ⁶³ на рецѣ Осотѣ о трохъ колахъ найдующийся, другий подъ Новыми Млынами⁶⁴ куплений, а в Батуринѣ на рецѣ Сейму куплений,

⁶ У копії написано “Добриковским”.

и в селѣ Атюши млынѣ о одномѣ колѣхъ^а, яко и самое село Атюшу, зо всѣми до него прислушаючими належитостями и угодыями, а притомѣ и кгрунта розныи шляхецкіи отъ небожчика Силича наданыи, то есть лесы, сѣножати за рекою Сеймомѣ, дерево бортное и озера, чога яко передѣ нею госпожою Трофиміею бывшіи игуменіи пререченого монастыра з сестрами, такѣ и она з ними жѣ за концами^б за унѣверсаломѣ антецессоровѣ нашихѣ заживали, ажѣ по сые часы. Зачимѣ принявши мы, гетманѣ, тую ея помененное госпожи игуменіи прозбу, а зычачы в томѣ святомѣ мѣстцу в отправаѣ набоженства помноженѣя имени всемогущаго Бога хвалы, села тыи обѣдвѣ Палчики и Атюшу, зо всѣми приналежитостями, кгрунта оныи Силичовскіе и млыны, колко вышей наменилося, при томѣ манастыру девичомѣ заховуемѣ, и повагою сего нашего унѣверсалу ствержаемѣ, яко теды, позволяемѣ ей госпожи игуменіи з сестрами, тыми селами владѣти, а послушенство належитое и повинность з посполитыхѣ і з млыновѣ розмѣровые пожитки на всперте манастырскихѣхѣ потребѣ своихѣ отбырати. Такѣ мѣти хочемѣ и приказуемѣ, жебы имѣ ништо в той мѣре не чинилѣ перешкоды и трудности.

Данѣ в Батуринѣ, генваря 27 д[ня], 1688.

Звышѣменованныи гетманѣ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Подлинникѣ, за подписью Мазепы, писанѣ на листѣ бумаги; подлѣ подписи приложена гетманская печать, на красномѣ воску подѣ кустодіею. На оборотѣ надпись: подтверженѣ на села Палчики и Атюшу з кгрунтами и на млыны монастыреви девичому Батуринскому. Вѣрно: К. М. Оболенскій. Съ подлиннымѣ свѣрять С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 195-196. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 504. Фотокопія.

№ 28

1688, лютого 21. Батурин – Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові обміняти до “ласки войскової” Федору Пучковському село, яким він володіє, на село Орянци, що знаходиться ближче до його дому

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику стародубский.

Суплѣковалѣ до нас Федор Пучковский, просячи такое нашей ласки рейментарской, абысмо ему, любѣ тое селце, якого онѣ з наданя себѣ бывших полковников стародубовскихѣхѣ заживал, заховали, люб иньшымѣ яким отпатрили. Мы теды з урожоной нашей рйментарской добротливости, яко иньшымѣ всяким войсковымѣ людемѣ звикли показовати ласку, так и ему, респектуючи на оногo убожество, хотѣлисмо надати тоеж селце в Почеповскомѣ уездѣ, якогo оный

^а У копії після цього слова копійст зробив примітку – “sic” (так).

^б Так у тексті копії.

и преж сего заживал до ласки войсковой. А же оное ему далекое *от* мешканя *ест* и не велми зручное, теди просил нас о меншее да ближшее къ своему дому, в томже уездѣ Почеповском найдуючоеся селце Орянцѣ, котрого якосмо оному не *от*мовили, так и до в. *милости* пишучи сей нашъ лист, жадаем, абы в. *милост* тое селце Орянъку ему велѣл *от*вести, а тое же онъ держаль вмѣсто ового одобрати. Затим *Господу* Богу в. *милост* поручаем.

З Батурина, 21 феврал: 1688 року.

Лист же прикладѣте, жеби тии орянчане ему Пучковскому, як належит послушне во всем были до ласки нашей войсковой.

В. *милости* во всем зичливий приятел Иванъ Мазепа, гетман Войска ихъ царского прес: велич: Запороз[кого].

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 14. Фотокопія з оригіналу.

№ 29

1688, березня 10. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Рихлівського Микільського монастиря на село Будище, Савинський перевіз, млини, озера та інші маєтності

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а меновите пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникови понурницкому и всѣмъ в сотнѣ Понурницкой мешкаючымъ войсковымъ и посполитымъ людямъ и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ. Ижъ, яко иншымъ мѣстцамъ *святымъ* и обителямъ звыкла оказыватися ласкавая наша прихилность, такъ ихъ *монастир* *святая* Христова Николая Рихловский,⁶⁵ маючи в особливомъ нашомъ респектѣ и стосуючися до унѣверсалов *от* прошлыхъ антецессоровъ нашихъ, оному наданыхъ, заховуемъ при превелебномъ в Богу господиновѣ *отцу* Луцѣ Григоревичу,⁶⁶ ігуменѣ *монастиря* мененного Рыхловского и по немъ будущихъ *отцехъ* ігуменахъ и при всѣхъ тоей обителѣ законникахъ для уставичной в молитвахъ щоденныхъ хвалы Божей и для вспартъя всегдашнихъ расходовъ *монастирскихъ* село Будище в полку Чернѣговском⁶⁷ в сотнѣ Понурницкой лежачое, перевоз Савинский, озера Колодное, Орѣхово, Жорновець и Савинское и млыны, такъ ихъ власные на рѣчкахъ Быстрицѣ⁶⁸ и Домшѣ построеные, яко и наданые, Максимовъ и Авраменковъ з двома колами, и Василевъ в селѣ Вербѣ на рецѣ Понурницѣ в двоухъ колахъ мучныхъ и третомъ ступномъ стоячымъ, тут же особливе и розграничене в кгрунтахъ, пущахъ и сѣножатехъ *монастиреви* прилегаючыхъ, з жителямы понурницкими учиненое, ствержаемъ, которое починается *от* дороги Перехрестное Короповское, межею подле Микитиной Серченковой нивы и *монастирской*, ведле котрыхъ у концѣ постановленъ и копецъ, *от* копца повьювши понадъ яромъ з признаками частыми, въ дубахъ починеними, и з

копцами до Довгого Кручи в лощину, а лощиною до дороги Сосницкой, а Сосницкою дорогою до дороги Будиской къ могилѣ давней на рогу березника межи дорогами будучой, и через дорогу мимо пен сухой дубовой, и мимо дубы, в которых учинены признаки и под ними копцы, да на дорогу Новую Будискую и понад яром менованымъ до дуба над гривным яром стоячого, и яром гривным в Быстрицу, з Быстрицы через рѣку против Рыхлов до образа стоячого, и ажъ до тое опятъ Перехрестное дороги. Теды, абы ему отцу игумену и всѣмъ законникомъ монастыра Рыхловского, яко в держанью того села Будищъ, и в привлаченно з перевозу Савинского пожитковъ и з преречоных озюрь рыбныхъ полововъ, такъ в отбираню и в заживаню з млыновъ ихъ власныхъ на рѣчкахъ Быстрицѣ и Домшѣ стоячыхъ, всѣхъ приходячихъ пожитковъ и наданыхъ Максимовского и Авраменкового двоухъ частей розмѣрового приходу на войско належачихъ, а з Василевого в селѣ Вербѣ на рецѣ Понурницѣ о двоухъ колахъ мучныхъ, а третемъ ступномъ будучого, части войсковою всякихъ розмѣровъ, по половинѣ з велебными отцами законниками монастыря Макошинского, жадная ни отъ кого з старшины и чернѣ не дѣлася перешкода и трудность, мѣти хочемъ. А войтови и всей громадѣ пререченого села Будищъ приказуемъ, абы безъ спреки вшелякое помененной обителѣ належитое отдавали послушенство. Варуемъ однакъ и тое, жебы козаки, в томъ селѣ мешкаючие, при своихъ козацкихъ волностехъ ненарушне зоставали. Особливе тежъ и о тое сурово приказуемъ, абы в околичныхъ осядлостей людехъ в кгрунта монастырскіе, вышреченымъ ограниченемъ оцирклюваные, не втручались и виробляти собѣ поля, косити сѣна и рубати дровъ подъ виною и подъ срокгимъ каранемъ не важилися.

Данъ в Батуричѣ, марта 10. Року 1688.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною.

На звороті написано: унѣверсалъ на всѣ добра монастырскіе гетманскіи.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 23. Оригінал. Печатка військова.

№ 30

*1688, березня 15. Батурин –
Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви
посланців чернігівського архієпископа
Лазаря Барановича – архідіякона Антонія
та ієромонахів Ігнатія і Віктора*

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнимъ и приказнымъ людемъ, в великоросійскихъ городѣхъ знайдуючимся, ознаймуемъ, ижъ ясне в Богу преосвященный его милость отецъ Лазарь Барановичъ⁶⁹, архієпископъ чернігівскій, новгородскій, в поважныхъ своихъ архієпископскихъ дѣлехъ посылаетъ умыслного своего посланного

к царствующему великому граду Москвѣ велебного отца Антонія, архидіакона и двоихъ іеромонаховъ Ігнатія и Виктора з слугами. Теды милостей вашихъ [в] великоросійскихъ городѣхъ найдующихся, желаемъ, абысте онымъ звычайное живъности и подвождъ десять незборонне давали, а старшинамъ, респекту нашего знайдующимся, приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 15 дня, 1688 року.
Звишь менованный гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: “Подлинникъ писанъ на полулистѣ бумаги, подпись Мазепы собственноручная. Подлѣ подписи приложена гетманская печать на желтомъ воску по кустодію”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “съ подлиннымъ свѣрлял С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 235-235 зв. Копія.
ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 517. Фотокопія.

№ 31

1688, квітня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання нѣжинському війтові Івану Касьяненко на війтівський уряд села Плоского

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ писаніемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а меновите пану полковнику нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотником, атаманомъ и всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдаты належит, иж поглядаючи мы на зычливість къ реиментови нашему пана Івана Касьяненка, войта нѣжинского, а респектуючи на тоє, же зостаючи на томъ урядѣ, не тылко з людности своей, але и з самой повинности, мусит кождому угрожати, заховуемъ пры немъ село Плоское зо всѣма принадлежытостями и позволяемъ онымъ до ласки нашеє и войсковои владѣти и вшелякое належытое о[т] тамошнихъ тяглыхъ людей отбираты послушенство для вспартя своихъ домовихъ потребъ, теди мѣти хочемъ, аби нѣ от кого з старшихъ и меньшихъ в держанію того села и в привлащенію пожитковъ не дѣялася ему жадная перешкода, а войтовы села Плоского и всей громадѣ прыказуемъ, жебы преречонному пану войту нѣжинскому належытое во всемъ отдавали повиновеніє, козаки однакъ, в томъ селѣ мешкаючіє, мають при своихъ козацкихъ волностяхъ ненарушне зоставаты, варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, апырля 6. Року 1688.
Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 101^а. – Арк. 75. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленномъ печат и подпис”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

1688, квітня 28. Батурин –
 Універсал Івана Мазепи про повернення на Чернігівську
 архієпископію раніше відторгнених від неї млинів

Іоань Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ глуховскому, крелевецкому, мринскому, атаманомъ городовимъ зо всѣмъ ихъ товариствомъ и всѣмъ в томъ полку найдуючимся обывателемъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало ознаймуемъ, ижъ уважаючи мы значную скорбь ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Лазара Барановича, архієпископа чернѣговского о млинахъ, в маестностях его пастирской милости найдуючихся, з под владзи его пастирской милости в свойжопрошлых лѣтахъ отдаленых, оказуючюся, теперъ, подлугъ узнаня самой слушности, приворочаемъ до катедрі архієпископіи Чернѣговской⁷⁰ млини в селѣ Быстрику на рецѣ Ретѣ⁷¹ стоячиі, именно млинь Яцковъ, млинь Гавриловъ, млинь Головинь, позволяючи з ныхъ тую жъ знову части пожитковъ всякихъ брати на пастира его милости, якъ прежде отбыралося, такъже в селѣ Тулиголовахъ млинь, на Шляховой греблѣ стоячий, любъ теперъ купивши сотникъ крелевецкий держит, еднакъ ижъ за держави пастира его милости тая купля стала и всегда перед тимъ одбыралася повинност вцаль, теде яковимъ правомъ держалъ оный продавца, и якъ за его одбыралъся пожитокъ до двору пастирского, такъ и теперъ жебы подлугъ того жъ постановленія и права одбыралися з того млина всякіе приходи, и млинь Проценковъ, и млинь Быховцовъ, тамъже в Тулиголовахъ стоячий, в прежнюю повинност приворочаемъ. А ще в местечку Мринѣ з двохъ млиновъ, з одного писара полкового нѣжинского, а з другого Хоминского, козака нѣжинского, на мѣской греблѣ стоячихъ, заходятъ трудности. Теде тамъ на мисской греблѣ половину всякихъ отбырати пожитковъ, якъ на пастира его милости позволяемъ, такъ и помененний писаръ з Хеминскимъ, при такойже половинѣ захованы быти мают. О якой теде волѣ нашої вѣдаючи, звишьмененная старшина, абы не важилася в отбыраню належитыхъ пожитковъ з тыхъ всѣхъ выраженныхъ млиновъ пастирови его милости и его жъ пастирскимъ дозорцомъ жадной перешькоди чинити, пилно варуемъ. Господарѣ тежъ оныхъ млиновъ, абы належитую повинност безъ жадной спреки отдавали и в направѣ призвоитыхъ млиновыхъ посудковъ послушныи були, сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 28 д[ня]. 1688 року.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

Нижче зазначено: За нижний млын в Быстрику взята уйма до катедрі.

На звороті написано: Унѣверсалъ на млини Бистрицкіе и Тулиголовские, на Яцковъ, Гавриловъ и Головинь, а в Тулиголовахъ на млынъ на Шляховой греблі, на млынъ Проценковъ, на млынъ Быховцевъ и на млини Мринские.

Нижче зазначено: Універсаль на розные млыны до катедры належачіе, року 1688.

ЦДАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 106. Оригінал. Печатка військова.

№ 33

***1688, травня 12. Батурин –
Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви
посланців архімандрита Києво-Печерської Лаври
Варлаама Ясинського – намісника Паісія,
соборного писаря Іраклія, першого архідиякона
архімандрита Іллі та ченця Трофимія***

Іванъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и приказнымъ людямъ, в великоросійскихъ городѣхъ застаючимъ, а в малоросійскихъ рейменѣта нашего всякой старшинѣ, кому колеквекъ о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ до великихъ государей и великой государыни, ихъ царского пресвѣтлого величества, чудотворной Лавры Киево-Печерской⁷² высоче в Богу превелебный его милость отецъ архимандрита Варлаамъ Ясинскій⁷³ в певныхъ своихъ монастырскихъ дѣлехъ намѣсника своего, велебного отца Паісія, монаха Іраклія, писара соборного, іеродиякона архимандричого первого Ілию да монаха Трофимія в царствующий градъ Москву посылаемъ, которымъ то посланимъ печерскимъ з людми, при ныхъ будучими, всюд[у] в завзятомъ ихъ пути волный былъ пропускъ и подводъ шист неизмовне давано, о тое в великоросійскихъ городахъ всякихъ [...] приказныхъ людей велце жадаемъ, а в малоросійскихъ старшинѣ вс[ѣй] пилно приказуемъ.

З Батурина, мая 12 д[ня], 1688.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною.

Іеромонахъ Паісій, намѣстникъ печерскій кievскій, іеромонахъ Іоила, уставникъ новопечерскій, монахъ Іраклій, писарь соборный печерскій, Ілія, діяконъ архимандрычій першій печерскій, монахъ Трофимій. Служки: Онисимъ Семеновичъ, Василь Назаровъ, Стефанъ Галькевичъ, Феодоръ Жураковскій, Феодоръ Опара, Семень Иваненко, Семень Ивановичъ, Тимофей Мишута, Ермолай Шепійчикъ. Лошадей тринадесять.

Нижче зазначено: “Подлинникъ, за подписью Мазепы, писанъ на полулистѣ бумаги, подлѣ подписи приложена гетманская печать, на красномъ воску подъ кустодією. Списокъ лицъ, отправленныхъ в Москву, писанъ на отдѣльномъ листкѣ”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій. С подлиннымъ свѣрять С. Ивановъ”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 278-278 зв. Копія.

ЦДАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 529. Фотокопія.

1688, травня 12. –
**Відповіді гетьмана Івана Мазепи на оголошені
 царські статті, передані до Москви
 через стольника Андрія Лизлова**

Стати дѣль, чрезъ столника и московськихъ ротъ ротмистра Андрѣя Івановича Лызлова к пресвѣтлѣйшимъ и державнѣйшимъ великимъ государемъ, царемъ и великимъ княземъ Іоанну Алексѣвичу⁷⁴, Петру Алексѣвичу⁷⁵, и великой государыни, благовѣрной царевнѣ и великой княжнѣ Софіи Алексѣевнѣ⁷⁶, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцемъ, подданскимъ отвѣтнымъ донесеньемъ отъ насъ гетмана, старшины, полковниковъ и всего войска предложеніи: року 1688: мая 12 день.

Пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи, цари и великіе князи Іоанъ Алексѣвичъ, Петръ Алексѣвичъ, и великія государыня, благовѣрная царевна и великая княжна Софія Алексѣевна, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцы, ихъ царское пресвѣтлое величество, по нашомъ гетманскомъ сполномъ з ближнимъ околничимъ и воеводою и намѣстникомъ карачевскимъ, его милостію Леонтіемъ Романовичемъ Неплюевымъ⁷⁷ и думнымъ дворяниномъ и воеводою и намѣстникомъ волоколамскимъ Григоріемъ Івановичемъ Косоговомъ⁷⁸ з зездного розговору [и по] статейномъ донесенью черезъ войскового енералного судию Михайла Вуяхевича⁷⁹, з Глухова учиненомъ, изволили прислати к намъ своего царского пресвѣтлого величества стольника и московскихъ ротъ ротмистра Андрѣя Івановича Лызлова: о своихъ монаршихъ сего настоящего лѣта предгрядущихъ военныхъ дѣлехъ.

Мы теде гетманъ з старшиною и з полковниками од усть столника и московскихъ ротъ ротмистра Андрѣя Івановича Лызлова милостивый монарший, ихъ царского пресвѣтлого величества, по наказу предложеный намъ указъ внимателно выслушавши, яко за извѣщеніе намъ ихъ монаршого изволенія покорнымъ подданскимъ повиновеніемъ всеусердно имъ великимъ государемъ и великой государыни благодарствуемъ, такъ по должности нашей всегда во всякихъ случаяхъ имъ великимъ государемъ и великой государынѣ вѣрне служити даже до кровей нашихъ обѣщаемся.

Яко преможной монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ прислугою нашею приподобатися всегда вседушно желаемъ, такъ и ныне настоящего лѣта в походъ военный мы гетманъ з старшиною и з полковниками з указнымъ числомъ войска безъ всякаго отреченія на монаршую ихъ царского пресвѣтлого величества службу ити хочемъ; и з указного числа, то есть з двадцетъ пятого дня мая, з домовъ до обозу выйти и з сполное з великоросійскими ихъ царского пресвѣтлого величества войсками злученъе на рѣчку Коломакъ⁸⁰ поспѣшити, а оттол ку Самарѣ⁸¹ ити, и около строенія на пристойномъ мѣстцу города сполне з великоросійскими ратми праці приложити, и во всемъ подлугъ монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества указу поступати старатися

будемъ. А которыи полки, такъже и з которыхъ полковъ в якомъ числѣ военныи люде при домахъ на пристойныхъ мѣстахъ для береженъя цѣлости Малоросійскаго краю зостановлены будуть, о томъ мы гетманъ впередъ учинимъ покорное великимъ государемъ и великой государинѣ донесенье.

Аже в наказѣ монаршомъ, ихъ царского пресвѣтлого величества указѣ, выражено же на Самарѣ городъ ново построится маючий, на тое тьлко время держанъ^а быти маеть, покол з неприятелями, турскимъ солтаномъ и ханомъ кримскимъ война трвати будетъ: теды мы, гетманъ з старшиною, уважаючи всегдашнюю ку охраненію цѣлости богохранимое великихъ государей и великой государынѣ, ихъ царского пресвѣтлого величества, державы, а особливе Малоросійскаго краю потребу, яко знаемъ тое, же на строеніе города оногo мусить ложитися немалый коштъ монарший и трудъ ратныхъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, людей, такъ желаемъ того, жебы тотъ городъ ку розширенію превысокія ихъ монаршія славы и ку умноженію в пришлии вѣки пожитку в потомъныи времена стоялъ неподвижно. А ктобы з малодушныхъ людей противъ того благопотребного дѣла шкодливыи произносили слова, такового всякого мы завстыгати, поелику можно, общаємся, якобы при Божой помочи без жадное перепоны тое совершенно в належитую силу произведено быти могло, такъ якъ мы, в общемъ совѣтѣ нашемъ з ближнымъ околничимъ и воеводоу Леонтіемъ Романовичемъ Неплюевымъ и з думнымъ дворяниномъ и воеводоу Григоріемъ Ивановичемъ Косоговомъ постановивши, чрезъ енералного войскового судю Михайла Вуяхевича покорное донесенье учинили. То есть жебы тотъ, построивши городъ, былъ осажень платными имовѣрными людьми; якобы чрезъ тое не тьлко пострахъ былъ неприятелемъ, але и острожки, якіе в верхъ Самары могутъ быти здѣланы и людьми населены, ку завстыгненью шатостей содержаны были в належитомъ постоянствѣ.

А что доложено в ихъ царского пресвѣтлого величества указѣ, чтоб в томъ на Самарѣ городовомъ строеніи з малоросійскихъ посполитихъ людей ниhto не вѣдалъ; теды того уже утаити трудно, понеже еще зимнего времени бывший кошовый Иванъ Лихопой, повернувшись з царствующаго великого града Москвы, такъже и иные по немъ запорозци на Москвѣ з языками бываючи, у томъ провѣдавши, за своимъ в Малую Россію поворотомъ давно розголосили, же непремѣнно на Самарѣ городъ строити постановлено. Однакожь мы гетманъ з старшиною и з полковниками оголошати о томъ никому не будемъ без слушной причины. А если и до того придетъ, что потреба кому тое дѣло обявити: то обявимъ такимъ способомъ, же по ихъ царского пресвѣтлого величества указу маеть тотъ городъ построится, на тое тьлко время покол война з неприятелями бесурманами трвати будетъ, жебы в немъ хлѣбнымъ и инымъ военнымъ запасамъ мѣсце и войскамъ пристанище Великоросійскому, а надто Малоросійскому краямъ оборону устроитися могло: для чого и в унѣверсалахъ нашихъ тое выразати будемъ, же нынѣшний походъ нашъ на Крымъ по указу ихъ царского пресвѣтлого величества, а не индѣей завзятый быти маеть.

^а Так у тексті.

Премудрое то и Богомъ исправуемое великихъ *государей* и великой *государынѣ* ихъ царского пресвѣтлого величества чинитъ разсмотреніе, же во время сіе, когда город на Самарѣ строится маеть, поидеть по ихъ царского пресвѣтлого величества указу на Запороже думный дворянинъ и воевода и намѣстникъ волоколамский Григорій Ивановичъ Косаговъ з ихъ царского пресвѣтлого величества данымъ ему под рейментъ войскомъ, ибо тое дѣло велце есть потребно на пострахъ неприятелемъ бесурманомъ ку удержанью хана *от* походу в полскую сторону, з чого и мирнимъ договорамъ ихъ царского пресвѣтлого величества, з королевскимъ величествомъ полскимъ учиненымъ, можетъ быти доволство, понеже и запорожци при такомъ случаи, около чиненья над неприятелями промыслу охотнѣйше упражнятся будуть, а я гетманъ, обрадывшись з старшиною, обѣщую туда жъ выслати значную часть войска, которую, якое число выправлено будет и кого над нимъ учиню старшимъ, о томъ вперед имъ великимъ *государемъ* и великой *государынѣ* учиню покорное донесенье. А що в мене гетмана з робочихъ людей, обѣщую выстатчити сто лодокъ для ратныхъ ихъ царского пресвѣтлого величества людей, тыи уже яко суть здѣланы, такъ поставити ихъ у Самарѣ вскорѣй *потщуся*. Да и в томъ тщанія моего, елико можно будетъ приложити, не *отмовлю*, жебы струги з Самарского острова были черезъ пороги працею людей малоросійскихъ перепущены. Тylko жъ теперешнее весны в рецѣ Днѣпрѣ⁸² воды велми оскудно.

Яко слушный то *ест* и благоразсмотрительный монарший ихъ царского пресвѣтлого величества указъ, абы мы гетманъ сполне з околничимъ его милостію и воеводою Леонтіемъ Романовичемъ, когда будемъ з полками на Самарѣ у городского строеня и услышимъ певную о томъ вѣдомост, что ханъ кримьскій поидеть з Криму в сторону полскую, или в сторону нѣмецкую, ишли з войскомъ, взявши Бога на помочь, ку Перекопу и под городки турскіе, над Днѣпромъ будучи, для чиненья военного промыслу; такъ мы гетманъ з старшиною, желаючи врагомъ Креста Святого бесурманомъ всеконечное пагубы, и чтоб на славу превысокому монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества имени, ихъ монаршимъ силамъ у всѣхъ союзниковъ могла быти похвала: также чтоб мирнымъ договоромъ доволство сталося, всеусердную нашу на тотъ походъ обѣщаемъ имѣти охоту, якобы совершенно при Божой помочи предстателствомъ пресвятое Богородицы в томъ дѣлѣ сталося доситъ преможной монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ, где хочбы и в стрѣчу явились неприятели, готови будемъ при тойже помочи Божой дати онымъ бой. А если бы ханъ черезъ все сее лѣто *от* Перекопу не отходилъ, то мы гетманъ з старшиною, стараючися имъ великимъ *государемъ* и великой *государынѣ* таковымъ военнымъ промысломъ прислужитися, вышлемъ, Бога взявши на помоч, част войска досужую на той бокъ Днѣпра, любь под Казикермань⁸³, любь под Очаковъ⁸⁴, где что в дѣлѣ Господь Богъ окажетъ, должны будемъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству покорне донести вскорѣ. Для чого почта по указу жъ ихъ царского пресвѣтлого величества порядне доношенью листовъ з малоросійскихъ городовъ в великоросійскіе будетъ розстановлена.

И тое зѣло есть надобно, же пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили милостиво указати думному дворянину и воеводѣ и намѣстнику серпуховскому Семену Протасіевичу Неплюеву з ратными Сѣвского полку людьми быти в военной поготовости и выступити ку Путивлю⁸⁵, а если бы неприятели бесурмане где у берега Днѣпрового объявились, то ему жъ думному чинити при Божои помочи над оными промысль, и что для осторожности и охраненія от таковых же неприятельскихъ находженій указали они великіе цари и великая государыня послати в Киевъ⁸⁶ и в Переясловль в прибавку к прежнимъ по полку стрелецкому, за той прото о насъ промыслительный и благоподателный великихъ государей и великой государынѣ ихъ царского пресвѣтлого величества указъ покорне, под ноги ихъ монаршіе упадаючи, челомъ бьемъ. А з под рейменту моего гетманского людей для береженъя цѣлости того жъ Малоросійского краю, якоя вышей наменило, на пристойнихъ мѣстцахъ поставити непремѣнно потщуся. Тылко просимъ покорне о милостивый ихъ царского пресвѣтлого величества указъ, жебы думный дворянинъ и воевода Семень Протасіевичъ Неплюевъ з теми ихъ царского пресвѣтлого величества войсками от Путивля ближей ку Днѣпрови, именно на мѣстце где б было слушное, подался. Жебы податнѣе было втарчкамъ неприятельскимъ давати отпоръ. Албо вѣмъ от Путивля до Днѣпра далечайшее есть разстояніе неприятелеви, одтол отпору и постраху быти не может.

О спустѣ черезъ пороги, рекою Днѣпромъ нынѣ вешнею водою, водныхъ оныхъ монаршихъ суденъ, которыи обрѣтаются на Кодацкомъ островѣ, буду я старатися, якоя вышей наменило, сколько способу станет, иле когда по ихъ царского пресвѣтлого величества указу и думный дворянинъ и воевода Григорий Івановичъ Косаговъ и своего полку великоросійскихъ ратныхъ людей для того оставит. Але по вышей доложеному предложенью покорне доношу, же яко в иныхъ рекахъ, такъ і в Днѣпрѣ, воды сего времени обрѣтаются малы. И тое однакъ мы з столникомъ и ротмистромъ Андрѣемъ Івановичемъ разсужали, же если за якимъ препятыемъ невозможно будетъ значны войска силы спровадити в близкіе мѣстца к Сѣчи, з которыми бы пристойне было чинити промысль над неприятельскими городками, то и судна оныи черезъ пороги нынѣ переправливати мнѣ бы надобно.

Порозумѣлъ я гетманъ в милостивомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указе премилосердное ихъ монаршое о цѣлости моего здоровья попеченіе, что они премилостивѣйшіе монархи наши, разсуждаючи бываючіи межи черню войсковою шатости и непостоянства, изволяютъ положити тое на моей волѣ, если бы я просмотрилъ якую межи чернью ненадежность, то волно мнѣ самому, особую своею, не ити в военный походъ, а посылати з назначенымъ войска числомъ наказного; теды я за тое монаршое премилосердное призрение и о моей цѣлости отческий обмысль всеусердно благодарствуючи, яко найпокорнѣе имъ великимъ государемъ и великой государинѣ под ноги пресвѣтлого ихъ монаршого престола челомъ бю. А покорне о томъ доношу, же несподѣвалбыхся я з чернѣ или з посполства войскового жадное противъ власти моей шатости, разсуждаючи, же не тылко жадными

тягостми не учинилемъ имъ оскорбленія, бо что за Івана Самойлова⁸⁷ имъ было придокучило, в томъ я нынѣ освободилемъ ихъ, яко то мелници козацкіе, власнымъ ихъ иждивениемъ строеніе, в волномъ заживаню заховалемъ; десятины пшолныи и данѣ медовыи, а по нѣкоторыхъ мѣстцахъ и роковыи обыклии подачки опустилиемъ, при якомъ моемъ поступку не мѣютъ они причины роптати на мою владзу. Но и надѣюся на вспомогателную милостъ превелика Божія величества, же и з малодушныхъ всякий в постоянствѣ найдоватися мусить, понеже з премилосердного ихъ царского пресвѣтлого величества призрѣнія зуполныхъ два полки московскихъ стрелцовъ, при мнѣ оставати будутъ; а охотницкіе рейменту моего полки, комонный и пѣхотный, суть мнѣ надежны. Бо тыи для своей цѣлости шире здоровья моего пилновати схочуть.

А до того по указу ихъ монаршомъ выбираючи в той походъ двадцятотысячное войска число, прикажу абы к шатости подобныи люде в домахъ были оставливаны, а самыи в постоянствѣ надежныи, яко тыи что имѣють нѣкоторыи подданныхъ и обширныи оцѣдлости, мелницѣ, землѣ и иньшіе угода, были выправовани в военный походъ.

А такъ безъ жадного сумнителства всеусердною моею охотою на тую стоящую монаршую службу ити, и о прислузѣ моей на далшую превысокую монаршую милостъ вседушно працювати радѣ есмъ.

Тое насъ гетмана, старшину и все Войско Запорозкое велми обвеселило, же пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили намъ прислати именной свой милостивый монарший указъ, чтобъ бѣглые з великоросійскихъ городовъ у малоросійскіе города люде, которыи болшей пятнадцати лѣтъ тутъ мешкаютъ, не были назадъ челобитчиномъ ворочаны. З чого, яко зѣло радуемъся, сподѣваючися не мѣти собѣ болшь в томъ трудности и турбаціи, такъ по тому ихъ царского пресвѣтлого величества преможному указу исправоватися будемъ должны безъ всякое перемѣны и отмовы.

Іванъ Мазепа, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 525. Мікрокопія з оригіналу.

№ 35

1688, травня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання рибного стану Полтавському монастиреві

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и черни Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, меновите пану полковниковы полтавскому, сотникомъ, атаманомъ

и всѣмъ, якъ товариству войсковому, так и всякого стану людемъ, в томъ полку найдучимся, ознаймуемъ. Ижъ маючи мы особливаю нашу любовь до святой обителѣ монастыра Полтавского⁸⁸, позволяемъ и надаемъ превелебному в Богу *господину отцу* Лазару Бузкевичу⁸⁹, игуменови зъ братією того жъ монастыра Полтавского, на устѣ Орелю⁹⁰, под городомъ Орломъ⁹¹, станъ мѣти, и з него по прежнему, для въспартя потребъ своихъ монастырскихъ рыбные пожитки привлащати. Въ чомъ всемъ, аби якъ панъ полковникъ полтавскій з старшиною, такъ товариство и всѣ обитателѣ полку Полтавского⁹², вѣдаючи о таковой волѣ нашей рейментарской, не важилися чинити жадной наименшой помененному *отцу* игуменови и его послушникомъ трудности и перешкоди; пишно упоминаемъ и приказуемъ. Въ волнихъ зась на Днепрѣ озерахъ цале людемъ всякимъ аби безпечное и незборонное нѣ *от* кого было ловлене рыбь, того варуемъ зъособна.

Данъ в Батуринѣ, 22 мая, 1688 року^а.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59359. – Арк. 13. Копія.

№ 36

1688, травня 26. Батурин – Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Київського Михайлівського монастира Агафії

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнымъ и приказнымъ людемъ, в городахъ великоросійскихъ застаючимъ, а в малоросійскихъ всякой старшинѣ реймен[ту] нашего, ознаймуемъ, ижъ до пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ [вели]кихъ государей и великой государынѣ, благовѣрной царевны, ихъ царского прес[вѣт]лого величества, битъ челомъ в певныхъ своихъ монастырскихъ нуждныхъ до монастыра свято Михайловского Киевского девичого, ігуменія, честная госпожа Агафія, за вѣдомомъ и позволенемъ нашимъ в царствую[щий] великий градъ Москву едетъ з сестрами своими самоѣтреть. Прето, абы за оказанемъ сего лѣсту нашего вездѣ оную доброволне пропушано и звичайное живности, также и подвождь двѣ, неотмовно ей давано, велце жадаемъ [от] всякихъ начальныхъ в великорос[ий]скихъ городѣхъ, а в малоросійскихъ рейменту нашего старшинамъ пишно приказуемъ.

З Батурина, 26 мая, 1688 року.

Свишьменованній гетманъ, рукою власною.

^а Перед підписом зазначено: “на подленом тако”.

^б Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

Наприкінці зазначено: “Подлинникъ за подписью Мазепы писанъ на полулистѣ бумаги, подлѣ подписи приложена гетманская печать на красномъ воску подъ кустодією”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “С подлиннымъ свѣрлял С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 291. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 535. Фотокопія.

№ 37

1688, липня 23. З обозу під Липовою Долиною – Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви товариша Батуринської сотні Романа Проценка

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнимъ и приказнымъ людемъ, в великоросійскихъ городахъ найдучимся, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ Романа Проценка, товариша Батуринской сотнѣ, з татаркою и з двома ее дѣтми, до ихъ царского пресвѣтлого величества в царствующий великий градъ Москву посилаемъ, которому рачѣте милость ваша за показанемъ сего листу нашего дати звычайное живности и подвѣдь чотири, яко началствующихъ в великоросійскихъ городахъ велце просимъ, а старшинамъ рейменту нашего в малоросійскихъ городахъ о тое пилно приказуемъ.

Данъ з обозу, з под Липовой Долины, року 1688, июля 23.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: “Подлинникъ за подписью Мазепы. Писанъ на полулистѣ бумаги. Подлѣ подписи приложена гетманская печать на красномъ воску подъ кустодією”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “Съ подлиннимъ свѣрлял С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 337. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 555. Фотокопія.

*1688, серпня 5. Табір на Самарі –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Лубенського Мгарського монастиря на рибний стан,
в гирлі річки Самарі*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить: ижь, яко не для утисненя чиихъ заводовъ, и не для оскорблїня кого в якихъ угодїяхъ и промислахъ, але для обще цѣлости краю Малоросїйского подданныхъ ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского, по указу ихъ же пресвѣтлихъ монарховъ нашихъ, городъ на Самарѣ *от* приходу неприятелского бесурманского есть нововыставленъ, такъ ми станъ монастиря Мгарского Лубенского⁹³, на *усти* Самарѣ реки будучїй, под нашу реиментарскую оборону взявши, кождого з войскъ великоросїйскихъ начального и подначального, а з малоросїйскихъ старшого и меншого товариства, жадаемъ и мѣти хочемъ, аби пререченой обители Мгарской законниковъ и ихъ челядѣ, на томъ стану найдуючимся, в ловляхъ рибнихъ и до нихъ належнихъ посудкахъ ни *от* кого жадная и наименшая перешкода и кривда не дѣялася; для чого и сей нашъ оборонной листъ онимъ даемъ и просим, хто колвекъ теперъ и на потом по указу великихъ государей и великой государини ихъ царского пресвѣтлого величества в томъ городѣ Самарском воеводою будетъ, чтоб ихъ законниковъ и послушниковъ, на той рибной ловлѣ будучихъ, в своей охоронѣ содержалъ и не допускалъ никому жадной на томъ стану шкоди дѣлати.

Данъ в таборѣ на Самарѣ, августа 5. Року 1688.

Звышьменованїй гетманъ, рукою власною^a.

Наприкінці зазначено: Сїю копію с подлиннимъ універсаломъ свидѣлствовали присутствующіе в полковой лубенской канцелярии судїя полковїй лубенскїй Василь Стефановичъ, полковїй писарь Яковъ Корнѣевичъ, асаулъ полковїй Рокчевскїй.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 105. Копїя.

^a Перед підписом зазначено “на подлинномъ подпись таковъ”, після підпису у колї написано “мѣсто печати”.

№ 39

1688, серпня 19. З обозу над Самарою – Прізній лист Івана Мазепи на проїзд до Москви архімандриту Павлівського монастиря на Афоні Ісаї

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великихъ государей наших, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнимъ и приказнимъ людемъ, в великоросійскихъ городахъ найдуючимся, ознаймуемъ, ижъ от святое Афонъское Гори превелебный в Богу господин отецъ Исаия, архимандритъ монастиря Павловского храму святого великомученика Георгия, у потребахъ обители своей простует до царствующаго великого града Москви, до их пресвѣтлого монаршого престола. Которого ми, у себе не издержуючи, яко отпускаем в предсвятую дорогу; так и милостей ваших просимъ, абы ему за показаньемъ сего листу нашего давати рачили звичайное живности и подвод осѣм. О що и старшинамъ рейменту нашего малоросійскимъ пилно приказуемъ.

Данъ з обозу над Самарою. Року 1688, августа 19.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 89. Оригінал. Печатка військова.

О публіковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1. – С. 94. – № 2.

№ 40

Не раніше 1688, вересня 1 – не пізніше 1689, серпня 31. Уривок універсалу Івана Мазепи, в якому зазначаються межі володінь ніжинського полковника Степана Забіли

...и позволилъ ему Степану Забѣлѣ⁹⁴ тыми селами со всѣми къ нимъ принадлежностями владить и всякіе пожитки употреблять и отъ людей, тамъ prestaющихъ, надлежащее послушаніе и повинность имѣти, дабы ему в томъ владеніи никто изъ старшины и черни не дерзали никакой чинити перепони, а ограничене тѣмъ его Степановымъ грунтамъ селу Лучниковѣ отъ реки Десны почавъ, с Круглого Ставу по лугъ по Розлетинскій з Радичевскими вотчины граничить по лѣса и яругу, которая яруга прозывается Свинятище, а в той яруге и лѣси по Старую дорогу Болонскую, по вершину Большого лѣса, а отъ верховья Большого лѣса по Борщов лугъ до верховинъ Грибной яруги, висше на усте чрезъ Десну реку по Брагиц озеро, а отъ озера по Стаскій бор, да по озеро Дороголь а отъ Дорогола по болото Сваруги на Погарище поле, по могилу Княкинъ, да по болото Нелувню, а отъ Неловнѣ по рѣку Реть, а отъ речки Рѣти граничить с Подоловцами на Светилови боры, на рѣчку Пьявку, а

отъ рѣчки Пьявки по Дѣдову поляну, а отъ Дѣдовой Поляны по рѣчку Ступу, а отъ рѣчки Ступы по Прудевскую поляну, а отъ Прудовской поляны по лугъ Потопній, а отъ Потопного луга на Старую дорогу Подоловскую, а отъ Подоловской дороги на рѣчку Олшанку, а отъ рѣчки Олшанки на рѣчку Ясмань, а отъ рѣчки Ясманѣ по Ровний яръ, а отъ Ровного яру по Черторижский боръ, а отъ Черторижского бору по Чичагову поляну, а отъ Чичаговой поляны по борки у Середовы, а отъ борковъ Середовыхъ по дороге Пересвитку, а отъ дороги Пересвитки по Рокитно болото и по Старую Путивскую дорогу, какъ долш воды по Коріевы борки на Старую дорогу Юхновскую, да с Большой боръ Новгородскою дорогою граничить съ мельницами и вишей с Великого бору дуброва Лучницкая, а бор Мезинскій за симъ идучи бором и дубровою к границе Радичевской по долину Солониневскую по озеро Ретѣ жъ по Кровну, а отъ Кровны к Деснѣ рецѣ и Круглому ставу, у первого урочища...

Уривокъ має назву: “Универсалъ 7197 года Мазепи полковнику нежинскому Стефану Забѣлѣ, утверждающ[ий] села съ прилеглими грунтами”.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 637. – Арк. 1. Копія.

№ 41

1688, вересня 13. Батурич – Наказ Івана Мазепи стародубському полковнику затвердити за Яковом Завадовським село Дохновичі

Мой ласкавий пріятелю пане полковнику стародубовский.

Любо мы и сами вѣдаемъ же полку в васъ многіе села суть в раздачѣ рознымъ людемъ, еднакъ кеды намъ п. Яковъ Завадовскій не престаеъ своими суплѣками о респекту докучати, теди яко мы до него склонилисмо ласку нашу, такъ и отъ васъ жадаемъ, абы ему тое село, якимъ онъ и прежде сего владѣлъ, если то не будетъ кому перешкодою, именно Дохновичи, отвелъ къ его домовому подспартю. При томъ поручаемъ васъ Господу Богу.

Из Батурина, 13 септеврия 1688 р[оку].

Вамъ во всемъ згодливый пріятель Иванъ Мазепа гетман.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68475. – Арк. 17-17 зв. Копія.

№ 42

*1688, жовтня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому
пресвітеру Власію Харитоновичу усіх прибутків
з побудованого ним разом з колишнім воронізьким
сотником Савою Григоровичем млина*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковникови нѣжинскому, сотникови воронежскому и всему старшому и меншому войсковому товариству и кождому, кому о томъ належить вѣдати. Ижъ супликоваль до нас отецъ Власій Харитоновичъ, пресвітер святопречискій воронежскій, просячи нашего гетманского ласкавого себи респекту, абысмо млинъ его на рецѣ Есманѣ на греблѣ сполно з п. Савою Григоріевичомъ⁹⁵, бывшимъ сотникомъ воронѣжскимъ, о трохъ колахъ будучій, уволнили од войсковое повинности. А прекладалъ намъ тое, же яко млинъ тотъ своимъ коштомъ збудоваль, такъ и греблѣ оное частъ себѣ належную гатить своею жъ працею и старанемъ. Зачимъ, принявши мы рейментаръ, тую его пререченого отца Власія прозбу, позволяемъ ему в млину его всѣми розмѣровими, и на нас належними, користовати [пожит]ками. Если такъ власне дѣється, якъ онъ намъ прекладалъ, же своимъ коштомъ гатить греблю, а не міромъ, в чемъ жеби ему нихто з старшини и чернѣ не важилъся чинити до ласки наше перешкоди. Мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 25 д[ня]. Року 1688.

Звышьменованный гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20255. – Арк. 2. Копія.

№ 43

*1688, листопада 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл Макошинському
Микільському монастиреві побудувати для своїх потреб
на власних землях, на річці Убедь, греблю з млином*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Пану полковникови чернѣговскому, сотникови сосницкому и понурницкому и каждому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ показовали намъ превелебный господинъ отецъ Пафнутий Кондратовичъ, ігумен монастира

^a Наприкінці у колі зазначено "мѣсце печати".

Макошинского святого чудотворца Николая з братією, записы имъ на манастир, од Демяна Рагозы даньи, в которых описано, же он Рагоза, маючи хутор з сѣножатми и з иншими кгрунтами над рекою Убедю лежачие, от нѣкоторогось гутника Криштофора Бартковича за власную сумму купленыи, надалъ оный, вѣчне, на манастир преречоный. Предложили, теды нам они преречоный отецъ игумен з братією, же при том хуторѣ, въ кгрунтах ему прислушаючих на рецѣ Убедѣ найдутся способное мѣстце до занятя греблѣ и до побудованя млына, на котором то мѣстцу паля здавна ест забита, где просили нас усиловне, абысмо им позволили млынъ ку вспартю потреб манастирских. А такъ мы тую их преречоную отца игумена и всее братіи прозбу принявши, позволяем оним в тых преречоньх кгрунтах греблю займовати и будовати млын, подлугъ потужности воды; тилко тое пилно варуем, жебы не толко вышшимъ и низшим млыномъ, але и иншим людскимъ кгрунтамъ, сѣножатем, полям и займищамъ не было от того перешкоды и помѣшки. На чомъ сей нашъ фундушъ давши, мѣти хочем и приказуем, абы занятя тое греблѣ и будованя млына им, преречоному отцу игумену и братіи его, ниhto збороняти не важилса.

Данъ в Батуринѣ, ноеврѣя 29. Року 1688.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: *Фундушъ на млин на второй гутѣ Рагозовщинѣ от его милости пана гетмана. На гутище 1688.*

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 38. Оригінал. Печатка військова.

№ 44

1688, грудня 30. Батурин – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Батуринського Новомлинського монастиря Трофимії Концевичівні

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великіе княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоанъ Степановичъ Мазепа.

Ихъ царскаго пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнымъ и приказнымъ людемъ, в городахъ и селахъ великоросійскихъ найдуючимъся, ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ, ижъ отпущена к царствующему великому граду Москвѣ Батуринського Ново-Млынського монастиря девичого игуменія Трофимія Концевичовна для занесеня к великимъ государемъ и великой государынѣ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, челобитя своего в нужныхъ своихъ манастырскихъ потребахъ. Теды просимъ велце вашихъ милостей, абысте преречоной игуменіи, з милости христіянское, живности звычайное и подвody

чотири давали незборонне. О що и старшинамъ рейменту нашего пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декамврія 30 д[ня], року 1688.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: “Подлинникъ за собственноручною подписью Мазепы, писанъ на полулистѣ бумаги. Подлѣ подписи приложена гетманская печать, на красномъ воску подъ кустодією”, “Вѣрно: К. М. Оболенскій”, “Съ подлиннымъ свѣрять С. Иванов”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518–13635. – Арк. 403. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 577. Фотокопія.

№ 45

1688. –

Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на сіножаті і поля біля Десни жителів Козельця, Остра, Моровська та Церковища, якими вони володіють з давніх часів

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозскимъ.

Пану полковникови киевскому зо всею его полковою старшиною, сотникомъ, атаманом городовым и сѣлскимъ, войтом и всѣмъ старшымъ и меншымъ полку того обывателем и кому колвекъ о том вѣдати належит, ознаймуем, ижъ яко за прошлыхъ антецессоровъ нашихъ, бувшихъ гетмановъ, козелчане и острани з муровчанами, церковищанами, коло Десны реки, сѣножатей и полювъ от давнихъ лѣтъ собѣ къ городам и селам своимъ прислушаючыхъ, спокійне заживали, такъ и мы до того жъ стародавнього порядку примѣраючися, і хочяти абы межъ тамошними людми, у полку Киевском⁹⁶, спокійное жите помножалося, выдаем сей нашъ унѣверсаль. Черезъ который позволяем и варуем, абы козелские и острянские жителѣ всѣхъ своихъ сѣножатей, полювъ и всякихъ кгрунтовъ, подлугъ давного звычайю, коло Десны, спокійне заживали безъ перешкоды. Якобы намъ о то нѣколи не заходила турбация.

... 1688 року^a.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 84^a. Оригінал.

^a Нижній край універсалу відірваний, на відсутній частині аркуша знаходилися підпис та частина дати.

№ 46

1689, січня 5. Батурин – Універсал Івана Мазепи про вилучення села Виповзов з володінь Київського Братського монастиря та його повернення місту Остру

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государини, благовѣрніе царевны и великіе княжны Софії Алексѣвны, всея Великія и Малыя и Бѣлія Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Іванъ Степановичъ Мазепа.

Всѣмъ старшимъ и меншимъ мѣста Остра обывателем, якъ козакамъ, такъ и мешчанамъ, здорова узичивши, ознаймуемъ, ижъ, будучи тутъ в Батуринѣ, панъ сотникъ вашъ и иньшіе *от* васъ виправлении особи подавали намъ супплѣку, якую ми, ласкаве принявши, и зрозумѣвши вашу прозбу, жебы село Виповзовъ, здавна к городови вашому належное по прежнему знову ваше било, для спокойного уезджания в пуцу, за тим селом найдуючуюся, и для безпечного уживання всякихъ кгрунтовъ и хуторовъ, в томъ селѣ маючих, пишемъ листъ нашъ до превелебного в Богу *отца* ректора, икгумена братского кievского, пилно, о тое задаючи, абы вамъ до города тое село Виповзовъ уступивъ, по которому сподѣвалибисмо ми, же нашому жаданю учинити досить в томъ захочете, а любо би онъ *отець* ректор, маючи в себе надание листа, универсаль, не позволился того села помененного вамъ з подѣ своей владзи уступити, еднат повинные самими тылко тяжлими тамошними людьми виповзовскими владѣти, и козакамъ тамъ живучимъ, и всѣмъ всѣмъ, хтобы колвекъ якие маеть в селѣ футори, кгрунта, фолварки и всякие угодия, жадного утиску и перешкоди чинити, такъже и до пуци, здавна городови вашому прислушающей, уезджати не мають забороняти вамъ, чего ви, певни будучи, по прежнему всѣхъ своихъ добръ помененныхъ безпечне уживайте, при томъ Господу Богу васъ поручаемъ.

З Батурина, 5 януария, 1689 року.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Нижче написано: с подлиннимъ свѣдѣтельствомъ судия полковий Стефанъ Барановский, писар Самуил Катеринич, полковый хоружий Игнатъ Шумъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 109. Копія.

№ 47

1689, січня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи Леонтію Черняку про підтвердження прав на село Гавронці та інші маєтності

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государини, благовѣрне царевны и великіе княжны Софії Алексѣевны, всея Великія и Малыя [и Бѣлыя Россіи] самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Иоанъ Стефановичъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского паномъ полковникомъ полтавскому, миргородскому, старшинѣ полковой и чернѣ, и каждому, кому о томъ вѣдати надлежитъ, ижъ по милости вседѣйствующаго Господа Бога и по милостивомъ монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великое государини, благовѣрное царевны, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, маючи мы гетманъ власть в Малороссіи всякіе поради устроєвати и по годности особъ у Войску заслужонихъ доволствовати нашою ласкою и наданьемъ, по прошеніи пана Леонтія Черняка⁹⁷ ствержаемъ ему симъ нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ и цѣло при немъ заховуемъ село Кгавронцѣ в ключу Полтавскомъ лежачое, з людьми посполитими и трома колами млиновами власное праці его набытихъ, на греблѣ Стасовской знайдуючихся, в заживаня спокойное в часи потомние, и зо всѣми до него прислушаючимися принадлежностями и угод[и]ями, а то для годнихъ его и вѣрнихъ ку пресвѣтлѣйшому монаршому престолу *от* молодыхъ лѣтъ до шедивого волоса у Войску Запорожскомъ, працюете з нещадѣниемъ здоровья своего ложенихъ услугъ, для которихъ и млины его власние в полку вашомъ Миргородскомъ⁹⁸ на рецѣ Пслѣ, на греблѣ мѣской Омелницкой стоячие, при немъ зо всѣми пожитками заховуемъ. А такъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ, жеби ему в томъ спокойномъ владѣнии села Кгавронцовъ в полку Полтавскомъ будучого зо млинами, и у полку Миргородскомъ его власний млинокъ нѣхто з старшини и чернѣ в там же и з посполитихъ людей жадное наименшее не важилися чинити перешкоди, а для лѣпшой твердости з канцелярии войсковою сей унѣверсаль

при подписе руки нашей рейментарской и з притисненем печати войсковой выдати розказалисмо.

Данъ в Батуринѣ, року 1689, иануария 6 дня.
Звишименований гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59382. – Арк. 68. Копія.

№ 47а

1689, січня 7. –

Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному писарю Василю Кочубею, здавна належних на військову канцелярію, містечка Городище з маєностями та села Головинки

“Ижъ з милости всемогущаго Бога и по преможномъ монаршомъ пресвѣтлыхъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великіе государины благовѣрные царевны, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, яко маемъ мы гетманъ в своей зуполной моци всякие в Малой Росии устревати порядки и подлугъ слушности кождого годного и заслужоного у Войску Запорозкомъ особу наданемъ призовитыхъ добрь контентовати, такъ в особливомъ нашомъ респектѣ ховаючи пана Василя Кочубея⁹⁸, писара войскового енералного, з канцелярією войсковою, для всегдашнихъ его около отправованья публичныхъ дѣлъ войсковыхъ праць поднятыхъ, надаемъ ему сполне зо всею канцелярією мѣстечко Городище⁹⁹, в полку Лубенскомъ застаючое, зо всѣми до него здавна належными селами, млынами, на рецѣ Удаи¹⁰⁰ и рѣчце Многой¹⁰¹ стоячими, з ставами, поколь оны в гору сягають, з озерами и криничинами, около ставу Удайского по обоихъ сторонахъ и нижей млыновъ будучыми, такъ же лесами, гаями, садами и кгрунтами. А село Головенку, в Новомлынскомъ уездѣ, зособна надаемъ, тое пилно заховуючы, абы якъ здавна за прошлихъ антецессоровъ нашихъ, бывших гетмановъ, тое преречоное мѣстечко и села при немъ наданые, на писаровъ войсковыхъ енералныхъ з канцелярією хожувало, такъ и в потомные часы за тымъ же урадомъ писарскимъ з канцелярією поссессиве шли ненарушне.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 525. В публикації має назву: “7 янв. 1689 г., получилъ слѣдующій универсалъ гетмана Мазепы:”.

^а Перед підписом зазначено: “На подлѣномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1689, січня 9. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання чернігівському
полковникові Якову Лизогубу сіл Слабина, Бігачі,
Солонівки з присілками та іншими маєтностями*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государыни, благовѣрніе царевны и великіе княжни Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малія и Бѣліи Россіи самодержцовъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Иоаннъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ подъ рейментомъ нашимъ найду[ю]чойся и кождому, кому о томъ належитъ вѣдати ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ, ижъ просилъ насъ панъ Іаковъ Лизогуб¹⁰², полковникъ черніговский, особы в Войску Запорожскомъ заслужоній, о наданне себе села Слабина з присѣлками, в ключу Черніговскомъ лежачого, и села Бегачи з селцемъ Солонівкою, в Седнѣвскомъ уезде найдуючогося, з ихъ угодіями и принадлежностями, желаючи *оттоеж* мѣти, за свои значниі в Войску услуги, ку вспертю своему господарскому вспоможенне; теди ми гетман, з милости всемогущаго Бога и по преможномъ монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великіе государыни благовѣрніе царевни, ихъ царского пресвѣтлого величества, указу, маючи власть в Малой Россіи утвержати права и всякіе устроувати порядки, далисмо мѣстце той его пана Іакова Лизогуба, полковника черніговского прозбѣ, а то респектующи на вѣрніе его ку пресвѣтлому ихъ царского пресвѣтлого величества монаршому престолу в Войску Запорожскомъ служби, котори[и] онъ од кождихъ своихъ лѣтъ ажъ до шедивого волоса працюете з *отвагою*^a здоровья и з розл[и]ваніемъ кр[о]ви своей в розныхъ военныхъ оказехъ ронилъ и вперед охочо роніти мает, прето надаемо ему тіе предречоные села: село Слабинъ з присѣлками Шостовицею, Золотинкою, Козорогами, Андрѣвкою и Гнилушею, село Бегачи з селцемъ Солонівкою, в полку Черніговскомъ лежачіе, з перевозомъ на Деснѣ будучим, полями, з сѣножатями, з озерами, з лѣсами, з борами и зо всякими до нихъ прислушаючими угоді[ям]и и кгрунтами, такъ власне якъ ся в собѣ мает и тепер в своемъ ограниченію суть захованы, также надаемо ему млин на реце Снови¹⁰³, на греблѣ Дирчинецкой, о двохъ колахъ стоячій, Полѣтичинскимъ прозываемій, оутвержаемъ при немъ шесть коль млива, а семое ступное, на той реце Снови будучих, где онъ за вѣдомомъ нашимъ рейментарскимъ сполне с паномъ Василіемъ Бурковскимъ¹⁰⁴, обознимъ войсковимъ енералним, ниже Носовихъ млиновъ греблю занявши и офундов[ав]ши, на своей належной части тіе кола виставил, и заховуемъ при немъ млинки, его власнимъ же его коштомъ построены на устѣ рѣчки Бѣлоуса

^a Так у копії, в оригіналі імовірно було написано "утратою".

и Любечья (?) на реце будучіе, яко теди позволяемъ ему пререченному пану Якову Лизогубу, полковникови черниговскому, тими селами Слабином и Бегачомъ з помененніми всѣми присѣлками з перевозомъ з млинами и зо всѣми (якіе више виразне доложило) до них належніми кгрунтами и угодіями зуполне владѣти и всякіе *от* людей посполитих послушенства и повинности дорочніе, а з млинов и з перевоза звикліе приходи *отбирати*, такъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ, жеби ему в томъ, якъ тепер, такъ и в потомніе часи ніхто з старшини и чернѣ, такъ же и з людей посполитихъ жадное не важилсѧ чиніти перешкоди, козаки однакъ в тих селах и присѣлках мешкаючіе, в реестри войсковом будучіе, и услуги войсковіе здавна и тепер *отправуючіе*, мають быти заховани з кгрунтами и осѣдлостями своїми при належитих войскових волностях; а войти онихъ, якъ з тяглими людми, жеби ему пану полковникови чернѣговскому, и *от* его моць маючи[м], во всем били послушни, о тое приказуемъ. Для тим теди певнѣйшой ваги велѣлисмо сей унѣверсал нашъ видати з канцеляріи войскової предреченному пану полковникови черниговскому з подписомъ власной руки нашей и притисненіем войскової печати.

Данъ в Батуринѣ, генваря 9 д[ня]. Року 1689.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19850^а. – Арк. 1-2. Копія.

№ 49

1689, січня 11. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому товаришеві Стародубського полку Григорію Профіні побудувати греблю і млин на річці Бозькій та осадити хутір на п'ять дворів

Варіант I

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрніе [царевны и великіе] княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малія и Білія Россіи самодержцевъ, їхъ царского пресвѣтлого величества подданій, Войска Запорожского обоихъ сторонъ [Днѣпра] гетманъ Іоанъ Стефановичъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови стародубовскому пану Тимофееви Алексѣевичу, сотникови погарскому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ обывателемъ тамошнимъ и каждому, кому о томъ належитъ вѣдати, симъ нашимъ ознаймуемъ писаніемъ, іхъ суплѣковал до насъ Григорий Профина, товаришъ войсковий в полку Стародубовскомъ, в сотнѣ

^а Перед підписом написано “в подленномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войскової”.

Погарской найдуючийся, и показоваль намъ рейментарови фундушъ на заняте себѣ новое греблѣ на речцѣ Бузкой и построение футора, *от* пана полковника стародубовского данній, где просил себи нашего гетманского респекту, жебысмо ему той фундушъ ствердили нашимъ унѣверсаломъ и при тий греблѣ и футори позволили поселити дворовъ з *пят* людей. А виражалъ в суплѣцѣ своей, же тое мѣстце, названное греблѣ и хутора, и на поселение такого малого числа людей сел волное, и нѣкому онъ тимъ своимъ фундованемъ перешкоды не учинит жадной, а такъ мы рейментар, поглядаючи на его у Войску услугу, до которой и вперед заохочуючи, позволяем ему помененому Григорию зфундовати на преречонной рѣчце Бозкой греблю и млин, также построити футор и поселити з *пят* дворовъ людей, и естли такъ дѣятимется, что онъ тоею селитбою своею и млином никому не учинит перешкоды, теди мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ему в томъ не важился чинит ништо перепони и прикрости жадной.

Данъ в Батуринѣ, генвар: 11. Року 1689.
Звишменованій гетман, рукою власною^а.

ЦДАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 210. Копія.

Варіант II

1689, січня 30. Батури́н – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав військового товариша Григорія Пряжска на фундування реблі і млина на річці Бозькій та на осадження хутора

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Иоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великии государины, благовѣрної царевни и великии княжны Софии Алексѣевны, всея Великия и Маליя [и Бѣлія] Росии самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Иоанъ Степановичъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковнику стародубовскому, пану Тимофѣви Алексѣевичу, сотникови п[ог]арскому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ обивателемъ тамошнимъ и кождому, кому о томъ надлежитъ вѣдати, симъ нашимъ ознаймуемъ писаниемъ, ижъ^б супликоваль до насъ Григорий Пряжикъ, товаришь войсковий в полку Стародубовскомъ *сотнѣ* Погарской найдуючи[й]ся и показоваль намъ рейментарови фундушъ, на занятя [г]реб[л]и [и млина] на ричце Бозкой и построение футора, *от* пана полковника стародубовского данній, где просилъ себи наше[го] гетманского респекту, жебысмо ему *тот* фундушъ ствердили нашимъ унѣверсаломъ, пре той гребли и футора позволили поселити з *пят* дворовъ людей,

^а Після підпису у колі написано: "Мѣсто печати".

^б В копії "ижъ" написано двічі.

а виражалъ в суплицѣ своей же тое мистце на заняте гребли и хутора и на поселение такого малого числа людей есть волное и нѣкому онъ тимъ своимъ фундованямъ перешкоды не учинилъ жадной. А такъ мы, реементарь, поглядаючи полковн[и]ку вашему^а услуги, до которихъ и впредь заохочуючи, позволяемъ ему пререч[о]ному Григорию зфундовати на пререченой ричци Бозкой греблю и млинъ, такъже построити хуторъ и населити з п^{ят} дворовъ людей, и если такъ дѣятимет^{ся}, же онъ тоєю сели[т]бою своею и млинкомъ нѣкому не учинит перешкоды, теи мити хочемъ и рейментарско приказуемъ, аби ему в томъ не важилися чинити нѣхто перепони и трудности жадное.

Данъ в Батуринѣ, генваря 30. Року 1689.

Звишьменованій [гетман], рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 489^а. – Арк. 97. Копія.

№ 50

1689, січня 11. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Гамалія на село Хоружівку та надання йому села Годакви

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великой княжны Софії Алексѣевны, всея Великия и Малыя и Бѣлыя Росии самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданный Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоанъ Степановичъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови лубенскому, старшинѣ полковой и городской тамошней и каждому, кому о томъ належить вѣдати. Ижъ по Божою милости и по преможномъ монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей и великіе государини, ихъ царского пресвѣтлого величества указу справуючы мы, гетманъ, всякіе в Малой Росии порядки, а маючы в нашомъ ласкавомъ рейментарскомъ респектѣ годные и вѣрные ку престолу монаршому, ихъ царского пресвѣтлого величества службы у Войску Запорозкомъ пана Григорія Гамалія¹⁰⁵, значного товариша войскового, працюете роненіе, заховуемъ при немъ и ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ село Хоружовку з людьми посполитими и зо всѣми до него прислушаючими угодѣ[ми] и кгрунтами по Тернѣ рѣку, такъ яко по монаршомъ указу и по приказу боярина князя Григорія Григоріевича Ромадановского¹⁰⁶ суть ограничены. А для тоежъ его зычливое у Войску услуги

^а Так у тексті, імовірно в оригіналі було “в. млти”.

^б Наприкінці в колі написано “в мистце печати” та нижче зазначено “сводилъ канцелярист Іванъ Лазуркевич”.

надаемо ему вновь село Годакву в сотнѣ Сенецкой лежачое, з людьми тяглими и зо всѣми до него приналежностями и з млынами на рецѣ Сулѣ на Фрулѣнской греблѣ и^а пяти клѣткахъ стоячими. Теды, яко позволяемъ ему преречоному пану Григорию Гамалѣи тыми селами Хоружовкою и Годаквою владѣти и всякое *от* людей посполитихъ послушенство и повинность звиклую дорочную, а з млыновъ часть войсковую, кромѣ мелницкой мѣрочки, *отбырати*. Такъ мѣти хотимъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ: жебы ему в томъ нѣхто з старшины и чернѣ жадное не важилъся чинити перешкоды. Козаки однакъ, в тыхъ селахъ мешкаючыє, для своихъ у Войску услугъ, з осѣдлостями своими, мають быти захованы при належитыхъ своихъ войсковыхъ волностяхъ. А войти з людьми посполитими жебы ему во всемъ были послушными. Для лучшее зас твердости и поваги сей унѣверсаль, рукою нашею власною подписавши, печат нашу войсковую притиснути розказалисмо.

Данѣ в Батуринѣ, януарія 11 д[ня]. Року 1689.

Звышь менованний гетман, рукою власною.

На арк. 2 написано: унѣверсаль пану Григорию Гамалѣи на греблю ихъ рукоданый *от* гетмана Мазепы, нашому монастыреви Свято Михайловскому Золотоверхъ Киевскому теперь служачій. 1689. Генваря 11.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 216 Г. – № 44. Оригінал. Печатка військава.

№ 51

1689, січня 18. Батурин – Універсал Івана Мазепи Юрію Борозні та його синові Мартину про підтвердження прав на маєтності, з дозволом побудувати млин

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великие государыни, благовѣрные царевны и великие княжны Софии Алексѣевны, всея Великия и Малыя и Бѣлыя России самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днепра гетман Иван Стефанович Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови стародубовскому, обозному, суде, асаулове и всему старшому и меншому полку тамошного товариству и каждому, кому о томъ ведати належит, ознаймуем. Ижъ супликовали до насъ Юрей Константинович з сыномъ своимъ Мартиномъ Борозні и обыватели медведовские и просили насъ о потверженъе универсалу на кгрунт, тотъ котрый през декретъ умоцненный отъ Борозновъ, за ведомомъ нашимъ, то естъ з поддаными и всякими приналежностями, полями, дубровами, сеножатми, в селе Медведове над речкою Пенескою лежачыми, отстояли, а до

^а Такъ у тексті.

того ж кгрунту и о позволенье млын ново строити на речце Цитве¹⁰⁷. Теды мы, ласкаве склонившися на прозбу их Юрия Константиновича и сына его, Мартина Юревича, ствержаем право тое судовое и варуем сим нашим универсалом на вышпоменненный кгрунтик, с поддаными и приналежностями зостающый, по прежнему им до владеня зуполного, а к тому и млын новостроити позволилисмо и з него все пожитки отбирати до ласки войсковой, з чого оны помененные услуги войсковые, яко первой полнили и пилновали, так и тепер со всякою готовностью своею полнит и пилноват повинны будут, мы же теды хотим и приказуем, абы им Юрию и Мартину в держаню тых кгрунтов помененых с поддаными и в строеню млына жадное кривды и перешкоды ни от кого, а особливе от панов Борознов не чинилося, варуем пилно.

Дан в Батурине, генваря 18 д[ня], року 1689.

Звишменованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 написано: Универсал гет. Мазепы.

О п у б л и к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім.В.В.Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 2 – С. 33. – № 17. З оригіналу.

№ 52

1689, лютого 1. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Чернігівському Єлецькому монастиреві села Мощонки

Пресвѣтлѣйшихъ, державнѣйшихъ, великихъ государей, царей и великихъ князей Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія благовѣрныя царевны и великія княжны Софіи Алексѣвны, всея Великия и Маляя и Бѣлія Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, Войска Запорозскаго обоихъ сторонь Днепра гетманъ Іванъ Степановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковнику чернѣговскому пану Якову Лизогубу, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ якъ товариству, такъ и посполитимъ того полку обивателемъ и каждому, кому о томъ теперъ и въ потомние часи надлежатиметь вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ под час битности нашей гетманской в Чернѣговѣ обявлялъ намъ високи[й] в Богу превелебнѣй господинъ отецъ Феодосій Углицкій¹⁰⁸, архимандритъ монастира Успения Пресвятой Богородицы Єлецького Чернѣговского¹⁰⁹ з братиею скудость своей обители, якъ въ запасахъ хлѣбнихъ, такъ и в дровахъ, безъ якого доволства, и жити ему з братиею трудно, а нужди тоея подперти ему не отколь, понеже подъ тоею архимандриею людей, въ подданствѣ будучихъ мало, в чомъ просиль насъ усилownie, абисмо на тие монастира его недостатки мѣючи нашъ рейментарскій респектъ, надали имъ село Мощонку, в ключу Седневскомъ лежачое; а такъ ми, гетманъ, по милости Божой и по монаршому пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей

и великой государыни, благовѣрной царевны, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, маючи власть въ Малой Россіи всякие чинити порядки и исправляти недостатки, любо въ статтяхъ на Коломацкой радѣ, по указу ихъ царского пресвѣтлого величества составленнихъ, то есть изображено, жеби, монастырамъ маетностей жаднихъ вновь не придавати, однакъ з горливого нашего до того святого мѣстця усердия, респектуючи на тую въ немъ будущую скудость и на малость людей, въ подданствѣ обрѣтающихся, яко принялисмо его пререченого отца архимандрита з братиею прозбу, такъ въ надежду премилосердной милости монаршой, надаемо на монастырь тотъ Елецкий вишшепоменутое село Мощонку, яко теди позволяемъ ему пререченому отцу Феодосію Углицкому, архимандритѣ елецкому з братиею, тимъ селомъ владѣти и всякия повинности ко удоволствованию монастырскихъ потребъ отбырати; такъ мѣти хочемъ и повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ, абы имъ якъ полковникъ чернѣговский и сотникъ седневский, такъ и нѣхто [з] иншихъ не важился чинити перешкоди, а войтъ того села Мосчонки с посполитими людми, жебы ему отцу архимандритѣ и братии монастыра пререченоаго безъ жадного спротивенства всякое послушенство и повинность отдавали належитую, однакъ козаки старинные, в томъ селѣ мешкаючие, жебы были заховани при своей волности, тое варуемъ пилно.

Данъ в Батуринѣ. Февраля 1, року 1689.

Звише менованній гетманъ, рукою власною^а.

О публіковано: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1897-1898. Вып. I. Отд. II. – С. 12-15.

Черниговские губернские ведомости. – 1857. – № 2.

№ 53

1689, лютого 12. Батурин –

*Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівській
архієпископії заснувати перевіз через Десну, нижче
Новгородка Сіверского, для перевезення своїх підданих*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великія княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорозкого обоих сторонъ Днѣпра гетманъ Іванъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникови стародубовскому, сотникови новгородскому, атаманом, войтомъ и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ нашимъ ознаймуемъ писаньемъ. Ижъ

^а Перед підписом зазначено: В подленномъ унѣверсалѣ печать войсковая и подпись руки таковъ.

просиль насъ ясне в Богу преосвященный его милост господинъ отецъ Лазар Барановичъ, архиепископъ чернѣговский и новгородский, жебысмо позволили его пастырской милости на рецѣ Деснѣ, нижей Новгородка Сѣверского, в власных своих кгрунтах учинити перевозъ свой, менуючи то в прозбѣ своей: же не для якого пожитку ку перешкодѣ инымъ перевозамъ будущого, хочет оный перевоз мѣти, але тылко для приватной потребы своей, а особливе для власныхъ подданныхъ своихъ же, в ключу Новгородскомъ найдуючыхся. Которые на иные перевозки ездячи, много собѣ обтяжея узнают. Теды мы прозбу его пастырской милости поважаючи, позволяемъ на пререченомъ мѣстцу, паромъ свой спорядивши, для такой потребы держати; в якого держаню абы ни от кого з старшихъ и меньшихъ не дѣялася его пастырской милости перешкода, приказуемъ з такимъ докладомъ, если инымъ перевозамъ жадная в том не будет чинитися уйма и кривда, кгда тотъ перевозъ построится, чога пишно варуемъ.

Данъ в Батуриѣ, февраля 12. Року 1689.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсалъ рейментарскій на перевозъ. Іншим почерком додано: Унѣверсалъ гетмана Мазепи о учиненні перевоза на рецѣ Деснѣ в грунтах катедралних, 12 д[ня], року 1689.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 114. Оригінал. Печатка військава.

№ 54

1689, лютого 12. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл чернігівському архієпископові Лазарю Барановичу побудувати для власних потреб гуту на річці Білиці

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великія княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, Войска Запорозского обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іванъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникови новгородскому, атаманомъ, войтомъ и всему старшому и меньшому того полку, такъ товариству, яко и посполству симъ нашимъ ознаймуемъ писаньемъ. Ижъ просил насъ ясне в Богу преосвященный его милост, господинъ отецъ Лазар Баранович, архиепископъ чернѣговский и новгородский, жебысмо позволили для нужной его пастырской милости, а особливе церковной потребы, в его ж пастырской милости власныхъ кгрунтах в ключу Новгородскомъ лежачыхъ, именно на рецѣ Белицѣ¹¹⁰ на роблене шкла гуту построити. Зачымъ мы, на прозбу его пастырской милости

склонившись, позволяем на помененномъ мѣстцу для такой потребности оную завести и шкло робити; в которой построеною жебы ни *от* кого з старшыхъ и меньших не дѣялася его пастырской милости перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ; варуемъ однакъ тое, абы од тоей гуты, кгда оная сооружитя, околичным селам в кгрунтах и пуцах не было жадной шкоды и кривды, але на власных его пастырской милости кгрунтах мает быти строена, и з них самых всѣ свои потребности, без ушкоженя людей постороннем, мѣти.

Данъ в Батуринѣ, февраля 12. Року 1689.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль рейментарскій на гуту, на Белици, где грунтъ власныи *ест* архиерейскии, потребно ради ямполцовъ для границы з ними.

ЦДНАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 116. Оригінал. Печатка військава.

О п у б л і к о в а н о: Модзалевский В. Гути на Чернігівщині. – К. – 1926. – С. 135-136.

№ 55

1689, березня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи Константію Голубу про дозвіл відбирати повинності від людей, що осіли на його грунтах під Довгалівкою і Подоловим

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе царевны, благовѣрніе княжны, Софии Алексѣевны, всея Великія и Малія и Бѣлія Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетманъ Иоанъ Стефановичъ Мазепа.

Вамъ пану сотниковѣ кролевецкому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ тоей сотнѣ обивателемъ ознаймуемъ, иж суплѣковаль до нас панъ Константій Голуб¹¹¹, прикладаючи же на власномъ его кгрунтѣ сядят люде под Довгалювкою и под Подоловомъ своимъ мешканемъ, и просиль насъ, абисмо ему позволили тими людми по давному владѣти и послушенство *от*бирати для дворовой своей вигоди. Теды мы, склонившись до оного пана Голуба прозбы, приказуемъ вамъ, старшинѣ городовой кролевецкой, абисме ему тих людей в своемъ завѣдованю мѣти и з них звиклого послушенства заживати не боронили. Если такъ есть, якъ онъ намъ прикладаль, же на его власномъ кгрунтѣ тие поменованіе люде поселившись мешкают.

Данъ в Батуринѣ, марта 6, року 1689.

Звишше менованный гетманъ, рукою власною⁹.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 65028. – Арк. 4. Копія.

⁹ Наприкінці зазначено: "мѣсто печати".

*1689, квітня 26. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання охочепіхотному
полковникові Яремі Андрійовичу села Порохні
та про підтвердження його прав на володіння
під Батурином і в Батурині*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малія и Бѣлія Россіи самодержцовъ, іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского обоих сторон Днѣпра гетман Іванъ Степановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запор[ожского] всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови стародубскому, старшинѣ полковой и кождому, кому о том вѣдати надлежит, сим нашим унѣверсалом ознаймуем, іжъ по милости всемогущаго Бога, а по премоцномъ монаршом великихъ государей и великой государыни благовѣрной царевни, іхъ царского пресвѣтлого величества указу, маючи мы власт всякіе в Малой Россіи устроевати порядки и кождого в Войску Запорожскомъ заслужоного особу доволствовати нашою реиментарскою ласкою и кождому по годности утверждати права, респектуючи на годные и чирствіе в Войску Запорожскомъ услуги, и в оказіяхъ военной оказующийся труди пана Ереми Андрѣевича¹², полковника охотнецкого пѣхотного, надаемо ему село Порохню, в Новгородском уездѣ застаючое, зо всѣми до его приналежатостями. А тутже ствержаемъ и всѣ его власние кгрунти, то *ест* поля пахатные, сѣножати, двори, хутори и іные угодя, якіе он в Батуричѣ, и по інших мѣстцах коло Батурина, мает слушним правомъ, яко теды позволяем ему пану Еремѣ Андрѣевичу, полковникови охотницкому пѣхотному тимъ селомъ владѣти и з тих всѣхъ кгрунтовъ належатіи себѣ привлащати пожитки, а войтови належитое ему пану Еремѣ зо всѣмъ посполствомъ, в том селѣ мешкаючом, *отдавати* послушенство и повинности приказуемъ, такъ пилю мѣти хочемъ и симъ нашим унѣверсаломъ варуем, абы ему пану Еремѣ [в] владѣ[нію] того села и купленыхъ кгрунтовъ [нѣхто] з старшихъ и меншихъ жадной найменшой не важилися ч[инити] перешкоди. Козаки однакъ, в томъ селѣ мешкаючіе, маю[т быти] при своихъ козацкихъ заховани волностяхъ.

Данъ в Батуричѣ, априля 26. Року 1689.

Звышъменованный гетман, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 2168. – Оп. 1. – Спр. 13. Копія.

^а Наприкінці в колі написано “мѣсце печати гетманской”.

*1689, червня 29. Костянтинів –
Універсал Івана Мазепи про надання Івану Сулимі
сіл Гудівки і Михайлівки*

[Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрные царевны и великіе княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, Войска Запорожского обохъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоаннъ Мазепа]^а.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови стародубовскому, сотникомъ, атаманомъ, войтом и каждому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ, респектуючи мы на давные и значные у Войску Запорозкомъ пана Федора Сулеми, старого, услуги, до якихъ заохочуючи и сына его п. Івана Сулиму, якъ молодого и способного челоуѣка, надаемъ ему до ласки нашей войсковою, въ полку Стародубовскомъ два селѣ, именно: едно село Гудовку зъ млыномъ, а другое село Михайловку зъ млыномъ же у нихъ стоячими, до волости Шептаковской прилеглими, зо всѣми належитостями. О якої прето волѣ нашей вѣдаючи, якъ старшына, такъ и всякого чину люде, абы ему, п. Івану Сулимѣ, не важилися въ держаню и пожиткованю помененныхъ селѣ, найменшой чинити перешкоды и трудности. Войты зась зъ мужами оныхъ сѣлѣ, опрочъ козаковъ, которые при своей козацкой волности повинни ненарушно зоставати, жебы належитое послушенство ему отдавали, цале мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ въ Константиновѣ¹¹³. Іюня 29, року 1680^б.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^в.

О публіковано: Сулимовский архив. – К. – 1884. – С. 5. – № 5.

^а В публікації інтитуляція відсутня, натомість перед текстом універсала міститься примітка “после титула”. Реконструкція інтитуляції подана за іншим універсалом, виданим в ці ж дні батькові Івана Сулими Федору, який опублікований в “Універсалах Івана Мазепи”, ч. I. – Док. 123.

^б Тут явна друкарська помилка, в заголовку універсала позначено “1689 г., 29 іюня”, що є дійсною датою.

^в Наприкінці зазначено “Съ подлинника”.

*1689, липня 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
священника села Лесконоч Тимофія Ниговича
на млин, розташований на річці Смичі,
з наданням усіх млинових прибутків*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великія государыни, благовѣрныя царевны и великіе княжны Софіи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданыи, Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ, особливе пану полковникови стародубовскому, сотникови новгородскому, атаманови городовому з товариствомъ и войтови з посполитыми людьми тамошными и каждому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ. Ижъ супликовалъ до насъ отецъ Тимофей Ниговичъ, священникъ села Лесконочъ, просячи абысмо при немъ заховали млынъ его власный на рецѣ Смычи¹¹⁴, на гребли Саецькой же о трох колах стоячий. А такъ мы гетманъ, принявши тую его отца Тимофея прозбу, респектомъ его еще в мірскомъ чину будучого у Войску заслугъ и респектомъ того, же онъ и в духовномъ нынѣ чину, застаючи, за монаршое ихъ царского пресвѣтлого величества достоинство, за насъ гетмана и все Войско Запорожское всегда приносить молитвы свои до Господа Бога, заховуемъ тотъ его млынъ и симъ нашимъ унѣверсаломъ в свободное заживанье ствержаемъ, позволяючи ему, ку вспертю своему господарскому, всякіе приходи розмѣровіе отбырати, якъ мелницкую часть, такъ и на Войско належную. Мѣти теды хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему отцу Тимофею в заживанью того его млына нѣхто з старшини и чернѣ и з жадного чину людей найменшое не важилься чинити перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, іюля 5 д[ня]. Року 1689.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Отцу Тимофею священнику потверженъе на его млынъ. 1689, іюля 5.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 119. Оригінал. Печатка військова.

№ 59

1689, липня 7. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання військовому товаришеві Тимофїю Радичу села Гирявки

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей и великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государыни, благовѣрныя царевны и великіе княжны, Софїи Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россїи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, и особливе пану полковникови прилуцкому, сотникови краснянскому, атаманови городовому и войтови тамошнымъ и каждому, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ писаньемъ. Ижъ по Божой милости и по монаршомъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, милостивомъ указу, маючи мы гетманъ властъ всякіе в Малой Россїи устроить порядки, и по годности особъ у Войску заслуженых и до услугъ способныхъ, доволствовати ласкою нашею и надаемъ: респектомъ чирствых и рейментови нашему зычливыхъ у Войску услугъ п. Тимофѣя Радича, товариша войскового, до которых и впередъ его заохочуючи, надалисмо ему, и симъ унѣверсаломъ нашимъ надаемо, до ласки наше войсковое, селце Гирявку, в ключу Краснянскомъ лежачое. А такъ пилно мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему п. Радичу в владѣнью селца оного Гирявки, никто з старшины и чернѣ не чинилъ перешкоды, а войтъ ку вспертью его господарному потребных дѣлех належитое отдавать послушенство и повинностъ обиклую, козаки однакъ в томъ селцѣ мешкаючіе, и услуги войсковые отправуючіе, мають быти захованы при належитих своих восковых волностех, тое варуемъ пилно.

Данъ в Батуринѣ, іюля 7 д[ня], року 1689.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зазначено: п. Тимофѣю Радичу на селце Гирявку.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 61279. – Арк. 101. Оригінал. Печатка військава.

№ 60

1689, липня 13. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Каленика Котляра на куплений на річці Бистриці млин, з належними до нього хатою і землею

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйших великих государей, [царей и] великих князей, Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государини, благовѣрныя царевны и великіе княжны Софїи Алексѣевны, всея Великія

и Малья и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови короповскому, атаману и войту тамошнымъ и каждому, кому о томъ належитъ вѣдати ознаймуем. Ижъ бывши у насъ гетмана в Батуринѣ Каленикъ Котляръ з Коропа¹¹⁵, презентоваль намъ при суплицѣ своей право на купленье млына з греблею на рѣчце Быстрицѣ над рекою Десною, межи Городищемъ и Оболоньемъ з хатою и кгрунтомъ до нее належнымъ будучого, в Логвинихи Короповской, з уряду короповского даное, где ѿ просилъ насъ усиловне, абысмо тую его куплю и купчое право потвердили нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ. А такъ мы, гетманъ, видячи тую купчую запис слушне правнымъ поступкомъ споряженую, и куплений кгрунтъ оного Каленика Котляра мощне нею уварованный, давши мѣстцѣ у себе его прозбѣ, потвержаемъ ему тотъ куплений его кгрунтъ и купчую записъ, симъ нашимъ гетманьскимъ унѣверсаломъ, черезъ который мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ниhto з старшины и чернѣ, яко записъ тоей всего нашего потверженья касовати не смѣль, такъ и в свободномъ заживанью оныхъ кгрунтовъ, ему, помененному Каленику Котляру, жадное перешкоды чинити не важился, яко бы онъ того млына и кгрунтовъ, такъ спокойне заживаль, якъ помененная Логвиниха, и в такой же при тихъ кгрунтахъ, якъ и она, найдовался повинности.

Данъ в Батуринѣ, іюля 13 д[ня]. Року 1689.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 24. Оригінал. Печатка військава.

№ 61

1689, липня 23. Глухів –

Універсал Івана Мазени про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому

Всей старшинѣ и чернѣ полковъ охотницькихъ, меновите пану полковниковѣ Михайловѣ Кузьмовичу, пану Григорію Пашковскому¹¹⁶ полковниковѣ комонному, пану Петровѣ Кожуховскому¹¹⁷ полковниковѣ пѣхотному, пану Стефану Яворскому полковниковѣ пѣхотному, сотникамъ и всему ихъ товариству, доброго отъ Господа Бога узичивши здорова, ознаймуемъ, ижъ любо чуемъ и естесмо того надежни, же у васъ по росказанью нашому есть належитая чулость и осторожность и порядокъ слушній на томъ мѣстцу гдѣ стоите, однакъ хотячи абы еще надежнѣйшіи межи вами могъ найдоватися порядокъ и единомислие, при отпуску одъ себе до полку его, пана Ільяша Новицкого полковника комонного, злецилисмо оному надъ всѣми вами порядковати до повороту дай Боже счасливого нашего з тоей завзятой по указу монаршому дороги, зачимъ вѣдаючи вамъ о таковой нашей волѣ, абисте хотѣли за нимъ

поменнымъ паномъ Новицкимъ, полковникомъ комоннымъ, любовне, совѣтно, згодливе поступовати и во всемъ ему, а найбарзѣй въ военному поступку, и во всякой чулости и обереженью краю Малороссійского отдавали послушенство, кгда подастся оказія, надъ непріятелми промысль чинити и если где захочеть съ того мѣстца на иное ведлугъ случаю переходити за своимъ полкомъ, теде абысте зъ нимъ и вы всѣ вкупѣ безъ жадного спротивенства разомъ и одномислне хотѣли поступити, якобы тимъ моглисте намъ приподобатися, и мы за поворотомъ нашимъ вашимъ милостемъ всѣмъ подяковали, и тое все пилно вашимъ милостемъ жадаючи и упоминаючи, рейментарско зичимъ вашимъ милостемъ доброго здоровья и Господу Богу оних же поручаемъ.

Данъ въ Глуховѣ, іюля 23 дня, 1689 року.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59115. – Арк. 1-1 зв. Копія, має назву “Універсал Мазепи”.

№ 62

*1689, липня 27. Глухів –
Універсал Івана Мазепи про надання комонному
полковникові Іллі Новицькому “до ласки войскової”
сіл Исачки та Окопу*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Иоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича и великіе государыни, благовѣрныя царевны и великія княжны^а Софіи Алексѣевны, всея Великія и [Малыя и] Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества подданій^б Войска Запорозского обоихъ сторонъ Днепра гетьманъ Иоанъ Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского всей старшинѣ и чернѣ подъ реиментомъ нашимъ найдуючіеся, а особливе пану полковниковѣ лубенскому, старшинѣ полковой, сотниковѣ лубенскому, атамановѣ городовому, воитовѣ тамошнему и каждому, кому о томъ надлежитъ вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, ижъ по милости Божой и монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества милостивомъ указѣ, маючи мы гетманъ власть [в] Малороссіи всякие устроить порядки и по годности особъ у Войску заслужонныхъ доволствовати ласкою нашею и наданемъ, надалисьмо нынѣ симъ унѣверсаломъ нашимъ, надаемо до ласки войскової, пану Іллі Новицькому, полковниковѣ охотницкому комонному, село Исачки и село Окопъ, в ключу Лубенскомъ и в Снѣтинщинѣ зо всѣми въ нихъ прислушаючими угоди и належитостями будучіе, и поглядаючи на занесенную его пана Новицкого в тои мѣры до насъ прозбу и респектуючи на зичлі[вы]е працоватіе отъважные въ Войску Запорозскомъ роненные его услуги, до которыхъ въпредъ заохочуючи

^а В тексті копії “княгинѣ”

^б В тексті копії “посланный”.

наданемъ сѣль оныхъ, ласку нашу реиментарскую ему оказалисьмо, яко теды позволяемъ ему пану Ілії Новицкому, полковниковѣ комонному охотницкому, тими двома селами [И]сачками и Окопомѣ владѣти и всякіе отъ людей посполитыхъ ку спертію своему домовому послушенство и повинность дорочную обыкшую отбирати, такъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ, жебы въ томѣ ему нихто з старшинѣ и чернѣ жадной не важился чиниты перешкоды, однакъ козаки, в тихъ селахъ мешкаючіе и услуги у Воиску завше отъбуваючіе, мають быти жалованы при надлежитыхъ своихъ воисковыхъ волностяхъ, а воити зъ людьми оныхъ сель тяглыми, жеби ему были послушными, тое варуемъ пильно.

Данѣ в Глуховѣ, іюля 27 дня. Року 1689.

Звышписанній^а гетман, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 34-34 зв. Копія.

№ 63

*1689, вересня 24. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл борзенському
священнику Захарію Василевичу відновити
на купленій греблі млин та отримувати з нього
усі прибутки протягом одного року після відновлення*

Его царского пресаѣтлого величества Войска Запорожского гетманѣ Іоанѣ Мазепа.

Пану сотникови менскому, атамановѣ и войтовѣ села Бондаровки и кому бы колвекъ о томѣ вѣдати належало, сымъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладаль намѣ честный отецъ Захарій Василевичъ, священникъ святопречиский борзенскій, же купилъ онѣ греблю, з млынкомъ опустѣлимъ, на рецѣ Лоши¹¹⁸ в селѣ Бондаровце стоячимъ, и просилъ нашего себѣ позволения на одновлене оного. Мы теды по прошенію его *отца* Захарія, яко тую его куплю ствержаемъ, такъ позволяемъ оному тотъ свой млынокъ одновляти и строити, а когда будетъ построены, теды *от* того часу черезъ цѣлый рокъ всякіи пожитки з оного приходячіи на себе отбѣрати ему жѣ позволяемъ.

Данѣ в Батуринѣ, септеврія 24. Року 1689.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 53. Оригінал.

^а Так у тексті.

^б Після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1689, жовтня 11. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про право гутників
Самійла Леонтовича та Ілляша Семеновича
виробляти в купленій ними Болдинській гуті
скло на потреби гетьмана*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей Іоанна Алѣксѣевича, Петра Алексѣевича всея Великия и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцовъ, их царского пресвѣтлого величества подданий Войска Запорожскаго гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго старшинѣ и чернѣ, особливе сотнѣ Сосницькой и сотнѣ Волинской обивателем и кождому, кому колвекъ о томъ належит вѣдати, ознаймуемъ, иж з волѣ всемогущаго Бога и з милости монаршой, справуючи ми гетман в Малой Россіи всякие дѣла, хочемъ мѣти, абы гута наша войсковая, називаемая Болдинская, в належитомъ порядку и в слушномъ найдовалася строении, з которой маеть доходити на потребу нашу дворовую шкло, и на в[с]перте росходовъ наших належитая дорочная рата, а поневаж Самойло Леонтовичъ, Ілляш Семенович, новомлинские обыватели, своими грошми заплатили помененную гуту и мают, якъ потреби наши обоє доволствовати, такъ и дорочную рату часу своего уицати, теди позволилисмо имъ ее держати такимъ способомъ, якимъ держаль и завѣдовалъ продавца их, Иван Торчинский, где варуемъ тилко, жеби тая гута, яко наша войсковая власная, з своею околичностю, чимъся в собѣ мает, з сѣножатми, гутницою працею вичищенними, и за гроши ихними купленними, найдовалася в их завѣдованю по прежнему обикновению, и люде, тамъ мешкаючие, а гутною работизною для своего зароботку бавячи[х]ся, аби ни до кого в подданство не належали, аже доносит[ся] нам вѣдати, же староста пана полковника переясловскаго^а в селѣ Жабурках будучий, людий тих потягаєт до панщини и в сѣножатѣх гутницьких чинит утискъ, теди сурово приказуемъ, жебы яко он староста, такъ и ништо инший жадное той гутѣ не важилъся чинити перешкоди, поневаж того не бывало передъ симъ, иначей не чинячи, под войсковим каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 11, року от сотворенія свѣта 7198, а от Рождества Христова 1689.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^б.

ЦДАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2800. – Арк. 28-29. Копія.

^а Так у тексті копії, очевидно помилково, оскільки звернення адресується в сотні Чернігівського полку, то в оригіналі повинно було бути “чернігівського”.

^б Наприкінці у колі зазначено “місце печати рейментарской”.

*1689, жовтня 15. Батури́н –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Лубенському Мгарському монастиреві
на рибні угіддя на річці Сулі, нижче Лубен*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей Іоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича, всея Великія и Малія и Бѣлія Россіи самодержцевъ, их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ [Іоанъ] Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови лубенскому, старшинѣ полковой, сотником и всѣмъ старшим и меншим того полку Лубенского обывателем и кождому, кому колвекъ о том вѣдати належит, ознаймуем, ижъ велебнии отцове законники монастира Мгарского Лубенского презентовали передъ нами черезъ велебного отца Іону Вацовского оунѣверсаль на рибніѣ ловлѣ в кгрунтах их монастирскихъ, около реки Сули будучіе, от антецессора нашего бывшего, гетмана, им данний, и просили насъ в той мѣрѣ о потвержене. Теди мы, прозбу их преречонихъ законниковъ мгарскихъ за рѣчь слушную оузнавши, яко сим листом нашим тіе рибніе ловлѣ, до кгрунту монастирского належніи, для wsparтя их монастирскихъ всегдашнихъ росходовъ ствержаем, которих они здавна спокійне заживали, такъ и ями на той же рѣцѣ Сулѣ, нижей города Лубенского будучіе, яко ку их кгрунту прилегліе монастирскому, до них присовокупляем. Зачим мѣти хочем и под винами срокового караня пишно варуем, абы нихто з старших и менших, в тих рибнихъ ловлях имѣ отцем законником мгарским належних, такъже и в ямах мененних, не чинил жадной перешкоди, а особно бы жаденъ з рибалокъ мѣских лубенских и иннихъ, з сѣтми и з иншими посудками там являтися не важилъ.

Данъ в Батури́нѣ, октоврїа 15. Року 1689.

Звышъменованний гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 63-63 зв. Копія, має назву “Потвердителний оунѣверсаль Івана Мазепи, гетмана, на рибніе ловлѣ около рѣки Сули и ями Лисогорскіе”.

Там само. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 117. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

№ 66

1689, жовтня 31. Батурич – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Івана Мокрієвича на село Звиничев

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей царей и великихъ князей Іоана Алѣксѣевича, Петра Алексѣевича всея Великія и Малія и Бѣлія Россіи самодержцовъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Іхъ же царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго всей старшинѣ и чернѣ и кождому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ зъ волѣ Божой, а по милостивомъ монаршомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указу, справуючи мы гетманъ в Малой Россіи всякіе дѣла, и вѣдячи листъ *от* пана полковника чернѣговскаго пану Івану Мокрієвичу респонтомъ годнихъ *отца* его пана Карпа Мокрієвича¹⁹, судіи полкового чернѣговскаго, у Войску Запорожскомъ роненнихъ услугъ и респектомъ его до онихъ способности, на село Звиничевъ даннихъ, подтверждаемъ и мы тое село симъ нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ, чрезъ который яко позволяемъ ему пану Іоану Мокрієвичу тимъ селомъ владѣти и всякіе *от* людей посполитихъ (опричь козаковъ) послушенство и повинность звиклую *отбирати*, такъ мѣти хочемъ и реиментарско приказуемъ, жебы ему в томъ ништо [з] старшинѣ и чернѣ жадной не важился чинити перешкоды.

Данъ в Батуричѣ, октоврия 31 дня, року *от* Сотворенія свѣта 7198, *от* Рождества Христова 1689 году.

Зъвишь менованій гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 110 зв. Копія.

№ 67

1689, жовтня 31. Батурич – Універсал Івана Мазепи про надання носівському сотникові Лавріну Антоновичу села Ржавецъ та усіхъ прибутків з належного йому млина на річці Острі

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей і великихъ князей Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича, всея Великія і Малія и Бѣлія Россіи

^а Перед підписом зазначено “в копії пишеть”, після підпису у колі написано “М. П.”, “1729-1730. Ч. П.”.

самодержцовъ, їх царского пресвѣтлого величества подданий, Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковниковѣ кievскому и кождому, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ. Іхъ, справуючи мы гетманъ по монаршомъ, їхъ царского пресвѣтлого величества, указу всякіе в Малой Россіи дѣла, по прошеніи нынѣ пана Лаврѣна Антоновича¹²⁰, сотника носовского, заховуемъ при немъ млинъ его, на рецѣ Острѣ найдуючийся, а то респектуючи на зичливіе его в Войску услуги, которіе онъ и вперед во всѣхъ военныхъ окказіяхъ зичливе и отважне ронити мает, а такъ позволяючи ему зуполне тимъ млиномъ его владѣти и всякіе розмѣровіе пожитки ку вспартію своему господарскому, якъ господарскую част, такъ и на Войско належную, отбѣрати, мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему в томъ ништо не чинилъ перешкоди. Тутже для его сотницкого уряду заховуемъ при немъ селце Ржавецъ, позволяючи ему отъ посполитихъ людей, опрочъ козаковъ, звиклое послушенство и повинностъ отбѣрати, в чомъ жеби ему не чинено перешкоди, пишно приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, октовріа 31, отъ сотворенія Свѣта 7198, а отъ Рождества Христова 1689 року.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 2790. – Арк. 6. Копія.

№ 68

1689, листопада 1. Батурин – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові звільнити з ув'язнення колишнього баришівського отамана Лук'яна Гриненка

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику переясловській.

Подала намъ суплику свою Софіа Лукяниха, слезне просячи, жеби мужъ ей Лукьянъ Гриненко, бывшій отаманъ баришполскій, зъ вязеня, яке долго терпилъ за тое, що п. Сулименкови, зятєви вашому, нѣякими словами прикрими въ посвару примовилъ, могль зостати волнымъ. Зачимъ мы, яко прозбу ей плачливую принявши, такъ и на его такое долгое вязене взглядъ маючи, пишно жадаемъ в[аша] м[илость], абысте оногo болшей въ томъ вязеню не держачи, уволнили безъ жадного караня. Кгдыжъ любо бы мѣль оный що прикрого п. зятєви вашому и примовити, однакъ тая справа вже передъ судомъ была и чого на немъ дохожено, якъ бы мѣло бути, такъ власне не показалося, за що оный, яко прежней власти полковницкой, принуждєнь былъ вязенемъ, такъ и теперь за ураду вашмоштиного, въ ономъ же много сѣдячи, тую вину свою отпокутовалъ. Для

^а Передъ підписомъ зазначено “в подленномъ подписано”. Після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

чого и повторе пилно жадаемъ и приказуемъ в[ашей] м[илости], абысте конечно его выпустили, не доходячи на немъ болшей управы, якобы волѣ и росказаню нашему досыть сталося. Затымъ поручаемъ в[ашу] м[илость] Богу.

Зъ Батурина. Ноеврія 1, року 1689.

В[ашей] м[илости] зычливый прїятель Іванъ Мазепа, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Нижче зазначено: *На оборотѣ*: Ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского полковникови, моему ласкавому прїателеви. *Съ подлинника*.

О п у б л і к о в а н о: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 6-7. – № 7.

№ 69

1689, листопада 9. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на побудову млина чернігівських полкових обозного Никифора Калениковича та писаря Івана Скоропадського

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей царей и великих князей Іоана Алѣксѣевича, Петра Алексѣевича всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцовъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ и кождому, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ. Ижъ показовали намъ фундушъ п. Никифор Каленикович¹²¹, обозный, и п. Іванъ Скоропадский¹²², писар, полковые чернѣговскіе, отъ пана полковника своего чернѣговского на заняте греблѣ на речцѣ Виру¹²³ в ключу Ройскомъ лежачое, даный. А прекладали намъ, же за тимъ фундушемъ вже они на томъ мѣстцу висипали греблю и построили своимъ коштомъ млинъ. Гдѣ просили насъ, абысмо тотъ ихъ фундушъ потвердили нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ и з оного млына позволили всѣми розмѣровыми користовати пожитками. А такъ мы гетманъ, з волѣ всемогущаго Бога и по милостивомъ монаршомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу справуючи в Малой Россіи всякіе дѣла, принялисмо тую ихъ пп. обозного и писара полковыхъ прозбу, а иле в слушной мѣре до насъ занесеную. Теди яко потвержаемъ имъ фундушъ и заняте гребли, если кому [в] кгрунтах не будетъ черезъ тое перешкоды, такъ з построеного ихъ млина позволяемъ всѣми розмѣровыми користовати пожитками. В чомъ жебы имъ нѣ от кого не было перепоны, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батур: ноєврія 9. Року от сотворенья свѣта 7198, а от Рождества Христова 1689.

Звышьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Гетмана Мазепу пану Скоропадському на млынъ подъ Лоевомъ.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 28. Оригінал. Печатка війська.
ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк.6. Копія. Фрагмент.

№ 70

1689, листопада 19. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві двох каменів млива в Масалаєвці

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей и великих князей Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ же царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ и каждому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. Ижъ супликоваль до насъ гетмана превелебный в Богу отецъ Пафнутий Кондратовичъ, игумень монастыра свято Николскаго Макошинскаго, зо всею братією своею, просячи насъ усиловне, абысмо для вспартыя ихъ хлѣбныхъ недостатковъ и иныхъ монастырскихъ потребъ надали имъ два каменѣ млива, одинъ Кириковъ, другой Івашинъ, в Масалаевцѣ, на рецѣ Убеды вышшей Сосницѣ будучій, которыми з ласки нашей войсковою владѣль небожчикъ Якимъ Головченко. А такъ мы гетманъ, по милости Божой и по монаршомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указу, справуючи в Малой Россіи всякіе дѣла, принялисмо его отца игумена з братією тую до насъ занесеную прозбу, где респектомъ ихъ монастырскихъ оныхъ недостатковъ, позволяемъ имъ до ласки нашею з тыхъ млынъковъ, з двохъ каменей частъ размѣровъ, на Войско належную, опрочъ мелницкое, одбырати и користовати. В чомъ жебы имъ ништо не чиниль перешкоды, мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 19. Року от сотворенія свѣта 7198, а от Рождества Христова 1689.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль ясне вел: его милости пана гетмана на Масалаевский млин, Мазепи, в року 1689 даний.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 49. Оригінал. Печатка війська.

1690 рік

№ 71

**1690, січня 4. Батурин –
Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові
Леонтію Полуботку передати Межигірському
монастиреві двір Войці в Переяславі, згідно його заповіту**

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику переяславский.

Небожчикъ Войца за спасеніе души своей лекговаль дворъ свой, в Переясловлѣ найдуючыися, именно тотъ где Павлиха мешкала, на манастырь Межигорский.¹²⁴ Теды в томъ в. милости жадаемъ, абысте высланому тому, який з монастыра Межигорского будет присланный, отвели тотъ дворъ и подали цѣле в пособность имъ. Которымъ дворомъ завѣдовати и користовати нехай будетъ волно, повторе в. милости о тое жадаемъ и поручаемъ в сохраненіе Господу Богу.

З Батурина, януарія 4 д[ня], од сотворения света 7198, а от Рождества Христова 1690.

В. милости зычливый приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска ихъ царского пресв: велич: Запороз[кий].

На звороті зазначено: Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникови переясловскому пану Леонтею Полуботку¹²⁵, моему ласкавому приятелеви.

Лист от ясне велможного его милости добродѣя пана гетмана о двор Войчин на Межы[горский] монастир, даный в Переясловле.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 1. – Спр. 78. Фотокопія з оригіналу.

№ 72

**1690, січня 12. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Видубицькому монастиреві на Літковські,
Рожинівські та Лісницькі пуці**

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало бѣ, меновите полку Кіевскаго старшинамъ и всѣмъ обывателямъ ознаймаемъ, ижъ доишла насъ скарга *от* превелебного в Богу господина *отца* Пахомія Подлузскаго¹²⁶, ігумена монастыря Выдубицкаго Кіевскаго¹²⁷ зъ братією, же въ ихъ власніе монастырскіе пуши, називаеміе Лѣтковскіе, Рожиновскіе и Лесницкіе, многіе полку Кіевскаго жителѣ уезджаючи пустошамъ нещадно всякую деревню, чрезъ що обывтелѣ той Выдубицкой великая дѣтается в той пуши шкода: а прекладаючи намъ, же здавна до той пуши нѣхто не належувавъ, опрочъ ихъ самихъ братіи Выдубицкой, просили насъ о листъ оборонній, теда мы, склонившиися на прозбу пречеснаго *отца* ігумена зъ братією выдубицкихъ, выдаемъ сей нашъ унѣверсалъ на оборону онимъ, позволяючи всякого, хто б колвекъ неналежне и безъ вѣдома ихъ уездить мѣль, якъ въ своемъ власномъ добромъ, забирати и грабити; о чомъ вѣдаючи, абы нѣхто *от* сего часу въ тіе пуши Лѣтковскіе, Рожновскіе и Лесницкіе, такъ же и въ иніе ихъ кгрунта монастырскіе, не вездилъ и ушкоженя въ оныхъ ему *отцу* ігуменуви зъ братією не чинилъ, пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 12 януаря, 1690 року.

Звышъ менованій гетманъ, рукою власною^а.

Наприкінці написано: Под тою же копію подписано тако: до сего списка руку приложилъ, а подлинную крѣпость до себе взялъ, Лаврентій Горка, ігумень свято михайловскій видубицкій кіевскій, с подлиннимъ чель и справиль подячей Василий Налетовъ. Сія копія списана въ кіевскои губернской канцелярії, изъ имѣющагося въ онои канцелярії производимого въ 1720 году Кієво Выдубицкаго Михайловскаго монастыря съ Кієво Печерскою Лаврою о спорныхъ земляхъ дѣла; съ представленного того Выдубицкаго монастыря *от* ігумена Лаврентія Горки подлинного унѣверсала, и засвидѣтелствованной тогда копіи и в силу учиненного въ онои же губернской канцелярії декабря 2 дня, 1768 году по челобитной означенного Выдубицкаго монастыря, ігумена Якова зъ братією опредѣленія, въ тогъ Выдубицкій монастырь дана 1769 года, іюня 30 дня. Василей Флеров. У сеи копии ея императорскаго величества печать.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 6662. – Арк. 242. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 6485. – Арк. 167. Копія.

^а У колі зазначено: “мѣсце печати реиментарской”.

**1690, січня 12. Батурич –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Київському Пустинному Микільському монастиреві
на Кононецькі та Савинські ґрунти**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Иван Стефанович Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ и всѣмъ, кому колвек о томъ вѣдати надлежитъ под рейментомъ нашимъ найдуючиися ознаймуемъ, иже докладали намъ превелебный в Богу Господинъ отецъ Іосафъ Кроковскій¹²⁸, ігуменъ монастира Пустинно Николского Киевского з братією: же нѣкоторые люде, пожитку собѣ шукаючие, в кгрунта ихъ монастирскіе, на томъ боку Днѣпра будучіе, именно Кононецькіи, Савинскіе втискаютъ, и безъ вѣдома оныхъ пчолы свои тамъ ставячи, пасѣки собѣ займаютъ, такъ же и дерева садовые, на тыхъ же кгрунтахъ найдуючиися, отрушуютъ и овощи на свой пожитокъ збираютъ. В чомъ же отъ такого утисненія дѣется обители святой кривда, просили оны, отецъ ігуменъ з братією нашего рейментарского заступленія. Теды мы, прошеніе ихъ принявши, даемо сей нашъ оборонный листъ и мѣти хочемъ и под горловымъ каранемъ пилно приказуемъ, абы никто безъ вѣдома отцевъ законниковъ монастира Пустынно Николского Киевского не важился в преречоныхъ ихъ кгрунтахъ, яко пчолъ становити, такъ и з деревъ садовыхъ овощей отрушовати. Жебы тымъ самоволствомъ в добрахъ монастирскихъ власныхъ не было укривженя. О що и повторе приказуемъ.

З Батурина, януарія 12, рокъ 1690.

Звышменованый гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Листъ оборонный од его милости п: гетмана на ґрунты Кононецькіе.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 219 П. – Арк. 32. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-15. – Оп. 3. – Спр. 179. – Арк. 11. Фотокопія з ориґіналу.

О п у б л і к о в а н о: Мищик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 94. – № 3. (З посиланням – Державний архів у Кракові. – Ф. Зібрання Русецьких. – № 69. Ориґінал).

1690, січня 28. Гадяч –

*Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
гадяцького полковника Михайла Бороховича
на рангові та набуті власним коштом маєтності*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ и каждому, кому о томъ належитъ вѣдати. Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. Ижъ просилъ насъ панъ Михайло Бороховичъ, полковникъ гадяцькій, абысмо потвердили ему нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ маєтності его на уряд полковничій, з ласки войсковое, ему наданіе, такъ млины данные и власные и кгрунта розніе купнимъ правомъ на розныхъ мѣстцях, в полку Гадяцкомъ лежачіе, и его старанемъ добытые. А такъ мы гетманъ по милосты Божой и по монаршомъ пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей нашихъ ихъ царского величества указу, имѣючи власт в Малой Россіи всякіе утвержаты права и устроеваты поради. А принявши его пререченого пана Михаила Бороховича, полковника гадяцького, прозбу, добре у Войску заслужоному особѣ, тые маєтності его и кгрунта, іменно мѣстечко Лютенку з селцями к нему належними, з людми посполитыми и зо всѣми до него прислушаючими угодей и належитостями, млины его власніе о чтыринадцаты колах, а пятъ коль наданыхъ на рецѣ Пслѣ, на греблѣ Лютенской будучіе, з лѣсами при тойже греблѣ лежачими, прозиваемими едень Панасовскій, другій Хвесенковскій, з рыбними ловлями и уступами, з тоейже реки Псла вниз до греблѣ Обуховское виходячими. В мѣстечку Лютенцѣ двори зо всѣмъ строеніемъ, также бровар[ня], солодовня и винница, противъ перевоза Лютенского лѣсъ, по той сторонѣ реки Псла лежачій, з сѣножатми и з рыбними ловлями, купленній лѣсъ, Уманцевскій прозиваемый, руднѣ межи селами Павлувкою и Будищами з сѣнними покосами лежачіи. Межи Лютенкою и Бурками над Сорочинскимъ шляхомъ лѣсъ, прозываемый Іванковскій, з сѣножатю и полемъ пахарнымъ найдуючіися, лѣсъ, прозываемый Шлюбуйковскій, з хуторомъ, з лугомъ, з дубровою, з сѣнними покосами и з рыбными ловлями при реки Пслѣ, лежачій межи селами Свинарною^а и Сарами. Два лѣси з сѣнокосами и рыбными ловлями, прозываемые Зеленковскій и Недоймищапковскій, лежачій межи Сарами и Рашовкою. Под мѣстечкомъ Лютенкою, поля пахарніе з сѣнними покосами и з ставками; пререченому пану полковникови по отцу его належные, в ключу Гадяцкомъ на рецѣ Пслѣ под селомъ Будисщенками млинъ о трохъ колахъ з дворомъ, лѣсомъ и садомъ купленній. Мѣстечко Борки з людми посполитыми, з дворами, з двома вешняками о трохъ колахъ млива на рѣчцѣ Грунѣ будучими, его власними. Село

^а Так у тексті.

Тарасовку в ключу Зенковскомъ лежачое, з людьми посполитыми, з млыномъ вешнячкомъ и садами его власними, лѣсъ прозиваемий Догтярувскій, под Борками лежачій, также хутор з полемъ обширнимъ и з сѣножатми, якъ ся во всемъ ограничене мает. В селѣ Романовцѣ на речцѣ Грунѣ млинъ о чтирохъ колахъ стоячий, его власній лѣсъ при ричцѣ Грунѣ в ключу Зенковскомъ под селомъ Пѣрками застаючий. Под мѣстечкомъ Груня лѣсъ з сѣнними покосами, *от* границы великоросійской найдуючейся. Яко теды по заслугамъ ему предреченному пану Михайлу Боруховичу, полковникови гадяцкому, мѣти вишей помянутими маетностями Лютенкою и Борками и Тарасовкою, также млинами его власними и наданными и всѣми его *ж* власними преречонними непенними кгрунтами владѣти и *от* людей посполитыхъ (опрочъ козаков) послушенство и повинностъ звыкшую, а з млиновъ розмѣровіе приходы и з кгрунтовъ обыкліе пожитки *от*бирати. Такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, жебы ему в томъ нѣхто з старшини и чернѣ жадное не важился чинити перешкоды. А то, маючи мы в респектѣ нашомъ годные и жичливые его в чину полковничомъ и в Войску Запорожскомъ роненные услуги, которіе онъ и впередь охочо у Войску рониты мает.

Данъ в Гадячомъ, генваря 28 д[ня]. Року *от* созданія мира 7198, а *от* Рождества Христова 1690.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1046. – Арк. 110-110 зв. Копія.

№ 75

1690, січня 30. Гадяч – Універсал Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Леонтію Черняку села Кам'янки

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих царей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Иоанъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ и каждому, кому о томъ надлежитъ вѣдати, ознаймаемъ, ижъ просиль насъ гетмана з причиною певнихъ особъ панъ Леонтий Чернякъ, значній товаришь войсковій, абисмо ему привернули в послушенство село Камянку, поблизу маетности его села Кгавронецъ будучое, а прекладалъ в той своей прозбѣ, же онъ владѣниемъ села оногo нѣкому не учинить перешкоды. А такъ ми гетманъ з милости всемогущаго Господа Бога и монаршого ихъ царского пресвѣтлого величества указу, имѣючи власть в Малой Росіи всякие утвержати права и устроевати порядки, принялисмо его преречоного пана Черняка прозбу, а иле в такъ слушной мѣре до насъ занесеную, где позволяемъ ему теперь, и в потомние часи тимъ селомъ Камянкомъ владѣти и всякое *от* людей посполитихъ (опрочъ

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати рейментарской".

козаков) послушенство и повинность звиклую отбирати, а то маючи в респектѣ нашомъ старинные и зичливые его у Войску Запорожскомъ услуги и до того и причину онихъ за нимъ внесеную поважаючи, тут же потвержаемъ ему в вѣчное спокойное заживане сѣмъ колѣ млива его власнихъ, на греблѣ Спасовской будучихъ, мѣти, тедеи хотимъ и рейментарско приказуемъ, жеби ему пререченому пану Черняковѣ в владѣнѣ села того и млиновѣ, якъ панъ полковникъ полтавскій, такъ и нѣхто иній з старшини и чернѣ жадное не важилися чинити перешкоди, а войтъ села оногo з тяглими людми, аби ему послушенъ билъ во всемъ.

Данъ в Гадячомъ, генваря 30 дня, року от сотворення свѣта 7198, а от Рождества Христова 1690^а.

Зъвышъименованій гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59383. – Арк. 69 – 69 зв. Копія.

№ 76

1690, березня 9. Лохвиця – Універсал Івана Мазепи про надання Київському Межигірському монастиреві сіл Дем'янчичі та Харківці

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского, всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковникови переяславскому, старшинѣ полковой и каждому, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ, ижъ, маючи мы гетманъ по милости Божой и по монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества указу в Малой Россіи всякіе утвержати права и устроить порядки, нынѣ по прошеніи превелебного в Богу отца Феодосія Васковского¹²⁹, игумена монастыра Межигорского Киевского и всей братіи его, надалисмо и симъ унѣверсаломъ нашимъ надаемо на монастырь его села Демянчичи и Харковцѣ, в ключу Переясловскомъ лежачыє, з людми посполитыми и зо всѣми до нихъ прислушаючими угодах и належитостями в помочь хутору ихъ монастырскому, тамже найдуючомуся. А то маючи в особливомъ нашомъ респектѣ тоє убогое общежителное святое мѣстце, которое, во всѣхъ будучи недостатках, много потребуєтъ своего вспертья. Зачымъ, яко позволяемъ ему пререченому отцу игумену межигорскому и братіи его тымы селамы до ласки войсковое владѣти и всякое от людей посполитыхъ (опрочъ козаковъ, которые для услугъ своихъ у Войску маюгъ захованы быти, при належитыхъ своихъ войсковыхъ волностехъ) послушенство и повинностъ звиклую дорочную отбирати: также [...] всемъ рейментарско приказуем,

^а Перед підписом зазначено “на подлѣнной тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

жебы имъ в томъ нѣхто не чинилъ перешкоды, а войтъ [з поспо]литими жебы был послушень во всемъ.

Данъ в Лохвицѣ¹³⁰, марта 9 д[ня]. Року от сотвореня свѣта 7198, а от Рождества Христова 1690.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: На село Демянъчичи унѣверсаль п. Івана Мазепы, гетмана, манастыревѣ Межигорскому. Даний 1690, марта 9.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 120. Фотокопія з оригіналу.

№ 77

*1690, березня 20. Батурин –
Наказ Івана Мазепи лубенському полковникові
заборонити сурмачівцям використовувати для поселення
їх колишні ґрунти в Переяславщині, з яких їм нібито
було раніше дозволено лише вивезти деревину*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику лубенский!

Поневаж з досмотру и з инквизициѣ высланого нашего, пана Івана Быховца, якосмо слушне зрозумѣли, неслухне сурмачовские килька человѣковъ на своихъ далеких попелисках соритися уперли были, за позволенем пана полковника переяславского, и им сѣдети там слободою не доводитъця для того, же их власных жадных кґрунтов до селитьбы там не маеш, але хіба бы все оны засягали займыщ Пѣратинских надобной деревнѣ, теды цале волею нашою тое ствержаем, абы оны, сурмачовцѣ, нѣкогда там на селищи своем не важилися селити и в. милость того постерегати и не допускати им маеш, о чем мы тепер писали и до пана полковника переясловского, приказуючи, абы для згоды полчан его и ваших не позволял тим сурмачувцам там селитися болш, але нехай собѣ инде где живутъ, що предложивши, зичим в. милости добраго здоровья и Господу Богу оного за тим поручаем.

З Батурина, 20 марта 1690 року.

В. милости зичливый во всем приятел Іван Мазепа, гетман Войска их царского пресвѣтлаго величества Запорожского.

Лист ясневелможного добродѣя, его милости пана гетмана Іоана Мазепи, тож ведлуг сурмачовцев.

О публіковано: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 56. – № 49.

№ 78

1690, квітня 13. Батурич – Наказ Івана Мазепи щодо виконання посполитими слободи Семенівки повинностей на користь пані Марії Семенової

Их царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозского гетман Іоан Мазепа.

Вам, жителем слободы Семионовки ознаймуем, же зайшла перед нас скарга от учтливое вдовы паней Марии Семенової, же з межи вас некоторые неуважные люде легце ее вдову важачи, не отдают належитого послушенства. Теды мы сурово приказуем, абысте такового не чинили противенства, иже бысте оной и пошановане и послушенство отдавали. А що ся тичет стороны тих, которие там козаками быти хочут, теды любо мы каждого годного и способного неотженемо з реестру козацкого: однак тепер, поневаж еще нигде в войску не pracowали, повинны кормити сполне с посполитими людами людей войсковых, якие там ни станцие сполнут. О що приказуем.

Дан в Батуричине, 13 априля, року 1690.

Звыш менованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 72. Копія.

Опубликовано: Труды Черниговского Предварительного Комитета. – Чернігів. – 1908. – Стр. 47-48.

№ 79

1690, травня 29. Київ– Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Бузуківську пасіку, з дозволом вільної переправи через Дніпро монастирським людам, що живуть при пасіці

Ихъ царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозского гетман Іван Стефановичъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозского всей старшине и черне, а особливо пану полковникове переясловскому, старшине полковой, сотником и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежит, ознаймуемъ, ижъ прекладал к нам висоце в Богу превелебны[й] архимандрит святыя Чюдотворныя Лавры Печерскія Киевскія, же маот они пасеку свою, прозываемую Бузуковскую над рекою Тясмином¹³¹, будучою при якой и люди мешкають, которые до обители их Печерской належитое послушенство *отдают* и просили нас оборонны[й] нашъ листь, так ижъ бы, яко с пасеки той звычайное пчоляное десятины, кгда выбиратья оной прійдетъ час, не было брано, так и людемъ тамъ

мешкаючимъ, подданымъ ихъ, волно было для своей потреби чолнами противко своего мешканя через Днепръ перевозити, не шукаючи инных перевозов, теды мы прозбѣ их превелебного его милости отца архимандриты и всей братіи не отмовивши, даемо сее наше оборонное писмо и яко помененную пасеку Бузуковскую увольняем от тоей десятинной повинности, такъ и людемъ тамъ в Бузуковѣ, при той пасецѣ найдуючимся, не збороняемъ волно противко их житія через Днепръ човнами по своих власных потребах перевозоватися, о якой воли нашей гетманской, абы каждый [з] старших и меншихъ, а особливе высланны[e] наши для выбирая оной десятины посылаючіеся не важилися жадное и наименшее дани в той пасецѣ вымогати, а о тое послушниковъ и дозорцов монастырских, тамъ найдуючихся, турбовать, такъже и людемъ бузуковскимъ подданнымъ монастырскимъ в переездах на Днепрѣ трудности чинити, мѣти хочем и приказуем, однакъ пилно тое варуем, жебы они, кромѣ своих потреб власных, жадных людей своими суднами не важилися ни на сюю, ни на тую Днепра сторону перевозивати.

Данъ в Кіевѣ, маія 29, року 1690.

Звышъ именованный гетман, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 11 217. – Арк. 324 зв. – 326. Копія.

№ 80

1690, травня. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав стародубського полкового писаря Григорія Кроткевича на побудову млина

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковниковѣ стародубовскому, сотниковѣ почеповскому, атаману городовому, и войтовѣ тамошнему и каждому, кому о томъ вѣдати належитъ, ознаймуемъ: ижъ суплѣковаль до насъ панъ Григорій Кроткевичъ, писарь полковій стародубовскій, презентуючи намъ даное себѣ од пановъ полковниковъ стародубовскихъ позволене на заняте греблѣ и построение власнимъ коштомъ по зможности своей млина в ключу Почеповскомъ на мѣсцю непенномъ, нижей села Дмитрова, противъ пустого селища, называемого Макаричи, на рецѣ Судости¹³² у вершинѣ самой, на сыромъ коренѣ, й просиль нашего рейментарьского унѣверсалу на позволене заняте греблѣ, и на построение млина на мѣсцю вышѣреченномъ в ключу Почеповскомъ. Теды мы склоняючися на прозбу онога пана Григорія Кроткевича, писаря полкового стародубовского, позволяемъ оному симъ унѣверсаломъ нашимъ на мѣсцю пререченомъ на рецѣ Судости греблю заняте и млинъ

^а Після підпису написано: “у подлинного писма печат одна”.

построити. А такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы оному пану Григорію Кроткевичу, писаревѣ полковому стародубовскому в займованю оной греблѣ и в строеніи млина на рецѣ преречной Судости нѣхто жадной трудности и перепони чинити не важился. Тое еднакъ варуемъ, абы за занятемъ тоей греблѣ не дѣялася жодная шкода млинамъ вгору и внизъ реки Судости застаючимъ, такъже и иннимъ кгрунтамъ, яко то полямъ, сѣножатямъ и вшелякимъ господарскимъ угодостямъ. А если би ся за занятемъ тоей греблѣ мѣла кому якая шкода в кгрунтахъ дѣяти, теда за слушнымъ узнаемъ и доводомъ, нагородити тую шкоду панъ Григорій Кроткевичъ повинень будетъ.

Данъ в Батуригѣ, мая, дня^а, року од созданія мира 7198, а од Рождества Христова 1690.

Вишъменованный гетман, рука власна.

На арк. 2 написано: унѣверсалъ на млынъ Макарецкій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62304. – Арк. 35-36. Оригінал. Печатка військова.

№ 81

1690, червня 21. Батурин – Універсал Івана Мазепи про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому

Паномъ полковникомъ комоннымъ [и] пѣхотнымъ охотницькимъ, обознымъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ курѣннымъ и всему старшому и меншому тихъ полковъ товариству, доброго отъ Господа Бога здоровья узичивши, и счастливого во всемъ повоженья, ознаймуемъ, ижъ по указу великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества и по ухвалѣ нашей со всею старшиною войсковою, якосмо васъ в злученъе зъ паномъ Ильею Новицькимъ, полковникомъ комоннымъ, на тую сторону Днѣпра для промислу военного надъ непріятелями ординовать такъ хотячи, абы межи вами порядокъ слушній ставаль, а при порядку осторожность и чулость захована была, злѣцаемъ надъ вами всѣми тому жъ пану Новицькому, полковнику комонному, якъ в дѣлехъ военныхъ искусному мужу, подъ именемъ нашимъ зверхность мѣти, и порадившися со всѣми вашими милостями, где найдется слушное мѣстце при дровахъ, при водѣ и при надежныхъ крѣпахъ, недалеко Днѣпра, любь в устю Тясмина, любь где и висше, стати обозомъ, а ставши, чулость, осторожность и на всѣмъ краѣ недремливое око мѣти, якобы непріятеле бесурмане тамо съ своими поган[ами] краю нашему не шкодили и вгору Днѣпра для своихъ облововъ не просмикалися безпечне, где для надежнѣйшого вамъ крѣпости выслалисмо чрезъ пана Ярему Андрѣевича, полковника пѣхотного, три штуки армати, а до нихъ три бочки пороху и до каждой штуки по шестьдесятъ куль также, и свинцу с потребу для товариства вашего,

^а В оригіналі день не зазначено.

а упевняемъ еще вашимъ милостямъ тихъ же вскорѣ прислати до нашихъ милостей маемъ чрезъ певного и значного отъ насъ особу, годовую вамъ плату, а на пѣхоту барву суконную, только скоро оная зготуется, албо вѣмъ теперь на многихъ мѣстцахъ по росказаню нашому барва та шиеся. Зачимъ пилно жадаемъ и упоминаемъ вашимъ милостямъ, абысте ему пану Новицкому, полковникови комонному, яко одѣ насъ надъ вами власть имѣючому, послушными были, его рады и порядку слухали, за оного жъ поводомъ и справою, кгда подастся оказія надъ непріятелями бесурманами, при помочи Божой всякими способами промысль охоче чинили, иле вашей сили ставатиметь и якъ Господь Богъ наставитъ и вразумитъ васъ на тое святобливое дѣло, якобысте тоєю працею своею у Бога и в монарховъ своихъ на милость, а в насъ рейментаря своего на ласку заробили, что все и повторе въ вашихъ милостей жадаючи, Господу Богу онихъ поручаемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 21 дня, року 1690.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59116. – Арк. 2-2 зв. Копія, має назву “Универсалъ Мазепы”.

№ 82

1690, серпня 5. Батурин – Відповідь Івана Мазепи на таємний наказ царів Івана і Петра, оголошений йому дяком Василям Постниковим

По преможномъ милостивомъ и премилостивомъ пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, царей и великих князей Іоанна Алексѣвича, Петра Алексѣвича всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу з повторного ихъ монаршого тайного наказу дякъ Василий Тимофѣевичъ Постниковъ объявилъ мнѣ гетману.

1.

Же пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, мое подданское покорное донесенъе чрез гонца моего Федора Елца о злохитрих сосѣдских завязостехъ ку пересторозѣ учиненое приняли милостиво, за что службу мою милостиво и премилостиво изволили они великіе государи похвалити.

И указали они великіе государи о тых завязостехъ мнѣ гетману впередь провѣдовати и давати имъ великимъ государямъ знати.

За тое теды милостивое их монаршое слово и за премилостивое службы моей похваленіе, я, вѣрный ихъ великихъ государей поданный, под ноги пресвѣтлого монаршого престола упадаючи, премного покорне челомъ бю.

И потому ихъ царского пресвѣтлого величества преможному указу обѣщаюся добрих и имовѣрныхъ людей вынайти и за границу в належитыи краи послати. Где прикажу онымъ всякимъ способомъ о поведеніяхъ и намѣреннахъ

вывѣдоватися и прямой истиннѣ вѣдомости мнѣ приносить. Якіе теде черезъ тыхъ посылщиковъ приносить мнѣ будутъ вѣдомости, тыи я долженъ буду и имъ великимъ государемъ доносить.

2.

О приготоленіи войскъ.

Понеже великіе государи ихъ царское пресвѣтлое величество изволили мнѣ гетману, поданному своему, милостиво указати, абымъ я помыслилъ и посовѣтоваль сколкимъ быти войскамъ и полкамъ в поготовости противъ неприязныхъ сосѣдскихъ завязтостей, теде любо я тое полецаю премудрому и благоразсмотрителному ихъ царского пресвѣтлого величества изволенію. Однакъ якая моя подданская в томъ мысль есть, тую тутъ покорне объявляю. Надобно аби Киевъ, ихъ великихъ государей отчина найпервѣй присилкою ратныхъ ихъ монаршихъ людей, любь пѣшихъ, любь конныхъ, добре былъ кпоможений. Чернѣговъ тожь абы ратными людми укрѣплений былъ. Тутуже даби по милостивомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу ближній бояринъ и воевода и намѣсникъ вятцкій Борисъ Петровичъ Шереметевъ зо всѣми конными и пѣшими розряду Бѣлгородского полками, до военного дѣла во всякуй былъ готовости. А такъже готовости по ихъ великихъ государей указу и ближнему околничому и воеводѣ сѣвскому и намѣстнику стародубовскому Івану Юревичу Леонѣтѣеву з полками розряду Сѣвскому потреба. Для чого надобно бѣ ему околничому ратныхъ ихъ государскихъ на службѣ нынѣ при немъ будучихъ людей распустити в дома свои, дабы оныи на предгрядущое дѣло в отпочивку приготолались. Тилко чтобъ потому жъ ихъ монаршому указу онъ околничій и воевода з тыхъ ратныхъ государскихъ людей учинилъ вспоможенъе до обороны Новобородицкого города, понеже рейменту моего люде з самой зимы и черезъ усю весну, и черезъ все уже лѣто около того города на службѣ монаршой найдуючися велми утрудилися. А припоминаю тутъ по вѣрной моей подданской службѣ, дабы по ихъ монаршому указу Смоленскъ пограничній город присылкою новыхъ ратныхъ людей билъ подпоможений, жебы якъ тутъ в Киевѣ и в Чернѣговѣ, такъ и тамъ в Смоленску новоприбылыхъ прибавочныхъ ратныхъ людей заграничныи сосѣды увидѣвши и услышавшы о томъ вѣдали, же есть в державѣ ихъ великихъ государей належитая до обороны готовост: з чого бы и зломыслящій имѣли страх. На тую жъ потребу по ихъ же великихъ государей указу хороше быти в поготовости ратнымъ ихъ государскимъ людемъ Розряду Новагорода Великого, якая в тыхъ людахъ готовост всегда имъ великимъ государемъ и для инъшихъ границъ есть потребна. А я гетманъ по ихъ великихъ государей указу полки рейменту моего, яко перед симъ в поготовости держалемъ, такъ и теперь тимъ лучше в военномъ порядку держати ихъ буду, и якис случай подастся до оборони Малоросійского краю чинитиму досить моей гетманской повинности. А в Печерское мѣстечко, для укрѣпленъя оногo от небезпеченствъ, полкъ пѣхотный охотницкій увослати намѣраю, если тое ихъ монаршой подобается волѣ.

3.

О запорожцах.

Яко по сее время не перестал я по их царского пресвѣтлого величества указу и по моей гетманской должности упоминати и увѣщевати, аби войско Низовое престало *от* своего з бесурманами примиря, але жеби, оное розервавши, взялося за военнии промыслы: такъ и теперь в томъ моемъ около упоминанья ихъ намѣреній уставати не буду. Но найпаче колко силы моее станет и способу станет, всякими мѣрами прилѣжного приложу стараня, аби они запорожци болше в преслушаніи своемъ не обрѣталися. Якижъ недавно писалемъ до ихъ листъ увѣщевателный, ознаймуючи о выправѣ войска под Казикерманъ для промыслу военного, якого листа имъ запорожцамъ тепер *от* мене писаного почался списокъ в Приказъ Малья Россіи и что впередъ з того моего старанья *окажетя*, о томъ имъ великимъ государемъ доносити буду. А о кошевого атамана Івана Гусака¹³³ и о писара Сажку, чтобъ они з урядовъ своихъ были зложены, не здаетя мнѣ нынѣ *от* себе до того войска приказу посылати, мушу тое дѣло у себе утлившо на инъшое *отложить* погодное время, когда ихъ приращеніе до послушанія истиннаго *окажетяся*.

4.

О посылцѣ до Лазуки.

До того Прокопа Лазуки, который былъ в посланичествѣ в Варшавѣ, з прилѣжнымъ увѣщеваніемъ и з достатечнымъ милости ихъ монаршой обнадеженіемъ обѣцую послати по ихъ великихъ *государей* указу, того жъ що и перше в него былъ, Федора Елца, давши науку, жеби всякимъ способомъ его Прокопа Лазуку до присланья сюда королевскихъ листовъ, албо и до прибытя з тими листами его самого, намовляти и наговоровати старался, прекладаючи ему предражайшую ихъ царского пресвѣтлого величества милость. Которую онъ за свое истинное к имъ великимъ государемъ раденіе на ввесъ вѣкъ свой получитьи *может*. А якъ положено в ихъ монаршомъ указу, если можно в томъ Федору Елцу повѣрити: такъ я буду его в томъ утвержати крѣпко, жебы в той услужѣ истинное показалъ радѣніе. Для чого при ихъ монаршой оказано ему Елцу милости, и я гетманъ вспомогу его чимъ укажетъ потреба. Тylko з тоєю посылкою *задержуся* потол, покол *отберу* вѣдомост, если тотъ Лазука пошолъ на Запорожье, или тепер тамъ под Немировомъ *найдуетяся*.

5.

О монарших ихъ царского пресвѣтлого величества дѣлахъ
з дякомъ Василемъ Тимофѣвичемъ Постниковымъ
в первомъ наказѣ изображенныхъ

Великихъ *государей* ихъ царского пресвѣтлого величества дѣлъ, чрезъ дяка Василя Тимофѣвича Постникова мнѣ по указу ихъ монаршомъ объявленныхъ, якимъ прилежаніемъ и вниманіемъ я гетманъ выслушалъ, и якое о исполненіи ихъ монаршого указу чиню мое подданское раденіе, о томъ писано *от* мене покорное

имъ великимъ государемъ донесенье в первых статьяхъ з нимъ же дякомъ Василиемъ Тимофѣвичемъ.

6.

О выправе на Запороже милостивого монаршого жалованья,
в Сѣвску задержаного

Превысокая то, превеликая и премилостная монаршая их царского пресвѣтлого величества творит милост, что они великіе государи, подобляючися праведныхъ любящему и грѣшныхъ милующему Господу Богу, изволили милостиво призрѣти на запорожцовъ, же не ставячи ихъ преступленія и упорства в монарший страшный гнѣвъ свой, указали милостиво послати имъ свое милостивое з Сѣвска жалованье. Через якую ихъ великихъ государей милост межи ними всякий добрый и Бога боячийся человекъ сокрушит свое сердце. Откол, а чей обрадовавшись ихъ монаршою тою милостію, миръ свой з бесурманами разорвуть и покажутъ свою службу в чиненю над ними неприятелями промысловъ. А тое монаршое их царско[го] пресвѣтлого величества жалованье з назначонимъ дворяниномъ и поддачимъ дабы своимъ порядкомъ дабы было doprovажено. О томъ я гетманъ приложу моего старанья и по прежнему обыкновению придамъ в тую посылку и своего человека. А якого времени тое великихъ государей жалованье в тую дорогу отпущено будет, о томъ я имъ великимъ государемъ учиню належитое донесенье.

7.

О Михайлу Василеву и о Леонтію Полуботку.

Пренизкое и пренаипокорственнѣйшее, упадаючи под ноги пресвѣтлого монаршого престола, приношу имъ великимъ государемъ их царскому пресвѣтлому величеству челобите о семъ, что они великіе государи по превеликой монаршой милости своей, видячи на мене злокозненное напрасное напастованіе, изволили указати Михайла Василева¹³⁴ з женою его з деревнѣ взяти к Москвѣ, а Леонтія Полуботка по прежнему своему монаршому указу в заданихъ [... ..]^a судити судомъ Войсковимъ Енералнимъ, подлугъ правъ и волностей давнихъ войсковихъ жаловальными ихъ монаршими грамотами утвержденныхъ. Что теды по суду и розыску о немъ Полуботку обявится, о томъ я покорне донесу вперед имъ великимъ государемъ. А ныне онъ Полуботокъ за карауломъ в Батуринѣ, в дому своемъ, обрѣтается.

Остатний.

Если дѣла вышеписаніе подобно обявити
старшинѣ и полковникамъ.

Маючи в прилежномъ размышленіи милостивій монарший их царского пресвѣтлого величества указъ, я не видячи еще жадныхъ явныхъ в заграничной

^a В цьому місці два слова написано нерозбірливо.

сторонѣ ку вредителству симъ ихъ царского пресвѣтлого величества краямъ предуготовленія, понеже тая сторона сего лѣта противъ бесурманъ в какойже колвекъ войнѣ чи по истиннѣ, чи по хитрости быти хочеть, здалося мнѣ тыи дѣла держати в тайнѣ, а никому ихъ, опрочъ самихъ близкихъ подручныхъ моихъ особъ енералнихъ, не объявляти.

Сїи всѣ вышейположенни стати покорного донесенья моего, хочай и з недоумѣнїя ума моего, обачей з истинно сердечной подданской вѣрности моей писаніе, поддаю под превысокое премудроразсмотрителное ихъ царского пресвѣтлого величества разсужденіе, и если в нихъ якимъ необычнымъ словомъ погрубилемъ и неугодно преложной волѣ ихъ монаршой оказалемъ, в томъ я подданный, под ноги пресвѣтлому ихъ монаршого престола упадаючи, покорне прошу милостиваго себѣ прощенія. И яко сердца царей земныхъ обрѣтаются в рукахъ Бога, царя небеснаго, такъ я моею подданскою желаю вѣрностію, абы тотъ царь небесный, Богъ, и всетворящий всеисполняющею своею премудростію, укрѣплялъ и наставлялъ ихъ царское пресвѣтлое величество творити и начинати еже есть к лучшему Богохранимаго ихъ царствїя управленія.

Іванъ Мазепа, гетманъ Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

З Батурина, августа 5 д[ня]. Року 1690.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 689. Фотокопія з оригіналу. Печатка військава.

№ 83

1690, серпня 9. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Дейнеки на два батьківських млини, на річках Свидні та Реті

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, особливе п: сотникови кролевецкому, атаманови и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ суплѣковаль до насъ Григорий Дейнека, значний товаришъ кролевецкий, просячи, абысмо ему ствердили отцевские его два млины, власнымъ коштомъ построенные, а на него природнымъ правомъ спалые, едень на рецѣ Свиднѣ о трохъ колахъ, а другий на рецѣ Ретѣ, тожъ о трохъ колахъ стоячие. Теды мы, склонившися на оного прозбу и респектуючи, яко на небожчика отца его войсковое услуги, такъ и на его, Григория, до которихъ онъ всегда пилне мѣтеться и впередъ отправовати оныя повинень будетъ, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ обидва тие млины, позволяючи з нихъ оному всѣ находячие пожитки заживати вцалѣ, если однакъ самъ безъ людзской помочи греблѣ гатить и гатити маеть. Въ чомъ всемъ абы ему помененному

Дейнецъ нѣхто не важился чинити найменшой перешкоды и трудности, пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ 9 августа 1690 року.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – Матеріалы для истории Южной Руси. – № 12.

Яковлева Т. Г. “Археграфічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

№ 84

1690, серпня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому канцеляристові Григорію Болдаківському насыпать греблю та побудувати млини на річці Убеді, на урочищі Гутищу

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Их же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, особливе пану полковникови чернѣговскому, сотникови сосницкому и кождому, кому о томъ належить вѣдати, ознаймуемъ. Ижъ просиль насъ панъ Григорій Болдаковскій, канцеляриста войсковый, абысмо позволили ему на рецѣ Убедѣ, на урочищу Гутищу, ниже села Кирѣвки лежачомъ, в ключу Сосницкомъ, заняти и засипати греблю и побудовати млыны. А так мы гетманъ, з милости Бога всемогущаго и монаршого ихъ царского пресвѣтлого величества указу справуючи в Малой Россіи всякіе дѣла, принялисмо его пана Григорія Болдаковского, канцеляристи войскового, прозбу, где респектомъ его зычливиых и угодныхъ в отправанью при боку нашомъ гетманскомъ войсковыхъ дѣлъ, охочо перед симъ и теперъ роненыхъ услугъ, позволяемъ ему на томъ мѣстцу, если непенное и не будетъ черезъ тое людскимъ кгрунтамъ перешкоды, заняти и засипати греблю, а по силѣ воды построити млыны. Для чого с подписомъ руки наше гетманское и притисненьемъ войсковое печати, далисмо ему сей нашъ унѣверсалъ; черезъ который мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему в томъ нѣхто не чиниль перешкоды жадное.

Данъ в Батуринѣ, августа 17. Року от сотворенья свѣта 7198, а от Рождества Христова 1690.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 46. Оригінал. Печатка військова.

№ 85

**1690, жовтня 24. Батурина –
Універсал Івана Мазепи про відправлення
з військовим бунчужним Єфимом Лизогубом
та військовим канцеляристом
Григорієм Болдаковським плати
для полків Яреми і Яворського**

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ наказным паном полковником пана Яреми и пана Яворского, сотником, атаманнѣ курѣнной, и всему старшому и меншому тихъ полковъ пѣхотному товариству, доброго зычачи *от Господа Бога* здоровья, ознаймуем. Ижъ якіе з ваших становискъ присланы къ намъ мѣсячныя гроши на харчѣ належныя, тых суммы три тысячи и десет золотих на полкъ пана Яворского, а на полкъ пана Яреми двѣ тысячи триста и тридцет золотих посылаемъ через сих же посланих нашихъ пана Евфима Лизогуба, бунчучного войскового, и пана Григоріа Болдаковского, канцеляристу войскового, при тих грошах, которіе будут даваны вамъ при жупанахъ, що все хотѣте вдячне принять, и як великим государем нашимъ вѣрне служити, такъ и намъ, рейментарови своему, зычливостю своею старайтесь нагрожати, зарабатючи вперед на ласку нашу.

Данъ з Батурина, октоврия 24, року 1690.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: “Дан стороны плати и харчових грошей октоврия 17, 1690 [року].”

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14686. – Арк. 85. Оригінал. Печатка військова.

№ 86

**1690, листопада 17. Військова канцелярія (Батурина) –
Устав про постачання належного на
охочекомонний полк провіанту,
визначений Іваном Мазепою**

Устава, писанная в канцелярії войскової, ноеврія 17, року 1690.

Якое маєт бити виживлене на мѣсяц товариству охотницкому комонному.

Старшинѣ полковой, также й сотником, каждому з них особне на мѣсяц:

Муки житное два четверика.

Муки гречаное четверик.

Муки пшеничне четверик, а где пшеничною нѣтъ, то за пшеничну тоєю мѣрою гречаною муки дати.

Пшона четверик.

Соли гусок сорок.

На свѣчки шостак.

А на иншіе присмаки готових грошей золотих чотири.

Овѣса осмачок двѣ, на товариша, а не на коня.

Рядовому товариству на мѣсяц:

Муки житное четверик.

Муки гречаное полчетверика.

Муки пшеничне полчетверика, а где пшеничною нѣтъ, то за пшеничну тоєю ж мѣрою гречаною дати.

Пшона на двох полчетверика.

Соли гусок двадцять одному.

Вѣдро капусти.

Вѣдро бураков.

А на присмаки готових грошей полталяра.

Овѣса осмачка на мѣсяц, то ж на товариша, а не на коня.

Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого^а.

О публіковано: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 55. – № 48.

№ 87

**1690, грудня 5. Іваннїль –
Універсал Івана Мазепи товаришу Глухівської сотні
Івану Шкирмонту щодо звільнення його
з співвласником Родіоном млинів на річці Єсмани
від виплати частки, що припадає на Військо**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозжского всей старшинѣ и чернѣ, и каждому кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ. Ижъ суплѣковаль до насъ Іванъ Шкирмонтъ, товаришъ сотнѣ Глуховское, и обыватели глуховские, просячи насъ о унѣверсаль оборонный на млыны свои з Радиономъ о двохъ колахъ на греблѣ нижшой, другый на вышшъ греблѣ о трохъ колах, на рецѣ Єсмани будучіе, абы оные уволенни были *от* войсковое повинности, то есть *от* браня

^а Наприкінці у колі написано “мѣсто печати его милости пана гетмана”.

части розміровых на войско належных приходовъ, прекладаючи, же онъ тые млыны своимъ коштомъ построилъ и греблѣ засипаль. А такъ мы, гетманъ, принявше его Івана Шкирмонта прозбу, одно для того его кошту, около засыпаня гребли и построению млыновъ оныхъ, ложенного, другое респектомъ его зычливых у Войску услугъ, которые онъ неустаючи, и вперед во всѣхъ военныхъ оказіяхъ ронити мает, далисмо ему на тые его млыны сей нашъ оборонный унѣверсаль, черезъ который, яко увольняемъ ихъ *от* войсковое повинности, а ему Шкирмонту до ласки войсковое позволяемъ користовати всѣми розміровыми з ныхъ приходячими пожитками: такъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, жебы ему ништо в той мѣре жадное не чинилъ перешкоды и прикрости.

Данъ в Іванполѣ, декаврія 5 д[ня]. Року *от* сотворенія свѣта 7199, а *от* Рождества Христова 1690.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: Національний музей історії України. – К. – 2001. – С. 76. Фотокопія з оригіналу.

№ 88

1690, грудня 6. Батурин –

*Наказ Івана Мазепи про заборону козакам
з слободи Семенівки приймати в козацький реєстр
тяглих людей*

Ихъ царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іван Мазепа.

Вам, козакамъ в слободце Семяновце застаючимъ, засылаемъ нашъ выразный указ, абысте вы, козаки тие, заставлены были при козацкой волности, котрие сего прошлого лета, по указу нашомъ на службе монаршой подъ Казикерменомъ найдовались. А надто если бысте вы якого челоувѣка з тяглихъ людей важилистеся до своего козацкаго реєстра приймовати, теди далисмо такую моц паней тоее слободки, абы она такового брала подъ свое послушенство. А вы за таковой свой поступокъ будете шванковати на войсковыхъ волностяхъ.

Данъ в Батурине, декаврія 6го, року 1690.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 179. Копія.

Там само. – Спр. 62. – Арк. 180. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 48-49.

1691 рік

№ 89

*1691, січня 1. Батурина –
Універсал Івана Мазепи про надання для потреб
київського митрополита помірного мита на ринку в Києві*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, а особливо пану полковниковѣ кievскому зо всею его полковою старшиною, сотниковѣ кievскому, атаманови городовому, войтови, бурмистромъ, райцамъ и всему майстратови тамошнему и каждому, кому о томъ вѣдати надлежитъ, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. Ижъ просиль насъ, гетмана, ясне в Богу преосвященнѣйшій его милость господи́нь отецъ киръ Варлаамъ Ясинскій, митрополит кievскій, галицкій и всея Малія Россіи панъ и пастир нашъ, абысмо, яко для подпори скудныхъ потребствъ при катедрѣ будучихъ, такъ и для вспоможенія дѣла церковного, якое з костела доминиканского пастирскимъ его милости пуцаніемъ строенно быти маеть, надали приходъ з помѣрного пашенного на ринку мѣста Кievского приходячій, а доложилъ его милость о томъ своемъ жаданію, же з свѣдителей доводится, що тотъ приходъ помѣрній за полское области на тотъ костель доминиканскій належалъ, а за рейменту гетмана Богдана Хмелницкого наданній былъ братству церкви Успенія Пресвятой Богородици Соборной Кievской, а тепер указомъ монаршимъ ихъ царского пресвѣтлого величества позволено тимъ приходомъ его милости владѣти, яко теди мы, гетманъ, по милости Бога всемогущаго и по монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества указу, маемъ моць и владзу належитіи исправляти порядки и послушности, кому годно чинити наданья, такъ давши мѣстце слушномъ его жъ милости отцу митрополиту в домъ Софѣйскій тотъ приходъ помѣрній на ринку мѣста Кievского, от пашень продажныхъ отбирающийся, позволяючи его милости заразъ оный одобрати в свою моць и владзу. Зачимъ мѣти хочемъ и повагою сего унѣверсалу нашего варуемъ и рейментарско приказуемъ, абы его милости отцу митрополиту в владѣнью того помѣрного приходу, ниhto з старшини и чернѣ, такъже з майстрату кievского не важился чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, генваря 1. Року от сотворенія свѣта 7199, а от Рождества Христова 1691^а.

Звыше менованній гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 438/430, С. – Арк. 53 зв.-54 зв. Копія.

№ 90

1691, січня 3. –

Витяг з універсала Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Леонтію Полуботку зайняти греблю та побудувати млин на річці Білоус, біля села Юрївки

“...просиль насъ панъ Леонтій Полуботокъ, значній товаришъ войсковій, о виданьє фундуша на заняте греблѣ на рецѣ Бѣлоусѣ, вишей села Юрєвки, в ключу Чернѣговскомъ найдуючоєся, яке мѣстце дароваль ему, пану Полуботку, небозчикъ Павло Товстолѣсъ¹³⁵, быв[ш]ій сотникъ бѣлоускій, где и писмо ему Товстолѣсу на тоє мѣстце отъ небожчика Силича, полковника чернѣговского, даное, онъ, панъ Полуботокъ, намъ презентоваль, а такъ мы, гетманъ, принявши его, пана Полуботкову за слушность прозбу, а справуючи в Малой Россіи з Божєє и монаршєє ихъ царского пресвѣтлого величества милости всякіє дѣла, далисьмо ему, пану Леонтію Полуботку, по его прошенію сей нашъ унѣверсаль, черезъ которій, яко позволяємъ ему на томъ мѣстцу своимъ коштомъ засипати греблю, и по силѣ води построити млини, ведучи тоє дѣло ку найлѣпшому своему пожитку...”

О публіковано: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 38. В публікації фрагмент має назву “Універсаль гетмана Мазепи, 3 генваря 1691 года”.

^а Попри те, що є схожий універсал від 10 січня 1695 року (Універсали Мазепи, т. I, №227), до того ж в оригіналі, внаслідок чого наведений документ може викликати певні підозри, та все ж, про те, що це не фальсифікат свідчать такі обставини: даний універсал містить конкретні подробиці, яких немає в документі 1695 року, зокрема те, що помірний податок за часів Б. Хмельницького був переданий братству Соборної церкви Пр. Богородиці, крім того в документі 1691 р. податок надається “для вспоможенія дѣла церковного, яке... строєнно быти маєт”, в документі 1695 р. “якоє... значне строится и в всеконечное приходит совершенство”, копії документів 1691 р. та 1695 р. також записані одна за одною в одному збірнику, що у випадку фальсифікації було б робити недоцільно, крім того й наказ київському полковникові 1691 р. у цій справі, свідчить також на користь універсала 1691 р., хоч і важко пояснити чому в такому випадку в документі 1695 р. помірний податок не підтверджується, а нібито надається вперше.

^б Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подписъ таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 91

**1691, січня 9. Батурич –
Наказ Івана Мазепи київському полковникові
забезпечити безперешкодне збирання поміршого мита
на Житньому ринку в Києві на користь
київського митрополита**

Мой ласковій пріятелю пане полковнику київській.

Вѣдомо нехай будеть в[ашей] м[илости], ижь ясне в Богу преосвященній его милость отець метрополіть київській, галицкій и Малыя Россіи, пань и пастир нашъ, просиль насъ усиленно о надане себѣ на дворъ митрополітанскій доходу, помѣрнимъ називаючогося, на Житномъ торгу в городѣ нижномъ, Києвѣ. Теди ми, едно на прозбу его милости пастирскую склоняючися, другое барзѣй до волѣ монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества примѣряючися, з якої его пастирской милости тотъ доход, помѣрное, грамотою наданно есть, позволяемъ з того доходу пожитковати, владѣти и ку вpartю своему дворовому тое оборочати. О якое волѣ монаршой и нашой рейментарской вѣдаючи в[аша] м[илость], абысь за отобранемъ сего листу нашего заразы приказаль тимъ особамъ, якіе завѣдовали тимъ доходомъ помѣрнимъ, уступити, и впредь до того не втручатися, жеби кому его пастирска милость от себе того доходу дозирати и ку потребѣ двору своего метрополітанского катедрального пожитки збѣрати полецитъ, тотъ без перешкоды жадной могъ в своемъ завѣдованью держати. О тое все пилно в[ашей] м[илости] жадаючи, Господу Богу за тимъ поручаемъ.

З Батурина: 9 иануаря, 1691 року.

В[ашей] м[илости] зичливій во всемъ пріятель, Іванъ Мазепа, Войска ихъ царского прес: вел. З[апорозкого]^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 438/430. С. – Арк. 53 зв.-54 зв. Копія.

№ 92

**1691, квітня 1. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови новгородського писаря Івана Лисого Раїни
на млин під Шатрищами та на куплені ґрунти**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

^а Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подписъ таково”, після підпису у колі написано “м[ѣсто] п[ечати] рейментарской”.

Пану полковникови стародубовскому, сотникови новгородському, атаману городовому, войтови и всѣмъ, якъ товариству, так и мещанам тамошнимъ и кому колвекъ о том вѣдати належит ознануемъ. Ижъ респектуючи ми на заслуги небожчика Ивана Лисого, писара новгородского, тепер жону его в удовольствѣ застаючу[ю] Раину, в нашей войсковой оборонѣ, зо всѣми ей купьними власними кгрунтами, яко то з млином, под Шатрищами стоячий, и з дворами всѣми, где колвекъ их мает, заховуем, и оной всѣхъ пожитковъ, з тих кгрунтов [при]ходячих, заживати ненарушно позволяем до ласки нашей. О которой прето волѣ нашей рейментарской вѣдаючи, абы якъ панъ полковъникъ, так сотникъ и вся старшина новгородская, не важилися допускат в спокойном мешканю помененной Раинѣ Ивановой жадной трудности чинити, в дворах становискъ жадних становити и до млина власного ей интересоватися, так же и наименьшой перешкоди чинити. Пилно сым унѣверсалом нашим варуем и приказуем.

Дан в Батуринѣ, 1 апрѣл[я], 1691 року.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи, даний удовствующей писарицѣ новгородской Раинѣ Ивановой Лисой на всѣ грунта, в том числѣ и на мельницу под Шатрищами.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 136. Оригінал. Печатка військава.

№ 93

1691, квітня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав полтавського полкового судді Петра Буцького на млин у селі Лучках та надання йому з млина військової частки прибутків

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Иванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковникови полтавскому, старшинѣ полковой, сотникомъ и всему старшому и меншому того полку товариству, а особливе дозорцѣ нашому в том же полку Полтавскому, млинамы завѣдуючому, ознануемъ, ижъ прикладаль намъ черезъ суплику панъ Петро Буцкий¹³⁶, судя полковий полтавский, же купилъ онъ в селѣ Лучках у рыбака кишинского млинъ о троухъ колах, двоухъ мучних и третемъ ступном на рецѣ Ворсклѣ стоячий, и просил нас о потвержене на тую свою куплю, и жеби могль при оной и части войсковое розмеровыхъ пожитокъ заживати; теди мы гетманъ прозбѣ его пана суди полкового мѣстце у себе давши, яко симъ листомъ нашимъ помененную куплю ствержаемъ, такъ и позволяемъ оному до ласки нашей войсковой всѣ розмѣровіи пожитки, то есте и часть на войсковии росходи приналежную, ку спартю своему отбирати [з] того купленого своего

млины, в чемъ аби ему пану суди ни *от* кого з старших и менших не дѣлася жадная и наименшая перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 26 д[ня], року 1691^а.

Зъвишь менований гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59391. – Арк. 99. Копія.

№ 94

**1691, травня 23. Глухів –
Універсал Івана Мазепи про надання
стародубському полковникові Михайлу Миклашевському
“до ласки войскової” сіл Кам’яні Озера та Дем’янка,
з підтвердженням прав на млини**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ [Іванъ] Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого *всей* старшинѣ и чернѣ, и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, иж по прошеніі пана Михайла Миклашевского¹³⁷, полковника стародубовского, надаемъ ему двѣ селѣ, одно Камиенные Озера, в ключу Новгородскомъ, а другое Дем’янки, в ключу Стародубовскомъ, будучие, зо всѣми до нихъ приналежитостями и угода[ми] і также симъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ млини, працею и коштомъ его новопостроенные, один на рецѣ Титвѣ¹³⁸ вишьше млина Нижинского, а другий на рецѣ Росусѣ¹³⁹, стоячие: якъ ся в собѣ маюг, и млинъ Демянновскій на рецѣ Ваблѣ¹⁴⁰ в двухъ колахъ мучнихъ будучихъ и третую часть млина за власные его гроши купленную, в млинѣ мѣскомъ Стародубовскомъ на рецѣ Бабинцѣ¹⁴¹ о двухъ колахъ мучнихъ стоячомъ, яко теди позволяемъ ему пану Михайлу Мѣклашевскому до ласки войскової тими селами владѣти, владное *от* тихъ *от* людей посполитихъ ко вспартю господарства своего отбирати послушенство, такъ и в тихъ помяннихъ млинахъ при господарской части заховуемъ при немъ и войсковую часть розмѣровихъ пожитковъ [на] насъ належную, а то респектомъ его значнихъ в Войску Запорозкомъ услугъ. В чомъ всемъ, абысте ему пану Михайлу Миклашевскому, полковниковѣ стародубовскому ништо з старшини и чернѣ не чинилъ перешькоди. А войти помененныхъ сѣль Каменихъ Озеръ и Дем’янки, з посполитими тяглими людми (окромъ козаковъ), абы ему належитое послушенство и дорочную повинность *отдавали*, приказуемъ.

Данъ в Глуховѣ, мая 23 д[ня]. Року 1691.

[Зъвишьменованный гетманъ, рукою власною].

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 777. – Арк. 41. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 95

*1691, травня. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про відправлення
генеральним обозним Леонтія Григоровича
для збирання податків на військову армату*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Иоанъ Мазепа.

Пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ и кождому, кому о томъ належитъ вѣдати, ознаймуемъ, ижъ для выбрана спенщины, то есть отъ куреня дегтевъ належитое на потреби войсковіе арматный повиности, з вѣдома нашего гетманского панъ обозній генеральный войсковый, посилаеть въ полкъ Стародубовскій висланнаго пана Леонтія Григоріевича, злецивши ему, жебы во всѣхъ пущахъ, до того полку належныхъ, вибралъ тую повинность, подлугъ звичею давнаго, именно, отъ каждаго коня колько при якой печи будетъ, по ботцѣ дегтю и по копѣ грошей отъ коня, зачимъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы в одаваню тоей повинности ему, висланному, ништо не былъ противенъ, а старшина городова и сѣлская, абы в томъ не чинили перешкоды овшем, належитое б одавали помочи; а особливе тое пилно варуемъ, жебы тая повинность всюда, якъ въ кгрунтахъ и маетностехъ духовныхъ, такъ и въ свѣцкихъ, заравно была отобрана, безъ противности жадное, висланному, зась живности звичайное и подводъ в городахъ и селахъ, абы давано.

Данъ в Батуринѣ, мая, 1691 року.

Вышь менованный гетманъ, рукою властною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27697. – Арк. 1-1 зв. Копія.

№ 96

*1691, червня 6. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному
військовому товаришеві Якову Жураківському
засипати греблю і побудувати млин,
на прикордонній з Росією річці Івоті, та осадити
при млині фільварок на п'ять чоловік*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

^а Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”, нижче зазначено: “Арх. П. Депут. Собранія, дѣло №98, стр. 7”.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникови глуховскому и всѣмъ обще, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ гетманови панъ Яковъ Жураковский, значный товаришъ войсковый; же купилъ онъ у певныхъ людей греблю старую на рецѣ Ивотѣ, на займищѣ, прозываеомъ Крупинском, выжей млына Радіонова будущую; и просилъ ласки нашей рейментарской в ствержене оной купли, и жебы могль за позволенемъ нашимъ тую греблю отновити и млынъ на ней для своей користи построити. Теды мы, прошение его пана Жураковского у себе принявши, яко симъ листомъ нашимъ тую куплю ствержаемъ, такъ и позволяемъ оному на томъ мененномъ купленомъ мѣстцу греблю засыпати и млынъ на оной подлугъ потужности воды и своей зможности постановити, а построивши и всѣхъ пожитковъ розмѣровых, з того своего млына приходячих, до ласки нашей войсковою заживати, з такимъ однакъ докладомъ, щобъ онъ панъ Жураковский старался другую сторону перенайти, якое маетъ в казну великихъ государей до Сѣвска вложено давати, поневажъ одинъ берегъ тоей реки Ивота приналежитъ до присуду и завѣдованя ихъ милостей воеводъ сѣвскихъ. При томъ же новопостроенномъ млынѣ позволяемъ ему пану Жураковскому пяти человекъ, а не болшей, осадити для фолварка. В чомъ всемъ абы оному ни отъ кого з старшихъ и меншихъ подлугъ волѣ нашей выраженной не дѣялася жадная перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 6. Року 1691.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною.

НМІ України. – РД - . Оригінал. Печатка військава.

№ 97

1691, червня 23. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи козаку Якову із Загорівки на гай, будинок і ґрунти

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, и каждому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ суплѣковаль до насъ Яковъ, з дѣда и з отца своего козакъ и житель загоровский, жалостне ускаржаючися на пана Саву Прокоповича¹⁴², судю нашего войскового енералного, и его дозорцовъ, же они безправне гай его, под селомъ Загоровкою стоячий, пустошат, чому просилъ собѣ наше обороны, теды мы, гетманъ, респектуючи на тое, же онъ Яковъ з дѣда и з отца своего козакует, поневажъ своихъ двохъ сыновъ, одного за гетманства Бруховецкого¹⁴³ в оказияхъ военной, а другого под Чегриномъ¹⁴⁴ пострадалъ: на прозбу его Якова, заховуемъ при нашей оборонѣ власной его, якъ здавна козакующего, и на монаршыхъ и войсковыхъ услугахъ всегда бывающего, тотъ гай, домъ и всѣ кгрунта в зуполное заживанье. В чомъ абы

ему Якову, якъ самъ панъ судя и его дозорци, такъ и никто з старшини и чернѣ, того власного его гаю и дому не важился пустошити: мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, июня 23 д[ня]. Року 1691.

Звишъменованний гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 214. Оригінал. Печатка військава.

№ 98

*1691, липня 22. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про затвердження
розмежування наданих Бречицькому Андрониківському
монастиреві земель із землями навколишніх сіл,
з підтвердженням прав на надане Товстолісами
млинове місце на річці Бречі*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинъ и чернѣ, а особливо пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ и всему того полку товариству и посполству и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ. Ижъ просили насъ законники монастира Брецкого¹⁴⁵, межи Березною¹⁴⁶ и Менюю¹⁴⁷ будучого, именно велебный отецъ Анъдроникъ Василичевъ¹⁴⁸, ігумень, з братією, абысмо кгрунта ихъ монастирские, через розездъ от пана Якова Лизогуба, значного товариша полку Чернѣговского, высланных особ, именно п. Сави Іовенка, значного товариша полку Чернѣговского обывателя безинского, п. Василя Марковича¹⁴⁹, асаула полку Чернѣговского, п. Василя Грущенка¹⁵⁰, сотника синявского и иныхъ от околичныхъ сюль, меновите Михайловки, Туи, Жуковки, Наумовки, Чепелева и Будиской Слободы, монастиреви ихъ отведеніе и отграниченіи унѣверсаломъ нашимъ, потвердили, якихъ то кгрунтовъ ограничєне, в розездномъ писмѣ, такъ есть описано, почавши от Михайловского кгрунту от рѣчки Бречици узялася Прорез, од Прорези до Лисиного Бугра, просто до Бродка Лисичного, лѣсомъ до Бродка Лиски, що од Чепеліова, а от Лиски Бродка Моховатимъ болотомъ просто в Догтярню до Трохъ Дубовъ з Крестами, а од Трохъ Дубовъ до рѣчки Бречици и до Крутого Ярку, а од Крутого Ярку через рѣчку Бречицу на Моховатіе Болота, понижей Догтярнѣ, от Жуковской Дороги и Будинской до Лужка, а от Лужка Рудкою до Бречи¹⁵¹ просто Михайловской Прорези и Лисиныхъ Бугрувъ. Мы теде, гетманъ, прошеніе ихъ помененного отца ігумена брецкого з братією принявши, а особливо з горливости нашей ку мѣстцамъ святимъ, зичачи того, абыся хвала Божая помножала и розширала, яко тии имъ кгрунта в ограниченю описаніи, и тут выжей менованіе, симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ, такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы имъ в тыхъ кгрунтахъ ограниченныхъ нѣ от кого не дѣялася перешкода и кривда, тоє однакъ докладаемъ и пилно варуемъ, абы оны законники

монастира Брецького, яко тепер в той обители мешкаючіе, такъ и на потомъ будучіе, не важилися *отчини* помененныхъ селянь турецкихъ и иныхъ, яко то деревъ бортныхъ и на бортѣ назначеныхъ, в ограниченю ихъ монастирскомъ найдуючихся, собѣ привлащати, якою своєю *отчиною* маюг оны, жители турецкіе, без жадного и найменьшого *от* ныхъ, законниковъ, утиску и кривди, спокойне по прежнему владѣти и користовати, а законники не повинни жадного до того дѣла мѣти. Тутже и тое докладаемъ, поневажъ п. Андрѣй Товстолѣс¹⁵², сотникъ бѣлоускій, з братомъ своимъ Яковомъ Товстолѣсомъ же, товаришемъ полку Чернѣговского, з побожного умыслу своего тому мененному монастиреви Брецькому займища млинового, на рецѣ Брець будучого, доброволне тут перед нами, гетманомъ, в Батуринѣ уступили и вѣчне виреклися болшей до него не втручатися, теды повинъны оны, законники брецькіе, тепер и на потомъ тамъ будучи, никогда нѣкому *от* монастира своего ни продажею, нѣ замѣною, збывати и отдаляти, але оное, яко ку наилучшому монастира своего пожиткови приводити и *оттол* користовати шукати, якобы тое мѣсце млиновое вѣчне при монастиру Брецькомъ тривало, чого пилно, пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюля 22. Року 1691.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. зазначено: ограничєня ґрунтѠв монастира Андрониковского, року 1691.

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 7. Ориґінал. Печатка військава.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57488. – Арк. 169. Фраґментарна копія, на правому полі від тексту зазначено “№ 1791. 1691, іюля 22”.

№ 99

1691, серпня 4. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на села Позняки, Карпилівку, Косачівку, Лутаву, Виповзов та інші маєтності

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества обоихъ сторонъ Днепра Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого паномъ полковникомъ киевскому и нѣжинскому зо всею ихъ полковою старшиною, туде жъ сотникомъ, атаманомъ зо всѣмъ товариствомъ, войтомъ и всѣмъ посполитимъ, в тихъ полкахъ найдуючимъ ся обывателемъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належало бѣ, ознаймуемъ. Ижъ просили насъ, гетмана, пречестный *отець* Пахомий Подлузскій, ігумень и ректоръ монастира Братского Киевского¹⁵³ зо всею тамошнею братією, абысмо имъ унѣверсаломъ нашимъ потвердили всѣ ихъ

маетности, млыны и рожный кгрунта: которыми оны перед симъ владѣли, и теперь в своемъ держанию оние мѣють. Теды мы, яко по милости великихъ государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, маемъ в своей моци утверждати и устроевати всякие в Малой Россиѣ порядки, и кому доводиться, тому ведлугъ слушности наданне чинити всякихъ добръ, з респекту нашого, такъ по прошению помененного отца ректора и всей его братиѣ в слушной речи до насъ занесеном, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ всѣ ихъ монастырские добра, меновите селце, называемое Позняки, над Днепромъ лежачое, а от небожчика преосвященного в Богу Петра Могили¹⁵⁴, метрополити киевского зо всѣмы до него приналежностями наданое. А в нижномъ городѣ Киевѣ лежачие пляци рожние, от певныхъ побожныхъ особъ и от того жъ небожчика Могили, метрополити киевского, къ ихъ монастыру Братскому приданые, на которые оны слушное право маючи, по всѣ часи владѣли и тепер владѣютъ ими, село в уездѣ Остранскомъ Карпиловку, з селцами двома Косачовкою и Лутавою, зо всѣми до нихъ належными кгрунтами, то есть полями, сѣножатми, лесами, борами, озерами и всякими угодами. В Нѣжинскомъ¹⁵⁵ зас полку в Иванъ Городѣ¹⁵⁶ фолварокъ з лесами, сѣножатми, полями и всѣмы до него приналежностями, якъ ся в собѣ маеть. А под городомъ Остромъ, на рецѣ Острѣ, греблю цѣбую зо всѣми на ней стоячими млинами, и з нихъ походячими пожитками. Да такъ же в Острицкомъ уезду, вновь надаемъ селце, называемое Виповзовъ, зо всѣми до него здавна належными кгрунтамы, полямы, сеножатми и лесамы, и озерамы для вспартя недостатковъ того Брат[ского монас]тира Киевского, позволяючи з него всякие пожитки привлащати и звычайную повинность от тяглыхъ людей мѣти. Зачимъ вѣда[ючи о та]ковой нашей волѣ, абы нѣхто з старшини войсковой и мѣской не важился помененному отцу ректору зо всею братиею, в тихъ звышѣ выраженныхъ монастырскихъ добрахъ, и в приисканню з нихъ всякихъ пожитковъ, жадной найменшой трудности и перешкоди чинити, пилно варуемъ. Войты засъ помененныхъ селъ з тяглимы людми (опрочъ козаковъ заслуженыхъ и всегда Войска пилнующихъ) жебы належитое послушенство и повинност отдавали, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, августа 4 д[ня]. Року 1691.

Звышѣ менованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 220. Копія.

№ 100

1691, серпня 26. Батурин –

*Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
королевецького козака Кіндрата Огієнка на млин
в селі Тулиголовах, розташований на річці Реті*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетьманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ листомъ всѣмъ въообщь и каждому зособна, кому в том вѣдати належить: ижъ Кондрать Огиенко, козакъ и обывателъ кролевецкий, показоваль намъ письмо висоце в Богу превелебного *господина отца* Феодосія Углицкого, архимандрити елецкого черниговского, собѣ *от* его даное, на то, ижъ онъ часть млына в селѣ Тулиголовахъ, на рѣчце Рети стоячого, архиепископской милости належную, за певную сумму в писме архимандричомъ выраженую, купиль, на который то млынъ, яко ему тая купчая, *от* его милости отца архимандриты черниговского, на вѣчное и спокойное оногo уживанье есть подана, такъ и насъ о тое просиль, абы яко тое купчое письмо в своей моци годными варунками закрѣпленое, во всѣ потомные часы зоставати и ему на того всего млына спокойное владѣние и корыстованье служити *мает*, такъ абы и нашимъ реиментарскимъ писмомъ тая купчая была потвержена: прето мы до слушной его прозбы прихилившись, симъ универсаломъ нашимъ того млына купчую ствержаемъ и мѣти хочемъ и приказуем, жебы ему Кондрату, малжонце и потомкомъ его жадень, такъ з дозорцовъ духовныхъ пастырскихъ, яко и з старшини свѣцкой, и ниhto инный отого млина зуполнаго [в] спокойномъ держанью и пожиткованью и наименшой трудности и перешкоди и жадной кривди не смѣль и не важилса чинити; и ниякимъ приступомъ до того млына интересоватися, *от* яковой всеей трудности цѣлымъ при тоей его милости *отца* архимандрити елецкого купчей сей нашъ унѣверсаль *мает* быти защитомъ и обороною, який подписомъ руки *нашой* гетманской и притисненьемъ войсковою печати зтвержаемъ.

Данъ в Батуринѣ, 26 августа 1691.

Звишь меновалний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи потвердителній на владѣние всей мельницы жителю кролевецкому Кондрату.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 133. Оригінал. Печатка військова.

№ 101

1691, вересня 3. Батурин –

*Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Межигірського монастиря на двір в Козельці
та на поле, належне до двору, подарованих монастиреві
колишнім генеральним суддею Михайлом Вуяхевичем*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови киевскому, сотникови козелскому, атаманови городовому, войтови и всѣмъ, якъ товариству, так и мещаномъ тамошнымъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ видячи мы легкацію превелебному *отцу* Феодосію Васковскому, ігуменови з братією монастиря Межигорского порадне даную, на кгрунты в Козелцу¹⁵⁷ стоячыє, якими панъ Вуяхевич, бувшый

судя войсковий енералний, владѣль, меновите на двор, в самом городѣ стоячий, и на пахатное все поле, до того двора належное здавна, прозиваемое Жукивищиною, ствержаем симъ унѣверсаломъ нашимъ оную леггацию. А оразъ пилно жадаем и приказуем, абы нѣхто з старшини и з обивателей козелскихъ не важился помененному отцу ігумену и всей братии межигорской в держаню зуполном звишвираженныхъ кгрунтов и в приспособленю всякихъ пожитковъ наименшой чинити трудности.

Дан в Батуриѣ, 3 септеврия, 1691.

Звишменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль пана гетмана Іоанна Мазепы до полковника кievского и старшини козелской, потвержающий леггацию двора в Козелцу и поля под Козелцем пана Михайла Вуяхевича, суди енералного манастиревѣ Межигорскому ле[к]говальной. 1691, септ[еврия] 3 д[ня].

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 124. Фотокопія з оригіналу.

№ 102

1691, вересня 9. Глухів – Лист Івана Мазепи своєму дозорці п. Білозорецькому з наказом розмежувати землі села Сушани, наданого Каменському монастиреві

Пане Бѣлозарецький

Лист вашъ дошол рукъ нашихъ, в котором пишете о рѣчах до господарства, в дозорѣ вашом будучого, належныхъ, а особливе припоминаете о отцу ігумену каменскомъ, который при двохъ колахъ млыва по розказаню нашом через вас манастиреви их отведеныхъ, упоминается еще нѣкоторыхъ нашихъ обѣтницъ. Мы теды вамъ ознаймуем, же нашихъ жадныхъ обѣтницъ, такихъ якъ отецъ ігумень пишеть, не было. Тylko то що онъ самъ доносил о томъ до насъ свои прозбы, которые мы принявшы, обещалисмо тое ему дати, що будет можно и слушно, а не так именно якъ оный выражает з умыслу, прето послалисмо от себе до васъ тепер пана Лисицу, зъ которымъ вы сполне во всем волю нашу повинны вершиты, так якъ чрезъ него писалося, а що онъ отецъ ігумень просит, щоб селце Сушаны было з нашей ласки манастиреви их Каменскому¹⁵⁸ надано, то мы тую его прозбу приймаем и позволяем вамъ, абысте тое селце манастирови ихъ отвели, однакъ, щоб было оно отведено имъ не з такою обширностью сѣножатей и иныхъ кгрунтовъ, якую они замѣрают, и якъ вы въ своем листу наменяете, бо тое б цѣле неслучне б и непригоже дѣялося, кгда ж если бы заховано при том селцѣ так великую обшырност тыхъ кгрунтовъ, то не могло б быти без утѣсненя околичнымъ селам. Прето жебысте тое преречонное селце тому Каменскому манастиреви отвели з такою частю кгрунтовъ, щоб тилко з оныхъ люде того селца доволствовалися, албо вѣмъ много б то на ныхъ было,

если бы поти держали кгрунта, поки бортніи дерева и отчина их найдуются, а такъ и повторе приказуем, абысте, отводячы имъ чернцом тое селце, отводили мѣрную част кгрунтов, которыми б только тие люде сушанскіе и монастыр мѣли доволство, а иншую част тых кгрунтов отдѣлѣте на насъ и на маетности нашы, а особно на тых священниковъ яких вы в своем листу наменяете, и тое тутъ же подтверждаем, абы тїи люде, которые покупили собѣ у Сушанов кгрунты, были безпечными, и тых кгрунтов жебы заживали и в потомные часы без жадныхъ трудностей и нарушеня, а що онъ преречоный отецъ ігумень просит, абы до тых двохъ коль млыва было еще и третое ступное ему придано, теды мы и тую прозбу его у себе приймаемъ и позволяем, жебысте там усмотрѣвши такое коло ступное, з которого б у монастыру ихъ было пшоно, отвели имъ оно, а що вы в том же своемъ листѣ доносите, же панѣ Семионова на пререченный монастыр Каменский надала част кгрунтовъ власныхъ Карповскихъ, теды тое еѣ надане не можетъ быти крѣпко, кгда ж панѣ Семионова не ест такъ полномочна, щоб мѣла людские кгрунта кому надавати, а если бъ схотѣла що кому и надати, то нехай надает она свое власное зъ шкатулки, а не кгрунта. Роботникомъ сіинскимъ старайтесь за ихъ дѣло заплатити подлугъ слушности и уваги, кгда ж вамъ не новина за такіе рѣчы платити, а байдака того, о которомъ вы нашего потребуеете расказаня, и не можно згола туда до васъ допроводити, же оный велми потерался, а если бы можно онымъ водою орудоваты, тобъ мы велѣли оный з певными потребами нашими спустити до Киева, яко теды не можно его водою никуда посылати, так нехай тотъ продавецъ албо грошы наши вернуть, а собѣ томъ свой байдакъ назадъ озметъ, албо, если не схочетъ грошей вернуть, нехай конечно тотъ байдакъ такъ направить, якобы можно онымъ, що потреба будет, орудоваты водою, жебы грошы нашы за него даныи дармо не пропали, о що вы старайтесь. Тютюню до васъ по вашемъ же донесеню велимо посылати.

Таковую волю нашу, в семъ нашемъ же листѣ выразивши, поручаемъ васъ Господу Богу.

Данъ въ Глуховѣ, септеврїа 9, року 1691^а.

Вамъ ласкавый, Иоанъ Мазепа, гетманъ, рукою власною.

На звороті написано: перепись листу панского, ясневелможного его милости пана Иоанна Мазепы, гетмана Войскъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкихъ року 1691, септеврїа 13, в монастырѣ Каменскомъ, Бѣлозарецкому поданого, а в дѣлѣ кгрунтовъ приверенныхъ, а инныхъ и покупованыхъ, и в рознихъ потребахъ писаного з Глухова.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50499. – Арк. 101-102. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 54802. – Арк. 180-181. Копія.

^а Передъ підписомъ зазначено: "Подпись руки панской".

*1691, жовтня 26. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про права Лубенського
Мгарського монастиря та Івана Кулябки щодо
отримання допомоги від жителів навколишніх сіл
для ремонту греблі, на якій розташовані
млини монастиря та Кулябки*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского пану полковниковѣ лубенскому, обозному, судіи, асауломъ полковимъ, сотниковѣ, атамановѣ городовому и всему товариству, такъже войтови, бурмистромъ и всѣмъ обывателямъ лубенскимъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ превелебній в Богу *господинъ отецъ Іпатій Горбачевскій*¹⁵⁹, игумен монастиря Мгарского Лубенского и Іванъ Кулябка, обыватель лубенскій, просили нас, абысмо імъ унѣверсаль бывшего гетмана, на Лисогорскіе млини належачіи, потвердили, которого унѣверсалу таковий былъ теноръ: же превелебному в Богу блаженной памяти Макарію Русиновичу, игуменови монастиря Мгарского, з Іваномъ Кулябкою, обывателемъ лубенскимъ, позволено было, абы оны своимъ власнымъ коштомъ, на старой вже греблі, здавно занятой, на рецы Сулѣ недалеко Лубень¹⁶⁰, под Лисою Горою, клѣтокъ чотири построиты, такъ власне, жебы по шестъ коль собѣ кождый з нихъ на той греблі мѣлъ, до которой любо належало перед тимъ и болшей господаровъ, однакъ оны, обрадившися, за полнимъ своимъ зезволенемъ всѣмъ тимъ господарамъ своими грошми сплатили и всѣхъ их од тоей греблі своєю нагородою оддалили, и такъ дано імъ было на тую греблю утверженіе, з такими варунками, приказуючи пилно, абы ниhto в томъ заводѣ ихъ жадной не важилса імъ перешкоды чинити и нѣякой задавати трудности, але абы спокойного собѣ, такъ превелебний отецъ игумень мгарскій з своей части шести коль, яко тежъ и помененний Іванъ Кулябка, з другихъ своихъ шести коль на той же греблі, в тихъ чотирохъ клѣткахъ построенныхъ, заживали пожитку, а до направовання оной греблі, всѣ такъ пѣшіе, яко тежъ и упраж маючіе, тамошніе прилеглыхъ сель жители, тепер и в потомніе часи, коли колвекъ потреба указоватимет, абы завше неотмовне бытностю своєю ставали, матеріи розной, которая тамо згодна бывает на гаченя гребель, яко дерну, соломи и іной додавали; знаючи о томъ добре, же кождому *ест* и *будет* навсегда з выгодою слушною тая греблі оной работа, а оны тежъ, яко господари своихъ млиновъ, повинны в своихъ же займищахъ хворост на гачене тоей же греблі позволяти рубати и в томъ, абы такий порядокъ завше не уставаль, обваровано было. Теды и мы в тоей мѣре рѣчь слушную, такъ монастиреви Мгарскому, яко и всѣмъ людемъ околичнимъ, вигодную и пожитечную уваживши, прихилилисмося ласкаве до ихъ *господина отца* игумена и всей

братіи такъ слушной прозбы и тотъ бывшого гетмана универсаль, симъ нашимъ универсаломъ поновляючи, потверждаемъ, мѣты хотячи и приказуючи пилно, жебы непремѣнно, подлугъ такимъ варунковъ описаннихъ, цѣлость тихъ млиновъ и направа гребли была захована, докладаючи и того, жебы Іванъ Кулябка ничего собѣ болшѣ в уживаню своихъ млиновъ не затыгалъ, а ни помененними людьми толко свою в той же гребли часть направовалъ, але жебы тая гребля вся оными людьми слушне, упорядне была зароблевана всегда, яко бы за ихъ якимъ курствомъ или якимъ упоромъ, с под час потреби направованя тоей гребли, в тихъ млинкахъ яка не учинилася шкода, тое пилно варуемъ и приказуемъ, под срогимъ каранемъ і винами неотпустьними.

Данъ в Батурине, 26 октовр: 1691 року.

Звышъменованый гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 36 зв.-37 зв. Копія, має назву “Універсаль Іоанна Мазепи, гетмана, потвердителній на млины Лисогорськіє, з Іваномъ Кулябкою на гачене гребли”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 125. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 30797. – Арк. 19-21. Копія.

№ 104

1691, жовтня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання в оренду на рік гутникові Василю Кузьмовичу гуті з млином, розташованих під селом Машевим

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, а особливе старостѣ нашему шептаковскому, ознаймуемъ, ижъ пустилисмо в зуполное держане гуту новопостроенную, под селомъ Машевомъ стоящую, зъ млиномъ о трохъ колахъ стоячомъ, на томъ мѣстцу, где рудня бувала, учтивому Василевъ Кузьмовичу на цѣлій рокъ *от* нижей положенной дати, починаючійся и кончитися о томже днѣ в пришломъ року маючій, за сто копъ, где при гутѣ той заховуемъ и людей седячихъ для гаченя греблѣ и роботи гутницькой потребнихъ, в чомъ всемъ абы ему помененному гутниковѣ, такъ в работѣ гутницькой, яко и в челяди работной, тамъже при гутѣ мешкаючой, найменшой трудности и перешкоди не чинено, варуемъ и приказуемъ, а рать всю, якъ вже намъ помененную онъ гутникъ *отдал* тепер, такъ его з того всего квѣтуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 26 октов[рия] 1691.

Звишъменованій гетманъ, рукою власною^б.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписался тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

^б Після підпису у колі зазначено “мѣсто печати”.

Нижче написано “с подлинними універсалами читаль такие подлинние універсали я, Василий Скабичевский [и] к себѣ принял”.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4157. – Арк. 4. Копія.

№ 105

1691, листопада 5. Батури́н – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Костантія Голуба на слобідку і на п'ять хат, розташованих на його землях

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іванъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковникови нѣжинскому, старшинѣ его полковой, сотникови кролевецкому и каждому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ просилъ насъ панъ Константиній Голубъ, значный товаришъ войсковый, абысмо ему слободку, межи Довгалювкою фолварками да Игнаткомъ, и межи горѣшными млынами, на власномъ его кгрунтѣ лежащую, и пять хатъ, межи Дулиными и его пана Костантія млынами на ровчаку, тожъ на власномъ кгрунтѣ его стоячіе, подтвердили нашимъ універсаломъ. Теды мы, гетманъ, маючи власть по милости Божой и по монаршомъ ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указу всякіе справовати дѣла, и давши у себе его пана Костантія мѣстце прозбѣ, респектомъ значныхъ в Войску Запорожскомъ услугъ и для упреимое его къ намъ рейментарови зычливости, ствержаемъ ему тую слободку и тіе пять хатъ в зуполное владѣніе, варуючи пилно, абы никто з старшыни и чернѣ, а особливе старшина кролевецкая, ему пану Костантію в томъ не чинила трудности, и до мѣскихъ своихъ судовъ, якъ тоей слободки, такъ и тыхъ пятохъ хатъ не потягала.

Данъ в Батури́нѣ, 5 ноеврія, року 1691го.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною.

Опубликовано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – Матеріалы для истории Южной Руси. – № 12.

Яковлева Т. Г. “Археграфічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщини из собраній Санкт-Петербургских архивов. – С. 329-343.

*1691, листопада 20. Батурин –
Універсал Івана Мазепи у Київський полк про заборону
власникам маєтностей вимагати від козаків
виконання повинностей чи сплати чиншів
та запроваджувати для підданих повинності
і чинші надмірні від звичайних*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запор[ожского] гетманъ Иванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запор[ожского], полковникови киевскому п. Костантію Мокиевскому¹⁶¹, обозному, судии, асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству, войтомъ, бурмистромъ и всякого чину людемъ, доброго зичачи здоровья, ознаймуемъ, іжъ дошло намъ вѣдати, же нѣкаторіе такъ зъ духовнихъ, яко и зъ свѣцкихъ людей особи, зъ ласки Божой и монаршой, и зъ респекту нашего рейментарского, маєтности подь собою маючиѣ, не поглядючи на тутешніе малоросійскіе обикновенія и на войсковіе порядки, не такъ, якъ би ся годило, але збитечне зъ жителями тихъ маєтностей поступують: с тяглихъ людий надъ мѣру обтяжають, а козаковъ приневоляють во свое подданство, а если козакъ которий по своей старинности держится реестра войскового и пилнуеть козацкое службы, то такого розними способами кривдять, чинячи такую налогу, жеби албо зъ козацтва в мужицтво силомоцью его притягнути, черезъ що многіе козаки надъ волности войскової необи[ч]ной утерпѣли тягости. А надъто, яко би и тое дѣется, же тиѣ особи маєтностями владѣючи, вивѣдуючись о давнихъ кгрунтахъ, поляхъ и сѣножатехъ панскихъ, якіе за лядское держави при дворцахъ бивали, а отъ першое войны славное памяти гетмана Хмельницкого пришли подъ область козацкую, смѣють оніе отъ козаковъ отнимати и приворочати подъ свою владзу, що якъ противъ права войскового и противъ самое слушности, такъ и противъ волѣ нашео гетманское дѣется, кгдижъ що колвекъ добрь рухомихъ и лежачихъ, першихъ лѣтъ войны Хмельницкого, отвагою рицества Войска Запорозкого зостало отнято и завладѣно, і уже черезъ такъ немало лѣтъ утвердилось козацкимъ заживанемъ, чтобъ жадная рѣчь не повинна бити отъ козаковъ отбирана, поневажъ война оная Хмельницкого была вщата не изъ иншихъ якихъ неуважнихъ завзятостей, тилко за вѣру святую и за церкви благочестия восточного, которые до униѣ римское кгвалтовне были потягнени, а тутъ же и за волности войсковиѣ, которіе ярмомъ тяжкимъ били притиснени. Прето годни тиѣ отважники того и теперь заживати, що имъ тогди шаблею и кровию загорнулось в руки. А если^a померъ, то потомки ихъ на томъ сидѣти мають. А такъ мы гетманъ черезъ сей наш унѣверсаль, якъ духовного чина просимъ, такъ и свѣцкимъ людемъ приказуемъ, аби власти своео надъ маєтностями заживали мѣрне, такъ якъ малоросійское

^a В дужках після цього слова зазначено "кто?".

несеть обикновение, не чинячи подданімъ жаднихъ вимисловъ и збиточнихъ тягкостей. А особливе, абы козаковъ, здавна въ тихъ маетностехъ мешкаючихъ, жадною и найменшою кривою не дотикали, и кгрунтовъ жаднихъ, здавна ими завладѣнихъ, хоч би такъ доводилось, же за держави Полское панскими найдовались, отнимати онихъ не важилися. Опрочь хибѣ би такие панские давніе кгрунта пусто, а не въ подѣлѣ и заживаню козакомъ найдовались, то можно бѣ державцомъ нинѣшнимъ владзою своею ихъ огорнути, що колвекъ, яко ся виже помянуло, за початковихъ лѣтъ войны Хмельницкого, любѣ слушнимъ подѣломъ, любѣ завладѣніемъ зъ позволеня старшихъ во область козацкую пришло, чтобѣ конечно абы отъ козаковъ жадное рѣчи не отбирано и ничимъ ихъ, а ни поживанемъ на послуги, а ни витяганемъ датковъ не обтяжано, ижѣ бы козаки всѣ въ реестру войсковомъ найдуючиися, и услугъ козацкихъ нелениво и нехитляно щиримъ прилежанемъ всегда пилнуючиѣ, при зуполнихъ войсковихъ правахъ и волностяхъ найдовались и спокойне до всихъ духовнихъ и свѣцкихъ маетностей безъ жадное жили турбации, бо велми бѣ тое било непристойне и несправедливо, если би козаковъ, въ чиихъ же колвекъ маетностехъ живучихъ, которіе, одни зъ предковъ своихъ, а другіе своими отвагами и кривими працами, на волность собѣ заробили, теперъ подѣ рейментомъ нашимъ приневолено въ подданские работи и посполитие повинности, а прето жѣ, кто би такимъ, любѣ зъ духовнихъ, любѣ зъ свѣцкихъ особъ, смѣлъ козаковъ въ подданство приневоляти, албо онихъ кривдити и якимъ колвекъ обременяти обтяженемъ, одиймовати зъ подданнихъ здавна въ владзѣ ихъ будучи кгрунта, албо витискати онихъ зъ маетностей, противъ такого кожного ми, гетманъ, звѣрхностю нашою рейментарскою козаковъ боронячи, на отпоръ стати хочемъ, маючи в нашомъ намѣреніи же зъ докладомъ монаршимъ у такового упорного державци маетность во общее владѣніе войсковое одобрати роскажемъ. А докладаемъ тутъ и тое, же яко козаковъ, въ реестрѣ войсковомъ будучихъ, отъ налогъ всякихъ и отъ повинностей посполитыхъ боронимъ, заховуючи ихъ при волностехъ належачихъ, такъ и посполитихъ тяглихъ людей въ реестръ козацкий приймавати не кажемъ, жеби якъ козаки своее козацкое служби, такъ и посполитие люде своее тяглое повинности непремѣнно якъ теперъ, такъ и во всѣ потомніе часи пилновали. О чомъ виразний у насъ есть монарший указъ, и на томъ инше есть непремѣнное постановлене. Всего теди того панъ полковникъ и старшина полковая зъ сотниками осмотривати повинни, абы сее унѣверсалное виразное гетманское предложене наше ненарушно было заховано, а хто окажется въ якимъ колвекъ пунктѣ быти противень, о томъ абы намъ незакрито давано знати, пилно и зъ великимъ потверженемъ приказуемъ и поручаемъ всѣхъ Господу Богу.

Данъ въ Батур[инѣ], ноеврѣя 20, 1691.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59118. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 181–182. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Киевская старина. – Т. XXXVI. – К. – 1892. – С. 139–141.

^а Наприкінці зазначено: “с копії”.

*1691, листопада (20). Батурин –
Універсал Івана Мазепи у Ніжинський полк
про заборону власникам маєтностей вимагати
від козаків виконання повинностей чи сплати чиншів*

П[ресвѣтлѣйшихъ] и д[ержавнѣйшихъ] в[еликихъ] г[осударей], и[хъ]^а ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] В[ойска] З[апорожского] гетман Иоан Мазепа.

И[хъ]^б же ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] В[ойска] З[апорожского], полковникови нежинскому п. С. Забеле, паном обозному, судіи, писарове и асаулом, полковим сотником, атаманом и всему старшому и меншому того полку товариству, войтом, бурмистром и всякого чину людем, доброго зичачи здоровья, ознаймуем, ижъ дошло нас вѣдати, ижъ нѣкоторые, якъ духовніе, такъ и свѣцкіе особи, з ласки Божей и монаршой, і з респекту нашого рейментарского, маєтности подъ собою маючіе, не поглядаючи^в на тутешніе малоросійские обыкновенія и на войсковіе порядки, не так, якъ бы ся годило, але збытечне з жителями тыхъ маєтностей поступуют: тяглихъ людей велми над мѣру обтяжают, а козаковъ приневолюют в свое подданство. Або^г, который козакъ по своей старинности держится реестра войскового и пилнует козацкое службы, то такого рожными способами кривдят, чинячи такую налогу, жеби альбо з козацтва в мужицтво силомоцю его притягнуты, albo цале з житя маєтности преч затиснути, через що многіе козаки над право і волности войсковые необычайной утерпѣли тягости. А надто, як[о]бы и тое дѣется, же тые ж особы маєтностями владѣючіе, вивѣдуючися о давныхъ грунтах, полях и сѣножатехъ панских, якіе за лядской державы при дворцахъ бывали, а од першое войны славное памяти гетмана Хмелницкого пришли под област козацкую, смѣют оніе от козаковъ отнимати и приворочати под свою владзу, о що яко против права войскового і против самое слушности, так и против волѣ нашой гетманской дѣется. Кгды ж, що колвекъ добр рухомыхъ і лежачих, першыхъ лѣт войны Хмелницкого, от всего рицества В[ойска] З[апорожского] зостало, от него и завладѣно, и вже через такъ немало лѣт утвердилось козацкимъ заживанем, з того жадная рѣч не повинна быти от козаковъ отбирана, поневажъ война оная Хмелницкого была вщата не з иныхъ якихъ не уважныхъ завязтостей, тилко за вѣру св[ятую] і за церкви благочестіи восточного, которые до униѣ римское гвалтовне были потягани, а тутже^а и за волности войсковые, которые ярмомъ тяжкимъ были притиснены. Прето годны тые отважники того и теперъ заживати, що имъ тогды шаблею і кровью загорнулося в руки. А если оны померли, то потомки ихъ на томъ сидѣти мают. А такъ мы, гетман, черезъ сей нашъ

^а У копії, в інтитуляції зазначена літера “Е”.

^б У копії зазначена літера “Е”.

^в У копії написано “не подлягаючи”.

^г У копії написано “Абы”.

^а У копії написано “те же”.

унѣверсал, як духовного чину просим, так и свѣцким особам приказуем, абы власти своей над маетностями заживали мѣрне, так як малоросійское [несет] обикновеніе, не чинячи [подданим] жадных вимисльных і збыточных тяжкостей. А особливе, абы козаков, здавна в тых маетностях мешкаючих, жадною и наименшою кривдою не дотикали, і кгрунтов [жадных], здавна [ими] завладѣнных, [хоч бы так]^а доводилося, же за державы Полское панскими знайдовалися, от[н]имати оных не важилися, опроч хіба би такіе панскіе давніе грунта пусто, и в не подѣлѣ и заживаню козацкому найдовалися, то можно б державцом нынѣшним владою своею [их] огорнути. А що колвек, яко ся вышше помянуло, с початковых лѣт войны Хмельницкого, люб слушным подѣлом, люб і завладѣніем с позволения старших до области козацкой прійшло, с того конечно, абы от козаков жадное рѣчи не отбирано и нечим их, а не пориванем на послуги, а не витяганем датков не обтяжано, іх би козаки всѣ у реестри войсковому знайдуючія, і услуг козацких нелениво и нехитляно щирым приложенем всегда пилнующиѣ, при зуполных войсковых правах и волностях найдовалися и спокойне во всех духовных і свѣцких маетностях безъ жадное жили турбаціи, бо велми б тое было непристойно и несправедливо, если бы тых козаков, в тых же колвек маетностях живучих, которые, одни з продков своих, а другіе своими одвагами и правими кривавими працями, на волности себѣ заробыли под регементом нашим, приневоляно в подданскіе работы и в посполитіе повинности. А прето ж, кто би таковой, люб з духовного чину, люб з свѣцких особ, смѣл козаков у подданство приневоляти, албо оных кривдити і яким колвек оберемежати обтяженем, од[н]имати с под них здавна в владзи их будучіе грунта, албо витискати их з маетностей, [противъ такогo]^б каждого мы, гетман, звѣрхностю нашею рейментарскою козаков боронячи, на odpor стати хочемо. Маючи то в нашем намѣреніи же з докладомъ монаршим у такового упорного державцы маетности у в обще войсковое владѣніе роскажем одобрати. А докладает тут и тое, же яко і козаков, у реестри полковом будучих, от налог всяких и от повинностей посполитых бороним, заховуючи их при волностях належитих, так и посполитых тяглых людей у реестр козацкій пріймовати не кажем, жебы як козаки своее козацкое службы, так и посполитіе люде своее тяглое повинности непремѣнно, як и тепер, так и во всѣ потомные часы пилновали, о чом выразный у нас есть монарший указ, і на том наше ест непремѣнное постановление. Всего теды того пан полковник, так і старшина полковая із сотниками досмотреватися повинны, абы сее унѣверсалное виразное гетманское предложение ненарушоно было заховано, а хто колвек окажется у яком [пунктѣ]^в быти противен, о том абы нам давано незакрыто знати, пилно и з великим потверженем приказуем и поручаем всѣх Господу Богу.

Данъ въ Батуринѣ, ноеврія, 1691.

Вишменованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 51-53. Копія.

^а У копії написано “до збытка”.

^б У копії написано “потивника”.

^в У копії написано “панстве”.

№ 108

**1691, листопада 25. Батурин –
Наказ Івана Мазепи про заборону козакам
з слободи Семенівки
звільняти від повинностей тяглих людей**

Их царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Иоан Мазепа.

Вам, всем козакам семяновским, ознаймуем, иж дойшло нам ведати, же вы не контентуючися тим, що сами на волности найдуетеся, заступаєте тяглих людей многих, жителей семяновских, от повинности. Зачим приказуем вам сурово, абысте жадного не заступали человѣка от тяглости, контентуючися каждый козак своею волностю, що жеби указыи нашому досит было учинено, повторе и подесеяте под срокгим приказуем каранем.

Дан в Батурине, 25 ноеврия, 1691 року.

Звышименованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 179. Копія.

Там само. – Спр. 62. – Арк. 180. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 48-49.

№ 109

**1691, грудня 20. Батурин –
Наказ Івана Мазепи жителям села Уланова
повернути до обопільного користування незаконно
привласнені ними землі, якими вони володіли спільно
з підданими чернігівського архієпископа,
або поділити їх між собою**

Их царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Вам атаманови и всему товариству села Уланова сим нашим ознаймуемъ писанем: иж дойшло намъ вѣдати, же вы, жиючи сполне з подданими ясне в Богу преосвященного его милости отца архієпископа чернігѣвского, сполніе кгрунта собѣ позакоповали и позасиповали, без вѣдома старшихъ, своимъ умысломъ: в которых то кгрунтах не волно имъ подданымъ архієпископскимъ нѣ дровъ урубати, нѣ сѣна укусити, а перед тим сполне всѣ заживали з тих кгрунтовъ пожитки, яко товариство, так тежъ и посполитіе люде, в чомъ имъ подданымъ, вы товариство, великое учинили утиснене. Зачымъ пилно приказуемъ вамъ, абысте тии новии закопи позасипавши, которіе сами собѣ

безъ вѣдома старшихъ позакоповали, опроч старихъ займищъ и иншихъ власнихъ кгрунтовъ, якіе нарушеня не маю^т подлѣгати, и не чинячи межи собою в той мѣре жадныхъ распрь и заводовъ, сполне и спокойне всѣ, якъ товариство, такъ и посполітїе люде, архипастырскїе подданїе, подлугъ давнего обыкновенїя и порадку заживали тихъ своихъ совокупныхъ кгрунтовъ, албо тіе кгрунта межи себе сполне подѣлѣте. Що и повторе приказавши, Богу вас поручаемъ.

Дан в Батуринѣ, декаврїя 20, 1691 року.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсалъ ясне велможного пана гетмана, щобъ суполне владѣли кгрунтами козаки и мужики въ Улановѣ.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 139. Оригінал. Печатка військова.

1692 рік

№ 110

*1692, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав Київського Межигірського монастиря
на млини, розташовані на річці Которі*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозького гетьманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писмомъ всѣмъ вобецъ и каждому зособна, а именно, такъ духовнымъ властямъ, яко и свѣцкимъ, войсковымъ и посполитымъ, старшинамъ и кому колвекъ сей нашъ унѣверсалъ оказанъ будетъ. Ижъ предложилъ намъ приложную прозбу превелебный в Богу господинъ отецъ Феодосій Васковскій, ігумень монастиря Межигорского Киевского зо всею о Христѣ братією, таковую, абысмо имъ ихъ власные кгрунта, монастирови Межигорскому приналежитые и приличные, а именно млыны на рѣчцѣ Которы будучие, а власною ихъ копою у вѣчностъ покупленныє, нашимъ реиментарскимъ универсаломъ потвердили: теды мы, такъ слушной ихъ отца ігумена и всеей братієи прозбы давши у себе мѣсце, яко обыклисмо по милости и власти монаршой, намъ вручоной, всякие в Малороссии порядки устроивати, такъ и оного монастиря Межигорского всѣ приличные кгрунта, а именно помянутые на тоєй Которы¹⁶² рѣчце стоячие млыны, симъ нашимъ гетьманскимъ универсаломъ потверждаемъ и вѣчнымъ оныхъ млыновъ обладаньемъ и пожиткованьемъ закрепляемъ: прето мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, абы во всѣхъ ихъ кгрунтахъ, и в тыхъ ихъ млыновъ спокойномъ ужыванью и зуполномъ пожиткованью ништо, такъ з старшины и черни войскової и посполитой, яко и з духовныхъ всѣхъ, наименшой имъ перешкоды и трудности чинити и задавати наименшимъ способомъ не смѣлъ и не важилсѣя, и жебы тамбы ништо на тихъ ихъ гребляхъ клитокъ новыхъ строити не помышлял, таковую прето нашу реиментарскую волю выразивши, абы противко оной намнѣи иначей заступовати жаденъ не смѣлъ, пилно приказуемъ и срокогъ загрожуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 10 януар[ія], 1692 року.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

Нижче зазначено: Року 1693, мая 22 д[ня], за очевистою прозбою превелебныхъ в Богу отцевъ Филарета Кердановского, намѣсника монастиря Межигорского

и Афанасия Лохвицкого сей універсал до книгъ мѣскихъ презентовалемъ Іванъ Быковский¹⁶³, войтъ киевский.

На звороті написано: Універсалъ его мил: пана Мазепи гетмана на потвержене правъ на млыны і на кгрунта Которские противъ розыску Захаріи Шыйкевича¹⁶⁴, 1692, гелваря 10 дня.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Стр. 127. Фотокопія з оригіналу.

№ 111

1692, лютого 13. Переяслав – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику, з'єднавши свій полк з полком Новицького, вирушити проти виявленого ворога

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику лубенській!

Листъ отъ вашей милости до насъ писанный дойшолю, въ которомъ ознаймуе намъ, же сторожа, отъ вашей милости для прогляду шляху посланая, видѣла на томъ, гдѣ ваша милость зъ ордою гонили, шляху зо двѣстѣ конехъ ихъ бесурманъ, яка то малая вскорѣ пошла выше гребли Чигринское черезъ Тясминь у поле; о якої малой купѣ описавшихся ваша милость зъ паномъ Новицкимъ, такъ зрозумѣаете, же гдѣсь великая ихъ поганская сила запала в тайныхъ мѣстцахъ; и сіи то двѣстѣ коней, наводячи на великую купу, вибавляютъ въ поле вашу милость; чого ваша милость обавляючись, просите указу нашего, чи ити за оными неприятелми или задержатися маете; теде мы засылаемъ вашей милости указъ нашъ и тое прекладаемъ, абысте, знесишь сполнѣ зъ паномъ Новицкимъ, взявши Бога на помощь, ити било безъ страху за ними поганцами, и при Божой помощи чинити надъ ними промысль, въ поготовости военной свои полки мѣючи; а если бы ихъ и великая была купа поганцовъ, то намъ было найскорѣй давати знати; теперъ прето старайтесь своимъ о тое промыслемъ, жебысте вѣдали, гдѣ оные бесурмане въ якіе мѣсца обернутя, и кгда певную заозмете вѣдомость отъ посланныхъ своихъ, то намъ ознаймѣте; а мы, яко комонные полки охотничкіе, такъ и полкъ переяславскій и кіевскій, мѣючи въ поготовости, будемъ надъ тими жъ неприятелми промысль чинити, и если потреба будетъ, то оные на посылкохъ и до вашей милости посилатимемъ, за даньемъ намъ отъ вашей милости вѣдомости; таковую науку нашу заславши, зычимъ доброго здоровья.

Зъ Переяслава, 13 февраля 1692 року.

Іванъ Мазепа гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на полулистѣ.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. III, л. 231), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

Опубликовано: Стороженки. Семейный архив. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 566. – № 499. Передрук з АЗР. – Т. 5.

1692, лютого 23. Переяслав –
*Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
 Київського Микільського монастиря
 на селище Тростянець*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, царей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Стефановичъ Мазепа.

Іхъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, меновите пану полковникови переяславскому и всѣмъ того полку и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ. Ижъ превелебный в Богу господинъ отецъ Іоасафъ Кроковский, ігумень монастира Свято Николского Киевского з братиею, просилъ насъ, абысмо потвердили нашимъ унѣверсаломъ гетманскимъ селище, прозиваемое Тростянець, межи кгрунтами баришѣполскими и ихъ маетностю Полукняжичами лежачое, показуючи намъ унѣверсаль бывшего гетмана, небожчика Богдана Хмелницкого, небожчикови еще отцу Іннокентію Кгизелеви¹⁶⁵, ігуменови николскому з братиею, а потомъ архимандрите Лаври Киево Печерской будущому, на тоє селище наданный, и прикладаль намъ, же тотъ Тростянець, якъ за ігуменьства пререченого небожчика отца Кгизеля, и отца Тура¹⁶⁶, такъ же и за инныхъ ігуменовъ в поссессіѣ монастира Свято Николского всегда бываль, подлугъ унѣверсалу Хмелницкого. Теды мы, склонившися до прозбы помененного отца ігумена нынѣшнего николского з братиею, и зрозумѣвши з донесения певныхъ особъ баришѣполскихъ, на тоє дѣло ордінованыхъ, же здавна и ажъ по сей часъ тоє селище Тростянець найдовалося в области монастира Николского Киевского, ствержаемъ имъ нашимъ унѣверсаломъ оный и пилно жадаемъ, абы нѣхто з старшынни и черни войсковою не важилъся ему отцу ігуменови и всей братии монастира Николского найменшої трудности и перешкоди чинити в зуполномъ владѣнью того селища Тростянца з призвоѣтими до него приналежностями. Варуемъ однакъ и тоє, жеби от его, отца ігумена з братиею, и отъ полукняжичскихъ дозорцовъ, баришѣполскимъ жителемъ, в ихъ старожитныхъ баришѣполскихъ кгрунтахъ не дѣялася кривда и непотрибная трудность.

Данъ в Переясловлю, февраля 23, 1692 року.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: Конфѣрмація на селище Тростянець, от гетмана Мазепи данная, отцемъ николскимъ.

№ 113

1692, березня 9. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи Бречицькому Андрониківському монастиреві на монастирський ліс

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ его полковой и каждому, кому о том вѣдати належитъ, ознаймуем, ижъ суплѣковалъ до нас отецъ Андроникъ, строитель манастирця Бречицкого, ускаржаючи жалосне, ижъ околичные, коло того манастирця мешкаючіе, люде лѣсокъ ихъ монастирський пустошат. О чом просиль з братією нашего оборонного себѣ унѣверсалу. Теди мы гетманъ, склонившиися на тую его прозбу, даем ему Андронику з братією сей нашъ оборонный [унѣверсаль], чрез который варуем и сурово приказуем, абы ни хто з старшыны и з посполитыхъ людей не важился того лѣска их, под выною талярей тысячи и суровым войсковым неотпустнымъ каранемъ, пустошити и наименшое в том чинити трудности.

Данъ в Батуринѣ, марта 9 д[ня]. Року 1692.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсал на пуцу Андрониковскую. Данъ року 1692.

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 9. Оригінал. Печатка військава.

№ 114

1692, березня 19. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання людей “в послушенство” березанському сотникові Михайлу Філіпенку, які мешкають біля хутора Черевки

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови перелясовскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ, и каждому, кому бы о томъ вѣдати належало, ижъ просил насъ п. Іванъ Филипенко, обыватель березанскій, сполне з синомъ своимъ паномъ Михайломъ Ивановичем¹⁶⁷, сотникомъ тамошнымъ же березанскимъ, абысмо людей, около хутора ихъ купленного, называемого Черевки, будучих, надали онимъ в послушенство. Ми теди гетманъ, тую ихъ слушную прозбу принявши, а мѣючи тежъ по милости Божой и по милостивомъ монаршомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указъ всякіе в Малой Россіи устроевати порядки, учинити кому годно

якіє наданья, респектом ронячихся его п. Михайли Ивановича, сотника березанского, в Войску Запорожском услуг, надаемъ оному тих людей, около помененного его хутора будучих, в послушенство до ласки нашей войсковой, а такъ мѣти хотимъ и приказуемъ, аби ни хто з старшини и чернѣ войсковой в держаню тих от насъ ему симъ нашимъ унѣверсалом наданих людей и в отбираню от них належитого послушенства и наименшее не важился чинити перешкоди, а людемъ всеѣмъ (опрочъ козаковъ), около того хутора мешканье свое маючимъ, пилно приказуемъ, абы ему преречоному п. Михаилу Ивановичу, сотникови березанскому, во всем належитое отдавали послушенство, а тут же и той унѣверсал нашъ подтверждаемъ, який перед сим далисмо тому ж п. Михаилу, сотниковѣ березанскому, [на] млинки ж его власнимъ коштомъ под Березаню¹⁶⁸ построении, пилно упоминаючи, абы нѣ хто в отбираню ему з тих млинов належитихъ розмѣрових пожитковъ жадное не смѣлъ чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, марта 19, року 1692.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 30-30 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 83. Копія з датою 1679 року.

№ 115

**1692, квітня 15. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
Бречицькому Андрониківському монастиреві
побудувати млин на річці Бречі
та заснувати біля нього слободу**

Их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Их же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникови чернѣговскому, старшинѣ его полковой, сотником, атаманомъ городовымъ и сѣлским, и всему товариству, также войтомъ и всему посполству ознаймуемъ, иж суплѣковаль до насъ честный отецъ Андроникъ, законъникъ монастира Бречицкаго з братією, просячи абысмо оному позволили ново заняти на рецѣ Бречѣ гребелку и построити на оной млынъ, и осадити около оног млына десятокъ людцовъ. Теды мы, принявши его отца Андроника и всей братіи его ж прошение, а особливе имѣючи з побожности нашей ку тому мѣстцу святому горливість, выдаемъ сей нашъ унѣверсалъ, позволяючи ему отцу Андронику ново заняти на рецѣ помененъной греблю и построити на оной млынъ, также и осадити людей десятокъ, а не большъ: однакъ и то [з] тых, якіе бы жадныхъ нѣгде не имѣли своих осѣдлостей и кгрунтовъ, тутеж тое сим нашимъ

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати".

унѣверсаломъ пилю варуемъ, абы *от* тыхъ людей, якие осажены будуть, никому не было кривды и в кгрунѣтахъ перешкоды.

Данъ в Батуриу, априля 15 д[ня], 1692 року.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: по сей 1779 годъ по сему унѣверсалу владѣть монастырь.

На арк. 2 написано: Фундушь на греблю на Бречѣ, року 1692 и на слободку до монастыра Андрониковского.

ЦДІАК України. – Ф. 139. – Оп. 1. – Спр. 10. Оригінал. Печатка військова.

№ 116

1692, квітня 27. Батуриу – Унѣверсал Івана Мазепи про надання Київському Братському монастиреві села Бельмачівки

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Иоаннъ Мазепа.

Ихъ же царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго, полковникови нѣжинскому, сотниковѣ ивангородскому, атаманомъ, войтомъ и всѣмъ обывателемъ тоей сотнѣ ознаймуемъ: ихъ превелебный въ Богу господинъ отецъ Кирилль Филимонович¹⁶⁹, ректоръ монастыря Братскаго Киевскаго съ братією прекладаль намъ, же в сотнѣ Ивангородской найдутся ихъ монастырскій хуторъ, до котораго просиль насъ о наданье в той сотнѣ сельца, теды мы, склонившися до его отца ректора съ братією прозьбы, а респектуючи на тотъ монастырь Братскій, всей Малороссіи потребный, для того что въ немъ увѣченіе всякому зъ малороссійскихъ дѣтей хотячому учитися походить, жадаемъ и симъ универсаломъ нашимъ ствержаемъ сельце Бельмачовку, въ сотнѣ Ивангородской же найдуючоеся, для военной^а помочи, до помененнаго хутора, позволяючи зъ онаго сельца отъ тяглыхъ людей до ласки войскової всякое послушенство и повинность преречонному отцу ректорови съ братією отбирати: о якой волѣ нашей вѣдаючи, абы ниhto зъ старшины войскової и городової ивангородской не важился найменшой отсель чинити въ завидованью того сельца перешкоды монастыреви Братскому и зъ него посланнымъ послушникомъ, а войтъ зъ мужиками онаго сельца, давныхъ опрочъ козаковъ, жебы неотмовне во всемъ послушенство отдавали, пильно упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуриу, априля 27 дня, 1692 року.

Зъвышьменованный гетманъ, рукою власною^б.

^а Так у тексті копії.

^б Перед підписом зазначено “на подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “місто печати”.

Наприкінці зазначено: Съ подлиннымъ свидѣтельствомъ учили учитель философіи іеромонахъ Кассіанъ, намѣстникъ іеромонахъ Іеронимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. 220 П. – Арк. 64-64 зв. Копія.
О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. 2. – С. 499-500. – № XXXIV.

№ 117

1692, травня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування перяяславській ратуші міських цехів та про надання на ратушу помірною мита “відеркового” і “колодного”

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови перяясловскому, всей старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманови городовому, товариству и всѣмъ обывателямъ перяясловскимъ ознаймуемъ, ижъ, будучи тутъ въ Батуринѣ, войтъ зъ мещанами перяясловскій прекладалъ намъ, же въ городу Перяясловлѣ здавна бывалъ такой звичай, же всѣ цехи до ратуша мѣского належали и въкупе съ мѣщанами повинность отбували, о которыхъ привернене и теперъ просилъ насъ для подпори ратушнихъ расходовъ и для помочи громадской. Теди мы, склонившися до такое слушное его, войта перяясловского зъ мещанами прозби, а уважаючи, же въ тимъ городѣ частокротне бивають наезди и хотячи, жебы ратушъ тамошній перяясловскій могъ мѣти якій колвекъ достатокъ на тіе наезди и росходи, прилучаемъ подъ ратушное завѣдоване въ помочь мещанамъ всѣ цехи, и всѣ тіе люде, которіе волними чинятся без слушности и вѣдома нашего, меновите цехъ ковалскій, цехъ музицкій, теслѣ, мелники, рибалки, тертичники и инніе, которіе не суть въ козацкомъ реестрѣ, позволяючи оними войтови зъ мещанами вѣдать и ведлугъ слушности, а не отяжливие, зъ нихъ послушенство и повинность до ратуша отбирати. А тутъ же до ратуша надаемъ городовое помѣрное, то есть ведерковое и колодное, жебы хто колвекъ будетъ чавуномъ горѣлку, вѣдеркомъ медь или якую рѣчь мѣрити, а в колодѣ четверикомъ, albo осмачкою, всякое збоже продавати, належній датокъ некому иншому, тилко до ратуша отдавалъ, въ чемъ вѣсемъ, абы якъ п. полковникъ, такъ нѣхто изъ старшины перяясловской помененному войту з мещанами найменшой чинити не важился трудности и перешкоди, пилно упоминаемъ и приказуемъ. Позволяемъ однакъ по одному ремеснику виделити зъ цеху на свою дворовую вигоду п. полковникови, для того жебы вже иншихъ отъ ратуши ремесниковъ не отривано на работизну даремную; иншая зась старшина не маеть, а не ремесниковъ увольняти для себе, а нѣ тежъ за роботу свою кривдити недодаванемъ плати, овшемъ повинни такъ,

якъ надлежить, за свою роботу каждому ремесникови нагорожати слушною платою. О що все пилюно упоминаемъ, подъ неласкою нашою.

Данъ въ Батуринѣ, 6 мая 1692 г.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною^а.

О п у б л и к о в а н о: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 135-136. – № 70.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 102-103. Копія.

№ 118

1692, травня 20. Батурин – Універсал Івана Мазени про відправлення з військовим канцеляристом Григорієм Болдаківським плати у комонний полк Іллі Новицького

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану Іллі Новицькому полковникови комонному, асаулови, обозному, сотникови, атаманом курѣнномъ и всему старшому и меншому того полку товариству, доброго от Господа Бога узичивши здоровья, ознаймуемъ, ижъ ховаючи мы вас добрих молодцовъ в нашей незабвенной ласце, а памятаючи тое, же и прошлого року плата дорочная не дойшла вам, теперъ посилаемъ вас тем всему полку, якъ за прошлий рокъ, такъ и за нинешний належную годовую плату черезъ умисльного висланого нашого, пана Григория Болдаковского, канцеляристу войскового. Которий кгди там до вас у полкъ приидет и подлугъ указу нашого и давного постановленя, реестровне вам тую дорочную плату роздаст. Теди абисте ваша милост вдячне от нас оную приймовали и старалися своими вѣрними службами в кождих оказиях за ордонансомъ на том, такъ монархомъ своим, их царскому пресвѣтлому величеству, яко и намъ, рейментарови одвзычати, о тое пилюно жадаючи, Богу поручаем оних.

З Батурина, 20 мая, 1692.

Звишьменованній гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14788. – Арк. 234. Оригінал. Печатка військава.

^а Нижче написано “съ копій”.

№ 119

*1692, липня 19. Гадяч –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
військового товариша Кирила Дорофійовича
на всі прибутки з його млина на річці Малечі
та на відбирання повинностей від шести чоловік,
що оселилися на його землі*

Их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетман Іоан Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского и кому колвекъ о томъ вѣдати належатимет ознаймуемъ, иж суплѣковал до нас п. Кирило Дорофѣвичъ, товариш войсковий, прекладаючи, иж маеть он купленую греблю, з млиномъ на рецѣ Малецѣ построенимъ, з лѣсомъ прозиваемим Яструбнимъ, сѣножатми и полемъ пахатнимъ и непахатнимъ межи селами Волокитиномъ и Ворголомъ найдуючюся, а доложил и тое в суплицѣ своей, що при том помененомъ купленомъ млину поселилося человѣка з шест од часовъ давних для подкрѣпленя тоеи же греблѣ на его ж грунтах и просил на тие свои всѣ кгрунта купление и млин потвердителного унѣверсалу. Теди ми гетман, уваживши его п. Кирила слушную прозбу, видаемъ сей нашъ унѣверсал, которимъ, яко преречоние кгрунта купление ствержаемъ, позволяючи ему п. Кирилу з млина того при части господарской и часть войсковую розмѣровых приходячих пожитковъ спокойне заживати, такъ надаемъ ему моцъ, абы ж од тих людцовъ шести чоловѣка, поселившихся при мененной греблѣ на его ж грунтах, вшелякое послушенство одбырал до ласки войсковой, мѣти прето хочемъ и пилно варуемъ, абы нѣхто [з] старшини и чернѣ в заживанню тих вишпоменних кгрунтов и вибранню розмѣрових пожитков з млина, также и в отбѣранню повинности од поселившихся тамъ людцовъ ему п. Кирилу жодной и найменшой не чинил перешкоди.

Данъ в Гадячомъ, іюля 19, 1692 року.

Звишьменованний гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20256. – Арк. 2. Копія.

№ 120

*1692, серпня 31. Табір під Пісками –
Універсал Івана Мазепи про оренди в Гадяцькому полку*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Объявляемъ симъ нашимъ универсаломъ господину полковнику гадицкому, старшинѣ полковой, обозному, судѣ, писарю и ясауломъ, сотникомъ, атаманомъ

и всему товар[и]ству, войтомъ, бурмистромъ и всему посполству въ городѣхъ, въ городкахъ и селахъ того полку обрѣтающимся. Дошло намъ вѣдать, что многіе въ полку нашемъ Гадицкомъ межъ чернію чинятца переговоры о арендахъ и о арендаряхъ, что дѣютца имъ досады и тягости, найпаче тѣмъ, что не позволяютъ имъ на крестины и на свадьбу выкурить ихъ своего хлѣба, или на сторонѣ купить вина, а хотя гдѣ будто и позволяютъ, однако всякъ долженъ давать арендарямъ или ихъ шафарямъ явки приносомъ денегъ, курей и овса, а на селахъ отъ привозу, или отъ продажи бочки пива; также и арендари и ихъ шафари вытягиваютъ вымышленной свой будто належашій платежъ, которой поступокъ, какъ познаемъ, зѣло вамъ есть досаденъ. Вѣдаемъ мы, что изъ канцелярії, въ нашихъ имянныхъ заказѣхъ и въ универсалѣхъ, написано то, чтобъ арендари и ихъ шафари такое насильство людемъ не дѣлали, пачеже ко угрожденію черни доложено есть, чтобъ на крестины и на свадьбы всякому вольно было выкурить, или на сторонѣ вдругъ купить дешевою цѣною, а того слова не доложено, чтобъ отъ того куренія вина, или отъ дружной покупки, явки или приносы какія, имѣли арендарямъ и ихъ шафаремъ доходить. А... ..^а брагу и медь безъ препоны продав отъ которыхъ вольныхъ шинковъ не повинны шинкари арендаремъ никакой и на деньгу давать повинности. И есть ли арендари и ихъ шафари дерзаютъ брать отъ куренія вина на кре[с]тины и на свадьбы явки и дачи, и на селахъ отъ продажи бочки пива берутъ какой ни есть платежъ, то въ томъ поступають они своевольно, безъ указу нашего гетманскаго, и такимъ поступкомъ удостоиваютца они у насъ наказанія; но по многой части въ томъ старшина винна, понеже не иному кому, только старшинѣ, стеречь належить, чтобъ сверхъ порядка належашаго, въ универсалѣхъ нашихъ именованнаго, къ отягченію черни ни что такое не дѣлали. И какъ похуляемъ старшинѣ такую лѣность и неосторожность, что имянной воли нашей не дозируютъ и такое отягченіе на чернь допускають, такъ всѣмъ въголе^б симъ универсаломъ нашимъ увѣщаемъ и въ слухъ всякому доносимъ, чтобъ отъ крестинъ и отъ свадебъ за куреніе вина, или за покупку, и за шинки винной ни какой явки, не токмо чеха, но ни денежки, арендаремъ и ихъ шафарямъ не давали, но что въ вольность положено, то безо всякихъ дачъ дабы было вольно. Однако жъ, для порядку належашаго, кто на свадьбу, или на крестины вино ... [курить] будетъ, чтобъ объявилъ старшинѣ и арендарю. А понеже на сторонѣ покупать вино вдругъ по пятидесяти кварть^в только вольно, а меньши не вольно, и кто съ пятьдесятъ кварть не сможетъ, то сорокъ, или тридцать, или двадцать, или десять кварть на такіе брачные и крестинные дѣйства, также на род... .. покупать... .. и арендаремъ и шафарямъ въ такой продажѣ продавать вино кварту по двѣ копѣйки, а не больши того цѣною. Да и за то не меньши намъ приходиться[ся] негодовати на старшину,

^а Тут і далі лакуни з публікації.

^б Так у тексті.

^в В публікації написано “фартъ”, напевне внаслідок помилкового перекладу московськими канцеляристами, відтак це слово передається як “кварта”, таким яким воно є у всіх аналогічних універсалах українських гетьманів, крім того в деяких інших місцях тексту це слово було подано вірно.

что и того не досматриваютъ, дабы въ арендахъ подмѣшеное и мѣроу умаленное не продано было вино, которымъ образомъ нѣкоторые шинкари или шинкарки дерзаютъ безбоязненной въ черни чинить обманъ, и въ томъ увѣщеваемъ, дабы былъ отъ старшины досмотръ, чтобъ квартою прямою вино простое, какъ дѣлаетца въ винокурнѣ, доброе непременно было шинковано. А понеже въ нѣкоторыхъ мѣстѣхъ и прибыли съ арендъ, на общее добро исходящіе, невѣдомо куды и на какіе расходы обращаются, и о томъ хотя вѣдать, посылаемъ по городахъ всѣмъ полку Гадицкого имярекъ, приказавъ ему о томъ спросить урядовъ городовыхъ и намъ привести вѣдомость; того ради чрезъ того высланнаго и сей универсалъ нашъ всѣмъ оглашаемъ, дабы воля наша, въ немъ изображенная, была всѣмъ старшимъ и меньшимъ вѣдома и непременно соблюдена; о семъ увѣщавъ, желаемъ вамъ всѣмъ добраго отъ Господа Бога здоровья.

Данъ въ таборѣ подъ Песками, августа въ 31 день, 1692.

Да тутъ же вамъ всѣмъ, народу посполитому, хотя поноровить, обѣщаемъ, что мы, гетманъ, в будущіе лѣта аренды держати не похочемъ, найпаче когда о томъ будетъ монаршеской, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества указъ; только нынѣ пусть до году и надлежащего сроку люди арендовые тѣхъ шинковъ арендовыхъ додержать безо всякой отъ васъ препоны, дабы число то, которое въ Скарбъ Войсковой дали, не пришло имъ въ потерю; а предъ dokonчаніемъ того году и сроку доложимъ о томъ великимъ государемъ нашимъ, да и старшиною войсковою помыслимъ и со всѣми вами обсылкою писемъ нашихъ посовѣтуемъ, откуда войску охотному... .. на заплату, и на удовольствованіе расходовъ, войск[ов]іе собирать деньги.

Наприкінці зазначено: Сей стовпъ во многихъ мѣстахъ сгниль.

О п у б л і к о в а н о: Источники Малоросійской исторіи, собранные Д.Н. Бантышемъ-Каменскимъ и изданные О. Бодянскимъ. – М. – 1859. – Ч. II. 1691-1722. – С. 8-9.

1693 рік

№ 121

**1693, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
військовому товаришеві Івану Сулимі
зайняти греблю на річці Судості і побудувати млин**

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковникови стародубовскому, старшинѣ его полковой, и каждому, кому о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ суплѣковаль до насъ панъ Іванъ Сулима, товарищъ войсковою, просячи, абисмо ему дозволили ново заняти греблю на рѣчцѣ Судости, уверху млиновъ, на що показоваль онъ намъ и свѣдотство жителей чаусовскихъ черезъ письмо вираженное, же тое новой заняте греблѣ ни чимъ не будетъ перешкою кгрунтомъ. А такъ мы, гетманъ, принявши его, п. Сулимину, прозбу, позволяемъ ему симъ листомъ нашымъ, такъ, на рѣчцѣ Судости, ново заняти греблю и на ней построити млинъ. Пилно однакъ варуемъ, жебы тое его заняте греблѣ, млинамъ, сѣножатемъ и инимъ людскимъ кгрунтамъ отнюдь не было переполою; хочемъ теде мѣти и приказуемъ, абы ему въ томъ ништо зъ старшины и чернѣ наименше не чинилъ перешкою й трудности.

Данъ въ Батуринѣ. Генваря 10, року 1693.

Звышъменованный гетманъ, рукою властною^а.

О публіковані: Сулимовский архив. – К. – 1884. – С. 10-11. – № 11.

№ 121а

**1693, січня 12. –
Витяз з універсалу Івана Мазепи про підтвердження
прав Антонія Максимовича на ґрунти в Смолігівці**

Суплѣковаль до насъ панъ Антоній Максимовичъ, житель кієво-печерській, просячи підтвержателного унѣверсалу нашего на кгрунта купленние, поля, лѣси, сѣножати и дуброви, въ Любецкомъ уездѣ, на урочищи, Смолеговци

^а Наприкінці зазначено “Съ копій”.

прозиваеомъ, з килкома людьми, тамъже въ Смолѣговци осаженимы, якіе то ему Антонию, тіе всѣ іменованніе кгрунта отъ небожчика тестя его Стефана Отроховича, бывшего войта чернѣговского, суть лекгованы и въ вѣнѣ за его, Антона, женою отданы, съ купнимъ правомъ и ствержающею монаршою іхъ царскаго пресвѣтлаго величества грамотою, теди мы, принявши у себе его, Антония, прозбу, подтверждаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ до уживання спокойного тие всѣ вишей менованніе, въ Любецкомъ уездѣ лежащие, кгрунта, яко то есть.

О публіковано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 301. В публикації має назву: “12 янв. 1693 г. получили слѣдующій универсалъ гетмана Мазепы”.

№ 122

1693, березня 13. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи Макошинському дівичому монастиреві на млин

Их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всѣмъ старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого и кому колвекъ о томъ вѣдати надлежатиметь, ижъ доносили намъ честная ігуменія и всѣ сестри монастира дѣвичого Макошинского¹⁷⁰, же нѣкоторые люде чинятъ имъ перешкоды в пожиткахъ кола ступного, якое имъ при двохъ колахъ мучныхъ на греблѣ Хвесювской еще отъ антецессоровъ нашихъ есть надано, а отъ насъ потвержено. Теди мы, хотячи тое нашихъ антецессоровъ надане и наше потвержене ненарушне заховати, пилно черезъ сий нашъ унѣверсалъ приказуемъ, абы имъ нѣхто на той греблѣ Хвесювской, якъ в двохъ колахъ мучныхъ, такъ и в третьемъ ступномъ, якое здавна в ихъ есть владзѣ, найменшее не чинилъ перешкоды, под суровымъ войсковымъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 13, 1693 року.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсалъ Мазепинъ о колѣ ступномъ. 1693.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1. – Спр. 15. Оригінал. Печатка військова.

*1693, квітня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав Лубенського Мгарського монастиря
на подаровану Лісницькими половиною
Товстого лісу біля міста Шишак*

Ихъ царского пресвѣтлого велич: Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ нашимъ ознаймуемъ оунѣверсаломъ. Ижъ показовалъ намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Іпатій Горбачевский, ігуменъ монастиря Мгарского Лубенского, данийъ себѣ и всей братіи записъ отъ велебной госпожи Екатерины Лесницкой и синовъ еи Данила, Дмитра и Івана Лесницких, в которомъ записѣ виражено, же легговала она, госпожа Лесницкая з сидами своими помененными, вѣчними часи половиною власного своего лѣсу, прозиваемого Товстого, ведле мѣста Шишаку¹⁷¹ будучого, з сѣножатми на обытель святую Мгарского монастиря, з особливою горливости своею ку тому мѣстцу святому, на богомоле за спасеніе свое, а якъ того лѣса половина ест у себе велика, и якими окопами обведена, виразне о томъ в записѣ мененномъ доложено. Просиль прето онъ отецъ ігуменъ мгарский нашего собѣ на тую мененного лѣса половиною стверженя. Мы теди гетманъ по его превелебного отца ігумена прозбѣ видаемъ сей нашъ унѣверсаль, в которомъ ствержаючи тое на монастирь Мгарский отъ госпожи Лесницкой половиною лѣсу легговане, мѣти хочемъ и рейментарско варуемъ, абы жаденъ з старшини и черни войскових и посполитих людей и найменшой ему отцу ігумену мгарскому и всей братіи в владѣню мененной половиною лѣсу пререченого не чиниль кривди и долегливости, то естъ жебы нѣхто не важился оного лѣсу пустошити, под срогкимъ каранемъ войсковим, пилно и повторе варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25, 1693 року.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 63 зв.-64. Копія, має назву “Гетмана Іоана Мазепи на байракъ Товстий унѣверсалъ потвердителный”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 133. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1693, травня 14. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання
на війтівський уряд чернігівському війтові
Йосифу Іовлевичу половини прибутків
з Яхимівського млина*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ всей старшинѣ і чернѣ Войска іхъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и кождому кому колвекъ о томъ вѣдати належит: ижъ супликоваль до насъ п: Іосифъ Іовлевичъ, войтъ чернѣговскій, просячи собѣ нашого рейментарского респекту ласкаво, жебы могль млина, слывучого Яхимовского под Чернѣговомъ на рецѣ Бѣлоусѣ стоячого, части войсковое розмѣровыхъ пожитковъ заживати, а докладаль в суплѣцѣ своей тоє, же и прешлии небожчики войты чернѣговские Григорій Яхимовичъ и Степанъ Отроховичъ тыхъ розмѣровыхъ приходовъ за бывших гетмановъ антецессоровъ нашихъ *оттоля* уживали. Мы теды вѣдаючи тоє, же видалисмо унѣверсалъ нашъ гетманскій овдовѣлой п: Отроховичовой, бывшой войтовой, на всѣ пожитки з того млина припадаючие, злецилисмо были пану полковникови чернѣговскому в той мѣре розыскъ учинити, з якого показалося такъ, ижъ перед тимъ з оного млина Яхимовского до ратуша чернѣговского пожитки частей войсковыхъ арендовимъ способомъ отбирано, а потомъ тьи части войсковыи надани zostали на урядъ войтовства чернѣговского, а не на самого особу, зачымъ мы гетманъ позволяемъ ему п: Іосифу Іевлевичу, войтови чернѣговскому, на урядъ войтовскій з пререченого млина Яхимовского *половину* розмѣровыхъ пожитковъ отбѣрати, а другою половиною п: Отроховичовая, яко господарскою повинна контентоватися, в чомъ абы ему п: войтови ни *от* кого зъ старшихъ и меншыхъ не дѣялася жадная перешкода, мѣти хочемъ и приказуемъ, а яко тьи розмѣровие приходи мають по половинѣ дѣлиты, такъ и гребля оную помененныи особи п: войтъ і п: Отроховичовая повинни гатити с полною своею працею, тоє тутже всемъ унѣверсаломъ нашимъ докладаемъ.

Данъ в Батуричѣ, [мая 14]^а, 1693 году.

Звишменованій гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (13). – Арк. 95 зв. – 96. Копія, містить лише рік видання.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 37 зв.-38. Копія з датою 14. 05. 1693.

^а Вставка в дужках за копією – ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 37 зв.-38. Копія.

^б Перед підписом зазначено: “в подлѣного подпись такоу”, після підпису написано: “в подлинного унѣверсалѣ войсковая печат”.

№ 125

**1693, червня 19. Батурин –
Універсал Івана Мазепи Київському
Братському монастиреві на захист від спустошення
монастирських лісів біля Карпилівки,
Косачівки і Выповзова**

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого по[лковни]кови киевскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманом з[о всѣмъ това]риствомъ, войтомъ з посполствомъ и кождому, кому колвекъ вѣдати належить, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ. [...] тутъ у нас отцеве законники монастира Братцкого [...] прекладали намъ, же ихъ монастирскимъ лѣсамъ около [...] Карпиловки и сель Косачовки и Выповзна, маетности и [...] чимъ великие дѣются шкоды от околичныхъ жителей, такъ безъ оцадку ихъ пустошат, в чомъ просили нашего реиментарского заступленя. Зачимъ приказуемъ пилно симъ нашимъ унѣверсаломъ, абы жаденъ з старшини и чернѣ, и из [пос]политихъ людей, в тии лѣси вежджати, и внѣвецъ ихъ пустошити не важилъся, а хто бы зхотѣлъ собѣ в оной пуци на потребу дворовую якого способного дерева вирубати, таковий повиненъ на тое законниковъ монастира Братцкого просити позволеня, якого они ему не отмовятъ, абы слушное быти окажется.

Дан в Батуринѣ, юня 19, рок 1693.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: універсал гетманській на оборону пуци Карпиловской. 1693. Запрещеніе Карпиловской пуци пустошитъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 216 Д. – № 24. – Арк. 2. Оригінал, пошкоджений. Печатка військава.

№ 126

**1693, жовтня 2. Батурин –
Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику
скасувати в полку воєнні приготування з огляду
на зникнення небезпеки ворожого нападу**

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику лубенській!

По вѣдомостяхъ, якіе насъ передъ симъ зъ Запорожья были зайшли о приходѣ непріятельскомъ бесурманскомъ подъ городи краю Малороссійского побережья, любосмо были и заслали такій вашей милости указъ нашъ, абысь сотенъ всѣхъ полку своего товариство до себе скуплялъ, и велѣлъ онимъ во

вшелякіе военные приспособлятися запасы: однакъ, кгда теperь свѣжо зъ того боку Днѣпра певную такую повзялисмо вѣдомость, же тіе же пріятели, якіе подь городи тутейшіе намѣрили были свой приходъ, не вѣдать для чего пришовши подь Ставища¹⁷², завзяли свой трактъ въ сторону полскую, яко бы на Волюнь, а Нурадинъ солтанъ зъ Крыму зъ своими ордами въ тожъ, побывавши подь городами слободскими, вернулся до своихъ назадъ поганскихъ жилищъ. Яко теда уже по такой вѣдомости ихъ тутъ подь городи малороссійскіе украинные не сподѣватися непріятельскаго приходу, такъ симъ листомъ нашимъ зъ умыслу вашей милости засылаючи, прекладаемъ, абысь, по отобраню оногo, скупленіе полку своего сотнѣ розпустили по ихъ домовкахъ, ховаючи товариство на иншую военную впередъ потребу. Тое вашей милости наменивши, ему жъ засылаемъ зичливое наше рейментарское поздравленье.

Зъ Батурина, октоврїа 3^а дня, року 1693.

Вашей милости зычливый прїатель Иванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на полулистѣ. На оборотѣ отмѣчено: копія зъ листу панского слово въ слово переписана.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 18), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

Опубликовано: Стороженки. Семейный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 568. – № 501. Передрук з АЗР. – Г. 5.

№ 127

**1693, листопада 16. Ропськ –
Універсал Івана Мазени про дозвіл генеральному
осаулу Андрію Гамалії, стародубському
полковникові Михайлові Міклашевському
та стародубському війту Спиридонові Шираю
побудувати поташні буди**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, их царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ознаймуем симъ нашим унѣверсаломъ кождому, кому бы колвекъ о том вѣдати належало: иж позволилисмо пану Андрею Гамалїи¹⁷³, асауловѣ нашому войсковому енералному, пану Михайлу Миклашевскому, полковникови стародубовскому, и п. Спиридону Шираеви, войтови тамошному в краях полку Стародубовского стародубовскому, на одномъ мѣстцу межи Мглиномъ¹⁷⁴ и Почеповомъ¹⁷⁵, обискавши в пушах способніе на тое положеня, завести буды и робити в нихъ поташъ, албо смалчугу, в томъ теда абы онимъ нѣхто не чиниль

^а В заголовку публікації датовано 2 жовтня, так само як і в АЗР.

перешкоди. Пилне симъ нашим виразнимъ унѣверсаломъ варуемъ. Однакъ и тое докладаемъ, абы ж *от* будь онихъ нѣкому з обивателей полку Стародубовского в власнихъ ихъ грунтахъ жадное не наносилося утиснене.

Данъ в Ропску, ноевр: 16. Року 1693.

Звышьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк. 63-63 зв. Копія.

№ 128

*1693, листопада 28. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заборону обивателям,
що проживають між Десною і Сеймом,
брати деревину в борах та лісах біля Новгородка,
належних Чернігівській архієпископії*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и кождому зособна обивателемъ, межи Десною и Сеймомъ найдуючимъся, ознаймуемъ. Ижъ по пастирскомъ ясне в Богу преосвященного, его милости господина *отца* Феодосія Углицкого, архієпископа чернігѣвского и новгородского, предложенню, зрозумѣвши и уваживши, же бори и лѣсы по томъ боку рѣчки Белицы *от* Новгородка¹⁷⁶, албо *от* села Шатришчѣ до посессии его пастирской милости належат; приказуемъ пилно симъ листомъ нашимъ, абы жаденъ з околичныхъ жителей мѣськихъ и сѣлскихъ в оные вежджати, и дерева и дровъ вывозити, не важилься под срокимъ караннемъ войсковымъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврия: 28. Року 1693.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Листъ оборонный на лѣсы и бори за рѣчкою Белицею будучи.

Іншим почерком додано: унѣверсаль гетмана Мазепи на бори и лѣси по томъ боку рѣчки Белицѣ катедралніе.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 146. Оригінал. Печатка військава.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 782. – Арк. 1. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленного подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 129

*1693, листопада 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про повернення
до послушенства Леонтію Полуботку громад сіл,
володіння якими він раніше був позбавлений*

[Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и кождому зособна]^а, а именно вам, войтом и всем громадам сел тих, которые по грамотах государских и универсалах наших п. Леонтий Полуботок в своей области и в полной державе мел, ознаймуем, иж любо он п. Леонтий Полуботок, взглядом певной уразы нашей, якая нас от него часу певного долегала, от тих сел по указу монаршому и нашому повелено был отдален и отчужден, теды кгда теперъ оного п. Леонтия Полуботка до своей мы ласки рейментарской знову принялисмо и его ховати зуполне обецуем в потомные часы, прето вам всем войтом и громадом его сел всех, под его властью и державою будучих, пилне приказуем, жебысте его п. Леонтия Полуботка, за власного своего пана и державцу узнавши, всякое ему першое послушенство и повиновение неогудное и неленивое, а поготовью во всем неотмовное чинили, отдавали и цале помнили свою от вас же ему приличную повинность и данину, яко власному своему пану, приходячую, в том вам мененным войтом и громадам его сел нашу таковую волю рейментарскую неотменную виразивши, и жеби над оную намней иначей не было, сурово приказуючи, жебы нашой ж воли такой гетманской в том ниhto из старшины войсковой и посполитой нарушати и наражати не смел и не важился, пилно, пилно и строкго сим универсалом нашим варуем.

[Данъ в Батуринѣ, ноеврия: 29. Року 1693.

Звишь менованний гетман, рукою власною].

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 73. Копія, має заголовок “1693 г. ноября 29, из Батурина. Начало обычное, а далее:”.

№ 130

*1693, листопада 30. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про права колишнього
коронівського сотника Тихона Довгелі на слобідку
Царівку з млином та на Сохачівський хутір*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

^а Інтитуляція, частина інскрипції, дата та підпис подані в реконструкції за формою універсала від 28 листопада 1693 року.

Вамъ сотниковѣ короповскому, атамановѣ, войтовѣ, и всѣмъ обывателямъ тамошнымъ, ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ мы в неперемѣнной ласце нашей маючи пана Тихона Довгеля¹⁷⁷, бывшего сотника короповского, заховуемъ при немъ слободку, называемую Царевку, под которою и млинъ его ж п. Довгелѣ, прозываемый Гвынтовческій, стоитъ, теде вамъ, жителемъ царовскимъ, пилно приказуемъ, абысте п. Тихону Довгелѣ належитое отдавали послушенство и в своей повинности найдуючися не були ему спречными. А любо на усилъное прошеніе васъ всѣхъ обывателей короповскихъ позволилисмо з села Сохачовѣ роковую повинностъ вамъ вибрати и до далшой волѣ нашой, тихъ людей сохачовскихъ мѣти в послушенствѣ до ратуши мѣской, однакъ варуемъ пилно, абы при хуторѣ своемъ, тамъ же в Сохачахъ будучомъ, якъ кгрунта купленніе, такъ на плитахъ^a дрова і иніе рѣчи придбаліе, панъ Тихонъ Довгеля без жадной перепоны могъ мѣти в спокойномъ заживанню и владѣнню.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 30, 1693 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1038. – Арк. 9. Копія.

Там само. – Арк. 11. Копія.

№ 131

1693, грудня 6. Батурин –

***Наказ Івана Мазепи пані Семеновій повернути козаку
Ярмолі Нагорному коней та не завязати відбувати
козацьку службу і користуватися козацькими правами***

Моя ласковая пане Семенова.

Занесл перед нас скаргу свою Ярмола Нагорний, козак и жител семионовский, прекладаючи, же, яко дед его и отец войсковую отбували козацко нелениво службу, а в. м[илость] будто, его потягаючи до подданства, велела взяти у его двое коней. В чом просил он Ярмола нашего себе рейментарского заступления, теде мы, по его прозбе и жалобе пишем сей лист наш до в. милости, жадаючи, абыст если так ест, як он Ярмола тут нам предложил, что его дед, и отец его, козаковували, и он туюж военную, горячою охотою, мислить отпраовати службу, велела коне взятие ему Ярмоле привернути и не боронити козацко служити, и волностей, так як и иншие товаришы войсковые, заживати. Тое наменивши, зычим в. милости доброго здоровья.

З Батурина, декаврия 6 д[ня], 1693 року.

В. милости зичливый Иван Мазепа, гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 179. Копія.

Опубликовано: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 48-49.

^a Так у тексті копії.

1694 рік

№ 132

*1694, лютого 1. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволів
київського митрополита та чернігівських архієпископів
ченцям Можневському і Щирському відновити
під Любечем для чернецького життя
печеру Антонія Печерського*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуем симъ нашимъ писанемъ всей старшинѣ и чернѣ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливо пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникови любецкому и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит: ижъ видячи мы гетманъ писма пастырские ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Варлаама Ясинского, митрополиты киевского, ясне в Богу преосвященного блаженное памяти небожчика отца Лазара Барановича, также и ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Феодосія Углицкого, архієпископовъ чернѣговскихъ, выражающие в собѣ архієрейское благословеніе, даное честнымъ отцам, ієродіакону Іонѣ Можневскому и монаху Іннокентію Щирскому на иноческое уединенное житіе, якое мают оны поблизу города Любеча¹⁷⁸, и трудолюбіемъ своимъ устрояютъ тамъ пещерное дѣло, где преподобнаго отца нашего Антонія Печерского пещера прежнихъ вѣковъ бывала, ствержаемъ тое симъ унѣверсаломъ нашимъ, позволяючи онымъ при томъ пустинножителномъ мѣстцу коло побожного своего умыслу мешкати. В чомъ же абы имъ ни отъ кого не дѣялася перешкода, мѣти хотимъ и приказуемъ. А яко оны преречоныи иноки, при своемъ безмовномъ законничомъ житіи презъ обѣщали жадныхъ и наименьшихъ кгрун[то]в людскихъ, в околичности тамошней будучихъ, обнимати и подъ себе горнути, такъ оныи гетманъ пишно варуемъ того, абы каждому зъ жителей любецкихъ и околичныхъ селянъ, хто якие колвекъ кгрунта и угодіа свои тамъ мает, волно было оныхъ безъ наименьшее отъ оныхъ законниковъ трудности и кривды заживати.

Данъ в Батуринѣ, февруаріа 1. Року 1694.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: універсаль гетманский, позволяющий і похваляющий копане пещери.

ЦДІАК України. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 14. Оригінал. Печатка військова.

№ 133

*1694, березня 23. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав значного військового товариша
Микити Якимовича на куплений ним хутір*

Пресвѣтлѣйшаго [и] державнѣйшаго великого государя, его^а царского священнѣйшаго^б величества Войска Запорожскаго обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сѣмъ нашимъ универсаломъ всѣмъ, кому колвекъ о семъ вѣдать надлежить, меновите пану полковнику стародубовскому изъ старшиною, а особливо сотнику стародубовскому зъ урядомъ, ижъ вышедши изъ Польши шляхтичъ Никита Екимовичъ, знатный товаришъ нашъ войсковый, чрезъ суплику свою просилъ стверженья купленнаго имъ хутора близъ рѣчки Снови съ населенными имъ четирма двориками людей; мы теды гетманъ, респектуючи впредь до услугъ войсковыхъ, той хуторокъ ему, пану Екимовичу, ствержаемъ; вѣдаючи прето вся старшина полковая, абы ниhto во владѣнью тымъ хуторомъ ему, пану Екимовичу, абы не важились жадной найменшой перешкоды чиниты, пилно жадаемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, 1694 года, марта 23 дня.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф.2. – Спр. 27562. – Арк. 5. Копія.

№ 133а

*1694, квітня 10. –
Витяг з універсалу Івана Мазепи про дозвіл
генеральному писарю Василю Кочубею осадити
хутір на річці Улиці*

Респектуючи мы, рейментаръ на значные и працовитые въ Войску ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкомъ заслуги и въ дѣлахъ писарскихъ

^а Так у тексті, можлива дата у копії помилкова, оскільки мало б бути “ихь”.

^б Так у тексті копії.

^а Перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису написано “М. П.,” “Арх. Черн. Дв. Деп. Собр., д. № 4876, л. 33 об.”.

уставичные труды пана Василія Кочубея, писара войскового енерального, надаемо ему ку потребе и выгоде господарской мѣйсце въ уезде Новгородскомъ, на рѣчце Улицѣ¹⁷⁹, к границам Трубецким, на заняте хутора для доволности дровъ, где позволяемъ ему жъ, пану писарови енеральному, тотъ хуторъ осадю людей устроити, яко того будетъ вытягати потреба.

О п у б л и к о в а н о: Модзалевский В. И. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526. В публикації має назву: “10 апрѣля 1694 г. получилъ универсалъ гетмана Мазепы:”.

№ 134

1694, квітня 28. Батурин – Універсал Мазепи про підтвердження прав лохвицького протопопа Петра Імшанецького на млин-вешняк у селі Пісках

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, особливе пану полковникови лубенскому. *Иж* пречестный отецъ Петро Імшанецкий, протопопа лохвицкий, презентоваль через свою суплѣку намъ тое: же купилъ млынъ вешнякъ в селѣ Пѣскахъ под мѣстомъ Лохвицею зветшилий и тепер своимъ власнимъ коштомъ реставровавъ оный, и построилъ тамъ о трох колахъ, якъ бы совершенно можетъ з оных себѣ мѣти пожитокъ, просилъ tedy онъ пречестный отецъ Імшанецкий, нашего гетманского на тотъ млынъ себѣ потверженя. Зачимъ мы, давши тому его прошенію у себе мѣстце, якъ ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ тотъ его млынъ, так и позволяемъ з него *ж* всякіи пожитки розмѣровые, то есть господарскую и войсковую часть ему *отцу* Імшанецкому до ласки нашей войсковою отбирати. Вѣдаючи tedy о таковой волѣ нашей гетманской, абы ниhto в томъ *отбираню* з того млына всякихъ пожитковъ, ему, пречестному *отцу* протопопѣ лохвицкому жадной не важилься чинити перепоны и трудности, симъ нашимъ унѣверсаломъ варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 28, 1694 року.

Звышъименованный гетман, рукою власною.

На арк.2 написано: унѣверсалъ на млынъ пѣсковский.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 26027. – Арк.14-15. Оригінал. Печатка військова.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 58065. – Арк. 1. Копія.

№ 134а

*1694, червня 21. Батурин –
Універсал Івана Мазепи жителям села Устя
щодо виконання повинностей на користь
призренського митрополита Никодима
згідно розпоряджень залишеної ним особи*

Вам атаманови и всему товариству, войтови и всему посполству села Устя, сим нашим универсалом ознаймуемъ, иж, яко тут всегда при боку нашом в Батурины жіючому ясне в Богу преосвящен[ному] его мил[ости] г[осподи]ну о[тцу] Никодыму, митрополиту призринскому, надалисмо село тое Устье в область, и всякіе послушенства и повинности з тяглых людей одбирати позволилысмо, так и тепер, кгда его милость одъязжает в Киев по своих певных дилах, сым листом нашим засылаючи вас, приказуем, абысте тяглые люде, тому кого его м[илос]ть на своем мистцу в дворци оставыть, всякое послушенство и повинность роковую, якая колвек належыт, отдавали.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 57488. – Арк. 109. Копія.

№ 135

*1694, червня 13. Батурин –
Наказ Івана Мазепи про обов'язок сарської,
крутківської та петрівської громад ремонтувати
військову Сарську греблю, на річці Пслі*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іванъ Мазепа.

Вамъ атаманамъ сарскому, кротковскому и петровскому зъ товариствомъ, такожъ и войтамъ сѣль тыхъ же зъ посполствомъ, сымъ нашимъ писанемъ сурово приказуемъ, абисте подлугъ давнихъ обыкновений войсковую нашу Сарскую, на Пслѣ будучую, съполнымъ шарваркомъ, гагили греблю; а если бы такъ, подлугъ сего унѣверсалу нашего, досить волѣ нашой не сталося, теды не тилко вы атаманя и войти зъ тамошными жителями сурового не уйдете караня, але и державци ваши подъ великую нашу гетманскую подпадутъ неласку и овое жъ каране, абы такъ, а неиначе было, и повторе пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 13 дня, 1694 року.

Звышьменованный гетманъ, рукою власною.

Опубликовано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – Матеріали для истории Южной Руси. – № 14.

Яковлева Т. Г. “Археграфічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

№ 136

1694, липня 17. Батурин – Дарчий лист Івана Мазепи про надання двох млинів Чернігівській архієпископії

Я, нижей подписанный, ознаймую симь моимъ записомъ каждому, [кому] о томъ вѣдати належит, тепер и на потомъ будучимъ, ижъ маючи я попеченіе о душѣ моей, тепер за живота моего з доброй волѣ и здорового розмислу власніи мои кгрунта, именно два млины на рѣчцѣхъ Белицѣхъ mezi Глуховскимъ и Новгородскимъ уиздами, власнимъ моимъ коштомъ построенные, надаю й легкую вѣчне до престола архієпископії Чернѣговской, поневаж и рѣчки тоей берегъ одинъ подлугъ границъ нынѣшныхъ до архієпископії, а другій до войскової области належит.

Якое то мое надане и легкація маетъ быти в поссесію настирского престола одобрена по моей смерти. Мѣти теды хочу, жадаю й пилно варую, абы в обняту и владѣніи тыхъ млыновъ пастыревѣ его милости на томъ престолѣ сѣдячому, и его намѣстникомъ, а потомъ сукцессоромъ ниhto, яко з крвныхъ моихъ близкихъ и далекихъ, такъ и з войсковыхъ старшихъ и меншихъ людей, найменшой не чинилъ перешкоды. Для чого сей мой записъ крѣпко ствержаючи, власною рукою моею подписалемъ, и печатъ войсковую розказалемъ на немъ притиснути.

Данъ в Батуринѣ, іюля семогонадцят, тысяча шестсотъ девяностъ четвертого року.

Іоанъ Мазепа, гетманъ Войска ихъ цар: прес: велич: Запорожс:^а

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 56258. – Арк. 41. Копія.

№ 137

1694, липня 31. Батурин – Універсал Івана Мазепи Київському Михайлівському монастиреві про звільнення монастирських людей, поселених біля села Вигурівщини, від військових повинностей і податків

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови киевскому, сотникови тамошнему, также войтови зо всѣми майстратовими тамошними. Ижъ донеслъ намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Силвестръ Головчиц, ігумень михайловский киевский, же купилъ онъ часть землѣхъ близко маестности манастира своего села Вигуровщини, на которой части землѣхъ осадѣвъ килка человекъ волоскихъ людей, и просилъ нас,

^а Наприкінці зазначено: “мѣстце печати рейментарской”.

абысмо уволили тых его людей *от* подачокъ и всяких войсковых повинностей. Теды мы, гетманъ, принявши тое его *отца* игуменово прошеніе, даем ему сей нашъ оборонний унѣверсаль, через который мѣти хотимъ и приказуем, абы ни хто з старшини и чернѣ не важился потягати тых его волоских людей до войсковых подачокъ и до жадных повинностей.

Данъ в Батуринѣ, іюля 31. Року 1694.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: унѣверсаль оборонний людей на футорѣ Ризицином, гетмана Мазепи 1694, іюля 31, и вволности [от] всяких податей воинскихъ людей вновь поселенных.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 216 П. – № 48. Оригінал. Печатка військова.

№ 138

**1694, липня 31. Батурин –
Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові
щодо покарання козаків Переяславського полку,
які завдають збитки Київському Межигірському
монастиреві в його володіннях, розташованих
на території полку**

Их царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пане полковнику переяславский, доносил намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Феодосій Васковскій, игумень монастыра Межигорского, з братією жалостне прекладаючи, ижъ в кгрунтахъ ихъ монастирскихъ, еднихъ наданых, а других и купленыхъ, в полку в. милости лежачих, дѣется имъ *от* полчанъ вашихъ кривда и долегливость. Яко теды тое недобре дѣется, ижъ во власномъ своемъ оны *отцеве* межигорскіе, узнаютъ обиду, такъ черезъ сей унѣверсаль нашъ реиментарско варуемъ, абы нѣхто жадныхъ имъ в ихъ власнихъ кгрунтахъ не важился задавати трудности и чинити кривды. А тутже и в. милости пане полковнику пилю приказуемъ, жебыс, если коли на кого з полчанъ вашихъ доведутся тие кривды, неотволочную чинилъ онымъ *отцомъ* межигорскимъ з такового справедливость.

Данъ в Батуринѣ, іюля 31 д[ня], 1694 року.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: *от* его мил: пана гетмана Мазепи до его мил: пана полковника переясловского в справе о кривдахъ в кгрунтахъ переяславскихъ *от* полчанъ. 1694, іюля 31.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 138. Фотокопія з оригіналу.

**1694, серпня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання Андрію Лизогубу
села Стара Почепина та про підтвердження
його прав на млин на річці Кості**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуем сим нашим унѣверсалом всей старшини и черни Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского, и кождому, кому би колвекъ о томъ вѣдати надлежало, ижъ мѣючи мы гетман по милости всемогущаго Бога и монаршой ихъ царского пресвѣтлого величества власть всякии в Малой России устроевати порадки, респектом пана Михайла Миклашевского, полковника стародубовского, значних в Войску Запорожскомъ услугъ, також и Евфиміа Лизогуба, хорунжого войскового енералного, зятеви его пана полковника стародубовского, синові пана хорунжого енералного, пану Андрею Лизогубови, видячи и в оном самом до тихже войсковихъ услугъ способность, надаем село Старое Почепина в уездѣ Почеповскомъ лежачое, также и млин на рецѣ Кости о трох колахъ стоучий, суммою грошей пана полковника помененного куплений, ствержаем, позволяючи ему, яко оное село мѣти в своей державѣ, и з посполитихъ людей, кромѣ козаковъ, вшелякое належитое отбирати послушенство, такъ и з млина оногo приходячихъ вшелякихъ розмеровихъ пожитковъ, о чомъ то естъ при господарской части и частъ войсковую на свой отбирати пожитокъ, в якомъ того села заживанню и в отбиранню з млина пререченного приходячихъ розмеровихъ пожитковъ, абы нѣхто з старшини и чернѣ теперъ и на потомъ будучіе часы жадной и найменшой не важился чинити перешкоды, трудности и долегливости, мѣти хочемъ и рейментарско варуемъ.

Дан в Батуринѣ, августа 10, 1694 году.

Звишьменованный гетман, рукою власною^а.

ЦДАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20257. – Арк. 1. Копія.

^а Перед підписом зазначено “У подлинного унѣверсалу при печати войскової подпису руки подлинной”.

*1694, вересня 15. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
значного військового товариша Семена Ялинського
на млин, на річці Білоус*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Иванъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и каждому зъособно, кому о томъ вѣдати надлежить, а имено пану полковнику черниговскому, старшинѣ полковой, сотникамъ, атаманамъ городовимъ и всему старшому и меншому товариству, также войтови черниговскому, бурмистромъ и всѣмъ мѣщанамъ тамошнимъ, и всѣмъ обивателямъ полку Черниговского ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ панъ Семень Ялинскій, товаришь войскової значній, а обиватель черниговскій, презентоваль намъ поважное право святой памяти ясне въ Богу преосвященного господина отця Лазаря Барановича, архієпископа черниговскаго и новгородскаго, собѣ на млинъ бѣлоускій, прозиваемій Старій, на рець Бѣлоусѣ о двухъ колахъ мучнихъ, а третомъ ступном, стоячій, за многолѣтніе услуги, праці и кошти пороненние, отъ его жъ преосвященного архієпископа черниговскаго въ вѣчную область и державу пушеніи, данное, и просить насъ о тоє, абисмо ему того млина посессію, въ которомъ и часть мельницкую купиль властними своими грошми, нашимъ гетманскимъ универсаломъ подтвердили, теды мы, слушнои прозбѣ его прихилившись, а маючи въ Малороссіи власть и моць всякіє порядки нашими рейментарскими росправами^а устроивати, даемо ему пану Ялинскому сей нашъ унѣверсалъ, которимъ мененного млина вѣчную посессію и владѣніє зъ зуполнимъ оного пожиткованьемъ ему пану Семену Ялинскому самому, малжонце, а по нихъ и потомкомъ ствержаємъ и укрѣпляємъ, варуючи пилно того и с[т]рого приказуючи, жебы ему пану Ялинскому, жонѣ его и потомкомъ его жъ в держаню и пожиткованю того млина всего жаденъ зъ старшины войскової и посполитой и ниhto иншій найменшой трудности, перешкоди, пренагабання не смѣль и не важился чинити, и нѣякимъ способомъ задавати, якобы онъ панъ Ялинскій, жона и потомки его найспокойнѣ, а вѣчисто, яко вѣчистимъ правомъ, собѣ на тотъ млинъ наданнимъ, владѣли онимъ, и яко власнимъ своимъ пожитковали, а кгда и греблю тамошнююѣжъ своимъ коштомъ и працею всегда направуетъ^б и въ ставу того жъ ловля рыбная ему жъ властному належить, теди бы и въ томъ ставу жаденъ з бѣлаускихъ козаковъ и мужиковъ, и ниhto иншій, ловлею рыбы ему шкоду чинити не важился, симъ же унѣверсаломъ нашимъ с[т]рого, подъ виною неотступною виновнимъ вязенья, впредь приказуемъ и зостерегаемъ.

Данъ въ Батуринѣ, 15 сентября, року 1694.

Звышьменованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Сообщ[ил] И. Ефименко.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 12.

^а В публікації друкарська помилка – “росправати”.

^б В публікації – “направуютъ”.

№ 140

*1694, листопада 12. Батури́н –
Наказ Івана Мазепи жителям села Строків
беззаперечно виконувати належні повинності
на користь свого державці,
хорунжого Переяславського полку Олександра Сулими*

Вамъ войтови и всѣмъ мужамъ села Строчкова, нехай будетъ вѣдомо, ижь будучи тутъ в Батури́нѣ, панъ полковникъ вашъ переяславскій далъ намъ справу, же на п. Александра Сулиму¹⁸⁰, хоружого полкового, щосте скаржилися намъ и будто онъ барзо необиклими взятками и збытною роботизною васъ утеснялъ, тое не довелоса; зачимъ мы ганимъ вамъ тотъ поступокъ неслушный, жесте насъ важилися своїми змышленими плетками турбовати. А такъ впередъ, абысте занехали насъ своею суплѣкою турбовати впередъ. А теперъ конечно оному п. хоружому, жебысте по прежнему поволными оказовалися и во всемъ, що належить, якъ иншимъ державцамъ подданые чинять повинность, послушенство и звычайную повинность дорочную отдавали безъ спереки, о тое васъ упоминаючи, Богу поручаемъ.

Зъ Батурина, 12 ноеврія 1694 року.

Звышьменованый гетманъ, рукою власною^а.

О публіковано: Сулимовский архив. – К. – 1884. – С. 12. – № 13. Наказ в публікації має назву “1694 г., 12 ноября. Универсалъ гетмана Мазепы, подтверждающей переяславскому полковому хоружему Александру Сулимѣ село Строчковъ”.

№ 141

*1694, грудня 12. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав на маєтності чернігівському полковникові
Якову Лизогубу*

[Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣй]шихъ великихъ государей, ихъ царского [пресвѣтлого величества] Войска Запорозского гетман Иван Мазепа.

[Всей] старшыне и черни и кождому, кому колвек о томъ ведати належа[тимет ...] полковникъ черниговский, абысмо ему потвердили село Сосновку [... ...]му кгрунтами в томъ же селе и около села лежачими, также [... пост]роеный о двухъ мучныхъ, а третьимъ ступномъ млын, а при [...] новыхъ млынахъ в полку Черниговскомъ при гребле прозивае[мой ... на]зиваемыхъ Дяговцевскихъ, в Дирчине селе на реце Снов [... ... Лю]бецкой сотни кгрунтъ втожъ куплений, где й селца две се[... ...]

^а Наприкінці зазначено “Съ подлинника”.

речце Муравле¹⁸¹, под селом Слабином о колах двох [...] построений, под Андреевкою селом греблю купленую про[...] коштом построений. Теды мы, принявши его пана пол[ковника ...] том его значних и давных в Войску Запорозском услуг тые [...] ствержаем универсалом, позволяючи ему самому и потом [...] от]бирати з посполитых людей, кроме козаков, якии при [... по]слушенство, а з млынов все приходячие отбирати по[житки... ..], а так мети хочем и рейментарско варуем, абы ништо [ему в] том владеню тих сел и в отбираню з млынов оных и кгрунтов [не чинил перешк]оды, тилко ж тут кладем такой варунок, жебы от млинов оных и кгрунтов [...] людзским меским и поселянским кгрунтом не было у[й]мы и шкоды.

Дан в Батурине, декаврия 12 д[ня], 1694 року.

[Звишь менованный ге]тман, [рукою влас]ною.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські универсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис, 1998. – № 2 – С. 35-36. – № 22. З оригіналу.

№ 142

*1695, лютого 24. Лубни –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Лубенському Мгарському монастиреві на пасіки
під Мошнами на Правобережжі, із звільненням
монастирських пасік від бджоляної десятини*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, меновите паномъ старшинамъ войсковимъ и всему товариству, особливе высланнымъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ по прошенію превелебного в Богу *господина отца* Іпатія Горбачевского, игумена монастира Мгарского Лубенского, для того жъ мѣстца святого даемъ сей нашъ унѣверсалъ оборонній, увольняючи ихъ купленніе на той сторонѣ Днепра монастирскіе пасѣки, іменно за Мошнами¹⁸² городищемъ, прозиваеміе Ливни, от пчолной десятины, о якой волѣ нашої вѣдаючи, абы нѣхто не важился з высланныхъ нашихъ и з всякой старшини в тих помененныхъ монастира Мгарского пасѣкахъ найменшой десятины и жадного датку на нас гетмана и нѣякого иншого браты, пилю упоминаемъ и приказуемъ. О[д]н[ак]ъ зас отецъ игуменъ з братією и его послушными не мають при своей монастирской пчолѣ в тих пасѣкахъ жадныхъ людей з пчолою заступаты и борониты, того пилю варуемъ.

Данъ в Лубняхъ, февр: 24 д[ня], 1695 року.

Звышъ менованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “унѣверсалъ Іоанна Мазепы гетмана, даный, дабы десятины в островахъ двохъ купленихъ и у пасѣцѣ, за Днпромъ найдуючихся, не брано з пчолы”.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпис”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

№ 143

*1695, квітня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Межигірського монастиря
на куплене озеро Колпнат*

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови киевскому, старшинѣ полковой, сотникови острицкому и каждому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуем, ижъ презентоваль намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Феодосій Васковскій, ігумень монастиря общежителного Межигорского Киевского, купчее письмо на озеро Колпнат, под селом Чернином, уезду Острицкого, будучое, от превелебного господина отца Інокентія Манастирского, ігумена кирилского киевского, себѣ данное, и просиль нас именем всей братіи монастиря своего Межигорского, абысмо потвердили им нашимъ унѣверсаломъ тую ихъ куплю. А такъ мы гетманъ, видячи тое ихъ купчее право порядне справленное, симъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ, по прошеніи пререченого отца ігумена Межигорского з братією, позволяючи имъ тымъ озером, якъ власнымъ своимъ добрымъ владѣти и всякіе з него належитіе пожитки отбирати ку вспартю господарства своего, вѣдаючи прето о такой волѣ нашей, абы имъ отцу ігумену з братією в владѣннїи оного озера и в отбираннїи з него належитих пожитковъ ни хто з старшини и чернѣ не важилсѣ чинити перешкоды, мѣти хочем і повагою сего унѣверсала нашего приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25 д[ня], 1695 року.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Івана Мазепи, на озеро Колпний даний, апр: 25, в году 1695.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 141. Фотокопія з оригіналу.

№ 144

*1695, серпня 17. Табір під Переволочною –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
значного військового товариша Леонтія Полуботка
на греблю з млином (млинами), розташованих
на річці Білоусі*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великих государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати

належить: а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой тамошней, сотником и всему старшому и меншому того полку товариству. Ижъ просиль насъ панъ Леонтий Полуботокъ, значный товаришъ войсковый, абысмо подтвердили ему унѣверсаломъ нашимъ греблю въ ключу Чернѣговскомъ, на рѣчце Белоусѣ, вишей Юріевки новофундованую, млыны^а на ней построеных, за котрымъ бы *потверженемъ* могль тыхъ млыновъ всѣхъ приходячихъ спокойне заживати пожитковъ. А такъ мы, давши его пана Леонтія Полуботка прозбѣ мѣстце, велѣлисмо з канцелярие войсковой видати сей нашъ унѣверсалъ, позволяючи ему, яко греблю оную держати и млынами на ней будучими владѣти, такъ и всякіи пожитки зъ ныхъ^б приходячихъ зуполне себѣ отбѣрати. Пилно теде мѣти хочем и приказуемъ, абы жаденъ з старшихъ и меншихъ наименшее ему пану Леонтію Полуботку въ тыхъ пожиткахъ не чинилъ перешкоды. А що законницы монастыра Пятницкого Чернѣговского привязуются къ той греблѣ възглядомъ землѣ сель своихъ къ оной прилеглое, то маеть и повиненъ будетъ онъ панъ Леонтий Полуботокъ оныхъ удоволствовати и успокоити, яко кажетъ слушность.

Данъ въ таборѣ подъ Переволочною¹⁸³, повернувшись з подъ Казикерменя, августа 17. Року 1695.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: крѣпост гетманская небожчику п. Полуботку Леонтію на млынѣ Белоусовский монастыреви Елецкому *от нас* легкований.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 35. Оригінал. Печатка військова.

№ 144а

1695, жовтня 1. –

*Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання значному військовому товаришеві
Дмитру Максимовичу сіл Черняхівки та Бурковки*

Респектуючи мы на явную къ намъ, гетмановѣ, зичливість и приличную до дѣлъ войсковыхъ способность пана Дмитрія Максимовича¹⁸⁴, бывшаго писара полкового нѣжинского, а теперъ значного товариша войскового, надаемъ ему два селцѣ: одно – въ сотнѣ полковой Нѣжинской будучое, именуемое Черняховку, а другое – въ сотнѣ Прохорской, прозываемое Бурковку, до ласки нашей войсковою, которому цале позволяемъ отъ войтовъ тихъ селець и всѣхъ громадскихъ людей тамошнихъ всякое отбѣрати послушенство, якъ въ работизнахъ, такъ и взяткахъ роковое повинности, належачихъ.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л.-О. – С. 300. В публікації має назву: “1 окт. 1695 г. получилъ слѣдующій гетманскій универсалъ”.

^а Початково було написано “млынъ”, пізніше виправлено на “млыны”.

^б Початково було написано “него”, пізніше виправлено на “ныхъ”.

*1695, грудня 22. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівського Єлецкого монастиря на млин наданий
за заповітом Леонтія Полуботка, із зобов'язанням
Єлецкого монастиря ділити навпіл прибутки
з млина із Чернігівським П'ятницьким монастирем,
на землях якого побудована гребля*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуем симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому бы о томъ вѣдати належало, меновите пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотником, атаманом и всему старшому и меншому полку того товариству, ижъ висоце в Богу превелебный его милость *господинъ* отецъ Іоанъ Максимовичъ¹⁸⁵ архимандритъ монастира Чернѣговского Єлецкого просил насъ гетмана, бысмо млинъ на рецѣ Белоусѣ, коштом и старанемъ небожчика пана Леонтія Полуботка уфундований, и от его жъ небожчика на монастирь архимандріи Єлецкой Чернѣговской лекгований, нашим унѣверсаломъ у вѣчное время и заживаня ствердили, по котром его милости *господина* отца архимандрити слушном прошеніи, ствержаем вищречоний млынъ, позволяючи на обьтел *святую* Єлецкую з оного млина всѣ части розмѣровии и брати, и на пожитокъ свой оборочати. А же тотъ млинъ на рецѣ Бѣлоусѣ в кгрунтахъ власних честних законницъ монастира дѣвичого *свято* Пятницкого Чернѣговского¹⁸⁶ знайдуется, прето част з предложєня зацних особъ, а другая и самъ собою розсудително поступючи, не отдаляемъ от нихъ законницъ, респектом того, же на ихъ власнихъ кгрунтахъ есть сипана гребля, од строєня другой клѣтки при той же скринѣ и на тойже греблѣ, обваровавши то постановленемъ, жебы ровное было завозовъ мливо, едны других не кривдячи, и гачене греблѣ жебы было сполное. Прето, яко ствержаем симъ нашим унѣверсалом на помянутой греблѣ, небожчикомъ паномъ Леонтіємъ Полуботкомъ лекгований, *святой* обители млин, такъ позволяем з оного млина всѣ розмѣри ему *господину* отцу архимандритѣ на монастирское удоволствоване одбырати, без кривженя реченних инокин *свято* пятницких черн-говскихъ. В чемъ, абы старшина вищреченная жадной найменшой не чинила перепони, симъ унѣверсалом нашимъ варуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, декавріа 22, 1695.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: На млынъ Полуботковъ на Бѣлоусѣ рецѣ, ле[к]гований монастирови Єлецкому, унѣверсаль гетмана Івана Мазепы.

ЦДАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 39. Оригінал. Печатка військова.

Опубликовано фрагментарно: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 38-39. З датою 27 грудня 1695 року.

**1695, грудня 29. Батурин –
Наказ Івана Мазепи чернігівському полковникові
не порушувати майнові права Чернігівського
П'ятницького монастиря та не чинити шкоду
монастирським підданам**

Пресвѣтлѣйших и державнѣйших великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Иван Мазепа.

Пане полковнику чернѣговский.

Супликовали до нас законници монастиря дѣвичого свято Пятницького Чернѣговского в кривдах и долегливостях великих тамошнему дѣвичому монастиреви дѣючихся частю от самого *вашмостино*го дозволенѣя и росказаня, а частю з допуску и нехотѣнія им, законницям, в их тяжестех додавати помощи и оборони. Албо вѣм подданих их маетностей, в которих унѣверсалами так нашими, яко и антецесоров наших зтверженіѣ и обдарованіѣ, бывають *вашмостины* чрез висилчих от себе росказаня, греблю Рыжиковскую, в кгрунтах их стоячую, гагити, деревнѣ до клѣток, сволоки, палѣ и всякий надобок млиновѣй возити подводи з тех же сѣл монастирских, так для завезеня в двор млинових розмѣров, яко и на иншіѣ потребы, яко то для сѣнокосов выгонити и по килка недел на роботизнах бавити. Ба будто и надто еще, яко в своей суплице виражають, помянутих законниц подданам дѣются, так под час походу военного от панов наказных полковников, яко от висланой *вашмости* челяди, незносние збытки, здирства, вимисли незвычайніѣ и невиказанѣй прикрости, а также и от Рижиковских мелников шкоду поносят. В такихих прето всѣх описаних долегливостях и многих утисках честних инокинѣ монастиря дѣвичого чернѣговского, принявши мы суплику, оказуем через сей наш унѣверсал реиментарскую о [...]»^а и слушное им заступление, хотячи того зверхностю власти нашей гетманской, абы таким способом и порядком млинових розмѣров на свою обитель належных уживали, як им и за антецесоров наших и ведлуг наданих прав унѣверсалов отбырували, также и подданиѣ в маетностях помянутого монастиря будучіѣ, унѣверсалним наданем антецесоровѣ наших и нашим гетманским стверженіѣ, абы никому иншому не отдавали послушенства, толко и едино обители святой дѣвичой Свято Пятницькой Чернѣговской, хиба тилко им повинность общая ведлуг помировканя з иншими державцов маетностями до города дѣло росказоватимет, якую волно нашу в сем отвористом писаню притисненем печати войсковое и подписом руки нашої ствержаем.

Дан в Батуринѣ, декаврия 29, 1695 року.

Звишменованный гетман^б.

О публіковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 95-96 // Сіверянський літопис. – 1997. – № 6.

^а У публікації тут зауважено “Невеликий фрагмент тексту втрачено”.

^б У публікації зазначено “БПАН. – ВР. - №270. – Арк. 55-55 зв. Копія п. пол. XVIII ст. Наприкінці документа намальовано коло, в середині якого копіст написав: “Копія слово в слово переведена”.

1696 рік

№ 147

*1696, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Межигірського монастиря
на млини, розташовані на річці Которі*

Пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писмомъ всѣмъ вовець и кождому зособ[н]а, а именно, такъ духовнимъ властямъ, яко и свѣцкимъ, войсковимъ и посполитимъ, старшинамъ и кому колевкѣ сей нашъ унѣверсалъ [п]оказанъ будетъ, ижъ предложилъ намъ прилежную свою прозбу превелебній в Богу господинъ отецъ Феодосій Васковскій, игумень монастиря Межигорского Київского, зо всею [в]о Христѣ братією, такову, абисмо имъ ихъ власніє кгрунта, монастировѣ Межигорскому приналежитіє и приличніє, а именно млыны на рѣчце Которы будучіє, а власною ихъ копою у вѣрность покупленніє, нашимъ рейментарскимъ унѣверсаломъ потвердили, теде ми, такъ слушной ихъ отца игумена и всей братіи прозбѣ давшы у себе мѣсце, яко обыклисмо по милости и власты монаршой, намъ врученой, всякіє в Малороссіи порядки устроиваты, такъ и оного монастиря Межигорского всѣ приличніє кгрунта, а именно помянутіє, на той Котури рѣчце стоячіє млини^а, симъ нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ потверждаемъ и вѣчнимъ онихъ млиновъ обладаньємъ и пожиткованемъ закрепляемъ, прето мѣты хочемъ и пилно приказуемъ, абы во всѣхъ ихъ кгрунтахъ, и в тихъ ихъ млиновъ спокойномъ уживанью и зуполномъ пожиткованью ништо, такъ з [с]таршины и черни войсковою и посполитою, яко и духовнихъ особъ, наименшой имъ перешкоды и трудности чинитъ и задавати наименшимъ способомъ не смѣлъ и не важился, и жеби такъже ништо на тыхъ ихъ гребляхъ клитокъ новихъ строити не помишлялъ, такову прето нашу рейментарскую волю выразившы, аби противко оной намнѣй иначей поступовати жаденъ не смѣлъ, пилно приказуемъ и срокго загрожуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 10 януарія, 1696 року^б.

Звішменованній гетманъ, рукою власною.

^а Зверху над словом “млини” копіїст написав: “сверху сіє приписано”.

^б В копії замість слова “року” написано “руку”, перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подпись”, після підпису у колі написано у колі “мѣсто печати”.

Наприкінці написано: С подлинним свѣдѣтелствовали судия полковый Стефанъ Барановский, писарь Семень Катеринич.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 143. Копія.

№ 148

*1696, січня 21. Прилуки –
Наказ Івана Мазепи лубенському
та охочекомонному полковникам вирушити
з полками для захисту населення Миргородського полку
в напрямку містечка Хорола та, ставши по річках,
перепинити шлях Кримській орді*

Мои ласкавыи пріятели, панове полковники лубенській и охочекомонській!

Маючи мы певную вѣдомость зъ Полтавы¹⁸⁷ и зъ самой Переволочной, же неприятелѣ бусурмане Кримскіи орды, послѣ своей подѣ Китай-городомъ¹⁸⁸ бытности, будучи зъ своими поганскими силными потугами подѣ Кишинкою¹⁸⁹ и Соколкою¹⁹⁰ и, хвала Господу Богу, ничего шкодливого тымъ городкамъ не учинивши, пошли горѣ рѣки Псла Голтвянскимъ шляхомъ. Пилно теды приказуемъ вашимъ милостемъ, абысте, съ полками своими зъ Лубень рушивши, спѣшно простовали до мѣстечка Хорола¹⁹¹, для отдуха городкамъ, на той рѣцѣ будучимъ, и тамъ стоячи и по рѣчѣхъ неприятельскихъ смотрячи, знайтеся зъ паномъ полковникомъ гадяцкимъ и полтавскимъ, которому приказалисмо во всемъ списоватися за нимъ паномъ полковникомъ миргородскимъ, и чинити общій тому неприятеливи належитый отпоръ, о которомъ вашимъ милостемъ пилно приказавши, зычимъ онимъ доброго здоровья.

Зъ Прилуки¹⁹², генваря 21, року 1696.

Вашимъ милостямъ зичливый пріятель Іванъ Мазепа, гетманъ ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого^а.

Розказуемъ вашимъ милостямъ зъ полками рушити и тягнути до Хорола, едно для того, жебысте людемъ полку Миргородского учинили отдухъ и отраду, а тымъ полкамъ помочь, а неприятелемъ пострахъ, а другое и для того, жебы в Лубняхъ до прибытья насъ, гетмана, зъ войскомъ при насъ будучимъ, просторно было мѣсце. Такъ теды въ Хоролѣ застаючи, маєте зъ панами полковниками украинными зношоватися, и, смотрячи по рѣчахъ, якъ подасться случай, при Божой помочи, надѣ неприятелемъ, иле вамъ Господь Богъ сили и способу подасть, военный промысль чинили, если жъ бы они, бесурмане, поминувши тїи городки, м-ли ку намъ простовати, теды вы зъ тими жъ панами полковниками повинни будете зъ тылу на нихъ наступати^б.

^а Нижче перед продовженням написано “Цедула сего жъ листу”.

^б Нижче перед продовженням написано “Цедула другая того жъ листу”.

А еслибы такъ было, якъ писалъ до васъ панъ Рубань¹⁹³, же то певная, що орды Бѣлгородскіе пришли подъ Кереберду¹⁹⁴, и тамъ совокупилися зъ Кримскими, и керовали бѣ сюда въ осередокъ межи города, о чомъ у вашихъ милостей маеть быти достаточная вѣдомость, теды противъ такого непріятельского намѣренія задержтеся ваша милость въ Лубнахъ и до насъ о томъ пишете.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на листѣ. На оборотѣ отмѣчено: списокъ листу ясневельможного его милости пана гетмана, и цедули, генваря 21, принесеннымъ зъ указомъ до порушенья въ Хоролѣ, тутъ же цедулою о возвращеніѣ.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 15), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

О п у б л и к о в а н о: Сторожени. Семейный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 569-570. – № 502. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 149

*1696, січня 23. Прилуки –
Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику
залишатися з полком в Лубнах, а також зупинити
в Хоролі охочекомонний полк Новицького,
якщо він вирушив проти ворога*

Мой ласкавий пріятелю, пане полковнику лубенській!

Послалисмо до вашей милости указъ нашъ гетманскій таковий, абысь ваша милость, за отобраньемъ оногo, зъ полковникомъ комоннымъ паномъ Новицкимъ рушаль зъ Лубенъ въ полкъ Миргородскій ку Хоролови, для чиненья належитого отпору непріятелемъ, который въ полкъ оный Миргородскій, своими великими потугами чинячи промыслы, усунулись. А то по таковыхъ вѣдомостяхъ таковий нашъ вашей милости послалисмо указъ, же было намъ донесено о томъ, что будто зъ тѣми непріятельскими кримскими силами найдуются въ соединеніи орды и Бѣлгородскіе; а поневажъ намъ теперъ свѣжо зъ Переяславля принесена вѣдомость, же певнѣ походъ ордъ оныхъ Бѣлгородскихъ, змѣраючій въ Отчизну нашу Малую Россію, видѣно за Днѣпромъ не въ далекихъ мѣстцахъ, теды засылаемъ вашей милости такій указъ нашъ, абысь уже зъ Лубенъ зъ полкомъ своимъ никуды не двигаючися найдовался; а если уже панъ Новицкій зъ своимъ товариствомъ зъ Лубенъ рушилъ, теды чимъ найскорѣй въ тропи за онымъ посылай ваша милость отъ себѣ, жебы, далѣй не идучи, задержался въ Хоролѣ во всякой чулости и осторожности и поготовности имъ непріятелемъ до отпору даванья до указу нашего гетманского. Тое пилно предложивши, полецаю вашу милость Господу Богу.

Зъ Прилуки, януарія 23, 1696.

Вашей милости зычливый пріятель Іванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на полулистѣ. На оборотѣ отмѣчено: списка зъ письма ясневельможного добродѣя его милости пана гетмана; зъ Лубень не рушатися. Генваря 23, зъ Прилуки, въ Лубняхъ данъ.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 23), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

О п у б л и к о в а н о: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 570-571. – № 503. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 150

1696, січня 24. Прилуки – Наказ Івана Мазепи лубенському та охочекомонному полковникам підготувати в Лубнах свої полки для відсічі ворогу

Мои ласкавыи пріятелѣ, панове полковники лубенскій и охочекомонный!

Же Кереберда мѣла быти взята, и жебы mezi ордами оными кримскими самъ ханъ мѣлъ найдоватися, не певній речи сказывалъ въ Хоролѣ попъ, да и ваши милости не досконаліи о томъ вѣдомости ка намъ ознаймуєте: кгдажъ прислалъ до насъ письма певній панъ полковникъ полтавскій, въ которыхъ тое доложено, же Кереберда въ цѣлости, тилко человекъ зъ пятнадцать взято въ неволю, и то ѣдучихъ за сѣномъ. Якую цѣлость города Кереберды очима своими видѣлъ сотникъ опошнянскій, Корицкій¹⁹⁵, который послѣ отступленья непріятелей, туда зъ Соколки былъ посыланый, и що хана mezi тыми ордами нѣтъ, о томъ сказовалъ доводнѣ тотъ человекъ, который зъ тихъ ордъ былъ присланъ прельщати китайгородцовъ; а такъ тилько Калга солтанъ, Нурадинъ солтанъ и Шеремтней найдуются. А и тутъ що писалъ до насъ панъ полковникъ переяславскій, же орды Бѣлагородскіе, близко Бубнова¹⁹⁶ на сей бокъ Днѣпра переправуются, хвала Господу Богу, тое не собылося, бо сего пяткового дня писалъ до насъ онъ же, панъ полковникъ, просячи, же тоєю вѣдомостью потурбувалъ насъ, и менуючи теперь, же подъ Бубновымъ жадній еще непріятелѣ не являлися; а произошли были тамъ тіе вѣдомости отъ людей полохливыхъ. Добро бъ теды было, коли бы были ваша милость указъ нашъ, вамъ засланный, выполнили, то есть: бысте были зъ своими полками пошли для даванія отпору непріятелемъ. Лечъ кгда ваша милость тогды того не учинили, то вже теперь въ Лубнахъ до далшого указу нашего задержтесе, однакъ заховуючи дѣла военного до порушеня ся поготовость. Лечъ якій бы случай военный позвалъ вашихъ милостей, то не опускайте погодного часу, а намъ о всемъ давайте часто знати. При томъ зычимъ добраго отъ Господа вашимъ милостемъ здоровья.

Зъ Прилуки, 24 януарія, 1696 року.

¹⁹⁵ В тексті “и”.

Вашимъ милостемъ зычливый прїятель Иванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою власною.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на листѣ. Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Мз. Отд. II, л. 25), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

О п у б л и к о в а н о: Стороженки. Фамильный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 571-572. – № 504. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 151

1696, січня 25. Прилуки – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику розвідати про наміри ворожих сил, що знаходяться під Голтвою

Мой ласкавий прїятелю, пане полковнику лубенській!

Поневажъ такъ непрїятель бусурменинъ въ поганскихъ своихъ силахъ распростирається, же и Говтву держить въ обложеною, и не можна мѣти жадной мѣрою прохода до оногo мѣстечка: прето пилно жадаемъ вашей милости, абысте всякими способами засягали певной вѣдомости, куда оный непрїятель, якогo дня и часу повернется, отступивши отъ Говтвы; а о семь увѣдомившись, намъ чимъ найскорѣй давали знати. Зычимъ при томъ вашей милости доброго здоровья.

Зъ Прилуки, року 1696, януарія 25.

Вашей милости зычливый прїятель Иванъ Мазепа, гетманъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого^а.

Маєте ваша милость великую воздавати Господу Богу хвалу, же першей вѣдомостями васъ панъ Иванъ Рубанъ нынѣшними въ повоженю непрїятельскомъ, любо и не певними, вспомогалъ, которыми завзятыми насъ обсилувалисте, а по тимъ во мѣсто Рубана сотникъ хоролскій вашей милости же авызуеть о непрїятельскихъ оборотахъ, которыми бы люде, если бы васъ не увѣдомили, певни бысте не знали, якій день по недѣлѣ наступаеть. Чи не соромъ, же то вамъ, такъ людемъ рыцарскимъ будучи и военнымъ и людей потому чирствыхъ по собѣ маючимъ, не довѣдатися самими собою, якъ и куды тотъ непрїятель оборочається, да чужимъ повѣстямъ, албо рачей повѣривши казкамъ, до насъ писати оніе и передъ нами непевностью рѣчей пописовати. Можете прето ваша милость, выбравши людей на тое способныхъ и отважныхъ, довѣдатися черезъ оныхъ, якіе мѣеть тотъ непрїятель дѣла и куда обороти свои маеть. О чомъ всемъ достовѣрнѣ, не съ повѣстей довѣдатися, и намъ повиннысте ознайти^б.

^а Нижче перед продовженнямъ написано: “Цедула того листу”.

^б Нижче перед продовженнямъ написано: “Приписка”.

Знати, же вельми ваша милость памятаешь евангельское слово и тому прилѣжно послѣдуешь: идѣже есть сокровище ваше, тамо будетъ и душа ваша. Домышляемся мы, же много ваша милость животныхъ своихъ въ Лубняхъ зложилъ сокровищъ, а при нихъ и душу свою увязуешь, такъ мощно, же не хочется вашей милости и на такъ пилную монаршую ку оборонѣ Отчизны ити службу, зъ якихъ мѣрѣ и вимовки передъ нами въ той мѣрѣ вынаходишь. А такъ мы вашей милости упевняемъ, же тихъ всѣхъ сокровищъ вашихъ за нашимъ до Лубенъ прибытиемъ устережемо и додержимъ вашей милости в цѣлости, тилко по правдѣ ознайми намъ, гдѣ що сложено: а иди ваша милость безъ сумнительства туда, гдѣ указъ нашъ гетманскій повелѣваетъ.

Нижче зазначено: Современный списокъ съ подлиннаго акта писанъ на двухъ листахъ.

Изъ коллекціи Малороссійскихъ актовъ (Ms. Отд. II, л. 28 и 29), доставленныхъ въ Археографическую Коммиссію придворнымъ протоіереемъ Наумовымъ.

Опубликовано: Стороженки. Семейный архивъ. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 573. – № 505. Передрук з АЗР. – Т. 5.

№ 152

***1696, травня 5. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл полковому
полтавському писарю Олександрю Чуйкевичу
відбудувати два свої млини на Манжаліївській
міській греблі, із звільненням
їх від військової частки на один рік***

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ миргородскому, старшинѣ его полковой и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ донеслъ намъ тоє писар полку Полтавского панъ Александер Чуйкевич¹⁹⁷, же купилъ онъ на рецѣ Пслѣ, на греблѣ мѣской Манджалѣвской, два млинки зве[т]шальые, одинъ о двохъ колах, а другій в едномъ колѣ стоячіе, при которихъ колахъ и три стави[д]лѣ яловые обрѣтаются, якіе то млини во время прошлого бесурманского приходу отъ нихъ же бесурманъ огнемъ остали спалены, и просилъ насъ гетмана, абысмо позволили ему тии его млинки построити, и жебысмо в томъ оказали нашъ ласкавий респектъ. А такъ мы, гетманъ, принявши у себе его в той мѣрѣ слушне к намъ занесенную прозбу, яко позволяемъ ему писару полковому тии его млинки построити по своей зможности, такъ и оказуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ такій нашъ рейментарский респектъ, ижъ з ласки нашей увольняемъ тии его млинки отъ части войскової, на насъ належнихъ розмѣровихъ пожитковъ, на

цѣлій рокъ, якої волности тоюй онъ маєт почати уживати, коли уже тіи его млинки совершенно построени будут, и якъ в нихъ будетъ совершенное мливо. В чомъ всемъ, абы ему пану Чуйкевичу, якъ самъ панъ полковникъ миргородский, такъ и дозорци млиновъ и ни хто з старшини и чернѣ не чинилъ перешкоди, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 5. Року 1696.

Звишменованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДНАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 57 зв.-58. Копія.

№ 153

***1696, травня 27. Батурин –
Універсал Івана Мазепи стосовно стягнення
з підданих Батуринського замку
та козацьких підсусідків, що мають власні ґрунти,
необхідних коштів для забезпечення
провіантом розміщених там п'яти чоловік
з охочекомонного полку Пашковського,
яким належить виступити у воєнний похід***

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ велебному отцу городничому мринскому, п: сотникови тамошнему, атаманови городовому и всему товариству ознаймуемъ, ижъ видячи мы зайшлую у васъ трудность, же товариству полку пана Пашковського, полковника охочекомонного, на станціи тамъ найдуючомуся, именно пяти человѣкамъ, не может належитое въ кормахъ до настоящего походу военного, на мѣсяци назначеніе, учинитися вистатчене; посилаемъ туда з умыслу товариша сотнѣ Батуринское, Якима Книша, для зревѣдованя всѣхъ тяглихъ людей, такъ тыхъ которіе для замку въ дозор отцу городничему злецены належать, яко и тыхъ которыи козацкою, в подсусѣдкахъ живучи, щитягся обороною; приказавши оному, абы тую повинность пререченому товариству зъ оныхъ тяглихъ людей без отволоки виправиль, чрезъ щобы въ поход военный до порушеня ся не была имъ мешкота. Мѣти прето хочемъ и реиментарско пилно приказуемъ, абы сему нашому посланному въ томъ вибираню належитого корму на оное товариство охотницькое, отецъ городничий мринский, п: сотникъ и все товариство тамошнее не были спречными. Тутже тое докладаемъ, абы тяглые люде, якіе у козаковъ въ подсусѣдкахъ живут, а своихъ кґрунтовъ осѣдлыхъ не маюг, од тоей належитости вистатченя были волными. Такъ зас которіи, любъ въ подсусѣдкахъ у козаковъ

^а Перед підписом зазначено “В подлинномъ подписался”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

живут, а свои кгрунта особно пашут, або пушают оные к инымъ людемъ себѣ въ прибѣль, абы до тоей повинности без жадное одмови належали. А особно пану Завадскому абы тяглих людей, якіе живут на его оборони, от тоей подачи не заступалъ жадною мѣрою, пилно приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, мая 27 д[ня]. Року 1696.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль в Мрини, даби подсусѣдки козацкии, которіи кгрунта мѣють, до кормленя компанѣйцовъ и прочихъ жолнѣровъ помощны били посполитим людем. 1696: мая.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 167. Оригінал. Печатка військова.

№ 154

***Не раніше 1696 – не пізніше 1700, травень. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл оселити
баришівському протопопу Григорію Максимовичу
при своїй греблі біля Чирикова десять чоловік
та орендувати горітчани шинки в своїй маєтності,
селі Єрковцях, за 10 талерів***

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колвекъ о томъ вѣдат належит, а особливе пану полковнику переяславскому, старшинѣ полковои, сотникомъ, атамановѣ и всему товариству. Также войтови, бурмистромъ и всѣмъ посполитимъ людемъ, обывателемъ тамошнимъ, ижъ суплѣковал до нас пречестный господинъ отецъ Григорій Максимовичъ, протопопъ баришовскій, докладаючи тое, же подлуг поданого пред симъ ему нашего унѣверсалу, близко Переясловля, н а мѣстцу прозиваемомъ Чирикомъ, онъ усипалъ греблю і на оной построил млинъ, а теперъ, просячи нашего позволеня, жеби при тои греблѣ могль посадит людей, давши теди ми той его пречестного господина отца протопопи прозбѣ у себе мѣстце, респектомъ ку намъ его зичливомъ і приносячихся при безкровних в церкви Божой офѣрах за нас гетмана молитвъ, позволяемъ ему на помененомъ мѣстцу при овомъ млину, для береженя оной греблѣ посадить человекъ десять, межи тих людей, которіи, не маючи своихъ певних осѣдлосѣтей, похотят тамъ селитися и жити, толко аби чрес тое стариннимъ людемъ в их стариних кгрунтах не было стисненя. Приказуемъ теды, абы ему отцу протопопѣ в томъ осаженю людей ништо не чинилъ перешкоды, аже онъ поменений отецъ протопопъ в той же своей суплѣцѣ просилъ насъ і аренду в селѣ Ерковцах, маєтности его, жеби по прежнему по десять талярей, а не больше рати было отбирано, теди ми позволяемъ ему отцу протопопу по прежнему, рати десят талярей на рокъ одложивши, мѣти

тую аренду в зуполной своей моци, о чомъ, абы никто не былъ противень волѣ нашей, приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая, року^а.

Звишьменованый гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 181. Копія.

№ 155

*Не раніше 1696, серпня 11. Батурин –
Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові
Івану Мировичу повернути коронному гетьману
універсал, в якому той забороняє шляхті
осаджувати міста і села на відстані п'яти миль
від правого берега Дніпра, із сподіванням
швидкого відступу поляків з Мошен
та звільнення осаджених ними слобод*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику переяславській.

Чинится то онъ лицемірнымъ и змысленымъ зичливцемъ з тымъ мѣть^а, же сподѣваюся не осѣдытыся тамъ в Мошнахъ, з якихъ подобно причинъ и до насъ гетманъ коронный, чрезъ сотника полку вашого, басанского, прислалъ подобный унѣверсалъ, возбраняючий, абы [жадень]^г з посполитою шляхты и з пановъ не важилися городовъ и сель осажовать о пять миль отъ Днѣпра. Яко ж то в скором то часѣ будетъ, же они рады не рады мусять оттуль, такъ з Мошень, яко и з инныхъ своихъ новоосаженихъ слободъ уступити, а ваша милость унѣверсалъ той гетмана коронного, до мене в листу вашей милости присланный, одошлѣте назадъ до рукъ самого. Що и повторе вашей милости приказавши, Господу Богу вашу милость поручаемъ.

Батуринъ, августа 11^а.

Вашей милости зычливий приятель, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского прес: вел. Запороз.

^а Рік не зазначений.

^б Перед підписом написано “в подлѣнномъ тако”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати”.

^г Так у тексті, його так відтворює у публікації й О. Лазаревський, проте подає й свою реконструкцію цих слів – “з тыхъ мѣрь”.

^д Це слово додано в публікації Лазаревського.

^е В припущенні Лазаревського лист був написаний в 1699 р., з документа було зроблено копію в середині XIX ст., як вважав історик недосконалу, оригінал тоді ж було відправлено в Петербурзьку Археографічну Комісію, де він був втрачений. Лист не може бути датований раніше 1696 р. коли Петро I став правити одноосібно, з огляду на відповідну форму підпису Мазепи.

На арк. 2 написано: Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови переяславскому пану Івану Мировичу¹⁹⁸, моему надежнѣйшему приятелеви.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2378 (ун. 126). – Арк. 14. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Лазаревский А. Письмо Мазепы о заселении Правобережного Приднепровья в конце XVII в. // Киевская старина. – Т. 5. – 1898. – С. 52.

№ 156

1696, вересня 15. Батурич – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Андрія Зіневича на двадцять дворів в селі Стахорщині, на млини, поля та інші маєтності

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских обоих сторон Днѣпра гетманъ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жъ царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскому зо всею того полку старшиною, а особливе пану сотникови новгородскому з урядом тамошним, такъже п. дозорци добръ наших шептаковских и всѣмъ, кому би колвек о том вѣдати тепер и в потомніе часи надлежало, ознаймуем сим нашим унѣверсалом, іжъ панъ Андрей Зѣневич, значний товаришъ войсковий, мѣючи покупку себѣ кгрунта в уездѣ Новгородском, і где колвекъ будучие, меновите в селѣ Стахорщини двадцат дворовъ з полями до них належачими пахатними и сѣнокосами над рѣчкою Ласкою знайдуючимися, такъже и другие над рѣчкою Молотечею лежачие под Стахорщиною, вишше Стахорского [...] ^а Костантиевого млина, а особливе млиновъ три купленних, на рѣчке Молотечи стоячих, одень в Стахорщинѣ, другий вишше Стахорского млина, третий в селѣ Багриному, четвертий вешнякъ на рѣцѣ Ломлинѣ¹⁹⁹, а пятый в селѣ Смячи на рѣццѣ Смячи жъ и двор в Стахорщинѣ з заводами господарскими, в котором и сам битністю знайдуется, отчина бортная, якими и до тих час спокойне владѣючи, просиль и нашего на оние потвержателнаго унѣверсалу, ми теди гетманъ, не отмовивши его п. Андрея Зѣневича, значного товариша войскового, слушному прошенію, а барзѣй респектуючи на згодніе его п. Андрея Зѣневича в Войску Запорожском, при належитой вѣрности, заслуги и праці, до которих вперед заохочуючи^б, яко ненарушне при нем п. Андрею Зѣневичу всѣ тие предречоние к[г]рунта, млини, гаи з полями пахатними и сѣнокосами заховуем и сим нашим унѣверсалом гетманским ствержаем такъ, аби панъ полковникъ стародубовский зо всею того

^а В цьому місці одне слово написано нерозбірливо.

^б В копії помилково написано “заховуючи”.

полку старшиною, а особливе п. дозорца добръ наших шептаковских жадной наименшой не смѣлъ и не важился ему п. Андрею Зѣневичу, значному товаришу войсковому во владѣние тих к[г]рунтовъ, млиновъ и в отбиранію з них належитих розмѣрових пожитковъ и всяких приходовъ чинити трудности и перенагабана, сим нашим унѣверсалом варуем, а жителѣ помянутих дворовъ двадцати з лишком вшелякое повинни отдавати послушенство, пилно мѣти хотим и реиментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврия 15. Року 1696.
Звишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 614. – Арк. 35. Копія.

№ 157

1696, жовтня 19. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження універсалу київського митрополита Варлаама Ясинського стосовно прав Ніжинського Грецького братства при церкві архістратиґа Михаїла

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ вовець и каждому зособна, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинскому, обозному, суди, писарови и асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманови городовому и всему старшому и меншому товариству, также войтови, бурмистром, райцамъ, лавникомъ и всѣмъ мѣщаномъ и посполитимъ людемъ тамошнимъ. Ижъ учтивіе купцы греческии, обывателѣ нѣжинскии, одержавши отъ ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Варлаама Ясинского, архієпископа, митрополита кієвского, галицкого и всея Малія Россіи пана и пастыря нашего, унѣверсалъ на строеніе порядку церковного у храма святого архістратиґа Михаїла и на заложене крестоносного братства себѣ даный, показовали они намъ и суппликуючи просили насъ о тоє усиловне, абысьмо того ихъ дѣла начинаніе и завзятость^б нашимъ гетманскимъ потвердили унѣверсаломъ. Уваживши теды мы: же оныи слушной рѣчи желають, поневажъ, яко порядокъ церковный, такъ и братерский союзъ до помноженя хвали Божое стягається, далисьмо имъ сей нашъ унѣверсалъ, ствержаючи всѣ пункта и паракграфы, въ унѣверсалѣ ясне в Богу пресвященного его милости пана и пастыря нашего выраженыи. А межи иншими особливе ж выразне докладаемъ, жебы при церквѣ помененной презвитерьъ былъ держаныи такий, якого оны улюблять и изберуть до волѣ и уподобаня своего,

^а Наприкінці у колі написано “мѣсце печати войскової”.

^б У копії написано “завзятомъ”.

и жебы тая церковь, сполне з презвитеромъ своимъ, особливимъ правомъ до звѣрхности пастырской митрополитанского кievского престола належала, до которое онъ, отецъ протопопа нѣжинский, ани жадень игумень, належати и в строение чина церковного заглядати не повинень. Надъто и всѣ они, учтивии купци греческии, яко жители нѣжинскии, такъ и в пріездахъ будучии, в союзъ крестоносного братства, на строение чина церковного для болшой хвали Божой совокуплени мають быти, яко отъ протопопи, такъ и отъ всѣхъ священниковъ нѣжинскихъ свободни найдуючися, в парохіи тое греческой церкви, а належачи во всѣхъ справахъ духовныхъ до власти и суда пастырского, преречонного престола кievского митрополитанского. Якого благословение и волю в великой почтливости мѣти и всякое ему послушенство (никуда не ухилиючися) отдавати будутъ должны. Которыхъ мы особливою нашею гетманскою укрываемъ обороною, и по ихъ прошенію особно тое потвержаемъ, що в привилеяхъ антецессоровъ нашихъ, славной памяти пана Богдана Хмельницкого, и иныхъ гетмановъ имъ надано; и унѣверсаломъ нашимъ в початку гетманства нашего утверждено, абы они, якъ прежде въ Малой Россіи найдуючися сами sprawy свои разсуждали, такъ и теперь будучи въ церковномъ крестоносномъ братствѣ, яко люде особливий свой языкъ маючии, и честь свою купецкую держати и цѣлост хранили хотячи, сами межи собою и межи челядью своею всякии разсуждали и росправляли sprawy, опрочъ креминалу. А чого самимъ имъ вершити будетъ неудобно, з тимъ до звѣрхности нашей гетманской удаватися и апеллювати и отъ насъ декретъ приймовати мають. Же яко самъ панъ полковникъ и старшина полковая, такъ и урядъ мѣский, в тии ихъ розсудки и росправы не мають втручатися и перешкожати, и жадного имъ чинити безчестя, зневаги и насилства. Що все, абы было ненарушне, теперь и в потомнии часы заховано, пилно и сурово подъ срокимъ войсковымъ каранемъ приказуемъ. Докладаемъ однакъ тое и варуемъ пилно, жебы они учтивии купцы греческии, такое маючи право, не понижали влади полковничое и овшемъ, якъ пану полковникови пошановане и учтивость, такъ и старшинѣ полковой и уряду мѣскому, прихилний и призвоитой привѣтъ чинити повинны, заховуючи и до всѣхъ мѣщанъ и посполства тамошнего братерскую христіянскую любовь, и не чинячи никому з нихъ жадное кривды и досады, для захованя в сполной помешканю общей любителной згоды, якая до сохраненія оздобы и полности цѣлого города Нѣжина есть потребна.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 19 д[ня], року 1696.

Звышь менованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: М. П. Ясно читается на печати въ ободкѣ: Печат Малой Россіи Войска Ихъ Цар. Пресвѣтлого Величества Запорожского. Посреди печати фигура во весь рост во всемъ облачении представляетъ запорожского козака, край пальца правой руки заложилъ за поясъ, а лѣвою рукою держитъ на лѣвомъ плечѣ рушницу.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 28 зв.-29. Копія.

Опубликовано: Федотов-Чеховский А. А. Акты Греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 55-57. – № 16.

*1696, жовтня 25. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
від оподаткування та повинностей людей,
що живуть у дворах Ніжинського Грецького братства
у Ніжині*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетьманъ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого Воиска Запорозкого полковникови нѣжинскому, старшине полковой, атаманови городовому, такъже войтови, бурмистром и всему маистратови тамошнему ознаймуемъ, ижъ прибывши в Батуричъ, учтивые купцы греческии в *святоблиивом* духовного братства союзе в Нѣжине застаючие, просили насъ о тое, абы ихъ двор церковный в Нѣжине, подле двора небожчика Гуменского и два подворки такъже за Новым мѣстом лежачыє, свободны были *от* повинностей воисковых и посполитых, то естъ якіє там люде убогіє для добору живут, жебы *от* подачокъ мѣских и подводъ волны были, такъже и *от* становискъ жадных. Прето мы таковой ихъ слушнои прозбе давши у себе мѣсциє, розказалисмо имъ сей нашъ оборонный реиментарский универсалъ выдати, которымъ пилно варуемъ и приказуемъ, жебы до того ихъ братского двора и до ихъ же подворковъ мененныхъ ни хто з старшины воисковой и урядовой мѣской нѣжинской жаденъ належности мѣти и в нихъ людей жиючих, до якої же колвекъ повинности и податку притягати, подводъ у ихъ брати и никому у ихъ становискъ показовати не смѣль, и найменшъ трудности имъ задавати не важилься, а то под неласкою нашою гетманскою повторне пригрожуем, иначе жебы не было.

Данъ в Батуричи 25 октов[рия], 1696 року.

Звышменованный гетман, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2409. – Арк. 46. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 3557. – Зошит № 2. – Арк. 30-30 зв. Копія.

Опубликовано: Федотов-Чеховский А. А. Акты греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 57-58. – № 18.

^а Після підпису у колі написано “М. П.” та “подлинникъ хранится въ Нѣжинскомъ греческомъ магистраті”.

*1696, листопада 1. Батурин –
Універсал Івана Мазепи у Мринську сотню
стосовно виконання громадських повинностей
та утримання компанійців, як посполитими,
так і козацькими підсусідками, що мають
свої земельні угіддя*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запоржского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковнику нѣжинскому наказному, старшинѣ полковой, а особливе сотникови мринскому, атаманом городовому и сѣлским зо всѣмъ старшимъ и меншимъ товариством: также и войтам з посполством, в сотнѣ Мринской найдучимься, ознаймуемъ. Иж, яко перед сим доношено намъ, такъ и тепер доходит насъ о томъ вѣдати, же многии таковыи у товариства сотнѣ Мринское под их окрыем находятся подсусѣдки, которыи свои власныи маючи кгрунта, поля, лѣсы, сѣножати на службы военное не пилнуют, а ни теж тяглости громадское з людми посполитыми не отбывають, черезъ що людемъ тяглым великая в отбываню тяглостей громадских, а надто в прокормленю компанейцовъ дѣется долегливост. Мы tedy хотячи той неслушне дѣючийся направити неперядокъ, яко перед симъ о томъ уже писалисмы, такъ и тепер, симъ листомъ нашимъ засылаючи, мѣти хочем и реиментарско приказуемъ, абы всѣ таковые подсусѣдки, которыи в своих, любѣ в козацких дворах, мешкаючи, поля свои, лѣсы, сѣножати и иншыи угода мають, от козаковъ не были жадною мѣрою окрываны, але жебы посполу з тяглыми людми не тылко в отбываню робочих до громады повинностей, але особливе и в прокормленю компанѣйцовъ належитост свою отбывали. Тай тылко самыи подсусѣдки, которые в дворах козацких мешкаючи, на чужие кгрунта, своих не маючи, з плугами, серпами, косами для заробку ходят, до подданской тяглости належати не мають. А такъ, абы нихто з старшого и меншого товариства, той нашой воли не былъ противнымъ и повторе реиментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 1 ноеврия, 1696 року.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: О подсусѣдках в Мринской сотнѣ, которіе свои поля и сѣножати имѣють, даби с тяглыми людми работизну отдавали и компанѣйцовъ кормили. Року 1696, ноев[рия].

1696, листопада 11. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про захист
міських привілеїв Ніжинна

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Иван Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшине и черне и кождому, кому о томъ ведати належит, сым нашим уневерсалом ознаймуем. Иж, супликовали до нас пан Андрей Васютинский, войт нежинский з бурмистрами и всеми майстратовими тамошными, тое доносячи, же любо оны мают на свои меский права и волности, так монаршии его царского пресвѣтлого величества поважныи грамоты, яко и давнейшии привилеи королевского величества, однак тепер великий терпят долегливости. А то не толко старшина полковая и духовнии особы, але и рядовое товариство, людей посполитых заступают от меской повинности. А сотники будто частокрот описуют таковых же тяглих людей в реестр свой козацкий. А греки многие, скупивши кгрунта у людей таковых, которые отбували мескую повинност, жадное з тих кгрунтов не чинят ратушови помочи, через що згола не могут они майстратовии выдолати и выстатчити належитых меских своих посполитых повинностей. Где и тое доложили, же старшина полковая будто им прирекает о провентовой приход, который якобы оборочают оны майстратовии на свои приватныи росходи. А они майстратовии тое прекладают, же значно умалются тии их ратушныи приходы. Поневаж арендовая сумма, которая повинна в меской шкатуле зложена быти, ледво половина ее до ратуша их доходит. А яко ратушнеи вагы ярмарковыи торговли всякие люде не глядят бо, в домах торгы свои заводячи кантарами и вагами своими важат товары, так и ведерка их ратушного не глядячи, многии тамошнии особы в домах своих ведерком своим власным речи всякий продают и купуют. Також некоторые мелники, так духовного, яко и мирского чина особы, не хотят давати розмеровых пожитков от шести каменей в млинах, на греблях меских нежинских обретающихся и до ратуша належных, в чом всем просили они войт з бурмистрами и всеми майстратовими наше рейментарской обороны и заступаниа. А так мы, гетман, уваживши тии их тяжелоноснии долегливости, даем им пану войтови з бурмистрами и зо всеми майстратовими сей наш уневерсал, которым ствержаем теи их права и меские волности, позволяючи им, абы они подлуг оных поважных его царского пресвѣтлого величества грамот без жадное перепоны заживали тих своих прав и волностей меских; того мети хочачи, абы тии мелники отдавали до ратуша их належитии розмеровие пожитки: и жеби всякий торговый человек ратушноу вагоу важили свои товары, а не потаемне, также и ведерком ратушным, а не приватным щоб мерачи всякнии речи продавал и куповал. А если бы кто без ведома их тое чинил, такого грабити им позволяем. А старшина абы их майстратовых о провента, яко не истязала и им не примовляла, так абы не заступала тяглих людей от посполитых повинностей. Также и сотники абы не вписовали в козацкий реестр таковых же посполитых людей. Кгди ж преможный его царского пресвѣтлого величества указ

и наше постановлене цале забороня[ю]т того, абы вновъ козаки в мужики, а тяглии люде в козацтво вписовались. Греки, займаючи свои кгрунта и оседлости, аби конечно до ратушной их повинности належали и им майстратовим абы отдавали належитое послушенство: о тое все варуем и повагою сего нашего уневерсела приказуем.

Дан в Батурине, ноеврия 11, року 1696.

Звышь менованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 12-13. Копія.

Там само. – Спр. 65. – Арк. 160. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговского Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – Стр. 129-131.

№ 161

1696, листопада 23. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Романівський стан

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войска Запорозкого гетманъ Иоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ всѣмъ кому о томъ вѣдати належит, а особливе всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества, такъ городо[во]му, яко и низовому, а тут же и на Кодацѣ²⁰⁰ найдуючомуся товариству. Ижъ просил нас превелебній в Богу отецъ Іпатій Горбачевскій, игумень монастиря Мгарского Лубенского з братією, абысмо станъ Романковскій, на рецѣ Днѣпрѣ стоячій, и здавна за унѣверсалами антецессоровъ нашихъ въ ихъ заживаню будучій, зо всѣми здавна до него належачими рибними ловлями, нашимъ потвердили унѣверсаломъ. Мы теды для мѣстца святого, прозбѣ его не отмовивши, тот станъ Романковскій, симъ нашимъ унѣверсаломъ потверждаемъ, позволяючи ему^а з братією зо всѣхъ рибнихъ до того изу належачихъ пожитковати ловлей. Зачимъ абы ниhto з старшого и меншого городского, низового и кодацкого товариства, а особливе жаденъ з дозорцовъ нашихъ, ему отцу игумену з братією в отбиралню з того помененого изу пожитковъ чинити жадной не важилса перешкоды, мѣти хочемъ и под войсковимъ каранемъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 23 ноевр: 1696 року.

Звышь менованній гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “Унѣверсалъ Іоанна Мазепи гетмана потвердителній на станъ и на изъ в Романковѣ данный”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 145. Копія.

^а У тексті “его”.

^б Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпис”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1696, листопада 24. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
жителів села Омби́ша, належного
до Омби́шського монастиря і Києво-Печерської лаври,
від забезпечення провіантом і підводами
переїжджих через село старшин і військової “черні”*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить. Ижъ, беручи мы гетманъ под оборону нашу село Омбышъ, до монастира близко него стоячего Омбышского²⁰¹, здавна до лавры Киево Печерскія прислушаючого, належачое, мѣти хочемъ и приказуемъ сурово, абы жаденъ з старшины и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого и ниhto инший, мимоездомъ и переездомъ чрез тое село не смѣль и не важилься жаднимъ способомъ людей посполитихъ тамошнихъ, то есть бранемъ подводъ и вимаганемъ кормовъ и напитковъ, обтяжати, под срогкимъ войсковимъ каранемъ.

Данъ в Батури́нѣ, ноевріа 24. Року 1696.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетманскій, аби жаденъ з старшини и черни войскової з села Онбиша не важилъ подводъ брати и вимаганіемъ кормовъ и напитковъ обтяжати.

1697 рік

№ 163

*1697, січня 5. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
військовому канцеляристу Саві Шабельниченкові
викупити Добролежівський гай та повернути луки
під Шабельниками, які раніше належали
його пращурам, з правом отримувати десятину
від людей, що користуються його нивами*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, а особливе сотникам пѣщанскому и бубновскому, и каждому кому о томъ вѣдати надлежитъ, ознаймуемъ, ижъ показовалъ намъ панъ Сава Стефановичъ Шабелниченко, канцеляриста нашъ войсковій отвористии два листа пановъ полковниковъ переяславских, одинъ небожчика Войцѣ Сербина²⁰² на гай Добролежовский, под селомъ Шабелниками будучий, которимъ владѣли его п: Стефановича прадѣды Шабелниченко и Шабелникъ, по которих смерти нѣкаторіи легкомисленніи ихъ кривніи попродали тіи гаи, а другій листъ пана Івана Мировича, нинѣшного полковника переясловского на луки, тамъже под Шабелниками лежачіи, небожчику Івану Каневцевѣ его данніи, и просил онъ панъ Стефановичъ Шабелниченко себѣ нашого на тіи прадѣдовскіи свои грунта унѣверсалъ за которимъ би моглъ онъ отложивши за тіи гаи имъ людянь гроши, овими гаями владѣти и пожитковати. А такъ ми гетманъ, склонившись на тую его прозбу, симъ нашимъ унѣверсаломъ, яко тіи полковницкіи листи ствержаемъ, такъ позволяемъ ему п: Стефановичу, яко сукцесоровѣ тѣхъ добръ, тими луками пожитковати і овій гай (отдавши належитіи за оній гроши) в свое владѣние обняти, якъ хотя користовати оними. Тутже позволяемъ ему ж пану Савѣ Стефановичу, яко державцѣ і сукцесоровѣ, отбирати к вспарту господарства своего десятину з нивя стародавнього Шабелниковского Добролежовского, з людей тих, которіи будут пахати оние нивя за его вѣдомомъ, видаючи прето о такой волѣ нашой, абы нѣхто з старшини и чернѣ ему пану Стефановичу в владѣни[я]хъ тихъ добръ не чинилъ перешкоды овшемъ, аби старшина пѣщанская и бубновская надежитую до обнятия тихъ гаевъ, лукъ, нивя призвѳоитихъ пожитковъ чынила

помощь, а люде тамъ нивеми пахаючи, жеби не укриваючи належитой десятини, оную повинность ему отдавали без [с]переки, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, генваря 5 д[ня]. Року 1697^а.

Вишеіменованный гетман, рукою власною^б.

Нижче написано: Унѣверсаломъ за сему (?) Малороссийской коллегіи указа свѣдѣтельствovali и подписалися полковникъ Григорій [...]. 1767 году, декабря 1 д[ня], таковъ подлѣнный унѣверсаль принялъ и росписался подданий, ассесоръ коллежский [...].

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 146. Копія.

№ 164

1697, квітня 2. Батурин – Універсал Івана Мазепи про заборону Полтавському монастиреві та іншим власникам маєтностей прилучати до повинностей посполитих, що належать до міста Полтави

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковниковѣ полтавскому, полковой старшинѣ, обозному, судѣ, писарови, асаулам и значному товариству, ознаймуем. Ижъ суплѣковал до насъ, гетмана, войтъ полтавский з мещанами и зо всѣм посполством тое доносячи, же нѣкоторое значное войсковое товариство и законники монастира Полтавского людей посполитих, до мѣста Полтавы належных, потягають до своего послушенства, а именно панъ Павел Семенович²⁰³, маючи собѣ наш унѣверсаль гетманский, на село Павлинки даний, притягает к своему послушенству и село Яковцѣ, яке належало особно до мѣста Полтави, а за Ворсклом²⁰⁴, недалеко его пана Павловой греблѣ, болше десятка дворов будучих, до послушенства мѣского належных, он же панъ Павел Семенович загорнул к своему послушенству. Да й панъ Михайло Нащинский²⁰⁵, обозний полку Полтавского, до своей маєтности села Нижних Млынов килканадцат дворов, мѣских подворков, притягнул к своему послушенству. Также и панъ Леонтий Черняк, маючи свою греблю на рѣчци Олшаной, забороняеть и цале не допускаеть тамошних посполитих людей до мѣского их послушенства. Да и законники того ж монастира Полтавского

^а Даний документ опубліковано в “Універсалах Івана Мазепи”, ч. I., проте з іншою помилковою датою (5 грудня 1690 р.), що ця дата невірна видно, зокрема, і зі згадки в універсалі про переяславського полковника Івана Мировича, призначеного на полковничу посаду після Івана Лисенка в 1692 році.

^б Перед підписом зазначено “на подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

подворчанъ до ратуша мѣского належных, близко их монастыра мешкающих, привлащаютъ к своему монастырскому послушенству. В чом всем просили они, войтъ з посполитими людми, нашего заступленія и своей цѣлости оборони. Теды мы, гетманъ, давши имъ сей нашъ унѣверсал, мѣти хотим и сурово приказуемъ, абы нихто з преречонихъ особ не важился людей посполитих, до мѣста Полтавы належных, до своего послушенства потягати, але тоєю маетностью всякий повинен контентоватися, которую хто з ласки нашей и до ласки нашей маеть и держить. Уважаючи тое же на села и на самый город Полтаву частии войсковии бувають походы, под час якого случаю немалои они, мешчане, узнають трудности в отбуванню подводу и в вистатченю кормовъ, а особливе в той же своей супплѣцѣ они, войтъ з мѣщанами, доложили и тое же кожных святъ Рождества и Воскресенія Господня полковая старшина вимагають у них нѣкоторих датков. Теды любо то бывало же на святых преречоних господарских праздников давали они, мѣщане, им старшинѣ полковой тии датки, однак тепер мы приказуем, абы нихто з старшинѣ полковой не важился витягати у них мѣщан тых датков, але щоб старшина полковая тым контентовалася, що они, войтъ з мѣщанами, под часъ свят Рождества и Воскресенія Господня з своей добровольной любвѣ и учтивости им дадутъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 2, року 1697.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62660. – Арк.67 зв.-68. Копія.

№ 165

1697, квітня 30. Батурин – Універсал Івана Мазепи про заборону Дмитрові Мамчулу втручатися у справи Ніжинського Грецького братства

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому о томъ вѣдати належить. Ижъ яко уже дали есмо унѣверсалъ нашъ учтивымъ купцомъ греческимъ въ Нѣжинѣ обитающимъ, абы в союзе крестоносного братства жительствующи церковный заховали порядокъ, и сами межи собою всякіи розсужали справи, такъ кгда теперъ онии учтивии купци занесли передъ насъ скаргу на Дмитрія Мамчала о чинячиися имъ отъ него досади, и просили о тое, абы онъ Дмитрій до братства ихъ не належалъ и в порядкахъ церковныхъ не чинилъ перешкоды; теды мы тое ихъ прошеніе зъ доводовъ за слушне принявши, выдаемъ сей нашъ унѣверсалъ, приказуючи жебы сій речоный Дмитр[и]й Мамчалъ межи братство ихъ купцовъ греческихъ нѣжинскихъ нѣ тиснулъ и жаднымъ способомъ не важился въ порядкахъ церковныхъ чинити трудности, и нихто иный имъ не чинилъ [бы] и наименшое завады, а если бы

онъ Димитр[и]й, албо кто инный, упорнымъ будучи, важился чинити, албо въ церковномъ порядку, албо въ росправахъ бываючихъ помѣшку, наводячи нарушене унѣверсалу нашему, такового мы срокго карати на худобѣ и на здоровью безъ отпущу будемъ.

Данъ въ Батуриѣ, априля 30, року 1697.

Звышь менованный гетманъ, рукою власною^а.

О п у б л и к о в а н о: Федотов-Чеховский А. А. Акты греческого Нѣжинского братства. – К. – 1884. – С. 58-59. – № 19.

№ 166

*1697, травня 10. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи жителям
міста Мрина, маєтності Чернігівської архієпископії,
що забороняє вимагати від них особами різних чинів
продовольчого утримання та підвод, а переїжджим
у військових справах, брати лише необхідне
і за подорожніми гетьманськими листами*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожского, иж донесено намъ вѣдати, же рожнихъ чиновъ особы, отправуючи свои дороги, болшей невисланными, нѣжли высланными, будучи, чинять великіе, людямы по мѣстах и селахъ мешкаючимъ, утяженя, доправуючися вимыслныхъ живностей и збиточнихъ напоевъ, а особливе самоволне беручи подводи, якии ж мѣръ и мѣстечка Мрина²⁰⁶, маєтности катедрі Чернѣговское, жителѣ великую узнають долегливость, хочачи теде мы, абы таковии тимъ мринскимъ обывателем не дѣялися збитки и прикрости, видалисмо сей нашъ оборонный унѣверсал, приказуючи пишно, абы жаден з переезджаючих по своему дѣле особѣ, не мѣючи нашого подорожного писма, не важился в тамошнихъ жителей, якъ кормовъ, напитковъ и подводъ витягати, такъ и найменшое чинити прикрости. А если бы и в войсковом ехалъ дѣлѣ и за нашимъ подорожнымъ листомъ, то тилко сам живностью мѣръною, не чинячи жадныхъ вымысловъ, контентоватися маєть, а напитковъ и одное кварта вимагати и лишнихъ подводъ брати не повиненъ, тилко такъ много, якъ в подорожной нашой будеть написано. А иншихъ датковъ наименшихъ не повиненъ вимагати. А хто бы безъ подорожного листа нашего важился кормовъ, напитковъ домагати и подводи брати, або якіи колвекъ себѣ вигоды, а надто чинити зброднѣ, такового всякого обывателям преречонимъ позволяемъ тамъже городничому припиняти и намъ

^а Наприкінці зазначено у колі "М. П."

гетману о томъ давати знати. А мы такихъ своевольцовъ срокго непоблажно карати росказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 10. Року 1697.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль в Мрын, дабы пере[е]жчаючи не вимагали лишнихъ датков и подвод. Року 1697.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 172. Оригінал. Печатка військава.

№ 167

1697, травня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Києво-Печерської лаври в селі Омбиші від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой и всему старшому и меншому того полку товариству и посполитимъ людемъ ознаймуемъ. Поневажъ зо всѣхъ сторонъ православія восточного исповѣданея, всякий визнавцы претѣкаючи к чудотворной Киево Печерской святой лавры, многое ее узнають ласкавое прихилности, теде и мы гетманъ, респектуючи на тое мѣстце святое, уволняемъ село Омбышь, маетность Печерскую од посполитихъ тяжаровъ, именно од даваня на полковыи армаши и сторожи и певныхъ уложенныхъ датковъ. Вѣдаючи прето о такой волѣ нашой, абы ниhto з старшины войсковой и посполитихъ людей не важился брати тоей на армаши и трубачи полковыи повинности жадной, которая нехай з иншого мѣстца на нихъ будетъ выбырана. Также и арендовой рати, сто золотихъ толко, а не большъ, з того села Омбыша для убожества тамошныхъ людей до общей складки, жеби без жадной турбациі брано, того мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ з Батурина, мая 15 д[ня]. Року 1697.

Звышьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль ясне велможного, уволнений от даваня трубачомъ и армашом и сторожом.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 5 (2). Оригінал. Печатка військава.

*1697, липня 2. Табір біля Кодацької пристані –
Універсал Мазепи про мобілізацію козаків
для військового формування
миргородського полковника Данила Апостола*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман Иван Мазепа.

Паном полковникомъ наказнимъ, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлским і всему старшому і меншому товариству в всѣх полках рейменту нашего застаючим ознаймуемъ. Іжь по одходѣ нашом от пристани Кодацкой у плавний походъ на низъ Днепра, оставилисмо, з певною частю войска видѣленого, пана Данила Апостола²⁰⁷, полковника миргородского, над рѣчкою Орѣлю, в устью^a Орчика²⁰⁸ впадаючого, для перестороги и недопусканя под городаы великоросійкие и малоросійские ити неприятелским чатам, которому злещилисмо при оном порадку и тое учинити, аби до боку своего з полковъ всѣх у домах застаючое товариство ступити и з онимъ, на помененнимъ мѣску застаючим, от поля Кримского стерегти переходовъ, и если би показалися неприятель в какой купѣ то над ними военний промысль чинити старался, якобы цѣлост краю нашего захована могла бити. Зачим пилно упоминаемъ и приказуемъ, через сей листъ, абы хто колвек менуется козаком, конечно надпоравшися в косовицѣ и жнив[ѣ], за тижден по Успеніи Пресвятой Богородицѣ, в табор до его пана полковника миргородского становилися на Орелѣ з порадним оружжемъ и достатком всякого борошна. А если бы мѣль хто з войскового, позосталимъ в домах, то[варис]тва сей волѣ нашей противен оказатися и на помененное мѣсце на[з]наченном часѣ не стати, такового каждого роскажем не тилко на [здо]ровю, але і на горлѣ карати.

Дан в таборѣ од пристани Кодацкой, июля 17, 1697 року.

Звышменованный гетман, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14650. – Арк. 225. Копія.

^a В тексті копії написано “иотю”

^б Наприкінці у колі написано: “мѣсце войскової печати”.

1698 рік

№ 168а

*1698, січня 14. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Братського монастиря на куплений млин
на річці Котор та на даровані ґрунти і гай
біля Острицької Кудинової греблі*

Его царского пресвѣт[лого величества Войска] Запорожского [гетмань Іоань Мазепа].

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кож[дому, кому о томъ] належить, ижъ прекладалъ намъ, будучи в Бату[ринѣ], господинъ отецъ Прокопий Колачинский, ректоръ братский [...] именовемъ всей братии своей, что купнимъ способомъ за певную сумму золотихъ пятьсотъ [купили млинъ], на рецѣ Котори стоячий, и просили нас, абысмо тот их млинъ нашимъ гетманскимъ потвердили унѣверсаломъ. Яко теды каждая рѣчь доброволне купленая, сама в себѣ есть волная, так мы той пре[ре]чоный их млын куплений ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, позволяючи ему отцу ректорови и всей братии его монастиря онымъ млиномъ владѣти и всякіи з него приходячии пожитки на монастир свой отбѣрати, тутже в семь нашомъ унѣверсалѣ ствержаемъ и кґрунта, лежачии при греблѣ Острицкой, прозиваемой Кудиновой, и гай, въ Упѣровомъ хуторѣ будучий, доброволне от Василя Семеновича Кропиви, жителя греблѣ Кудиновой, на монастир их Братский Кіевский легкованние, позволяючи имъ оными вѣчними часи спокійне владѣти и пожитковати. Мѣти прето хочемъ и пилно приказуемъ, абы ему отцу ректору и братии его, такъ в пререченой того млина куплѣ, и в отбиранію з ней приходячих на монастир пожитков, яко и в зуполномъ вѣчньими часи владѣннн вижей помянутих леггованих кґрунтов ниhto найменшое не смѣлъ чинити перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, генваря 14. Року 1698.

Звишьменованный гетман, рука власна.

На арк. 2 зазначено: uniwersal Je° Mci Pana Hetmana Jana Mazepy powierdzajzcy kupli mlyna Jacyszyna, na Kotore, 1698, henwara 14.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216 – Д. Братський монастир. – Оригінал з військовою печаткою, пошкоджений, текст в дужках подано в реконструкції.

№ 169

**1698, січня 18. Батурин –
Наказ Івана Мазепи п. Забілі утримувати
як і раніше, в своїй маєтності Обтові,
вигнаних ним перед цим, піхотних компанійців**

Мой ласкавий пане Заб'їла.

Явилися тут перед насъ, гетмана, товариши п'їхотнии, по указу нашом в маєтности вашой Обтов'ї станцію маючіи, з тимъ, же вы, давши имъ за одного проступного ихъ товариша причину, вигнали оныхъ з села своего, *отдаливши* станції. Зачимъ приказуемъ вамъ, абысте з того винного справедливости доходили, а симъ товаришомъ по прежнихъ господахъ, в маєтности своей, станцію показали. Що абы такъ, без жадной спреки, а не иначе, было и повторе приказуемъ.

Данъ з Батурина, генваря 18 д[ня]. Року 1698.

Вамъ зычливый Іванъ Мазепа, гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 22. Фотокопія з оригіналу.

№ 170

**1698, січня 30. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про порядок утримання
охочекомонних та охочепіхотних козаків
в місцях постійного розташування**

Его царского пресв'ятлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови черн'їговському, стародубовському, н'їжинському, старшин'ї полковой, всякимъ урядомъ по м'їстахъ и селахъ будучимъ и всему старшому и меншому товариству и посполству ознаймуемъ, ижъ стало у насъ гетмана такое постановлене, абы во вс'їхъ полкахъ, городахъ и селахъ для охотницького товариства поправити станції ку облегченю убогимъ людямъ. Поневажъ доносилося намъ в'їдати з розныхъ м'їстцъ, же того товариства на едномъ м'їстцу мало, а на другомъ много і з утяженемъ людзкимъ обр'їтається. А такъ мы теперъ приказуемъ, абы именно на компан'їйця комонного по двадцет пят, а на п'їхотинця по двадцет челоу'їка господаров *отведено* и назначено было. Прето, абы всюда такъ, а не иначе подлугъ того указу нашего на каждого товариша господаровъ, по тылко, якъ выжей наменилося было распоражено, котории господар'ї повинни тому челоу'їку, которий у нихъ станцію м'їти *будет*, подлугъ установи наше выстатчати корму належитого. Яко теды в посполитихъ малороссійскихъ городахъ и селахъ маеть тотъ порядокъ заховатися, такъ абы

и в маестностяхъ катедральныхъ архіепископии Черніговской, в полкахъ Черніговскомъ, Стародубовском и Нѣжинскомъ будучихъ, было заховано, пилно, а пилно приказуемъ, подь срокгимъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, генвара 30 дня, 1698 року.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 написано: унѣверсаль, як много подданих на конного и пѣшого козака для суспенгованя належит.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 182. Оригінал. Печатка військова.

№ 171

1698, березня 3. Батурин – Універсал Мазепи про взяття під гетьманську протекцію вдови Олексія Урвиховста Меланії

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колвек о томъ вѣдати належит, а меновите п: сотникови глуховскому, атаманови городовому тамошнему зо всѣмъ товариствомъ, также атаманови и войтови и всѣмъ жителемъ, якъ козакомъ, такъ и посполитим села Спаского. Ижъ респектуючи на услуги Алексѣя Урвиховста в Войску Запорожскомъ ронячие, на которых, будучи в Таванской осадѣ, от неприятелей бесурманъ пораненнимъ, и животь свой скончилъ, беремо жену ж его Меланию овдовѣлую под нашу гетманскую оборону, увольняючи оную от военныхъ походовъ, и от всяких, и посполитих, повинностей, до ласки нашей. Зачимъ мѣти хотимъ и сурово приказуемъ, аби кождий, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, якъ п: сотникъ глуховский, и весь урядъ тамошней, атаманъ з товариствомъ и войтъ изъ посполствомъ спаскимъ, такъ и ништо инший, не смѣли и не важилися еи до жаднихъ повинностей потягати, и жадной наименшой трудности наносити и перешкоди в свободномъ мешканню чинити, и повторе абы воля наша, в семъ унѣверсалѣ вираженная, ненарушне била захована, пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 3, року 1698.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною^а

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55316 (1). – Арк. 137. Копія.

^а Наприкінці у колі написано: "мѣсто печати рейментарской".

№ 172

*1698, березня 18. Батурин –
Наказ Івана Мазепи прилуцькому
полковникові Дмитру Горленкові
щодо ремонту суден та їх проведення до Січі*

Мой ласкавий приятелю пане полковнику прилуцкий.

Лист в[аш] милостинь дойшовль рукь нашихъ: в которомъ ознаймуешъ в[аша] м[илость] о суднах водныхъ, якіи где найдуються и цѣли *сут*, а якіи нарушени, и направи потребують: такъ же и о тихъ, которыи не вѣдати где подѣлися. Зачимъ мы чрезъ сей листъ нашъ жадаемъ и приказуемъ, абыс в[аша] м[илость] якіи з прошлолѣтного судна^а направи потребують, старался направовати неоткладне. А новыи велѣте дѣлати тожъ, яко найскорѣй. А що просишь в. *милость* нашего себѣ извѣщенія, яковымъ порядкомъ до направлення суденъ належныи рѣчи, яко то смола, желѣзо и иньшіе потребства мають провадитися до Сѣчи и якого власне времени заразъ или нет. Теди прекладаемъ в. м[илости], же не заразъ, але скоро рѣки пустят, не ждучи инныхъ полчанъ, абыс тилко успѣль, можешъ в. м[илость] передомъ посылати своихъ людей, з тими новоподѣланими суднами и з тими належитостями, до направованя нарушенихъ суденъ потребными, на въжейпоманутое мѣстце. Тое в. *милости* наменивши, зычимъ ему жъ доброго здоровья.

З Батурина, марта 18. Року 1698.

В. *милости* зычливий приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского прес: велич: Запороз[кого].

На звороті зазначено: Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови прилуцькому пану Димитрію Горленку²⁰⁹, моему ласкавому приятелеви. О стругах и липах в Сѣчи.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 228. Оригінал. Печатка військова.

№ 173

*1698, квітня 8. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому
товаришеві Федору Бобрікевичу відновити млин-вешняк*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, кому колвекъ о томъ теперъ и на потимъ вѣдати будеть належало; особливе еднакъ пану сотникови понурницкому,

^а У тексті написано “суду”.

іж просиль нась гетмана пань Феодоръ Бобрикевѣчь, товаришь войскowyй, абысмо ему на купленомъ займищи, на которомъ здавна млинокъ вешнякъ буваль, на рѣчце Голомесць, вижей села Крисокъ в сотнѣ Понурницькой, в Андрѣнка Вкуса, козака крисковского, своимъ власнимъ коштомъ вешнякъ млинокъ построити и реставровати позволили и нашимъ унѣверсаломъ ствердили. Мы теди гетманъ, видячи его Феодора Бобрикевича до войскової служби охоту и до далшой заохочаючи, позволяемъ ему на прежъреченомъ займищи, своимъ коштомъ млинъ построити, з такимъ еднакъ докладомъ, абы *от* того построена млина в близко околележачихъ кгрунтахъ людемъ не було шкоди и руини, и з того помененого млина всякии належнии пожитки отбирати и онимъ, яко своимъ власнимъ вѣчне владѣти. Зачимъ мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, абы вишь помененому пану Феодору Бобрикевичу, такъ в строеню на помененомъ займищи того млина, яко и в отбиранию з него всякихъ приходовъ на свои власнии домовиини пожитки до ласки войскової ниhto жадной и найменшой не важилься чинити перешкоди.

Дан в Батуринѣ, априля 8. Року 1698.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: Унѣверсал ясне вел: на млинъ Крисковский.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 33. Оригінал. Печатка військова.

№ 174

1698, квітня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівському Єлецькому монастиреві зайняти греблю на річці Смолянці та побудувати на греблі млин

Его царского пресе втлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови кievскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому того полку товариству, войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ посполитимъ людемъ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ. Иж просил нась висоце в Богу превелебный господинъ отецъ Димитрий Савичъ²¹⁰, архимандритъ монастира Єлецкого Чернѣговского, абы моглъ в монастирскихъ кгрунтахъ межи селами до монастира Єлецкого належачими Копачевомъ и Надиновкою, на рѣчцѣ Смолянцѣ²¹¹, заняти греблю и строити на оной млынъ. Теды мы, по тому его отца архимандрити прошенію позволилисмо, яко греблю на помененой рѣчце заняти, такъ и млынъ подлугъ жаданя своего строити, однакъ з такимъ докладомъ, жебы од того занятя греблѣ и построена млына тамъ, якъ козацкимъ, такъ и посполитихъ людей кгрунтамъ, поблизу лежачимъ, не дѣялася яка перешкода. Вѣдаючи прето о таковой волѣ

нашої кождей, абы ніхто з старшини и чернѣ не важился ему отцу архимандритѣ, и от его на томъ дѣлѣ вижей именованом зостаючимъ послушникомъ, жадное найменшое чинити кривди и перешкоды, симъ же унѣверсаломъ нашимъ пилно варуемъ и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 17. Року 1698.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено “Фундушъ гетманскій на млинъ Копачовскій”.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 41. Оригінал. Печатка військова.

№ 175

1698, квітня 26. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на маєтності та монастирських підданих

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а меновите паном полковникомъ, обознимъ, судьямъ, писарамъ и асауломъ полковымъ, сотником, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, ижъ не тилко стосуючися мы до унѣверсаловъ от антецессоровъ наших монастиреви Макошинскому святого чудотворца Христова Николая на обвароване такъ самого монастиря з приналежащими кгрунтами, яко и на защиту подданнымъ тому монастиреви прислушаючим, наданным, але и з ревности наше маючи до того мѣстца святого прихилность, даемо вновъ потвержателный сей нашъ унѣверсаль, варуючи пилно, абы якъ оный монастир при зуполной своей цѣлости зо всѣми приналежними кгрунтами и всякими угодии найдовался, такъ и подданныи по презжнему обыкновенію жебы были захованы при оному же монастиру. Зачимъ мѣти хочем и рейментарско приказуемъ, абы нѣхто з старшини и чернѣ Войска Запорожского не важился помененному монастиреви в кгрунтах и всяких властностех найменшое шкоды и уймы, а особливе в тягнѣнях военных ночлѣгами и попасовисками подданных монастирских обтяжати, также околичных обывателей в заживаню кгрунтовъ трудности и перешкоды затѣвати.

Данъ в Батуринѣ, априля 26. Року 1698.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Данъ унѣверсаль Мазепинъ в году 1698, априля, о всѣхъ грунтах монастиря: а найпаче о станціях.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 50. Оригінал. Печатка військова.

1698, квітня 28. –

**Універсал Мазепи про надання права
оренди горілчаних та тютюнових шинків
на міські потреби Прилукам за 1500 золотих**

[Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа].

Ознаймуемъ [симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колвек о томъ вѣдати належит, а меновите п: сотникови прилуцкому, атаманови городовому тамошнему зо всѣмъ товариствомъ, войтови и всѣмъ жителемъ]^а, ижъ яко прошлого року за общего всихъ старшихъ и меньшихъ, такъ войсковыхъ, яко й помистныхъ обывателей малороссійскихъ постановленя и приговору стало тое, абы аренды всюди по городахъ и городкахъ не поединковымъ особамъ булы запродаваны, але всюда всеми общежытельны булы держаны, такъ и теперъ тое постановлене заховуемъ. Прето и на сей рокъ 1698 отъ дня 12 июня, преподобного Онуфрія, починаючиися, а въ пришломъ 1699 о том и часи кончытися маючий, позволяемъ пану сотнику прилуцкому, атаманови зъ товариствомъ и войтови тамошнему зъ поспольствомъ горилчаной и тютюнный шинкъ имить в зупольномъ завидованню ку лутшой своей выгоды и общому миському пожыткови, при котором по обняту аренды и отобраню интерцизії, мають оные и повинны будутъ належытую до Скарбу Войскового сумму 1500 золотыхъ отдаты безъ жадной отволоки. А докладаемъ тое, абы волно було каждому, яко зъ козаковъ, такъ и зъ поспольтыхъ людей на хрестыны и на веселле любь въкурыты соби кадку одну и другу горилки, любь купыты соби на сторони, хто похочет, сто кварть, альбо пятьдесятъ, тыльки бъ не меньше, якои купли гуртовой горилки мает буты. За видомости сотника, атамана и войта, альбо тыхъ людей, которыи зъ полицення мисского арендою завидовати будутъ. А если хто съ козаковъ велель^б поспольтыхъ людей ста, альбо пятьдесятъ кварть горилки купыть не похочеть, а схочить на меньшомъ частованю перестати, то повинень купыты оную въ аренды: лечь на такіи оказіи маеть імь продавана буты горилки кварта дешевою циною, а не такъ якъ на роздробъ продается.

Варуемъ однакъ тое, абы старшына не важылась горилкою своихъ даваты въ арендовые шинки дорожшею циною, одколь бы мисту въ пожыткахъ не було уймы; а медомъ, пывомъ и брагою вольно всимъ, якъ козакамъ, такъ и поспольтымъ людямъ шинковаты.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56728. – Арк. 470-470 зв. Копія, мас назву “Копія съ универсала Мазепы, снятая в 1709 году. 1698, апр[иля] 30.

^а В дужках реконструкція тексту.

^б Так у тексті, хоч за змістом мало б бути слово на зразок – “чили”, “альбо”, “так и з”.

№ 177

1698, травня 17. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи місту Березні від переїжджих

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоан Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и черни, а особливе переїжджающим всякого чину людем и кожному, кому о том ведати належит ознаймуем. Иж донеслося нам ведати, что многие переїжджающие через город Березную люде, не меючи нашего гетманского виразного подорожного листа, доправляются збитечных кормов и напоев, подводи и проводники самовольные берут и многие чинят збитки, через що тамошним людем не меньшее наносится утяжение и нищета, яко теде неслушне тое деется, так мы, хотячи таковое самовольство и своеволя посоромити, видаем сей наш оборонний универсал, в котором мети хочем пишно и сурово приказуем, абы хто колвек, любо з дворян и слуг наших гетманских, любо иншие якие колвек переїжджающие люде, без подорожного нашего листа не важился так кормов, напоев и оброков для коней, яко подвод и проводников братьи и наименшой тамошним старшим чинити докуки, а если бы хто тоей воли нашой не слушаючи, а упором своим поступаючи, похотел, не маючи нашего виразного себе листа подорожного, чинити в пререченом городе Березной, якии збитки и доправлятися кормов, напоев, албо подвод и проводников, такового позволяем там урядовим людем удержовати и до нас о том ознаймовати, або безчестно з города оного випроважати, в чом всем абы так и нейначе было и повторе сим универсалом нашим варуем.

Дан в Батурине, мая 17, року 1698.

Звишменованный гетман, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис, 1998. – № 2 – С. 37. – № 26. Оригінал.

№ 178

1698, травня 19. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гетьманського управителя в Батуринському замку Никифора Лук'яновича на куплені ним млини та інші володіння

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлѣйшаго величества Войска Запорожского гетман Іоанъ Мазепа.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всей старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковниковѣ чернѣговскому, сотниковѣ сосницкому и всѣмъ посполитимъ людемъ в той сотнѣ найдующимся, и кому кольвекъ о томъ вѣдати належит, ознаямемъ, иж за вѣдомомъ и позволеніемъ нашимъ гетманскимъ панъ Никифоръ Лукяновичъ, на сей часъ господар замку нашего Батуринского, купивши себѣ в певнихъ людей, яко греблю, прозиваемую Довгую, на рецѣ Убедѣ в уездѣ Сосницкомъ, з млинами о семи колахъ стоячими, з мелницкое частю, а при ней по урочищу названним з борами, лѣсами, сѣножатми и инними угодами, так и в п: Полуботка войсковую частъ войсковыхъ розмѣровъ в тихъ же млинахъ от нас наданную, с присѣлими тамъ людми, и у вѣчностъ просилъ нас о потвержение тоеи своей куплѣ, теды мы, склонившиися на его прозбу, а респектуючи на оного намъ зичливіе услуги, и видячи в немъ способность и на далшій час до услугъ войсковихъ, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ тую его куплю и при немъ заховуемъ до тоеи Довгой греблѣ всѣ грунта и присѣліе люде, яко в купчихъ ограничене виражено, есте позволяючи ему, якъ хотѣты ведлугъ своей мисли греблю оную подвишати, млини обновляти и всякие прибыли для своего пожитку розмножати, в чомъ всемъ абы ему, пану Никифору, ни хто не важилься тепер и в далшій час чинитъ наименшой перешкоды и трудности, пильно упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 19 д[ня], року 1698.

Звишь іменованніи гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Стр. 55254 (3). – Арк. 241 – 241 зв. Копія.

№ 179

1698, травня 22. Гадяч – Універсал Івана Мазепи про надання права Чернігівському Єлецькому монастиреві продавати горілку на монастирських перевозах

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоан Мазепа.

Паном полковником чернѣговскому и нѣжинскому, старшинам полковим, сотником и атаманѣ городской зо всѣмъ товариством, также и войтом и всѣмъ, кому кольвек о томъ вѣдати належит, ознаямем, иж просыл нас висоце в Богу превелебный господин отецъ Димитрій Савич, архимандрит елецкий чернѣговский з братиено о позволене, абы могли на перевозахъ своіхъ монастирскихъ, едномъ под Чернѣговом, а другомъ – Овдѣвском, горѣлку свою для шинку держати и продавати оную такую квартою и ценою, якою и в самихъ городахъ продается, а то для монастирскихъ нужныхъ расходовъ. Теды мы, тое его отца архимандрити прошение

^а Перед підписом зазначено: “в подленномъ подписался тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати гетманской”.

принявши и уваживши, же через тоє нимало мѣсту не будет убитку, позволилисмо на помененных перевозах монастирскую горѣлку шинковати з таким варунком, жебы почому в городах кварта продается, потому и там, а не таншей, оная повинна быти продавана. Мѣты теде хотим и рейментарско приказуем, аби ниhto з старшини и чернѣ и посполитих людей преречоных отцу архимандритѣ в том даваню монастирское горѣлки жадное наименное не смѣл и не важился чинити перешкоды.

Дан в Гадячом²¹², мая 22, року 1698.

Звышменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: “Унѣверсал гетманский на шинк на наших перевозах”.

Опубликовано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 97. – № 8. (З посиланням – БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 69. Оригінал).

Опубликовано фрагментарно: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 40-41.

№ 180

***1698, травня 29. Табір на Човнаках –
Універсал Івана Мазепи про захист
від підтоплення млинів, що знаходяться
на Роменській міській греблі, через підвищення
рівня води на греблі Антона Кузьменка,
розташованій нижче на річці Сулі***

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманѣ Івань Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, а особливо старшинѣ, в сотни Роменской будучой, зо всѣми тамошними обывателями, ознаймуемъ, ижъ на суплѣку Івана Манжоса и Івана Остренка з товариствомъ, обывателей и мелниковъ роменскихъ о подтопление ихъ млиновъ, на греблѣ миской Роменской стоящихъ, на Антона Кузьменка, жителя бобровицкаго, намъ поданную, зсилалисьмо туда в Ромень²¹³ Василя Велецкого²¹⁴, судью полковаго гадяцкаго, для учиненія на томъ ихъ дѣлѣ розиску, которий то нашъ висланный, яко будучи тамъ, разсмотрѣл и уважилъ з многими посторонними и тамошними людми, на томъ дѣлѣ добре знаочимъся, что знатной млинамъ ихъ учинился подтопъ, чрезъ заняте греблѣ и на ней построеннихъ двоухъ клѣтокъ млиновихъ на рецѣ Сулѣ, яко велѣлъ раскопати гать, прозиваемую Быстрицу, и Любокумовъ ровчакъ, и приказаль оному болше скринѣ в тоихъ млинахъ, тамъ будучихъ, не поднимати, такъ мы тоє преречонаго [посланого] нашего разсмотрене и постановленье ствержаемъ симъ универсаломъ нашимъ, мѣти хотячи, и пилно под виною тысячи талярей на насъ варуючи, абы тотъ Антонъ Кузьменко не важился, безъ волѣ нашой, такъ той зас киданной гати гатити, а нѣ скринь своихъ, а нѣ на палець подтопити надъ теперешнюю мѣру, а имъ преречоннымъ мелникамъ роменскимъ позволяемъ

в своихъ млинахъ, на греблѣ мѣской тамошной будучихъ, скрингѣ отии подвишати ведлугъ слушной мѣри, толко повинни того пилно постерегати, жебы тимъ подвишеньемъ обоихъ скринъ млиновъ горѣши[их], Оксютинскихъ и Процювскихъ, не подтопити, тутъ же зъособна старшинѣ роменской приказуемъ, абы старалися конечно в отой сотнѣ своей указомъ (?) поправити и мощно укрепити греблю, подлугъ давнего обикновенія, до котораго то тоеѣ греблѣ подкрѣпления и державци силъ, в сотни той будучихъ, людей додати не збороняли. Що все [абы] тако, а не иначе было и повторе симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ.

Данъ в таборѣ на Човпакахъ, мая 29 д[ня]. Року 1698.

Звишгѣменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 222. Копія.

№ 180а

1698, липня 1. –

**Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання
генеральному писареві Василю Кочубею
лісів по берегах річки Ретика,
з дозволом спорудити на річці греблю з млином**

Ижъ яко з вѣдома и позволеня нашего панъ Василій Кочубей, писарь Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого енералный, в уездѣ сотнѣ Кролевецкой, на рѣчце Ретикѣ²¹⁵, ниже села Дубовичъ, на мѣстцу явне, слушне и правне купленомъ, занялъ себѣ греблю и побудоваль млынъ, а при томъ млынѣ фундуеть себѣ хуторъ, такъ по его докладу и прошенію сим нашимъ унѣверсаломъ позволяемъ ему к тому хутору и млыну своему заняти лѣса хвойнику и березнику по обоихъ сторонахъ рѣчки оное, прозываемое Ретика, порослого, з соснами, на тыхъ мѣстцахъ стоячими, зтолко, сколько потреба и слушност укажетъ, поневажъ и иные особы, тамъ ставы и млыны свои маючіи, займища себѣ починили. А особливе позволяемъ ему заняти и владѣти к тому хутору мѣстца межи боромъ, на поле пахотное и на сѣножати способныи, и чистити оныи, якъ звичай господарский кажетъ, такъ по той сторонѣ рѣчки Ретика к дорозѣ Дубовицкой лежачіи, яко и на сей сторонѣ от Быстрика, где хутор тотъ стоить, иле колвекъ обыскатися могутъ; а онъ, панъ писарь, обещаеть того доглядѣти, же не будетъ тое людскимъ кгрунтамъ ку шкодѣ; а поневаж там же у верху того ставу своего мѣстце на заняте греблѣ способное у певного челоуѣка купити онъ, панъ писар, умыслиль, тедеи и греблю ему другую фундовати и млынъ на ней по силѣ воды будовати позволяемъ.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526. В публикації має назву: “1 июля 1698 г. получилъ универсалъ гетмана Мазепы:”.

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ подписались”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

*1698, вересня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівської архієпископії на млинову частку
в Білоуському млині*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдати належить, іжъ прекладалъ намъ ясне в Богу преосвященный его милость *господинъ* отецъ Іоаннъ Максѣмовичъ, архієпископъ чернѣговскій [и] новгородскій, черезъ посланного своего пана Александра Кгадевицкого, что за певную сумму набилъ до тоеижъ катедрі Чернѣговской у Герасима Филиповича Звѣровича часть мелницкую в млинѣ Белоускомъ, в камени заднемъ и половицю в ступнику, в ступахъ просянихъ и валюшовихъ суконнихъ, со всякими вимѣрами збожа на тую часть мелницкую и з заднего камня и з половицѣ ступника належачими. На що и купчую, же вѣчними часи помененую часть мелницкую в млинѣ помененомъ Белоускомъ купиль, презентоваль намъ: и жадалъ насъ, абисмо нашимъ гетманскимъ унѣверсаломъ зтвердили тое и обваровали. Ми теди, гетманъ, слушному жаданю задосить чинячи, видаемъ сей нашъ унѣверсаль и онимъ тую жъ часть предъреченую мелницкую купленую, в млинѣ помененомъ Белоускомъ зтвержаемъ и варуемъ. Зачимъ мѣти хочемъ и пилю приказуемъ, аби нѣхто в владѣнню тоєи предъреченой купленої мелницкой части в помененомъ млинѣ Белоускомъ и в одбираню з н[е]ї вшелякихъ пожитковъ до катедрі архієпископской чернѣговской належнихъ, жадной и найменшой не важилъся чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, септеврїа 25. Року 1698.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль ясне велмож: его мил: Іоана Мазепи, гетмана на част мелницкую в млинѣ Бѣлоуском.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 175. Оригінал. Печатка військава.

Опубликовано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1859. – № 43. З датою 27 вересня 1698 р.

*1698, жовтня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
міських прав Чернігова та про повернення
цехових людей у юрисдикцію міста*

Пресвѣтлѣйшаго і державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого полку Черніговского [и] кождому, кому о томъ вѣдати належатимет; ижъ суплѣковали до насъ гетмана п. Іосифъ Евлевичъ, войтъ чернѣговскій з бурмистрами и всѣми урядовними тамошними прекладаючи тое, же чрезъ прошлого полковника чернѣговского, небожчика, пана Якова Лизогуба, давние ихъ мѣские права zostали нарушены и всѣ цеховые люде, якие належовали до ратуша, *отвернены от* мѣского послушенства, а привернены в послушенство ему, небожчикови, такъ же ваговое и помѣрное *отдалено от* ратуша и просили насъ о потвержене своихъ правъ и привернене знову к ратушу цеховыхъ людей. Мы теди гетманъ, давши ихъ таковой прозбѣ у себе мѣстце, яко потвержаемъ симъ листомъ нашимъ прежние ихъ права, жебы ненарушене состояны были, такъ же и приворочаемъ к ратушу тихъ всѣхъ цеховыхъ людей, якие чрезъ небожчика, бывшого полковника тамошнего, были *отвернены*, и позволяемъ войтови и всѣмъ урядовимъ городовымъ оними завѣдовати и до належитого мѣского послушенства потягати ку помочи всему посполству, а хтобы з тихъ помененихъ цеховыхъ людей мѣль листь *от* небожчика данній, взглядомъ уволненя *от* мѣской повинности, у таковыхъ позволяемъ войтови и урядовимъ тамошнимъ тие листи *отбирати* и до спрату ратушного *отдавати*, а тими людми цѣле завѣдовати, такъ же ваговое и помѣрное на ратушь *отбирати*. В якої волѣ нашої вѣдаючи, абы яко сей наказний полковникъ і старшина полковая до того жаднимъ способомъ не втручался, такъ кгда и совершенный полковникъ *будет*, в томъ не чинилъ жадной и найменшой перешкоди, прикрости и долегливости, варуемъ, жебы сия наша гетманская воля завше была в исполнении.

Данъ в Батуринѣ, октоврия 12, року 1698.

Звишь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (12). – Арк. 94 зв. – 95. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 2327. – Арк. 38-39. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “в подлѣнномъ подпись таковъ”, після підпису написано “в подлѣнном унѣверсалѣ печат войсковая”.

*1698, жовтня 16. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря
на містечко Кононч, на медову десятину
та на відновлення млина*

Пресвѣтлѣйшаго і державнѣйшого великого государя, нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоан Мазепа.

Ознаймуем сим нашим унѣверсалом всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой и всему старшому и меншому того полку товариству, и каждому, кому колвек о том вѣдати належит. Иж будучи в Батури́нѣ превелебный в Богу господи́нь отецъ Стефан Яворскій²¹⁶, ігумень монастиря Пустинного Свято Николского Кіевского з братією, показовал нам гетманови стародавніи правніи писма, и грамоту великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества потвержателную, на Кононч²¹⁷, мѣстечко на той сторонѣ Днепра, над рекою Россю²¹⁸ лежащее, зо всѣми прилеглими кгрунтами монастиреви ихъ наданніи. А оразъ просил и нашего гетманского на тые Кононч²¹⁷оцкіе кгрунта оного потвержателного унѣверсалу. Теды мы, давши прозбѣ ихъ у себе мѣстце, росказалисмо з канцеляріи войсковой выдати наш унѣверсал, которым яко помененные кгрунта ствержаем, так и позволяем имъ з оных всякіе пожитки и из пасѣкъ тамошних пщолную десятину на монастирскіе потреби отбирати. А тут же обявляем, же позволилисмо имъ, отцу ігуменови, з братією греблю давнюю Конончовскую отновити и подлуг силы тамошней воды построити млын. Зачим мѣти хочем и рейментарско приказуем, абы кождый з старшины и чернѣ, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, им отцем николским в владѣню выжей речоными кгрунтами, в отбираню з тамошних пасѣкъ пчоляное десятины, в реставрованю зветшалое греблѣ, в строеню млына и в отбираню всяких пожитков, жадное наименшее не важился трудности и перешкоды чинити.

Дан в Батури́нѣ, октоврія 16. Року 1698.

Звыш менованый гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: унѣверсал от ясне велможного его милости пана Іоана Мазепи, гетмана Войскъ его царского пресвѣт: величества Запорозких на Кононч, пасѣку и млынъ даный.

1699 рік

№ 184

*1699, січня 13. Гадяч –
Універсал Івана Мазепи про надання військової частки
Скельському Пустинному монастиреві
з Шиманового млина*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови гадяцкому, старшинѣ полковой, господарови замку нашего Гадяцкого и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ: ижъ просиль насъ гетмана превелебный в Богу *господинъ* отецъ Пахомий Ходоровичъ²¹⁹, ігуменъ монастира Пустинно Скелского²²⁰, з братією о надане войсковое части з млына Степана Стрижевского [и] Шиманового, монастирским коштом набутихъ, на рецѣ Ворсклѣ, на греблѣ, близко монастира ихъ засипаной. Але, уважаючи мы, же под часъ нынѣшнихъ уставичныхъ военныхъ походоу потребны нам суть борошна на многіи войсковии расходы, не попустилисмо в ихъ заживане, обохъ тихъ млыновъ, тилко заховали при нихъ одну клѣтку Шимановскую о трохъ колахъ, двохъ мучнихъ, а третемъ ступномъ, на вышей помянутой греблѣ монастирской будучую, позволяючи им з оной войсковою части всякіи приходячіи млынскіи пожитки *отбѣрати*, при части мелницкой, до ласки нашей. Мѣти теде хочемъ и приказуемъ, абы имъ отцу ігумену з братією в владѣню того млына и *отбѣраню* всякихъ розмѣровыхъ приходоу ниhto з старшини и черни жадной и найменшой не важилься чинити перепони и трудности.

Данъ в Гадячомъ, януарія 13 д[ня]. Року 1699.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 580. Оригінал. Печатка військава.

№ 185

*1699, березня 8. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
від міських повинностей Олександра Шабельника
з підтвердженням його прав на сіножать
біля села Онисіва*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запоржского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, сотникови полковому жъ, атаманови городовому и п. войтови тамошнему зо всѣми майстратовими. Ижъ для певныхъ причинъ, мѣючи в певномъ респектѣ нашомъ жителя вашего чернѣговского, Александра Шабельника, увольняемъ од всякихъ мѣськихъ повинностей и работизнъ з ласки нашею. А тутъже ствержаемъ и сѣножати близко села Онисова, межи рѣками протяж Довжиною и Кривотономъ лежачую, которую уже черезъ двадцетъ лѣтъ онъ владѣеть и пожиткуеть, позволяючи ему и в пришліи часы свободно заживати онои. Вѣдаючи теды о таковой волѣ нашей, абы яко панъ полковникъ чернѣговский, такъ и жаденъ з старшини и чернѣ, а именно войтъ з майстратовими тамошними, не важилися его Александра до посполитихъ повинностей потягати и жадними работизнами обтяжати, такъ же и в заживаню помененное сѣножати наиненное трудности и перешкоды чинити, симъ же унѣверсаломъ пишно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 8. Року 1699.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

Нижче зазначено: Сей унѣверсалъ при продажахъ сѣножати звишъменно[ван]ой вручилем в обитель Елецкую. 1702 року, мая 26. Семионъ Алексѣяндровъ, дяконъ.

ЦДІАК України. – Ф. 157 – Оп. 1. – Спр. 52. Оригінал. Печатка військова.

№ 186

*1699, березня 28. Батурин –
Наказ Івана Мазепи, що зобов'язує Кулябок
виконувати свою частку роботи при потребі
ремонту греблі, якою вони володіють спільно
з Лубенським Мгарським монастирем*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ Федору и Петру Кулябченкам, обывателем лубенским, симъ унѣверсаломъ

нашим вѣдомо чиним, ижъ писал до нас превелебный в Богу отецъ Іпатій Горбачевский, ігумень монастыра Мгарского общежителного, з братією, утискуючи на васъ за тое, жеби мѣючи млини свои на греблѣ Лисогорской, на рецѣ Сулѣ под Лубнями, построеніи посполу з монастырскими, не хочете в гаченю той греблѣ жадной монастыреви чинити помочи, але ввесь той тяжар на кошть монастырскій складаете, от которого гаченя тоей греблѣ великую они черезъ васъ поносятъ утрату. Що яко неслушне тое дѣется, же вы з млиновъ своихъ пожитки отбѣраючи, не есте до гаченя греблѣ монастыреви тамошнему помочними, такъ пилно и сурово вамъ приказуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, абысте половину тоей греблѣ Лисогорской, коли тилко потреба указовати будетъ, гатили якъ належитъ.

Данъ в Батуриѣ, марта 28. Року 1699.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 64-64 зв. Копія, має назву “гетмана Іоана Мазепи оунѣверсаль, жебы Кулябки половину греблѣ Лысогорской гатили своимъ коштом”.

№ 187

1699, квітня 4. Батурич – Універсал Івана Мазепи про заборону приймати у підсудіди підданих Омбишського монастира

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ атамановѣ з товариствомъ села Омбыша симъ листомъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ, будучи у насъ гетмана превелебный в Богу господинъ отецъ Кириль Филимоновичъ, ігумень монастира Онбышовского, утисковалъ на васъ з товариствомъ за тое, же вы подданныхъ монастырскихъ, од повинности посполитой ухилияющихся, в сусѣдство себѣ приймаете и заступае оных; зачымъ, яко неслушне противко мѣстца сятаго поступуете, если тое есть такъ, мы за тотъ вашъ поступокъ ганячы черезъ сей нашъ листъ, пилно и сурово приказуемъ, абысте, яко тыхъ людей подданныхъ монастырскихъ, которіи уже под вами застають, не заступали, такъ и иныхъ жаднымъ способомъ до себе в сусѣдство приймавати и заступати оныхъ од тягlostей мужицкихъ не важилися. О тое и повторе вамъ приказавши, зичимъ доброго здоровья.

З Батурина, априля 4 д[ня]. Року 1699.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсалъ ясне вел: аби козаки сусѣд своихъ од повинностей монастырскихъ не заступали.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 3. Оригінал. Печатка військава.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 785. – Арк. 1. Фрагментарна копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1699, квітня 24. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Лубенського Мгарського монастиря
на Березотоцьку греблю і хутір*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковникови лубенскому зо всею полковою старшиною, сотникомъ, атаманомъ, а тут же дозорци млиновъ нашихъ в полку томъ найдуючихся, ижъ просилъ насъ превелебній в Богу отецъ Іпатій Горбачевскій, игумень монастиря общежителнаго Мгарского, именемъ всей братіи тамошной о потвержене части греблѣ Березотоцькой з трома ставидлами и хуторомъ з кгрунтами до него належними, а за певную сумьму у Івана Вербицкого купленной, такъже и другой части тоей же гребли у Петра Мойсѣевича Вербицкого купленнымъ способомъ набутой. Мы теды принявши его отца игумена в той мѣре слушне намъ занесенную прозбу, а мѣючи особливую нашу ку обители святой тамошной прихилност, ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ тіе обѣдвѣ части гребли Березотоцькой, позволяючи такъ оною, яко и хуторомъ до него належнимъ з інными грунтами, ему отцу игуменови з братією владѣти и всякіе з нихъ на монастирь свой пожитки приходячіе отбырати, вѣдаючи прето о таковой волѣ нашой, абы, якъ панъ полковникъ лубенскій з полковою старшиною, такъ и дозорца нашъ, в томъ полку млинами завѣдуючій, и ниhto инший найменьшой ему отцу игумену з братією не важился чинити в заживаню пререченихъ грунтовъ трудности и перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, априля 24. Року 1699.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДНАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. Спр. 127. – Арк. 39 зв.-40. Копія, має назву “Унѣверсаль Іоанна Мазепи, гетмана, на потвержене трех ставидель купленихъ на Березотоцькой пустой гребли у Івана Вербицкого”.

О п у б л і к о в а н о: Русов А. А. Документы, касающіеся Густынского и Мгарского монастырей. – Харьков. – 1892. – С. 12-13. – № 1. З датою квітень 1700 р.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпис таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1699, квітня 26. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
полтавському полковому писарю Олександру Чуйкевичу
військової частки в його млинах
на Манжаліївській греблі, із збереженням за ним
покабанищини та поколіщини*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ миргородскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ и всему старшому и меншому товариству. Тутже войтомъ, бурмистромъ, и всѣмъ того полку посполитимъ людемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ, респектуючи мы на значніе пана Александра Чуйкевича, писара полкового полтавского в Войску Запорожскомъ, а особливе на урядѣ полкового писарства роненіе услуги через немалое время, а и впред видячи его до онихъ быти способнимъ, позволяемъ ему з млиновъ его власних на рецѣ Пслѣ, на греблѣ мѣской Манджалѣвской, о шести колах, частью купленнымъ способомъ набутих, а частью власнимъ его коштомъ построенихъ, найдующихся, част войсковую при мельницкой части всякіи розмѣровіи пожитки ку впартю своему домовому отбирати до ласки войсковое. Зачимъ абы панъ полковникъ миргородский, такъ и ништо інший з старшини и чернѣ, о таковой волѣ нашой вѣдаючи, не важилися ему пану Александру Чуйкевичу в заживаню з помененних млиновъ войсковое части розмѣровых пожитковъ жадное найменшоеструдности и перешкоди чинити, пилю приказуемъ, а заховуемъ тутже при немъ покабанищину и поколющину, тож до ласки войсковое.

Данъ в Батуринѣ, априля 26. Року 1699.

Звишменованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Стр. 763. – Арк. 58-58 зв. Копія.

^а Перед підписом зазначено “В подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

*1699, квітня 28. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав вибельського сотника Василя Устимовича
на млин на річці Варежці та про дозвіл побудувати йому
млин на своїх ґрунтах, на річці Гончарище*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого пану полковникови чернѣговскому, обозному, судьи, писарови, асауломъ полковимъ и всему старшому и меншому того полку товариству, и кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ. Предлагалъ намъ гетману, полку Чернѣговского выбельский сотник панъ Василь Устимовичъ²²¹, ижъ в томъ же полку Чернѣговскомъ подъ Любечомъ на рѣцѣ Варежци мѣсть онъ, власнимъ своимъ коштомъ построенный млынъ з однимъ коломъ, стоячий и тамъ же под Любечомъ, на рѣцѣ Гончарище²²² прозиваемой, скупивши в людей тамошныхъ кґрунтъ, хочеть своимъ коштомъ другой строити млынъ и просиль прето нашего себѣ позволеня и потвержателнаго унѣверсалу. Мы теды, яко вѣдаемъ его в томъ полку вѣрную службу, и вперед приохочаючи до такой жъ войсковой зычливой службы, такъ слушному его прошенію давши у себе мѣстце, симъ нашимъ з канцеляріи войсковой данимъ унѣверсаломъ на речцѣ Варежцѣ стоячий млынъ потвержаемъ и позволяемъ строити другой на рѣцѣ Гончарище прозиваемой. Тилко пилно варуемъ, абы з построения того млына людским кґрунтам не дѣялася ни якая кривда. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы нихто з старшины и черны ему, п. сотнику, жадное не важился чинити перешкоды.

Данъ в Батуринѣ, априля 28. Року 1699.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: *Фундуш* ясне велможного моего милостивого добродѣя Іоана Мазепи на млынки любецкие, фундушъ на млынъ на рѣцѣ Варежцѣ в Любечу, а тепер монастирсий, обмѣна за Фастовщину вибельского сотника Василя Устимовича.

ЦДІАК України. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 23. Оригінал. Печатка військова.

№ 191

*1699, квітня 29. Батурин –
Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові
про спорядження сорока підвод з борошном
до Запорозької Січі і Тавані*

Мой ласкавий пане полковнику прилуцкий.

Перед симъ писалисмо до вас, абыс в. милост з полку своего велѣл выстатчити подводъ двадцет для запроваженъя борошна до Сѣчи Запорозкой и до Тавани²²³. А кгда тепер уважилисмо, що мало буде тихъ подводъ, tedy пишемъ до в. милости, пилно жадаючи, жебысь в. милость приказалъ выстатчыти з полку своего не двадцет, але четиридесять подводъ. А если здастця быти людемъ латвѣ з подводы грошми дати, нежели в подводу ехати, tedy на волѣ тое даемъ и пилно жадаем в. милости, абысь в. милость, велѣвши взяти грошей з прибелей арендовых мѣскихъ, на подводу по десять золотихъ, на четиридесять подводъ чотири ста золотихъ, заразъ до насъ в Батуринъ присилалъ. А з людей посполитихъ, на якихъ тая подвода припадае, по волѣ велѣтимешъ в. милость помененну сумму vybrати, и на мѣстце прибыльных арендовых грошей положить. О тое пилно и повторе в. милости жадаючи, зычимъ ему жь доброго од Господа Бога здорова.

З Батурина, априля 29. Року 1699.

В. милости зычливый приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского пр: велич: Запоро[зкого].

ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 4. – Спр. 25. Фотокопія з оригіналу.

№ 191а

*1699, травня 12. –
Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання генеральному писареві
Василю Кочубею села Дубовичи*

Респектуючи мы на значній и працовити в Войску Запорозжкомъ роненіе услуги пана Василя Кочубея, судіи войскового енерального, надаемъ для вигоди в господарскихъ дѣлехъ село, прозиваемое Дубовичи, в уезде Кролевецкомъ лежачое, зо всѣми до него приналежними пожитками, позволяючи от тамошнихъ посполитихъ людей всякіе повинности и послушенства отбирати.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526. В публикації має назву: “1 мая 1699 г. получилъ универсалъ гетмана Мазепы:”.

№ 192

**1699, травня 14. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання військової частки
Рихлівському монастиреві з монастирського млина,
розташованого на річці Корчевиці**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоан Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому где колвекъ о томъ вѣдати належить, ижъ презентовал намъ превелебный в Богу господин отецъ Лука Григориевичъ, игумен рихловский, что котляр именовемъ Колесник, обывател коропский, вступивши в иноческий закон в монастырѣ томъ, лекговал на монастир млынъ свой, на рецѣ Корчевицѣ под Городищемъ найдуючийся, в вѣчность з частю мелницкою и просил нас именем всей братии своей, абысмо тот млынъ з частю мелницкою и войсковую часть на вспарте обители тамошной ствердили нашимъ гетманским унѣверсаломъ. Мы теди принявши его отца игумена в той мѣре слушне чиненную прозбу и маючи особливую нашу ку обители тамошной прихильность, ствержаемъ обѣдвѣ части в томъ млынѣ, мелницкую и войсковую, позволяючи з них всякии приходячи розмѣровый пожитки на монастир тот брати. Мѣти прето хочемъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ пилно варуемъ, абы ему отцу игумену з братиею в отбѣраню двух тих частей з того лекгованного млина ни хто з старшини и чернѣ, а особливе дозорци наши оболонскии, найменшой не важилися чинити перешкоды.

Дан в Батуринѣ, мая 14. Року 1699.

Звышгменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 35. Печатка військова.

№ 193

**1699, травня 31. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих
Елецкого Чернігівського монастиря,
що живуть на грунтах біля монастиря,
від постойв охотницького товариства**

Его царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорож[с]кого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому о томъ належить вѣдати, а особливо пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой і всему старшому і меншому полку того товариству, ознаймуемъ: ижъ высоче в Богу превелебный отецъ Димитрій Савичъ, архимандритъ елецкій чернѣговс[к]ій, прекладалъ намъ, же на кгрунтахъ монастиря

Пречистой Богородицы Елецкого Чернѣговского, к тому мѣстцу святому прилеглихъ, люде живучіи жаднихъ не толко пахарнихъ, але і огородныхъ поль для зъначного убожества не мають, і просилъ насъ абысмо оныхъ от станцій компанейскихъ уволили, мы теды на тую его прозбу съклонившися, а іле, давши тому вѣру, же тіи люде, монастиреви прилегліи, жаднихъ не маючи, а ны пахарнихъ полевихъ, а ны огороднихъ кгрунтовъ, в зъначномъ застають недостатку, онихъ от станцій товариства охотницкого симъ нашимъ унѣверсаломъ увольняемъ, зачимъ мѣти хочемъ і рейментарско приказуемъ, абы такъ панъ полковникъ чернѣговскій, яко иншіи околичніи, вѣдаючи о таковой волѣ нашей, у тыхъ помененнихъ монастира Елецкого людеи, у которихъ теперъ для нужды охотницкое товариство поставлено, товариства охотницкого впредь для прокормленя сътавиты не важилися, але іхъ при той от станцій наданной волности ненарушне заховуемъ.

Данъ в Батуриѣ, мая 31, року 1699.

О п у б л и к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 42-43.

№ 194

1699, червня 14. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Горошинський млин та на Кропивнянські ґрунти з млином

Его освященнѣйшого царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іванъ Мазепа.

Всей старшине полку Переясловского и каждому, кому бы колек о том вѣдати надлежало ознаймуем, иж прекладал намъ висоце в Богу превелебный *господинь отецъ Іоасаф Краковскій, архімандрить святя чюдотворныя Києво Печерскіе Лавры*, же маеть на монастырь свой отъ пана Константина Мокѣевского, полковника кіевского, млин, прозываемый Горошковскій, и ґрунты въ Кропивной з млином и с подданными, и просилъ нашего ж себѣ на оныя подтверженія, мы теды принявши его, отца архимандрита прозбу, яко ствержаемъ симъ уневерсалом нашимъ тые млины и ґрунта кропивнянскія, такъ мѣти хочемъ и пилно повагою сего уневерсалу нашего варуем, абы в тых млинахъ Горошковскіхъ и во отбираню на обиттел святую всякихъ приходящихъ розміровыхъ пожитков, такъ же і в ґрунтахъ вышепомянутыхъ, ниhto [з] старшины и черни ему отцу архимандриту не важилися чинити перешкоды.

Дан в Батуриѣ, іюня 14, року 1699.

Выш іменованный гетман, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 217. – Арк. 328 зв. – 329. Копія.

^а Наприкінці зазначено: “у подлиного уневерсалу печат одна”.

*1699, червня 19. Неплюевка –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження права
громади села Кирейвки на млинове коло, залишене
їм за заповітом односельця на будівництво церкви*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдаты належит, а меновите дозорцомъ монастира Новгородского в селѣ Спаскомъ найдуючимъся, ижъ суплековала до нас, гетмана, громада кирѣвская, прекладаючи тое, умираючи в селѣ ихъ Кирѣвцѣ жител тамошный, Евсѣй Моръ, лекговаль на церковь тамошную коло млиновое на греблѣ, в томъ же селѣ будучое, и просили нас, гетмана, на оное коло оборонного себѣ унѣверсалу. Мы теды, узнавшы ихъ слушную в томъ прозбу и выдѣчи преречонного небожчика Евсея конечную память доброволне ознамную, выдаемъ сей нашъ унѣверсаль, в которомъ пилно варуемъ и сурово приказуемъ, абы никто не смѣлъ и не важился, особливе з дозорцей монастира Новгородского, жадною мѣрою до того млинового кола не интересовался и не бралъ з того кола належного приходу, кромѣ тамошныхъ жителей, якіе приходы маются на потребу церковную оборочаты, тутже и о тое пилно приказуем, абы дозорца тамошныи в грунтах, сѣножатехъ и инныхъ угодіахъ людскихъ жадной и наименшой не чиниль шкоды и прикросты, а якіи неслухне не пополнены шкоды од дозорцы монастирского, тые повинни будут нагорожени, прето, абы тая воля наша такъ и неиначей была остоянна, приказуем.

Данъ в Неплюевцѣ, іюня 19, року 1699.

Звыш менованный гетман, рукою власною^а.

А же такъ позно по смерти того человекѣка оны подали свою суплѣку, просячи потвержателного на тое унѣверсалу, то справыло то ихъ убожество, а скоро намъ подали суплѣку, такъ мы гетманъ з повинности уряду нашего велѣлисмо сей нашъ унѣверсаль видати.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56257 (1). – Арк. 39. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “у подлинном подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

№ 196

*1699, липня 5. Глухів –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
глухівського сотника Олексія Турянського
на два млини, на річках Шостці та Ясмани,
з дозволом прилучити до свого підданства десять чоловік,
що мешкають біля його млина на річці Ясмани*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его ж царского пресвѣтлого величества Запорожского и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ. Ижъ п. Алексѣй Михайловичъ Турянскій²²⁴, сотникъ глуховский, прекладалъ намъ, что маєть млыновъ два, единъ подъ селомъ Собичивом, на рецѣ Шостци, о двох колах мучних, а третом ступномъ, а другий, нижей села Ясмани, на рецѣ Ясмани, ново построений коштом своимъ, и просилъ насъ, яко на оніи млыни потвержательного унѣверсалу, так и о надане десяти человекъ, тамъ же, поблизу новопостроеного млына, мешкаючи. Мы теде, принявши тую его прозбу, видаемъ сей нашъ унѣверсаль, которимъ, такъ помененніи млыни ствержаемъ, яко и тихъ десяти человекъ надаемъ. Позволяючи ему п. сотниковѣ з оных млыновъ всякіи приходячіи пожитки одбирати и помененним числомъ людей владѣти подлугъ слушности до ласки войсковое. Вѣдаючи прето о таковой волѣ нашей, кождый з старшини и чернѣ, абы не важился ему, п. сотникови, в отбиранию з тих его млыновъ приходячихъ пожитков и в владѣню оними людцями найменшой перешкоды чинити, приказуемъ.

Данъ в Глуховѣ, іюля 5. Року 1699.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 230. Оригінал. Печатка військова.

№ 197

*1699, липня 12. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання
товаришеві Будиської сотні Максимові Левченку
військової частки у його млині*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе пану полковнику полтавскому, старшинѣ полковой, сотникови будискому, атаманови и всей старшинѣ тамошной, ижъ прекладалъ

намъ, гетману, Максимъ Левченко, товаришь сотнѣ Будиской, же мѣсть на рецѣ Ворсклѣ на греблѣ Будиской млинъ, о трохъ колахъ найдуючийся, и просиль, абисмо ему часть войсковую з оного млина належную опустили. Ми теди гетман, его прозбѣ давши у себе мѣстце, а видячи его до войсковихъ услугъ способнимъ и впредь до онихъ приохочаючи, надаемъ ему часть войсковую, в томъ его млинѣ спадающую, позволяючи ему оную заживати до ласки нашей войсковой и до слушного якого часу, вѣдаючи прето о такой волѣ нашей, аби ему пререченому Максиму Левченку в томъ его спокойномъ заживаню части войсковой, оному наданной, ни хто, такъ з старшихъ, яко и меншихъ, а особливе дозорца нашъ, жадной найменшой не смѣлъ и не важился чинити перепоны, симъ унѣверсаломъ нашимъ пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, июля 12, року 1699.

Звишь менований гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59402. – Арк. 115. Копія.

Опубліковано частково: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 321.

№ 198

1699, сернія 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав бистрицького козака Івана Роцини на млин під Погребками

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому би колвекъ вѣдати належало, а особливе пану сотнику крелевецкому зо всею тамошнею старшиною ознаймуемъ. Ижъ суплѣковаль до насъ гетмана Іванъ Роцина, козакъ и обиватель бистрицкий, просячи, абисмо ему млинокъ на ставку, прозиваемомъ под Погребки, више Быстрика села стоячий, и своимъ власнымъ коштомъ *от* давныхъ часовъ построеныи, ствердили нашимъ унѣверсаломъ. Мы теди давши прозбѣ его у себе мѣстце и респектомъ давныхъ его услугъ козацкихъ, выдаемъ ему сей нашъ оборонный унѣверсалъ, позволяючи ему з того млинка *част* мелницкую спокойне заживати всякихъ розміровыхъ приходячихъ пожитковъ. Мѣти теды хотимъ и пилно варуемъ, аби ему Івану в томъ его млинку нѣхто з старшини и чернѣ, а особливе панъ сотникъ крелевецкий з старшиною тамошнею найменшой не важился чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, августа 17. Року 1699.

Звишьменованныи гетман, рукою власною.

^а Перед підписомъ зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

На звороті зазначено: Універсаль гетмана Мазепи, даний козаку Івану Рошиню на млинь на ставку под Погребки.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 196. Оригінал. Печатка військова.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 350-352. Фрагмент, з датою 31 серпня 1708 року.

№ 199

**1699, серпня 26. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві
права збирати погребельне мито з купців
на монастирській греблі, на річці Веті**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ універсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ижъ прекладалъ намъ превелебный в Богу господинъ отецъ Захарія Корнѣловичъ²²⁵, ігумень монастира святого архистратига Михайла Золотоверхого Київского з братією, же мають они на речцѣ Ветѣ²²⁶, на землѣ своей монастирской, греблю, коштомъ своимъ же монастирскимъ построеную, з которой на монастирь ихъ Михайловский з давнихъ обыкновений належить мито ку отбѣраню з купецкихъ людей; и просилъ насъ абысмо позволили имъ оное обѣрати. Зачимъ мы, по прошенію ихъ отца ігумена з братією в сямъ нашомъ універсалѣ позволяемъ имъ на реченной греблѣ, от купецкихъ людей мито брати. Кгди жъ есть такъ, же и давнихъ часовъ тамъ оное отбѣралося. А такъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы нѣхто имъ законникамъ михайловским в отбѣраню того мита не чинилъ перешкоды, а купецкіи люде, чтобъ безъ жадное спреки и отмови оное отдавали.

Данъ в Батуринѣ, августа 26 д[ня]. Року 1699.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: универсал на мито погребелное на Ветѣ. 1699, августа 26. Гетмана Мазепи.

ІР НБУВ. – ДА – 216. Г – 50. Оригінал. Печатка військова.

№ 200

1699, жовтня 5. Батурин – Універсал Івана Мазепи про розмежування земель Чернігівської архієпископії та села Уланова

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетман Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковъникови нѣжинскому зо всею полковою старшиною, сотникови глуховскому и всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало ознаймуемъ. Ижъ якии висланныи наши панъ Яковъ Жураковский, значний товаришь войсковий и панъ Алексѣй Туранский, теперешный сотникъ глуховский, учинили межи козаками и посполитими людьми села Уланова маетности катедральной ясне в Богу преосвященного его милости господина отца Іоанна Максимовича, архиепископа чернѣговского новгородского розиздъ в кгрунтах тамошних, тотъ мы ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, и в немъ варуемъ пилно, абы такъ з козаковъ, яко и посполитих людей села Уланова ниhto оtnовляти того межи ними будучого заводу и вщинати ссоровъ, звади и турбацѣй теперь и в потомные часы не смѣлъ и не важился, над той висланными нашими учиненний розиздъ и помѣрковане, о тое повторе и потрете пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, октовріа 5 д[ня]. Року 1699.

Звышъменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: потвержене ясне велможного пана Івана Мазепы, гетмана, на розѣздъ крунтовъ села Уланова.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 195. Оригінал. Печатка військова.

№ 201

1699, жовтня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про повернення у власність Чернігівської архієпископії Юринової Слободи

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковникови стародубовскому, старшинѣ его полковой и всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало. Ижъ жадалъ насъ ясне в Богу преосвященный его милость отецъ Іоаннъ Максѣмовичъ, архиепископъ чернѣговский, абысмо село, здавна отдѣленное до катедре архиепископской Чернѣговской, и писмом антецессора нашего, гетмана бувшого, укрѣпленое, Юринову Слободу з дворцемъ привернули

и нашимъ унѣверсаломъ ствердили и обваровали. Мы теде, давши слушному висоце поважному его ясне в Богу преосвященному, его милости отца архиепископа чернѣговского, жадану у себе мѣсце, а уважаючи же неналежите висоце в Богу превелебный панъ змерлый небожчикъ отецъ Михайль Лежайский, архимандритъ новгородскій, з законниками того жъ монастыра помененимъ селомъ Юриною Слободою владѣль и всякие з него пожитки отбираль, частю в надѣю зичливой уклонности своей синовской і за живота блаженной памяти ку змерлому небожчику ясне в Богу преосвященному Лазару Барановичу архиепископу чернѣговскому, частю по смерти его жъ упоромъ, любося упоминано не попустиль, а до того нинѣшний ясне в Богу преосвященный архиепископъ чернѣговский, фолкгуючи слабости его здоровья, не хотѣль его оскорбляти, для якихъ мѣръ помененая маетность Юринова слобода при обители Новгородской по сее время знайдовалася, [по]мененую маетность Юриеву Слободу подлугъ писма роздѣленого и унѣверсалу потвержателного от антецессора нашего гетмана даного [до ка]тедри архиепископской Чернѣговской привертаемъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ варуемъ, позволяючи и допускаючи цѣле и зуполне ему ясне в [Богу] преосвященному его милости отцу архиепископу чернѣговскому онимъ селомъ Юриною Слободою з гаями, лѣсами, сѣножатми, яко в своей околичности найдуеться, владѣти, всякие пожитки отбирати. Мѣти теде хочемъ и пилно приказуемъ, абы такъ з свѣцкога стану, яко и з духовного, [в] владѣнію пререченого села ему ясне в Богу преосвященному его милости отцу архиепископу и его намѣсником, вѣдаючи о таковой виразной волѣ нашой, жадной и найменшой не важилься чинити ниhto перешкоди. Войтъ зас з посполитими людьми повинни будуть пререченого села всякии повинности и послушенство отдавати, опрочъ козаковъ, що при своей волности найдоватися мають.

Данъ в Батуринѣ, октоврїа 15. Року 1699.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: потвержателный унѣверсаль на Юринову Слободу. 1699.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 187. Оригінал. Печатка військава.

№ 202

1699, жовтня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про розмежування земель Чернігівської архієпископії із землями білоусівських жителів

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливо пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ его

полковой, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ презентоваль намъ гетману, ясне в Богу преосвященный его милости отецъ Іоаннъ Максѣмовичъ, архієпископъ чернѣговскій, черезъ посланного своего пана Александра Криєвѣцкогo, описание и постановленіє в року 1699 мєсяца мая дня 23, черезъ висаженихъ значнихъ, такъ духовнихъ з катедрі, яко и свѣцкихъ *от* пана Евфимія Лизогуба, полковника чернѣговского, полковихъ, и з маєстрату чернѣговского ординованихъ особъ, розграниченє и отдѣленє кгрунтовъ з жителями бѣлоусовскими, на Лговѣ прозиваємой лежачихъ, в сотнѣ Бѣлоусовскої знайдуючихся, до катедрі архієпископії Чернѣговскої здавна належачихъ и печатми и подписами рукъ тихъже специфѣкованихъ в розграниченю в собѣ зтверженое и обварованое, которіи то кгрунта певними прикметами и курганами суть, якося мають в своей околичности найдовати, ненарушенє обведени и ограничені, то єсть начавши *от* Козла рѣчки, и *от* дороги лежачой з Зайцовъ и з Богородовки, около діогтарнѣ, на Пліоровскій шляхъ и тамъ надъ рѣчкою Козломъ висипанъ першій курганъ, з признакою олховый кущъ, в середку, край ниви Сидоровой Дубѣнчинои, жителя бугородовского, а той курганъ стоить з правой стороны одътоль едучи; одъ того первого кургана, идучи дорогою до Лговки рѣчки, будетъ гони плуговое должиною и тамъ курганъ другой, з признакою дубовой пень великій в середку, на нивѣ Якуба Василюшенка, козака бугородовского. Третій зас курганъ, идучи в низъ дорогою, на стреленє з луку, висипенъ, в котромъ признака івка, четвертый курганъ, тоєюжъ дорогою идучи, на гонєй двое висипанъ з признакою дубкомъ. Одъ того жъ кургана пятій курганъ висипанъ на тойже дорозѣ поблизу безъ признаки; одъ того жъ кургана идучи гонєй трое добрыхъ дорогою висипанъ шестій курганъ подле ровчика безъ признаки. Одъ того шестого кургана, притягши надъ самую рѣчку Лговку, висипанъ семьй курганъ великій, который граничить одъ поля бѣлоуского и рѣчкою Лговкою кгрунта катедрі Чернѣговскої з бѣлоушанами; ажъ до самого бродка, которимъ переизждятъ рѣчку Лговку, на шляху лежачомъ, и Козла на Бѣлоусъ. На которіи виражоніи кгрунта ограниченіи и цѣле узнаніи, черезъ годнихъ особъ до катедрі архієпископії Чернѣговскої жадалъ нашого гетманского зтверженя и обварованя; в чомъ мы гетманъ, давши слушному и висоце поважному жаданю ясне в Богу преосвященного его милости отца архієпископа чернѣговского у себе мѣсце, предречоніи кгрунта зтвержаємъ и варуємъ и катедрі архієпископскої чернѣговскої за власніи оніи вѣчними часы быти узнаємъ; мѣти тєди хочемъ, абы такъ ясне в Богу преосвященному его милости отцу пастирови архієпископії Чернѣговскої, яко и его сукцессоромъ, вѣчними часи в владѣнію преречоныхъ кгрунтовъ и выбираню з нихъ, яко з своихъ власнихъ, всякихъ пожитковъ, нѣхто жадной и наименшой не важилься чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, октоврия дня 17. Року 1699.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

*1699, жовтня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Федора Лисенка на села Осмаки і Дягову*

Пресвѣтлѣйшаго [и] державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежитъ, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ стосуючися мы, гетманъ, до волѣ монаршої его царского пресвѣтлого величества і ненарушаючи зданія антецесоровъ нашихъ и респектуючи на значніе в Войску Запорожскомъ роненіе труди и праці, перво на урадѣ асаулства енералнаго, потомъ на урадѣ полковництва переясловского найдуючогося, небожчика пана Івана Лисенка²²⁷, имѣючи рейментарскій взгляд, что якъ поважная монаршая грамота дана была ему, такъ и антецесоровъ нашихъ потвержателній на маестности и добра мѣлъ унѣверсали, яко власнаго добрь отцевскихъ дѣдыча до всѣхъ кгрунтовъ, то есть дворовъ, млиновъ, лѣсовъ, хуторовъ, подварковъ и сѣножатеи чинимъ посесоромъ сына его, пана Федора Івановича Лисенъка, а видячи в лѣтахъ молодыхъ его до службы войсковой способность и заохочуючи впредь бы былъ веренъ и зичливъ великому государю и намъ, гетману, в Войску Запорожскомъ служити, надаемъ ему двѣ селѣ первое Осмаки, другое Дягову именуочіеся, зо всѣми при нихъ найдуючимися угодьями, которыми и отецъ его, небожчикъ Лисенко, владѣлъ и симъ унѣверсаломъ нашимъ, яко речоніе кгрунта, такъ и помянутіе села, ствержаем, мѣти тедеи хочемъ и рейментарско пилно приказуемъ, абы якъ з старшины и черны, такъ и нѣхто инший ему, пану Федору Лисенку, в заживанню преречонихъ отчистихъ кгрунтовъ и владѣнню помянутихъ сѣлъ наименшее чинити трудности и перенагабания не важилься. Войты засѣ дяговскій и осмаковскій, зо всѣми тяглими и огородными людьми тамошними, аби належитую ему, пану Лисенку, отдавали повиност и всякое послушенство, пилно приказуемъ, а козаки ненарушне при своихъ мѣють найдоватися волнестяхъ, варуемъ.

Данъ з канцелярій нашої войсковой, в Батуринѣ, месяца октоврия 25, року 1699.

Звыш менований гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. Спр. 56148. – Арк. 7. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Спр. 56149. – Арк. 9. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “в подленомъ написано такъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

№ 204

**1699, листопада 8. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
київських міщан від надання підвод
та провізії для переїжджих через Київ
різних чинів людей, за винятком тих,
що мають гетьманські подорожні листи**

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит. Ижъ донесль намъ панъ войтъ киевский и всѣ майстратовый тамошній. Же от розныхъ чиновъ людей, в Киевъ приежджающих, чинятся имъ доуки чрезь бране подводъ, жадныхъ сюль и присюлокъ не маючимъ, а в самомъ Киевѣ болшъ ремесничихъ людей нѣжли тыхъ, котріи бы могли подводы возити, и просили нашой гетманской в той мѣре обороны. Прето симъ нашимъ унѣверсаломъ жадаемъ и пилно приказуемъ, абы нѣхто з началныхъ и всякихъ посылныхъ людей великоросійскихъ, его царского пресвѣтлого величества, такъ з старшыны и чернѣ Войска его жъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого, безъ листовъ нашихъ подорожныхъ, которіи будутъ особно инимъ в Киевъ писатися, жаднымъ способомъ брати подводъ не важилися; а имъ майстратовымъ киевскимъ такую даемо волю, жебы они не давали болшъ подводъ, кромѣ того що будетъ в листѣ нашомъ выражено. Также кормовъ и напоевъ, абы подлугъ слушности и годности особы выстатчали.

Данъ в Батуринѣ, ноеврия 8 д[ня], 1699 року.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсалъ на подводы. Данъ року 1699: ноеврія 8 дня.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 231. Оригінал. Печатка військова.

№ 205

**1699, листопада 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про регламентацію
стягнення податків з київських купців**

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого, гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ ведати належит, ижъ суплековал до нас гетмана целый майстрат места его царского пресветлого величества Киева, прекладаючи, что великая мещаном их, гендель

купецкий отпрауючим, от прошлого ексактора нашего пана Фотия Петровича и его факторов, через чиненье ревизии товаров их, за границу вывозячихся, деялася кривда и просили нас в том ослабы и о учиненьи постановленья з паном ексактором нашим, по чому мают они, киевскийи мещане, огулом от воза до Скарбу нашего Войскового належной индуктовой повинности без реведованя товаров своих давати. Теды мы, склонившиися на тую их, майстрату киевского прозбу, а особливе, оказуючи им же ласковый наш респект, видаем сей наш уневерсал, в котором виражаем тое, жеби тилко в киевских жителей от воза по двадцать и пять золотых, а не по болш, не реведуючи их товаров, брано. Так пилно мети хочем и приказуем, абы, яко в сем настоящом року пан ексактор наш и его фактори, так и в приший час быти маючийи, не важилися в киевских мещан болшей двадцати и пяти золотых от воза брати тоей належитой индукты и еввекты, однак и тое варуем, жебы они, киевские жители, гендель купецкий отпрауючие, при своих возах не смели и не важилися, люб заграничных, люб здешних малороссийских купецких людей, возов, за сим универсалом нашим, за границу вывозити, и з заграницы внутрь в Малую Россию впроважати, бо если на кого тое доведется, то не тилько отдаленним зостанет от всей худобы и овшем значного, подлуг своего звания, не увойдет каранья.

Дан в Батурине, ноеврія 10, року 1699.

Звишменованный гетман, рукою власною^а.

Нижче зазначено: Тутже приложена войсковая печать, на пакете отмечено: уневерсал на индукту данный, року 1699, ноеврія 10^б.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 191-192. Копія.

О п у б л і к о в а н о: АЗР. – Т. 5. – С. 286-287.

№ 206

Не раніше 1699, листопада 16. Батурин – Універсал Івана Мазепи Анастасії Скоропадській про підтвердження прав на ґрунти

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его ж царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, старшинѣ полковой, п: сотниковѣ кролевецкому и всѣмъ, кому би колвекъ в томъ вѣдати надлежало, ознаймуемъ, иж суплѣковала до нас, гетмана, еще вдовуючий по мужу своемъ прошломъ небожчику Константию Голубу, панѣ Анастасія Марковна, теперешняя панѣ Ивановая Скоропадская, бунчучная, просячи, абисмо

^а Перед підписом зазначено: “Подлинник писан на лицевой стороне листа. В конце акта подписано”.

^б Після цього зазначено “Из архива Киевской Градской Думы”.

ствердили універсаломъ нашимъ тіе части кгрунтов, якіе ей самой и позосталой з нею дочцѣ, по мужу прошломъ, через висланных *от* насъ особъ видѣлено, и в писмѣ роздѣлномъ описано тое есть, млинъ под селомъ Подоловомъ на рецѣ Ретѣ вижей, и другий млинъ на ровчаку, прокопаномъ з тоеи жѣ рѣки нижей стоячій, лѣсъ, прозиваючійся Кирма, з сѣножатмы двома на урочищу Прудкахъ будучими и третою Боровицкою до того, з гаямы двома, при дорозѣ *тутже* под селомъ и за греблею Чорториею найдуючимися, дворъ в томже селѣ Подоловѣ з садомъ, огородовъ два и голий без будинку пляц, под мѣстомъ Кролевцемъ лежачій, принявши теди мы слушную прозбу менованной теперешней панѣ бунчучной и респектомъ зслученяйся ей в малженство з паномъ бунчучнимъ нашимъ, ствержаемъ тие всѣ вижей описанніе добра, которіе яко вираженно в роздѣлномъ писмѣ, же вѣчне ей з дитиною приналежат, такъ и мы позволяемъ волне и успокойне у своей мѣючий посесеиѣ вшелякий з онихъ, а особливе з млиновъ, *от*бираты пожитки, а тутъ же в селѣ Подоловѣ и людми тяглими, на купленних *от* небожчика Константия кгрунтах сидячими, без жадной нѣ од кого трудности владѣти, в чомъ ихъ би нѣ од кого жадная трудность и перешкода не дѣялася, и кривди найменшой и спустошеня в тихже кгрунтах чинити нѣхто не важился. Пилно симъ універсаломъ нашимъ варуемъ и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврия 16 дня, року 1729^а.
Звишше іменованній гетман, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 65027. – Арк. 3 – 3 зв. Копія.

№ 207

1699, грудня 9. Батурин – Наказ Івана Мазепи дозорці військових млинів Пестичу пояснити на яких підставах з млина Федора Борзонаса ним стягується половина прибутків

П[ане] Пестычъ.

Суплѣковаль до насъ Федоръ Борзонуся, житель гапоновскій, же онъ, мѣючи коштомъ своимъ построенный млынокъ вешнякъ на рѣчцѣ Сулицѣ²²⁸, передъ симъ належитости войсковою зъ оного млинъка на рокъ давалъ толко по бочцѣ муки и по пяти золотыхъ, а тепер будто вы зъ пререченого млинка его берете доходовъ розмѣровыхъ по половинѣ, въ чомъ просилъ нашої собѣ ласки, абы по прежнему повинность зъ оного млинка давалъ, мы теди, зъ умыслу пишучи до васъ, приказуемъ вамъ, абысте намъ ознакомили для якихъ причинъ не по прежнему, але по половинѣ *от*бираете зъ пререченого млинка

^а Така дата в копії, імовірний час видання універсалу визначається за можливим часом одруження Анастасії Марківни та Івана Скоропадського.

^б Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

належитую повинність, о тое и повторе приказавши, зичимъ ему жъ доброго здоровья.

Зъ Батурина, декабря 9, року 1699.

Вам ласкавий Іванъ Мазепа, гетманъ, рукою власною^а.

Нижче написано: лубенского полкового асаула Стефана Корсуня.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57733 (III). – Арк. 283. Копія.

№ 208

*1699, грудня 29. Батурин –
Пройжджсий лист Івана Мазепи
відправленому до правителя Волощини
значному військовому товаришеві Загурі Стилевичу
(який їде з посланцем російського царя
сержантом Микитою Вахровим)*

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, а особливе ясневелможнимъ, велмож[ним], ихъ милостямъ паномъ сенаторомъ, урядникомъ, кгубернаторомъ, вѣдзомъ рейментаромъ и ихъ намѣстникомъ по мѣстахъ, мѣстечкахъ, по селахъ в державѣ его королевского величества найдучимися, при залеценю нашей сусѣдской пріязни, ознаймуемъ: ижъ посилаемъ з умислу, при посланному великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, именно саржанту Никитѣ Івановичу Вахрову, п: Загуру Стилевича, значного товариша войскового, до ясне велможного его милости государя волоского, которому аби всюда в той дорозѣ, такъ туда едучому, яко и назадъ поворочаючомуся, при даню зуполной вѣри доброволній пропускъ чинено. Велце вашихъ велможностей о тое жадаемъ, обѣцуючи туя учинностъ вашимъ велможностямъ и милостямъ в поданихъ оказіяхъ завдячити.

Данъ в Батуринѣ, декаврѣя 29. Року 1699.

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Звишьменованний гетман, рукою власною^б.

Нижче пізніший запис: подорожня 1699 г.

ЩДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 1. – Спр. 86. Оригінал.

^а Перед підписом зазначено “Въ подлѣнномъ подписано”, “М. П.”.

^б Так у тексті, гетьман очевидно за звичкою підписався “звишьменованний”, хоч писар і розмістив його титул не на початку, а наприкінці документа.

1700 рік

№ 209

*1700, березня 18. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
любецького сотника Василя Полуніцького
на сіножать Тулопівщину*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому, старшинѣ полковой, урядовѣ любецкому и кождому, кому би колвекъ з обивателей тамошних войскових и посполитих вѣдати належало, ознаймуемъ, ижъ донеслъ намъ панъ Васил Полунѣцкій²²⁹, сотникъ любецкій, что усмотрѣвши он сѣножать пустовскую, прозиваемую Тулоповщину, в сотнѣ Любецкой, ведле Шумановъ лежачую, около которой своим старанемъ розчистилъ немало и уже *от* килка лѣтъ спокойне, яко непенного, не узнаючи ни *от* кого трудности владѣть, а просил насъ, абисмо оную унѣверсаломъ нашимъ гетманскимъ в вѣчное ему владѣніе утвердили. Мы теди, респектуючи на значніе его пана Василя Полонѣцкого в Войску Запорожскомъ роненіе праці и служби, тому его прошенію не *отмовивши*, яко видалисмо на укрѣпленіе в потомніе часи тоєи сѣножати [в] посе[си]ю, позволяючи ему оную, яко своею власною владѣти и пожитковати, такъ пилно того варуемъ и рейментарско приказуемъ, аби нѣ панъ полковникъ чернѣговскій сполне з старшиною своею полковою, а нѣхто иншій з войскових и посполитих того полку обивателей, жадной найменшой не важился ему пану сотниковѣ любецкому в владѣню и [за]живаню помененной сѣножати чинити трудности, *перешкоди* и перенагабаняю

Данъ в Батуринѣ, марта 18. Року 1700го.

Звишменованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18698. – Арк. 12. Копія.

^а Після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 209а

*1700, березня 18. Батурин –
Наказ Івана Мазепи громаді села Дурнів
щодо допомоги в гаченні греблі
Домницькому монастиреві*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Иванъ Мазепа.

Тобѣ войтовѣ села Дурневѣ з всѣма громадными людѣми симъ письмомъ нашимъ пильно приказуемъ, абысте были безъ всякой отмовы помочными всегда в гаченю греблѣ, подѣ монастыремъ Думницкимъ²³⁰ будущее, а особливо теперь, когда пришетъ до васъ отецъ игумень тамошній, жебысте всѣ ишли на оную греблю з наложитими до дѣла тамъ потребнаго рѣчами и потоль тоей греблѣ в направѣ неучинится досыть, и отецъ игумень васъ не отпуститъ, о тое и повторе пильноваль, приказуючи, Богу поручаемъ.

З Батурина, марта 18 дня, року 1700.

Звышменованный гетманъ, рукою властною^а.

О публіковано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1864. – Прибавление к № 38. – Герасимъ Кулжинский. – Собрание южно-русскихъ словесныхъ памятниковъ. – № 7.

№ 210

*1700, квітня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про дозвіл чернігівському архієпископу
Івану Максимовичу
спорудити греблю*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе старшинѣ и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, ижъ прекладал нам ясне в Богу преосвященный его милости *господинъ отецъ Іоанъ Максимовичъ, архієпископъ чернѣговскій, новгородскій, через певного своего посланного, же мѣть намѣреные в кгрунтахъ катедралныхъ, межі селами тежъ катедралными Улановомъ и Ястребщиною лежачихъ, засипати греблю, на що*

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ написано такъ”, після підпису вказано “М.П.”.

потребовал нашего себѣ совѣтного позволеня. Мы теде на жадане его милости, яко позволяемъ тую греблю на кгрунтахъ монастирскихъ, якъ хотѣти, сыпати его милости, и симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ, пилно приказуючи, абы ниhto з старшини и чернѣ в томъ засыпаню оной греблѣ не был перешкодою, такъ варуемъ пилно, абы от засыпаня той греблѣ кгрунтамъ людскимъ, яко то лѣсамъ, сѣножатямъ и полямъ не учинилася наименшая шкода.

Данъ в Батуринѣ, априля 10. Року 1700.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

На арк 2 написано: ясневелможного гетмана Мазепы унѣверсаль на млинъ новий, вишей Ястребщини.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 215. Оригінал. Печатка військова.

№ 211

*1700, квітня 19. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про дозвіл слабинському сотникові
Івану Тризничу побудувати греблю з млином
на річці Жеведі, з наданням йому
“до ласки нашей” діброви*

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому, старшинѣ его полковой и кому колвекъ о томъ вѣдати будетъ належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просил насъ панъ Іван Тризничъ²⁵⁰, сотникъ слабинский, абысмо ему на мѣсцу занятомъ, на рѣчцѣ Жеведѣ²⁵¹ в сотнѣ Слабинской, гребелку фундувати и з млыномъ подлугъ можности своей на оной строити позволили и нашимъ унѣверсаломъ обваровали, также и дуброву волную нѣкимъ не заведенную, способную до паханя, тамъже понад рѣчкою Жеведю лежачую, заняти и розробляти. Мы теде, давши слушной прозбѣ его у себе мѣсце, а респектуючи на его роненніи в Войску Запорожскомъ праці и услуги, яко ему пану Івану Тризничу на пререченомъ занятомъ мѣсцѣ, на рѣчцѣ Жеведѣ греблю фундовати и млынъ подлугъ можности на оной строити, также и дуброву волную, никимъ не заведенную, до паханя заняти и розробляти, до ласки нашой, позволяемъ, такъ симъ унѣверсаломъ нашимъ варуемъ и пилно мѣти хоцемъ, абы ему пану Івану Тризничу в построенію оногo млына, и в отбираню з него всякихъ пожитков, также и в заживаню до паханя предреченой дубровы, нѣхто з старшыны и чернѣ жадной и наименшой не важился чинити перешкоды, з тымъ еднакъ

докладомъ, абы *от* того новопостроенного млина нѣкому в грунтах не дѣялася шкода.

Данъ в Батуринѣ, априля 19, року 170(?)^а
Звышъменованний гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 108. – Оп. 1. – Спр. 1. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54086. – Арк. 46. Регест з переліку гетьманських універсалів, містить точну дату 19 квітня 1700 року.

№ 212

1700, травня 1. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист Новгородського монастиря від стягнення з нього поборів переїжджими

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсалнимъ писанемъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить: ижъ доносили намъ, гетманови, черезъ писане свое висоце в Богу превелебный его мил. господинъ отецъ Димитрій Савичъ, архимандритъ Новгородского монастиря з братією, же многіи войсковіи значніи и мѣлкіе люде, болше за своими, нежели за нашими войсковими дѣлами, чрезъ села ихъ, до монастиря Новгородского належніе, переезджаючи, а найбарзѣй, атаманъ бобровницкій з своими товарищи переходячи, смѣють и ваятася насиліемъ, не тилко для себя и челяди збыточныхъ кормовъ и пожитковъ, и для коней оброковъ домагатися, але и поклоны грошовни усилownie видирають, а надто и конѣ в подводи сами хватаючи, заводять в незнаеміе мѣстца, через якео завоживане часомъ и пропадають оти конѣ, в чомъ онъ, отецъ архимандритъ, просилъ у насъ в тіи монастирскіе села оборонного універсалу. Мы теди, гетманъ, уваживши такъ великіе бѣднимъ людемъ дѣючиися прикрости, долегливости и шкоды, выдаемъ ссей нашъ унѣверсаль, черезъ которий атаманъ и войтамъ, в тихъ селахъ будучимъ, пилно приказуемъ, жеби конечно в те села без нашего подорожного листа ехати

^а Документ за описом помилково датовано 1706 роком, тільки тому що цей універсал згадується в наведеній при ньому справі за грудень 1706 року. Насправді, комбінація літер дати в універсалі виглядає як “ашо”, тобто остання літера в копії спотворена, оскільки дата для 1706 року мала б виглядати як “ашс”. Про те, що копіст канцелярії Чернігівського полку, роблячи копію універсалу до кириличної дати 1700 – “аш” чомусь додав арабську цифру “0”, і таким чином зробив помилку, свідчить регест. Можливо сталося це тому, що після поширення в справочинстві Гетьманщини з 1720-х рр. датування арабськими цифрами копіст не зовсім вільно орієнтувався в кириличному датуванні, тому і додав до дати непотрібний нуль.

^б Перед підписом зазначено “в подленномъ подписано тако”, після підпису написано “мѣсто печати реинментарской”.

не важилися, кормовъ, напिटковъ, подводъ и поклоновъ давати, а особливе бобровникамъ, а хочъ бы хто и з нашимъ подорожнимъ листомъ ехаль, то тилко тымъ маеть коней еймоватися и подводъ толко брати, колко въ подорожномъ нашомъ писмѣ будетъ написано, а пожитковъ и одной квартирки и поклоновъ одного осмака не повиненъ никто домагатися и усиловне витягати, развѣ що сами отамане и войти з людскости напитку (еднакъ безъ поклону) обмислять. А если би хто сю вижей описанную волю нашу важился в тихъ селахъ кормовъ збиточныхъ, напिटковъ, подводъ и поклоновъ домагатися, теди позволяемъ тимъ же атаманѣ и войтамъ з громадными людьми честнихъ честно, а безчестнихъ безчестно з своихъ сель випроважати.

Данъ в Батуринѣ, мая 1, року 1700^{оо}.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 787. – Арк. 1-2. Копія.

№ 213

Не раніше 1700, травня 6. Батурин – Універсал Івана Мазепи про захист прав козелецького шевського цеху

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковнику киевскому, сотникови козелецкому з товариствомъ, войтови зо всѣмъ майстратомъ и всѣмъ обивателем и посполитству тамошнему, видячи право цеху шевского козелецького *от* старихъ вѣковъ и *от* антecessоровъ нашихъ наданное, перед нами покладаное и ухваливши оноє, ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ слово в слово выписавши, позволилисмо аби ведлугъ оноє справовалися такимъ способомъ, брата з межи себе обрати за цехмистра, кого они улюблять, и оноє цехмистра повини они слухат, якъ на старшого ихъ належит, а если би которій шевчикъ вендревній, пришедшій до мѣста Козелца неоповѣдне, безъ позволеня цехмистровского, в якого товариша робити мѣль, за такую дознаную вину повиненъ дати до скринки братской цеховой тоє що братія ухвалит, и хтоби колвекъ повиненъ братій ихъ хотѣл цехъ поеднати и робити з товаришами ровно, *тот* повиненъ цехмистру и братѣ *годит* на чемъ может поеднати, толко до скринки братской повиненъ копу дати литов[скую], опрочъ воску церкви Божой належачого, и уконтентованя брати, и сотникови на *тот* часъ застаючому пол золотого звичайного дати повиненъ, а вшелякого брата цеху того шевского ихъ непослушного они[й] повиненний ведлугъ стародавнихъ своихъ звичаевъ и права карати винуго, якося в такомъ правѣ описано и во всемъ ведлугъ давнихъ своихъ порядковъ справоватися имъ позволяемъ, показавши надъ ними всѣми лист *тот* нашъ, от подводъ

^а Після підпису зазначено: "Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2474".

увольняючимъ, аби о томъ добро знаючи, панъ полковникъ киевскій, сотникъ козелецкій, войтъ тамошній со всѣми обивателями не важилися у жадного брата цеху шевского подводи брата и их болшь утяжати, тое приказуемъ, аби в том ниhto вольт нашей не спротивлялися и на тое казалисмо видать сей нашъ унѣверсаль изъ канцелярии поважной присяжности войсковой [з] подписомъ руки нашей.

Данъ в Батуринѣ, мая 6, року.

А особливо варуемъ, аби ремесниковъ цеху шевского уволено од сторожи туремной и от подачки дому брацкоого, жеби их цеховій дворъ от подачокъ мѣских билъ воленъ и они сами з мешанами повини тяглости поносить увикли.

Звишь іменованій гетманъ Іоанъ Мазепа^а.

Наприкінці зазначено: З подленим читал писар майстратовий Николай Кукуранъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54645. – Арк. 458. Копія.

№ 213а

1700, травня 25. –

**Витяг з універсалу Івана Мазени
про підтвердження прав значного товариша
Полтавського полку Захарія Старицького
на село Горбанівку і ґрунти**

“презентоваль намъ панъ Захарій Лукашевичъ Старицкій, знатный полку Полтавскаго товаришь, универсаль подтвърдительный небожчиковъ родичевъ его, велебному в Богу господину отцу Луцъ Семіоновичу, зейшлому протопопѣ полтавскому, на село, прозиваемое Горбаневку, и на власний его куплений кґрунтъ, у хуторахъ Полтавскихъ лежачій, з людми, за вѣдомомъ и позволеніемъ нашимъ рейментарскимъ на ономъ осажеными, з обради всей старшини полтавской отмѣною^б ему данние, от насъ выданный, и просилъ насъ, абысмо его от помененного села не отдаляючи, в спокойное ему владѣніе гетманскимъ нашимъ оное ствердили универсаломъ. Мы теди, видячи его быти найближайшого по отцу своемъ добр означеннихъ сукцессора, природнымъ правомъ за власный купленный [кошт] на его, яко и на сына, спадаючій, а до того видячи, же тое село с совѣту старшини полтавской родичовъ его пришло в поссессію, и кґрунтъ его купленный вишеимененный, тутъ же, респектуючи на услуги его войсковые, працюете в полку Полтавскомъ роненные, при немъ преречоное село ку вспартю господарства его заховуемъ.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1914. – Т. IV. – П.-С. – С. 545-546. В публикаціі має назву: “25 мая 1700 г., получилъ слѣдующій гетманскій универсаль:”.

^а Перед підписом зазначено: “в подленомъ подписано такъ”, після підпису у колі аписано “мѣсто печати”.

^б Так у тексті, можливо було “обмѣною”.

*1700, червня 14. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заборону козакам
приймати у підсусідки підданих
Чернігівської архієпископії, з наказом
кролевецькому сотникові та його сину
повернути таких підданих у Бистрику
до колишнього підданства*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского паномъ полковникомъ нѣжинскому и чернѣговскому зо всею их полковою старшиною, а особливе п.п. сотникомъ глуховскому, кролевецкому и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ унѣверсалнымъ листомъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ чрез поважное свое писане, ясне в Богу преосвященный, его милост отецъ Іоаннъ Максимович, архієпископъ чернѣговский и новгородский, что в маетностях его милости катедралных, в полку Нѣжинскомъ и Чернѣговскомъ лежачих, а именно в сотнѣ Глуховской в Улановѣ, в Тулиголовах, в Обложках, и в инных тамъ найдуючихся селах катедрѣ Чернѣговской присутствующих, в сотнѣ Кролевецкой в Быстрику, в сотнѣ Мринской в самомъ Мринѣ и в приселках до него належачих, а в полку Чернѣговскомъ в Ушнѣ, многіе тягліе люде удаляючися *от* послушенства и *от* повинностей катедралных тыснутя в подсуѣдство в дворѣ козацкіе, в которых живучи и в кгрунтах тяглых пожиткуючи, не хотят должного катедрѣ Чернѣговской *отдавати* повиновенія, в чомъ жадалъ нас его милость о таковий унѣверсаль, за якимъ бы могли быти тыи подданыи, в козацких домах живучіи, до первобытного своего привернены послушенства. Мы tedy гетманъ, давши у себе слушному его милости жаданю мѣстце, симъ унѣверсалнымъ нашимъ писаниемъ варуемъ и сурово приказуемъ, абы во всѣх преречоных тых катедри Чернѣговской маетностях, жаденъ з козаковъ не важилься подданных катедралных, в дома свои в подсуѣдки приймуючи, *от* належитых тяглых повинностей оных охороняти, заступати и защищати, а и панъ сотникъ кролевецкий завладѣльми собѣ и сыномъ своимъ в Быстрику катедралных подданных, абы знову конечно до послушенства катедралного привернулъ, и повторе сурово приказуемъ.

Данъ в Батур[инѣ], іюня 14. Року 1700.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На арк. 2 зазначено: унѣверсаль ясне велможного его милости пана гетмана, щобъ мужики в козацтво не вписовалися въ Глуховщинѣ.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 212. Оригінал. Печатка військова.

№ 214а

*1700, липня 1. Батурин –
Наказ Івана Мазепи щодо послушенства посполитих
села Дурнів Домницькому Різдвяно-Богородицькому
монастиреві, які самовільно оголосили себе козаками*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іванъ Мазепа.

Вамъ войтовѣ села Дурневѣ зо всѣми громадними людьми ознаймуемъ: ижъ донеслося намъ вѣдати, же едны з васъ не будучи предъ тѣмъ въ реестрѣ козацкомъ, и жодной войсковою службы не знаючи, силомоцю тиснетеса въ козацтво, другіе и въ прошлыхъ державцовъ села того въ послушенствѣ будучи, теперъ не хочете подлугъ универсалу, превелебному въ Богу господину отцу игумену монастыря Думницкого зъ братією данного, належатою тяглою отдавати повинности; в чемъ якъ явная ваша показуется быти волѣ нашей гетманской противность и ослушаніе, какъ пильно васъ упоминаемъ и сурово приказуемъ, абысте непременно пререченному отцу игуменовѣ Думницкому зъ братією вшелякое належатое отдавали послушенство; а если бы хто з васъ^а козатствомъ неналежнѣ вымовляючися, albo упорнѣ поступаючи, отягался и не хотѣлъ быти послушнымъ и повольнымъ монастыревѣ Думницкому, теды таковаго каждого роскажемъ на худобѣ и здоровью непоблажно скарати.

Данъ въ Батуринѣ, іюля 1 дня, року 1700.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^б.

О публіковано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1864. – Прибавление к № 38. – Герасимъ Кулжинский. – Собрание южно-русскихъ словесныхъ памятниковъ. – № 12.

№ 215

*1700, липня 6. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
пирятинському протопопові Якову Філіповичу
усіхъ прибутків з його млинів,
розташованих на річках Удаї та Чуцагці*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови лубенському, старшинѣ его полковой, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ, бурмистромъ и всѣму старшому и меншому Войска его

^а В публікації – “зваль”.

^б Перед підписомъ зазначено “На подлинномъ подписано”, після підпису вказано “М. П.”.

царского пресвѣтлаго величества Запорозского товариству и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, симъ унѣверсалнымъ листомъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ суплѣковаль до насъ гетмана, пречестній отецъ Яковъ Филиповичъ, протопопа перятинскій, просячи о подтвержене наше унѣверсалное на осмь коль млива, в млинах на реках Удай и Чутчагцѣ будучихъ, еще за живота *от* небожчика тестя его Леонтия Свѣчки²³¹, полковника лубенского, данное, и цале уже по смерти его жъ небожчиковской тестаменталне ему лекгованихъ. Мы теде, давши слушной прозбѣ его в себѣ мѣстце, *том* датокъ и тую небожчиковскую легкацію симъ унѣверсалнимъ нашимъ [листомъ] ствержаючи, яко позволяемъ оному тіе осмы кола мѣти в зуполномъ своемъ владѣнїи и моци, и заживати з оних всякие на его особу належніе розмѣровіе и з розмѣру войсковой части, и у своему власному пожиткови приходи, такъ мѣти хочемъ и симъ же унѣверсаломъ варуемъ, абы ему преречонному *отцу* протопопѣ в томъ заживаню нѣхто з старшихъ и меншихъ, а особливе з наших млиновихъ дозорцовъ, не важился жадно[й] чинить трудности и перешкоди.

Данъ в Батуригѣ, іюля 6, року 1700.

Звышъменований гетманъ, рукою власною^а.

Наприкінці написано: сію копію с подлиннимъ унѣверсаломъ свидѣтельствовали присутствующіе в полковой лубенской канцеляреи, судія полковїи Василь Стефановичъ, полковий писарь Яковъ Корнѣевичъ.

С представленной *от* значкового полку Лубенского товариша Ивана Максимовича одного гетманского унѣверсалу копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 153. Копія.

№ 216

1700, липня 14. Батуриг – Унїверсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Печерського монастиря на Горошинський млин та Кропивенські ґрунти з млином

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетман Іванъ Мазепа.

Всей старшинѣ и черни полку Переяславского и каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало ознаймуемъ, іжъ прикладад нам ясне в Богу превелебный господинъ Іосифъ Краковскій, архимандрита свято Печерскій и Киевскій, іжъ мѣют на монастыр свой *от* пана Константина Мокѣвского, полковника кїевского, млин, прозываемый горошинскій и ґрунта в Кропивной з млином и просиль нашего себѣ на онья подтверженья, мы теде принявши его, *отца*,

^а Перед підписом написано “на подлїнномъ подпись таков”, після підпису у колї зазначено: “мѣсто печати”.

прозбу, яко ствержаем сим уневерсаломъ нашим тые млины и грунтъ кропивницкій, такъ меты хочем и пилно повагою сего уневерсалу варуемъ, абы в tych млинахъ Горошинскихъ, въ о[т]биранию на обитель всякихъ прихожающихъ пожиткахъ, такъ же и грунтахъ выже помененныхъ, ни хто [з] старшины и черни ему, отцу архимандрите, не важелися чинити перешкоды.

Дано в Батуринь, іюля 14, 1700.

Наприкінці зазначено: С оной крепости от записки пошлин пят алтынъ взято. Принял Василей Митрофанов.

ІР НБУВ. – ДА – 217. – Арк. 304 зв. – 305. Копія.

№ 217

1700, липня 22. Батурин – Універсал Івана Мазени про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на хутір Переводський

Его царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его [ж] царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорозкого паномъ полковникомъ нѣжинскому и прилуцкому, старшинѣ полковой и каждому, кому колвекъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ превелебный въ Богу господиный отецъ Іаковъ Ждановичъ²³², ігумень монастиря Густинскаго Прилуцкого з братією, презентуючи намъ, гетмановѣ, купчое писанне на хуторъ Переводскій антecessоровѣ своему престав[ив]шемуся Іосифу Товстушичу²³³, на тот часъ ігуменовѣ монастиря мененного Густинского²³⁴, з братією, отъ тамошняго жъ жителя перево[д]ского, в той же купчой именууючогося, Семена Косяненка, во вѣчное владѣніе даное, просилъ насъ, абысмо той ихъ хуторъ монастырскій зо всѣми до него належитостями нашимъ гетманскимъ зтвердили унѣверсаломъ, жебы помянутого хутора онъ, отецъ ігумень и его сукцессорове з братією в томъ ограниченю, якое в той же купчой е описано, в потомные часы могли заживати. Мы теды его отца ігумена з братією таковому прошенію давши у себе мѣсце, ствержаемъ и умоцняемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ той речоный Переводскій хуторъ, позволяючи онымъ ему отцу ігумену и по немъ мѣючимъ быти сукцессоромъ з братією зо всѣми до того жъ хутора належитостями именно сѣножатми, гаемъ и инными кгрунтами подлугъ ограничєня, в той же купчой описанною, потомными и вѣчными часы владѣти, спокойне заживати и вшелякіе на употребленіе святой обители з него пожитки мѣти и обирати. Абы прето никто, так з войсковои старшины и черни, яко же вшелякой кондиции людей, а особливо з тамошнихъ перево[д]скихъ и околичнихъ обывателей въ спокойномъ того хутора заживаню имъ, помененного Густынского монастиря законникомъ, жадной наименшой не

важилися задавати^а трудности и нѣякои чинити перешкоды, симъ же нашимъ унѣверсаломъ варуемъ и пилно приказуемъ, докладаемъ однакъ, и тое пилно варуемъ, жебы изъ нихъ густинскихъ законниковъ тыми помененного Переводского хутора кгрунтами прилеглымъ до нихъ околичнымъ людзкимъ кгрунтамъ жадная никому не чинилася уйма и нѣякая перешкода.

Данъ в Батури^нѣ, 22 юля 1700 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^б.

О п у б л і к о в а н о: Русов А. А. Документы, касающіеся Густынского и Мгарского монастырей. – Харьков. – 1892. – С. 13-14. – № 2.

№ 218

1700, липня 24. Батури^н – Унѣверсал Івана Мазени про дозвіл відновити греблю та побудувати димарку для потреб Чернігівської архієпископії

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалер Іоан Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ чернѣговскому, всей старшинѣ и чернѣ и всѣмъ войсковим и посполитим того полку обивателемъ и кому колвекъ о томъ вѣдати належит, симъ унѣверсалнымъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просил нас гетмана ясне в Богу преосвященный его милост господи^н отецъ Іоанъ Максимовичъ, архієпископъ чернѣговский и новгородский, абысмо позволили в верху руднѣ, на Старомъ Руднищи, в Неданчичахъ на рѣчцѣ Ворзнѣ²³⁵, старую греблю обновити и на оной димарку для катедрального употребствованія построи^ти, упевнюючи тим, же од того обновленя греблѣ и построеня на оной димарки всякимъ людзкимъ кгрунтамъ не дѣятимет^ся шкода. Теды мы святителской его милости поважному прошенію учинити нашой [волѣ] не одмовивши, яко позволяемъ на предреченомъ мѣсцю Старомъ Рудныщи греблю обновити и димарку построи^ти, тилко жебы од того отновленя греблѣ и построеня димарки горѣшнимъ людзкимъ сѣножатемъ, озерамъ и инимъ всякимъ угодиямъ не чинилася яка перешкода и долегливост, такъ вѣдати о таковой волѣ нашой, в сѣмъ унѣверсалѣ выраженной, панъ полковникъ чернѣговский, старшина полковая и нѣхто инший, в томъ обновленію греблѣ, на Руднищи вышреченномъ и построенію на оной димарки, до катедрального стягаючоїся употреблення, жадной найменшой не смѣлъ и не важил^ся его святителской милости на по...ти

^а В публікації очевидно помилково надруковано “заживати”.

^б Наприкінці зазначено “Печать таже”, в попередньому документі надруковано “Печать Малор. Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского”.

и задавати трудности, сим же нашимъ унѣверсаломъ грозно и сурово подъ неласкою нашою приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюля 24. Року 1700го.

Звишменованний гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 205. Оригінал. Печатка військова.

№ 219

1700, вересня 27.

*В полі під Омеляновим хутором, за Козельцем –
Універсал Івана Мазепи про надання
значному військовому товаришеві
Якову Барановському усіхъ прибутківъ
з його власного млина, розташованого
на міській козелецькій греблі*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества славного чина святого апостола Андрея Первозваннаго кавалеръ, Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковнику кїевскому Войска его царского пресвѣтлого жъ величества Запорожского, обозному, судїи, писарови и асаулови полковому, также сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому того полку товариству, а особливе дозорцы нашему, над млинамы будучому, ижъ мѣючи мы нашъ гетманскїй респектъ на вѣрній службї войскової пана Якова Барановского, значного товариша войскового, полку Кїевського, и впередь заохочуючи его до тоєи жъ непохибной службї войскової, позволяемъ ему, до ласки нашої войскової, для wsparтя домови его, з власного его млина на рѣчцѣ Острѣ, на греблѣ мѣской козелецькой, о двохъ колахъ стоячого, всѣхъ пожитковъ приходячихъ, именно и часты на войско належной, зуполне свободно заживати, мѣти теды хочемъ и приказуемъ пилно, аби ему пану Барановскому, в отбиранью тихъ розмировихъ пожитковъ, такъ *от* пана полковника, яко и ни *от* кого иншого, жадная найменшая не дѣялася перешкода.

Данъ з канцелярїи нашої войскової, в полю под Омеляновимъ футоромъ, за Козельцемъ, септеврия 27, року 1700.

Звишменованний гетманъ, рукою власною^а.

Наприкінці написано: с подлѣнними свідѣтелствовали полковий писарь Самуил Катеринич, полковий хоружий Ігнатъ Шумъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 154. Копія.

^а Передъ підписомъ написано “в подлѣнномъ тако”, після підпису у колї зазначено: “мѣсто печати”.

*1700, листопада 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження угоди
про надання Рихлівському монастиреві
Василевого млина на річці Вербі
призренським митрополитом Никодимом
в обмін на надання Рихлівським монастирем
млинового каменя на річці Убеді
Макошинському монастиреві*

Его царского пресея Ѓтлого величества Войска Запорозкого гетмань и кавалѣрь Іоань Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ижъ просилъ насъ ясне в Богу преосвященный господинь отецъ Никодимъ²³⁶, митрополить призринский, о выдане собѣ потвержателного листа на угоду взглядомъ млыновъ з превелебнымъ в Богу отцемъ Лукою Григоріевичомъ, ігуменомъ монастира Рыхловского з братією, передъ ясне в Богу преосвященнымъ господиномъ отцемъ Іванномъ Максимовичемъ, архиепископомъ чернѣговскимъ, учиненую такимъ способомъ о млынѣ Нестеренковомъ, заводъ давный, межи собою будучий, совершенно скончивши, млынъ Василіевский, на рецѣ Вербѣ²³⁷ стоячий, пустилъ на монастирь Рыхловский; а до монастира Макошинского млыва камень Рыхловского, на рецѣ Убедѣ под Сосницею²³⁸, в першой клѣтцѣ Вороніевской от мѣста стоячей, взаемне принялъ и грошей золотихъ сто. Прето мы, по прошенію его святостѣ, тую их угоду ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ. В которомъ мѣти того хочемъ и пилно варуемъ, абы оная и в потомные часы непремѣнно безъ жадного взновленя была захована.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 29 дня. Року 1700.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Мазепи, Луке ... учиненый в року 1700, на заживання принятого за ... млынъ на камень млыва на Ворониной клѣтцѣ, на греблі Сосницкой.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 53. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 788. – Арк. 1. Фрагментарна копія, має назву “Універсаль Мазепи 29 ноября 1700 г. Судъ духовный”.

*1700, грудня 8. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
Григорію Павловичу права побудувати млини
на Ворсклі, з наказом Леонтію Черняку
знести млини, побудовані ним без дозволу*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, и каждому, кому колвекъ о том вѣдати належит, сим унѣверсалом нашимъ ознаймуем. Поневаж з инквѣзицией паном Василием Велецким, судиею полку Гадяцкого, п.п. Іваном Насвѣтом, товаришем войсковим, Андрѣем Нащинским²³⁹, Адамом Ненаденком²⁴⁰, сотникамы полтавскими и Гаврилом Рудяшкою²⁴¹, хоружим полковим полтавским, же чинено показалост тое: же панъ Леонтий Черняк отворил былъ сам на том боцѣ Ворскла будучій для построення себѣ на онихъ млиновъ. Мы теды, якъ по тому слушномъ одостатечномъ узнаню, и намъ донесеню, такъ и по особливоу нашой ку пану Григорию Павловичу ласковой прихилности, позволяемъ ему, пану Григорию тии гати по прежнему тож тепер загатити; яко и вперед укрѣпляты. А мають онии гати гатитися жителми сель Стасовець, Гавронецъ и Камянники, якии и передъ симъ гачовали, а тутже пилно приказуемъ, жеби млини, якие онъ же панъ Чернякъ на греблѣ стасовалой Ворскляной без жадного тамошних мелниковъ позволеня, а особливо без нашего гетманского фундушу, построилъ, пречъ били знесені и щобъ непремѣнно на той греблѣ по давнему осмъ каменей было, а не болшей. Якому теды нашому приказаню, абы онъ панъ Леонтий Чернякъ без жадной отмови досить учинил, под неогъпустнимъ войсковимъ каранемъ, и повторе пилно симъ же нашимъ унѣверсаломъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декаврия 8, року 1700.

Звишь меновалний гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 412-412 зв. Вписаний до полтавської актовї книги після судової справи, на початку має назву: “в той же справѣ и поважный реементарский виданий унѣверсал на знесенє през новых млынов, тут же уписан, который так ся в собѣ маеть”.

1701 рік

№ 222

*1701, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
купцю Костянтину Пригарі та його зятю,
військовому товаришеві Федору Добронізькому,
усіх прибутків з купленого Пригарою млина,
розташованого на річці Ромі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чину святого апостола Андрея кавалер Іваннъ Мазепа.

Всякой старшинѣ и чернѣ Войска его ж царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану сотникови новгородскому, атаманови городовому и войтови тамошнему и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, тепер и в потомные часы будучимъ людемъ, симъ унѣверсалнымъ листомъ нашимъ ознаймуемъ. Иж панъ Константинъ Пригара, обывател и купецъ новгородский, мѣючи себѣ куплею набытый млынъ, на рецѣ Ромѣ²⁴² в уездѣ Новгородскомъ застающий, зо всѣми трома млиновыми частми, от пана Марка Лещинского, товариша полку Стародубовского, презентовалъ намъ такъ самую на писмѣ купчую, яко и ствержене от Суда Войскового Енералного, небожчикомъ паномъ Петромъ Забѣлю²⁴³, на тот часъ судією енералнымъ себѣ данное, а надто и унѣверсальную крѣпост от пана Михаила Миклашевского, полковника своего стародубовского, на оный же млынъ освѣдчалъ намъ, и просилъ насъ весполь з зятемъ своимъ паномъ Федоромъ Добронизскимъ, товаришемъ войсковымъ, о реиментарское себѣ на той же помянутый млынокъ потвержене. Мы теды гетманъ, давши у себе слушному прошенію пререченого пана Пригари и зятя его, пана Добронизского, мѣстце, а видячи в томъ же оного зятя до далшихъ услугъ войсковыхъ способность и згодност, яко симъ унѣверсалнымъ нашимъ писанемъ той, куплений от Марка Лещинского, млынъ в свободное владѣніе онымъ потверждаемъ, позволяючи всѣми трома млиновыми частми до ласки нашей войсковой имъ користовати, такъ абы в томъ их владѣню и в отбираню тых помянутыхъ трох млиновыхъ частей никто з духовныхъ и мирскихъ особъ и з старшины войсковой не смѣлъ и не важился найменшой чинити кривды, шкоды и

перешкоды, симъ же листомъ нашимъ пишно варуемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батур[инѣ], року 1701, януар[ия] 10.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 219. Оригінал. Печатка військова.

№ 223

1701, лютого 4. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови генерального писаря Сави Прокоповича Ірини на села Кудрявку і Загорівку

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ и славнаго чина св. апостола Андрѣя кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ всѣмъ обще и каждому съ особна, кому о томъ вѣдати належитъ, а меновите всеи старшинѣ и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго и всѣмъ малороссійскимъ обывателямъ, ижъ просила насъ гетьмана овдовѣлая пани Ирина Савина, жена небощика пана Савы, судьи нашего войсковаго енеральнаго недавно змерлаго, абысмо двѣ селѣ именно Кудравку и Загоровку, съ млинами при нихъ будучими и иньшими належитостями, которые небощикъ мужъ ея мѣлъ въ своемъ владѣнію, ненарушно при неи заховавши, ствердили нашимъ гетманскимъ универсаломъ, мы прето гетманъ, склонившися на ее паніи Савиной просьбу, выдаемъ сей нашъ подтвърдительный универсалъ, позволяючи и даючи ей моцъ тѣми поменеными належитостями непремѣнно владѣти и такъ отъ подданныхъ обыкые роковые повинности и роботизны, яко съ млиновъ и всѣхъ грунтовъ припадаючіе пожитки отбирати, а такъ абы ниhto съ старшины и черни жадной въ томъ ей паніи Савиной не чинилъ перешкоды, симъ же нашимъ универсаломъ пишно мѣти хочемъ и рейментарско варуемъ, тутъ же приказуемъ, абы всѣ помененныхъ сель тяглые жители, кромѣ козаковъ, належитое подданское ей паніи Савиной во всемъ отдавали послушенство.

Данъ въ Батуринѣ, 4 февраля 1701 року.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57883. – Арк. 9-9 зв. Копія.

О публіковано: Киевская Старина. – 1887. – Т. 19. – С. 156-157.

^а Перед підписом написано: “въ подлинномъ подписалъ”, після підпису написано “(М. П.)”.

№ 224

*1701, лютого 4. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання
горілчаної аренди Переяславській єпископії,
в селах які до неї належать, на 1701 рік*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ переясловскому, старшинѣ его полковои и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, симъ унѣверсалнимъ листом нашим ознаймуемъ, ижъ будучи у насъ гетмана преосвященній его милость господинъ отецъ Захарій Корниловичъ, єпископъ переяславский, просилъ насъ абысмо для въспоможєня тамошней новорєставрующейсѣ обитєли святой аренду, въ селахъ до катедрѣ єпископїи Переяславской²⁴⁴ належачихъ, отъдали его милости въ область и зуполное завѣдованє. Зачимъ мы, маючи тую обитєль в особливом нашомъ рєспєктѣ, и поважаючи его милости прошенїє, пускаемъ того конченїє нинѣшного 1701 року во всѣхъ катедрѣ Переясловской селахъ его милости всѣ арендовїє шинки в цѣлое диспонуванє и зуполную моць, позволяючи оними владѣти и подлугъ волѣ своей диспонувати, мѣти прєто хочемъ и приказуемъ, абы, яко панъ полковникъ переяславский въ тую аренду не втручался и не насилалъ въ тїє катедралнїє села шинковати своихъ горѣлокъ (а особливе отъ арендаровъ жебы нѣ дѣялася якая въ тои арендѣ втрученємя до тихъ сѣлъ перешкода), такъ и ниhto иншїй зъ старшихъ и меншихъ не важилъ тыхъ сѣлъ безъ волѣ его милости въ кого иншого арендовати и въ своемъ обнятїю онїє мѣти, лечь если кому самъ его милость, подлугъ волѣ своей, зъ уговоромъ похочетъ въ тихъ селахъ пустити аренду, а такъ абы въ томъ ненарушне волѣ не было, и повторе варуемъ.

Данъ в Батуричѣ, февраля 4 д[ня]. Року 1701.

Звыщѣменованній гетман и кавалеръ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 157. Копія.

№ 225

*1701, лютого 7. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про регламентацію
використання праці козацьких підсусідків в селах
Чернігово-Єлєцького монастиря Серєдинці та Надинівці*

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

^а Наприкінці у колї зазначено: “мѣсто печаты войсковои”.

Вамъ атаманамъ серединскому і надиновскому зо всѣмъ в тихъ селахъ наидуючимся товариствомъ, и каждому, кому о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ писаньемъ ознаямуемъ, ижъ доносили намъ гетманови висоце в Богу превелебный господинъ отецъ Никонъ²⁴⁵, архимандритъ елецкій чернѣговскій, что в поменныхъ селахъ Серединцѣ и в Надиновцы, многіе зъ по[д]даннихъ монастырскихъ, ухилиючися от кормленя компанейцовъ и іхнихъ подданскихъ тяжестей, попродавши свои хати, поудавалися до дворовъ козацкихъ в подсуѣдки, где живучи, кгрунтовъ своихъ заживають свободно, без отбыванія жаднихъ монастыревихъ належныхъ повинностей і вистатченья компанейцомъ обыклого на мѣсяць контенту, от чого всего козаки тамош[н]иі заступають онихъ подсуѣдковъ, а осьтавшіеся в тяглости малою уже личною громадніе люде, кормячи ихъ компанейцовъ и вистатчаючи имъ мѣсячное, немалое утягченіе і знищеніе въ худобахъ своихъ поносять, мы прето гетманъ, по тому его, отца архимандрита, донесеню, такое чрезъ сей же листъ нашъ о тихъ подсуѣдкахъ чинимъ постановленье, подсосѣди которыи свои хати попродавши, в козацкихъ живутъ, а свои кгрунта мають і онимы пожиткують, теды такіе, абы, незаслоняючися козацкою обороною, компанейцовъ кормили і о вшелякихъ подданскихъ повинностяхъ з громадою конечно тягнули, а такіе тилко, которые в козацкихъ хагахъ живучи, жаднихъ своихъ кгрунтовъ не мають, а тилко на услужѣ господаровъ своихъ будучихъ, самимъ у людей заробкомъ живятся, от тихъ подданскихъ тяжаровъ нехай будутъ волны, о якой волѣ нашей вѣдаючы, жебы жадень зъ козаковъ тамошнихъ, такихъ подсуѣдковъ, которіи свои кгрунты меють, от громаднихъ тяглостей заступати не важился, але жебы оны в кормленню войсковихъ людей громадѣ чинили помочъ і во всѣхъ подданскихъ належитостяхъ зъ громадою тягнули, певно мѣти хочемъ і приказуемъ, а тутъже и тое докладаемъ, естлибы такіе в селахъ вашихъ люде мѣли зънайдоватися, которіи в козацкомъ не будучи реестри, на жаднихъ войсковихъ услугахъ нигде не бывали и теперь онихъ не отбывають, с тилко самимъ іменемъ козацкимъ сълывучи, волности заживають, то і такіи, абы во всѣхъ подданскихъ повинностяхъ зъ громадою тягнули, а особно комъпанѣйцовъ кормили, що вже, абы такъ, якъ вамъ [в] листѣ виражено, а не іначе было, повторне пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 7 февруарія 1701 року.

О п у б л и к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 43-44.

№ 226

1701, лютого 11. Іваннїль – Оборонний універсал Івана Мазепи про захист володінь Андрія Лизогуба

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ козакамъ сотнѣ Глуховской [и] жителемъ села Хижокъ сим листом нашим ознаймуемъ, ижъ занеслъ перед насъ гетмана свою скаргу панъ Андрѣй Лизогубъ, жебы вы важитесь лѣсъ его з озерами Хоцювъ и лозу, под селомъ Хижками будучи, не тилко отчистии, але и дедизнии, рубати и пустошити. Зачимъ таковый вашъ безправный и неразумный поступокъ вамъ ганячи, сурово приказуемъ, абысте за одобранемъ сего листа нашего, [а]бы намнѣй не важилися и одного вырубати дубця, поки туде до васъ не будет от насъ выправлень высланный: которий за прибутемъ туде своимъ, якъ его, пана Лызогуба, такъ вашей козацкой, повиненъ будетъ выслухати жалобы. О тое и повторе срокто под непоблажним войсковим каранемъ и утратою худобы вамъ приказуемъ.

Данъ в Иванполю, февраля 11, року 1701.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53416. – Арк. 60. Оригінал. Печатка військова.

№ 227

1701, березня 9. Фастів – Універсал Івана Мазепи про надання командування глухівському сотникові Олексію Турянському над військовим товариством засеймських сотень – Глухівської, Кролевецької, Коропівської та Воронізької

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозкаго гетманъ и кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Вамъ, всему старшому и меншому сотенъ Засеймскихъ, Глуховской, Кролевецкой, Короповской и Воронижской товариству, зычачи доброго от Господа Бога здоровья и всякого счастливого поведенія узнавати, симъ нашимъ унѣверсалнымъ писаніемъ ознаймуемъ. Ижъ вручилисмо пану Алексѣю Турянскому, сотникови глуховскому, такъ той порядокъ, жебы учинил межи вами перебор лучшимъ [...] яднимъ оружемъ вибравши, всегда з оними до монаршой его царского пресвѣтлаго величества службы был готов, яко и той, дабы онъ, помененный панъ сотникъ з тимъ выбранимъ и переборнымъ товариствомъ завше, когда зайдетъ нашъ ордынансъ, куда на монаршую службу рушати, без всякого отлагательства з дому рушивши, на назначеное мѣсце спѣшно простоваль, подлѣйшое зась товариство, в домахъ оставатися маючие, повинно будетъ тому выборнѣйшому товариству всякое всегда

до дому належитое чинити вспомоgetельство по его, пана сотника, розсмотрѣннїи и предложена. О якой волѣ нашой вѣдаючи, вы, все тихъ поменованныхъ сотенъ старшее и меньшее товариство, абысте оной досыть чинили, повинуючися по указахъ нашихъ всякимъ его пана сотника повеленїямъ и предложенїямъ. Тое пилно, пилно постократно всѣмъ вамъ приказавши, ихъ же в сохранение Господу Богу поручаемъ.

Данъ в Хвастовѣ, марта 9, року 1701.

Звишменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 44. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 178. Копія з датою 2 березня 1701 року.

О п у б л і к о в а н о: Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім.В.В.Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 2 – С. 41. – № 34. Оригінал.

№ 228

1701, квітня 7. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови березанського сотника Михайла на володіння селом Черевками

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови переясловському, старшинѣ полковой, сотникови, особливо яготинському и кождому, кому о томъ вѣдати належить, симъ унѣверсалнимъ нашимъ писанемъ ознаймуемъ: ижъ, яко за живота небожчика Михайла, бившого сотника березанского, для прислуг его и праць, в войсковихъ потребахъ і в иннихъ, надалисмо били селце Черевки, жебы люде тяглие, в ономъ мешкаючіе, послушеньство ему отдавали, такъ и тепер при позосталои женѣ небожчика Михайла тоє до ласки нашой селце захоуемъ, позволяючи ей п: Михайловой тяглихъ того селца людїй в своемъ имѣти послушенствѣ и вшелякіе належитие *от* тяглихъ тамошнихъ людей, опрочъ козаковъ, пожитки отбирати, вѣдаючи теди о таковой волѣ нашой панъ полковникъ з старшиною полковою, а особливе сотникъ яготинский, в держаню помененного селца, и ниhto инший, аби жадной не чинили ей перешкоди, потягаючи тихъ людей до якихъ работизнь, албо датковъ, войтъ зо всѣми тяглими селця Черевокъ людми, жеби без жадной спреки, яко небожчикови Михайлу, такъ и ей п: Михайловой, отдавали послушенство, рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 7 д[ня], року 1701.

Вишшеіменованный гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 159. Копія.

^а Наприкінці зазначено: “М. П.”, “Подлинникъ принадлежитъ Черн. Губ. Уч. Арх. Ком.”, “Модзалевский”.

^б Перед підписом написано “в подлѣнномъ тако”, після підпису у колі зазначено: “мѣсто печати малороссійской”.

*1701, квітня 7. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про надання на Переяславську єпископію
Терехтемирівського та Канівського монастирів,
з належними до них маєтностями*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сим нашим унѣверсалом кождому, кому колвекъ о том вѣдати належить, меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особно пану полковникови переяславскому зо всѣми того полку козацкого и посполитого чина обывателемъ, ижъ мы давно уже намѣрали и хотѣли монастыр Терехтемировскій²⁴⁶, чрезъ военніе замѣшаня и розними колотнями затрудненіе часи, здавна запусѣлій, отъ того запусѣнія воздвигнути и до первой бытности привести; мѣючи до того Терехтемировского монастыря отътол присвоеніе, же оній отъ прежде бывших Войска Запорожского гетмановъ, антецессоровъ наших, зъ начала фундованъ, и от оних первій бывшаго бытія своего завзялъ початки, а опрочъ того и иншіе многіе Войска Запорожского товарищѣ до того жъ монастыря от имѣнія своего были вкладчиками и при немъ житіе свое кончили, якого своего намѣренія для певних зъ пограничним панством постановленныхъ межи вѣчного мира договорами кондиціи и варунковъ не могучи выконаты и вершити во мѣсто оногo Трехтемировского монастыря престоль єпископскій переяславскій отъ колко сотъ лѣтъ в Руину обернений и въ непамяти людзкои будучій, въ монастырѣ тамошном Переясловскомъ²⁴⁷, коштомъ нашим гетманскимъ церковь камяную уфундовавши, и у большой чести и хвалѣ всемогущого Бога реставровалисмо и отъновили, на которую катедру Переясловскую ново возведенному боголюбывому єпископу, преосвященному въ Богу его милости господину отцу Захаріи Корныловичу, до того жъ монастыря Переясловского, ку wsparтю господарскихъ порядковъ, помененый Терехтемировскій монастыр, присовокупляючи зо всѣми до него належними по обоихъ сторонахъ Днѣпра лежачыми селами и кгрунтами и вшелякими иншими добрами, позволяемъ и даемъ моць его милости, сполне зъ єпископством и началом ігуменства Трехтемировского, владѣти и справовати, а тутъже и монастыр Каневскій²⁴⁸ зо всѣми его належитостями до тоєижъ катедре Переясловской пригортумъ и прилучаемъ, яко теди сѣтвержаемъ и укрѣпляемъ симъ нашим унѣверсалом тоє наше надане, такъ позволяемъ, абы преосвященній его милость отецъ єпископъ переясловскій, сего временный, и по немъ наступуючіе сукцессорове, совершенною звирхностію были моцными владѣти всѣми маєтностями, кгрунтами и иншими вшеляками добрами, до помененныхъ монастырей належними, по обоихъ сторонахъ Днѣпра будучими, изъ перевозомъ Терехтемировским, и вшелякіе зъ оних мѣти и отбирати пожитки, варумъ прето,

и пишно приказуемъ, абы нѣхто зъ старшини и чернѣ въ спокойномъ тыхъ добръ владѣню, и въ зуполномъ вшелякихъ зъ оныхъ пожитковъ отбѣраню, помененной катедрі Переясловской жадной найменшой не важился чинити перешкоди и задавати трудности.

Данъ в Батуриѣ, 7 априля. Року 1701.

Звишменованный гетман і кавалеръ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Стр. 158. Фотокопія.

№ 230

1701, квітня 8. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Войчанських млинів, розташованих на річці Трубіж, на Переяславській греблі

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сим нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пану полковнику переяславскому, старшинѣ полковой, сотником, атаманом и всѣмъ старшим и меншимъ войсковим и посполитимъ того полку обывателемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, ижъ на ново реставрованную, отъ давнихъ временъ запустѣлую, єпископію Переясловскую, яко обыцялисмо перед симъ преосвященному въ Богу его милости господину отцу Захаріи Корниловичу, єпископовѣ переясловскому, *отдати млини наши Воичанскіє, на рецѣ Трубешѣ, на греблѣ Переясловской, о пяти колахъ мучнихъ, а шестомъ ступномъ, стоячіє, такъ теперъ тую нашу обѣтницю исполняючи, ку вспартю и подпори катедрального монастыря Переясловского, надаемъ помененные млини Воичанскіє преосвященному въ Богу его милости господину отцу Захаріи Корниловичу, єпископовѣ переясловскому, и симъ же нашимъ унѣверсаломъ тое наше наданье ствержаючи, позволяемъ его милости тими млинами владѣти и вшелякіє зъ нихъ ку потребамъ монастырскимъ отъбирати пожитки, о якой волѣ нашей вѣдаючи, абы нѣхто зъ старшихъ и меншихъ въ зуполномъ тихъ млиновъ, отъ насъ наданныхъ, владѣню, и въ спокойномъ оныхъ ку пожиткови своему заживаню, его милости, отцу єпископовѣ переяславскому, и постановитія мѣючимъ отъ его милости дозорцамъ надъ оными млинами, жадной не важился чинити перешкоди и найменшой въ доходахъ уйми и ущербку, варуемъ и пишно приказуемъ.*

Данъ в Батуриѣ, априля 8. Року 1701^о.

Звишменованный гетман и кавалеръ, рукою власною^б.

^а Наприкінці у колі зазначено “мѣсто печати войскової”.

^б Наприкінці в колі написано “мѣсто печати войскової”.

Наприкінці зазначено: “подписалися за полковника Григорѣй Каленко, полковый обозный Якимъ Касіевский.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Стр. 160. Копія.

№ 231

1701, квітня 15. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Дегтярівському монастирю Благовіщення пресвятої Богородиці села Стахорщини з присілками Блистовою і Багриновою

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ и славнаго чина святаго [апостола] Андрѣя кавалер Іоаннь Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожскаго *господину* полковнику стародубовскому, старшинѣ полковой і всему старшему и меншо[му] того полку тавариству, также сотнику новгородцкому, атаману городовому, і войту тамошнему і всяко[му], кому о том вѣдати належить, симъ універсалом своимъ объявляемъ, что хотя они при чудотворной пресвятой Богородицы иконѣ в селѣ Дегтяровце будучей, каменную во имя Благовѣщення ея сооружити церковь, а при ней і монастирь к болшой хвалѣ Божій подвигнути, в котором законники жити имѣющие, дабы належашее в прокормленіи имѣли свое удовольствование, даетъ в монастирь тотъ в расположеніи своемъ войсковомъ будущее село Стахорщину с приселками к нему належачими Блистовою и Багриновою со всѣми к нимъ приналежащими добрами, мелницами, полями, лѣсами, землями и всякими угода[ми] в подлинном и здавна ограниченіи обмежеванными, такъ же подлинно какъ покойный Фай в своем ихъ держаль владѣніи. Повелѣвая того монастиря законникомъ тѣмъ селом Стахорщиною с помянутыми приселками Блистовою и Багриновою и землями к нимъ належачими владѣти і всякие с нихъ пожитки збирати: і вѣдая о таковой волѣ оцо всякой из старшины и черни дабы законникомъ имѣющаго[ся] монастиря были во владѣніи помянутого села с приселками к нему приналежащими и поиманіи от посполитых тамошнихъ людей належачих живностей и работъ, опричь казаковъ, в томъ селѣ і приселках живущих, всякой нималой чинити трудности и помѣшекъ чинити не смѣлъ и не дерзал, жестоко приказываемъ. Войтъ того села Стахорщини и приселков Блистовой и Багриновки со всѣми посполитыми людми во всемъ дабы повиновался и всякое належашее послушание без всякой противности и отговорки законникомъ отдавали, приказываемъ.

Данъ в Батуринѣ, апрѣля въ 15 [день], 1701 году^а.

^а Наприкінці зазначено: “Вниз у того листа приписано гетманскою рукою і печать войсковая”.

Перед документом написано: Въ приказе Малыя Росіи вышеписанных челобитчиков подаль Войска Запорожскаго обоихъ сторонъ Днѣпра гетмана и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалера Ивана Степановича Мазепы канцеляристъ Филипъ Орликъ²⁴⁹, данной имъ універсаль, а в немъ написано.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2769. – Арк. 1-1 зв. Копія.

№ 232

*1701, травня 16. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
київському магістрату щодо його прав
на шинкування горілкою в місті та на захист
київських різників і торгівців від незаконних поборів*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковниковѣ киевскому, также пану сотниковѣ киевскому и атамановѣ городовому зо всѣмъ товариствомъ тамошнимъ ознаймуемъ, ижъ панъ Димитрий Полоцкий²⁵², войтъ киевский, з п.п. майстратовыми тамошними прекладалъ намъ скаргу, же, надъ волю и килкакротние указы наши рейментарские, в козацкихъ и монастырскихъ дворахъ, а именно в дворѣ полковничомъ, явнии горилчанин отпавуются шинки, якихъ нѣтъ нигде въ городахъ малороссийскихъ, але всюда арендами суть завстягнены; що же противъ од вищого войскового постановленя и противъ монаршого его царскаго пресвѣтлого величества дѣется указу, яко передъ симъ килкокротними унѣверсалами нашими приказувалисмо, такъ и теперъ симъ унѣверсалнымъ нашимъ писанемъ пишно мѣти хочемъ, варуемъ и приказуемъ, абы в полковничомъ и в жадномъ иншомъ козацкомъ дому, такъ и въ дворахъ жадного монастыра, горилчание шинки жадними мѣрами не были держани и нѣхто съ нихъ ку перешкодѣ ратушу киевскому, а ни явнимъ, а нѣ потаемнимъ способомъ отправовати не важился, подѣ неласкою нашею и срокгимъ войсковимъ каранемъ; а що показуется з скарги того жъ майстрату киевского, же шафоръ экзактора нашего войсковаго у різниковъ киевскихъ от бидла того, которое они, купуючи, за границу не висилають, але тамъ же в Киевѣ продают, берут индукту, и от харчовихъ рѣчей такие жъ индуктовые вымагають датки; также и полковничие слуги у торговыхъ людей нѣякие необыклие вымышляють и выдирают доходи; теди, абы яко шафоръ экзакторские у рѣзниковъ от бидла, до Киева припровожаючогося, и тамъ же продаючогося, и от иншихъ харчевихъ рѣчей жадныхъ добѣль^а и платежу брати не важилися, такъ и полковничие слуги таковихъ здѣрствъ торговимъ людемъ чинити абы не смѣли; и кгды жъ, если бы они, п.п. майстратовие, посля сего нашего

^а У тексті публікації після цього слова поставлено знак питання, очевидно в оригіналі було написано: “дабелей”, тобто прибутків.

указу, на жителѣхъ своихъ и торговыхъ приезджихъ людехъ таковыхъ здѣрствъ и долегливостей неустаючихъ дознавши, вперед до насъ зъ скаргою, хочъ на полковничихъ, хоч на индукторскихъ слугъ удатися мѣли, теда роскажемо ихъ сюди зискати ...^а въ Батуриинѣ сурового на собѣ дознають караня.

Данъ в Батуриинѣ. Мая 16, року 1701.

Навприкінці зазначено: А для лѣпшой вѣры и певности печати майстративие приложилисмо до сего поважного рейментарского копиѣ унѣверсалу.

(М. П.). Печать кievской городской ратуши.

О п у б л i к о в а н о: Матеріали по истории Киевской городской общины. Н. Каманин // Университетские известия. – К. – 1898. – № 2 (початок) с. 32; № 8 (закінчення) с. 33.

№ 233

1701, червня 10. Військова канцелярія (Батурин) – Універсал Івана Мазепи про надання синові прилуцького полковника Дмитра Горленка Андрію села Ярощівки

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозкаго паномъ полковникомъ, особамъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ и всеи чернѣ ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, ижъ, вѣдаючи мы *от* лѣтъ давнихъ престоловѣ монаршому великого государя нашего его царского пресвѣтлаго величества в Войску Запорозкомъ вѣрне служачого и килко десятлѣтно на урядѣ полковництва прилуцького значн[и]е праці ронячого пана Лазара Горленка²⁵³ дѣда, а по немъ сукцессією годно наступившого нынѣшного его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкаго полковника прилуцькаго пана Димитрія Горленка *отца*, явне и значне вѣрністю своихъ службъ и *отвагъ* тому *жс* монаршому престолу и намъ гетманови в Войску Запорозкомъ ронячихъся, славной памяти *отцевѣ* своему послѣдуючого, респектомъ которихъ заслужонихъ особъ, а иле и самого Горленкова внука, а теперешнего пана полковника *сина*, пана Андрѣя Горленка, усмотрѣвши хочъ в молодыхъ лѣтѣхъ, однакъ яко менжного, до служби войскової згоднаго и велце способнаго, такъ заохочуючого, на одной непремѣнной дѣда и *отца* линѣи служити *отважающо*гося, надаемъ ему для впартя господарского в полку Прилуцькому село Ярощувку, зо всѣма угодиями до ононого належачими и прислушаючими, и позволя[я] ему⁶ пану Андрею Горленковѣ всѣми в томъ селѣ найдуючимися посполитими людми, яко власними подданными зуполне владѣти и водлугъ волѣ своей замишляти^а и належитую *от* нихъ всецѣло

^а Пропуск тексту означено у публікації.

⁶ Слово “ему” написано двічі.

^{*} Так у тексті.

отбирати повинность. Абы теди кождий з старшини и черни, вѣдаючи о таковой зуп[олной] волѣ нашей реиментарской, не смѣлъ и не важилься пану Андр[ею] Димитріевичу Горленков-, полковниченковѣ прилуцкому, в вла[де]нїю и заживаню свободномъ помянутого села наименшой чинити трудности и перенагабана, мѣти хочемъ и пилно повагою сего нашего универсалу приказуемъ. Войтъ зась преречоного села з посполитими людми, абы обиклое, яко власному своему державцѣ, отдавали послушенство и належитую вистатчивали повинность, горячо^а и сурово приказуемъ. А козаки при ненарушной своей мѣють найдоватися волности, варуемъ.

Данъ з канцеляріи нашей войсковой, іюня 10. Року 1701.
Звишменованный гетманъ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 43*. – Арк. 134. Копія.

№ 234

*1701, червня 14. Батурин –
Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові
Дмитру Горленкові не допускати
захоплення земель підданих пана Іллі Новицького
жителями села Березовиці*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику прилуцкий.

Недѣлъ тому сколко, якъ писал в[аша] м[илость] до насъ, ознаймуючи, же уже розведемъ землѣ межи полчанами в[ашей] [милости] жителми села Березовици и пана Новицкого новоосаженими подданими учинили слушное помѣрковане и обоимъ сторонамъ уконтентоване, о чомъ и лист от пана Новицкого, до в[ашей] м[илости] писанный, до вичитаня намъ прислалъ. А тепер пишетъ до насъ панъ Новицкий, прекладаючи же тѣ жители его подданимъ не тилко отведеную землею недопускають владѣти, але и пашнѣ засѣяніе отездячи, себѣ присвоивають онїи. Яко теды таковой в[ашей] м[илости] проступокъ, що будто першей учинилъ помѣрковане, [а] потимъ допускаете знову березовскимъ жителем в заживаню отведенной земли и в засѣянихъ пашняхъ, тимъ пана Новицкого подданимъ, утискъ и перешкоду чинити, не естъ намъ вдячень. Такъ пилно упоминаемъ и приказуемъ в[ашей] м[илос]ти, жебыс конечно тимъ березовскимъ жителемъ грозно приказаль тимъ контентоватися, що имъ отведено, а подданїи пана Новицкого тожь жебы з отведенной части всякое мѣли в своихъ потребахъ доволство безъ пороны и кривды. О тое и повторе пилно в[ашей] м[илости] приказавши, Господу Богу в сохраненїе поручаемъ.

З Батурина, іюня 14. Року 1701.

^а Так у тексті.

^б Перед підписом зазначено “В подлинномъ подпись тако”, після підпису у колї написано “мѣсто печати”.

В[ашей] милости зичливый приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского прес[вѣтлого] величества Запор[ожского].

На звороті зазначено: Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникови прилуцкому пану Димитрію Горленку и моему ласковому приятелеви подати.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 233. Оригінал. Печатка військова.

№ 235

*1701, серпня 2. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про доручення
військовому товаришеві Тимофію Радичу
провести облік козаків Лубенського полку,
що не вирушили зі своїм полковником у похід*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ пану полковникови наказному лубенскому, сотникомъ и атаманъ городской и сѣлской полку того ж, симъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, иж дойшло намъ вѣдати, же многое число легкомыслного и непостоянного полку вашего Лубенского товариства, не чинячи своей повинности досит, и не хотячи на нинѣшной монаршой его царского пресвѣтлого величества службъ з паномъ полковникомъ своимъ попрацовати, и указы наши гетманскіе легце собѣ важачи, самоволне в домахъ своихъ пооставалися, на которихъ легкомыслниковъ и повеленія владителей своихъ преслушателей, яко немалую имѣемъ уразу и гнѣвъ нашъ, такъ посылаемъ отъ боку нашего умыслного посланного нашего пана Тимофѣя Радича, товарища войскового, злецивши ему и приказавши, жебы тыхъ осталцовъ зревизоваль, и каждого именно, в реестръ написавши, вѣдати намъ донесль, а мы знатимемъ, яке имъ за тое преслушаніе и самоволство наказаніе учинити. Зачимъ приказуемъ вамъ старшинъ подь неласкою нашею, и срокимъ войсковымъ каранемъ, абысте тыхъ осталцовъ бы намнѣй не кріючи, нашимъ посланнымъ, для учиненя скутечной ревизіи, объявляли. О тое и повторе пилю вамъ приказуемъ и поручаемъ ихъ же в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в Батуринѣ, августа 2 дня. Року 1701.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 61280. – Арк. 102. Оригінал. Печатка військова.

№ 236

*1701, серпня 26. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про підтвердження прав Данила Кутневського
на млини і ґрунти на річці Ясмані*

[Пресвѣт]лѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣт[лого величе]ства Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалер Іоаннъ Мазепа.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, симъ унѣверсалом нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ панъ Данило Герасимовичъ Кутневскій, что мѣеть од небожчика пана Сави Прокоповича, зейшлого судіи енералного, теста своего, лекгованную част третую, такъ в млинах на Ясманѣ стоячихъ, и во всѣхъ кґрунтах швагрови его, пану Івану Савичу лекгованную, оній же панъ Данило Кутневскій, за вѣдомомъ и призволенемъ теста своего, певною у его пана Івана откупилъ циною, на которіе то млини и кґрунти просилъ насъ гетмана о потвержателній рейментарскій унѣверсалъ. Мы теде гетман, давши его слушной прозбѣ мѣсце, а заохочаючи его до услугъ войскових, якъ позволяемъ в млинахъ и кґрунтах належитие ему отбѣрати пожитки, такъ пилно того варуем и сурово приказуемъ, абы нѣхто жадной и найменшой не важился чинити перешкоди.

Данъ в Батуринѣ, августа 26. Року 1701.

Звишѣіменовалний гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20260. – Арк. 2. Копія.

№ 237

*1701, серпня 27. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про надання Новгородському монастиреві
в річну оренду горілчаних та тютюнових шинків
в селах Спаському і Мезині*

Е[го] ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] В[ойска] З[апорозкого] гетманъ Іоан Мазепа.

Вам атаманам з товариством, и войтам з посполитыми людми сел Спаского и Мезина сим писаніем нашимъ ознаймуем, иж на рок нынешний 1701, од дня

^а Перед підписом зазначено “В подленьомъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Рожд[ества] Пр[есвятой] Бог[ородицы] починаючийся, а в пришлому году 1702^а, о том же часе кончитися маючий, позволилисмо висоце в Богу превелебному е[го] м[илости] г[осподину] о[тцу] Никону, архимандрите монастыра Новгородского з братією, в селах наших завести монастырскіи горелчани и тютюнній шинки, за которіи, яко уже при одобранию его интерцизного нашего писанія, належачую сумму т. е. золотих 100 до Скарбу Войскового он, о[тец] архимандрит з братією, уистил. Так мы мети хочем и пилно приказуем, абы ништо, так з межи тамошних спаских и мезинских обивателей, яко и приезджих людей не смел и не важился потаємним шинкованем горелок и продаванем тютюну им, законником монастыра Новгородского жадной найменшой чинити перешкоды, под утратою всей худобы. А докладаем тое, жебы волно было, як козаком, так и посполитим людям, на крестини и на веселя, любо з своей пашни кадку и другую выкурити горелки, люб з стороны оное купити, где хто похочет, 100 або 50 кварт, а не менш, за ведомом однак оних законников и отданем обиклой повинности, а так жебы той воле нашей чинилося досить и повторе пилно приказуемъ.

Дан в Батурине. Августа 27, р[оку] 1701.

Вишменованный гетман, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 86. Копія.

№ 238

1701, вересня 4. Батурин – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську оборону гетьманського слуги Івана Кущевського

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрѣя кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови гадяцкому, старшинѣ его полковой, сотникомъ, атаманомъ, и кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ мы з певныхъ респектовъ пана Иоана Кущевского, слугу нашего, беручи подъ особливую нашу гетманскую оборону и отъ всякихъ до пана полковника гадяцкого полковихъ услугъ зо всѣми угодиямы в томъ же полку лежачимы, а особліве мѣты хочемъ и рейментарско приказуемъ, аби ему пану Ивану Кущевскому самъ панъ полковникъ зъ старшиною своею и ништо иншій, не имѣючи до его жадного дѣла и справи и [в] владѣнню жадной найменшой не важился чинити перешкоды, трудности и долегливосты, и до найменшихъ его услугъ и належитостей полковихъ под гетманскою нашою обороною найдуючогося не смѣль потягаты, але онъ при

^а В копії помилково зазначено "1706".

спокойномъ мешканю жадной ни отъ кого не узнаючи кривды въ заживаню своихъ добръ до замку нашего Гадяцького мѣть належаты и до насъ рефероватися, тое и повторе пилно симъ же унѣверсаломъ нашимъ варуемъ і приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, септеврия 4, року 1701.
Звишьменнованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57780. – Арк. 390. Копія.

№ 239

*1701, вересня 6. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
вдові полтавського священника Івана Величківського
Марії Лукашівні військової частки у її млині
на Новосанжарівській греблі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ полтавскому, старшинѣ полковой, сотниковѣ новосанжаровскому з урядом, особливе дозорци нашему млинов в полку Полтавском будучихъ, и каждому, кому би колвек о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ, ижъ яко по небожчикови честному отцу Іоану Величковскому, презвітерови Соборной Успенской Пресвятой Богородици церкви Полтавской, респектомъ праць при оной же церкви значне роненних, надалисмо у власном млинѣ его, на греблѣ Новосанжаровской будучом, часть войсковую розмирових приходов, такъ і тепер при жонѣ его по немъ овдовѣлой госпожѣ Марии Лукашевні оную захоуемъ, позволяючи ей ту часть войсковую ку вспартю господарства своего на себе отбирати, в якомъ оной отбираню и заживаню аби якъ панъ полковникъ полтавский з старшиною своею, так і дозорца нашъ млиновъ в томъ полку будучих, а нѣ найменшой ей панѣ Марии не важилися чинити перешкоди. Пилно варуем и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврия 6, року 1701.
Звишь іменованный гетманъ, рукою власною^б.

1761 году марта 7 дня съ подлиннимъ универсаломъ свѣдѣлствовали и по потвѣ[r]дѣлствованію подъ чистимъ приписомъ переправил, и ни иншихъ другихъ подобныхъ тому сумпитор (?) не нашли.

Полковий миргородский хорунжий Марко Козиненко, войсковий канцелярист Іван Коневский.

^а Наприкінці у колі написано: “мѣсто печати”.

^б Наприкінці зазначено: “мѣсто печати”.

Вишеописанного году, *месяца и числа* таковой подлинний унѣверсал к себѣ принялъ и росписался полковий полтавский асаул *Василій Магденко*.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 52 188. – Арк. 226-226 зв. Копія.

№ 240

*1701, вересня 7. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
вдові Криштофа Фридрикевича Катерині
про захист від спустошення її пуці і ґрунтів,
біля належного їй села Смячі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ *Іоанъ Мазепа*.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ чернѣговскому з старшиною полковою, а особливе пану сотникови седневскому и всѣмъ тоей сотнѣ обывателемъ, и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати будет належало, симъ нашимъ унѣверсалнымъ писанемъ ознаймуемъ; ижъ прекладала намъ панѣ *Екатерина Криштофорова Фридрикевичова* овдовѣлая, что пуцу и иннии кґрунта до села *Смячи*, маетности ей належачии, инныхъ околичныхъ сель жителѣ *пустошат*, займают и границы себѣ чинят самоволне, зачимъ, яко тое неслушне дѣется, же тии кґрунта, прислушаючи до помененного села *Смячи*, еи панѣ *Криштофоровои Фридрикевичовой* маетности, з ласки нашої рейментарской наданной, *пустошат*, закопуют и своими чинятъ, боронячи оныхъ, якъ бы своего власного, а было такъ, выдаючи сей нашъ оборонный на [т]ыии кґрунта унѣверсал, мѣти пилно хочемъ и приказуемъ под зарукою тысячи талярей, абы нѣхто з старшихъ и меншихъ войсковыхъ и посполитих полку Чернѣговского обывателей, а особливе околичныхъ сель жителѣ, не смѣли и не важилися жадною мѣрою тоей пуци и иныхъ всѣхъ до села *Смячи* належныхъ кґрунтовъ пустошити, закопувати и жаднымъ способомъ интересоватися, чого мѣет панъ полковникъ самъ перестерѣгати и властью себѣ данною забороняти. А если бы хто важился над указъ нашъ поступити и шкодъ в тихъ вышреченнихъ угодахъ чинити, такового кожного за донесенемъ велимо непоблажнимъ каранемъ наказовати, якои волѣ нашої вышъвыраженной, абы досит чинилося, повторе, потрете и подесеяте сурово приказуемъ.

Данъ в Батур: септеврѣа 7: року 1701.

Звышъименованный гетман и кавалер, рукою власною.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56263. – Арк. 50. Оригінал. Печатка військава.

№ 241

*1701, вересня 17. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
Михайлові Шевченку побудувати рудню,
біля його млина, на річці Ревні*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсалнимъ писанемъ, каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, особливе пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всѣмъ, якъ товариству, тако и посполитимъ, в томъ полку найдуючимся людемъ, тутже дозорци добръ наших в Шептаках обрѣтаючемуся: ижъ позволилисмо п. Михайлу Шевченку, жителейв орловскому, при власномъ его млинѣ на рецѣ Ревнѣ²⁵⁴, у урочища Орлего стоячимъ, построити рудню и, построивши оную, робити желѣзо. О такой теди волѣ нашей кождий вѣдаючи з старшини и чернѣ, а именно, якъ Симеоновский державца, такъ и шептаковский дозорца нашъ, ему п. Михайлови, в томъ руднѣ строено и желѣза в оной робленю, не смѣли и не важилися жадной найменшой кривди и перешкоди чинити, пилно варуемъ и приказуемъ, и однакъ докладаемъ и тое, жебы людямъ, поблизу тамъ мешкаючимъ, от построения тоей руднѣ в кгрунтах не дѣялося перешкоди.

Данъ в Батури́нѣ, септеврія 17. Року 1701.

Звишьменованний гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18699. – 12. Копія.

№ 242

*1701, вересня 24. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав Макошинського монастиря
на куплену мельницьку частку в млинах,
розташованих на річці Убеді*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ижъ що вычелася была турбація от козака сотнѣ Вольинской Якима Самотужного, жителя села Самотуговь, чрезъ суплику до нас поданую на ясне в Богу пресвященного его милости господина отца Никодима, митрополиту

^a Перед підписом зазначено “В подлинномъ подписано”.

призринского, *монастиремъ* Макошинскимъ строителствующого, и всю братію того *монастира*, о третюю част мелницкую в млинахъ о чотирохъ колахъ будучихъ, на рець Убедѣ, на урочищи зовемомъ Гутищу, построеньхъ, о которую третю част преречоный Якимъ Самотужный у нихъ отцевъ макошинскихъ у вѣчность допоминалься, теда теперъ преосвященный его милость отецъ метрополитъ з братією *монастира* Макошинского за тую третю част преречоному Якиму Самотужному за наказомъ судовимъ и его *ж* на тое призволенемъ учинилъ доволное уконтентоване, давши ему осимьсотъ золотихъ готовихъ грошей, на що и купчую онъ же Самотужный на урядѣ мѣскомъ батуринскомъ далъ преосвященному его милости *отцу* метрополитѣ и всей братією *монастира* Макошинского, на которую купчую *тойже* преосвященный его милость з братією просилъ нашего гетманского потверженя, мы теда тоеи третей части мелницкой куплю в купчой, *от* преречоного Самотужного даной, выраженую, симъ нашимъ унѣверсаломъ ствержаючи, пилю варуемъ и приказуемъ, абы яко онъ Самотужный з жоною и потомками своими о тую проданую третюю част мелницкую у преосвященного его милости и наступующихъ по его милости *монастира* Макошинского строителей з братією вѣчными часы не упоминалься, такъ абы и ништо в спокойномъ тоею частю владѣнію и заживанію имъ *отцемъ* Макошинскимъ жадной наименшой не важилъя чинити перешкоды, повторе пилю и сурово приказуемъ.

Данъ в Батуригѣ, септеврѣя 24. Року 1701.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Данъ в року 1701. Унѣверсалъ на млын на Гутище, на каменей что и часть мелницка зплачена.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 56. Оригінал. Печатка військова.

№ 243

1701, вересня 30. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Переяславській єпископії села Лялинець

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чину *святаго* апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому бы о томъ вѣдати належало, теперъ и в потомние часы будучимъ людемъ симъ унѣверсалнимъ писаньемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ мы, гетманъ, мѣючи по должности нашей рейментарской, не толко о цѣлости *отчины* Малоросійской неусипній промисль, лечъ и о благосостояніи церковей Божіихъ горливое и ревностное попеченіе, яко рас коштомъ и старанемъ нашимъ запустѣлій упалій и в кылкосогнолѣтномъ забвеніи з неменшымъ православия *святаго* жалемъ зостаючій престолъ єпископії Переяславской воздвигнулисмо, такъ хотячи в немъ ку сустиментю самой

превисокой особы архиерейской, ясне в Богу превелебнѣйшого его милости господина отца Захария Корниловича, первого на воздвигненномъ томъ от насъ престолѣ епископа переясловского, и всѣхъ при немъ сослужащихъ, належитое учинити доволство, надаемъ его милости властью намъ от Бога врученною гетманскою, на монастырь той престолный Переясловскій ему самому и всѣмъ по ономъ будучимъ престола того епископского сукцессоромъ село, прозваемое Лялинецъ, в полку Лубенскомъ, в сотнѣ Чигринъдубровской лежачое, зо всѣми до него прыналежными добрами лежачими, з грунтами, на гребляхъ тамошнихъ стоячихъ, опрочъ одной тилко вишь реченой греблы воинской, во всѣхъ частехъ розмѣровихъ войсковыхъ отбираты, и якъ хотѣты всѣмъ тамъ диспонавати. В чомъ абы ниhto з старшыны и черни войсковою жадной найменшой не важился чинити перешкоди, крѣпостию сего унѣверсалу нашего варуемъ. Войтъ зась тамошный лялинскій зо всѣми тяглимы посполитимы людьми, абы всякое належитое ему ясне в Богу превелебнѣйшому его милости отцу епископу переясловскому и сукцессоромъ его милости в потомние часы отдавали послушенство, пилно мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринь, року 1701, септевря 30.

Звышь менованній гетманъ, рукою власною^а.

1767 году, іюня 8 д[ня], таковий подлѣнный унѣверсалъ я принялъ и росписался правитель лялинскій іеромонах Меркурій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62304. – Арк. 217-217 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 162. Копія.

№ 244 .

*1701, жовтня 15. Батурин –
Наказ Івана Мазепи
київському і ніжинському наказним полковникам
вжити заходи для розшуку в'язня,
що втік з батуринської в'язниці*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ паном полковникомъ наказнимъ кievскому и нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ городовимъ и сѣлскимъ и всѣм полку того урядовим, такъ войсковим, яко и мѣскимъ и кому колвекъ о томъ вѣдати належить: ижъ еденъ вязень на имя Улашь на сихъ дняхъ октоврия з Батурина зъза сторожи збѣгъ, которий в примѣти таковий найдуется, бѣлокуръ, бороду голить, бабковать почасті, чуприни лядской, взростомъ немаль,

^а Перед підписом написано: “в подленномъ унѣверсалѣ подпис таков”, після підпису написано “мѣсто печати рейментарской”.

тонокъ, кунтушь блакитний сукна тонкого носит, а можетъ мѣти на ногахъ и кайданы побитіи. Зачимъ приказуемъ пилно, такъ самымъ паномъ полковникомъ наказнимъ з старшиною полковою, яко и всѣмъ урядовимъ мѣскимъ и сѣлскимъ, абы пилное имѣти старане того вязня именемъ Уласа, утекомъ з Батурина збѣгшого, где колвекъ зимати, любь на пути водномъ, любь земномъ, и скоро бы оного в таковыхъ вишь вираженихъ приметахъ найдуючогося, хто колвекъ в полку Кіевскомъ и Нѣжинскомъ зловиль, такъ заразъ абы при доброй сторожи оного до насъ в Батуринъ присилано, тое и повторе всѣмъ симъ же унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ. Року 1701, октоврия 15.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 235. Оригінал. Печатка військова.

№ 245

*1701, жовтня 28. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
великобудищанському священникові
Роману Леонтійовичу військових прибутків
з купленої ним четвертої частки млина*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковникови полтавскому, обозному, судіи, писареву, асауломъ полковимъ, а особливе сотникову Великихъ Будищ²⁵⁵ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ честный отецъ Романъ Леонтиевичъ, священникъ церкви святого Иоана Богослова Великихъ Будищъ, же купил онъ в своего брата роженого четвертую часть розмѣровихъ пожитковъ з двохъ коль мучнихъ, а з третьего ступного, на рѣцѣ Ворсклѣ стоячихъ, и просиль насъ потвержателного унѣверсалного листу на тое, теди ми, гетманъ, его отца Романа Леонтиевича прозбѣ давши мѣсце, якъ выдаемъ ему сей нашъ унѣверсаль, такъ з певного респекту нашего позволяемъ ему с тоей четвертой части всѣ розмѣровие пожитки отбирати на себе, з которой и до шпихлѣру^a нашего войскового нѣхто не мѣеть отбирати належитостей, в чомъ аби нихто зъ старшини и чернѣ жадной найменшой не важился чинити перешкоди, рейментарско приказуемъ.

Дан в Батуринѣ, октября 28, року 1701.

Звишьменованный гетманъ, рукою властною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59405. – Арк. 118. Копія.

^a Таку тексті.

^б Перед підписом зазначено: “на подлѣномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 246

*1701, грудня 4. Батурин –
Наказ Івана Мазепи конотопському дозорці Олександрю
щодо звільнення млина ніжинського полкового обозного
Федора Кандиби, розташованого на Конотопській греблі,
від збирання військової частки*

Пане Александеръ.

Взглядомъ знатной служби войсковой и теперешной дороги п: Феодора Кандиби²⁵⁶, обозного полкового нѣжинского, показалися нашъ на его таковой респектъ, же приказуемъ вамъ, абись з млина его, на греблѣ Конотопской найдуючогося, размѣровихъ приходовъ войсковой части не *отбирал*, но онъ п: Кандиба до ласки нашой з своего млина всего размѣру свободно мѣсть заживати. При семъ Богу вас поручаемъ.

З Батурина, декаврїя 4. Року 1701.

Вамъ ласкавій Іванъ Мазепа, гетманъ, рукою власною.

Нижче зазначено: Читаль с подленими унѣверсалами канцеляристь войсковий Матвѣй Соснѣцкій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55186 (3). – Арк. 22 зв.-23. Копія, має назву “Копія з листу гетмана Іоана Мазепи, писанного къ дозорцѣ конотопскому, чтобъ размѣрнихъ приходовъ войсковой части з млинов на греблі Конотопской не брать”.

№ 247

*1701, грудня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
Переяславській єпископії наданих маєтностей*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ и славнаго чину святаго апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всякой старшинѣ и чернѣ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належатимет теперь и в потомніе часи будучимъ людемъ, симъ унѣверсалнимъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просил насъ гетмана ясне в Богу превелебнѣишій его милость господинъ отецъ Захарїя Корниловичъ, православній єпископъ переясловскій, абисмо владою нашею рейментарскою и особнымъ унѣверсаломъ гетманскимъ потвердили монастиреви престолному єпископскому Переясловскому всѣ добра, маєтности, села, селища, млины, озера, перевозы, хutory, кгрунта, поля, лѣси, гаи, сѣножати, пасѣки, дани медовые, десятины камѣня млынового *от* каменщиковъ належитіе и десятины пашенные з кгрунтовъ монастирскихъ приходячіе, и всякіе

обще отчины и угодія, такъ здавна *от* благочестивыхъ царей і великихъ князей и *от* благочестивыхъ царей і великихъ князей и *от* антецессоровъ нашихъ валечныхъ Войска Запорожского гетмановъ, яко и *от* насъ гетмана передъ тимъ и теперь наданные і купленние, а именно село Войтовцѣ на семь боцѣ Днѣпра, в полку Переясловскомъ лежачое, з селами до него прилеглими, Кутомъ Мазюмскимъ, Мацковцами, Сошниками, Подсѣннимъ, Андрушами і ставомъ рыбнимъ в Войтовцяхъ znajduючимся, і з полями пахарними, названными Каляшковскими, в мѣстѣ самомъ Переясловлѣ пляцъ за мостомъ Илтицкимъ и двор *от* небожчика Войци наданній, а при немъ теперь килка прикупленних, другой пляцъ над Илтицею Цюцюринскій, также наданній, хуторъ з полями пахарними межи рѣчками Каранями, названный Калитинскій, за певную суму купленній, станъ рыбный з озерами и з сѣнокосними угодиями над рѣкою Днѣпромъ лежачими, также на тамтомъ боцѣ Днѣпра монастырей православних *от* биссурманского нашествия зруинованих и пустошених монастыра Терехтемировского и монастыра Каневского селища, кгрунта, млыны і всякіе угодія, мѣстечко Терехтемировъ пустое, слободку Зарубинцы, Григоровку, Колесища, Букринов два, Дудари, Ромашки, Бичакъ, Ходоровъ и перевозъ на Днѣпрѣ здавна *от* антецессоровъ нашихъ наданній, и *от* насъ гетмана потверженный, а монастыра Каневского селища Пустиевъ, Костинецъ, Литвиновку, Тростинецъ, Авраамовку, Кирданы, Глинчѣ двѣ, Чорниши, Бичакъ, Іванков, Студенецъ, хуторъ *от* кievского войта наданній, другой хуторъ тому жѣ монастыревѣ Каневскому *от* нѣякогось козака Хиренка Трощина лекгованний, село Пекари и пустошъ, комору торговую наданую *от* козака Федора Рудка, при монастырскихъ же осми коморах на самомъ ринку в городѣ Каневѣ²⁵⁷, на рогу положене свое мѣуюую, два млыны там же в городѣ на Потоцѣ znajduючіеся, з полями и сѣножатми до нихъ належачими, так же на рецѣ Росавѣ²⁵⁸ млынъ прозиваемый Калачинскій, в полку Кievскомъ znajduючійся, да на той же рѣцѣ млины Бабичанскіе іменуеміе, в двохъ клѣтках и млыны Биркозовскіе в двохъ клѣтках на рецѣ Руднѣ будучіе, где погребелное на монастырь той Каневскій для людей купецкихъ бирано, слободу Богородицкую, село Бобрица зо всѣми до него приналежностями, мѣстечко Межиричѣ з частми пожитковъ и приходовъ розмѣрових до скарбу Войскового з осмнадцати клѣтокъ належачими и тамъ же млынъ еденъ *от* блаженныя памяти преосвященного архієпископа митрополита кievского Іосифа Нелюбовича Тукалского²⁵⁹ купленній, а монастыреви Каневскому наданній, з дворцемъ близко млына на самомъ краю *от* мѣстечка при рѣцѣ Росѣ лежачимъ, село Моячичи и Бабичи, на которіе презентоваль намъ и грамоту монаршую *от* блаженнои и вѣчнодостойнои памяти, благочестивѣйшого великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича²⁶⁰, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца данную в року *от* создания мира 7164, декаврѣя 17, на Москвѣ и привилей короля полского Казимира²⁶¹, также и гетманскіе антецессоровъ нашихъ унѣверсалы, а до того просилъ насъ гетмана зособна тойже ясне в Богу превелебнѣйшій его милостъ отецъ епископъ переясловскій, абисмо ему внов *от* насъ же на монастырь помянутій катедральный Переясловскій наданное село Лялинецъ в полку Лубенскомъ в сотнѣ Чигириндубровскои зъ всѣми до него прислушаючими угодиями и з пожитками войсковыми розмѣровими з млыновъ тамошних, на трохъ гребляхъ зостаючих,

приходячими, млыны на великой греблѣ Остранской в двух клѣтках зостаючие, а о шести колах стоячие власнимъ нашимъ гетманскимъ коштомъ в вѣчность у пана Радіона Думитрашки Райчи²⁶², значного товариша войскового, купленние и наданние з розмѣрами всѣми войсковыми и з волнимъ всегда наедно с коло без черги мололемъ, а там же в Острѣ и двор межи улицами *от* того жъ пана Думитрашка монастыревѣ катедралному Переясловскому лекгованный, также двѣ клѣтки млыновіе под мѣстомъ на гребли Переясловской *от* насъ гетмана наданные, и третюю клѣтку на той же греблѣ стоячую, в которой една часть наданная *от* небожчика пана Войци, а другая купленная *от* теперешнего полковника переясловского пана Івана Мировича зо всѣми розмѣрами млыновыми і войсковыми во всѣхъ трох помянутыхъ клѣтках, а в четвертой, вдовы Маріи Івановой прозиваемой, з двухъ коль, а з третьего мелника Кондрата з частью тылко розмѣровъ войсковыхъ в вѣчность *от* насъ тому жъ пререченому престолному монастыревѣ Переясловскому наданныхъ и стверженныхъ; мы теди гетманъ и кавалер, видячи в томъ слушное и не противное ясне в Богу превелебнѣйшого его милости *отца* епископа переясловского прошеніе, яко разъ власнимъ коштомъ и накладомъ нашимъ *от* самого основания церковь каменную Вознесения Господня и монастырь при оной сооруживши, *от* килка сотъ лѣтъ запустѣлій, упалый і забвенный престоль епископіи Переясловской в ней воздвигнули, реставровали і обновили, чинячи то по премилостивѣишомъ монаршомъ, его царского пресвѣтлого величества повелителномъ, а святѣйшого патріаршего всероссійского трону благословителномъ соизволенію и по совѣту богоугодномъ и благоревностномъ доброго и бодрого архипастира нашего малороссійского ясне в Богу преосвященнѣйшого его милости кир Варлаама Ясинского православного архіепископа митрополити Кіевского, Галицкого и всея Малыя Россіи, такъ хотячи всякое належитое тому жъ достойнѣ на престоль епископскій переясловскій рукоположенному і возведенному ясне в Богу превелебнѣйшому его милости *отцу* Захарии Корниловичу, пререченому епископу переясловскому и братіи при его милости зостаючой, учинити в прекормленя доволство, не тилко тые всѣ данніе вишьписанные добра, маетности, села, селища, млыны, поля, лѣсы, озера, сѣножати, пляцы, двори, медовіе, пашенные и каменныя дани, и всякіе *отчины* и угодія, на которіе старинные крѣпости права записы і инные мунименты монастырь кафедралній Переясловскій у себе імѣеть при тои обители святой в потомніе часы заховуемъ, присовоскупляючи и цѣле прилучаючи до оной два монастыры запустѣлые Терехтемировскій и Каневскій з всѣми до нихъ принадлежащими помянутыми добрами и всякими угодіями, лечъ тепер внов *от* насъ наданные села, млыны, кгрунта, в полкахъ Кіевскомъ, Переясловскомъ, Лубенскомъ лежачіе, такъ подтверждаемъ и во вѣчніе времена ему самому его милости *отцу* епископу переясловскому і всѣмъ наслѣдникомъ его милости укрѣпляемъ же, а ни мы самы, а нѣ по насъ наступуючіе гетманы, жаднымъ способомъ *от* того мѣстца святого *отторгнути* и *отдалити* не імѣемъ овшемъ з повинности своей християнской для болшого хвалы Божои помноженя и для всегдашнихъ молитвъ у престола жертвенного *отправующихся* за себе, за Войско Запорожское і за всю *Отчизну* Малороссійскую в особливой своей милости ласцѣ и призрѣнію імѣючи, розширати, защищати и укрѣплати должны будутъ, а

такъ волень и моцень есть и будетъ повагою сего унѣверсалу нашего той же его милост отецъ епископъ переясловскій і всѣ его сукцессорове, в зуполной своей владзі, поссессіи и диспозиціи всѣ тые вышписанные добра імѣти от людей тяглых послушенства и повинности з млынов, з кгрунтов, з озеръ, з полев, з пляцов, з дворов, з перевозъ, от каменщиковъ десятиі ся в камѣней, на земли монастирской з пустовщини десятину пашенную, а з лѣсов дан медовую і всякіе пожитки и корѣсти отбирати, і якъ хотячи оных употребляти, вѣдаючи прето о таковой воли нашей кождый з старшини и чернѣ войскової, абы ему преречоному его милости отцу епископу переясловскому и сукцессоромъ его милости в владѣне тых всѣхъ до монастира его катедрального належачих добръ, сель, маетностей і всяких угодій и в отбраню з них належитих себѣ повинностей, пожитков і користей, жадной найменшой не важился чинити трудности и перешкоди і згола никто не смѣлъ в кгрунта их монастирскіе вѣджати і оные пустошити. Пилно варуемъ и рейментарско приказуемъ войты зась з посполитыми помянутих сель людми, жеби всякое до монастира того катедрального Переясловского отдавали послушенство (опрочъ козаков военной служби пилнующих) сим же унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ і непремѣнно мѣти хочемъ.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^а.

Данъ в Батур[инѣ], року 1701, декемврія 10.

Оного унѣверсала копѣя за справкою полковъ. Переясловскои канцелярии, а в сводѣ той копіи съ подлинным мя подписались, атаманъ переясловскій Никифоръ Зубновскій и полковые канцеляристы Григорій Кардашевскій и Кирило Хоменко.

1767 году, июня 8 дня, такового унѣверсала справочную копию я принялъ и роспысался правитель лялинскій іеромонах Меркурий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62365. – Арк. 219-221 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 163. Копія.

№ 248

1701, грудня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання Переяславській єпархії прибутків з млина Кіндрата Мельника та Марії Золотої, розташованого на Переяславській греблі

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

^а Перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рементарской”.

Его жь царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всякой старшинѣ и чернѣ, а особливе пану полковниковѣ переяславскому зо всею его старшиною полковою, сотником полковимъ тамошним и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належатиметь, теперь и въ потомніе часи будучим людямъ, сим универсалним листомъ нашим ознаймуемъ, ижъ просиль насъ, гетмана, ясне въ Богу превелебнѣйшій его милость отецъ киръ Захарія Корниловичъ, епископъ переяславский, абысмо его милости казали ку вспартю и удоволствовованію скудостей ново фундуячогося монастыря тамошнего Переясловского часть розмѣровъ млинових, до скарбу войскового належачихъ, зъ млиновъ Кондрата Мелника и Маріи, прозываемой Золотои, приходячих, на греблѣ Переясловской же зостаючихъ, которому мы его милости прошенію благоисполнительной нашей учинности не отмовляючи, яко надаемъ его милости самому на монастырь той катедралній Переясловскій и всѣмъ сукцессоромъ его милосты, епископомъ переясловским, въ потомніе часи часть розмѣровъ млинових з помянутих млиновъ Кондрата и Маріи Золотой до скарбу Войскового належачихъ, такъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ниhto зъ старшини и черны войсковой въ отбыранью тихъ приходовъ и пожитковъ розмѣровихъ найменшой не важился тому жь его милосты отцу, епископу переясловскому, и всѣмъ сукцессоромъ его милосты, чинити перешкоды, что абы при своей моцы, крѣпости въ потомніе часи зоставали, повагою сего унѣверсалу нашего ствержаемъ.

Данъ в Батуринѣ. Року 1701. Декаврїя 17.

Звышъ менованній гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 164. Копія.

^а Наприкінці у колі зазначено: "мѣсто печати войсковой".

1702 рік

№ 249

*1702, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
конопотському сотникові Андрію Кандибі
вільної землі, на річці Сейм під селом Старою*

[Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа]^а.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, [кому] колвекъ о томъ вѣдати належить, ижъ просилъ насъ гетмана панъ Андрѣй Кандыба²⁶³, на сей часъ будучи сотникомъ конопотскимъ, абисмо позволили ему, впустѣ находячюся волную землю, в сотнѣ жъ Конотопской и къ рѣцѣ Сейму, подѣ селомъ Старою между болотами Гнилицею и Маевою, заняты для вирощення гаю [и] на гачення греблѣ, находячейся въ томъ же селѣ Старой на рецѣ Сейму, теди ми, маючи моць и волю по указу пресвѣтлѣйшихъ и державнѣйшихъ великихъ государей, ихъ царского величества, вшелякими подѣрементарскими нашими войсковими добрами диспонувати и онихъ по заслугамъ годнимъ войсковимъ ко взможенню изъ пожиття удѣляти, склонившись на прозбу пана Кандыбы, и знаючи годне заслуги въ Войску Запорозкомъ отца его и его жъ, Кандыбы, приказалисмо сей нашъ видать на вишозначенную землю унѣверсалъ, въ которомъ жадаемъ и миле приказуемъ, аби ему въ заняттю тоей землѣ нѣхто не важился жадной и найменшой чинити перешкоды, а не тежъ утисковъ, але ему бы самому тоєю землею, якъ теперъ и наслѣдникомъ его въ потомніе часы спокойне владѣти.

Данъ въ Батуринѣ, генваря 10 дня, року 1702.

Звишменованній гетманъ, рукою.

О публіковано: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 259. В публікації документ має назву “Унѣверсалъ Мазепы Андрею Кандибѣ на гай около с. Старой”.

^а Інтитуляція в публікації відсутня, подано в реконструкції за універсалом від 17 грудня 1701 року.

*1702, квітня 21. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
значному військовому товаришеві Іллі Новицькому
про підтвердження прав на куплені ним ґрунти
в Прилуцькому і Лубенському полках*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго^а величества Войска Запорожского гетманъ и славного чину святаго апостола Андрея кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Его жь царского пресвѣтлого величества Воиска Запорозского панамъ полковникамъ, обознымъ, судьямъ, писарямъ и осауламъ полковымъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Воиска его царского пресвѣтлого величества Запорозского товариству, также и войтамъ, бурмистромъ мѣскимъ и всѣмъ посполитымъ людямъ и кождому, кому кольвекъ о томъ вѣдать надлежитъ, симъ универсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ показоваль намъ гетмановѣ панъ Иліяшъ Новицкіи, знатный товаришъ воисковіи, купчий^б выпишь зъ уряду снѣтинского на розные ґрунта стоячіе и лежачіе около слободки своей в полкахъ Прилуцькомъ²⁶⁴ и Лубенскомъ, въ уѣздахъ Краснянском, Срѣблянскомъ и Роменскомъ, подлѣ села Талалаевки наиду[ю]чиися, в розныхъ селахъ помянутыхъ полковъ и уѣздовъ за вѣдомомъ и позволеніемъ нашимъ покупленное, выданніи и печатью мѣскою снетинскою подтверженіи, и просиль насъ на всѣ тѣ ґрунта стоячіе и лежачіе, в томъ купчомъ, зъ уряду снетинского выданномъ, записѣ описаніи, о потвержателніи унѣверсаль, мы теди гетманъ, тому его пана Иліяша Новицкого прошенію, поневажъ оказал[о]ся быти слушное, давши у себе мѣсце, яко росказалисмо з канцелярії воисковой выдати сеи нашъ ствержателнѣй унѣверсаль, такъ повагою и крѣпостію оного имѣти хочем и пильно приказуемъ, абы ему речоному пану Новицькому [нихто з] старшихъ воисковыхъ и меншихъ и посполитыхъ людей, на[й]барзѣй въ вышепомянутыхъ уездахъ мешкаючихъ, в заживаню и владѣню всѣхъ тихъ, в купчомъ записѣ именованныхъ, ґрунтовъ и въ отбѣранію зъ оныхъ всякихъ приходящихъ пожитковъ и корыстей^в не имѣлъ и не важился жадной наиненшой кривды, шкоды и перепоны чинити.

Данъ въ Батуринѣ, априля 21 дня. Року 1702.

Звишь именованный гетманъ, рукою власною^г.

ІР НБУВ. – Ф. 201. – Спр. 73. – Арк. 5-5 зв. Копія.

^а У тексті копії зазначено “пресвѣтлѣйшаго”

^б У копії написано “копчой”.

^в У копії написано “корыствы”.

^г Перед підписом зазначено “въ подлинномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “М. П.”.

*1702, травня 31. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження
прав значного військового товариша
Парфена Томари на село Каратуль*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего его царского величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а меновите пану полковникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого переяславскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому того полку товариству и всему посполству, иж п. Парфень Томара, значній полку Переяславского товаришъ, мѣючи село прозиваемое Каратулю, поблизу самага города Переяславля, въ сотнѣ полковой Переяславской лежачое, отъ полковника его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого переяславского пана Івана Мировича собѣ наданое, просилъ на оное звирхнѣйшого нашего гетманского потверженя. Мы теды гетманъ, вѣдаючи его п. Парфена Томару нелениве и неотпустно войсковии отправаючого услуги, и въ пришлое часы до оныхъ заохочуючи, далисмо таковой его прозби у себе мѣсце, росказавши выдати зъ канцелярии нашей войсковой сей нашъ потвержатный унѣверсалъ, которимъ пререченого села Каратуль надане полковничое ствержаемъ и заховуемъ при немъ, п. Парфену Томарѣ, до ласки нашей войсковой, позволяючи тымъ селомъ владѣти и вшелякіе до оного, на вспарте господарства своего, отбирати пожитки. А такъ, абы войть пререченого села Каратуль зо всѣми тамошними посполитыми людми (кромѣ козаковъ, котории при козацкой волности ненарушно повинны быть захованы) ему, п. Парфену Томари, належитое въ роботизнахъ послушенство, обыклюю роковщину и инные подлугъ давнего звычайю, безъ жадной спреки, отдавали повинности, повагою сего жъ унѣверсалу нашего варуемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуричѣ, 31 мая 1702 року.

Звышъменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

О публіковано: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 136. – № 71.

^а Наприкінці зазначено “Съ подлинника”.

*1702, червня 21. Кочарівка –
Універсал Івана Мазепи
щодо виконання козацькими підсусідками,
що були посполитими Новгородського монастиря,
монастирських повинностей
та утримання ними сердюків*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому, старшини полковой, сотникови понурницькому, а такъ же и атаманови села Мѣзина, до сотнѣ Понурницькой належного, и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ писанемъ нашимъ унѣверсалнымъ ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ, гетманови, висоце в Богу превелебный его милость господинъ отецъ Никонъ, архимандрита новгородскій, з братією: же в маестности ихъ селѣ Мизинѣ, многіе з громаднихъ посполитихъ людей власныи дѣдизніи и отчистіе оставивши свои домовки и кгрунта, поуходили в доми козацкіи на мешкане, а то заживають себѣ такового способу ухиляючися отъ кормленя сердюковъ и о[т] отбуваня иншихъ належитихъ посполитихъ повинностей и тягlostей, а любо в домахъ козацкихъ живутъ; еднакъ кгрунтовъ своихъ з посполитими людми заживають. Яко теди той поступокъ таковыхъ легкомислнихъ людей передъ нами оказался быти неслухнымъ и порядкамъ громадскимъ мѣскимъ и сѣлскимъ противнымъ, тако ми оній имъ ганячи, пилно и сурово приказуемъ, жеби всѣ подсосидки козацкіи, в дворахъ и при дворахъ козацкихъ мешкаючіе, были помочни такъ до кормленя сердюковъ, яко и в отбуваню всѣхъ посполитихъ подачокъ и тяглихъ повинностей, а найбарзѣй тии, которіе мѣють кгрунта. А если би хто сей волѣ нашої былъ противенъ и ослушенъ, таковихъ и силомоцо дозволилисмо до общихъ громадскихъ тягlostей примушати. Тутъ же о тоє пилно варуемъ, жебы впередъ ни хто з козаковъ не важилса у людей посполитихъ жаднихъ кгрунтовъ купувати и в свою промоцію онихъ людей пріймовати и отъ даваня обиклихъ повинностей и послушенствъ заступати; бо если на кого тоє доведетса, же мѣлъ бы якіи колвекъ кгрунта у тяглихъ людей подданныхъ монастирскихъ купувати хто, и продавцовъ оныхъ в свое заступленіє пріймовати, таковій не тилко гроши за кгрунтъ данній тратити маеть, але и значного отъ насъ, гетмана, не увойдетъ караня: о що потрете и подесеятє пилно приказуемъ.

Данъ в Кочаровцѣ, іоня 21, року 1702.

Звишь менованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 790. – Арк. 1-2. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 224. Оригінал.

^а Після підпису зазначено: “Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2462”.

№ 253

*1702, червня 21. Кочарівка –
Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському
полковникові Дмитру Донцю розсудити справу
про захоплення спадкових ґрунтів
чернігівських жителів Семеном Ялинським*

Мой ласкавый пане полковнику наказный чернѣговский.

Якую нам подали супплику Андрѣй, Иван, Леско Злоби, Иван Молявка и Семен Лопатин, жителѣ ваши черниговские, ускаржаючи на п. Семена Ялинского о неслушное завладѣне кґрунтов их отчистых от оного Ялниского^а кґвалтовне учиненное. Тую до рук ваших посылаючи, пишно приказуем, абы їх осмотрѣвши в той супплицѣ вираженных кривд, правосудно оных супплѣкуючих по самой святой справедливости, помѣрковал и погодил. А если бы там не могли з собою учинити по мѣркованю, теды обидѣ стороны присилай перед суд наш войсковый енералный в Батурин. О тое вам и повторе приказавши, его ж Богу поручаем.

З Косаровки, [и]юня 21, року 1702 го.

Вам ласкавый Иван Мазепа, гетман, рукою власною.

На звороті написано: Пану Димитрию Донцеви, полковникови наказному чернѣговскому моему ласкавому.

О публіковано: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи // Сіверянський літопис. – 1998. – С. 98. – № 10. (З посиланням – БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 64. Оригінал).

№ 254

*1702, липня 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Київського Братського монастиря на селище Плисецьке*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя, его царскаго величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалерь Іоаннъ Мазепа.

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго всякой старшинѣ и чернѣ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежить, теперь и въ потомные часы будучимъ духовнаго и мирскаго чину и достоинства людемъ, симъ универсальнымъ писаньемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ презентовалъ намъ чрезъ своего посланнаго превелебный въ Богу его милость отецъ Гedeонъ Одорскій²⁶⁵, ректоръ и игумень монастиря Братскаго Київскаго, мно[го]честную

^а Відмінність прізвищ за публікацією.

монаршую блаженныя и вѣчнодостойныя памяти великаго государя царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца грамоту на село, прозываемое Плисецкое, на томъ боцѣ Днѣпра, недалеко Фастова²⁶⁶ найдуючо[е]ся, которое же Божиихъ грѣхъ ради нашихъ попущеніемъ многими мимошедшими войнами, неспокойными часами и неприятельскими нашествіями зруиновано, и такъ спустошено zostало, ижъ теперъ самое тилько мисце и селище безлюдное обрѣтается, прето просиль насъ о таковой унѣверсалъ и о позволене, абы вольно было на томъ селищу Плисецкомъ слободу закликати и во время сіе мирное людей тамобочныхъ осадити. Мы, теда, гетманъ, давши у себе слушной его превелебнаго отца ректора прозбѣ мѣсце, а мѣючи особливый нашъ на тую обитель святую Братскую Кіевскую (:в которой многими трудами по общей церкви Божіей и Малоросійской нашей Отчизны пользѣ и потребѣ, науки вызволеніе отправуются:) респектъ и рейментарскую патронственную прихильность, яко позволяемъ ему превелебному въ Богу его милости отцу ректору и игумену братскому кіевскому и всей братіи тамошней къ лучшему и общому монастыря своего пожитковы, на томъ помянутомъ селищи Плисецкомъ, преважною монаршою его царскаго пресвѣтлаго величества грамотою, за универсаломъ антецессора нашего валечнаго Войскъ Запорожскихъ гетмана вѣчнодостойныя и славныя памяти Богдана Хмельницкаго стверженномъ, людей тамобочныхъ съ потребу осадити, оными владѣти, повинность и послушенство посполитое отбирати, и якъ хотѣти онымъ користовати и диспонувати, такъ абы ниhto съ старшины и черни войсковою, изъ всякаго духовнаго и мирскаго чину людей в осадованю тоей Плисецкой слободы и въ отбираню съ оной належитыхъ приходовъ, користей и отъ жителей тамошнихъ подданныхъ своихъ послушенства и повинностей жадной наименьшой ему отцу ректору братскому кіевскому и всей братіи законной тамошней не мѣлъ и згола не важился чинити перепоны, наступства, шкоды и перешкоды, повагою сего универсалу нашего пильно варуемъ и сурово рейментарско приказуемъ.

Въ Батуриѣ писанъ, року 1702, мѣсяца іюля, дня 29.

Зъвыше менованный гетманъ и кавалеръ, рукою властною^а.

Наприкінці зазначено: Съ подлиннымъ свидѣтельствовали учитель философіи іеромонахъ Касіанъ, намѣстникъ іеромонахъ Іеронимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. 220 П. – Арк. 41-42. Копія.

Опубликовано: Памятники. – Т. 2. – С. 499-500. – № XXXIX.

^а Перед підписом зазначено “въ подлинномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

*1702, вересня 2. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про передачу
Києво-Печерській Лаврі, до її Омбишського монастиря,
хутора Карлики, який належав померлому печерському
ченцю, омбишському управителю Кирилові Филимоновичу*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанн Мазепа.

Ознаймуемъ сим нашим унѣверсалом кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, а особливе пану полковнику нѣжинскому зо всею полковою старшиною, и всѣмъ, такъ войсковим, яко и посполитим того полку людем, ижъ висоце в Богу превелебный его милости господинъ отецъ Іоасафъ Кроковский, архимандрит киево печерский з братиею, довѣдовшися о зестю з сего свѣта превелебного в Богу отца Кирилла Фѣлѣмоновича, тоеи жъ Києво Печерской Лаври законника, а вѣдаючи же небожчикъ мѣлъ хутор свой власний, прозиваемый Карлики, в полку Нѣжинском найдуючийся, просил насъ абы тот хутор некому иншому, тилко обители святой Печерской в област поданий билъ, и унѣверсалом гетманским стверженный. Мы прето гетман, уважаючи самую слушност, же небожчикъ превелебный отецъ Филѣмонович в той обители в законний чинъ постригался, и чрез многие лѣта житіе свое там провадил, и посилав былъ на началство до монастира Омбышского, под послушенством Лавры Києво Печерской будучого, поблизу которого и тот хутор Карлики найдуется, надаем и приказуем, совокупляючи оный до Омбиша; яке надане сим нашим унѣверсалом ствержаючи, позволяемъ висоце в Богу превелебному его милости господину отцу свое диспонувати. О чом вѣдаючи, абы нѣхто не перечил в томъ, и в зуполном того хутора владѣнію обители святой Києво Печерской жадной найменшой не важился чинити перешкоди, сим же унѣверсалом нашим писанним пилно варуем и приказуем.

Данъ в Батуринѣ, септеврія 2. Року 1702.

Звишьменований гетманъ и кавалѣръ, рукою власною^а.

На звороті написано: Копѣя унѣверсалу на Карлики, от его милости пана гетмана данного.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 7. Копія.

^а Після підпису у колі зазначено: "мѣсто печати".

№ 256

*1702, жовтня 2. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про надання
полтавському протопопові Йосипу Нащинському
військової частки з належної йому частини млина*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Иванъ Мазепа.

Пану полковниковѣ полтавскому зо всею старшиною полковою, сотникомъ, атаманови городовому з товариствомъ и войтови зо всѣмъ тамошнимъ урадомъ, а особливе дозорцѣ нашому над млинами в полку Полтавскомъ найдуючомъся и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати надлежало, симъ унѣверсалнимъ листомъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ черезъ суплѣку свою пречестній отецъ Іосифъ Нащинскій, протопопа полтавскій, же мѣет на рекѣ Ворсклѣ полтрета кола млива, з которих колъ приходячіе розмировіе пожитки старшина полтавская нѣкоторая полковая на себе отбѣрает; и просиль нас гетмана, абы тіе розмировіе пожитки части войскової, на нас гетмана належніе, на его ишли, теди мы в той мѣре прошенія его отца протопопа давши у себе мѣстце, а респектуючи на тое, же за нас гетмана и за всю цѣлост Отчизни Малороссійской у престола Божія до Господа Бога пречестній отецъ Іосифъ Нащинскій, протопопа полтавскій, офѣру приносить и мѣет приносити, яко до ласки войскової надаемъ ему в млинѣ его на рецѣ Ворсклѣ греблѣ Брусѣвской мѣючомъ част войсковую, позволяючи з тоей части всякими розмѣровими приходами, отбѣраючи на себе, пожитковати, такъ мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ему отцу протопопѣ полтавскому в отбѣраню з части войскової розмѣровихъ користей и пожиткованя оних нѣхто з старшини и чернѣ, а особливе дозорця нашъ жадной найменшой не важился чинити перешкоди и повторе симъ же нашимъ унѣверсаломъ варуемъ.

Данъ в Батуричѣ, октоврія 2, року 1702.

Више именованній гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59396. – Арк. 98-98 зв. Копія.

№ 257

*1702, жовтня 21. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про взяття
під гетьманську протекцію значного
військового товариша Омеляна Пащенка*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

^а Після підпису у колі написано: “мѣсто печати”.

Пану полковникови гадецкому, старшинѣ полковой, также пану господаревѣ замку нашего Гадяцкого, а особливо п. сотниковѣ опошанскому и каждому, кому о томъ вѣдати надлежитъ, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ давши у себе мѣсце прошенію пана Омеляна Пашенка, знатного опошанского товариша, до насъ внесенному, выдаемъ сей нашъ оборонный унѣверсаль ему п. Пашенку, беручи его подѣ особливій свой гетманскій зашитъ и службу, которою загортуючи его вшелякихъ войсковыхъ, сотенныхъ и до самого полкового началу стягаючихся повинностей, зъ таковымъ докладомъ, жебы онъ, п. Пашенко, когда колвекъ наше гетманское въ походъ военный будетъ порушенъ, при боку нашомъ въ войсковой знайдовался працѣ и услугѣ, мѣти хочемъ и приказуемъ, абы такъ самъ панъ полковникъ до полковыхъ, яко тежъ и сотникъ до сотенныхъ войсковыхъ и якихъ нибудь услугъ учнудъ потягати и жаднихъ ему налоговъ и долегливостей чинити не важился; а тутъ же и тое докладаемъ, если би кто мѣлъ до помененного п. Пашенка правную якую претенсію, таковой кождій, а ни до полкового, а ни замкового Гадяцкого суду, а ни до сотеннаго опошанскаго уряду, абы его не мѣлъ призивати, але до суду нашего войскового енералного, гдѣ кождому укривжоному неотволочная чинена бываетъ справедливость, за скаргою своею удавался, о якой волѣ нашей вѣдаючи, абы ниhto помененному п. Пашенку, подѣ обороною нашею будучему, въ свободномъ его мешканью жаднихъ не важился задавати трудностей, варуемъ и повторе пилно приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, октября 21, 1702 року.

Звишь именованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27564. – Арк. 7-7 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Спр.6661. Копія.

№ 258

1702, листопада 2. Батури – Оборонний універсал Івана Мазепи коропівському ковальському і котлярському цеху про непритягнення до міських повинностей

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ кождому, кому би колвекъ о томъ вѣдати надлежитъ, а особливе пану сотниковѣ короповскому, атаманови и войтови тамошнимъ, ижъ прекладали намъ чрез суплѣку свою цехмистръ ковалского и котлярского майстерства з своимъ товариствомъ, что они з давнихъ часоу, на нашихъ гетманскихъ работизнъ зостаючи, волни бивали *от* всякихъ тяглихъ повинностей мѣских, а теперъ любо тіежъ наши работизны *отбувають*, однакъ

^а Перед підписом зазначено “на подлинномъ тако”, після підпису написано “М. П.”, “А. Ч. Д. №769, л. 8 об.”.

будто вы и до мѣскихъ повинностей оныхъ притягае^а, о чомъ оны просили себѣ нашего заступленія. Зачимъ мы пишно того варуемъ, аби онихъ до жадныхъ тяглостей посполитихъ не потягано: но поневаж оны *отдавна* в нашихъ потребахъ служачи, волности заживали мененной отой, повторе пишно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 2. Року 1702.

Звышменованный гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 3442. – Арк. 3. Копія.

№ 259

*1702, листопада 5. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Рихлівського монастиря на Самотузький млин,
з наданням права відновити для своїх потреб рудню,
що раніше знаходилася на греблі,
де розташовано млин, та на поклади руди*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе всей старшинѣ и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ велебный в Богу господинъ отецъ Діонисій Добромилскій, ігумень монастиря Рыхловского з братією, будучи у насъ в Батуринѣ, презентоваль намъ легкацію *от* паней Маріи Стефановны, жены небощика пана Василія Борковского, обозного войскового енерального, данную на млынъ, прозываемый Самотузкій, з хатою при томже млынѣ будучою, на рече Убедѣ стоячій, и просилъ нашего себѣ потверженя на оный. Мы теды, видячи оную легкацію быти правдивую, на прошеніе его *отца* ігумена з братією симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ оный млынъ, позволяючи з оного всякіи на обитель *святую отбирати* пожитки. А тутже позволяем и в той руднѣ, которая найдуется запушенная, на одной греблѣ з млыномъ леггованымъ небощиковскимъ, ему *отцу* ігумену з братією желѣзо робити, и руду тамже брати, в якихъ мѣстцахъ до оной руднѣ и перед тымъ бѣрувано. В якомъ вышъпомянутыхъ млына и руднѣ заживаню, аби ему *отцу* ігумену з братією ништо жадной найменшой не важилься чинити кривди и перенагабаня, пишно варуемъ и сурово грозимъ.

Данъ в Батуринѣ, ноеврія 5. Року 1702.

Звышменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 39. Печатка військова.

* У тексті копії написано перекручене “принасяете”.

№ 260

1702, грудня 5. Батурин – Наказ Івана Мазепи про зняття з посади козелецького отамана Лук'яна Бутка

Пану сотнику козелецькій.

Поневажъ слушніи таковіи причини на Лукяна Бутка, бывшаго атамана вашого, показуются, яко пишешъ вашъ листъ до насъ, же онъ к людемъ вельми тяжель и въ подзоръ утра оказавшись, а надто и в суровости расправихъ драчливъ, теды не силуемъ васъ о привернене ему уряда атаманства, а таковіи нашъ указъ вашмости засылаемъ, абы а не тотъ Бутко, а не Ханенчикъ не были на ономъ атаманскомъ старшинствѣ, лечъ маешъ самъ в. милость до данного указу нашего, всякіи войсковіи в городѣ управляти порядки, а войтъ посполитыми радѣти порядками. Мы засъ, осмотрившись, скажемъ непременно указъ нашъ заслати, кому будетъ годно, уряд атаманства тамошнего вручити; тое в. милости предложивши, зичимъ ему жъ доброго здоровья.

Зъ Батурина, дек[абра] 5, р[оку] 1702.

В. милости зичливій Іванъ Мазепа, р[ука] вл[асна].

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58172. – Арк. 16. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18223. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 52.

№ 260а

1702, грудня 7. Батурин – Наказ Івана Мазепи щодо перевезення деревини посполитими села Городища для потреб Думницького Різдвяно-Богородицького монастиря

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетманъ Іванъ Мазепа.

Пане сотнику березинській, атаманъ городовый и войте тамошній, просиль насъ гетмана отецъ игумень монастыря Думницкаго, не могучи деревне для строенія потребнихъ дѣлъ монастырскихъ подданными своими выстатчити, абы до выготованья и вывезенья до монастыря дерева посполитые люди села Городища, до сотнѣ вашей Березанской належато, были помощными; теды мы, давши его отца игумена прозьбѣ мѣстцѣ, приказуемъ вамъ, абысте тыхъ посполитыхъ жителей до жадныхъ своихъ мѣскихъ тяжаровъ не потягаючи и до везенья дровъ на потребу нашу не высылаючи, приказали имъ, жебы если подданные монастыря Думницкаго будутъ деревню продавати, они чинили вшелякую помощь и не были спречными деревне на будувлю монастырскую

вивозити; такимъ указомъ нашимъ васъ черезъ сей листь нашъ заславши,
ихъ же Господу Богу въ сохраненіе поручаемъ.

Данъ въ Батуринѣ, декабря 7 дня, 1702 року.

Звышменованный гетманъ, рукою властною^а.

О п у б л и к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1864. – Прибавление к № 38. –
Герасимъ Кулжинский. – Собрание южно-русскихъ словесныхъ памятниковъ. – № 14.

^а Передъ підписомъ зазначено “На подлинномъ подписано”, після підпису вказано “М. П.”.

*1703, січня 10. Батурин –
Універсал Івана Мазепи до кийвських міщан
з розпорядженням приймати при розрахунках
старі низькопробні російські монети, так звані “чехи”*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а меновите: паномъ полковникомъ, обознымъ, судямъ, писаромъ и асауломъ полковымъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, тутъ же пану войтовѣ киевскому, бурмистромъ, райцомъ и всѣмъ майстратовымъ, мѣщаномъ и всѣмъ посполитымъ людемъ тамошнимъ, особливе купцом и всякимъ торговымъ и промышленнимъ великороссийскимъ и малороссийскимъ людемъ, тутъ же и заграничнымъ, которіе колвекъ тамъ ся в Киевѣ на ярморкахъ и торгахъ бывають и бывати звикли, ознаймуемъ, ижъ пресвѣтлѣйшій и державнѣйшій великій государь нашъ, его царское пресвѣтлое величество, зъ певного доношеня извѣстившися о томъ, что въ малороссийскихъ городахъ чрезъ браковане и взгарду чеховое монеты въ купляхъ и продажахъ межи народомъ великіе уростили спори, трудности и турбации, изволилъ прислати до насъ, гетмана, въ поважной своей монаршой грамотѣ и въ статьяхъ поединокротне таковой милостивый свой монарший указъ, абысмо мы, гетманъ, всѣмъ обще, якъ старшимъ, такъ и меншимъ, якъ торговымъ, такъ и посполитымъ людемъ, приказали чеховую монету старую, хочъ бы який чехъ отъ старинности своей и приглажений былъ, безъ всякого браку во всякихъ гендляхъ брати, жебы тая чеховая старинная правдивая монета ни въ кого въ жадномъ не была умалении, опрочъ іншихъ фалшивыхъ, циганскихъ и воровскихъ чеховъ, ижъ бы чрезъ взгарду онои старои монеты болшей межи купуючими и продаючими жадние не дѣялися спори и звади и в гендляхъ купецкихъ трудности; а хто бъ былъ в томъ спречень и упорень, такового его ж монаршимъ указомъ велено жестоким окривати каранемъ; яко теды мы, гетманъ, передъ сымъ лѣтъ тому уже минуло сколко, наши гетманские о томъ розъсилали универсали, приказуючи для общого всянародного покою чехи

старинные въ каждахъ продажахъ брати безъ жадной отмови, такъ и теперь, маючи з Запорожя от войска Низового вѣдомости, что в городахъ велми тоею монетою браковати стано^а, знову унѣверали наши всюди, где рейментъ нашъ засягаеть, велѣлисмо розсилати тое указу монаршого повеление, поновляючи, яко жъ и в городъ Киевъ сей нашъ унѣверсаль з канцелярией войсковою росказавши видати, пилно мети хочемъ и сурово приказуемъ, абы жадень з купецкихъ торговыхъ и посполитыхъ тамошнихъ и приезджихъ людей чехами старинними, хочъ бы и приглашении были, браковати и із личбы грошовой отмѣтати оныхъ не важилися, а новотного и фалшивого чеха кождий познати можетъ, кгда жъ воровский а ни формою, а ни матерією з добримъ стариннымъ поровнитися не можетъ; а такъ, если бы хто въ торговыхъ и ярмарковыхъ случаяхъ и въ якихъ колвекъ купляхъ и продажахъ старинными чехами браковати, спори и звади о оніи вчинати и трудности межи народомъ вносити важился, такового кождого повинень урядъ тамошний подъ арештъ брати и карати кождого подлугъ чину, якъ доведеться, безъ жадной фолкги и поблажки, значныхъ вязенемъ, а легкихъ боемъ.

Данъ в Батури^н. Генваря 10, року 1703.

Звышъменованный гетманъ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: (М.П.). Приписка на оборотѣ: Унѣверсаль ясне велможного добродѣя его милости пана гетмана, о небраковане чехами, данный въ року 1703, генвара 10 дня.

О п у б л и к о в а н о: Матеріалы по истории Киевской городской общины. Н. Каманин // Университетские известия. – К. – 1898. – № 8. С. 34-35.

№ 262

*1703, січня 11. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
полтавським полковим обозному Дорошеві Дмитровичу
та писарю Олександрю Чуйкевичу байраку Соколлє*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ полтавскому з старшиною полковою, сотникамъ, атаманѣ городской и всему старшому и меншому товариству, войтамъ, бурмистромъ, мѣщаномъ и всѣмъ посполитимъ того полку обивателемъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладали намъ гетмановѣ панъ Дорошъ Дмитровичъ²⁶⁷, обозний и панъ

^а Так у тексті.

Александр Чуйкевич, писар полковій полтавській, же байракъ, прозиваемий Соколле, давно на рознії войсковіи потреби (понеже былъ войсковій) зрубанъ и спустошенъ, и просили насъ о надане того байраку з сѣножаткою в обоихъ концахъ будучою. Мы теде гетманъ, давши тому их прошенію у себе мѣстце, велѣлисмо выдати имъ на томъ байракъ з сѣножаткою вижеймененною, сей нашъ з канцеляріи войсковою унѣверсаль, которого моццю и повагою, яко позволяемъ имъ оный байракъ и сѣножатку обняти в свою посессію и владѣти до ласки войсковою, такъ пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, аби ни хто з старшини и чернѣ того Полтавского полку имъ пп: обозному и писареву полковимъ во владѣнію пререченимъ байракомъ з сѣножаткою, в обоихъ концахъ лежачою, найменшой [не важился] чинити перешкоди.

Данъ в Батурини, януарія 11. Року 1703.

Звишменованній гетманъ и кавалер, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 56 зв. Копія.

№ 263

1703, лютого 24. Батурин – Універсал Івана Мазепи про повернення Чернігівській архієпископії належних прибутків, як з козацьких млинів, так і млинів інших державців, побудованих в її маєтностях

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалѣр Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ пану полковниковѣ нѣжинскому, пп: сотникомъ глуховскому и кролевецкому, всей старшинѣ и чернѣ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить: ижъ, яко Судомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого Енералнымъ в маєтностяхъ катедралныхъ чернѣговскихъ млыны, передъ симъ неслушне отдаленыи, по теперешномъ розыску пилнымъ уваженемъ, стосуючися до права и справедливости, а именно в кгрунтахъ улановскихъ млынѣ, на рецѣ Клевенѣ стоячій, вдовою Сѣдинчиною, козачкою глуховскою, владѣемый, в селѣ Глѣбовцѣ млынокъ, в держаню Пархома и Гаврила Суглубенковъ будучій, в селѣ Тулиголовах млынки Борисовъ, Петрусовъ, Михайловъ Турчинов и Грицковъ Головченковъ, на рецѣ Ретѣ будучіи, а в селѣ Быстрику млынъ на рѣчцѣ Быстрику стоячій, Трохименками, козаками тамошными, обладаемый, до отдаваня на катедру повинности належитой, то есть половина розмѣровъ, привернено. Такъ и мы гетманъ оныи млыны у вѣчистое держане тойже катедрѣ Чернѣговской потвержаемъ, и повинности

^a Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

належити з нихъ *отбѣрати* позволяемъ, приказуючи мелникомъ, абы в *отдаваню* тоей повинности жадного спору и [с]переки не чинили. А греблѣ, под тими млынами будучи, сполнымъ шарварком, якъ подданных, такъ и козаковъ, гачены *быти* мают. О що симъ нашимъ унѣверсаломъ пишно приказуемъ.

Данъ в Батуринь, февруаріа 24. Року 1703.

Звишьменованный гетман и кавалер, рукою власною.

На арк. 2 зазначено: Anno D[o]mini 1703, февр. 24. Унѣверсаль на млыни въ Тулиголовахъ Михайловъ Турчиновъ и прочие, Бистрицкіе и на Глѣбовский млынъ, в Улановщинѣ на Петрусевъ, на Борисовъ.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 245. Оригінал. Печатка військава.

№ 264

*1703, березня 6. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
вдові генерального обозного Василя Борковського
Марії Стефанівні про заборону посполитим,
що живуть на її землях, записуватися
у козацький реєстр та про захист її володінь*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому з п: п: старшиною полковою, всѣмъ того полку сотникомъ и кождому, кому колвекъ з обывателей тамошнихъ войскових и посполитихъ людей о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ, ижъ доносила намъ жалостно панѣ Марія Стефановна Борковская, бывшая обозная енеральная: что в маетностяхъ, по небожчику пану малжонку ей позосталих, многіи посполитіи люде упорне вновь тиснутя в казацкіи реєстра, не хотячи належитого по прежнему *отдавати* послушенства и всякихъ тяглихъ повинностей. А докладала и ты[е], же и в займища и лѣси небожиковскіе, к селу Листвину прилегліи, которіи *от* давнихъ лѣтъ были в пишной охоронѣ и цѣлости, тепер околичніе люде, самоволне веджчаючи, рубаютъ дрова и на иншіи свой всякій потребъ нещадно пустошат оныи, и просила себѣ в такихъ нуждахъ нашей гетманской помощи. Мы tedy гетманъ, на тое ей паней Маріи Борковской прошеніе, узнаючи оное быти слушное, склонившися, пишно и сурово всѣхъ васъ посполитихъ, в маетностехъ ей по небожчику пану малжонку позосталих, симъ унѣверсаломъ нашимъ гетманскимъ упоминаемъ, аби жаденъ з васъ не важился упорне в козацтво тиснутися, а *от* належитого подданского послушенства, работизнь, и всякихъ тяглостей ухилятися, чинячи своему званію задосит. А и п: п: сотникомъ пишно приказуемъ, аби таковихъ в войсковый компуть не пріймовалы, также аби нѣхто з околичныхъ людей не смѣлъ в помененный лѣси и займища везджати, дровъ рубати й на якій нѣбудъ свой потребы пустошити оныхъ: кгда жъ позволяемъ таковыхъ шкодцовъ, заставши

в тих пущах, грабити, й грабежом, до указу нашого, не ворочати. О тое все пилно повторе й подесеяте под срокгимъ войскowymъ караннемъ приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, марта 6; року 1703.

Звышь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Лаз. 41^р. – Спр. 56089. – Арк. 85. Копія.

№ 265

Не раніше 1703, квітня 7. Батурин – Наказ Івана Мазепи війтам сел Снітина, Щоки, Окопу, Литваків, Исачок, Нехаївки та Кліщинець про виконання повинностей посполитими цих сіл на користь Григорія Новицького і його братів

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Вамъ войтомъ сель Снѣтина, Щеки, Окопу, Литваков, Исачокъ, Нехаевки и Клѣщинець зо всѣми тамошними посполитими людьми ознаймуемъ, ижъ, яко надалис[мо ...]^б васъ в держане и подданство небожчику пану Іліи Новицкому, значному товаришевѣ войсковому, респектомъ значних его и pracowитих в Войску Запорожскомъ ронених службъ, такъ и теперъ по смерти его небожчиковской на позоставих его синов, іменно п: Григорія Новѣцкого з братами, взглядомъ такъже его войскових услугъ, оказуючи нашъ респектъ, всѣ поменутиє села [...] ^а в держане и владѣне при тих заховуемъ, позволяючи имъ всякое от всѣхъ васъ тамошнихъ посполитихъ людей отбѣрати послушенство і обикліи до тяглости належнии повинности, о якои виразной волѣ нашей гетманской вѣдаючи, абысте вы всѣ войти вишеписаннихъ сель зо всѣми тамошними посполитими жителми без жаднихъ спречностей ему п: Григорию Новѣцкому з братами, такъ яко прежде небожикови пану родичеви ихъ, должное отдавали послушенство и всякимъ посполитимъ тягlostямъ поволно чинили за досить, пилно рейментарско симъ унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ.

Данъ въ Б[атуриѣ ...]^г, априля 7, року 17[...] ^а

Звышь менованний гетманъ, рукою власною^а.

Нижчезазначено: “с подлинним свидетелствоваль порутчикъ Ілія Булгаков”, “с подлѣннимъ унѣверсалом читал полковой лубенской канцелярии канцеляристь

^а Перед підписом зазначено “в подленномъ подпись таковъ”, після підпису написано “мѣсто печати войсковой”.

^б У тексті зазначено “здѣсь вигорело место”.

^в У тексті зазначено “зъдѣсь мѣсто выгорѣло”.

^г У тексті зазначено “сие мѣсто вигорело”.

^д У тексті зазначено “вигорело”.

^е Перед підписом зазначено: “подлѣнной подписанъ по сему”.

Григорий Бѣлаш”, “1767 года, февраля 2, таков подлѣнной унѣверсал я обратно принял, прописался бунчуковий товаришь Андрей Новицкий”.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58105. – Арк. 3. Копія.

№ 265а

*1703, травня 8. Басань –
Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання генеральному бунчужному
Дмитру Максимовичу села Дорогинки*

Респектуючи мы на значные въ Войску Запорожскомъ праці, услуги и заслуги пана Дмитрія Максимовича, бунчужного генерального, прежде уряду нынѣшняго роненные и теперь з уонтентованемъ нашимъ отъправуемые, надаемо ему въ посессию и зуполную владзу село Дорогинку, въ полку Нѣжинскомъ лежачое, з всѣми до онаго належными кгрунтами.

О п у б л і к о в а н о: Модзалевский В. Л. Малоросійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 300. В публікації має назву: “8 мая 1703 г. (въ м. Басани) получилъ гетманскій универсалъ”.

№ 266

*1703, травня 23. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про підтвердження прав генерального осавула
Івана Ломиковського на маєтності*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ і славного чина святого апостола Андрѣя кавалер Іоаннъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского всякой старшинѣ и черни, а особно *господамъ* полковникомъ черниговскому, стародубскому, прилуцкому со всей их старшиною полковою і всякому, кому ни есть о том вѣдати належит, ныне і вперед будущие времена симъ уневерсаломъ объявляемъ, что он гетманъ імѣеть по благодати Божіи и по монаршеской его царского величества милости совершенную власть не толко в Войску Запорожскомъ, і во всей Малоросійской его Отчизнѣ всякие належашіе устраивати и ісправляти порядки, но и по достоинству знатным за услугами войсковыми особам належашееудовольствование і надание чинити, всегда вѣдая і видя надобную в Войску Запорожскомъ, і заслуженою особою Івана Ломиковского²⁶⁸, ясаула войкового генерального, которой такъ на знатных урадах

войсковыхъ генералныхъ, первое в хорунжихъ, а нынѣ въ ясаулѣхъ, знатные і всѣмъ явные ронил и ронить труды и работу какъ и прежде сего и з давныхъ лѣтъ еще при предкахъ ихъ гетманѣхъ з Войска Запорожского в военныхъ дѣлахъ Чигиринскихъ, Перекопныхъ, Казыкерменскихъ и на всякомъ мѣсте в Войску Запорожскомъ желательные і монаршескому его царского величества престолу вѣрные не щадя здоровья своего учинилъ услуги і в награждение тѣхъ ево ко удовольствованию і вспоможению домовыхъ і всякихъ господ[ар]скихъ расходовъ село Понурницу, в полку Черниговскомъ будучее, со всѣми принадлежащими угодами, полями, лесами, сѣножатми, в такомъ положении и ограничении в какомъ прежнихъ лѣтъ бывало, и с тремя мельницами в томъ же селѣ будучими, одно о двухъ жерновахъ мучныхъ на гребелцѣ пустой, у Василя Зѣнченка, тамошняго жителя, куплено[го], сущнымъ иждивениемъ ево, пана Івана Ломиковского, построеное, а другое мельницею, ниже на той же рѣчкѣ за вѣдомомъ і повелѣниемъ его также своимъ иждивениемъ и трудами вновь з двумя жерновами мучными построеное і третью мельницу ниже от Вербы села о двухъ жерновахъ мучныхъ у Ходченка, казака и жителя понурницкого, купленную и своимъ иждивениемъ обновленную, со всѣми с тѣхъ мельницъ приходящими пожитками при немъ Іване Ломиковскомъ и наслѣдникомъ его сохранять, другое село Вербу, в такомъ же давномъ положеніи обретающееся, с полями, лесами, сѣножатми купленными, заимищами лесными и дубровными за его повелѣниемъ, а иждивениемъ его сущимъ окопаными Старою Гутою, і рѣчкою Лятою, на которой мельницѣ вешнякъ построити повелеваемъ, с мельницею в селѣ будучею, однимъ жерновомъ у Карченка, мельника тамошняго, давно з половиною кола ступного, потомъ у Емельяна Денисова, казака і жителя сосницкого, другимъ жерновомъ і половиною стул купленными, к тому з двумя млинами на той же рѣчкѣ ниже стоящими, однимъ прежде того у дѣтей [і наслѣдниковъ отца Дубровы Коропского за 1000] золотыхъ полскихъ з двумя камнями мучными і третьимъ коломъ ступнымъ, купленнымъ в Козолуповцѣ, взявъ за тотъ млинъ изъ рукъ господина Івана Ломиковского 1000 золотыхъ полскихъ в скарбѣ Войсковомъ для знатной Григорья Иванова сына измѣны на расходы ихъ войсковые належащие, со всѣми тремя мѣрочками приходящими, в вѣчное употребленіе ему Івану Ломиковскому и наслѣдникомъ его полецаемъ в сие время и всегда к забиранию вышепомянутой суммы, с третьимъ млыномъ на той же рѣчкѣ ниже Козалуповки о двухъ жерновахъ мучныхъ і третьимъ коломъ ступнымъ у Шарого, казака конятинского, и Івасенковъ, братьевъ родныхъ, и матери ихъ, козаковъ сосницкихъ, купленными, і ниже той мельницы, недавно на ровчику с новой меленкою иждивениемъ его построеное, повелѣлъ и отдалъ в той же сотнѣ Понурницкой село Вишенки со всѣми к нему належащими угодами, в каковомъ ограничении і прежде бывало, с мельницею вешнякомъ на рѣчкѣ Чернявцѣ, иждивениемъ его построеное, какъ прежде тому преждереченному Івану Ломиковскому і наслѣдникомъ его далемъ, такъ і ныне даетъ и утверждаетъ в полку Стародубскомъ в сотнѣ Новгородской на реки Снячи под селомъ Момѣкинскомъ купленную мельницу о двухъ жерновахъ мучныхъ, з третьемъ коломъ ступнымъ, подлиннымъ правомъ вѣчно належащ[ими] со всѣми то мельницы приходами ему Івану Ломиковскому і наслѣдникамъ его сохранять, в Сосницкой сотнѣ на рекѣ Убеди ниже села Кудровки, а вышней села Кириѣвки, на мѣсте купленомъ, о трехъ жерновахъ мучныхъ и четвертымъ колесомъ ступнымъ

мельницу, знатнымъ его Івана Ломиковского иждивением і трудами построеную, утверждаетъ, всякие с неѣ пожитки імати і еще вновь на той же греблѣ для пожитку клѣтку построити і сеножате [возле] того своего ставу в вершинѣ і внизу, знатными денгами у жителей кудровинскихъ и кирѣскихъ с полями куплеными, подтвержая купчую, употребляти повелѣваетъ, а в новыхъ млинах на рекѣ Сеймѣ, в четвертой *от* города идучи клѣтке, давно купленной, одинъ жернов с сеножатью і лѣском со всѣми с того жернова тремя мѣрочками в вѣчное владѣние оному *ж* отдастъ, и отдал при тѣхъ *ж*[е] селах и мельницах дворъ в Бахмачѣ²⁶⁹ на купленной землѣ иждивением подлиннымъ с меленкою вешнякомъ, недалеко села Фастовъца названного, по милости его надаными сеножатми владѣти и купчие на тѣ грунты писма утверждаетъ і вѣчное ех охраняет; в полку Прилуцком, в сотнѣ Иченской, село Парафѣвку с полями, гаями, сеножатми к тому селу по давнымъ отграничениямъ належщими і вновь занятыми и куплеными, тому *ж* Івану Ломиковскому и наслѣдникомъ ево давно позволивъ ему самому і всѣмъ наслѣдникомъ ево тѣми вышеописанными селами, мельницами, грунтами, полями, лесами, сеножатми і всѣми добрами належщими владѣти і всякие с нихъ пожитки, повинности і послушания воспринимати, какое то награждение здѣсь вышеобъявленное, такъ знатной и заслуженой войсковой генералнѣй особѣ чинили, паче взирая на знатные і в Войску Запорожскомъ к пресветлѣйшему его царского величества престолу вѣрные давные і вперед *от* наслѣдниковъ начала его благонадежные услуги, а неже на урядъ его нынешней ясаулской генералной, за сѣмъ имѣти хоцемъ и региментарско скоро приказываетъ; дабы никто впередъ будущи времена и зо всякой старшины и черни войсковой, а наипаче полковниковъ черниговского, стародубского, прилуцкого і всѣхъ к нимъ належщихъ начальныхъ і подначальныхъ людей не смѣлъ ничего дерзати во владѣние тѣхъ помянутыхъ сел, мельницъ, земель і всякихъ угодей поиманныхъ, с нихъ належщихъ пожитковъ, а *от* людей посполитыхъ послушания и повинностей ему Івану никакой чинити помѣшки и препоны, в земли вѣзжати і пахати в леса тѣхъ сель і з иныхъ блискихъ і дальнихъ мѣстъ ни кто не дерзал. Войты в тѣхъ выше писанныхъ сельхъ обретающияся со всѣми посполитыми людми, кромѣ однихъ казаковъ, непремѣнно войсковыя службы отправляющихъ, дабы ему Івану Ломиковскому, и наслѣдникомъ ево, всякое належащее отдавали послушание и обыкновенную годовую дачю, то и повторяя честию сего уневерсалу скоро приказываемъ.

Данъ в Батуринѣ, 1703, мая 23 дня^а.

Перед документомъ написано: І въ Приказе Малыя Росіи вышписанной челобитчикъ войсковой генералной писарь Іванъ Ломиковской подалъ Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетмана і славного чина святаго апостола Андрѣя кавалера Івана Степановича Мазепы данной ему уневерсал, а в немъ написано.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2770. – Арк. 5-7. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2771. – Арк. 10-12. Копія з дагою 23. 05. 1702.

^а Наприкінці зазначено: “внизу у того листа приписано гетманскою рукою і печать войсковою”.

**1703, червня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря
на Конончу, Совин Луку та інші володіння**

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войска Запорожского гетман и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоан Мазепа.

Всѣм вовець и кождому зособна, кому колвек о томъ вѣдати належит, всякой кондиціи и годности людемъ. А меновите Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского пану полковникови переясловскому зо всюю его старшиною полковою, и всему старшому и меншому полку того товариству, так же и посполитим людем, симъ унѣверсалнымъ писанем нашим ознаймуем: ижъ просил нас превелебный в Богу его милость господиных отецъ Прокопій Колачинскій²⁷⁰, ігумен монастиря Свято Николского Пустынного Київского о рейментарское потвержене новоосѣлых слобод Конончы и Совин Луки, здавна до монастиря того Свято Николского належачих, в полку Переясловском зостаючих, и всѣхъ до оных от преждных времен присутствующих добръ и угодій, яко то млынов, бору, за Росю рѣкою от Мошен²⁷¹ стоячого, до Совин Луки належачих, а в Конончи так же млынов, изу на той же рецѣ Росѣ з перевозом и боромъ волным зарѣчным, и о уволенне от десятины пчоляной пасѣкъ монастирских. Мы теды гетман, давши того ж превелебного в Богу его милости господина отца ігумена прозбѣ благоисполнительное у себе мѣстце, а мѣючи особливый нашъ реиментарскій, ку той обители Святой Пустынно Київской, чудесами прославленной, респект, яко повагою сего унѣверсалу нашего, тые ново[о]сѣлые слободы Кононч и Совин Луку, зо всѣми до них належачыми здавна угодіями, млынами, борами, перевозом, изом и пасѣками, ствержаем, позволяючи ему превелебному в Богу его милости отцу ігумену Свято Николскому Київскому и всей братіи тамошней тыми слободами диспонавати, от людей тамошних посполитих пожитки, послушенства и повинности отбирати, з млынов розмѣровые приходы, з изу рыбные ловы, з боров, перевозу и з пасѣкъ без даваня з оных десятины пчоляной, обыклии користи ку общому монастырскому пожиткови употрибляти, так пилно варуемъ и срокго грозим, абы нихто з старшины и чернѣ войсковою и з посполитых людей полку Переясловского обывателей не смѣлъ и не важился в владѣню тых слобод и всѣхъ помянутых до них приналежачих угодіи и в отбиранию з оных належитих корыстей и пожитков и от людей посполитых послушенства и повинностей жадной найменшой ему ж превелебному отцу ігумену и братіи тамошней свято николской чинити перешкоды и шкоды. Войт зас преречоных слобод зъ всѣми посполитымы людами (опроч козаков там живучих), абы ему превелебному отцу ігумену и всей братіи его належитое

отдавали послушенство и повинности, непрѣменно мѣти хотим и реиментарско приказуем.

Данъ в Батуринѣ, року 1703, іюня 12.

Звыш менованый гетман, кавалер, рукою власною.

IP НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – 219 П. – Арк. 33 зв. – 34 зв. Копія.

№ 268

1703, червня 17. Батурин – Універсал Івана Мазепи про затвердження проведених у 1686 та 1694 рр. розмежувань земель вовчківських із землями церквищан, надинівців та карасилівців

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а меновите всей старшинѣ полку Кіевского войсковой и п. сотниковѣ козелецкому зо всѣмъ урядомъ тамошнымъ, такъже всѣмъ тоей сотнѣ войсковимъ и посполитимъ обывателямъ. Ижъ донесши намъ Михайло Хенцѣнъский, староста маетности нашей села Вовчковцовъ, супплѣку тамошныхъ жителей, подданныхъ нашихъ, з прошеніемъ о потвержене себѣ ку спокойному в потомные часы владѣня лугу и сенокосовъ над Десною, в певномъ ограниченю лежачихъ. Презентовалъ намъ двѣ правныи оного ограничєня писма, едно в року 1686 *от* п. Івана Сухини по указу антецессора нашего небожчика пана Івана Самойловича на тіє кгрунта для роздѣлу оныхъ межи вовчковцами и ихъ поселянами церквищанами, надиновцами и карасиловцами высланного, данное, в которомъ такими прикметами тогдашного подѣлу положена граница: же церквищане, надиновци и карасиловци маю*т* владѣти и заживати оныхъ, взявши *от* креста, над Десною рекою будучого, и *от* вершини озера Головинъ до рѣчки Махнѣи и озера Головина, а *от* той межи, на том боку Махнѣи лежачой, до самой Десны вгору. А вовчковцы, почавши також *от* вершини озера Головинъ до устя Рясина, заживати того лугу повинны. А другое писмо в року 1694 *от* высланныхъ нашихъ пана Захарія Шийкевича, значного товариша войскового и пана Василя Чуйкевича, реента канцелярієи войсковой, в потвержене того первого *от* вижейречоного высланного данное, абы ненарушне розграничене помененного кгрунту в своихъ тогда учинєныхъ межахъ захавалося, выданное. Мы теде гетманъ тоей супплѣце речоныхъ села Вовчковцовъ жителей, яко слушной, не *отмовѣвши*, а запобѣгаючи, абы впредъ яковыи такъ *от* тихъ трохъ сѣлъ жителей церквищанъ, надиновцовъ и карасиловцовъ, яко и *от* иныхъ околичныхъ маетностей и *от* ихъ державцовъ духовныхъ или свѣцкихъ, имъ вовчквцомъ не дѣялися трудности и перешкоды

в владѣню тоей имъ удѣленной части лугу, росказалисмо сей нашъ выдати унѣверсаль: которымъ яко обоє помененныи розграничныи писма зтвержаем, такъ и розграничене, межами и певными прикметами в оныхъ описанное, в потомніе часи умоцняем. А пилно того варуемъ и подъ заплаченемъ выны на насъ гетмана, в тихъ розездныхъ писмахъ положенной, упоминаемъ, абы нѣ от кого з старшины полку Кіевского, з урядовыхъ войскового и посполитого чина козелецких, а особливе от маетностей околичныхъ и от ихъ державцовъ духовныхъ или свѣцких, имъ вовчковскимъ жителемъ в владѣню и заживаню тоей лугу и сенокосовъ, двома правными писмами отдѣленной, и симъ унѣверсалним листомъ нашимъ укрѣпленной части, жадная не дѣялася трудност, перешкода и неналежное втручане ся в оный кгрунтъ не чинилося. Пилно и повторе о тое варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 17. Року 1703.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи о лугахъ и сѣножатехъ Волчковскихъ. Року 1703.

ЦДІАК України. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 10. Оригінал. Печатка військова.

№ 269

1703, червня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про надання сину генерального судді Сави Прокоповича Семену села Медвиного

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя, ихъ^а царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго гетман Іоаннъ Мазепа.

Ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго пану полковникови лубенскому, старшинѣ его полковой, сотникови роменскому и каждому, кому о томъ вѣдати надлежитъ, ознаймуемъ, ижъ, респектуючи мы на значные и годные въ Войску Запорожскомъ пана Саввы Прокоповича, судьи нашего войскового генерального, заслуги, до которыхъ выдачи мы и въ сынѣ его пану Семену Савичу пристойную способность, надаемъ ему пану Семену село, прозываемое Медвеное, въ сотнѣ Роменской со всѣми принадлежностями будучое, позволяючи съ ласки нашей войсковою тѣмъ селомъ владѣти и всякіе съ него изъ людей посполитыхъ избирати пожитки и послушенство къ вспартю господарства своего. Вѣдаючи прето о таковой волѣ нашей, абы ни хто съ старшины и черни [в] владѣню того села и въ избиранью съ него належитыхъ пожитковъ не важилися ему пану Семену чинити перешкоды. А войтъ того села с посполитыми людьми (опрочъ

^а Так у тексті.

козаковъ), абы ему належитое послушенство и доволную повинность отдавали, мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, іюня 22 дня 1703 года.

Звыше менованный гетманъ, рукою властною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57884. – Арк. 10. Копія.

№ 270

1703, червня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на викуплений і повернений у колишнє володіння млин на річці Білоус

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чину с[вятого] апостола Андрея кавалер Іоанъ Мазепа.

Его же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковникови чернѣговскому зо всею старшыною полковою и всѣм старшымъ и меншымъ, такъ войсковымъ, яко и [пос]политымъ полку того обывателемъ и каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ ясне в Богу преосвященный его милость господинъ отецъ Іоанъ Максимовичъ, архієпископъ чернѣговскій и новгородскій, же млынъ, на рецѣ Белоусѣ стоячій, здавна до катедрі Чернѣговской належный, которій блаженной памяти, ясне в Богу преосвященный, его милостъ отецъ Лазарь Барановичъ за певные услуги п: Семену Ялынскому далъ былъ, тепер оный *откупленъ* есть знову до тойже катедрі Чернѣговской старанемъ и коштомъ его архієрейскимъ, на якого млына *откуплене* и купчую намъ презентоваль, просячи на оную нашего гетманского потверженя. Мы теды гетманъ, поважаючи его архієрейское у себе жадане, яко тую купчую ствержаемъ сымъ нашимъ унѣверсаломъ, такъ повагою оногъ пилно варуемъ и рейментарско приказуемъ, абы нихто з старшыхъ и меншихъ войсковыхъ и посполитыхъ полку Чернѣговского обывателей, в свободномъ держаню того млына, в спокойномъ оногъ заживаню и в волномъ одбираню з оногъ всякихъ приходячихъ пожитковъ, теперъ и в потомные часы катедрѣ Чернѣговской жадной найменшой не важилъся чинити трудности и перешкоды. А поневажъ и гребля шарваркомъ посполитымъ околычныхъ сель не гатится, яко намъ дойшло вѣдати, але самымъ толко катедралнымъ коштомъ строиться, теды зособна рейментарско варуемъ, абы нихто иншій з стороны, кромѣ катедры, не смѣлъ в [с]таву томъ ни явнымъ, ни скритымъ способомъ риби ловити. А тут же позволяемъ на поправу тоей катедралной греблѣ в лозахъ и хащникахъ волныхъ, около реки Белоуса, поблизу тоеи греблѣ найдуючихся, рубати

^а Перед підписомъ зазначено “Подлинный подписаль”, після підпису написано “печать”.

хмызу з потребу, не займаючи однакъ старинныхъ и купленыхъ людскихъ займищъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 22. Року 1703.

Звишъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 238. Оригінал. Печатка військова.

№ 271

1703, червня 27. Батурин – Оборонний універсал Івана Мазепи Полтаві на міських посполитих та на захист міщан від незаконних поборів

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славнаго чину святаго апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ полтавскому зо всею его полковою старшиною, сотникомъ, атамановѣ городовому зо всѣмъ старшимъ і меншимъ войсковимъ полку того товариствомъ. І каждому кому колвекъ о томъ вѣдаты належить сим универсалнимъ писаниемъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ вѣдомо намъ есть чрезъ поданную до рукъ нашихъ жалобливую *от* войта полтавского и *от* всѣхъ мѣщанъ тамошнихъ супълѣку, что за нерадениемъ і нестроениемъ бившой полковнической власти, не тилко порядки мѣские поповалися, посполитие люде значнѣйшій и можнѣйшій протекциею войсковой старшины себе свойственной *от* обшой тягости уволенніи zostали. Лечъ и многие, до ратуша і добра городового посполитого належачие, одойшли. Наветь і людмы, такъ в самомъ городѣ Полтаве, яко и в селах, до города належачих, многие зъ духовныхъ і свѣтскихъ особ завладѣли и *от* посполитой тяглости мѣской *отторгнули*. Яко то панъ Искра²⁷², бившій полковникъ, тридцять челоуѣка мѣских, у Крутого Берега zostающих; попъ спаскій полтавскій в самомъ городѣ двадцять челоуѣка; Алексѣй Чернякъ волощанъ болшъ *от* семидесять людей в свою неналежную область одобрали, надто сѣножаты под Соколиимъ байракомъ и на Ташлику *от* На[с]вѣта²⁷³ і *от* Жорнивого самовласне присвоены и млины в селѣ Брусѣвѣ Ворскляние, также и доходи обиклие і солодовень, в самомъ городѣ и в селахъ до города належачих, стоячих, *от* ратуша *отдаленны* zostали, зверхъ засъ всего того самая ратушъ, незвычайными святочными ралцамы старшинѣ полковой, сотникомъ, атамановѣ, войтовѣ, бурмистровѣ, трембачамъ, армашамъ даючимися, обтяжила[с]я и многими росходами и драчами обнищала и задовжилася, з которого за вимаганемъ также неналежнимъ мусят на конецъ каждого року людей посполитих по тридцят челоуѣкъ на косовицу хоружимъ полковим, асаулѣ и хоружому же арматнимъ вистатчатися, в якихъ своихъ

незносних долегливостях, кривдах и утисках просили нас всѣ обще мешчане рейментарского заступления, ми теде гетманъ, мѣючи *от* Бога всемогущаго зуполную владзу въ всей Малой Росіи всякие къ добру посполитому стягаючіеся устроевати порядки, а видячи и знаючи п[е]вніи цѣлому городови Полтавѣ дѣючіиися утиски, яко срочно чинимъ, таковые нестроения и самоволие, такъ грозно повагою сего унѣверсалу нашего приказуемъ, аби нѣхто з власти войсковою не смѣлъ и не важился свойственних своихъ людей посполитих *от* мѣской тяглости заступати, а вишше помянутіе особы панъ Искра в Крутом Березѣ, попъ спаскій в самом городѣ Полтавѣ, Чернякъ, вол[о]щаних людей, а панъ Насвѣт и Жорновій под Соколѣмъ Байракомъ и на Ташлику сѣножателей собѣ самовластне безъправне завладѣли, конечно уступили, и до первобытной власти мѣской привернули млини зась Брусѣвскіе, здавна до ратуши належные и обиклие солодовне в Полтави и в селах мѣских застаючих, доходи до ратуша тамошнего приворочаемъ, оними владѣти и къ общому городовому пожитку виупотребляти обволяемъ, а тут же мѣти хотим и рейментарско приказуемъ, абы отсель старшина такъ полковая, сотники, атаманъ городовий, войтъ, бурмистръ, писарь мѣский, трубачи и армаши необиклого святочного ралца, яко и хоружий полковій, асаулъ и хоружий арматнии людей на косовицу з ратуша полтавского вимагати, до приватних своихъ работизнъ принуждати не важилися, того всего панъ полковникъ теперѣшнѣй повиненъ будет досмотрити, и що и *отвекъ* чрезъ нестроение бившей власти в порядках городових и полкових поповалося, тое все направляти и справляти для своей славы и не тилко *от* людей лечь и *от* нас рейментара своего похвали, таковому теде указови нашему тут вираженому аби ниhto в наименшом пунктѣ не противился и не биль ослушникомъ, пилно варуемъ и под непоблажним каранем приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, июня 27 д[ня], 1703 року.

Звишь менованій гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59349. – Арк. 1а-2. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18777. – Арк. 12 зв.-14. Копія.

№ 272

1703, червень. –

*Інструкція Івана Мазепи,
відправленому до царя Петра I,
глухівському сотникові Олексію Турянському*

Інформація *от* ясне велможного его милости пана гетмана и кавалѣра Івана Стефановича Мазепы мнѣ Алексѣю Турянскому, сотнику глуховскому, абысмо словесно до монаршого престолу донеслъ тое.

^а Перед підписом зазначено “на копій підпись таков”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

1. Просить его милость пань гетман о совершенный указ, если турки напрутся чинити границу, теды якимъ способомъ и поky.

2. Запорожкой шатости, что уже ему великому государю през многое доношена от гетмана вѣдомо, як бы з ними поступити.

3. До принушена онихъ запорозцов належитой вѣрностю, вперед нѣжь оружиемъ, таковыи гетманъ прекладает способы, первая абы взявши от Киева, ажъ до самое Самары²⁷⁴ певныхъ людей, то ест компанѣи и сердюковъ, понад берегомъ Днѣпровымъ и в певнихъ мѣстехъ и при многихъ осторожностяхъ, абы того накрѣпко перестерегали, жебы жаднихъ ватагъ з городов, идучихъ до Сѣчи, не пропускали, бо черезъ тое, якъ хлѣбные запасы, такъ и Войско Сѣчи примножаются, поневаж там ихъ черезъ^а не родить, тилко з Украѣны. По вѣре Кодакъ отобрати, государскими людьми осадити, если не можная способами лагодными того доказати, то хотя и оружиемъ, бо всему зломъ тотъ, и братъ^б прибѣжище; а способъ такий лагодный, посилятимет борошно, по давномъ п: гетмана обикновению килка сот бочокъ и болше и при тихъ подводахъ с тайнымъ оружиемъ сердюковъ и, впровадивши там у городокъ, взятъся каждому за своего лагодне, а если бы и такъ не доказати, то б онѣхъ килка десятъ укинути, то оны могутъ смирить, бо из Орѣли городка человѣка из сорокъ пошло теперъ, якихъ сотникъ орѣлский завертати почал, аби не йшли на свою волю, теды они кодачане, выпавши, под сотникомъ коня забили, а асаулчика поранылы и самихъ мало, з сотникомъ будучихъ, козаковъ не розграбили.

4. О Самары доноситъ ясне велможный пан гетманъ, иж запор[озцы] дармо [до] оное упоминаются и неслушне своятъ, поневаж жадного права на тое не имѣють, тилко грамота великого государя была до ихъ писанная, на тотъ часъ, коли строилося Ново Богородыцкое городъ²⁷⁵, указная и упоминальная, абы оны жадныхъ шатостей не чинили запорозцы. А привилеованное грамоты государской оны не имѣютъ, и первия грамота за отпискою Неплюева, до нихъ писанная, отправлена, якъ онъ небожчикъ в военныхъ оказияхъ вонпливый былъ человѣкъ. А що и в короля, его тежъ выправили будто привилея, и тое имъ давалъ его милостъ король, що в себе не мѣлъ. А тая рѣчка Самар, взявши от гетмана Хмельницкого, в диспозици гетманской найдовалася, и що бѣвало добичи, яко то лисица десятая, рибная ловля, и вся степовая добыч на гетмана давалася. А оны запорозцы, за Бруховецкого влѣзшы з пасѣкою, привлащаютъ собѣ и то толко по урочище^в. А теперъ и ввесъ степъ обыймутъ и своятъ, на якую Самар, если воля будетъ монаршая и грамоту видати, то тилко повелительную, а не вовся владѣние, и для тихъ причинъ, що татаре еще мало турковъ слухаютъ, нѣмъ турки по прежнему примутъ татаръ во первое послушенство, щобъ изнѣсшися з собою краю нашему не зашкочили. А особливое Самари, Днѣпру и инимъ рѣчкамъ абрис, албо чертожъ посилается.

5. О Ми[к]лашевскомъ посланномъ предложити, чы неслушне бы оногъ по войсковымъ правамъ наказати за его виступки, поддержати в Батуринѣ у вязеню,

^а Такъ у тексті.

^б Такъ у тексті.

^в Назву урочища зтерто.

от уряду полковничого *отдалити* и з Стародуба в Глухов на старое господарство, абы жиль зве[...]а, а нѣжли посилати н[а ...]бтаву, жебы през таковой поступокъ ыншыхъ полковников не ожесточити сердца и не привесты в *отчаяные*, а ыле под нинѣшныя времена, яко еще за моего гетманства жадныхъ засилокъ не било, и в том болше на волю великого *государя* пан *гетман* полагает, а если б оказалась вперед якая на нем вина Миклашевском, и в то время восприметь по дѣломъ достойное.

6.* О брате князя Четвертенского ксензы, который многое время живет при нем, брате, и частыи посылки посилает в Польшу, а ему гетману ни о чем не доносит, и чает едва не одной ли факции с ним же, Миклашевским. И с теми князьями как ему гетману поступать?

7. О укреплении монастыра Печерского, где ево гетманскими проторми от давней пещеры ограда каменная учинена, а ныне от башни киевской какая башня каменная учинитися имеет? И каменщики стужают, прислан ли будет какой инженер или так строит как есть, чтоб впредь напрасно протори не пропали.

8. О фортефикации замка Острианского, которая зело надобно от близких соседов поляков, и на самой пристани водяной государевыми б людьми над воду блиско перенести и построить.

9. О пороху, чтоб 2000, по указу монаршему поставить с Украины и уже готового несколько сот, где его б принимать и деньги выданы бы были ис казны. А наипаче серы трудно добыть, что взять ее негде, разве бы на Москве купить, потому что и пороховых мастеров мало; а казак и сам себе делает несколько фунтов на нужду, тем и доволствуетца. И денги бы ему, посланному, даны были за пуд по 6 рублей.

10. О бывшем полковнике полтавском Искре, который от уряду отставлен за известные причины, а наипаче что с татары ссылатца было почал, и татар имел и принимал в присылках, у которых татар и письмо нашли, писанное от него к некоторому аге, о чем старшина полковая, судья, обозной и иное знатное товариство свидетелство чинили, что не точию пересылался, но и подарки посылал, которые приступления помянутая старшина доносила господину гетману, не хотя иметь его полковником. Хотя некоторые сотники и чинили приговор на него, Искру, однако ж иная страна на иную особу приговор в том давали, разделився в таком своем намерении. И для того иная еще сторона полчан, знаючи Левенца²⁷⁶ на тот уряд згодного и достойного, что и его отец был полковником и сам может управитись, и его, гетмана, просили (дабы) вручил тот уряд полковничества полтавского помянутому Левенцу. И он гетман, о том его царскому величеству чрез него, присланного, доносит.

11. О Вилдуневиче, с Москвы был бы отпущен в Литву иною стороною, хотя [и] на Смоленск, толко бы не на Украину.

* В цьому місці текст пошкоджено.

⁶ В цьому місці текст пошкоджено.

²⁷⁶ Подальший текст інструкції подано за копією з ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 57-61.

12. По милости великого государя ныне придан полк ему, гетману. Буде великий государь повелит у него быть полковником сыну Григория Анненкова, Богдану, у того полку, и в том воля ево, великого государя.

И на все те помянутые статьи просит указа.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 2094. – Арк. 1-1 зв. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. Копія, має назву “1703, іюня в 22 день, гетмана и кавалера Ивана Степановича присланной посланецъ глуховской сотник Алексей Туранский явился в его великого государя походе у Шлотбурка в государственной посолской походной канцелярии и объявил данную ему информацию по которой велено ему донести великому государю словесно, а в ней написано”.

№ 273

1703, липня 2. Батури́н – Універсал Івана Мазепи про підтверження прав писаря Стародубського полку Афанасія Покорського на село Вистриків

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святаго апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, особливе пану полковникови стародубовскому з старшиною полковою и всѣмъ, такъ войсковымъ, яко и посполитымъ, того полку обывателямъ, ознаймуемъ, ижъ панъ Афанасій Покорский, писарь полковый стародубовский, мѣючи от пана полковника своего селце Вистриковъ, в томъ же полку, и в уездѣ Стародубовскомъ застающее, респектом писарскихъ услугъ ему наданное, просылъ насъ о потвержателный унѣверсаль. Мы теда гетманъ, видячи его до войсковыхъ услугъ здатного и способного, до которыхъ и впередъ захоочуючи, яко велѣлисмо на тое село за всѣми до него належачими угодами з канцелярии войсковое видати ему сей наш унѣверсаль, такъ повагою оногo мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, абы ему п[ану] Покорскому в владѣнію того села и в отбираню з него пожитковъ, и з посполитыхъ людей послушенства, нѣхто не важился жаднымъ способомъ чинити трудности и перенагабаня. Войтъ зась того села маєть и повиненъ будетъ за всѣми мужами (:опрочъ козаковъ в оногъ мешкаючихъ и войсковую службу отбуваючихъ, якие при своей волности мѣють захованы быти:) належатое отдавати послушенство и повинность без жадное спреки. Пилно приказуемъ.

Данъ в Батури́нѣ, іюля 2 д[ня], 1703 року.

Звышъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50615. Оригінал. Печатка військова.

№ 274

*1703, серпня 6. Батурин –
Наказ Івана Мазепи моровському сотникові
вжити заходів, щоб козаки Моровської сотні
не приймали до себе підсусідків*

П[ане] сотнику моравській.

Прекладаєть намъ яснє в Богу преосвященній его милость господинъ отець метрополіта кїевскій, панъ и пастир нашъ, же сотнѣ в[ашей] м[илости] товариство подданіхъ его милости пастирскихъ в подсуєдки приймають, *от* належитого послушенства захищаючи, що яко неслухне и з кривдою пастирскою дѣється, такъ мы пилно приказуємъ в[ашей] м[илости], зажажѣте товариству сотнѣ своей, жебы они не важилися жаднихъ подсуєдковъ, якіи можуть бути въ послушенство тяглимы, до себе приймати, передержовати и заступати, под неласкою нашою. О тое повторе приказавши, Богу в[ашу] м[илость] поручаємъ.

З Батурина, 6 д[ня] августа, 1703.

В[ашей] м[илости] ласкавій, Іванъ Мазепа, гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 438/430, С. – Арк. 54 зв.-55. Копія.

№ 275

*1703, вересня 11. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про виправлення писаря
Генерального Військового суду Семена Савича
для розгляду справи про суперечні ґрунти
між Чернігівською архієпископією
і Максаківським монастирем*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ листомъ нашимъ ознаймуємъ. Ижъ для доконченя заводу межи катедрою архієпископіи Чернѣговской и межи законниками монастира Максаковского о кґрунта будучого, посилаємъ *от* боку нашого пана Семена Савича, писаря судовъ войсковихъ енералнихъ, приказавши ему тотъ заводъ оуспокоити слухнимъ и правдивимъ в тихъ спорнихъ кґрунтахъ помѣркованемъ, ведлугъ самой истинни. Зачимъ пилно жадаємъ, абы з обохъ сторонъ особы до того дѣла належеніє на тіє спорніє кґрунта к высланному нашому прибивши, росправи и помѣркованю того заводу без жаднихъ криковъ и задаваню турбацій слухали, и якъ онъ по злеценю и указу нашомъ и по

^а Перед підписом зазначено "в подлѣнномъ подпись таковъ".

своеи оувазѣ и разсмотренію учинить помѣрковане, привернемъ какой сторонѣ тихъ спорнихъ по слушности кгрунтовъ, такъ маотъ обѣдвѣ стороны и контентоватися, а большъ уже нас о тое з обохъ сторонъ не турбовати. Пилно жадаемъ.

Данъ в Батуринѣ, септеврѣ 11 д[ня]. Року 1703.

Звишь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 65 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 32. Оригінал. Печатка військава.

№ 276

*1703, жовтня 2. Батурин –
Наказ Івана Мазепи пані Івановій Забіліній
виділяти гроші на утримання чотирьох козаків
охочепіхотного полку, що знаходяться в її селі Обтові*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ панѣ Івановой Забѣлиной сымъ писанемъ нашимъ приказуемъ, абысте скоро за отобранямъ оногю, заразъ нѣмалого часу не бавячи, на козаковъ чотырохъ челоувѣка охочопѣхотного товариства полку, в маенности вашой в селѣ Обѣтовѣ станцію мѣючихъ, присилали мѣсячний викутъ на тры мѣсяци на кожного челоувѣка на мѣсяць по золотыхъ чотыри в Батуринѣ, и повторе пилно вамъ приказуем.

Данъ в Батуринѣ, октоврѣ 2 д[ня], року 1703.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 22649. – Арк. 10. Оригінал. Печатка військава.

№ 277

*1703, грудня 17. Іванпіль –
Наказ Івана Мазепи до свірзьких козаків
віддавати належну за звичаєм медову данину
з їхніх бджоляних отчин у Свірзькій волості
на користь Чернігівської архієпископії*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Вамъ товариству в волости Свѣржской найдуючомуся, мѣючим свои отчины пчюлянніи в тойже волости Свѣржской, сым унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ,

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписанно”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

ижъ будучи у насъ честный отецъ Гедѣонъ Радзѣвскихъ, економъ добръ катедралныхъ чернѣговскихъ, в Свѣржу найдуючихся, супликовалъ до насъ, гетмана, ускаржаючи на васъ, что вы мѣючи в кгрунтахъ катедралныхъ чернѣговскихъ *отчины* пчолянїи, не хочете за оныя по прежнему належитой до катедре *отдавати* дабелы, и уже, при томъ своемъ упорѣ стоячи, за два годы з тоей своей здавна уйщуваной належитости не уистилистеса. Зачимъ мы, по той его *отца* економа скарзѣ, пишемъ до васъ сей нашъ унѣверсал, пилно и сурово вамъ приказуючи, абысте занехавши тоей своей упорчивости, такъ впредь идучіе роки по прежнему *отдавали* до катедре Чернѣговской за преречоныя *отчины* пчолянїи повинность, яко и за мимошедшіи два годы з оной уистилися без жадного *отклада* и вымовы. О тое вамъ и повторе пилно и сурово приказуемъ. [А *тутже* пилно и грозно варуемъ, абы поддании *монастырскии* помянутымъ козакамъ жадныхъ и найменшихъ шкодъ рубанемъ дровъ, албо якимъ нибудъ инымъ способомъ не важилися чинити в пчоляннхъ ихъ *отчинахъ*]^а.

Данъ в Іванполѣ, декаврїя 17. Року 1703.

Звишъменованный гетман, рука власна.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетмана Мазепи, чтобъ козаки, в волостяхъ Свѣржскихъ найдуючіеся, медовую дань свирчину тоей обители в катедре *отдавали*.

Іншимъ почеркомъ додано: Унѣверсаль ясневелможного о медовой дани.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 252. Оригінал. Печатка військова.

№ 278

*1703, грудня 19. Іванпіль –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
товариша Стародубського полку Івана Гаркуші
на млини, розташовані на Погарській греблі,
на річці Судості, з усіма прибутками,
що на них припадають*

Его царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови стародубовскому зо всею старшиною полковою, п: сотниковѣ погарскому зо всѣмъ тамошнимъ урядомъ и кождому, кому бы колвекъ з войсковыхъ и посполитихъ тамошнихъ обывателей о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ Іванъ Горкуша, товаришъ полку Стародубовского, житель погарский, подавалъ намъ при суплѣце своей двѣ фундушовыи писма, едно от небожчика п: Петра Рославца²⁷⁷ и п: Григорїа

^а Зазначений текст написано вертикального до основного тексту універсала, на правому полі аркуша.

Карповича²⁷⁸, зейшлыхъ полковниковъ стародубовскихъ, отцу его з товарищи, и в тихъ же фундушяхъ, именованными на млыни на рецѣ Судостѣ въ Погару²⁷⁹, власнымъ своимъ коштомъ построени, данныи, и просилъ насъ, абысмо такъ помененныи фундушовыи листи умоцнили, яко и два каменѣ млыва, якїи ему належитою по отцеви своемъ сукцессією на той же греблѣ спадають, войсковою волности унѣверсаломъ нашимъ гетманскимъ обваровали. Мы теды гетманъ, респектомъ службы его войсковою, оба два тїе каменѣ млыва в спокойное ему владѣнїе ствержаючи, позволяемъ по обыкновеню козацкой волности всякихъ розмѣровыхъ пожитковъ з оныхъ приходячихъ каменей обѣрати оному ку вспартю своего господарства, въ чомъ абы оному Івану Горкушѣ, такъ помененный полковникъ стародубовский з старшиною своею полковою, п. сотникъ почеповскій з урядомъ тамошнимъ, яко и нѣхто иншій з войсковыхъ и посполитыхъ тамошнихъ обывателей, жадной найменшой не важилися чинити трудности и перешкоды, пилно сим же унѣверсаломъ нашимъ приказуем.

Данъ въ Іванполю, декавр[ия] 19, року 1703.

Нижче зазначено: На послѣд[ней] стр[аницѣ] надпись: унѣверсалъ бывшего Мазепы гетмана, уволюячий од млива Івану Горкушѣ войсковою части.

О п у б л и к о в а н о: Рукописи П. Я. Дорошенко. – Чернигов. – 1908. – С. 31-32.

№ 279

1703, грудня 21. Батурин – Універсал Івана Мазепи щодо порядку стягнення індукти та евекти в Гетьманщині

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великаго государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Его жъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского паномъ полковникомъ, обознимъ, судіямъ, писаромъ и асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому товариству, тутъ тежъ войтомъ, бурмистромъ, мѣщаномъ и всякого чину людемъ, въ городахъ и селахъ найдуючимся, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ индукту и евекту, то есть ексакцію, отъ купецкихъ привознихъ и вивознихъ товаровъ по премилосердой монаршой его царского пресвѣтлого величества милости, до скарбу Войскового ку спартю войсковихъ уставичнихъ расходовъ надежную пустилисмо певнимъ постановлениемъ въ дозоръ и вѣрное справоване пану Фотею Петровичу Томарѣ; а то на рокъ нынѣшній отъ сотворенія свѣта семь тысячъ двѣстѣ первій надцять отъ дня святыхъ безъсребнихъ Козми и Даміана починаючійся, а въ пришломъ году о томъ же часѣ кончитися маючій, ижъ по монаршомъ его царского пресвѣтлого величества указу ему п. Фотію, дозорци скарбу Войскового, позволяемъ, яко отъ чужоземскихъ, такъ великороссійскихъ и малороссійскихъ

вивозячихся и приповаючихся товаровъ належитую обикновенную подлугъ давнихъ квитовъ отбирати екопекцію, яка повинность, яко до скарбу нашего Войскового належить, такъ приказуемъ пилно, абы безъ всякихъ отмовъ всякій купецъ и торговій человекъ во всемъ ему п. Фотію, дозорци скарбу Войскового и его умоцованнимъ на тое факторамъ совершенно уищася, въ чомъ доводѣтмется. А если хто зъ купцовъ и торговыхъ людей великороссійскихъ и малороссійскихъ, въ той повинности, яка по всѣхъ годахъ прошліе была отдавана, теперъ былъ спорній и отмовній, такового каждого приказуемъ пилно, абы старшина по городахъ и селахъ и висланній ярманковий на заграничныхъ мѣстахъ припиняли и задержовали поколь ажъ тоей повинности станется задосить, а поневажъ тое належить, жеби купци и торговіе люде въ належитихъ своихъ должностяхъ до скарбу Войскового совершенно уищася, теде жебы въ томъ не была перепона, приказуемъ тутъ же абыся якъ самого ексактора нѣгде о тое, опрочъ насъ, не штрафовано, такъ и факторовъ его по мѣстахъ и селахъ не сужено, опрочъ суду Войскового Енералного, предъ которимъ всякому укривжоному зъ винного справедливость учинена быти маеть. Варуемъ тутъ однакъ, абы якъ самъ ексакторъ, такъ и факторы его, ничого нового въ той ексакціи не пристановляли, толко такъ обиходилися, якъ здавна въ прошлыхъ сихъ лѣтахъ дѣялося, смотрячи вивознихъ и привознихъ товаровъ, а не домовихъ продажей, якобы людемъ до плаченя индукты неналежнимъ утяжене не дѣялося; тутъ же варуемъ, жеби купецкіе и торговіе люде товаровъ своихъ отъ ексакціи до скарбу Войскового неналежній не утаевали, а ежели бы такové могли знайдоватися, теде овихъ товаровъ чрезъ ексактора нашего отобрани мають быти на насъ гетмана, що все подлугъ вижей выраженной воли нашей, абы было ненарушне заховано, пилно приказуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ и варуемъ. А же доносится намъ вѣдати, же фактори ексакторскіи, будучи по городахъ смѣють и вимагають неналежніе отъ коней, воловъ, яловиць, и барановъ, отъ гусей и качокъ, отъ чоснику, цибули и капусти и инихъ харчевихъ рѣчей зъ хутора или зъ села приведеть, приженеть, або привезеть въ продажъ для домової потреби, брати и вимагати датки, чрезъ що великое на насъ гетмана отъ людей уросло помовиско, теде мы, запобѣгаючи тому, пилно варуемъ, дабы вишь писанніе фактори о вполненемъ рѣчей жаднихъ не вимагали ни у кого датковъ, кгда що колвекъ тутъ въ Малой Россіи родится и тутъ же продается, отъ такихъ товаровъ и рѣчей, кромѣ заграничныхъ, не позволяемъ мы найменшихъ давати датковъ, але тилко позволилисмо и дали моць отъ тихъ товаровъ, якіе за границу вивозятся и за границею въ Малую Россію упровожаються, взимати ексакцію до скарбу Войскового належную, а такъ жебы той вижей выраженной волѣ нашей цѣле задосить чинилося, повторе и подесеате грозно подъ неопуснимъ войсковимъ штрафомъ приказуемъ.

Данъ въ Батуричѣ, декаврія 21 д[ня], року 1703.

Зъвишь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 1659 (ун. 118). – Арк. 12-14. Копія.

^а Перед підписом написано “въ подлинномъ подписано тако”, після підпису зазначено М. П.”.

1704 рік

№ 280

*1704, січня 13. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
власівського сотника Устима Сахненка
від медової десятини з його пасіки (пасік)*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитьъ, особливе высланнымъ нашимъ, на той сторонѣ Днѣпра для отбираня пчоляной десятины бивающимъ, симъ унѣверсальнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ з певныхъ респектовъ, окриваючи мы, гетманъ, ласкою нашою пана Устима Сахненъка²⁸⁰, сотника власовского, увольняемъ его пасѣку^a и на томъ боку Днѣпра с пчолами будучою^b от даваня роковой и обиклой пчоляной десятины, под такою еднакъ кондицією: дабы он при своей пасѣцѣ^a чужихъ пчоль не утаеваль и не забороняль до отдаваня десятинной повинности, а если бы мѣло на его тое перевестися, чтобы утаеваль чужии пчолы, то не тылко од тоей пасѣки, лечь и от ураду сотницкого будетъ оддалень.

Данъ в Батуринѣ, генвара 13, року 1704.

Звишь менованній гетман, рукою власною^c.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 29 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27537. – Арк. 7. Копія.

О публіковано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1914. – Т. IV. – II-С. – С. 545.

^a У копії справи 27537 написано “пасѣкы”.

^b У копії справи 27537 написано “будучими”.

^c У копії справи 27537 написано “при своихъ пасѣкахъ”.

^d Наприкінці зазначено: “сѣ подлинника изъ архива Сахно Устимовичей”, “М. П.”.

*1704, січня 25. Батурин –
Наказ Івана Мазепи щодо умов повернення ґрунтів
Чернігівській архієпископії, якими заволодів
компанієць Василь, з огляду на те, що вони були надані
у користування першому (померлому)
чоловікові його дружини*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Прибывши до насъ в Батуринъ честный отецъ городнычій ушнянскій, на маєтностяхъ Катедрі архієпископії Чернѣговской застаючий, прекладалъ намъ жалобу, что компанѣца, именованъ Васил, полку небожчика пана Пашковского, в селѣ Воловичах, маєтности катедральной, змерлого того села войта понялъ себѣ жену в супружество, по якої женѣ дворъ и кґрунтъ тяглый, тому змерлому войтови от катедрі наданный, завладѣлъ, з якого то двора и кґрунту жадная вже повинност в видаткахъ и работизнах не *отдается* катедрѣ, на которую отца городничого жалобу таковий видаемъ нашъ указъ, когда придетъ до совершенного зросту змерлого войта сынъ, и, осѣвши на отцевскомъ томъ кґрунтѣ, будетъ вшелякую по прежнему *отдавати* катедрѣ повинност и послушенство, а тепер тотъ компанѣца маєт спокойно до зросту дитинного на томъ кґрунту зоставати, тилко жебы и Катедра не зовсѣмъ на томъ кґрунтѣ шкодовала, не мают уже подданіе катедральніе тому компанѣйцеві, хочъ будетъ при компаньи и служити, мѣсячних грошей, такъже для коней его сѣна и овса в сей часъ же вистатчати, якъ будетъ время тихомірное и той компанѣца в дому своемъ найдоватимется, контентуючися тимъ кґрунтомъ, а когда за позванемъ военного и всякого случая будетъ онъ Васил компанѣца по своей должности з полкомъ в дорогу куда колвекъ виходити, теды в той часъ подданіе катедральніе без жадной спреки повинни на всѣ тие мѣсяцѣ, колко в дорозѣ забавить, мѣсячний контентъ ему вистатчати, потому жъ якъ и другимъ компанѣйцомъ даєтся, подлугъ якого сего нашего указу и помененный компанѣецъ маєт зоставати, хочъ то и листъ нашъ былъ ему виданъ по его прошенію, а тепер, абы такъ, а неиначей было, якъ в семъ листѣ нашомъ виражемо, приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, генваря 25 д[ня]. Року 1704.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетмана Мазепи, приворочаючий ґрунтъ воловицкий катедрѣ, которимъ билъ завладѣлъ по женѣ Василь компанѣецъ, записанно в реєстръ под номеромъ 6.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 258. Оригінал. Печатка військава.

№ 282

*1704, лютого 9. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про затвердження
розгляду справи про суперечні ґрунти
між Чернігівською архієпископією
і Максаківським монастирем
писарем Генерального Військового суду Семеном Савичем*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ оунѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижь, яко по указу нашомъ панъ Семень Савичъ, писарь судовъ войсковихъ енералныхъ былъ висиланъ на розискъ и помирковане mezi Катедрою Чернѣговскою и монастира Максаковского законныками о спорный кґрунта, mezi селами Сидоровкою и Степановкою лежачіи, точачогося заводу и яко тотъ споръ чрезъ оногo висланного нашего слушною угодою ведлугъ свѣдковъ и слушныхъ доводоvъ зосталъ оуспокоенъ и чрезъ него жъ даннимъ писмомъ тое успокоене *ест* оутвержено. Такъ мы симъ нашимъ оунѣверсаломъ оное помѣрковане, mezi помененными сторонами учиненое, в потомніе часи, аби не било нарушено, оутвержаючи, пилно рейментарско варуемъ и жадаемъ, абы впред з обохъ сторонъ не важилися о тіи кґрунта над оугоду, в писмѣ помянутого висланного нашего вираженную, една сторона другой взновляти mezi собою жадного спору и заводу, але жебы коженъ своимъ кґрунтомъ контентовался, и повторе властію нашею гетманскою варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, февруарія 9. Року 1704.

Звишь менованній гетманъ и кавалер, рукою власною^a.

ІР НБУВ – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 65. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 33. Оригінал. Печатка військова.

№ 283

*1704, лютого 10. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
Київському Братському монастиреві
про захист Карпилівської пуці*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

^a Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписанно”, після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

Всѣмъ обще, кому бы о томъ вѣдати належало, а особливе п. сотниковѣ острицкому зо всѣми тамошними урядовими, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ. Ижъ превелебный в Богу отецъ Гедeonъ Одорский, игумень и ректоръ монастыра Братского Кіевского, прекладалъ намъ гетмановѣ, же многіе з розних мѣсть и сѣль люде, а барзѣй з города Остра з пуши монастыра Братского Карпиловской, такъ давними висоце поважными монаршими грамотами, яко и теперь вновь з указу великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества виданюю грамотою, стверженою, рубанемъ деревнѣ на будинки, и на иншіе домовіе потребы значное чинять спустошене, и просиль насъ в сей мѣрѣ о зашитъ и оборону. Мы теды гетманъ, чуючи такое тих неуважных людей самоволіе, же они ваятася в пуши, такъ полномощными крѣпостями стверженою и наданною монастыревѣ Братскому Кіевскому, явній утискъ и обиду чинити, яко оное сурово ганимъ, такъ рейментарско варуемъ и приказуемъ, абы нѣхто з людей остерских и посторонных старших и меншихъ болшъ от сего часу пререченой пуши, а ни явнымъ, а ни потаемнимъ рубанемъ деревнѣ на жадніе свои потреби не отважались пустошити. А если бы которій и над сей нашъ заказъ поважился в пуши той безъ волѣ и вѣдома законниковъ братскихъ деревню на будинки, албо якіе домашніе обпалки рубати. Теды, такового позволяемъ грабити, забирати и у суду належитого святой з него справедливости искати, з которого всюди абы била належитая и неотволочная чинена управа и повторе сымъ же унѣверсаломъ нашимъ варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, февраля 10. Року 1704.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: унѣверсал повторный гетманский на оборону пуши Карпиловской. An[n]o 1704.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА – Спр. 216 П. – Д. №23. – Арк. 1. Оригінал. Печатка військова.

№ 284

*1704, березня 3. Батуриѣ –
Наказ Івана Мазепи жителям сіл Юровців
та Рижикова ремонтувати спільними силами
греблю на річці Білоус, тоді коли буде в цьому потреба*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожскаго гетманъ и кавалеръ Іoанъ Мазепа.

Вамъ атаманнѣ сѣль Юровцы и Рыжиковъ з товариствомъ и войтамъ тамошнымъ з посполитыми людами черезъ сее унѣверсалное писмо наше засылаем указъ нашъ рейментарский таковой, абысте греблю, межи селами вашими на рецѣ Бѣлоусѣ найдуючюся, общественнымъ, яко козаковъ, такъ и посполитыхъ людей шарваркомъ, когда того потреба указоватиметь, безъ

отмовы и отволоки гатили и якъ належитъ моцнили. Мы теды, [абы] сей волѣ нашой, в унѣверсаловѣ выраженой, было задоситъ чинено и повторе повагою онаго пилно вамъ и сурово прыказуемъ.

Данъ з Батурина, 1704, марта 3 д[ня].

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль гетманский, на гачене греблѣ Юриевской, Мазепи.

ЦДІАК України. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 29. Оригінал. Печатка військова.

№ 285

*1704, березня 5. Батурин –
Наказ Івана Мазепи полтавському полковникові
не дозволяти Полтавському монастиреві
прилучати до свого підданства
підданих Полтави в Лисій Гірці*

Мой ласкавий приятелю пане полковнику полтавский.

Пишеш в. мл. до насъ, ексукууючися до скарги от отца ігумена полтавского, на в. милости перед насъ занесенной, о тое что в. м. в грунта и в поддании монастырский неналежне будто втручаешся, а прекладает и тое в своем писаню, же виданъ есть от насъ ему отцу ігумену з канцелярии войсковой унѣверсаль на Лисую Гурку, жебы тамошний жителѣ монастиревѣ тамошнему Полтавскому подданское отдавали послушенство. Зачим мы на лист в. милости отвѣтуем так, же мы, як жадной на в. милости по той отца ігумена скарзѣ не малисмо и не маем урази, так и ничего внов не давалисмо на монастир Полтавский, а хоча унѣверсаль ему и виданъ есть на Лисую Гурку, то в оном не выражено такого нашего позволення, щоб они всѣми жителями тамошними владѣли, але тими трома тылко дворами, якии перед симъ монастировѣ наслуговували. А так не мѣшъ в. милость ничего ему, отцу ігумену кроме тоей волѣ нашой попускати. Леч нехай город ваш Полтава по прежнему всѣмъ тим владѣть, що мы оному реиментарскимъ нашим ствердили унѣверсалом, которий унѣверсаль, от в. милости тепер для прочитання до нас присланий, отсилаемъ знову до рук в. милости, абы оний в соблюдении на далший часъ хованъ былъ ратушному на зашит и оборону. Тое в. милости предложивши, ему нашу засилаемъ зичливість.

З Батурина, марта 5. Року 1704.

В. милости зичливыи приятел, Іванъ Мазепа, гетман Войска его царского прес: вел: Запорозкого.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62660. – Арк. 74 зв.-75. Копія.

*1704, березня 20. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання в річну оренду
конотопському сотникові Андрію Кандибі
та значним військовим товаришам
Юрію Харевичу і Григорію Костенецькому
горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків*

Е[го] ц[арского] пр[есвѣтлого] вел[ичества] В[ойска] З[апорожского]
г[етман] Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ интерцизнымъ унѣверсаломъ каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливо всѣмъ старшимъ и меншимъ войсковимъ и посполитимъ сотнѣ Конотопской обивателямъ, ижъ на сей близко наступуючій 1704 годъ отъ дня святыхъ мученикъ Маккавей починаючійся, а въ пришломъ 1705 о томъ же часѣ кончитися маючий, пустилисмо пану Андрѣвѣ Кандибѣ, сотниковѣ конотопскому, п. Юрию Харевичу и Григорию Костенецькому, значнымъ товаришамъ войсковимъ, горѣлчаные, тютюнныя и дегтевые шинки, въ городѣ Конотопѣ отправоватися маючіе, въ арендовое завѣдоване, за полтретѣ тысячи золотыхъ; а зверхъ того мѣють на ратушь тамошную конотопскую для мѣскихъ обиходовъ дати полторы тысячи золотихъ, якую сумму всю сполна, яко при обнятію тихъ помянутихъ шинков непремѣнно до Скарбу Войскового и на ратушь уистити повинны будутъ, такъ мѣти пилно хочемъ и рейментарьско приказуемъ, абы нѣхто зъ старшинъ и чернѣ войсковыхъ и посполитихъ тамошнихъ и приезджихъ людей, нѣ явнимъ, а не потаемнимъ шинкованемъ и продаванемъ горѣлки, тютюну и дегтю жадной найменшой чинить не смѣлъ и не важился, подь утратою всей худобы, перешкоди. Докладаемъ однакъ и тое же: каждому з тамошнихъ старшихъ и меншихъ войсковыхъ и посполѣтыхъ жителей волно на кристины и на веселля, чи то зъ своее пашни викурить кадку и другую горѣлки, чили зъ стороны купить, где хто похочеть, кварть сто, либо пятьдесятъ, а меншъ якая купля тоей горѣлки мѣеть отправоватися за вѣдомомъ ихъ п.п. сотника, Харевича и Костенецького, албо тихъ людей, якие онихъ на тое для дозору поставлени будутъ, медомъ зась, пивомъ и брагою всѣмъ тамошнимъ жителямъ [...] свободно шинковать. Отъ якихъ шинков нихто ни в кого жаднихъ найменшихъ не повиненъ вимагати и отбирать датковъ, що все аби по вираженю волѣ нашей непремѣнно чинилося и повторе варуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, марта 20, 1704 году^a.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 66719. – Арк. 48 зв.-49. Копія.

^a Наприкінці зазначено: “съ копіи”.

*1704, квітня 3. Батурин –
Оборонний універсал Івана Мазепи
смолинському пресвітерові Парфенію Стефановичу
на млин і став, з наданням йому з млина
військової частки прибутків та ствердженням
за ним права на відбирання повинностей від людей,
що живуть на його землі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жъ царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскому, старшинѣ полковой, а особливе власти монастыра Свято Троецкого Іліинского Чернѣговского²⁸¹ духовной и всѣмъ войсковымъ и посполитымъ, старшимъ и меншимъ полку Чернѣговского обывателемъ, кому колвекъ о томъ вѣдати потреба, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ честный отецъ Парфеній Стефанович, презвитеръ свято николскій смолинскій, мѣючи свой млынъ о двохъ колахъ на рѣчцѣ Козлѣ, в селѣ Козлѣ жъ маестности обители Свято Троецкой Чернѣговской стоячій, природнымъ правомъ по небощику отцу его в посессію ему доставшійся, з якого по ласце нашей войскової небощикъ Дмитро Донецъ, товаришь полку Чернѣговского, отчимъ его отца Па[р]фенія, часть войсковую розмѣровыхъ приходовъ на себе до остатного житія своего часу отбираль, просилъ подтверженя нашего на часть половинную мелницкую в томъ своемъ отческомъ млынѣ для спокойнѣйшого в прейдучіе часы владѣнія, и о надане себѣ в ономъ же другой половины, на часть войсковую належачой. Мы прето, гетманъ, респектуючи на услуги его, в Войску Запорозкомъ презъ лѣтъ килканадцят, прежде принятя на себе духовного іерейского чина, при полку Чернѣговскомъ неохибне одправованые, а уважаючи, же в томъ духовномъ стану священническомъ у престола Божія при безкровныхъ офѣрахъ за монаршое достоинство, насъ гетмана и все Войско Запорожское молитви приносить, по прошенію его, выдаемъ ему сей нашъ унѣверсаль, которымъ, яко ствержаемъ в помянутомъ его отческомъ млынѣ половинную часть мелницкую, такъ позволяючи ему жъ отцу Парфенію Стефановичу в томъ же его млынѣ и часть войсковую на себе до ласки нашей отбирати, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, абы якъ самъ панъ полковникъ чернѣговскій з старшиною полковою, особливе власть монастыра Свято Троецкого Чернѣговского, такъ же Димитрієвая Донцевая и ниhto иншій з старшихъ и меншихъ духовного стану и мирского, ему честному отцу Парфенію в свободномъ и спокойномъ в потомные часы половинной мелницкой части владѣнію и в волномъ части войскової до ласки нашей одбираня, жадной найменшой не смѣлъ и не важился чинити перешкоды. А зособна варуемъ пилно, абы якъ за живота небощика Донца, в томъ ставу, на якомъ преречоный млынъ найдуеться, ниhto з стороны до рыбныхъ ловлей волного вступу не мѣлъ, кроме его отца Парфенія самого, ниhto иншій з стану духовного

и свѣцкогo в томъ его ставу риби не важилься ловити. Тутъ же на прошеніе его отца Парфенія людей тыхъ, якіи на власныхъ его кгрунтахъ купленыхъ и в его жъ хатахъ трохъ стоячихъ в томъ же дворѣ, в якомъ и самъ онъ живеть, а в четвертой особно за дворомъ найдуючойся, живутъ, абы ниhto кроме его отца Парфенія до жадныхъ войсковыхъ и посполитыхъ не потягаль повинностей и ниякихъ не вымагаль в нихъ подачокъ, а именно, жебы не брали в нихъ ничего, якъ передъ симъ звикли были брати, городничій чернѣговскій, сторожѣ тамошныи и монастырь мѣскій чернѣговскій. Що все аби не иначе было, моцью сего нашего унѣверсалу закрѣпляемъ и повагою оногo пилно и грозно повтoре и подесеате варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 7 дня, року 1704.

Звишменованный гетманъ и кавалер, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 66. Оригінал. Печатка військова.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 642. – Арх. 1-2. Копія.

№ 288

*1704, травня. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
Чернігівському Єлецькому монастиреві в річну аренду
горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків
в селах Онисові, Горбові, Мощонці та Авдієвці*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ интерциознымъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе пп. сотникомъ полку Чернѣговского вибелскому и городницкому и п. сотникови полку Нѣжинского дѣвицкому, атаманѣ и войтамъ тамошнымъ, также атаманѣ и войтамъ з посполитими людьми сель Онисова, Горбова, Мощонки и Овдѣвки. Ижъ пустилисмо в вышѣречоныхъ селахъ в зуполное завѣдоване арендовыи горѣлчаные, тютюнныи и дегтевыи шинки на сей 1704 рокъ, од дня святыхъ мученикъ Маккавей починаючийся, а в пришлом 1705 году о томъ же часѣ кончитися маючий, велебному в Богу отцу Іпполиту, намѣсникови монастира Єлецького Чернѣговского и всей братии того монастира, отправоватися маючий за сумму готовыхъ грошей, золотихъ чотири ста до Скарбу Войскового належную и уже ришеную, позволяючи в тихъ селахъ имъ тими горѣлчаными, тютюнными и дегтевыми шинками завѣдовати и распоражати оныи, з повиннымъ всѣхъ варунковъ в общихъ интерциозныхъ нашихъ листахъ в арендахъ выразатися звыхлихъ в цѣлости захованемъ; то есть, жебы волно было кождому, якъ козакамъ, такъ и посполитимъ людямъ, на крестины и веселя, любъ викурити себѣ кадку одну и другую горѣлки, любъ купити оное

^а Наприкінці зазначено: “Арх. Черн. Каз. Палати, 1616/745”.

з стороны, где хто похочеть: кварта сто или пятьдесят быле бы не ме[н]шъ. Тилко жъ за вѣдомомъ и позволенемъ тих людей, которые будутъ тоєю арендою завѣдовати, абы тая горѣлчаная купля бы отправована. А если бы хто на сто, албо пятьдесят не могль вспомогтися, и похотѣл бы на тѣ доходы весѣльные или крестинные меншимъ частованемъ обойтиса, то уже тот повинень оную горѣлку в шинках арендовыхъ брати, тилко жъ на такіи оказіи мѣсть имъ продавана быти горѣлки кварта дешовшою ценою и правдивою квартою, а не такъ якъ на роздробъ продаетса. Медомъ зас, пивомъ и брагою волно всѣмъ козакамъ и посполитимъ людемъ шинковати, без всякого за тѣ шинки датку. О якой волѣ нашей всякъ вѣдаючи, абы не чинилъ ниhto з тамошнихъ сѣлскихъ обывателей войсковыхъ и посполитихъ и приезджихъ людей, черезъ тые села переезджающихъ, имъ помя[ну]тому отцу в спокойномъ тоей аренды завѣдованю, ни явнымъ, а ни скритимъ горѣлки, тютюну и дьогтю шинкованемъ перешкоды, под утратою всей худобы, пилно варуемъ и грозно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая^а. Року 1704.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 67. Оригінал. Печатка військова.

№ 289

1704, червня 4. Табір під Фастовим – Універсал Івана Мазени про надання Новгородському монастиреві в річну оренту горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків у селі Спаському

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ижъ пустилисмо висоце в Богу превелебному его милости господину отцу Никону, архимандритѣ новгородскому, арендовие горѣлчаніе, тютюніе и дегтевіе шинки в завѣдоване, в селѣ Спаскомъ в сотнѣ Сосницкой будучомъ, на наступующий рокъ 1704 тий отъ дня [...] ⁶ починающійся, а о томъ же часи прийдующого году кончитиса 1705 го маючий; за которіе то шинки висоце в Богу превелебный отецъ архимандритъ, яко належитую до Скарбу Войскового сумму уйстилъ, такъ позволяемъ оними ведлугъ давнего порадку владѣти и якъ хотя оними диспонавати, ку лучьшему своему пожиткови, в якихъ шинкахъ не повинень ниhto з жителей помененного села Спаского войсковихъ и посполитихъ людей и з посторонныхъ переезджающихъ жадной наименшой перешкоды чинити потаемнимъ горѣлки шинкованемъ и явнимъ; медомъ засъ, пивомъ и брагою

^а Число не зазначене.

⁶ На цьому місці рукою М. Василенка зазначено “пропуск”.

волно всякому з козаковъ и посполитих людей без жаднихъ датковъ шинковати, що все такъ, а не иначе аби било, симъ листомъ нашимъ варуемъ.

Данъ в таборѣ, іюня 4, року 1704, под Хвастовом.

Звыш менованний гетманъ, рукою власною*.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 795. – Арк. 1-1 зв. Копія.

№ 290

***1704, липня 12. З обозу під Павлолчю –
Універсал Івана Мазепи про непорушність
Військом Запорозьким майнових прав
обивателів Київського воєводства,
із застереженням посполитим щодо виконання ними
повинностей на користь своїх державців***

Przesnietlejszego y dzierzawniejszego wielkiego gospodarza naszego, jego carskiego wieliczestwa, Wojska Zaporoskiego hetman, sławnego czynu swietego apostola Andczeja kawaler Jan Mazepa.

Jasniewielmożnym, wielmożnym, ich m[і]ośćc[і]o]m panom dzierzawcom i possessorom, i wszystkim wszelakiej godności i preeminencje województwa Kijowskiego²⁸² duchownego i sweckiego stanu obywatelom y koźdemu, komu kolwiek o tym wiedzieć należy, przy zaleceniu sąsiedzkiej naszej przyjaźni i wszelakiej powolności oznajmujemy, iż my, hetman, po swierzchniejszym przeswietlejszego samodzierniejszego monarchy naszego, jego carskiego wieliczestwa, ukazem i ordynansem idąc ze wszyskimi Wojskami Zaporoskimi w Państwa Korony Polscuej nie dlatego abyśmy w Rzeczy tej Pospolitej, wczesnego pokoju paktami z najasniejszym jego carskiego przeswietłego wieliczestwa majestatem zconfederowanej, mieli takie przeciwne wzruszać depaktację, zamieszania, dyssensję i w dobrach tak królewskiego wieliczestwa, jako też duchownych y swieckich czynić takowe dewastacje i agrawacje ani dlatego, abyśmy tym naszym wojennym marssem w tych najbarziej pogranicznych krajach, jakową swawolnemu narodowi sedycy i buntów przeciwko panom i dzierzawcom swoim, i do wyłamania się z należytego posłuszeństwa i poddaństwa podawati ohazją i otuchę, cecz w scikkurs królewskiemu wieliczestwu i całej rzhtej przeciwkospolnegoobudwochnajasnieszjch monarchów, jego carskiego przeswietłego wieliczestwa i jego królewskiego wieliczestwa, i całej rzpettej nieprzyjaciela szweda i jegokolligatów na zaszczyt i obronę dostojenstwa najasnieszego majestatu królewskiego wieliczestwa i całej rzpettej od jawnej króla szwedzkiego nieprzyjaźni, oppresy, drapieztwa i depopulacji, jako pilne w tym mamy po ukazu najasnieszego monarchy naszego, jego carskiego wieliczestwa staranie, aby te naszego auxiliarne do Państwa Korony Polskiej zewszyscemi Wojskami Zaporozkimi poruszenie i posiłki požądanych królewskiemu wieliczestwu i całej rzpettej przyniesli pokój, ciszynę we wsrystkich stanach, rzpettej spolna

* Наприкінці зазначено: Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2503.

wprzeciwnych dyssencjach i dyssidencjach zgodę i confidencją a nieprzyjacielowi wieczną hańbę i od Państwa Korony Polskiej awersją, tak wszystkich wobec jasniewielmożnych, wielmożnych, ich m[ilość]c[io]w panóm Wojewodstwa Kijowskiego i powiatów do niego przynależących wszelakiego stanu, kondycje, godności i preeminencje obywatelów, w bliskim pogranicznym sąsiedztwie z nami zostających, tym uniwersalem naszym upewniamy, aby ich m[ilość]c[io]w bezpiecznie bez żadnej najmniejszej trwogi na dobrach swoich ojcrystych, dziedzicznych i jakimkolwiek prawem nabytych, siedzieli, w należytej poddanych swoich posłuszeństwa klubie dierzeli spokojnie, onemi władali i gdzie by kolwiek między onemi wszczynano się jaliowe do rebellie szemianie władzy swoją według woli i upodobania swego onych od lego powściągli; a esli by kto z ich m[ilość]c[io]w wopaczne jakąową relatię i postrachiem tych jego carskiego przeswietlego wieliczeztwa auxiliarnych regimentu naszego Zaporoskich Wojsk poruszonych od dobr i possessje swojej oddalit się, tedy aby każdy takowy z ich m[ilość]c[io]w na pierwsze swoje miejsce i kabotacją bezpiecznie powrócił, się pewien będąc, że najmniejsza nikogo z ich m[ilość]c[io]w nie potka nieprzyjaźn, oppresją i aggrawacja. Pospolity zaś naród w poddaństwie tych że pomienionych jasniewielmożnych, wielmożnych, ich m[ilość]c[io]w panów obywatelów Województwa Kijowskiego zastających, tym uniwersalem naszym upominamy, aby w należyтым ku panom drierzawcom i possessorom swoim posłuszeństwie znajdującysie, najmniejszego nigdzie nie wszczynali do buntów sznirania, które jesliby gdzie mieli polazac sie, tedy my po sobie deklaruem, iż sami roskażem one wsmierzac i jako nieprzyjacioł, tak onych gwałtowników znosić. Dla skuteczniejszej przeto wszystkiego tego wiadomości i twardości roskażalismy ten uniwersał z kancelarje naszej wojskowej prze bujęcej stronie z podpisem ręki naszej przy pieczęci Wojska Zaporoskiego zwykłej wydać.

Dan z obozu od Pawołoczy²⁸³, july dwunastego dnia. Roku tysięc sedmset crwartego.

Zwyszmanowany hetman i kawaler, ręką wiasną.

ЦДІАК України. – Ф. 11. – Оп. 1. – Спр. 16. Копія. Універсал облятовано в житомирських гродських книгах 28 липня 1704 року. Оригінал руською мовою, з печаткою та підписом гетьмана було пред'явлено в Житомирському гродському суді пп. Вацлавом Бранським та Самуелем Жеребилом.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 82-83. Копія.

Там само. – Спр. 64. – Арк. 30-31. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Архив ЮЗР. – Ч. 2. – Т. 2. – С. 632-634.

Переклад

Пресвітлішого і державнішого великого господаря нашого, його царської величності Війська Запорозького гетьман, славного чину святого апостола Андрія кавалер Іван Мазепа.

Ясновельможним, вельможним, їх милостям панам державцям і посесорам та усім всіякої гідності і поваги Воеводства Київського духовного і світського стану обивателям та кожному, кому коли про те знати належить, при побажанні нашої сусідської приязні та всіякої прихильності, оголошуєм, що ми, гетьман, за зверхнішим найсвітлішого самодержавнішого монарха нашого, його царської

величності, наказом і ордонансом, йдемо з усіма Військами Запорозькими в Панство Корони Польської, не для того, щоб в Речі тій Посполитій вічний мир, угодами з найяснішим його царської пресвітлої величності маєстатом встановлений, мали б неправдиво порушити зневаженням права, сум'яттям і розколом, не для того, щоб як в маєностях королівської величності, так теж в духовних і світських, вчинити спустошення та обтяження, і не для того, щоб тим нашим воєнним маршем в тих найближчих прикордонних краях, якому свавільному народові в повстаннях та бунтах проти панів та державців своїх і у звільненні з належного послушенства і підданства подавати допомогу і надію, а йдемо на допомогу королівській величності і всій Речі Посполитій проти спільного обох найясніших монархів, його царської пресвітлої величності та його королівської величності і всієї Речі Посполитої ворога шведа і його спільників, на заступ і оборону гідності найяснішого маєстату його королівської величності і всієї Речі Посполитої від неприхованого від короля шведського пригнічення, хижацтва та знищення народу. Також за наказом найяснішого монарха нашого, його царської величності пильно і про те маємо дбати, щоб той наш допоміжний похід і наступ завзятих Військ Запорозьких до Панства Корони Польської, на побажання королівської величності і всій Речі Посполитій принесли спокій і тишу всім станам Речі Посполитої, замість осоружних розколів і незгод згодою і довір'ям, а ворогові вічною ганьбою від Панства Корони Польської обернувся. Так, всім загалом ясновельможним, вельможним, їх милостям панам всякого стану, кондиції, придатності і преміненції Воеводства Київського і належних до нього повітів обивателям, що в близькому прикордонному сусідстві з нами знаходяться, тим універсалом нашим запевняєм, аби їх милості безпечно без жодної найменшої шкоди в маєностях своїх батьківських, дідівських та яким коли правом набутих, перебували, в належному послушенстві своїх підданих разом спокійно тримали, володіли ними та де б коли між ними відчувався потяг до повстання, зем'яни свою владу згідно своєї волі та вподобання над ними законно поширювали, а якби кого з їх милостей неправдивими якими вимогами залякували, що маєностей і володінь своїх позбавлять ті прибулі його царської пресвітлої величності, регіменту нашого, допоміжні запорозькі війська, тоді щоб кожний такий з їх милостей на колишнє своє місце, не остерігаючись, повернувся, певен будучи, що найменші нікого з їх милостей не спіткають неприязнь, примус та обвинувачення. Проте, посполитому народу, що в підданстві тих же згаданих ясновельможних, вельможних, їх милостей панів обивателів у Воеводстві Київському залишається, тим універсалом нашим нагадуємо, щоб в належному послушенстві знаходилися своїм панам державцям і посесорам, найменшого ніде не починали до бунтів підбурювання, а якби хто де-небудь мав це зробити, тоді ми від себе повідомляємо, що накажемо таких приборкувати, і як ворогів так тих бунтівників знищувати. Відтак для остаточної віри всьому тому повідомленню наказали цей універсал з канцелярії нашої військової, при зацікавлених особах, з підписом руки нашої, з печаткою Війська Запорозького звиклою, видати.

Виданий з обозу під Павлолччю, липня дванадцятого дня. Року тисяча сімсот четвертого.

Вищеназваний гетьман і кавалер, рука власна.

№ 291

1704, серпня 1. В обозі під Бердичівом – Універсал Івана Мазепи про позбавлення Семена Палія полковничого уряду та призначення полковником в його полк Михайла Омельченка

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ, всему старшему и меньшому Войска Запорожского бывшего Палѣевого полку товариству и всѣмъ, кому бы колвекъ зъ обывателей фастовскихъ и инныхъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ, оддаливши мы для певныхъ причинъ пана Семена Палѣя²⁸⁴ одъ уряду полковництва, вручилисмо тотъ урядъ полковничій пану Михайлу Омельченкови²⁸⁵, яко справному и благородному человѣкови, позволяючи оному всякіи межи вами порядки управляти и все, що колвекъ належить до оногo старшенства, справовати. Зачимъ, вѣдаючи о таковой волѣ нашой, абысте вы всѣ належитое оному отдавали послушенство и всякую, яко старшому своему, оказовали поволность, во всѣмъ стосуючися до указу нашего. Онъ зась, яко есть справный и благоразсудительный человѣкъ, такъ знатиметь якъ добрыхъ милувати и на оныхъ респектъ оказувати, а злихъ и проступныхъ слушнымъ каранемъ наказовати, подлугъ права и святое справедливости. Якои воли нашой абы во всемъ чинилося задосить, пилно симъ же універсаломъ нашимъ приказуемъ.

Данъ в обозѣ подъ Бердичевомъ²⁸⁶. Августа 1, року 1704.
Вышь менованый гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

О публіковано: Арх. Юго-Зап. Росс. – Ч. III. – Т. 2. – С. 639-640. – № ССXXXIX.
ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 32. Копія.

№ 292

1704, вересня 1. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Анни Ліщанки Ханенчихи та її сина козелецького сотника Федора на село Солов'ївку

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ бѣлоцерковскому з старшиною полковою и всѣми старшими и меншими войсковими и посполитими того полку обывателями и кождому, кому би колвекъ о томъ вѣдати належало симъ писаніемъ нашимъ

ознаймуемъ, ижъ просила насъ гетмана вдовствующая п: Анна Лищанка Ханенчиха, з синомъ своим паном Федором Ханенкомъ, на тот час сотникомъ козелецкимъ, о ствержене в владѣніе ей сельца, прозиваемого Соловѣвка, недалеко Хвастова будучого, по небожчику Лишцѣ, дядку ей рожономъ ей, належного, поневаж тот помененній ей дядко за певную сумму тое селце имѣлъ. Мы теды, гетманъ и кавалѣръ, склонившиися на ей п: Ханенковой прошеніе, яко слушное, а до того респектуючи на услуги пререченого сина ей п: Федора Ханенка, сотника козелецкого, [в] Войску Запорозскомъ ронячіе, до которих и вперед заохочуючи оного, надаемъ ей п: Ханенковой з синомъ оное селце зо всѣми здавна до его належными кгрунтами и угодіями и сымъ унѣверсаломъ нашимъ тое надане ствержаючи, позволяемъ имъ от посполитих тамошних людей всякіе обикліе повинности и належитіе послушенства отбирати. Вѣдаючи прето о сей волѣ нашой виразной, якъ вишей помянутой панъ полковникъ з старшиною полковою, такъ й ниhto иншіи з старших и менших войскових и посполитих полку Бѣлоцерковского²⁸⁷ обывателей, абы не смѣли и не важилися имъ п: Ханенковой з синомъ ей в владѣнію того селца и в отбиранію от тамошних жителей тяглих належацих повинностей и послушенствъ найменшой кривды и перешкоды чинити, пилно под неласкою нашою варуемъ. А войтовы зо всѣми громадними людми оного селца, абы без всякой спреки отдавали имъ подданское послушенство и уищали належніе повинности, грозно приказуемъ.

Данъ в Кіевѣ Печерскомъ, септеврія 1, року 1704.

Звышъ менованній гетманъ, рукою власною^а.

Наприкінці зазначено: таковые подлинные унѣверсалы к собѣ прийнялъ, а [в] нашихъ копіяхъ своеручно подписалься судія полковий старод: Николай Ханенко.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63795. – Арк. 317 зв.-318. Копія.

Опубликовано: Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку // Український архів. – Т. 1. – С. 170.

№ 293

***1704, вересня 8. Табір під Мирополем –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
колишнього стародубського полковника
Михайла Міклашевського на осаджені слободи
Деснянку, Зибку і Злинку та на перевіз,
з дозволом на виробництво ванна***

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозскаго гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

Пану полковникови стародубовскому теперешнему наказному, а впредь совершеннымъ, кому ли нибудь быти маючому стародубовскому зъ старшиною полковою, полковому сотникови топалскому и вамъ старшимъ и меншимъ войскового чина и посполитымъ того полку обывателямъ и каждому, кому бы колвекъ о томъ ведати належало симъ писаниемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ гетманови панъ Михайло Миклашевскій, значный Войска Запорожского товарищъ, же зостаючи онъ на урядѣ полковничества тамошнего стародубовского, осадилъ въ сотнѣ Топалской надъ рекою Ипутью²⁸⁸ три слободки по нѣсколько человекъ волныхъ людей и неподалече оныхъ слободокъ, именуемыхъ Десненка, Зибкое и Зѣлинки, на той же рекѣ Ипути, строилъ перевозъ и просилъ насъ о подтвржателный на оные слободки и перевозъ универсалъ, особливе о позволеніе на заведеніе там же при речке Ипути въ волной пуще и на непѣнныхъ мѣсцахъ вапенного майдану и паления въ ономъ вапны, мы теди гетманъ, тому его пана Миклашевского прошению къ намъ занесенному давши у себе мѣстце, а до того респектуючи на значниі зъ молодыхъ лѣтъ въ Войску Запорожскомъ зичливіе и статечниіе ронячіе праці и услуги, яко тіе вишь помененіе слободки и перевозъ симъ уневерсаломъ нашимъ ствержаемъ, позволяючи тамо осажеными людьми и онымъ перевозомъ по своей охоти, якъ бы зъ лутшимъ было пожиткомъ владеет, такъ и майдану вапенного заводитъ и вапну палити не отмовляемъ и овшемъ позволяемъ, въ чомъ всемъ, або абы никто зъ старшины и черни реченного полку, абы не смель и не важился ему пану Михаилу Миклашевскому наименшое кривды и перешкоди чинити, пилно варуемъ и грозно приказуемъ.

Данъ въ табуре подъ Мирополемъ, сентеврия 8, року 1704.

Звышеименованный гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 59125. Копія.

№ 294

1704, грудня 2. Батурич –

Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському полковникові, полковому судді, Юрію Затиркевичу підтвердити права товариша Чернігівського полку Івана Силича на село Терехівку, з трьома підданими, та додати до них в підданство трьох вільних людей, що живуть на його землях

Мой ласкавій пане полковнику наказній чернеговскій.

Прекладал нам пан Иван Силич, значній полку нашого Чернеговского товариш, же служачи он килканадцять лет в Войску Запорожском, жадного з ласки войскової не одержал і не імеет wsparтя, и просил нас, гетмана, о наданиіи селця Тереховки, в котором три толко человека, и три на землях его власних,

купленным способом набитих, в том селце лежачих, мы теды, респектуючи на его служби и пращи, и видячи до оних и вперед быти згодного и способ меючого, пишемо до вашей милости сей лист наш, пилно вашей милости чрез оній жадаючи, абы ваша милость тих трох человек свободних ему, пану Івану Силичу, отвел в подданство, подал для вспартя господарства и приказал всякое належитое посполитое отдавати послушенство и повинности, поневаж ест на тое воля наша рейментарская. А і тое прекладал, же небожчик, пан полковник чернеговский, трох его человек, на грунте купленном сидячих, под владзу свою отобравши, обицял в замену того іншое містце надати, але тоеи замени в скором часе смерть не допустила небожчикове исполнителним skutком совершити и учинити: теди, яко тих трох человек села Тереховки, перед сим свободне, не под его державою жиючих, в владеніе ваша милость ему подай, так и тих, которие на грунте его мешкаючи, с под владзи, чи то панъ полковниковой, чи пана полковниченка, или кого іного, отобравши, до первобитного ему, пану Силичу, отдаване послушенства и всяких тяглих повинностей приверни, которими он моцен ест владети и пожитки звикло належние отбирати, подданских работизн, о що вашей милости и повторе пилно жадаючи, ему ж зичим доброго от Господа Бога здоровля.

3 Батурина, декабра 2 дня, року 1704.

Вашей милости зичливій Іван Мазепа, гетман, рукою власною^а.

По прочитанню сего нашего листа, отдай ваша милость пану Івану Силичу для крепости лучшей, за которым бы могл безпечно, без жадной трудности тое село Тереховку держати и владети^б.

Нижче зазначено: Лист писаній до пана Юрия Затиркевича²⁸⁹, на тот час наказного полковника чернеговского и судіи полкового.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 187. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Н. Василенко. Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка 1729-1730 г. – Чернігів. – 1903. – С. 396-397.

№ 295

1704, грудня 3. Батурин – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію слюсаря Олексія Лопати

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Івань Мазепа.

^а Перед підписом написано “В копії подпис”, нижче зазначено “при том же листе цидулка”.

^б В публікації примітка “Здесь пропущено несколько слов переписчиком, не разобравшим, должно быть, подлинника или копии. Документ этот приложен к Генеральному следствию, как с копии копия”.

Пану полковникови тепер наказному, а вперед совершенному чернѣговскому, старшинѣ полковой тамошной, а особливе п. сотниковѣ любецкому и кому колвекъ о том вѣдати надлежит, ознаймуемъ, ижъ ми, Алексѣя Лопату, слюсаря, жителя кезюковского, уваживши, же здасться и потребенъ *ест* до двору нашего на дѣла слюсарскимъ ремесломъ споражаючіеся, беремъ его под нашу гетманскую оборону, защищаючи, абы кромѣ двору нашего нѣ до кого з старшини полковой, сотенной и городской не належалъ и нѣкому кромѣ нас не отдавалъ повинности и тяглости. Также в приключаяючихся справах у Суду Войскового Енералного расправлялься, а не перед іншимъ якимъ урядомъ, о какой волѣ нашей кождий з старшини полковой чернѣговской, а особливе панъ сотникъ любецкій, вѣдаючи, аби ему Лопатѣ жадной не накладалъ посполитой тяглости и *наименшого* не мѣлъ интересу в справахъ и всякихъ подаючихся оказіахъ до него. Пилно мѣти *хочемъ* и приказуем, поневаж онъ до двору нашего будучи тепер прилеглим, указанніе ему мѣеть дѣла *отбувати*.

Данъ в Батуринѣ, 3 декаврїя. Року 1704.

Звышменованный гетман, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 99. – Арк. 16. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 2. Копія (фрагментарна).

О п у б л і к о в а н о: Киевская старина. – Т. 6. – 1898. – С. 92-93.

^а Перед підписом зазначено “в подленном подпис таково”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

1705 рік

№ 296

*1705, березня 19. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заборону
ігумену Полтавського монастиря
та значним військовим товаришам Жученку і Іскрі
селити у своїх слободах полтавських козаків,
а також посполитих, що є підданими Полтави*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозских гетманъ и кавалеръ Иванъ Мазепа.

Пану полковникови полтавскому з старшиною полковою, атаманови городовому з товариством и войтови тамошнему с посполитими людьми сим унѣверсалом нашим ознаймуем, иже донеслося нам вѣдати, что превелебный в Богу отецъ ігумен полтавский, начавши фундовати при дворци своем монастирскимъ церковь, слободу без вѣдома нашего оголошает и намѣривает оную там осажовати, а и панъ Федор Жученко²⁹⁰, значний товариш войсковий, одобравши наше рейментарское позволене на п[е]реселение нисколко людей з маетности своей Жуков в слободцѣ Локощанской, в милоу от города обрѣтающейся, под претекстом тим людей многихъ значних войскових и посполитих полтавских до оной обнадеживанем волностей на житло звабляет, также и панъ Іскра, значний товариш войсковий, мимо волю и позволене наше поблизу своего дворца, прозиваемаго Трибовского, неоподал города Полтави, межи кгрунтами мѣскими, слободу, волность на колко лѣтъ оголосивши, осадил и многих значних людей з Полтави козаков и посполитих туда перевабил, и не менши тоей слободи осажованем в кгрунтах городу Полтавѣ чинит утискъ. Уважаючи прето мы то их мененних особъ, такъ превелебного отца ігумена полтавского, яко и пана Федора Жученка и пана Іскри, значних товаришов войсковыхъ, неслушний праву посполитому и нам гетманови противний, неуважный, самовольный и никогда еще в Малороссийской нашей Отчизнѣ небувалий поступок. Же чрезъ тое самовольное слобод мимо волю и указъ нашъ без вѣдома и позволеня нашего для своих приватних пожитков и прихотей осажоване, не толко явний и публичний наносится городовѣ Полтавѣ в людех ущербокъ, и в приходах мѣских убытокъ, лечь и в походах войскових окажется малолюдствие, когда товариство полтавское ухилияючися од службы войсковою

для волностей и свободнаго на сей час помешканя, оставивши жилища свои туда на слободу попереходили. А барзѣй же посполитие полку Полтавского люде за уменшенем и своих тяжаров мѣских отбувати и войско охотницкое, консистенции у них мѣючое, мѣсячному контентое доволствовати не здолают и отнюд не могут, даем пану полковниковѣ полтавскому зуполную моцъ и владзу и накрѣпко приказуем, абы таковых легкомислних людей, котории, убѣгаючи от повинностей, оставивши свои жилища, для полегки на таковыя слободы уходят, не толко переймал, грабил, забирал, вязенем мордовал, кіями бил, лечъ без пощадѣнія вѣшати росказовал, тих зась так козаковѣ, яко и посполитих людей, котории уже на мененной слободы перейшовши поселилися, мѣет и повинен будет сам панъ полковник, з старшиною своею туда зехавши, оттол зогнати, на першое их мешканя повернути, и слободы тие, неслушне заведении, скасовати и впред недопускати никому там селитис, що все абы было непремѣнно исполнено, пилно упоминаем и приказуем.

Дан в Батур[инѣ], марта 19, року 1705.

Звишменованный гетманъ, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55256. – Арк. 430 зв. -431. Копія, має назву “унѣверсаль поважний рейментарский о зогнаню новопостроених нѣкоторими державцами слободъ, так ся в собѣ маеть”.

№ 297

*1705, березня 27. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови Олексія Забіли Анастасії на села Ярешки,
Пилипчичі, Семенчичи, Ляхновці, на млини,
ліси та інші успадковані маєтності, з наданням
їй права додатково осадити людей біля свого млина
неподалік села Кузьминці*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожского гетманъ і славного чина святого апостола Андрѣя кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ переяславскому зо всею старшиною полковою і всему старшому і меншому того полку товариству, а особливе всѣмъ войсковимъ и посполитимъ людемъ, по той сторонѣ Днѣпра обрѣтаючимся, і кождому, кому колвекъ о томъ вѣдаты належить, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, іжъ просила насъ панѣ Анастасія Забѣловна, Алексѣева по небожчику мужу своему, з малими дѣтми судбами Божиими овдовѣлая, о подтвержене, такъ на маєтности, іме[н]но на село Ярешки, Пилипчичи, Семенчичи і Ляхновцѣ, якие небожчикъ мужъ ей з ласки нашої войскової, а удѣленя небожчика дѣда своего пана Думитрашка Райчи, значного товариша войскового, мѣлъ в своемъ владѣню

и посессии. Яко і грунта, добра и всякие угодия, которие едни небожчику пань Думитрашко, такъ войсковие, яко и своею працею набитие, надалъ. А другие, за власние свои гроши покупление, то есть на греблю Березанскую, на которой лотьковъ два з частю войсковою, а третий млинъ ихъ власний, тамже стоячий, на лѣси два з сѣножатми, на степи березанские, якие небожчикъ пань Думитрашко надалъ, на млинъ в селѣ Кузминцах, на рецѣ Леглисѣ стоячий, з полями пахатними, сѣножатми, лѣсомъ і пасѣкою до того ему млина прилеглимъ, при якому млинѣ і на поселившихся людей в двохъ дворахъ, и ему ж за позволениемъ нашимъ сколько можетъ вмѣститися на его кгрунтахъ селитися мѣючихъ. Мы теды гетманъ, слушное ей прошение^а признавши, а до того респектуючи на значние в Войску Запорожскомъ небожчика родича ей пана Стефана Забѣли, полковника нѣжинского, і небожчика пана Думитрашки Райчи, значного товариша войскового, дѣда мужа ей, праці і заслуги, такъ і на ей самой вдовство, а особливе на позосталие з нею малые дѣти, которие за Божию помощию дошедши совершенного возраста лѣтъ своихъ могутъ в Войску Запорожскомъ служити, і розказалисмо з наше[й] канцелярие войсковой сей нашъ видати унѣверсалъ, которого повагою, яко тие всѣ местности^б ствержаемъ, позволяючи *от* посполитихъ людей всякие повинности и послушенства *отбирати* до ласки войсковой, такъ и покупление і працею своею набитие кгрунта и угодия, з которих волно ей всякие приходящие пожитки збирати подлугъ своего хотения и волѣ, в чому аби ниhto з старшини и чернѣ нѣкому^в не важилися в тихъ маетностяхъ од тяглихъ людей податей и послушенства, а з добръ, кгрунтовъ и угодий приходячихся пожитковъ, а найбарзѣй в осажованю за позволениемъ нашимъ при млинѣ людей, найменшой чинити перешкоди, тутъже варуемъ, аби законники свято софѣйские киевские [з] людей ей, новоосѣлихъ и всѣдати маючихъ, до поданской повинности потягати, и в пасѣцѣ ей, к тому ж вишей вираженому млину прилеглою, медовой десятины *отбирати* [не смѣли]. Пилно и срокго варуемъ і приказуемъ.

Данъ в Батуричѣ, марта 27. Року 17[0]5.

Звишѣменованый гетман и кавалер, рукою власною^г.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 28. Копія.

^а Слово “прошение” написано двічі.

^б В оригіналі очевидно було написано “маетности”.

^в Так у тексті.

^г Перед підписом зазначено “В подлѣнномъ подписано”, після підпису в колі написано “М. П.”.

1705, квітня 1. –

**Витяг з універсалу Івана Мазепи
про дозвіл генеральному судді Василю Кочубею
осадити людей при своїй греблі на річці Знобівці**

Маючи мы, гетман, в особливої любові и ласце пана Василя Кочубея, Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского судію енералного, яко годного особу всякого респекту войскового, вглядаючи тежъ на его з молодихъ лѣтъ у Войску Запорозскомъ многіе значніе и працюватіе в поважныхъ и всякой похвали годныхъ, не тылко за писарства енералного роненыхъ, але и тепер на судейскомъ урядѣ шире, вѣрне, зычливе и не оспалѣ^а отправаючихся дѣлехъ, яко уже в прошлыхъ лѣтѣхъ надалемъ^б ему мѣстце на рѣчце Улице межі пустошами для устроєня хутора (где тепер з вѣдома нашего гута его ест заведена) и другое мѣстце на рѣчце Знобовцѣ, ку засипаню греблѣ и збудованю млына приличное, гдѣ уже млынъ ест выставлений, такъ сым нинѣшнимъ нашимъ унѣверсаломъ, тот же нашъ ласкавый рейментарский маючи на его взгляд и респектъ, позволяемъ ему при томъ млынѣ, на рѣчце Знобовцѣ²⁹¹ будучом, около урочищъ, или потоковъ, Крутого Логу и Березки поселити людей мѣрное число для ратунку греблѣ, з такимъ тылко варункомъ, абы на тоє мѣстце люде з мѣстъ и сель околичныхъ з своихъ ихъ^в осѣдлостей и повинностей не были туды затыганы и приимованы, але такии бы были, якии от реестру повинностей народныхъ^г и от подданства всякого окажутся быти волными; а якии тамъ будутъ поселени, тии всякии повинны будутъ ему, пану судіи, отдавати послушенства; позволяемъ при томъ ему, пану судіи енералному, абы пуци тамошней, лѣсовъ и бору, по межамъ слушнымъ, яко от села Чернацкого, Знобы и Голубовки, такъ и от рубежа Трубецкого остерегал и боронилъ, жебы неналежніе и своевольніе люде в оную пустопашь не въездили и безъ позволеня звѣрхной власти наглого и навалного в ней не чинили спустошеня и истребленя.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссийский родословникъ. – К. – 1910. – Т. II. – Е-К. – С. 526-527. В публикації має назву: “1 апр. 1705 г. получилъ слѣдующій універсаль гетмана Мазепы:”.

^а Так у тексті.

^б В публикації надруковано очевидно перекручене і явно непридатне тут за змістом – “в надѣю”.

^в В публикації надруковано – “имъ”.

^г Так у тексті.

№ 298

1705, квітня 16.

**Витяг з універсалу Івана Мазепи
про надання осавулу Ніжинського полку
Йосипу Тарасовичу (Тарасевичу)
села Хибаловки та млина в цьому ж селі**

...просиль насъ панъ Иосифъ Тарасович²⁹², асаулъ полку Нѣжинского, о надане собѣ села Хибаловки, въ полку жъ Нѣжинскомъ будучого, также и зъ двоухъ клѣтокъ Юрченковыхъ, на греблѣ в томъ же селѣ стоячихъ, войсковою частѣ розмѣровыхъ приходовъ; мы теди гетманъ, респектуючи на значніе его на томъ урядѣ асаулства полкового ронячіеся працѣ и услуги, до которыхъ и впредь его заохочуючи, надаемъ ему помененное село Хибаловку, зо всѣми до того села належными угодіями, якими колвекъ антецессоръ его, Толочко небожчикъ, асаулъ полковый нѣжинскій, владѣль, и зъ двоухъ клѣтокъ Юрченковыхъ, въ томъ же селѣ будучихъ, войсковую часть розмѣровъ до ласки войсковою, позволяючи в томъ селѣ от тяглыхъ людей и козацкихъ подсуѣдковъ всякое послушенство и повинность подданскую, а з двоухъ клѣтокъ помененнихъ войсковую часть розмѣровыхъ пожитковъ, отыбрати.

IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 16883. – Тарасевичи. – Арк. 2-2 зв. Копія, має назву “16 апр[еля] 1705 г. получил следующий гетманский универсал”.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К.. – 1996. – Т. V. – Вип I. – С. 17.

№ 299

**1705, квітня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про надання бережного мита в Києві
на відбудову приміщення Київської ратуші**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ нашимъ унѣверсалнимъ писанемъ вѣдомо чинимъ, ижъ прекладалъ намъ панъ Димитрий Полоцкий, войтъ кievский зъ всѣма тамошними майстратовими, же мѣют намѣрене ратушъ свой кievский обновити и реставровати, в чомъ просиль нашего гетманского позволения и для складнѣйшого и латвѣйшого обновления и реставрованя того своего ратуша од байдаковъ бережное з запасами и товарами, пристаючими у березѣ Днѣпра подъ Кіевомъ, отбирати послушности. Теды мы, прозбѣ ихъ пана Полоцкого з майстратовими учинилости нашей не отмовивши, позволяемъ по мислѣ своей ратушъ мененний обновити и реставровати, и на тое

одновлене и реставъроване *от* байдаковъ з вапноу и иними всякими привозними запасами и товарами пристаючими под Кіевомъ у березѣ Днѣпра, побережное *от* каждого байдака по золотому брати. А якої волѣ *нашой* вѣдаючи, всякъ з старших и менших духовного и свѣцкогo стану особѣ, абы не смѣлъ и не важился жаднимъ способомъ ему пану Полоцкому, войтови кіевскому з майстратовими, в обновленю и реставрованю ратуша своего чинити перешкоды и задавати *наименшой* трудности, сим же *нашимъ* унѣверсаломъ срокго приказуемъ.

- Данъ в Батур[инѣ], априля 25. Року 1705.

Звышьменованний гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 239. Оригінал. Печатка військова.

№ 300

1705, квітня 25. Батурин – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Лозовку і Будище

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетман и славного чина святого апостола Андрея кавалер Іоанъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого всей старшинѣ и черни, а особливе пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой, сотником полку того, а меновите сотникови мошенскому, атаманом городовому з товариством и войтови тамошнему з посполитыми людьми и всѣмъ общевойскового и посполитого чину, в полку Переясловском найдующимся обывателем, также и духовного стану особам и каждому, кому бы колвекъ о том вѣдати належало, сим оунѣверсалом *нашими* ознаймуемъ, ижъ прибивши до нас превелебній в Богу *господинъ* отецъ ігумень, Амвросій Бѣлкевич²⁹³, монастиря Мгарского Лубенского з братією, презентовал нам легкацію остатней волѣ небощика Юрія Русѣновича, ферованную обители их Мгарской на вѣчное владѣне добрь, природнимъ правом на его Русиновича спадаючих, в уездѣ Мошенском найдующихся, а именно двоохъ сель, прозиваемих Лозовка и Будища, з полями, сѣножатми, пасѣками и инними всѣми до тих сель приналежащими оугодіями, также и млина, под тим же селом Лозовкомъ на рѣчцѣ Мошинѣ²⁹⁴ найдующогося, и просиль насъ, гетмана, о подтверженіе тих небощикомъ Юріємъ Русѣновичемъ легкованих монастиреви своему Мгарскому добрь. Мы теди гетманъ и кавалеръ, видячи и узнаючи тую побожную небощика Русиновича легкацію, на писмѣ намъ презентованую, быти правдивую, и самой слушности согласуючую, поневажъ власніе свои по природномъ правѣ ему належачіе, обители помянутой, феруетъ добра, яко ствержаемъ оние в вѣчное владѣніе монастиреви Мгарскому Лубенскому, позволяючи з людей, в тих селах мешкаючихъ посполитих, всякое одбирати послушенство и всѣми до онихъ приналежащими добрами и оугодіями владѣти,

также и з млина всякіе розміровіе приходячіе пожитки на свои монастирскіи пожитки оборочати, такъ пишно и сурово сим нашим оунѣверсалом приказуемъ и грозим, аби панъ полковникъ переяславскій, старшина полковая, а найбарзѣй сотникъ мошенскій, атаманъ городовій з товариством и войтъ тамошний з посполствомъ и ниhto инший згола духовного и свѣцкогo стану преречоной обьители святой Мгарской Лубенской, в владѣню и пожиткованю леггованихъ небощиком Русѣновичом добръ, жадной найменшой не важился чинити перешкоди, трудности и перенагабання. Що все, абы при своей моци и належитой обсервациі ненарушне было заховано, пишно и срокго повтoре сим же нашим унѣверсалом приказуем и повагою оногo, з подписом власной нашoй руки и притисненем печати нашoй жѣ войсковој закрѣпляемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25. Року 1705.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “Гетмана Іоана Мазепи унѣверсалъ потвердителний на кгрунта Русѣновѣчовскіе, на том боку Днѣпра под Мошнами застаючіе, то ест села, прозиваеміе Лозовки и Будища з полями, сѣножатми, пасѣками и всѣми угодіями, и на млинъ на рѣчцѣ Мошнѣ под Лозовкомъ застаючій”.

№ 301

**1705, квітня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
київському магістрату пред’явити у військовий суд
права на міські володіння, що незаконно були
привласнені духовенством та військовими людьми**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ листомъ нашимъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, з обивателей кіевских, такъ духовного, яко и свѣцкогo стану, ижъ будучи в насъ у Батуринѣ панъ Димитрій Полоцкій, войтъ кіевскій, просиль насъ зо всѣми майстратовими, абысмо позволили имъ ревизию и розискъ в кгрунтахъ мѣскихъ до их ратуша належных, хто якъ много кгрунту их з духовних особъ и войскових людей тамошних завладѣлъ, и поселеніями своими занялъ, чи то винницями, чи якими огородами, теdy мы принявши пана войта зо всѣми майстратовими прошеніе, или слушне занесенное, позволяемъ имъ в тих кгрунтахъ мѣскихъ ревизию учинити, и много хто з духовних особъ, albo свѣцкихъ войсковихъ, кгрунту мѣского завладѣлъ, з тоей ревизии на реестръ списати, и з тимъ реестромъ и правами на тие свои кгрунта до насъ явитися, подлугъ якој ревизии и реестру о завладѣню тих кгрунтов обѣцуемъ мы судомъ войсковимъ расправити и ведлугъ слушности, якъ належатиметь за досит учинити, в якој то ревизии не мает ниhto

^a Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпись таковоъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати реиментарской”.

з духовних и свѣцкихъ особъ пану войту з майстратови[ми] быти перепною и перешкодою. Пилно варуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25 д[ня]. Року 1705.

Звишь именованный гетман и кавалер, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 62308. – Арк. 46-47. Оригінал. Печатка військова.

№ 302

*1705, квітня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення від посполитих
тяжарів мельника, що працює на полкового
полтавського писаря Олександра Чуйкевича, в млині
побудованому Чуйкевичем на річці Пслі, в Манжсаліївці*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іванъ Мазепа.

Его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского пану полковниковѣ миргородскому зо всею старшиною полковою, сотникомъ, атаманомъ и кому колвекъ о томъ вѣдати надлежит, ознаймуемъ, ижъ просиль насъ гетмана панъ Александер Чуйкевич, писар полку Полтавского, о таковой респектъ, яко его млинъ власній, в Манджелювце на рецѣ Пслі в полку Миргородскомъ будучий, ест под особливою нашею обороною, такъ абы его и мѣрочникъ, в томъ млинѣ обрѣтающийся, под туж нашу защищающую былъ принят протекцію. Мы теде, респектуючи на его пана Чуйкевича писарскіе згодніе Войску и намъ услуги, до которых и вперед его заохочуючи, давши мѣстце его прошенію, видаемъ сей нашъ оборонній унѣверсаль, которимъ, такъ настоящего в помененномъ его млинѣ пана Чуйкевичовомъ Манджелювскомъ мѣрочника, яко и вперед тамъ же мѣрочникующих и господаруючих людей, увольняемъ от всякихъ посполитих тяглостей, а особливе от подводъ, поборовъ и компанѣйкой станціи обороняемъ, о чомъ вѣдаючи, абы панъ полковникъ миргородский з старшиною тамошнею, такъ тежъ и нихто інший, его пана Чуйкевичого тепер мѣрочникующего и господаруючого чловѣка и вперед на томъ же млиновомъ дѣле будучих людей до жоднихъ звишшевираженних не потягаль тяглостей, волю в томъ нашу и указъ ненарушно ховаючи, пилно мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, априля 25. Року 1705.

Звишьменованный гетманъ, рукою власною⁶.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 58 зв.-59. Копія.

⁵ В копії помилково написано “заховуючи”.

⁶ Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано”, після підпису у колі зазначено “мѣсто печати рейментарской”.

*1705, квітня 29. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про виправлення писаря Генерального Суду
Семена Савича в Борзну для поділу майна
померлого ніжинського полковника Степана Заблі
між його синами Степаном та Семеном*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ паномъ сотникомъ полковому нѣжинскому и борзенскому и кождому, кому колвек о томъ вѣдати належить, симъ листомъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ суплековали до насъ панъ Стефанъ и панъ Семень Забѣли, просячи насъ о подѣл всѣхъ добрь по отцови ихъ, небожчику пану Стефану Забѣлѣ, полковникови нѣжинскомъ поосталих, такъ рухомих в депозитъ, и на верху будучих, яко и лежачих всѣхъ, где колвекъ якие найдуются, такъже и сель за Сеймомъ и в сотнѣ Борзенской будучих, жебы зналь кождий свое и вѣдалъ на чомъ мает жадень жити, теды мы, принявши их пановъ Забѣловъ занесенное намъ через суплѣку прошение, посилаемъ пана Семиона Савича, писара Судовъ Войскових Енералних в Борзну²⁹⁵, приказавши ему пану Семиону, абы онъ села, млини и всякие кгрунта лежачие, где колвекъ есть, такъже гроши, сръбро, клейноти, фанти и инние рухомие рѣчи, якие найдуются в дому небожчика Забѣли, отца их, зревѣдовалъ и реестровалъ по самой слушности и правдѣ, при якої то ревизии и в. милости, панове сотники, маете найдоватися и додати помочи ему, пану Семиону, в чомъ будетъ потребовати в. милостей. А панове Забѣли, що колвекъ будетъ з клейнотовъ, грошей, сръбра и инних рѣчей в их депозитѣ, мають сему посланному нашому обявити и показати.

Данъ в Батуринѣ, априля 29. Року 1705.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: Унѣверсалъ Мазепи на висланство мнѣ Симеону Савичу, писару судовъ Войскових енералних, виданный, жебы всѣ добра рухоміи и нерухоміи, оставшіи по покойному отцевѣ пановъ Забѣл Стефана и Семена зревѣдовати взглядомъ помѣркованя их межи собою.

*1705, травня 1. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Максаківського монастиря на Лазницьке озеро,
з островом та іншими належними до нього угіддями*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣр Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ унѣверсалнымъ писаніемъ кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ижъ превелебній в Богу *господи*нь отецъ Калисть Меніовскій, ігуменъ максаковскій, презентоваль намъ гетманови легкацію, то *ест* писаніе, *от* небожчика Лаврентія Касперовича, презвитера свято похвалского девицкого и капеляна, на тотъ часъ будучого, войскового, антecessоромъ его, о наданню озера, прозиваемаго Лазницкого, з островомъ, при томъ озерѣ лежачимъ, з лугомъ и сѣнними покосами до монастиря ихъ Максакковского данное, и потвержателній на оную легкацію чили о надане вишь помянутого озера з принадлежними к ѣму угудіями бывшаго нашего антecessора унѣверсаль; и просилъ на оніи нашего вновъ стверженя унѣверсалного. Мы теди гетман, видячи слушное его *господина* отца Калиста, ігумена максакковского, слушное прошеніе, и давши оному у себе мѣстце, казалисмо з канцелярії войскової видати сей нашъ оунѣверсаль, которимъ, яко тіи небожчика Лаврентія Касперовича рукоданное писаніе и бившаго антecessора нашего унѣверсаль ствержаемъ, такъ позволяемъ ему отцу игумену з братією тимъ озеромъ з островомъ и зо всѣми до оного належними угудіями, якося вышшей наменило, владѣти и пожитковати, яко власнымъ тоя Максаковской обытели добримъ. Вѣдаючи теди о сей волѣ нашой, з старшини и чернѣ абы [нихто] не смѣлъ и не важилсѣ предреченому *господину* отцу ігумену и всей братіи в владѣню и заживаню вышь помянутого озера и всѣхъ оугудій найменшей кривди и перешкоди чинити, под срокгимъ воисковимъ каранемъ и заплаченемъ на насъ гетмана выни тысячи згола. Приказуем.

Данъ в Батуричѣ, мая 1 д[ня]. Року 1705.

Звышь менованній гетманъ и кавалер, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 255. – Арк. 63 зв. – 64. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 38. Оригінал. Печатка військова.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписанно”, після підпису у колі написано “мѣсто печати реинментарской”.

*1705, травня 1. Батурин –
Наказ Івана Мазепи про заборону порушувати права
Максаківського монастиря на Лазницьке озеро*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ и кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ атамановѣ з товариствомъ и войтови зо всѣми громадними людьми села Хибаловки, в полку Нѣжинскому будучого, симъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, иж в Богу превелебній господинъ отецъ Калисть Меніовскій, ігумень монастиря Максаковского з братією заносилъ намъ гетманови черезъ присилныхъ законниковъ на вас скаргу, же ви в озеро их монастирское, от небожчика Лаврентія Касперовича, презвитера свято похвалского девицкого и капеляна на тотъ час войскового, до монастиря ихъ наданное, прозиваемое Лазницкое, неналежне самоволне впыраетеса и многіе забываемъ на ономъ езовъ и ловленемъ рыбы пакости и шкоди имъ чините. Зачимъ мы, яко тотъ оупорній и самоволній поступокъ вашъ ганимъ вамъ, такъ пилно и грозно под неотпустнимъ и непоблажнимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ, абысте болшь од сего часу самоволнимъ в помянутомъ озерѣ ловленемъ риби наименшое перешкоди и шкоди чинити не важилися. А если бы хто з межи васъ, албо и з иншихъ околичнихъ сель смѣлъ и поважился в оное озеро вездити, ези забывати и рибу ловити, такового кожного позволилисмо законникомъ максаковскимъ, заставши в озерѣ, грабыти, рибу одбирати и ези роскидати, о що все и повторе и под суровимъ каранемъ, и под винами правними вамъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 1. Року 1705.

Звышь менованній гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 8. – Арк. 63. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 36. Оригінал. Печатка військова.

^а Перед підписом зазначено “в подлинном подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати реиментарской”.

*1705, травня 30. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про надання
Новгородському монастиреві в річну оренду
горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків
в селах Спаському і Мезині*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ інтерцізнимъ унѣверсаломъ кождому, кому би колвекъ о томъ вѣдати належало, а особливе атаманамъ з товариствомъ и войтамъ сель Спаского и Мѣзина зо всѣми посполитими людми, ижъ на сей 1705 годъ отъ дня Рождества Пресвятой Богородици починаючійся, а в пришломъ 1706 мѣ, в томъ же часѣ кончитися маючій, пустилисмо висоце в Богу превелебному Господину отцу Никону, архимандритѣ новгородскому з братією в помененнихъ селахъ, ихъ же маетностяхъ, Спаскомъ и Мѣзину горѣлчаніе, тютюнніе и дегтевіе шинки, в зуполное арендовое завѣдоване за сумму сто золотихъ, якую онъ, отецъ архимандритъ з братією повиненъ при зачатю року и одобранию інтерцізи до Скарбу Войскового уйстити. Зачимъ пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, аби ни хто, такъ з козаковъ, яко и посполитыхъ людей, в помененнихъ селахъ жиючихъ, у держанемъ на поташное, шинковане горѣлку, тютюну и дегтю ему отцу архимандритѣ з братією в томъ завѣдованю аренды не важилися чинити перешкоды. Докладаемъ однакъ тое, аби волно било кождому, якъ з козаковъ, такъ и посполитыхъ людей на крестины и на весѣля любѣ викурити собѣ кадку одну и другу ю горѣлки, любѣ где купити оное гуртомъ сто, албо пятьдесятъ, кварть горѣлки, толко би не меншъ, яка купля повинна быти любѣ за вѣдомомъ отца архимандрити, любѣ отъ него випосаженого на тое человѣка и тоєю завѣдуючого арендою. А если би хто гуртомъ ста, албо пятьдесятъ кварть горѣлки купити не похотѣлъ, а схотѣлъ на меншомъ частованю перестати, теди тотъ повиненъ оное куповати в шинкахъ арендових, тилко же на такіе окказии маеть имъ продавана горѣлка правдивою квартою и дешешою цѣною. А если бы онъ самъ, отецъ архимандритъ з братією тоєю аренды держати не похотѣлъ, а запродалъ бы якому посторонному особѣ, теди и тое даемъ ему на волю. Медомъ засъ, пивомъ и брагою волно всѣмъ, якъ козакомъ, такъ и посполитимъ людямъ, шинковати, отъ яковихъ шинковъ не повиненъ ни хто ни у кого жаднихъ найменшыхъ вимагати датковъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 30, року 1705.

Звиш менованный гетманъ, рукою власною*.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 796. – Арк. 1-2. Копія.

* Наприкінці зазначено: "Арх. Черн. Каз. Пал. 1616/2504".

*1705, вересня 15. Табір під Городлом –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл дівицькому сотникові
Йосипу Шендюху відновити куплену греблю
в селі Будищі, побудувати на ній млин
та отримувати з нього усі прибутки,
з наданням йому рибного ставка
під містечком Дівицею*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорозких гетман, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іванъ Мазепа.

Пану полковникови нѣжинскому зо всею его полковою старшиною и всему старшому и меншому полку того товариству и посполству и всѣмъ, кому би колвекъ вѣдати о том надлежало, ознаймуемъ тим унѣверсалом нашим, ижъ предложил нам суплѣкою своею п. Есифъ Шендюх²⁹⁶, сотникъ дѣвицький, что купил за власніе свои гроши в сотни своей Дѣвицькой, в селѣ Будищи, в двох людей, іменно в Тицихи и у Знойка Седневского на болотѣ Уздвижѣ гребелку спаленную пустую, и хотячи на мѣстцу ономъ гребелку одновити и млинъ тамъ соорудити, просил на тоє нашего гетманского позволеня, взглядом мѣрочки розмѣру, якая би с того новопостроити мѣючогося млина его мѣла ити на потреби войсковіе, особливого нашего респекту, ми теди гетман, давши у себе мѣстце прошенію его п. сотника дѣвицького, и респектуючи на его всегдашнюю Войску Запорозкому службу, и впред до тоєи жѣ его заохочаючи, яко позволилисмо ему на помененномъ купленном урочищи Уздвижѣ старую запустѣлую отновити, якъ надлежит укрѣпити, греблю и построити на ней млин подлугъ сили води тамошней, такъ и мѣрочку войсковую, с того млина его быти мѣючую, ему жѣ для подпоможеня господарского надаем до ласки нашей войсковою, такъ тежъ по его прошенію позволяем ему п. сотникови дѣвицькому другій заняті для риби ставокъ на волной калюжи Гниляцѣ, под мѣстечком Дѣвицею²⁹⁷ застаючой, прето, аби нѣхто з старшини и чернѣ войсковою и посполитих полку Нѣжинского обивателей ему п. сотнику дѣвицькому, такъ в засипаню предречених гребел, в построенню млина, яко и в отбираню з них належитих розмѣрових и рибних жадной найменшой не важилса чинити прикрости, подступу и перепоны. Утверждаемъ повагою сего^а унѣверсала нашего, мѣты хочем и пилно всѣмъ приказуемъ и под винами варуем.

Данъ в таборѣ нашомъ под Городлом, сентября 15. Року 17[0]5.

Звишеменованній гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 769. – Арк. 81-81 зв. Копія.

^а Слово “сего” написано двічі.

^б Перед підписом зазначено “на подлинном подпис такоѣ”.

*1705, листопада 9. Табір під Замостям –
Універсал Івана Мазепи про надання
чернігівському полковникові Павлу Полуботку
командування над козацьким військом,
розміщеним на зиму в Белзькому воєводстві
та на Холмищині*

Ознаймуем, иж по указу преславного и державнейшого великого государя нашего, его царского величества, и по соизволенію королевского величества, ліокуючи мы, гетман и кавалер, рейменту нашего войско, в воеводстве Бе[л]зком и земле Хелмской на зимовіи консистенці, остановляем над оними на местцу нашом для управління всяких належацих порадков п. Павла Полуботка, полковника чернеговского, зачим мети хочем и пилно всем приказуем, абысте з оним во всяких делех военных советно зносились, всякое послушенство ему отдавали, которому далисмо моц и владзу всякую приступность не тилко легко, леч и на горле карати, а хто бы колвек з старших и менших сей воли нашей был сперечен и противен, и ему, пану полковникове чернеговскому непослушен, такого кожного, за ознайменем нам, росказуем без всякого пощаденія и поблажки належитим окривати каранем, о що все повторе пилно, пилно приказавши, их же поручаем в сохраненіе Господу Богу.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 75. Копія, має назву “1705 г., ноября 9, из лагеря под Замостьем²⁹⁹⁹”.

1706 рік

№ 309

*1706, лютого 16. Дубно –
Універсал Івана Мазепи
із закликом до шляхти Волинського воєводства
про постачання провіанту козацькому військові*

Roku tysiąc sidmsetnego szostego, mitsiāca februarii dwudziestego szóstego dnia.

Przed urzędem i actami niniejszymi grodzkimi krzemienieckimi i przedemną, Bazyliem Bieniaszewskim, namiestnikiem burgrabstwa krzemienieckiego, compareus personaliter urodzony imci pan Władysław Kamiński, dla wpisania do act niniejszych, grodzkich, krzemienieckich, extract, authentice wydany z grodu łuckiego, z wpisaniem uniwersału od jaśnie wielmożnego imć pana Mazepy, hetmana Wojsk Zaporoskich, niżej inserowany, ratione introcontentorum, per oblatam podał, tenore tali: Wypis z xiag grodzkich zamku łuckiego. Roku tysiąc sidmsetnego szostego, mitsiāca februarii szesnastego dnia, na urządzie grodzkim, w zamku jego królewskiej mości łuckim, przedemną, Adamem Antonim Niemirowskim, skarbnikiem sanockim, namiestnikiem burgrabstwa i zamku łuckiego i xiegami niniejszymi grodzkimi łuckimi, personaliter comparens urodzony imć pan Jan Berestowicz, dla zapisania do xiag niniejszych grodzkich łuckich, ten uniwersał od jaśnie wielmożnego imć pana Mazepy, hetmana Wojsk jego carskiego prześwietnego weliczeztwa Zaporoskich, świętego apostoła Andrzeja i Białego Orła kawalera, z podpisem ręki onegoż, przy pięczeci przyciśnionej, do wojewodztwa Wołyńskiego na rzecz pewną wydany, per oblatam podał, o czym ten uniwersał szerzej i djstateczniej w sobie obmawia, prosząc mnie, urzędu, o przyjęcie onego i do act wpisanie, ktorego ja, urząd, annuendo affectationi, do xiag przyjmując, czytałem, de tenore tali:

Jan Mazepa, hetman Wojsk jego carskiego prześwietnego weliczeztwa Zaporoskich, świętego apostoła Andrzeja i Białego Orła kawaler.

Jaśnie oświeconym, jaśnie wielmożnym, wielmożnym ich mość panom senatorom, dygnitarzom, urzędnikom, officialistom, possessorom, dzirżawcom, administratorom dóbr królewskich, duchownych, dziedzicznych i wszystkim in genere, cujuscunque status et praeminentiae wojewodztwa Wołyńskiego obywatelom, moim wielce mościwym panom, przy zaleceniu braterskich chęci moich, do wiadomości donoszę, że na tych dniach zaszedł mię ordynans najjaśniejszego monarchy, jego królewskiej mości Augusta Wtorego³⁰⁰, abym in hoc bellico aestu, kiedy in excisionem majestatis, praw i wolności ojczystych nieprzyjacielska potentia rabidis inhiat armis, i innemi dotychczas viscera regni, immatura dla dalszego wojsk auxiliarnych: moskiewskich, saxońskich i kozacrich konserwowania, któreby, obsistendo nieprzyjacielowi, mogli vim vi refundere et

ictus, wybrawszy z każdego domu, nemine excepto, w tym wojewodztwie Wołyńskim, według taryffy prowianty, mąki, a in defectu onych, żyta i kaszy in quam numerosissima copia, ordynował one tutejszemi podwodami, jedne in instanti, tej zimnej drogi do Brześcia Litewskiego, a drugie primo vere – woda. Ja więc, parjerując conformi nisu takowemu jego królewskiej mości ordynansowi, convenio tą innotescetią i amore patriae, który confidentiam et obedientiam populi do pana conglutinat, wszystkich waszmościów, moich wielce miłościwych panów, obowiązuje, abyście, pro integritate majestatis et conservatione boni publici, chcieli w tym supremo jego królewskiej mości mandato consentire, tak dalece, żebyin praefixo tempore te prowianty mogły być złożone, do Brzyścia Litewskiego³⁰¹ zwiezione; co, by tem snadniej effectua retur, chciejcie waszeć, moi wielce mościwi panowie, tu, do mnie, do Dubna, taryffy przysyłać, z jakichbym sie in quantitate tych prowiantów mógł miarkować. Ja zaś, chcąc waszmościom, moim wielce mościwym panom, tanta alleviare onera i onych do prędszego victualium wystarczenia facilitować, z całym wojskiem moim ustompieć do Litwy z wojewodztwa Wołyńskiego. Nie wątpię tedy bynajmniej, że waszmość, moi mości panowie, jako od początku panowania najjaśniejszego króla jego mości Augusta, pro tuitione majestatu jego, praw i wolności polskich, incorrupta fide et fervido zelo, nie tylko fortuny, lecz, co jest carius, życie i zdrowie swoje, in tot discrimina rerum, azardujecie, tak i teraz, ex debito et innato ku dobru pospolitemu ardore et amore, łatwo to exequi zechcecie, co mi jest od jego królewskiej mości injunctum, zważywszy i uważywszy to altissimo suo iudicio, że te wszystkie auxiljarne wojska, in spe rebelli in meditullio Rzeczy Pospolitej zostając, samychże waszmościów, moich wielce miłościwych panów, salvos penates et cara pignora, od tak hardego nieprzyaciela, sociatis bronią armis. Ufundujecie weszeć, moi wielce mościwi panowie, hoc suo actu in regni pectore monumentum gratitudinis, kiedy, in tanto turbidine fluctuantem majestatis jego królewskiej mości integritatem fulcire zechcecie; do czego waszeciów, moich wielce mościwych panów, generoso stimuluje calcari, a dla lepszej wiary, wagi i interessu publicznego, ten uniwersał, ręką moją podpisany i pieczęcią wojskową ztwierdzony, po grodach wojewodztwa Wołyńskiego publikować zlecam i zalecam.

Dat w Dubnie, februarii die decima quinta, anno millesimo septingentesimo sexto.

Jan Mazepa, hetman i kawaler, ręką własną^a.

Który uniwersał, per oblatam podany, za podaniem i prozbą jego mości podawającego, do xiąg niniejszych, grodzkich, huckich jest inserowany. Z których xiąg i ten wypis, pod pieczęcią grodzką hucką jest wydany. Pisany w zamku huckim. U tej oblata extractu przy pieczęci grodzkiej, correcta regentowska w te słowa: Wawrzyniec Stanisław Pepłowski, sędzia ziemski podolski, podstarości grodzki hucki m. P. Locus sigilli capitanealis. A tak ta oblata extractu, za podaniem i prozbą wyszczeczonego offerenta, a za moim urzędowym przyjęciem, jest do xiąg grodzkich krzemienieckich ingrossowana.

Наприкінці зазначено: Книга гродская, кременецкая, записовая и поточная, № 1616, годъ 1706-1707; листъ 432 на оборотѣ.

Опубликовано: Архив ЮЗР. – Ч. 3. – Т. 2. – С. 686-688. – № CCLVII.

^a Перед підписом зазначено: "U tego uniwersału podpis ręki w te słowa!".

Переклад

Іван Мазепа, гетьман Військ його царської пресвітлої величності Запорозьких, святого апостола Андрія і Білого Орла кавалер.

Найсвітлішим, ясновельможним, вельможним, їх милостям панам сенаторам, дигнітаріям, урядникам, офіціалам, посесорам, державцям, адміністраторам добр королівських, церковних, дідичних і всім загалом будь-якого стану та преміненції воеводства Волинського обивателям, моїм вельми ласкавим панам, передаючи братерські мої вітання, повідомляю, що цими днями прибув до мене ордонанс найяснішого монарха, його королівської милості Августа II, аби в цьому військовому розпалі, коли ворожа люта сила нищить збройно гідність, права і вольності Вітчизни та інші робить насильства, цієї пори, яка є важкою і для подальшого збереження допоміжних військ: московських, саксонських і козацьких, які могли б відновивши сили, стати на шляху ворога і [нанести йому] удар, зібрали з кожного дому, не минаючи нікого в цьому воеводстві Волинському, належний провіантний податок, борошно, а в нестачі такого жито і кашу, і, як в цей час найбільше багатство, аби терміново відправили їх тутешніми підводами цією зимовою дорогою, а решту на початку весни – водою. Отже, я, зважаючи на те наскільки відповідає це оголошення такому його королівської милості ордонансові і любові до Вітчизни, яке довірливий і слухняний народ до пана прихилить, всіх ваших милостей, моїх вельми милостивих панів, зобов'язую для відновлення суспільного маєстату і добра, а також за погодженням з тим найповажнішим його королівської милості дозволом, щоб у ближчі часи той провіант мали підготувати та відвезти до Берестя Литовського; щоб те краще закінчилося, зваживши, мусите, мої вельми милостиві панове, ви до мене, до Дубна, податки надіслати, з яких би же кількість тих провіантів міг розрахувати. Я також, бажаючи вашим милостям, моїм вельми милостивим панам полегшити тягар та сприяти швидшому забезпеченню і постачанню провіантом, з цілим військом моїм відступлю з воеводства Волинського до Литви. Ваші милості, мої милостиві панове, які від початку панування найяснішого короля Августа, на захист його маєстату, прав і вольностей польських, непорушною вірністю і запалом стаєте, і не тільки щастям, але й, що є найдорожчим, життям і своїм здоров'ям за цього неспокійного правління ризикуєте, так зараз із належним і природним для добра посполитого запалом і прихильністю краще робити бажаєте, не сумнівайтесь відносно того що ми є призначеними від його королівської милості, зважте та візьміть до уваги найпильніше і розважливіше те, що ті всі допоміжні війська з огляду на повстання всередині Речі Посполитої залишаються для самих же ваших милостей, моїх вельми ласкавих панів, а озброєна суспільством армія є запорукою рятунку домів і людей від такого тяжкого ворога. Глибоко зважте, мої вельми милостиві панове, цей свій вчинок, керуючись серцем [та] вдячною пам'яттю, коли в настільки неясному збуренні маєстат його королівської милості чесно підтримати побажаєте, до чого ваших милостей, моїх вельми милостивих панів, шляхту заохочуєм і надихаєм, а для кращої віри, ваги та суспільного інтересу цей універсал, підписаний моєю рукою і стверджений військовою печаткою, по містах воеводства Волинського опублікувати доручив і доручаю.

Виданий в Дубно, лютого, дня шістнадцятого, року тисяча сімсот шостого.

Іван Мазепа, гетьман і кавалер, рука власна^а.

№ 310

1706, червня 22. Батурин – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію жителя Салтикової Дівиці Григорія Кубраковського

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, кождому кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови наказному нѣжинскому з старшиною полковою, сотниковѣ Дѣвицѣ Салтиковой, атаманови городовому с товариствомъ и войтовѣ тамошному зо всѣми посполитими людми, иж п: Григорій Евстафиевичъ, прозвискомъ Кубраковской, житель Салтиковой Дѣвицѣ, чрез килка на десят лѣтъ живучи в царствующемъ градѣ Москвѣ, заехавши туда по указу нашомъ, а теперь возвратившись з Москви ку домовѣ своему на мешканіе, ку Дѣвицѣ, суплѣковал до нас, просячи себѣ нашего респекту и оборони, теди ми, мѣючи на его Григорія для слушних причин *наш респект*, беремо его Григорія в нашу гетманскую оборону, приказавши видати ему сей *наш унѣверсаль*, чрез которий увольняемъ его Григорія, такъ *от* военныхъ войсковихъ походов, яко и *от* посполитихъ тяглихъ людей повинностей и иныхъ всякихъ належитостей, позволяючи ему спокойне жити, не узнаючи жаднихъ ни *од* кого долегливостей и наприкрення, вѣдая теди о таковой волѣ нашей, аби якъ панъ полковникъ нѣжинский з старшиною полковою, такъ сотникъ Дѣвицѣ Салтиковой з своими урядниками и нѣхто инший з войсковихъ и посполитихъ тамошнихъ дѣвицкихъ людей не смѣлъ и не важился ему п. Григорію в спокойномъ его мешканню чинити *найменшую* долегливост и обтяженіе, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, іюня 22. Року 1706.

Звишменованій гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 769. – Арк. 46. Копія.

^а Перед підписом зазначено: “В того універсала підпис руки такими словами”.

^б Перед підписом зазначено “А в подленомъ тако подписанно”, після підпису у колі написано “М. П.”.

*1706, липня 23. Батурич –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Лубенського Мгарського монастиря
на села Лозовок і Будища
та про надання рибних озер*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войскъ Запорозскихъ гетманъ и славного чину святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазеппа.

Пану полковниковѣ переясловскому, старшинѣ полковой, п. сотниковѣ мошенскому з тамошнимъ урядомъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсалнымъ писаниємъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ яко в прошломъ 1705 году надалисмо и унѣверсаломъ нашимъ потвердили монастиреви Мгарскому села Русяновичевскіе, прозиваеміи Лозовокъ и Будища, на той сторонѣ Днепра в полку Переясловскомъ в сотнѣ Мошенской найдуючіеся, зо всѣми угодіями до онихъ належачими, опроч ловль рибнихъ, такъ тепер и ловлѣ оніе рибніи небожчиковскіе Русяновскіе жъ, дванадцят озер уступнихъ днѣпровихъ, той же святой обители Мгарской къ вишь помянутимъ селамъ приворочаемъ, позволяючи обители оной превелебному в Богу господину отцу игумену настоящому и впрод будучимъ по немъ сукцесоромъ з братією, якъ селами тими, такъ и озерами оними владѣти и всякими з нихъ приходячіе користи отбирати и пожитковати, вѣдаючи теды о сей виразной волѣ нашой, такъ самъ панъ полковникъ переясловский, яко и кождий з старшини и чернѣ и всѣхъ обще полчанъ тамошнихъ, особливе п. сотникъ мошенскій, абы не важился имъ законникомъ мгарскимъ в завѣдованню тих озер и ловленню рыбы в оныхъ найменшой кривди, перепони и трудности чинити, пилно грозимъ, срокто варуемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуричѣ, 23 іюля, 1706 году.

Звишьменованній гетманъ и кавалер, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. – Спр. 127. – Арк. 1 д – 1 д зв. Копія, має назву “Унѣверсаль гетмана Івана Мазепи, наданній на села Лозовокъ и Будище, на той сторонѣ Днѣпра, и на дванадцят озѣръ рибнихъ”.

Там само. – Арк. 241 зв. Копія з датою 23 червня 1706 року.

^а Наприкінці у колі зазначено “мѣсто печати рейментарской”.

**1706, жовтня 15. Київ-Печерський –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Києво-Печерської Лаври на Ленкевичівські
та Підгорські ґрунти, на село Рубежівку
та на слободу Михайлівку**

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетман и славного чина святого апостола Андрея кавалѣръ, [Бѣлого] Орла кавалѣръ Иван Мазепа.

Всемъ вобецъ и кождому зособна, кому бы колвекъ тепер и в потомные часы з власти духовной и мирской о томъ вѣдати належало, а особливо пану полковникове кievському [з] старшиною полковою, тамъ же пану войту кievському со всем маестратом сим уневерсалным писаніем нашим ознаймуемъ, иж презентовал нам ясно в Богу превелебный его милость господинъ отецъ Іоасаф Кроковскій, архимандритъ святыя Печерскіе Лавры з братією екстрактъ з книгъ миских ратуша кievского, запис вечисто[й] купли добръ Ленкевичевых и Подгорских, по сей сторони Днепра знайдуючихся, до обители их свято[й] належачих, а именно села Рубежовки и слоботки, прозываемою Михаловки, положеніем над речкою обрѣтаючи[х]ся, активованого под час рочков судовых гродцких, року и дня в том же екстракти спецификованного, отправованых, а просиль нашего гетманского на тые добра срокойнейшого оных в потомные часы владенія уневерсалного подтврждения, мы прето гетман, і во всем миючи особливую нашу ко святои чудотворной обители Кієво Печерской, яко ко первѣйшей и знаменитшей в манархи[и] всеросійской Лавры инклинацію о которой добръ целости и ненарушеной твердости всегда от початку панованя нашего печаловитое имѣемъ старане, казалисмо по прошенію его милости выдати ис канцеляріе войскової сей нашъ уневерсаль, которого повагою яко, ствержаем предреченное село Рубежевку и слободку, именуемую Михаловку, векуистую, Лавры святой Кієвской Печерской поссесью, даючи зуполною моць і владу, ясно [в] Богу превелебному господину его милости отцу Іоасафу Кроковскому, тоеж святой Лавры архимандриту и всей [в]о Христе братіе теми добрами, якъ хотя диспонувати, владети, от людей то оних послушенство и повинности подданскіе отбирати, так варуем пилно, сурово грозим и приказуем, абы пан полковникъ кievскій [з] старшиною полковою, такъ же пан войтъ кievскій з майстратом и ни хто згола з началных и подначалных стану духовного и свитского особ не важилися до тых добръ интересоватися, притенсій, яко и вступу до оных, яко вечисто купленого обители святой доставится, миты, людем тамошнимъ кривды и долегливости наносити и жадной перешкоды и владенію оными ясно в Богу превелебному его милости отцу архимандрите теперешнем, сукцесором по нем мѣючим быти, все[й] [в]о Христе братіи не смел наносити, люде зас такъ в селѣ в Рубежевце, яко и в слободце Михайловцы мешканія свои менючи[е], повинны будуть во всемъ обители свято Печерской подданство

отправляют и во всяких нуждах своих до той же обители рекурсь миты, такая наша воля, у семь уневерсалѣ выраженная, абы тепер и в потомные часы в належитой твердости и ни в чемь, не в чемь ненарушенной целости заступала, повторе и подесеате пилно приказуемь, варуемь и грозим сим же нашимь уневерсалом, который с подписомь руки нашей власной гетманской и притиснѣнемь печати войсковою закрепляем.

Выдан ис канцеляріе войсковою, в Кіеве Печерском, октоврія 15, року 1706. Звышъ минованный гетман, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. 217. – Арк. 293-295. Копія, має назву “Копія уневерсалу гетманского, данная на добра, купленые Ленкевечевскіе и Подгорскіе, то есть на село Рубежевку и слоботку Михаловку, в року 1706, октоврія 15”.

№ 313

1706, жовтня 15. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Будацькі, Бирковецькі, Летинські та Сирецькі землі

Пресвѣтлѣйшаго і державнѣйшаго великаго государя, его царского величества Войска Запорожского гетман, славного чина святаго апостола Андрѣя і Бѣлого Орла кавалер Іоань Мазепа.

Всімь вобець и каждому засобна, а іменовите пану полковниковѣ киевскому, старшине полковой, п: войту киевскому з майстратом і всякой кондиції і годности людемь з власти духовной і мирской, кому бы колвек тепер и у потомные часы о томь вѣдати належит, сим нашим уневерсалным писаніем ознаймуемь, ижъ презентовал нам ясно в Бозе превелебный господинь, его милость, отець Іоасаф Кроковскій, архимандрить святые великіе чудотворные Лавры Кієво Печерскіе з братією святобливою ле[к]гацію блаженные и вечно достойные памяти благороднаго князя Галицкого, Кієвского, Владимирского, Луцкого и іных руских земель обладателя Рамана³⁰² и жены его благочестивой княгини Анастасіи данною³⁰³ на добра обители их святой служашей, а имянно на землю Будацкую, Бирковскую, Летинскую и Сирецкую з людми и со всеми тых землею нале[жа]чими добрами и угодіями и просил насъ, гетмана, абы тоя побожная ле[к]гація для лепшей потомныя часы крепости нашим была ствержена уневерсалом. Мы прето гетман и кавалер, яко жадной по надання нашего прилѣжное всегда о розширеніе хвали Божій и благолѣпіе церквей имѣемь попечение, такъже аби добра и старинные наданя обители святых, а особливо Кієво Печерской Лавры при неподвижимой и ни в чемь ненарушенной твердости и целости своей zostавили, пилного придаем стараніе, такъ и сему слушному

^а Наприкінці зазначено: “у подлинной крепости печат одна”, “с оной крѣпости от записки пошлин шесть алтын, четыре денги взято, принялъ Василей Митрофанов”.

ясно [в] Богу превелебному *господину*, его милости *отца* архимандрита кієво печерского з братією прошенію давши у себѣ месце, казалис мы выдати ис канцелярії войскової сей нашъ уневерсаль, которымъ, яко ствержаемъ помянутую святобливою ле[к]гацію благоверного князя, такъ позволяемъ ясно [в] Богу превелебному, его милости *отцу* архимандриту з братією и по немъ будучимъ архимандритомъ выраженными у оной землямъ и людми, на техъ земляхъ оседлыми, такъ же млинами, грунтами и всякими до техъ добръ здавна и теперъ належачими угодіями владѣти, а [з] люде[й] послушенство и повинности подданскіе отбирати, з млиновъ розмеровые пожитки и всякіе с техъ добръ приходячіе корысти общей обители святой Кієво Печерской и ползы употребляти. Зачимъ пишно приказуемъ, упоминаемъ и жестоко грозимъ и сурово варуемъ, абы пан полковникъ кієвскій з старшиною полковою, такъ тежъ пан войтъ кієвскій зо всемъ моестратомъ и ни хто инше з старшихъ и меншихъ власти духовной и свецкихъ особъ в тихомірномъ и безперешкодномъ техъ добръ заживаню и во о[т]бираниі з оныхъ всякихъ пожитковъ, ему ясно [в] Богу превелебному, *отцу* архимандриту кієво печерскому, сукцессоромъ его и всей [в]о Христе братіи тои святой Лавры Печерской жадного наменшого не смилъ и згола не важилься бы чинити пренагабаня^а кривдъ и долегливостей до людей, на техъ земляхъ оседлость меючихъ, интересоватися, якимъ колвекъ способомъ оныхъ утесняти и обижати, люди зась, мѣючи поселеніе на техъ земляхъ повинны будуть чинитъ за досытъ своей подданной должности и никого иншого слухати и во всякихъ своихъ потребахъ и нуждахъ, кромѣ самого ясно в Богу превелебного его милости *господина отца* архимандриты кієвопечерского, такая наша воля в сему уневерсали выражена, абы потомъ и в потомные часы при своей моци, обсерваціи и повазіи зоставала и ни в чимъ ни *от* кого не нарушена и нимало повреждена не была. Повторе, подесеяте и постократне симъ нашимъ уневерсаломъ пишно приказуемъ, упоминаемъ и жестоко грозимъ, на которомъ для лучшей певности и твердости при подписи власной нашей гетманской руки и печатъ нашу войсковую звыкло приложити.

Данъ в канцелярії войскової, в Кієво Печерскомъ, октоврїа 15. Року 1706.
Звышьъ менованный гетманъ, рукою власною^б.

Нижче написано: У тоей крепости печатъ одна. С оной крѣпости *от* записки пошлинъ шестнатцать алтынъ четыре денги взято, принялъ Василей Митрофановъ.

ІР НБУВ – Ф. 160. – КДА. – Спр. II 217. – Арк. 290 зв. – 292 зв. Копія, має назву “Копія уневерсалу гетманского, виданное на землю Забудецкую и Сирецкую, Бирковскую, Мытицкую, в року 1706, октября 15 дня”.

^а У тексті написано “вренагабаня”.

^б Перед підписом зазначено “у подлинной пишеть”.

№ 314

*1706, жовтня 15. Київ –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
канівського дозорці Петра Гриневича
на куплені ним ґрунти в селі В'юнищах*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорозжскихъ гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалѣръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови переясловскому, старшинѣ полковой, сотником, атамани курѣнной и всему старшому и меншому товариству, войтам, бурмистрамъ, мѣщанамъ и всѣмъ посполитим того полку людямъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ унѣверсалнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ презентоваль намъ гетманови панъ Петро Гриневичъ, дозорца добръ наших каневскихъ, купчий записъ от майстрату переясловского на покуплене кґрунтовъ в селѣ Вюнищахъ, в уезде Переясловском же будучомъ, лежачихъ, в томъ записѣ купчомъ именованыхъ, и просыль на оный потвержателного унѣверсалу нашего. Мы теды гетманъ, давши тому его пана Гриневича прошенію, якъ слушному, у себе мѣстце, велѣлисмо з канцеляріи войскової выдати сей нашъ унѣверсаль, которимъ яко тотъ купчий записъ ствержаемъ, такъ и позволяемъ подлугъ оного тими покуплеными кґрунтами владѣти и пожитковати. Вѣдаючи прето о сей волѣ нашой, кождий з старшини и чернѣ, абы не смѣль и не важился ему пану Гриневичу в владѣню оными кґрунтами найменшой чинити перешкоды, пилно мѣти хочем и грозно приказуемъ.

Данъ в Києвѣ, октоврія 15. Року 1706.

Звишь менованный гетман и кавалер, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 272. – Арк. 31. Оригінал. Печатка військова.

№ 315

*1706, жовтня 17. Київ –
Універсал Івана Мазепи про звільнення
Київського Микільського Пустинного монастиря
від орендної плати за горілчані шинки
в монастирських селах Дівички і Ковалин*

Пресвѣтлѣйшого і державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорозжскихъ гетман, славного чина святого апостола Андрея і Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови переяславскому, сотникови полковому, атаманови городовому и войтови тамошнему зо всѣми майстратовыми и кождому, кому

колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ унѣверсалнымъ писаньемъ ознаймуемъ, ижъ мы гетманъ, мѣючи особливии нашъ респектъ на святую обитель монастыра Николского Пустынного, уволняемъ села, именно Дѣвички и Ковалѣнъ, до помянутого монастыра Свято Николского Пустынно Киевского належачіе, от оплачуванья раты арендовой. Зачимъ, абы такъ самъ панъ полковникъ, яко и всѣ урядовые полку Переясловского, вѣдаючи о таковой нашей волѣ, не смѣли и не важилися, въ держаню тоеи аренды чинити перешкоды и доправлятися ратно и за оныя села сумми, которыи позволилисмо поменному монастыревѣ, яко хотя ку своему пожиткови общому диспонувати, пилно мѣти хочемъ, и повагою сего нашего унѣверсалу приказуемъ.

Данъ в Киевѣ, октоврѣя 17, року 1706.

Звышъ менованый гетман и кавалер, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 96, 93 зв. Копія, має назву “унѣверсалъ ясне велможного п. гетмана, даный на Дѣвички и Ковалин, уволняючи от даванья раты горѣлчаной до полку Переясловского, року 1706, октовр: 17 дня в Києви дата”.

№ 316

1706, жовтня 20. Київ – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування київського цеху музик міській владі Києва

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войска Запорозкого гетманъ и славного чина святого апостола Андрея кавалеръ Иоаннъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого кievскому зо всею старшиною полковою, пану сотникови кievскому и всему старшому и меншому в том полку товариству и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ унѣверсалнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ тое. Поневажъ здавну цехъ музикъ игралной под властю пп: майстратовыхъ кievскихъ найдовался, во всемъ ихъ слушалъ и всякіи обиклии подачки до ратуша уйщаль, а тепер лѣтъ тому под десятокъ, з под власти ихъ ухилившись, пригорнулися, чили поддалися самоволне, под власть войсковую, в завѣдоване пп. сотника и атамана тамошнихъ, найбарзѣй для того жебы належных до ратуша не уищати повинностей и для немѣрного отигранья веселя, албо крестинь, взятку, яких перед тимъ не бывало. Теды ми по прежнему тотъ музицкий цехъ въ владѣніе имъ пп. майстратовимъ приворочаемъ и позволяемъ имъ имѣти всѣхъ музикъ в своемъ завѣдованю, и постерѣгати над людми от веселовъ и крестинь, жебы лишнихъ избыточных не вимагано датковъ, но по давнему обикновенію, смотря по людях, платежъ брали. Вѣдаючи теды о сей виразной волѣ нашей з старшини и чернѣ, особливе панъ полковник кievский з старшиною своею и пп. сотникъ и атаманъ тамошний, абы

^а Наприкінці у колі написано “мѣстце печати войскової”.

не смѣли и не важилися имъ пп. майстратовимъ в завѣдованно и владѣню тимъ цехомъ и замишляню музиками найменшое перешкоды и перепоны затѣвати, пилно варуемъ и грозно упоминаемъ.

Данъ в Кіевѣ, октоврія 20. Року 1706.

Звишь менованний гетман и кавалер, рукою власною.

На звороті пізніше приписано: унѣверьсаль на музики. Року 1704.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 237. Оригінал. Печатка військова.

№ 317

1706, листопада 6. Батурин – Універсал Івана Мазени про підтвердження прав міста Почепна на село Старий Почеп

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорозскаго гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея кавалѣрь Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ на сей часъ наказному, а впредь совершенному стародубовскому, старшинѣ полковои, сотникамъ, атаманамъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдаты належить, а особливе пану Андрею Лизогубу, ознаймуемъ, ижъ респектуючи мы на уставичные презъ наезди и переезди началних и рядовыхъ ратнихъ великороссийскихъ его царскаго пресвѣтлаго величества, яко и нашего реименту войсковыхъ людей, тяжести и несносные долегливости городу Почепу дѣючіеся, а згола нѣоткуль ратушовѣ онаго потягати помочи и поратовання, бо якіе до него належали села тие всѣ за власти славной памяти небожчика пана Миклашевского, полковника стародубовского, одошли за державцовѣ, навѣтъ лѣдво неосталное село, зовемое Старш Почепъ, [з] дани [и] станціями за^а уставичною его прозбою зятеви его пану Андрею Лизогубу достались в завладовинне, чрезъ що тамошние обыватели почеповскіе умалились и досталного пришли знищеня, приворочаемъ, по прежнему до ратуша почеповскаго реченное село Старш Почепъ стверждаемъ, позволяючи съ него всякіе послушенства и повинности отбирати, зичачи рементарско, аби почеповскіе жители на своихъ одержались осѣдлостяхъ и свои недостатки привели до полности, а универсаль от насъ пред симъ данный пану Андрѣю Лизогубу мощо сего нашего универсалу за симъ касуемъ и анигулюемъ, приказуючи абы онъ панъ Лизогубъ села того Старого Почепна, без жадно[и] спреки уступивши, всѣ свои набытки господарские зъ него спродаль, вѣдаючи прето о такой воли нашеи, абы никто з старших и менших до помянутаго села жаднихъ способъ не належалъ и не интересовался, пилно варуемъ.

Данъ въ Батуринѣ, ноеврѣя 6 дня, року 17[0]6.

Вышеименованнѣй гетманъ и кавалеръ, рукою власною^б.

^а В тексті написано “и”.

^б Перед підписом зазначено “въ подлинномъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Наприкінці зазначено: Таковъ подлиннѣи унѣверсаль къ от^а великаго его высокогородного коллежскому совѣтнику Григорию Николаевичу, господину Теплову, мною принятъ, а на сеи точной копии подписуюсь, июня 15 дня 1757 году, управитель почеповский Павелъ Лобысевичъ.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 64339. – Арк. 6 зв.-7. Копія.

№ 318

*1706, листопада 7. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
на маєтності вдові генерального обозного
Василя Дуніна-Борковського Марії
та її синам Михайлові і Андрію*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великаго государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ и славнаго чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣй старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а меновите его царского пресвѣтлого величества Запорожского *ж* полковниковѣ чернѣговскому пану Павлу Полуботкови и сукцессорамъ его и старшинѣ полковой, сотникомъ, особливе белоускому, стуленскому, городницкому, понорницкому и седневскому, атаманомъ и войтамъ тыхъ сотенъ зъ всѣми обивателми и всѣ *ж* обще, кому бы колвекъ теперъ и в потомніе часи зъ войсковихъ и посполитихъ полку Чернѣговского обивателей, также зъ власти духовной, о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсалнымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ мы, гетманъ и кавалеръ, поглядаючи на значніе радѣтелніе и вѣрніе его царскому пресвѣтлому величеству в Войску Запорожскомъ роненіе заслуги небожчика славной памяти пана Василія Дунѣна Борковского, обозного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского енералного, которій, якъ зъ молодихъ своихъ лѣтъ, такъ барзѣй найнаменитихъ урядахъ, первей полковнитства чернѣговского, а потомъ обозництва войскового енералного, на которомъ и животъ свой скончилъ, и его жъ царского величества наяснѣйшому маестатови вѣрно зичливе и к намъ гетманови ни в чомъ не шедливе в услугахъ своихъ войсковихъ оказався, працюете и *отважне* оніи справуючи, малжонку его, во вдовствѣ позосталуоу, панею Марію Василіевую Борковскую с потомками панами Михайломъ и Андреемъ Дунѣнами Борковскими в незабвенномъ особливомъ нашомъ респектѣ содержимъ; а мѣючи надѣю, что тіе потомкове, послѣдуючи стопами небожчика славной памяти родича своего, и сами, достигши совершенного возраста и дозрѣлого ума, похотятъ и будутъ в Войску Запорожскомъ служити, для всѣхъ тихъ причинъ заховуемъ в ненарушной цѣлости теперъ и в потомніе часи при оной же овдовѣлой панеи Маріи Василіевой Борковской, обозной енералной, и при потомкахъ еи панахъ

^а Так у тексті.

Михайлу и Андрею Дунѣнахъ Борковскихъ позосталіе небожчиковскіе добра, висоцєповажними монаршими грамотами, такъже антецессоровъ нашихъ, прежде бывшихъ валечнихъ гетмановъ, и нашими гетманскими жъ унѣверсалами и інними правними мунѣментами ствержденніе, такъ за значніе его і вѣрніе в Войску Запорожскомъ услуги, наданніе, яко купленіе и займаніе працею и стараніемъ его небожчиковскимъ, положенем в рожнихъ полку Чернѣговского найдуючихся сотняхъ, якіе в семь же унѣверсалѣ именно специфікують такъ: близко города Чернѣгова село Бобровица з Яцевомъ, з фолварками и займищами, и сѣножатми чотирма, меновите: Плоское, за Прурвою, за Жердкою и в Катерининому Рогу, и с всякими угодіями, до Бобровици и до Яцева належачими. В сотнѣ Белоуской село Брусиловъ з Перекопомъ и з тамошними сѣножатми, з перевозомъ на рецѣ Сновѣ, з станомъ полову рибного, з озерами, з займищами луговими, з полемъ, пахотнимъ и з всякими угодіями; в сотнѣ Стуленской: село Борковка з сѣножатми, з полемъ и займищами и всякими угодіями, где и дворъ построенній найдуеться; село Лиственъ з дворами, з полемъ, з сѣножатми, з лѣсами, з пущею занятою, з бортнимъ деревомъ до того села належачими и вшелякими угодіями. В сотнѣ Городницкой при дворѣ Лиственскомъ на рѣчцѣ Рудцѣ часть войсковая, наданная в млинѣ Рамшиномъ, в которомъ два каменѣ и ступи. Еще вижеи на той же рѣчцѣ, власнимъ коштомъ и працею уфундованная, гребля засипанная, на которой два каменѣ и ступи и при томъ сѣножать найдуеться. В сотнѣ Понорницкой^а: село Тупичевъ з полями, з дворомъ Шийковичимъ купленимъ, и з всякими угодіями; рудня з слободкою, з млиномъ о двохъ каменяхъ, з ступами, власнимъ коштомъ з фундаменту построенімъ на рецѣ Смячи и сѣножаткою на болотѣ. Млинъ на тойже Смячи, нижеи руднѣ, власнимъ коштомъ з фундаменту построеній, з двома каменями и ступами. Еще нижеи, на тойже рецѣ Смячи, в млинѣ Лопатинскомъ, часть войсковая наданная, в которомъ два каменѣ и ступи. В сотнѣ Понорницкой: село Ховми з всѣми угодіями, з полемъ, сѣножатми, отчиною, тамъже и дворъ купленній, и построеній з виницею, и слободка, прозиваемая Камка. Млинъ на рецѣ Убедѣ, прозиваемій Рудня, власнимъ коштомъ з фундаменту построеній, в которомъ два каменѣ и ступи. Гребля на рецѣ Кистрѣ³⁰⁴, власнимъ коштомъ з фундаменту засипанная, на которой два каменѣ и ступи, в селѣ Авдѣевцѣ; дворъ власній з будинковимъ строеніемъ, з полями и сѣножатми купленими. На рецѣ Сновѣ, на греблѣ Седневской, осѣмъ каменей купленнихъ, а два каменѣ за фундушомъ нашимъ, коштомъ власнимъ новифундованніе, при якихъ млинахъ купленіе сѣножати, гаи, которіе з полемъ пахотнимъ знайдуються. Млинъ под Чернѣговомъ, на рѣчцѣ Стрижнѣ, власнимъ коштомъ з фундаменту занятій, и построеній, з дворомъ, гаями и з сѣножатю, на болотѣ лежачою. В млынѣ вешняку Семеновскомъ, стоячомъ межи Муравейкою Баклановою и Будою, часть войсковая наданная, которіе то всѣ общеименованніе по милости монаршой и з особливого войскового респекту наданніе, такъже куплею набытые, и займаніе добра, яко подаемъ в полномощную посессію, зуполную мощъ,

^а За текстом помилково вдруге написано “Городницкой”, проте очевидно, що йдеться про Понорницьку сотню, в інскрипції після городницького сотника згадано саме про понорницького, і далі про седнівського, між тим у переліку маєностей в сотнях, двічі згадано про Городницьку сотню (вдруге замість Понорницької) і далі про Седнівську.

владзу и заживане пререченной пані Маріи Васи́ліево́й Борковско́й, обозной енералной и потомкамъ ей, паномъ Михаилу и Андрею Дунѣнамъ Борковскимъ, позволяючи *от* людей послушенство и звикліе повинности подданскіе, а з млиновъ розмѣровіе приходи и всякіе з тѣхъ добръ пожитки и користи *от*бирати и оніе ку удоволствованію своихъ потребъ, якъ хотя оборочати, такъ пилно упоминаемъ, приказуемъ и грозно варуемъ, абы панъ полковникъ чернѣговскій теперешный, і сукцессорове его, такъ же старшина полковая, сотники и ни хто згола з старшихъ и меншихъ, войскового и посполитого чину в полку Чернѣговскомъ найдуючихся обивателей, особливе з особъ стану духовного, не смѣлъ до тихъ добръ интересовати, неслухного якого вступу и претенсіи мѣти, людей тамошнихъ чимъ нибудь обѣжати и жадной згола оной паней обозной енералной и потомкамъ ей в тихомирномъ и безперешкодномъ владѣнню кривди, долегливости и перенагабання наносити. Войти зась, в онѣхъ нижеименованныхъ маетностехъ znajdującychся, з всѣми громадними людми (кромѣ козаковъ, которіи при своихъ войсковыхъ волностехъ всегда мѣють ненарушне зоставати) повинни будуть чинити задоситъ подданской своей должности, во всемъ оной паней обозной енералной и потомковъ ей, пановъ Борковскихъ, служити належитіе повинности уищаючи. А тутъ же особливе ствержаемъ и заховуемъ при паней Борковской и при потомкахъ ей млинъ ниже двора Лиственского, на рѣчцѣ Рудцѣ³⁰⁵, о двохъ каменяхъ и ступном колѣ znajdującychся: до которого панове Войцеховичи жадною мѣрою не повинны интересоватися и ей панюю Борковскую теперь, албо впредь потомковъ ей турбовати. Поневажъ тотъ млинъ небожчикъ панъ Борковскій, обозній енералный, остатней волѣ своей тестаментомъ малжонце и потомкамъ своимъ ствердилъ, докладаючи в томъ же тестаментѣ: что за тую греблю и млинъ иншое мѣстце, сему в пожиткахъ ровное, *от*цеви ихъ небожчику пану Богдану Войцеховичу³⁰⁶, сотниковѣ седнецкому, замѣною на рецѣ Смячи далъ і кошти всѣ к утрати, якіе небожикъ отецъ ихъ на засипане греблѣ и построене млина виложилъ, *от* мала до велика поворочалъ, яко о томъ и намъ гетманови одъ особъ певнихъ, значнихъ и вѣри годнихъ, явни суть доводи. Таковая наша воля абы теперь и в потомніе часи при своей моци и крѣпости нѣ в чомъ ненарушне зоставала, повторе и подесеятъ пилно, грозно и сурово всякого упоминаемъ, варуемъ и приказуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, которій для лѣпшой поваги и твердости, при подписѣ власной нашей руки гетманской, печатю нашою жъ войсковою велѣлисмо закрѣпити.

Данъ з канцелярії войскової в Батуринѣ, ноеврія 7. Року 1707^а.

Звишь менованный гетманъ і кавалеръ, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19862. Арк. 24-27. Копія.

^а Рік в копії, очевидно, помилковий, тому що в цей час Мазепа знаходився в Києві, з огляду на те, що в інтитуляції гетьмана він названий кавалером Білого Орла, а в інскрипції міститься звернення до чернігівського полковника Павла Полуботка, універсал не міг бути виданий раніше 1705 р., не міг він бути виданий, тим більше в Батурині, і в 1708 р., до того ж мав би тоді зовсім інший титул гетьмана, з двох же можливих років видання – 1705 і 1706, імовірнішим є останній, оскільки універсал перегукується з універсалом виданим Борковскій 21. 11. 1706.

^б У колі зазначено: "мѣсто печати реиментарской".

*1706, листопада 17. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про заходи щодо допомоги
Чернігову у відновленні міського господарства,
яке прийшло в занепад через постійні витрати
на утримання царських урядовців і російських військових*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ, славного чину святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ чернѣговскому зо всею старшиною полковою, а особливе всякимъ духовнымъ и свѣцкимъ державцомъ, в полку Чернѣговскомъ маестности мѣючимъ, и кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ прекладаєть намъ цѣлый майстратъ чернѣговскій зо всѣми тамошными жителями, что под часъ монаршой его царского пресвѣтлого величества в Чернѣговѣ битности, сиятелнѣйшаго тежъ князя его милости Александра Даниловича Меншикова³⁰⁷ и иннихъ его жъ царского величества министровъ и офицеровъ, такъже и в иншие многие *от* людей великоросійскихъ частокротне переизжающихъ наизди, для належитого тимъ значнимъ оказиямъ в выстатчення слухныхъ доволствъ отбування, такъ великую мѣють з города своего выдачу, же не тилко вся сумма ратушная на тие росходи истощилася, лечъ надто еще для довольствованя тихъ же потребъ публычныхъ на осмь тысячей золотихъ у людей запозичилися, в якихъ своихъ долегливостехъ просили нашего респекту и разсмотрения. Мы прето и сами знаючи добре и явственно выдачи, же мусѣли оны майстратъ чернѣговскій зо всѣми тамошными до него прилеглыми обывателямы на прыняте такъ поважних и многих в городѣ своемъ гостей не меншую понести трудность у беля^а и виложенея, пилно симъ унѣверсаломъ нашимъ приказуемъ і непремѣнно мѣти хочемъ, а жебы такъ для далшой майстрату чернѣговскому в отправованю подаваемыхъ наизднихъ оказий помочи, яко и для виплаченя пожиченой на ратушъ осмотисячной сумми всѣ обще духовные и свѣцкие державци, в полку Чернѣговскомъ маестности мѣючи, бы на мнѣй не перечалися и подданныхъ своихъ не заступали *от* зложена подачи таковой, якую панъ полковникъ чернѣговскій з совѣту и согласия тихъ же державцовъ уважить и постановить уйстчати, поборцы засъ тоей выбираемой з подданныхъ, под державцами будучихъ, подачки, скилко оной зберется и що *от* кого возметься, повинни все тое, в реестрѣ записанное, мѣти для донесеня и видома намъ о томъ часу своего, таковой волѣ и указови нашому абы задоситъ чинилося, повторе повагою сего унѣверсалу нашего рейментарского приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 17 ноевр[ия], 1706.

Звышменованій гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54497 (14). – Арк. 96-96 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2330. – Арк. 39-39 зв. Копія з датою 14. 11. 1706.

^а Так у тексті, очевидно в оригіналі було “дабелях”.

^б Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпис таков”, після підпису написано “в подлѣнном унѣверсалѣ войсковая печат”.

*1706, листопада 26. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про надання допомоги Веркїївською сотнею
та селами Куликівкою, Авдієвкою, Будищами
і Дурнями містечку Салтиковій Дівиці,
розореному переходами царських військ,
із звільненням міської старшини
від сплати 100 золотих та заборонаю
залишати в містечку на зимівлю полкове стадо*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ, славнаго чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іванъ Мазепа.

Пану полковникови наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманом и всему старшому і меншому того полку товариству, а особливе сотникови веркиевскому з товариствомъ, атаманови городовому и войтови тамошнему з посполствомъ и каждому, кому колвекъ о том вѣдати надлежить, симъ нашимъ унѣверсалним писаніемъ ознаймуемъ, ижъ мы гетманъ, мѣючи особливий нашъ взгляд на мѣстечко Салтиковую Дѣвицю, которое для килкокротних много чиненних монаршихъ войскъ великороссійских [г]рун[г]ом и водою прошлаго лѣта переходов до крайнего уже пришло такъ далеце разоренія, руини и знищенія, что болшъ цѣле не здолѣеть, а ни подводами для наиздов вистатчити, а ни прочаи, якая там постановлена, отбувати (яко з жалосной суплѣки от сотника Салтиковой же Дѣвици и всей тамошной старшини нам поданной учинилося извѣстно), придаемъ в помощь до помянутой сотнѣ Салтиковой Дѣвици сотню Веркѣвскую и села Куликовку, Овдѣвку, Будище и Дурни, которая сотня и села помянутіе без жадной спреки мѣють в одбуванію под час наиздов подвожд в одправованію почти и въ удоволствованію всякихъ росходовъ, якіе под часъ тихже наездовъ звикли одправоватися, належитое помоществованіе и вспоможеніе чинити; тутже и тое ознаймуемъ, же респектомъ тихже шкод, утратъ и остатнего разоренія, якое тотъ городокъ черезъ цѣлое прошлое лѣто непрестанно от переходячихъ великороссійскихъ войскъ узнавалъ и ныне узнавати не перестаетъ, увольняемъ от роковой стаціи, которой старшина мененая Салтиковой Дѣвицѣ в годъ обикла давати паней Обидовской, полковниковой нѣжинской по сто золотихъ, чому и панѣ Обидовская непрепонно мѣеть согласовати и не доправоватися з мененаго мѣстечка тоей обиклой на сей часъ стацѣйной повинности. Же [с]часъ всѣ тие сѣна, якіе оны дѣвичане для общихъ мѣскихъ росходовъ были приуготовали верблюдами и конми монаршими въ многомъ числѣ будучими, потравлено, теде и стаду полковому, которое звикло в томъ мѣстечку Салтиковой Дѣвици на зимовлѣ стояти, не позволяемъ станціи претендовати, щобы и помянутое стадо не мѣло жаднаго тамъ викормленія, за потравленіемъ з сѣль сѣновъ верблюдами и конми, и тотъ городокъ черезъ тое до болшого еще бы пришло разоренія и знищенія. А такъ, абы волю и указъ нашъ рейментарский, въ семь унѣверсалѣ вираженний, непремѣнно при

своей моци и повазѣ былъ захованъ и ни од кого не нарушенъ и крѣпостию и повагою сего нашего унѣверсалу пишно варуемъ, упоминаем и приказуемъ.

Данъ в Батуриѣ, ноемвріа 26. Року 1706.

Звышъменованій гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 214. – 1-1 зв. Копія.

№ 321

1706, грудня 15. Батурич – Універсал Івана Мазепи про надання охочокомонному полковникові Антонію Танському сіл Яхни і Микитинці

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царьского величества Войскъ Запорожских гетьманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ, Іванъ Мазепа.

Въсей старшинѣ и чернѣ Войка его царьского пресвѣтлого величества Запорожского, на той сторонѣ Днѣпра застаючої, особливе дозорцы добръ нашихъ Корсунскихъ и Драбовскихъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ универсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ, респектуючи мы на значные и працовитіи пана Антонія Танского³⁰⁸, полковника Войка его царского пресвѣтлого величества Запорожского охочокомонного, въ томъ же Войску Запорожскомъ на рознихъ оказіяхъ военныхъ роненные и ронячіе услуги и заслуги, до которыхъ и въпередъ заохочуючи оногo, надаемъ ему село Яхны и сельце Микитинцы, в уездѣ Корсунскомъ будучи, зо всѣми до оныхъ сельъ зъдавна належачими кгрунтами и угодіями, позволяючи одъ посполитыхъ тамошнихъ людей (опрочъ козаковъ) всякіи звиклые повинности до ласки войсковой [отбирати]. О якої волѣ нашой вѣдаючи, кождый зъ старшины и чернѣ тогобочной, имянно вышъ помянутыхъ добръ нашихъ дозорци, абы не смѣли и не важилися ему, пану Танскому, въ обнятыю въ свое завѣдованье вышше речонихъ села Яхновъ и селца Микитинець зо всѣми до оныхъ належными кгрунтами и угодіями, въ владѣннїи оными и въ одбиранью обыклыхъ повинностей и послушенствъ одъ тамошнихъ посполитыхъ жителей, найменшой кривды и перепоны чиниты и трудностей наносити, пишно подъ строкгимъ караньемъ варуемъ; войты зась зо всѣми громадными людьми, абы во всемъ оному, яко державцы своему, были послушны и належитіе повинности безъ отмовы уищали, приказуемъ. А тутъ-же объявляемъ, же и дворъ, теперь на насъ належный, в Яхнахъ будучій, ему жъ во владѣннїе подаемъ.

Данъ въ Батуриѣ. Декаврїа 15, року 1706.

Звышъменованный гетманъ и кавалѣръ, рукою власною^б.

О публіковано: Архив ЮЗР. – Ч. 2. – Т. 2. – С. 698-699. – № CCLX.

^а Перед підписом зазначено “В подлинном подписано”.

^б Перед підписом зазначено “на подлинномъ тако”, після підпису надруковано “Подлинникъ сообщенъ г. председателемъ комисіи М. В. Юзефовичемъ”.

1707 рік

№ 322

*1707, лютого 1. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтверження прав
генерального асаула Івана Ломиковського
на маєтності та про надання йому села Внуковичі*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Всей старшынѣ и чернѣ Войскъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскихъ, а меновите пану полковникови стародубовскому, старшинѣ тамошний полковой, сотникомъ, особливе топалскому, атаманови з товариством и войтови з посполствомъ топалским и всѣмъ обще полку Стародубовского старшымъ и меншим войскового и посполитого чину обывателемъ и каждому всякой кондиціи и годности, кому бы колвекъ о томъ тепер и в потомные часы вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашим ознаймуемъ: ижъ презентоваль намъ панъ Іоанъ Ломѣковскій, его царского пресвѣтлого величества столникъ Войскъ Запорожскихъ, асауль енералный, купчіе, вѣчистую в себѣ продажу содержачіе, записы на рожные свои в полку Стародубовскомъ, в сотнѣ Топалской, покупленые, нижей спецификованые добра, именно: на часть мелницкую в млынахъ на рецѣ Сновѣ, на греблѣ Руднянской, недалеко Топалѣ³⁰⁹ найдуючихся, за певную сумму у пана Прокопа Силенка³¹⁰, сотника на тотъ часъ полкового, а теперешнего обозного и полковника наказного стародубовского, в року 1705 м, в первомъ мѣсяца февруарія числѣ купленую, такъже и на часть войсковую в тыхъже млынахъ, вѣчистымъ правомъ за певную значную сумму у паней Феодосіи Леоновны Ивановой Рубцовой и у сина еи Іосифа Ивановича Рубца Ішутенка, року и мѣсяца того ж, дня пятого набытую, на якой то греблѣ вновь уже коштомъ и старанемъ его, пана асаулы войскового енералного, много построеныхъ клѣтокъ знайдуется; на млынъ, посеред села Большой Топалѣ стоячій, у п: Федора Мозеліовского³¹¹, сотника топалского, року 1703 го мѣсяца октоврїя 20 дня за певную сумму куплений, з хатою и огородом, з трома полосами поля пахарного и з сѣножатю, до тыхъже полось на урочищи Коневѣ належною, и з другою сѣножатю, вкупѣ лежачою, а од Клименка, топалского козака, замѣною за иньшую сѣножат набытою, з одной стороны од Максюты, козака топалского, а

з другой од Плавянь опредѣленою; на млынъ в селцѣ Внуковичах, од Матвѣя Андрѣевича Новичонка, мелника тамошнего, року 1703 го *месяца* ноеврїа 15 куплений, и на сѣножат, прозиваемую Елчаковскую, межи границами Литовлянскою и Топалскою лежачою, якая ему, пану асаулови енералному, от обнятя Топалѣ³¹² в посессію *отдана*, и просиль насъ так о потвержене тых купчих записовъ и всѣхъ в ныхъ и тутъ выжей выраженных добрь лежачих и належачих себѣ и потомкам своим, яко и о надане селца малолюдного Внуковичъ, для помощи и гаченя греблѣ, там застаючої, а ему, пану асаулови нашому войсковому енералному, купнымъ правом присудствующой. Мы прето гетманъ и кавалер, яко всяких годных в Войску Запорожском заслужонных особъ прошеній иле слышных *отриновенных*, никогда мѣти не хочем, овшем оные ку удоволствованію их исполняем неотрицателно, такъ, респектуючи на значные вѣрные и зичливые ку пресвѣтлѣйшому монаршому маестатови и цѣлой *нашой* Малороссійской Отчизнѣ ревностные пана Івана Ломѣковского, его царского пресвѣтлого величества столника, Войскъ Запорожских асаулы енералного, прежде уряду асаулства енералного *от* молодых лѣтъ и на том знаменитом достоинствѣ донынѣ в Войску Запорожском роненые и тепер без пощадѣнія житія и здоровья непрестанно и радѣтелно з уконтентованем нашим ронячіеся публично услуги и заслуги, а хотячи прошеніе его, праву посполитому и самой слушности не противное, благопризрителною *нашею* прихилностю и благоисполнителним рейментарским аффектом в скуток привести, яко крѣпостию и повагою сего нашего унѣверсалу ему, пану Івану Ломѣковскому, асаулови нашому войсковому енералному, и неменшой надѣи потомком его, всѣ тые вижей спецификованные добра, в полку Стародубовском, в сотнѣ Топалской лежачіе, млыны, поля, сѣножати и всякіе угодія, вечистою куплею набытые, в спокойное владѣніе, моць и посессію на потомные часы ствержаем, так и селце преречоное Внуковичи, надаем и подаем ему *ж*, пану асаулови нашому войсковому енералному, в зуполную област з сѣножатию, на Ратовом болотѣ застаючою, и другою сѣножатию изъ всѣми до того селца здавна и тепер належачими, прежним ограниченемъ опредѣлеными, полями, гаями, лѣсами и всякими обще угодіями, позволяючи ему, пану асаулови енералному, и потомкам его (которых видим быти неотродных чинов и заслугъ *отческих* сукцессорами) тыми купним правом набытыми, в Топалской полку Стародубовского сотнѣ *знайдуочимися*, добрами: млынами, сѣножатми и полями пахарными владѣти и всякіи користи, приходы и пожитки з ных належитые употреблять и оными по своему хотенію и волѣ диспонавати, а в селѣ Внуковичах од посполства всякіе повинности и послушенства *отбирати*, *от* которого войтъ тамошний зъ всѣми посполитими людьми (кромѣ козаков) не повинны жадным способом ухилятися, овшем мѣючи его, пана Ломѣковского, асаулу войскового енералного, за державцу своего, должны будут ему и потомком его въ всем повиноватися. Таковая *наша* воля абы тепер и в потомные часы у всякого стану кондиціи и годности рейменту *нашого* людей при належитой моци ненарушне была захована и никим згола, особливе п.п. полковниками стародубовскими и всѣми того полку старшими и меншими обывателми ни в чом не была нимало поврежденна, пилно грозно и сурово под срогим войсковым каранем варуем и повагою сего *нашого* унѣверсалу приказуемъ,

которій для потомной крѣпости подписом власной нашей руки и притисненемъ печати войсковой утверждаемъ и умоцняемъ.

Данъ в Батуринѣ, февруарія 1, року 1707.

Звишь менованный гетман и кавалер, рукою власною^а.

На звороті зазначено: Универсаль гетмана Мазепы, данный Ивану Ломиковскому его царскаго величества стольнику и Запорозкаго Войска генеральному асаулу, коимъ подтверждаются разные купчіе крѣпости и документы на недвижимыя имѣнія.

ІР НБУВ. – Ф. 28. – Спр. 612. – Арк. 5. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 17395. – Арк. 19-21. Копія.

№ 323

1707, березня 11. Батурин – Універсал Івана Мазепи щодо надання коней і підвод жителями сіл, розташованих навколо Іванпіль, при потребі перевезення через Іванпіль російських військових людей

Его царскаго пресвитлаго величества Воискъ Запорожскихъ гетман и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Всем старостам и воитам со всѣми посполитыми людьми сель Серединокъ, Буды, Ромашкова, Чернацкои слободы, Юриновки, Погаровки^б, Дуплиновки, Каменки, Шатриць, Ивота, Палѣвки, Имшаной пилно и грозно приказуем сим нашим писанием, абысте когда колвек оное будетъ до васъ *от* пана Заруцкого, добрь наших іванполских економа, прислано, тогда без всякаго отречения и отлагателства высылати з межи себе людей своихъ с конми и возами на тиженевую стоику для вожения подводъ въ Іванполь потолко, поколко до кого *от* того ж добрь наших економа будетъ назначено, поневаж сами іванполские жители в вожении уставичныхъ многочисленныхъ подводъ не здолѣютъ і оныхъ не могутъ выстатчати, а если бы кто з старость і воитовъ вышеописанныхъ сель сему приказанію нашему *от*мовлялся досыть чинити, і не хотѣлъ людей посполитыхъ для такой нужной, але под сеи часъ, потребности, которая щоденне и ноцне для переѣзжающихъ чрезъ Іванполь розныхъ великороссиискихъ начальныхъ і подначальныхъ людей немалого числа подводъ вытягаетъ въ Іванполь посылати, такого кождого злецилисмо тому ж економи нашему, зхватавши при добрыхъ приставахъ до насъ в Батуринъ под наказаніе присылати, а так жебы непремѣнно томъ выраженомъ выше ихъ волѣ нашей чинилося досыть, повторе, пошосте и подесасти сурово приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 11. Году 1707 год.

Вышеименованныи гетманъ, рукою власною^а.

^а Наприкінці зазначено “М. П.”, “Съ подлинника”.

^б В копії написано “Пигаровки”.

^а Перед підписом зазначено “у подлинного приписано”.

На арк. 2 написано: 1707го, март 11го. Универсалы гетмана Мазепы к іванполскому атаману и козакамъ, о укрѣпленіи городка оного и о дачѣ подводъ проезжающимъ великороссійскимъ военнымъ людямъ. Вынуть и присоединенъ к малороссійскимъ подлиннымъ актамъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 1895 (2). Копія.

№ 324

1707, березня 25. Батурин – Універсал Івана Мазепи про дозвіл колишній гадяцькій протопопівні, вдові Марії Бородичівні Бутовичівні побудувати млин

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорозскихъ гетманъ, славного чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Всей старшинѣ і чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозкого, особливо пану полковниковѣ тепер наказному, а впредь совершенному гадяцкому з старшиною полковою, пану господареві замку нашего тамошняго і всѣмъ кому би колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсалнимъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просила насъ гетмана госпожа Бутовичова, бывшая протопопіная гадяцкая Марія Бородичовна, ѓ позволеніе на постановленіе вновь на рецѣ Пслѣ на греблѣ в селѣ Сарах, маєтности ей будучой, млина, ми теди гетманъ і кавалеръ, давши тому ей прошенію у себе мѣстце, яко позволилисмо ей на помяненой греблѣ построити млинъ о толко колах по колко коль в іншихъ клѣтках на той греблѣ будучихъ обрѣтається. Если толко во построенний млинъ не будетъ стариннимъ млинамъ якою перешкодою, такъ и когда построит оний позволяемъ всѣ огуломъ размѣровѣ приходи отбирати для въспартя ей вдовиного дому, поневаж она, господинова Бутовичова, якъ теперь завше своими подданными тую греблю напрацуеть, і укрѣпляеть, такъ і впред мѣеть укрѣплять і направовати оную, вѣдаючи теди о той волѣ нашей кождїй [з] старшини і черни того полку, также такъ господаръ нашего тамошняго замку не смѣли и не важилися жадной найменшой ей господиновой Бутовичовой в строенію того млина і в отбѣраню з оного размѣровихъ приходовъ трудности вносити, кривди і перешкоди чинити, пишно варуемъ і грозно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, марта 25, року 1707.

Звишше іменованний гетманъ і кавалеръ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57764. – Арк. 356. Копія.

^а Перед підписом зазначено “подлинной подписанъ тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой национальной”.

№ 325

*1707, квітня 3. Київ –
Наказ Івана Мазепи корсунському старості
Василію Ждановичу забезпечити захист прав
Київського Пустинно-Микільського монастиря
на Осетрів острів*

Пане старосто корсунській.

Прекладаю вам жалосне велебный отець Яворскій, намѣстник монастиря Свято Николского Пустинно Київского, что нѣякійсь человекъ кгрунт их власный, прозываемый Остятров остров, у Конончѣ находячійся, неслушне под себе загорнул и не попускает оного обывтели Свято Николской. Зачим приказуем вам, абысте велѣли тому человекю кгрунта мененного уступити обывтели Святой Пустинно Николской. Если он не мѣет жадных на тот кгрунт прав и крѣпостей, поневаж тая Святая обывтел мѣет на тот остров права. Тое и повторе пилю пилю приказавши, зичим вам доброго здоровья.

З Києва, априля 3. Рок 1707.

Вам ласкавый, Іванъ Мазепа гетман.

На початку зазначено: Пану Василю Ждановичу, старостѣ корсунському.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 34 зв. Копія.

№ 326

*1707, квітня 26. Жовква –
Універсал Івана Мазепи
про непорушність Війском Запорозьким
маєтностей роду Шембеків*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманѣ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалерѣ Іоанѣ Мазепѣ.

Паномѣ полковникомѣ, старшинѣ полковой: обознымѣ, судіамѣ, писаромѣ, асауломѣ, хоружымѣ, также сотникомѣ, атаманомѣ курѣннымѣ и всему старшому и меншому Воиискъ его царского пресвѣтлого величества, реименту нашего, Запорожских товариству и кождому, кому бы колвекѣ вѣдати належало, симъ унѣверсаломѣ нашимѣ ознаймуемѣ: ижъ, мѣючи в належитой обсервации и повагѣ великое имя и высокіи въ Рѣчи Посполитой заслуги ясне освяценого его милости ксендза, арцибискупа гнезненского Корони Полской и Великого княжества Литовского примаса и вернаго ксіонжеця, уроженого легата^a, также

^a Так у тексті.

ясневельможного его милости пана подканцлера коронного, и целого висоцеповажных ясневельможных их милостей пановъ Шембековы дому, которіи отъ початку войны Шведской при Рѣчи Посполитой Полской, зъ найяснейшимъ его царского пресвѣтлого величества маестатомъ сконфедерованной, [которий] въ военных конъюнктурахъ статечно и непоколебимо ставаючи, монаршимъ его величества интересомъ всегда былъ и теперъ непремѣнно есть прихильный, верный и зичливый; все ихъ вобецъ добра, такъ яснеосвѣценого его милости ксіонженца примаса, и ясневельможного его милости пана подканцлера коронного, яко и цѣлого висоцеповажного ясневельможныхъ ихъ милостей пановъ Шембековъ дому, въ якихъ колвекъ воеводствахъ, земляхъ и повѣтахъ znajduючіся, беремъ въ особливую нашу протекцію, охороняючи оне отъ всякихъ явнихъ и потаемнихъ акграваций, спустошеній, кривдъ и долегливостей. Зачимъ абы никто зъ старшаго и меншого Воискъ, его царского пресвѣтлого величества, реименту нашего, Запорожскихъ товариства, которое мѣтеь быти отъ насъ ордыновано во внутрь Короны Полской на пришлую военную кампанію теперешней весной, свѣдаючи о таковой нашей волѣ не смѣлъ и не важился во всѣхъ [чинити] обиды добрахъ, гдѣ колвекъ по воеводствамъ и повѣтамъ znajduючихся, яснеосвѣценого ясневельможного и цѣлаго имянитого ясневельможныхъ ихъ милостей пановъ Шембековъ дому, не смѣлъ и не важился въ тягненію, въ подъездахъ, переходами, чи походами, становисками, попасовисками и ночлегами кривдъ, руинъ и екзорбитанцій претендовати, подводы брати и жадныхъ наименшихъ опрессій, грабунковъ и дезолацій чинити, пилно, грозно и сурово варуемъ и приказуемъ. А если бы кто, легкомыслне поступивши, поважился тимъ якіе колвекъ екзорбитанціи, надъ сей нашъ указъ, починити, то такового каждого, яко указомъ нашимъ противного, безъ жадного респекту, за певными доводами, ведлугъ войсковихъ артикуловъ на горлѣ карати докладаемъ.

Данъ въ Жолквѣ³¹³, апреля 26, року 1707^a.

Звишеменованный гетманъ и кавалер, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: Яковлева Т. Г. "Археграфічний щорічник". – Т. 11/12. – К. – 2004. – Документи Гетманщины из собраний Санкт-Петербургскихъ архивов. – С. 329-343. Документ має назву "Универсал И. Мазепы для безопасности некоторыхъ польскихъ вельмож во время войны со Швецией. В Жолкве, 26 апреля 1702 г." (копия 1831 г. с подлинника, принадлежавшего кн. Д. И. Долгорукому).

^a В документі помилково зазначено 1702 рік, має бути 1707.

№ 327

*1707, травня 24. Батурин –
Наказ Івана Мазепи чернігівському обивателеві
Михайлу Голобоярину повернути привласнений
ним млин Чернігівському Єлецькому монастиреві
та прибути у цій справі на Військовий Суд*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннь Мазепа.

Вамъ Михайлу Голобоярину, обивателеви чернѣговскому съм нашимъ позовнымъ листомъ ознаймуемъ, ижъ жалостне на васъ скаржилъся висоце в Богу превелебный его милостъ господинъ отецъ Ісаакій Васѣневичъ, архимандритъ елецкий чернѣговский зо всею братією о тое, что вы млынокъ в селѣ Мощонцѣ, маестности ихъ будучой, покойнымъ блаженной памяти преосвященнымъ [архие]п[ископ]омъ чернѣговскимъ отцемъ Феодосіємъ Углѣцкимъ, за архиман[дритства] построенный, и чрезъ десять лѣтъ в владѣнію [монастира] Елец[кого] найдовавшийся, отнялес, и тепер не вѣдати яковымъ правомъ, не мѣючи жодныхъ на оный крѣпостей и найменшого приступу, владіешъ тымъ млыномъ власнымъ ихъ монастирскимъ и отбѣраешъ з него пожитки, и просилъ насъ онъ отецъ архимандритъ святой справедливости, жебы тотъ млынокъ имъ былъ в первое владѣніе приверненьный. Зачимъ, яко вы неслухне и безправне тотъ ихъ млынокъ монастирский завладѣли, такъ мы ва[мъ] пишно и грозно приказуемъ, абысте жадного интересу до того млына не имѣли и пожитковъ з того млына приходячихъ не отбирали, до росправы, на якую маєте ставати предъ судъ нашъ войсковый енералный, за поворотомъ нашимъ з подлежащего войскового походу, з документами и крѣпостями по якихъ оный млынокъ в свою посессію обялисте. О тое и повторне пишно вамъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, 1707, 24 д[ня] мая.

Звишьменованний гетманъ, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 70. Оригінал. Печатка військова.

№ 328

*1707, травня 24. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівського Єлецького монастиря на слободу Лемешівку*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великаго государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому, паномъ старшинѣ полковой, сотником, атаманомъ и всѣмъ старшымъ и меншымъ того полку войсковымъ и посполитымъ обывателемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, сымъ нашимъ унѣверсалнымъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ просилъ насъ высоце в Богу превелебный его милостъ *господинъ* отецъ Исаакій Васѣнкевичъ, архимандритъ монастыра Елецкого Чернѣговского зо всею тоей обителы братіею, о potvrждене новоосѣлого селища, большъ милѣ далей *от* села Мощонки обрѣтающогося, Лемешовкою зовемого, которое при наданю села оногo Мощонки, за архимандритс[т]ва блаженной и вѣчной памяти преосвященного архиепископа чернѣговского Феодосія Углицкого, позволилисмо осадити, и они за тымъ нашимъ позволенемъ осадили людьми тогобочными заграничными. Мы теды, гетманъ и кавалер, тому его мил: *отца* архимандриты елецкого и всей тоей обителы братіи прошенію давши у себе мѣстце, яко сымъ нашимъ унѣверсаломъ преречоное селище Лемешовку во владѣніе тоей святой обителы Елецкой ствержаемъ, зо всѣми до него принадлежитостями и всякымы угодіями, якими здавна своимъ ограничєнямъ до оногo належать; позволяючи з оногo къ общой монастырской потребѣ належитые *отбѣрати* користы, повинности и подданское з людей, тамо мешкающихъ, послушенство, такъ пилно мѣти *хочемъ* и приказуемъ, абы никто з старшины и чернѣ и з всѣхъ того полку Чернѣговского обывателей не важилься в владѣнію того помененного селища и в *отбираню* з оногo користей и повинностей жадной найменшой преречною обителѣ святой Елецкой чинити перепоны и кривды.

Данъ в Батуринѣ, 1707, 24 мая.

Звишьменованный гетман и кавалер, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль на слободу Лемешувьскую, 1707 году.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 69. Оригінал. Печатка військова.

№ 329

*1707, травня 25. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
Чернігівського Єлецького монастиря
та городницького сотника Андрія Стаховича
добудувати для своїх потреб греблю
і млин на річці Тетиві, під селом Мощонкою*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому, пп. старшинѣ полковой, сотником, атаманомъ и всѣмъ старшымъ и меншымъ войсковымъ и посполитымъ того полку обывателемъ *тутже* и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдати належитъ, сымъ нашимъ

унѣверсалнымъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ висоце в Богу превелебный его милост *господинъ* отецъ *Исаакий Васин[к]ѣвичъ, архимандритъ монастыра Елецкого Чернѣговского* зо всею тоей обителы братією, начавшы за позволенем нашимъ на рѣчце Тетивѣ, под селомъ Мощонкою, маетностью своею и подъ селомъ Семковкою, сполне з паномъ *Андреемъ Стаховичемъ, сотникомъ городницкимъ,* греблю фундовати и млынъ на оной строити, просилъ на тое у насъ потвержателного унѣверсалу, абы имъ в томъ ништо не чинилъ препятія. Мы теды гетманъ и кавалеръ, такъ его мил: *отца архимандриты елецкого и всей братіи тамошной* прошенію, иле слушному давшы в себе мѣстце, яко сымъ нашимъ унѣверсаломъ тую греблю з млыномъ строити начавшуюся, ствержаемъ, позволяючи ему *отцу архимандритѣ* з преречонымъ сотникомъ городницкимъ до совершенства приводити, а по совершенію оная *отбѣрати* з млына всякые пожитки, такъ пилно варуемъ, абы ништо з старшины и чернѣ и всѣхъ того полку Чернѣговского обывателей не важилъся теперъ в строеніи того млына и греблѣ, потомъ в владѣнію оногo и в отбиранію з него пожитковъ, жадной чинити перепоны и кривды; варуемъ еднакъ тое, абы з строенія оной греблѣ и млына не учинилася кому якова кривда и шкода.

Данъ в Батуринѣ, 1707 року, 25 мая д[ня].

Звишъменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

На звороті зазначено: унѣверсаль гетманский на млынъ з паномъ сотникомъ городницкѣмъ, за Мощонкою, новопостроенный.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 71. Оригінал. Печатка військова.

Опубликовано фрагментарно: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 39-40.

№ 330

*1707, червня 1. Київ –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови стародубського полковника
Михайла Міклашевського Ганни
на слободи Зибку, Деменку та Перевіз*

Пресвѣтлѣйшаго [и] державнѣйшаго великаго государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славнаго [чину] святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ *Іванъ Мазепа*.

Пану полковниковѣ стародубовскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, а особливо полковому стародубовскому, и всѣмъ старшимъ и меншимъ войскового и посполитого чину обывателямъ и каждому, кому бы кольвекъ о томъ теперъ и впредь будетъ належало вѣдати, симъ универсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ панѣ *Анна Миклашевская, овдовѣлая полковникова стародубовская,* просила нашего потвержателного универсалу на слободы, въ полку Стародубовскомъ

знайдуючіся, небожчиком малжонкомъ ей паномъ Михайломъ Миклашевским, полковникомъ стародубовским, за вѣдомомъ нашимъ осаженные, именно на Зыбкую, на Деменку и на Перевозъ. Мы прето гетманъ и кавалеръ, респектующи на значные въ Войску Запорожскомъ услуги пана Михайла Миклашевского, умерлого на тыхже услугахъ монарших и войсковых *от* рукъ неприятельскихъ шведскихъ въ Несвѣжѹ³¹⁴ полковника стародубовского, яко по смерти его, малжонку въ вдовствѣ позосталую, въ особливомъ нашемъ респектѣ и протекціи имѣемъ, такъ зъ иншими позосталими небожчиковскими добрами и тые три слободки, именуемые Зыбкую, Деменку и Перевозъ зъ всѣми до нихъ належачими добрами и угодіями при оной заховуючи, симъ нашимъ универсаломъ въ спокойное на потомной часъ владѣніе, посессию и заживаніе потвержаемъ, зачимъ вѣдаючи о такой нашей волѣ, абы ниhto з старшины и черни полку Стародубовского не смѣлъ и не важился въ спокойномъ слободѣ владѣнію и въ *отбиранію от* людей тамошнихъ послушенства жадной найменшей чинити перешкоды и утыску, пильно приказуемъ. Люде зась, въ тихъ слободахъ мешкаючіе, посполитыи (кромѣ козаковъ) повинны ей паней Анны Миклашевской, полковниковой стародубовской, во всемъ слушаючи, якъ и небожчика малжонка ей, чинити задоситъ во всемъ подданскую свою повинность^а, таковую нашу волю и указъ подписомъ власное руки и печате наше войсковое ствержаемъ.

Данъ въ Кіевѣ, іюня 1 дня. Року 1707.

Вышейменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною^б.

Наприкінці написано: с подлѣнного унѣверсалу списана, свѣдетелствуемъ Михайло Миклашевскій, надворной совѣтникъ Іванъ Миклашевскій.

ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 7594. – Ч. 1. – Арк. 181-181 зв. Копія.
Там само. – Арк. 14-14 зв. Копія.

№ 331

*1707, червня 5. Біла Церква –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
колишнього кролевецького отамана
Федора Даниловича на шість дворів в Кролевіці
та один в селі Кам'яному, із звільненням людей,
що в них мешкають, від посполитих повинностей*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского священнѣйшого величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ славного чину святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

^а В копії дещо спотворено написано “подданнымъ своимъ повинности”.

^б Перед підписомъ написано “на подлинномъ подписъ таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Пану полковникови нѣжинскому зо всею старшиною полковою, особливо сотникови кролевецкому зо всѣмъ тамошнимъ урядомъ, теж атаманови и войтови села Каменного сотнѣ Глуховской и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежитъ, симъ унѣверсалнимъ писанемъ нашимъ ознаймуемъ. Іж просиль нас панъ Федоръ Даниловичъ, бывший атаманъ кролевецкій, потвержательного унѣверсалу на двори свои, такъ *отчистіе*, яко и купленнымъ правомъ набутіе, в городѣ Кролевецѣ³¹⁵ знайдуючіеся, а іменно на дворъ, в которомъ самъ живет, стоячий за мѣстомъ, на другой двор з винницею, а третій з солодовнею, тамъ на подворкахъ будучіе. На четвертій дворъ *от* Бутенка куплений, на пятій в ринку мѣскомъ стоячий, на шестій близко миской брами, куплений у Сака и Близнючки; на семий в селѣ Каменном, в сотнѣ Глуховской будучій. Мы прето, гетманъ и кавалеръ, слушному его прошенію давши у себе мѣстце, рассказалимо з канцеляріи войсковою сей нашъ видати унѣверсаль. Которого повагою, моцю и крѣпостю, яко тіе всѣ двори его в вѣчное ему владѣніе ствержаемъ, такъ аби нѣхто з старшихъ і меншихъ войскових и посполитих всякого чину людей, а особливо панъ сотникъ кролевецкій з тамошнимъ урядомъ, атаманъ каменский з войтомъ, не имѣли дѣла и не важилися в тех его дворахъ станцій никому показовати, людей [...]а мешкаючихъ до найменшихъ посполитихъ потягати повинностей, ему зась самому во владѣню тихъ дворовъ найменшой чинити трудности, пилно, пилно приказуемъ.

Данъ в Бѣлой Церкви³¹⁶. Іюня 5. Року 1707.

Звишьменованный гетманъ и кавалер, рукою власною⁶.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 601. – Арк. 61 зв.-62. Копія.

№ 332

1707, червня 20. –

Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Федору Случановському зайняти греблю і побудувати млин на річці Бабинці, біля хутора Шкрябина, з наданням з нього усіх прибутків

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всей старшинѣ и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго, а особливо пану полковникови стародубовскому, старшинѣ полковой, атаманамъ, войтомъ, бурмистромъ и кождому, кому колвекъ о томъ ведати надлежитъ; иж просиль насъ гетмана панъ Федоръ Случановскій, знатний товаришъ полку Стародубовского о фундушовой универсаль, по которомъ бы могль вновь греблю заняти и млинъ построити, на вспарте своего господарства, на купленномъ займищи при хуторѣ, зовемомъ Шкрябинѣ, на рецѣ Бабинцѣ; прото мы, по слушному его прошенію велѣли ему выдати сей нашъ фундушъ, позволяючи на пріречонихъ мистахъ заняти греблю

³ В цьому місці два слова зтерті.

⁶ Після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

и подлугъ силы воды млинъ построити ку своему пожиткови; а такъ, ведаючи о таковой волѣ нашей, абы ни хто з старшихъ и меншихъ ему, п. Случановскому, в занятю тоей греблѣ, построенню млина и в отбиранню з него, якъ въ совершенный конецъ придетъ, всякихъ розміровихъ, ему належныхъ, приходовъ не важился чинити перешкоды и турбаціи, докладаемъ однакъ же, абы отъ того засипання греблѣ и млина построення не було людскимъ грунтамъ околичнымъ якої шкоды и утѣсненія.

О п у б л и к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Арк. 449. В публікації документ має заголовок “Универсалъ гетм[мана] Мазепы, 20 іюня 1707 г.”.

Черниговские Губернские ведомости. – ОРО. – 1873. – № 7.

№ 333

1707, червня 28. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Семигорського монастиря побудувати греблю з млином на річці Маняківці

Его царского преесвѣтлого величества Войскъ Запорозких гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови стародубовскому, тепер наказному, а впредъ совершенному, паном старшинѣ полковой, сотником, атаманом и всѣмъ старшымъ и меньшымъ войсковымъ и посполитымъ того полку обывателемъ и кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ чрезъ супплику свою превелебный отецъ Калисть Рощина, ігумень монастирца Семигорского з братією тамошнею, что мають они *от* покойного пана Михайла Миклашевского, полковника стародубовского, фундушъ на занятю греблѣ и построене млынка на оной, нижей села Манюковъ на рѣчцѣ Манюковцѣ³¹⁷ и просилъ насъ о потвержене того фундушя. Мы прето, тому его отца ігумена Семигорского монастирца и всей братіи тамошней прошенію давши в себе мѣстце, яко *тот* небожчика пана Миклашевского фундушъ, имъ даный, сым нашимъ унѣверсаломъ ствержаемъ, такъ онымъ позволяемъ ему пререченому *отцу* ігумену семигорскому з братією на рѣчце той Манюковцѣ греблю займати и фундовати и млынъ на ней строити, и построившы одбѣрати з него волно къ вспартю монастирца своего розміровые приходы, в якомъ занятю греблѣ и строеніи млина абы ни хто з старшихъ и меньшихъ того Стародубовского полку обывателей не смѣлъ и не важился жадной чинити перешкоды, пилно приказуемъ. Вшакъ^а же тое варуемъ, абы з занятя тоей греблѣ и строенія млынового не учинилася кому з тамошнихъ жытелей в кгрунтахъ шкода. Що если покажется потомъ, теды роскажемъ, яко греблю тую роскидати, такъ и млынъ знести.

Данъ в Києвѣ Печерскомъ, 1707 року, 28 д[ня] іюня.

Звишьменованный гетман и кавалер, рукою власною.

^а Так в оригіналі, помилково написано писаремъ замість “однакъ”.

На звороті зазначено: універсал гетманский на Маняковский млин, Мазепин и пана Скоропадского есть на тоє подтверженіе. 1707 года, іюня 28 д. Манюков, № 81.

ЦДІАК України. – Ф. 147. – Оп. 1. – Спр. 34. Оригінал. Печатка військова.

№ 334

1707, липня 15. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на містечко Стайки, на приналежні до нього мастності та на перевіз через Дніпро

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя нашего, его царскаго священнѣйшаго величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славнаго чину святаго апостола Андрея и Бѣлаго Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ универсаломъ нашимъ Войска его царскаго пресвѣтлаго [величества] Запорожскаго старшинѣ и чернѣ и всякой кондиціи и годности, теперъ и въ потомные часы будучимъ людемъ и каждому, кому колвекъ о томъ вѣдать надлежить: ижъ презентовалъ намъ превелебный въ Богу господинѣ отецъ Христофоръ Чарнуцкій³¹⁸, ректоръ и игуменъ монастиря Братскаго Київскаго, універсаль славной памяти антецессора нашего, гетмана Войска Запорожскаго, пана Петра Дорошенка³¹⁹, данный на мѣстечко Стайки³²⁰ и перевозъ, тамъ же на Днѣпрѣ бывшій, въ полку Каневскомъ³²¹ znajduючоеся, блаженныя памяти преосвященному въ Богу господину Іосифу Нелюбовичу Токальскому, архієпископу митрополитѣ кievскому и письма того жъ преосвященнаго архієпископа малороссійскаго въ которыхъ чинить вечистую цессію того жъ мѣстечка и перевозу, при немъ бившаго, монастиреви Братскому Київскому, и просилъ насъ такъ стверженъе тихъ писмъ, яко и стверженъе до первобытной поссессіи помянутаго мѣстечка Стаекъ до обители своей святой Братской Київской. Мы прето гетманъ и кавалеръ, мѣючи особливый респектъ на монастирь Коллегиатскій Братскій Київскій, который есть въ сей Церкви нашей Православно Восточной благопотребный и благополезный, а видячи слушное и праву посполитому непротивное превелебного въ Богу господина отца ректора и игумена того жъ коллектіумъ прошеніе, яко тіе письма блаженной памяти преосвященнаго въ Богу господина отца Іосифа Нелюбовича Токальскаго архієпископа митрополита кievскаго, заключаючіе въ себѣ цессію и легкацію мѣстечка Стаекъ монастиреви Братскому Київскому, симъ универсаломъ нашимъ ствержаемъ, такъ и помянутое мѣстечко Стайки зо всѣми здавна до него належачимы угодіями, грунтами, полями, лѣсами, рыбными ловлями и перевозомъ (естьли под сей часъ на Днѣпрѣ находится) до первой области помянутому монастиреви Братскому Київскому приворочаемъ и въ потомный

вѣкъ при немъ заховуемъ, жадаючи того и по сукцесорахъ нашихъ валечныхъ гетманахъ Войска Запорожскаго, абы въ томъ воля наша не была нарушена, зачимъ абы ниhto зъ старшинъ и черни войсковою, якої же колвекъ кондиціи и годности людей, не смѣлъ и не важился въ владѣніе того мѣстечка Стаекъ и всѣхъ до него давнимъ ограниченіемъ прилучаючихъ угодій и въ отбиранию оттуль належатыхъ приходовъ и пожытковъ, а отъ людей посполитыхъ послушенства и повинности, преречонному монастыреви Братскому Кіевскому найменьшой чинити перешкоды и шкоды подъ винами правными и строгимъ войсковымъ караньемъ. Войтъ зась со всѣми посполитыми людьми (опрочъ козаковъ, которыи при обыкльхъ своихъ ненарушимыхъ мѣють быти захованы правахъ и вольностяхъ), абы тому жъ монастыреви Братскому Кіевскому належитое отдавали послушенство и повинности, пыльно варуемъ, грозно упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Кіевѣ Печерскомъ, іюля 15. Року 1707.

Звышеименованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною^а.

Наприкінці зазначено: Съ подлиннымъ свидѣльствовавали учитель философии іеромонахъ Кассіанъ, намѣстникъ іеромонахъ Іеронимъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 220. – Арк. 57 зв.-59. Копія.

Там само. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 136. Копія, з датою 21 липня 1707 року.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – Т. 2. – С. 499-500. – № XL.

№ 335

1707, серпня 22. Київ-Печерський – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Чернігівської архієпископії збирати медову данину з івотських козаків

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войска Запорожского гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалер Іоанъ Мазепа.

Пану сотникови глуховскому, атаманови городовому тамошнему, а особливе атаманови ивоцкому з товариствомъ ознаймуем, ижъ прекладать намъ ясне в Богу преосвященный его милость отецъ Іоаннъ Максимовичъ архієпископъ чернѣговский, что козаки івоцкии не хотятъ тепер медовой данѣ, яка здавна за антєцессоровъ его милости и за антєцессоровъ нашихъ, гетмановъ Войска Запорожского, до катедры архієпископії Чернѣговской належала, отдавати; и просиль насъ, абысмо тую медовую дань по прежнему обыкновенію при катедрѣ заховали и унѣверсаломъ нашимъ ствердили. Мы прето, исполняючи тоє его милости отца архієпископа чернѣговского прошеніе, слушности и давному

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ тако”, “мѣсто печати”.

обыкновенію не противное, яко тую медовую дань еще за антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска Запорозкого, до катедры Чернѣговской належачую, и стверженую, ненарушне при катедрѣ заховуемъ, такъ пилно приказуемъ, абы козаки ивоцкии, хто колвекъ з ныхъ мѣть отчины, тую медовую дань безъ всякой спреки до пререченой катедры Чернѣговской отдавали. А если чьи суть спустошены отчины, тыи маотъ быти отъ давана медовой данѣ волными. Якая воля наша, жебы была ненарушне консервована и одержана, повторе пилно и грозно приказуемъ.

Данъ в Киевѣ Печерском, 1707 року, 22 д[ня] августа.

Звишь менованный гетман и кавалер, рукою власною.

На звороті зазначено: універсаль на дань медовую зъ козаковъ івотскихъ, року 1707. Іншим почерком додано: універсаль гетмана Мазепи, щоб козаки івотські давали медовую дань з бортного дерева в катедру.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 285. Оригінал. Печатка військава.

№ 336

*1707, серпня 24. Київ-Печерський –
Універсал Івана Мазепи
про надання Новгородському монастиреві
в річну оренду шинків в селах Спаському і Мезині*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалѣръ Иоанн Мазепа.

Пану полковникови чернѣговскому з старшиною полковою, сотникови сосницкому з тамошним урядом и атаманиі з товариством сел Спаского и Мѣзина, маетностей монастира Новгородского, иж пустилисмо на наступуючий рок 1707 од Покрова Пресвятой Богородици початися и в пришлом 1708 м году, о том же часѣ скончатися мѣючой, в помененних селах арендовие шинки в распоряжене висоце в Богу превелебному его милости господину отцу Никону, архимандритѣ Новгородского монастира, з братиею, яко державцам оних сел, за певную сумму, то ест за золотих сто, которую, яко он отец архимандрит, при одобранию сего интерцизного такого писания до скарбу Войскового вистин^а, так мы гетман и кавалер пилно мѣти хочем и грозно приказуем, абы нихто з старшины и чернѣ Чернѣговского полку не смѣл и не важился ему, отцу архимандритѣ з братиею, в распоряженю в них своіх маетностях арендових шинков найменшой кривди и перешкоды, яко и волѣ нашой, абы во всем чинилося досыть. Повторе и подесеяте пилно всѣм приказуем.

Дан в Киевѣ Печерском, августа 27, року 1707 го.

Иван Степанович, гетман, рукою власною.

^а Так у публікації. За змістом мало бути – “уистиль”.

На звороті написано: Интерцизия на Спаское и Мѣзинъ [1]708 го року [...] о аренде.

О п у б л і к о в а н о: Мицик Ю. З документації гетьмана І. Мазепи. – С. 98. – № 12. (З посиланням – БПАН. – ВР. – № 270. – Арк. 72. Оригінал).

№ 337

***1707, серпня 27. Київ-Печерський –
Наказ Івана Мазепи богуславському і корсунському
полковникові Самійлу Івановичу (Самусю)
щодо недопущення привласнення ним
та його небожами прибутків з млина,
що належить Ковшовацькому монастирю***

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику богуславській.

Жалосне намъ предложилъ чрез суплѣку свою превелебный отецъ Іона, ігумень монастира Ковшовацкого з братією, что в. *милость*, до построеного млина чрез ных на кгрунтах тих, якіе имъ на монастир превелебный отецъ Іоанъ Углицкий, протопопа кievської, за спасеніе души своей надалъ легкацією, интересуючися, великіи и незносіи ему *отцу* ігумену и братіи чинишь кривды и утиски; з млына того, яко самъ велишь брати розмѣровые приходы, такъ и сыни твоего брата, находячи до оногo, насилне забирают оные. В чомъ просиль собѣ онь, отецъ ігумень, нашего заступленія. Прето мы, яко такового квалтовного и безправного поступку не похваляемъ, такъ напминаемъ в. *милости*, абыс в. *милость* же не инътересовался до того ихъ монастирского млына, и кривды имъ чинити нѣ в чомъ не важился, яко самъ, такъ и сынамъ своего брата грозне учинил приказане свое, чтобъ они до того млына не наездили и розмѣровъ брати не важилися, и нѣ в чомъ ихъ старцовъ не обижали. Тое в. *милости* приказуючи, ему зычимъ *от Господа* доброго здоровья.

Данъ з Кіева Печирского, 1707 року, 27 д[ня] августа.

В. *милости* зичливій приятель, Іванъ Мазепа, гетман Вой[ска] его царского пресвѣтлого [величества Запорозкого].

На звороті зазначено: Моему ласковому приятелеви пану Самойлу Івановичу³²², полковникови Войска Запорозкаго богуславском і корсунскому.

Окремо написано назву: Листъ Мазепинский до пана полковника бугуславскаго, о кривдахъ дѣючихся *от* него в кгрунтах монастыря Ковшоватицкого.

ЦДІАК України. – Ф. 2218. – Оп. 1. – Спр. 4. Копія.

*1707, серпня 30. Обоз під Києвом –
Універсал Івана Мазепи про встановлення прав
київського магістрату на землі,
розташовані від річки Сирець до Пріорки*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царско[го] величества Войскъ Запорозских гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалѣръ Іоаннь Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, всякой кондиции и преемѣненциѣ, духовного и мірского чина, теперъ и в потомніе часы быти мѣючимъ людемъ, а особливе пану полковниковѣ кievскому зо всею старшиною полковою: сотниковѣ тамошнему з товариствомъ, также превелебному в Богу отцу ігумену монастыра свято Троецкого Кирилского Кievского, тепер будучому и его пришим сукцессорамъ превелебнимъ отцамъ ігуменамъ кириловским зо всею братією тоей обители, теперешною и вперед быти мѣючою, ознаймуемъ. Ижъ предложил намъ жалостне панъ Димитрій Полоцкий, войтъ кievский, зо всѣми майстратовыми и зо всѣмъ мѣстомъ Кievом великая дѣтета кривда и утискъ от монастыра помененного Кирилского, в кгрунтах от Преварки до рѣчки Сирца²³ будучих. Которая то рѣчка ест власною границею кгрунтамъ кievскимъ от Сирца ку Преварцѣ лежачимъ, и кгрунтамъ монастыра Кирилского от Сирца ж ку монастыру помененному Кирилскому прилеглимъ. А любо на тую границу рѣчку Сирецъ, и людеи тамъ живучихъ, сунъ выданы унѣверсалы наши потвержателніе, первій в року 1696^м по желанію в Богу зешлого отца Иннокентія Монастирского, ігумена монастыра того Кирилского, другий свѣжо в року 1703^м, по прошенію бывшого на тотъ час ігумена тамошнего, отца Гедеона Савицкого, заховуючи кгрунты и людеи, по обоихъ сторонахъ рѣчки Сирца будучихъ, зо всѣми угодіями тамошними при монастыру ономъ Кирилскомъ. Однакъ, когда тое сталося вне вѣдомости помененной границѣ, тилко респектомъ своихъ желаний и прошений преречоныхъ отцовъ ігуменовъ кирилскихъ, и когда тепер з реляции и совершенного намъ доклад[у от]^а высланныхъ нашихъ, пана Івана Ломѣковского, асаула Войска Запорозского енералного, и пана Семена Савича, писара судовъ Войсковыхъ Енералныхъ извѣстилися, же неслушне отци кирилскіе за рѣчку Сирецъ власть свою распростираютъ и унѣверсали наши на тое собѣ данные имѣють, понеже и права давнии, в ихъ отцовъ кирилскихъ рукахъ будучих, [...]^бихъ монарховъ королей полскихъ и инныхъ зейшлихъ свѣта сего властителей того имъ не позволяють. Тилко са[... ...]^в рѣчку Сирецъ, в тыхъ правахъ кладучи, заховують кгрунты и всякіе угоды при монастыру Кирилскомъ, тые ко[торіе в]^гзавши от монастыра

^а В цьому місці документа текст пошкоджено.

^б В цьому місці документа текст пошкоджено.

^в В цьому місці документа текст пошкоджено.

^г В цьому місці документа текст пошкоджено.

оного по Сирець свое положене имѣють. А которіе землѣ, кгрунта и всякіе угода от рѣчки Сирца, а [жъ до]^а Преварцѣ найдуются, тые захованы суть тими жъ давними правами и привѣлеами до Преварки, а з Преваркою майстрату кievскому и всему обще мѣсту Кіеву. Теды и мы тые унѣверсалы наши, неслухне выданіе, тепер касуемъ, аннигилюемъ и за неважные узнаемъ, в тых однакъ тилко пунктахъ и клявзулахъ, которіе границу Сирець терали [и] нарушали, позволяючи отцамъ кирилскимъ за Сирець власть распростирати, до кгрунтовъ и людей тамошних неналежне (бо над права давніе и привилея) належати. А стосуючися до давнихъ и стариннихъ онихъ правъ и привилеовъ и до реляциѣ преречонихъ пановъ, высланныхъ нашихъ, не нарушаемъ тоей границѣ Сирца помененного, кгрунта монастыра Кирилского з кгрунтами и землями мѣста Кіева до Преварки належачими опредѣляючого, и овшемъ тепер и в потомніе часы оную симъ унѣверсалом нашимъ вѣчне ствержаемъ и умоцняемъ. Заховуючи всѣ кгрунта и всяк[ии уг]^бодя з людскими поселеніями, от самого Сирца, ажъ до Преварки будучими, и за Преваркою [п]ри майстрату и всему граду Кіеву, [а всѣ]^а кгрунта, землѣ и всякіе угода з людскими поселеніями, если суть, албо вперед будуть, от монастыра Кирилского по самую рѣчку Сирець застаючіе, при монастыру оном Кирилскомъ. Зачимъ, абы, такъ превелебний отецъ ігумень кирилский теперешной, яко и впередъ быти мѣючіе его сукцессорове зо всею братією тамошнею теперешною и впередъ быти мѣючою, в тые кievскіе добра, землѣ и угода, от Сирца ку Преварцѣ будучіе, и людей на оныхъ кгрунтахъ кievскихъ поселившихся и впередъ селитися мѣючихъ, не втручались и жадного приступу (яко не до своего) не чинили и турбации о тое не взновляли, своими власными монастырскими землями, кгрунтами и всякими угодами, от монастыра своего Кирилского, по рѣчку Сирець будучими, спокойне, а вѣчне, владѣючи и пожиткуючи. В чомъ всемъ взаимнимъ способомъ и пан войтъ кievский теперешний, и впередъ быти мѣючіе его сукцессорове, з майстратовими и зо всѣми обывателями города Кіева, такъ тепер, яко и в пришліе часы, вѣчне не маєтъ монастыру Кирилскому жадной о власніе кгрунта, между Сирцемъ и монастыремъ будучіе, трудности и турбации наносити и въ оные, яко мѣсту Кіеву неналежніе, и правами древними опредѣленіе, втручатис, повагою сего унѣверсалу нашего ствержаемъ, вѣчне варуемъ, упоминаемъ и пилно приказуемъ. Жадаючи упрейме, абы и пришліе наши сукцессорове, славные Войскъ Запорозскихъ гетманы, для своего и посполитого общого покою правъ давнихъ цѣлостъ заховуючи, тоей границѣ не нарушали и турбацией внов непотребной и цале неслухной, з котрой би колвекъ стороны походити мѣла, вкоренитись и ширитись не допускали, овшемъ всяко оную моцю и повагою власти своей выкоренили.

Дан у обозѣ под Кіевом, августа 30. Року 1707.

Звишъменованный гетман и кавалер, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 220. – Оп. 1. – Спр. 245. Оригінал. Печатка військава.

^а В цьому місці документа текст пошкоджено.

^б В цьому місці документа текст пошкоджено.

^а В цьому місці документа текст пошкоджено.

*1707, вересня 10. Київ –
Універсал Івана Мазепи про надання
Київському Видубицькому монастиреві
села Таращичі і хутора Прутильця
з прилеглими до них угіддями*

Пресвѣтлѣйшого і державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожских гетманъ, славного чина святого апостола Андрея і Бѣлого Орла кавалеръ Іванъ Мазепа.

Пану полковникови корсунскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, также старостѣ нашему тамошнему і всѣмъ старшимъ і меншимъ воисковымъ і посполитымъ полку Корсунского³²⁴ обывателямъ, и кождому, кому бы колвекъ теперь и в потомный часъ о томъ вѣдати належало, симъ унѣверсалом нашимъ ознаймуемъ: іжъ мы гетманъ і кавалеръ, мѣючи владзу по милости Божой і ласце монаршой его царского пресвѣтлого величества всякие порядки в Малой Росіи по обоихъ сторонахъ реки Днепра устроевати, яко по должности уряду нашего горливое о разширенію і помноженъю обывтелей святыхъ імѣемъ попечение, и в дни житія нашего всегда за наипервѣишій у себе цел, тое покладаемъ, такъ видячи старинную обывтель святую Видубицкую Кіевскую³²⁵, любо здавна древными росѣйскими князями уфундованную, однакъ в обьщихъ монастырскихъ потребахъ оскудѣлюю, к вспартю тыхъ скудостей, для святыхъ молитов, надаемъ село, прозываемое Таращичи, і хуторъ, іменуемый Прутильця, в уездѣ Корсунскому положенемъ знаидуючиися, з гаями, лѣсами, полями пахатными, сѣнными и покосами, и зъ всѣми іншими до того села и хутора здавна и теперь належачими кгрунтами, добрами и угодиями, той святои обывтели Михайловской Выдубицкои Кіевскои, позволяючи, и зуполную мощъ даючи, превелебному в Богу господину отцу Варлааму Стѣраховскому, игуменови тамошнему, і всеи о Христѣ братіи, и по немъ імѣючимъ быти сукцессорам з братією ж, теперь і в потомные часы тым селом і хутором (если в ономъ посполитие люде знаидуются) свободне і спокоине владѣти, от людей посполитыхъ послушенство належитое і подданскіе повиности, а зъ кгрунтовъ і всякихъ угодій користи і пожитки ку общои монастырскои ползѣ отбырати. Которое наше наданне, яко ствержаемъ симъ унѣверсаломъ, для крѣпности теперешней і потомныхъ часовъ, такъ пилно мѣти хочемъ, упоминаемъ, варуемъ и грозно приказуемъ, абы панъ полковникъ корсунский з старшиною полковою і сотникамы, также староста нашъ тамошний і нихто інший зъ старшины и черни того полку, превелебному отцу Варлааму Стѣраховскому, игуменови выдубицкому кіевскому з братією, і сукцессорамъ его, в спокоиномъ владѣнню того села і хутора, і въ отбыраню от людей посполитыхъ послушенства, а з добръ тамошнихъ користей, жадной наименшой не смѣлъ і не важился чиниты перешкоды, шкоды, кривды і перенагабаня, козаки, в томъ селѣ і хуторѣ знаидуючиися, мѣють при своихъ ненарушныхъ правахъ і волностехъ воисковыхъ

зоставати. А войтъ тамошный з посполитимы людми долженъ в всемъ монастыреви Выдубицкому Кіевскому быти послушнымъ, без спреки *отдаючи* подданськіе належитіе повинности. Если бы зась в Тарашичахъ, албо в хуторѣ мененномъ, обыталися таковые люде, которыи самоволне, над воисковое постановлене і нашъ указъ, вновь недавно одорвавшись *от* громады, в компуть козацкій повписовалися, то таковыхъ позволяемъ знову, хочъ і поневоле, до громады привернути, таковая наша воля и указъ, абы теперъ і впредь, въ всемъ все цѣле у всѣхъ была захована, повторе і подесеяте пилно упоминаемъ і приказуемъ.

Данъ в Кіевѣ, септеврїя 10. Року 1707.

Звишгѣменованый гетманъ і кавалеръ, рукою власною^а.

Наприкінці написано: С подлѣннимъ свѣдѣтелствовали судия полковий Стефанъ Барановский, полковий писарь Семуил Катеринич, полковий хорунжій Игнатъ Шумъ.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ - 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 173. Копія.

№ 340

1707, вересня 24. Київ – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Лялинських озер

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорозских гетманъ, славного чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ лубенскому, старшинѣ полковои, *сотником*, а особливе чигириндубровскому и всѣмъ старшимъ и меншимъ войсковымъ и посполитымъ того полку обывателемъ и каждому, кому бы колвекъ о томъ теперъ и в потомнїѣ часъ вѣдати належало, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ мы гетманъ и кавалеръ, к помноженю всемогущого Бога чести и слави и розширенїю церквей его *святыхъ*, престол єпископскїй Переясловской, здавна *от* килкох сотъ лѣтъ запустѣлый, особливимъ нашимъ старанемъ и сумптомъ воздвигнувши и уфундовавши, яко раз до тоєи катедрі ясне в Богу превелебнѣйшому господину его милости *отцу* Захарїи Корнѣловичу, первому по нынѣшнемъ престолу єпископского переясловского реставрованю єпископови и администраторови митрополїи Кіевской, надалисмо село в полку Лубенскомъ Лялинци зо всѣми добрами и угодиями. Такъ теперъ внов всѣ озера в ограниченю нинѣшнемъ самомъ, толко лялинскомъ знайдуючієся, якіє до тихъ часъ в поссесїи нашої, а в завѣдоване пана Василя Пиковца, значного товариша войскового, били при

^а Перед підписом зазначено “подленнои унѣверсаль подписанъ тако”, після підпису у колї написано “мѣсто печати”.

мененномъ селѣ, до тоей же катедрі Переяславской надаемъ в потомную поссессію, моцъ, владу и заживане, позволяючи ясне в Богу превелебнѣйшому его милости *отцу епископу переясловскому нинѣшнему і наслѣдникомъ по его милости имѣемымъ бити, тыми озерами спокойное як хотя диспозовати и рыбные ловлѣ к общей монастырской ползѣ употреблять, в чомъ абы его милости и сукцессоромъ его жъ милости панъ полковникъ лубенскій з старшиною полковою, сотникъ чигириндубровскій і никто згола з старшини и чернѣ не смѣлъ і не важился жадной чинити перешкоды рыбних ловлей тамъ отпраовати, і яко колвекъ до тых озеръ вступу і интересу мѣти. Пилно и грозно варуемъ. Приказуемъ подобным же способомъ катедра Переясловская не мѣть за границу лялинскую теперешнѣю до озеръ овых и до жадних добръ втручатися.*

Данъ в Кіевѣ, септеврия 24, року 1707.

Звишъменованный гетман и кавалеръ, рукою власною^а.

Нижче зазначено: С подлиннимъ свидѣтельствомъ хоружий полковий лубенскій Петро Лукьянович 1767 года, іюля 8 дня таковой подленій унѣверсаль я принялъ і росписался правитель лялинскій іеромонахъ Меркурий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62375. – Арк. 234-234 зв. Копія.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 175. Копія.

№ 341

1707, жовтня 27. Київ-Печерський – Оборонний універсал Івана Мазепи Максаківському монастиреві на село Максаки

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожских гетманъ славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ теперъ и в потомніе часы вѣдати належало, а меновите пану сотникови менскому з товариствомъ и войтови тамошнему з посполитими людми симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ превелебный в Богу отецъ Іосифъ Бѣлѣцкій, ігумень монастыра Максакувского, прекладалъ намъ гетманови, что монастыр Максакувскій мѣть унѣверсаль *от* антецессора нашего бывшого гетмана на село Максаки данный, жебы оное в послушенствѣ ему найдовалоса, а же тому унѣверсалови не чинитъся досить, поневаж старшина менская, *отриваючи* оное *от* послушенства монастырского до городовыхъ потягае работизнь, теды просилъ в томъ нашего рейментарского прирѣнїя и потверженя. Мы прето уважачуючи, что тое село прилеглое естъ монастыреви и в подпоможеня монастырскихъ скудлостей найпотребнѣйшое,

^а Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ подписъ таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

казали з канцелярії войскової сей нашъ унѣверсаль, которимъ яко тое антецессора нашего надане ствержаемъ, такъ пишно мѣти хочемъ и приказуемъ, абы панъ сотникъ менский, старшина тамошня и ниhto инший не смѣлъ и не важился людей посполитыхъ села Максакувъ до мѣскихъ работизнѣ и подачокъ потягати, *от* послушенства монастирского *отривати*, и до своихъ привать и интересовъ уживати.

Данъ в Киевѣ Печерскомъ, октовріа 27, року 1707.

Звишъменованный гетман и кавалер, рукою власною.

Нижче зазначено: Унѣверсаль монастиреви Максакувскому на село Максаки.

ЦДІАК України. – Ф. 143. – Оп. 1. – Спр. 39. Оригінал. Печатка військова.

№ 342

*1707, жовтня 31. Київ –
Універсал Івана Мазепи про надання
військової частки Скельському Пустинному
монастиреві в монастирських млинах,
розташованих на річці Ворсклі, біля монастиря*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови гадяцкому зъ старшиною полковою, особливе пану господареви замку нашего тамошнего и каждому, кому бы колвекъ тепер и в потомний часъ о томъ вѣдати належало, сымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ просилъ насъ превелебный в Богу отецъ Гервасий, ігумень монастиря Пустинно Скелского з братією о ствержене войскової части розмѣровихъ приходовъ з власнихъ млыновъ ихъ монастирскихъ, на рецѣ Ворсклѣ тамъже и под монастиремъ стоячихъ. Теды мы, гетманъ и кавалер, склонившися на тое его *отца* ігумена з братією прошеніе, а найбарзѣй, оказуючи святой обители Пустинно Скелской респектъ, заховуемъ при оной тую войсковую часть розмѣровыхъ приходовъ и сымъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ, варуючи тое пишно, абы якъ панъ господар замку Гадяцкого, такъ и ниhto инший, не важился ему *отцу* игумену з братією в владѣнію и заживаню тоей войскової части розмѣровыхъ приходовъ найменшой кривды и перешкоды чинити, пишно под неласкою нашею приказуемъ.

Данъ в Киевѣ, октовріа 31. Року 1707.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Барзо погрѣбенъ унѣверсал сей гетмана Мазепи, на млины розмѣро[во]їй пожалованный.

ЦДІАК України. – Ф. 221. – Оп. 1. – Спр. 581. Копія.

№ 343

*1707, жовтня 31. Київ –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
Опанасу та Олексію Єсимонтовським,
значним товаришам Стародубського полку,
осадити хутір та побудувати млин на ручаї Вовнянці*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя, его царского величества Войскъ Запорозкихъ гетманъ славнаго чина святого апостола Андрея і Бѣлого Орла кавалѣръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ наказному, а впредь совершенному стародубовскому, пп. старшинѣ полковой і кождому, кому бы колвекъ о томѣ вѣдати належало, сымъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ. Іжъ просили насъ пп. Афанасъ и Алексѣй Єсимонтовскіи, значное полку Стародубовского товариство, о позволене завести і построити хутор в волномъ лѣсѣ, при купленной іхъ вотчинѣ засипати на ручаи іменуемомъ Вовнянцѣ греблю, постановити млинъ і нѣсколко человѣка осадити. Мы теди гетманъ і кавалеръ той ихъ пп. Єсимонтовскихъ прозбѣ давши у себе мѣстце, а до того респектуючи на ихъ услуги в Войску Запорожскомъ ронячие, позволяемъ імъ і хутор в волномъ лѣсѣ завести, греблю на помяненнамъ ручаи засипати, млинъ построити і людей сколько человѣка осадит, если не дѣтетимется кому через тое яка перешкода і кривда, еднакъ варуемъ тое, жебы оны пп. Єсимонтовскіи не з тамошнихъ Стародубовского полку мѣсть і сель жителей, лечъ захожихъ з за границѣ людей, при томѣ новозаводитися мѣючомъ хуторѣ осадити, в чомъ всемъ абы ништо імъ пп. Єсимонтовскимъ найменшой перепони чинити не важился приказуемъ.

Данъ в Киевѣ, октоврия 31. Року 1707.

Звишменованный гетманъ і кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1176. – Арк. 69 зв. Копія.

№ 343а

*1707, листопада 20. Київ-Печерський –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
стародубському полковому судді Івану Романовському
спорудити греблю та побудувати гуту і млин,
осадивши при них потрібну кількість людей*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшаго великаго государя, его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славнаго чина святого апостола Андрея і Бѣлого Орла кавалѣръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови теперь наказному, а впередь совершенному стародубовскому, пп. старшинѣ полковой и всѣмъ, кому колвекъ о томъ будеть потреба вѣдати, сымъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ просылъ насъ гетмана панъ Иванъ Романовскій³²⁴, судія полку Стародубовского о позволене завести и построити в власномъ отчистомъ своемъ кгрунтѣ, неподаль Мглинщини будучомъ, гуту на рѣчци, тамъже будучой, прозываемой Воронинцѣ, ручаю лѣсовомъ, засыпати греблю и построити млынъ для работниковъ гутницкихъ, и дворовъ сколько осадити людей, мы прето гетманъ и кавалеръ, той его прозбѣ давши у себе мѣстце, велелисмо выдати ему зъ канцелярии нашей войсковой сей унѣверсаль, позволяючи якъ гуту завести, греблю засыпати и млынъ построити, такъ и дворовъ сколько осадити свободними, зъ заграници приходячими, а не тамошними зъ околичнихъ сель, одъ обиклихъ повинностей ухилиячимися, на власномъ его кгрунтѣ, если не будеть кому дѣятися якая кривда одъ заведеня тоей гуты, засыпаня греблѣ, посаженя людей. Вѣдаючи теды о той выразной волѣ нашей кождый зъ старшины и чернѣ того Стародубовского полку, абы [во] всемъ вышей писаномъ не смѣли и не важилися ему пану судіи найменшой перешкоды и перепоны чинити и жадной трудности наносити, пилно варуемъ.

Данъ в Кіевѣ Печерскомъ, ноеврия 20, року 1707.

Звишьменованный гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: На оберточной сторонѣ написано: сей фундушъ унѣверсальный при запису купчому, въ року 1707, ноеврия 4 данномъ^а, велможному его милости пану Іоанну Чарнишу, судіи енералному, отдаемъ его жъ велможности. Христина Р. Романовская, Владимѣръ Рокушко Романовскій.

О публіковано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 14. – Матеріалы для Южной Руси.

№ 344

1707, грудня 22. Батурин –

Наказ Івана Мазепи про заборону приймати у підсудки підданих Омбишського монастиря

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Вамъ атаманови з товариствомъ села Онбиша сымъ листомъ нашимъ ознаймуемъ. Ижъ будучы у насъ гетмана велебный отецъ Антоний, намѣсникъ монастиря Омбыского, утисковал на васъ з товариствомъ за тое, же вы подданныхъ монастирскихъ, од повинности посполитой ухилиячихся, в сусѣдство себѣ приймете и заступаєте оныхъ. Зачымъ, яко неслушне противко мѣстца святого поступаете, [если тое есть так, мы за тотъ вашъ поступокъ] ганячы

^а Різничитання дати за публікацією.

через сей нашъ лист, пилно и сурово приказуем, абысте, яко тих людей подданныхъ монастирскихъ, которіи уже под вами зостають, не заступали, такъ и иныхъ жаднымъ способом до себе в сусѣдство приймовати и заступати оныхъ од тягlostей мужицких не важилися. О тое и повторе вамъ приказавши, зичимъ доброго здоровья.

З Батурина, декаврія 22 д[ня]. Року 1707.

Звишьменованный гетман, рукою власною^а.

На звороті зазначено: Унѣверсаль од его милости добродѣя, щобъ козаки онѣбишские не приймали сусѣдъ до себе.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 3 (2). Оригінал. Печатка військава.

№ 345

*1707, грудня 22. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих
Києво-Печерської лаври в селі Омбиші
від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозких гетманъ и кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Пану полковникови наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой и всему старшому и меншому того полку товариству и посполитимъ людем ознаймуемъ. Ижъ з особливою прихилности и респекту нашего ку святой обьителѣ Печерской Кіевской увольняемъ село Омбышъ, маетност тоей святой обьителѣ от тяжаровъ посполитихъ, именно от даваня на полковыи армашы и сторожѣ певнихъ уложенихъ датковъ. Вѣдаючи прето о таковой волѣ нашої, абы ниhto з старшины войсковой и посполитыхъ людей не важился брати тоей на армашѣ и трубачи полковыи повинности жадной, которая нехай з иншого мѣстца на них будетъ вибирана. Также и арендовой рати, сто золотих толко, а не болшъ, з того села Омбыша для убожества тамошних людей до общой складки, жеби без жадной турбации брано, мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декемврія 22. Року 1707.

Звишьменованный гетман, рукою власною^б.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 5 (1). Оригінал. Печатка військава.

^а За вірєць форми писарем було взято аналогічний наказ від 4 квітня 1699 року, з яким даний наказ збігається майже дослівно.

^б Фактично це підтвердження аналогічного за змістом універсалу від 15 травня 1697 року.

№ 346

*1707, грудня 22. Батурин –
Наказ Івана Мазепи жителям села Махнівки
ремонтувати у випадку потреби греблю Омбишського
монастиря, яку селяни використовують для проїзду*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Вамъ атаманови з товариствомъ и войтови з посполитыми людми села Махнувки симъ универсалнимъ пысанемъ нашимъ ознаймуем, ижъ прекладалъ намъ велебный отецъ Антоний, намѣсникъ монастыра Онбышского, что въ греблѣ ихъ монастырской, межи селомъ Онбышемъ и селомъ Махнувкою будучой, за которою всѣ ваши находятся кгрунта, не хочете гатити и направовати. Зачымъ приказуем вамъ пилно, абысте, когда колвекъ указоватиметь потреба, тую гатити греблю не отмовлялися и двигнувшися всѣ такъ козаки, яко и посполитые люде, гатили и, якъ належить, умоцняли, поневажъ черезъ тую греблю до кгрунтовъ своихъ частые вы отправете поездки, о тое вамъ и повторе пилно, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, декавріа 22. Року 1707.

Звишьменованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсаль ясне велможного на село Махнувку для гачення греблѣ.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 2 (1). Оригінал. Печатка військова.

№ 347

*1707, грудня 22. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про звільнення жителів села Омбиша, належного
до Омбишського монастиря і Києво-Печерської лаври,
від забезпечення провіантом і підводами переїжджих
через село старшин і військової “черні”*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожских гетманъ и кавалер Іоанъ Мазепа.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит. Ижъ, беручи мы гетманъ под оборону нашу село Омбишъ, до монастыра близко него стоячого належачое; мѣти хочемъ и приказуемъ сурово, абы жаденъ з старшины и черни Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского и нихъто инший, мимоездомъ чрезъ тое село не смѣлъ и не

важилься жаднимъ способомъ людей посполитих тамошних, то есть бранемъ подводъ и вимаганемъ кормовъ и напунковъ, обтяжати, под сруким войсковимъ каранемъ.

Данъ в Батуринѣ, декемврія 22. Року 1707.

Звишьменованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Унѣверсалъ ясневелможного, жебы подводъ нѣкому не давати.

ЦДІАК України. – Ф. 153. – Оп. 1. – Спр. 2 а. Оригінал. Печатка військова.

№ 348

*1708, січня 7. Батурин –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
полтавського полковника Івана Левенця на млин,
розташований на Новосанжарівській греблі*

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожских гетманъ, славного чина святаго апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе пп: полковой старшинѣ полку Полтавського, кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, иже просил насъ гетмана панъ Іванъ Левенець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского полтавский о унѣверсалѣ на млыни куплею набитие, на вишшой греблѣ Новосанжаровской будучие, о чотирохъ колах, трох мучныхъ, а четвертомъ ступномъ, мы прето гетман и кавалеръ слушному его пана полковника промыслу не отмовиши, респектомъ его знаемих в Войску Запорожскомъ заслугъ тие млыни о чотирох колах, на Новосанжаровской греблѣ будучие, ствержаемъ, позволяючи здавна належити розмѣровие приходи отбирати, какъ хотя к лутшому своему пожитковѣ владѣти, в которомъ владѣнню, абы нѣхто не смѣлъ и не важился ему пану полковникови найменшой чинити трудности и перешкоды, пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ [Г]енвар[я] 7, року 1707.

Звышей менованный гетман, рукою власною*.

Ниже зазначено: 1761 году, марта 9 го дня съ подлѣннѣмъ универсаломъ свѣдѣлствовали и по посвѣдетелствованію под чистим приписом перед правом ани инших другихъ подобнихъ тому свидетелствъ не нашлося.

Полковий миргородский хоружий (підпис), войскової канцеляристь (підпис).

Вишше писанного году мѣсяца и числа таково подлѣнній унѣверсалъ по изверению матки моей Агафїи Красовской, обозной полковой, обратно к себѣ принялъ и росписался Федоръ Левенець.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 52187. – Арк. 225. Копія.

* Перед підписом зазначено “на подленномъ унѣверсалѣ подпис тако”.

*1708, січня 7. Батури́н –
Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав
вдови хорунжого Переяславського полку
Олександра Сулими Анастасії на нерухомість
під Ржищівим і Гуляниками, куплену її чоловіком*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ Войска его ц[арского] пр[есвѣтлого] велич[ества] Запор[ожского] переясловскому, старшинѣ полковой, а особливе честному отцевѣ городничему иржищевскому и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, ижъ презентовала намъ панѣ Анастасія Александрова Сулиминая, хоружая полковая переясловская, купчие, екстрактомъ з книгъ мѣськихъ переясловскихъ выданние мужу еи записи, именно: первый, року 1703, марта 4 д[ня], на греблю з ставомъ, на томъ боку Днѣпра, под Иржищевомъ³²⁶, у Параскевии Петрихи и синовъ еи, Мокия и Артема Петренковъ, купленную, на рецѣ Легличи, межи греблями Петикаловою и мѣскою Иржишевскою застающою; другой, на двѣ гребелки, нижей Гуляниковъ, на потоцѣ Гуляницкомъ, Ступкомъ прозиваемий, з лѣскомъ коло тихъ же гребелиокъ застаючимъ, Ступокъ прозиваемимъ, и зъ сѣножатю тамъже, надъ ставками помененними лежачою, Ступками прозиваемомъ, року 1704, априля 7 д[ня] у Василя Скрипченка, предъ тимъ иржищевского, а тепер ячникувского жителя, купленній, [и] просила, абисмо тие мужа еи куплѣ и записи ствердили унѣверсаломъ нашимъ. Ми прето, гетманъ и кавалеръ, тому еи паней Сулиминой прошенію, аки слушному, давши у себе мѣстце, яко ствержаемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ, смотрячи на [...]а записи помененныхъ трохъ гребель, лѣса и сѣножати куплю помененного пана Александра Сулими, хоружого полкового переясловского, такъ варуемъ, упоминаемъ, мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, аби въ спокойномъ тихъ трохъ гребель, лѣса и сѣножати владѣню и заживаню ниhto, такъ з старшины полковой переясловской, яко и з посольства, ей, паней хоружиной, жадной и найменшой не важился чинити прикрости и перепоны, а особливе обывателѣ къ тимъ ставомъ, лѣсу и сѣножати пререченой зорувати (якъ предъ симъ самоволне чинити) не смѣли и не важились, сурово, подъ неласкою нашею и строгимъ наказанемъ, упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батури́нѣ. Януарія 7 д[ня], року 1708.

Звишьменованній гетманъ, рукою власною⁶.

О публіковано: Сулимовский архив. Фамильные бумаги Сулим, Скороп и Войцеховичей XVII-XVIII вв. – К. – 1884. – С. 29-30.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 65. – Арк. 172. Копія.

³ Пропуск зазначено у публікації.

⁶ Наприкінці зазначено “Съ копій”. В публікації також зазначено “Самъ Александръ Сулима во время выдачи этого универсала былъ въ плену у шведовъ”.

*1708, січня 12. Батурин –
Універсал Івана Мазепи
про підтвердження прав на ліс Малий Кормил
сестри гетьмана Мар'яни Вітославської,
черниці Києво-Печерського Вознесенського монастиря,
із взяттям лісу під гетьманську оборону*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетмань, Іоань Мазепа.

Ознаймуемъ симъ унѣверсалнимъ листомъ нашимъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковникови кievському з старшиною полковою п: сотникови козелецкому, атаманови городовому и войтови тамошнему и всѣмъ войсковимъ и посполитимъ узиду Козелецкого людемъ, ижъ превелебная в Богу ей милост панна Маріянна Вѣтославская, милая сестреница наша, інокиня монастира девичого свято Вознесенского Печерского Кіевского³²⁷, поблизу кгрунтовъ своихъ, в узидѣ Козелецкомъ под селомъ Крехаевомъ лежачихъ, маеть давно уже занятый лѣсъ, прозиваемый Малий Кормил, на которий просила насъ о потвержателний нашъ унѣверсаль и оборону, жебы нѣхто того лѣса не пустошилъ, теды мы по прошенію ей милой сестреницѣ нашей, велѣли видати сей нашъ унѣверсаль, через которий, яко той давно занятый лѣсъ, прозиваемый Малий Кормил, ствержаемъ, позволяючи ей милости онимъ владѣти, такъ абы нихто з старшини и черни полку Кіевского, а особливе з жителей околичних сель не смѣли и не важилися в той лѣсъ вездити и пустошити оного, пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ 12 д[ня] януарія. Року 1708.

Звышъ менованный гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. написано: Унѣверсал на лѣс под Крехаевом от ясне велможного гетмана Мазепы Малий Кормилъ. 1708, генваря 12.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. II 216. – 52 Г. Оригінал.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59293. – Арк. 16. Копія. Фрагмент.

*1708, січня 29. Глухів –
Наказ Івана Мазепи
новгородському сотникові Лук'яну Журавку
заборонити вдові стародубського
полкового хорунжого будувати греблю
на річці Свесі, на землях Новгородського монастиря
та належно покарати вбивць підданого
Новгородського монастиря, вбитого в їх селі Мезині*

Пане сотнику новгородский.

Презентоваль намъ высоце в Богу превелебный его милост господинъ отецъ архимандрита монастира вашего Новгородского, через превелебного в Богу господина отца намѣстника того жъ монастира, двѣ инквизиціи, одну о занятю греблѣ на рецѣ Свесѣ, в кгрунтѣ ихъ монастирскомъ, небожчикомъ п. Иваномъ Юркевичомъ, хоружимъ полковымъ стародубовскимъ, другую о забитю в селѣ Мѣзинѣ, маетности ихъ, ихъ же подданого, от одного товариша Пѣхотного Полку, пана Димитрія Чечеля, з двома тамошними жъ мѣзинскими жителями, подсосѣдками козацкими; и просылъ насъ, жебы тая гребля, небожчикомъ Юркевичомъ в кгрунтѣ ихъ занятая, не была привожена в совершенство, а помененніи убийци были по достоянію скараны. Мы прето, пишучи до в[ашей] м[илости] сей нашъ листъ, пишно жадаемъ и приказуемъ в. милости, абысь, за одобранемъ оного, предложилъ именемъ нашимъ овдовѣлой женѣ небожчика Юркевича, чтобъ она не важилася тоей греблѣ в совершенство приводити, если не упроситъ его, отца архимандрити з братією, албо не учинить якого з ними постановленя, жебы позволили ей тую греблю, небожчикомъ мужемъ ей в кгрунтахъ ихъ занятую, кончити, бо любо и выдаются з канцеляріи нашей войсковой на займане гребелъ унѣверсалы (:який може и небожчику мужу ей данъ:), однакъ виражається в оныхъ варунокъ той, если не буде кому где од занятя якой греблѣ дѣятися якая кривда и перешкода. А поневажъ, якъ зрозумѣлисмо з тоей инквизиціи, же когда бѣ совершилася тая гребля, то много бѣ монастирского лѣсу, в которомъ и бортного дерева ест немало вдовжъ и вшир, вода подтопила, теды для того приводити оной в совершенство, хочъ имѣеть нашъ унѣверсалъ, не позволяемъ. Убийцы зас помененніи, любо самое право инстингуеть, жебы были на горлѣ караны, однакъ когда перед тимъ оны на здорове того ихъ подданого не ватовали и не з умыслу, лечъ на подгуляню в шинку до смерти оного з оказіи приправили, а до того и нихто не настоить, жебы на горлѣ ихъ карати, прето и мы от смертной казни свободними чинимъ оныхъ. Токмо приказуемъ в. м[илости], абысь зехавши в помененное село Мѣзинъ и знесшися з атаманомъ сердюцкимъ и атаманомъ тамошнимъ мѣзинскимъ, велѣлъ передъ всѣмъ народомъ непремѣнно всѣмъ троимъ по сто кювъ добрихъ дати, и приказалъ з худобъ ихъ за душу небожчиковскую

сорокоусть наняти, стол поминалній и иніи церемоніи по обычаю христіанском поотпровати. Тое и повторе пишно, а пишно в. м[илости] приказавши, его жь поручаем Господу Богу.

З Батурина, генваря 29. Року 1708.

В. милости зычливый Іванъ Мазепа, гетман, рукою власною.

На арк. 2 зв. назначено: Пану Лукіану Івановичу Журавку, сотникови новгородскому. О убийцахъ мѣзинскихъ и о Юркевичовой греблѣ, жебы не кончена, на речѣ Свесѣ.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 60279. – Арк. 1-2. Оригінал із залишками печатки.

№ 351

1708, травня 10. Біла Церква – Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Євстафію Панкевичу побудувати млин на річці Усі

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а меновите пану полковникови Войска его царского величества Запорожского стародубовскому, такъже пану сотникови почеповскому и пану дозорцѣ нашему почеповскому ж, тепер и на потомъ мѣуючому быти, ознаймуемъ, ижъ панъ Евстафій Панкевичъ, значный товаришь войсковый, усмотрѣвши мѣйсце, ни в чомъ никому непенное, на ричцѣ Усѣ³²⁸, под селцемъ Устиновимъ будучое, до занятя греблѣ и млинового на оной строения способное, просиль нашего на тое унѣверсалу, з которимъ бы моглъ на помянутой ричцѣ, безъ найменшой ни *от* кого перешкоды, греблю засипати и млинъ построити. Мы прето гетманъ и кавалеръ, тому его, пана Панкевича, прошению не *отмовивши*, а респектуючи на его вѣрние и зичливые не *от* теперъ в Войску Запорожскомъ ронение и ронячиесе услуги и прислуги, до которыхъ и въпередъ, яко годного и згодного заохочуючи, казалисмо з канцелярии нашей войсковой сей нашъ на заняте греблѣ и построене млина на ричцѣ Усѣ ему, пану Панкевичу, видати универсалъ, которого повагою и крѣпостию пишно варуемъ и подъ срокимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ, абы нѣхто, а особливе п. сотникъ почеповский и п. дозорца тамошний не смѣлъ и не важилься в занятю греблѣ, построению млина и въ *отбиранію* належитихъ приходовъ, когда въ совершенство *прийдет*, *найменшей* чинити трудности и перешкоды. Варуемъ однакъ, абы *от* занятя тоей греблѣ и построения на оной млина не было кому зъ жителей тамошнихъ яковой в кгрунтахъ шкоды.

Якая воля наша абы ни *от* кого не была нарушена и повторе упоминаемъ и срокго приказуемъ.

Дать в Бѣлой Церквѣ, мая 10, року 1708.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 40. – Спр. 664. – Арк. 1-1 зв. Копія.

НМІ України. – РД. Оригінал.

№ 352

1708, травня 14. Біла Церква – Універсал Івана Мазепи про спорудження укрѣпленъ Іванполя жителями околишніх сіл

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого гетманъ и кавалер Іванъ Мазепа.

Вам, старостѣ нашему іванполскому, атаманови городовому тамошнему з товариством и войтови з посполитыми людми, такъже атаманомъ и войтам сѣлским з посполством сымъ нашим унѣверсалным писаніем ознаймуемъ, ижъ под часъ сего военного времени для наступующихъ непріятелскихъ небезпеченствъ приказалисмо городъ вашъ Іванполь, такъ валом, яко и палямы добре укрѣпити: зачым, абысте всѣ обще, такъ городяне, козаки од походу позосталые и посполитые, яко и всѣ обще селяне, около города Іванполя под державцами духовными і свѣцкими будучие, для своеи общой обороні около уфондованя и укрѣпленія того своего города Іванполя без всякой спреки тшчаливе і нелѣнине приложили стараня и працы, а именовите тыи нижейвыраженни села мають чинити помощь и працювати около того дѣла валового городского: Середина Буда, Слобода Черняцкая, Ромашков, Юриновка, Дуплиновка, Пагаровка, Камянка, Шатрища, Івоть, Палѣвка, Імшаная, Журавка, Недбаговка, Войтовка, Чуйковка и Дорошовка: тое вамъ всѣмъ городянамъ и вишейвыраженнымъ селянамъ пилно приказавши, имъ же жычимъ доброго *от* Господа Бога здоровья.

Данъ в Бѣлой Церквѣ, 1708 року, 14 д[ня] мая.

Звишь менованный гетман, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 1954. Фотокопія з оригіналу. Печатка військава.

Там само. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 1895 (1). Копія.

№ 353

1708, червня 11. Біла Церква – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на уланівські ґрунти, які залишили її колишні піддани

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозских гетманъ и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Всѣмъ кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, а меновите жителемъ улановскимъ, подданимъ прежде катедралнымъ чернѣговскимъ и въ прочку, увойшовшимъ в зарубежніе села, ознаймуемъ, ижъ ясне в Богу преосвященный его милост отецъ архієпископъ чернѣговскій доносилъ намъ, что вы з своего легкомыслия, удалившия зъ тоей до катедре Чернѣговской належачой маетности за границу, кґрунта позосталие свои продаете, поля, туда приежджаючи, засѣваете, а засѣвки зъ копи жати позволяете и всякие пожитки, власне якъ тамъ живучи, зъ своихъ угодий отбираете, що, яко неслушне и праву, здавна ухваленому, противно дѣється, такъ мы вамъ тот самовольный поступокъ сурово ганячи, пилно упоминаемъ и под жестокимъ каранемъ приказуемъ, абысте до тих своихъ позосталих кґрунтовъ од сего часу жадною мѣрою не интересовалися, полюовъ тамъ не засѣвали, а нѣ оних кому иному позволяли засѣвали, такъже и засѣвковъ, якіе там найдуются не важилися забирати, поневаж всюды такое обыкновение ест, же по одеяшлих на иныи мѣйсце для жития подданихъ, кґрунта их на державцовъ спадают, а они тратят свою сукцессию. Для чого вамъ и повторе пилно приказуемъ, абысте жадного дѣла до своихъ кґрунтовъ одѣйшлих не имѣли.

Данъ в Бѣлой Церквѣ, іюня 11. Року 1708.

Звишъименованный гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: Лист ясне велможного пана гетмана Мазепы, абы зейшлие бившиє поданые, живучи на сторонѣ, не важилися кґрунтовъ улановских засѣва[ти и] никому продавати.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 296. Оригінал. Печатка військова.

№ 354

1708, липня 7. Обоз під Тетієвим – Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському Мгарському монастиреві на Ковжизький ліс

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского гетманъ и кавалер Іоаннъ Мазепа.

Вамъ, пану сотниковъ великобудискому, атаманови и войтови тамошнимъ, симъ нашимъ писаніемъ чинимъ вѣдомо, иж скаржился намъ чрезъ супплику свою на вас велебній отецъ Савватій Вербицкий, намѣсникъ монастыра Мгарского Лубенского, зо всею тамошнею братією о тое, же любъ оны презентовали вамъ нашъ унѣверсаль, данній имъ на оборону лѣса ихъ, прозиваемого *Ковжижа*, однакъ вы легце *тот* нашъ унѣверсаль поваживши, и нѣ во что вомѣннвши, оній ихъ лѣсъ нѣ на що спустошили, не тилко рубанемъ для гаченя греблѣ своей Великобудиской хворосту, але и воженемъ *потребного* дерева много шкоды в немъ учинили. В какой своей кривдѣ и шкодѣ просиль онъ, преречонній *отець* намѣсникъ, з братією у насъ з васъ слушной святой справедливости. Зачимъ мы приказуемъ вамъ, абысте ви за одобранемъ сего нашего писанія всю шкоду в лѣси ихъ, чрезъ васъ починенную, имъ законникомъ слушне и належите нагородили, и вперед не важилися такой дерзости мѣти и большъ шкоды имъ в томъ лѣси, унѣверсаломъ нашимъ обварованомъ, чинити. А що есть унѣверсаль нашъ в себе за нѣзачо поставили, якій повинны были есте ненарушоне заховати, и в немъ приказанне вираженное непремѣнно исполняти, теды, яко *тот* вашъ дерзновенній поступокъ, васъ сурово ганымъ, такъ упевняемъ вас, же часу своего за тое будете значне *от* насъ скараны. Е[с]лисмъ бы засъ вы по по сюмъ приказанню нашомъ листовномъ не уконтентовали ихъ законниковъ за ихъ шкоды, теды за высланемъ *от* насъ туда на розискъ особы, и за притяженемъ васъ предъ судъ Енералній, будете вдвое тую шкоду илбо пополняти, и винѣ правовой подлягати.

Данъ в обозѣ под *Тертѣвовомъ*³²⁹, іюля 7, 1708 року.

Звышъменованній *гетманъ*, рукою власною^a.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 42-42 зв. Копія, має назву “Потвердителній унѣверсаль Івана Мазепи, гетмана, на лѣсъ *Кожижскій*”.

Там само. – Ф. КМФ. – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 178. Копія.

№ 355

1708, серпня 8 чи 20. Русанів – Універсал Івана Мазепи про захист прав Києво-Печерського монастиря на використання млини, розташованого на Козелецькій греблі

Пресвѣтлийшаго и державнѣйшаго великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетман, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковникови Войска его жъ царского величества Запорожского кіевскому, паномъ старшине полковой, такъже пану сотникове козелецкому с тамошнимъ урядомъ, особливе мелникомъ на греблі Козелецкой млины маючим, і

^a Наприкінці у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

кождому, кому колвекъ о том вѣдати надлежитъ имѣть, сим нашимъ уневерсалным писаніемъ ознаймуемъ, иж прикладамъ намъ висоце в Богу превелебный *господинъ* отецъ наместникъ монастыря свято Печерского Кіевского з братією, что в млине их, на гребли миской Козелецкой стоячемъ, збороня[ю]т никоторые особы, а именно мелники, на той гребли млини мѣючіе, над давніе права и вневерсалах наши[х] и прошлых антецессоров наших, безречезно молоти, которого млына до предреченного святой обители для служенія божественныхъ литоргій на просфуры наиболее бываеъ приход. Яко теды мы тых особ и мелников *тот* противной давнымъ правам, уневерсаломъ нашимъ и бывшихъ гетманов, поступокъ ганим, такъ пилно мѣти хочемъ напоминаем и грозно приказуем, абы ништо, такъ з старшины полковой и уряду миского козелецкого, яко и мелники помененные, давныхъ прав и уневерсалоу нарушати не важились и безпѣчно в той святой Печерской обители в млине молоты не зборонялы, якои воли нашой, абы непременно чинилось задосытъ, повинны старшина меская козелецкая досматривати, которой пилно о тое приказуем.

Дан в Русанове, августа 20 дня, року 1708.

[Звыш менованный] гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 217. – Арк. 301-302. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Арк. 335-336. Копія, з датою 8 серпня 1708 року, місце видання універсалу зазначено як “в Русалове”.

№ 356

***1708, серпня 24. З обозу під Биковим –
Наказ Івана Мазепи кійвському вїту з магістратом
у справі про повернення Прилуцькому Густинському
монастиреві двора у Києві, який раніше колишній
ігумен монастиря Жданович продав Кочубею***

Мой ласкавий приятелю, пане войте кїевский зо всѣмъ майстратомъ.

Поневажъ превелебный в Богу *господинъ* отецъ Ждановичъ, ігумень бывший монастыря Густинского, неслушне учинилъ, же безъ согласія всей тоей Святой Густинской братіи двор ихъ *монастырский*, в Киевѣ стоячий, за ігуменства своего тамошнего Густинского небожчику Кочубееви продалъ, о чомъ тое дажъ суплѣковали до насъ всѣ обще законники воспоминаютого монастыря, просячи, абы небожчикъ, Кочубей, гроши свои за тотъ ихъ дворъ данный принялъ, а двора имъ уступил, на що онъ Кочубей и соизволилъ былъ, тьлько просилъ о виждане, нимъ сынъ его Кочубеевъ з школь латинскихъ тамошнихъ выйдеть. Теды пилно

^а Перед підписом зазначено “у подлинной крѣпости пишеть”, після підпису написано “с оного листа *от* записки пошлин *пят* алтын взято. Принель Василей Митрофанов” та “У сей крепости печат одна”.

в. милост жадаемъ в тое, абись двор оный привернулъ и отдалъ в первобытное владѣніе законникомъ вышайреченной обители, и если хто от небожчика в томъ дворѣ живеть, уступити з оного тому приказаль, кгда ж оныи законники отложили гроши до скарбу Войскового, а до того не повинна легкація побожныхъ людей от церквїи Божїихъ и святыхъ обителей жаднымъ способомъ отдалятися. О що и повторе в. милость жадаючи, пишно засылаемъ ему жъ зичливое наше поздоровлене.

З обозу от Быкова, августа двадцать четвертого. Року тысяча сѣмсотъ осмого.

В. милости зичливый прїятель, Иванъ Мазепа, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского^а.

Сей нашъ листъ велѣте в. милость до книгъ приняты и выдати имъ отцемъ густинскимъ экстрактомъ з книгъ оный в твердость в потомный часъ^б.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216-Д. Оригінал випису з мїських книг справи про повернення київським магістратом Густинському монастирю двора, який раніше був проданий монастирем Кочубею, що включає зазначений наказ І. Мазепи. Має такий початок “Випись з книгъ мѣськихъ права Майдебурского ратуша Кїевского. Року тысяча сѣмсотъного осмого, месяца септеврія, дня шестого. Его царского пресвѣтлого величества в ратушу Кїевском перед нами Димитрієм Полоцкимъ упривілюваннимъ войтомъ, а Тарасомъ Петровичемъ рочнымъ бурмистром и перед райцами и лавниками: ставши персоналѣтеръ честные в Богу отцы іеремонахъ Серафіонъ Захарїевичъ и іеродїаконъ Іеремїя, законники монастира святыхъ живоначалныхъ Троицы Густинского, подали высоче поважный его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозскихъ гетмана, славнаго чина велможнаго его милости пана Іоанна Мазепы листъ приватне до всего майстрату писанный, который листъ мы первой перед собою казали вычитати, а по вычитан[і]и, яко рѣчь слушную и поважную в книги нынешные мѣские кїевскїе вписати позволили, который слово в слово такъ ся в собѣ маеть.

№ 357

*1708, серпня 30. Биків –
Універсал Івана Мазепи про дозвіл
лукомському священникові Петру Петровичу
побудувати млин в селі Онушках*

Его царского пресвѣтлаго величества Войска Запорозжского гетманъ і кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ лубенскому, старшинѣ полковой, а особливе п. сотниковѣ лукомскому, атамановѣ з товариствомъ и войтовѣ тамошнему з посполитими людми и кождому, кому бы колвекъ теперь и на потим вѣдати о томъ надлежало ознаймуемъ: ижъ просиль насъ честній отецъ Петро Петровичъ, священникъ лукомскїй, о фундушѣ на засипане греблѣ и построене млинка для пожытку

^а Перед підписом зазначено “У того листу печать войсковая притиснена и подпись руки рейментарской тыми выражень словы”.

^б Перед припискою зазначено “А на боку того листа такъ написано”.

своего в уездѣ Лукомскомъ в селѣ Онушках на рѣчцѣ Оржицѣ³³⁰, на мѣстцу ни в чомъ никому непенномъ. Ми прето гетманъ и кавалеръ, принявши прозбу его за слушную, яко позволяемъ ему честному *отцу* Петру на томъ мѣстцѣ греблю засипати и, млинок на оной построивши, всякіе розмѣровіе приходи *отбирати*, такъ пилно варуемъ и грозно приказуемъ, аби ни хто з старшини и черни войсковихъ и посполитихъ того полку обывателей не смѣлъ и не важился в томъ ему *отцу* Петрови жадной *найменшой* чинити перепони, варуемъ однакъ тое, аби з засипаня тоей греблѣ и построенія млинка околичнимъ кгрунтамъ, поблизу будучимъ, аби жадная не дѣлалася кривда и шкода. Яковой волѣ нашей аби во всемъ било за досить чинено, повторе и подесеяте варуемъ и приказуемъ.

Данъ въ Биковѣ, августа 30 д[ня]. Року 1708.

Звышъ менованій гетманъ, рукою властною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57717. – Арк. 249. Копія.

№ 358

1708, вересня 27. В обозі біля Бикова – Універсал Івана Мазепи про надання на Чернігівську архієпископію гетьманських млинів, розташованих біля Іванполя на річці Білиці

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого *государя*, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина *святого* апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, кому бы колвекъ о томъ тепер и в потомные часы вѣдати належало, всякой кондиціи и годности духовного и мирского стану людемъ, а особливе всякой старшынѣ реименту нашего ознаймуемъ: ижъ мѣючи мы млыны, на власныхъ нашихъ вѣчистою куплею набытыхъ грунтахъ, в сотнѣ Глуховской, близко маетности *нашої* же Іванполя, на рецѣ Бѣлицы, власнымъ коштомъ и старанемъ построеные, яко приватнымъ писаніемъ прежде за дней житія блаженныя памяти преосвященного Феодосія Углицкого, архієпископа чернѣговского, надалисмо оные катедрѣ Чернѣговской для вѣчного молитвенного за душу свою воспоминанія, такъ теперъ и публичнымъ сымъ нашимъ унѣверсаломъ, тыежъ Бѣлицкіе млыны наши Дому архієрейскому архієпископіи Чернѣговской нынѣшнему ясне в Богу преосвященному *господину* его милости *отцу* Іоанну Максимовичу, архієпископу чернѣговскому и новгородскому, и по его милости мѣючимъ быти того архієрейского престола наслѣдникомъ, надаемъ, ствержаемъ и в зуполную вѣчистую посесеію летуемъ, позволяючи з оныхъ всякіе розмѣровые пожытки и користи ку общой Дому архієрейского ползѣхъ употребляти, и, якъ хотя, по своей имѣ воли диспонувати. Зычимъ, абы ни хто з власти духовной, такъже з старшыны и черни реименту

^а Після підпису у колі написано “мѣсто печати рейментарской”.

нашого войсковою и посполитой, не смѣль и не важылся теперь и в потомные часы вышписаных млыновъ Бѣлицкихъ от Катедры архієпископіи Чернѣговской отдаляти и в отбираню приходячихъ з оныхъ пожитковъ наименшой перешкоды чинити, пилно и грозно варуемъ и приказуемъ, чога и по сукцессорахъ нашихъ непремѣнно мѣти хочемъ и судомъ Божиимъ, предъ которій всѣмъ намъ явитися подобаеть, запрѣщаемъ.

Данъ з канцеляріей войсковою, септеврія 27. Року 1708. В обозѣ от Быкова. Звишьменованный гетман и кавалер, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 300. Оригінал. Печатка військава.

№ 359

1708, вересня 27. В обозі під Биковим – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на двір Кочубея в Києві

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому бы колвекъ з духовного и мирского стану людей о томъ вѣдати належало, теперь и в потомные часы, симъ унѣверсаломъ нашимъ ознаймуемъ: ижъ превелебный в Богу *господинъ отецъ Іовъ Мартиновичъ*, ігумень монастиря Густинского з братією, презентовалъ намъ интромиссію, на маистратѣ кievскомъ писанную, служачую обьители Густинской, на дворъ в Киевѣ, близко церкви Воскресенія Господня положенемъ знайдуючійся, которой то дворъ превелебный в Богу отецъ Ждановичъ, бывший игумень тоей же святой обьители, без согласія братіи продалъ былъ небощику Кочубееви, а теперь онъ отецъ ігумень нынѣшній, за отложеномъ суммы, знову в область обьители своей по листу нашомъ приватномъ до пана войта кievского з майстратомъ писанномъ одобралъ и просилъ нашего на тогъже дворъ унѣверсалного, для совершеннѣйшой в потомный часъ крѣпости, потверженя. Мы прето гетманъ, тому его *отца* ігумена прошенію слушному давши у себе мѣстце, казалисмо выдати з канцеляріей войсковою сей нашъ унѣверсалъ, которого повагою, яко ствержаем в первобытную обители святой Густинской вѣчистую поссессию тотъ дворъ, позволяючи з онога якіе можно пожитки ку общой монастирской ползѣ отбирати, такъ и плецъ небощыкомъ Кочубеемъ к тому жъ двору прикупленный, для спасенія души небощиковской и молитвенного поминанія, вѣчисто жъ надаемъ з поселеніемъ тамо будучимъ. Зачымъ, абы ниhto з духовного и мирского стану предреченой святой обьители Густинской в спокойной поссесіи того откупленого двора и вновь наданного плецу не смѣль и не важылся жадной наименшой чинити перешкоды и кривды, приказуемъ. А особливе пилно варуем и приказуемъ, абы ниhto згола з духовной же власти и свѣцкой, а найбарзѣй з потомковъ небощика Кочубея, не важылся вѣчными часы, такъ в двор *тот*, яко

и в плечь наданный, втручатися и чи то купнымъ способомъ, чи ли инымъ якимъ, от обывтели святой отдаляти. Поневаж подлуг права духовного и свѣцкаго побожная ле[к]гація не повинна никогда ни продажею, а ни якимъ инымъ способомъ от церкви Божой отдалятися, такая наша воля и указъ, абы тепер и в потомные часы наймнѣй нарушена не была, повторе и подесеяте пилно варуемъ и приказуемъ.

Данъ в обозѣ от Быкова, септеврія 27. Року 1708.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: На двор кievский гетманский, тутже и на прикупленный пляц от небожчика Кочубея, от пана Івана гетмана Мазепи. Году 1708. Септевр: 7.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 179. Фотокопія з оригіналу.

№ 360

1708, вересня 29. В обозі під Биковим – Універсал Івана Мазепи про надання роменському атаманові Якову Лук'яновичу села Процівки

Пресвѣтлѣйшаго и державнѣйшаго великаго государя, его царского величества Войскъ Запорожскихъ гетманъ, славнаго чина святого апостола Андрея и Бѣлаго Орла кавалѣрь Іванъ Мазепа.

Пану полковниковѣ Войска его царского величества Запорожского лубенскому, п. п. старшинѣ полковой, особливе пану сотнику роменському з урядомъ тамошним и кождому, кому би колвекъ в томъ вѣдати належало, симъ писаніемъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ видячи ми гетманъ, пана Якова Лукяновича, атамана на сей часъ городового роменского, ку намъ зичливого и респектуючи на его в Войску Запорожскомъ ронячіе услуги, а до того в справности его на атаманствѣ, надалисмо ему и симъ унѣверсаломъ нашимъ зтвердили в владѣніе село Процовку, под городомъ Ромномъ будучое, позволяючи од посполитихъ людей всякіе належачіе повинности и послушенства одбирати до ласки войскової. Зачимъ мѣти хочем и пилно варуемъ, аби якъ панъ полковникъ лубенский и п. сотникъ роменский и з иншими тамошними урядовими, такъ и кождий з старшини и чернѣ того полку, вѣдаючи о той волѣ нашой, не важился ему п. атамануви владѣнню тимъ помянутимъ селомъ, в одбиранню од тамошнихъ жителей обиклихъ повинностей и послушенствъ наймен[ш]ой кривди и перепону чинити. Войтови зась того села и всѣмъ посполитимъ жителемъ (опрочъ козаковъ) грозно приказуемъ, жеби достойное пошанованніе, яко державци своему виражали, послушенства отдавали и повинности уищали безъ отречення.

Данъ в обозѣ под Биковом, септеврія 29, року 1708.

Звишъменованный гетманъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55333. – Арк. 186. Копія.

^а Після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковое”.

*1708, жовтня 30. Дегтярівка –
Закличний лист Івана Мазепи
до стародубського полковника Івана Скоропадського
з поясненням причин розриву з Московією
та закликком і наказом звільнити Стародуб
від московського гарнізону, або, якщо це неможливо,
відступити до Батурина*

Мой ласкавий пріятедь, пане полковнику стародубовській!

Нехай тое будеть в. милости вѣдомо, ижъ мы, гетманъ, видячи Отчизну нашу Малороссійскую до крайней уже приходячую згубы, когда враждебная намъ здавна потенція московская тое, что отъ многихъ лѣтъ въ всезломномъ своемъ намереніи положила, теперь, зъ упадкомъ послѣднимъ правъ и волностей нашихъ, почала приводити в скутокъ, кгда безъ жадного о томъ зъ нами согласіа зачала города малороссійскіе въ свою область отбирати, людей нашихъ зъ онихъ повигонявши, по[г]рабованихъ и до конца знищенихъ, своими войсками осадувати; и нехай бы то чинили въ полку Стародубовскомъ, Чернѣговскомъ и Нѣжинскомъ, мѣючи, изчисляючи зъ вроженой своей хитрости лживые причины будто для обороны отъ наступленія войскъ шведскихъ тое чинять, лечь и около далнихъ городовъ, куды войска шведскіе никогда не мѣслятъ наступати, заходилися уже были, кгда до Полтавы два полки зъ Бѣлагограда³¹ ординовано; а и надъ иншими городами тое жъ бы власне вполнилось, если бы мы зъ обыклой нашой ку Отчизнѣ Малороссійской горливости тому ихъ злomu намѣренію не запобѣгли. А до того не тилко отъ зычливыхъ пріятелей мѣючи тайные престороги, лечь и самы тое явными доводами видячи и совершенно вѣдаючи, же насъ гетмана, енералную старшину, полковниковъ и увесь Войска Запорожского началъ, врожеными своими прелестми хотять къ рукамъ прибрати, въ тиранскую свою неволю запровадити, имя Войска Запорожского згладити и козаковъ въ драгонію и солдати перевернути, народъ зась^a Малороссійскій вѣчне себѣ поработити. И если бы же Господь помогъ намъ отъ тиранскихъ ихъ рукъ избѣгти, то певне бы тое ихъ намѣреніе непріязненное свой одобрало скутокъ. Кгда жъ не для чого иншого Александръ Меншиковъ и князь Димитрій Михайловичъ Голицинъ зъ войсками своими къ намъ послѣшали, не для чого иншого прелестми своими, першъ зъ Войскомъ, а потомъ самого зъ старшиною до обозовъ своихъ московскихъ бавили, тылко жебы насъ всѣхъ могли забрати въ тяжкую неволю, а, не дай Боже, и на тиранскіе муки. Надъто видячи и тое, же потенція московская безсилная и невоенная бѣгствомъ всегда отъ непреборимыхъ войскъ шведскихъ убѣгли, лечь огнемъ, рабункомъ и немилосерднымъ мордерствомъ руиновати и города въ свою область отбирати пришли, удалисмося за согласіемъ и общимъ зъ панами енералными особами, полковниками и всего Войска Запорожского

^a Так у копії, можливо початково в оригіналі було написано “нашъ”.

старшиною постановленіємъ въ непреборимую наяснѣйшого короля, его милости, шведского протекцію, мѣючи въ Бозѣ всемогущомъ, единомъ, обесдолнихъ заступнику, любящому правду и ненавидящому лжу непостыдную, надежду^а, же Отчизну нашу Малороссійскую и Войско Запорожское его королевское величество всегда щастливымъ своимъ и непобѣдимымъ оружіемъ отъ того московского тиранскаго ига оборонить, уволнить и отнятіе намъ права и волности, не тилко привернетъ, лечъ зъ общою ползою и зъ несмертелною въ потомнихъ вѣкѣ Войска Запорожского славою умножить и розширить, въ чомъ насъ и королевскимъ своимъ никогда не отмѣняющимся словомъ и данною на писмѣ ассекурацію упевнилъ и утвердилъ. Зачимъ в. милость, яко естесь правдивый Отчизны своей сынъ, не зичачи оной крайней погибели, знищенія и руины, берись до единого зъ нами всѣми согласія и до сполной тоей жъ Отчизны своей обороны; а старайтесь всѣми способами по данному себѣ отъ Бога розуму и искуству московское войско зъ Стародуба искоренити, согласившись въ томъ зъ панами полковниками переясловскимъ и нѣжинскимъ. Певны того будучи, же потенція московская ничего не можетъ тамъ в. милости и городу Стародубу зашкодити, которая вскорѣ будетъ оружіемъ королевского величества шведского въ свои загнана границы; а еслибысь в. милость до искорененія того кгарнѣзону московского, въ Стародубѣ застаючого, столко силы и способу не мѣль, теды радимъ в. милости оттуль уходити и до боку нашего въ Батуринь зъ товариствомъ поспѣшити, жебысь не попалъ зъ неветованымъ жалемъ нашимъ въ московскіе руки. О тое в. милости и повторе пилно жадаючи, горливостію и любовію ку Отчизнѣ обовязуючи, и приказуемъ, ему жъ зичимъ добраго отъ Господа Бога здоровья.

Зъ Дягирувки. Октовріа 30, року 1708.

В. милости зичливый пріятель, Іванъ Мазепа, гетманъ и кавалеръ, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Подлинникъ, за подписью Мазепы, писанъ на листѣ бумаги, который былъ сложенъ пакетомъ и запечатанъ печатью войсковою, на красномъ воску под кустоді[е]ю.

На пакетѣ надпись: моему ласкавому пріятеливи пану Івану Скоропадскому, полковникови Войска Запорожскаго стародубовскому пилно.

Надъ надписью помѣта: письмо ізмѣнника Мазепы прелестное.

На копіи написано: вѣрно К. М. Оболенскій. Съ подлиннымъ свѣрляъ С. Іванов.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 2670. – Арк. 1-2. Копія, має назву “1708 года, октября 30. Письмо гетмана Мазепы къ стародубовскому полковнику Ів. Скоропадскому о причинахъ своего перехода къ шведскому королю, съ убѣжденіемъ прибыть съ полкомъ въ Батуринь”.

О п у б л і к о в а н о: Источники Малороссійской исторіи, собранные Д.Н. Бантышемъ-Каменскимъ и изданные О. Бодянскимъ. – М. – 1859. – Ч. II. 1691-1722. – С. 173-175.

История Малороссии Николая Маркевича. – М., 1842. – Т. 4. – № XLVIII. – С. 217-220.

^а У копії “недежду”.

*1708, листопада 15. Батурин –
Універсал Івана Мазепи у Веркійвську сотню
Ніжинського полку про заборону слухати накази
Москви та щодо ненадання допомоги для посилення
московського гарнізону в ніжинській фортеці*

Іванъ Мазепа, гетманъ и кавалер Войскъ Запорожскихъ.

Вамъ, пану сотникови веркѣвскому, атаманови городовому, и войтови тамошнему, и всѣмъ старшимъ и меншимъ войсковымъ и посполитимъ тоей сотнѣ обывателем, зичачи доброго *от Господа Бога* здоровья, сымъ писаниємъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ дойшло намъ вѣдати, же головной всѣмъ намъ ворог, Москва, в Нѣжинѣ застаючая, повелѣваетъ вамъ своими указами и примушаетъ циле, чтобъ есте ишли до фортеци Нѣжинской в осаду, зачимъ перестерегаемъ васъ, а ораз пилно и приказуемъ, абысте жадных московскихъ указовъ не слухали, на прелести их не склонялися и у осаду помянутой фортеци Нѣжинской не ишли, жебысте в оной з головами и худобами не пропали, кгдижъ мы вскорѣ при помощи Божой и при помощи короля его милости шведскаго, з данними намъ *от* его жъ величества войсками, не тилко около тоей Нѣжинской московской фортеци, лечь и около всѣхъ будучихъ в Малой России московскихъ фортець, промисль чинити хочемъ, а вѣдайте вы всѣ тое, что Москва, застаючимъ в Нѣжинѣ войскомъ своимъ, не можетъ дати одсѣчи, понеже и сама къ своимъ границамъ *от* войскъ шведскихъ уступаеть, оставивши нас и Малую Россию безоборонную и безпомощную, да и тое всѣмъ вамъ явно *ест*, же тая Нѣжинская московская фортеца цилому полку Нѣжинскому тяжкая, на сердцу болючиа, а такъ повторе перестерегаемъ и напемѣнаемъ васъ, абысте жаднимъ московскимъ указомъ не повыновалися и оных не слухали, также и до фортеци Нѣжинской в осаду не ходилися, лечь по прежнему на своихъ осѣдлостяхъ мешкаючи, были певни цилости, рейментарскимъ словомъ и христианскою совѣстию обнадеживаемъ и поручаемъ их же в сохраненіе *Господу Богу*.

Данъ в Батуринѣ*, ноевр: 15. Року 1708.

Звишь менованний гетман, рукою власною.

На звороті зазначено: В сотню Веркиевскую.

На окремому аркуші пізніше зазначено:

1708. Ноебр. 15 д. Универсалъ бывшаго гетмана Мазепы къ сотнику вертѣвскому, повелѣвающій не слушать указовъ великороссійскихъ, и не итить для осады Нѣжинской крепости.

Сдѣлана копія для печатанія въ изданіяхъ Кіевской Коммиссії в 1852 г.

ЦДАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 2002. Фотокопія з оригіналу.

* Так в оригіналі, власне Мазепа дійсно міг в цей час бути в спаленому Батурині, що побічно підтверджується щоденником Д. Крмана, який зупинявся тут з шведським військом близько 22-23 листопада за н. ст. (12-13 листопада за с. ст.).

*1708, листопада 19. Гадяч –
Наказ Івана Мазепи
опошнянській старшині прибути в Гадяч*

Іванъ Мазепа, гетманъ и кавалер Войскъ Запорозкихъ.

Вамъ, пп. сотникомъ наказнимъ опошнянскимъ, атаманови городовому и войтови тамошнему, пишно сымъ писанемъ нашимъ приказуемъ, абысте за одобраниемъ оного зараз прибували до насъ в Гадячъ для певныхъ дѣлъ, тое и повторе пишно вамъ приказавши, поручаемъ ихъ же в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в Гадячом, ноевр: 19. Року 1708.

Звишъменованный гетман, рукою власною.

На звороті написано: В Опошнее³³².

На окремому аркуші пізніше зазначено:

1708. Ноебр. 19 д. Указъ гетмана Івана Мазепы градоначалникамъ опошнянскимъ о скорѣйшемъ к нему въ Гадячъ пріездѣ для нѣкоторыхъ дѣлъ.

Сдѣлана копія для напечатанія в изданияхъ Кіевской Комиссії в 1852 г.

1709 рік

№ 364

*1709, березня 30. Будище –
Проїжджий лист Івана Мазепи посланням
семигородського князя до шведського короля
Даніелю Крману та Самуїлу Погорському
на зворотний проїзд через козацькі
та підвладні Туреччині землі*

Іоаннъ Мазепа, гетманъ Войскъ Запороскихъ с обоихъ сторонъ Днепра. Славного чина святого апостола Андрея и Бѣлого Орла кавалеръ.

Ознаймуемъ симъ подорожнимъ листомъ нашимъ кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати належить. А особливе в Панствѣ наяснѣйшого Порты Оттоманской ихъ милостемъ паномъ властелиномъ и всякої кондиції и достоинства людемъ: тутже и паномъ старостинамъ^а и всему старшому и меншому Войскъ Запорожскихъ городового и низового, рейменту нашего, товариству, иж ихъ милост[и] панъ Данѣль Керманнъ³³³ и Самуиль Погорский з прочими своїми людами, посланними з Панства Венгерского от наяснѣйшого кіонженця его милости усѣмеградского, были въ певныхъ того жъ Панства Венгерского інтересахъ у двору наяснѣйшого короля его милости шведского, которіи теперъ зъ належитою отправою черезъ Панства наяснѣйшой Порты Оттоманской восвоєси поворачаютъ. Зачимъ, абы всюда онихъ з Панства Венгерского посланниковъ доброволне без задержанія пропуцано, и якої бы потребовали учинности, тоєи высвѣдчати неотмовляно, велце ихъ мил: пановъ властелиновъ въ Панствѣ наяснѣйшой Порты Оттоманской жадаемъ и просимъ, обещуючи сусѣдственною приязнію тоє взаємствовати. Старшинамъ зась реименту нашего, Войскъ Запорожскихъ городового и низового, пилно приказуемъ.

Данъ в Главныхъ Кватерахъ, в Будици, марта 30го. Року 1709.

Звишьменнований^б гетман и кавалер, рукою власною^в.

Опубликовано: Д. Крман. Подорожній щоденник (Itinerarium 1708-1709). – К. – 1999. – С. 70-71.

^а Так у копії Крмана, імовірно в оригіналі було написано “старостамъ”.

^б В копії Крмана (с. 71) написано “Звинъ меннований”, в перекладеній копії (с. 70) помиляково розтлумачено “Іван іменований”.

^в Наприкінці зазначено “L[oco] S[igilli]”.

Додаток I
Універсали
українських гетьманів

№ 1

*1632, березня 12. Канів –
Оборонний універсал Івана Кулаги-Петражицького
з усім Військом на захист Київського православного
братства, на церкву, школи, шпиталь і маєтності
Київського Братського монастиря, наданий
Петру Могилі, як старшому братства,
та його наступникам, підтверджений
Богданом та Юрієм Хмельницькими*

Во имя отца и сына и святого Духа, Пресвятыя и животворящія Троицы, ку
онной тоей рѣчи памяти станся аминь.

Мы, Иванъ Петрижицкий¹ гетманъ, асаулове, пулковники и все Войско его
королевской милости Запорожское, видячи, ижъ ихъ милость господинове отцeve
и пастыреве наши, все духовенство православное посполу зъ старшимъ и
звъѣрхнѣйшимъ своимъ его милости господиномъ отцемъ митрополитомъ кирь
Исаією Копинскимъ², тутешъ ихъ милость панове шляхта, обыватели и[з]
воеводства Киевского и всѣ инныи уписніе до братства Киевского³ православнаго
послушенства святѣйшого архіепископа константинопольского, патріарха
вселенского, при церкви святыхъ Богоявленій въ Киевѣ уфундованного, згодне и
едностаине просили превелебнѣйшаго его милости господина отца кирь Петра
Могилу, воеводича земель Молдавскихъ, на той часъ будущо архимандрити
печерского кievского, абы школы отъ его милости, въ монастыри Печерскомъ
Кievскомъ, на подпору всего православія Восточного фундованіи и въ нихъ
будучихъ учителей, братію того жъ монастыря Печерского Киевского,
перенести зезволилъ до Киева, на мѣстѣ при церкви вышепомененной, святыхъ
Богоявленій Братской Киевской, и тамъ оныя весполъ зъ начителми ихъ вѣчне
уфундовати, яко при ставропигіи святѣйшаго архіепископа константинопольского
патріарха вселенскаго, и яко на мѣсце способнѣйшомъ до выхованя учащимся,
узналисмо тежъ и мы все вышменованное его королевской милости Войско
Запорожское речъ быти святобливую и всей Церкви Православной велце

потребную и пожитечную, абы ведлугъ прозбы вышменованныхъ ихъ милости обоего стану людей, школы тые на мѣсцу вышпомененномъ при церкви Братской Кіевской были фундованные, а такъ и мы тешъ все Войско Запорожское донеслисмо до его милости вышменнованного господина отца архимандрита прозбу нашу, абы тое зезволилъ, и што помененный ихъ милость духовенство и шляхта его милости жадали и просили, на которую всѣхъ насъ вышменованныхъ духовнаго и свѣтскаго стану шляхетскаго и Войска Запорожскаго людей згодную и церкви святой Восточной пожитечную прозбу и жаданье его милость отецъ архимандрита добровольне зезволилъ зъ тимъ докладомъ, абы онъ самъ зъ своихъ власныхъ отчистыхъ и дѣдичныхъ добръ школы зъ ихъ учителѣми, братією монастыря своего Печерскаго Кіевскаго наменованному мѣсцу при церкви святыхъ Богоявленій Брацкой Кіевской уфундовавши, всего онаго мѣсца церкви, монастыря и школь, яко старшій того братства нашего братъ уписный, доживотнымъ дозорцею, опекуномъ и оборонцею былъ, и всѣми на тую жъ церковь, монастырь, школы и шпиталь наданными, и надатися от кого колвекъ маючими, данинами, фундаціями и доходами заведовалъ и шафовалъ весполъ съ старостами дорочными отъ всего братства обраными и зъ вѣдомостью, а зъ сполною радою всего братства православнаго до тоежъ церкви уписного, постерегаючи того пилне, абы братія зъ монастыря его милости Печерскаго Кіевского тамъ для справованья церкви и монастыря, и тежъ для розмноженья наукъ школныхъ уфундованная, подъ послушенствомъ и благословеніемъ святѣйшаго архиепископа константинопольскаго патріархи вселенского заставаючи побожне, и сами жили, и другихъ науками своими до святобожного житія приводили, а пилную опатрѣнность мѣли и постерегали, яко найбарзѣй, абыся ничего отъ кого жъ колвекъ вѣры нашей православной и канономъ седми святыхъ вселенскихъ и помѣстныхъ соборов и тежъ старожитнымъ святоблывымъ церквѣ святѣй Восточной звичаемъ противного и непристойнаго не дѣяло. Што мы вышменованный гетманъ, асаулове, полковники и все Войско его королевской милости Запорожское, при вышменованныхъ отъ насъ до его милости господина отца архимандрита з помененныхъ обоего стану и кондиціи людей доношоныхъ прозбахъ нашихъ латво и охотне позволилисмо его милости, яко старшому брату до того вышменованного братства уписному: толко жъ зъ таковымъ варункомъ, абыся той вышменованный рядъ, дозоръ и опекунство и старованье церкви, монастыря, школь и шпиталя и тежъ до ныхъ наданными добрами и фундаціями, шафунок и доживотное завѣдоване не на урядъ архимандритства Печерского, але тилко на самую щегульную его милости вышменованного киръ Петра Могилы, воеводича земель Молдавскихъ, особу стягало и разумѣло, а по смерти его милости въ моцы то и воли вышменованной братіѣ монастыря Печерского Кіевского, въ братствѣ нашомъ Кіевскомъ уфундованное, зъ вѣдомостью и радою всего братства до тоей церкви уписанного, зоставати маеть, абы кого колвекъ они сами захочуть на то способного и благочестиваго и церкви православной зичливаго, любь духовнаго, любь свѣцкаго стану чловѣка, за старшого своего, на мѣсце вышменованного его милости господина отца архимандриты, на часъ певный обрати, ни от кого то имъ боронено и перешкожено не было, але абы то въ моцы ихъ самыхъ зоставало, которымъ то

братіямъ законникамъ монастыря Печерского при церкви Брацкой Кіевской вѣчне уфундованнымъ. Мы все вышпоменованное Войско его королевской милости Запорожское, такъ именемъ всѣхъ насъ теперь будучихъ, яко и на потомъ быти маючихъ полковниковъ нашихъ Войска Запорожскаго, прирѣкаемъ и обещуемъ въ оборонѣ своей, такъ и самыхъ, яко и церковь монастыря, школы, шпиталь и все до нихъ належности мети отъ вшелякихъ непріятелей, противностей и перешкодъ, мощно боронити, заступати и за нихъ до смерти своей заставлятися, на что для лѣпшое въ томъ всемъ певности и тр[и]валости даемо его милости господину отцу архимандриту и помененной братіи тотъ нашъ войсковый листъ зъ печатью нашею войсковою^а и подписами рукъ нашихъ.

Дѣялося въ Каневѣ, мѣсяца марта 12 дня, року 1632.

Именемъ пана Андрея Гавриловича, гетмана и всего Войска Запорожскаго руку подписую Савва Граневскій, писарь Войска Запорожскаго.

Именемъ его милости пана Иоана Петрижицкаго, гетмана и всего Войска Запорожскаго подписую Савва Гробневскій^б, писарь Войска его королевской милости Запорожскаго^в.

Не уймаючи ничего тыхъ правъ и наданья войскового, власною рукою своею подписуюся, Богданъ Хмельницкий, гетманъ Войска Запорожскаго.

Юрій Хмельницкій, гетманъ Войска его царскаго величества Запорожскаго^г.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. П 220. – Арк. 84-87. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Памятники. – 2-е изд. – Т. II. – Отд. I. – С. 421-423. – № XIII.

№ 2

1650, квітня 26. Чигирин – Універсал Богдана Хмельницького про послушення максимівських та городиських міщан Київському Пустинному Микільському монастиреві

Богдан Хмельницкий, гетманъ з Воискомъ его кор: мил: Запорожским.

Ознаймуемъ тымъ писанемъ нашимъ, меновите мешчаномъ максимовским, городиским, абы[с]те во всемъ послушными были отцомъ николскимъ монастира Пустинного Киевского, а до послушника, зсланого од отца игумена николского пустынного киевского, во всемъ служили и въши[л]якую повинность и послушення, яко передъ тымъ, такъ и тепер, отцомъ николскимъ отдавали, кгдажь они власно до тыхъ маетностей належат, которые надано от православныхъ

^а У тексті копії написано “войскоого”.

^б Різні написання прізвища писаря за текстом.

^в Нижче у колі зазначено “мѣсце печати войсковою”.

^г Наприкінці написано “съ подлиннымъ свидѣльствовали учитель философіи, іеромонахъ Кассіанъ”.

предковъ наших, и на сим абы[с]те не чинили, ежели бы своевольными были, таких мы росказуем сурово карат, не одсылаючи до нас.

Дат в Чигирине, дня 26 априля 1650.

Богдан Хмелницкий, рукою власною.

І[оанн] В[ыговский], п[исар].

О п у б л і к о в а н о: “Український археографічний щорічник”. – Т. 11/12. – К. – 2004. – Яковлева Т. Г. Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343. Український археографічний щорічник”. – Нова серія. Випуск 8/9.

№ 3

*1653, грудня 1. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника Івана Золотаренка
про надання млина в Нових Млинах, на річці Сеймі,
Ніжинському монастиреві, підтверджений
Богданом Хмельницьким*

Іванъ Ничипоровичъ⁴, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Чиню вѣдомо симъ писаннемъ моимъ кому того вѣдать належатиметь, ижъ владзою моею, мѣючи отъ его милости пана гетмана, пана и добродѣя моего, позволилемъ мѣти млинъ новобудованній въ Новихъ Млинахъ, на Сейму, в которомъ млинѣ колюсь двѣ, а меновите велебнимъ господиномъ отцомъ законникомъ монастыря Нѣжинского⁵, зъ которого то млина виживене мѣють мѣти вышеменовите законники безъ жадной перешкоды, где и писанне наше далисмо, зъ подписомъ руки и притисненемъ печати.

Данъ в Нѣжинѣ, року 1653, мѣсяця декемврія 1 дня.

Іванъ Ничипоровичъ, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Богданъ Хмелницкій гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Листъ, указанній отъ пана полковника нѣжинского на млинокъ новомлинскій, которого ствержаемъ, абы вѣчне зоставаль при монастыру Нѣжинскомъ, безъ всякой перешкоды старшихъ и меншихъ Войска нашего Запорожского.

Богданъ Хмелницкій, рукою власною.

О п у б л і к о в а н о: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 331-332.

№ 3а

1656, лютого 10. Чигирин – Універсал Богдана Хмельницького про надання прав Прилуцькому Густинському монастиреві на вилов риби біля Вовчих Островів

Богданъ Хмельнѣцкій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозским.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писаніемъ всѣмъ вовець и каждому зособна, такъ старшинѣ и чернѣ Войска Запорозского на Низъ и с Низу, з Запорозя, идучимъ, яко арендаремъ и посполитимъ людемъ, кому тилко показано будетъ, ижъ мы видечи убозство монастиря Густинского и братіи тамошней, же виживення ни откуль не мають, теди дозволилисмо братіи густинской на виживене и на росходи и потреби монастирськіє ловить рибу у Вовчихъ Островахъ, якъ предъ тимъ ловили, сурово теди приказуем и наминаемъ, жебы онимъ в томъ ловленю риби ништо, так з товариства нашего, яко й иншихъ людей и арендаревъ, найменшою не былъ перешкодою, а не того зборонялъ, що мы онимъ надали, и которого они тамъ брата з межи себе, жеби того доглядалъ, вищають, абы найменшое кривди не мѣл, боронимъ, а хто [б] кривду чиниль, albo того помененнимъ отцемъ густинскимъ заборонялъ, и в ловленю рыбъ перешкожалъ, таковий кождий за найменшою скаргою сроког без отпусту бы на горлѣ караный будет, иначей не чинячи.

Дать в Чигиринѣ, февраля 10, року 1656.

Богданъ Хмельницкій, рука власна^а.

Нижче написано: С подлиннимъ слѣдовал полковой канцелярист Яковъ Сергиенко.

ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 272. Копія.

№ 4

1656, червень. Чигирин – Універсал Богдана Хмельницького про взяття під гетьманську протекцію Анастасії Вольської та її зятя Тимофія Биковського

Богданъ Хмельницкій, гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорозскимъ.

Паномъ полковником, асавуломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству Войска его царского величества Запорозского старшинѣ и чернѣ в тягнѣню за

^а Наприкінці написано: “В подлинномъ подписано такъ”, в колі зазначено “мѣсто печати гетманской”.

войскомъ идучимъ, яко и з войска назад поворачуючимъ коннимъ и пѣшимъ, и на какой колвекъ услуге нашей будучимъ вшелякого стану людемъ и кождому, кому би тилко се наше писме показано было, доносимъ до вѣдомости, ижъ якосмо здавна взяли под оборону и протекцїю нашу панюю Анастасїю Волскую, на сей часъ в Лубняхъ застаючею, такъ и тепер неотмѣнне вцале заховуемъ оную при ласцѣ нашей, сурово приказуючи, абисе жаденъ з козаковъ товариства нашего и вшелякої кондиції людей в дому ей, а нѣ становискъ, а нѣ попасовьскъ и жадное кривды и перенагабаня чинит не важил и речи наименшое допомагатисе не догадовал, такъ жебы за указомъ того листу нашего пререченая панѣ Волская в дому своемъ, спокойне сидячи, ласкою нашою щитила и не отъ кого наименшое трудности не поносила, бо хто бы колвекъ былъ спротивнымъ волѣ и тому виразному писаню нашему и оной важилсе над заказъ нашъ в чомъ якую колвекъ трудность задавати, то мы кождого такового, за взятємъ вѣдомости би, и на горле будемъ карати, не чинячи иначей.

Дан у Чегирина, юня, року 1656.

При той же деклярованной ласцѣ нашей заховуемъ и пана Тимофея Биковского, зятя паней Волской, з якого его варуючи, жебы zostавал певень здоровья своего и ни от кого наименшое ни в чомъ трудности не поносил.

Богданъ Хмельницкій, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 2-3. Копія, має назву “Універсал Богдана Хмельницького гетьмана, даній Анастасї Волской, жебы постоевъ ниякой трудности самой и зятевѣ ей ни от кого не было”.

№ 4а

*1657, січня 28. Чигирин –
Універсал Богдана Хмельницького
про підтвердження прав
Прилуцького Густинського монастиря
на вилов риби в Дніпровських озерах*

Богданъ Хмельнїцкій, гетман з Войском его царского величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писанїемъ нашимъ, кому о томъ вѣдать належить, ижъ суплѣковали до насъ законники монастиря Густинского, жадаючи абисмо онимъ позволили где в озерахъ днепровыхъ на выживене рыбъ ловить, зачимъ теды мы позволяемъ, абы на тыхъ озерахъ, на которихъ и прошлого року за позволенїем и листомъ нашимъ рибу ловили и тепер ловить волно было. Зачимъ приказуемъ симъ писанїемъ нашимъ, абы жаденъ в ловеню рыбъ помененнимъ отцемъ густинскимъ наименшою перешкодою и трудностью не былъ, а если бы кто, сему листови нашему спротивляючись, в ловеню онимъ перешкоду и

^а Перед підписом зазначено “У подлинного тако подписано”.

заборонене яке чинить важилса, таковий каждый сурово от нас караный будеть, без фолпки.

Дань в Чигиринѣ, дня 28-го генваря 1657 року.
Богданъ Хмельницкій, рука власна^а.

Нижче написано: С подлиннимъ слѣдоваль полковой канцелярист Яковъ Сергіенко.

ЦДНАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 442. – Арк. 271. Копія.

№ 5

1657, квітня 18. Чигирин – Оборонний універсал Богдана Хмельницького Гадяцькому монастиреві на надані ґрунти і поля

Богданъ Хмельницкій, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тимъ нашимъ писаніемъ всѣмъ обець и кождому зособна, кому тилко показанно будеть теперь и на потомъ, меновите старшинѣ и чернѣ Войскъ Запорозкихъ и вшеякое кондиції людемъ, ижъ мы, охороняючи ґрунта и поля, наданнее на монастирь Гадяцкий^б, сурово теди напинаемъ и приказуемъ, жебы жаденъ с козаковъ и поспулства до тих ґрунтовъ и пул монастирских не втручалса и перешкоди отцомъ гадяцкимъ не чиниль, такъ якобы найспокойне оны тихъ ґрунтовъ заживали. А хтобы колвекъ перешкоду имъ чиниль, таковий кождий за найменшую скаргу срого каранъ будет, иначей не чинячы.

Дань в Чигринѣ, 18 априля. Року 1657.
Богданъ Хмельницкій, рукою власною^б.

Нижче зазначено: С подленнимъ сводиль канцеляриста войсковий Филипъ Купчинский. Подленній к себѣ приняль іер[о]монах Лука, намѣсникъ монастира Гадяцкого.

На звороті написано: Копія з унѣверсалу гетмана Богдана Хмельницкого.

ЦДНАК України. – Ф. КМФ-23. – Оп. 1. – Спр. 8. Копія, має назву “Красногор. мон., копія з унѣверсалу”.

^а Наприкінці написано: “В подлинномъ такъ подписано”, праворуч в колі зазначено “мѣсто печати гетманской”.

^б Перед підписом зазначено “в подленномъ написано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1658, травня 20. Чигирин –
Оборонний універсал Івана Виговського
Київському Пустинному монастиреві
на маєтність Конончу, містечко Михайлівку
та на інші володіння*

Іоан Виговский⁷, гетманъ зъ Войском его цар: велич: Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тым нашим писанем. Иж мы видѣвши права привилея з давных лѣт од королей их мил. п: отцом николским монастира святого Николы Пустынного Киевского, наданые на маєтность их Конончу, и на грунты до нее належачіе, на которих містечко Михайловка осажена, а водлуг тых прав мененому монастиреви Пустынному здавна и тепер належит з грунтами и озерами на них будучими, називаючими Росохав, Било Озеро, Хрещатое, Пѣщаное, Гнездовое, Золовное, з болотами, сѣножатми, борами, бортями, реками, полями, яко их границы и приналежности в тых правах описаны сун тые, теды вси кгрунты, озера, поля, сеножати, реки, боры, борти и самое містечко Михайловку з поддаными их повинностями, зо млынами, футорами, приходами торговыми и ярмарковыми и всими згола пожитками и приналежностями, никому там иншому жадной належности не зоставуючи, на прозбу отцовъ николскихъ и за показаніем правъ тому их монастиреви Пустинному Киевскому, яко его власное добро, цале отдали и зо всим привернулисмо. В чом абы ся ниhto з козаковъ наших тамошних и пережджих не спротивлял в жадных речах и пожитках перешкоды отцум не чинил, ани ся въ што не втручал, под срогим войсковим караніемъ приказуемо. Обещуючи срого без фолги каждого тому листу нашему противного, за скаргою отцов карати. А для лѣпшой в том вѣры отцом николским далисмо тот унѣверсал наш под печатю и з подписом руки нашее.

Писан в Чигирине, року 1658, месяца мая 20.

Іоан Выговскій.

Нижче написано: унѣверсал ясне велможного п. Івана Виговского, на Конончу и Михайловку, грунта и озера называючимие Росохав, Бѣлое Озеро, Хрещатое, Пушаное, Гнѣздовое, Заловнее, зъ болотами, сѣножатми, борами борными, реками, полями, млинами, футорами и приходами торговыми, ярмарковыми наданый.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. II. 219. – Арк. 17-17 зв. Копія.

*1658, липня 3. Чигирин –
Наказ Івана Виговського
переяславському полковникові Якиміу Сомку
повернути Київському Пустинному Микільському
монастиреві Кучуків острів*

Иоан Виговський, гетьманъ зъ Воиском его царского величества Запорозким.

Пану Якиміу Сомъченку⁸, полковникови нашому переяславскому, ознаймуемо сим, честные отцове монастыря святого Николы Пустинного Киевского ускаржалися нам, же онъ, не дбаючи на права ихъ, такъ давные, которые нам не раз тепер и привилея показовали, на остров Кучуков названые, а ни тем не слушаючи листовъ небощика пана Хмелницкого, гетмана нашего и прошлых полковников переяславских, которыми листами, водлуг прав их, отцом тот остров зо всим цале, яко церковное доброе, отдали и прывернули; на том острови, кгвалтом и упором пасеку свою держыть, сеножатий сам косить и другим косит позволяеть, рыбы, в озерах их на том острови будучих, зловляеть, через то соби и Церкви Божой великую шкоду меновали. А намъ по то часто барзо зъ скаргою своею на вас напрыкраются, про то вас и просим и под воисковым каранем приказуемъ, абы ж и сам в права отцов николских, и листы небощика пана Хмелницкого вглянувши, и ос[т]удившися, од тех часъ болше церковного добра не тримал и не заживал самъ собою, и другим не позволял, и ото карал, водлугъ особного нашего до сотника воронковского писаного листу, ани тем озеръ на том острови Кучукови не зловлял бы нам, потреб[н]а Бога и святого Николу просити, а не гнѣвити, и церкви не кривдити. А естлистя што взглядом тои пасѣки, кому дали, або кошъть який важыли, то отцове вам нехай вернут, або з ними до часу якого постановеньє учини и позволене от них возми, иначе ж церковного добром ништо не может удержати, але з нагородою, хотя подолгому часъ вертается, и повторе теды и пилно просим и напоминаем вам абы иначе не было, а нам упрыкрены и скаргъ: на што и для лепшои веры даемо тот лист нашъ з печатю и с подписом руки наше.

Писан въ Чигирини, року 1658, июля дня 3.

Иван Выговский.

О публіковано: "Український археографічний щорічник". – Т. 11/12. – Київ-Нью-Йорк. – 2004. – Яковлева Т. Г. Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

Український археографічний щорічник". Нова серія. – Вип. 8/9.

*1658, липня 3. Чигирин –
Оборонний універсал Івана Виговського
Київському Пустинному Микільському монастиреві
на Кучуків острів*

Иоан Виговский, гетьманъ съ Воиском его царского величества Запорозким.

Сотнику воронковскому и всему товариству козаком, такъже мещаном и селяном, около Воронкова⁹ будучим, ознаймуемо, иж честные отцове монастыра святого Николы Пустинного Киевского ускаржалися нам на вас, же вы, не дбаючи на права их стародавние, на остров, названыи Кучуковъ, им наданыи, такъже не поважаючи листов небожчика пана Хмелницкого, гетмана нашего, и прошлых полковников переяславских, и наших теж, которыми листами, дале зовсим той остров Кучуков отцом николским прыверненным и отданным, на том острови церковном к[г]валтом и упором рыбы въ озерах ловите и сеножати зъкошуете, а отцомъ николским заживат бороните, ани из доходу из звычайного, водлуг давного звычайу, за сеножате не оддаете. През што соби немалую кривду и шкоду од вас меновали, чого абы од того часу болше не было, водлуг прозбы отцов николских и прав их, и водлуг тых листов небожчика пана Хмелницкого, гетмана, и прошлых полковников сурово вам под срокгим войсковим каранемъ и зарукою на каждого ста коп до скарбу нашего, прыказуемъ, абы намъ зъ вас старшим и меньшим козаков, мещан и селян в Воронкови, Глубоком, Деревятини, Салкови, и иным де будучим, не важился на том острови их Кучукови и кгрунтом его церковных, ани рыбу ловити, ани сеножати косити, без позволеня к доходу належитого отцом николским. А хто и на тот лист дбати не будет, таки[й] кождый караным будет сурово, и заруку запластит, и сена утратит, которое заграбит отцом волно будет. Кгды же упорне покоит, на што все, [для] лѣпъшои веры и памяти в потомные часы далисмо тот лист нашъ з подписом руки наше и печатю.

Писан в Чигирине року 1658 июля 3 дня.

Иван Выговский, [рукою] власною.

О п у б л і к о в а н о: Яковлева Т. Г. “Український археографічний щорічник”. – Т. 11/12. – Київ-Нью-Йорк. – 2004. – Документи Гетманщини из собраний Санкт-петербургских архивов. – С. 329-343.

Український археографічний щорічник”. Нова серія. – Вип. 8/9.

*1658, вересень - жовтень. –
Універсал від імені Війська Запорозького
до іноземних володарів про причини розриву з Московією*

[Serenissimis, Celsissimis, Illustrissimis, Excellentissimis, Perillustribus, Illustribus, Generosis, Spectabilibus Dominis, Regibus, Electoribus, Principibus, Marchionibus, Rebus publicis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Civitatibus ets. ets. – Nos, Universus Exercitus Zaporovianus, notum testatumque facimus coram Deo et toto mundo hac nostra sincera et candida manifestatione: Suscepti gestique cum Polonis belli nostri non aliam fuisse causam nec alium seopum ac finem, quam defensionem Sanctae Ecclesiae orientalis, tam et avitae libertatis nostrae, cuius amore tenebamur, una cum Duce nostro immortalis memoriae Bohdano Chmielnicki nec non Joanne Wyhowski Cancellario nostro. Privatas res nostras procul habebamus, gloriae divinae et boni publici causa. Unde inprimis cum Tartaris amicitiam contraximus et cum Serenissima Regina Sveciae Christina¹⁰, postea cum Serenissimo Carolo Gustavo¹¹ Sveciae Rege. Omnibus his fidem servavimus constantem. Imo nec Polonis unquam dedimus ansam rumpendorum pactorum, sed omnibus sacrosancte fidem nostram, pacta et foedera servavimus. Non aliam ob causam susceperamus protectionem Magni Ducis Moscoviae, quam ut auxilio divino armis pactam et multoties profuso sanguine vindicatam conservaremus et auferemus libertatem nostram nobis et posteritati nostrae. Ideoque Exercitus noster primus fuit ad subjugandam Lithvaniam Magno Duci Moscoviae cum nostro praefecto Legionis Nizinensis Zolotarenko, onustus multis promissis et pollicitationibus Magni Ducis Moscoviae: quem ob vinculum Relligionis et liberam ac spontaneam subiectionem nostram sperabamus nobis fore aequum, benignum ac clementem et non nisi bona ac sincera fide nobiscum acturum, libertatibus nostris non insidiaturum imo illas magis ac magis secundum promissa sua aucturum. Sed (o spes fallaces) Principem illum Piissimum, Relligiosissimum, Benignissimum mintstri status et primores Moscoviae ad ea induxerant consilia, ut primo illo anno, quo de pace inter Polonos et Moscos agitabatur, actum quoquo est, ob spem adipiscendi Poloniae Regni, etiam de nobis opprimendes et subiungendis: promiserant Moscovitae Polonis nos rupturos fidem Svecis illisque bellum illaturos ad nutum Magni Ducis: eo autem dirigebant consilia sua, ut nos bello cum Svecis occupatos facilius opprimere potuissent et subiugare: ad quod Bogdanus Chmielnicki una cum Cancellario nostro non tantum consensum non praebuerunt Magno Duci, imo etiam multis eum rationibus per Basilium Petronidem Kikinum dehortabantur, ne bellum Svecis inferatur in Livonia. Habuimus ad manus copias commissionis supranominatae omni dubio certiores, credebamus tamen ministrorum status hoc fuisse vitium et speciem adulantium suo principi magnatum neque assensurum huic sceleri benignum Principem, quam et Sanctissimum Patriarcham, ideoque constanti fide nostra vincere conatus Moscorum conabamur. Bellum itaque Serenissimo Regi Sveciae confoederato et amico nostro in Livonia illatum absque ulla causa, hoc tantum solo praetextu, quia serenissimo Regi Sveciae amicitiam nobiscum pacisci placuit, primum sceleris huius fuit documentum apertum, quod Rex Sveciae,

diversione belli distractus, nostris intentionibus opem ferre non potuerit. Propterea Legato nostro Generoso Danieli Graecano Olivemberdio ad Serenissimum Regem Sveciae iter per Moscoviam bis negatum coegit Generalissimum nostrum eundem cum exercitu, cui tum praeerat Dominus Daniel Wyhowski¹², gener ipsius, Lublinum usque expedire et dolos Moscovitarum in posterum observare. Auxit fidem non vanae suspicionis erectum noviter castellum in civitate nostra principali Kioviensi ibique aliquot millium Moscorum impositum praesidium, quod nec a Polonis olim desiderabatur, in illa oppressione nostra: ita sollicita cura distabantur Moskovitae, ut nos sibi servitute coniunctos haberent socios. Cuius rei certa habuimus documenta exempla evidentissima in Alba Russia, dum nobilium, qui sua sponte partibus Moscoviae adhaeserunt, ducentas fere familias vi et dolo transtulerunt in Moscoviam; dum cives Mohilovienses aliosque Albae Russiae indigenas, ex varijs oppidis et pagis, clementia Magni Ducis assecuratos, plus quam duodecim millia deportarunt in deserta Moscoviae, deductis in loca illorum colonijs Moscovitarum^a. Omitto tractatus de Veteri Bychovia in manus illorum tradenda et alijs circa Boristhenem locis, ut sic integer Boristhenes praesidijs teneretur.] Quod ubi non successit, alio dolos suos converterunt. Post mortem immortalis memoriae Bohdani Chmielnicki, Generalissimi Exercitus Zaporoviani Ducis, credebatur cito peritura Minor et Alba Russia nostra, cum Exercitu Zapoviano: ideo et Legati nostri in Moscovia diutius retendi ac superciliosissime tractati et ad postulata nostra frigide responsum. Mox et Exercitus Moscorum, cum Duce Gregorio Romadanowsky, specie auxiliij submissus, Pereasiavium usque penetravit nec obedire voluit Generalissimo.

Electo postmodum Generalissimo Joanni Wyhowsky, qui ex Cancellario Magno Exercitus Zaporoviani hoc regimen suscepit, primo titulus officij a Romadanovio negabatur, imo et a Magno Duce; postea semina discordiarum iacebantur, nobilem Polonum illum esse et magis Polonis, quam Exercitui Zapoviane fore addictum. Ut est ad licentiam prona militum libere militantium et multis victorijs elatorum natura, tum et ambicio imperandi movit quosdam Cosaccos post Borysthenis catharactas degentes, ut sibi Ducem quendam Barabassum sediciose eligerent, qui multis criminibus confictis noviter electum Generalissimus et integrum Exercitum Zaporovianum literis scriptis deferunt et accusant Magno Duci Moscoviae per legatos suos invitantque ac suadent, ut praecipua Exercitus capita cum omnibus illorum facultatibus in Moscoviam deportentur, Gubernatores civitatibus nostris ex Moscovia mittantur. Plausibilis haec res ita erat instructa, quod dum hi legati transirent territorium Legionis Pultavianaе triginta militibus stipati, ad eos quasi intercipiendos Puscar Legionis Pultavianaе Praefectus, eiusdem rebellionis consciens et particeps, septem milites suos submitit, qui a legatis sediciosi capti et ad fines Moscoviae deducti, postea dimittebantur, ut excusarent Puscarum voluisse illos retinere, sed non potuisse. Qua re cogita, ex consilio generali, quod Corsunij habebatur (ubi etiam Puscar iuravit obedientiam Generalissimo), mittit Generalissimus ad Magnum Ducem legatos cum litteris, orans, ut istis sediciosi fides non adhibeatur, propter fidem multoties iam ad exercitu M. Duci probatam, imo legati sediciosorum captivi mittantur ad Exercitum Zaporovianum. Ita res foeliciter processerat, ut nostri Legati anticipaverint adventum

^a Зазначена в дужках частина тексту подається в перекладі М. Грушевського.

rebellium: qui postquam Moscuam venerunt, clam habiti occultabantur. Rogatus a nostris legatis Cancellarius Moscoviae Almasius negavit illos venisse, donec ipsimet obviam habiti in civitate et agniti omnia faterentur nostratibus. Nihil id profuit destinatae malitiae Moscorum: expediti nostri legati absque solatio, Patriarcha Moscoviae nec ad litteras Generalissimi respondere dignatus est; sediciosi e contra praemijs a Magno Duce donati literas et privilegia Exercitui Zaporoviano praeiudiciosa receperunt, Barabasso ferenda. Praeerat tum Putivliae vir prudentissimus Nicolaus Alexandri Susin Palatinus videbatque rem male procedere, male tractari liberam gentem ideoque hos legatos sediciosorum detinet et nobis reddere promittit, si Magnus Dux in id consentiat. Interim Puscar inconsulto Generalissimo legatos Moscoviticos fere quotidie excipit clam et remittit. Septem litteris vocatus a Generalissimo venire recusat; tandem prope euntes et nihil hostile molientes quasdam copias Generalissimi ex improvise aggreditur, occidit alios, alios dissipat. Sub id fere tempus venit extraordinarius Legatus Magni Ducis, Bogdanus Mattei Chitro[vo], Generalis Artilleriae et Senator Moscoviae. Is literas universales ad omnes Legionum praefectos emittit inconsulto Generalissimo, ut Pereasiaviam se sistant ad consilium generale. Is Gregorium Romadanowsky consulto cum exereitu in Moscoviam ablegat, is Nomine Magni Ducis iubet, ut coram consilio compareat Generalissimus. Male ea res habebat Generalissimum, quod iura eius officij et auctoritatis cum libertatibus Exercitus Zaporoviani coniunctae infringerentur: cessit tanem communi bono et venit ad cosilium. Ibidem significatur Generalissimo, Gregorium Romadanowsky Ducem Exercitus Moscovitici bidno fuisse apud Puscarum ibique de nostris capitibus egisse comitia; cuius in potestate erat sediciosum capere, vincere et ad praedictum consilium mittere. Ita per octiduum expectatus, non comparet Puscar, imo vires acquirit a progrediendo. Missi ad eum Legati ab omnibus Legionum praefectis et a Bogdano, desistat a proposito et veniat ad consilium fide publica assecuratus, proponat accusationes: ad quae ille respondit, se nisi cum exercito suo aliter venire non posse, suo autem loco mittit centuriones aliquot, qui a Bogdano honorificentissime excepti et muneribus donati redierunt. Jurat interim Bogdanus cum suis socijs Generalissimo, se recta ad Puscarum abiturum eumque ad obsequium adducturum, si non persvasione, tum vi vi aperta, si modo haec duo promittat Generalissimus: 1. Juret super Sancta Evangelia Magno Duci. 2. Ut intra spacium octidui cum praecipuis quibusque Exercitus Zaporoviani abeat in Moscoviam ad colloquendum cum Magno Duce. Itaque ad utrumque consensum praebuit Generalissimus: postea dimissum consilium et legiones quatuor ad aggrediendum Puscarum ordinatae redire iussae. Eodem fere momento emittuntur legati illi Barabassi et accedunt Puscarum, litteras et priwillegia incensiva a Magno Duce ostendunt (ille enim Barabas, gratia Dei et prudentia Generalissimi Zaporovia evocatus, dum culpam fatetur ac depraecatur Generalissimum, clementer et genereose absolvitur ad omni culpa et poena). Bogdanus pares copias suas sediciosis habens, dum non stat promissis, sed ad iuramentum cogit Puscarum et impunitatem illi promittit, hac re incendium Nostrum sufflamine Moscorum erumpit in flammis, occiduntur passim innocentes a sediciosis, longe spectantibus Moscicis. Inter quos Generousus Boglevski, affinis Generalissimi, cum uxore et tota familia domestica innocens et pacatus trucidatur domi suae; delatum hoc crimen Magno Duce silentio praetermittitur. Sed Puscar his non contentus, congregata legione sua et pluribus in

partes suas petraetis sediciosis Cosacis, recta tendit versus Boristenem ad capiendum Generalissimum cum omnibus praecipuis Exercitus Zaporoviani Capitibus, quos in manus Moschorum tradere pollicitus erat. Vocatos in auxilium Moschos Generalissimus frustra expectat, sed cogitur aliter consulere rebus suis, ideoque vocat in subsidium Tartaros cum Caracz Beio illorum duce, et coniunctis Cosacorum, quotquot haberi oterant, tum et stipendiarium suorum copijs, obviam it rebellibus eosque repellit Pultaviam usque, id unice cupiens, ut absque effusione sanguinis motus hic sedari possit. Quam ob rem multoties mittit legatos ad Puscarum, impunitatem offert omnibus et gratiam suam promittit. Videbatur inclinatus esse ad pacem Puscar et ab utrinque iam missi obsides habebantur. Sed maliciosissima fraude Puscar, ipso festo solenni Sanctissimae Trinitatis, media nocte, arbitratus exercitum nostrum somno et ebrietate sepultum facile frangi posse, aggressus est, stimulantibus praesertim proditoribus Moschis, tum et in nostro Exercitu, quibus tum non carebamus. Ingressus itaque tacite media castra Puscar magnum cladem infert: cui prima luce cum suis stipendiarijs et Tartaris Generalissimus resistit et profligat rebelles, usque ad interuersionem deletis omnibus Puscarianis, una cum Duce illorum; solus Barabas cum paucissimis fuga saluti suae prospexit. Occisorum hoc proelio, adnumeratis ijs, qui Lubniae et Hadiaciae perierunt ex rebellibus, ad quingenta millia virorum computabatur numerus, fructus sceleris Moschorum. Dum haec ita peraguntur et iam pax in Russia nostra speratur, ecce spacio trium septimanarum elapso Gregorius Romadanowsky cum exercitu Magni Ducis intrat in ditiones nostras; de adventu suo significat Generalissimo, se venisse in rem Cosacorum ad sedandos tumultos hos: cui responsum, iam omnia sopita esse ideoque redeat cum exercitu suo et Barabassum iterato rebellem nostrum remittat vinctum Generalissimo. Respondet Romadanovius, se redire cum exercitu vel Barabassum reddere Generalissimo non posse absque speciali mandato Magni Ducis: imo veniat Generalissimus ad colloquium, in panco numero. Interea Seremet Generalis Magni Ducis ex altera parte Kiioviam ingreditur cum sex millibus militum, quem insequabantur sensim aliae copiae Moschorum, quorum numerus ad quindecim millia ascendebat. Rogat is amabiliter Generalissimum, veniat ad se et colloquatur, omnia ad hanc dirigens scopum, ut Generalissimus capiatur cum praecipuis quibusque. Congressus iste dum negatur a Generalissimo, erumpit in sermones apertos Seremet, Puscarum perijse optimum et fidelissimum servitorem Magni Ducis, Generalissimum esse inimicum Moschis. Addidit fidem quorundam Moschowitarum ad nos perfugum rellacio, Seremetum omnia pessima Generalissimo et toti Exercitui Zaporoviano moliri. Confirmant idem duo profugi ab exercitu Romadanovij sceleratae coniurationis conscij. Nec defuit officio ex sua parte Romadanovius: quosdam centuriones ad patibulum damnat nobis addictos; Barabassum bis rebellem titulo Generalissimi Exercitus Zaporoviani donat cum insignijs a Madno Duce. Praefectum Legionis Prilucensis nobis addictum deponit officio, nouum creat alium; literas universales Barabassi ad concitandam novam rebellionem varia in loca mittit; tandem hostiliter rem agit aperte, Veprico oppido nostro loca adiacentia depopulatur et in captivitatem ducit multos nostrates. Ita detegitur dolus et fraus illorum, qui nostro primum interno et civili bello, postea et apertis armis suis iugum servitutis sine ullo nostro merito nobis praeparant. [Ad quod excutiendum, innocentiam nostram deducimus et invocato in auxilio Deo, legitimum

defensionem suscipere et vicinorum auxilia querere coacti sumus et cogimur pro libertate. Non in nobis itaque culpa est nec belli istius, quod iam accenditur, causa sumus, ut qui Magno Duci fideles eramus et esse volumus, sed inviti capessimus arma]^a.

Наприкінці зазначено: (Швед. Гос. Архивъ: Cosacica).

О публіковано: Архив Юго-Западной России. – Ч. III. – Т. 6. – С. 362-369. – №. СХХVII.

Переклад (неповний) М. Грушевського

Заявляємо і свідчимо перед Богом і цілим світом, що розпочата й ведена нами війна з Поляками мала не іншу причину і не іншу мету, як оборону святої Східної церкви і предківської свободи нашої, – любов до неї водила нас з покійним вождем нашим, безсмертної пам'яті Богданом Хмельницьким і Іваном Виговським писарем нашим. Свої приватні справи відсунули ми далеко перед славою Божою й справою громадською. Задля того ввійшли ми в приятельство з Татарами та з пресвітлою королевою шведською Христиною, а потім з пресвітлим Карлом Густавом королем шведським. Всім їм ми заховаємо свою вірність міцно. І Полякам не дали ми ніколи приводу для розірвання трактатів, але всім додержували ми свято нашу вірність, умови і союзи. Не з інших мотивів прийняли ми протекцію великого князя московського, як тільки для того, щоб заховати і примножити для себе і потомства нашого свободу нашу, здобуту зброєю з поміччю Божою і стільки разів назад повернену жертвою крові. Засипане обіцянками і приреченнями в[еликого] князя московського наше військо перше виступило на підбивання йому Литви – під проводом нашого полковника ніжинського Золотаренка. Ми сподівалися, що з огляду на спільність

^aУніверсал має таку назву і примітку “Копія універсала отъ имени Войска Запорожскаго къ иноземнымъ владѣтелямъ, изъясняющаго причины разрыва съ Москвою. – S. I. et d. (октябрь 1658 г.)”¹⁾ Писана тѣмъ же почеркомъ что и письмо Ю. Немирича къ герцогу Адольфу Іоанну под № СХХVI”. Дата універсалу у припущенні упорядника тому М. Молчановського імовірно і ґрунтується на даті документа №СХХVI “d. 11/21 Octobris 1658”, але ж те що обидва документи написані однією рукою не виключає можливості складання універсалу одразу після Гадяцької угоди 6/16 вересня, і навіть вірогіднішим виглядає його написання у вересні, оскільки чим пізніше цей документ з’являвся після відкритого розриву України з Москвою, тим більше він втрачав, якщо не в актуальності, то принаймні в новизні. До того ж й перелічені в універсалі причини розриву, а деякі з’явилися майже одразу протягом кількох років спільного співіснування, були досить вагомими, щоб не зволікати з їх оприлюдненням, це: замість обіцяного захисту свободи України – завоювання Москвою за допомогою козаків Литви; зрадницькі переговори з Польщею, що велися коштом інтересів України; оголошення війни союзнику України Швеції та спроба втягнути українців у війну зі шведами; розташування московської залози в Києві; підтримка бунтівників під проводом полтавського полковника М. Пушкаря та запорожця Барабаша, що розпочали міжусобицю в Україні, і зрештою відкритий виступ проти України, внаслідок чого українці змушені взятися за зброю, щоб врятувати себе від ярма московської неволі.

віри і наше добровільне підданне, в[еликий] князь московський буде справедливим, прихильним і ласкавим до нас, поступатиме з нами щиро і на свободи наші не замишлятиме, а навпаки примножатиме їх більше і більше, згідно з обіцянками своїми. Але здурили нас ті надії. Міністри і вельможі московські намовили того пречестного, всепобожного і найласкавішого володаря, що зараз першого ж року як завелися переговори між Поляками і Москвою, разом з тим вирішено придавити і поневолити нас, з огляду на надії на польське королівство. Москалі пообіцяли Полякам, що з наказу вел[икого] князя порушимо нашу присягу Шведам і будемо їх воювати, а замисел їх був той, щоб занявши нас війною з Шведом, легше нас придавити і поневолити. Б[огдан] Хмельницький з канцлером нашим ніяк не хотіли на це пристати і всякими доводами переконували вел[икого] князя через Вас[илия] Петр[овича] Кикіна, аби війни з Шведами в Ливонії не починав. Ми мали в руках копію згаданого наказу, цілком певну, але думали, що це був тільки лукавий замисел міністрів, інтрига вельмож, що хотіли підлеститися своєму государеві, а сам ласкавий государ і святійший патріарх не дадуть згоди н а т а к е з л о д і й с т в о^а, – тому далі хотіли нашою вірністю перемогти московські замисли. Але війна розпочата в Ливонії з світл[ішим] королем Швеції, нашим союзником і приятелем, без усякої причини – тому тільки, що світ[ліший] король шведський ввійшов в союз з нами, – була першим явним документом ц ь о г о з л о ч и н у. Шведський король, відтягнений цією диверсією, не міг прийти в поміч нашим планам. Послові нашому до нього, грекові Данилові Олівембергові (з Оливної Гори) двічі відмовлено в переїзді через Московію, і це змусило нашого гетьмана вислати його до Любліна з військом, котрим провадив тоді Данило Виговський, зять гетьмана, а надалі пильно слідкувати за московськими інтригами. Підозріння збільшила також будова нової фортеці в нашій столиці і залога з кількох тисяч московського війська, поставлена там: навіть Поляки, при всьому нашому тодішньому поневоленню, не вимагали того від нас, а Москва пускалась на таке, в своєму бажанні мати нас своїми союзниками поневолі. А найбільше пророчисті свідoctва їх замислів мали ми на Білій Русі – як вони там майже 200 родин шляхетських, що добровільно перейшли на московську сторону, силою і лукавством переселили на Московщину. Міщан могилівських та інших мешканців Білої Русі, з городів і сіл, понад 12 тисяч вивели на заслання в Московській пустині, а на їх місце привели колонії московські. Поминаю переговори їх про те щоб Старий Бихів й інші наддніпрянські місця були передані в їх руки – аби весь Дніпро був обсаджений їх залoгaми...

...Так відкривається ця хитрість і обманство тих, що з початку через внутрішню усобну війну, а далі й відкрито своєю власною зброєю приготували на нас ярмо неволі, без всякого приводу з нашого боку. Свідчачи неповинність нашу ні в чому і кличучи Бога в поміч, змушені ми для заховання своєї свободи взятися до законної оборони, щоб скинути з себе те ярмо і шукати для цього помочі наших сусідів. Отже, не на нас спадає вина цієї війни, що вже загорасться.

^а Розбивка в тексті М. Грушевського.

Ми були вірні й зістаємося вірними великому князю (царю) і проти волі нашої беремося за зброю.

О п у б л і к о в а н о: Грушевський Михайло. Історія України-Руси. – К. – 1931. – Т. 9. – Ч. 2. – С. 1239-1240.

Грушевський Михайло. Ілюстрована історія України. – Київ-Львів. – 1913. – С. 328-330.

№ 9а

1658, жовтня 10. Табір під Максимівкою – Оборонний універсал Івана Виговського Данилові Знойці на млин, на річці Снові під Седнівом

Іоанъ Виговскій, гетманъ з Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніємъ всей старшинѣ и чернѣ Войска нашего Запорозского, особливе еднакъ пану полковникови черниговскому, асауломъ, атаманомъ и всему старшому и меншому, въ томъ полку найдуючомуся, товариству, кому толко сей нашъ унѣверсаль показанъ будетъ, ижъ мы, взявши певную вѣдомость, же панъ Данило Знойка, обыватель воеводства Черниговскаго¹³, въ млине купленномъ, на рецѣ Сновѣ, въ Седневѣ¹⁴ будучомъ, маєть перешкоду и перенагабане, и для того жъ пишно и сурово приказуемъ, абы жаденъ южь болше найменшой оному перешкоди въ спокойномъ заживанью помененьного въсего млина и пожитковъ въсѣхъ, з него приходячихъ, чинить и найменшой кривди не важилса, кгда жъ таковий каждій на ласце нашої от насъ каранъ будетъ.

Данъ в табуре под Максимовкою, октовріа 10, 1658.

Іоанъ Виговскій*.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1913. – Вып. X. – Модзалевскій В. Л. Матеріали и заметки. – С. 151.

№ 10

1659, травня 7. Перевіз під Бужиним – Універсал Івана Виговського про надання Київському Пустинному монастиреві Михайлівського перевозу на Дніпрі

Іоан Виговскій, гетман з Войском Запорожским.

Ознаймуемъ тымъ писанемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всей старшини и черни Войска Запорозского. А меновите пану

* Наприкінці зазначено “М[істо] П[ечати].”

полковникови каневскому и кому толко показано будет. Иж мы, бачачи значным недостатком через неприятели стисненую обител святого Пустынного Николы в Кіеве, а хочяти их недостаток поратовати, даем и надаем той обители святой до Михайловки перевоз на Днепрѣ, противко Михайловки; которій перед тым Ринда, сотник межирецкій, держивал, а тепер гуляючій. Пилно теды желаем и сурово приказуемъ, абы так в обнятію того на Днѣпрѣ перевозу, збудованю, спокойном держаню и пожитков з него уживаню далное, и наименшое так пань полковник каневскій, яко и арендари наши, и ништо иный не важил чинить перешкоды и задават трудности. Для ласки нашое и срокгого на спротивных воли нашои за наименшим донесеніем скарги без отпущу караня.

Дан над перевозом под Бужином¹⁵, месяца мая 7 дня, рок 1659.

Іоан Виговскій.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. П. 219. – Арк. 18 зв. Копія, має назви “Перевоз отцем николским до Конончи даный и потвержоный на Днѣпри противко Михайловки. Перевоз на Днѣпри отцем николским кіевским”.

№ 10а

1659, серпня 1. Табір під Гадячем – Універсал Івана Виговського про підтвердження прав родини Миньківських на Миньківці, Вербовку, Верховню та на нерухомість у Паволочі і біля неї

...Маючи мы взглядь и респекть на позосталие потомки небозчика пана Івана Минковского, а вѣдаючи то, же посполите кождій з добрь своихъ тѣшитися маєть и онихъ ведлугъ уподобаня заживати и диспонувати, зачимъ позосталие добра по небожнику Івану Минковскому потомкамъ его теперь будучимъ, по отцѣ своемъ, яко дѣдичомъ, приворочаемъ: село, називаемое Минковцы, Вербовку и Верховню зо всѣми ихъ належними, яко здавна власностями, до того в мѣстѣ Паволочи доми, комори, млинь, за суму отца ихъ купленіе, лежачіе, з броваромъ и солодовнею, и всѣ футори, фолварки и сѣножати, ово згола всѣ грунта коло Паволочи небозчика отца ихъ застаючие, которихъ онъ колвекъ заживаль, пущаемъ и до спокойного подаемъ держання, приказавши всей старшинѣ и черни Войска Запорожского, аби ништо онимъ позосталимъ потомкомъ, Давидови Минковскому и другимъ з нимъ братом и сестрѣ его, в приверненихъ отъ насъ имъ добрь обнятію и спокойномъ держаню и уживаню, до жаднихъ пожитковъ и грунту не втручаючися, а ни ихъ пустошачи, не чиниль кривди и перешкоди.

Опубликовано: Модзалевский В. Л. Малороссійскій родословникъ. – К. – 1914. – Т. IV. – П.-С. – С. 25-26. В публикації має назву: 1 авг[уста] 1659 г., “з табору з под Гадяча”, получилъ съ братьями и сестрой универсалъ гетмана Івана Виговскаго.

№ 11

1659, вересня 13. Перевіз під Бужином – Універсал Івана Виговського про звільнення маєтності Київського Пустинного монастиря Михайлівки від ярмаркового

Іоан Виговській, гетман з Войскомъ Запорозким.

Ознаймуем тым писанем нашим всей старшини и чернѣ Войска Запорозкого, а меновите пану полковникови каневскому и наказным его, так же высылчим по ярмарковое од нас и од кого колвек. Иж мы, маючи взглядом на спустошное значное монастира Пустинного Святого Николы Киевского од неприятеля там зостаючого, а хочачи их недостаток ласкою нашою поратовати, ярмарковое, з ярмарковъ припадаючих, в их маєтностѣ Михайловце на оба празники святого Николы и на Успеніе Пресвятое Богородици ихъ монастиреви и од монастира тепер будучому велебному господину отцу Быковскому и наступцом его даем и надаем. Пилно теды жадаем и сурово приказуем, абы жаден так з старшины, яко и черни Войска Запорозкого, а меновите панѣ полковник каневській и так од нас, яко и од кого колвек высылки з перначами, албо листами по ярмарковое в выбираню ярмаркового, монастиреви жадное и найменшое не важил чинит перешкоды и, втручаючися в доходи ярмаречного, задават трудности. Для ласки нашої и срогой на спротивных волѣ нашої караня.

Дан над перевозом под Бужином. Рок 1659, септевр[ия] 13 дня.

Іоан Виговській.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – Спр. П. 219. – Арк. 19. Копія, має назву “Лист гетманській пана Іоана Виговського, жебы в маєтності в Михайлувцѣ ярмаркового не выбирано в полку Каневском”.

№ 12

1660, лютого 7. Чигирин – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку

Юрьй Хмелницкій, гетман з Войском его цар: вел: Запорозким.

Всей старшинѣ и черни Войска его цар: вел: Запорозкого вшелякого стану и кондиції людем под влаздою нашою з ласки его цар: вел: зостаючим, и кому колвекъ сее наше тепер и на потым будучим показано будет писане, до вѣдомости доносим. Ижъ яко за славное памяти его мил: пана родича нашего мѣли собѣ наданую унѣверсалом Михайловку зо всѣми до нее приналежностями. Так и мы, ствержаючи, мѣти жадаем, абы жаден, так з старшины и черни в держаню и спокойном уживаню не был велебным господином отцем монастира

пустинно николским найменшою перешкодою. Яко теж и обывательъ михайловскіе до повинностей и послушенства належитого не были спречными ведлугъ давного унѣверсалу, который обширней в собѣ замыкает. А если бы хто воли и росказаню нашему смѣлся спротивляти, а до неналежных втруситися пожитков, послушенства высланному брату з монастыра Николского не мѣль отдавати, такового мы, яко непослушного и воли нашей противного, за найменшою скаргою на горлѣ без одпущу карати будем.

Дат в Чыгиринѣ, дня 7 февраля, рок 1660.

Юрый Хмелницкій, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 20. Копія, мас назву “Потвержене отцем николским на Михайловку”.

№ 13

*1660, лютого 8. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на перевіз через Дніпро
з Пекарів до Михайлівки*

Юрый Хмелницкій, гетман з Войском его цар: вел: Запорозким.

Всей старшинѣ и черни Войска его цар: вел: Запорозкого, особливе еднак пану полковникови каневовавскому, сотником михайловскому и прохоровскому и кому толко о том вѣдати належит, доносим до вѣдомости, ижъ яко антецессоръ наш з побожности своєї для поратованя обители святого Николы Пустынного Київского привернуло до Конончи перевоз на Днепрѣ, противко Михайловки стоячий, так и мы, видячи великій недостаток помененого монастыра законниковъ, симъ нашим унѣверсалом той им пором ствержаем, пристан против Пекаров назначивши. Пилно теды жадаем и сурово напамінаем, абы а нѣ пан полковник каневскій, а нѣ жаден з товариства нашего Войска его цар: вел: Запорозкого в помененый паром законником обители святого Николы Пустынного, в Конончи з послушанія зостаючих, не важился втрусати, и яковім же колвек способом перешкоду чинити. Що, абы иначей не было, под срогим и неотволочным, на каждого волѣ нашей спротивляючихся, каранем.

Дат в Чигиринѣ, дня 8 февраля: року 1660.

Юрій Хмелниц[кій], рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 20 зв. Копія, мас назву “Потвержене на паром отцем николским”.

№ 14

*1660, лютого 22. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на Бородянку, Нову Греблю,
Загалці, Мосани та Красноїлля*

Юрій Хмельницький, гетманъ з Войскомъ его царского вел: Запорозкимъ.

Всей старшине и черни Войска его царского вел: Запор: и всякого стану людем, которым колвекъ о томъ вѣдати належит. Ижъ яко его царское вел: изволил з побожности своей, пожаловавши на монастыр святого Золотоверхого Михайла Киевский, надал повагою своею царскою оной для выживленя братии маетности людскіе, называемыи Бородянку, Новую Греблю и Загалцѣ, а на Полѣсю за Припетю¹⁶, Мосаны и Красноѣлля: так и мы нѣ в чом волѣ и наданя его царского вел: не нарушаючи, ведлуг грамоты царской, мы иж вновъ наданныи маетности вышменованыи от его царского вел: сим нашим варуемъ унѣверсаломъ, абы нѣхто з старшины и черни Войска его царского вел: Запорозкого и всякого стану людей помененым законникам моныстыра Золотоверхо[го] Михайловского Киевского в обнятю вышъменованых маетностей в спокойном держаню и пожитковъ з ных уживаню найменшею не был перешкодою и нѣхто в тые маетности не втручался, под сроким каранем войсковым и повторе напминаемъ.

З Чигрина, 22 февруаріа, року 1660.

Юрѣй Хмельницький, рукою власною.

Наприкінці зазначено: Потвержене на маетности монастиревѣ Михайловскому Киевскому ведлуг грамоти цар.

Іншим почерком додано: Которым мѣстечкомъ и греблею не владѣемъ.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 216. – Г 38. Оригінал. Печатка військава.

№ 15

*1660, березня 6. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Братському монастиреві
про підтвердження прав на Ксаверів, Мухойди,
Плисецьке, Чорнорудку та на ділянку землі
і мурований домініканський костел у Києві*

Юрій Хмельницький, гетман з Войскомъ его царского величества Запорозкимъ.

Паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ, залогомъ и всѣму старшому и меншому Войска его царского вел: Запорозкого, такъже ратнымъ

государскимъ начальнымъ и подначальнымъ и всякого стану людемъ, которымъ колвекъ о томъ вѣдати належитъ, вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писаньемъ, ижъ, видячи мы грамоту с печатю его царского вел: на маетности монастыреви Братскому Кіевскому, для фундованя монастыря самого и школ данную, и ствержающую, не в чомъ ся волѣ царской не спротивляемъ и повагою нашу гетманскою змоцняемъ и варуемъ: абы никто з старшины и черни Войска его царского вел: Запорозкаго и всякого стану людей в маетности, наданіи *от* его царского вел: [чернцамъ] брацкимъ киевскимъ, названыи, Ксаваровъ зо всіми здавна и теперъ приналѣжностями, село Мухойды под Хвастовомъ, местечко Плисецкое и Черногородку, также пляць порожный, в Кіевѣ лежачій, Рылского, и костел доминеканской мурований, втручатися не важиль и в обнятя тыхъ маетностей и пляцовъ не перешкожал и не зборонял, и пожитков им, з нихъ уживаючимъ, не ущербляль, памятаючи на далшую ласку нашу воисковую и на срокое каране, также его царского вел: бояре и князя, воеводы и ратные начальные люди, поглядаючи на ласку царскую милосердную, тыхъ маетностей менованныхъ и пляцу в Кіевѣ *от* помененныхъ чернцовъ брацкихъ, абы не *отдаляли*, велце просимъ.

З Чигирина, дня 6, *месяца марта*, 1660 року.

Юріи Хмельницкій, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27704. – Арк. 40 зв.-41. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 220. – Арк. 38 зв.-39. Копія з датою 6 березня 1662 року.

№ 16

*1660, травня 7. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Видубицькому монастиреві
про підтвердження прав на медову данину
і десятину збіжжя з обивателів сіл
Нестанович і Волосович та на острові Селець*

Юрій Хмельницкій, гетманъ з Войскомъ его цар: вел: Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его цар: вел: Запорозкого товариству, меновите пану полковникови киевскому и залогамъ *от* его на Полѣсью будущимъ, ижъ выдилисмо листъ еще короля Четвертого Владислава¹⁷ полского, з которого выразумели, же з острова Селець названного, *от* села Нестановичъ и Волосовичъ, в повѣте Мозырскимъ лежачихъ, святой обители Выдубицкой Киевской была данъ медовая и десятина збожа, що и мы не *иначе* хотячы мѣти, пилно и сурово чернѣ, обывтелемъ в помененыхъ селахъ мешкаючимъ, приказуемъ, абы заразъ ведлугъ давного звичаю, належную данъ медовую и десятину збожа святой обители Выдубицкой далѣ двѣ, поневажъ за розными небрано заверухами отдавали, и на потомъ повиновалися. Чому старшое и меншое Войска его цар: вел: Запорозкого товариство, а ни самъ панъ полковникъ киевский, ни залогы его,

перешкодою быти не мають, а ни найменшою трудностю. Кто зась будет прогивный воли нашой и сему писаню, таковый, без жадного баченя, срокгого не уйдет караня.

Дат в Чыгирини, 7 дня мая, року 1660.

Юрый Хмельницький, рукою власною.

На арк. 1 написано: универсаль гетмана Юрия Хмельницкого, чтобы з острова Селець, и из села Нестапovichь и Волосовичь обывателей Выдубицкому монастырю медовую дань, а з збожа десятину неотмѣнно отдавали.

На арк. 2 написано: Отцом выдубицким на дань медовую выбиратье и збожа ведлугъ листу Владислава Четвертого.

На арк. 2 також зазначено: про збожа даное Юрия Хмельницкого отцемъ выдубицким на выбиратье медовое ведлугъ королев полских наданя в Мозирщинѣ. 1660.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 595. – Спр. 10. Оригінал. Печатка військова.

№ 17

1660, липня 17. Сахнівка –

***Наказ Юрія Хмельницького канівському
полковникові Івану Лизогубу у справі захисту
конончицьких та михайлівських сіножатей
Київського Микільського Пустинного монастиря***

Мой ласкавий пане полковнику каневській.

Скаржили нам законники монастиря святого Николы Пустинного Київского на козаков конончиских, же они неналежне в ихъ вдираются сѣножати и пустошат, на которіе и признане^а, през хмеляне в[ы]сказаное, и из уряду вашего виданое, пред нами покладали. Зачим жадаем пилно, абы в. м[ило]с[ть] туды кого zesлал угледѣти в шкоду, албо и самъ, если потому час мѣтимеш зехати. Где, уваживши о слушную же, й скарай в. м[ило]с[ть] ведлуг заслуги шкодцов. Яко бы нас в том през в. м[ил]л[ость] в учиненю зо всем оным досыт болш скарга от отцов пустинно николских не доходила. Так же и в Михайловцѣ, в сеножатах монастирских, нѣкому в. м[ило]с[ть] не допускай чинити кривды. О счо и повторе в. м[ило]с[ти] желаючи, Господу Богу поручаем.

Дат з Сахновки, дня 17 іюля, 1660.

В. м[ило]с[ти] всего добра зичливий, Юрій Хмельницький, гетман з Вой[ском] его цар: вел: Запор[озким].

Моему ласкавому п: Івану Лизогубу¹⁸, полковникови каневскому *отдат лист оборонний на сѣножати кононецкіе и михайловскіе ченцом.*

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 19-19 зв. Копія.

^а У копії написано "признает".

№ 18

*1660, грудня 5. Чигирин –
Наказ Юрія Хмельницького
канівському полковникові не порушувати права
Київського Микільського Пустинного монастиря
на коломийські прибутки і ярмаркове в Михайлівці*

Пане полковнику каневській.

Скаржили нам законники монастиря Київського святого Николського, в Конончи на послушанію застаючіе, же в мил[ость], любо оныи на Михайловку выразный унѣверсал мают, нѣчого не уважаючи, з коломыйцов и з инших доходы, монастиреви належачіе, выбираеш^а и собѣ пожиткуеш^б. Чого если бысь не мѣл поперестати, а важился над сей заказъ нашъ у коломыйц[к]ого доходу законником належного упоминати, любѣ ярмарковое выбирать, теды вѣдай о том, же не тылко от Бога на себѣ, также и на дѣтех отнесеш помсту, але и от нас за наименшою скаргою рок каран будеш, бо що до ласкѣ войсковой Богу отдано того не треба з рук выдирати. Также от п: обозного не повинни, опроч дьогтю и желѣза, на що унѣверсал мает, жадного ярмарочного брати, до того и п: сотник межирѣцкій не мает помененным законником в мливѣ найменшою перешкодою быти, але волно людем гдѣ хотѣти молоти, що абы инаچه не было под неласкою нашею и срогим войсковым каранем.

З Чигрина, дня 5 декав[р]ия, 1660 рок.

Юрѣй Хмельницкій, рукою влас[ною].

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 19 зв.-20. Копія, має назву “о ярмарковоме и доходи иншіе з Михайловкѣ, также и о коломыйскіе доходы на монастир потвержене”.

№ 19

*1661, січня 26. Чигирин –
Оборонний універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на Михайлівку*

Юрѣй Хмельницкій, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

Вам всѣм обывателем, козаком, мешаном и мелником михайловским вѣдомо чиним. Ижъ п: Войнѣ, ревизорови княжате его мил: Вишневецкого, выдалисмо на Мошенскій повѣт унѣверсал, абы послушенство тяглые люде княжате его мил: отдавали, в котором унѣверсале жадною мѣрою не тикалисмо Михайловки, а нѣ подавали обывателѣй ваших помененному княжате его мил: албо и ревѣзорови

^а У копії написано “выбирает”.

^б У копії написано “пожиткует”.

до послушенства, гдыж то ест, якосмо з справ выразумѣли, маестност монастира Пустинно Николского Киевского. Зачим и вам приказуем пишно, хот бы п: Воина о що и присылал до вас, не слухайте его ни в чом до росправы, поки чернцы з княжатем его мил: на сеймѣ теперешнем не росправятся, и овшем так мелники отдавайте из млынов повинность, яко люде тяглые, послушенство отцу Быковскому, намѣсникови, зосланому от всей братиі пустинно николскіе, который, абы в мѣстечку вашом вшелякіе отбирал пожитки и приходы, иначе не чинячи. А вы его во всем слухайте, повторе росказуем.

Дан в Чигиринѣ, дня 26 ануар[ия], рок 1661.

Юрый Хмельницкій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 21. Копія, має назву: “отцем николским до Михайловки”.

№ 20

1661, березня 28. Чигирин – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку

Юрый Хмельницкій, гетман з Войском его кор: мил: Запорозкимъ.

Всему старшому и меншому Войска его кор: мил: Запорозкого товариству, а особливе п: полковникови каневскому и всякого стану и приложенству людем и обывателем михайловским, ознаймуем сим писаніем нашим. Ижъ, яко славной памяти родич наш с побожности своей, поглядаючи на убожество и недостатки великіе монастира свято Николского Пустинно Киевского, для поратованя надал им Михайловку местечко з всѣми до ней принадлежностями и пожитками здавна и тепер прилеглими, так и мы волѣ и росказаня отцевского не нарушаючи, тому ж монастиреви, тоеж местечко Михайловку з всѣми провентами и пожитками, яко ся в собѣ мают, сим нашим ствержаючи унѣверсалом, приказуем пишно, абы жаден, яко з старшины и черни Войска его кор: мил: Запор[озкого], так и вшелякой кондыції людем, господином отцом николским, в спокойном держаню, и всяких пожитков уживаню и отбираню, найменшею быти перешкою не важился и не втручался, обывателѣ теж тамошныи михайловскіе, абы зосланным там на резиденцію^а и на дозор законником послушенство вшелякое и повинност належную отдавали, сурово напоминаем и приказуем, под сурогостию войсковою.

З Чигрына, 28 марта, 1661.

Юрый Хмельницкій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 21 зв. Копія, має назву “потвержене ведлуг унѣверсалу давного на Михайловку чернцом н[иколским] к[иевским]”.

^а У тексті копії “резиденцію”.

№ 21

**1661, квітня 17. Чигирин –
Наказ Юрія Хмельницького прохорівському сотникові
та пекарському отаманові не порушувати права
Київського Микільського Пустинного монастиря
на перевіз в Пекарях**

Юрій Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозкимъ.

Сотникови прохоровскому и атаманови пекарскому доносим вѣдати, же нам скаржено, яко бысте перехвалки на отца Быковского, законника монастиря святого Киево Пустынно Николского, чигаючи на здорове, чините, и перешкодою в порому естесте. Зачим сурово вам приказуем, абысте того поперестали, и найменшою перешкодою в поромѣ не были. Бо если бы зас от того часу нас такіе слыхи доходили, на неласку нашу и срокое войсковое каране заслужили бысте.

Дат з Чигирына, 17 април[я]. Рок 1661.

Юрій Хмельницький, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 219. – Арк. 23 зв. Копія, має назву “потверженіе на перевоз в Пекарах”.

№ 22

**1661, липня 11. Чигирин –
Універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
про підтвердження прав на перевіз через Дніпро
між Прохорівкою та Пекарями**

Юрій Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

Всей старшине и черни Войска его кор: мил: Запорозкого, меновите п: полковнику каневскому, сотником михайловскому и прохоровскому и кождому, кому бы о том вѣдати належало, ознаймуем сим писаніем нашим. Иж, яко антецессоръ нашъ з побожности своей для поратованя святой обители монастиреви свято Николскому Пустинно Київському дозволил мѣти на Днепрѣ до Конончи перевоз, так и мы, видячи их великіе недостатки, а найбарзѣй знищеніе и спустошене маетностей и хуторов через розные войска московскіе, коронные, крымскіе и нашѣ козацкіе. Тот же перевоз тому ж монастиреви свято Николскому сѣм унѣверсалом ствержаем. Которому пристан, где и так рок хожоваль, межи Прохоровкою и Пекарами назначаем и сурово приказуем, абы а ни п: полковник каневскій, а ни сотники менованые, а нѣ арендарѣ полку Каневского, а нѣ хто иншіи, так з старших и менших козаков, яко и вшелякое

кондиції людей в предреч[он]ый пором не втручался и не важился в пожитки приходячіе интересовати, и тепер знову свѣжо в обнятію перешкодою быт законником и зосланим на дозор от них, под неласкою нашею и срогим войсковым на спротивного воли нашей и сему выразному писаню назначоным каранем.

З Чегирина, 11 іюля, 1661 року.
Юрый Хмельницькій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 22. Копія, має назву “потвержене на пором Николского Пустынного [монастыря] од Пекаров до Прохоровки на Днепрѣ”.

№ 23

1661, листопада 10. Табір під Переяславом – Універсал Юрія Хмельницького про надання Київському Пустинному Микільському монастиреві права на оренду шинків в Михайлівці

Юрый Хмельницькій, гетман з Войском его корол: мил: Запорозким.

Ознаймуем сим писанем нашим кождому, кому бы о том належало вѣдати, меновите сотникови, атаманови и всем обывателем михайловскимъ. Иж пустилисмо аренду михайловскую отцем николским монастыря Пустынно Київского зо всѣми належачими пожитками, приказавши кождому сурово, абы жаден не важился менованым законником з товариства Войска нашого Запорозкого перешкодою быт, и в неналежитые собѣ провента интересовати. Яко бы могли [в] обители^а святой пожиток, любо сами вибираючи, любѣ теж арендарови за певную сумму пущаючи, привлащат, и оттул под таковий тяжкій час поживене мѣт. Трубачи зас и челяд их перешкодою абы не были и не важилис от млынов^б людей отворочат, под нашою неласкою и суровым каранем.

Дан в таборе под Переясловлем, 10 новембра, 1661.
Юрый Хмельницькій, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 22 зв. Копія, має назву “на аренду михайловскую”.

^а В тексті копії написано “обыватели”

^б Можливо в оригіналі було написано “шынков”.

№ 24

*1662, березня 7. Чигирин –
Оборонний універсал Юрія Хмельницького
Київському Пустинному Микільському монастиреві
на виконання повинностей на користь монастиря
обивателями, що живуть в монастирській маєтності
Михайлівці*

Юрій Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

Вам, всѣм обывателем михаиловским, козаком, посполитым людем и мелником ознаививши, же от поссессіи велебных отцевъ николских и от обители святой маєтности власной, названой Михаиловки, зо всѣми принадлежностями, пожитками и млынами не отдаляем, абысте вшелякое послушенство и повинность належную, нѣкому иншому, але монастиреви Николскому К[иевскому] и зосланым там до вас законником, отдавали. Гдыж тая маєтност, поневаж на грунтах николских кїонже засади, не маєт от обители святой Николской отдалена быти. Зачим нѣхто не маєтся втручати безправне.

Писань в Чигрынѣ, 7 марта. Рок 1662.

Юрій Хмельницький, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 219. – Арк. 23. Копія, має назву “До Михайловки на послушенство законником зо всѣми угодіями приказ”.

№ 25

*1662, квітня 10. Чигирин –
Наказ Юрія Хмельницького михайлівським
та конончицьким сотникам, отаманам та війтам
слідкувати за непорушністю прав Київського
Микільського Пустинного монастиря
на оренду шинків в Михайлівці та Конончі*

Юрій Хмельницький, гетман з Войском его кор: мил: Запорозким.

П: сотнику, атамане и войте михайловскіи и конончинскіи приказуємъ пилно и сурово, абысте того добре дозирали, яко бы господином отцем законником монастиря Пустынно Николского Кіевского нихто в шинкованю вшеляких напоєв и во всей аренде, так михайловской, яко и конончинской, не перешкоджал и не держал шинку, кром тых, которим злицит отець намѣсникъ тамошный, иначе не чинячи под виною на нас и на монастирь заложоною, и под великою неласкою нашою.

Дан з Чигирына, дня 10 априля. Рок 1662.

Юрій Хмельницький, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – II 219. – Арк. 23. Копія, має назву “Абы не перешкожано в аренде михайловской и конончинской монастирови”.

1662, початок вересня. –
*Інструкція Якіма Самка відправленому до царя
 гетьмязівському сотникові Степану Кустовському*

Інформація до его царского пресвѣтлого величества через Степана Кустовского, сотника гельмязовского, поданая 1662, сентябр[я] 12.

По отданию до лица земнаго его царскому пресвѣтлому величеству челобитя посланникъ нашъ бити челомъ *от* нас мает о прислании в Переяславль ваших людей для додержания крепелийшаго стѣн, усердно прошу, что людей государевых и наших умалилос.

Бити челомъ его царскому величеству, чтоб своим войскам велѣл быти до успокоения войны на Украйне, для того что исмѣнники, слышачи войска, себѣ имѣют приклонятися под его царского величества руку, и якъ им татарин докучить и корол может скорѣе до упокою наклонитися, и города наши крѣпко держатися мѣют.

Бити челомъ о свобожении и об отпуске Бутенка^а каневского с товарищи и о Цыцуре¹⁹, а о иных его царского величества воля, потому что ныне каневцы многие к нам утекают.

О ляцкомъ натужномъ приходе корол к салтану, вѣстно чинячи, присылає, извечаючи, что татары их приходу ждат будут за кождым мало не еженнымъ приходом, [и] отнюд мнѣ гетманови, и черниговскому и ирклѣвскому полковником, в раду быти немочно, якую б раду его царское величество повелѣл отложит до отходу неприятелского с Украйны.

До той информацыи печать войсковую приложили и руку нашу гетманскую подписать велѣлєсмо.

Иакимъ Самко, геѣманъ Войска его царского величества Запорожского.

ЦДІАК України. – КМФ – 41. – Оп. 3. – Спр. 50. – Арк. 80-82. Копія.

^а Йшлося про колишнього канівського полковника Андрія Бутенка.

№ 27

**1663, березня 11. Чигирин –
Наказ Павла Тетері
михайлівському отаманові Андрусеві
не прилучати до підданства пивенських підданих
Київського Микільського монастиря,
із заборонаю розпоряджатися землями
монастирської маєтності Михайлівки**

Павел Тетера, гетман з Воиском его кор: мил: Запорозкимь.

Тобѣ Андрусеви, атаману михайловському приказуем владзою нашою гетманскою, абы, иначей не чинячи, под суровым войсковым каранем, все тое щос у подданных монастирских пивенских повыдырал, претендуючи собѣ якуюс владзу над ними от нас даную, поворочав, так теж плацов в Михайловце, маєтности монастирской продават, роздават и оными диспонават, под срокгим каранем и утраченем всей худобы своей, не важился, а не тилко в пляцах, але и в жадных пожитках монастирских, абыс жадное перешкоды, так ты, яко и иншіе атаманове, по тобѣ наступуючіе, кривды и перешкоды отцемъ николским не чинили и чинити не допушали.

Дат з Чигирына, 11 марта, рок 1663.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 24-24 зв. Копія, має назву “Універсал на Михайловку, ясне велмож: его милости пана Павла Тетеры, гетмана, под Каневом лежачую”.

№ 28

**1663, березня 11. Чигирин –
Універсал Павла Тетері про підтвердження прав
Київського Микільського монастиря
на перевіз через Дніпро в Пекарях**

Павел Тетера, гетман з Воиском его кор: мил: Запорозкимь.

Пану полковнику и всему полку Войска его кор: мил: Запорозкого каневському ознаймуем тым писанем нашим, ижъ мы, маючи особливый взгляд на монастир святого Николы Пустынского Киевского, позволилисмо отцем николским, яко пред тым и антецессорове наши, на Днепру перевоз мети на звичайной пристани в Пекарях. Прето приказуем вам, абы жаденъ, такъ з старших, яко й менших, в полку Каневском, жадной спорки и перешкоды отцем николским в перевозе не чинили, поглядаючи на давную з нами, Воиском его кор: мил: Запорозким, прыязнь. Так теж порома о[т]цев николских абыстеса

не важили до Канева забирати, але ежели бы яка тривога наступила, теды сами отцeve николскіе повинны будут пором в Роси затопит.

Дан в Чигирыни, марта 11. Рок 1663.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 27 зв.-28. Копія, має назву “На перевоз под Пекарами Днепровый монастиреви Пустынно Кіевскому потвержене”.

№ 29

1663, березня 11. Чигирин – Наказ Павла Тетері михайлівським міщанам та пивнянським селянам про послушенство і підданство Кіївському Микільському монастиреві

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: мил: Запорозким.

Вам мешчаном михайловским и селяном пивнянским приказуем, абысте конечно, иначе не чинячи, послушенство и подданство отцем николским отдавали, якъ перед тым, так и тепер и до владзы и звѣрхности атаманской абыстеса ни в чом не удавали, а хто бы был з вас тому писаню нашему противный, такого сами отцeve николскіе, яко непослушного, карати мают, не удаючис до нас.

Дата в Чигиринѣ, март 11 дня, рок 1663.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 28. Копія, має назву “О послушенство михайловцом”.

№ 30

1663, квітня 4. Чигирин – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Кіївського Пустинно-Микільського монастиря на Кононч, Михайлівку, Савин та інші маєтности

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: мил: Запорозкимъ.

Всім кому колвек о том вѣдати належит, ознаймую тым моим писаніем, иж яко антецесорове мои, стосуючис до прав на добра монастиреви святого Николы Пустинно Кіевскому, от рожных побожных людей наданые, и привилеями святой памяти королей их мил: ствержонные, а меновите на Кононч, Михайловку и Савинъ, в трактѣ Каневском, з млынами и полями, озерами, езами, сеножатми и з всѣми згола водними и земляными на урочищахъ тамошнѣхъ, которіе отцeve в правах выражонные мают, и як се здавна тот в собѣ кгрунт знайдует пожитками,

в звыш менованым отцом николскимъ в посессіи своей мѣти помененыхъ добръ зовѣмъ на всѣмъ спокойне уживати не збороняли. Тымъ же я торомъ антесесоровъ моихъ идучи, унѣверсалы, од нихъ даные, потвержаю: жебы кгрунтъ церковный не нарушоный през насъ зоставал. И то, що по завоеваню Войско еще держало, а з правныхъ документовъ монастирскимъ бытъ грунтомъ видячи, Межиречку²⁰ з Воробювкою, а ку Днепрови Пекарѣ (вынавши млыны Межирецкіе, тые которіе до часу на слугъ войсковыхъ, на трубачовъ ити маютъ), тому мѣсцу святому привертаю. В чомъ абыся никто з козаковъ нашихъ тамошнихъ и переизджихъ не спротивлялъ, в пожиткахъ отцомъ не перешкоджалъ, а ни се в тые ихъ добра втручал, подъ срокгымъ войсковымъ каранемъ приказую. Для лѣпшого в томъ вѣри отцомъ николскимъ даемъ сей унѣверсалъ мой подъ печатю войсковой и з подписомъ руки моею власной.

В Чигиринѣ, 4 априля 1663 року.

Павелъ Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 25 зв.-26. Копія, має назву “Унѣверсалъ отъ ясне велмож: его мил: пана Павла Тетеры, гетмана, на Конончъ, Михайловку и Савин, з млынами, пасѣками, озерами, полями, изами, на рецѣ Росѣ наданы”.

№ 31

*1663, травня 31. Чигирин –
Наказ Павла Тетері сахнівському сотникові
та товариству не втручатися у належні
Київському Пустинно-Микільському монастиреві
Осетрові острови*

Павелъ Тетера, гетманъ з Войскомъ его кор: мил: Запорозкимъ.

Пане сотнику сахновскій и всему товариству пилно приказую и имѣнемъ нашимъ наупоминаемъ, абы тые островы, названые Осѣтровскіе, лежачіе подъ мѣстечкомъ Сахновкою, которіе з давныхъ часовъ належатъ до обители святого Николы Пустынно Киевского, воли нашей не спротивляючи, и водлугъ ихъ правъ монастирскихъ и признанемъ людей старыхъ вашихъ сахновскихъ, доброволне уступили и ни в чомъ ся не спротивляли, подъ срокгымъ каранемъ на непослушного, на которого, если насъ дойдетъ скарга, за першимъ разомъ не оминет. Кгди жъ на тую справу были высланные отъ в Бозе велебного его м[илости] отца Хмѣльницкого, антесесора нашего, передъ которими сознание сталос, ижъ естъ власные тые островы монастира святого Николы. С тымъ васъ господу Богу поручаю.

Писанъ в Чигиринѣ, 1663, мая 31.

Павелъ Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 29 зв. Копія, має назву “Тетера гетманъ листъ далъ на озеро Сахновскіе”.

* Такъ у тексті.

№ 32

1663, липня 26. Чигирин – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Осетровий острів

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: мил: Запорозким.

Всім вовец и кождому зособна, кому толко о том вѣдати належати будет. А меновите козаком и всему посполству людем местечка Сахновки ознаймуемо. Ижъ што межи вами обывателями сахновскими и велебными отцами николскими монастиря Пустынного Киевского од маетности их стародавнее села Савина спор восчался о остров, названный Осетрово, а на нем о сеножати, лес и речки. Поневаж показалос ясне з прав тых отцов и з свѣдоцтва людей годных старѣнных околичных, которіе на тот спорный кгрунт выездили, ижъ тот островъ по Рось реку со всим належал з давных лѣт до села монастирского Савина и там пасѣка отцов николских перед тым бывала и спокойне держали. Теды и мы тепер, старане маючи з повинности наше, абы церков Божія ни в чом не шкодовала и кривди не терпѣла, тот островъ со всеми принадлежностями ведлуг давного уживаня монастирского и прав при монастиру том святого Николы зоставуем и ствержаем. I поминаючи кождого под срогим каранем и зарукою до скарбу нашего войскового ста копъ в[ашей] мил: абы, опроч отцов николских, ни хто инший не важился того острова и синожатеи и жадное рѣчы там собѣ привлащати, заживати и перешкоды нѣякое отцом николским чинити, на што выдаемо тот наш войсковый лист, до которого при печати руку мою гетманскую подписалем.

Писал в Чигирыны, рок 1663. Дня 26 іюля.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 25-25 зв. Копія, має назву “Універсал на остров Осетров, повторе даный”.

№ 33

1664, січня 11. Корсунь – Наказ Павла Тетері канівському полковникові повернути Київському Пустинно-Микільському монастиреві прибутки з монастирського млина, привласнені козаком Крогулецьким

Павел Тетера, гетман з Войскомъ его кор: милости Запорозкимъ.

Пане полковнику каневській маем то у себе во великом подивеню, же в. м[илость] справы вел: отцов николских з Крогулецким, козаком нашим, о млинѣ

их, под Хмѣлною на Черленкови будучій, водлуг перших моих килку о том выданных унѣверсалов, до skutku привести не хотѣлъ, з чого и церкви Божой шкода, и нам великая докука, од тых *отцевъ* дѣтся, а ваше непослушенство к нам показується и до сурогости против вас побуждаєт нас. А так сурово и остатне приказую, абыс тое справы болшей не допускаючи до нас, сам Крокгуленецкого за упорност его, же отцем николским их мѣрок належачих през цалый рок не давал з того млынка, вязенем скарал, и за шкоду их заграбил и во всем абысса водлугъ моих перших декретов и унѣверсалов заховал. Кгды *ж отцове* николскіе, на тот млинок право маючи, за небожчика старого п: Хмелницкого гетмана и потом за наступцов его того млынка уживали, нехай же и тепер таким способом уживають. А што Крокгулецькій листки Черкаса, слуги пана Лащовы, гдес достал, тыми ся он боронити не может, бо перед тым пал Лащъ и тот Черкасъ кгвалтом были у *отцов* тое одняли. Для чого неважни тые листи быти мусят. А Крокгулецькій свѣжо тепер року яко од *отцов* однял, купивши мелницкую толко мѣрку у мелника их. А затим и млинков не побудовал до того часу, одкол монастиру шкода дѣтся. И повторе теды напоминаю вас, абысте иначей не чинили в той справы, толко водлуг того и первых универсалов моих под срокгим каранем войсковым. На што при печати нашой войсковоу до сего листу и рукою своею гетманскою подписалем.

В Корсуни²¹, рок 1664, месяца генваря, дня 11^а.

Павел Тетера, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 27-27 зв. Копія, має назву “Унѣверсал п: Тетери гетмана до полковника каневскоу писаний, стороны млинка *отцов* николских кievских на Черленкове под Хмѣлною, абы од мелника Крокгулецького взял, а *отцем* отдавал з нагородоу шкод писан”.

№ 34

***1664, червня 26. Канів –
Інформація гетьмана Івана Брюховецького,
видана кievському полковникові Василю Дворецькому,
канівському полковникові Федору Панченкови
та Маркові Артемовичу з товаришами,
відправленими до царя для її оголошення***

Інформація панум Василю Дворецькому²² кievському, Федору Панченкови каневському полковником, и Маркови Артемовичови с товариши, посланцом к великому государю нашому, к его царскому пресвѣтлому величеству, од мене Іоана Брюховецького, гетмана, и од всего вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, дня 26 июня, 1664, з Канева выправленим, даная.

^а Дата не зовсім певна, але можлива, в такому випадку треба погодитись, що з Лівобережжя (21 грудня 1663 р. ще знаходився під Прилуками) Тетеря змушений був відступити значно раніше, ніж польський король покинув Сіверщину.

Поклон земный великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству посланцѣ наши од мене, гетмана, и од всего вѣрного Войска Запорозкого отдадут. Также и всимъ мил: паном бояром и начальным людем поклонятся.

Оповѣдят о вѣрной и широй, и кривавой гетманской и всего войска службѣ, ижъ послѣ зымное тяжкое военное працы в болшую и небеспечнѣшую за Днѣпр удалисмося военную роботу, которую через весну и лѣто отправовалисмо и тепер безпрестанно отправаем. А то все прислугуючися щыре великому государю нашему и ему, свѣту у всѣхъ народов, на несмертельную заробляючы славу.

А, ижъ под Чигирыном судьбы Божие з премного[го] милосердия своего нам посебити над неприятelmi изволил, теды не за Днѣпръ, але ку Каневу з войскомъ удадемся. А то для тых причин: першая, чтоб на Заднѣпрю люде после зымное нужды в хлѣбѣ запаслися, и беспечно около пашенное роботы ходили; другая, чтоб на сем боку Днепра жицелей[и] оних городов в плѣнение бѣсурманское и лядское, и Косагова, и Серка²³ з войск[ом] не подати; третяе, чтоб великим и полномочнымъ послом на комѣсиѣ до уговариваня ся крѣпчайшую помоч нарядить. Чого всего пострадалибысмо были, кгда бысмо на тамтой бок Днепра з войском переправилъ былъ: бо, уховай Боже, орда и Чарнецкий²⁴, в тропы за нами пошовшы, города б зымоу зголоднѣлые осадил, и без хлѣба к собѣ пригорнул, мир по городам на сем боку Днепра жичливый пропал бы, а комѣсаром на комѣсиі полским з того б утѣха, а великим и полномочнымъ послом скорбѣ была, и так послѣдняя горшая первых бы были, бо чого корол на Украинѣ не доказал, тое Чарнецкий, заваруй Боже, здѣлал би был.

Выведут панове послы наши, же любо тую працу военную щоденную кривавую з неприятелем на сим боку Днепра маем. І пред це жадного ратунку з Бѣлгорода и з иных сторон не маем, и любо через посланцов наших часто о ратунку просячи пишем, жадного одного на той пунктѣ отвѣту не односим, и до сих ратунку не видим, для чого и наше войско скорбит, на сем боку Днепра зостаючи, и города тые, которые поздавалися на нашу сторону, праве до отчаяния приходят, что од нас обнадеживаными будучы, до сих час посылок не мѣют. А князь Ромодановский, яко перед тим зразу з Лохвицѣ не з нами ку Днепру в купѣ пошел, але собѣ недоброхотно указ ку Бѣлгороду зѣднал, любо килконадцат городов дома ратных людей на запасы хлѣбные назначении мѣлъ. Так и тепер помочы не дает овшем, и Омеллянови полуполковникови, на Низ назначоному, ко мнѣ, власт гетманскую над Запорожем мѣючому, ити заборонил, который през все лѣто напрасно под Миргородом²⁵ стоячи, людем кривду чинит, а козаки всѣ бедныя тут при мнѣ головы своѣ кротко неприятелям ставят и кров проливают, поневаж на Запороже нѣлзя ити, на що ж напрасно з войском стояти, але разсмотрѣлобыся и указало ему иное Запорожу належное мѣстце, одкул бы неприятелем odpor давали, а не своих дармо людей нищил, за що войско велми скорбитъ, что козаки бьются тут, а християне домовки ихъ разоряют и дармо козакѣ стоятъ, [а для] лѣпшое вѣры и листы з супликами и реестри при[кладаемъ], а з тых городов на християне покажут.

А що князь Ромодановский для моровое повѣтря розголосил, якобы на Украинѣ по городах пануетъ: оповѣдят, же на Украинѣ по городах жадного

повѣтря *немаи*, и если бы пановало, певне быся не заспало о том маестат его царского пресвѣтлого величества остерегты, а то Богъ крил города наукраинные од того своего гнѣву. А що на Запорожу тая зараза показалася была, и там за ласкою Божию усмѣряется: а до украинных зас городов распасалося, абы жадное душѣ з Запорожа не пускано, яко жь не тѣлко в городи, але и на Кодак з Запорожа нѣкого не пускают. Але княз Ромодановский для того розголосил тое повѣтре, чтоб, а нѣ ему на помоч з войском к Днепру не ити, и инших войскъ не слати, того прагнет абы яка пагуба над з мною и над войском сталася, од которое Богъ, и щасте его царского пресвѣтлого величества нас защищает. Мочно б было християнину, не под Миргородом напрасно стоячы, а людем кривды чинячы, на Кодак, албо до Кременчука²⁶, албо ко мнѣ ити и тут ся з нами крваве его царскому пресвѣтлому величеству заслуговати. Але то все княз Ромодановский справил, же его опѣнил, сталь бы за Запороже, Кодак, албо Кременчук, албо и при минѣ службою.

Оповѣдят послы нашѣ, же и тут не спит князя Ромо[дановского] ко мнѣ гетману [...] ^a и заздрост, бо чога не может ся собою доказати надѣйного, то через Косагова, своее ко мнѣ неприязни совѣтника и помощника, справует, бо немало на том, же и сам з Бѣлгорода не ищол, и християна спѣнил, поголоску о повѣтрю моровом пустившы, але и калмыков, ку мнѣ идучих, еще в дорозѣ через Косагова одорвате старался од мене, якож лукавою думою своею Косагов и одорвал и отаким способом. Якся з под Чигирина рушило, послалося писане до Сѣрка, и чтоб вкупѣ з Косаговым з Смѣлое под Черкасами²⁷ зо мною, под Канев идучым, занимался. Але Косагов для скарбов Тетериных²⁸, в Браславле²⁹ взятых, а на тот час в Уманы³⁰ застаючых, до Уманы з Смѣлое Сѣрка ити побудил з войском, якож, не хотячыся зо мною злучити, и рушили. А потом под Каменною, войско оставивши при Сацку³¹, ркомо на Караел, що у Войску старшым не ведеться, пошли, а они, оставивши войско до Торговицы³² в килку человѣка прибѣгли, и з Торговицы Сулымку³³ по скарбы до Уманы послали. Уманцѣ и скарбов не дале и Сулымку в вязене взяли, а то все Косагов розумѣл, что мы з под Чигирина цѣли не войдем з сего боку, и для того не в войско, але о себе, и о скарбѣ старались, и щоб з ным на тамтой бок Днепра уминути. А постерѣгшы Косагов, же в думѣ своей поруганым зостал, и назад до войска, под Камянюкою зоставленным, нѣлза очей показат, пустилися за Днѣпр на Переволочную, голос пустившы, що будто против калмык пошли, и так Косагов и Сѣрко в Пултавщину пришли, войска и клейноты войсковые на сем боку Днепра покинувшы, якже почули же нас Бог здоровых до Канева припровадил, так Сѣрко з моим посланцем Иринею против калмык з Полтавы поѣхали и розминувся [з кал]миками, а Косагов до Золотоношѣ³⁴ пришол, ко мнѣ [...] калмыки до Пултави пришли, хочай помеж [...] кал]миками под Полтавою знался, [...] не ко мнѣ, [а...] подем к Умани ити, але воевода Яков Тимофѣевич перемогль, же ко мнѣ до Канева калмики пришли, з которыми и Косагов в Золотоношѣ зостався.

^a Оригінал пошкоджений, крім того не є бездоганим і відбиток документа на плівці, тому тут і далі зазначаються місця, де в документі, або не збереглися окремі слова, або де вони є нечитабельними внаслідок дефекту плівки.

По приходѣ калмыков до Канева назначилем был калмыком з войском козацким, перебранцом, при полковниках переясловском и прилуцком, и при Опарѣ³⁵, ку Корещню под войско татарское и лядзкое ударити ззнацка, і Косагов и тое спуров тайною и лукавою думою своею, бо умысливши тое, чтоб од мене до Уманы для скарбов з калмыками одорватися, направив калмыков, чтоб не ишли нѣгде бе, албо без мене, гетмана, албо без Сѣрка, якож калмыки так и одповѣли мѣнѣ: прето ж позволилося калмыком з Сѣрком к Корсуню ити вкупѣ з войском перебраным, а Косагов при калмыках, мене не радячися, неоповѣдне пр[оч] пошел и ведлугь лукавое думы своее калмыков к Умани, а не там где я казал, справил и завѣль, од которое лукавое рады его воевода Яков Тимофѣевич Хитрово, иж и полковники и козаки одстали, и з дороги до Канева вернулися.

Прето ж просит о перемену Косагова послы наши мают и о наказание за такую неправду: бо измѣнником мене, гетмана, називал, о чом ся и великому господарю через Шубу писало[ся], що ушима своими Марко [Арте]мович чул и признает.

Не забудут и того послове наши спомянути, иж з того не меньшая у войску мя тежь дѣется и до кривавого междуособия порон показується, кгда мымо власт совершеннаго гетмана, который и над Запорожем начало мает, посылают сукна и иные жалованя, чым собѣ атаман ровную власт гетманови почитает и привлащает, и належного послушенства збороняется и межи войском розност и ярост ставается, вся чернь, так козаки, якъ и послуство о том чуючы, что великий государь нашъ, его царское пресвѣтлое величество, по прошенню короля полского комѣсїи изволил быти, просит и, до лица земли упадаючи, молит в купѣ зо мною и зо всѣм народом христьянским и зо всѣмъ вѣрным Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким, чтоб он, великий господар змилосердився и Святыя Восточныя вѣры Православныя зо всѣм народом христьянским, з монастырами и з церквями Божиими, в Малой Росїи будучыми, на поруганне ляхом и на вѣчное гонение подавати не изволил, и челом бити послове нашѣ именем всего войска и народу мают о обнадеживалную до всего миру в той мѣре грамоту мают, бо на комѣсїи першая статия об Украинѣ мусит бити, при сьом пунктѣ устне шырей послове нашѣ примовятся и оный выведут.

Жычливост города Канева певную и их теперешную [...] его царскому пресвѣтлому величеству оповедят и о посѣщении каневцов милостивым словом его царского пресвѣтлого величества маетстат молити мают, поневажъ за першую жычливост свою под час розбитя Юрия Хмелницкого од измѣнников много страдало, одны кровю службу свою вѣрную запечатовали, яко то Лизогуб и иные, а иншые всѣ мѣстом в плѣнь татаром выданы были, аж ся выкупаль ордѣ од плѣнення. А и тепер перший Канев межи всѣми сегобочными городами жычливост свою показал, и войска хлѣбом кормили в домах своих, так ратные, яко и иные.

А просит мают о воеводу и о ратных людех до Канева, бо то город портовый и Киевови потребный, и на осередку Украины зостае, и на тамтой бок Днепра переходу неприятельскихъ войскъ боронит, хотбы з Нѣжина до Канева ратных людей, що звести, бо Нѣжин город, а нѣ пограничный, а нѣ портовый, также до

Пултавы, до Кременчука, до Остря воеводов просити мают, бо тые города пограничные и портовые.

Ож припомянут и просити мают, чтоб на кождый пункт нашъ отвѣтъ по милосердному его царского пресвѣтлого величества указу даваний был, поневаж в прошлых грамотах на многие пункта отвѣту травано.

Стосуючи Черкас оповѣдят послове наши хитрост ихъ и частую измѣну за [...] измѣну, сама же с лица праве Божаго черкасцов побила. А [...] указу гетманского на тое не было: о чом ся обшырѣи в гра[мотѣ ...] посланцѣ наши доводне свѣдомы. А ижъ [...] злидняков разоренных зостал и того [...] полковник каневский свѣдомый, якого стараня прикло[...] тых, хочай якож и мает той небожчика [... най]довался оный межы ных, з тых речей не знайшлося, однакъ пилного стараня о ползе тамо прикладаю и прикладати буду.

Просити и челом бити посланцѣ наши мают о милосердный господарский указ до воеводов, по городах будучых, чтоб дома не сидячы в порожнованно, людей ратных з нами вкупѣ на войну посилали: бо за тое войско не мовчат же козаки, жены, и домовки своѣ оставившы, безпрестанно на службѣ и на войнѣ з неприятelmi кров проливают, а тые войска, по городах стоячы, порожнюют, а хлѣбъ войсковый берут.

И о том бити челом посланцѣ наши мают, чтоб теперешный воевода Ничипор Алексѣевич Полѣнов большую армату войсковую отдал, которую без указу господарского против правъ войсковых князь Василий Богданович Волынский забрал и чтоб на потом воеводы до арматы войсковое и до жадних справ войсковых ведлугъ правъ стародавних вой[ско]вых не втручалися, а кгда бы тая арма[та ...] под Чигирином была, могло [...] ...] меньше штуки отдати и тых [...], абы привернены были войскови.

З калмыцкими тайшами чтоб зсилатися гетману поволно было о войнѣ на Крым, проситы послове о позволене мают.

Дня 19 дек[аврия] указал великий государь, чтоб околничий и воевода Федор Василевич Бутурлинъ кормъ посланцом моим давал, того указу ж он, околничий, не исполняет.

Стороны Ивана Сербина³⁶ оповѣдают, ижъ доброволне з жоною, з детми, з маетком і до дѣтей^а к Переясловлю, вспомянувши на присягу свою, пришол, которого я, гетман, з повинности вѣрное свое перед маестатом его царского пресвѣтлого величества презентует, и за ним причину внесут: поневажъ на тамтом боцѣ зостаючы, поти до жадных военных справ, до которых его корол, Тетера и иние зтягали не втручался [...], поти по Волоской Землѣ и по иных мѣстцах тулял [...] на той бок Днѣпра не углядѣл [...], выбравши тую высокодержавную [его царского пресвѣтлого] величества руку по присязѣ [...].

Тые всѣ пункта, в информациѣ выражонные дѣлности и ростроиности, пана полковника киевского вручают, о которых вкупѣ з товариством бити челом великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству именем всего вѣрного Войска Запорозкого и од мене, гетмана, мает.

^а Так у тексті.

Іванъ Бруховецкій, гетманъ вѣрнаго Войска его прес: цар: велич:
Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 7. – Оп. 3. – Спр. 137. Фотокопія з оригіналу.

№ 35

*1666, початок листопада. –
Реєстр старшини та козаків,
відправлених при чернігівському полковникові
Дем'яні Ігнатовичу (Многогрішному)
гетьманом Іваном Брюховецьким до Москви**

Реєстръ списаня всѣх тихъ по имени козакув, которые пры его царского величества дворянине и вѣрнаго Вой[ска] Запороз[кого] чернѣговском полковнику Демку Игнатовичю³⁷ на столицу выправлены.

Найпервый саме его царского пресвѣтлого величества дворянын и вѣрнаго Войска Запорозко[го] чернѣговскіи полковныкъ Демко Игнатовичъ, Іван Самуйлович³⁸ сотник вепрыцкий, Леонтеі Артемов³⁹ писар полку Чернѣговского, Костантыі Іванов хоружый, Саво Игнатенко, Михайло Олексѣевъ, Хведоръ Леонтевъ, Ерохвѣй Гришков, Павелъ Івановъ, Іванъ Станиславов, Павел Матвѣев, Іванъ Самоіловъ, Лука Николаевъ, Іванъ Семенов трубач, Тимофѣі Самойловъ, Махно Марченко, Іванъ Микитенко, Кгнатъ Іванов, Грицко Максименко, челяд Демянъ Василевъ, Іванъ Андрѣевъ, Микита Пилипов, Грицко Івановъ, Несторъ Андрѣевъ, Опанас Сидоровъ, Максимъ Наумовъ.

Великого государя нашего, его цар[ского] прес[вѣтлого] вел[ичества] бояринъ и его ж цар[ского] прес[вѣтлого] вел[ичества] Вой[ска] Зап[орозкого] гетманъ Іванъ Мартинович Брюховецкій.

Коней всѣх двадцят сѣмь.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 7. – Оп. 3. – Спр. 165. Фотокопія з оригіналу, на перезнятому аркуші реєстра дати немає, яка наводиться у заголовку: "Архивъ древній. Отдѣленіе 2. Малоросійскіе подлинныя акты. 1666 года въ началѣ ноября. Списокъ лицъ отправленных въ Москву отъ гетмана Брюховецкаго.

* Цей документ Брюховецького очевидно слугував для зазначених в ньому осіб проїжджим листом до Москви.

*1667, січня 10. Гадяч –
Інформація гетьмана Івана Брюховецького,
видана канівському полковникові Якову Лизогубу
та військовому канцеляристові Карпу Мокрієвичу,
відправленим до Москви, пункти якої
вони мають оголосити перед царем*

Інформація его царского пресвѣтлого величества дворянинови и полковникови каневскому Іакову Лизогубове и товаришеви, и канцеляриствѣ войсковому Карпови Мокрѣвичови до его царского пресвѣтлого величества: в року 1667 *месяца* генваря 10 дня выправленим даная.

Інформація его царского пресвѣтлого величества дворянинови и вѣрного Войска Запорозкого каневскому полковникови Іакову Лизогубу и Карпови Мокрієвичю канцеляриствѣ и товаришу войсковому, на столицу выправленим з Гадячого, генваря, року 1667^{*}

1. Земний и смиреный мой поклонъ пресвѣтлому великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества маестатови *от* мене боярина и гетмана и *от* всего вѣрного Войска Запорозкого *отдадут*. Тоеж их милостям бояром и всѣмъ начальнымъ. А особливе боярыну его мил: Петру Михайловичю Солтикову.

2. Обявят боярына и гетмана и всего вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, пилный и тщательный около неприятелей и тамтобочных измѣнников промыслъ, же сами собою, сколько их мочи стае, по всѣ тые часы, и тепер, з ними роспираются, и вперед тоже, сколько Богъ помочи пошлет, неотмѣнно трывати будут. Толко бы к тому еще на вспоможене ратные его царского пресвѣтлого величества в малоросійскіе города поспешилис силы, о которые смирено бити челомя его царскому пресвѣтлому величеству мают.

И о том предложат шшо по подвакратных его царского пресвѣтлого величества милостивых указах и по се время белгородских полков ни единого челоуѣка ратных государевыхъ людей к боярыну и гетману на службу не бывало. И если будут, или нѣ, то о том и единого слова тамошний бѣлагородский околничый и воевода князь Юрый Никитич Борятинской по се время нѣт вѣдома, для чого к боярыну и гетману не писивал, и што онъ в Белгородѣ по государевомъ указу зостае, то и о том не извещал. И тым не помалу боярын и гетманъ скорбитъ, не вѣдаючи к кому в дѣле государевомъ в Белгород писати маеть.

3. Оддати мают в Малоросііском его царского пресвѣтлого величества Приказе листъ козаков запорозких. Который оны к боярыну и гетману писали.

4. *Отдадут* двох языков через подѣздъ гетманский под Чегирыном ныне взятых. А щоя *от* ляхов чигирынских з тамошними козаками в самом городе

^{*} Перший заголовок міститься на титульному аркуші, другий – на наступному.

дѣяло, о том оны словесно оповѣдят. А притом и третьего бѣлоцерковского козака на тамтом боку Днепра за Трыполем⁴⁰ взятого. Особливе и ляха четвертого, товарища Мурашчыноѣ компанѣѣ, под Чернѣговом добутого, отдадутже. А при тых нѣмца корсунского, свѣжо под Корсунем пойманого. И о том обявят, што тойже врагъ Мурашка вовчым обычаем в повѣтѣ Новгородском жаловалные от его царского пресвѣтлого величества боярыну и гетману двѣ отчынѣ в остатный разорил конецъ.

5. О клятвопреступном измѣннику Дорошенку обявят, же ныне он, королю полскому измѣнившы, на вѣрност хану крымскому и всѣм ордам зо всѣми своими тамобочными измѣнниками присягу выконавшы, хотячи гдѣ прикладом волоского воеводы тым самым удѣльное на Украинѣ у цесаря турецкого воеводство обсталіовати, подлинно бити ляхов на Украинѣ при Маховскомѣ⁴¹ славном и значномъ полковнику лядскомъ ушал. Якож мимо иншыя на розных становисках знесеніе приводомъ его Дорошенковым, через орды лядскіе корогвы, и под Браиловом⁴² подлинно самого Маховского орды, при трох солтанах будучые, трыдцет корогвей люду полского распорошившы, живцем его Маховского в неволю бесурменскую взяли. И послѣ тоеѣ потребы далѣй, аж поди Львов⁴³ чатами орды з частю тамобочных козаков пошли. А солтаны стоят ныне коло Межыбожа. А Дорошенко коло Калника⁴⁴. На довод того отдадут лист коменданта чегирынского, в котором о всем выписует до Тетенса. А обявят и о свѣжој ордѣ, которое за певне тысячей двѣ на святыи вечеръ под Чегирынѣ пришло.

6. Извѣстно учинилося боярыну и гетману и всему вѣрному Войску Запорозкому о том, же якобы, великому государю нашому, его царскому пресвѣтлому величеству, новий ханъ крымскій нине через послов своих добивает челом о миру. Што если бы то так, а не иначе, мѣло быти, обявят о плохом и недостойном боярына и гетмана зданю, же то его нового хана явная ошуканина и омана бесурменская, през которую лстячы, такого собѣ вынайдует способу, през который могль, так от славных его царского пресвѣтлого величества калмыцких ордѣ, яко зас и от козаков запорозких, волное мѣти в полях улусами своими кучевиско, в котором нине милостию Божию и его царского пресвѣтлого величества щастем не мает волного быту.

А особливе зас и для того онѣ, несметный крове християнское неприятел, лстит и будто о миру его царскому пресвѣтлому величеству добивает челом, абы без жадное, так с пол, яко зас и от украинных малоросііских его царского пресвѣтлого величества городов, не маючи жадное перепоны нинѣшнему своему злomu предсявзятю, з ляхами войну вщавшы, смуток учинил, а потом и на отчыну, барзе на малоросііскіе его царского пресвѣтлого величества города, видячы мир убезпечоный, своѣ бесурменскіе и измѣнничы обернул силы. Прето ж конечно надобе бы явному его, скрытого неприятеля, лукавству не доймати вѣры. Однак тое, боярын и гетман, яко вѣрный холопъ на предмонаршую и розсмотрительнѣйшую его царского пресвѣтлого величества спускает волю.

7. Подлинно вѣдати дойшлося через купцов кречких боярына и гетмана о тыхже бесурменских неодмѣннѣйших замыслах, же стараются з пилностию своею оным доказати, кгда на тую войну, толко бѣ имѣ Богъ, щастем праведными

великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, молитвами, не допомогль, и воеводам волоскому и мултанскому цесар турский розказал з войсками их на Украину готовым быти, и рушатися ораз.

8. С пилностью о том его царскому пресвѣтлому величеству посланники наши обявят, же увес мѣръ сегобочных малоросійских государевых городов о тых горячых бесурменских и измѣнничых трывожится замыслах. А иле под сей час без силы я, рады чому абы завчасу запобѣгти, и повторе о прислане скорое ратый бити мают посланники наши смиренно великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству челом.

9. Обявят о тыхже ратных его царского пресвѣтлого величества людех, же по указу государевому и у Каневи, всему Заднѣпрю, што Киевъ потребном городе, с потребу их нѣтже. Такъ теж и в Переясловлю малолюдно. Аже и в Киеви тое ж дѣється. А неприятельскіе силы под бокомъ, пишет о том к боярыну и гетману боярын и воевода киевский и намѣстник смоленский Петръ Василиевич Шереметев, что б боярын и гетман наскорѣ писал о том к великому государю, к его царскому пресвѣтлому величеству, бючы челом, о прислане скорое ратных его царского пресвѣтлого величества людей на оборону малоросійским городам. Особливе зас же и при воеводах в кождомъ городе, барзе в пограничных, людей ратных государевых нѣтъ. О том преж сего многижды и его царскому пресвѣтлому величеству в листах своих боярын и гетманъ писивал.

10. Оповѣдятъ засже и при боярыну и гетману ратных его царского пресвѣтлого величества людей с воеводою Федором Протасиевым в полках мало кого ест, всѣ немал по домах розбрылися.

11. Обявити мают и о том, же на тамтом боку Днепра, в измѣнничом городѣ, то ест в Торговици, по указу ханском ныне денги дѣлаться именем бесурманскимъ через усиловане клятвопреступного Дорошенка почали. А то для того, абы тыми денгами, яко срѣбранными, а не мѣдными им бесурманом, и измѣнникови Дорошенкови, всяких людей к их замыслам приохочати.

А ныне внов боярыну и гетману учинилося через выходцовъ вѣдати, же якобы клятвопреступный Дорошенко з бесу[р]менскими силами, аж в Польшу войною на короля польского пошов. О том вперед якая подлинѣйшая через подѣзды гетманскіе достанется вѣдомост. О той боярынъ и гетманъ з повинности своее его царскому пресвѣтлому величеству через гонца вскорѣ даст знати.

12. Обявят о том его царскому пресвѣтлому величеству, же так на повѣт Чернѣговский, яко зас и Стародубовский, безпрестанные от ляхов военные чынятся навалности, которым болшей не могут стерпити, позволил боярын и гетманъ его царского пресвѣтлого величества дворяном и вѣрного Войска Запорозкого чернѣговскому и стародубовскому полковником оным лядскимъ частым подѣздам щастем его царского пресвѣтлого величества, сколько Богъ помощи пошлет, давати отпоръ. Штобъ болей через усиловане лядское отчынѣ его царского пресвѣтлого величества спустошене не чынилося.

13. Обявят о том, што протополь нѣжинский Семионъ Адамович⁴⁵ ложно писал к Москвѣ, будто измѣнничый город Чегирынъ хана крымского осѣли уже янчаре, а то неправда, и ныне в городе вышшом ляхи. А в болшом измѣнники тамошныя застают.

14. Стороны Чигирына и Черкас, головнийших измѣнничых городов. Посланники нашѣ великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству предложити мають, якобы по его государевом милостивомъ указѣ ратные откуду его царского пресвѣтлого величества силы, скупившиися с козацкими полками, при помощи Божѣй, его ж царского пресвѣтлого величества щастем, тые барзей два головнѣйшыя измѣнничые города могли одолѣти и их искоренити. Що болшей затягаючи и собѣ [...] не чинили отчинѣ его царского пресвѣтлого величества трудности и остатнего спустошеня, яко звыкли они, чигирынци и черкасци, тое чынити по всѣ тые часы. Тому абыся было и давно запобѣгло, по его государевомъ указу, боярынѣ и гетманѣ припоминов о том под час своее бытности на Москвѣ, боярыню и намѣстнику вологодцкому Петру Михайловичю Салтыкову, штобѣ бувъ о том барзо потребном дѣли, самому свѣту, великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, предложылъ. Аже и по се время тому мешкота. А конечно тые помянутые измѣнничые города треба зруиновати, бо кулко они будут цѣли стояти, то всему краеви сему Заднѣпровскому покою, яко живо, не будет.

15. О городех измѣнничых заднѣпрских, меновите о тых, в которых по всѣ тые часы, якъ од его царского пресвѣтлого величества отложилися, люде королевские зостають.

Обявят посланники наши, же измѣнникъ Дорошенко пилного своего стараня прикладает, якъбы их коммендантов и всѣх королевских людей, з городов выманивши, бесурменом в неволю отдати.

16. Обявити мають о измѣнниковом Дорошенковом едыноутробном брату, именем о Андрѣю Дорошенку⁴⁶, же з царствующого и богоспасаемого великого града самого Москвы прошлого лѣта, не вѣдат яким кшталтом, з неволниками лядскими на Литовский край вышел и ныне в Чигирынѣ зостаёт, ему клятвопреступному измѣнникови Дорошенкови злых допомагаёт порати замыслов.

17. Предложити великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, же декаврия, дня^а, з Бѣлой Церкви корогвей двѣ ляхов военным втайнѣ способом в полкъ Переясловский вторгнули были. А так, кгда оных сотник воронковский довѣдався, и, зобравшы конно и пѣшо козаков, за ними гонив, и, нагнавши в той дорозѣ ку Бѣлой Церквѣ, бой з ними мѣлъ, в ту пору оние ляхи, козаком на бою не выдержавшы, в городокъ монастира Киево Печерского, называемый Безрадичы, ухватилис. И так оных чернцѣ печерские козаком не выдали. А если бы була в той мѣре не зрада чернецкая, певно их ляхов и нога бѣ була в Бѣлую Церковь не увойшла. А так за тое на чернцов всѣ козаки, не толко боярын и гетман, барзо скорбять, яко жъ всюды они чернцѣ звыкли тое чынити; с тим боярын и гетман якъ пуступити маёт. Посланники смиренно, великому государю, его царскому пресвѣтлому величеству, об указ челом бити будут.

18. Обявят о том, же во всѣх полках его царского пресвѣтлого величества спищики тяглых людей, и з них в казну государеву приходячых бобылей, якбы

^а Для позначення дня було зроблено пробіл, проте число так і не було вписане.

довелос, так не описали. Толоко одын столникъ Кирило Осипович Хлопово, по указу государевомъ, повѣренное собѣ его царского пресвѣтлого величества дѣло, мимо иныхъ всѣхъ пристойнѣй зорудовал. А так ныне его царского пресвѣтлого величества воеводы, не маючы от спищиков книгъ, ведлуг которыхъ бы в прибыли казнѣ государевѣ уймы постерегали, о том боярына и гетмана молствують, просячы книгъ отих, якъ и миргородский писал воевода, подадут увѣреня рады лучшого его листъ. Аже бы знову порядне всѣ государевы города, села и деревнѣ были описаные, што Кирило Осипович Хлопово описал, на тое об указ государевъ смиренно челом бити будут.

19. Оддати мают в Малоросииском его царского пресвѣтлого величества Приказѣ стороны сысканого дѣла между ратными государевыми людми и ключа Гадяцкого жителями челобитные всѣ, таковыя же слово в слово, что и столник его царского пресвѣтлого величества, князь Иван Александрович Лобанов Ростовской з Гадяча з собою взялъ. А при тих отдадутъ и столпець чолобитныхъ за рукою воеводы Федора Протасиева, на полковника Кграна, от людей полку его же начальных, боярину и гетману поданныхъ.

20. Да извѣстно учинят о Матвѣю Кгвѣнтовце⁴⁷. А мают смиренно его царскому пресвѣтлому величеству бити челом о милосердный государевъ стороны Кгвѣнтовки указ. А якая его вина, о той боярын и гетманъ перед великимъ государемъ, его царскимъ пресвѣтлымъ величествомъ, по своему обещанію, не потавѣшне, ныне в листу своемъ выписал. А на его Кгвѣнтовчино мѣсто в полковники за волными голосами все старшины козацкое же ся ныне Артема Мартиновича⁴⁸ выбрано.

21. Обявити мают и о том, же боярын и гетман умыслил, христіанскимъ обычаем на мѣстцу царя и вѣры ради православное, избіенныхъ от измѣнниковъ и, крове христіанское прагнучыхъ, агаран татар, и де же мощы под городомъ Конотопомъ лежать, оставити храмъ м: мучениковъ, на который храмъ и деревнѣ уже выстатчити килка тысячей розказал; в томъ абы за его царского пресвѣтлого величества пресвѣтлый маестатъ и за тыхъ избіенныхъ [в] ярости неистовое мучениковъ вседневная пожершемуся всѣхъ рады чловѣкъ жертва отправовала, на мѣрной свой умысль. Толоко надобе бы милосердного его царского пресвѣтлого величества к тому з казны его государевое вспоможеня, о которое, если можная, посланники нашѣ бити будутъ смиренно его царскому пресвѣтлому величеству челом. Особливе зас на колокола осме штуки спижовые, которые з попорченныхъ двохъ неболшыхъ пушокъ в Гадячу, в казнѣ государевой лежат. Бит челомъ его царскому пресвѣтлому величеству мают. Штобъ тые по милосердному его же царского пресвѣтлого величества государскомъ указѣ на тое Богу угодное дѣло одданы были.

22. Оповѣдять пресвѣтлому государскому маестатови о безчынню нѣкоторого духовенства, которые люддемъ обоея плоти даютъ шлюбы и беззаконно жити и распускаться позволяють. А тое ихъ безчынне богомерзкое и богомстительное маестатови государскому обрыдлиное. Не черезъ що иншое, толоко черезъ тое, в отчинѣ его царского пресвѣтлого величества дѣваться, же од пастырей своихъ духовенство безчынне, противъ правиламъ святыхъ отцовъ постановленнымъ, творяще караня не имѣють, зачимъ, яко предъ тымъ били, такъ и

тепер бити мають пресвѣтлому государскому маестатови посланцѣ челомъ о прислане метрополита руского на метрополию Киевскую в Киев. Чрез которого бы стан духовный од своих безчынй поперестал. До того и в постоянствѣ заставал. Абовѣм, же якое духовенство в Малої Росіи двоедушие мает и на обѣ сторонѣ согладываются. А кгда русский от святѣйшого патриархи московского з Москви на метрополию в Киевѣ прислан будет метрополит, певне жадной жеи духовенством шатости и двоедушыя поготовю, мовычи, и безчынне творяща не не будет.

23. Объявят теж посланники нашѣ его царскому пресвѣтлому величеству и о том, же стародубовскіе и погарскіе мещане, иле роз[н]ыи, боярину и гетману о том докучали, абы за ними послѣднѣйшую до пресвѣтлого великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, маестату внѣслъ причину. А то о наданю им болшей на Майдебурское право помѣстей. На що боярын и гетман ку воли тому видячы с потребу их милостивое государское ласки, отмовивши и всего того, яко то стародубовскіе мещане, якъ много до права Майдебурского прибили мають, память через посланцов нынешныхъ пославшы, тую речъ на премудрейшую и розсмотрѣнѣйшую его царского пресвѣтлого величества спускают волю.

24. Объявити зас мають и о том его царскому пресвѣтлому величеству, же жона покойного Богдана Хмельницкого измѣннычое стороны в Киев приѣхала и ныне, застаючи в Девичом монастыру Печерском, конечно тую волю имѣть зостати инокинею. А при ней Хмельницкой дочеръ измѣнника Гришка Гуляницкого⁴⁹, тамже в Печерском монастыру найдуется.

25. Предложат его царскому пресвѣтлому величеству стороны горѣлокъ, же во всѣх государевыхъ городехъ воеводы позволили мужиком, якъ который зможет, горѣлку курити и шинковати. А то недостатное дѣло, с которого не що иншое прибили озмет за розмноженемъ горѣлокъ, толко бунты, лѣсом и пущамъ тымъ самымъ станется спустошене и рожи умаление. Зачымъ смиренно о том его царскому пресвѣтлому величеству посланники нашѣ бити будут челом. Якобы великий государь ко всѣмъ воеводамъ милостивый свой царского пресвѣтлого величества наскорѣ указъ послал, штобъ роблене посполитое горѣлокъ для всякого на Украинѣ худа конечно угамовали. Так, якъ боярын и гетманъ по государевому указѣ преждѣ того унялъ былъ, и жадному мужику, кроме козаков, и то на два казаны, курити горѣлокъ не позволял. А што мужики не станутъ горѣлокъ робити, то тымъ самымъ жадное казнѣ государевой уймы не будет.

26. Объявити мають посланники нашѣ о том его царскому пресвѣтлому величеству, што измѣнничый на тамтомъ боку Днепра городок, се ест Мошна, в семь року месяца ноевря, через полки козацкіе, в Каневи на службѣ государевой будучые, взятъ зостал, особливимъ щастемъ и праведными великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, молитвами.

27. Объявятъ зас о Константомъ⁵⁰, же онъ при нихъ, посланникахъ нашихъ, безчестно по указу государевомъ для тоеи причины, а не особливе з честю, к Москвѣ выправился, же самъ доброволне з честю отмагався ѣхати, и хотѣлъ своеволне своее засягышыся купи, счось недоброго на Украинѣ спорати, чога

боярынъ и гетман зо всѣми его царского пресвѣтлого величества дворяны и вѣрного Войска Запорозкого полковниками в ден Собора святого славного пророка и Предтечи и Крестителя Христова Іоанна, в своем доме на чести з его Костантиевых слов домыслившися, так над нымъ муслъ учинити, нѣмало не спустившы з очей.

28. Отдадут его ж Костантого пешых единомыслиников тамтогбочных измѣнничих городов жителей именем Гудыма, полкового его обозного, и Остапа Лейбенка, зятя Носачова⁵¹ измѣнникова.

29. С пилностью посланники нашы его царскому пресвѣтлому величеству бити смиренно будут челом об указ стороны полчан его, якъ о них боярын и гетман распорядити мает, бо кгда ж од них барзо великіе крывды и насилства людем бѣдным починилися и нинѣ не перестают. А з них жадное нѣ наименше по се чысло службы не бывало, и яка ж мѣла з них, яко непостоянных людей вперед быти. О той боярынъ и гетманъ з вѣрным Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозким вонтпит.

30. Обявят о жалованной государевой грамотѣ дворянинови и полковникови каневскому на помѣсте даной, же при иных его добрах ныне в Переясловлю, под часъ бунтовъ, згорѣла. А бит буду[т] смиренно его царскому пресвѣтлому величеству челом, абы такую ж внов, так на помѣсте, яко зас и на дворянство ему, Якову Лизогубу, великий государъ з милостивое отеческое своее государское ласки выдати повелѣл.

Также припомянути мают о том, що грамота государская товаришови и канцелярыстѣ войсковому Карпови Мокрывичови на маетности, в Чернѣговском повѣсте лежачые, даная, под час приходу короля полского, в схованю в земли будучы, зотлѣла, о чом мают добывати челом, щоб внов такую великий государъ з прежное своей ласки выдат указати изволил.

31. Смиренно будут бити великому государю нашому, его царскому пресвѣтлому величеству, посланники нашѣ челом о милосердный его государевъ указъ, якобы на всѣ, так в листе, яко зас и в сую информациѣ, выраженные взглядом цѣлости его ж царского пресвѣтлого величества отчыны (пункта) милостивый государевъ указ боярыну и гетману и всему вѣрному Войску Запорозкому они вышей помянутые посланники нашѣ одержавшы, з премногое и неизреченное его царского пресвѣтлого величества ласки, донесу[т].

Великого государя, его цар: прес: вел: боярынъ и его ж цар: прес: вел: вѣр: Вой: Зал: гетманъ Іванъ Мартинович Бруховецкый.

№ 37

1665, листопада 19. Чигирин – Оборонний універсал Петра Дорошенка Києво-Печерському монастиреві на хутір Бузуків та на інші маєтності

Петро Дорошенко, гетман з Войскомъ его королевской милости Запорожскимъ.

Всей старшине и черни Войска его королевской милости Запорожского, паном полковникомъ, сотником, атаманомъ симъ нашимъ ознаймуем писаніємъ, иж мы, застаючи на уряде гетманскомъ, хочемо мѣти, абы кождые мѣста, местѣчка в протекце[и] и оборонѣ нашей zostавали, особливе зас мѣючи респектъ на хутор монастырски[й] обители святой Печерской, меновите Бузуков, взявши под оборону свою, кождому, кому показано будетъ, сурово приказуемъ, абы никто з вшелякой старшины и наѣздов, мимоѣздовъ не важилься в томъ помененном хуторѣ и в млинахъ и во всѣхъ кгрунтах вышъ менованного монастыра кривды, шарпанины и жадной долегливости чинить и вымышляти, але овшем, абы по прежнему о[т]цеве іеремонасії манастыра Печерскаго спокойне своихъ кгрунтов уживали, а хто бы мѣлъ сему нашему выразному универсалови спротивным будетъ и кривду якую онымъ в помененномъ хуторѣ, або ш в кгрунтах, чинити, а за донесенемъ и намѣйшое скарги, срокгою и неотпусного карая на горле от нас не войде[т].

Писан в Чигиринѣ, ноября 19 дня, 1665 року.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна^а.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 217. – Арк. 319-320. Копія.

№ 38

1667, червня 11. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на села Кононч і Совин та на інші маєтності

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ его кор: милости Запорозким.

Вѣдомо чиню писанем моим старшинѣ и чернѣ Войска его кор: мил: Запорозкого, посполитымъ людем и кому колвек будет показано: ижъ яко антecessорове мои варовали писмами своими добра монастира Пустынно

^а Наприкінці зазначено “У подлинного уневерсалу печат одна”.

Свято Николського Київського села Кононч и Совин называемые, кгрунтами межи Каневом и Корсуном лежачее, абы нїхто не чинил в спокойном тых добрь заживаню *отцевъ свято николских*^а перешкоды. Такъ и я з повинности хрїстіянское цале того постерегаючи, яко иншіе добра церковные *от* вшеляких долегливостей заступати звыклем, так и тые помененые взвыш маетности тому свято Николскому монастирови Київскому власные, и з давных часов оному мѣсцу святому наданем служачіе, при вшелякой заховуючи оборонѣ, цале мѣти хочу и приказую. Абы тые села Кононч з перевозом на Росѣ, а Совин з млынами и зо всѣми полями кгрунтами и пожитками, здавна до тых сѣл належачими, не в чийм иншом, одно велебных *отцов* помененого монастира были в завѣдованно так, якобы найспокойнѣй, яко своими власными, *отцеве* завѣдуючи добрами, з них належные вшелякіе пожитки могли отбирати на мѣсце святое, без жадное так *от* старшыны и черны, яко и *от* посполитыхъ людей наименшое перешкоды. А хто бы колвек над *тот* выразный унѣверсаль поважился поступовати таковыи кождыи, за донесенем наименшое до нас скарги, сурового войскового не уйдет *от* нас караня, яко противный волѣ нашої бы, и на горле. Що потвержаючи, абы конечно иначе не было, и повторе приказую.

Дат в Чегрѣнѣ. Рок 1667, іюня 11 дня.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 30-30 зв. Копія, має назву “Оборона на Кононч и на Совин монастирови Пустынно Свято Николскому Київскому”.

№ 39

**1668, серпня 27. Чигирин –
Наказ Петра Дорошенка
канівському полковникові Андрію Ігнатенку
щодо отримання належних послуг і прибутків
Київським Пустинним Микільським монастирем
з млина під Михайлівкою, що є власністю монастиря**

Мой ласкавий прятелю пане полковнику каневській, пане Андрею Ігнатенку⁵².

Пишет до мене *отець* Берекгеля, послушник монастыра святого Николы Пустынного Київського, в Савинѣ застаючий, скаржачися, же мелник михайловській млын, под Михайловкою будучый, а здавна монастирови Николскому належачый, держачы, жадное повинности не чинит и вымѣров приходячих не дает. Зачим, яко тое з ущирбком и кривдою мѣсца святого ся дѣет, так жадаю и приказую, абы в. м[илость] мелникови тому, упор зганивши, приказал, жебы оный, конечно од звычайное повинности свое не одмовляючис,

^а У тексті копії написано “николским”.

вымѣров, монастирови належачих, не зборонял. О що и повторе в м[илости] жадаючи, поручаю Богу в сохраненіе.

З Чегирина, август 27, 1668.

В. м[илости] всего добра жичливый приятел Петро Дорошенко, гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 30 зв. Копія, має назву “Приказ гетманській з млынов Кононецких под Михайловкою всякую приналежность отдавати”.

№ 40

*1669, січня 31. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка
про підтвердження прав
Київського Пустинного Микільського монастиря
на перевіз через Дніпро між Прохоровкою та Пекарами*

Петро Дорошенко, гетман з Войском Запорозкимъ.

Пану полковникови Войска Запорозкого каневському, асаулом, сотником, атаманом и всему старшому и меншому того полку товариству и кому колвек о том вѣдати належит сим нашим писанем ознаймуем. Иж яко антецессорове нашѣ отцом законником монастыра святого Николы Пустынного Киевского до Конончи перевоз на Днепрѣ межи Прохоровкою и Пекарами мѣти позволили, так и мы, видячи значное помененного монастыра знищене, тым же отцом законником перевоз там мѣти и пожитки з него одбирати позволяем. Теды мѣти хочем и приказуем, абы так пан полковник каневській и жаден з сотников и старшого и меншого товариства, яко нѣхто иншій, им отцем законником николским и од их зосланным дозорцом в том перевозѣ перешкожати и до одбирания з него пожитков интересовати не важился. Под неласкою нашею войсковою и срокгим на противного каранем.

Дан в Чегиринѣ, генваря дня 31, 1669 року.

Петро Дорошенко, гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 31. Копія, має назву “Унѣверсал на перевоз од Пекаров через Днѣпр до Прохоровки”.

*1669, березня 10. Сосниця –
Універсал Дем'яна Многогрішного
про дозвіл військовому товаришеві
Дмитру Бондаренкові побудувати млин на прорві
з річки Убедь, в кінці Сосницької греблі*

Демянь Ігнатовичъ, гетманъ з войскомъ его царского пресвѣтлаго величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ тымъ писаніємъ нашимъ пану полковникови чернѣговскому, сотникови, атаманови з товариствомъ, войтови зо всѣмъ посполствомъ сосницькимъ, также дозорцомъ нашимъ войсковымъ и кождому [кому] о томъ вѣдати будеть^а потреба, ижъ Дмитро Бондаренко, товаришь войсковый, обыватель сосницькій, дозволялся у насъ млынъ своимъ коштомъ у концѣ греблѣ мѣское Сосницкоѣ, од поля на рецѣ Убедѣ прорву занявши, построити на заставок три; приймѣючи до себе Микиту Гриценка, мѣщанини сосницкаго, въ товариство до будованя млына и займаня прорвы, однакъ, мы, уважаючи тое абы от онаго занятя^б старымъ млыномъ не было перешкоды на тои же греблѣ, пыталисмо такъ уряду сосницкаго, яко и самыхъ мелниковъ, если на тое припустят Дмитра, абы на помененномъ мѣстцу млынъ строилъ; теды^в урядъ сосницькій и старыхъ млыновъ мелники не жебы боронити оному Дмитру мѣли, лечъ еще на занятіе прорвы оному позволяючи, за нимъ Дмитромъ Бондаренкомъ до насъ причину (о видане фундуша просячи) вносили. Такъ мы, угледѣвши и зрозумѣвши, же речъ слушная, позволи[ли]смо помененому Дмитру на вышеписанной прорвѣ въ концѣ греблѣ Сосницкое од поля греблѣ подняти и млынъ на три заставки построити; с кое^г по выставленю таго млына, долженъ будетъ онъ, Дмитро Бондаренко, чинячы оповѣдь, зъ тымъ же унѣверсаломъ нашимъ, ему на фундушъ даннимъ, до насъ удатися, въ той часъ ведлугъ права войсковаго [и] унѣверсаль, якъ меетъ з того млына пожитокъ одбирати, одъ насъ одержитъ. Прето, варуючы мы и тое кождому з старшины и черни козацкое и жаднаго посполитаго, жадаемъ и приказуемъ; абысте помененному Дмитрови Бондаренкови в томъ будованю перешкод[о]ю найменшою быти не важил[и]ся; а хто бы якою важился быти трудно[ст]ю, теды^д таковий^е срого каранъ от насъ будетъ, а неиначей.

Писанъ въ Сосници, марта 10, 1669.

О п у б л і к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Додаток. – Арк. 2-3.

^а В тексті надруковано “будемъ”.

^б В тексті надруковано “занятъся”.

^в В тексті надруковано “тебы”.

^г Так у тексті.

^д В тексті надруковано “тебы”.

^е В тексті надруковано “такових”.

№ 42

*1669, серпня 29. Батурин –
Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного
військовому канцеляристу Єремії Яремовичу
з товариством на проїзд в Москву*

Демянь Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества, ихъ милостям паном бояром, око[лници]м, думным дворяном, столникам, воеводам, и всѣмъ начальным и под началом будучим людем, в великоросійских гор[одах, а] особливе под властию нашою зостаючым в малоросійских городах паном полковникомъ, асаулом, бурмистром и всякого стану людем, до вѣдомости доносим, ижъ до великого государя, [в справах], до его царского пресвѣтлого величества на Москву посланцовъ наших, Иеремиа Яремовича канцеляристу и то[вари]ща войскового с товариствомъ, в его жъ государевих и войсковых зѣло надобных, посылаем. Зачым вышешменованых [...] милостей просим, а в серодку помянутым приказуем, абысте посланцом нашим, при вшеляком пошанованю, [хлѣ]ба, соли и вшелякого корму и в незбороненю подвод шыст давати не збороняли. А мы особливим нашим, [чи и]ншымъ способом, завдячити вашим милостем обещуем.

Дан в Батуринѣ, августа 29 дня, 166[9] року].

Демян Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого велич. Запорозкого.

На іншому аркуші пізніше зазначено: Малоросійськіє подлинніє акты, 1669 года, августа 29. Проїзжий листъ посланнымъ в Москву отъ запорожскаго гетмана Ігнатовича канцеляристу и войсковому товарищу Іереміи Яремовичу.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 199. Фотокопія з оригіналу.

№ 43

*1670, січня 19. –
Інструкція гетьмана Дем'яна Многогрішного
генеральному осавулу Матвію Гвинтовці,
відправленому в Москву до царя*

Інформація до великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, наяснѣйшого и незвитяжного, православного единого, под слонцемъ сияючого, хрестиянского монарха, помазанца Божого, благодителя нашего многомилостивого, од мене вѣрного подданого Дем'яна Ігнатовича, гетмана Войска вашого царского пресвѣтлого величества Запорозкого и енералнихъ особъ

обозного, судей і всей старшины войсковое, поданая [и] порученая ясаулу Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого енералному с товарищи Матвѣю Никитичу Кгвѣнътовъцѣ, в року 1670, месяца генвара, дня 19, мѣть добывати од нас гетьмана челомъ:

1. Кгды до великого государя, его царского пресвѣтлого величества наших пословъ, гдыс Богъ здорово в царствующый град Москву исщасливе допроводит од нас вѣрного подданого и слуги найнижайшого, гетмана Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого и всего народу посполитого найнижайшее и смѣреннѣйшее наше, упадаючи до лица земли и пресвѣтлого маестату вашего царского пресвѣтлого величества, и наслѣдникомъ великого государя нашего и всему пресвѣтлому синьклѣту мѣют оддати поклон и проситы, абысмо завше при неодмѣнной одческой милости заховани были.

2. А потомъ учинити од нас же вѣрного подданого и слуги найнижайшой гетмана Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкого і всего преосвященного Собору духовного і вѣрного народу посполитого малоросийского найнижайшее и смиреннѣйшее, упадаючи до ногъ и пресвѣтлого маестату вашего царского пресвѣтлого величества, поклонение оддати мають; жебы онъ свѣту помазанник Божий, наяснѣйший и незвитяжоный, православный единъ под слонцемъ сияющий християнский монарха, великий государь нашъ, ваше царское пресвѣтлое величество, з премногое и неизреченное своеи милости одческое противько нас вѣрных подданих и слугъ найнижайших же нас рачил цѣлкомъ упевнвити и освѣдчити ласкою государскою своею, же мы вѣрные подданне и слуги найнижайшие, юже цѣлкомъ его свѣта помазанца Божого подданне и во вѣки неодступние зоставати будем. З такъ премной милости одческой утѣшивъшися, перше воздаючи всесилному Богу и Пресвятой Богородици хрестиянской скорой заступници и всѣм святымъ благодарение, же такъ вамъ великому государю, нашему благодѣтелю многимилюстивому спустил Богъ и подалъ на ласкавое и милостивое сердце, же из своих устъ пре найдорожших предложил през ясне преосвященного в Богу его мил: господина отца Лазара Барановича, архиепископа чернѣговьского, новгородского і всего Сѣвера, богомолца вашего царского пресвѣтлого величества посланого и вамъ великому государю през велебного отца Иеремѣю Ширкевича⁵³, игумена макасовьского, ко мнѣ, вѣрному подданому и служѣ найнижайшому и о всемъ вѣрному Войску своему, милостивие и обнадеживателние слова предложити, где я, вѣрный подданий, наполнивъшися таковое неизреченное радости, всѣмъ сердцемъ и душою утѣшаяся, и поки будет жития моего ставати, ораз за достоинство и разширення Панъствъ вашего царского пресвѣтлого величества и ваших царских наслѣдниковъ, вамъ великому государю нашему от Бога данных, противко кождых неприятелей, на ваши государские пресвѣтлые скипетра наступующих, и на нас вѣрных подданих, зостановлятися и кров проливати и умирати зо всѣмъ Войскомъ вашего царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ готовъ зостаю. А до того и господа Бога просити, абы всесильный Богъ вашего царского пресвѣтлого величества на великоросийскіи и малоросийскіи скипетра утвердил и поблагословил, в иннимъ в тожъ зостаю.

3. Любь ко мнѣ од Михайла Ханенка⁵⁴ и Григория Пелеха, атамана кошового, преватны [листь], заодно писаныи, якъ скоро мене през посланцовъ умисльных из Коша зайшол, а до того и пречестный отецъ игумень мгарски[й], мѣючи у себе од преосвященного господина отца Іосифа Токальского, митрополита киевського, писаний [листь] до вас, великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества, в Малоросийский Приказъ, для слушное вѣдомости и увѣрения посилаю, и себѣ на той пунктъ, якъ ся вѣрному подданому из Запорожямъ справити, об милосердный отческий указ государский велце прошу. Поневажъ онъ пишется гетманомъ Запорозскимъ, а тепер кгди до вас великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества і все Войско Запорозское отзывается з зичьливостю, якъ мнѣ до его писати. А кгды в листу своимъ оны писали, повѣраючи ко мнѣ посланцеви до устное розмови и я, тую рѣчь од него вислухавъши, ясаулови енералному войсковому злецилемъ устне в Приказѣ столнику, полковънику и намѣстнику серпуховскому Артемону Сергиевичу Матфѣеву оповѣсти. А до того, кгди еще мене указ вас великого государя нашего не зайшол, а мѣлемъ грамоту государскую на Кошъ у себе, теды тую грамоту вашу государскую одсилаючи, писалемъ до его, гетманомъ именуючи, а що писал в тожъ копию того листу, на Кошъ^a посланого, до вашего царского пресвѣтлого величества для лутшого увѣрения посилаю: а тепер еще лист ко мнѣ, кгди од сотника до полковъника переяславского принял, а он по своей вѣрности прислал, теди и я тотже лист самий сотника гелмязовського, для лутшого увѣрения, посилаю.

4. Же городаы, которие у спротивенствѣ зоставали, а тепер милостю Божію и щастямъ вашего царского пресвѣтлого величества, воспомятовавъши свое крестное обѣщание ти, отдаливъшися од гетмана Дорошенка Петра и од бесурмян, добывали вамъ великому государю нашему у вынах своихъ челомъ. И у нас вѣрного подданого вашего царского пресвѣтлого величества были, яко то гадячане, лохвичане, лубенцѣ, рашовцѣ, сорочинцѣ, Комишная⁵⁵, хороляне, вепричане, зѣнковцѣ, Опушнее, Бурки, лютенцѣ, сенчане, лукомляне, оржичане, буромъцѣ и ператинцѣ, теды я, вѣрный подданныи и слуга найнижайший, упевънивъши их ласкою изреченною отческою вашею государскою, абы, надежными будучи, вамъ великому государю, вашему царскому пресвѣтлому величеству, заразъ присягу перед святымъ евангелиемъ виконали и крест святой целовали у Соборной церкви Батурынской у святого ерархи Христова Николая на вѣрное і вовѣци неодступное подданство, и мнѣ, вѣрному подданому и слузѣ найнижайшому, на послушенство. А еще и иншиє, яко то с полку Пультавъского не бували. А кгды вину свою принесуть, обещаю вамъ, великому государю своему, дати знати.

5. Од вас, великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества, ко мнѣ роспис присланы[й], такъ о утварех церковныхъ, арматах, неволниках, и о купцах, яко за тое вамъ великому государю, вашему царскому пресвѣтлому величеству, много чоломъ бую, що дойшло нас. А строни армать, що измѣнник Бруховецкий за своимъ старшинствомъ поодавалъ у замки, яко

^a В текстѣ написано “Кушъ”.

то Переяславский, Нѣжинский и Острицкий, также и застѣнные пищали, не оддано. Любо и по договорнымъ статиямъ Глуховскимъ, такъся постановило, же що тилко онъ змѣнникъ Бруховецкий за своего старшинства поодавал, мѣли быти всѣ намъ одданы. А тепер тымъ одпараетъ договорными статиями. Зачимъ, болшей вашего царского пресвѣтлого величества тым не турбуючи, южь то през все лѣто наприкраемъся об тие армати и все одбиваютъ договорными статиями Глуховскими, *ест* то и в статиях, що тилко Бруховецкий поодавал, о тые вамъ, великому государю своему, помазаннику Божому, бьюмъ челомъ, извол свой милосердный указъ государский учинити, абысмо болшей вамъ, великому государю нашему, не наприкрасили, бо згола под час и до Войска противко неприятелей наступающих не мѣемъ из чемъ выйти. Затимъ такъ часто об арматах вамъ великому государю своему добываемъ челомъ, умилосердися помазанник Божий, хотѣй свой милостивый и милосердный указ учинити.

6. Смѣлемъ теж еще вашему царскому пресвѣтлому величеству, помазаннику Божому, добывати челомъ в нуждных, а барзей потребных намъ вѣрнымъ подданымъ и слугамъ найнижайшимъ вашего царского пресвѣтлого величества наприкраситися дѣлех, а то же тепер барзо зостае Украина спустошоная од неприятелей розних наступающих, а не мѣючи тепер нѣгде общѣ слушного поратунку в порохам, свинцу узяти. А мнѣ завше войсковие люде докучаютъ, иж не мѣють за що купити, а завше за достоинство вас, великого государя нашего, противко неприятелей застановляються, прето ежели без прикраси той пунктъ нашъ зостае, на ласкавую о милосердную ласку, що изволение вашего царского пресвѣтлого величества будетъ на все Войско, такъ о порох и свинець смиренно покорне, упадаючи до лица землѣ, просимъ и молимъ. А в томъ, якъ воля и ласка вашего царского пресвѣтлого величества зоставати будетъ спущаемъ.

7. При томъ вамъ, великому государю своему, вашему царскому пресвѣтлому величеству, помазаннику Божому, православъному единому под слонцемъ сияючому хрестиянскому монарстѣ, благодѣтелеви нашему милостивому и заступникови великому, упадаючи до лица земли и пресвѣтлого маестату стопи ногъ, смиренно со всякимъ усердиемъ челомъ бьемъ, и на всѣ наши пункта выражоние в информации, през пословъ наших енералного Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозского асаула Матвѣя Никитича Квѣнтовку до вас, великого государя нашего, вашего царского пресвѣтлого величества, од насъ, вѣрных подданныхъ и слугъ найнижайших, подание одвѣту и милостивого указу отческого просимъ и молимъ и о незабавный одпустъ ку намъ пословъ наших.

Демян Ігнатович, гетман Войска вашего царского пресвѣтлого величества Запорозского.

№ 44

**1670, червня 28. Батурин –
Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного
на проїзд в Москву іченському протопопові
Симеону Адамовичу та чернігівському полковому
сотникові Василю Семеновичу**

Демянь Ігнатович, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

Его царского пресвѣтлого величества бояром, околничым, думным дворяном, столником и воеводам, и всякимъ начальнымъ людем и подначальным, и его ж царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского паномъ полковъником, асаулом, сотником, атаманом городовым, особливе войтомъ, бурмистром, знайдуючымся вшелякоѣ кондициѣ людемъ до вѣдомости доносимъ, ижъ до великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества на Москву, в справахъ пилныхъ войсковыхъ виправилисмо пословъ нашихъ, пречестного в Богу господина отца Симеона Адамовича, протопопу иченъского и Василя Семеновича, сотника полкового чернѣговъского с товариством, которым, якъ туды едучим, и назадъ поворочаючымся, хлѣба, соли для самыхъ, и конямъ ихъ звычайного корму и подводъ десять без мешканя давали, для ласки войсковои и нашої, пилно жадаем.

Писанъ в Батуринѣ, дня 28 июня. Року 1670.

Демянь Ігнатович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского.

На окремому аркуші пізніше написано: Малороссійскіе подлинные акты, 1670 год, іюня 28. Проѣзжий листъ гетмана Демьяна Ігнатовича, посланнымъ от него въ Москву іченскому протопопу Симеону Адамовичу и черниговскому сотнику Василью Семеновичу. Въ 1853 г. сдѣлана копія для изданій Киевской Комиссіи.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 204. Фотокопія з оригіналу.

№ 45

**1670, грудня 14. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав
Київського Печерського монастиря на хутір Бузуків,
село Солопівку та на інші маєтності**

Петро Дорошенко, гетман з Войском Запорожским.

Паном полковником чигиринському, черкаському, сотникомъ, атаманамъ городовым, товариству старшому и меншому, такъ же войтом, месщаномъ

и всемъ посполитымъ людемъ, меновите мѣста Смелое⁵⁶, Оловятина⁵⁷, Жаботина⁵⁸ и инныхъ в той тамъ околичныхъ сель найдующихся^а полку Чигиринского и Черкаского обывателям, кому толко о томъ ведати надлежати будет, ознаймуемъ симъ нашимъ писмом, ижъ якоsmо зраз[у] хутора, Бузуковъ названного, выше Оловятина надъ Тясменомъ, такъже и села, Солоповка реченого, [и] нижъ Оловятина лежачихъ добрь, святой обители монастыря Печерского Кіевского належачихъ, не мыслили отъ того месца святаго отривати и отдаляти, такъ теперъ скоро до насъ прибыль отъ его милости господина отца архимандрита Печерского ново присланными намесникъ велебный господинъ отецъ Галактіонъ, заразъ оныи выжреченны добра, то есть хуторъ Бузуковъ и Солоповку з сеножати, лѣсомъ и инными кгрунтами, монастырови служащими, знову сему новоприсланному з монастыря Печерского Кіевского, намесникови, господину отцу Галактіону, цале подаемъ в спокойное заведоване и диспонуване, которому отцу намесникови помененному, такъ до обнятья и спокойного заведованя оногъ футора Бузукова и села Солоповки, добрь монастырскихъ, жебы не толко з старшихъ и меншихъ товариства и посполитыхъ той тамъ околичности обывателей нашихъ жаденъ наименшой перепоны чинити, до тыхъ добрь втрученя мети, за показанямъ сего уневерсалу нашого не важилься, цале под войсковою карностью сурово приказуемъ, а особливе под срокгою виною варуемъ, жебы монастырскихъ кгрунтовъ нихто пустошити и квалтовнѣ чого з нихъ собѣ привлчати не смелъ людей, зась тамошныя, которые передъ тымъ з часовъ давнихъ и недавно прошлыхъ под началомъ намесниковъ монастырскихъ зоставали и теперъ сему отцу намеснику жебы во всемъ, в чомъ повинны, отдавали повинность^б, мети хочемъ и навпоминаемъ.

Писанъ в Чигирине, 14 декаврїя, року 1670.

Петро Дорошенко, гетманъ, рука власная.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 217. – Арк. 321-322. Копія.

№ 46

*1671, червня 22. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка про взяття під
протекцію новозаснованого Мошенського монастиря,
з наказом мошенській старшині надати монастиреві,
скільки потрібно, землі, та закликом до мошенських
обивателів допомогти у спорудженні
монастирського будинку*

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозскимъ.

Всѣмъ вовець, кому колвекъ з Войска Запорозскаго потреба будетъ в томъ вѣдати, а меновите пану полковникови черкаскому, сотникови мошенскому,

^а В тексті копії написано “надеючихся”.

^б В тексті копії написано “поволность”.

городовому^а тамошному, городовому войтови, бурмистромъ и всѣмъ такъ с товариства, яко и з посполитихъ людей полку Черкаского, а найбарзей мошенскимъ обивателемъ, симъ нашимъ писаніемъ ознаймуемъ, ижъ мы, яко во всей православіи церквамъ Божіимъ благосостоянія, и в нихъ помноженія хвали имени Божого христіанскимъ сердцемъ зичимъ, такъ и монастирь Мошенскій, заложения храму святыхъ верховнихъ апостоль Петра и Павла, теперъ ново за помічю Божією, благословеніемъ его милости отца митрополита кіевскаго, пана и пастыря нашого, а стараніемъ той же святой обители велебныхъ отцевъ иноковъ будоватися зачатый, взявши под особливую нашу охорону, а упрейме желаючи, абы тогъ монастирь в будованю своемъ, яко найпоспѣшнѣй, до призвойтого пришесть совершенія, варуемъ симъ нашимъ универсаломъ, аби жаденъ з околичности всеей Черкаской, яко и нѣхто з обивателей мошенскихъ, зо старшихъ и меншихъ войсковихъ и посполитихъ, найменшой велебнымъ того монастиря отцемъ инокомъ в намѣренномъ особливомъ дѣлѣ перепоны и нѣгде жадного перенагабанія чинити не важился, а вшемъ, хто колвекъ з ласки Божой маєть з чого, з побожности своей аби до виведеня того монастирського будынку были помочными, залацаемъ. А що уважаемъ, имъ поля и сѣножатей до того монастиря на обходъ уставичный есть потреба, теди вамъ, сотникови и всей старшинѣ мошенской, розказуемъ, жебысте, стосуючи до волѣ нашей, поля и сѣножатей, естли где есть, а озера пановъ дѣдичнихъ, яко и грунта никому не певніи, колко монастиреви потреба, аби отдани цале были того жъ монастиря велебнымъ отцемъ, и никому и никому^б в завидованье и заживанье не чинячи [перешкоды], для ласки войсковой.

Данъ в Чигиринѣ, 22 іюня, 1671^а года.

Петро Дорошенко, рукою власною^с.

ЦДІАК України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 5-5 зв. Копія.

№ 47

1671, липня 1. Табір на Бутені – Універсал Петра Дорошенка про надання новозаснованому Мошенському монастиреві млина в Стеблеві, на річці Росі

Петръ Дорошенко, гетманъ съ Войскомъ Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ писмомъ нашимъ всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорожскаго, а особливо обивателямъ стеблевскимъ, резидентови нашему

^а Імовірно в цьому місці пропущено слово “атаманови”.

^б Так у тексті, за змістом можливо було “и никому и найменшой”.

^с В копії початково було написано 1701, потім цифри було виправлено на 1671, втім очевидно, що правильним є 1671 рік, про що свідчить універсал Дорошенка новозаснованому Мошенському монастиреві від 1 липня 1671 року.

^д Наприкінці у колі зазначено “М. П.”.

тамошнему и каждому, кому о томъ видати належить, іжь поглядаючи на недостатокъ и еще на господарство неприспособленно монастыра, называемаго, фундующагося, Мошенского, господину отцу игуменови тамошнему и всеи его братіи умислилисмо дати на заживаніе млинъ, Квиту прозиваемый, въ Стеблеви на реци Росѣ стоящій, такожъ залеценіемъ онѣмъ надаючи, и симъ писаніемъ ствержаючи, позволяемъ до ласкѣ нашей войсковое вшелякое размѣр[ов]іе збѣрати, и на вспартіе житія ихъ до монастыра помененнаго привлащати, за симъ приказуемъ и пригрожаемъ, аби имъ отцамъ монастыра Мошенского никто и[з] старшины и чернѣ, и жаденъ съ обивателей стеблевскихъ, владинію [и] заживанію приреченного млина найменьшой^а не чиниль п[е]решкоды.

Данъ в табори на Бутенѣ, 1го дня іюля, 1671 года.

Петро Дорошенко гетманъ, рукою своею власною^б.

Наприкінці зазначено: “Подлинную такую бумажу вишепрописанную взялъ я на свои руки, которую возвратно доставить въ оной же Мошногорскій монастырь одолжаною и на тое своеручно подписую. Кипріанъ Старовойскій, черкасаго повѣтоваго суда реентъ, 1807 года, 1го ноября.

ЦДІАК України. – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4. Копія.

№ 48

***1671, листопада 16. Чигирин –
Універсал Петра Дорошенка до полковників
і старшини щодо вжиття застережних заходів,
з огляду на прибуття під міста Гетьманщини
турецьких і татарських військ,
які мають надати допомогу проти ворога***

Петро Дорошенько, гетманъ з Войском Запорозьким.

Паном полковником наказным курсунскому, каневскому, черкаскому и наказному нашему в Чигиринѣ зостаючому, атаманом городовым, войтом и всѣмъ посполитымъ людем по городах и местечкахъ тих полковъ доброго отъ господи Бога зычымъ здоровья. Кгди южъ прибыли, такъ татарские, яко турские, войска потужные ку городамъ нашимъ, вышовъши противько неприятелей нашихъ на помоч. Обьсылаемъ васъ симъ писанемъ нашимъ, остерегаючи и розказуючи, жебысте по гостиньцахъ не плуталися и с товарами и набытками своими при мѣстахъ в осторожности держалися и во вшелякой около своего доброго были пилности. Нѣмъ тыи потуги вытягнемъ далей з нашего краю, бо одно же сильное, другое голодное, войско, жебы где не вторгнуло для живности. Сей теде

^а У копії написано слово “намлинѣ”, яке імовірно є перекрученням, подається можлива реконструкція слова.

^б У колі зазначено літери “М. П.”.

унѣверсал, где припадет там у себе, прочитавъши, далей куда належит днем и ночью жебысте [...], пишно, пишно напоминаем тую осторогу, з полковых горо[дов] по городах всюды, жебы старшина розсылали днем и [ночью] унѣверсал в города далшие приказуемъ. За тымъ вас пору[чаем] Господу Богу.

3 Лисянъки⁹⁹, 16 ноевр: 1671.

Петро Дорошенько, гетьманъ, рука власная.

На іншому аркуші пізніше зазначено: Малоросійськіє подлинные акты, 1671 год, ноября 16. Универсаль гетмана Петра Дорошенка к полковникамъ и другим начальнымъ людям Войска Запорожского, о принятии мѣръ предосторожности противъ прибывшихъ въ Украину вспомогательныхъ татарскихъ войскъ. Въ 1852 г. сдѣлана копія для изданій Киевской Комиссіи.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 217. Фотокопія.

№ 48а

1672, лютого 7. Чигирин – Універсал Петра Дорошенка про надання Лисянському монастиреві села Смольчинці

Петро Дорошенько, гетманъ зъ Войскомъ Запорозкимъ.

Пану полковникови корсунскому, лисянскому сотникови, атаманови городовому, всему товариству, такъже вой[тови] и всему урядови тамошному, и кому толко вѣдати о том належит, ознаймуемъ сим нашимъ писанем. Ижъ мы, видячи не менший Лисянского монастыря *от* войскъ в опаленю огорожѣ и по обваліованю рознихъ околичныхъ его будинковъ нанесеный ущербокъ, а зичачи, абы тое святое мѣсце знову, якъ передъ тимъ бывало, поправами всего опустошеного за первое, яко найпоряднѣй, пришло во всемъ досконалости, такъже для wsparтя и иныхъ потребъ монастырскихъ, надаемъ на тотъ монастыр Лисянский село, Смольчинцѣ названое, в ключу Лисянскомъ же лежачое, зо всѣми зверхности старшихъ з него призвоитими приналежностями и пожитками. Варуемъ тежъ в семъ унѣверсалѣ под каранемъ воисковымъ и цалѣ мѣти хочем, абы нѣхто *от* власти монастырской того вишѣреченого села Смолчинецъ, безъ нашей виразной волѣ и войсковой, *отдаляти*, и в завѣдованю оногю, такъ самому велебному *господину отцу* того жъ мѣсца святого ігуменови, яко и его другимъ *отцемъ* інокомъ, подручнымъ, найменшою перепону чинити жаденъ не важился, якобы спокойно оное село голдовало тому *монастиру святому* до ласки войсковой безъ жадной перешкоды. Обывателемъ зас посполитымъ того села особливе розказуемъ, жебы належитое *отцу* ігуменови в каждыхъ мѣсца святого певныхъ потребахъ завше *отдавали* послушенство и нѣ в чомъ не важилися быти спротивными.

Писанъ в Чегиринѣ, 7 февруарія 1672.

Петро Дорошенько гетманъ, рука власная.

На нижньому полі зазначено: на село Смолчынцѣ монастырови Лисянскому конферованое.

Зі збірки Сергія Білокоця. – № 5. Фотокопія з оригіналу.

№ 49

1674, квітня 14. Табір під Переяславом – Проїжджий лист Івана Самойловича військовому канцеляристові Богдану Войцеховичу в Москву

Іванъ Самуйлович, гетман з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозкымъ.

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества бояром і околничим, думним дворяномъ, stolником и воеводам, началним и подначалним людем, в городах великороссийских зостаючим, такъ теж паном полковником Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, сотником, атаманом городовым, войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ, кому о томъ вѣдати належит по малороссийских городах, ознаймуемъ, ижъ посилаем в пыльных справах войсковых посланца нашего Богдана Войцеховича, канцеляристу войскового, приказавши ему пилно, жебы он, яко найскорей, днем и ночью к ему, великому государю, поспешал, которому абысте, якъ туды едучому, так и назад поворочаючому, где прибудет, звичайного ему з товариством живности и конем корму, и для скорого поспешеня подвody осмѣ город од города давати, не збороняли давати, пилно, пилно жадаем и приказуемъ.

Дат з табору з под Переяславля, априля 14, року 1674.

Іванъ Самуйлович, гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запор[озкого], рукою.

На окремому аркуші пізніше написано: Малоросійськіє подлинные акты, 1674 года, апрѣля 14. Проїзжий листъ гетмана Ивана Самойловича войсковому канцеляристу Богдану Войцеховичу, отправленному в Москву. В 1853 году сдѣлана копія для изданія Киевскою Коммиссиею.

ЦДІАК України. – КМФ -7. – Оп. 1. – Спр. 305. Фотокопія з оригіналу.

№ 50

*1675, грудня 14. Батурин –
Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву
гетьманському слугі Степанові Василевичу*

Іванъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великого государя нашего, его царского прес: величества [бояр]омъ, стольникомъ, думнимъ дворяном, околничим, [воеводам], и всякого начала и под началом в великороссийских его царского прес: величества городѣхъ найдуючимъся людемъ, симъ нашимъ оз[най]муемъ писанемъ. Тутже в малороссийских городах [всей] ознаймуем старъшинѣ, ижъ до великого государя нашего, его царского прес: величества, в его жъ государскихъ пильныхъ с[прав]ахъ, на Москву з грамотою слугу нашего Степана Василевича з челядю нашою дворовою, зъ кормъ идучими до Спаса нашего тамъ же на Москву випр[...], посилаемъ. Зачимъ вельце милостей вашихъ просимъ для тимъ снаднѣишого поспиху подводу пяттохъ давати не збороняли. В малороссийскихъ зась город[ѣхъ] помененной старшинѣ приказуемъ.

Писанъ в Бату[ринѣ], 14 декаврия, 1675.

Звышменованный гетман, рука власна.

На окремому аркуші пізніше написано: Малоросійськіє подлинніє акти, 1675 года, декабря 14. Проѣзжий листъ, данный отъ гетмана Ивана Самойловича слугѣ его Степану Василевичу, отправленному въ Москву. Въ 1853 году сдѣлана копія для изданія Киевскою Коммиссиею.

ЦДІАК України. – КМФ -7. – Оп. 3. – Спр. 330. Фотокопія з оригіналу.

№ 51

*1676, липня 19. Батурин –
Формальний дозвіл Івана Самойловича
стародубському полковникові Петру Рославцю
на поїздку до Москви, із застереженням
від такого кроку*

Мой ласкавий приятел, господине полковникъ стародубской.

Понеже такъ здумал еси, нашу честь под ноги потоптавъ, и власть войсковую, которая і намъ не от кого дана, но от него ж, помазанника Божия, великого государя, его царского величества, как блаженные памяти, такъ и ныне, подай Боже, на многие лѣта государствующаго намъ великого царя счасливо,

і подтвержено намъ тѣмъ дела въ Малой Росіи разсуждать, добрыхъ милovati, а преступныхъ карати, і то говорю, с пастыремъ заведшись, і нашъ совѣтъ впрямъ отчески отставилъ еси, поѣзжай здоровъ, однако мы будемъ ожидать каковъ намъ от его царского пресвѣтлого величества указъ будетъ на тѣ ваши челобитыя, чего тамъ имѣте добыватца, в то время по совѣту все старшины и мы кого пришлемъ, прочее ж словесно вручили есмы господину Авдѣю^а, буде послушаешь, сказать: при семь васъ Богу вручаемъ.

Писанъ в Батуринѣ, іюля 19го дня, 1676го году.

Тебѣ во всѣмъ желателный приятел, Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

На початку зазначено: Списокъ с списка с листа белоруского писма, каковъ писалъ гетманъ Иванъ Самойловичъ к стародубскому полковнику к Петру Рославцу, а сей списокъ подаль в Приказе Малыя Росіи онъ же Петръ Рославецъ, в нынешнемъ во 184 году, августа въ 7 день.

О п у б л и к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1917-1918. – Вып. XII. – Материалы для біографіи стародубскаго полковника Тимофея Алексѣевича. – С. 31-32.

№ 52

***1676, сернія 2. Батурин –
Инструкція Івана Самойловича відправленим
до Москви кійвському полковникові
Костянтину Солонині з товаришами,
що відповідати там проти звинувачень гетьмана
з боку Петра Рославця***

Списокъ с ынструкции, какову далъ гетманъ Войска его царского величества Запорожского Иванъ Самойловичъ посланцомъ, киевскому полковнику Костянтину Солонине⁶⁰ и судѣ Косте Кублицкому⁶¹, да ясаулу Ивану Насвѣту⁶² Полтавского полку, да сотнику Черниговского полку Степану Силичю⁶³ с ыними товарищи ихъ, данная в Батурине при печати нашей войсковой с приписью руки моей, августа во 2 день 1676го году, а подаль сию инструкцію онъ же, полковникъ Костянтинъ, с товарищи в Приказе Малыя Росіи дякомъ думному Лариону Иванову с товарищи августа въ 14 день нынешняго 184го году.

По которой, став пред наяснѣйшимъ великого государя нашего престоломъ, имѣютъ его царскому пресвѣтлому величеству поклонъ до лица земли отдать, вѣрное и вѣчное мое и всего Войска Запорожского и народу Малоросіиского Украинского объявити подданство и благодареніе его царскому пресвѣтлому

^а Тут в публикації Вадимом Модзалевським зазначено: Должно быть – Авдѣй Ивановичъ Рославецъ, сотникъ почепскій (1665, 1669, 1670, 1672, 1676, 1678), родной братъ полковника Петра Рославца.

величеству учинити покорственно и за прислание его государские премилостивые к Дорошенку грамоты.

А по семь, отдавъ его царскому пресвѣтлому величеству належащей от меня листъ, имѣють то объявити, что пребываю на повелѣние его великого государя со всѣмъ Войскомъ Запорожскимъ готовымъ к походу воинскому, какъ того надобно будет.

А при семь и листъ, по волоску писанъ, которой при отпуске тѣхъ моихъ посланныхъ пришолъ к моимъ рукамъ из Литвы от подлинного человѣка о неприятелскомъ намѣреніи, тогда же ему, великому государю нашему, его царскому пресвѣтлому величеству, должны будутъ отдати и отвѣты мои, против Рословцова и протопопского намѣрения злаго описанные, буде к тому доидеть, объявити.

Описание ложные рѣчи Петра Рословца, бывшаго полковника стародубскаго, противъ меня, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского Ивана Самойловича, не по дѣлу нанесенные, и отвѣтовъ моихъ, которые къ его царскому пресвѣтлому величеству в Приказ Малыя Росіи к Москве чрез киевскаго полковника Костянтина Дмитриевича Солонину и судью полку Полтавскаго Костю Кублицкаго и сотника полковаго полку Черниговскаго Степана Силича с товарищи ихъ посылаю.

1-я рѣчь Рословцова

О походехъ моихъ с войски царскаго пресвѣтлого величества московскими и казацкими за Днепръ, что будто ихъ непотребно и без совершеннаго царскаго пресвѣтлого величества указу вымогалъ есмь многожды.

Отвѣтъ

Многожды ходил есмь з бояриномъ съ его милостью со княземъ Ромодановскимъ и с войски, при насъ будучими, за Днепръ; всякъ, кто в Войске Запорожскомъ, и малѣйшіи товарищъ вѣдают, что то все по совершенному изволению его царскаго величества і указу, и не беспотребно чинил есмь, было о томъ его блаженныя памяти великаго государя, царя и великаго князя Алексѣя Михайловича, всеа Великия и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержца, отца его царскаго пресвѣтлого величества, ныне намъ счастливо, подай Боже, на многа лѣта государствующаго, и всего его государскаго синклита разсуждение и мнѣ многократной явственной государскаго указ, чтоб я Дорошенка купно с бояриномъ его милостью, отлучивъ от бусурманские турецкие и татарские обороны, под высокодержавную его царскаго пресвѣтлого величества руку приклонилъ и всѣ силы Войска Запорожскаго и всенародіе украинское обоихъ сторонъ Днепра, в розни будуче, к пожелаемому привелъ къ единству, для чего невозможно было, по указу его, великаго государя, не исполняя, в дому сидѣть, какъ онъ, глупой простякъ, хочет сидѣть, и чтоб толко обогащатис, понеже и ныне, выѣхавъ к Москве, писал к старшинѣ, будто великій государь послал ко мнѣ свою государскую такую грамоту, чтоб я войско в походъ не подымал, а ко мнѣ далече разнѣйшии от его неразумные мысли пришол государскаго указ, понеже тотчасъ

на сихъ дняхъ указать мнѣ изволили идти з бояриномъ съ его милостью со княземъ Ромодановскимъ за Днепръ под Чигиринъ чинити промысль над забывшимся Дорошенкомъ, для чего неисчетные свои войска государские, oprичъ тѣхъ, что з бояриномъ бывали к намъ, выслалъ; сего ради, буде великий государь толь сильные войска свои не толико великою неисчетною казною на заступление и на оборону сея Малоросійския страны по желанію нашему посылает, симъ паче намъ надобно для милости его царского пресвѣтлого величества и для славы своея по указу его, великого государя, охотными к той же службе воинской ставитись, толко-ж онъ того, вижу, ни мало не размышляет.

2-я рѣчь Рословцова

Что будто я его с полкомъ, когда ходил есмь с войски за Днепръ, гдѣ пущее время и болшее бывало страхование и нужда, от себя отсылал и будто его полку товариства в прилучаяхъ воинскихъ, особливо в Лодыжинѣ⁶⁴, болши погигло от неприятелей.

Отвѣтъ

В томъ меня, яко недобрый сынъ, ложно оклеветалъ; когда был я въ походехъ воинскихъ, а лучилось когда его послать с полкомъ, тогда не самой полкъ его, но и всѣ войска выборные конные при честныхъ особахъ войсковыхъ посылалъ есмь и нигдѣ ни единъ его товарищъ не погиг, а буде и погиг, и в томъ самъ Богъ дѣйствуетъ, мнѣ невозможно укрыти, егда которому Господь Богъ смерть назначилъ, а паче на войнѣ бес того не можетъ быти, чтобъ ни кто головы не положил, на которой добрый рыцарскій чловѣкъ охотно здоровье свое за церковь Божию и за вѣру святую православную христіанскую и за достоинство царского пресвѣтлого величества противъ неприятельскаго наступления несет; однако болши того бывало, что украинными полками переясловскимъ, киевскимъ, лубенскимъ, прилуцкимъ, миргородскимъ, гадицкимъ и полтавскимъ, а отчасти и с нѣжинскимъ исправляли есмы, а онъ с полкомъ своимъ и черниговскій всегда при мнѣ обрѣталис; такъ же в Лодыжинѣ ни единъ чловѣкъ съ ево полку не был, хотя судьбами Божиими многое число побито, всѣ ис тѣхъ помянутыхъ украинныхъ полковъ послано было от насъ товариство выборное, и на тѣхъ бы, при которыхъ выслано было, удобне бы мнѣ, яко и региментарю, с войскомъ оскорблятис и негодовати, но невозможно что творити: сие Господу Богу за грѣхи наши причитати имамы⁶, хотя такъ насъ в томъ прилучае с неприятелемъ посетити изволили.

3-я рѣчь Рословцова

Что будто я в должности моей гетманской не противъ статей царского пресвѣтлого величества и нашихъ войсковыхъ, на радахъ в Казачьей Дубровѣ и в Переясловлѣ при обрании моемъ на тотъ хлопотной урядъ постановленныхъ, сохраняю и поступаю, что полкъ Мовчановъ при себѣ державъ, становище в

⁶ Такъ у текстѣ.

городѣхъ полку Стародубского на уреченное время указаль было есмь и удовольствие по обычаю давати всенародству приказал есмь.

Отвѣтъ

И в томъ не по дѣлу меня и неразумно безразсудный обносить: аз от начала моего гетманства всегда о томъ какъ прилежнее радѣл есмь и радѣю, какъ бы я могль належашей моей гетманской должности доволство учинити, и в чем ни есть мнѣ указ царского пресвѣтлого величества доидеть, никоея ни малыя черты не преступая, исполнити, для чего каково на тѣхъ помянутыхъ радахъ, когда я обранъ на гетманство, стало в Войску постановление, которое в статьяхъ между иными статями есть описано, чтобъ компаниі и охотныхъ людей на Украине не держати, такъ какъ Федор Мовчанъ⁶⁵ с полкомъ своимъ коннымъ, от Дорошенка отлучас, пришол ко мнѣ, и я, по должности моей остерегая, чтобъ того постановления не нарушити, хотя обещался, при мнѣ со всѣмъ своимъ товариствомъ пребывая, вѣрно его царскому пресвѣтлому величеству и Войску Запорожскому городовому служити, и хотя самое дѣло требовало, что в нынешние воинские времена надобны суть таковы люди для помочи к оборонѣ Малыя Росіи, однако, не принимая его впрямь, но на слове удержавъ, писал есмь нарочно по совѣту всей всей^a старшины войсковые к великому государю, блаженныя памяти отцу его царскому пресвѣтлому величеству, объявляя и вопрошая, буде ему поволит при себѣ обретатися или ни, о которомъ когда одержал есмь от его, великого государя, не токмо прятню его к себѣ соизволение, но и особое его-жъ, великого государя, милости, безо всякихъ еще его заслугъ обнадеживанье, чего подлинно былъ знакъ, когда великій государь, прислав свое государское ему жалованье и прислав к нему особую свою государскую грамоту, похваляя ему таков святой поступок и жадая, дабы, вѣрно при мнѣ пребывая, хотѣлъ ему, великому государю, радѣти и иныхъ к себѣ досталныхъ от Дорошенка призывати, о чемъ и ко мнѣ был особой указ государской, тогда в то время приняв его к послуге, начал есмь употреблять и становища указывати, ис которыхъ бы себѣ с товарищи имѣлъ обыкновенное прокормление, которое чрез сию весну в Стародубскомъ полку по изволению его царского пресвѣтлого величества имѣли, не належало бы ему того инако судити и меня неподобно тѣмъ оговаривати, понеже самъ, будучи полковникомъ, держалъ полтораста человекъ, а мнѣ и паче невозможно было в нынешнее время воинское бес такихъ людей, которые немалою суть в Войске нашемъ Запорожскомъ помочью, имъ за обычей прежде всего войска с неприятелемъ сойтитца имъ для языка, хотя и вдаль пойти, а онъ ни в какомъ прилучаи, хотя и достойно было ему, такъ показатис не хотѣл, понеже и способства у себя к воинскому дѣлу не имѣл.

4-я рѣчь Рословцова

Что будто в Стародубскомъ полку великое людемъ от меня чинитца грабление.

^a Слово "всей" надруковано двічі в тексті публікації.

Отвѣт

И в томъ дѣле не по правдѣ меня оклеветает, понеже хотя я, будучи гетманомъ, немалые имѣю у себя войсковые расходы ежедневные, пословъ государскихъ принимая и войсковыхъ всякихъ чиновъ людей доволствуя и одевая, а паче когда еще повоеванные чрезъ неприятеля креста святаго люди не токмо с тое стороны Днепра, с Побожья и от Днестра⁶⁶, но и шляхта розная и духовенство с Волыни и с Подолья и ис Покутья на сю сторону Днепра, слыша, что благословити изволилъ Господь Богъ, за счастьемъ его царского пресвѣтлого величества, в державе его государственой тихомирнымъ житиємъ, приходят и приклоняютца под высокодержавную его государственую руку и под мой regimentъ, и просятъ всѣ всегда денно и ночью хлѣбного и всякого вспомогалства, от которыхъ никогда не имѣлъ одпочиву, но всякого, для милосердаго христіанского благодарения и для славы его царского пресвѣтлого величества имяни, вотще не отпуская, помочествуемъ, а на то у себя никакихъ приходоу ни откуды, какъ прежде сего бывали аренды во всѣхъ городѣхъ, ныне не имѣем, однако никакова грабительства в Стародубскомъ полку, какъ и в ыныхъ полкахъ, не чинимъ, oprичъ что обыкновенные от посполитыхъ людей в год во время осени возьмемъ должности, от мелниковъ поколещины и покабанщины и от винокуровъ казанщины, а от пахотныхъ посполитыхъ людей стацію, се есть отгѣру хлѣбного, чего от году до году намъ не станет, понеже у казаковъ никакихъ податей не емлетца, и показанщины толко то, что с полку Стародубского и с Черниговского ко мнѣ доходит, но не от казаков, а ис тѣхъ иныхъ украинскихъ не бывает, понеже тамо и вина не сытят^а, и на тѣхъ доходахъ всегда пребываем, и всѣ свои потребности воинские тѣмъ отправляемъ, а онъ, будучи полковникомъ, и не имѣя такихъ расходовъ, каковы чинил грабленія, с слезныхъ челобитен тамошнихъ жителей, которыхъ много чаю, всякъ тот, кому належати будет, увѣдомитися может.

5-я рѣчь Рословцова о полкахъ

Что будто всѣ, едино с нимъ разумѣя, не хотятъ моему regimentу повиненны быти, а особно Полтавской.

Отвѣтъ

І то онъ ложно оболгателствовалъ: подай Богъ, дабы и всегда, за счастиемъ его царского пресвѣтлого величества, такъ счастливо не токмо в Полтавскомъ, какъ онъ с протопопомъ нѣжинскимъ оболгателствовалъ, но и во всѣхъ полкахъ поводилос, какъ и ныне поводитца, и что належашее по обычаю и по чину войсковому старинному доходить ко мнѣ от нихъ послушаніе, о чемъ судья полку Полтавского и ясауль, приѣхавъ с полковникомъ киевскимъ и с сотникомъ черниговскимъ, достаточно обявит.

После тѣхъ отвѣтовъ противъ рѣчи Рословцовы онъ же, полковникъ киевскій, гдѣ належати будетъ, обявити имѣетъ во свидѣтельство его ложного на меня оболгателства его прямыя листы, в Стародубской полкъ писанныя, и письмо от

^а У публікації помилково надрукковано "сидят".

боярина его милости князя Ромодановского, ко мнѣ присланное, которое Иван Серко от Дорошенка, власнымъ рукописаниемъ писаря его к себѣ писанное, купно с листомъ Дорошенковымъ восприяв, къ его милости прислал, ис которой уrozumѣвъ собинно с скаски товарища Черниговского полку знатного, издавна здѣсь заслуженного, имяны Грембецкого, с полковникомъ киевскимъ посланного к Москве, увѣдомився о его с протопопомъ нѣжинскимъ зломъ противъ меня намѣрениі, что, давно с собою ссылаясь, и посылали к превратному Дорошенку и к Серку, хотя меня, яко вижу, здоровья избавити и нѣкое замешание межъ народомъ учинити, покорственно его царского пресвѣтлого величества прошу чрезъ помянутого полковника о ласковомъ к себѣ государскомъ разсужденіи, дабы ихъ обоихъ для ненарушения правъ и волностей нашихъ войсковыхъ какъ скорее ко мнѣ для оправдания с симъ-же моимъ посланнымъ прислати и от своего государского наяснѣйшаго престола для прислушанья того дѣла, естли надобно будет, какову особу прислати изволил, чтобъ я от нихъ о иныхъ добра ненавидящихъ людехъ и мнѣ нежелательныхъ увѣдомився, могъ злу предварити, а не предвара, имѣло-бы то быть с послѣднимъ, храни Боже, Малой Росіи упадкомъ, а паче, когда ныне Дорошенко по прежнему паки орды немалую часть призвалъ к себѣ ис Крыму, о чемъ листь кошевого, ко мнѣ писанной, достаточно подтверждает, которой сей же посланной мой въ Приказе Малыя Росіи отдати должень будет.

При семъ объявити имѣетъ скаску, на писмѣ описанную, другого товарища знатного батуринского, Ивана Быстроновского, во свидѣтельство злаго противу меня протопопского намѣрениа, которое онъ, помянутой Быстроновскіи, впрямъ при отпуске уже сего посланного к Москве, добровольно пришедши ко мнѣ, при старшинѣ нашей генеральной сказал, какъ его, призвавъ к себѣ въ домъ въ Нѣжинѣ, похвалялся на мое здоровье и какъ обещался присягою, чтобъ тѣхъ словъ никому не объявлялъ, о чемъ пространнѣе на особомъ писмѣ есть, какъ напомянуто, и описано.

А чтобъ въ Приказе Малыя Росіи, тотъ, кому належати будет, могль о томъ Рославцовомъ и протопопиномъ зломъ поступкѣ удобно размыслити и, увѣдомясь, царскому пресвѣтлому величеству возвестити и при явственныхъ моихъ доводахъ, тотъ же Миколай Гренбецкій можетъ протопопу нѣжинскому явѣ предъ нимъ словесно сказати, каковы онъ ему, будущему въ Нѣжинѣ, слова за городомъ к Карпу Мокрѣеву наказывалъ, которые по тому-жъ к злomu ихъ замыслу и к намѣрению склоняютца, какъ Дорошенко объ нихъ чрезъ письмо свое, к Серку писанное, держа, подтверждает.

А при семъ что будетъ о томъ пространнѣе, посланной мой с товарищи своими по врученію моему говорити, чтобъ все вѣрно было и к достоинству государскому, принявъ, донесено, премного особно молю.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского.

Наприкінці зазначено: (Моск. Архивъ Мин-ва Юстиціи, Малор. Приказа кн. № 43, л. л. 72 об.-84 об.).

О п у б л и к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссіи. – Чернігів. – 1917-1918. – Вып. XII. – Модзалевскій В. Л. – Материалы для біографіи стародубскаго полковника Тимофея Алексѣевича. – С. 58-67.

*1677, квітня 30. Батурин –
Універсал Івана Самойловича
про дозвіл товаришу Переяславського полку
Івану Пилипенкові відновити млини
на річці Недрі, під містом Березаню*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, кому о томъ вѣдати належатиметь, а меновите пану полковикови переяславскому и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, въ томъ полку мѣшкаючому товариству, поневажъ Иванъ Пилипенко, товаришъ полку Переяславского, предъ тымъ за правами и конфирмаціями антecessоровъ нашихъ, прошлихъ Войска Запорозкого гетмановъ, под мѣстомъ Березаню на рецѣ Недрѣ⁶⁷ мѣль два млины на одной греблѣ, власнимъ коштомъ своимъ и працею пофундованые, которые подъ часъ руины мѣста Переяславля спустѣли и южъ только мѣстца займають. Теды и теперь, склонившись мы на его суплѣку, о томъ до насъ донесенную, позволилисьмо ему на томъ же знову мѣстцу, на рецѣ Недрѣ, на тыхъ чотырохъ заставкахъ своею жъ працею власною и коштомъ фундовати и пожитокъ собѣ привлащати. Зачемъ, абы кождый зъ старшины и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого о той нашой виразной волѣ вѣдаючи, ему помененному Иванови Пилипенкови в реставрованю млиновъ на власномъ своемъ кгрунтѣ ниhto найменшой перешкоды и кривди чинити не важился, чого всего самъ панъ полковникъ переяславский дозрѣти повиненъ будетъ, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ.

Писанъ в Батуринѣ, априля 30, 1677.

Звышменованный гетманъ, рукою власною^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 18-18 зв. Копія.

^а Перед підписом написано “На подлинномъ подписано такъ”, після підпису у колі зазначено “мѣсто подлинной печати”.

**1677, липня 16. Батурин –
Універсал Івана Самойловича
про підтвердження права
Київського Пустинного Микільського монастиря
збирати десятину на свою користь, як з козаків,
так й усіх інших, хто використовує
монастирські поля в Ковалині та Дівичках**

Івань Самойловичь, гетмань з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Ознаймуемъ сим писанемъ нашимъ пану полковникови переясловскому и всему старшому и меншому Воиска его царского пресвѣтлаго величества Запорожского того полку, а особливе в Ковалинѣ^а и в Дивичках мешкаючому товариству, ижъ велебный господинъ отецъ ігумень и вся братія монастиря святого чудотворца Николы Пустынного Киевского, через высланого своего, показовали намъ универсаль от гетмана, небожчика Хмелницкого, подлугъ стародавнихъ правъ ихъ имъ на тоє наданыхъ, абы онымъ в селах Ковалинѣ и Дѣвичкахъ, яко маєтностехъ имъ до обители ихъ належныхъ, волно было з пол братаи десятину, такъ от козаковъ, яко и от всякихъ людей тые поля засѣваючих, и просили насъ помененые отцове, абысмо, тотъ универсаль Хмелницкого потвердивши, позволили имъ на вспагъє святому мѣстцу помененую десятину. Теды, яко в томъ антецессора нашего унѣверсаль, такъ и в прозбѣ ихъ отцовъ николскихъ видячи слушность, симъ писанемъ потвержаемъ имъ тоє право, позволяючи цале онымъ з тыхъ ихъ кгрунтовъ власныхъ монастирскихъ, в Ковалинѣ и в Дѣвичкахъ, належитую издавна звычайную отбираты десятину; от якоє абы и козаки тии мешкаючіє, и кгрунтовъ, албо поль тыхъ, заживаючіє, тамъ приезджаючи, абы кгрунтовъ власнихъ монастирскихъ на себе не привлащали, овшемъ продавати ихъ не важилися, тилко под срокгимъ караньємъ приказуемъ, до того если бы хто в тыхъ помененыхъ селахъ монастирскихъ курилъ горѣлку, теды показанщину имъ отцомъ николскимъ звычайную отбирати позволяемъ, в чомъ абы ни от кого не было спереки, панъ полковникъ переяславскій допомогти будет повиненъ.

Дан в Батуринѣ, року 1677, іюля 16 дня.

Звышь менованый гетманъ, рука власная^б.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 95 зв.-96. Копія, має назву “Унѣверсаль гетманскій, в Дѣвичкахъ и Ковалѣни от козаковъ братаи десятину, которые кгрунта монастирскіє засѣват позволяє. Року 1677, іюля 18 д[ня]”.

^а В тексті копії написано “Козалинѣ”

^б Наприкінці у колі зазначено: “Мѣстце печати войскової”.

^в Різничитання числа в даті, безпосередньо в документі та в його назві, за текстом.

*1677, листопада 18. Батурин –
Універсал Івана Самойловича про заснування
в Глухові монастиря Успіння Пресвятої Богородиці
Афанасією Євфимівною з підтвердженням
закріплення за цим монастирем села Берези
та інших її колишніх володінь*

Іоань Самойловичь, гетмань Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорозского.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, [кому о том] вѣдати належити мѣтеь, а особливе пану полковниковы нѣжинскому, сотникови глуховскому і атамановѣ городовому зостающеся, такъ^а тежъ и всей старшинѣ, товариству и чернѣ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозскаго, войтовѣ, бурмистромѣ, райцомѣ мѣста Глуховскаго и кому сей нашъ будетъ показан унѣверсаль, доносим до вѣдомости, понеже ясне в Богу преосвященный его милостъ господин отецъ Лазар Баранович, архиепископъ чернѣговский, новгородский и всего Сѣвера панъ и пастир, упатривши побожностъ честной інокінѣ Афанасіи Евфимовни⁶⁸, за прозбою еи на фунти еи власномѣ в мѣсти Глуховѣ манастир Паніенский Успенія Пресвятої Богородици⁶⁹ заживати и фундовати за благословеніемъ позволилисмо і игуменію для порадоку монастырского постановилисмо: теди ми, стосуючися до воли его милост[и], пана і пастира, і абисмо тимъ барзо хвала Божая розмножила, и такъ святобливой честной инокинѣ Афанасіи Евфимовны похвалили, якъ самъ лист его милост[и] пана и пастира конфѣрвалисмо и вышѣпомененный манастир Успенія Пресвятої Богородици в Глухови фундовать позволилисмо. А по зестю еи з того свѣта сукцесоркомѣ владѣти на вѣчніе часи змоцнилисмо, такъ тежъ и село Березу, от ихъ царскаго пресвѣтлаго величества наданное, со всѣми прена[ле]житостями, з млинками, и футор на рецѣ Гремяцѣ⁷⁰, и гай и сѣножати, и иніе речи корисніе, на виживлене и порадоку монастырский честной інокінѣ [Афанасіи] Евфимовнѣ, игуменіи, симъ нашим унѣверсаломѣ утвердилисмо, і такъ аби жаден з [с]тарших и менших Войска Запорозскаго, а особливе панъ полковникъ нѣжинский, так в будовалню монастира, яко и держанню села Берези з млинками на рецѣ Гремяцѣ⁶, честной інокінѣ Афанасіи Евфимовнѣ, ігуменіи монастира Паніенскаго Глуховскаго, найменшою не важилися быти перешкодою и утискомѣ трудности имъ, сурово сим нашимъ рейментарскимъ приказуемъ унѣверсаломѣ.

Данъ в Батуринѣ, ноемрія 18 дня, 1677 року.

Звишѣмненованный Іванъ Самуйловичь, гетман Войска его царскаго пресвѣтлаго величества Запорозскимъ^в.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 342. Фотокопія.

^а У копії слово “такъ” написано двічі.

⁶ У копії написано спотворення “Грелякею”.

^в Наприкінці у колі написано “вмѣсто печати копія”.

№ 56

*1677, грудня 8. Батурин –
Проїжджий лист
Івана Самойловича на проїзд до Москви
генерального судді Івана Домонтовича
та писаря Генерального Суду
Андрія Василевича*

Іванъ Самуйлович, гетманъ з Воискомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества бояромъ, околничим, думнымъ дворяном, столником, воеводомъ и всякимъ начальнымъ и под началомъ в великоросійскихъ городѣхъ застающимъ людемъ, а в малоросійскихъ вшелякой старшинѣ, так войсковой, яко и мѣской, кому о томъ вѣдати належатимет, сымъ нашимъ ознаймуемъ писанием, иж до великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, в пилних и немнѣй поважных его ж государственныхъ и нашихъ войсковихъ дѣлах з умыслу, пана Івана Домонтовича, судю нашего войскового енерального и з нымъ писара его ж Андрия Василевича само десят посылаем. Которымъ прето, абы, в уду давши, доброволне всюда по городах и в дорозѣ пропускано и в звичайнихъ покормахъ для самыхъ, и з ними будучих, на попасах и ночлѣгахъ чинити выгоды, такъже подвод пятнадцат и проводниковъ для тым скорѣйшого поспѣху от города до города без отmeshкяня неодмовне давано, такъ туда едучимъ, яко и назад к намъ поворочающим в великоросійскихъ городѣхъ его царского пресвѣтлого величества всякихъ начальныхъ и приказныхъ людей велце просимъ, а в малоросійскихъ старшинѣ вшелякой пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ 8 декаврія, 1677.

Звышменованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 343. Фотокопія з оригіналу.

№ 57

*1678, вересня 28. –
Відповідь Івана Самойловича і старшини
на царські статті, які йому повідомив
стольник Семен Алмазов*

Покорное предложеніе на статѣ великого государя, его царского пресвѣтлого величества, через столника Семена Ярофѣевича Алмазова, в наказѣ выговореные от гетмана и от старшины. Року 1678, септ[еврия] 28 описаное.

На первую.

О войнѣ з турками отправленной.

Иж великий государь, его царское пресвѣтлое величество, з килкокротных моих гетманских до пресвѣтлого его монаршого престола доношенных листовъ и з писмъ ближнего его *ж* царского пресвѣтлого величества боярина и воеводи, намѣстника бѣлгородского, князя Григория Григориевича Ромодановского Стародубовского, с товариши, досконале и все совершенно о поступках наших военных и о сердечных в даваню неприятелем отпору попеченіях увѣдомившися: милостиво своим милосерднымъ монаршим словомъ тые труды и працы наши похвалити изволил. Теды ми на тое, мы гетманъ и все Войско Запорозкое до сердцеъ наших приимем и многократне покорне ему великому государю за тое челом биемъ. А яко тые всѣ неприятелем даваные отпоры, доказоване звыязтвъ, побране армат, наметовъ и иных запасовъ неприятелских, силѣ и действию вседержителной руки Божой причитаем, так и тое прилагаемъ Божому допущению; же Чегирин город до защиту краям его царского пресвѣтлого величества потребный, под прилѣжным около цѣлости его старанем нашим пришел до запустѣнія. Що кгда и онъ великий государь, его царское пресвѣтлое величество, судомъ Божиимъ приписует, премудрое то ест его монаршое разсмотреніе. Албо вѣмъ во всѣхъ дѣлехъ и хотѣніяхъ людскихъ skutokъ зависает в справѣ велможности Божои, противъ которой никто з земныхъ ни в чом спростати не может. Дай Боже, абы вперед за благочестнымъ щастемъ его царского пресвѣтлого величества краѣ и города, в превысокой державѣ его монаршой будучые, были неподвижимы. А неприятели бесурмане, ни в чом бы их не вредячи, от Войскъ его царского пресвѣтлого величества относили вструть належитый. Чого я гетман, яко зычу, такъ и сердечне о тое стараюся. Причомъ на помочъ Божию и на монаршую его царского пресвѣтлого величества милост и оборону надежда моя не слабѣеть.

На 2.

О оборонѣ Киева, если бы на пришлую весну
неприятели бесурмане войною
приходити мѣли.

В Киевъ противъ неприятелского нашествія, якъ бы много было надобно ратныхъ его царского пресвѣтлого величества людей и крѣпости в прибавку и прежнимъ крѣпостемъ в Киевѣ, если сущи надобны. О томъ дадутъ справу ему великому государю особы, в его *ж* царского пресвѣтлого величества синклитѣ находячиися. Которые по его монаршомъ указу на его *ж* государской службѣ в Киевѣ побывали. Тые бо вѣмъ не токмо положеня и крѣпостей, в киевскомъ основаниѣ будучыхъ, сущи вѣдомы, але и широты его, якъ много околосажныхъ найдутся, досконале знают. Мы тылко тое наменяем. Кгда неприятелъ бесурманин, сам салтанъ турский, под Киевъ мѣлъ бы змѣрати, то всѣ з нимъ будутъ войска его бесурманние. А хочъ бы и вейзырь кроме салтана своего

сюда мѣль быти, однакъ всѣ ихъ вражіе з ним найдоватимутся силы. А такъ, предваряючи тые злые намѣренія неприятелскіе, надобно чтоб изволил великий государь, его царское пресвѣтлое величество, многие свои государские войска вдвое, албо втрое, сугубые против нынешных, якіе насвѣжо прошлой войнѣ под Чегирином найдовалися, указаль приготовить, которыѣ бы кромѣ тых, що в валах киевских седѣти будут, одны тамже под Киевом, по горѣ межи великим городом и межи мѣстечком монастыра Печерского окопавшися, обозами станули. А другіе на сем боку Днѣпра в найблизших ку Киеву мѣстцах найдовалися. Где, если многие войска станут, певней же и воды доволство от Киева отнято не будет и монастырь Печерский в хранениѣ зоставитимет. А мѣстце власное, где б войску на сем боку Днѣпра найлѣпшей стояти належало, тогда ж, якъ часъ тому будет, рейментарѣ войсковые снадне уважают. Тылко жъ такъ великому его великого государя войску потреба множественныхъ запасовъ военных, пушокъ, мортѣровъ, кгранатовъ, пороховъ, а до того пушкарровъ добрых и кгранатных и до дѣланя подкоповъ способныхъ майстровъ. Чим бы против неприятелского наступства снадно было поставитися, и фортелные неприятелскіе зломити стусы. Кгды жъ неприятели турки, не такъ отважнымъ своим наступленіем и силою, яко хитростю шанцовъ, чиненемъ з немалым коштом и працею подкоповъ и киданемъ частыхъ кгранатов (що вѣдомо нам з досвѣдченя) фортецамъ шкодити звыкли. Такихъ теде способностей и царского пресвѣтлого величества силамъ против того гордого ворога зажити належит. А тые всѣ силы, запасы и способности за зимного времени на вѣшний час спостатчитися повинны. Также и мость войскамъ царского величества тамже под Киевом за часу построити, велце будетъ потребный. Судна тежъ водные, до тое военного окказиѣ потребные, нигдѣ инде здѣлатися не могут, тылко около Бранска, где лѣса ест на тое досыт и снадно ихъ Десною речкою спустити ку Киеву. А суденъ тыхъ речнихъ плавныхъ з 300 потреба будетъ, на которыхъ войска рейментары такую выправлятимутъ личбу, яко вытягатиметъ потреба. Тогда жъ, якъ неприятелские вѣдомы будутъ силы, замыслы и обороты. Любо тежъ войско наше козацкое на той военной под Чегирином его царского пресвѣтлого величества службѣ велми знужнѣло, и такъ в Чегиринѣ многие козаки головы своѣ положили, где и два полковники гадяцкий и стародубовский скончили животъ свой, яко и над Днѣпромъ немало ихъ в потребахъ военныхъ побито. А до того, кгдысма пѣстуючи славу монаршую и свою войсковую заховуючи цѣлост, з тое стороны на сей бокъ Днѣпра коней переправовати не допускали, теде тамъ немалъ всѣхъ коней своихъ войско наше отпало. Що, яко людей неплатныхъ, барзо болѣти мусит. Однакъ я гетманъ, подхиляючися монаршому его царского пресвѣтлого величества указу, з под моего рейменту, иле зможностъ будет, на оборону Киева войска послати повиненъ буду. Кгды жъ я и в Чегиринѣ над указное число немалъ другую такую жъ частъ еще передъ своимъ з обозами к Чегирину приходомъ войска впровадилемъ былъ, яка тамъ з весны найдовалася. Докладаемъ тое, ижъ противъ такъ квалтовного неприятелского наступства надобно, абы великий государь изволил, откол его монаршая будетъ воля, вновь пѣхоты доброе з килкодесятъ тысячей указаль зобрати и в поготовомъ еѣ мѣти.

На 3.

О посланю таномъ для провѣдованя вѣстей о неприятелских замыслех и оборотах.

Монарший указ его царского пресвѣтлого величества до сердца подданского принявши, обещаю я гетман, людей своих на мѣстца пристойные пославши, вѣрне ему великому государю послужити в провѣдованю неприятелского намѣренія. Если они бесурмане о войнѣ или о покою мыслят. Если в прийдучую весну войну вити, или еѣ на далший час отложить и в сторону его царского пресвѣтлого величества, или где индеи, обернутися мают. Если они вѣдают или невѣдают о перемирѣ великого государя, его царского пресвѣтлого величества з королевским величеством, на Москвѣ поновленном, и якое о том межи ними неприятelmi ест ехо. И если Чегиринь строити схочуть. О чомъ всемъ, кгда певную зломъ вѣдомост, дам вскорѣ великому государю знати. А о сем его царскому пресвѣтлому величеству ныне извѣщаю, же ест у нас о том вѣдомости, что королевское величество, подлугъ своих Журавенских трактатовъ⁷¹, своимъ комендантом и войсковым людям велѣлъ уступити з городовъ певных з Бару⁷², з Немирова⁷³, з межи которых в Немировѣ турский вейзырь, з под Чегирина поворочаючи, якобы Юраска Хмелницкого⁷⁴ оставил на мешкане.

На 4.

О Сѣрку и о Низовом Войску, где они оборочаются.

Сѣрко и Низовое войско по розгромленю на кгирилѣ Днѣпровом турских суден (о чом вже ему, великому государю ест вѣдомо) были на рецѣ Богу⁷⁵. Мосты турскіе попалили и килкокротне ихъ неприятелские выправы з под Чегирина в Турскую землю, на тые мосты идучие, громили. И ныне они Сѣрко и войско Низовое там на рецѣ Богу (якъ мѣлисмо вѣдомост) найдуются, а еще их в Сѣчи нѣтъ. С ханом кримским ихъ перемире, якъ на тое не было поры, разумѣемъ не потвержилось, и турским, в в руках их будучым, полоняником окупы и обмѣны не было. Чаемъ, же они Сѣрко и Войско Низовое тогды прибудут до Сѣчи, коли ханъ кримский з войны повернетъ до Криму. А ижъ ханъ кримский (якъ чуем з поголосок), опровадивши до рѣки Днѣстра вейзыра, накеровав вже до Криму. Теды и Сѣрко и Войско Низовое, кгда якого промыслу военного над юртами татарскими не учинят, поспѣшат до Сѣчи. А такъ, пошлю я гетманъ, подлугъ указу его царского пресвѣтлого величества посланника моего к Сѣчи, обнадеживаючи их, Сѣрка и Войско его царского пресвѣтлого величества премногою милостию. А приводячи их под свой реймент з Войскомъ Запорозким до стислого соединенія и согласія и довѣрное ему великому государю службы, за которую от его царского пресвѣтлого величества премилостивое монаршое будет имъ призрѣніе. Чого б они, надежны будучи, з бесурманами и з Хмелнецкимъ жадное не мѣли зсылки.

На 5.

О перемѣне ближнего боярина и воеводы и намѣстника бѣлогородского князя Григория Григориевича Ромодановского Стародубовского великому государю его царскому пресвѣтлому величеству по премудрому его разсмотрѣнію до чиненя всяких дѣлъ государственных его волная монаршая воля.

З которое ежели на челобите ближнего своего царского пресвѣтлого величества боярина и воеводы и намѣстника белгородского князя Григория Григориевича Ромодановского Стародубовского милостивнѣ склонившихся, з службы своее монаршое переменить его изволяет, тое нехай будет Богомъ благословленно ку пожаданному жадающего скутку. А я гетманъ, яко и з ним поменным боярином и воеводами по всѣ часы, якъ он поважные великого государя дѣла в сих краях на собѣ двигал, жил в любви и мѣвал з нимъ, такъ в домахъ зостаючи, яко и на военныхъ оказіяхъ найдуючися, о всемъ, якъ бы найлѣпшей великому государю услужити совѣтъ общій. Такъ и з тымъ особою, кого на его мѣстце в Курескѣ и над войсками рейментаремъ онъ великій государь его царское пресвѣтлое величество выслати изволит, тымже способомъ жити общаюся. Толокѣ бѣ той особа подлугъ милосерднаго его царского пресвѣтлого величества ку намъ призрѣніа зо мною ласкаве и любовне заховалъ свой союзъ и ко всѣмъ тутейшимъ украинскимъ обывателямъ приязливую заховывалъ склонност.

На 6.

О великихъ и полномочныхъ послехъ отъ великого государя его царского пресвѣтлого величества къ королевскому величеству полскому для подтверженія договорныхъ статей, з Москвы выправленныхъ, и о взаимныхъ тыхъ обоихъ монарховъ посліахъ противъ Турчина.

Яко за обявленіе договорныхъ статей ближними его царского пресвѣтлого величества бояры и думными людьми з великими и полномочными королевского величества послами и комисарями, на Москвѣ споряженныхъ, черезъ столника Александра Протасева по указу великого государя до насъ присыланыхъ, покорственное его царскому пресвѣтлому величеству чинилисмо челобите, такъ и о еѣ великого государя милости при найнизшомъ поклонѣ велмы естество благодарны, же его царское пресвѣтлое величество изволилъ указати извѣстити намъ о высланю отъ пресвѣтлого его монаршого престола великихъ и полномочныхъ пословъ для одобранія отъ королевского величества присяги на подтверженіе тыхъ московскихъ договоровъ. А что полскіе послы, будучи на Москвѣ, ближнимъ его царского пресвѣтлого величества бояромъ и думнымъ особамъ говорили и обнадеживали, что будто з турскимъ салтаномъ королевское величество Журавенскіе договоры розорветъ и войну противъ него бесурманина взочнетъ, тое ледво придетъ в совершенство, понеже (якъ ся выжей в предложеномъ на третью статью описало) король полскій трактатамъ своимъ Журавенскимъ доволство чинячи, уступилъ имъ бесурманомъ

своих тамже именованих городовъ. Вшакъже, кгда бы всемогущаго Бога одѣтельной промыслъ сердце короля полскаго до такового накервал намѣренія, жебы зачал войну противъ турчина, теда где колвекъ быся тотъ неприятелъ обернулъ, любь в Польскую землю, любь, отъ чего сохрани Божей, в сторону его царского пресвѣтлого величества, на той часъ вынайшолбыся способъ имъ обоимъ христьянскимъ монархамъ, его царскому пресвѣтлому величеству зъ королевскимъ величествомъ где войска своѣ совокупляти ку сполнымъ силамъ, и якъ тому неприятелеви давати отпорь. И надѣя б в Богу, же за злученемъ силъ обоихъ тыхъ монархий побѣжденъ бы былъ бесурманинъ.

На 8^а.

Якъбы Турскую войну успокоивати и якъ турского салтана к миру приводити.

Турскую войну якими мѣрами успокоивати, якъ турского салтана к миру приводити и одномуль великому государю его царскому пресвѣтлому величеству или обще зъ королевскимъ величествомъ, чрезъ кого и якимъ способомъ тое дѣло начинати премудрому и многомогучому монаршому его царскому пресвѣтлому величеству прилично и пристойно естъ [...]ству. Которому во всѣхъ его благоразсмотрительныхъ дѣйствіяхъ ку цѣлости славнымъ его государствамъ и ку найлѣпшому добру стягаючихся, Богъ, вся во всѣхъ действующий, нехай помагаетъ и все совершаетъ. А мы, гетманъ и все Войско Запорозкое зо всѣмъ народомъ малоросійскимъ милосердной его монаршой в той мѣре, яко слушности, готовы естесмо послѣдовати волѣ, в едино тылко покорными сердцами и душами просимъ, абы цѣлостъ наша и цѣлостъ краевъ овыхъ в милостивомъ монаршомъ его царского пресвѣтлого величества промыслѣ и оборонѣ была захована. А узнаваемъ то за слушностъ одозватися к салтану турскому з миромъ. Але кгда бы онъ зъ гордости своее прихилитися до смиренія не похотѣлъ, теда опятъ готовой всякую военную на отпорь оному, конечно мѣти потребу, подлугъ выжей описаного способу.

На 9.

Кгда бы солтанъ до покою приступити не похотѣлъ, можно ли его воиннымъ нашествіамъ якую учинити помѣшку.

Такъ сухимъ, яко и воднымъ, путемъ в далекихъ краяхъ тому гордому неприятелеви в его злыхъ намѣреніяхъ и в военныхъ ку краямъ симъ оборотахъ войска его царского пресвѣтлого величества не овшемъ snadно запобѣгати. Кгда жъ неприятелъ оный, кгда схочетъ ити подъ Киевъ, не будетъ своихъ войскъ жадною мѣрою двоити, але зо всѣми в намѣреную потягнетъ дорогу. Противъ которыхъ и войскамъ великаго государя, на отпорь готуючихся, в злученью всѣхъ силъ найдоватися належитъ, а в далекіе стороны на непевныя мѣстца рознитися непристойно. Бо хочъ бы малая купа з войска его царского пресвѣтлого

* Нумерація порушена в документі.

величества, любь водным, любь земным путем под города неприятелскіе мѣла вторгнути, однакъ шкодити им неприятелем, такъ далеце, жебы оные тое за перепону собѣ мѣли, не может. А [...]ѣмъ города неприятелские пограничные мають в собѣ ку своей оборонѣ особливых людей военных. Яко то и теперь, любь сам ханъ кримский з ордами при вейзиру на войнѣ противко войскъ великого государя найдовался, в Криму однакъ калга солтанъ не без людей был, от него на оборону зоставан. Прето для побѣженя неприязних неприятелских завзятостей, то толко найкгрунтовнѣйший ест способ и поступокъ многую силу великого государя войскъ з многими запасами и способностями приуготовати на пристойное, якося выжей наменило, ку Киеву мѣстце. Где кгда всѣ войска в готовности и в способности станут, теды помочи тылко всемогущія Господнеѣ упросивши, могутъ за щастемъ его царского пресвѣтлого величества того врага оттрутити нашествие. А тамъ над Кримомъ развѣ бѣ калмыки, коли б схотѣли вѣрнѣй и болшою силою великому государю послужити, знюсися з войском Низовым Запорожскимъ, учинили в Криму втарчку и який зможно промыслъ. З чого могла б быти татарским юртам, на войнѣ найдуючимся, помѣшка.

На 10.

О разореніи Канева и о вѣстех таких будто вейзырь турского салтана на Бѣлюю Церковь, з полювъ обернувшись, под Киевъ змѣрити хочет.

Яковымъ способомъ ошуканским неприятели бесурмане за поднустою Юраска Хмелницкого Каневъ разорили, и же не всѣ жители каневские в Каневѣ на той час найдовалися, але од нас на сюю сторону Днѣпра збѣгли, а другие в малой части в Каневѣ остались, писалем вже я гетманъ к его царскому пресвѣтлому величеству через умыслных гонцов моих, через которых и двох языковъ турского и татарского, того власне часу, якъ Каневъ разорено, з того жъ войска неприятелского пойманных, к Москвѣ послалем. Далем вже и о том знати ему великому государю, же тые турскіе паши, под Каневомъ будучие, немнѣй там не бавячися, вскорѣ назад одошли ку вейзиру, и вейзырь зо всѣми войсками вже ку рецѣ Днестру простуючи, в своѣ обернулся краѣ, где и ханъ кримский, его вейзыра опровадивши, до Криму напростовати мѣлъ. А такъ хвала Господу Богу тые о неприятелех вѣсти, будто оные под Киевъ ити мѣли, не справилися. Велце однакъ рѣчь ест хвалебная, же он великий государь, его царское пресвѣтлое величество о Киевѣ сердечне уболѣваючи, за данемъ себѣ от своего царского пресвѣтлого величества боярина и воеводы и намѣстника бѣлоозерского князя Михайла Андрѣевича Голицына таких тревожливых вѣстей, знати указати изволил своим великого государя войскам на оборону Киева поспѣшити. По такому монаршому указу и я гетман, кгда бы указала того потреба, иле б было мочно, з под моего рейменту сего часу по працах военных зобрати войска послати ку Киеву старалбымся. Якожъ вже полковника киевского з его полкомъ про запас туда послалем и велѣлемъ ему поты в Киевѣ найдоватися.

Ажь совершенно о неприятельских замыслах уведомимся, що колекць теды мѣтиму вѣстей, о всѣхъ тыхъ великому государю давати знати не устану. А на сей часъ якіе маю листы, о вѣдомостехъ писаныя, тые в руки столника Семена Ярофѣевича Алмазова повѣрилем.

А наконецъ тое наше выжей описаное предложеніе тымъ кончимо, ижъ якъ з початку старшинства нашего отцу его великого государя, блаженныя памяти в Богу зешлому великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичю всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу себе самыхъ зо всѣмъ Войскомъ Запорозкимъ и зо всѣмъ народомъ украинскимъ в опеку добротливую отдалисля, такъ и ему щасливе над нами обладающому великому государю, царю и великому князю Феодору Алексѣевичю⁷⁶ всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству, нас, все Войско Запорозкое и ввсє народ малоросійскій з цѣлостю церквий Божихъ, краю, городовъ и мешканѣй нашихъ, тутже волныхъ правъ и свобод, намъ належныхъ, в монарший промысль и в милосты его государскую оборону цале полежаючи, маемъ надежду нашу, ижъ онъ, православнои монарха нашъ христіанскій для славы імени своего в милосерднои своей государской насъ христіанъ содержитъ опецѣ. А мы, вѣрне ему великому государю радѣючи, [...]скихъ же дѣлъ выжей намененныхъ, досконале предложенія нашего [...] по вѣдомостяхъ и повоженныхъ зрозумиваючися, вперед з данемъ нашей [...]ству, его царского пресвѣтлого величества [...] ему великому государю доносити будемъ.

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, рукою власною.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 348. Фотокопія з оригіналу.

№ 58

1680, січня 28. Батурич – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву ієромонаху Скитського монастиря Варфоломію із супроводжуючими

Іванъ Самойловичъ, гетманъ с Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества бояромъ, окольничимъ, думнымъ дворяномъ, столникомъ, воеводамъ і всякимъ начальнымъ и приказнымъ въ великоросійскихъ городѣхъ пребывающимъ людемъ, а в малоросійскихъ городахъ всякимъ старшинамъ городскимъ и селскимъ вѣдомо чинимъ, что монастыря искони знатного Скитского, а нынѣ чрезъ бусурманъ сожженнаго и до основанія разореннаго, бѣдныя старцы, имено: ієромонахъ Варфоломей с братією, самъ четверть, за нашимъ вѣдомомъ

в царствующій градъ Москву для прошенья милостыни святой отпущены, которыхъ чтобъ есте туды ѣдущихъ и оттуду назадъ возвращающихся безъ задержанія пропускали въ великороссійскихъ городѣхъ, всякихъ начальныхъ и приказныхъ людей просимъ, а в малороссійскихъ городѣхъ всякимъ старшинамъ приказуемъ.

Списанъ в Батуригъ, генваря въ 28 день, 1680 года.

Вышеупомянутый гетманъ, рукою своею.

О п у б л и к о в а н о: Архив Юго-Западной России. – Ч. I. – Т. 5. – Відділ III. – С. 207-208. – Акты, относящіеся къ дѣлу о подчиненіи Кіевской митрополіи Московскому патріархату. – № LI.

№ 59

1680, липня 16. –

Витяг з універсалу Івана Самойловича про захист володінь пані Фаєвої

[Вамъ, атаманови орловскому, войтови тамошнему и всѣмъ орловскимъ обывателямъ]^а

...иж подавала намъ суплѣку свою панѣ Фаиха, ускаржаючи на васъ, обывателей орловскихъ, же не толко у подданныхъ ...^б сѣножати поотнѣмавши ихъ власніе покосилисье ...^в але и власніе до двору належачіе оной панѣ Фаевой луки и сѣножати в окопахъ скошилисье, [поэтому]^г разумѣвши зъ повѣсти оного асаули нашего генералного войскового, же вамъ достаткомъ от'ихаль по росказаню нашимъ кгрунтовъ, з которыхъ можете контентовати ...^д приказуемъ вамъ, абысте не важил[и]ся кривди жадное въ к[г]рунтахъ и сѣножатыхъ, такъ подданнимъ оное панѣ Фаевой, яко тежъ и ней самой чинити.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 16896. – Арк. 4 зв. Копія, має назву “16 іюля 1680 г. данъ универсаль гет[мана] Ив[ана] Самойловича атаману орловскому, войту и посполитымъ орловскимъ”.

^а Імовірна реконструкція звернення.

^б Лакуна у тексті документа зазначена копійстом.

^в Лакуна у тексті документа зазначена копійстом.

^г Слово вставлене в текст документа копійстом.

^д Лакуна у тексті документа зазначена копійстом.

№ 60

*1680, жовтня 29. Батурин –
Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву
казнодію і писарю киевопечерського архіандрита
Інокентія Гізеля Іванові Максимовичу
та Івану Армашенкові*

Іоань Самуйловичь, гетманъ з Войском его царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Великого государя нашего его царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнымъ и приказнымъ в великороссийскихъ городахъ znajduющимся людемъ, а в малороссийскихъ вшелякимъ старшинамъ городовымъ и сѣлскимъ ознаймуемъ. Ижъ до его царского пресвѣтлого величества къ Москвѣ превелебный в Богу господинъ отецъ Інокентій Кгизел, архимандрита печерский киевский, именемъ всей своей братіи посылаетъ казнодѣя своего честного іеромонаха Іоана Максимовича и писара своего Івана Армашенка, человѣкъ ихъ десятъ. Которымъ мы сей нашъ проезджий листъ давши, всякихъ начальныхъ и приказныхъ в великороссийскихъ городахъ людей жадаемъ, а в малороссийскихъ всякой старшинѣ приказуемъ, абы онымъ всюда корму и подводу ку городъ от города неотмовне давано.

Данъ в Батуринѣ, октоврія 29. Року 1680.

Звышменованный гетман, рука власна.

На окремому аркуші пізніше написано: Малоросійськіє подлинные акты, 1680 года, октября 29. Проѣзжий листъ гетмана Ивана Самойловича киевопечерскому казнодѣю іеромонаху Іоанну Максимовичу, отправленному въ Москву. На одномъ листе с печатью под бумажною кустодією.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 381. Фотокопія з оригіналу.

№ 61

*1681, травня 5. Батурин –
Наказ Івана Самойловича про розміщення на землях
села Волокитина двадцяти сімей поселенців,
з вимогою до жителів села не заважати розселенню*

Іоаннь Самойловичь, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожским.

Вамъ обивателямъ села Волокитина ознаймуемъ, ижъ прочанѣ, двадцеть семей, неувѣдомый конецъ блукаючихся и жити где не маючих, посилаемъ до села вашего на мешкане, при умыслнихъ нашихъ приставахъ, хочемъ теди мѣти

цале, абы оные негде инде, тилко в селѣ вашомъ на вигонахъ и на пристойнихъ мѣстцахъ, хочъ бы вамъ и огородов пришло уступити, поселилися и мешкане свое посполстви^а. А такъ вамъ пилно приказуемъ, жебысте волѣ нашой не перечачи, не тилко мѣсца з собою до мешканя имъ, прочанамъ, не зборонили, але и от себе давали онимъ пораду, где бы найпристойнѣй межъ вами оные могли зачати будоватися, о що вамъ и повторе приказавши, поручаемъ васъ Господу Богу.

З Батурина мая 5 дня, року 1681.

Звышь менованный гетманъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18774. – Арк. 59 зв. Копія.

№ 62

1681, травня 18. Батурин – Наказ Івана Самойловича жителям сіл Кочерги, Зазірок та Воргола не заважати розселенню на їх землях поселенців, нещодавно прибулих до села Волокитина

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вамъ атаманамъ, войтомъ и всѣмъ жителямъ села Кочерги, села Зазѣрокъ и села Воргол* ознаймуемъ, іжъ куть дубровы, о пол милѣ от села Волокитина лежачий, до селитбы людей прилежит, якого вы, кочержане, зазѣрци, и ворголцѣ до сего часу заживали, позволилисмо обняти и на немъ поселитися прочаномъ, недавно от насъ до села Волокитина запроваженимъ, который то куть імъ, прочаномъ, оказовалъ атаманъ волокитинский и оны, прочане, самы очима своими обачивши, зрозумѣли, же тамъ могут помѣститися. А такъ пилно приказуемъ, абы вы, кочержане, зазѣрцѣ и ворголцѣ, а тут же и волокитинцѣ, за оказаннемъ сего листа нашего прочаномъ помененнимъ, того кута дубровного, около чернѣжа^г, не зборонили и в селитби их не чинили жадной перешкоды, о що и повторе вамъ приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, мая 18, року 1681.

Звышь менованный гетманъ, рука власна^д.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18774. – Арк. 59 зв.-60. Копія.

* Після слова у копії зазначено – “sic”.

^б Перед підписом зазначено: “в подлинном подпись”, після підпису написано “М. П.”.

^г У тексті копії написано “Воргов”.

^д Після слова у копії зазначено – “sic”.

^е Перед підписом зазначено: “в подлинном подпись таков”, після підпису написано “М. П.”.

№ 62а

**1681, червня 8. Глухів –
Універсал Івана Самойловича
про надання генеральному бунчужному
Костантію Івановичу (Голубу) села Падолова**

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорожскимъ.

Ознаймуемъ сим нашимъ писаниемъ, кому колвекъ з старшини и черни войсковое о томъ вѣдати належати будетъ, а особливе п. сотниковѣ кролевецкому, ижъ пану Константиевѣ Івановичу, бунчужному войсковому енералному, възглядомъ значнихъ его, при боку нашомъ, завше працовите отправуючихся и отправатися маючихъ услугъ, надаемъ звѣрхностю нашей рейментарскою село Падоловъ, в сотнѣ Кролевецкой лежачое, позволяючи оному того села жителей тяглихъ, такъ до правованя греблѣ, яко и до иншихъ своихъ потребъ, заживати, мѣти теди хочемъ, абы сотникъ кролевецкий, и жаденъ з уряду тамошнего, тихъ селянъ до повинностей мѣскихъ потягати не важился, они за его^а селяне подоловские тяглие, абы во всемъ, що призвоитость несетъ, ему пану бунчужному отдавали послушенство.

Данъ в Глуховѣ, іюня 8, року 1681.

Звишьменованный гетманъ, рука власна.

О п у б л і к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 12.

№ 63

**1682, грудня 2. Батурин –
Наказ Івана Самойловича переяславському
полковникові Леонтію Полуботку щодо проведення
слідства над колишнім переяславським
полковником Дмитрашкою Райчею
та утримання його під вартою**

Мой ласкавий приятелю пане полковникъ переясловский.

Добре сталося, же без далшого упору, якъ в. милост пишешь, Дмитрашко пришовши до памяти, приехал з асауломъ вашимъ полковим до Переясловля, з которим такъ в. милост поступи, якося дала в. милост в листу нашемъ чрез сотника нашего батуринского наука, мѣй его в. милост за пилною барзо сторожею, люб в мѣстѣ, люб в замокъ пану воеводѣ отдай. Жебы его додержано до указу нашего далшого, и нимъ виводъ з себе даст, аже листов лядских з собою не привюз і запирает, сюда ему Поповичу^б не давал жадних листов, пришовши з

^а Так у тексті публікації.

^б Так Самойлович називає баришівського священика.

Димера⁷⁷, теде постав в милост их обох пред собою, при старшинѣ своей полковой, и вели говорити Поповичовѣ до уха Дмитрашковѣ, коли і якъ *отдаль* оние листи ему в Баришевецѣ⁷⁸, которіе если бы запирали Дмитрашко, теде роскажи при ему Поповича добре канчуками вибити, питаючи чи буде в одно слово говорити на его, ведлугъ *отданя* ему тих листов, а якъ вибють добре, по здорову не скажет сам правди, яко *ж* колвекъ теде тот блазен будет о томъ правити пред в. *милостю*, в. *милость* еднакъ такъ поступи з Дмитрашком, яко ся намѣнило, вишли сего *ж* сотника батуринаского в справах опят до насъ, виписавши [п]овестъ [о] тим досконалне, тилко дбалостю своею і чулостю звиклоу допилну того, жебі его до указу нашего подержано, о тое пишно, пишно, в. *милостѣ* жадаючи доброго здоровья, мѣти зичу.

З Батурина, декабра 2 дня, 1682 году.

В. *милости* зичливий приятел Иванъ Самойлович, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ЦДНАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 9. Копія, має назву “Копія листа до Леонтія Полуботка”.

№ 64

*1683, травня 11. Батурин –
Лист Івана Самойловича до переяславського
полковника Леонтія Полуботка
з оголошенням амністії колишньому
переяславському полковникові Дмитрашкові Райчі
та баришівському священнику Павлу*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику переясловский.

Поневажъ такъ сталося, же за усиловним упрошениемъ многихъ духовнихъ і свѣцкихъ особ уволилисмо пана Думитрашка *от* наказаний декретом, караня вибачивши ему *милостиво* [за] *тот* его поступокъ, которий тутъ в церквѣ по службѣ Божой перед святым олтаремъ при священниках, и при битности столника, воеводи, полковника Семена Евстратиевича Воейкова, старшини войскової енеральной, на святому евангеліи страшною присягою присягнул, обовязуючися щирим сердцем і всецѣлою душою до конца живота своего въ вѣрности ку пресвѣтлимъ монархамъ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, і в зичливому послушенствѣ ку респекту нашему статечне жити, не мишляючи ничого шкодливого намъ і всему тутейш[н]ему краевѣ, а мешкати на том мѣсцѣ маєт, гдѣ мы ему роскажемъ, а за себе самого и за тую свою присягу поставилъ оній поручника, превелебного в Богу *отца* Евфимия, архимандриту Святой Гори Афонской, яко *тойже* присязѣ притомного, которий и писмо нам *от* себе и *от* обители своей на томъ даль. Теде, яко смо вже его Дмитрашка прощению сподобили, такъ і священника баришевского, *отца* Павла, отселя ку домовѣ

отпускаем, о таком отпуску, жеби и в. милость вѣдалъ, ознаймуемъ і наше в. милости засилаемъ поздоровленне.

З Батурина, мая 11 д[ня]. Року 1683.

В. милости зичливий приятель, Іоанъ Самуйловичъ, гетманъ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 10. Копія, має назву “Копія листа до Леонтия Полуботка”.

№ 65

1683, травня 22. Батурин – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав глухівського священника Максима Софоновича на слободу Хотминівку

Іоанъ Самуйлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ кождому, кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану полковиковѣ нѣжинскому і урядовѣ глуховскому. Іжъ суплѣковал намъ честний господи́нь отецъ Максимъ Софонович, священникъ глуховской церкви святого чудотворца Николая, докладаючи, же при млинѣ его власномъ на рѣце Есманѣ, близко лѣса Неродина найдуючомъся, на грунтѣ его власномъ купленномъ осажена людьми слободка назвискомъ Хотминовка. І просил нас, жебысмо ему людей слободки оной ку рятунку, такъ и ку вспартю господарства его поддали в послушенство. Теди мы, повабляючи его, отца Максима, до того, аби охочимъ сердцемъ до Господа Бога приносил за нас молитви свои іерейские, подаемо оному в владѣніе слободку оную; і яко варуемъ, абы нѣхто ему до ласки нашей не чинил в томъ перешкоди, такъ и жителямъ слободки оной тяглимъ приказуемъ, абы ему в пристойнихъ повинностяхъ были послушними.

Данъ в Батуринѣ, мая двадцат второго дня. Року 1683.

Звишменованный гетманъ, рука власна.

Нижче написано: Алексѣй Софонович, священникъ свято николской глуховский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20251. – Арк. 2. Копія.

№ 66

*1683, липня 20. Батурич –
Повідомчий лист Івана Самойловича
лубенському полковникові про наказ
перяславському полковнику повернути
жителям Сурмачівки Пирятинської
сотні їх колишні володіння в Перяславському полку*

Мой ласкавий приятелю, пане полковнику лубенский!

На жадане ваше и причину, до нас через асаула вашого полкового унесеную, за полчанами вашими, обывателями пѣратинскими, писалисмо до пана полковника перясловского, упоминаючи и розказуючи, абы всѣх их, обывателей пѣратинских, так саме тих старожитних природных людей, яко из Перясловщины, под час Шереметовщины туды на мешкане зайшлых, всѣ лѣси и сѣножате, у полку его кгрунтом лежачих и знайдуючихся, якие тепер был от них отѣхал, иж опять, яко их власные, привернул у спокойное их держане, и жебы не бороныл им же, пѣратинцям, в тих же лѣсах их од сего часу нѣкгде дерева на потреби их всякие рубаты, и на сѣножатех сѣно косити, по котором упомненню и розказанню нашем ре[й]ментарском не будутъ мѣти в далшей час од полковника перясловского поменение пѣратинцѣ жадного в кгрунтах своих утиску, такою надѣєю в. милости в той мѣре упевневши, поручаем Господу Богу.

З Батурина, юля 20, року 1683.

В. милости зычливый Иван Самойлович, гетман Войска их царскаго пресвѣтлаго величества Запорозкого.

Лист бывшаго гетмана Самойловича тож ведлуг сурмачовцов^а.

О публіковано: Стороженки. Фамильный архив. – К. – 1908. – Т. VI. – С. 55.

№ 67

*1683, липня 21. Батурич –
Оборонний універсал Івана Самойловича
жителям села Хлопяників на сіножати*

Іоанъ Самойлович, гетман з Войском их царскаго пресвѣтлаго величества Запорозким.

^а Йдеться про жителів Сурмачівки, які ще в 1659 році перебралися з Перяславщини в Пирятинську сотню Лубенського полку. Сурмачівці намагалися втримати за собою й свої колишні володіння. За Самойловича ці землі розпорядився відібрати в них перяславський полковник. Самойлович наказав 1683 року повернути їх сурмачівцям, проте Мазепа 1690 року скасував це рішення.

Всѣмъ, кому о томъ вѣдати потреба, тепер и на потом будучим, ознаймуем, ижъ скаржилися нам жалобливе жителѣ села Хлопяников на жителей села Кудревки, же их хлопяничан власную синожат, певними знаками еще за Шумейка ограниченую, и виною правною на уряд нашъ гетманский обварованною, тепер они кудревци викосили, чего жебы им в далшие часи оны кудревци не дѣли просили нас оборону, мы теды, вислухавши ихъ хлопяничан жалобы, взялисмо их под оборону нашу, и варуемъ под закладомъ вины на уряд нашъ рейментарский ста талярей грошей, жебы их сѣножати кудревци косити юж нѣгди не важилися, и если бы смѣли через оное их сѣножати ограничене и через заруку давную оную косити, теды вышпомененную вину конечно, такъже и заруку на насъ належную неотпустне заплатят, і ижъ и в сего лѣта не варуючися заруки важилися через границу косити, теды их од заплаченя вины не увольняем, і любо и сѣно за туюж ихъ вину належило все хлопяничаном, яко свое власное, забрати, еднакъ же, поважаючи причину до нас внесенную пана Ивана Доментовича⁷⁹, судиі нашего енералного, за ными кудревчанами, розказалисмо хлопяничаном, жебы кудревцам половини теперь сѣна того уделили.

Писан в Батурынѣ, июля 21. Року 1683.

Звишь менованный гетман, рука власна.

ЦДІАК України. – КМФ -7. – Оп. 1. – Спр. 954. Копія.

№ 68

1683, грудня 13. Батурин – Універсал Івана Самойловича про надання у використання Київському Печерському жіночому монастиреві сіл Бугайвки і Беркова, розташованих на річці Стугні

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозским.

Знаймуемъ симъ нашимъ универсаломъ пану полковникови кievскому и кождому, кому о томъ вѣдати належить, ижъ знаючи мы, з донесеня певного, села Бугаювку и Берковъ, неподалеку от Кіева ку рѣце Стугнѣ⁸⁰ лежачіе, якихъ з ласки войскової за владзы и позволеня небожчика гетмана Хмелницкого заживаль Яненко⁸¹, же оные належат до зверхности нашей реиментарской, не тылко вѣдати оныхъ, але и в власную нашу посессію обняти ихъ маемъ волю, а немъ до того приидеть, теперь позволяемъ до часу завѣдовати ими велебной госпоже Магдалине Мазепиной⁸², игуменіи монастыря Паненского Печерского, абы з оныхъ, любо запустельхъ, якіе могутъ быти пожитки привлащала на свою и сюстръ своихъ потребу. Теды приказуемъ пилно, абы до тыхъ сюль ниhto з старших и менших не належалъ,

и такъ в садах, заходах и сѣножатех, яко и в ставах, шкодити не важился, под неласкою нашею.

Данъ в Батуринѣ, декаврїа 13. Року 1683.
Звышменованый гетманъ, рука власна^а.

IP НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27704. – Арк. 94 зв.-95. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 15549 (88). Фрагментарна копія з датою 13 грудня 1680 року.

№ 69

*1685, липня 20. Батурин. –
Інструкція Івана Самойловича генеральному писарю
Саві Прокоповичу, відправленому до Москви
з представниками українського духовенства
для погодження умов, на яких Київська митрополія
має приєднатися до Московського патріархату*

Наказъ отъ насъ гетмана, старшины и всего Войска Запорожскаго і народа малороссійскаго посланному нашему, пану Савѣ Прокоповичу, писарю генеральному войсковому, к превысокому престолу монаршему, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, вмѣстѣ с посланными отъ духовнаго чина особами, опущенному, из Батурина, иуля въ 20 день, 1685 года, данъ.

Великимъ государемъ, царемъ и великимъ княземъ Іоанну Алексіевичу, Петру Алексіевичу, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцемъ, и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ, и сѣверныхъ отчичемъ, дѣдичемъ, и наслѣдникамъ, и государемъ, и обладателемъ, ихъ царскому пресвѣтлому величеству, и сестрѣ ихъ, великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ и великой княжнѣ Софіи Алексіевнѣ всенижайшее и всепокорнѣйшее поклоненіе, а вамъ, превелможнѣйшему ихъ царскаго пресвѣтлаго величества синклиту, желателное поздравленіе отъ насъ гетмана, і отъ старшины, и отъ всего Войска Запорожскаго посланный предложить должень.

В началѣ посланный нашъ, съ посланными, опущенными отъ чину духовнаго, объявить имѣеть статьи отъ чину духовнаго причта митрополіи Київской⁸³, поданные с выбору, по которымъ о волностяхъ і правахъ своихъ тотъ чинъ духовный домогается милостиваго и премилостиваго великихъ государей, царей и великихъ князей Іоанна Алексіевича, Петра Алексіевича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софіи Алексіевны призравнія, и святѣйшаго и всеблаженнѣйшаго отца, кирь Іоакима⁸⁴, патріарха царствующаго града Москвы и всея Россіи, благословенія. А тѣ статьи суть таковы:

^а Перед підписом зазначено “У того универсалу печать войсковая притиснена, а подпись руки тыми словами:”.

1-я. Покорно чинь духовный, причта митрополю Кіевской, благодарствуетъ, что великіе государи, ихъ царское величество, и сестра ихъ, великая государыня, благовѣрная царица и великая княжна Софія Алексіевна, и святѣйшій и всеблаженнѣйшій кир Іоакимъ, патріархъ царствующаго великаго града Москвы и всея Россіи, изволили положить у себя, чтобъ митрополю Кіевская первоначальная, первая была межъ митрополіями Россійскими, за что покорно и всепокорно челомъ бьетъ.

2-я. Тотъ же чинь духовный и причеть митрополю Кіевской, всѣ власти и под властію всѣ будущіе особы, просятъ покорно пресвѣтлыхъ монарховъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества: – понеже сице имъ великимъ государемъ годно, а чину духовному пристойно, чтобы митрополю Кіевская была подъ благословеніемъ святѣйшаго патріарха московскаго и всея Россіи, то дабы они, великіе государи, изволили милостивое свое неотложное учинить попеченіе скорою своею нарочно въ Царградъ посылкою, чтобы святѣйшій цареградскій патріархъ из под власти своей, по своей братской въ Духу любви, ту уступилъ митрополию Кіевскую святѣйшему патріарху московскому, чѣмъ бы кромѣ всякаго сумнѣнія и митрополить и весь причеть его, чинь духовный, ему, святѣйшему московскому и всея Россіи архипастырю отдавали свое повиновеніе.

3-я. Тотъ же чинь духовный, причта митрополю Кіевской, всѣ вобще власти и под властію будущіе, разсуждая то, дабы чрезъ отдаленіе митрополю Кіевской къ святѣйшему цареградскому (московскому?)^а патріарху православныя вѣры святыя грекорусскія исповѣдники, въ Полской державѣ обрѣтающіися, сыновства своего отъ Церкви Матери Восточной не отпали, которые во епископіяхъ, архимандріяхъ, игуменствахъ, братствахъ, а особо межъ шляхты обрѣтается немало, просить покорно милостиваго, премудраго и разсмотрительнаго монаршескаго ихъ царскаго пресвѣтлаго величества благосоизволенія, повелѣнія же и попеченія, чтобъ для тѣхъ вѣры святой ревнителей удержанія, митрополить кіевской, при отдаваніи своего святѣйшему патріарху московскому и всея Россіи послушанія, могъ называтися экзархомъ святѣйшаго Константинопольскаго престола.

4-я. Егда митрополю Кіевская по волѣ пресвѣтлыхъ монарховъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, по соизволенію святѣйшаго вселенскаго патріарха, будетъ подъ благословеніемъ и подъ послушаніемъ святѣйшаго патріарха московскаго, просить тотъ же чинь духовный, всѣ вобще въ началѣ и подъ началомъ будущіе, причеть митрополю Кіевской, чтобъ милостивымъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества заступленіемъ и повелѣніемъ, суды митрополита кіевскаго въ своей ему епархіи были крѣпки, и чтобъ отъ тѣхъ судовъ никто въ царствующій градъ Москву не бѣгалъ съ челобитными, и святѣйшій бы патріархъ въ тѣ суды вступатися не изволилъ, какъ о томъ положено въ Переяславскихъ статьяхъ, соблюдая ту первоначальную митрополию въ такомъ съ^б бытіи, въ какомъ она и подъ святѣйшимъ патріархомъ вселенскимъ обрѣталась, приемлющи благословеніе во всемъ себѣ была полна: яко въ соблюденіи

^а Припущенія наведено в дужках подається за текстом публікації.

^б Так в тексті.

митрополичей чести, тако и во исправленіи духовнаго чина и церковнаго начала. Въ чемъ на милосердную монаршескую ихъ царскаго пресвѣтлаго величества и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софіи Алексіевны милость надежны, что какъ Войско Запорожское и народъ малороссійской въ сохраненіи правъ и волностей своихъ обыклыхъ обрѣтаются, такъ и они, чинъ церковной, въ своемъ исконномъ начинаніи подъ высокoderжавною ихъ царскаго пресвѣтлаго величества рукою обрѣтатися будутъ, со обираемъ и въ предбудущыя времена волнымъ избраніемъ митрополита.

5-я. Епископіи, архимандріи, игуменства, братства, монастыри и церкви, которые издавна належали к послушанію митрополита кіевскаго, тѣ всѣ дабы и нынѣ непремѣнно належали въ послушаніи к нынѣшнему новообранному его милости отцу митрополиту и къ тѣмъ, которые по немъ митрополиты будутъ, покорно о томъ милостиваго крѣпкаго утвержденія от ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и у сестры ихъ великой государыни, благовѣрной царевны, и у святѣйшаго патріарха весь чинъ духовной митрополіи Кіевской просить.

6-я. Просить тутъ же чинъ духовный, причта митрополіи Кіевской, чтобъ села, недалеко отъ Кіева, на Кіевской сторонѣ Днепра будучіе, старые митрополическіе маетности, которые позаѣзжалъ Шумлянскою⁸⁵, епископъ луцкой, милостивымъ монаршескимъ попеченіемъ во область преосвященному новообранному отцу митрополиту были изысканы, чѣмъ бы его милости могло быти прокормленіе; а на первой часъ ему жъ просятъ милостиваго монаршескаго призранія.

Говорить будетъ вышереченный посланной, что тѣ духовнаго чина статьи донося, мы гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣмъ народомъ малороссійскимъ, яко благодарствуемъ усердно, что ту митрополию Кіевскую они великіе государи первою полагаютъ межъ митрополіями Россійскими, такъ просимъ покорно великихъ государей нашихъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны, дабы они пресвѣтлыя монархи, по премилосердой своей милости, изволили послать свою грамоту къ цареградскому патріарху вскорѣ, чтобъ онъ про то вѣдалъ, что они великіе государи изволяютъ быти митрополіи Кіевской подъ благословеніемъ и послушаніемъ святѣйшаго патріарха московскаго, и чтобъ на то далъ онъ, святѣйшій царегородскій патріархъ, на письмѣ свое соизволеніе. А какіе къ намъ, гетману, листы съ собору обирателнаго писаны, тѣ тутъ же посланный нашъ показати имѣетъ въ Приказѣ Посолскомъ, из которыхъ явно будетъ вамъ, великимъ государемъ, что всѣ духовные особы, причта митрополіи Кіевской, крѣпко насъ, гетмана, просятъ, чтобы есмы, съ войскомъ и съ народомъ, за нихъ к пресвѣтлому монаршескому престолу внесли свое челобитье.

И то не отъ слушности выборной чину духовнаго собраніе в третьей статьѣ свое положило, чтобъ митрополитъ кіевской, хотя и подъ послушаніемъ святѣйшаго патріарха будетъ обрѣтатися, назывался екзархомъ константинопольскаго апостолскаго престола, понеже зѣло то надобно, чтобъ въ Полской державѣ благочестія грекороссійскаго люди, не толко той митрополіи, но и своей, еже о святой вѣрѣ, ревности не отпали. Понеже папезники, услышавъ, что митрополія

Кіевская подъ послушаніемъ святѣйшаго московскаго патріарха будетъ, будутъ поругатся благочестія ревнителемъ, тамо пребывающимъ досаждая – чего не бывало, то нынѣ събудется – или ихъ пуще принуждати будутъ ко унѣ Западнаго Костела, или ихъ приведуть к тому, что особого себѣ изберуть митрополита, и назовуть его кіевскимъ, и поставленную грамоту въ Царьгородъ пошлютъ. А грекороссійскаго благочестія исповѣдниковъ в Полской державѣ не токмо в той Полской Коронѣ, се есть Красная Русь: около Лвова, Премышля⁸⁶, Галича⁸⁷, Люблина, такъ же на Волини, на Подляшій и въ Полесье; но и в Великомъ княжествѣ Литовскомъ: въ Слуцкѣ⁸⁸, въ Могилевѣ⁸⁹ и в иныхъ не токмо многихъ, но и во всѣхъ купно мѣстахъ зѣло много обрѣтаеся, которые мѣста обрѣтаются и у Балтійскаго моря, и тамъ ихъ обрѣсти можно, которые всѣ належали къ митрополіи Кіевской. И не токмо отъ ближнихъ мѣстъ Полескихъ или отъ Слуцка и отъ Вилни, но и отъ мѣстъ к рубежу Лифлянскому смежныхъ прихаживали благочестія ревнители к кіевскому митрополиту поставлятися въ чинъ іерейскій; да и архіереи всѣ епархій тамошнихъ поставлялися у того же митрополита. А естли и нынѣ митрополитъ кіевской будетъ называтися екзархомъ Константинопольскаго апостольскаго Престола, то всѣ тѣ непременно митрополиты [будут] слушать и не отпадутъ отъ Церкви. А такъ посланный объявити имѣеть, что мы, гетманъ, с войскомъ и съ народомъ малороссійскимъ, просимъ покорно премилоседей милости ихъ царскаго пресвѣтлаго величества и сестры ихъ, великой государыни, чтобъ премилостивымъ и премудроразсмотрителнымъ попеченіемъ ихъ монаршескомъ, тоюже къ цареградскому патріарху посылкою, то екзаршество при митрополитѣ для тѣхъ благочестія ревнителѣ было соблюдено. А естли бы того екзаршества митрополиту имѣти подъ послушаніемъ святѣйшаго московскаго патріарха не показалось, то ихъ же пресвѣтлыхъ монарховъ и святѣйшаго отца киръ Іоакима, патріарха московскаго и всея Россіи, просимъ разсмотрѣнія милостиваго: какъ тѣхъ в Полской державѣ благочестія ревнителѣ и непорушности вѣры ихъ сохранить, или какъ преждедеченнымъ трудностямъ предварить, чтобъ тамъ митрополита особаго не учинили?

Въ статьѣ четвертой духовнаго чина особы на обирателномъ соборѣ положили свое прошеніе, чтобъ какъ Войско Запорожское и народъ малороссійскій, по премилосердой пресвѣтлыхъ монарховъ нашихъ россійскихъ милости, сохранены суть при своихъ правахъ и волностяхъ, такъ жебы и чинъ духовный митрополіи Кіевской при своихъ правахъ соблюденъ былъ, какъ и подъ святѣйшимъ патріархомъ вселенскимъ та митрополія обрѣталася, гдѣ толко благословеніе митрополиты кіевскіе отъ святѣйшаго патріарха пріимали, а суды всякіе духовные сами судили и правъ своихъ употребляли по здѣшнему обыкновенію, а патріархъ въ тѣ суды не вступался и порядковъ митрополическихъ ни разрушалъ и не хулилъ. Тогда и мы, гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и с народомъ малороссійскимъ, просимъ покорно великихъ государей нашихъ, ихъ царскаго пресвѣтлаго величества, и сестры ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны, дабы они премилосердые монархи тѣ права духовные грамотою своею монаршескаю утвердить изволили, чтобъ и подъ святѣйшимъ патріархомъ московскимъ и всея Россіи они непорушимо были соблюдены, и чтобъ жалобъ на митрополита о судѣхъ его митрополіи к святѣйшему патріарху не приносили, и митра съ крестомъ, ношеніе креста в своей

митрополіи во всякихъ походехъ, печатаніе книгъ на хвалу Божію и на оборону святыхъ вѣры, ученіе дѣтей греческимъ и латинскимъ языкомъ чтобъ не возбранно было соблюдено, и елекція^а полная на избраніе митрополита чтобъ была и впредь во вся роды непремѣнно содержана при иныхъ всѣхъ той митрополіи обыкновеніяхъ, о чемъ посланный нашъ покорно домагається долженъ.

А понеже пристойная и того требуетъ потреба, что духовнаго чина особы въ пятой статьѣ своей доложили: чтобъ епископіи, архимандріи, игуменства, монастыри и церкви, которые издавна належали к послушанію митрополита кіевскаго, неотмѣнно были и нынѣ и потомъ въ томъ же послушаніи митрополическомъ, того ради посланной нашъ объявити имѣть, и мы, гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣмъ народомъ малороссійскимъ покорно о томъ просимъ монаршескаго ихъ царскаго пресвѣтлаго величества утвержденія, а маестности кафедральной митрополіи Кіевской вручаемъ превысокому и премудрому монаршескому разсмотрѣнію и милосердому прирѣнію.

Тотъ же посланный нашъ говорити имѣть, что князь его милость, преосвященный епископъ луцкій отецъ Гедеонъ Святополкъ Четвертинскій, новообранной митрополитъ кіевской, имѣть скорбь в своей совѣсти о своей присягѣ, которую святѣйшему Константинопольскому престолу, не вступать отъ него, учинилъ, при своемъ на епископство Луцкое возведеніе, для того жадалъ насъ, гетмана, чтобъ есмы домоглись у пресвѣтлаго монаршескаго престола, дабы они пресвѣтлые монархи милостивое свое приложили попеченіе, чтобъ та присяга отъ святѣйшаго цареградскаго патріарха разрѣшена была. И мы гетманъ, съ Войскомъ Запорожскимъ и со всѣмъ народомъ, покорно великихъ и премилосердыхъ государей нашихъ просимъ, чтобъ черезъ ту же вышенамянутую въ Царьградъ посылку монаршеское ихъ великихъ государей к тому святѣйшему вселенскому патріарху заступленіе было, чтобъ ему новообранному митрополиту могло взыскатись то на присягу разрѣшеніе.

При тѣхъ Церкви Малороссійской духовныхъ дѣлѣхъ, имѣть вышереченной посланной войсковые дѣла, о которыхъ словесно отъ насъ донести повиненъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству, котораго чтобъ выслушали и прошенію нашему дали мѣсто, и ево, посланнаго нашего, с посланными духовными, безъ задержанія к намъ отпустили, покорно в томъ премилосердой милости монаршеской просимъ.

Іванъ Самуиловичъ, гетманъ Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго.

И противъ четвертой статьи по справѣ съ Приказомъ Малыя Россіи выписано:

Въ постановленныхъ Переяславскихъ статьяхъ, каковы учинены в приобраніи гетмана Богдана Хмельницкаго 160 году, а во 163 году при обираниі же Юрасковѣ подтверждены написано:

Въ 8-й статьѣ: чтобъ царское величество пожаловалъ, правъ поданныхъ изъ вѣковъ отъ княжатъ и королей, какъ духовнымъ, такъ и мірскимъ людямъ, ни в чемъ нарушати не велѣлъ.

^а В текстѣ надруковано "алекція".

Царское величество пожаловаль: какъ права духовные, такъ и мірскіе, ни в чемъ нарушаны не будутъ, а митрополиту кievскому, также и инымъ духовнымъ Малыя Россіи, быти подь благословеніемъ святѣйшаго патріарха московскаго, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи; а въ права духовные святѣйшій патріархъ вступати не будетъ.

Въ 14-й статьѣ написано: о митрополитѣ же кievскомъ посланнымъ изустаный наказъ данъ, и посланные били челомъ, чтобъ царское величество пожаловаль, велѣль дать на ево маетности свою царскую жалованную грамоту.

И царское величество пожаловаль митрополита, на маетности его, которыми онъ нынѣ владѣеть, свою государскую жалованную грамоту дать повелѣль.

Подпись к указу на подлинной: 193 года, августа въ 25 день великимъ государемъ и сестрѣ ихъ великой государынѣ, благовѣрной царевнѣ извѣстно и бояромъ всѣмъ чтено, въ ихъ государскомъ походѣ, въ селѣ Коломенскомъ, въ комнатѣ. И великіе государи и сестра ихъ, великая государыня, указали совѣтовати о семь дѣлѣ и объявити сіи писма великому господину, святѣйшему Іоакиму, патріарху московскому и всея Россіи, и гетманскому присланному, генералному войсковому писарю Савѣ Прокопову, да отъ чина духовнаго причта митрополии Кievской, всѣхъ властей и подь властію всѣхъ будучихъ, присланнымъ же духовнымъ особамъ: Кievскаго Выдубицкаго монастыря игумену, Феодосію Углицкому, да Переяславскаго монастыря игумену, Герониму Дубинѣ, быти у его архіпастьерскаго благословенія и на разговорѣ.

Наприкінці зазначено: Помѣта думнаго діака Емельяна Украинцева.

Опубликовано: Архив Юго-Западной России. – Ч. I. – Т. 5. – Відділ II. – С. 71-80. – Акты, относящиеся къ дѣлу о подчиненіи Кievской митрополии Московскому патріархату. – № XV.

№ 70

*1685, жовтня 8. Глухів –
Пройжджий лист Івана Самойловича
на проїзд до Москви кievського митрополита
Гедеона Святополка Четвертинського
із супроводжуючим його духовенством*

Іоан Самойлович, гетман з Войском ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозким.

Великих государей нашихъ, ихъ царского пресвѣтлого величества воеводамъ и всякимъ начальнимъ и приказнымъ людемъ в великоросійскихъ городахъ найдующимся, ознаймуемъ, ижъ по указу великихъ государей нашихъ, ихъ же царского пресвѣтлого величества простуетъ до монаршого ихъ же царского пресвѣтлого величества престола к царствующому великому граду Москвѣ ясне

в Богу преосвященный его милост *господинъ отецъ* Гедеонъ Святополкъ князь Четвертенский, бувшый епископъ луцкий и острожкий, а ново избранный митрополитъ киевский, маючий при боку своем духовных особъ, превелебных в Богу *отцевъ* игуменовъ, пречестных протопоповъ епархии Киевской, а пры них также послушниковъ и слугъ, которим теды абы за показанемъ сего листу нашего звичайного корму и подводъ *сѣмдесят пят от* города до города дават незбороняли, их милостей началствующих о тое в великороссийских городах просим.

Писанъ в Глуховѣ, року Божого 1685, месяца октоврия 8.

Звышменованный гетман, рука власна.

На двох наступних аркушах наводиться перелік осіб, що їдуть до Москви:

Преосвященный митрополит киевский Гедеонъ Святополкъ князь Четвертенский.

При его преосвященству: превелебный отецъ Иннокентий Манастырский, игумен кирилский киевский з намѣсником своего монастыра Кирилского Киевского, іеромонахом Максимомъ и диякономъ Викторомъ.

Другий игумень велебный отецъ Софроний Подгаецкий, монастыра Почаевского епархиѣ Луцкой.

Велебный отецъ, іеромонах Ефрем Мидицский, духовник.

Протодияконъ Пахомий.

Іеромонах Іоасафъ з челядником.

Пречестный отецъ Іоанъ Стефанович, протопопа лохвицкий, з Андреємъ, диякономъ своимъ.

Пречестный отецъ Андрей Борзаковский, протопопа гадяцкий, з челядником.

При преосвященномъ его милости митрополиту шляхта:

Феодор Влостовский, писар з хлопцемъ.

Самоел Доморацкий.

Іоанъ Данилович.

Іоанъ Насалский.

В покоювыхъ преосвященного митрополиты два Грыгорый Ковалский и Михайло Подберезкий.

Того ж преосвященного митрополита:

Возницъ пят.

Гайдуковъ два.

Кухар одинъ.

В велебного игумена кирилского киевского челяди пятеро, хлопецъ одинъ.

В велебного отца игумена почаевского: челядник одинъ и хлопецъ.

В протодиякона хлопецъ одинъ.

В отца протопопа лохвицкого сынъ и челядник един.

В отца протопопа гадяцкого челяди тры человекъ.

Гаврыло Василенко, стелмах арматный войсковый, од его милости пана гетмана, для направованя в дорозѣ возовъ его милости отцу митрополитѣ есть приданный.

З Сѣвска приданный од воеводы капитан Василий Лукияновъ з сыном.

На окремому аркуші пізніше написано: Архивъ древній. Отделение 2. Малороссійскіе подлинныя акты, 1685 года, октября 8. Проѣзжій листь Ивана Самойловича новоизбранному митрополиту кievскому Гедеону Святополку князю Четвертинскому, отправляющемуся въ Москву.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 3. – Спр. 477. Фотокопія з оригіналу.

№ 71

1686, січня 22. Батурин – Відповіді гетьмана Івана Самойловича на царські статті, оголошені окольничим Леонтієм Неплюєвим

На милостивый ихъ царского пресвѣтлого величества указъ черезъ ближнего окольничего и воеводу сѣвского и намѣстника карачевского Леонтія Романовича Неплюева мнѣ, Іоанну Самойловичу гетману, и старшинѣ зъ Войскомъ Запорозскимъ въ Батуринѣ року 1686, генваря 3 д[ня], предложенный, покорное подданское донесенье.

По великихъ государей, царей и великихъ князей Іоанна Алексѣевича, Петра Алексѣевича, и сестри ихъ, великой государыни, благовѣрной царевны и великой княжны Софиѣ Алексѣвны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества указу, ближний околничый и воевода сѣвскій и намѣстникъ карачевскій Леонтій Романовичъ Неплюевъ, прибывши въ Батуринъ, мнѣ, гетману, объявилъ, что къ ихъ царскому пресвѣтлому величеству простують къ Москвѣ отъ королевского величества и Речи Посполитой Полской великіе послы Криштофъ Крамалтовскій, воевода познанскій, зъ товарищи шесть особъ.

А дана имъ отъ королевского величества и Речи Посполитой зуполная моць договаривати и становити межи ихъ царского пресвѣтлого величества преславнымъ Російскимъ Государствомъ и межи Королевства Полского стороною вѣчный покой зъ уступленьемъ вѣчнымъ всѣхъ тыхъ городовъ и земель, якіе завоеваніи в державѣ ихъ царского пресвѣтлого величества обрѣтаются.

А за тую бѣ вѣчне в сторону ихъ царского пресвѣтлого величества уступку тыхъ городовъ и земель позыскати королевскому величеству и Речи Посполитой Полской у ихъ царского пресвѣтлого величества союзъ противъ общого християнского непріятеля солтана турецкого и хана кримского.

А безъ союзу вѣчного миру становити и завоеванныхъ городовъ уступати тыи послы не мають повеленія.

И если жъ бы тыи королевского величества и Речи Посполитой послове, готовы будучы въ договорахъ зъ ихъ царского пресвѣтлого величества ближними бояри становити вѣчный миръ, и уступити вѣчне городовъ и земель завоеванныхъ, не узнали в ихъ царского пресвѣтлого величества сторонѣ прихилности до союзу, и ни зъ чымъ ся назадъ похотѣли повернути.

То для тое городовъ и земель при вѣчныхъ миру уступки великихъ государей ближнимъ боярамъ о союзи договаривати, якимъ бы удобнѣе было способомъ, злученіемъ ли ихъ царского пресвѣтлого величества силъ зъ войсками королевского величества или зъ ихъ царского пресвѣтлого величества стороны ихъ монаршими ратми особый промысль взяти на Крымъ.

Албо за тую завоеванныхъ городовъ на вѣчныи времена уступку королевскому величеству и Речи Посполитой Полской зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества въ мѣсто слученія войскъ и особного на Крымъ промыслу учинити вспоможенъе денежною казною?

И тое при томъ мнѣ, гетману, предложено, что татаре и за мирными договорами ихъ царского пресвѣтлого величества порубежныи земли безпрестанно воюють и людей въ полонъ берутъ множество, а по договорамъ такому своеволству наказанъя солтанъ и ханъ не чинять.

И что на размѣну отъ ихъ царского пресвѣтлого величества посылаеться казна, тую татаре емлють, ни во что собѣ вмѣняючи, симъ превысокому ихъ царского пресвѣтлого величества имени чинять безъчестъе.

И прочее разсужденіе, когда зъ Полскою стороною вѣчный миръ нынѣ не учинится и союзъ не станеть: то, чтобы поляки, зъ солтаномъ турскимъ и зъ ханомъ крымскимъ помирившися, войны на ихъ царского пресвѣтлого величества преславное государство (отъ чого Боже сохрани) не обратили и его солтана и хана въ помощь собѣ не зотягли, где и отъ прочихъ своихъ союзниковъ помочы, если не ратми, то денгами мѣти могутъ.

А о томъ ихъ царскому пресвѣтлому величеству вже вѣдомо, что солтанъ турскій у цесаря рымского и короля полского ищетъ миру черезъ хана и иныхъ.

Противъ чого всего указали они, пресвѣтлые монархи наши, ихъ царское пресвѣтлое величество, жебымъ я, гетманъ, з нимъ, ихъ царского пресвѣтлого величества ближнимъ околничымъ и воеводою Леонтіемъ Романовичемъ, говорилъ пространно, и по вѣрной своей службѣ, помысливъ прилѣжно, яковымъ бы способомъ противъ такого полское стороны поселства и противъ вышей выраженного предложенъя зъ ихъ царского пресвѣтлого величества стороны поступити пристойнѣе, и о томъ бы написалъ статьи.

Любо теды мнѣ, гетману, [же] з моими о таковыхъ государственныхъ дѣлехъ зданьями и разсудительствами мнѣ належитъ пописоватися предъ превысокимъ монаршимъ ихъ царского пресвѣтлого величества престоломъ, где при особливомъ Богоизданной премудрости монаршой исполненіи, ясневелможніи бояре и высокородніи особы мудрими и благоразумными совѣтами своими всѣ дѣла ихъ монаршіе въ доброе исправляти совершенство и всему преславному Російскому царствію всецѣлого сохраненія мира и благополучія всегда искати усердствуютъ, черезъ що помощію и благодатию всемогущаго и всетворящаго Бога, тое преславное Російское царствіе впередъ грядущіе вѣки з преславною ихъ царского пресвѣтлого величества славою во всякой щасливости щасливе изобилувати можетъ.

Однако жъ по милостивомъ ихъ царского пресвѣтлого величества указу, по моей подданской истинной вѣрности, яко устне з нимъ ближнимъ околничымъ и воеводою о томъ полскомъ поселствѣ говорилемъ, такъ и статьями

туть вократцѣ покорное мыслѣ моей пишу до ихъ царского пресвѣтлого величества донесенье.

А зъ той же вѣрности моей и черезъ сына моего Григорія Івановича⁹⁰ покорне о семъ во малѣ намыслилѣмъ.

Помню тое, же в свѣжопрошлыхъ лѣтѣхъ килкокротне по указу ихъ царского пресвѣтлого величества присылонимъ ко мнѣ о полскихъ желаніяхъ особамъ я говорилимъ и статьями имъ великимъ государемъ доносилѣмъ, же безъ вѣчного миру и безъ договору о якомъ особливомъ пожитку ихъ царского пресвѣтлого величества сторонѣ зъ стороною полскою противъ бесурманъ въ союзы вступовати неприлично, яковымъ способомъ полской сторонѣ и отказъ тогда учинено. Знати теды же, польская сторона, не могучы иначе жадными мѣрами въ ихъ царского пресвѣтлого величества сторонѣ позыскати себѣ союзу, и таковыхъ преможныхъ монарховъ силы двигнути противъ непріятелей собѣ притяжкихъ, теперъ тое собѣ постановила, абы вѣчнымъ миромъ и городовъ завоеваныхъ уступою въ той мѣре свое получила желаніе.

Тому теды польскому одозву, хоча бы оный достатечными договорами в совершенное пришелъ постановленье и приличными на тое обовязательствами въ закрѣпленье, абы во вѣчны времена безъ нарушенія былъ содержаный, яко вѣрити не смѣю, такъ и на тое не могу безопаснымъ способомъ поважитися, абымъ предлагати мѣлъ, и жебы постановленнымъ вже зъ Турчиномъ, хочъ онъ есть и непріателемъ Креста св[ятого], примирнымъ договорамъ сотворено разореніе.

Не смѣю (еже рекахъ) полскимъ прихилнымъ одозвамъ вѣрити для того, же извѣстенъ есмъ ихъ стороны многихъ хитростей и неправдъ, черезъ якіе, якъ въ давнѣйшихъ, тако и въ послѣднѣйшихъ временехъ, разными способами много зла і ихъ царского пресвѣтлого величества російская сторона узнала. Издавна у нихъ бывало, а мно и нынѣ есть такое намѣреніе, чтобъ яковымъ колвекъ способомъ (отъ чого Боже сохрани) превысокую ихъ царского пресвѣтлого величества честь понизити и превысокое ихъ монаршое обладаніе умалити. Для чого, яко прежде, и св[ятой] ихъ отецъ, папѣжъ, своимъ благословеніемъ и иншіе одновѣрные имъ монархи радою своею были имъ помочны, о чомъ на многихъ мѣстцахъ лѣтописци свидѣтельствуютъ: такъ и теперъ, что колвекъ будетъ сюда зъ нихъ походити до обманы, того одновѣрники оныя отражати имъ не будутъ. Нѣлзе прето во всѣхъ тыхъ совершенной мѣти надежды, понеже оны всѣ своей вѣры суть желательныи, певнѣ никому иному тылко собѣ сприяютъ славы и пожитку и розширеня обладанія, яко жъ есть зъ ихъ же стороны отъ особъ певныхъ, вѣры святой православной ревнителей, пересторога, же сіе посельство полское ихъ великихъ государей сто року имѣеть наговоровати въ союзу на ошуканье, о якой пересторозѣ зъ моего донесенья прежь сего имъ пресвѣтлымъ монархамъ вѣдомо.

Бо если оны, поляки, в своихъ краяхъ благочестивый російскій народъ, всякого чина людей, уничижаютъ и цѣле непріязненнымъ своимъ намѣреніемъ вѣру нашу искореняютъ: то що доброго по нихъ собѣ маеть царство Російское надежно обѣцати. Въ чемъ слушне бы ихъ царского пресвѣтлого величества бояромъ сихъ пословъ полскихъ обличити и чтобъ тое утяженье благочестивымъ Восточной

Церкви исповедниѣкомъ, якъ въ Полши, такъ и всюды, отъ папѣжниковъ не дѣялося, учинити огражденіе.

А еще рекахъ, не могу поважитися предложити совѣту к разореню готовыхъ вже примирныхъ з Турчиномъ договоровъ, то чиню такимъ розсужденіемъ, же извѣстно мнѣ есть, что брать ихъ, великихъ государей нашихъ, блаженныя и святыя памяти великій государь, царь и великій князь Феодоръ Алексѣевичъ, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержецъ, его царское пресвѣтлое величество, такъ великими исправными и такъ валечными и преможными силами своими монаршими войну зъ бесурманами проводячы и огромныи въ подвократныхъ подъ Чигириномъ походахъ боѣ, и не безъ презысканія звѣстатва отправуючы, за лучше потомъ превысокимъ и премудрымъ своимъ монаршимъ разумомъ тое избрати изволилъ, чтобъ было зъ ними примирье, а нѣ если бы простиралося далшее кровопролитіе, до чого въ оное время и велможный синклить его монаршій и духовного чина, превышіе особы, волѣ его монаршой пособствовали, и мнѣ, вѣрному подданому, въ томъ же стояти повелѣло его жъ монаршое всѣмъ благожелательное повеленіе.

И мню я, же в тое время вси околичности, въ томъ примирью быти маючыѣ и самый крымскій окладъ имѣлъ быти въ превысокомъ его царского пресвѣтлого величества разсужденіи и въ разумномъ всего синклиту совѣтѣ.

Яко убо оного времени брата ихъ, великихъ государей, блаженныя и святыи памяти его царское пресвѣтлое величество истинно монаршою многомогучею волею, не безъ пращи тыхъ особъ, которыи около того, по указу его монаршомъ, pracowали, послѣ войны примирье з бесурманами сотворилося, такъ нынѣ да будетъ тое въ монаршой великихъ государей нашихъ и сестри ихъ, великой государинѣ благовѣрной царевни и великой княжны, ихъ царского пресвѣтлого величества волѣ, еже держати и еже разорити оное. А я, гетманъ зъ старшиною и зъ Войскомъ Запороzkимъ, вѣрнымъ ихъ царского пресвѣтлого величества будучы подданнымъ, во всемъ указу ихъ царского пресвѣтлого величества повиноватися и повеленіе ихъ монаршое исполняти долженъ.

Уважаю я тое, же добре мѣти миръ изъ поляками, а иле вѣчный. И писаніе научаетъ “взыщи миръ и пожений” и знаю тое, же нынѣ за примирьемъ турецкимъ (хочъ въ пограничью нѣкоторимъ есть докука), але внутрь царствія всѣмъ есть изобилное благополучье. Однакож, когда тымъ вѣчнымъ з поляками миромъ и союзомъ дочасный з другое стороны миръ разоритъся и война прежняя, такъ докучливая и такъ обтяжливая зачнетъся: то убо, человѣческо разсужаючы, згадати того не могу, якого потомъ преславному Російскому царствію надѣятися поведенія. А звлаша же зъ неодновѣрными (яко ся выше рекло) тотъ союзъ до состоянія ведется.

Если бы прото была на томъ воля ихъ царского пресвѣтлого величества, абы для миру вѣчного и для тоее завоеванныхъ городовъ и Запорожья уступки вступити зъ полскою стороною въ союзъ за нынѣшнымъ зъ полское стороны посельствомъ: то яковымъ бы способомъ оный союзъ составляти удобнѣе?

О томъ многажды вже покорне отъ мене, вѣрного подданого, чинилося предложенье, что слученію ихъ царского пресвѣтлого величества силъ съ полскими войсками быти неудобно, бо если бы ихъ царского пресвѣтлого

величества войскамъ, по указу ихъ монаршымъ въ злученіе къ войскамъ полскимъ ходити Литовскими краями, то такой туды великій пути протягъ, же дѣло рочное на самый походъ ку пограничью турецкому тратити имъ пришлось [б] время. А и за кормы бѣ, людямъ и конемъ надобны, всюда мусли тамъ быти свары.

А если и черезъ Малую Росію таковыи войска ихъ царского пресвѣтлого величества справити походы то и тутъ до одное реки Днѣпра (якъ по прежнихъ походахъ змѣрилося) много бѣ было трудности, бо всегда бывало рати оголодиють. А на Заднѣпру черезъ рѣки Богъ и Днѣстръ и черезъ иншіе трудные переправы, безлюднею пустынею ходячы, чога бѣ иного, ажъ на голоду, напередъ непріятельского потканья, начаятися? При якихъ недовольствахъ, понеже по союзному обовязательству и непріятели бы вѣдети и в росправахъ военныхъ позамешкати надобно; теда (яко въ прошлыхъ моихъ покорныхъ донесеньяхъ докладывалося) ненадежное бы было тымъ случительнымъ войскамъ возвращеніе. А претожъ о томъ изданья моего намиру далѣ.

А что чинити обращенія ихъ царского пресвѣтлого величества силъ на Крымъ, тое въ томъ есть подобіе, же удобнѣе бы тымъ трактомъ военное исправити дѣло. Но и въ такомъ намѣреніи потреба зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества великого и особного приготоуанья и стройныхъ войскъ приспособленья и выставленья, если не потужнѣйшихъ, то певне такихъ, якіе были, по указу брата ихъ великихъ государей, блаженныи памяти царя и великого князя Феодора Алексѣевича, его царского пресвѣтлого величества, при ближнемъ боярину его милости князю Василію Васильевичу Голицину, подѣ Путивлемъ, албо при ближнемъ боярину его милости князю Михаилу Алегуковичу Черкаскомъ подѣ Кіевомъ; о якихъ на Крымъ походахъ, що по настоящихъ оборотахъ послѣдовательно разсужалемъ, тое свѣжо черезъ сына моего Григорія Ивановича и зъ нимъ черезъ асаула Ивана Мазепу статьями по должной вѣрности подданской до ихъ, великихъ государей, отъ мене описалося. Да будетъ убо все тое въ премудромъ и превысокомъ ихъ царского пресвѣтлого величества разсмотренію.

Но аще въ нынѣшныхъ договорахъ таковое вершити постановленіе, чтобъ войска ихъ царского пресвѣтлого величества вмѣсто слученія союзныхъ силъ были обѣцаны обернути на Крымъ, а тое, за якою бы непоготовостю сего близко грядущаго лѣта не могло прійти въ совершенство: по тымъ договорамъ тылко дати пересторогу бесурманомъ, же и оны за лучшее свое фортуны всякими мѣрами искатимуть способу. И чога, Боже не дай, вынайдутъ такое время, же отъ Крыму всѣми силами своими межи города ихъ царского пресвѣтлого величества украинные, якъ уже оны тому привыкли, уваятися, що не можетъ бити безъ шкоды.

Тымъ же, если бы не можно мѣти готовности, чтобъ заразы силы ихъ царского пресвѣтлого величества въ Крымъ могли двыгнутися, але тое поидеть въ отложеное время, то чи не пристойнѣ бы и договоръ такой отложить до того времени, поколь совершенное войскъ станеть приспособленье. А тымъ бы временемъ и посылка ихъ царского пресвѣтлого величества до Цариграда, свѣжо сотвореная, возвращеніемъ совершилася, и о далшихъ бы, якъ союзниковъ оныхъ

христіянскихъ поведеніяхъ, такъ и о турскихъ и татарскихъ поступкахъ, сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества разсмотрѣтися, и чтобъ было къ лучшему порозумѣтися можно.

А вмѣсто того обойча, то есть слученія силъ и оберненья во[й]скъ на Крымъ, если по монаршому ихъ царского пресвѣтлого величества изволенію, денежная казна въ сторону полскую дана будетъ, то могло бь кому разумѣтися въ сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества, легчае тотъ способъ быти можетъ; понеже бы тое для вѣчнаго миру и для уступки, якъ поляки сами глаголють, городовъ и земель завоеваныхъ собылося и у бесурманъ бы не заразъ тымъ повредилося примирье. Бо могли бь ся имъ предложити такіе выводы, же там казна зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества не взглядомъ способленья войскъ противъ ихъ бесурманъ въ сторону полскую дается, але взглядомъ въ сторону ихъ великихъ государей уступки тыхъ городовъ и земель, а къ тому и Запорожья, хочъ потомъ зрозумѣють тое и неприязнствовати могутъ они, бесурмане.

Но можно ли тое ихъ царскому пресвѣтлому величеству знести, что тая полская сторона не въ благодареніе, но во хлюбу и гордость собѣ тую казну прійметъ и будетъ обыклымъ своимъ о собѣ хваленіемъ на весь свѣтъ превозноситися, что будто она есть преславному и богохранимому царствію Російскому страшна и будто такая ихъ царского пресвѣтлого величества монархія не защитомъ преможныхъ и многочисленныхъ своихъ силъ, о якихъ всему свѣту явно, покою боронить, але денгами оный у нихъ поляковъ купуетъ.

А про то, яко то неусердныи еще тое полское стороны до вѣчнаго покою и до позысканья себѣ противъ Турчина послковъ старанья, же тылко тыи города и землѣ в сторону ихъ царского пресвѣтлого величества поступаетъ, которые и безъ поступки такое въ богохранимой ихъ царского пресвѣтлого величества державѣ обрѣтаются и, при Божой помочи, вѣчне обрѣтатися будутъ, и оны то тылко поляки зъ своее стороны въ ихъ царского пресвѣтлого величества сторону завоеванными быти ихъ именують, а ихъ царского пресвѣтлого величества сторона отвоеванными ихъ называти можетъ. Бо оные города и землѣ, а к тому и дальніи Російскіе страны ихъ великихъ государей истинная прародительная есть отчина. А поляки своимъ небогобочымъ напрамствомъ и злокознымъ наступствомъ зъ державы продковъ ихъ великихъ государей тое выдрали и владѣли имъ несправедливе безъ студу, а имъ, великимъ государемъ нашимъ, нынѣ и впередъ предъ Богомъ и свѣтомъ владѣти тымъ своимъ жребіемъ достойно есть и праведно. Бо Смоленское князтво недавними вѣками за державы пресвѣтлыхъ царей російскихъ въ сторону ихъ лядзкую было одержано: а потомъ пристойнымъ способомъ въ тую жь Богохранимую державу возвратилося. Поготовію Кіевъ и Малая Росія не есть од ныхъ ляховъ завоеваніѣ, бо вже отъ ихъ лядского ига отвоевавшися Войско Запорозкое, будучы російское породы, а не маючы межи собою жадного ляха и мазура, зъ тымъ всѣмъ Малоросійскимъ краемъ, отцу ихъ, великихъ государей, блаженныя памяти великому государю, царю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всеи Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, его царскому пресвѣтлому величеству, якъ природному своему государю и обладателю, удалося въ подданство. А такъ чи не пристойне бы то было, жебы имъ, полскимъ посломъ, и в данью денежной казны отказано?

Бо той денежный (якій бы имъ въ сторону полскую посулился) датокъ можетъ в запасъ преславному ихъ царского пресвѣтлого величества Російскому царствію здатися для своихъ войскъ, который всегда на оборону своихъ границъ имъ, великимъ государемъ, держати надобно.

А даванье денежное казны зъ преславногo ихъ царского пресвѣтлого величества Російского царствія въ сторону полскую и подъ часъ Чигринское з Турчиномъ войны, яко инымъ того праведного царствія доброхотомъ, не уподобалосѧ, такъ и мнѣ, вѣрному ихъ царского пресвѣтлого величества подданому, до сего часу немило; же когда тому Російскому царствію должны были оны, поляки, дати противъ Турчина помочь, о чомъ брать ихъ, великихъ государей, блаженныя памяти пресвѣтлый монархъ царь Феодоръ Алексѣевичъ частіи до ныхъ чинилъ поселства, тогда оны цѣлою своею полскою стороною, добра оному не желаючы, своимъ хитримъ поселствомъ у его блаженныя памяти великого государя, такъ много тысячей денегъ вымогли, а не точыю денги, но и городовъ три зъ уездами.

Годны бѣ прото оны, поляки, по моему извѣту, отъ велможныхъ бояръ не лишитися нынѣ обличенія, же не природное, но временемъ поведенія прижитое, природнымъ своимъ Кіевъ и Смоленскъ з иними именуячы, аки якого долгу отъ ихъ царского пресвѣтлого величества конечно, любь противъ Турчина сполного войскъ союзу, любь денегъ доискатися хочуть.

А если бы того не позыскали, то и погрозки предлагаютъ, же будто оны (з умыслу для того, что отъ ихъ царского пресвѣтлого величества вспоможенія на войну не мѣтима) зъ Турчиномъ змирить и войну свою на ихъ царского пресвѣтлого величества благочестивое государство обратити, и в помочь себѣ Турчина и Татарина подговорити могутъ, а к тому и отъ союзниковъ своихъ помочы, если не войсками, то денгами певне воспріймуть.

А я низкимъ подданскимъ разумѣніемъ такъ о семъ мню, что если у Турчина поляки миру искати схочуть, то много ихъ той миръ будетъ коштовати, потреба бѣ Турчину нагородити утраты, якіе черезъ зламанье отъ ихъ примирья ему нанеслися не тылко подъ Вѣднемъ, но и тутъ около Каменца Подолского⁹¹, где по городахъ и селахъ порозно найдуючыхся турковъ отъ наездовъ полскихъ много погубло.

А хочай бы и примиритися имъ, полякомъ, зъ Турчиномъ пришло, то Турчинъ не дастъ надъ собою того перевести, абы имъ не тылко самъ собою, але и силами своими допомагати мѣлъ, бо еще никому онъ сихъ своихъ з поважнѣлыхъ часовъ такое не чинилъ учтивости, а певне и имъ полякомъ чинити не будетъ.

А если бы хто и такъ реклъ, же Турчинъ хитростю лядзкою будетъ побуженый учинити, не имъ помогаючы, але собѣ користи ищучы надъ преславленнымъ Російскимъ Государствомъ промыслъ, теды не позволяеть и тутъ разумъ такъ цѣле держати, абы онъ тое учинити мѣлъ, маючы отъ великихъ государей, ихъ царского пресвѣтлого величества, такъ великую пріязнь, же подъ часъ настоящее валежное на него войны, отъ такъ многихъ союзниковъ дѣючоесѧ, отъ ихъ царского пресвѣтлого величества статечне з великою цѣлости его надеждою примирныи доховуются договоры. Знаеть онъ Турчинъ тое, же когда бы з стороны ихъ царского пресвѣтлого величества в тые три прошлые военные

противъ него отъ союзниковъ лѣта были чинены на него военные промыслы, то певне бѣ онъ въ болшихъ опалахъ быти мусѣль. Прото можно по немъ разумѣти, же пріязнь пріязню отдавати схочеть, бо любо онъ есть и бесурманинь, однако жъ не чутно того, а иле сыхъ часовъ, жебы албо безъ сконченья лѣтъ примырныхъ, албо безъ якої колвекъ причины зъ якимъ монархоу войну точити мѣль.

Ровнымъ способомъ и ханъ кримскій не дастся такъ латво намовити, абы, отступивши ихъ царского пресвѣтлого величества пожиточный собѣ пріязнѣ и турецкого одномысля, полякомъ ставаль на помочь; бо и тотъ знаетъ лядское коварство, же навсегда стоять при своемъ слови, а до того уважалъ бы ханъ, же Кримви война зъ ихъ царского пресвѣтлого величества царствиемъ была бы докучлива.

А было бы ли и такъ, по якому лукавому прохирству, жебы часть яка татаръ своевольныхъ ставала полякамъ въ помочь и отъ иншого кого денежное вспоможенье [брала] противъ ихъ царского пресвѣтлого величества преславного царствія Російского, то и тое не было бѣ страшно преможнымъ ихъ монаршимъ силамъ и краямъ самымъ украиннымъ. Бо если тогды, якъ король Янъ Казимиръ значными полскими и литовскими войсками на одобранье городовъ малоросійскихъ и на ушкоженье городамъ великоросійскимъ тороваль походы свой, нѣчого поляки не успѣли, якогъ времени, якъ войска козацкого тогобочный Днѣпра зуполный полки зъ измѣнникомъ Тетерею при королю найдовалися, такъ и орды расные потуги наступовали сполне, а сее Днѣпра стороны города на тотъ часъ были некрѣпки и малолюдны, и черезъ прелесть измѣнничюю не тылко нѣкоторыи местечка ляхомъ поддалися были, але и межи войсковыми людьми по розныхъ сегобочныхъ мѣстцехъ неодномысля и расколы дѣялися.

Однакъ того часу, если бы по указу блаженныя памяти отца ихъ, великихъ государей, великого государа, царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержца, его царского пресвѣтлого величества, войска на погонь войскъ лядскихъ, зъ подѣ Глухова зъ соромомъ уступуючыхъ, поскорили, то и нога бѣ ихъ не увойшла была. А и такъ одна часть войска лядзкого зъ самымъ королемъ на Могилювъ змѣряючы, тѣснотоу лѣсовое дороги, то зъ голоду, то зъ холоду малъ не до половины умалилася и обозы свои по лѣсахъ покидала. А другая часть, зъ тираномъ Чарнецкимъ, в Полесье на Чернобыль⁹² простуючы, не тылко обозовъ своихъ въ цѣлости на той бокъ Днѣпра не упровадила, але и самыхъ людей своихъ военныхъ на Днѣпрѣ по многой частю надтопила, а и татаре назадъ тогды не въ цѣлости выпущены.

А теперъ при лѣпшой способности нашей маемъ въ Господу Богу надежду, же при монаршомъ, ихъ царского пресвѣтлого величества, щастю полкіе приходы не тылко внутрнимъ російскимъ поселеніямъ, але и пограничнымъ краямъ не зашкодятъ; поневажъ, яко ихъ царского пресвѣтлого величества до одпору немалыи найдуются силы, такъ и малоросійскіе лѣпшіе обрѣтаются нынѣ приспособленія и городовъ крѣпости. И не по тогдышнему имъ, ляхомъ, будетъ плужити повоженье, же тогды многолюдствиемъ тогобочное Днѣпра стороны, до самое реки Днѣпра простуючы, зъ полностью запасовъ, на сей бокъ перевалилися были. А теперъ, если такую схочуть выполнить завзятость, то

далекою з краевъ ихъ стороною и безлюдною, до одного Днѣпра тягнуучы, гараздъ выголодали бѣ; а на сей бокъ нѣлзе бѣ имъ було и показатися, уважаючи къ тому, же при помочи Божой, силами ихъ царского пресвѣтлого величества не дала бѣ ся имъ плохо на сей бокъ Днѣпра переправа?

Можеть каждый здѣ рещи истину, же не годится никому преможныхъ и превеликихъ ихъ царского пресвѣтлого величества силъ умаляти противъ польской стороны завязтостей, якіе то завязтости всегда противъ силъ сыхъ мусять быти слабы.

А к тому, если поляки ихъ царского пресвѣтлого величества государству грозять, тымъ же зъ Турчиномъ помирится хочуть, то противъ того есть ихъ царского пресвѣтлого величества богохранимой державы лучшая надѣя, понеже ихъ царское пресвѣтлое величество зъ Турчиномъ и Ханомъ имѣють миръ готовый, и если чого в томъ миру ку пожитку и ку лучшей надеждѣ сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества не достаетъ, то можно бѣ теперь тое поправити и договоръ поновити.

А что причины суть зъ бесурманской сторонѣ ку нарушенью примирья, же своевольны татаре, одѣ Озова⁹³ ходячы подъ городами ихъ царского пресвѣтлого величества, великіе дѣють шкоды, того воистинну и я, гетманъ, зъ войскомъ есмь жалостень; тылко жъ, поглянувши на донскіе и запорожскіе поступки, выжу тое, же и зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества имъ, бесурманомъ, не безъ шкоды дѣется, А и тое покорне доносити смѣю, же отъ Крыму през всѣ тые примирные лѣта подъ городами малоросійскими, а мною и подъ слободскими, не было жадное шкоды; лечь же такіе случаи по договорамъ зубополному розыску подлежатъ, то я тое все превысокому ихъ царского пресвѣтлого величества полецаю разсмотренію.

А даванье ихъ царского пресвѣтлого величества казны щогодъ татарамъ кримскимъ, всякій подъ высокодержавною ихъ царского пресвѣтлого величества рукою обрѣтающийся, не маеть почитати за умаленіе ихъ монаршое чести, понеже не точно предки ихъ царского пресвѣтлого величества тое чинили, але и брать ихъ монаршій, блаженное памяти постановилъ чинити зъ премудрого своего монаршого разсужденія; и не вмѣняется тое за якую должную дань, но вмѣняется за подарокъ, ку охоронѣ границъ праведное ихъ монаршое державы. Яковымъ способомъ и цесарѣ греческіе во время оно, далеко царствующы отъ Волги, дарами своими татаръ заволзскихъ отъ таковыхъ бѣглыхъ и скоронашественныхъ на область ихъ нападений завстягали; о чемъ есть певнее свѣдительство въ давныхъ Гисторіяхъ. А и поляки о томъ нѣчого не могутъ говорити, понеже и самы они такимъ же способомъ татаръ кримскихъ доволствовати звыкли и до сего часу еще того обыкновенія не переставали. А що волохи и муляне хочъ подъ Турчиномъ, такъ якъ и татаре, въ подданствѣ найдуются, то тыи у ныхъ крымцовъ своимъ малымъ областямъ всегда покой купують, лечь сии не в примѣръ тутъ докладаются.

Что убо пишу сицевыи о бесурманахъ предложенья, то не оптомъ тое чиню, жебымъ не мѣлъ зычити бесурманомъ упадку, бо душею хрістіянскою и подданскою зычу усердно, абы превысокая и преможная ихъ царского пресвѣтлого величества рука имы пообладала, але чиню тое оттоль, же теперь

на досконалыи и достаточныи надъ ними промыслы зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества нѣтъ еще времени. А знать имъ, бесурманомъ, не пришлоъ еще часть упадку; понеже такъ многіе союзники цесарь римскій, король полскій, венеціане и иншіе князѣ и государи зъ нимъ ся воюючи, албо немного, албо нѣчого земли зъ подъ ихъ уворвали; и бои свои еще не внутрѣ ихъ турецкой области, але все на пограничю нибы, оборонително отираючыся, зъ войсками ихъ зводятъ.

А и тое потребуеть великое уваги, же король французскій, будучи цесареви римскому свой, королеви полскому, венеціаномъ и иншимъ союзникомъ одноврнній, не стоитъ зъ ними в союзѣ противъ того непріятеля Креста Святого, и для чого то цесарь римскій и король полскій потягати его къ тому не усердствуютъ?

А которые панове и в союзѣ томъ найдовалися, а суть розные въ вѣрѣ, то и межъ тыми, якъ намъ вѣдати донеслося, нѣтъ въ томъ союзномъ намѣрениі всецѣлое надежды и купности, потому что не желаютъ римлянѣ великое Фортуны, которою бы оны римляне взгордившися и тыхъ въ отмѣну волѣ и вѣры плѣнити похотѣли, яко то и там у нихъ з турками война черезъ венггри о вѣру видалася.

И тое передъ тымъ было чути и теперъ чуемъ, же многіе зъ Речи Посполитой Полской значные панове и мѣрные особы въ настоящей войнѣ Турецкой не смакують, же черезъ частіи войскъ ихъ на войну походы великое на землю и на людъ посполитій наносится знищенье, и войска ихъ барзо ослабѣли. Если теды имъ, полякамъ, тая война есть немила, то для чого оны, если суть зычливые сусѣде, ихъ царского пресвѣтлого величества сторону въ такіе трудности уводятъ? Яко теды великое и преславное есть Російское Государство и силами своими крѣпко есть и преможно, при помочи Божой противъ великого непріятеля, такъ по великихъ государей ихъ царского пресвѣтлого величества указу, ихъ правѣднымъ монаршимъ щастемъ чи не можно бы оному, почувши самому себѣ силу, безъ такихъ союзныхъ обовязательствъ время якое пожити. Крѣпки суть всюда границы чулымъ и премудримъ ихъ царского пресвѣтлого величества промыслѣмъ, а где бы оказовалися быти слабы, то и тамъ да будетъ по указу ихъ монаршѣмъ укрѣплено, при какой крѣпости имѣю надежду, что ни отколь непріятельская кознь не зашкодитъ.

А полскимъ бы посломъ отъ того отговоритися можно, опрочъ иншихъ явныхъ причинъ, есмь вымовка, же на такъ великую и долгую зъ Турчиномъ войну не было приуготовленія, а на досконалое приуготовленіе часу немалого потреба.

Не встидаетъся королевское величество французскій, одноврнній цесареви римскому и королеви полскому будучы, же не держитъ зъ ними союзу. И яко я, вѣрнній ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, зъ повороту оттолъ ихъ монаршыхъ посланыхъ, якій мнѣ есть по великой милости ихъ монаршой обявленъ, порозумѣваю слушными и полѣтичными вымовками его, короля французкого, его жъ человѣкъ ближнній отъ того союзу заслоняеть. Довлѣеть (мовить) того, что король его милость французскій, маючы многіе отъ союзниковъ указы и причины, терпитъ имъ тое и войну свою прекратыль зъ

ными, жебы оны всѣ сполне зъ Турчиномъ расправылися. А если бы мовить, що имъ оказалось остатнего небезпеченства, то и тогда ихъ поратовати онъ можетъ.

Если бы про то упорнымъ желаніемъ полскіе послы ихъ царского пресвѣтлого величества сторону до союзу потягали, то таковымъ же способомъ, якъ король французкій, не отърѣчы вымовитися, же досыть доброго ихъ царского пресвѣтлого величества въ томъ желателства, что маючы отъ нихъ, поляковъ, досвѣдченны многіе вражды, черезъ которые ихъ, великихъ государей, благочестивое государство за предковъ ихъ монаршыхъ много разоренія, расколовъ и мятежей утерпѣло, и что теперь за ихъ уже монаршой и щасливой державы они прелестями и до смятенія державы побудками и затыжными на службу свою подговорами въ державу ихъ монаршую зло вкидають: терпятъ имъ подъ сее время, не шукаючы одомщенія и не оборочають своихъ силъ на одобранье зъ подъ нихъ достойного своего жребѣя.

А до того пристойней имъ сіе предложити, же мають оны, поляки, з под высокодержавной ихъ царского пресвѣтлого величества руки знакъ певный пріязнѣ, помощь немалую, же такъ много козаковъ къ нимъ на затыги позаходило, зъ которыхъ оны въ дѣлѣ своемъ военномъ мають вспоможенье; наветь изъ Дону⁹⁴ козаки и калмики къ нимъ ходили, гдѣ в розныхъ окказіяхъ немаль до двадцати тысячей ихъ затыжниковъ погигло (що ихъ великихъ государей сторонѣ мусить быти з жалемъ). Хочай теды тые затыжники ходили не за указомъ ихъ монаршымъ, однакъ, когда того имъ незабороняно, и съ повернувшихся оттоль нѣкого не карано, то повинны бѣ оны поляки зъ стороны ихъ великихъ государей приняти тое благодарне.

И тымъ можно имъ вымовлятися, же еще полская сторона стусовъ тяжкихъ въ той зъ турками войнѣ не терпѣла. Бо всѣ тые три прошлые лѣта сама полская сторона ихъ шукала: разъ поѣ Вѣднемъ, а другое подъ Каменцемъ, самъ королевское величество найдуючыся искалъ непріятелей по своей хотѣ; и любо подъ Каменцемъ тѣснота была его войскъ и до килко тысячей легкихъ людей въ Камянець турки нахватали и обозъ его татаре о[т]ганяли, однакъ учинился его поворотъ восвосяи не безъ надежды. А того прошлого третего войны ихъ лѣта гетманы за Днѣстромъ у Буковинѣ шукали.

Того жъ непріятеля, одколь хочъ не безъ шкоды, однакъ вернулись назадъ, якіе обороти за гулянье въ ныхъ почитаются. А если бы оны за границу не ходили, то Турчинъ бы до нихъ и не наглянулъ. А такъ оставити бѣ имъ такую теперь надежду, же если бы полская сторона отъ той войны въ остатнее приходила небезпеченство, то могутъ оны собѣ тое обѣцати, же великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, праведныи и милостивыи монарха христіанскіе, яковымъ пристойнымъ способомъ учинить имъ вспоможенье, чого бы и оны на той часѣ были вдячнѣйшими.

А такъ застановленье тое союзного трактату преславному ихъ царского пресвѣтлого величества царствію хочъ бы на время продолжити барзо бѣ (здаеться мнѣ) было пожиточно. Бо слушне бы тымъ часомъ въ пришлыхъ лѣтѣхъ поглядѣти на обороти и поведенія оныхъ зъ цесаремъ рымскимъ и зъ королемъ полскимъ вяжущихся союзниковъ: чи будутъ оны въ своей завязтости

стояти твердо и чи опиратиметься имъ Турчинъ, а до того и король французкій якъ будетъ въ пришлый часъ поступовати?

А если жъ такъ, якъ вѣтъ, проникаеться, Турчинъ ся мѣтъ, же у цесаря римского и у короля полского покою шукаеть, то поготовю, кромѣ всѣхъ иныхъ околичностей и вымовокъ, симъ можно отмовитися, же когда вже у ихъ, поляковъ, рѣчы суто до покою нанятыи, то оны даремне и союзу потребують. Развѣ оны на самое тылко сторонѣ великихъ государей зъ стороною турскою примирья запсованье въ союзъ прилѣжно зываютъ и такъ насильно въ войну зъ Турчиномъ впровадити хочуть.

А я, вѣрный ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, того бымы усердно зычыль, дабы премилосердные монархи наши, великіе государи, цари и великіе князи Іоанъ Алексѣевичъ, Петръ Алексѣевичъ, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержци, ихъ царское пресвѣтлое величество, юныи свои лѣта мирно и безмолвно, кромѣ военныхъ хлопотовъ, перешли щасливе, приходячы отъ силы въ силу и въ совершенство богоподобнаго возраста своего. А тымъ бы временемъ спряты оныи монаршыи, прошлыми валечными войнами опорожненыи, наполнилися ихъ монаршою казною, якая бы въ примирныхъ щаслившихъ временехъ збыралася и въ большое число множилися, для пришлой (а може и скорой) ихъ царского пресвѣтлого величества потребы.

Уважаю я и тое, выше ся наменило, же якъ цесарь римскій войскъ своихъ внутрь Турецкой области а нѣ на десятокъ миль не впровадилъ, где хороше бѣ ему до сего времени многіе, понадѣ Дунаемъ лежачыє, поотбирати у Турчина мѣста, але воюеться оборонително, Турчина тылко, якъ бестію, отъ пограничья отгоняючы, такъ и король полскій, хочъ и самъ особою своею мѣлъ походы на войну и зъ гетманами своими, на промыслы военные выправоваль войска, однакъ не тылко того недоказалъ, жебы турецкій якій взялъ городъ, але и того не справиль, ижъ бы свои мѣста отъ Турчина очистиль. Бо не тылко въ Камянцу Подолскомъ многимъ числомъ турки держатся, але и по малыхъ замкахъ въ Межибожу и въ Бару, по малой частицѣ невыгнанныи обрѣтаются. А такъ самы оны, цесарь и король, въ своихъ границахъ обрѣтаючыся, побуждають тутъ на злое, абы ихъ царское пресвѣтлое величество, взявши союзъ, войска свои на войну за килко сотъ миль въ Кримъ и где инде наступательско посылали; яковымъ порадамъ войска бы ихъ монаршіе далеко въпереду найдовалися, а поляки бѣ и нѣмци назадѣ въ своихъ границахъ зоставали, хочъ бы теды у волѣ ихъ царского пресвѣтлого величества тотъ союзъ учинити цале постановлено, то добро бѣ его тогды вже вершити, когда бы нѣмецкіе и полскіе войска в турецкихъ найдовалися земляхъ зъ щирою и неотложною помощю иныхъ своихъ (о которыхъ выше припоменулося) союзниковъ.

На остатокъ, якъ всегда докладаемъ и якъ въ початку сего покорного моего донесенья доложили: такъ и тутъ тое жъ поновляю, же я, вѣрный ихъ царского пресвѣтлого величества подданный, всѣ тые вышеописанныи статьи покорне поддаю превысокому и премудрому великихъ государей и сестры ихъ великой государинѣ благовѣрной царевны и великой княжны Софіи Алексѣевны, ихъ царского пресвѣтлого величества, разсмотренію. И не зостановляюся при томъ, жебы мое мѣлкое подданское предложенье у пресвѣтлого и превысокого ихъ

монаршого престола мѣло повагу, але всего мене зо всѣма зданьями моими подлагаю подѣ богомудренную и многомогучую ихъ, великихъ государей, волю и подѣ самыя ихъ монаршіе стопы, готовъ будучы зъ старшиною и зъ Войскомъ Запорозкимъ во всемъ исполнити ихъ царского пресвѣтлого величества монаршіи милостивый указъ.

Иванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запор[озкого].

Наприкінці зазначено: Подлинникъ писанъ на восьми листахъ бумаги, сшитыхъ вмѣстѣ тетрадью. Подпись гетмана собственноручная. Вѣрно: К. М. Оболенскій. С подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 13518-13635. – Арк. 101-129. Копія.

№ 72

1686, липня 2. Батурин – Універсал Івана Самойловича про доручення командування полковникові Іллі Новицькому над розвідницьким загоном на Правобережжя

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Вамъ, старшому и меншому полку комонного товариству, доброго *от Господа Бога* здоровья зычачы, ознаймуемъ. Ижъ для певних и потребних дѣлъ нашихъ посылаемъ, до берега Днѣпра правого, пана полковника вашого, пана Ілію Новицкого, придавши ему людей особливих. А такъ, що з порученя нашого гетманского, кому з межи товариства послужити в потребѣ належитой онъ роскажуть, мѣти хочемъ, абы тотъ всякий вѣрное учинилъ послушенство. А за поворотомъ его пана полковника *от берега*, мы ласкаве обѣцуемъ обослати васъ звыклымъ грошовымъ уконтентованемъ. Чимъ васъ всѣхъ упевнивши, поручаемъ васъ *Господу Богу*.

З Батурина, іюля 2 д[ня]. Року 1686.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14668. – Арк. 4. Оригінал. Печатка військова.

№ 73

1686, липня 2. Батурин – Наказ Івана Самойловича до городових старшин забезпечувати провіантом та підводами загін Іллі Новицького під час його руху на Правобережжя

Іоанъ Самойлович, гетманъ з Войскомъ ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Старшинам городовым ознаймуемъ, иж для дѣлъ наших певных посылаемъ до берега Днѣпра правого, пана Ілію Новицкого, полковника комонного, придавши ему людей певных. Мѣти теды хочемъ и жадаемъ, кгда где припадетъ ему попас, албо ночлѣгъ, абысте давали живности, хлѣба с потребу и по два бараны, а подвoadъ пятнадцат, тудя тылко простуючому.

Данъ в Батуринѣ, іюля 2, року 1686.

Звышменованный гетман, рука власна.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 14664. – Арк. 1. Оригінал. Печатка військова.

№ 74

1687, січня 3. Батурин – Відповіді гетьмана Івана Самойловича на царські статті оголошені стольником Семеном Алмазовим

На поважний наказъ з волѣ и указу пресвѣтлѣйших и державнѣйшихъ великихъ государей, царей и великихъ князей Іоана Алексѣевича, Петра Алексѣевича, и великое государыни, благовѣрное царевни и великія княжны Софії Алексѣевны, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росии самодержцевъ, ихъ царского пресвѣтлого величества столнику Семену Ярофѣвичу Алмазову даний, який онъ, столникъ, будучи в Батуринѣ, объявилъ мнѣ гетману, покорное мое подданское донесенье. Генваря 3 дня 1687, з Батурина.

Изволили пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, милостивый свой монарший указъ поновити, чтобъ я, гетманъ, з старшиною и з Войскомъ Запорозкимъ, на походъ войны Кримское к первому числу мѣсяца марта былъ готовий, прекладаючи то, же и бояре, ихъ милость, к полководству войскъ ихъ царского пресвѣтлого величества, ихъ же монаршею преможною волею наименовании, на тое жъ время на приличнихъ ихъ мѣстцехъ стануть. Теды я, гетманъ, з войскомъ, яко уже по собѣ тую готовость и з нею охоту имъ, пресвѣтлѣйшимъ великимъ государемъ, обѣцалемъ, такъ и теперъ обѣцую, же неотложне и неомылне в той мѣре к назначоному сроку совершенную готовость выставити маю. Они жъ,

пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили черезъ свою монаршую грамоту и черезъ столника Семена Ерофѣевича объявити мнѣ, гетману, свою преможную монаршую волю, что изволяютъ они, великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, выслать зъ своей стороны особъ на Запорожье, которыи бы могли зъ хана крымского виланими учинити зездъ для того, что онъ, ханъ, в листу своемъ (зъ якого мнѣ по милосердной монаршой ихъ великихъ государей милости присланъ есть списокъ) у ихъ, великихъ государей, требуетъ дружбы и мира. А и для того великіе государи изволяютъ учинити тотъ зездъ, чтобъ хану и всему Крыму выговорити совершенно, якіе зъ ихъ басурманской стороны до нарушенья мира оказались причины и объявити досконалѣй, что они, великіе государи, зъ королевскимъ величествомъ полскимъ приняли союзъ, и если онъ, ханъ, похочеть за себе и за солтана турецкого поправить миръ и онъ бы вступилъ в договоръ. А тамъ хочай бы ханъ и не по истиннѣ брался за дѣло, однакожъ пресвѣтлѣйшіе великіе государи, превысокимъ своѣмъ разумомъ разсуждаютъ, что будетъ тотъ зездъ надобенъ ку лутшему приуготовленью ихъ монаршихъ силъ на предлежащую войну Крымскую, а наипаче ку удержанію его, хана, в нинѣшное зимное время отъ незапного военного под городи ихъ царского пресвѣтлого величества нахожденія. А если и совершенно онъ, ханъ, пожелаетъ искать мира, то можетъ то быти к лучшему и способнѣйшому сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества примѣренію в дѣлехъ.

На сіе прото монаршое, ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, такъ отзиваюся, яко же у всегдашней молитвѣ нашей до отца небесного глаголемъ: да будетъ воля твоя, тако и до пресвѣтлѣйшихъ царей нашихъ, боговъ земныхъ, рещи намъ достоинъ: да будетъ воля ихъ монаршая ку исполненію всякого имъ желаемого благополучія.

Но понеже я извѣстенъ есмь, что на Запорожью низше и выше Сѣчи на таковой зездъ приличныхъ мѣсць нѣтъ, и о корми конскіе трудно, бо и в самой Сѣчи Запорожкой сѣновъ и оброковъ никогда не готуютъ, а всегда козаки тамошнии зъ конми своѣми на зиму в города выходятъ, якожъ и нынѣ первѣе коней зо сто оны, запорожцы, в города випровадили, которыи я в городку Керебердѣ по ихъ прошенію велѣлъ перезимовати, а потомъ и товариства ихъ зо двѣстѣ комонно выйшло, которымъ я в полку Прилуцкомъ прокормленье показалемъ. Теды, уважаючи тое, же когда якіе особы по ихъ великихъ государей указу на тотъ зездъ высланы будутъ, то имѣють быти при нихъ ратнии ихъ монаршии люде, в якомъ же колвекъ числѣ, а не пѣшо, но конно. Про то покорне имъ, великимъ государемъ доношу, же нинѣшнимъ зимнимъ временемъ того зезду учинити и для небытности приличного на тое мѣсца и для небытности конскихъ кормовъ великая претинаеть трудность.

А хочай бы при Сѣчи Запорожкой или при городку Казикермену мѣсцо на тое было назначено, то якъ до городка Казикермена зъ стороны ихъ царского пресвѣтлого величества особамъ ехати небезпечно, такъ и до Сѣчи зъ ханской стороны высланныи в такомъ дѣлѣ ближитися не похочуть. А якъ при Казикерману нѣтъ жадного поселенія, где бы было можно зъ такимъ зездомъ притулитися, а внутрь городка никого тамъ не пушаютъ, такъ и в Сѣчи самихъ кормовъ

конскихъ оскудность зехатися не допустить, где хочъ бы и кошти ложити, купити того нѣгде.

Взлядомъ якои о мѣсце и о корми трудности, развѣ бы енералу и воеводѣ Григорію Ивановичу Косокову было тое зездное дѣло по указу ихъ монаршомъ (если власне неотмѣнная ихъ великихъ государей на томъ будетъ воля) поручено, зославши до него якую особу з совершеннимъ монаршимъ наказомъ, который енераль и воевода, яко уже з лѣта туда на службу ихъ монаршую зайшли, моглъ собѣ в полку для коней харчи приспособити, отколь удобнѣе ему можетъ быти тотъ зездъ и в немъ указное по волѣ монаршой дѣло, любѣ тамъ же у Каменного, где онъ крѣпость построилъ (тылко бы з ханское стороны зосланыи приехати туда похотѣли), учинити, любѣ где обыслочный договоръ назначить на тое мѣстце.

Але несовершенно я надѣюся сего, абы ханъ на таковой зездъ симъ зимнимъ временемъ похотѣлъ послати з своей стороны высланыхъ, мню же бо и татаромъ прикро есть велми безъкормная конемъ нужда, о которой, на Запорожью будучой, совершенно оны вѣдають.

Хочай теда не достоить мнѣ дерзновенно моего вносити подданского предложенья, абы намѣренное монаршое дѣло инакшимъ подобіемъ приходило в исполненіе, однакъ з должности, истинной моей подданской вѣрности, тое предлагати смѣю, чи неудобнѣй бы тотъ намѣренный на Запорожю зездъ (який имѣеть быти не безъ убытку казни ихъ монаршое и не безъ труда ратныхъ людей, якихъ хочай мало тамъ будетъ, здадутся однакъ онии на грядущую ихъ монаршую службу) отложить к тому силъ ихъ царского пресвѣтлого величества намѣренному походу, который яко вскорѣ именно первого числа марта, по указу ихъ монаршомъ зачатися маеть, такъ можно тогди по указу ихъ царского пресвѣтлого величества бояромъ и воеводамъ (где и я, гетманъ, що оны великіе государѣ укажутъ, моглъ бымъ помочень быти) тое зездное дѣло в походѣ отправить, тылко бы ханъ крымскій хотѣлъ того шукати шире, яко жъ на тотъ часъ надѣятибъся на милость и помощь Божию, щастьемъ ихъ монаршимъ, что мусять бѣсурмане, такъ великихъ ихъ царского пресвѣтлого величества силъ устрашатися. И если ханъ, албо салтаны, албо беи и мурзы помышлятимуть о утѣчцѣ своей во время утисненія своего за море, то суть много татаръ чорныхъ, которыи на утѣчку способности не имѣють. З якихъ мѣрь, що знати не похотятъ ли оны обще о цѣлости своей челомъ имъ великимъ государемъ ударити, в чомъ обнадеживаетъ мя всесильная Божая помощь.

А если и особно тотъ зездъ передъ походомъ силъ ихъ монаршихъ чинити, то совершити его передъ первимъ числомъ марта ледво будетъ возможно; занеже за далнимъ Крымского пути разстояніемъ, в самой обыслцѣ о томъ з ханомъ много упливеть часу. А по обыслцѣ, выправуючи на зездъ особъ, развѣ к тому жъ числу оныи на Запороже поспѣють.

А около первого числа марта уже и кромѣ зезду такого татаре отъ походу удержатися мусять и нѣлзе будетъ имъ тогды в приуготовлении и в порушении ихъ монаршихъ на войну силъ чинити перепоны. Занеже в тую пору оказыватиметса в томъ неспособность наступуючимъ распаленъемъ водъ и трудностю конскихъ кормовъ, яко жъ мы и теперъ уважаемъ, же если на сихъ часехъ в генварѣ мѣсяцѣ,

который близко к половинѣ своей приходитъ, и в февралѣ мѣсяцѣ, по книжному разумѣючи, они, бесурмане приходомъ своѣмъ под города ихъ царского пресвѣтлого величества (щю дай Боже) не окажутся, то уже в мартѣ мѣсяцѣ не будутъ.

Да и тое я вѣрний ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, плохимъ моѣмъ разумомъ разсуждаю, если ихъ, бесурманъ, хана кримского, в такой зездѣ з стороны ихъ великихъ государей (первѣе ихъ о томъ одозву) взывати, то чи не озмутъ оны враги того собѣ за высокость ку подпорѣ своей гордости, где яко по присланомъ мнѣ з милости ихъ монаршой списку листь ханъский до ихъ, великихъ государей, недавно писаний, порозумѣваю, в которомъ онъ, ханъ, зробить речь свою, что будто з ихъ бесурманское стороны до нарушенья мира не было причины, но будто з ихъ, великихъ государей, стороны отъ Войска Донъского великии ихъ народамъ пагуби не неслися, и будто они на королевское величество полского не ходили, но онъ королевское величество з войсками своѣми на нихъ трикраты приходилъ. А затимъ послѣдователно докладываемъ, если они, великіе государи, в миру з нимъ, ханомъ, быти позволять, то дабы изволили любительную щорочную казну на розмѣнное мѣсце присылати, такъ на томъ зездѣ напередъ всего о той же казнѣ ханскии выслании договариватися стануть. А кромѣ явленія наступательное на нихъ войны до желаемого сторонѣ ихъ царского пресвѣтлого величества ихъ упокоренія, чим они, враги, принудяться?

Не сее однакъ мое подданъское предъложение, но монаршая ихъ царского пресвѣтлого величества воля да будетъ во своемъ исполненіи, которой я всегда послушникъ и работникъ естемъ.

Они жъ, пресвѣтлѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили милостиво напоменути черезъ него жъ, столника Семена Ерофѣевича, чтобъ я, гетманъ, вѣрний ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, накрѣпко о томъ помыслилъ и до ихъ, великихъ государей, отписаль стояти ли енералу и воеводѣ Григорію Ивановичу Косокову з ратними ихъ монаршими людми, в нынѣшное зимное время, на томъ Запорозкомъ мѣстцу в Каменемъ Затоне⁹⁵, где онъ крѣпости добрии собѣ з полкомъ подѣлалъ, или распустити ратнихъ людей по домахъ, чтобъ имъ на тую жъ пришлую Кримскую войну можно было выготовитися: и тое теде дѣло, я, яко дѣло ихъ великихъ государей власное монаршое, монаршой ихъ преможной волѣ полецаю. Але любо знаю, же хороше бѣ тымъ ратнимъ ихъ, великихъ государей, людемъ, не в маломъ числѣ тамъ будучимъ, возвратитися в дома свои и приготоватися на тую енералную войну, з которыхъ бы знакомитое могло быти в силахъ царского пресвѣтлого величества примноженье; однакъ, разсуждаючи сіе, же если бы тыи ратнии великихъ государей люде оттоль были к домамъ ропущены, то первое, же неприятелѣ бы бесурмане о томъ обрадовалися и страхъ свой прежний на лучшую надежду мненія своего предложили; другое, если бы понадобилася имъ, неприятелемъ, тая крѣпость, бо отъ ихъ кримское стороны приходъ к ней есть удобний, то уховай Боже, жебы оные своѣхъ людей сотецъ килка в нюю не усадили, якимъ способомъ крайняя бы Войску Низовому, с Сѣчи будучому, тѣснота стала. Третее, хочъ бы и тое не шкодило, щю оны, враги, з уступленья тыхъ ратныхъ ихъ монаршихъ

людей порадуются. А хочъ бы и в тую крѣпость людей своѣхъ не сажали, то Войску Низовому станеть оттоль великая вонтпливость, отколь будутъ такіе, що изъ Сѣчи ухлятися стануть, волны будучи, що хотѣти тамъ дѣлати, теды нанесетса на Сѣчь небезпеченство, а затимъ и неслава; для тыхъ теды мѣрь здаетса мнѣ быти надобно тую крѣпость у Каменного Затону до весни людми ихъ царского пресвѣтлого величества ратними удержати.

Аже они жъ, пресвѣтлѣйшіе и державнѣйшіе великіе государи, ихъ царское пресвѣтлое величество, изволили по прежнему своему монаршому указу указати мнѣ, абымъ я приложилъ дбалости своее около вынайденя вожовъ добрихъ, положенья полского добре свѣдомихъ, котории бы могли совершенно сказати, якимъ бы трактомъ найлѣпше могли ихъ царского пресвѣтлого величества сили з доволствомъ на станахъ воды и з доволствомъ дровъ на Кримъ простовати, теды я, вѣрний ихъ царского пресвѣтлого величества подданий, на тое покорственно отзиваюся, что який уже я трактъ выписавши послалъ к имъ, великимъ государемъ, то надъ той иншого способнѣйшого и выгуднѣйшого не будетъ; бо подавшися влѣво, то стати вышей в поляхъ дикихъ, где горшая в дровахъ и в водѣ учинитса оскудность; а похилившися вправо, то самимъ бы ити Днѣпровимъ берегомъ, на которомъ великимъ обозомъ по раздолахъ и ярахъ глубокихъ (якіе з поля в Днѣпръ втягають) пут[е]шествовати трудно. Тымъ теды путемъ, який уже до великихъ государей описалъ я обширне, належатиметь ити ихъ монаршимъ силамъ. На якомъ хочай великого доволства на дрова не будетъ, будетъ еднакъ якая жъ колвекъ выгода и въ дровахъ и в водѣ, понеже тотъ путь недалеко лежитъ отъ реки Днѣпра. А около реки Днѣпра есть дров с потребу и тимъ то путемъ, взявши отъ городовъ украѣннихъ малороссийскихъ, ити можно до самого Шахъ Кермена⁹⁶, при дровахъ и при водѣ доволной. А что воспомянуги конскіе кормы, то тыи будутъ доволны; когда неприятели бесурмане, або страхомъ зламаны, албо боемъ побѣжденны остануть. А отъ Шахъ Кермана до Перекопу 12 миль ходу, нѣтъ дровъ згола, суть воды колодяжнии на двоухъ мѣстцехъ, з которыхъ мѣстце Каланчакъ 15 версть отъ Перекопу, где узапасившися на воду в возы, зъ тимъ бы то запасомъ к Перекопу, при помочи Божой, достати и за нимъ ити внутрь Криму. А за Перекопомъ, подъ тридцетъ миль найдуючогося протягу до Акъ Мечета и до Карасева; нѣтъ водъ текучихъ, и лѣсы на дрова тамъ не обрѣтаются. А хочъ и суть воды, но не иншіе точию колодяжнии, а колодызѣ на тыхъ мѣстцахъ глубиною великою по килкодесять сажней найдуются и не знать того чи не похотятъ тогды они, погане, ихъ закидати, албо воды в нихъ псовати. А в томъ разстоянии отъ Перекопу до Акъ Мечета и Карасева вправѣ будетъ море Чорное, а влѣвѣ море Гнилое. А дойшовши отъ Перекопу до Акъмечету и до Карасева, тамъ водъ доволнихъ досягнутися можно; бо ажъ тамъ суть рѣчки текучии и дрова уже тамъ будутъ. А до тыхъ помененихъ мѣсть, внутрь Криму будучихъ, и отъ Шахъкермана внѣ Криму немалъ на сорокъ миль будучого протягу дровъ не будетъ и воды суть оскуднии, потреба будетъ на тотъ путь ихъ царского пресвѣтлого величества силамъ, в воду на Калакъчаку, а в дрова на берегу Днѣпровомъ запаситися. О чомъ по истиннѣ покорное черезъ его жъ, столника Семена Ерофѣевича Алмазова, до пресвѣтлого престола монаршого доносячи, поддаю мое подданское предложение премудрому ихъ

царского пресвѣтлого величества разсмотренію и преможной монаршой волѣ. А понеже пресвѣтлѣйшіе великіе государи и великая государыня, ихъ царское пресвѣтлое величество, по премилосердной своей ку мнѣ милости изволяютъ всегда объявляти мнѣ монаршіе своѣ дѣла, и якъ поважныхъ своихъ монаршихъ грамотъ, к хану кримскому писанихъ, такъ и отъ хана до своего царского пресвѣтлого величества приношенихъ листовъ, присылати ко мнѣ списки, яко то и о Запорожкой присылцѣ тожъ спискомъ ихъ листа и спискомъ своей монаршое, на Запорожье писаное, грамоты мнѣ милостиво объявити изволили, теды я покорне и яко наипокорнѣй под ноги пресвѣтлого ихъ монаршого престола упадаючи, за тое челомъ бю и о непремѣнную ихъ монаршую милость и милосердіе рабскою унижонностью прошу.

Иванъ Самойловичъ, гетманъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запор[озкого].

Наприкінці зазначено: Подлинникъ за подписью гетмана писанъ на четырехъ листахъ, сшитихъ тетрадью. Вѣрно: К. М. Оболенскій. Съ подлиннымъ свѣрять С. Иванов.

Додаток II

Документи генеральної військової старшини, запорозької старшини, полковників та сотників

I. Генеральна військова старшина

№ 1

*1664, квітня 15. Глухів –
Дозвіл військового підскарб'я Романа Ракушки
заснувати глухівський цех котлярів, ковалів, слюсарів
та димарників з універсалом глухівського уряду
від 23 червня 1664 року про його утворення*

И то видячи, и доброе зачатое дѣло Богу приятное, позволяю и зичу, аби Господь рачиль в ихъ замислови помогать, до которого ж тежь листу для лѣпшого потвержения прохали насъ о подписѣ руки Филипъ Уманецъ¹, сотникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, видячи слушное для постановлення от преложенихъ глуховскихъ, ведлугъ порядку и иншихъ городовъ, же вшелякие города иншие свои цехи мають задля розмноження хвали Божией и скорѣйшой услуги на потребу войсковую, щось притрафить робити, якъ межи собою ремесники старшого мають, прето и сие ремесники ковалѣ, обивателѣ мѣста Глухова, жеби себѣ завше з межи братии обирали цехмистра кого улюблять, и порадок вшелякий ведлугъ звичаю іншихъ цеховъ по городахъ застаючихъ отправовали, такъ в судахъ справъ малихъ в цеху своемъ отправовали бѣ, який тежь и коженъ хто тимъ ремесломъ бавится ковалским, тако живучихъ у Глуховѣ, яко и новоприходячихъ, и во всей волости Глуховской, жеби в завѣдованю цехмистра ковалского zostавали позволяю, а хто би з межи ковалей упорний билъ, такого кожного ведлугъ права своего повинни карати, и вину до цеху своего взяти цехмистру з братиею всею, що за упрошением старшини глуховской даю сие мое писание за подписом руки.

Писанъ в Глуховѣ, априля 15, 1664.

Романъ Ракушка², подскарбий Войска его царского величества Запорожского.

Ми, нижеписанніе старшіе глуховскіе вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писмомъ кому о томъ вѣдать потреба, тепер и в погомніе часи, такъ свѣцкому стану, яко и духовному, ижъ за ласкою Бога всемогущого и пресвятой Богородици, и всѣхъ святыхъ, и за щастемъ его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского, заведенъ цехъ котлярскій, и ковалскій, и слѣсарскій и димарскій в мѣстѣ его царского пресвѣтлого величества Глуховѣ, хотячи жеби с кануку свѣча Божия в церквахъ господарскихъ горѣла на славу свою и спасение душамъ своимъ и всему народу христьянскому, теди все братство прибивши, промежь себе обискали за старшого собѣ цехмистра Симона Григориевича, жеби порадокъ слушний велъ, якъ и во иншихъ мѣстахъ ведеться, а жеби інихъ злихъ караль и проступнихъ, а добрихъ миловаль, справки маліе, принадлежніе цехмистру аби отправляль, а болшіе, якъбися мѣли трафить, старшимъ повинни вдаваты и судитя, которому то цехмистру менованному все братство его повинни вшелякую почестъ выражать, яко старшому, тие зась всѣ ремесники з нимъ принадлежніе в уезду глуховскомъ мешкаючіе с позволениемъ цехмистра мають робити, и прикладки в канук Божий бити, и в город приехавши, с позволениемъ и вѣдомомъ цехмистровимъ товаръ який маеть продавать, и которіе би ремесники на селахъ без вѣдома цехмистрова мѣлѣ робить, и в городе продавать, вини и карности таковой попадетъ, такъ же ковалѣ цигане жеби под завидованиемъ цехмистра били сами тежъ, все братство аби в мистѣ живучи, стараючися канукъ божий ситить и исправлять, якъ з можности ихъ, за свое спасение и славу, нащо для лѣпшой вѣри и свѣдѣтельства сей нашъ листь даемъ, с подписомъ рукъ нашихъ и притисненемъ печати.

Дѣялося в Глуховѣ, в року 1664, мѣсяця юня, 23 дня.

Василий Марковичъ, от его милости пана гетмана висланний.

Михайло Семеновичъ, атаманъ глуховскій.

Федор Яковенко, войт глуховскій.

Іванъ Андрѣевичъ Курминскій, протопоп глуховскій.

Кирилъ Ивановъ, писарь глуховскій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54614. – Арк. 402-403. Копія, зроблена О. М. Лазаревським.

№ 2

1670, грудня 18. Черкаси – Універсал генерального обозного Івана Гулака про захист монастирських маєтностей

Іванъ Гулак³, обозной Войска Запорожского генералний.

Отаманови степановскому, харковскому и протчіим з сель тых уз Тясмен застаючих, зо всим товариством, [кому толко] знать потреба, их самого ясне велможного его милости пана гетмана в певном дознаю, [про] великіе чинячіе,

^а Наприкінці у колі зазначено “М. П.”.

през ваши[х] упорных селянь, монастырскому хуторцеви и всимъ кгрунтам ихъ чернецкимъ кривди, [и за] такую^а суть сваволю^б, абы мы, к воле его милости пана гетмана стосуючись, в кождых своевольных, мѣль бы которы[й], упарте въездячи, в кгрунта чернецкіе чинити спустошене, кони отобравши, вечне под гармату оных заводити. До того я вашей милости даю пересторогу, жебысте тых своих воль чинити перестали и займищам монастырскимъ рубанемъ кривдъ не выражали, [а] смел бы которы[й] над волю нашу поступовати, в таких позволяемъ, и сами в том зостаемъ помочны, кони забравши, под армату брат, о чомъ и повторне пилно даючи вамъ осторогу, Богу поручаю.

3 Черкас, 18 декабра 1670.

Іванъ Гулакъ^в, обозны[й] войсковы[й]^г.

ІР НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 321-321 зв. Копія.

№ 3

*1672, березня 30. Батурин –
Універсал генерального обозного Петра Забіли
та генеральних суддів Івана Самойловича
та Івана Домонтовича про підтвердження прав
Рихлівського Микільського монастиря
на села Будище, Городище і Вишеньки*

Петро Забѣла обозный, Іванъ Самуйловичъ, Іванъ Домонтовичъ судіѣ, особы Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозь[кого] енералніе.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлаго величества Запорозь[кого], а именно пану полковниковы чернѣговскому, сотниковѣ, атамановѣ и всѣму товариству понурницкому, и кому колвекъ тилко сей нашъ унѣверсаль будетъ презентованъ, удаемо вѣдаты, хотячи мы, абы в церквахъ Божіихъ хвала его святая, такъ за его царь[ское] пре[свѣтлое] велич[ество], яко и за Войско Запорожское у престола Господня была одправована, а маючи в особливомъ респектѣ святителя^а Христова Николая монастиря Рихловского новореставрованного, ижъ^в значную оскудность, в виживлене помененного мѣстца святого братія поносять, теды мы, стосуючись до воли и интенціи побожнихъ людей, для суспенътованя братиѣ, нимъ пошлетъ Господь Богъ намъ реиментара, ствержаемъ универсаломъ симъ села Будище, Городище и Вишенки, въ полку Чернѣговскомъ, в сотнѣ Понурницкой лежачи, зо всѣми

^а У тексті копії "такая".

^б У тексті копії "своволя".

^в У тексті копії "Гулинь".

^г Наприкінці зазначено " У подлиннаго писма печать одна".

^а У копії написано "святое".

^в У копії написано "ихь".

приналежностями до того тежъ села Будища, и два млини в томъ же селѣ стоячіе, одинъ Максима Корововского з двома колами, другой Авраменка, обывателя городиского, такъже з двома колами, двѣ мѣрочки, припадаючіе на Войско, *отбирает*, такъже и озера Городискіе для ловленья рыбъ помененного монастира въ Богу превелебному *господину* отцу ігумену из братією конферовалисмо и позволилисмо, такъ з селъ вишереченнихъ, якъ и с млиновъ будискихъ и озеръ городискихъ, вшелякіе пожитки отбырати и на свою, ихъ, потребу оборочати. В которомъ пожитковане, жебы панъ полковникъ черниговскій, сотникъ, атаманъ понурницькій з иншимъ товариствомъ не важились монастиревѣ жадного утиску и кривды чинить, подъ срогкимъ войсковимъ каранемъ, люде же зась, жебы были в помененнихъ монастирскихъ селахъ монастиревѣ во всемъ послушними, пилно приказуемъ.

Данъ в Батуринѣ, року 1672, марта, дня 30.

Звишъменованніе особы енералніе^а.

Нижче написано: “С подлѣннымъ унѣверсаломъ свѣдѣлствовали полковникъ Петръ Милорадовичъ, писарь полковый чернѣговскій Андрѣй Екимовичъ”.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 71. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 54066. – Арк. 93 зв. Копія (фрагмент).

№ 4

*1673, листопада 29. Дегтярівка –
Універсал генерального бунчужного Леонтія Полуботка
щодо збереження права Новгородського Спаського
монастиря брати медову данину з нових,
вписаних до реестру, козаків, що проживають
в монастирських селах Дегтярівці,
Кудлівці та Ігнатівці*

Леонтий Полуботокъ, бунчучний Войска его царского пресвѣтлого величества Запор[озкого] енералний.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ кождому, хтоби того мѣлъ потребоваты, ижъ, будучий зосланнимъ в маетностя от ясне велможного его милости пана Івана Самуїловича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского, в Богу превелебного его милосты отца Михаила Лежайского, архимандриты монастира всемилостивого Спаса Новгородского, для зревизованя монастирскихъ подданихъ и ново сего року сталыхъ козаковъ. Теды в сельцяхъ Дѣгтяровцѣ, Кудлевцѣ и Игнатовцѣ по килку до реестру

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписъ”, після підпису написано “1767. Ч. П.”, у колі зазначено “мѣсто печати”.

войскового вписавши, при волности звичайной ихъ остановилемъ^а то есть волним мешканнемъ, в поляхъ розробленемъ, и в покосѣ сѣножатехъ, а що ся тычет, которые с тыхъ ново козаковъ от превелможного в Богу его мил: отца архимандрити данную отчину держать, и далее бы мѣли тую ж монастырскую отчину в держанню, за уфалою мене высланного, поневажъ з давнихъ вѣковъ до всемилостивого Спаса тая отчина належала (и належит) и при мнѣ на тот час моего товариства висланных от его м: пана Петра Рославца, полковника стародубовского, которыхъ всѣхъ ниже имена сут подписаны, повинны будут до того монастыра Новгородского по давнимъ окладахъ роковую дан медомъ давать, чого пану сотниковѣ новгородскому и атаманѣ тыхъ сюль постерегати приказуемъ.

Данъ в Дюгтяровцѣ, месяца ноеврія, дня 29, року 1673.

Леонтий Полуботок, бунчучний Войска его царского величества Запор[озкого] енералний, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 114. – Арк. 36. Копія.

№ 5

*1686, червня 25. Батурин –
Наказ генерального бунчужного Костянтина Голуба
конотопським отаману і війтові вирішити справу
про захоплення землі Костюка Кудлаєнка
Леськом Сірком*

Атамане и войте конотопских.

Сей человекъ Костюкъ Кудлаєнко ускаржалъся на пана Леська Сѣрика, обывателя семяновского, що тот Лесько мимо заруки ниву его власную кгвалтом поорал и посѣялъ ярину пшеницу и ячмѣнь, о той, мовит, заруцѣ и п. сотникъ вашъ зналъ и якобы при п. сотникови упросилъ былъ на третинѣ... ..^б того засѣвку, а тотъ и третины поступить не хочеть: зачимъ, ежели того сей Костюкъ доведеть людми, що мимо сотницкую заруку пооралъ, то и од усіого засѣвку еще отдалите и якъ колвекъ ихъ помѣркуйте, [абы] жадне до нас з жалобою ни выточилились, пилно того по вас и по ныхъ хотячи мѣти, приказуемъ.

В Батуринѣ, іюня 25, року 1686го.

Костантий Иванович Голуб, бунчучный енер: Войска ихъ царского прес: вел: Запор: на мѣстцу ясне вел: его милости пана гетмана зостающий.

Наприкінці зазначено: Съ копії въ бумагахъ А. М. Лазаревского.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27676. – Арк. 5. Копія.

^а Так у тексті копії, очевидно в оригіналі було написано “оставилемъ”.

^б Лакуна в тексті копії.

*1689, травня 17. Батурин –
Універсал генерального судді та наказного гетьмана
Михайла Вуяхевича про недоторканість маєтностей
і прибутків з них шляхтича, значного
військового товариша, Афанасія Григоровича*

Его царскаго пресвѣтлого величества Войска Запорозкого енеральный судія и наказній гетманъ Михаилъ Вуяхевичъ.

Пану полковниковѣ нѣжинскому з старшиною полковою, а особливе сотниковѣ глуховскому, атаману городовому з товариствомъ и войтовѣ тамошнему з посполитствомъ и кождому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало до вѣдомости^а подаемъ, ижъ панъ Афанасій Григорьевичъ, урожоній шляхтичъ и товарищъ знатній войсковій, ставши предъ судомъ нашимъ, презентоваль унѣверсаль отъ ясне вельможного его милости пана и добродѣя нашего, гетмана Войска его царскаго пресвѣтлого величества Запорожского, з воли самого его царскаго величества декларованной, на гребелку и млинъ на рѣццѣ Клевеи⁴, и на слободку Афанасовку при той гребелцѣ найдуючо[йся], имъ паномъ Афанасомъ Григорьевичемъ ведлугъ правъ шляхетскихъ, з дозволенія ихъ милости пановъ гетмановъ осаженную, и прекладаль жалобу въ той мѣрѣ, же мѣючи онъ мененые кгрунта, наданные ему з ласки его царскаго пресвѣтлого величества за вѣрныя его службы и в нагорожене оставленныхъ имъ на полской Украины своихъ шляхетскихъ маєтностей, даваль изъ того млина часть размѣровыхъ приходовъ до города Сѣвска, з той причини, же тая гребелка прилегла до берега великороссійскаго, а другую зась часть тыхъ размѣровихъ приходовъ до Скарбу Войскового уищаль, потомъ того взглядомъ самого его царскаго пресвѣтлого величества зоставал цале в пожитковани мененнихъ размѣровыхъ приходовъ и всѣхъ отъ его царскаго пресвѣтлого величества жалованныхъ кгрунтовъ, а панъ сотникъ глуховскій, полегая слушныя и умоцованіе привилеи, великіми кривдами чинить ему, пану Афанасію Григорьевичу, въ спокойномъ тихъ кгрунтовъ уживанню перешкоду. Мы теди, енералній судья и наказній гетманъ, прихилиячись до воли его царскаго пресвѣтлого величества и стосуючися до рейментарскихъ ясне вельможнаго его милости пана гетмана унѣверсаловъ, ненарушне, якъ тие размѣровые приходи, такъ и мененный его пана Афанасія кгрунтъ, цале при немъ Афанасію Григорьевичу захоуемъ, вѣдаючи теды о таковой респекціи нашей, аби ниhto ему, пану Афанасію Григорьевичу, якъ въ пожиткованію помененныхъ размѣровихъ приходовъ, такъ и всего его шляхетского кгрунту, жадной кривды и найменшой перешкоды чинити не важився. Повагою сего унѣверсалу пилно варуемъ и ствержаемъ, люде зась тяглие, в помененномъ кгрунтѣ осѣлие, аби ему жъ, пану Афанасію

^а В тексті копії написано “замостя”.

Григорьевичу, належитое послушенство отдавали и повиновалися, тутъ же сурово п[р]иказуемъ.

Данъ въ Батуринъ, маія 17, року 1689.

Зъвищеименованный судія войсковий енералній, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18671. – Арк. 1-5. Копія.

№ 7

*1707, січня 13. Батурин –
Лист реєнта Військової канцелярії Филипа Орлика
дівичькому сотникові з передачею наказу гетьмана
залучити підданих Чернігівсько-Єлецкого монастиря
з села Авдієвки на допомогу містечку
Салтиковій Дівиці*

Мцѣ пане сотнику дѣвицкий, мой велце мцѣ пане и брате.

Поневаж висоце в Богу превелебний его милость отець архимандрить елецкий чернѣговский, поступуючи противно волѣ и указу ясневелможного добродѣя, не допущает з села своего монастирского Овдѣевки чинити до мѣстечка Девици помочи, теды ясневелможний добродѣй через мене, слугу своего, приказует в. милости пану, аби ваша милость, милостивий пань, розказалъ жителей овдиевских, подданих монастира Елецкого Чернѣговского заграбыти, а онъ висоце в Богу превелебний отець архимандрить хочай бы имѣлъ удатися за тое до ясневелможного добродѣя, то нѣчого помислнога по желанію своемъ не исправитъ, тое в. милости, милостивому пану, прикладаю и зосилаю.

З Батурина, януарія 13. Року 1707.

В. милости, милостивому пану, всего добра зичливий приятель и рад служити, Филипъ Орликъ, реєнтъ канцелярії Войска Запорожского.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 214. – Арк. 1 зв.-2. Копія

^а Перед підписом зазначено “подлинной подписаль”, після підпису написано “Архив Черн. Дв. Деп. Зібр. Справа о шляхетстві роду Апа[на]сенків. № 1168. Аркуш 23”.

II. Старшина Війска Запорозького Низового (Запорозької Січі)

№ 8

1677, вересня 12. Кодак – Універсал кодацького полковника Андрія Домонтовича про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на використання Романківського уступу

Андрей Домонтович, полковникъ его прес: цар: вел: Вой: Запор: кодацкий зо всѣмъ товариством.

До вѣдомости доносим сим нашим писаніем, кому о том буде потрібно вѣдати, ижъ мы, мѣючи с Коша *от* пана кошового и всего товариства Вой: прес: цар: вел: Запор: наданий уступъ Романковский, зо всѣми приналежными тонями, иле що приналежит до Романкова, надаемъ до обители святой монастира Мгарского⁵, для половления рыбъ и ку пожитку своего и нам, як било пред часи за отца Палладія Крутого, которій господарем зоставал, що на обытел, а що на Войско приналежно, абы при Войску зоставало, так и тепер позволяем новозосланного отца Евфимія з монастира Мгарского *от* усей братиѣ на оное мѣсце Романковъ, абы господарем зоставал и справовал так, як отецъ Палладий, которому сіе писаня наше подаем, абы жаденъ рыбалка, так з великим посудом, яко и з малим не важился в уступѣ Романковском, такъ и в тоняхъ приналежных, без вѣдома отца Евфимія ловити, або перешкоду чинити у тонях, а ежели бы хто мѣл спречнимъ бит нашему писаню, такового позволяем, звязавши, и нам на Кодакъ одсилат. Мы будем знат якое караня од насъ отримает, на що для лѣпшой вѣри сіе писаня при печати нашей войсковой отцу Евфимию подаемъ.

Писанъ в Кодаку. Року 1677, месяца септеваря, дня 12.

А окромѣшне Терешку Мелниченку приказуемъ именем войсковим, абы ся жадною мѣброю не втручалъ до пасѣки и перешкоди чиниль, которая юж надана на обытел святую.

Звишменованний полковникъ с товариствомъ, рукою власною⁶.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 76-76 зв. Копія, має назву “Лист пана Андрея Домонтовича, полковника кодацкого, в котором надает станъ Романковский и жеби нѣкто не важился риби ловити в уступах Романковскихъ заказуетъ”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 88-89. Копія.

⁶ Перед підписом зазначено “в подлинномъ таково подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

*1680, жовтня 4. З Коша –
Універсал кошового отамана Григорія Івановича
із старшиною Війська Запорозького Низового
про передачу січової церкви Покрови Пресвятої
Богородиці та Запорозької парафії загалом у відання
ченців Київського Межигірського монастиря*

Григорей Іванович⁶, атаманъ на тот час кошовый, Григорей Мелченко, судья кошовый, Леонтій Константиновичъ, писарь, Матвѣи Цесарскій, асаул, и мы вси атаманя всѣхъ куреніовъ на имя: Васил Олисенко, атаманъ куреня Крилувского, Яков, атаман куреня Гіріївского, Иванъ Стягаило, [атаман] куреня Курневского, Павло, атаман куреня Конеловского, яко и вся атаманя куренная, в томъ року идучомъ, ниже описаномъ, такъ и все товариство куренное и Низовое Войско царского ихъ пресвѣтлаго величества Запорозкое.

Ознаймуем симъ писаніемъ нашимъ теперъ и на потомные незамѣроне часы, иж намъ, всему Войску Запорозкому, били чолом на писмѣ всему наши духовны отцове, честныи *господинъ отець* Феодосій Васковскій, игумен межигорскій кievскій, зо всѣмъ соборомъ своимъ з братією своею, жебысмо онымъ на потомные часы и лѣта потвердили писанемъ нашимъ войсковымъ то, щобы теперъ и завше з ихъ монастиря общежителного Межигорского Кievского, а не з иншою якою обители святои священницы служили з монастиря присланнии Божія службы у Покровы Пресвятои Богородицы в церкви святои нашої Запоро[з]кои и вси духовныи sprawy, до спасенія воиску належачіи, *отправовали* и духовными *отцами* товариству были, жебы парафѣя наша Запорозкая в держаню ихъ была. А такъ мы, все Войско, видячи презъ часъ немалый *отцев* межигорскихъ кievскихъ житіе иноческое пристойное общежителное и чинъ ихъ монастирскій похвалы годный, ку спасенію людемъ полѣзнымъ, и привѣтныи и страннолюбивыи уважаючи оныхъ прислуги и немалыи у Войску нашомъ и в церкви святои нашої, и видячи церковный порядокъ у святои Покровы статечный^ѣ, и *отправу* в ней службъ Божіихъ по монастирску, и з того всего тѣшачыся. Теды мы, Войско, все едностайне, нарадившиися з собою, добре тую челобитную *отцовъ* выжей помененыхъ приняли, есмо и до скарбниці войскової сховали, а на ихъ желаніе позволилисмо тое, абы церковь святои Покровы наша Запорозкая и вся парафія при нихъ завше была, жебы на потомные часы завше неотменно з монастиря Межигорскаго общежителного Кievского при святои Покровѣ священнодѣйствовали, а Войску Запорозкому богомолцами и *отцами* духовными были. Тое еднакъ собѣ варуемо, абы з монастиря на тое святое дѣло присылаю людей способныхъ статечныхъ священниковъ двохъ, діакона и уставника, которое то наше зезволенье войсковое, согласное симъ нашимъ войсковымъ писаньемъ, при печати войскової ствержаемъ теперъ и на потомные часы, и хочемо и просимо, абы тоєи воли нашої войскової, которая за волею Божією сталася, у сего постановленя ниhto

теперь и на потомные часы не касовал и не *отмѣняль*, жебы войсковое слово, звлаща непротивное воли Божой, овшемъ славу Божую помножающее, было завше поважно, статечно и як скала неподвижно.

Дѣялося на Коши Войска Запорозкаго Низового, року 1680го, октоврїа четвертого дня.

Звышмененный кошовый и судя зо всѣмъ товариствомъ Запорозкимъ и Низовымъ подписуемся.

Універсал має заголовок: От Войска Запорозкаго записъ, данный монастыреви Межигорскому вѣчисто парахию держати Запорозкую.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27704. – Арк. 79-80. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 15549 (88). Регест.

№ 10

*1684, червня 18. –
Оборонний універсал
кошового отамана Григорія Івановича Лубенському
Мгарському монастиреві на захист прав монастиря
біля річки Самари*

Григорій Іванович, атаман кошовий Войскъ их царского прес: вел: Запорозкого Низового.

До вѣдомости доносим унѣверсалом нашим кождому, кому о том вѣдати потреба, меновите людям ватажнимъ, которіе простуют до Рогу з Дону, з Тору и городовъ оукраиннихъ през Самар на сей бокъ Днепра, ижъ дойшло насъ знати у Войску Запорозком, же такіе люди кривду чинят честному отцу Палладію монастира Мгарского, в борошнах, рибяхъ и в іншихъ рѣчах, которих имъ неналежит чинити, теди варуемъ сим нашимъ оунѣверсаломъ кождому, абы дали покой и жаднихъ кривдъ не чинили, под неласкою нашею войсковою на непослушного караня войскового. Зачим даем сей унѣверсаль для оборони до рукъ отцу Палладію Крутому.

Іюня 18, 1684 року.

Звишъменованный атаман кошовий з Войском Запорозкимъ^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 76 зв. Копія, має назву “унѣверсаль Григорія Івановича оборонний на станъ Романковскій, отамана кошового”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 90. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”.

№ 11

1688, квітня 12. Біля гирла Самари – Оборонний універсал самарського полковника (військової Сівери) Матвія Калянненка Лубенському Мгарському монастиреві на Самарський стан

Року 1688 місяця априля 12 дня.

Я, Матвей Калянненко з ласки найвишшого Бога и их пресвѣтлых монарховъ великих государей и позволенемъ атамана Войска Запорозкого кошового и всего товариства, будучи *от* Войска Запор: в Самарѣ постановлений.

Тилко властю Войска Запор: и пана атамана кошового и всего товариства приказъ таковий чиню и приказую, жебы, яко здавна было надано *священн*: іеромонаху Палладію в Самарѣ наданіе *от* Войска Запорозкого тонѣ, котріє принадлежни до невода, од устя Самари до самой Килчини⁷. Теди я од Войска Запор: посланний, и *от* всего товариства, Матфей, полковникъ Сѣвери войскової самарский, приказую, жебы жаденъ, яко нашъ товаришъ, з Самари, тай теж и з Кодаку, жадной перепони и кривди в рыбном ловленю у *звнменованних* тонях законником *монастира* Мгарского Лубенского на стану з ласки *войскової*, в Самарѣ застаючим, од Войска Запорозкого оним порученом, жадной перепони и кривди в рыбной здобичи не важилися чинити, а если бы хто, през *сей мой лист* даний, посланнимъ *от* обывтели с: Спаса важился кривду и перешкоду чинити, теди таковий караня *войскового* не *уйдет* и на такового пред *Войскомъ* Запорозким и атаманом кошовим буду я скаргу прекладати. На що даю сіе писмо з *потверженемъ* Войска Запорозкого и всего товариства Войска Запор: самарского.

Дѣялося на устю Самари. Року и дня вишейнаписанного.

Звншменованный атаманъ Войска Запорозкого сѣверский з товариством⁸.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 77-77 зв. Копія, має назву “Матвѣя Калянненка полковника самарского листъ оборонний на станъ Самарский, взявши од устя Самари до самой Килчини”.

ЦДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Ч.1. – Арк. 93. Копія.

⁸ Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1688, липня 8. З Коша –
Оборонний універсал
кошового отамана Філона Лихопоя
Лубенському Мгарському монастиреві
на Самарський стан*

Хвилонъ Лихопой⁸, атаман кошовий Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого Низового з товариством.

Доброго здоровя узычивши милостям вашим и вшеляких радостних потѣхъ, не иначе, яко сами собѣ, а при той нашой зичливости нехай вам будет вѣдомо братіи нашой милой, ижъ законники монастира Мгарского Лубенского, которіи застають на стану Самарском на мѣсцу отца Палладія Крутого, брата своего, за вѣдомом и позволеніємъ нашим войсковим, которіи то законники били челом нам всему Войску Запорозкому Низовому в посполитой радѣ нашой, на товариство фортеці нашой войскової Кодацкой, и на товариство самарское, а именно на самого Севрука, которое то товариство, не уважніи голови, при препомнѣйших боязнѣ Бозкую и карност срогую войсковую, чинят кривду и перешкоду в половю рыбы, и самих зневажают, зачим тепер мы, Войско Запорозкое Низовое, даемо им сей нашъ унѣверсаль с притисненемъ печати нашой войскової, задля лѣпшой моци и потверженя варуючи тое сим нашим унѣверсалом и приказуючи тое и грозячи срогкою карностію нашою войсковою, вам пану полковнику кодацкому и всему товариству, знайдуючомуся на фортеці нашой войскової Кодацкой, такъ и отаману самарскому за всѣмъ товариствомъ таковий приказъ нашъ войсковий, абысте вы якъ старший, такъ [и] менший, ни в чомъ сим законником на стану том жадной кривди и долегливости не чинили и самих ихъ не зневажали, под срогим каранем войсковым, а оніи законники повинни будут зоставати там на том стану Самарском, на давніом звичаю и постановленю, якъ зоставал брат ихъ небощикъ Палладий Крутий, а васъ и повторе и подесеят упоминаемъ и приказуемъ, абысте кривди имъ и перешкоди жадной не чинили, а при том вам застаемо.

З Коша, іюля 8, 1688 року.

Звишьменованний атаманъ кошовий з товариствомъ⁹.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 78 зв.-79. Копія, має назву “потвердителний унѣверсаль Хвилона Лихопоя, отамана кошового, на станъ Самарскій”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 97. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Модзалевский В. Л. Малоросійскій родословникъ. – К. – 1912. – Т. III. – Л-О. – С. 154-155.

⁸ Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войскової”.

№ 13

1688, вересня 19. Кодак – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Тарамського

Мы, Іванъ Лобко, полковникъ Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого кодацкий зо всѣм товариствомъ, вѣдомо чиним сим нашим писмом, ижъ з обради всего товариства, пустилисмо Тарамское и що приналежит до ней, на обытель всемилостиваго Спаса Мгарскую Лубенскую, теди варуемъ, жеби им чернцям нѣхто не важился перепоны чинити, такъ з нашего товариства кодацкого, такъ тежъ и городовых, а мѣл бы хто вторженемъ шкоду чинити, теди за донесенемъ скарги, такихих сурово карат обѣцуемъ.

Писано в Кодацѣ, 1688, септеврїя 19.

Іванъ Лобко, полковникъ тотже що и вишчий^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 76 зв.-77. Копія, має назву “лист Івана Лобка, полковника кодацкого, в котором надаєт Таранское и що приналежит до ней”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 91. Копія.

№ 14

Після 1688, березня 2. Кодак – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Романківського стану

Іванъ Лобко, полковник Войска их царского пресвѣтлого величества Запорозкого кодацкий.

Якосмо надали в осени писмо на Романковъ, жебы оний стан Романковъ монастиреви Лубенскому зоставал, такъ и тепер даємо сіє писмо, жебы оніє чернцы лубенскіє в том стану уживали, якъ и небощикъ отецъ Палладий Крутий, а жебы жадной перепоны нихто не чиниль, якъ чуемъ, жебы Імакава жадною мѣрою в оний станъ вторгнення не мѣль и не важился, а мѣли бысмо дознати уквивжоних чернцовъ, теди всю постаг неводную тратит, тоє приказавше, всѣмъ доброго здоровья зычим.

Писано в Кодацѣ, марта 2.

Звишменованний полковникъ кодацкий з товариством^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 77. Копія, має назву “того жъ Івана Лобка, полковника кодацкого, потвердителний на станъ Романковский”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 92. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

^б Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати войсковой”.

1694, травень. –

**Універсал кошового отамана Семена Рубана
із старшиною Війська Запорозького Низового
до жителів Полтави про передачу Андрію Севрюку
повноважень для розгляду справ
про самовільний випас худоби
на запорозьких землях**

Мы, власт славного Войска Запорозкого Низового, Семень Рубан⁹ атаман кошовый, Андрей судя, Созонть Грабовский¹⁰ писар, Петро Яременко асаулъ, под ихъ царского пресвѣтлого величества обладателною рукою и всесилною найдуючися, извѣстно подаем з атаманами курѣнными и со всѣмъ, так старшим, яко і меншим, товариством нашим, всѣмъ обще, кому о семъ вѣдати будет належно. Иж мы, соизволившись, дали в завѣдованне Андрѣю Севруковы власть, що ваши жители полтавские насилно на войсковие пущи находили з своими худобами, и теперешнего часу Войско изволило, жебъ тое все было вибито, и до Коша отсилат, і мы тое по указу войсковом теперешнего часу вибыле, и до вас у Полтаву посилаем и ознаймуем презъ сие писмо, же ваши жители глупство починают, у Кошу не одвѣчаючи, своим напихом идутъ и тепер нехай на Войску Запорозком отшукуе, хто будетъ шкодовати на чомъ. О тое в[ашей] милости ознаймивши, Господу Богу поручаемъ.

Вамъ всего добра зичливый приятел, полковникъ севруцкий Стародуб^а.

Документу передує назва: Листъ писаний от севруцкого полковника Стародуба в Полтаву, переписанъ слово в слово при пану Івану Насвѣту, на мѣсцу панскомъ застаючому, пану Петру Буцкому суди полковому, Микитѣ Мыхайленку атаману городовому полтавскому, при битности п. Івана Красноперича, которимъ тот листъ и презентован, який в собѣ такъся маеть.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62660. – Арк. 51-51 зв. Копія, дата відсутня, документ внесено в Полтавську актову книгу між актами від 13 квітня та 30 травня 1694 року.

^а Так у тексті, хоч і виходить, що звернення січової старшини до жителів Полтави Стародуб підписав окремо від свого імені.

III. Полковники та сотники

1. Київський полк

№ 16

*1656, серпня 8. Київ –
Універсал київського полковника
Павла Хмельницького
про підтвердження прав Київського Пустинного
Микільського монастиря на село Павловичі*

Павел Іванович Хмелницкій, полковник Войска его цар: велич: Запорозкого кївській.

Ознаймую тым писанем моим, кому одно колвек показано будет: ижъ приходил до мене велебный в Богу отецъ намѣсник [монастиря] святого Николы Пустынного Кіевского, именем всей братіи, того ж монастиря Пустынного, просячи абы село Павловичи, в повѣте Кіевском лежачое, за Чернобилем, которое здавна на тот монастирь наданое было, жебы зо всѣми пожитками [и з даню медовою потвержене было, и унѣверсаль]^а, од его мил: пана гетмана данній, показовал. Прето и я, прихилияючись до унѣверсалу его мил: пана гетмана, добродѣя моего, село Павловичи зо всіми пожитками и з даню медовою, ничего на себе не зоставуючи, монастиреви святого Николы Пустынного Кіевского и всей братіи, в нем зостаючим, до уживаня подалем и подаю, и тым писанем моим варую, иж отцем николским жаден з козаковъ в заживаню пожитковъ найменшое перешкоды чинит не мають и мати не будут. На што для болшое вѣри и певносьти тот мой лист с печатю и с подписом руки моеи даю.

Дѣялось в Кіевѣ, дня 8 августа, рок 1656.

Павел Іванович Хмелницкій, полковник Войска его цар: велич: Запорозкого кївській.

ІР НБУВ. – Ф. 160. – КДА. – П 219. – Арк. 17 зв.-18. Копія, має назву “Лист потвержателный унѣверсал гетманській на село Павловичи отцем николским”.

^а Очевидно при копіюванні було втрачено рядок тексту, відновлюється за змістом.

№ 17

*1660, серпня 1. Серединка –
Дозвіл серединського намісника,
слуги київського полковника Василя Дворецького,
Ігната Крїпицького зайняти греблю і поставити млин
мірошникові Василю Шишові, з наданням йому острова,
сіножаті та огорожу*

Признаю тым моим писанемь, кому того потреба вѣдат, тепер и на потомныи часы, іжъ до далшої декларації пана моего, велможнаго его милости пана Василя Дворецького полковника киевского, на грунтах его власныхъ позволилем Васкови Шишови, млынару, греблю займат и млын ставит на рѣтци, названои Жидовци, вышше Копачовки, нѣкому нѣ в чомъ не на перешкоду, до которого млынка, в томже мѣсцы, придалем ему островъ, сѣножати на пятьдесятъ воз, и огород з рушами полными, на томже островѣ лежачий, за рѣчкою Жидовкою, которого спокійне мает заживати у маетности пана моего милостивого, жаден ему с подданныхъ и козаковъ жадного пренагабаны не мают чинити, подъ закладомъ вины талярей тридцат на его милость пана моего велможнаго вышеменованнаго, [на] що для лѣпшой вѣры и певности при печати с подписом руки моеи даю ему признание свое.

У Серединци, августа 1, рок 1660.

Ігнат Крѣпицкий, слуга его мил: п: полковника киевского, намѣсник серединский.

ЦДІАК України. – Ф. 157. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1. Оригінал.

№ 18

*1674, квітня 7. Київ –
Універсал київського полковника Костянтина Солонина
про надання Київському Братському монастиреві
показаницини в Моровську та поколіщини
з млинів кудинівських мельників*

Константий Дмитрієвичъ Солонина, полковникъ Войска его царскаго величества Запорозскаго киевскій.

Ознаймуемъ тымъ писанѣмъ моимъ всѣмъ въообщь и каждому зособна, кому о томъ вѣдати надлежит, особливе войтовѣ моровскому и всѣмъ гражданамъ, такъже мельникомъ кудиновскимъ: ижъ, заповѣдаючи виразний его милости пана гетьмана Войска его царскаго пресвѣтлого величества универсаль монастирови Братскому^а Київскому, наданный на мѣстечко Моровскъ¹¹ зо всѣми принадлежностьюми и

^а У публікації відтворено перекручення з копії – “градскому”.

приходами, властію старшинства моего въ полку моемъ Кіевскомъ приказую тожде войтови моровскому и всѣмъ мѣщаномъ, которые казаны маєте и горилку на нихъ курите, абисьте ведлугъ звичаю отда[ва]ли показанщину велебнымъ отцомъ братскимъ безъ жадного прекословія и противленія, такъже вамъ мелникомъ кудиновскимъ, належачимъ до монастира Братскаго, розказую, абисьте съ своихъ млиновъ отъ кожного каменя звичайную отда[ва]ли поколющину тимъ отцомъ братскимъ кіевскимъ, яко богомольцомъ нашимъ и строителямъ школъ кіевскихъ, на що для лѣпшой крѣпости при печати моей руку мою власную подписую.

Писанъ въ Кіевѣ, року 1674, мѣсяца апреля 7 дня.

Звишь менованный полковникъ кіевскій, рукою^а.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1913. – Вып. X. – Модзалевскій В. Л. Матеріалы и заметки. – С. 174-175.

№ 19

*1691, травня 4. Козелець –
Універсал кийського полковника
Константія Мокієвського про підтвердження
Лавріна Антоновича Лихолітка носівським сотником*

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозскаго кіевскій полковникъ Константій Мокыевскій.

Пану атаману городовому носовскому, атаманъ сѣлской и курѣнной сотнѣ Носовское и всему старшому и меншому товариству, доброго от Бога зичачи здоровья, симъ нашімъ ознаймуемъ писанемъ, же поневажъ вседѣйствующаго Бога изволеніемъ и милостию оного ясне велможного рейментара его милосты пана гетмана, добродѣя нашего, ласкою и любовію, зъгодною всего старшого и меншого товариства елекцѣєю обранъ естемъ на урядъ полковництва кіевского, теды приналежно намъ есть всякіе, яко господареви в полку, чиниты порядки и утверждаты старшину, яко жъ симъ нашімъ унѣверсалнімъ писанемъ пана Лаврѣна Антоновича (Лѣхолѣтка)^б на урядѣ сотніства носовского потвержаемъ, пилно жадаючи и приказуючи, абисте, яко передъ тимъ, такъ и теперь зъвыкное ему, сотниковы, отдавалы безъ прекословія послушаніе и пошановане, повторе о тое вамъ приказавшы, жичимъ доброго здоровья.

С Козелця, мая 4. Року 1691.

Зъвышь іменованной полковникъ кіевской, рукою^в.

Нижче зазначено: Арх Черн. Дв. Деп. Собр. Д. № 773, л. 8. Копія 1780-хъ годовъ, засвидѣтелствованная.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27664. Копія.

^а Наприкінці зазначено “М[ѣсто] П[ечати].”

^б Вставка в тексті, очевидно В. Модзалевського.

^в Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ тако”, після підпису написано “М. П.”.

№ 20

*1696, лютого 20. Козелець –
Універсал кийвського полковника
Константія Мокієвського про дозвіл хорунжому
Кийвського полку Сергію Солонині
побудувати млин в селі Літках*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозскаго полковникъ кіевскій Константій Мокѣвскій.

Всѣмъ сполне, такъ на власти жь, яко и подвластнимъ, жичливымъ моимъ приятелемъ, а меновите атамановѣ села Лѣтокъ съ товариствомъ и войтовѣ тамошнему зъ громадою, при офированю приязни моей, вѣдати подаю, ижъ подлугъ власти полковничей и волѣ моей доброй позволилемъ пану Сергію Солонинѣ¹², хоружому полку моего, мѣти млинъ въ селѣ его Лѣткахъ на рѣцѣ Любичѣ, ново в первый раз мѣючи[й] тамъ быты, которой волѣ моей желаю, абы ниhto в томъ вѣчне не былъ спречнимъ и не турбоваль пана Сергія Солонину доживотне въ постановленіи млина и въ заживаню добрь, зъ оного мѣючихъ быты, о чимъ предложивши, покорно зъ приязню моею отзивуюся.

Зъ Козелця, дата февраля 20 дня, року 1696.

Всѣмъ жичливымъ приятелемъ моимъ всего добраго искатель, вышъписанный полковникъ^а.

Нижчезазначено: Изъ бумагъ Владиміра Конст. Солонины; съ копіи, писанной въ 1817 г. Ильею Ив. Солониною, его дѣдом, 1908.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 27563. – Арк. 25. Копія.

№ 21

*1697, січня 26. Козелець –
Універсал кийвського полковника
Константія Мокієвського про підтвердження прав
олишівського сотника Леонтія Шрамченка
на куплений млин, на річці Острі, на Киселівській греблі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого, кіевскій полковникъ Константій Мокієвскій.

Вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писанемъ всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, ижъ, будучи у насъ панъ Леонтий Шрамченко, сотникъ олишевскій, презентовалъ намъ свою купчую, на клѣтку з двома заставьками, построенную на рецѣ Острѣ на греблѣ Киселовской, за сумму певнимъ числомъ купленную за

^а Перед підписом зазначено “подлѣнное подписано”, після підпису написано “М. П.”.

золотих п'ятсот у Потапа и Ільи Даниленковъ, а мелниковъ киселювських, зъ таким докладомъ, ежели бѣ еще кто мѣлъ на той же греблѣ кола поновляти и приваблювати, то и ему пану сотниковъ олишевскому волно будет. Теди и ми тую ж его пана сотника купчую за подписомъ руки и з притисненемъ нашей полковой печати зътвержаючи, варуемъ, абы ему нѣхто в томъ жадной и найменшой не важился чинити перешкоды.

Писан в Козелцю, 26 генвара. Року 1697.

Звышьменованный полковникъ киевский, рукою.

На арк. 2 написано: Унѣверсаль полковника киевского, виданный на греблю Киселювскую.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50508. – Арк. 122. Оригінал. Печатка полковника.

3. Лубенський полк

№ 22

Не раніше жовтня 1659 – не пізніше червня 1660. Лубни – Універсал лубенського полковника Якова Засядька про надання Лубенському Мгарському монастиреві двора з будинком в Лубнах

Я, Иаковъ Засядко¹³, полковникъ на тотъ часъ Войска его царского величества Запорозского лубенский.

Чиню вѣдомо, кому бы о томъ належало вѣдати, ижъ за сполною радою товариства, при мнѣ будучою, уваживши мы, ижъ тотъ пляцъ, нѣкому непенній и нѣкому незаведенній, але волне заставаеъ, теди видячи слушность и потребу пилную, и взявши на недостатокъ отцовъ монастыря нашего Мгарского Лубенского, подалисмо вѣчными часы превелебному господ[ину] отцу Виктору Загоровскому¹⁴, игумену того жъ монастыря Мгарского и братіи его, въ ринку о бокъ зъ одной стороны пана Ігната Вербицкого¹⁵, а зъ другой пана Василя Полонѣя лежачій, називаючійся Боровиковскій, а потимъ Колядинъ zostалъ былъ, которого передъ тимъ зъ будинкомъ, на немъ стоячимъ, антецессорове мои заживали, теди я, весполь с товариствомъ, того пляцу мѣстцу святому отдавши, на тотъ часъ каждому зъ обывателей лубенскихъ и товариства нашего приказую, абы жадной кривды и перешкоды, сполне его заживаючи, отцеве мгарскіе, ни отъ кого не поносили, на которомъ, яко на своемъ власномъ, волно имъ будетъ что схотятъ будувати, дати, даровати и продать кому хотя, на що для лѣпшой вѣри и певности даемъ тое писане наше съ подписомъ руки моей и притисненемъ печати полковое, таюже и товаришовъ при мнѣ бившихъ на имя Стефанъ Шамьлинскій¹⁶, атаманъ городовій, Устимъ Луценко, обозній на тотъ часъ полку Лубенского, Игнатъ Вербѣцкій.

Копія з актових книг, має такий початок і закінчення:

Выпись съ книгъ мѣскихъ ратуша лубенского, року 1660, мѣсяця іюня, 5 дня.

Передо мною Ивановъ Андриевичомъ, войтомъ лубенскимъ, и колежки моей Стефана Корчевского, Мирона Семеновича, Петра Котляра, бурмистровъ, и инихъ людяхъ добрихъ, ставши очевисто в Богу превелебній еромонахъ господинъ отецъ Викторъ Загоровскій, игумень монастыря Мгарского Лубенского, которій намъ майстрату мѣскому лубенскому показаль и подаль письмо от его мил. пана Якова Засядка, пана полковника Войска его царск[ого] [велич]ества Зап[орожского] лубенского, на пляць Боровиковскій и Колядинскій оному в посессію и во вѣчное держанье обители святой Мгарской данное, которого ми вишьменованній врьдъ, читаючи и видячи, ижъ была рѣчь слушная, изволили принять и до книгъ мѣскихъ ратуша лубенского рассказали пану писареву своему записать, которій русскимъ писмомъ так ся в себѣ маеть:

У того запису печать полковая лубенская.

И мы вишьменованній врьдъ казали, ону справу принявши, до книгъ мѣскихъ ратуша лубенского записать и есть записана, съ которихъ и сей экстрактъ под печатю мескою ратушною и съ подписомъ руки писаря нашего рассказали видать.

Писанъ в ратушу лубенскомъ, року и дня звишьмененного.

Сава Григоріевичъ, писаръ мѣскій лубенскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59213. – Арк. 122. Копія.

ЦДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 48-49. Копія.

О публікованіо: Лазаревский А. Архивные отрывки для истории Полтавской епархии. – 1887. – С. 70-71.

№ 23

*1670, грудня. Мгарський монастир –
Оборонний універсал
лубенського полковника Івана Сербина
Лубенському Мгарському монастиреві
на “джерело” (рибне місце) в Стриганці, під Хицями*

Іванъ Сербинъ¹⁷, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запороского лубенскій.

Пану намѣснику городискому, такъ теж паном сотниковѣ, атамановѣ и войтовѣ зо всѣмъ посполством тамошнимъ, по узиченю от Господа Бога доброго здоровья, ознаймую, ижъ в Богу превелебній его милость господинъ отецъ игумень святія обители Мгарскія з братією своєю презентовал мнѣ жалобу, же в. м[илости] у ихъ жерелѣ, названном в Стриганцѣ, под Хицями, которое имъ з давнихъ лѣтъ належачое, допустили сме своимъ горожаномъ чинити великую перешкоду. Зачим, постерегаючи я того, аби мнѣ за донесемъ скарги, от ясне велможного его милости пана гетмана, за тую вашу своеволю не було за васъ наганы, по васъ мѣти хошу и пилно в. м[илостем] сурово приказую. Абисте

в. м[илости], такъ своимъ горожаномъ, яко и селяномъ, в громаду созвавши, сурово заказали, жеби *от* сего часу, такъ козаки, яко и мѣщане, в томъ ихъ жерелѣ жадной найменшой не важилися чинити перешкоди, не тилко жеби мѣлися, кгда будетъ риба продихатис, до оной інтересовати, але аби не важилися и гостинца тамъ через тую рѣчку чинити. А кгда теперь мѣли бисте, мимо росказане мое, важитися в томъ монастирском жерелѣ, якую колвекъ вчинити перешкоду, певне не тилко *тот* которого поймаютъ будетъ в карцеру лубенскомъ зоставати, але и в. [милости], старшина, за неупинене, войсковою не уойдете, чого не зичу, карности, повторе в. *милостям* сурово приказавши, звиклую маю препосылатъ зичливість.

Дат з монастира Мгарского, декав[рия], 1610^а.
Звишгьименованій полковникъ лубенскій^б.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 24 зв.-25. Копія.
ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 30797. – Арк. 14. Копія.

№ 24

1672, жовтня 25. Лубни.

Універсал лубенського полковника Івана Сербина про підтвердження прав лубенського музичького цеху

Іванъ Сербинъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанем, кождому кому о томъ будетъ вѣдати потреба, меновите сотниковѣ и атаману лубенскимъ, тутеж войтовѣ, лантвойтомъ майстрату лубенского, ижъ Стефанъ Есифовичъ, братъ старшій музичкій, зо всею братиею своею, показували намъ листъ, мѣючий от бывшего полковника лубенского, от небожчика Игната Вербицкого, уволненніи от вшеляких податокъ мѣских, при которомъ просили и насъ, абысмо оних обдаровали, зачимъ, знаючи и ми давній звичай в Войску Запорозком, же музики звлаща надъ всѣми учиненими старшими, которіе и повинности отримують належачіи, не на що іншое, зо всѣх ремесла такого найдуючихся, тилко на хвалу Бозкую визбирають, и для окраси церковное тимже своим коштом образы и корогви виставляют, свѣчи щоденніе в церквѣ мѣють, теди приказуемъ всей старшинѣ, а особливе п. войтовѣ нашему лубенскому, владзою нашего старшинства, абы имъ братѣи музичкой нѣ в чом нѣколи не важилися нихто турбовати, оцерклѣвавши шарварки, в подводи, в побори жадніе найменшіе посполитіе непритягали конечно, поневаж, якъ иніе старшіе, то ест панове

^а Рік в копії помилковий, імовірно мав бути 1670.

^б Перед підписом зазначено “в подлїнномъ подписъ таков”, після підпису у колі написано “М. П.”.

полковники прежде мене будучіе, не чинили имъ в томъ утемеженія, такъ и я симъ моимъ ствержаю и варую писанием.

Дан в Лубнях, року 1672, місяця октоврія, дня 25.

Звишменованній полковникъ лубенскій^{*}.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57619. – Арк. 36. Копія.

№ 25

1674, січня 8. Лубни.

Універсал лубенського полковника

Івана Федоровича (Сербина)

про підтвердження прав

Івана Кулябки на млин в селі Олександрівці

Іван Федоровичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенскій.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому бы о томъ вѣдати надлежало, меновите пану сотниковѣ Войска его царского пресв. величества запор. лукомскому, атаманови городовому и войтови тамошнему, особливе дозорцамъ нашимъ и отъ боку нашего вшелякимъ высланнымъ людемъ, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ, знаючи мы, и видячи здавна пана Івана Кулябку, значного мешканца лубенского, которій во всемъ есть мѣстцу всему вшелякихъ потрібнихъ рѣчахъ згадливій и нѣ в чемъ не закритий, и до того особливая его, такъ противко насъ общихъ людехъ, и всему мѣстцу явная щирость, теди зъ респекту нашего, хотячи его и въ далший часъ въ таковой же щирости при собѣ заховати, albo рачей и иншимъ таковымъ же и по насъ старшимъ, которіе также, увидѣвши такую щирость, могутъ отъ ласки своей не отдаляти, але овшемъ таковымъ же писмомъ подтвердить, а то, ведлугъ прозби пана Івана Кулябки, тотъ его млинъ зъ двома колами, в селѣ увъ Олександровцѣ, купленній у священника оржицкого, нѣмъ тотъ урядъ на себѣ мѣтиму, увольняемо, позволяючи зъ него ему самому пожитокъ мѣти, варуючи тое, аби, такъ отъ старшины лукомское, и отъ дозорцовъ нашихъ, жадной нѣгди не было перешкоды и до того млина не втручалися, повагою старшинства моего пилно, пилно и срого приказую, що аби не било, подлугъ волѣ нашое, иначей.

Писанъ в Лубняхъ, року 1674, яннуарія 8 дня.

Звишьменованний полковникъ лубенскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53207. – Арк. 235. Копія, рукою О. М. Лазаревського.

^{*} Перед підписом зазначено “в подленномъ подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1676, грудня 11. Лохвиця –
Універсал лубенського полковника
Івана Федоровича (Сербина) про дозвіл
лохвицькому міщанинові Лук'янові Калику
побудувати додатковий млин на своїй греблі,
розташованій на річці Сулі в селі Скоробогатьках*

Іванъ Федоровичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лубенскій.

Пану сотникови Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского лохвицькому, атаманови городовому, войтови и всему в той сотнѣ старшому и меншому войсковому товариству и посполитим людянь, особливе паномъ Войскового Скарбу дозорчимъ, и от боку моего зосланнимъ, заславши звиклоє мое поздоровленіє, ознаймую симъ моимъ писаниємъ, поневажъ панъ Лукянь Каликъ, мещанинь лохвицькій, мѣючи в селѣ Скоробогатьках, уезду Лохвицького, на рецѣ Сули своимъ коштомъ фундованую греблю, и ведлугъ позволенія прошлихъ старшинъ побудованіє трохъ клѣтокъ млини, теди и четвертую клѣтку зъ чотирма колами на той же рецѣ Сулѣ и греблѣ в Скоробогатькахъ, оному ж пану Калику взглядомъ примноженія Скарбу войскового будовати и млинъ строити позволилисмо, которому то пану Калику, знаючи волю нашу, старшина и чернь лохвицькая, яко и мещане лохвицькіє, абы в будованю тоєй четвертой клѣтки з чотирма колами, жадной найменшой не были перепоною, пилно и сурово приказую, а мѣль би хто надъ заказъ нашъ оному пану Калику в томъ фундованю млина з чотирма колами бити перепоною, певне войсковою от насъ такоєй не вийдет карности.

Данъ в Лохвицѣ, декабря 11 д[ня], 1606 году^а.

Звишменованій полковникъ лубенскій^б.

Наприкінці зазначено: 1768 году, априля 2 д[ня] таковує подлинную крѣпость принялъ и розписался абшитованный значковый полку Лубенского товаришъ Василь Олшанскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51055. – Арк. 209. Копія.

^а Рік в копії помилковий, очевидно при перекладі в 1768 році, кириличної дати (ахои) з оригіналу на цифрову, в копії третій знак копійст записав як нуль.

^б Перед підписом зазначено “на подлинной тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

*1687, вересня 27. Лубни.
Універсал лубенського полковника
Григорія Гамалії про підтвердження
за Лубенським Мгарським монастирем
грунтів на річці Сулі*

Григорій Гамалія, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенской.

Пану сотниковѣ лубенскому, атамановѣ городовому, войтовѣ з бурмиистрами и посполитимъ в той сотнѣ людемъ ознаймуемъ. Поневажъ законники монастиря Мгарского, превелебній в Богу отецъ ігуменъ з братією, мѣть на свои кгрунта монастирскіе *от* прошлого гетмана и *от* антецессора нашего зешлого полковника оборону, же где *ест* ихъ грунта на рецѣ Сулѣ стоячіе, тамъ рибалки лубенскіе с каждымъ посудкомъ, такъ на самой Сулѣ рецѣ, яко и по озерахъ, риби ловити не повинни, меновите в низъ по Проезное, а у верхъ Сули по Поляну Кашину, поки монастирскіе кгрунта заходять, збороненно. Теди и ми, подлугъ тихъ унѣверсаловъ стосуючись, лубенской городской и сѣлской старшинѣ и чернѣ, а особливе рибалкамъ лубенскимъ, пилно приказуемъ, абы оніе рибалки лубенскіе мѣскіе и сѣлскіе на помяненномъ мѣсцу риби ловити с каждымъ посудкомъ рибалскимъ внизъ Сули по Проезное, а в верхъ Сули по Кашину Поляну, туди *отежати* и перешкоди чинити не важились, повторе пилне приказуемъ.

Данъ зъ Лубень, септев: 27, 1687.

Звышменованный полковникъ лубенский^а.

А тутже и на другомъ мѣсцу вишей греблѣ Лисогорской *от* устя Солоници¹⁸ до устя Булатцевого¹⁹, где *впадает* в Сулу, у ловленню рибъ, абы не дѣялися перешкоди, симъ же *потвержаемъ* унѣверсаломъ.

ЦДАК України. – Ф. 137. – Оп. – Спр. 127. – Арк. 242-242 зв. Копія, має назву “Листъ *от* пана Григорія Гамалїи, полковника лубенского, в которомъ приказуемъ, даби нѣхто не важился, где суть монастиря Мгарского кгрунта, тамъ би на рецѣ Сулѣ нѣхто не важился, внизъ по Проезное, а в верхъ Сули по Поляну Кашину”.

ЦДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 197-198. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подпис таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 28

*1688, травня 12. Пирятин –
Універсал лубенського полковника
Леонтія Свічки про підтвердження
за Лубенським Мгарським монастирем
озер біля річки Сули та рибних угідь на Сулі
від Поляни Кашиної до Проїзного
та від гирла Солониці до гирла Булатцевого*

Леонтій Свѣчка²⁰, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого лубенской.

Пану сотниковѣ лубенскому, атамановѣ городовому, войтовѣ з бурмистрами и посполитимъ людемъ ознаймуемъ; поневажъ прежде насъ бувши, панъ полковникъ Григорій Гамалѣя отцу игумену з братією законникамъ монастиря Мгарского на Сулѣ, межі ихъ кгрунтами монастирскими коло Сули реки, озера до ловлення рибъ обвароваль, жебы нѣхто не важился всякимъ посудкомъ ловити и на самой рецѣ Сулѣ и в верху Сули, от поляни Кашиной, а внизъ по Проезное, у другомъ мѣсцу низше греблѣ Лисогорской от устя Солоницѣ до устя Булатцевого, где впадаеть в Сулу; и мы тоє имъ позволяемъ боронити, варуючи, жеби нѣхто ся тамъ не важиль всякимъ посудкомъ тамъ ловити риби, кромѣ за приказомъ отца игумена, аби такъ било приказуемъ.

З Ператина²¹, мая 12, 1688.

Звышменованный полковникъ лубенский^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 242 зв.-243. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 217. – Арк. 199. Копія.

№ 29

*1688, липня 21. –
Наказ лубенського полковника Леонтія Свічки
роменським отаманові і війту про передачу
посполитих села Оксютинців згідно волі гетьмана
в послушенство Никифорові Синдоровському
та непритягнення їх до міських повинностей*

Мой ласкавий приятелю, п. атамане городовий роменский и п. войте тамошний.

На томъ есть виразная воля самого ясневелможного добродєя п. гетмана, иж в селе Оксютинцахъ посполитіє люде уезду вашего Роменского, жебы на сей

^а Після підпису у колі написано "мѣсто печати".

указ голдовали п. Ник. Синдоровскому, яко теперь прислушны будучи к его домовце, абы сена косили, и если пашня пожата, жебы извожена была, и дров если потребоватимет, з его ж леса нарубавши, ку домовце привозили, жадаем и приказуем, а он, п. Синдор[ов]ский знатимет и сам, як з оними посполитими наданными ему людми статечне поступовати, а оны тож звичайное послушенство отдавати во всем повинни, а сее писмо господине его отдайте, жебы в том селе оним всем посполитым людям осведчила для поверения, чего по вас всей старшине жадаем, жеби до города оксютинцов оних не в чем не притягали, а на том ласкою добродея его милости п. гетмана и нашею прикривши, ствержаем.

При том нашу зославши ласкавость, зостаем назавше вам всего добра зичливый Леонтий Свечка Войска ц. п. [в]. Запорожского, полковник лубенский.
21 июля, 1688 г.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 173. Копія.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 35. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Барвинский В. Крестьяне в Левобережной Украине в XVII-XVIII вв. – С. 291-292.

№ 30

1688, липня 25. Табір на річці Самарі – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про підтвердження прав сенчанського сотника Леонтія Василевича на село Юськівці

Леонтий Свѣчка, полковникъ Войска ихъ [царского пресвѣтлого] величества Запорожского лубенский.

Ознаймуемъ [сим] универсалом нашим, кому того вѣдати подлежить, атаманови городовому сенчанскому, особливо атаманови [села] Юсковец, ижъ презентоваль нам Леонтій Василевич²², [...] сотник сенчанскій, писма от бывших полковников [...] на село Юсковци данные, теды и мы взглядом респ[ектов]аных полковников тое село ему, пану Леонтію Василевичу, [и] тяглых людей посполитых в селе том, на вспарте домовки его надаем, которое то посполство в селѣ Юсковцах найдуючеся, абы и на сей час сена вкосили, погромадили и попрятали, як надлежит, и во всем належную повинность и вшелякое послушенство оному выражали, о чом обявивши волю нашу, поручаем вас Богу.

Дан в таборѣ на Самарѣ, июля 25 дня, року 1688.

Звышменованный полковник лубенский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 59214. – Арк. 43. Копія, зроблена О. Лазаревським з пошкодженого документа.

*1690, січня 13. Лохвиця –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки
про затвердження угоди між комонним полковником
Ілляшем Новицьким та лучанськими
і ломацькими мельниками про встановлення
рівня води на Ломацькій греблі*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковник лубенський Леонтий Назарович Свѣчка.

Ознаймуемъ сим нашим кому о том вѣдати в кожного суду и права будет показано писаня, ижъ на сей час бувши ми в Лохвици з особами полковими и з сотниками, повернувши з Батурина ку домови, где презенътовал нам его милости пан Іелияшъ Новицький, полковникъ комонний, писмо на згону, принятое от мелниковъ лучанских и ломачинских при старшинѣ сенецкой и при висланнихъ от нас атамана лубенского и писара и инних мелниках многих, яко обширнѣй у поданомъ першом писмѣ виражае о розміреню води и опущенем на греблѣ Ломацкой скрѣнѣ, на що стала промежь паном полковником и мененними мелниками о том завод их померкованая угода цѣле, жебы болшъ юж в том себѣ не смѣли спреки и подтопъ водний, и на чом стала мѣра, такъ повинни и в потомност ненарушне собѣ на тотъ час зосланихъ из старшини лубенское и в раду тож сенъчаньского моцно себѣ укрѣпити и под печатю майстратовою лубенською. Ми теж, полковникъ, вичитавши оное писмо и вирозумѣвши быти во всем слушне, похваляем и в ново сим нашим унѣверсаломъ при печати полковой ствержаем, абы тая ихъ доброволная угода, взявши свой слушний скутокъ, вѣчне трвала, варуем и на взрушителя права, где ся покажетъ и отзовется, теди на такового заруки покъладаемъ талярей сто до шкатули войсковой неотпустне.

Дѣялося в Лохвицѣ, од створенія свѣта 7198 года, а от Рождества Христова 1690, генваря 13 дня.

Звишьменованный полковникъ лубенский.

ЦДІАК України. – Ф. 1528. – Оп. 1 – Спр. 2. Копія в актовій книзі Лохвиці, має назву “Зезнане доброволного постановлення и обварованя на взрушителя данин”.

№ 32

**1690, березня 4. Пирятин –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки
про підтвердження дозволу оржицького уряду
оржицькому священникові Василю Семперу
побудувати млин, зробити при ньому став
та набувати з них усі прибутки**

Іх царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковник лубенский Леонтий Назарович Свѣчка.

Ознаймуемъ сим нашим писаннем, тако старшине, яко и черни, в сотни Лукомской znajduючимся, особливе мелникам гребли Горошинской, ижъ презентовалъ нам писмо отец Василий Семпер, священник оржицкий, на вѣкуистую згуду, колко кому имѣеть бити ставидель, з ураду оржицкого виданное, в яком писме вираженно, жеби отец Василий, оставивши при клѣтци, стоячей от Горошина, на скрини старой двѣ ставидлѣ своихъ, ново строил клѣтку на прурве от Мохнача, на той же греблѣ, и в ней пустилемъ за тии двѣ ставидла два камня, а третее коло, за нагороду, счо он первый кошть свой и працю заложилъ, там же подано ему отцу Василю и валушное четвертое [коло], теди, приймаючи ми тое писмо за слушное, варуем, аби ни хто не важился ему отцу Василю на той его прурве нѣякой чинити перепони, волно ему построити клѣтку или рибу ловити, албо якие колвек привлчати пожитки, а мѣл би хто на той прурве отцу Василю чинити якую кривду, таковий на нас полковника заплатитъ заруки талярей сто, а на урядъ лукомский сто золотихъ, неотпустне так декларуемъ.

Дан в Пирятинѣ, марта 4, року 1690.

Звишменованный полковник лубенский^a.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51011. – Арк. 91. Копія.

Там само. – Ф. 1. – Спр. 51014. – Арк. 99. Копія.

№ 33

**1690, грудня 26. Пирятин –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки
про дозвіл товаришу Сенчанської сотні
Василю Тройці отримувати всі прибутки
з побудованого ним млина на річці Сулиці**

Іх царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского лубенский полковникъ Леонтий Свѣчка.

^a Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

Пану сотниковѣ сенчанскому и всей старшинѣ городской и кому колвекъ о томъ будетъ надлежати потреба, при взиченню *от Господа Бога* доброго здоровья, сымъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ докладалъ намъ Василій Тройка, товаришъ сотнѣ Сенчанской, житель села Гапоновки, же мѣючи тепер новопостроенный млинъ, объ одномъ колѣ вешнячокъ, на власномъ своемъ отъ многихъ лѣтъ держачи добромъ, подъ тымъ же селомъ Гапоновкою, перенявши *от Сулицѣ* часть воды, никому не вчинилъ въ лѣсахъ и въ сѣножатахъ и наименшой шкоды и кривды, бо черезъ лѣсъ перекопавши накотомъ пустилъ воду на лотокъ и съ него мѣеть собѣ одного кола мучного пожитокъ: теды мы, уваживши его таковую своимъ коштомъ вложенную працю и коштъ у власномъ его кгрунтѣ, а звлаша нѣкому зъ тамошныхъ обывателей не учинилъ подтопомъ въ гору, а вьнизъ уймою воды жадной перешкоды, позволяемъ оному вышѣреченному Василеву Тройцѣ въ той его завзятой працѣ и въ сооруженню объ одномъ колѣ мучномъ млина, спокойне владѣючи, користовати, не маючи жадной нѣ *от* кого зъ тамошной старшины и тыхъ обывателей и наименшой перепоны, але яко у власномъ своемъ добрѣ всѣмъ пожитковати ненарушне, шо абы иначе не было, такъ мѣти хочемъ и приказуемъ.

Данъ съ Ператина, декаб[ря] 26 дня, 1690 року.
Звышѣменованный полковникъ лубенский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57733 (IV). – Арк. 283 зв. Копія.

№ 34

*1692, січня 1. Пирятин –
Універсал лубенського полковника
Леонтія Свічки про заборону залучати підданих
Лубенського Мгарського монастиря, що живуть
біля монастирських Вовчанських млинів,
до виконання повинностей разом з жителями
села Вовчка на користь міста Лубни*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ лубенскій Леонтій Свѣчка.

Пану сотниковѣ лубенскому, атаманѣ городовому с товариствомъ и войтомъ с посполитими людьми, а особливе атамановѣ вовчковскому, такъже с товариствомъ и войтомъ в томъ селѣ зо всѣми тамошними жителми, доносимъ вѣдати: ижъ в Богу пречестній господинъ его милость отецъ Ипатій Горбаческій, игумень монастиря общежителного Мгарского Лубенского з братиею своею смирено докладалъ намъ о томъ, же мѣючи свои власніе ку пожитковѣ обителѣ святой Мгарской у Вовчку млини, коштомъ и працею

^а Перед підписом зазначено “Въ подлѣнномъ подписано”, “М. П.”.

монастирскою построєнніи, и при тихъ млинахъ, на власнихъ кгрунтахъ монастирскихъ, на плєсахъ жіючихъ людей, и поля ихъ пашучихъ, тих же христьян много ихъ есть в томъ кутку мешкаючих, опрочей от самага села Вовчка, тилко при млинахъ, якіє то кгрунта и в грамотѣ государскої єсть, у вѣчноє владѣніє имъ до обителѣ святой Спаской Мгарскої заведено и укрѣплєно с тими христіяни, а тепєрь не знатъ зъ якихъ мѣрь, якобы атаманъ вовчковскої и войтъ того села, в томъ кутку при млинахъ жіючихъ людей, на грунтахъ монастирскихъ поселившихся, притягаєть и прихилєет до подачокъ городовихъ, аби сполнє з ними отбували; чоґо имъ селянамъ вовчковскимъ, атаману и войту и неналежало бы до тихъ христьян монастирскихъ интересоватися, яко и неналежит. Зачимъ по всѣхъ властей, такъ городової старшини лубєнскої, и сѣлскої вовчковскої, жадаємъ и пилно приказуємъ, абысте жадною мѣрою до онихъ, якіє при тихъ млинахъ, на грунтахъ монастирскихъ мешкають люде, нѣ в чомъ не притягаючи до себе, дали во всемъ покой. Такъ мѣти хочимъ и подєсєте приказуємъ, ствердивши при печати нашої полкової и унѣверсалъ нашъ на то, варуючи, видаємъ.

Данъ с Пер[атина], януарія 1 д[ня]. Року 1692.

Звишьменованній полковникъ лубєнскої^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 293 зв.-294. Копія.

№ 35

*1693, квітня 23. Пирятин –
Універсал лубєнськоґо полковника
Леонтія Свѣчки про надання в послушенство
чигириндубровському сотникові
Яремі Ілляшенкові посполитих
в селі Гусиному*

Ихъ царскоґо прєсвѣтлоґо величества Войска Запорожскоґо полковникъ лубєнскої Леонтій Свѣчка.

Пану атаманови городовоґо чигириндубровскоґо і войтови тамошнему, а особливе атаманови села Гусинноґо и кождоґу того вѣдати потребуєчому, симъ нашимъ ознаймуємъ унѣверсаломъ, ижъ рєспєктуючи мы на значные працѣ і прислуги в Войску Запорожскоґо пана Яремы Ілляшенка²³, сотника чигириндубравскоґо, взглядомъ тєды тих его працѣ и вѣрных прислугъ, надаємъ оноґу в сєлѣ Гусинноґо людей посполитых в сотнѣ Чигириндубравскої в послушание, коґорому тєды пану сотникови абы люди того села посполитые по замыслу его в делах господарских вшєлякоє без жадноґо противєнства отдавали послушание, а непослушноґо и противноґо

^а Перед підписом зазначено “в подлинном тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

волѣ нашої ему ж пререченому пану сотникови карати без фолкги позволяем.

Дан в Пирятине, року 1693, місяца апреля, 23 дня.
Звышменованный полковникъ лубенский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57745 (1). – Арк. 309. Копія.

№ 36

*1694, грудня 14. Пирятин –
Універсал лубенського полковника Леонтія Свѣчки
про дозвіл Федору Ярмоленкові та Василисі Лутайці
побудувати другий млин на Караваєвій
полковничій греблі, з розподілом прибутків
між ними і полковником навпіл*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ лубенский Леонтій Свѣчка.

Паном сотнику ператинскому, атамановы, войтовы, тамошним же, а особлыве людам в селѣ Короваях мешкаючым, и кому колвек бы о том вѣдати требуючому, ознаймую сим писанием, иж на рѣцѣ Оржиця, под селом Короваями, на власной своей греблѣ, есмь перед сим позволилысмо были Федору Ярмоленку и небожчику Василю Лутаеви млын в двох колах построиты, так и тепер на донесене прозбы Федора Ярмоленка и по zostалой по мужу вдовы Василихи Лутайки позволяем ему и другой имѣни на тойже греблѣ вишпомянутой Короваевой млын о двох колах построиты и отбираты собѣ пожиткы, однакъ тое докладаем и варуемъ сым пысанем нашим, иж тие помененние особи, построивши тот млын другій, пожиткы брати мѣют з обох клѣток половынѣ, одну половину на себе, а другую на нас полковныка половину вселяких размѣров повинны будут даваты, а то для того, же на нашей власнымъ коштомъ построеной греблѣ тие млыны Федор Ермоленко и Василиха Лутайка з ласки нашої собѣ построилы, тое варуючи, тим помененнымъ особамъ для крѣпости всякой видаем и сее пысмо наше з притиснением печаты полковой, а по отбирание з тих млынов всякихъ размѣровыхъ пожитковъ ни от кого теж кривды жадной оны собѣ не мѣють узнаваты.

Дан в Пырятинѣ, декемрия 14, 1694 року.
Вышменованный полковник лубенский^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 58066. – Арк. 91. Копія.

^а Наприкінці зазначено “при том універсалє оного полковника печат”.

^б Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 37

*1701, квітня 11. Костянтинів –
Універсал лубенського полковника
Дмитра Зеленського про підтвердження прав
чигриндубровського сотника Яреми Ілляшенка
на село Гусине*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого лубѣнскій полковник Дмитрѣи Зелѣнскій²⁴.

Кому колвекъ о том ведати потреба, старшинѣ полку нашего Лубѣнского, а меновите атаманови городовому чигриндубровскому со всеми тамошними людьми, ознаймуемъ симъ нашим унѣверсалом, ижъ панъ Ерема Илляшенко, сотник чигриндубровскій, презентовал намъ, якъ *от* нѣбощика пана Свѣчки, полковника лубѣнского уневерсал, даннѣй на селцѣ Гусиное, в уездѣ Чигриндубровскомъ, такъ и поважное ясне велможного добродѣя его милости пана гетмана показѣвал нам подтверження, на якое селце он же, мѣненнѣй панъ сотник чигриндубровскій, просил и насъ, теди и ми, склоняючися до того жъ поважного рейментарского подт[в]ержения, на прошение пана сотника выдаем сей уневерсал, позволилисмо однакъ до ласки ясне велможного добродея его милости пана гетмана і войсковою в томъ селцѣ людьми посполитѣми владѣти.

Данъ в Костантиновѣ, апреля 11. Року 1701.

Звышъмѣнованнѣй полковникъ лубѣнскій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57746. – Арк. 310 зв. Копія.

№ 37а

*1708, жовтня 1. Козар –
Універсал лубенського полковника
Дмитра Зеленського про надання значному військовому
товаришеві Петру Кулябці військового лісу*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозького лубенскій полковникъ Димитрій Зеленскій.

Вамъ, пану сотниковѣ лукомскому, атамановѣ городовому и всей атаманѣ сѣлской зо всѣмъ тоей сотнѣ товариству, и войтомъ зо всѣми посполитими людьми и всѣмъ, кому би колвекъ о семъ теперъ и на потомъ вѣдати належало, ознаймуемъ: ижъ панъ Петро Кулябка, значний товаришъ войсковий, мѣючи свою власную в селѣ Александровцѣ на реци Слѣпоруде греблю, прекладалъ намъ, же оная людскими жителей того жъ села Александровки хворостами завше

^а Наприкінці зазначено “при том ево полковничая печать”.

из давних часов гатится, а теперь просил нас, жеби ему пану Петру Кулябцѣ для полегкости людямъ, помянутого села жителемъ, на гаченя тоей греблѣ часть войскового лѣса и къ своему купленному лѣсу Довгалиювскому позволилисмо заняти, теди в томъ видячи слушное оного прошеніе, яко и инніе много частей тих волних и пустих лѣщанокъ на греблѣ Лукомскую і Мацковскую уже позаймали, такъ и ему пану Петру Кулябцѣ, за вѣдомомъ и позволеніемъ ясне велможного добродѣя, его милости пана гетмана, позволяемъ ку своему купленному Довгалиювскому лѣсу часть волних лѣщанокъ на обидва боки низомъ и горою, для полегкости людской и своей потреби въ гаченню помянутой его греблѣ, приняти и заняти по певніе признаки, меновите, тимъ бокомъ от Мацковецъ, по тую дорогу старинную, шо из Александровки на гору идетъ дорога, противъ Іовкового лѣса до Мацковецъ, и на другій бокъ и къ дорозѣ Лукомской по Іовьковъ лѣсъ унизу, къ селу Александровци, обидва боки лѣса и въ гору тожъ на обидва боки лѣса займаного, прозиваемое урочище Третяки. Прето тіе к его лѣсу Довгалиювскому принятіе лѣщанки, подлугъ вижей описаннихъ признакъ низомъ и горою, симъ нашимъ ему, пану Петру Кулябцѣ, в зуполное владеніе ствержаючи унѣверсаломъ, аби нѣхто з старшини и чернѣ конно, и нѣ пѣшо, в онихъ принятихъ лищанкахъ жадного спустошенія чинити и самоволне их рубати, под зарукою значной вини войсковой и нѣопустного караня, не важился, пилно варуемъ, а грозно приказуемъ, и неиначей мѣти хочемъ.

Данъ в Козари, октоврия 1, 1708 року.

Звишьменованный полковникъ лубенский^а.

Наприкінці засвідчено: 1767 году, февраля 22 д[ня] таковий подлѣнный унѣверсаль я принялъ и подписался, канцелярыст полковый лубенский Ігнат Несходовский.

ІР НБУВ. – Ф. І. – Спр. 53214. – Арк. 246-247. Копія.

3. Миргородський полк

№ 38

*1688, травня 15. Сорочинці –
Універсал миргородського полковника
Данила Апостола про надання голтвянському
сотникові Матвію Івановичу села Броварки*

Ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго полковникъ миргородскій Данило Апостоль²⁵.

Всѣмъ кому колвекъ о семъ вѣдати належати мѣеть, а особливе атамановѣ городовому голтвянскому съ товариствомъ и войтовѣ тамошнему съ посполствомъ,

^а Перед підписом зазначено: “в подлѣнной такоу”, після підпису в колі написано: “мѣсто печати”.

такожь атамановѣ и войтовѣ села Броварокъ со всѣми того села жителями, симъ нашимъ ознаймуемъ уневерсаломъ, ижь респектуючи мы на войсковыя пана Матвѣя Ивановича²⁶, сотника голтвянскаго, услуги, и впредь до оныхъ его заохочуючи, надаемъ ему село Броварки, въ ключу сотни Голтвянской лежачое, въ подданство, до ласки нашей войсковою, о якой волѣ нашей всѣмъ вамъ оставляючи, жадаемъ и приказуемъ, абы войтъ того села Броварокъ и посполитые люди ему пану Матвѣю Ивановичу, сотнику голтвянскому, надлежащее около домового его господарства отдавали послушаніе и повиновеніе, въ чемъ укажетъ потреба, безъспречно, козаки тежь, в томъ селѣ живучіе, при своихъ вольностяхъ мають зоставати свободны, варуемъ.

Данъ в Сорочинцяхъ²⁷, 1688 року, маія 15го дня.

Звышменованный полковникъ миргородскій, рукою власною^а.

Наприкінці написано: На вышписанной универсала копії владѣлецъ Матвѣй Остроградскій судья полку Миргородскаго, а на сводѣ писарь голтвянскій Емельянъ Голенковскій подписалися.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 240. – Арк. 53-53 зв. Копія.

№ 39

1704, травня 5. Сорочинці – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання хорольському сотникові Василю Івановичу села Хвоцівки

Его царскаго пресвѣтлаго величества Войска Запорожскаго полковникъ миргородскій Данило Апостоль.

Всѣмъ кому бы о томъ вѣдати належало симъ нашимъ уневерсаломъ ознаймуемъ, ижь респектуючи мы на значній отъ давнихъ лѣтъ роненніи въ Войску Запорожскомъ зичливіи ку его царскому пресвѣтлому величеству службы пана Василя Ивановича²⁸, сотника хоролскаго, надаемъ ему селце, въ уездѣ Хоролскомъ же, Хвоцовку въ подданство, мѣти хотячи и приказуючи, абы войтъ селца того зъ тяглыми людѣми, въ томъ селце будучими, вшелякое ему пану сотниковѣ хоролскому отдавали послушенство и повиновеніе, а козаки при своихъ вольностяхъ повинни зоставати.

Данъ въ Сорочинцяхъ, маія 5 дня, 1704 року.

Звишменованный полковникъ миргородскій, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 240. – Арк. 63. Копія.

^а Перед підписом зазначено “на копії підпись таковъ”.

^б Перед підписом зазначено “в копії подписано”, після підпису в колі написано “мѣсто печати полковничей”.

№ 40

*1705, травня 7. Сорочинці –
Універсал миргородського полковника
Данила Апостола про підтвердження імунітету
мірошника полтавського полкового писаря
Олександра Чуйкевича щодо непритягнення його
до повинностей та сплати податків*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ миргородский Данило Апостоль.

Пану сотниковѣ омельницкому, атамановѣ манджалѣвскому и каждому, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, симъ нашимъ унѣверсалнимъ писаніємъ ознаймуемъ: ижъ панъ Александеръ Чуйкевичъ, писар полковий полтавский, презентоваль намъ висоце поважний унѣверсаль ясневелможного добродѣя рейментара, данній на оборону, увольняючий од всякихъ повинностей и подачокъ его пана писарского мѣрочника в млинахъ Манджелѣвскихъ, такъ тепер будучого, яко и потомъ zostавати мѣючихъ, в тихъже млинахъ пана писаревыхъ. До какой волѣ рейментарской и мы з мѣйскою уряду нашого полковницкого стосуючися, пилно старшинѣ омельницкой и манджелѣйской приказуемъ, жебы жадного и найменшого дѣла не мѣли до преречонихъ млиновъ пана писара полкового полтавского и теперешнего мѣрочника и потомъ мѣючихъ быти, якобы воля рейментарская цѣло и ненарушно zostавала.

Данъ в Сорочинцахъ, мая 7, 1705 году^a.

Звишменованній полковникъ миргородский, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 763. – Арк. 59. Копія.

№ 41

*1705, липня 22. Табір під Костянтинівом –
Універсал миргородського полковника
Данила Апостола про надання уласівському сотникові
Устиму Сахненкові Канівського кута*

Всѣмъ, кому бы о томъ вѣдати належало, такъ теперъ, яко и на потомный часы, а особливо старшынствуючимъ въ Уласовцѣ, Городищи и Крыловѣ, зо всѣми тамошньими обывательми, ознаймуемъ: ижъ прекладалъ намъ панъ Устимъ Сахненко, теперешний сотникъ уласовский, же куть Канѣвченковский, лежачий од дороги, що идетъ з Уласовки до Крылова, ажъ по рѣчку Цибульниць²⁹, не мѣть

^a Перед підписом написано “В подлинномъ подписано”, після підпису у колі зазначено “мѣсто печати”.

своего власного господара и призвойтого наслѣдника, и просиль насъ, абы, за вѣдомомъ нашимъ, обнявши куть оный, владѣль нимъ такъ, якъбы власнымъ купленнымъ кгрунтомъ; яко теда пустовскій, а иле лежачи добра, не кому инному въ полку нашомъ належить вѣдаты и диспонувати, тылко нам, яко господареви по милости Божой и рейментарови того Миргородского полку, такъ, уважаючи давныѣ значныѣ въ Войску Запорозкомъ прислуги помененного пана Устима Сахненка, сотника уласовского, а прихочаючи его до далшыхъ таковыхъ-же вѣрныхъ и щирыхъ услугъ, куть оный Канювский, яко пустовщину, позволяемъ ему обняти и такъ власне держати и владѣти въ часы потомныѣ, якобы мѣль за грошы, въ чом абы оному пану Устиму Сахненку и его наслѣдникомъ од какой старшины и тепер и потом не дѣялася уйма и укывжене, сим нашимъ унѣверсалом велце жадаемъ.

О публіковано: Модзалевский В. Л. Малоросійскій родословникъ. – К. – 1914. – Т. IV. – П.-С. – С. 545-546. В публікації має назву: 22 июля 1705 г., “в табурѣ под Костянтиновомъ”, получилъ универсалъ миргородскаго полковника Данила Апостола:

№ 42

***1708, листопада 16. Красний Колядин –
Наказ миргородського полковника Данила Апостола
наказному миргородському полковникові, обозному
Василю Онисимовичу бути готовим з полковим суддею
і сотниками вирушити на з'єднання з гетьманом Мазепою
в Гадяч, а до цього часу, якщо з'являться посланці царя
і гетьмана Скоропадського з їхніми грамотами,
виловлювати таких та присилати до нього***

Мой велце ласковий пріятель, пане обозний полку нашого и на мѣсцу нашомъ застаючий.

Отпускаючи сторожовъ наших до Сорочинець, ознаймуемъ в. милости о томъ, же войска шведскіе, почавши от самой Борзны, всюды по городах и селах, для защищенія отчизны нашей от наступленія московского, аж до самого Ромна постановлены на станціах, а и около Ромна в полку Лубенскомъ стоятимут. Самъ зас наяснѣйший король его милость шведский в Ромнѣ свою станцію имѣтимет, где и мы з ясне велможнымъ добродѣемъ его милостию паномъ гетманомъ завтрѣшнего дня цѣле 17 числа сего месяца прибыти сподѣмся, а з отколь, не обавляючися, скоро ку Гадячу ясне велможный добродѣй з десятиа тысячами шведовъ поспѣшати будет. Зачимъ, яко пред тим многокrotnie о неповѣренъе жаднымъ пліоткамъ в. милостью листовне упоминалисмо, такъ и тепер, о томъ же упоминаючи, пилю прекладаемъ, абысте прослухаючи о поворотѣ рейментарскомъ, где обрѣтатиметя, якъ скоро его велможност до Гадяча прибудет, такъ заразъ в. милость з паномъ судією нашимъ и з панами сотниками для отданъя поклону ясне велможному добродѣеви его милости пану гетману туды до Гадяча приездѣте, а если бы там мѣль хто з грамотами государскими и

нового гетмана Шкоропадского просмикатися, теды таковых ловѣте и до насъ их присилайте, о томъ всемъ в. милости прекладаючи и приказуючи, Богу васъ поручаемъ.

Данъ в Красномъ Колядинѣ³⁰, ноемврія 16, 1708 року.

В. милости зычливый пріателль Данило Апостол, полковникъ миргород: рукою власною.

На звороті зазначено: моему велце ласковому пріателеви пану Василю Онисимовичу³¹, обозному полку нашего Миргородского и на мѣсцу нашомъ застаючому, пишно, пишно и для имовѣрія певного сей листъ добродийский до в. м[илости] посилаемъ и пишно до насъ в городъ прибувайте з сотникомъ по указу добродѣйскомъ.

На окремому аркуші пізніше написано:

Писмо миргородского полковника Данила Апостола къ полковому обозному Онисимовичу о поспѣшеніи его съ полкомъ к Гадячю, о соединеніи съ гетманомъ Мазепою и о присылкѣ к нему всѣхъ тѣхъ, кои покажутся съ какими либо указами новаго гетмана Скоропадского.

Снята копія для напечатанія въ изданіяхъ Кіевской Коммисіи в 1852 г.

ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 1. – Спр. 2003. Фотокопія з оригіналу.

6. Ніжинський полк

№ 43

1653, травня 12. Ніжин –

*Універсал ніжинського наказного полковника
Григорія Кобилівського про дозвіл носівському
мельникові Ярошу працювати на Петрових млинах
для збільшення прибутків Військового Скарбу*

Григорій Кобилівській³², полковникъ наказній нѣжинскій.

Ознаймую симъ моимъ писаніємъ кому того вѣдати потреба, ижъ есть воля добродѣя моего п. полковника нашего нѣжинского и всего Сѣвера, абы хто колвекъ скарбъ его милости пана гетмана Войска Запорозкого и войскового пилнуеть дома готовали, а до войска абы не йшли, жеби шкоди и утрати скарбу не было, прето и я ведлугъ волѣ п. полковника позволимемъ Ярошови, мелникови носовскому, на млинахъ Петровихъ для вшеякого порадку и направи у млинѣ, жебы скарбъ войсковій не гинулъ, [абы] дома зосталь и жебы оному найменшая кривда и перемога боле не отъ кого не дѣялась, а хто бы ся того важиль, а шкода бы скарбови Войсковому статися мѣла для перешкоды чіей, таковій сродкого караня войскового не увидеть и усѣ шкоды до скарбу заплатитъ, на що и для лутшой вѣры далемъ оному сей мой листъ съ притисненемъ печати моей.

Писанъ у Нѣжинѣ, року 1653, мая 12.

Той що и вишей пол[ковникъ] н[аказній] нѣжинскій.

Опубликовано: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 143.

№ 44

*1653, грудня 1. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Івана Золотаренка про надання млина
в Нових Млинах, на річці Сеймі,
Ніжинському монастиреві,
підтверджений Богданом Хмельницьким*

Іванъ Ничипоровичъ, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Чиню вѣдомо симъ писаннемъ моимъ кому того вѣдать належатиметь, ижъ владою моею, мѣючи отъ его милости пана гетмана, пана и добродѣя моего, позволилемъ мѣти млинъ новобудованній въ Новихъ Млинахъ, на Сейму, в которомъ млинѣ колюсь двѣ, а меновите велебнимъ господиномъ отцомъ законникомъ монастыря Нѣжинского, зъ которого то млина виживене мѣють мѣти вышменовите законники безъ жадной перешкоды, где и писанне наше далисмо, зъ подписомъ руки и притисненемъ печати.

Данъ в Нѣжинѣ, року 1653, мѣсяця декемврія 1 дня.

Іванъ Ничипоровичъ, полковникъ Войска Запорожского нѣжинскій и всего Сѣвера.

Богданъ Хмельницкій гетманъ з Войскомъ его царского величества Запорожскимъ.

Листъ указанній отъ пана полковника нѣжинского на млинокъ новомлинскій, которого ствержаемъ, абы вѣчне зоставаль при монастыру Нѣжинскомъ, безъ всякой перешкоды старшихъ и меншихъ Войска нашего Запорожского.

Богданъ Хмельницкій, рукою власною.

О публіковано: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 331-332.

№ 45

*1654, лютого 6. Кролевецъ –
Універсал кролевецького сотника Федора Поповича
з кролевецьким військовим товариством
та міщанами Кролевця про дозвіл
Миськові Маковському побудувати млин
на Кролевецькій греблі*

Мы, Хведор Поповичъ, сотникъ Войска его царского величества Запорожского кролевецькій, Ярема Попович, отаманъ городовий, А[с]таховъ Адаменко, войтъ, Сава Кушнѣръ, Иванъ Калачъникъ, бурмистрове того ж места Кролевецкого.

Вѣдомо чиним и ознауем симъ писанемъ нашимъ, кому бы о томъ ведать належало, теперешнего часу и на потом будучие, иж с порадою нашею и за одностайнымъ всѣхъ, так козаковъ товариства нашего Войска Запорозкого его царского величества, яко мешчановъ зуполной громады, позволениемъ, позволилисмо пану Мискови Ивановичу Маковскому греблю занять и млын фундоват на рѣчци Свидни, тутже в мѣсти Кролевецъ, мѣщанамъ пристойне фпетривши, своимъ коштомъ и накладомъ власнымъ, которому абы вже ни хто инший от мелниковъ туболцовъ [и] приезджих обчихъ жадной перепоны, перешкоды і трекозы абы не было, а то под закладомъ на таковых выны, на старших наших его милости пана полковника, копь тридцать личбы литовское, а на сотника, хто бы на тот час был, копь десят, а на вряд мѣщанский также копь десят, що для лѣпшой вѣри и певности сее писане наше оному вышпомененному Мискови Ивановичу с подписомъ рукъ наших и с притисненемъ печати мѣской дадем.

Писанъ в Кролевцу, месяца февраля, 6 дня. Року 1654.

Хведор Попович, сотникъ его цар. величества Войска Запорозкого кролевецкий, звышмінованный.

Нижче зазначено: А повинен на него тот млин зо всѣмъ ити пожиткомъ до святого пророка Ілѣ, в року 1654, вѣласт кролевецкая повинни быти послушными до справованя греблѣ тоей. Романъ Ракушка, зосланный от его мил. пана полковника нѣжинского і всего Сѣвера.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50661. – Арк. 6. Оригінал.

№ 46

*1656, жовтня 27. Стародуб –
Універсал ніжинського полковника
Григорія Гуляницького про підтвердження прав
Опанаса Зінченка на отчину в Тростені,
розташованій в Топальській сотні*

Григорий Гуляницький, полковникъ нѣжинский и всего Сѣвера Войска его царского величества Запорозкого.

Вѣдомо чинимъ тимъ писанемъ нашимъ, кому бы о томъ вѣдати належало, а особливе пану сотнику топалскому^а и вшелякое кондиціи людемъ, ижъ што естъ отчина Опанасова Зѣнченкова у Тростене, в сотнѣ Топалской, абы оний спокойне того своего заживаль, не поносячи в той отчинѣ жадной кривди и перешкоди нѣ от кого; а мешкать ему волно, любь в Стародубовѣ,

^а В копії явно помилково зазначено “гомелскому”, має бути “топальському”, оскільки село Тростень було розташоване в Топальській сотні, Топал же в свою чергу знаходився поруч з Стародубом, де Гуляницький видав універсал.

любъ кгде хочеть и своего спокойне заживат. На томъ ему письмо то даемъ, при печати нашей с подписомъ руки власное.

Дѣялося в Стародубовѣ, месяца октоврїа 27 дня, 1650^а.

Григорий Гуляницкий, полковникъ нѣжинский и сѣверский, рука власна.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк.28 зв. Копія.

№ 47

1659, грудня. Ніжин – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про підтвердження прав стародубського сотника Гаврила Дащенко на військову частку у побудованому ним млині на річці Берестянци

Василий Ничипорович Золотаренко³³, полковникъ Войска его цар: вел: Запорозкого нѣжинский і всея Сѣверы.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ, кому о томъ вѣдати належить, иж що за позволенем листовнымъ анѣтецессора нашего, Гаврило Дащенко³⁴, сотник стародубовский, греблю на урочищи Шуховъщизни, на речъцѣ Берестянци своимъ власнымъ кошѣтомъ засыпавъши, млын у [...] ⁶ Запорозкимъ отдаваные, позволяемъ ему двоухъ мѣрочокъ, з того ж млына нам належачих, уживати; прето росказуемъ, абы в держаню того млынѣка ни от кого жадное перешѣкоди помененый сотникъ не мѣлъ, подъ срогкимъ каранемъ нашимъ.

Дата в Нѣжинѣ, декаврия, 1659.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Вой: его цар: вел: Зап: Нѣж: и всея Сѣвери^а.

Іванъ Плотный³⁵, полков[ник] его прес: цар: вел: Запорозкого стародубовский, сие листи потвержаю, 10 июля 1667^г, при котором листѣ... нѣхто...^а

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18640. Копія.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 18658. Копія.

^а Дата помилкова, виходячи з інтитуляції універсал міг бути виданий Гуляницьким в 1656 або 1657 році, проте в жовтні 1657 року він був в Корсуні, тому універсал очевидно виданий 1656 року.

^б На цьому місці в копії примітка копіїста – “одна строка отсутствует”.

^в Після підпису зазначено “М. П.”.

^г Дата підтвердження помилкова, має бути – 1663 року.

^а Текст уривається, наприкінці зазначено – “М. П.”, “Арх. Черн. Дв. Деп. Собр., № 5294, подлинник”.

№ 48

*1660, вересня 24. Під Гомелем –
Універсал ніжинського полковника
Василя Золотаренка про підтвердження прав
Макошинського Микільського монастиря на озера*

Василий Ничипорович Золотаренко, полковникъ Войска его цар: вел: Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуемъ симъ писаньемъ нашимъ каждому, кому о томъ вѣдать належить, ижъ мы, выдачи отца игумена теперешнего макошиньского, отца Пафнотия, посполу зъ братиею, пильныхъ и горливыхъ в набоженьствѣ, аже у великихъ недостаткахъ зосталъ, далемъ [озера Ри]ботиньские, Сахоньские и Змѣтневские, зо всѣми тонями и уходами, якося в собѣ мѣють, яко и передь тимъ держали, на тотъ монастирь Чудо Творца Христова Николая, абы онихъ заживаючи, за усе православное Господа Бога просили, [на] що для лѣпшого вѣри даной, абы в тихъ озерахъ нѣ от кого жадное кривьди и перешкоди не поносили даемъ наше сее писанье с подьписомъ руки и притисненьемъ печати наше.

Писанъ подь Гомлемъ³⁶, септеврия 24: 1660.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Вой: его цар: вел: За: Нѣж.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 4. Оригінал. Печатка полковника.

№ 49

*1660, вересня 24. Під Гомелем –
Універсал ніжинського полковника
Василя Золотаренка про надання
Макошинському Микільському монастиреві
військової частки прибутків
з млина Чалого, розташованого
на Сосницькій греблі, на ріці Убеди*

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Войска его цар: вел: Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуемъ тимъ писаньемъ нашимъ [каждому], кому бы о томъ вѣдать належало, ижъ мы, выдачи отца игумена теперешнего [макошиньского], отца Пафнотия, посполу зъ братиею, пильныхъ и горливыхъ в набоженьствѣ, аже у великихъ недостаткахъ зостають, на выживленье даемъ онимъ двѣ мѣрочки, на нас належние, с каменей двѣ в млинѣ Чалого, на гати Сосницькой, на рецѣ Убеди стоячомъ, приходячихъ выбирати, такъ и ступное коло в томъ же млинѣ Чалого подаемъ до уживанья, [и з] двохъ мѣрочокъ, и ис

кола ступного, кривди жадное и перешкоди нѣ от кого [абы] не было, сурово приказуемъ.

Дата под Гомлемъ, 24 септеврия, 1660.

Василий Ничипорович Золотаренко, пол: Вой: его цар: вел: Зап: нѣж.

ЦДІАК України. – Ф. 146. – Оп. 1. – Спр. 5. Оригінал. Печатка полковника.

№ 50

*1665, липня 3. Глухів –
Універсал гетьманського глухівського намісника
Василя Марковича про дозвіл мельнику
Семену Кузьменкові засипати греблю
і побудувати млин на річці Ясмані,
під селом Землянкою*

Чиню явѣно и свѣдомо сим моим писмомъ, кому бы того знат потреба тепер и на потомные часы, ижъ позволилем на млын греблю займат и сыпат на рецѣ Ясманѣ пуд селом Землянкою, више горы Каменной, в уѣзды Глуховском, пану Семену Кузьменку, мелнику и обивателю глуховскому, который мает, ии засыпавъши, млынъ будоват, і засыпавъши и млын сооруживъши, еще нѣмъ пустивъши, мает ѣхат до его мил: пана гетмана, любѣ до подскарбиего войскового, подкреплене лѣпшое у вѣчностъ взят и о слободѣ прохат, которого варую и приказую, жебы ништо жадной справы и турбаціѣ в томъ Семену не важилса чинит. Под виною на вѣряд глуховский копѣ сто, н[а] що для лѣпшой вѣры и певности сий мой лист в моцъ даю менованному Семену с подписом руки моеѣ и с притисненемъ печати.

Дѣялося в Глуховѣ, в рокъ 1665, месяца іюля, 3 дня.

Василий Марковичъ, намесник от его милости пана гетмана глуховский.

Толко жебы отколъ никому от него кривѣды не было в том.

На арк. 2 написано: Ведлугъ сего фондуша працѣ своеѣ продаем во всемъ половицу якъ греблѣ, такъ и млина всего, покол другий из моего уробленого всего млына спостал збудоват с паном Павъллом Крутенъкомъ, обивателемъ воронизким, которому продаем у вѣчностъ по половинѣ и, уробивъши по половицѣ, слущнемъ роздѣл учинит повиннисми Семень Кузьменко млынар, обивателъ воронизкий, за суму продаем золотих сто.

ЦДІАК України. – Ф. 834. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1-2. Оригінал, печатка вирізана.

*1667, березня 14. Ніжин –
Оборонний універсал ніжинського полковника
Артема Мартиновича коронівській козацці Авдотії
з дітьми на млин з прибутками*

Великого государя, нашего царского пресвѣтлого величества дворянинъ и вѣрного Войска Запорозского полковникъ нѣжински[й] Артемъ Мартиновичъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, кому того вѣдати належитъ, меновите паномъ сотникови, атаманови городовому з товариствомъ, войтови з бурмистрами и посполитствомъ кролевецкимъ, а особливе дозорцамъ млыновъ уезду Кролевецкого и каждому хто того потребовати будетъ до вѣдомости доносимъ, поневажъ въ статяхъ, од его царского пресвѣтлого величества данныхъ, написано чтобъ мелники козацкие его коштомъ, а не мирскимъ, греблю и млынъ поста[новляли и] жадное ни од кого перешкоды и уймы въ припадаючихъ з тыхъ млыновъ розмѣровъ, волно застаючи, не поносили. А ижъ, Овдотия [Ивановая, козачка и обывателка коропьская, по мужу своему небожчыку Ивану оставши удовою, ведлугъ статей государскихъ, з дѣтми своими од волности козацкое однадати не повинна, овшемъ из мелницы на рецѣ Ретѣ прозываемой, Ивановымъ небожчиковскимъ, а не мирскимъ коштомъ построеное, припадающыи розмѣръ з двох каменей никому іншому, толко ей Овдотифъ з позostalыми Ивановыми дѣтми долженъ есть цале безъ жадное перешкоды доходити. Прето мы до так выразное государское формуячися воли, симъ нашимъ унѣверсаломъ стверѣдившы, по кождомъ того пилно мѣти хочемъ и сурово приказуемъ, абы жоденъ такъ з козаковъ, яко тежъ и с посполитыхъ людехъ, в том держаню еѣ Овдотии власном млынѣ, на помененой рѣцѣ, прозываемой Ретѣ, стоячомъ, въ одбираню розмѣровъ уймы... не важилися чинити^а. На що для лѣпшое певности сее наше писане з притисненемъ печати полковницкое выдати казалисмо.

В Нѣжинѣ, дата марта 14, року 1667.

Вышменованный дворянинъ и полковникъ нѣжинский Артемъ Мартиновичъ.

Нижче зазначено: На печати въ щитѣ изображень натянутый лукъ со стрѣлою, обращенные тетивою внизъ, а в верхней части щита двѣ звѣзды: кругомъ щита расположены буквы въ слѣдующемъ порядке – ЕЦПВДИВВЗПНАМ^б.

Опубликовано: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 10.

^а В тексті публікації надруковано “нене...”

^б Тобто – “Его царского пресвѣтлого величества дворянинъ и вѣрного Войска Запорозского полковникъ нѣжинский Артемъ Мартиновичъ”.

№ 51

*1668, квітня 14. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Артема Мартиновича конотопським козакам
Миколі та Кирею і конотопському міщанинові Карпу
на звільнення їх на один рік від надання військової частки
з побудованих ними млинів у селі Попівці*

Артемь Мартынович, полковник Войска Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуем тым листом нашым, кождому кому о том вѣдати потреба будеть, пану сотникови конотопскому и всему товариству, атаманови городовому, так же войтови зо всѣмъ посполством конотопским, ижъ Микола козак, и Кирѣй козак з мещанином Карпом, обывателѣ конотопские, ознаймовали, що коштом и працею своєю на ново занятой греблѣ, на речцѣ прозиваемой Черицѣ, в селѣ Поповце построивши млыни на каменей чотири, сей весны в тое з великих ...^а теди взглядом утраченія кошту просили насъ слободы в тыхъ своих млынках в нагороду тоей працы мѣти, зачымъ уважаючи мы ихъ, Миколаеву и Кирѣеву з Карпом, працу и утрату, далисмо оным слободы на рокъ, вперед розмѣр абы з тых млыноквъ припадаючих всѣ три мѣрочки на свой пожитокъ одбырали, которым абы ни од кого перешкода в том не деялася, приказуем сурово. За ще по вистю тое слободы помененніи Миколай и Кѣрѣй з Карпом знову в нас быти мают и опов[...]и до Скарбу Войскового з оных млынов розмѣру належная част извыкле мела заходьти, чого всего дозорцы наши дозрѣсти мают.

Данъ в Нѣжинѣ, априля 14 дня 1666^б.

Звышменованный Артем Мартинович, полковник Войска Запорозкого нѣжинский.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 56251. – Арк. 30. Оригінал.

№ 52

*1669, січня 17. Батурич –
Універсал ніжинського полковника
Філіпа Уманця про підтвердження прав
Максаківського монастиря на маєтності*

Филипъ Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинский.

^а В даному місці тексту два слова втрачені.

^б Рік у документі зазначено помилковий, справжнім є 1668, про що свідчать інтитуляція і підпис Мартиновича в універсалі (типові для 1668 року, під час повстання проти Москви, і неможливі для 1666).

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаніемъ, кому бы о томъ вѣдати будетъ потреба, а меновите пану сотникови борзенскому, шаповаловскому, атаманѣ городской и всему старшому и меншому в тихъ сотняхъ найдуючомуся товариству, до вѣдомости подаемъ. Ижъ мы, поглядаючи на выразный унѣверсаль его милости пана Деяна Ігнатовича, гетмана Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого Сѣверскаго, наданый в Богу пречестному господину отцу Іеремѣю Ширкевичу, ігуменови всемилостиваго Спаса монастыря Максаковского, [на] маетностѣ, зачимъ и мы, не нарушаючи того жъ унѣверсалу и волѣ его милости пана гетмана, овшемъ потвержаемъ и умоцнюемъ, абы такъ вышей іменованной старшини, яко и черни, в Богу пречестный господинъ отъецъ Іеремѣй Ширкевичъ з братією не поносилъ наименшой перешкоды и жадного утяження, але яко своими до обытели святой маетностями спокойно под претекстомъ держалъ и чого будетъ потреба на обытелъ святую замышлялъ, а ежели бы черезъ наше сіе писанье и виразный унѣверсаль мѣлъ от кого колвекъ перешкоду поносити, таковой каждый, за донесеньемъ от пречестнаго господина отъца ігумена скарги, не увойдетъ срокгого войскового каранья, безъ респекту обещуемъ, іначей не будетъ.

З Батурина, 17 януарія, 1669 року.

Звышменованный полковникъ нѣжинский^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Стр. 255. – Арк. 50. Копія.

№ 53

1669, лютого 16. Батурин – Універсал нѣжинського полковника Філіпа Уманця про підтвердження прав новомлинських козаків Івана Омеляновича та Опанаса на млин, на річці Лутаві

Филипъ Іванович Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого нѣжинский.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, кому бы о томъ вѣдати належало, а особливе и именовите пану сотникови новомлинскому, атаману городовому, вуйтови тамошнему, до вѣдомости доносим, ижъ мы, респектуючи на коштъ и працу, и робленя греблѣ пана Івана Омеляновича и Опанаса, товаришей войсковыхъ і обывателей новомлинскихъ, уфортофѣровали млин на рецѣ Лутавѣ і Крупце з одной заставкою, теди если оны своимъ коштомъ млин и сипание греблѣ поднѣмали, яко войсковые люде, повинны всѣми трома мѣрочками пожитковати, а если хто втручался, на пожитокъ ихъ помочи додавал, повинни по половинѣ тотъ доходъ приходячыи зо млына брать, а часть половины в парности zostавити, зачымъ онымъ тыи всѣ пожитки пускаемъ имъ, козакамъ новомлинскимъ, до ласки нашой

^а Передъ підписомъ зазначено “в подлинномъ подписано”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

и войсковою, варуючи абы, так старшина новомлинская, яко теж товариство и поспулство, найменшое им чинити кривди не важилися, а если бы хто смѣл и важился мимо сей виразный унѣверсалъ нашъ задавати трудность, таковой, яко спротивный вирѣ и розказаню нашему, кождый не увойдет войскового караня, иначе не будет.

Писан в Батуринѣ, 16 февруария, 1669 року.
Звишьменованый полковник нѣжинский.

На звороті зазначено: Унѣверсал Омеляновичу и О[пана]су, козакам новомлинским, на млин на Лутавъ.

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50455. – Арк. 29. Оригінал.
О публіковано: ОРОМ. – Вип. 2. – С. 333-334.

Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII століття. – К. – 1974. – С. 84-85.

№ 53а

**1672, червня 16. Табір під В'язовою –
Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця
про дозвіл кралевецькому сотникові Василю Дейнеці
побудувати греблю на річці Реті, звести на ній млини
та отримувати з них усі прибутки**

Филипъ Ивановичъ Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозскаго нѣжинскій.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского полку нашего и каждому, [кому] колвекъ будетъ потреба вѣдати, доносимъ, ижъ оповѣдалъ намъ панъ Василь Дейнека³⁷, сотникъ кралевецкий, же маеть засипати своимъ коштомъ и працею греблю и млынъ строити на рецѣ Ретѣ, вышей Мисковое греблѣ. А такъ мы, информиуючися до статей, выразне описаныхъ на волности козацкие, который без мирского прикладу товаришъ млынъ построить, волно припадаючий увесь размѣръ, яко господарь, на себе отбирати; прето, видячы здавна прислуги противъ всякого неприятеля за Войско Запорозское помененого пана сотника кралевецкого, на рецѣ Ретѣ греблю засыпати и млыновъ, сколько дека потянетъ, строити позволяемъ, а, дасть Богъ, спорядившы всякой припадаючий размѣръ на его самого отбирати целно позволяемъ же: зачимъ всего полку товариства нашего, пилно жадаючы, приказуемъ, абы в томъ его фундованю пану сотникови кралевецкому нѣ от кого кривда ся найменшая не дѣяла, варуемъ под неласкою и каранемъ войсковымъ.

Данъ в таборѣ под Вязовою, 16 июня 1672 року.
Звишьменованый нѣжинский полковникъ.

Наприкінці зазначено: На этомъ документѣ находится восьмиугольная печать, в шитѣ которой изображены накрестъ двѣ стрѣлы остриями внизъ, подѣ

стрѣлами одна звѣзда и луна рогами вверхъ; вокругъ щита буквы: ФИУПВЕЦПВЗН^а.

О п у б л і к о в а н о: Черниговские Губернские вѣдомости. – 1858. – № 11. – Матеріалы для Южной Руси.

№ 54

*1672, вересня 10. Батурин –
Осадчий лист ніжинського полковника
Філіпа Уманця осадчому Мирону Іуді
на заселення слободи Зудівки*

Филип Іванович Уманецъ, полковникъ Войска его цар: прес: вел: Запорозкого нѣжинский.

Пану Мирону Іуді, осадчому слободи Зудовъки и всѣм жителем зудовъским, узичивъши доброго здоровья [от] Господа Бога всему посполству, до вѣдомости подаем, абысмо во всем безпечне будовалис в той слободѣ, ни въ чомъ не вонплячи о розвличеню границъ, на що вам потвержене слободи на килка лѣт позволяю, тое милостям вашим до ознайменя подавъши, Богу вас вручаемо.

З Батурина, 10 септевъря, 1672 року.

А от Кулинина городища вышей озерца и к рѣцѣ туй же Ворѣ.

Звышменованный полковник нѣжинский.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50665. – Арк. 11. Оригінал. Печатка полковника.

№ 55

*1674, квітня 15. Канів –
Наказ ніжинського полковника
Філіпа Уманця полковому писареві
Павлу Михайловичу відправити до нього в Канів
військові гроші*

Пане Павло, знай ты человекъ, же власти наше противишся, ото и Бога не боишся, же одихавши од насъ, якось инакъ до насъ южь и не буваешъ, подобно тамъ домовихъ войсковіе [справы] опустивши, привать не упорашъ, зачимъ абысь ораз по прочитаню писма, гроши войсковіе взявъ^б в дому, не чекаючи

^а Тобто “Ф[иллипъ] И[вановичъ] У[манецъ] п[олковникъ] В[ойска] е[го] ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] З[апорозкого] н[ѣжинский].

^б У публікації зазначено “святъ”, імовірно було “взявъ”.

докладу^а, до насъ привозилъ, ласкаве наупоминаю, не мнѣй, але строга и сурово росказую.

Данъ з Канева, року 1674, априля, дня 15.

Копія з актової книги має такий заголовок, початок і закінчення:

Актикация картки, присланное од его милости пана Филипа Ивановича Уманца, полковника нѣжинского.

Перед нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитром Шмерлевичомъ бурмистром сегорочнимъ, райцами, лавниками того року на справах меских завѣдуючими, ставши очевисто у книгъ нынешнихъ ратуша нѣжинского, панъ Павель Михайлович³⁸, козакъ Войска его пресвѣтлого царского величества Запорозского, писаръ на сей часъ полку Нѣжинского, сюю картку для оказаня невинности своей часу своего до актъ нынешнихъ подалъ, которая од слова до слова так ся в собѣ мает:

Которое то письмо од слова до слова казалисмо до книгъ нынешнихъ принять и вписать, што есть принято и вписано.

Опубликовано: Отрывки из нежинских магистратских книг 1657-1674 годов". – Чернигов. – 1887. – Арк. 63-64.

№ 56

1674, травня 15. Ніжин – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про дозвіл Мартину Павловичу побудувати млин на греблі, успадкованій його дружиною Ганною

Филипъ Ивановичъ Уманецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорож[с]кого нѣжинскій.

Пану сотниковѣ глуховскому, атаманови городовому, войтови тамошнему и всему товариству и посполству, в той сотнѣ znajduющимъ, такъ тежъ и висланнымъ од его милости пана гетмана и од насъ висланнымъ, ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ, ижъ ми, углядѣвши на сиротство Ганни Гавриловни, а братанки моей родной, позволяемъ, яко на отцевщинѣ ей власние ей приналежние кгрунта, яко то именно гребля, которая стоячая под селомъ Гавриловкою, аби на той греблѣ, коштомъ своимъ и працею муж помененой Анки, Мартинъ Павловичъ, млинъ постановилъ, а до того млина сѣножатею окопавъ до лѣсу, и до всѣхъ имъ приналежачихъ отцевскихъ кгрунтовъ, нѣхто жадной кривди чинити не важился, и в тое нѣхто не втручался, кромѣ имъ самимъ позволилисмо спокойне на своемъ отцевскомъ кгрунтѣ пожитокъ всякий одбирати, такъ тежъ и зятъ той Стефанъ Колошинскій, аби, через сые письмо наше данное, не важился

^а У публікації зазначено “за ладу”, імовірно було “докладу”.

болшей в ихъ принадлежнихъ кгрунтахъ и до млина нѣ во що втручатися, и нѣхто з родичовъ нашихъ не важился до ихъ жадного дѣла мати, под срогимъ каранемъ войсковимъ приказуемъ, аби иначе не было.

Данъ з Нѣжина, мая 15, 1674 року.

Звышменованный полковникъ нѣжинский^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 12047. – Арк. 80. Копія.

№ 57

1676, травня 16. Батурин – Універсал батуринського сотника Яреми Андрієвича щодо захисту сіножаті Пархома Спереки

Року Божого тисяча шестсот сѣмьдесят шестого, місяця мая, шестого надцать дня.

Ознаймовал передо мною Яремѣемъ Андрѣвичемъ³⁹, сотникомъ батуринским, помененний Пархомъ Сперека, обывател вѣзду нашего, з Митченок, батуринского, ижъ закопал сѣножат, Натятчи прозиваемой, лежачую подле Яджели, на которую то сѣножат упросил нас урядовы, абы ништо ему жадною перешкою не билъ в кошеню з обывателей митченских, такъ и инъшихъ людей бы жадной ништо не мѣл утички до тоей сѣножати, а ежели би хто мал одоймати Пархома Спереку вишейпомененного, на такового заруки покладаемъ до шкатули войсковой талярей сорок и комишин в флякъ сто, для лѣпшой зас певности казалем и печат свою приложит.

Дѣялося в Батуринѣ, року и дня вишей описанного.

Ярема Анѣдрѣвич, сотникъ батуринский.

Федор Бѣликъ, атаман городовий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50471. – Арк. 56. Оригінал, печатка сотника.

^а Перед підписом зазначено “в подлѣного писма подпись таковъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 58

*1680, червня 2. Глухів –
Оборонний універсал глухівського сотника
Василя Федоровича Кіндрату Грудяці на озеро*

Пане атамане полошковській зо всімъ товариствомъ и войтомъ тамошнимъ, с посполством, презентоваль нам писмо, наданное от бившого полковника нѣжинского Гуляницкого, пан Кондрат Филиповичъ Грудяка⁴⁰, жебы въ ставу его жадень з обивателей полошковскихъ не важился риби ловити, зачемъ и мы, с повинности вряду своего, симъ писмомъ нашимъ ознаймивши, вамъ приказуемъ, абы од сего часу всѣ жителѣ ваши не смѣли в томъ ставу и не важили кривди чинити ловленьями рибы, а хто пред сей засланній лист важитиметься мененному пану Кондрату перешкоду чинити, позволяемъ такого заграбить и за ознайменьямъ и донесеньямъ скарги строжъ[го] будетъ от насъ каранній, о чемъ повторе и подесеяте приказуемъ, абы иначе не было.

Дано зъ Глухова, иѣвня 2 дня 1680 року.

Вынны зась на упертого, хтобы мѣль в поволность чинити перешкоды, без отпуску заплатити [за] противность таярей двадцать и сверхъ того карности зъ жителей полошковскихъ.

Василій Федоровичъ, сотникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского глуховскій^a.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18668. Копія.

№ 59

*1688, квітня 9. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Стефана Петровича Забіли про підтвердження прав
вересоцького козака Яроша Семеновича
на побудований ним млин на річці Вересочі
та на військову частку з цього млина*

Стефанъ Петрович Забѣла, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского нѣжинский.

Пану сотниковѣ нѣжинскому новомѣскому, а особливе атаманови вересоцькому и войтови, товариству и посполитимъ людемъ, такъже и от насъ прилучаючимъся висланимъ, ознаймую. Іжъ, респектуючи мы на шидливість лѣтъ и отважние з молодых лѣтъ в Войску прислуги (на которихъ и тепер

^a Перед підписом зазначено “в подлѣнном тако”, після підпису написано “Арх. Ч. Д. Д. Зібр. Справа про шляхетство Борисенків, № 2447, арк. 13”.

працує синь его Павель) пана Яроша Семеновича, козака и обывателя вересоцкого, а до того поважуючи наданніє писма пановъ полковниковъ уфалених, предо мною бывших антицессоров моихъ, позволяемо ему, и по нему синові его, млинкомъ его власнимъ, працею и коштомъ его фундованнимъ, в лѣсѣ на рецѣ Вересочи⁴¹, войсковою мѣрочкою до войскової ласки и нашої пожитковати. В чомъ абы ему ништо не важился чинит жаднаго перешкоди, симъ моимъ листомъ варую и приказую.

З Нѣжина, апрѣля 9. 1688 року.

Звишменованний полковникъ нѣжинский, рукою власною^а.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50488. – Арк. 85. Копія.

№ 60

1698, травня 11. Ніжин – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського про заборону козакам скуповувати, а підданим Чернігівської архієпископії продавати архієпископські ґрунти в Мринській сотні

Его царского пресвѣтлого величества столник, Войска Запорозскаго полковникъ нѣжинский Іоанъ Обѣдовский⁴².

Вамъ, пану сотниковѣ мринскому, атаманови городовому и сѣлскимъ и всему старшому і меншому тоєй сотнѣ товариству, и кому о томъ вѣдати належит, ознаймуем, иж прекладає нам тое честный отецъ городничий мринской, у подданныхъ катедралныхъ архієпископії Чернѣговской, жителей тамошнихъ, купуют сѣножати и инние кґрунта лежачие, през що убил дѣется, так подданнымъ в кґрунтахъ, яко и катедре архипастирской, значная кривда, же през таковыє продажи тяглыє люде убожати мусят; забороняючи теды мы таковой куплѣ и продажи, пилно того мѣти хочем и сурово под значнымъ войсковымъ каранемъ приказуемъ, аби так товаришь войсковый, любѣ в самомъ мѣстечку Мринѣ, любѣ и по селахъ сотнѣ тоєй, не важился у подданныхъ архієпископії Чернѣговской, а нѣ тежъ взаємне помененнымъ подданнымъ у козаковъ жадною мѣрою лежачихъ скуповувати кґрунтовъ, то ест сѣножатеѣ, гаевъ, лѣсовъ, поля и якихъ же колвекъ кґрунтовъ не важилися, под выною талярий ста на двор нашъ полковничий, чого панъ сотникъ мринский з атаманею и честный отецъ городничий тамошный пилно постерѣгати мѣет и нам доносити. И повторе теды таковой куплѣ симъ нашимъ унѣверсаломъ забороняем.

Данъ в Нѣжинѣ, 11 мая, 1698.

Звишменованний полковникъ нѣжинский, рукою власною.

На звороті арк. 2 зазначено: *От пана Обѣдовского виданий унѣверсалъ в*

^а У колі написано “мѣсто печати”.

сотню Мринскую, забороняючий кгрунтовъ лежачих продавати и куповати козаком у людей тяглых. Року 1698 записано в реестръ под номером 5.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 132. Оригінал. Печатка полковника.

№ 61

*1698, жовтня 29. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника
Івана Обідовського щодо утримання
розташованих в Мринській сотні компанійців
підсусідками та тяглими людьми*

Его царского пресвѣтлого велич: столникъ, Войска Запорозского полковникъ нѣжинский Іванъ Обѣдовский.

Пану сотниковѣ мринскому, атамановѣ городовому и сѣлскимъ зъ всѣмъ товариствомъ, при узиченю доброго здоровья, симъ нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ вѣдаючи мы о томъ певне, же в сотнѣ Мринской болшей ста знайдется козацкихъ подсусѣдковъ, от которыхъ, яко и от іншихъ в полку нашомъ винайдуючыхся подсусѣдковъ, по указу самого ясне велможного его милости пана гетмана на компанійцовъ повинностъ вибирается, мѣсячное по шагу, для помощи тяглимъ людемъ, з умислу симъ нашимъ засилаемъ указомъ, абы тоей сотнѣ подсусѣдки, тих двоохъ компанійцовъ, которьи туда недавно виправлены, мѣсячнимъ подлуг установи належитимъ контентовалы, намнѣй ведлуг недавно учиненого з указу ясне велможного добродѣя распораженя на тяглыхъ людей Мринской сотнѣ послано чотирохъ компанійцовъ, тамъ и тепер неотмѣнно мѣти хочемъ, абы тяглии люде чотирохъ человѣка доволстовалы месячнымъ, а двоохъ подсусѣдки.

Данъ з Нѣжина, октовр[ия] 29. Року 1698.

Звишьменованний столникъ и полковникъ нѣжинский, рукою власною.

На звороті написано: Жебы подсусѣдки козацкіе двоохъ компанійцевъ кормили в Мринѣ. Просити его милости пана комисара, если будутъ стояти государскіе воинственныи люде или компанійцы, дабы по числу подсусѣдковъ козацкіхъ и бѣдныхъ подданныхъ распорагано станціи, такожде подводы и иные наѣзды по числу людей отбували бы.

Іншим почерком додано: Записано в реестръ под номеромъ 7.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 177. – Арк. 1. Оригінал.

№ 62

*1699, листопада 2. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського
щодо відбування повинностей на користь Ніжина
козаками, що перестали виконувати козацьку службу,
та козацькими підсусідками, які живуть в селах,
належних до Ніжина*

Его царского пресветлого величества столник, Войска Запорозскаго полковник нежинский Іоанн Обедовский.

Вам, атаманом и войтом хорошоозерским, печинским, крутовским, кагарлицким и сынякувским, сим нашим ознаймуем уневерсалом, иж дойшло нас ведати, что в мененных селах до ратуша нашого нежинского належных, многие од дебелеі повинных ухияются, щитячися под суседками козацкими, любо на своих живут кгрунтах, и здавна в козацком не будучи компуте и не отбуваючи належных походов военных, козаками называются, зачим мы, уваживши, абы таковые отбували належитую повинност, властию нашою пилно приказуем, абы кождый менуючийся козак, и не отбуваючий походов военных, и кождый подсуседок, которий, продавши свою хату, на своем живет кгрунте и оным пожиткует, отбувал конечно свою пану вуйтове нежинскому теперешнего времени до далшого разсмотрения належитую дабелную повинност, що и повторе пилно сим нашим приказуем уневерсалом.

Дан в Нежине, 1699 року, ноеврия 2.

Звиш менованный столник, полковник нежинский, рукою.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 183. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Чернигов. Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 137.

№ 63

*1700, липня 8. Ніжин –
Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського
про заборону козацькій старшині залучати
тяглих людей, що належать до юрисдикції Ніжина,
до заготівлі сіна для полкових потреб*

Его царского пресветлого величества столник, Войска Запорозскаго полковник нежинский Іоанн Обедовский.

Пану сотникове прохорскому, атаманом хорошоозюрскому, печинскому, крутовскому, кагарлицкому и сыняковскому, сим нашим ознаймуем писанем, иж зачувши мы, что не ведлуг давного обыкновения над указ наш выгоняют людей тяглих з сьол, до ратуша нежинского належных, для уготовання сена на потребу

нашу, выдаем сей лист наш, пилно приказуючи, абы чого прежде не бывало теперь в звычай не вводили и тых ратушных змененных поданных до тое повинности отнюд не потягали, що и повторе пилно приказуем.

Дан в Нежине, 1700 року, іюля 8.

Звиш менованный столник, полковник нежинский, рукою власною.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 183. Копія.

О публіковано: Труды Чернигов. Предварит. Комитета. – Чернігів. – 1908. – С. 137-138.

3. Переяславський полк

№ 64

1676, жовтня 28. Золотоноша – Універсал переяславського полковника Войці Сербина про підтвердження давніх прав золотоноського ткацького цеху

Войця Сербинь⁴³, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского переяславский.

Всѣмъ, кому би о томъ вѣдати було надлежало, меновите ихъ милостямъ паномъ полковникомъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, такъже паномъ сотникомъ, атаманомъ городовимъ, войтомъ, бурмистрамъ и всему старшому и меншому товариству и посполитим людемъ, тутъже особливо пану сотнику золотоноскому, атаману городовому і войтовѣ тамошнему с поспольством, доброго здоровья от Господа Бога мѣти зичим, поглядаючи ми на порядокъ в инихъ городах разных цеховъ ремесла, ухвалили и уважилисмо братии цеху ткацкому золотоноскому, стосуючися в наданняхъ от давних старых пановъ и антецессоров наших на оный братерский цех писемъ, симъ нашимъ писаннемъ стверджуем и в том старшому брату ремесла ткацкого моць подаемъ, аби подлуг давних своих обычаевъ, вшелякии межу собой належитий порядокъ вели и до жадного иного цеху ремесла належитой повинности не отдавали, але цале по перших своих обычаев диспонували, и приходцевъ того ж ремесла ткацкого из промежку себе доброго миловали, а злого карали по своему уставу; которому мененному цеху ткацкому аби в томъ их звычайном поступку ни од кого жадного перенагабання и перешкоди не узнали и повторе ствержаем.

Данъ в Золотоноше, 28 октября, 1676 року.

Звишьменованный полковник переяславский⁴.

Нижче зазначено: свідетельствоваль писар сотский золотоноский Степанъ Муравей.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 51513 – Арк. 25. Копія.

⁴ Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

№ 65

1685, лютого 1. Переяслав.
Оборонний універсал переяславського полковника
Леонтія Полуботка Київському Печерському
монастиреві на звільнення від обкладення поборами
монастирської пасіки

Леонтій Полуботокъ, полковникъ Войска их царского пресветлого величества Запорожского переясловский.

Паном сотником ирк[ли]ѣвскому, крапивянскому, залотоновскому и домонтовскому ознаймую, же висоце в Богу превелебный его милость отецъ архимандрить печерскій во особливомъ своемъ листѣ предложил мнѣ о долегливостях, албо рачей о домыслах ваших, которыми зневоляючи послушников монастырских в пасеце чернаской Бузуковской, обители святой належати застаючих, вытягаете от них непотребные и не без датки куницъ и всяких зверовъ, що яко против слушности и против расказаня моего вами дѣется, такъ, хотячи абы в далшіе часы такія не доходили скарги, пишно росказуем, абысте послушником, то есть пасечником обители святой, в вышепомянутой пасеце мешкаючим, жадное не задаваючи з долегливостями трудности целком до их не имели sprawy и вступку, за що, яко противного карати обещуем, такъ и повторне, абы не узнавано жадное от васъ доуки, пишно постерегати расказуемъ.

З Переясловля, февраля 1 д[ня], 1685 року.

Леонтій Полуботокъ, звишеименованный полковникъ, рукою^а.

ІР НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 323-323 зв. Копія.

№ 66

1688, липня 9. Переяслав –
Універсал переяславського полковника
Якима Головченка про підтвердження прав
Івана Пилипенка та його сина Михайла
на млин в Березані

Якимъ Головченко⁴⁴, полковникъ Войска их царского пресвѣтлого [величества] Запорожского переяславский.

Ознаймуемъ сим нашим писаніемъ всякому, [кому] о томъ [вѣдати] належно, [иж] ми, респектуючи на старожитние пра[ци] и услуги пана Ивана Пилипенка, а теперъ на его [сына, березанского сотника], Михайла Иваненка, которій завше услуги войско[вие] нелѣвно ложить и нѣгди не ослабляет войсковое ус[луги],

^а Наприкінці зазначено “у подлинного писма печат одна”.

теди млинокъ их в Березанѣ, на греблѣ стоячий, с [розмѣровими] з него приходами, имѣ Ивану Пилипенку и его сыну Михайлови зо всѣмъ подаемъ ку спокойному удерж[анню] и уживанню, с которого то млинка, аби нѣхто, такъ [з] старшини, яко и висланих наших полкових, поти поки сей нѣ у власти будетъ, нѣчого брати не важився, приказуемъ.

В Переясловлю, июл 9, 1688 року.

Звишьменованный пол: пер:^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 32. Копія

№ 67

*1689, липня 29. Переяслав –
Універсал переяславського полковника
Леонтія Полуботка про надання полковому хорунжому
Олександру Сулимі сіл Вовчків та Строкової*

Великихъ государей нашихъ царей и великой государинѣ ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ переясловскій Леонтій Полуботокъ.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полку Переяславского паномъ старшинамъ, обозному, судіи, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему полку нашего, такъ старшому, яко и меншому товариству, симъ нашимъ ознаймуемъ писаньемъ, ижъ респектуючи ми на знатние пана Александра Сулими⁴⁵, хоружого нашего полкового, въ працахъ военныхъ дѣлности, а до далшихъ сего часу военного службъ войсковихъ заохочаючи, надаемъ ему ку вспартю домового господарства село Вовчковъ и село Строкову въ уездѣ Переяславскомъ застаючие, зо всѣми до нихъ принадлежностями, до ласки войскової, и симъ унѣверсаломъ нашимъ утверждаемъ. За симъ, аби нихто з старшини вишьпомянутой и з товариства не важился ему, пану Александру Сулимѣ, въ держаню тихъ помянутихъ сель и въ отбираню (зъ) ихъ всякихъ пожитковъ наименшой чинить перешкоди и трудности, пишно варуемъ, докладаючи виразне и ясне тое, аби войти вишь помянутихъ сель з громадами своими (опричь товариства, которого волность не нарушена бити мѣть) належитое во всемъ в чемъ слушность указоватиметь, ему пану Сулимѣ, отдавали послушенство, звиклой не отмовляючись в работи з нихъ и въ роковихъ подачахъ повинности, цѣле тако мѣти хочемъ и приказуемъ.

Писано в Переясловлѣ, року Божого 1689, мѣсяца іюля 29 дня.

Вышепомянутой полковникъ переясловскій, рукою власною⁶.

Опубликовано: Мотыжинский архив. Акты Переяславского полка XVII-XVIII ст. – К. – 1890. – С. 27. – № 22.

^а Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ тако”.

⁶ Наприкінці зазначено “съ копіи”.

*1689, вересня 27. Київ-Печерський.
Універсал переяславського полковника
Леонтія Полуботка про повернення до послушенства
підданих Київського Печерського монастиря,
які вийшли з монастирської маєтності Бузукова
на проживання в села Ірклійської
та Кропивнянської сотень*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского, полковникъ переясловский Леонтій Полуботокъ.

Ихъ же царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полку Переяславского паном, сотником ірклеевскому, кропівянскому, атаманом тамошним городовим и войтам з посполством сель тамошным, доброго от Господа Бога здоровія узычивши, симъ нашим ознаймуем писаніемъ, иж под час сей бытности нашої в монастирю Печерском для поклоненія, по обѣщанію прежном святымъ мощам, прекладал намъ висоце в Богу отецъ Варлаам Ясинскій, архимандритъ святыя чудотворныя Лавры Печерской, жалобу и прозбу свою, що з маєтности з Бузукова, до святой обители належной, челоуѣка тринадцатъ повыходивши, мешкане меют по селах, до сотенъ вашихъ належачих, якія люди іменно и где мѣшкают, такъ ся выражаютъ в денгах^а, сотни Кропивнянскои Семенъ Пронщикова, зять Василь Проциковъ, шурии Якимъ Скорядченко, Роман Тимошенка, у Богушковой Слободце, Мартин Сопонковъ, зятъ Ерема Рябодух, Лукьян Пилипишин, зять Стефан Сулима, у Мелниках Ірклеевскои сотни, Хведор Семченко, Андрей Семионов, зять Васил Сечкаренко, Василь Даниленко, Петро Тарасенко, прето, яко за першого уряду нашего полковництва переясловского тые люде вышъреченные належали правомъ слушнымъ до святой обители, такъ абы и тепер послушенствомъ не отдалялися по прежнему, хочъ на иншихъ к[г]рунтахъ мешкаючи[х], помянутой святой обители, яко то дозорца пасекъ печерскихъ, непоотдалъ на семь боку знайдуючийся, в чомъ тылко тягло повинности слушностьъ указоватимет, що абы неотменно такъ было, и старшина вышъменованная не была перешкодою, пилно приказуемъ.

Дан с Печерского, 1689, сентября 27.

Вышъ помянуты[й] полковникъ, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 323 зв.-324 зв. Копія.

^а Таку тексті.

^б Нижче зазначено “Алексей Солонко Дробницький, у подлинного писма печат одна”.

№ 69

1693, червня 27. Золотоноша – Універсал переяславського полковника Івана Мировича про призначення бубнівським сотником Дениса Деркача

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ переяславскій Иванъ Мировичъ.

Вамъ, старшому и меншому сотнѣ Бубновской товариству, доброго отъ Господа Бога узычивши здоровля и счасливого поволання, ознаймуемъ: ижъ прибувши до насъ въ Золотоношу килко десять товариства сотнѣ вашой, прекладали намъ дѣючієся долегливости и особливое недоброхотство до всего товариства пана Ивана Каневца⁴⁶, сотника вашего, же оный, на урядѣ застаючи сотникомъ, едно за неспособностью здоровля своего, другое, за недобростью своею, вельми вамъ всѣмъ, добрымъ молодцамъ, принаприкрися и просили у насъ, именемъ всѣхъ васъ, абысмо его пана Ивана Каневца съ уряду того сотницкого отставили, а на томъ урядѣ утвердили сотникомъ пана Дениса Деркача⁴⁷, значного товариша и заслужоного въ Войску Запорожскомъ. Теды мы, схилившись прозьбѣ вашой, вѣдаючи объ немъ пану Денису, которого на урядъ себѣ сотницкій просите, же онъ есть человѣкъ добрый, въ воинскихъ оказіяхъ справный и до уряду сотницкого способный, посылаемъ сему жъ высланному нашему пану Евсѣю Караджѣ, товаришу войсковому, короговъ сотницкую пану Денису вручити, а тут росказуемъ пану Ивану Каневцу, яко тамъ же вамъ, всему товариству, за урядъ подякувати, такъ, пріехавши и до насъ, належитій намъ уклонъ отдати; которого то новоизбранного сотника вашего чтѣте и яко старшему своему повинуйтеся, а онъ васъ всѣхъ добрыхъ молодцовъ любячи, будетъ къ вамъ ласковымъ.

Данъ въ Золотоношѣ, іюня 27, року 1693.

Звишь менованный полковникъ переяславскій⁴⁸.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 50-51. – № 28.

№ 70

1697, березня 4. Переяслав. Оборонний універсал переяславського полковника Івана Мировича Іванові Сулимі на став

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ переясловскій Іоанъ Мирович⁴⁸.

⁴⁸Перед підписом зазначено “В подлинномъ тако:”, після підпису надруковано “печать”.

Пану сотникови баришовському, атамановѣ городовому, особливе атамановѣ старицкому з товариством и войтовѣ зо всѣми посполитими людми, ознаймуем, ижъ презенътовал нам поважный рейменьтарский ясне велможного его милости длбродѣя пана гетмана унѣверсал его милость панъ Іоанъ Сулима, в котором накрѣпко обѣваровано *отчистий куплений ставъ* его, абы нѣхто виловлѣвати рибу з оного ясно и криемо не важилъ з жителей старицких, понеже там поблизу того села мененый лежить ставъ, зачим по виразной рейменьтарской волѣ и мы сіе ему видаемъ письмо, приказуючи всѣмъ обще под суровимъ каранем и нещадным, и под вложенем вины на звѣрхность нашу полковничую таярей сорока, таковому, хто бы тилко зимаць билъ на ставу, з яким колвекъ посудком способным до зловлення рибу, бо кеди жъ его милост панъ Іоанъ Сулима своимъ коштом и укладом держит греблю того ставу, яко одчисто купленную, о тое и подесеяте всѣмъ срокго приказуем.

Данъ з Переясловля, марта 4 д[ня], 1697 року.

Звишьмененный полковник переясловский.

На арк. 2 написано: Унѣверсаль полковницкий заборонный ставу Бочечекъ, жеби нешкодено его.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56260. – Арк. 44. Оригінал. Печатка полковника.

№ 71

1698, травня 19. Переяслав.

*Наказ переяславського полковника Івана Мировича
кропивнянському сотникові у справі захисту володінь
Київського Печерського монастиря*

Мой ласкавий пріятелю пане сотнику кропивянській.

Стревшися з нами над Кавраемъ, честный отецъ Ионові^а великого монастира Печерского просил нас, абысмо позволили тые ланы, которые паннь мо..кіевскій^б ошивал панскіе имъ орати и корыстовати оными, чего мы им неотмовивши, лечъ позволивши, приказуемъ тутъ вашей милости, абы по нашей волѣ не зборонял тых ланов на потребу обители святой орати или десятины с тых отбирати, яко самъ, такъ и посланным, сію нашу волю повинен войтъ осведчати, абы их законников наши посланные не турбовали. О семъ вашей милости и повторе приказавши, зычимъ доброго от Господа Бога здоровія.

Данъ с табору над Кавраем, 19 [мая]^а, 1698 року.

Вашей милости зычливый пріятел, Іван Мирович, полковникъ переясловский.

ІР НБУВ. – ДА. – П 217. – Арк. 328-328 зв. Копія.

^а Так у тексті.

^б Так у тексті, можливо, йдеться про київського полковника Костантія Мокієвського

^а У тексті копії місяць не зазначено, місяць травень встановлюється за часом мобілізації козаків Переяславського полку для походу 1698 року проти турків на пониззя Дніпра.

№ 72

1699, грудня 1. Переяслав.

*Універсал переяславського полковника
Івана Мировича про підтвердження прав
вдови березанського сотника Михайла
на послушенство посполитих в селі Черевках*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ переяславский Іванъ Мировичъ.

Вамъ, атаманови зо всѣмъ товариствомъ, особливе войтовѣ з посполитими всѣми людьми села Черевокъ, симъ нашимъ писаньемъ ознаймуемъ, еще за живота небожика Михайла, бывшего сотника березанского, презентованъ былъ намъ унѣверсалъ ясневельможного его милости пана гетмана, наданий на сельце ваше, жебы мѣлъ въ своемъ держаню людей посполитихъ до послушенства. Теды и теперь, любо судьбами Божиими небожичъ Михайло преставился, свѣтъ сей пожекглавши^а, еднакъ мѣючи респектъ нашъ на овдовѣлюю бывшую сотничку, и стосуючи до унѣверсалу отъ добродѣя пана гетмана наданного, мѣти хочемъ и пилно приказуемъ, абы якъ за живота оного небожчика Михайла посполитые люде послушенство до двору его отдавали; такъ и теперь по смерти его, абы всякое чинили посполитые люде послушенство, повторе приказуемъ, въ чомъ абы ништо зъ товариства не былъ жадною перепоною варуемо посполитымъ людемъ отъ послушенства, абы до двору ее вдовы чинили, потрете приказуемъ, Богу всѣхъ в сохраненъе поручаемъ.

Зъ Переяславля, декабра 1 дня, 1699.

Звышменованный полковникъ переяславский^б.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 20254. – Арк. 30-31. Копія.

№ 73

1701, січня 30. Переяслав.

*Універсал переяславського полковника
Івана Мировича про підтвердження
за Лубенським Мгарським монастирем
Мошенських ґрунтів*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ переяславский Іванъ Мировичъ.

Пану сотникови мошенскому, атаманови городовому з товариствомъ и войтовѣ з посполитими людьми симъ нашимъ писанемъ ознаймуемъ: бил тут у нас

^а Так у тексті.

^б У колі написано “мѣсто гербовой печати полковника”.

посланний *от* превелебного в Богу *господина отца* Виктор Феодоровичъ, намѣсникъ монастира Мгарского и презентовал права и купчіе записи на грунта Мошенскіе, а барзѣй показовал унѣверсал з суду поважного Енералного потвержателний на тіе *ж* грунта, за Мошнами найдуючіеся; которіе права по прошенію его мил: *господина отца* ігумена описани сут в книги ратушніе переяславскіе мѣскіе, а з тими *ж* правами и до вас в Мошни пріехати и презентовати мѣет, при которих правах просил и нас о лист *отвористий* до всѣхъ васъ. Теди мы, стосуючись и склоняючис до унѣверсалу поважного з суду Енералного виданого, варуем и приказуем сим листом нашим, абы в добрах и грунтах монастира Мгарского нѣ од кого жадной кривди, перешкоди и самоволного не било утеменjenja, в тих якіе в записях суть грунта и озера монастирскіе виражени, под срогою виною, якъ козаком, так и посполитим людем заказуючи; поручаем всѣх в сохраненіе Господу Богу.

З Переяславля, януарія 30 д[ня], року 1701.

Звишъменованный полковникъ переяславский^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. – Арк. 240 зв. Копія, має назву “Лист Івана Мировича, полковника переяславского, потвердителний на грунта Мошенскіе”.

№ 74

***1707, липня 18. Київ-Печерський –
Універсал переяславського наказного полковника,
полкового обозного, Степана Томари
в Бубнівську сотню про підтвердження на посаді
бубнівського сотника Дениса Деркача,
що повернувся зі шведського полону***

Вамъ, пану атаману городовому бубновскому, атаманнѣ куреннымъ и сѣлскимъ зо всѣмъ товариствомъ, также войтамъ з посполитыми людьми, доброго от Господа Бога узычивши здоровля, извѣстно подаемъ, ижъ яко изволеніемъ и судьбами Божіими попалъ былъ въ шведскую неволю панъ Денисъ Деркачъ, сотникъ вашъ бубновскій, такъ его же силою и моцю Бозкою нынѣ высвободжень, а особливимъ щастіемъ рейментарскимъ отъ той же непріятельской неволѣ простуесть въ домъ свой. Которой якъ прежде найдовался, по милости Божіей и ласцѣ войсковой, въ городѣ вашемъ сотникомъ цѣлымъ бубновскимъ, такъ и теперъ жадаемъ, абы неотмѣнно при той власти и чести зоставалъ, а вамъ атамання и товариство съ посполитыми людьми, абысте своего власного господаря и старшого знали и вѣдали, всякую почестъ и пошановане з належитымъ послушенствомъ отдавали, въ чемъ выражаючи, жадаемъ, зостаемъ.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ такъвъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Вамъ зичливій Степанъ Томара, обозный полковый и наказный полковникъ переяславскій.

З Печерского, іюля 18, 1707 року^а.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 51. – № 29.

4. Полтавський полк

№ 75

*1675, травня 14. Полтава –
Наказ полтавського полковника
Прокопа Левенця щодо встановлення
розмежувальних знаків на ґрунтах
Стефана Царя та Трохима Пивоваренка*

Мы, Прокопъ Левенець⁴⁹, полковникъ Войска его царьского пресвѣтлого величества Запорожского полтавский.

Досит чинячи до сказаня панов судей енералних, злецилем сам своєю персоною задля опатрения кґрунтов, Царевого, належного ему по жонѣ Ясановнѣ и по пасынку его Дмитру, такъ в огорожи, яко и прищепах; поневажь немъ того Трохима нагородити, вдѣлилисмо Трохимови от берега знакъ, на деревѣ глодинѣ крест нарубленъ, а на вишняхъ тые признаки значачи, [при] Ониску Шпиталному, при Петру Мисенку⁵⁰, Демьяну Кгуджолу⁵¹, Михайлу Нащинскому, Петру Окгиру и при иных значних персонах. Позволивши вѣчне владѣти своєю частью, так Трохимови Пивоваренкови, яко теж и Стефанови Цареви з жоною его Ясановною, [и] болшей [абы] в том правного заводу обома сторонами не вщинано, кгда жъ ми той кґрунтикъ роздѣлили, и писмом обваровавши, велѣли в книги мѣские полтавские записати, що и естъ записано року и дня вишмененного.

Зарука вложенная, кгда би еще важился Трохим Пивоваренько Стефана Царя за тий кґрунтикъ правне турбовати, теди безъотступне повинен будетъ заруки платит таляров двадцати и тоехмо при писмѣ в сие ж книги мѣские полтавские вписати.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 55256. – Арк. 26. Копія, має заголовок “Запись Стефанов Царев повторный з Трохимом Пивоваренькомъ. Року Божія 1675, месяца мая, 14 дня”.

^а Перед підписом зазначено “На подленномъ тако”, наприкінці надруковано “М[ѣсто] П[ечати]”.

№ 76–77

1687, жовтня 11. Кобеляки – Універсал полтавського полковника Федора Жученка про надання фундуша кобеляцькому ткацькому цеху

Федоръ Жученко, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского полѣтавський.

Пану сотниковѣ кобеляцькому, атаману городовому, войту, бурмистру и всѣмъ, кому о томъ вѣдати надлежит, сымъ пысмомъ нашимъ ознаймуемъ, ижъ яко по иншихъ городахъ полку нашего цехи всяко ремесла належитую повинност урадови своему [отбувають], мѣючи свой зуполній за позъволеніемъ нашимъ фундушъ, такъ [и] имъ, Івану Левченку, цехмистрови ткацькому и его братѣ[и], позволяемъ фундушъ зо всѣми до цеху належашими околычностями мѣти, а поневажъ они ткачѣ з черги десятковой, такъ тяглось посполитую всякую, яко и належытую сторожу мѣскую, отбувають, теди вже з цеху своего ткацького повинны будуть особльвой сторожы на мѣсто вистатчати, в чомъ абы имъ, ткачамъ, старшина городова кобеляцькая жадного утяження и прыкрости [не задавала], пылно сымъ лыстомъ нашимъ варуемъ и приказуемъ.

Пысанъ в Кобеляцѣ⁵², октября 11 дня 1687 року.

Звышьменованній полковникъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57626 (II). – Арк. 49 зв.-50. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 28-29. – № 14.

№ 78

1688, вересня 16. Полтава – Наказ полтавського полковника Федора Жученка жителям, що мешкають біля річки Тростянець, про їх перехід у підданство Полтавського монастиря, яким відтепер належить виконувати одноденну панщину на його користь

Вамъ, людемъ, над рѣчкою Тростянец⁵³ названною, мешкаючимъ, доброго от господа Бога узичывши здоровя, до вѣдомости доношу, ижъ воля на томъ ясневелможного его мил: пана гетмана, абысте отдѣлени были от городской власти, а прилучены zostали под нашего монастира Полтавского область, прето, колко тамъ васъ около Тростянця в лѣсѣ есть поселившихся маєте, належить

^а Перед підписом зазначено “В подлыномъ подпысано”.

теди вамъ, абысте тую волю нашу знаючи, всечестному господину отцу игуменови полтавскому Лазару Бузкевичови, или по немъ будучимъ наступцомъ послушенство отдавали, росказаня слухали и во всемъ, якъ подобаеть безъ всякого ослушания, нѣ в чомъ не сперечаючи, монастиреви нашему повиновалися, роботизну чинячи день в тиждень сами собою и статкомъ отбываючи, они зась законники наши над вами мають власт повинующихся и во всемъ росказаню ихъ послушнихъ, яко добрихъ людей миловати, а непослушних, огурних и спротивихъ, яко злих карати мають, о томъ ви знаючи, будте во всемъ монастиреви нашему послушними, именемъ ясне велможного его мил: пана гетмана реиментарскимъ и нашою владзою приказуемъ.

Данъ в Полтавѣ, септеврия 16 д[ня], року 1688.

Вамъ ласкавій Федор Жученко, полковник Вой: их: цар: прес: вел: Запор: полтавский, рука^а.

Нижче написано: свидетелствоваль м[онастыря] Пол[тавского] игумен Амфилохи[й].

ЦДІАК України. – Ф. 912. – Оп. 1. – Спр. 7. Копія.

№ 79

1695, березня 2. Білики – Наказ полтавського полковника Павла Семеновича великобудиській старшині не чинити перешкоди Лубенському Мгарському монастиреві в поселенню вільних людей під Ковжизжею

Вамъ, пану сотникови великобудискому, атаманови городовому и всему старшому и меншому войсковому товариству, также войтови и всѣмъ посполитымъ города того обывателемъ и каждому, кому тилко о сем вѣдати належатимет, приюзнь мою залѣдивши, ознаймую, ижъ ясне велможний милостивий добродѣй, его милость панъ гетманъ, позволил превелебному в Богу его милости господину отцу Іпатію Горбачевскому, ігуменови монастира Мгарского свято Спаского, з братією, на ихъ власнихъ монастирскихъ кгрунтах, под Ковжизжею застаючих, селити людей волнихъ. Зачим, стосуючися я такой волѣ реиментарской милостивого добродѣя нашого, варую и пилно приказую, абы нѣхто з васъ старшини Будиской и з вашихъ обывателей, послушникамъ тоей святой обители монастира Мгарского жадной кривди в поселеню людей волнихъ на томъ пререченомъ мѣсцу и найменшой перепони чинити не важился. Що и повторне пилно обваровавши, поручаемъ васъ за тимъ в сохраненіе Господу Богу.

Данъ в Бѣликах⁵⁴, марта, дня второго, 1695 року.

^а Після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

Іхъ царского пресвѣтлого величества Войска Зап: полтавскій полковникъ Павель Семеновичъ^а.

ЦДІАК України. – Ф. 137. – Оп. 1. – Спр. 127. Копія, має назву “лист пана Павла Семеновича до сотника великобудиского, приказуючий, абы не збороняли людям селитися под Ковжижею, полковника полтавского”.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 216. – Арк. 84-85. Копія.

№ 80

*1701, жовтня 5. Полтава –
Наказ полтавського полковника
Івана Левенця кобеляцькому сотникові
не дозволяти особам різного чину
без гетьманського дозволу
переходити у підданство до державців*

Мой ласкавій пріятедь, пане сотнику кобеляцькій.

Що колвекъ за причиною его милости пана Іскри, позволилисмо были Рогуленковѣ дворовѣ посполитыхъ мѣти въ послушенствѣ его, теди теперь, поневажъ указъ виразній рейментарскій есть, абы нѣхто нѣкого, безъ волѣ его панской, не заступоваль отъ тяглости посполитой, прето и тиі лица всякого чину, чи швецъ, чи посполитій челоувѣкъ, жеби кождій своей власти не винилса, нѣхто з стороны въ панщину не слухаючи, о тое в. милости приказуемъ и зичимъ за живота здоровья доброго.

З Полтави, октоврія 5 дня, 1701 року.

Вамъ зичливій пріятедь, его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ полтавскій Іванъ Левенець^б.

О п у б л і к о в а н о: Василенко Н. П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII-XVIII вв. – У Києві. – 1927. – С. 29. – № 15.

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ таковъ подписъ”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

^б Перед підписом зазначено “На подлинномъ подписано:”.

7. Прилуцький полк

№ 81

*1670, червня 6. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Івана Маценка про дозвіл
військовому товаришеві Леську Побочію
відновити греблю і збудувати млин
на річці Лисогорі, в селі Блотниці*

Іванъ Маценко⁵⁵, полковникъ его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого прилуцкій.

До вѣдомости доносимъ, кому того вѣдати будетъ потреба и в потомние часи, а особливе пану сотнику сръббранскому, атаману зо всѣмъ товариствомъ и посполствомъ блотницькимъ, иж мы, выдячи греблю, з давних лѣтъ през розніе войны спустошеную, никому ни в чемъ непеную, лежачую в селѣ Блотницѣ на рѣчцѣ Лесогорѣ⁵⁶, позволилисмо оную греблю пану Лесковѣ Побочѣви, товаришевѣ нашему войсковому, обивателю сръбрянскому, к[г]рунтовати и млинъ на оной греблѣ ставитъ своимъ власнимъ коштомъ, которому жаденъ, такъ з товариства и посполитих людей, перешкодой абы не были, до грунтовання тоей греблѣ блотничане абы помочными были, на що помененному Лесковѣ Побочѣвѣ писмо под печатю нашею полковою даем[о]ся.

С Прилуки, дня 6 июля 1670^a.

Нижче написано: За вѣдомостю самого пана полковника нашего прилуцкого Івана Маценка мѣлъ росправу Лѣско Побочѣй з Пилипомъ Жабкою, обиватели сребранские, о заняте греблѣ в Блотницѣ селѣ на Лисогорѣ, бо Пилипъ Жабка почаль греблю кгрунтовати и дерево почаль готовиты, теди все спустиль Лесковѣ Побочѣви за гроши и дерево, шчо порубаль в запретъ, ку интрату вся от мала и до велика нагородити поднялся ему Побочѣй. Писано в Прилуце.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54698. – Арк. 56. Копія.

Там само. – Спр. 54699. Копія, рік видання виправлено з 1670 на 1677.

^a У колі написано “мѣсто печати”.

№ 82

*1672, червня 6. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Лазаря Горленка про дозвіл Степанові Голявцю
та Дмитрові Безпальченку зайняти греблю
на річці Іваниці та побудувати млин*

Пану сотникови іваницькому, атаману городовому с товариствомъ, войту зо всѣмъ посполствомъ, доброго от Господа Бога узичивши здоровья, доносимъ вѣдати, ижъ Степанъ Голявецъ, житель вашъ іваницький, из Дмитромъ Безпалченком, тамошним обивателемъ вашим, бивши в насъ, вѣдомо чинили нам, якъ вмовившися межи собою обидва, в товариствѣ хотят собѣ коштомъ своимъ и працею зобополне неподалеце от мѣста, на рѣцѣ Іваницѣ⁵⁷ гребелку занявши, на которой и млинокъ ку пожитковѣ своему построити, зачимъ же и ми оним позволили, ежели кому чи не будетъ с кривдою, займати, а тоє освѣдчаючи виражаємъ, ежели кому там в том ставу будется дѣяти[ся] перешкода якая, теде нехай теперешнего часу одзивается, нѣмъ еще оніе не вложилис; а кгда вже оніе уфундуют и уложатся скарбомъ своимъ, прето кожди[й] в том юж часѣ ничего не [с]может позасипати, тоє в. милосцѣ доносячи вѣдати, Богу поручаемъ.

Данъ в Прилуци, июня 6, 1672 году.

Лазарь Горленко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского прилуцький^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57769. – Арк. 368. Копія.

№ 83

*1681, січня 1. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Лазаря Горленка про дозвіл
військовому товаришеві Павлові Довгому
відновити для своїх потреб греблю в селі Дмитрівці*

Лазарь Горленко, полковникъ Войска его царского пресвѣтлага величества Запорожскаго прилуцькій.

Пану сотниковѣ красноколядинскому, атаманамъ, такъ городовымъ, яко и сотенному дмитровскому, и всѣмъ тамошнимъ обивателямъ, доброго отъ Господа Бога узичивши здоровья, симъ нашимъ ознаймуемъ писаніємъ, ижъ

^а Перед підписом написано “На подлинномъ тако”, після підпису у колі зазначено “мѣсто печати”.

позволилисмо Павлу Довгому, товаришу войсковому сотнѣ нашой Красноколядинской, греблю панскую, въ селѣ Дмитровкѣ лежачую, фундовати, въ которой то его заведенной працѣ абысь нѣхто не важиль чинити [перешкоди, а як] греблю уфундуеть позволилисмо ему [на] сію дорогу дома садити^а, на шо и сіе наше писаніе оборонное дати розказалисмо.

Писано въ Прилуки, дня 1 генваря, 1681 року.

Зъвишейменованный полковникъ прилуцкій.

Нижче зазначено: Подпись свидѣтельствовать войсковый товарищъ Иванъ Бялецкій, сію копію писалъ войсковой товарищъ Власть Киричко.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54956. – Арк. 268. Копія.

№ 84

1685, січня 19. Прилуки – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про надання військовому товаришеві Івану Ляшку сіножаті

Вѣдомо чинимъ симъ нашимъ писаньемъ каждому, хто бы того потребоваль, меновите пановѣ старшини варвинской, сотниковѣ и атамановѣ городовому, також якъ и мѣского уряду войтовѣ зъ мѣщанами, подаемъ до ознайменья, ижъ мы, респектуючи на розные заслуги пана Ивана Ляшка, товарища нашего войскового, теди въ награду оныхъ позволилисьмо ему за уряду нашего владити сѣножатью панскою, окопанною, прозываемою Жидовскою, найдуючи[й]ся подь селомъ Гнидинцами, въ которомъ то позволенью нашемъ, абы такъ изъ старшини тамошней, яко и посполитыхъ людей, ему, Ивану Ляшку, въ той сѣножати не важилися жадной чинити перешкоды, и нѣ въ чомъ не втручались, презъ ему отъ насъ данное позволенье, а ему жъ вольною сѣножатью користовати, якосмо зъ ласки нашей далисьмо ему волю^б, на що для лѣпшаго утвержденья и сіе наше писанье розказалисмо ему выдати съ подписомъ руки нашей и съ притѣсненіемъ печати полковой.

Дѣялося въ Прилуцѣ, дня 19 януарія 1685 року.

Лазарь Горленко, полковникъ Войска ихъ царскаго пресвѣтлаго величества Запорожскаго прилуцкій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 54682. – Арк. 22. Копія.

^а В копії написано “сидати” (?).

^б Так у тексті.

^а Перед підписом написано “На подлинномъ такъ”, після підпису зазначено “М. П.”.

*1687, грудня 10. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника
Івана Стороженка про підтвердження прав
прилуцького цеху музик*

Іванъ Стороженко⁵⁸, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского прилуцкій.

Всѣмъ хтоби того потребоваль, теперь и на потомние часи, симъ нашимъ писанемъ доносимъ вѣдати, іжъ якъ за прежде бившихъ антицесоров наших, такое постановлене ухвалено, же хто колвекъ, игроу музицкое бавячійся, пожитокъ себѣ мѣть, таковій всякий, во всемъ полку нашомъ мешкаючій, але под часъ ярмарку, і всегда, і вандровние, аби под протекцією братства оних самих в городѣ нашомъ Прилуце заведенного, при отдаваню постановленной належитости до скринки братерской не знайдовался спречнимъ, а то такъ не тилко для лѣпшого порядку в справованню оніхъ, лечь абы ку хвалѣ Божой свѣча, якую они зъ своихъ доходовъ и складки установленной три рази на рокъ в обохъ церквах божественніхъ звикли становити, не уставала, якого то прежде ухваленого постановленнѣя и мы не нарушаючи, і овшемъ симъ нашимъ ствержаемъ писанемъ, пилно мѣти хочачи, абы всякий музика во всемъ полку нашомъ, любъ оспѣдлій, албо вандровній, здавна звичайного доходу пятничного и веселного, і ярмаркового, до скринки брацтва прилуцкого не зборонялся давати, подъ срокимъ каранемъ упорнимъ приказуемъ, і от тяглостей всяких меских громадскихъ и поборовихъ датковъ оних уволняемъ, и аби имъ в томъ не дѣялася долегливость, симъ нашимъ варуемъ писанемъ.

Данъ в Прилуцѣ, декаврия 10 д[ня], 1687 року.

Звишменованный полковникъ прилуцкій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57615. – Арк. 29. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 86

*1688, квітня 25. Ічня –
Універсал прилуцького полковника Івана Стороженка
Дмитрові Безпалієнку та Степанові Голявеєнку
на право збирати усі прибутки
з побудованого ними млина*

Іван Стороженко, полковник Войска их [царского] пресвѣтлого величества Запорожского прилуцкий.

Ознаймуемъ сим писанем нашим всѣм, хтобы того потребовал вѣдати, иж мѣючи ми респект на Дмитра Безпалеєнка и Степана Голявеєнка, которіи ново тепер собѣ на рещѣ Іваницѣ уфундовавши греблѣ, и млинок на оной построивши, немалій кошт около того всего вложили, в нагороду теди таковой праці их и кошту всѣ приходячіи пожитки позволяем им с того млина спокійно до ласки нашей отбирати, в чом абы над волю нашу ни *от* кого оним жадной и найменшой не дѣялось кривди, пилно сим нашим варуем писанием.

В Ичне⁵⁹, априля 25, 1688 року.

Звишменованій полковник прилуцкий^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57769^а. – Арк. 369. Копія.

№ 87

*1688, жовтня 29. Прилуки –
Наказ прилуцького полковника Івана Стороженка
ічанським сотнику, отаману та війтові щодо захисту
майнових прав на ліс і поле Вакули Шепеленка*

Мой ласкавій приятелю пане сотнику ічанській и пане атамане городовый и войте тамошний.

Пилно в[аших] м[илостей] жадаемъ, абысме сему челоуѣковѣ Вакулѣ Шепеленку приказали во всем дати покой, жебы Радко Кулаченко болшѣ его и лѣс и поле не важился турбовать, у якое он безвинне упоминается и хочет от помененного Вакули отдалити никоторіе грунта, [на якие] он в себе и запис маеть, тое абы и далее не было и повторе в[ашим] *милостям* приказавши, поручаем Господу Богу.

Сам ласкавій приятель, Іванъ Стороженко, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запор[озкого] прилуцкий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55406 (1). – Арк. 69. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленном тако”.

№ 88

*1692, липня 31. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка
про надання значному військовому товаришеві
Івану Носу села Щурівки*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого прилуцкій полковныкъ Димитрій Лазаревич Горленко.

Пану сотниковѣ іваниукому с товариством и войтовѣ тамошнему зо всѣмъ посполствомъ и кождому, хто того потребоватимет вѣдати, сым нашимъ ознаймуемъ писанемъ, ижъ респектуючи мы на давные услуги, в Войску Запорозкомъ ронение, пана Івана Яремовича Носа⁶⁰, значного товариша войскового, надаемъ оному селце Щурувку, в ключи Іваниукомъ найдуючоеся, позволяючи ему з оного селця всякими приходячими пожитками корыстовати, до якого абы уже войтъ іваниуцкій болшей жадного не мѣль дѣла, пилно варуемъ того, такъже войтъ з мешчанами вышменованного селця Щурувки, абы належачое ему, пререченному пану Носовѣ, отдаваль послушенство, пилно мѣти хочемъ и приказуемъ.

Дат в Прилуцѣ, іюля 31, 1692 року.

Звышъменованный полковныкъ прылуцкій, рукою власною.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50929. – Арк. 54. Оригінал. Печатка полковника.

№ 89

*1692, грудня 2. Прилуки –
Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка
про підтвердження прав прилуцького цеху музик*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозжского прилуцкій полковныкъ Димитрій Горленко.

Всѣмъ хтобы того потребоваль, теперь и на потомние часи, симъ нашимъ писанемъ доносимъ вѣдати, ижъ як за прежде бывшихъ антицесоровъ наших, пановъ полковниковъ прилуцкихъ, такое постановлене ухваленно, же хто колвекъ игрою музичкою бавячися пожитокъ себѣ мѣть, таковой всякий, во всемъ полку нашомъ мешкающий, але и под часъ ярмарку, и всегда, и вандровние, абы под протекцією братства онихъ самихъ в городе нашомъ Прилуце заведенного, при отдаваню постановленнихъ належитостей до скринки братерской не знайдовался спречнимъ, а то такъ не тилко для лѣпшого порядку в справованню онихъ, лечъ абы к ухвалѣ Божой свѣча, якую они зъ своихъ доходовъ и складки установленной три рази на рокъ в обохъ церквахъ божественныхъ звиклы становити, не уставала, якого то прежде ухваленного постановлення и мы нерушаючи, овшемъ симъ нашимъ ствержаемъ писаниемъ, пилно мѣти хочачи, абы всякий музика во всемъ

полку нашомъ, любь остьдлий, албо ванъдровній, здавна звичайного доходу п'ятничного и веселного, і ярмаркового, до скринки брацтва прилуцкого не зборонялся давати, под срокимъ каранемъ упорнимъ приказуем, и от тяглостей всяких меских громадских и поборових датковъ онихъ увольняемъ, и аби и[м] в том не дѣялася долегливость, симъ нашимъ варуемъ писанемъ.

Дать в Прилуцѣ, декаврия 2, 1692 году.
Звишьменованній полковникъ прилуцкій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57616. – Арк. 31. Копія.

№ 90

1694, грудня 7. Прилуки – **Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження прав прилуцького різницького цеха**

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полъковникъ прылуцкій Димитрій Горленко.

Всѣмъ кому колвѣкъ о томъ вѣдати належить, меновите панам старшинамъ войскового чину, так теж и войтовѣ прылуцкому з бурмиистрами, на приложенствѣ в полковомъ нашом городѣ Прилуцѣ найдуючимся, сим нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ, ижъ просили нас, полковника, цехмистр из братією своею цеху и ремесла ризницького, жебисмъ порядки их цеховіе и права от давнихъ часовъ черезъ антecessоровъ нашихъ, ихъ милости пановъ полковниковъ прылуцкихъ, спораженіи, и постановление потвердили, а такъ мы за слушностъ прозбу ихъ до насъ внесеную принявши, а особливе стараючися всякіе належніе до добра посполитого чинити строенія, цехъ ремесла ихъ ризницького, от давнихъ лѣтъ в полковомъ мѣстѣ нашомъ Прылуце постановлений, зо всяки[ми] ихъ уставами и порадками на потомніе часи под[т]вержаемъ, жебы оны по давному своему обикновенію добротни всѣ съхилившись, цехмистра собѣ кого хотя, челоувѣка неподезреного і во всемъ цегорливого обравшы, послушенство ему належитое отдавали, которий би ихъ за выступки цеховіе и потошніе, опрочъ кривавихъ и крѣминальных, з браті[е]ю своею засѣвши, моглѣ судити, а в той ихъ судѣ жаденѣ съ преложонихъ интересоватися не маеть и, якъ в самомъ мѣстѣ Прылуце, такъ и по селахъ до города нашего Прылуки приналежащихъ, не повиненѣ нѣхто съ козаковъ и посполитихъ людей бидли купуючи, рѣзати и продавати, вимуючи таже всякому свое власное бидла, а ни купованное, волею зарѣзати йи продати по давнему теж узаконенію, подвод с посполитими тяглими людми отпраовати не повинны, а поборы на цехъ ихъ наложеніе, з ратуша мѣского прилуцкого повиненъ каждій ведлугъ своего проможеня отдавати, а остатокъ нинѣшнихъ вимисловъ и датковъ маеть найдоватися волними: урядъ тежъ нашъ полковій прылуцкій и мѣскіе приложенія, якъ порядковъ ихъ више бѣ вираженихъ мѣшати

^а Перед підписомъ зазначено “на подлѣнномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

не повинни, такъ мають бити онимъ помочними до каранья непослушных и забороняти хто бы колвекъ, любь с товариства, албо посполства, безъ волѣ и позволеня цехового важился гендел ремесломъ их чинити и такових за упорчивост карати; для лутшого теди на потомніе часи утверженія сей унѣверсал нашъ цеху резницкому при печаты нашой полковой и подписомъ руки власной есть видани[й].

В Прылуце, декабря 7 д[ня], 1694 року.

Зъвышъменованій полковникъ прилуцкій, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57621. – Арк. 39. Копія.

№ 91

1708, січня 28. Прилуки – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження та розширення прав прилуцького кравецького цеху

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ прилуцкій Дмитрій Горленко.

Всѣмъ кому о томъ вѣдати належить, а особливе пану войтовѣ и бурмистромъ прылуцкимъ, такъ тежъ войтамъ по селахъ въ сотнѣ Полковой Прылуцкой найдучимся, вѣдомо чинимъ симъ унѣверсаломъ, ижъ суплѣковаль до насъ цехмистръ кравецкій з братією своею, покилкокротне прекладаючи то, же онимъ великая в томъ дѣется долегливость, що не тилко барву на войско пѣхотное по указу ясневельможного добродѣя его милости пана гетмана щорочне шьноуть, и до двору нашего полковничого всякую кравецкую на челяд роботизну вьсегда *отправують*, але надто над звичай давній і иле волности, д[о] стацѣи роковой гетманской и нашой подвод і иншыхъ людемъ посполитимъ обиклой тяглости оних притягають и прымушають, и просили у насъ такового респекту, аби отъ того, що над давній звичай на нихъ вымагается, цехъ ихъ билъ волнимъ; ми прето, давши мѣстце такъ слушному прошенію ихъ и респектуючи на то, ижъ они издавна и теперь на войско пѣхотное по указу ясневельможного добродѣя его мил: пана гетмана щорочне барву робятъ без жадной нагороды и *от двора нашего полковничого*, яко и за антецессоровъ наших, преже бившыхъ пановъ полковниковъ, не меншая цеховѣ ихъ, работизною приключающихся на челяд потреб, дѣется доука, и овшемъ, и *от наездовъ в роботѣ кравецкой и кушнѣрской частокротне биваетъ имъ долегливост*, удовляемъ всѣхъ здавна в цеху кравецкомъ обрѣтающихся людей, в городѣ Прилуцѣ и по селахъ до полковой Прилуцкой прилеглихъ сотнѣ мешкаючихъ, от роковой зсыпаня стацѣи, такъ до двору ясне велможного его милости пана гетмана, яко и до нашего полковничого належачой, либо которий зъ ратѣ ихъ воломъ еднимъ, албо и двома, хлѣба пашеть и пахати будетъ, такъ тежъ увольняемъ *от воженя подвод*

^а Перед підписом написано “в подленом тако”, праворуч від підпису зазначено “место печати”.

притрафляючихся, кромѣ таковой навалной потреби, под час которой и козаки отъ подводъ видання не могли би бити волними: надто увольняемъ отъ всякого жнива, кошени и воженя сѣна на потребу войсковую и нашу, отъ податковъ (кромѣ мѣсячного на компанцовъ даючогося) и отъ иншихъ всѣхъ людемъ посполитимъ звычайнихъ тягостей, мѣють еднакъ они и повинни будуть ремесломъ своимъ войсковую, то есть когда колвекъ указоватиметъ потреба, на войско пѣхотное робити барву и до двора нашего по давнему обикновенію, що колвекъ будетъ, на челядь шити іли направовати, потребою отбувати повинность.

Побори тежъ саміе тилко цеховіе и податки ведлугъ давнего звичаю знати, и тими з цехомъ, а не с посполитими людми, общей городской потребѣ бити прикладними, таковую теди респектомъ цеху кравецкого волю нашу всѣмъ, кому о томъ вѣдати належитъ, обявившы [волю], пишно мѣти хочемъ и грозно приказуемъ, аби ка[ж]день з войтовъ, и иншой старшины городской прылуцкой и сѣлской, над тую оному и найменшаго утяженя чинити не важился, а мѣл бы кто противъ виразной волѣ нашей таковой якую колвекъ тому цеховѣ кравецкому чинити долегливость, таковій жестокого отъ насъ не уидеть наказания, упевняемъ.

Данъ в Прылуць, року 1708, месяца иануаря 28 дня.

Звишьменованій полковникъ прилуцкий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57620. – Арк. 37-38. Копія.

7. Стародубський полк

№ 92

*1660, березня 12. Стародуб. –
Універсал стародубського полковника
Петра Рославця про підтвердження прав
стародубського козака Афанаса Зінченка
на отчину Деревизию і пасовище Людковщину*

Петро Рославченко, полковникъ Войска его царского п[ресвѣтлого] вел[ичества] Запороского Стародубовский.

Ознаймуемъ сымъ нашимъ писаніемъ каждому, кому о томъ вѣдати буде той потреба, іжъ позволилемъ отчину Деревизию, і пашню, прозиваемую Людковщину, которую держалемъ правной, доглядати и уживати козакови стародубовскому Афанасу Зѣнченку, и що дай Богъ спокойне держати, зачимъ каждого сурово напминаемъ, абы в держаню тоей отчины помененному Афанасу ни од кого жадной і найменшой кривди и перешкоди не было, под неласкою нашею. На том і сіе писаніе далисмо с подписомъ руки і при печати нашей.

Дать в Стародубу, 1660^о, месяца марта, 12 дня.

* Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

Петръ Рославченко, полковникъ Войска его царского п: вел: Запор[озкого] стародубовский.

ЦДІАК України. – Ф. 222. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 1. Копія.

№ 93

*1662, жовтня 24. Почеп –
Універсал стародубського полковника
Петра Рославця про дозвіл військовому товаришеві
Стефану Терейковському побудувати млин в селі
Івойтенках та отримувати з нього усі прибутки*

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Ознаймуем сим нашим писмомъ всякого стану людем, [кому] би того вѣдати надлежало, ижъ позволилисмо товаришевѣ войсковому, пану Стефану Терейковскому, в сотнѣ Почеповской, в селѣ Івойтенкахъ, своимъ коштомъ и працею ново греблю займат и млинъ на рецѣ Буйнѣ⁶¹ в одномъ каменѣ будовать, теди при позволеню, поглядаючи подлуг на статечніе его заслугѣ в Войску Запорожском, отдаючи и в том ... [его] власном млынѣ всякіи розмѣрѣ, то есть три мѣрочки, яко [...]ту приналежит, пожитковати, отбираючи, позволяем, прето и пилно жадаем, аби оному, как в займаню греблѣ и в будованю млина, яко и в одбираню и уживаню трохъ мѣрочок розмѣру, жадной найменшой кривди и перешкоди не було, на що ему же реченному пану Терейковскому сей нашей потвержателній [унѣверсал] с подписом рукѣ и при печати дали.

В Почепови, октоврия 24, 1662^a.

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 4177. – Арк.20. Копія.

№ 94

*1664, липня 2. Стародуб –
Універсал стародубського полковника Петра Рославця
про встановлення кордонів між Почепівською
та Мглинською сотнями Стародубського полку*

Петро Рославецъ, полковникъ его царского величества Войска Запорожского Стародубовский.

^a Перед підписом зазначено “у сего унѣверсалу подпись [и] печать”.

Всему старшому и меншому полку Стародубовского товариству и посполству ознаймуем сим унѣверсалом, же ясне велможний его милость пань гетманъ в Гадиче приказал мнѣ, яко его милость пань Роман Ракушка, подскарбий Войска Запорожского енералний, з коронного повету Новгородка Сѣверскаго учинил три сотнѣ Новгородскую, Шептаковскую и Погарскую, а с литовского повету Стародубовского, который обширнѣе немало, за Почепъ, учинилем чотири сотнѣ Топалскую, Стародубовскую, Мглинскую и Почеповскую, и пань подскарбий, подлуг волости держави Полской и Литовской, починил им границы такъ, аби жили в грунтахъ весь сотнѣ спокойне, тогда ж там подскарбий енералний между Мглином и Почепом, подлуг давней воеводи троцкого Абрамовича границы понову тим сотнемъ розвел [границы], о чем иж роспитовалем старинцов з козаков и посполитих людей сотни Почеповской и Мглинской, и они з сотниками своими при старинцах своих, которые от Лядской войны остались живиѣ, з начала лядских мест, селами Почеповскими и Мглинскими, границу по старой межи на обыдвѣ руки отводили урочищами от грунтов Полковой и Погарской сотнѣ над рекою Дубкою будущих, от вершин Унечи⁶² и Росухи до Чистых Луж по Лужаницкие болота і по речци Хрулевци и Воронуси, и уверх к Будовцем Верхнѣм, Будовцем у Сосновое болото да у Березовое болото, з Березового у Ровное, а в Ровном у половину другого Сосновского болота у рубежи Подбеловские, и от тое лесом через рѣчку Попеловку, з Попеловки у вершину речки Хохлика, а [от] Хохлика речкою у Дивовку ж речку, з Дивовки речки по Стародеременскому шляху у Копци, и [у] Дуброву, от Дубровы у другие копцы, а с тое, по Новедеременскому шляху у копци, у Дуброву Велжичи, з Велжицкой Дуброви Плещечвиною у Березовое болото, з Березового болота у Сосновое болото, з Соснового болота на шлях Рябчевский у крайное Сосновое болото, до стародавней границы ограненой, направо при Сосновом болотѣ Почеповской сотнѣ грунта, а [на]лево земли, грунты Мглинские, якъ старинними людми достовѣрно, межи сотнями Мглинскою и Почеповскою узначенную границу для спокойности людской по указу рейментарскому на потомние часи симъ порубежным писмомъ моимъ полковничим ствержаю.

Дѣялося в Стародубѣ, року 1661^а, іюля 2 дня.

Петро Рославецъ, полковникъ его царского величества Войска Запорожского Стародубовский^б.

ІРНБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55397. – Арк. 23. Копія.

^а Універсал датовано 1661 роком помилково. У документі 1661, чи 1662 року, не міг згадуватися військовий підскарбій Роман Ракушка, який займав цю посаду у 1663-1666 рр. причому в перші тижні гетьманства Брюховецького у 1663 році він іменувався “дозорца Скарбу Войскового”, що унеможливило датування й цим роком. На користь дати 2 липня 1664 року свідчить те, що принаймні з березня 1665 року стародубським полковником вже був Левко Острянин. Рославецъ же повернув собі стародубське полковництво пізніше 1666 року, коли Ракушка вже не займав посаду підскарбія, тобто коли Рославецъ вже не міг посилатися на Ракушку. В той же час не був Рославецъ полковником Стародубського полку також на початку гетьманства Брюховецького, він тоді втратив цей уряд, і принаймні до грудня 1663 року посаду стародубського полковника займав Іван Плотник.

^б Перед підписом зазначено: “в подленном подписано”.

№ 95

*1665, вересня 15. Стародуб. –
Універсал стародубського полковника
Леська Острянина про дозвіл кистерському козакові
Тарасу Буренкові зайняти греблю на річці Кистерці
та фундувати на ній млин*

Левко Острянин⁶³ полковник в'єрного Войска его царского пресв'єтлого величества Запорожского Стародубовскій.

Всей старшинѣ и чернѣ в'єрного Войска его царского пресв'єтлого величества Запорожского, и на таком колвекѣ приложенствѣ застаючимъ губернаторомъ по справахъ велможного его милости пана гетмана в'єрного Войска его царского пресв'єтлого величества Запорожского трафившимся, вѣдомо чинимъ симъ писмомъ нашимъ, іжъ Тарасъ Буренокъ козакъ, обыватель кистерскій, упрохаль насъ, жебы позволилемъ греблю оному заняты своимъ коштомъ власнымъ на рецы Кистерцы⁶⁴ мижъ Андрѣиковичами повѣту Новгородского, и другими Андрѣиковичами повѣту Стародубовского, против поля Горлачового, и з другого боку (поля) Горбачового, жебы Скарбъ Войсковій розширался, теди менованному Тарасу Буренку в тому мѣстцу, вѣдячи, і нікому неп'єнное (оное), позволяем млинъ к гребле власним его коштомъ фундовати, и в том зверху вишменованнихъ старшихъ упрошаем, абы не була в томъ зачатомъ дѣлѣ ку Скарбу Войсковому перешкода, а нѣ жодній утискъ, але абы спокійне за старанемъ своимъ, так ку Скарбу Войсковому, і собѣ пожитокъ, и потомкамъ своимъ учинилъ, на що и сей фундушъ выдалемъ, моцью велможного его милосты пана гетмана в'єрного Войска его царского пресв'єтлого величества Запорожского ствержаючи.

Писанъ в Стародубѣ, септеврїя 15: 1665.

Верху менованній полковникъ стародубовскій рукою.

Наприкінці тексту зазначено: “с подлѣннимъ фундушомъ сводылъ духовной протопопии Симеоновой, правления писарь, священникъ Петръ Крушневичъ”.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18644. Копія.

№ 96

*1666, січня 28. Почеп –
Осадчий лист почепівського сотника
Овдія Рославченка козаку Леону Бруєнкові
на заселення селища Шматова*

Чиню вѣдомо симъ листомъ моимъ кому о томъ вѣдаты належить, іжъ зъ дозволенія моего позволилемъ въ уезде Почеповскомъ, на селищѣ Шматовѣ отъ

Довбежовъ над рѣчкою, над Вуслию, и надъ Жоравкою, и надъ Надинкою, узавши болотомъ ажъ до Бревцы, и до Бибиковского болота, Леону Федоровичу Бруенку, козаку, и на грунтѣ козацкомъ, которій тотъ Леонъ маєть, на томъ селищѣ спокойно селитися и будинокъ ставити, и другихъ маєть до себе на тоє селище людей добрихъ затягати, а оному Леону Федоровичу Бруенку слободи годъ маєть, Леонъ по вистю той слободи повиненъ будетъ служить Войску Запорожскому вѣчными часи.

Писано в Почепѣ, мѣсяца январія, 28 дня, року 1666^{оо}.

Авдѣй Рославченко⁶⁵ сотникъ почеповскій на той часъ будущій^а.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 56081. – Арк.66. Копія.

№ 97

*1669, липня 24. Стародуб –
Універсал стародубського полковника Петра Рославця
про дозвіл військовим товаришам Погарської сотні
Івашку та Кузьмі Головненкам засипати греблю
і побудувати млин в селі Шнятках, на річці Шнятці*

Петро Рославецъ, полковник Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Ознаймуемо симъ нашим писанием каждому, [кому] бы того вѣдати надѣлежало, же позволилисмо товариству сотнѣ Погарской, козаком и обывателем ковалевским, Ивашькови и Кузми Головненкам, в сотнѣ Погарской подъ селом Шнятками на речѣци Шнятци, для своей домовые потребности ново греблю засыпавъши, млинъ вешнякъ своим кошътом и працею збудоват и ставокъ мѣт; прето пильно жадаємо и упоминаємо, [а]бы в том займанню и будованню млина, и в спокойном держанню, жадное наименшее кривды и перешкоды не узнавали, кгда жъ тои в Войску Запорожском статечне услуги всякие всегда отдают и впредь того встати не хотят, и если бы в том млинку прилучилося, яко в их власном, подъ час измолоть, позволяем часть належную розмиру пожитковат, для чего имъ реченнимъ Головненкам сей нашъ лист потверъжательни[й] с подъписом руки нашей и при печати дали.

В Стародуби июля 24, 1669 року.

Петро Рославецъ полковник Войска его царского пресвитлого величества Запорожского стародубовский^б.

Нижче написано: с подленного фундуша слово в слово переписаль, а подлений фундушъ к соби взялъ и подъписался козак сотнѣ Бакъланской Григорий Бурий.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56735. – Арк. 11. Копія.

^а перед підписом зазначено: “на подлѣнномъ такъ”, після підпису у колі написано “М. П”.

^б Перед підписом написано “В подленном подпись таков”, після підпису зазначено “М. П.”.

№ 98

*1670, травня. Стародуб –
Осадчий лист стародубського полковника
Петра Рославця осадчому Тимошу Павловичу
на заселення слободи Назарівки*

[Петро Рос]лавець, полковникъ Войска его ца[рского пресвѣт]лого величества Запорозского староду[бовский].

[Ознайм]ую симъ моимъ писмомъ всякого стану лю[дем, кому бы] того вѣдати належало, ижъ позволяемъ [Т]имошовѣ Павловѣчу, обивателевѣ бывшому [...]хровскому, осадцы, в сотнѣ Стародубовской, над рѣкою [Р]евною⁶⁶, на селищи Махновомъ ново слободу Назаровк[у] заводит, и людей тамъ осажовати и будоватися, изъ Ро[...]пахова котори[и, и] изъ Мѣни⁶⁷, и сѣножатѣ мѣти и [слобод]ку ново заводити в обрубѣ тамошнемъ от рѣки Пу[...]ла до рекѣ Проход, а от Проходъ до Костобобра⁶⁸, [а от Костобобра до Кости⁶⁹, а от] Кости до Ревни, [и а]бы с того до Скарбу Войскового звичайний датокъ и квота приходила. І при позволенію слободи при [волн]ости на пят лѣтъ далемъ, которыи лѣта волно вижи[ва]ти от всякихъ подачокъ і пригоновъ, і подводъ, подлегливости городской стародубовской всяко маот послушными и повинными бити, прето пилно жадаю и приказую, абы ему осадцы с тамошними жителми, такъ в займаню селищъ, якъ и в распахованю земли, и в сѣножатех, и в держаню пяти лѣтъ волнихъ, жадной найменшой кривди і перешкоди ни от кого не было, под виною и неласкою войсковою упоминаю, и то [...] варую, аби старимъ отчинамъ от них кривда не дѣялася. На що осадци Тимошеви для подтврженя сие мое писмо с п[одписом] моеи руки і при печати далем.

В Стародубѣ, мая [...], 1[6]70 року.

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского п[ресвѣт]лого величества Запорозскаго стародубовский.

ІР НБУВ. – Ф. 61. – Спр. 752. Копія.

№ 99

*1673, червня 5. Стародуб –
Осадчий лист топальського сотника
Михайла Рубця осадчому Ілляшеві Лобачу
заселити слободу Лобанівку*

Михаиль Рубецъ⁷⁰, сотникъ Войска его царскаго пресвѣтлаго величества топалскій.

Илляшу Лобачу позволяемъ слободу осажовати Лобановку и осадчимъ быти, за Божию помощію селитися, и людей добрыхъ до себе привабляти на речцѣ

Чадиць⁷¹ и въ Вершинахъ, въ грунтѣ Топалскомъ, и слободи имъ даемъ на пятнадцать рокъ, и на що то сей мой листъ для имовѣрности и безпеченства людямъ приходячимъ далемъ, за подписомъ руки моей и притиснениемъ печати.

Въ Стародубѣ, месяца июня, 5 дня, року тысяча шестьсотъ семдесятъ третего.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 62290. – Арк. 11 зв. Копія. (З акту розмежування земель, проведеного генеральним осавулом Л. Полуботком в Лобанівці 31. 08. 1681.).

№ 100

*1673, липня 5. Стародуб. –
Оборонний універсал стародубівського полковника
Петра Рославця селу Євдокілля
на непорушність кордонів його земель сусідніми селами*

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскийй.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ вшелякой кондиции людемъ, а особливо пану сотникови погарскому, атаманови городовому і всему товариству, такъ теж і войтови, і всимъ посполитим людем в той сотнѣ застаючим, ижъ видячи ми, же село Евдоколей, слободи достаючое в уездѣ Погарскомъ, которое пред сіе роки розними людми осѣло, маюг от тамошних околичних сель в грунтахъ своихъ, до того села здавна належачих, великую долегливость, теди пилно повагою старшинства нашего приказую, аби помененним обивателям того села Евдоколя з тамошних околичнихъ сель, меновите от села Перегону и от села Дешковичъ, отчастѣ и от инших сель, ниякая, яко в грунтах, тако и в синожатах, и во всяком ихъ угодѣи в рецѣ Деснѣ, не дѣялася кривда, што здавна до того села принадлежало, а ежели бы хто колвекъ о грунтах, синожатах и во всяком угодѣ, до того села Евдоколя принадлежитих, перешкодою [мѣл] бити ведлуг границы, теди таковий спротивний вини таляровъ сто заплатит, а панъ сотникъ погарский повинен того догледити, аби межи тими околичними селами Евдоколя не чинилось нѣ в чом кривда. И синожатеи, до того села належачих, не важился нѣхто з иншихъ сель заставляти, і повторе пилно приказуем под войсковим каранемъ, [на] що для лѣпшой вѣри і поваги далем той мой лист с подписом руки і при печати.

Писанъ в Стародубовѣ, року 1673, месяца іюля 5 дня.

Петро Рославецъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскийй^a.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 53617. – Арк. 57. Копія.

^a Наприкінці у колі зазначено “мѣсце печати полковничой Рославцовой”.

*1674, листопада 22. Почеп –
Універсал стародубського полковника
Петра Рославця про дозвіл мглинському сотникові
Павлу Лосенкові, мглинському отаманові
Семену Нечаєнку та Іванові Єсимонтенку
зайняти греблю на річці Судинці, побудувати млин
та отримувати з нього усі прибутки*

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій.

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ, кому того вѣдати было [бы] потреба, а меновите паномъ сотникомъ, асауломъ, атаманомъ и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству и чернѣ, такъ тежъ войтомъ и всѣмъ посполитимъ людемъ до вѣдомости доносимъ, ижъ видячи мы пана Павла Лосенка⁷², сотника на тотъ часъ будучого мглинского, якож и товариства полку нашего Стародубовского сотнѣ Мглинской Семена Нечаенка, атамана мглинского, и Івана Есимонтенка, в рицерских дѣлех способних, а завше безпрестанно у Войску працюючихъ, теды в нагороду онихъ працювъ позволилемъ ново греблю займовать на реци Судынци⁷³ и Беловодци, в полку нашомъ Стародубовскомъ, уездѣ Мглинскомъ, и млинъ будовати своимъ коштомъ, працею и накладомъ, зачимъ с каждого мѣти хочемъ і приказуемъ, абы ему пану Павлу Лосенку, сотниковѣ, з вишьменованнимъ товариствомъ, яко в займанню новой греблѣ, такъ и в забудованню млина, і по збудуванню млина всяких припадаючих розмѣру всѣхъ трохъ частокъ в уживаню, жаденъ не важилса кривди и перешкоды чинить, на томъ для лѣпшого стверження далисмо ему пану сотнику из вишь менованнимъ товариствомъ сей нашъ фундушъ съ подписомъ руки врадовой и притисненіемъ печати полковой.

Писанъ в Почепѣ, року 1604^a, месяца ноеврія 22 дня.

Петро Рославець, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій⁶.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18652. – Арк. 16. Копія.

^a В даті властива для пізніх копій (з другої пол. XVIII ст.) помилка, коли кириличну літеру “О”, що позначала цифру 70, копіїсти сприймали буквально, як нуль “0”.

⁶ Перед підписом зазначено “в подлинной тако”, після підпису написано “Рум. Оп., п. Старод., т. 99, сотн. Мглинская, стр. 757”.

№ 102

*1677, лютого 15. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Тимофія Олексійовича про надання козаку
Почепівській сотні Олексію Костиничу
усіх прибутків з побудованого ним млина на річці Навусі*

Тимофѣй Алексѣевичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Пану обозному, сотникомъ, асауломъ, атаманомъ и всему Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского товариству, в полку Стародубовскомъ знайдуючимся, так тежъ паномъ войтомъ, бурмистромъ, посполитимъ людемъ и черни, здоровя доброго и всяких помилностей от Господа Бога в. милостямъ сприявши, ознаймую симъ моимъ писанемъ, кому о трьмъ вѣдати належит, ижъ Алексей Костиничъ, козакъ сотнѣ Почеповской полку Стародубовского, млинъ маючи себѣ в сотнѣ Почеповской, стоячий на реце Навуси, ведле села Довбежа, который з початку греблю самъ займалъ и млинъ будовалъ своимъ коштомъ и працею, в которомъ спокойномъ держаню ему Алексею Костиничу млина и вживаня приходячихъ пожитковъ варую, аби нѣ от кого не мель кривди и перешкоды, наймней щос и для лѣпшой моци и стверженя з подписомъ руки при печати полковой ему, Алексѣю Костиничу, сей листъ далемъ.

Писанъ в Стародубовѣ, року 1677, месяца февраля 15 дня.
Звишменованый полковникъ стародубовский*.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63841. – Арк. 371. Копія від 23 листопада 1730 року.

№ 103

*1677, квітня 15. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Тимофія Олексійовича про дозвіл рудникові
Тимофію Шимковичу побудувати рудню
в селі Щербиничах, з наданням усіх прибутків з неї
протягом половини року після побудови*

Тимофей Алексіевичъ, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовский.

Пану сотниковѣ топалскому, атаманови тамошному, войту щербиницкому и всѣмъ кому о томъ вѣдати будетъ належало, сим моимъ ознаймую писаннем, ижъ для уставичнихъ потребъ, расходовъ войсковыхъ, позволимемъ пану Тимофѣевѣ

* Перед підписом зазначено "В подленномъ подпись таковъ".

Шимковичови, рудниковѣ цытовскому, в селѣ Щербиничахъ, на речѣ Вазѣ⁷⁴, греблю старую слушне оправити и на онуй же греблѣ рудню новую з фундаменту, то есть зо всѣмъ угодемъ, з млином, власним своимъ коштом построити, вѣдаючи теди кождий о таковой волѣ моей, абы нѣхто оному Тимошовѣ, рудниковѣ, в построению оной рудни и наименшой не важился быти перешкодою, повагою уряду моего приказую, а по збудованю [по]мененой руднѣ зо всѣмъ угодемъ и начиниемъ, и з приготованиемъ матерій, то есть руди, з того часу якъ зачнетъ робити, на цѣлую повроку, в нагороду ложенного кошту, даю слободи помененному Тимошовѣ, [на] що для лучшей певности и писаніе мое оному ж даю.

Писано в Стародубѣ, 20 [дня], априля, 1677 року.

Звышъменованный полковникъ, рука власная^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк. 43-43 зв. Копія.

№ 104

*1678, березня 6. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Тимофія Олексійовича військовому товаришеві
Григорію Медвідьському про надання греблі
на річці Трубежі з дозволом побудувати на ній млин*

Тимофій Алексіевичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовскій.

Пану сотникови стародубовскому, атаманови кустицкому, войтови руховскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ надлежало, симъ моимъ ознаймую писаніемъ: иж, зважаючи я здавна [на] щиріе пана Григорія Медвѣдского, товарища войскового, обывателя стародубовского, в Войску Запорозском прислуги и дѣлности, взглядомъ оних теперъ оному ку вспартю его домовому позволилем в селѣ Рухови, на речцѣ Трубеши⁷⁵, греблю на сыромъ корени новую заняти и на оной гребли млинокъ вишнякъ побудувати; вѣдаючи теди кождий о таковой волѣ моей, абы оному мененному пану Медвѣдскому, такъ в заняттю на оной рѣчцѣ Трубеши гребли, яко и в побудованню на той же гребли млина, и наименшою нихто не важился быти перешкодою, властю уряду моего пилно варую.

Писанъ в Стародубѣ, 6 марта 1678 года.

Звишъменованный полковникъ, рукою.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18383. – Арк. 9. Копія^б.

^а Перед підписом зазначено “у подленного подпись таковъ”, після підпису у коліі написано “у крѣпости мѣсто печати”.

^б Перед підписом зазначено “на подлинной тако”, після підпису написано “Рум. Оп., п. Стародуб, с. Новом(лин.), т. 123”.

№ 105

**1678, травня 14. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Григорія Карповича про дозвіл руднику Яну Скочку
засипати греблю на річці Вазі, а на греблі
побудувати рудню і млин**

Григорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский.

Пану сотниковѣ топалскому, атамановѣ городовому, войтовѣ хвоевскому и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будет належало, симъ моимъ ознаймую писанемъ. Уваживши я частіе, а праве уставичніе войсковіе потреби, которыхъ мало одколь ест чимъ вспирати, теди на вспарте расходовъ войсковихъ позволимемъ пану Яну Скочку, рудниковѣ хвоевскому у селищи Кривецкого в грунтѣ Хваевскомъ на сиромъ коренѣ на рецѣ Вазѣ новую греблю миромъ занять и уфундовать и на оной же греблѣ рудню своимъ коштомъ и працею, тамъ же и млинъ ку вспартю домовому и ку пожитку Войскового Скарбу и его побудувати. Знаючи теди кождій о таковой волѣ моей, абы нѣхто ему Яну в занятю на оной рецѣ Вазѣ новой гребли, и в томъ будованю на оной же греблѣ руднѣ и млина и найменшою не важьлся быт перешкодою, властю уряду моего варую. Тутежъ докладаю, ижъ яко для вспартя потребъ войсковихъ позволимемъ мененному Яну новую греблю на рецѣ Вазѣ заняти, такъ абы села околичніе поблизу того мешкаючіе мѣсца оную греблю мирскою работою, то ест возячи хворост, дерево, солому, землю, заняли и зо всѣмъ уробили, приказую.

Писанъ въ Стародубѣ, 14 мая, 1678 року.

Звишьменованій полковник стародубовскій, рука власная^а.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1109. – Арк. 80. Копія.

Там само. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18683. – Арк. 47-47 зв. Копія з датою 24 травня 1726 року.

№ 106

**1678, жовтня 30. Почеп –
Універсал стародубського полковника Григорія Карповича
про підтвердження прав почепівського отамана
Кирила Яковича на селища Кучучеве і Некраші**

Григорій Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого стародубовский.

Ознаймуемъ симъ писаниемъ нашимъ каждому, [кому] бы о томъ вѣдати належит, а особліве пану сотниковѣ почеповскому, атаману городовому з товариствомъ

^а Перед підписом зазначено “в подлинномъ подписано тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

и войту с посполствомъ, иж презентоваль намъ панъ Курило Яковлевичъ, атаманъ городовий почеповский за услуги, Войску отправуючому, унѣверсаль на селище пустое, называемое Кучучово, из Некрашами до того селища належачими, которое то селище подле рѣчки Пса, у уездѣ Почеповскомъ застаючое, и из кгрунтами и зо всякими угодиями, до тих селищъ належачими, ему пану Курилу Яковлевичу позволено от бившаго антецессора нашего тримати, якожь под таковою кондиціею волно ему пану Курилу на тихъ селищахъ, подлугъ своего уподобаня, вшелякии привлащати пожитки, то ест своимъ коштомъ домъ будовати и кгрунта роспаховати и ведлуг мисли и уподобаня своего вшелякии до тихъ селищъ принадлежностями владѣти, яко самъ захочеть, и волно теж на тихъ селищахъ слободу осажовати людми посторонними, яко то з литовских и з иншихъ краевъ захожими, а не тутейшими старинними людми. Теды, стосуючися на жадане его и листовний унѣверсаль, и мы потвержаемо его пана Курила Яковлевича симъ нашимъ унѣверсаломъ. Зачим, вѣдаючи о той волѣ нашей, аби пану Кирилу в держаню тихъ пожитковъ [нихто] жадною не билъ перешкодою, варуючи приказуемъ.

Данъ в Почеповѣ, месяца октоврия 30, 1678 року.

Звишьменованный полковникъ, рука власна^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 63847 (III). – Арк. 387-387 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11457. – Арк. 2. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11456. – Арк. 1. Копія, з датою 1 жовтня 1678 року.

№ 107

*1678, листопада 1. Погар –
Універсал стародубського полковника
Григорія Карповича про підтвердження права
військового товариша Івана Володимировича
зайняти нову греблю на річці Ложиці
та побудувати собі млин*

Григорый Карповичъ, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозького стародубовский.

Ознаймуемо симъ писаньемъ нашимъ кождому, кому бы о томъ вѣдати належало, а особлыве пану сотнику погарскому, атаману городовому з товариствомъ и войту з мѣщанамы, иж ставъши перед нами панъ Иванъ Володымеровыч, товариш войсковый и обывател дариевский, презентоваль намъ бившаго польковника пана Тимофея Алексѣевича фундушъ за значныѣ ложоные в Войску Запорозкомъ прислугы, взглядомъ теды оныхъ для подпарьтя домового позволено ему, мененому пану Ивану, нижей села Дарѣвевска у верху Рожкова, млына на рецѣ называемой Ложиця⁷⁶ на сыромъ корены греблю новую заняты и

^а Перед підписом зазначено “В подлинном подпис таков”.

на оной же греблѣ млын ку пожитковы своему побудовати, зачымъ и мы, стосуючыся до того ему даного унѣверсалу, симъ нашимъ потвержаемо унѣверсаломъ, вѣдаючи теде кождый о таковой волѣ нашой, абы нѣхто ему, Ивану Володимеровичу, такъ уже до фундованья того млына и найменшою не важилися быти, такъ з старшины войсковой, якъ и отъ обчихъ людей, перешкодою, симъ нашимъ варуемо писаньемъ.

Дан в Погару, бытною нашею ноеврия 1 дня 1678 року.
Звишменованный полковникъ, рукою власною^а.

ІР НБУВ. – Ф. 2. – Спр. 18384. – Арк. 11. Копія.

№ 108

1679, травня 31. Стародуб – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про затвердження розмежування земель сіл Чернижова і Кустичі

Поневаж особи, от боку моего вислання, жителей села Чернижова и села Кустичъ до такого помирковання привели, же мененніе стороны, то есть чернижовцы и кустичанне сами згодне и доброволне в грунтахъ своихъ, яко вчиталех, от Будницкой дороги до дуба бортного на той же дороги стоячого, а от дуба черезъ лись Губинь у Чистую Лужу, от Чистой Лужи до Рохмановской границы отвели, розихали и учинили границу, жебы теде тая доброволне межи ними учиненная в грунтахъ ихъ граница цале и ненарушне тривала, симъ моимъ писаниемъ оную ствержаю, докладаючи то, ижь если бы которая сторона важилася оную границу нарушати, безъ отпущу заразь до Скарбу Войскового мает заплатити вины галярей двѣстѣ, що для лутшого моцы при печати полковой сіе мое потверждалное писание з подписомъ руки моеи потребуемой стороны, то ест чернижовцамъ, даю.

Писанъ в Стародубѣ, 31 мая 1679.

Григорій Карпович, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 64333 (2). – Арк. 1-1 зв. Копія.

ІР НБУВ. – Там само. – Спр. 64336. – Арк. 5 зв.-6 зв. Копія.

^а Наприкінці зазначено “М. П.”, “Музей укр. древн. В. В. Тарновского, Черниг. Губ. Земства, рукописи, № 72, подлинник”.

^б Перед підписом зазначено “в подленномъ подписѣ руки и при печати тако”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”. Універсал було вміщено в текст купчої, при цьому такі елементи як інтитуляція та інскрипція очевидно скоротили.

**1680, січня 3. Новгород-Сіверський –
Універсал стародубського полковника
Григорія Карповича про виключне право соляників
міста Новгородка продавати в місті сіль вроздріб,
з розпорядженням московським купцям продавати сіль
лише оптом, під загрозою втрати ними
товару у випадку роздрібної торгівлі**

Григорій Карпович, полковник Войска его царского величества Запорожскаго стародубовский.

Пану сотникови новгородскому, атаманови городовому, также войтови тамошнему и всѣмъ, кому о томъ вѣдати будетъ належало, симъ моимъ ознаймую писаниемъ, предложили мнѣ вашего города Новгородка соляники кривду свою в тотъ способ, же они з шинкованя солѣ всякие мѣскіе тяжари, то есть подачи поборовие, дають и войскових людей годують, а купецкие людѣ з великороссийских е[го] ц[арского] п[ресвѣтлого] в[еличества] городовъ, привозячи сюда соль многими купами, ваятася оную в мѣстѣ Новгородку шинковати, через що не меншая мененним солоником чинится кривда, зачимъ, яко мененние соляники з того подачку дають и людей войскових годують, такъ ѣмъ только самимъ позволяю соль квартою, албо безмѣномъ, продавати, купци зась московские, кгда соль приприводят, аби гуртом кулями продавали, а квартою и безменомъ аби жадною мѣрою, под утраченем всего товару не важилися продавати и шинкувати, сим моим писанием варую, а естли бы который з пріѣзжихъ людей купецкихъ московскихъ, привюзши соль смѣль и важилася оную квартою, албо безмѣномъ, шинковати и продавати, то у такого, яко у спротивного нашей волѣ, позволяю товаръ забрати, для лѣпшой твердости мененним соляникам сее мое даю писание.

Писан в Новгородку, 3 януаря 1680 року.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 28. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Константинович М. ОРОМ. – Чернігів. – 1885. – Вип. IV. – Арк. 818.

Черниговские губернские ведомости. – Обзорение Румянцевской описи. – 1875. – № 38.

№ 110

*1682, липня 18. Погар –
Універсал погарського сотника Тараса Гавриловича
про надання Василю Якимовичу сіножаті,
що знаходиться біля набутого ним млина*

Ознаймуемъ симъ нашимъ писаниемъ кождому, кому бы о томъ вѣдать потреба, иж що нам презентованъ^а реестръ, поданній от пана Леска Балжецкого Василю Якимовичу, мешаниновѣ погарскому, на млинъ судовскій, и ще есть сѣножатъ поблизу млина судовского внизу зостаєть, то есть на бугрѣ межи озера и болота от хутора велебного господина отца Даниеля Белковича, священника святопречиского, през болота, при которомъ то бугрѣ, и болота прилеглого, оному ж Василю позволяемъ косить и оною сѣножатъ продать и даровать, и в том варуемъ, аби якъ з товариства, такъ тежъ и з мѣщанъ, оному Василю в держанню тоєи сѣножатѣ никто не важился жадной чинить спереки и кривди, сурово варуемъ, и о томъ пишно приказуемъ, и сей нашъ врядовій ствердѣлій листъ ему, Василю, подаемъ, с подписомъ рукъ нашихъ врядовихъ, нижей на семь листѣ подписанныхъ, и при печати нашей.

В Погару, року 1682, июля 18 дня.

Тарась Гавриловичъ⁷⁷, сотникъ погарский, рукою^б.

ІР НБУВ. – Ф. 10. – Спр. 11472. Копія.

№ 111

*1683, жовтня 12. Почеп –
Універсал почепівського сотника Наума Ноздрі
про надання земель, що раніше належали Зайченкам,
почепівському протопопу Івану Білявському*

Наумъ Григоревичъ Ноздра⁷⁸, сотник Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорозкого почеповский.

Чиню вѣдомо сим моимъ писанем, кому бы о томъ вѣдаты належало, особливе войтови грушынскому и всим жителем тамошним, так козаком, яко и посполитым людям, ижъ позволилем селину пустовскую Зайчынскую, в том же селе Грушыне, сумежную с Петраком Игнатъченком, то есть огороды и поле пахотное, з дубровами и спожнями и зо всими приналежностями, приналежачыми до помененой селины Зайченское, которою прежде сего владели два братья Иваны Зайченки, честному господину отцу Івану Белявскому, протопопѣ почеповскому,

^а У копії написано “презентоваль”.

^б Перед підписом зазначено “на подлѣнномъ”, після підпису написано “М. П.,” “Рум. Опись, т. 135, л. 1129”.

на спокойное владение, ни од кого не поносячи жадной перешкоди и перенакабання, в пожиткованю помененное селины честному отцу протопопе, пилю жадаю и сурово приказую, абы никто не важился быти перешкодою, так козаки, яко и посполитые люди, на которой селинѣ волно ему отцу протопопѣ подворку фундовати і им спокойне владети, яко своим добрым; волно ему отцу протопопѣ той помененною селиною самому владети, жоне и потомкам его, волно ему куды хотя повернути, яко свое доброе на свой лепшый пожиток, на том ему отцу протопопе казалем выдати для лѣпшой моцы и твердости сей мой листь с подписомъ руки моей и с притисненем печати урядовой.

Писан в Почеповѣ, року 1683, месяца октоврия 12 дня.

Наумъ Ноздря, сотник вышпомененный.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 56248. – Арк. 25. Оригінал. Печатка сотника.

Там само. – Ф. 2. – Спр. 18777. – Арк. 30-31. Копія.

№ 112

*1686, листопада 4. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Якова Івановича Гетьманича про надання
значному військовому товаришеві
Якову Завадовському села Дохновичі*

Яковъ Івановичъ Гетманичъ⁷⁹, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского стародубовскій.

Всеи полковой старшинѣ, и кому тилко о томъ вѣдати надлежатиметь, ознаймуемъ, ижъ видячи мы пана Якова Завадовского⁸⁰, товариша знатного войскового, охочое и пилюе при боку нашемъ услугъ отправовање, а сподѣваючися, же и впредь оній *от* того своей не ухилить охоти, овсемъ старатиметься лѣпше къ намъ належитую заховати вѣрность, надалисмо ему ку вспартю его домовому село Дохновичи, в Стародубовскомъ уѣздѣ найдуючоесе, и позволили всякіе належитіе, такъ грошовіе, якъ и осипніе, з ового села на себе *от*бирати приходи, вѣдаючи теди о таковой волѣ нашей, жебы в деръжанню и владѣнню, до ласки нашей, помененного села нѣхто ему, пану Завадовскому, жадное не билъ перешкодою и найменшаго не важился чиниты пренагабання, цале мѣти хочемъ и повагою сего нашего листу варуемъ, воить тежъ тамошний зо всѣми тяглими мужиками, жеби ему належитое *от*давали послушенство и во всемъ повиновалися, тудежъ приказуемъ.

Писанъ в Стародубовѣ 4 дня ноеврія, 1686 году.

Звишьменованный полковникъ стародубовскій, рука власна⁹.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 127. Копія.

⁹ Перед підписом зазначено “подпись в копії”, після підпису написано “1729-1730. С. П.”.

№ 113

*1690, квітня 27. Стародуб –
Універсал стародубського полковника
Михайла Міклашевського про надання значному
військовому товаришеві Федору Козлу села Зіваки*

Ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковник стародубовский Михайло Миклашевскій.

Всѣму старшому и меншому полку моего товариству, особливо пану сотникови почеповскому, атаману городовому и войтови тамошнему, и кому тилко о том належатимет вѣдати, сим моим ознаймую писанием, ижъ стосуючися я до виразной ясне велможного добродѣя его милости пана гетмана волѣ, в универсалѣ его рейментарскомъ пану Федору Козлу, значному товарищеву войсковому, жителеви почеповскому, на село Зеваки данной описаной, а узнавши его Федора Козла ласки нашей, и[з] респекту заслуги его у Войску Запорожском роненное, быти годного, оное село Зеваки до дальней ласки при нем заховуемъ, позволяючи ему [тим селомъ] во всем спокойне владѣти^а [и] з него всякіе пожитки отбирати, в чем абы нихто оному и найменшой не важился быти перешкодою, властю вряду моего приказую.

Писан в Стародубѣ, априля 27, 1690 году.

Звышіменованный полковник, рукою власною^б.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57666. – Арк. 135 зв. Копія.

7. Чернігівський полк

№ 114

*1657, листопад. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника
Іоаникія Силича про підтвердження прав
Чернігівського монастиря великомучениці Параскевії
на хутори Мохнатин, Янівку і Кошовку*

Іоаникий Силич, полковник его царского величества Войска Запор[озкого] чернѣговский.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособно, кому о том вѣдати належит, меновите асауломъ, сотъником, старшинѣ и черни и вѣсему товариству козаков Войска его царского величества Запорозкого, в полку нашем Чернѣговскомъ знайдуючомуся, тутеж атаманови и войтови и всему поспулствъ и кондиций людем, которымъ

^а У копії написано “владѣне”.

^б Перед підписом написано “У подленномъ подписано такъ”.

толко сие писане показано будет, до вѣдомости всѣмъ подаю: ижъ що надалъ ясно велможный его мил: панъ гетманъ футори три, то ест Мохнатин, Янувку и Кошувку з млином на манастыр Чернѣговскій Святой великомученицы Парасковей. Теды и я оное надане ствердившы симъ листомъ моимъ и цале тые футори вышменованные зо всѣми приналежностями на оный манастыр привернулем и сурово приказую, абы никто з старшыни и черни и всего посполства в [за]живаню тых футорув законницамъ вышреченнаго манастыра наименшое кривды и перешкоды чинит и трудности задават не важился под срогимъ каранемъ войсковымъ, также атаманови и войтови и всему посполству тых футорув приказую и навоминаю, абы онымъ законницамъ ни в чомъ спречными не были, подданство и вшелякое послушенство звичайное до того манастыра отдавали, ни в чомъ спречными онымъ не были, що и повторе всѣмъ приказую, абы иначе не было.

Данъ в Чернѣгови, ноемрия, 1657 року.

Іоаникий Силич, полковникъ его цар: вел: Войска Запор: чернѣговскій, рукою.

На звороті зазначено: подлинный унѣверсаль 1657 года Іоаникия Силича, полковника чернѣговского].

ЦДІАК України. – Ф. 160. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1. Оригінал.

№ 115

*1665, липня 13. Куликівка –
Універсал чернігівського полковника
Дем'яна Многогрішного любецьким священникамъ
Григорію Пронковичу та Єрофею церкв святої
великомучениці Параскевії та Різдва
пресвятої Богородиці про підтвердження
за їхніми церквами озера Святого*

Демко Ігнатович, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского чернѣговскій.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ кождому хто бы того мѣлъ потребовати, тепер и по насъ заступуючимъ антecessоромъ, и кому би колвекъ показано сее наше писане, до вѣдомости доносимъ, отецъ Григорій Пронкович и отецъ Єрофей, священники любецькие, покладали передъ нами листъ отъ бывшаго чернѣговского полковника пана Івана Аврамовича⁸¹ на озеро, прозываемое Святое, на храмъ святое великомученицы Парасковей и на храмъ Рождества Пресвятой Богородици, церквѣ любецькие, у навѣчно надатое, и просили насъ абысмо и отъ себе особливый листъ на тое надали, теды мы, на прозбу помененыхъ священниковъ будучи склонными, на тое озеро и отъ себе листъ дали, хотячы показомъ того мѣтъ, абы в томъ озерѣ никто, такъ с обывателей любецьких, и иных, не былъ наименшою перешкодою и не важился кривды чинити и отдаляти, а хто бы засъ мимо сее писане смѣл и

важился якою колвекъ в ловленъ[ю риби перешкодою быти]... который таковой... мѣет заплатити ко...приказуем коп...^а

З Куликовки, іюля [13, року 1665].

На звороті універсалу написано: унѣверсал полковника черніговского Демка Игнатовича потвердителный 1665 года іюля 13, по представленію священниковъ любецких Григорія Пронковича и Ерофія, состоявшій на наданное, до храмовъ Рождественского и Параскевского, озеро, прозиваемое Святое, и о нечинении в томъ имъ ниякой перешкоды.

ІР НБУВ. – Ф.1. – Спр. 50456. – Арк. 30. Оригінал.

№ 116

*1665, 23 липня. Табір під Ваганичами (?)
Оборонний універсал чернігівського полковника
Дем'яна Многогрішного Макошинському
Микільському монастиреві щодо прав на Грицьків
та Василів млини, на Сосницькій греблі на річці Убедь
та у селі Верба, і на Змітенські, Сохачевські,
Риботинські та Конятинські озера*

Демко Игнатович, полковникъ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского черніговский.

Пану атаманови городовому бабинському и всему товариству, вуйтови и всему в томъ селѣ мешкаючому посполству, от господа Бога доброго здоровья вам узичивши, до вѣдомости доносим, велебный господин отецъ Пафнутий Кондратович, игумен монастыра Свято Николского макошинский и сосницкий, унѣверсалѣ велможного его милости пана гетмана Ивана Бруховецкого, наданый, ему из братиею того ж монастыра, на млын Грицковый, на гребли Сосницкой на рецѣ Убедѣ стоячий, два камени в собѣ мѣючий, из ступным колесом, и на млин Васильовъ в сель Вербѣ стоячий, на один камен, також и на озера Змѣтненские, Сохачовские, Риботинские и Конятинские дание, перед нами показовал, и просил нас абысмо так приказали, жебы те во всем том, в млынах и в озерах перешкодою не были, прето и мы, стосуючися воли виразной его милости пана гетмана, пилно жадаем и сурово приказуем, абы жадною найменшою перешкодою помененому отцу игуменови и братии того монастыра, такъ в млынах и в озерах не важилис кривды и ущербку чынит и перешкодою быт, а особливе Федору Смолѣю приказуем, абы в тых озерах жадное кривды не чынил, и не важился чинит, о которое перед нами былѣ, і сам бы мѣлѣ, а который мимо виразную волю в унѣверсалѣ его милости пана гетмана в том

^а Універсал реставровано, раніше було втрачено праву нижню частину документу, внаслідок чого втрачені окремі слова тексту, що закінчували універсал.

же уживаню хто найменшою, и мимо сее писане, перешкодою был, за скаргою таковий бы срогого войскового караня [не уйдет].

Дан в табори Вагани..., июля 23, року 1665.

Демко Игнатович, звышменованный

ЦДІАК України. – Ф.146. – Оп.1 – Спр. 8. – Арк.1. Оригінал.

№ 117

*1668, травня 17. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника
Дем'яна Многогрішного Макошинському
Микільському монастиреві про підтвердження прав
на два млини у містечку Сосниця та селі Верба,
на Змітненські, Сохачівські, Риботинські
та Конятинські озера*

Демко Игнатович, полковникъ Войска Запорожского Чернѣговский.

Папу сотникови сосницкому, атаманови городовому тамошнему и всему товариству в той сотнѣ будучому, доброго здоровья от господа Бога узычивши, до вѣдомости доносим, поглядаючи мы на давнихъ нашихъ антецессоров писма, которие з особливого своего респекту на обител святую монастира святого Николая Макошинскую мѣли в надання, млинъ, іменно на греблѣ Сосницкой на рецѣ Убедѣ стоячей з двома каменями, и з ступним колесом, и на млин Василювъ в селѣ Вербѣ стоячий из однимъ каменем и з ступним колесом, також и на озера Змѣтненские, Сохачовские, Риботинские и Конятинские дание, и я, стосуючися в том, а особливе за щоденние одправуючися безкровной оповѣди за все Войско Запорозкое, на тои поглядаючи, симъ моимъ писанем приказую, абы нѣхто такъ з старшини, яко и черни, в наданю онымъ найменшою нѣхто не был перешкодою, под срогим войсковим каранем.

Ис Чернѣгова, мая 17, 1668.

Звышъ менований полковник.

ЦДІАК України. – Ф.146. – Оп.1. – Спр. 13. Оригінал.

№ 118

*1670, квітня 29. Чернігів. –
Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка
про надання генеральному судді Івану Домонтовичу
вільних ґрунтів в селах Жолвинці і Гущині*

Іван Лисенко, полковник [Войска] его царского величества Запорозкого черниговскій.

Ознаймую тимъ писанем кождому потребууючому вѣдати, меновите паномъ сотникови белоускому, атаманомъ городовимъ жолвинскому и гущинскому з товариствомъ, войтомъ тамейшимъ з мужами, и кому бы едно презентовано тое писанье, такъ теперъ, яко и на далшіе часы, поневажъ ясневелможній его милость панъ гетман, добродѣй мой, абы мы во всемъ полку Черниговскомъ диспозиторомъ будучи, всѣ добра войсковіе в моей мѣль посесіен, з милостивой своей ласки мнѣ поручиль, теде, видячи я ґрунта пустовскіе при селѣ Жолвинце, такъже и Гущинѣ, з пляцами дворовими в помененних селах, меновите бывшіе негдысья порутою лежачіе, его милости пану Івану Домонтовичови, енеральному Войска Запорозкого судѣ, слушной прозбѣ его давши мѣстце, в спокойную надалемъ посессію, именемъ ясневелможного его милости пана гетмана, варуючи абы без жадной от кождого противности и турбаціи помененній панъ судя диспонаваль, обещаю кождого противного сурово карати.

Писанъ в Черниговѣ, 1670, апрель 29.

Іванъ Лисенко, полковник Войска его царского величества Запорозкого^а.

ЦДІАК України. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 1. Копія.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. Копія.

№ 119

*1674, травня 25. Чернігів –
Універсал чернігівського полковника
Василя Борковського про надання козацькій вдові
Марині Яківні військової частки,
з побудованого нею млина на річці Понурниці*

Василей Буркувський, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого черниговскій.

Ознаймую сим писанем моим кождому, кому бы о том вѣдать належало, тепер и на потомные часы по нас наступуючим полковъником, антецессором нашим, особливе сотъникови понурницкому и товариству в той сотъни будучому.

^а Наприкінці зазначено “Черниговский М. П. Из копии Черн. Каз. Пал., докум. Борисоглибского монаст., св. 4, № 13”.

Иж, Марина Якововъна Зѣнъковая, козачка и обывателка понурницкая, удова, зоставшы з дѣтками недорослыми при волностях козацких, а хочачи дѣтки своѣ слушне воспитати, умыслила (за фунъдушом бывшого гетьмана Демка Многогрѣшнаго) на рецѣ Понурницы, у самой Вершынѣ своимъ коштом греблю занят и млын збудовать. Якож до skutъку тот свой замысль привѣвшы, у Чернигове у мене бывшы, оповѣдалас и просила мене о тое, абы я еѣ, яко позосталую удову, козачку, при волностях козацких, у статьяхъ его царского пресвѣтлого величества Войску Запорозскому даных, и о таких жонах, позосталих козачках, описаных, заховал. Вѣдаючи теды мы о зешлом малъжонку еѣ Зѣнъку, же за цѣлость отчизны Украинное сего свѣта позегналь, яко позосталую удову з детками еѣ при ласцѣ войсковой заховавши, стосуючи волю мою до статей его царского прес: величества, той помененой удовѣ зо млына помененого, еѣ коштом власным выставленого, ежели бы замуж за простого стану человѣка не мѣла пойти, при мелницкой частицѣ и двѣ мѣрочки войсковые уживат и отбират до еѣ пожитку позволилем, до особливой ласки велможного его милости пана гетьмана, добродѣя мо[его] великого. Зачим с товариства полкового старшого и меншого о том знаючи, в держаню млына и в уживаню отих частокъ розмѣру, абы помененой удовѣ из дѣтками еѣ жадное наименшее кривды чынить не важились, под срогим каранемъ приказуем, чого всего, яко поблызу того сотънику жиючому понурницкому, злецаем постерѣгать.

Дать в Черниговѣ, мая 24. Року 1674.

Василий Буркувский, полковникъ Войска его [царского] пресвѣтлого величества Запорозского чер[нѣговский].

IP НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 50573. Оригінал з печаткою полковника.

№ 120

*1680, березня 20. Чернігів –
Універсал чернігівського полковника
Василя Борковського про дозвіл значному
військовому товаришеві Філону Свіцькому
спорудити греблю з млином на річці Сухий Вир,
із наданням усіх прибутків з млина*

Василей Борковский, полковникъ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговский.

Всей старшинѣ полку моего, особливе однакъ пану сотникови роискому и всему его войсковому товариству и посполитимъ людемъ, в той сотнѣ мешкаючимъ, и хтобы толко того потребовалъ вѣдати, ознаймую симъ моимъ писаніемъ, ижъ п: Филонъ Свецкый, значний товаришь сотнѣ Роиской, видячи подобное и згодное мѣстце до занятя греблѣ и побудовання на ней млина, на

речце Сухомъ Вору⁸², у Копинога селища, в власномъ своемъ отчистомъ грунтѣ, в сотнѣ Ройской, просиль мене о позволене и о фундушовой листъ, за которимъ бы волне на томъ уподобанномъ мѣстцу к своей потребѣ и пожитку моглъ власнимъ коштомъ и накладомъ займовати греблю и млина будовати, прето я, при моей полковничей звѣрхности, волень будучи в своемъ полку таковими грунтами и мѣсцами диспонавати, яко иншимъ годнимъ людемъ, такъ и сему товаришови нашому, а звлаща на его жъ власномъ грунтѣ, позволяемъ его коштомъ греблю займовати и млинъ ку далшому пожиткови своему будовати, варуючы однакъ того, абы без шкоди людем иншим, близко того займища свои грунта мѣючихъ, о чомъ знаючи панъ сотникъ роискій, товариство его и посполитии люде, в той сотнѣ мешкаючіи, абы не важилися найменшой чинити перешкоди, такъ в займованью на томъ звикломъ мѣстцу, в греблѣ побудованне своимъ коштомъ млина, яко тежъ і в отбиранню приходячихъ пожитковъ, вижъпомененъному Свѣцкому, товаришови нашому войсковому, которому по збудованню того млина позволилисмо, до далшой воли и ласки самого ясне велможного его милости пана гетмана и войсковой, всѣми трома частками завѣдовати и пожитковати, а то респектуючи на его у Войску заслуги и ложеннихъ онимъ въ [в]иставленне того млина, для лѣпшой теды моци и поваги того фундушоваго листа казалемъ полковую притисънути печать и подписомъ власное мое[й] руки змоцнилемъ.

Дата в Чернѣговѣ, 20 марта, року 1680.

Звышъменованній полковникъ чернѣговский, рукою^а.

Нижче написано: “С подлѣннимъ унѣверсаломъ свидѣлствовали полковникъ Петръ Милорадовичъ, писарь полковий чернѣговский Андрей Екимовичъ”, “1767, Ч. П.”.

№ 121

*1688, березня 30. Чернігів –
Універсал чернігівського полковника
Якова Лизогуба про надання в послушенство
хорунжому Чернігівського полку Іванові Чечелю
18 людей, які живуть на його землях в селі Голубичах*

Яковъ Лизогубъ, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговский.

Всѣй полку моего старшинѣ, а особливе п. сотникови роискому, и хто бы того належило потребовал вѣдати, ознаймую, ижъ не толко для прошлих неподлих в Войску Запорозком оказанных услуг, леч и зособна для теперешней праці, якую за уряду моего ложити мает, ношеном знаку полкового особливаю мою

^а Перед підписом зазначено “в подлѣнномъ подпись”, після підпису у колі написано “мѣсто печати”.

ласку и респект оказуючи на п. Івана Уласовича Чечеля, хоружого полкового, позволяем ему ку потребѣ своей людцами, в селѣ Голубичах на части его ж купленной кгрунту сидячими, которих лѣчбою осѣмнадцать человек найдутся, владѣти позволяем, прето абы ему хоружому в владѣню тими людми нѣ от кого не било жодной трудности и перешкоди, пилно варую, а оніе люде ему ж абы вшелякую призвойтую повинность и послушенство, яко державци своему без всякой противности отдавали, приказую.

Дан в Чернѣговѣ, дня 30 марта 1688 року.

Вишменованній полковникъ чернѣговскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 68476. – Арк. 11. Копія.

№ 122

*1688, травня 12. Чернігів –
Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба
про надання містечку Березні прибутків
з млина на річці Турі*

Іаковъ Кондратовичъ, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлого величества Запорожского чернѣговскій.

Всѣй старшинѣ полку моего, а особливе паном сотником синявскому и киселювскому, товариству их сотенному и всяким посполитым, в тих же сотнях мешкающим людем, ознаймую, иж ясне велможній его мил: пан гетманъ, уважаючи великіе тяжари прилегливости местечка Березного⁸³, через наѣзди уставичніе и иншіе датки, для вспоможеня тамошним мешчанам и всей громади, надал им зо млинка, на рѣцѣ Турѣ⁸⁴ стоячого, з трох кол, якими до сего часу заведовав и пожитковав Красовскій, отбирати всякіе розмировіе пожитки, прето ж до воли рейментарское ясневелможного его мил: пана гетмана стосуючися, аби отбираючи, не мѣли нѣ от кого з околичних тамочніх мешканцов кривди и найменшое перешкоди, повагою сего моего листу пилно варую.

Дан з Чернѣгова, 12 мая, 1688 року.

Вишменованній полковник чернѣговскій, рукою^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 55515. – Арк. 332. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленном тако”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 123

1688, листопада 29. Чернігів – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання Івану Мокрієвичу села Звиничів

Яковъ Лизогубъ, полковникъ Войска ихъ царского пресвѣтлаго величества Запороского чернѣговскій.

Всей полку моего старшинѣ, а именно пану сотниковѣ ройскому, атамановѣ звиничовскому, и кому бѣ вѣдати о томъ належало, симъ моимъ писаніємъ ознаймую, ижъ поважаючи я годность и знаменитіе здавна у Войску Запорожскомъ услуги пана Карпа Мокриевича, судіи моего полкового, а видячи згодность до тихъ же услугъ сына его молодого пана Івана Мокриевича, для поратованія и вспартя, счо на тіежъ услуги, которіе самъ южъ от себе готовъ есмь отправляти, конферовалемъ ему в посессію село Звиничивъ, прето жебы онимъ селомъ панъ Іванъ Мокриевичъ волне и вспокойне владѣлъ безъ перешкоди и трудности жадной от кого жъ колвекъ, симъ моимъ листомъ варую, а войтовѣ и мужамъ тамошнимъ, жебы належнующую повинность и вшелякое послушенство, якъ звиклость несетъ, безъ отмовы и спротивности жадной о[т]давалы, пилно приказую.

Данъ въ Чернѣговѣ, 29 ноеврия 1688.

Зъвишменованній полковникъ чернѣговскій^а.

ІР НБУВ. – Ф. 8. – Спр. 231. – Арк. 110. Копія.

№ 124

1689, січня 19. Чернігів – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про підтвердження податкових пільг чернігівському цеху музик

Великих государей наших царей и великіе государынѣ благовѣрной царевни, ихъ царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ чернѣговскій Іаков Кондратовичъ Лизогубъ.

Всѣй старшинѣ полку моего з товариством войсковим, а особливе пану войтовѣ чернѣговскому зо всѣми майстратовими особами и посполитими людми, кому о томъ вѣдати належит, сим моим писанем ознаймую, иж цехмистръ музичкій чернѣговскій, іменем Макар Памфилович, з братією своєю цеховою, антецессоровъ моих прошлих п.п. полковниковъ, данные им на вольност, унѣверсали от подачок мѣских презентовали, в которих есть выражено тое, же що колвек з их брацкой складки грошми берут запасу, то на потребу оборочают церковную, а яко рѣч

^а Перед підписом зазначено “В копії пишеть”, після підпису написано у колі “М. П.” та “1729-1730. Ч. П.”.

добрую и церкви Божественной потребную, углядѣвши [яко] писмами своими оден по другому наступуючи[е] ствержали, абы цех музицкий zostавал на таковой вольности, иж бы их от подачек мѣских и иных тягlostей был волен, так и я до того ж стосуючися моих антецессоров постановленя, тим моим листом, абы теперешнего цехмистра з братерствомъ, колко мает в реестрѣ цеховомъ, до тих подачек мѣских чернѣговскихъ не потягано, пилно варую и приказую.

Дан в Черниговѣ, 19 генваря, 1689 року.

Их же царского пресвѣтлого величества звышменованній полковник чернѣговский, рукою^а.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57611 (2). – Арк. 21 зв. Копія.

№ 125

1699, травня 5. Чернігів – Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба про взяття під протекцію та звільнення від міських повинностей чернігівського цеху музик

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ чернѣговский Евфим Лизогубъ.

Ознаймую сим нашим писаніемъ кожному, кому колвек того вѣдати будетъ потреба, а особливе войтовѣ чернѣговскому, бурмистрам и райцам, иж Василь Бабченко, цехмистр музыки веселой, з всѣм товариством своим цеховим покладали рожних антецессоров наших отвористіе листи, на волно́ст им от подачи мѣской данные, также и милого родича нашего презентовал унѣверсал, и просили нас, абысмо и мы оним же таковую освѣдчили ласку, якобы они до мѣской неналежали повѣнности, теди мы одно стасуючися до писем антецессоров наших, яко и уваживши самую слушност, иж и по инних полках музыка веселая не подлѣгает до повинности мѣской, леч сами меж собою чинячи складку до церкви Божественной щорок вистатчают оную почом с кого доведется, берем их под нашу протекцію і оборону, увольняючи их от наименших подачек городових, о яковой волѣ нашой вѣдаючи кождий, аби никто их волности нарушити не важился, сим нашим пилно, а пилно приказуем писаніемъ.

Дан в Чернѣговѣ, мая 5, 1699 року.

Звишменованній полковник чернѣговский Евфим Лизогуб^б.

Нижче написано: Канцелярист войсковій Петро Ломѣковскій.

ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 57612. – Арк. 22. Копія.

^а Перед підписом зазначено “в подленном подписано”, після підпису написано “мѣсто печати”.

^б Перед підписом зазначено “в подленном подписано”, після підпису написано “мѣсто печати”.

№ 126

**1705, травня 10. Чернігів.
Універсал чернігівського полковника
Павла Полуботка про ствердження за товаришем
Седнівської сотні Дем'яном Петличним
половини прибутків у купленому ним млині
на річці Снові, в Нових Млинах**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковник чернѣговскій Павел Полуботок.

Пану сотникови седневскому и каждому, кому о том ведати належатимет, сим нашим писанием ознаймуем, иж стосуючыся мы до уневерсалов антецесоров наших, панов полковников чернеговских, данных п. Демяну Петличному, товаришови сотне Седневской, на заживане половини в млину его власном, на реце Снове, [в] Новых Млинах, о двох колах мучных стоячом, пожитков всяких розмеровых, а до того респектуючи на его до войсковых услуг згодность, которого до далшых прац войсковых заохочаючи, позволилимы, абы он в купленом своем млину, в Новых Млинах стоячом, половину всяких приходячих розмеровых пожитков ку вспартю своего господарства о[т]бирал до далшой ласки велможного добродея его милости п. гетмана, а половину в томже млину розмеровых приходов, абы на наш уряд полковничий належную отбирано верне, подлуг обыклости и давнего звычайю, мети теды хочем и пилно приказуем, дабы нехто з старшины и черне войсковых и посполитых людей, также и дозорци млынов наших полковничих, жадной в отбираню половине его размеров реченому п. Демяну Петличному не важилися чинити трудности, кривды и перешкоды, под строгим каранем.

Дан в Чернегове, мая 10, 1705 року^а.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 77-78. Копія.

№ 127

**1706, жовтня 19. Чернігів.
Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка
про підтвердження обов'язку громад сіл, розташованих
біля Величківської та Феськівської гребель,
належних Макошинському дівичому монастирю,
гатити їх у випадку потреби**

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ чернѣговскій Павелъ Полуботокъ.

^а Наприкінці зазначено “Подпись и печать”.

Вамъ паномъ сотникамъ менскому и кіселновскому, атаманъ городской и курънной, также войтамъ и всѣмъ посполітымъ в тыхъ сотняхъ будучимъ обывателемъ, при узиченню доброго *от Господа* Бога здоровья, сымъ нашимъ ознаймуемъ писаннемъ, *иже* прибувши тут в Чернѣговъ законницѣ, з монастіра дѣвичого Макошинского посланніи, презентовали намъ в Богу зейшого антецессора нашего его милости пана Іакова Лізогуба, полковника бувшого чернѣговского, унѣверсаль себѣ данный, в которомъ віражаєт, абы греблѣ Величковская и Хвескувская, так тамошніми обівателми, яко и поблизу будучими селами, были гачены, и просили насъ, аби и мы нашимъ вновъ полковничим оний унѣверсаль стверділи листомъ. Прето ми, слушной ихъ законницѣ прозбѣ давши у себе мѣстце, а уважаючи самую слушност, конфѣрмуем сим писаннемъ нашимъ тотъ антецессора нашего унѣверсаль и абы всѣ тиѣ села, якіи в прежном унѣверсаль помененного пана полковника чернѣговского суть выражены, были помочни, без *отмови*, в гаченню гребель Величковской и Хвескувской, когда того оказоватимет потреба, пилно приказуем.

Данъ въ Чернѣговѣ, октовія 19. 1706 року.

Вышъменованный полковникъ чернѣговский, рукою.

ЦДІАК України. – Ф. 152. – Оп. 1 – Спр. 18. Оригінал.

№ 128

1708, липня 30. Табір під Кролевцем – Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка щодо повернення жабницьким Росолом сіна солоновським жителям, взятим з їх сіножатей

Атамане жабницькій и войте тамошній.

Поневаж Росоль жабницькій забралъ сѣно солоновских жителей, подданих пана асаула, на синожатех ихъ, и перевозиль оноє до своего села, теди под час росправи его з солоновцами о тое, наказано ему вернути тое сѣно, а такъ се естъ, владою^а нашою приказуем вамъ, абысте тому Росолови приказали, щобъ заразъ тое сѣно, о яке билъ завод, *отдал* солоновцамъ, и жеби впредъ такових неслушних задоров чинити не важилъся, *от* сего часу, що прекладаючи и [печат] женашу, притомъ засилаємо ласкаво.

В табури з под Кролевця, июля 30, д[ня]. Року 1708.

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозского полковникъ черниговский Павелъ Полуботокъ^б.

Нижче зазначено: Таковий подлинний ордер посводил, к себе обратно приняль и росписался Демянь Готовичъ.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19850^а. – Арк. 41. Копія.

^а У копії написано “картою”.

^б Перед підписом написано “В подленном подпись”, після підпису у колі зазначено “мѣсто печати полковничой”.

7. Фастівський полк
(з 1702 р. Білоцерківський)

№ 129

1700, листопада 4. Фастів –
Оборонний універсал полковника Семена Палія
Київському Михайлівському Золотоверхому
монастиреві на селища Крикувщину і Данилівку,
на Гордївський млин та на мито
на річці Бобриці

Семен Палїї, полковникъ Войска его к: м: Запорозскаго.

Всѣмъ вовець и кождому зособна, кому бы о том вѣдати належало, доброго от Господа Бога ужичивши здоровья, и поволних услугъ моих залѣчивши, до вѣдомости подаю: будучи тут в нас, превелебний в Богу отецъ Сильвестер Хмеловский, з раменя ясне в Богу превелебного его милости господина отца Захарія Корнѣловича, епископа переясловского, и игумена монастыра святого архистратига Христова Михаила Золотоверхого Киевского, презентоваль виразную грамоту пресвѣтлѣйшаго и великадержавнѣйшаго государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, такожде и поважний рейментарский ясне велможного его милости пана Іоанна Мазепа, Войска Запорозского обоих сторонъ Днѣпра гетмана, унѣверсаль, на надане тойже обителѣ святой Золотоверхъ кгрунтовъ и селищъ Крикувщини и Даниловки, зо всѣми приналежитостями. Зачимъ и я по горливой любви тойже святой обителѣ даю тое мое писане, жадаючи в нем по своихъ людехъ, аби надаремне и сваволне пущи ихъ не пустошити, кромѣ того если потреба указуватимет нам на будинокъ дерева, дранѣ вдраной и дровъ до дому своего втяти, що и сама обителъ святая позволяеть. Тутже млинъ, на тойже гряници стоячий, на греблѣ Княжицкой збудований, от небожьчика пана Гордѣя, бурмиистра киевского, при землѣ Даниловской на двѣ колѣ, якъ грамотою и унѣверсалом утверженний, такожде и мито на рицѣ Бобрицѣ⁸⁵, которое граничить з паном Аксаком Войским Киевскимъ, поневажъ мнѣ не ест в подлеглости, а нѣ жадныхъ пожитков оттол не приходит, теди я жадного интересу не маю, повинна святая обителъ мѣрковатися з паном Аксаком о млин. Стороны зас помянутого мита, хто бы колвек мѣлъ отзиватися хвастовскимъ человѣкомъ, и при упорности зоставати, не отдаючи належитости монастирской, такових волно, под правом, промитячихъ людей обителѣ святой, карати. Кромѣ хто покажет наше писане, на кождое респектовати и в особливой ласцѣ мѣти: що все обяснивши, виразнимъ тим унѣверсалом для теднѣйшого валору и потверженя оногo подписомъ и звиклою печатю ствержаю.

Дано в Хвастовѣ, дня 4 ноеврія, 1700 року.

Звишъменованный полковникъ Войска е. к. м. Запорозкого.

ЦДІАК України. – Ф. КМФ – 9. – Оп. 3. – Р. 2. – Спр. 155. Фотокопія з оригіналу.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 19 зв.-20. Копія.

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1915. – Вып. XI. – Модзалевский В. А. Материалы и заметки. – Ч. II. – С. 4-5. – № 2. З датою 9 листопада 1700 р.

№ 130

*1709, жовтня 14. Фастів –
Універсал білоцерківського полковника
Семена Палія про надання новофундованному
Скитському монастиреві військової частки з млина
в Малій Салтанівці мельників Михайла Коломійця
і Шкалимандри*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорозкого полковникъ охочокомонній и бѣлоцер[ковский] Семень Палѣй.

Вамъ, пану сотникови мотовиловскому, так теж атаману и войту Салтановки Малой Самариной, а особливе мелникамъ тоеи жъ Салтановки Малой Михайлу Коломійцю и Шкалимандрѣ, добраго здоровья от Господа Бога узичивши, симъ унѣверсалним листомъ нашимъ до вѣдомости подаемъ: понеже ми, респектъ мѣючи на новофундованній монастирь преподобного отца Онуфрія Скитский, надаемъ на оную святую обител млинъ, аби часть войсковая розмѣру на вишь писанній монастирь ишла, о що варуемъ и сурово приказуем, абы до того млина жадною мѣрою, якъ изъ старшини, такъ и от посполитих людей, не мѣл нѣхто интересу и жеби имъ нѣхто в том млинѣ найменшой перепони не чиниль, о що варуемъ, а оніи Михайло и Шкалимандра жеби мѣли старания до того млина, якъ господарѣ до своего добраго, и жеби не били спречни[ми] честному отцу Захаріи, началникови скитскому, и повинност, войсковую часть, на монастирь отдавали, о що варуем и пилно приказуем и сурово грозимъ и для лутшого увѣрення подписом и звиклою печаттю ствержаем.

Дан с Хвастова, 14 октоврія 1709 году.

Ва[шим] милостем во всем зич[ливий], звишменованній полковникъ охочокомон[ний] и бѣлоцер[ковский].

О п у б л і к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1915. – Вып. XI. – Модзалевский В. А. Материалы и заметки. – Ч. II. – С. 5-6. – № 4.

ЦДАВО України. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 20. Копія.

*1709, грудня 31. Фастів –
Універсал білоцерківського полковника Семена Палія
про надання на скит Липник містечка Княжичі*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ охочокомонний и бѣлоцер[ковский] Семень Палѣй.

Вамъ, сотниковѣ бышевскому, атаманѣ и кому бы колвекъ о том вѣдати належало, добраго от Гослода Бога узичивши здоровья, симъ нашимъ писаниемъ извѣстно чинимъ: поневажъ мы село, зовомое Княжичи, привернули въ послушание до скитка, зовомаго Липъникъ, з тамошними жителѣ, кромѣ тихъ людей, котории, тамо мешкаючіи, леч же на службу монаршую войсковую готови всегда, а тиѣ, которіи не козацко, леч же подданско обитаютъ тамо, теди повинни всякое подданих во всемъ послушенство до скитка, прозиваемаго Липникъ, воздавати, о що пилно, пилно и сурово приказуемъ; тутежъ всякому полку моего товариству, преходячому през тое вижей выраженое мѣстечко Княжичи⁸⁶, яким колвекъ способомъ, жаднихъ приказуемъ вимисловъ и агграваций не вщинати, а особливе покорственно упрошаемъ їх милостей всякого чина людей, по указу его царского священнѣйшого величества преходячихъ, якъ и з малоросійскихъ войскъ, такъ и з великоросійскихъ, жадной кривди и утеменjenja сему местечку Княжичи, з обитаючими тамо людми, не чинит, о що ихъ милостей упросивши, а моего полку всякому под суровою карою войсковою пилно обваровавши, а для большого валору даемъ сие наше писание из подписомъ и звиклою печатию полковою ствержаемъ.

З Хвастова, декаврия 31, року 1709.

Вашим милостемъ во всемъ всего добра зичливий звышъменованный полковникъ охочокомонний и бѣлоцерковский.

О п у б л и к о в а н о: Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии. – Чернігів. – 1915. – Вып. XI. – Модзалевский В. А. Матеріалы и заметки. – Ч. II. – С. 6-7. – № 5.

№ 1

*1710, квітня 10. Бендери –
Конституція Пилипа Орлика**

Во имя Отца и Сына и Святаго Духа, Бога, во Троицы Святой славимаго.

Нехай станеться на вѣкопомную Войска Запорожского и всего народу Малороссійского славу и памятку!

Дивный и непостижимый въ судьбахъ своихъ Богъ, милосердный въ долготерпѣнїи, праведный въ казни, яко всегда, отъ початку видимого сего свѣта, на праведномъ правосудїя своего мирилѣ, едны Панства и народы возвышаеть, другїе за грѣхи и беззаконїя смиряеть, едны порабощаеть, другїе свобождаеть, едны возносить, другїе низвергаеть; такъ и народъ валеchnый, стародавний Козацкїй, прежде сего именованный Козарскїй, первъ превознеслѣ былѣ славою несмертельною, обширнымъ владѣнїемъ и отвагами рицерскими, которми не тылко окрестнымъ народомъ, лечь и самому Восточному Панству, на морѣ и на земли страшень былѣ, такъ далече, же Цесарь Восточный, хотячи оный себѣ вѣчнѣ примирити, сопряглѣ малженскимъ союзомъ сынови своему дочку кагана, то есть, князя Козарскаго. Потомъ славимый во вышныхъ той же праведный Судїя Богъ, за умножившіеся неправды и беззаконїя, многими казнѣми наказавши тотъ народъ Козацкїй, понизилѣ, смирилѣ и ледво невѣчною руиною низверглѣ, наостатокъ военнымъ оружіемъ державѣ Польской чрезъ Болеслава Храброго¹ и Стефана Баторїя², королей польскихъ, поработилѣ. И любо не домислимый и непонятный въ правосудїи своемъ Богъ, наказуя наказаль сородныхъ нашихъ предковъ несчисленными плягами, однакъ не до конца прогнѣваючися, ни во вѣки враждуючи, а хотячи на первую слободу народъ Козацкїй зѣ подтяжного на тотъ часъ панованья Польского выпроводити, воздвигнулѣ ревностного Православїя святого, Отчизны правъ и вольностей войсковыхъ стародавнихъ оборонцу, валеchnого гетмана, славной памяти Богдана Хмельницкого, который помощїю его всесильною, непреодолѣннымъ пособїемъ найяснѣйшого короля, его милости, шведского, несмертельной и вѣчно достойной памяти Карла Десятого, и съ полнымъ и сопособственнымъ Панства Крымского и Войска

* В українській історіографії цей документ розглядається саме як Конституція – Конституція Пилипа Орлика, або Бендерська Конституція, у виданні, з якого публікується, він має назву “Договір и постановленіе между гетманомъ Орликомъ и Войскомъ Запорожскимъ въ 1710 году”.

Запорожского оружіемъ, а своимъ благоразумнымъ промысломъ, працами и отвагами, вызволивши з польского подданства Войско Запорожское и народъ порабощенный и утысненный Малороссійскій, поддался зъ онымъ добровольне подь самодержавную руку великихъ государей, царей и великихъ князей, повелителей россійскихъ, надѣючися, же обвязковъ своихъ, въ договорахъ и статьяхъ изображенныхъ и присягою стверженныхъ, Государство Московское, яко з нами единовѣрное, содержать и вѣчне Войско Запорожское и народъ вольный Малороссійскій при правахъ и вольностяхъ ненарушимо подь обороною своею заховаетъ. Лечь по смерти славной памяти того жъ гетмана, Богдана Хмельницкого, кгда тое жъ Государство Московское многими изобрѣтенными способами усиливало права и вольности войсковые, собою подтвржденные, надвередити и до конца разрушити, а на народъ вольный Козацкій, собою никогда не завоеванный, невольничое ярмо вложить, теды клекротъ Войско Запорожское въ томъ насильство терпѣло, тилекротъ принуждено было кровію и отвагами цѣлости правъ и вольностей своихъ боронити, до которыхъ обороны самъ Богъ мстителъ пособствовалъ. Напослѣдокъ, когда уже свѣжо теперъ, за гетманства славной памяти небожчика, ясневельможного Іоанна Мазепы, помянутое Государство Московское, хотячи свое злое намѣреніе въ skutокъ привести, а воздаючи злая, възблагая^а во мѣсто вдячности и респектовъ, за такъ многіе вѣрныя службы, и гоненіе на оныхъ до остатнего знищенія кошты и утраты, за несчисленные отваги и военные кровавые працы, хотѣло непремѣнно козаковъ въ регулярное войско переменѣти, города въ область свою одобрати, права и вольности войсковые поломати, Войско Запорожское Низовое искоренити и имя того вѣчне згладити, чого явные были, и подь сее время суть, знаки, доводы и початки, тогда преречонный, славной памяти, гетманъ ясневельможный Іоаннъ Мазепа, подвигнувшися правдою и ревностію за цѣлость Отчизны, правъ и вольностей войсковыхъ, а желаючи усерднымъ желаніемъ за дній гетманского своего владѣнія видѣти, и по смерти своей для вѣкопомной имени своего памяти zostавити^б тую жъ Отчизну, милую матку нашу, и Войско Запорожское городовое и Низовое, не тилко въ ненарушимыхъ, лечь и въ разширенныхъ и размноженныхъ волностяхъ, квѣтнучую и изобилующую, отдался въ непреламанную оборону наяснѣйшого короля, его милости, шведского, Карла Дванадцатого³, особливимъ Бога Всемогущого промысломъ, съ войсками своими вступившого въ Украйну; послѣдуючи и наслѣдуючи антецессора своего, славной памяти, валечного гетмана, Богдана Хмельницкого, который, з наяснѣйшимъ королемъ шведскимъ, его королевскому величеству соименитымъ дѣдомъ, Каролемъ Десятымъ, единомысліемъ и промыслами военными въ высвобожденю Отчизны своей отъ польского, на тотъ часъ тяжкого, подданства согласуючися, не меншую мѣль въ замыслахъ своихъ помочь, до розерванья силъ польскихъ стягающуюся, и хотъ то неизслѣдованные судьбы Божіи, такъ ревностного небожчиковского намѣренія, за опачнымъ отмѣнной фортуны военной поводомъ, не тилко не исполнили, лечь и самого

^а У тексті публікації “возблагая”.

^б У тексті публікації “зоставити”.

туть въ Бендерѣ декретомъ смертельнымъ прикрили; однакъ, осиротѣлое, по смерти своего первенствующого рейментара, Войско Запорожское, не отчаеваючися желаемой себѣ свободы, и полагаючи сталую уфность^а въ помощи Божой, въ протекціи наяснѣйшого короля, его милости, шведского, и въ праведной нашей справѣ, яка всегда обыкла триумфовати, на попарте оной и для лучшихъ войсковыхъ порядковъ и поводу, постановило, зъ общою енеральной старшины обрадою, послѣдуючи и согласуючи въ томъ воли наяснѣйшого протектора нашего, королевского величества шведского, избрати себѣ нового гетмана, на которое избраніе назначивши термень, кгда на приличное тому акту елекціальному мѣстце подѣ Бендеромъ⁴, въ общую Раду, съ предводителемъ своимъ, паномъ Константиномъ Гордѣнкомъ⁵, атаманомъ кошевымъ, совокупилося, теде всѣ сполне з старшиною енеральною и з послами отъ Войска Запорожского [Ни]зового, у Днѣпру застаючого, знесшися, по давнымъ обыкновениямъ и по правиламъ войсковымъ, избрали себѣ, волными единократными голосами, за гетмана, его милости, пана Филипа Орлика, достойного тоей гетманской чести, и могучого, при помощи Божией и при протекціи наяснѣйшого королевского величества шведского, высокимъ своимъ разумомъ и искусствомъ, урядъ тотъ гетманскій, подѣ сее время трудное тяжкій, двигати, управляти и о интересахъ Отчичны Малороссійской радѣти и радити. А поневажъ преждныи гетманы Войска Запорожского, застаючи подѣ самодержцами московскими, привлацати себѣ дерзали надѣ слушность и право, самодержавную владу^б, которою были значне надвередили давные порядки, права и вольности войсковые, не безъ всенародной тяжести, прето мы, енеральная старшина, туть притомная, и мы, атаманъ кошевой зъ Войскомъ Запорожскимъ, запобѣгаючи впередѣ таковому безправью, найбарзѣй подѣ сей до того дѣла выгодный часть, когда тое жѣ Войско Запорожское, не для чого иншого подѣ протекцію наяснѣйшого королевского величества шведского удалося, и теперь оной крѣпко и непоколебимо держится, тылко для поправы и подвиженья упалыхъ правъ своихъ и вольностей войсковыхъ, договорили и постановили съ ясневельможнымъ, его милостью, паномъ Филипомъ Орликомъ, новообраннымъ гетманомъ, абы не тилко его вельможность, за счастливого гетманского своего владѣнія, всѣхъ тыхъ, туть послѣдуючихъ, пунктами изображенныхъ, а собою поприсяжныхъ договоровъ и постановленій, ненарушимо додержаль, лечь и за иншихъ, впредѣ будучихъ, гетмановъ Войска Запорожского, чтобъ оные непремѣнно захованы и задержаны были, которые такъ ся въ собѣ мають:

1.

Поневажъ mezi тремя добродѣтелями богословскими вѣра первенствуетъ, теде въ первомъ семъ пунктѣ о вѣри святой Православной Восточного

^а Так у публікації.

^б Слово “влада” в публікації подавалося як “владга”, очевидно через особливості використаного Бантиш-Каменським джерела, проте цілком очевидно, що таке написання є спотворенням від “владза” – звичайної тодішньої форми цього слова, яке саме так відтворюється тут і далі.

исповѣданія дѣло надлежить начати, которою, яко разъ народъ валечный Козацкій, за владѣнія еще кагановъ Козарскихъ въ столицѣ апостольской Константинопольской просвѣщенный зосталъ, такъ и теперь непорушимо въ оной триваючи, жаднымъ иновѣріемъ никогда не колебался. И не тайно есть, же славной памяти гетманъ Богданъ Хмельницкій з Войскомъ Запорожскимъ, ни за что иное, опрочъ правъ и вольностей войсковыхъ, унялся и праведную противъ Рѣчи Посполитой Польской воздвигнулъ войну, тилко, во первыхъ, за вѣру святую Православную, яка розними тяжестями насильствована была отъ власти польской до Уніи зъ Костеломъ Римскимъ, а по искорененіи иновѣрія зъ Отчизны нашей, не для чого иного зъ тымъ же Войскомъ Запорожскимъ и народомъ Малороссійскимъ въ протекцію Государства Московского удался, и доброволне поддался, тилко для самого единовѣрія Православного. За чимъ теперешній новообранный гетманъ, когда Господь Богъ, крѣпкій и сильный въ бранѣхъ, пособить щастливымъ оружіемъ наяснѣйшого короля, его милости, шведского, свободити Отчизну нашу, Малую Россію, отъ невольничого ярма московского, мѣть и повинень будетъ, во первыхъ, старатися и крѣпко застановлятися, абы жадное иновѣріе въ Малую Россію, Отчизну нашу, ни отъ кого не было впроважено, которое если бы гдѣ, чи то тайно, чили явне, могло показатися, теды, владзою своею, долженъ будетъ оное искореняти, проповѣдатися и разширятися оному не допускати, иновѣрцемъ сожитія на Украинѣ, а найбарзѣй зловѣрію жидовскому, не позволяти, и на тое всѣ старанья ложити, жебы едина вѣра Православная Восточного исповѣданія, подъ послушенствомъ святѣйшого апостольского Трону^а Константинопольского, вѣчне утвержена была, и з помноженьемъ хвалы Божой, церквей святыхъ, а з цвѣченъемъ въ наукахъ вызволіоныхъ синовъ малороссійскихъ, разширялася, и яко кринь въ терніи, межи окрестными иновѣрными панствами, процвѣтала. Для большой зась поваги первоначального въ Малой Россіи Престола митрополитанского Кіевского и для знатнѣйшого дѣль духовныхъ управленія, мѣть той же ясневельможный гетманъ, за высвобоженъимъ Отчизны отъ ига московского, справити у столицѣ апостольской Константинопольской екзаршескую первобытнуню власть, чтобъ черезъ тое обновилася реляція и послушенство синовское^б до помянутого апостольского Конста[н]тинопольскаго Трону^в, отъ которого проповѣдію евангельскою въ вѣри святой кафолической просвѣщена и змоцнена быти удостоилася.

2.

Яко всякое Панство цѣлостію границъ ненарушимою состоится и утверждается, такъ и Малая Россія, Отчизна наша, жебы въ своихъ границахъ, пактами отъ Рѣчи Посполитой Польской и отъ Государства Московского стверженныхъ, найбарзѣй въ тимъ: которые по рѣку Случь^б, за гетманства, славной памяти, Богдана Хмельницкого, отъ тоей же Рѣчи Посполитой

^а В публикації – “Фрону”.

^б В публикації – “сиповское”.

^в В публикації – “Фрону”.

Польской, области Гетманской и войску поступлены, вѣчне отданы и пактами обварованы zostали, не была згвалчена и нарушена, мѣть и тое ясневельможный гетманъ, при трактатахъ найяснѣйшого короля, его милости, шведского, старатися, и крѣпко, сколько Богъ силы и разуму пошлетъ, застановлятися, гдѣ будетъ належати, а найпаче супплѣковати о тое до наяснѣйшого маестату его королевского величества шведского, яко оборонцы и протектора нашего, чтобъ его величество не допускалъ никому, не тылко правъ и вольностей, лечь и границъ войсковыхъ надверезати и себѣ привлащати. Надѣто повинень будетъ тотъ же ясневельможный гетманъ, по сконченю, дай Боже, счастливомъ войны, упросити у королевского величества шведского такого трактату, чтобъ его величество и его сукцессорове, наяснѣйшіе короли шведскіе, вѣчными протекторами Украины титуловалися и самимъ дѣломъ zostавали, для большой крѣпости Отчизны нашей и для захованья оной цѣлости въ правахъ наданыхъ и границахъ. Такъ тежъ и о тое долженъ будетъ ясневельможный гетманъ до наяснѣйшого королевского маестату супплѣковати, абы у трактатахъ его величества зъ Государствомъ Московскимъ было тое доложено, чтобы, якъ невольниковъ нашихъ, на сей часъ въ Государствѣ Московскомъ найдующихся, по сконченю войны, намъ свободныхъ возвращено, такъ и всѣ починеные въ нынѣшнюю войну на Украинѣ шкоды, нагорожено и слушне отъ Москвы пополнено; а особливе о тое просити и старатися у наяснѣйшого королевского величества повинень, жебы невольниковъ нашихъ, въ Панствѣ его жъ величества zostающихъ, всѣхъ освобождено и намъ возвращено.

3.

Поневажъ намъ всегда пріязнь сусѣдская Панства Крымского есть потребна, отъ которого помощи не разъ Войско Запорожское до обороны своей засягало, теды, иле подъ сей часъ возможно будетъ, мѣть ясневельможный гетманъ и наяснѣйшого хана, его милости, крымского, чрезъ пословъ старатися о обновленье давнего зъ Панствомъ Крымскимъ братерства, коллегациі военной и потверженье вѣчной пріязни, на которую бы окрестные Панства заглядующися, не дерзали порабоженія себѣ Украины желати и оную въ чомъ колвекъ насильствовати. По сконченю зась войны, когда Господь Богъ пособить, при желаемомъ и помыслномъ намъ покою, новообранному гетману на своей осѣсти резиденци, тогда крѣпко и неусыпно постерегати того, должностію уряду своего обовязанъ будетъ, абы ни въ чомъ зъ Панствомъ Крымскимъ пріязнь и побратимство не нарушилося черезъ своевольныхъ и легкомысленныхъ зъ нашей стороны людей, которые обыкли не тылко сусѣдскую згуду и пріязнь, лечь и союзы мирные, рвати и раздрушати.

4.

Войско Запорожское Низовое, яко несмертельную собѣ славу многими рыцерскими отвагами на морѣ и на земли заслужило, такъ и не меншими

наданнями обогашено было для общего своего пожитку и промысловъ, лечь кгда Государство Московское, вынаходячи розныхъ способовъ до утисненья и знищенья оногo, построило на власныхъ войсковыхъ кгрунтахъ и угодїяхъ, то города Самарскїе, то фортецы на Днѣпрѣ, чимъ, хотячи въ промыслахъ рибныхъ и звѣриныхъ тому жъ Войску Запорожскому Низовому перешкоду учинити, незносную шкоду, праволомство и утеменjenje учинило. На остатокъ гнѣздо войсковое, Сѣчь Запорожскую, военнымъ наступленїемъ розорило. Прето, по скончанью, дай Боже, счасливомъ, войны (естьли теперъ помянутое Войско Запорожское тыхъ кгрунтовъ своихъ и Днѣпра отъ насильства московского не очиститъ и не удовольнитъ), повиненъ будетъ ясневельможный гетманъ, при трактованью наяснѣйшого короля, его милости, шведского, зъ Государствомъ Московскимъ о покою, о тое старатися, жебы Днѣпръ отъ городковъ и фортець московскихъ, тако жъ и кгрунта войсковые отъ посессїи Московской очищены и до первобытной области Войска Запорожского привержены были, гдѣ впредь никому, а ни фортець строити, а ни городковъ фундовати, а ни слободъ осажувати, а ни якимъ же колвекъ способомъ тыхъ войсковыхъ угодїй пустошити, не тылко не мѣеть ясневельможный гетманъ позволяти, лечь и до обороны оныхъ обовязанъ будетъ Войску Запорожскому Низовому всякую помощь чинити.

5.

Городъ Терехтемировъ⁷, поневажъ здавна до Войска Запорожского Низового належалъ и шпиталемъ оногo назывался, теды и теперъ, за освобожденьемъ, дай Боже, Отчины отъ московского подданства, мѣеть ясневельможный гетманъ тотъ же городъ Войску Запорожскому Низовому, зо всѣми угодїями и зъ перевозомъ на Днѣпрѣ, тамъ застаючимъ, привернути, шпиталь въ ономъ для старинныхъ зубожалыхъ и ранами скалеченныхъ козаковъ, коштомъ войсковымъ построити, и отколь мѣеть имъ быти пища и одежда, промыслъ; также Днѣпръ увесь зъ гори отъ Переволочной внизъ, перевозъ Переволочанскїй и самый городъ Переволочную, съ городомъ Кербердою и рѣка Ворскло зъ млинами, въ полку Полтавскомъ знайдуючимся, и фортецу Кодацкую⁸ [з] приналежитостями, повиненъ будетъ ясневельможный гетманъ и по немъ будучїи уряду того гетманского наслѣдники, ведлугъ давныхъ правъ и привилеевъ, при Войску Запорожскомъ заховати, никому зъ власти духовной и свѣцкой не допускаючи и не позволяючи ѣзовъ тамъ на Днѣпрѣ отъ Переволочной внизъ забивати и строити, становъ и рибныхъ ловль заводити, особливе въ полю рѣки, рѣчки и всякїе прикметы, ажъ по самой Очаковъ, не до кого иншого, тилко до Войска Запорожского Низового, вѣчными часы мѣють належати.

6.

Если въ Панствахъ Самодержавныхъ хвалебный и состоянїю публичному полезный заховуется порядокъ, въ тотъ порядокъ, же завше, якъ въ бою, такъ

⁸ В публикації – “Козацкую”.

и въ покою, о общомъ отчистомъ добрѣ private и publicные обыкли отправатися Рады, въ которыхъ и самыя самодержцы притомностию своею продкючи, не возбраняются соизволеніе свое подъ общее министровъ своихъ и совѣтниковъ зданіе и ухвалу подлагати, а чому жъ бы въ вольномъ народѣ таковой збавенный порядокъ не мѣлъ быти захованъ, который, любо въ Войску Запорожскомъ при гетманахъ передъ симъ, ведлугъ давныхъ правъ и вольностей, непременно содержался, однакъ кгда нѣкоторіи Войска Запорожского гетмани, привлащивши собѣ неслухне и безправне самодержавную владзу, узаконили самовластіемъ такое право: “Такъ хочу, такъ повелѣваю”, черезъ якое самодержавіе, гетманскому урядови неприличное, уросли многіе въ Отчизнѣ и въ Войску Запорожскомъ нестроенія, правъ и вольностей разоренія, посполитые тяжести, насильные и накупные урядовъ войсковыхъ распоряженья, легкое старшины енеральной, полковниковъ и значного товариства поваженъе, прето мы, енеральная старшина, атаманъ кошовый и все Войско Запорожское, договорили и постановили съ ясневельможнымъ гетманомъ, при елекціи его вельможности, таковое право, которое мѣеть быти вѣчне въ Войску Запорожскомъ заховано: абы въ Отчизнѣ нашей первенствующими были совѣтниками енеральная старшина, такъ респектомъ урядовъ ихъ первоначальныхъ, яко и уставичной при гетманахъ резиденціи; по нихъ, зась обыклымъ порядкомъ послѣдующіи полковники городовіе, подобнымъ же publicныхъ совѣтниковъ характеромъ почтены нехай будутъ; надъ то зъ каждого полку по единой значной старинной, благоразумной и заслужоной особѣ мѣють быти до общей рады енеральніи совѣтники, за согласіемъ гетманскимъ избраны, зъ которыми всѣми енеральными особами, полковниками и енеральными совѣтниками долженъ будетъ теперешный ясневельможный гетманъ и его сукцессорове о цѣлости Отчизны, о добрѣ оной посполитомъ и о всякихъ дѣлѣхъ publicныхъ радитися, ничего, безъ ихъ соизволенія и совѣту, private свою владзою, не зачинати, не установляти и въ skutокъ не приводити. Для чого теперь, при елекціи гетманской, единоголасною всѣхъ обрадою и ухвалою, назначаются три Енеральные въ каждомъ року Рады, мѣючіеся въ резиденціи гетманской, отправати: первая о Рождествѣ Христовомъ, другая о Воскресеніи Христовомъ, третія о Покровѣ Пресвятой Богородицы, на которое не тылко панове полковники зъ старшиною своею и сотниками, не тылко зо всѣхъ полковъ енеральныи совѣтники, лечъ и отъ Войска Запорожского Низового, для прислухованья ся и сѣтованья. Послы мѣють и повинни будутъ, за присланьемъ къ себѣ отъ гетмана ординансу, прибувати, ничего назначеного термену не ухибляючи, гдѣ что колвекъ будетъ отъ ясневельможного гетмана, до общей бы Рады предложено, о томъ всѣмъ благосовѣстно, безъ жадныхъ, private своего и чужого порядку, респектовъ, безъ душегубной зависти и вражды, такъ далече, жебы ничего не было въ тыхъ Радахъ зъ уближеньемъ чести гетманской, зъ publicною Отчизны тяжестию и разореніемъ, а, не дай Боже, и пагубою. Если бы зась, опрочъ тыхъ вышреченныхъ, до Енеральной Рады назначенныхъ терменовъ, притрафлялися якіе publicные sprawy, скорого управления отъ преставленія и отправленія потребуючіе, теды ясневельможный гетманъ моценъ и воленъ будетъ, зъ

обрадою енеральной старшины, таковые дѣла повагою своею гетманскою управляти и отправати. Также, если бы якіе письма приключалися зъ заграничныхъ посторонныхъ Панствъ, до ясновельможного гетмана ординованные, теде оные маеть его вельможность енеральной старшинѣ объявити и отвѣты, якіе отписуватимутся, освѣдчати, не утаеваючи предъ ними жадныхъ корреспо[н]денцій листовныхъ, найбарзѣй заграничныхъ и тыхъ, якіе могутъ цѣлости Отчистой и добру посполитому вредити. А жебы skutечнѣйшая была въ секретныхъ и публичныхъ Радахъ междоусобная ясновельможного гетмана зъ старшиною енеральною, съ полковниками и енеральными совѣтниками поуфалость, повиненъ будетъ каждый зъ ныхъ, при обняту своего уряду, на вѣрность и у Отчизнѣ на зычливость, къ рейментарови своему на сохраненіе повинностей своихъ, якіе колвекъ до уряду чіего належатимуть, формальную присягу, ведлугъ роты, публичне ухваленой, выконати. И если бы что противного, здоровного, правамъ и вольностямъ войсковымъ вредительного и Отчизнѣ неполезного усмотрено было въ ясновельможномъ гетману, теде таяжъ старшина енеральная, полковники и енеральные совѣтники, моцны будутъ волными голосами, чили то приватне, чили, когда нужная и неотволочная потреба укажетъ, публичне, на Радѣ его вельможности выговорити и о нарушеніе правъ и вольностей отчистыхъ упоминатися, безъ уближенія и наименшого поврежденія высокого рейментарского гонору; о якіе выговоры не мѣеть ясновельможный гетманъ уражатися и помсты чинити, овшемъ развращенная исправити старатимется. Особливе енеральныи совѣтники, каждый зъ ныхъ въ своемъ полку, зъ которого на радецтво изберется, силенъ будетъ, совокупне съ паномъ полковникомъ городовымъ, постерегати порядковъ и оные общимъ совѣтомъ управляти, застановляючися за кривды и тяжести людскіе. А яко енеральная старшина, полковники и енеральныи совѣтники, повинны будутъ ясновельможного гетмана въ должномъ мѣти почитаніи, належитъ ему выразати гоноръ и вѣрное отдавати послушенство, такъ и ясновельможному гетману взаемне шановати оныхъ, и за товариство, а не за слугъ и предстоятелей работныхъ, належитъ консервовати, не принуждаючи ихъ умыслне, для пониженія особъ, до публичного, неприличного и непоносного предъ собою стояннѣя, опрочъ того, гдѣ потреба укажетъ.

7.

Если бы кто зъ енеральныхъ особъ, полковниковъ, енеральныхъ совѣтниковъ, значного товариства и инныхъ всѣхъ войсковыхъ урядниковъ, надѣто й самой черни, чи то гоноръ гетманскій дерзнулъ образити, чили въ иншомъ якомъ дѣлѣ провинити, теде таковыхъ проступцовъ самъ ясновельможный гетманъ, приватною своею помстою и владою не мѣеть карати, лечъ на судъ Войсковый Енеральный таковую справу, чито криминальную, чили не криминальную, повиненъ будетъ здати, у которого якіи нелицемирный и нелицезрѣтельный падеть декретъ, такіи долженъ всякъ проступный понести.

8.

Тыже енеральные особы, уставичне при боку гетманскомъ резидуючіе, всякіе sprawy войсковые, якіе до чіего чину и повинности будутъ належати, мѣють ясновельможному гетману доносити и декляраціи отбирати, а не слуги приватныи домовыи, которыхъ до жадныхъ справъ, докладовъ и дѣлъ войсковыхъ не отпраовати.

9.

Поневажъ передъ симъ въ Войску Запорожскомъ всегда бывали подскарбіи енеральныи, которыи Скарбомъ Войсковымъ, млынами и всякими, до Скарбу Войскового належачими, приходами и повинностями завѣдовали и оными за вѣдомомъ гетманскимъ шафовали, теды и теперь таковой порядокъ общимъ договоромъ устанавлиается и непремѣнно узаконяется, абы за увольненьемъ, дасть Богъ, Отчизны нашей зъ ярма московского, увагою гетманскою и соизволеніемъ общимъ былъ обранъ подскарбіи енеральній, человѣкъ значный и заслуженый, маетный и благосовѣстный, который бы Скарбъ Войсковый въ своемъ дозорѣ мѣлъ, млынами и всякими приходами войсковыми завѣдовалъ и оные на потребу публичную войсковую, а не на свою приватную, за вѣдомомъ гетманскимъ, оборочалъ. Самъ зась ясновельможный гетманъ до Скарбу Войскового и до приходовъ, до оного належачихъ, не имѣеть належати и на свой персональный пожитокъ употреблять, довольствуочися своими оброками и приходами, на булаву и особу его, гетманскую, належачими, яко то: индуктою, полкомъ Гадяцкимъ, сотнею Шептаковскою, добрами Почеповскими и Оболонскими и иншими интратами, якіе здавна ухвалены и постановлены на урядъ гетманскій; большъ зась ясновельможный гетманъ маетностей [и] добръ войсковыхъ не мѣеть самовластно себѣ привлащати и иншимъ, мнѣй въ Войску Запорожскомъ заслужонымъ, а найбарзѣй чернцямъ, попамъ, вдовамъ бездѣтнымъ, урядникомъ, посполитымъ и войсковымъ мѣлкимъ слугамъ своимъ гетманскимъ и особамъ приватнымъ, для респектовъ якихъ колвекъ, не раздавати. А не тылко до боку гетманского подскарбіи енеральній поприсяжный, для дозору Скарбу Войскового, мѣеть избиратися, и гдѣ резиденція гетманская утвердится, тамъ zostавати, лечь и въ каждомъ полку два подскарбіи, также поприсяжныи, люде значныи и маетныи, общою, полковника, старшины войсковой, и посполитой ухвалою, повинныи найдоватися, которыи бы о полковыхъ и городовыхъ приходахъ и посполитыхъ поборахъ знали, оные въ своемъ завѣдованью и шафунку мѣли и каждого року порахунокъ зъ себе чинили. Якіе полковіе подскарбіи, мѣючи релацию до енерального подскарбего, должны будутъ въ своихъ полкахъ о належачихъ до Скарбу Войскового приходахъ знати, оные отбирати и до рукъ енерального подскарбего отдавати. Панове полковники зась не повинны также интересоватися до скарбцовъ полковыхъ, контентуючися своими приходами и добрами, на урядъ полковничій належачими.

Яко всяких во Отчизнѣ и Войску Запорожскомъ порядковъ, по должности уряду своего мѣеть ясневельможный гетманъ постерегати, такъ найбарзѣй повинень будетъ и на тое пилное и неусыпное мѣти око, жебы людѣмъ войсковымъ и посполитымъ збытечныя не чинилися тяжести, налоги, утеменженья и здырства, для которыхъ они, оставивши жилища свои, обыкли въ прочку ити и въ заграничныхъ Панствахъ спокойнѣйшого, легчайшого и помыслинѣйшого шукати себѣ помешканья. Зачимъ, абы панове, полковники, сотники, атаманья и всякіе войсковые и посполитые урядники, не важилися панщизнѣ и роботизнѣ своихъ частныхъ господарскихъ козаками и посполитыми людьми тыми, якіе а ни на урядъ ихъ не належать, а ни подъ ихъ персональною державою зостають, отбувати до кошенія сѣнъ, збиранья зъ поль пашень и гаченья гребель примушати, въ одиманью и кгвалтовномъ купленью кгрунтовъ насилія чинити, за леда^а якую вину зо всей худобы, лежачой и рухомой, обнажити, ремесниковъ безплатежне до дѣлъ своихъ домашнихъ приневоляти и козаковъ до посылокъ частныхъ заживати, повинень будетъ того ясневельможный гетманъ владою своею возбраняти, чого и самъ, на добрый иншимъ, подручнымъ себѣ, прикладъ, мѣеть выстерегатися и не чинити. А поневажъ всякіе на людей вѣрныхъ тяжести, утыски и здырства походятъ найбарзѣй отъ властолюбныхъ накупневъ, которіи, не фундуячися на заслугахъ своихъ, а прагнучи несытою пожадливістю, для частного своего пожитку урядовъ войсковыхъ и посполитыхъ, прельщають сердце гетманское корруціями и оними втыскаются, безъ вольного избранія, надъ слушность и право, то на уряды полковничіе, то на иные власти, прето всеконечнѣ постановляется, абы ясневельможный гетманъ жадными, хочъ бы наибольшими, не уводячися датками и респектами, никому за корруціи урядовъ полковничьихъ и иныхъ войсковыхъ и посполитыхъ начальствъ не вручалъ и насильно на оные никого не наставлялъ, лечъ всегда, якъ войсковые, такъ и посполитые, урядники мѣють быти волними голосами, особливе зась полковники, обираны, а по избранію владою гетманскою подтверживаны; однакъ таковыхъ урядниковъ елекціи не безъ волѣ гетманской отправоватися повинны. Тоежъ право должны будутъ и полковники заховати и не постановляти, безъ вольного избранія цѣлой сотнѣ, сотниковъ и иныхъ урядниковъ, для корруціи и якихъ же колвекъ респектовъ, а для урядъ своихъ частныхъ не повинны такъже отъ урядовъ отстановляти.

11.

Вдовы козаціи и осиротѣлыя козацкіе дѣти, вдовы козацкіи и жоны, безъ бытности самихъ козаковъ, когда въ походахъ, албо на якихъ же колвекъ службахъ войсковыхъ знайдоватимутся, жебы до всякихъ посполитыхъ повинностей не были потяганы и вымаганьемъ датковъ обтяжованы, договорено и постановлено.

* Так у тексті.

12.

Не меньшая городамъ украинскимъ и оттоль дѣется тяжесть, же многіе, для отбуванья всякихъ посполитыхъ повинностей, надлежаще, подь розныхъ державцовъ, духовныхъ и свѣцкихъ, въ посессию поотходили жители, зась ихъ посполитые, въ малолудствіи оставшіеся, мусять, безъ жадной фолги, тые жь самыя двигати тяжари, якіе з помощьюь отторгненныхъ и одойшлыхъ сель на себѣ носили. За чимъ, за успокоеньемъ отъ военного мятежу Отчизны и за уволеніемъ, дай Боже, оной отъ подданства московского, енеральная маеть быти установлена, чрезъ избранныхъ на тое комисаровъ, ревизія всѣхъ маетностей, подь державцами застаючихъ, и до уваги Енеральной при гетману Рады подана, на которой разсудится и постановится, кому годне належитъ, а кому не належитъ, войсковые добра и маетности держати, и якіе повинности и послушенства подданскіе мѣются державцамъ отъ посольства отдавати. Такъ тежъ и оттоль людѣмъ убогимъ посполитымъ умножается тяжесть, же многіе козаки людей достальныхъ посполитыхъ, въ подсуѣдки^а себѣ пріймучи, охороняють оныхъ отъ обыклыхъ имъ повинностей, ку общей тяглости город[ск]ой и сельской стягаючихся, а купцы маетные, защищаючися то универсалами гетманскими, то протекціею полковничою и сотницкою, ухилиются отъ двиганья сполныхъ тяжаровъ посполитыхъ и не хотятъ быти помощными въ отбуванью оныхъ людѣмъ убогимъ. Прето ясневельможный гетманъ универсалами своими привернути не занежаетъ, такъ подсуѣдковъ достатныхъ козацкихъ, яко и купцевъ до посполитыхъ повинностей, заборонити оныхъ протекціи.

13.

Городъ столечный, Кіевъ, и иные украинскіе города зъ маистратами своими во всѣхъ правахъ и привилеяхъ, слушне наданыхъ, непорушимо жебы захованы были, повагою сего акту елекціального постановляется и подтверженье оныхъ своего часу гетманской власти поручается.

14.

Же посполитымъ людѣмъ прежде сего на Украинѣ наѣзды и подводы, а козакамъ проводничества, наибольшъ приносили тяжести, черезъ которые люде до крайнего въ худобахъ своихъ приходили знищенья, теды теперь, абы тые подводы и проводничества вовся были отставлены, и ниhto з переѣздаючихъ жадной нигдѣ подводы брати, напоевъ, кормовъ и датковъ наименшихъ вымагати отнюдь не важился, хиба хто въ публичныхъ дѣлѣхъ, и то за подорожною ясневельможного гетмана, будетъ ѣхати, то и тому, безъ жадныхъ поклонныхъ датковъ, подводъ толко дати, сколко въ подорожной будетъ написано. Особливе, чтобы жадные особы войсковые и ихъ слуги, ясневельможного гетмана, за приватними дѣлами, а не войсковыми, переизджаючіе, подводъ,

^а В текстѣ написано “подсуѣдин”.

кормовъ, напоевъ, поклоновъ и проводниковъ отнюдь не вымагали, бо черезъ тое городови разореніе, а людѣмъ бѣднымъ знищеніе наносится; лечь всякій особа, великій, мѣлкій и наименшій, за приватнымъ своимъ дѣломъ, а не войсковымъ, безъ подорожной рейментарской переѣзжающей, долженъ будетъ своимъ грошемъ всюде по городахъ и селахъ sustentоватися, подводъ и проводниковъ не вымагати и усиловне никогда не брати.

15.

Же аренды, для платы роковой компаней и сердюковъ и для иныхъ расходовъ войсковыхъ, установленные, за тяжесть посполитую отъ всѣхъ обывателей малороссійскихъ войсковыхъ и посполитыхъ, такъ и станція компанѣйская и сердюцкая за прикрость и утяженіе у посполства почитается: прето, якъ аренды, такъ и помянутая станція повинна быти отставлена и весьма знесена. Отколь да Скарбъ Войсковой упалый, на отбуваніе и удовольствованіе всякихъ публичныхъ войсковыхъ же расходовъ [не мѣть] реставроватися и постановитися; и якъ много, по скончанью войны, ясневельможный гетманъ мѣть людей платныхъ компаней и пѣхотинцевъ, при боку своемъ, на услугахъ войсковыхъ держати, о томъ на Енеральной Радѣ общая будетъ увага и постановление.

16.

Во стокротне люде убогіе воплять и ускаржаются, же такъ индуктари и ихъ факторы, яко и выѣзджіе ярмарковые, многіе чинять не обыкльые и нечисленны[е] имъ здырства, за которыми згола невозможно человѣку убогому свободнѣ на ярмарокъ появитися, малой якої рѣчи, для подпартя убозства своего, продати, албо на домовую потребу купити, безъ платежи ярмарковой, а, не дай, Боже, въ вину якую, хочъ малую, попастися, то съ ногъ до головы отъ выѣзджихъ ярмарковыхъ ободранному быти прыйдется. За чимъ абы индуктари и ихъ факторы, отъ тыхъ тылко товаровъ и таковыя эксакціи, евекты и индукты до Скарбу Войскового отбырали, якіе будутъ выражены въ интерцигахъ, ничего лишнего отъ купцевъ не вымагаючи и людѣмъ вѣрнымъ убогимъ наименшого здырства не чинячи. Такъже и выѣзджіе ярмарковые, абы повинность, у кого належить, а не у людей убогихъ, з малую продажею домовую, албо для купленья чого на домовую потребу на ярмарокъ прибылыхъ, выбирали, справъ жадныхъ, не тылко криминальныхъ, але и поточныхъ, не судили и необыклого здырства людѣмъ и городови не чинили, потрафляти въ тое будетъ ясневельможный гетманъ своимъ благоразумнымъ радѣніемъ и владою, которого и всѣ въ Отчизнѣ нестроенія, премудрому исправленію, права и вольности войсковые непорушиму захованью и оборонѣ, договоры сіи и постановления skutечному исполненію поручаются, якіе его вельможность не тылко подписомъ руки своей, лечь и формальною присягою и притисненьемъ печати войсковой изволить подтвердити. А присяга тая такъ ся въ себѣ мѣть:

Присяга Орлика.

Я, Филиппъ Орликъ, новоизбранный Войска Запорожского гетманъ, присягаю Господу Богу, въ Троицы Святой славимому, на томъ, ижь, будучи волними голосами, по давнымъ правамъ и обыкновениямъ войсковымъ, за соизволеніемъ наяснѣйшого королевского величества шведского, протектора нашего, отъ енеральной старшины и отъ всего Войска Запорожского, тутъ при боку его жъ королевского величества, и у Днѣпра на Низу зостающого, черезъ посланныхъ особъ, обранный, оголошенный и возведеный на знаменитый урядъ гетманскій, яко сіи договоры и постановленья, тутъ описанные, и съ полною обрадою на актѣ теперешной елекціи, межи мною и тымъ же Войскомъ Запорожскимъ, узаконенные и утвержденные, во всѣхъ пунктахъ, комматахъ і періодахъ непремѣнно исполняти, милость, вѣрность и печаливое ку Отчизнѣ Малороссійской, матцѣ нашой, о добрѣ оной посполитомъ, о цѣлости публичной, о расширенью правъ и вольностей во[й]сковыхъ, старанье, сколко силъ, разуму и способовъ станеть, мѣти, жадныхъ факцій зъ посторонними Панствами и народами и внутрь въ Отчизнѣ на зруйнованье и якое жъ колвекъ оной зашкоженье, не строити, подсылки всякіе, Отчизнѣ, правамъ и вольностямъ войсковымъ шкодливые, енеральной старшинѣ, полковникомъ и кому колвекъ належатимуть, объявляти ку годнымъ^а и заслужонимъ въ Войску Запорожскомъ особамъ пошанованье и ку всему старшому и меншому товариству любовь, а ку проступнымъ, ведлугъ артикуловъ правныхъ, справедливость заховати обѣцую и должень буду, такъ мнѣ, Боже помози, непорочное сіе Евангеліе и невинная страсть Христова. А тое все подписомъ руки моеи власной и печатью войсковою ствержаю.

Дѣялося въ Бендерѣ, року 1710^б, апрѣля 5 дня.

Филиппъ Орликъ, гетманъ Войска Запорожского, рукою власною^в.

О п у б л и к о в а н о: Источники Малороссійской исторіи, собранные Д. Н. Бантышемъ-Каменскимъ и изданные О. Бодянскимъ. – М. – 1859. – Ч. II. 1691-1722. – С. 242-255.

^а В тексті друкарська помилка – “горным”.

^б В тексті друкарська помилка – “1719”.

^в Наприкінці зазначено місце печатки – “М. П.”.

Додаток IV

Список місцевостей, в яких перебував Іван Мазепа у 1687-1709 рр.

1687 рік

липня 25.	–	Табір під Коломаком.*
липня 27.	–	Табір під Коломаком.*
серпня 1.	–	Табір під Шкловкою.*
серпня 7.	–	Гадяч.*
серпня 10.	–	Гадяч.*
серпня 13.	–	Гадяч.*
серпня 19.	–	Ромни.*
серпня 21.	–	Батурин.*
серпня 25.	–	Батурин.*
серпня 27.	–	Батурин. – Док. 1
вересня 1.	–	Батурин. – Док. 3
вересня 5.	–	Батурин. – Док. 4
вересня 6.	–	Батурин. – Док. 5
вересня 7.	–	Батурин. – Док. 6
вересня 10.	–	Батурин.*
вересня 11.	–	Батурин.*
вересня 12.	–	Батурин. – Док. 7, 8
вересня 13.	–	Батурин. – Док. 9
вересня 15.	–	Батурин.*
вересня 17.	–	Батурин. – Док. 10, 11
вересня 20.	–	Батурин. – Док. 12
вересня 25.	–	Батурин.*
вересня 27.	–	Батурин.*
вересня 30.	–	Батурин.*
жовтня 4.	–	Батурин. – Док. 13
жовтня 5.	–	Батурин.*
жовтня 7.	–	Батурин.*
жовтня 8.	–	Батурин.*
жовтня 9.	–	Батурин.*
жовтня 10.	–	Батурин.*
жовтня 11.	–	Батурин.*
жовтня 17.	–	Батурин.*
жовтня 20.	–	Батурин.*
жовтня 21.	–	Батурин.*
жовтня 22.	–	Батурин. – Док. 14, 15

* Подається за “Універсалами Івана Мазепи”, ч. 1, додаток II.

жовтня 23. – Батурин. – Док. 16
жовтня 26. – Батурин. – Док. 17
жовтня 30. – Батурин.*
листопада 10. – Батурин.*
листопада 12. – Батурин. – Док. 19, 20
листопада 17. – Батурин.*
листопада 27. – Батурин.*
листопада 30. – Батурин.*
грудня 1. – Глухів.*
грудня 3. – Батурин. – Док. 21
грудня 8. – Батурин.*
грудня 9. – Батурин.*
грудня 18. – Батурин.*
грудня 19. – Батурин.*
грудня 22. – Батурин.*
грудня 23. – Батурин. – Док. 22

1688 рік

січня 10. – Батурин.*
січня 11. – Батурин.*
січня 13. – Батурин. – Док. 24
січня 14. – Батурин.*
січня 17. – Батурин. – Док. 25
січня 21. – Батурин. – Док. 26
січня 26. – Батурин.*
січня 27. – Батурин. – Док. 27
лютого 1. – Батурин.*
лютого 9. – Батурин.*
лютого 12. – Батурин.*
лютого 21. – Батурин. – Док. 28
березня 10. – Батурин. – Док. 29
березня 15. – Батурин. – Док. 30
березня 17. – Батурин.*
березня 27. – Батурин.*
квітня 6. – Батурин. – Док. 31
квітня 24. – Батурин.*
квітня 28. – Батурин. – Док. 32
травня 3. – Батурин.*
травня 8. – Батурин.*
травня 12. – Батурин. – Док. 33, 34
травня 17. – Батурин.*
травня 19. – Батурин.*
травня 20. – Батурин.*
травня 21. – Батурин.*
травня 22. – Батурин. – Док. 35
травня 24. – Батурин.*
травня 26. – Батурин. – Док. 36
травня 29. – Батурин.*
травня 30. – Батурин.*
травня 31. – Батурин.*
червня 9. – Батурин.*

- червня 12. – Батурич.*
- червня 16. – Табір під Хоружівкою.*
- червня 27. – Батурич.*
- липня 23. – З обозу під Липовою Долиною. – Док. 37
- серпня 5. – Табір на Самарі. – Док. 38
- серпня 19. – З обозу над Самарою. – Док. 39
- серпня 31. – Табір над Кустоловим.*
- вересня 13. – Батурич. – Док. 41
- вересня 14. – Батурич.*
- вересня 16. – Батурич.*
- вересня 25. – Батурич.*
- вересня 29. – Батурич.*
- жовтня 3. – Дунаївці.*
- жовтня 25. – Глухів.*
- жовтня 25. – Батурич – Док. 42
- листопада 3. – Батурич.*
- листопада 6. – Батурич.*
- листопада 9. – Батурич.*
- листопада 15. – Батурич.*
- листопада 21. – Батурич.*
- листопада 28. – Батурич.*
- листопада 29. – Батурич. – Док. 43
- грудня 11. – Батурич.*
- грудня 17. – Батурич.*
- грудня 19. – Батурич.*
- грудня 30. – Батурич. – Док. 44

1689 рік

- січня 1. – Батурич.*
- січня 1. – Чернігів.*
- січня 5. – Батурич. – Док. 46
- січня 6. – Батурич. – Док. 47
- січня 8. – Батурич.*
- січня 9. – Батурич. – Док. 48
- січня 10. – Батурич.*
- січня 11. – Батурич. – Док. 49, 50
- січня 12. – Батурич.*
- січня 18. – Батурич. – Док. 51
- січня 29. – Батурич.*
- січня 30. – Батурич. – Док. 52
- лютого 1. – Батурич. – Док. 52a
- лютого 6. – Батурич.*
- лютого 10. – Батурич.*
- лютого 12. – Батурич. – Док. 53, 54
- лютого 16. – Батурич.*
- лютого 17. – Батурич.*
- березня 4. – Глухів.*
- березня 6. – Батурич. – Док. 55
- березня 11. – Батурич.*
- березня 12. – Батурич.*

- березня 14. – Батурин.*
 березня 15. – Батурин.*
 квітня 14. – Батурин.*
 квітня 20. – Коломак.*
 квітня 26. – Батурин. – Док. 56
 квітня 30. – Батурин.*
 травня 11. – На березі річки Катрин біля Перекопа.*
 травня 14. – Табір між Зеленою і Чорною Долиною.*
 травня 20. – На Перекопі.*
 травня 21. – На Перекопі.*
 червня 12. – На березі річки Самари.*
 червня 22. – Батурин.*
 червня 24. – Табір під Коломаком.*
 червня 27. – Гадяч.*
 червня 29. – Костянтинів – Док. 57
 липня 3. – Батурин.*
 липня 5. – Батурин. – Док. 58
 липня 7. – Батурин. – Док. 59
 липня 8. – Батурин.*
 липня 13. – Батурин. – Док. 60
 липня 17. – Батурин.*
 липня 19. – Батурин.*
 липня 23. – Глухів. – Док. 61
 липня 27. – Глухів. – Док. 62
 серпня 10. – Прибув у Москву.*
 серпня 12. – Москва.*
 серпня 29. – Москва.*
 серпня 31. – Москва.*
 вересня 13. – Батурин.*
 вересня 20. – Москва.*
 вересня 24. – Батурин. – Док. 63
 вересня 30. – Москва.*
 жовтня 11. – Батурин. – Док. 64
 жовтня 15. – Батурин. – Док. 65
 жовтня 31. – Батурин. – Док. 66, 67
 листопада 1. – Батурин. – Док. 68
 листопада 9. – Батурин. – Док. 69
 листопада 19. – Батурин. – Док. 70
 грудня 1. – Глухів.*
 грудня 9. – Батурин.*
 грудня 20. – Батурин.*
 грудня 29. – Батурин.*

1690 рік

- січня 4. – Батурин. – Док. 71
 січня 12. – Батурин. – Док. 72, 73
 січня 28. – Гадяч. – Док. 74
 січня 30. – Гадяч. – Док. 75
 лютого 13. – Гадяч.*
 лютого 17. – Миргород.*

лютого 18. – Голтва.*
лютого 21. – Лубни.*
лютого 23. – Лубни.*
березня 5. – Лохвиця.*
березня 9. – Лохвиця. – Док. 76
березня 10. – Лохвиця.*
березня 20. – Батурин. – Док. 77
квітня 3. – Батурин.*
квітня 13. – Батурин. – Док. 78
квітня 20. – Батурин.*
квітня 28. – Батурин.*
травня 5. – Батурин.*
травня 8. – Батурин.*
травня 9. – Батурин.*
травня 17. – Батурин.*
травня 29. – Київ. – Док. 79
червня 5. – Київ.*
червня 9. – Під Ніжином.*
червня 18. – Батурин.*
червня 19. – Батурин.*
червня 20. – Батурин.*
червня 21. – Батурин. – Док. 81
червня 26. – Батурин.*
червня 30. – Батурин.*
липня 9. – Батурин.*
липня 11. – Батурин.*
липня 16. – Батурин.*
липня 18. – Батурин.*
липня 22. – Батурин.*
серпня 5. – Батурин. – Док. 82
серпня 9. – Батурин. – Док. 83
серпня 16. – Батурин.*
серпня 17. – Батурин. – Док. 84
серпня 21. – Батурин.*
вересня 20. – Батурин.*
вересня 29. – Батурин.*
жовтня 14. – Батурин.*
жовтня 20. – Батурин.*
жовтня 23. – Батурин.*
жовтня 24. – Батурин. – Док. 85
жовтня 29. – Батурин.*
листопада 10. – Батурин.*
листопада 17. – Батурин. – Док. 86
листопада 19. – Батурин.*
листопада 20. – Батурин.*
грудня 5. – Батурин.*
грудня 5. – Іванпіль. – Док. 87
грудня 6. – Батурин. – Док. 88
грудня 11. – Батурин.*
грудня 12. – Батурин.*
грудня 22. – Батурин.*

1691 рік

- січня 1. – Батурин. – Док. 89
січня 3. – Батурин. – Док. 90
січня 9. – Батурин. – Док. 91
січня 13. – Батурин.*
січня 17. – Батурин.*
лютого 2. – Батурин.*
лютого 3. – Батурин.*
лютого 13. – Лубни.*
березня 9. – Батурин.*
березня 15. – Батурин.*
березня 18. – Батурин.*
квітня 1. – Батурин. – Док. 92
квітня 12. – Батурин.*
квітня 17. – Батурин.*
квітня 22. – Батурин.*
квітня 26. – Батурин. – Док. 93
квітня 28. – Батурин.*
травня 2. – Батурин.*
травня 4. – Батурин.*
травня 6. – Батурин.*
травня 23. – Глухів. – Док. 94
травня 26. – Батурин.*
червня 3. – Кролевець.*
червня 6. – Батурин. – Док. 96
червня 13. – Батурин.*
червня 20. – Батурин.*
червня 23. – Батурин. – Док. 97
червня 26. – Батурин.*
липня 3. – Батурин.*
липня 20. – Батурин.*
липня 22. – Батурин. – Док. 98
серпня 4. – Батурин. – Док. 99
серпня 7. – Батурин.*
серпня 10. – Батурин.*
серпня 26. – Батурин. – Док. 100
серпня 28. – Батурин.*
вересня 3. – Батурин. – Док. 101
вересня 9. – Глухів. – Док. 102
вересня 15. – Батурин.*
жовтня 1. – Батурин.*
жовтня 5. – У Лубенському Мгарському монастиреві.*
жовтня 6. – У Лубенському Мгарському монастиреві.*
жовтня 14. – Батурин.*
жовтня 16. – Батурин.*
жовтня 26. – Батурин. – Док. 103, 104
жовтня 29. – Батурин.*
жовтня 30. – Батурин.*
листопада 5. – Батурин. – Док. 105
листопада 20. – Батурин. – Док. 106

- листопада 25. – Батурин. – Док. 108
- грудня 1. – Батурин.*
- грудня 12. – Батурин.*
- грудня 20. – Батурин. – Док. 109
- грудня 22. – Батурин.*
- грудня 27. – Батурин.*

1692 рік

- січня 3. – Батурин.*
- січня 10. – Батурин. – Док. 110
- січня 22. – Батурин.*
- січня 29. – Батурин.*
- лютого 4. – Батурин.*
- лютого 7. – Переяслав.*
- лютого 8. – Переяслав.*
- лютого 13. – Переяслав.*
- лютого 14. – Переяслав.*
- лютого 23. – Переяслав. – Док. 112
- березня 9. – Батурин. – Док. 113
- березня 10. – Батурин.*
- березня 19. – Батурин. – Док. 114
- квітня 15. – Батурин. – Док. 115
- квітня 27. – Батурин. – Док. 116
- травня 6. – Батурин. – Док. 117
- травня 11. – Батурин.*
- травня 15. – Батурин.*
- травня 20. – Батурин. – Док. 118
- червня 6. – Батурин.*
- червня 26. – Батурин.*
- червня 28. – Батурин.*
- липня 19. – Гадяч. – Док. 119
- серпня 3. – Табір під Гадячем.*
- серпня 4. – Табір на Шилівці.*
- серпня 16. – Голтва.*
- серпня 20. – Голтва.*
- серпня 31. – Табір під Пісками. – Док. 120
- вересня 26. – Батурин.*
- жовтня 26. – Батурин.*
- жовтня 27. – Батурин.*
- листопада 4. – Батурин.*
- листопада 14. – Батурин.*
- листопада 28. – Батурин.*
- грудня 13. – Батурин.*

1693 рік

- січня 10. – Батурин. – Док. 121
- лютого 12. – Лубни.*
- лютого 19. – Батурин.*
- лютого 26. – Батурин.*

- березня 13. — Батурин. — Док. 122
 березня 25. — Батурин.*
 квітня 2. — Батурин.*
 квітня 15. — Батурин.*
 квітня 25. — Батурин. — Док. 123
 травня 14. — Батурин. — Док. 124
 червня 15. — Батурин.*
 червня 16. — Батурин.*
 червня 19. — Батурин. — Док. 125
 червня 27. — Батурин.*
 липня 12. — Батурин.*
 серпня 18. — Батурин.*
 серпня 23. — Батурин.*
 серпня 25. — Батурин.*
 вересня 28. — Батурин.*
 жовтня 2. — Батурин.*
 листопада 6. — Орлівка.*
 листопада 13. — Стародуб.*
 листопада 15. — Стародуб.*
 листопада 16. — Ропськ. — Док. 127
 листопада 28. — Батурин. — Док. 128
 листопада 29. — Батурин. — Док. 129
 листопада 30. — Батурин. — Док. 130
 грудня 6. — Батурин. — Док. 131
 грудня 8. — Батурин.*

1694 рік

- січня 14. — Батурин.*
 лютого 1. — Батурин. — Док. 132
 лютого 9. — Батурин.*
 березня 7. — Батурин.*
 березня 23. — Батурин. — Док. 133
 квітня 16. — Батурин.*
 квітня 27. — Батурин.*
 квітня 28. — Батурин. — Док. 134
 червня 1. — Батурин.*
 червня 4. — На Брусилівському перевозі, на річці.*
 червня 13. — Батурин. — Док. 135
 липня 7. — Батурин.*
 липня 13. — Батурин.*
 липня 16. — Батурин.*
 липня 17. — Батурин. — Док. 136
 липня 30. — Батурин.*
 липня 31. — Батурин. — Док. 137, 138
 серпня 10. — Батурин. — Док. 139
 серпня 18. — Батурин.*
 вересня 15. — Батурин.*
 листопада 12. — Батурин. — Док. 140
 грудня 11. — Батурин.*
 грудня 12. — Батурин. — Док. 141

- грудня 13. – Батурин.*
грудня 18. – Батурин.*

1695 рік

- січня 10. – Батурин.*
січня 11. – Батурин.*
січня 14. – Миргород.*
лютого 3. – Лохвиця.*
лютого 8. – Батурин.*
лютого 23. – Лубни.*
лютого 24. – Лубни. – Док. 142
лютого 25. – Лубни.*
березня 4. – Батурин.*
березня 5. – Батурин.*
березня 9. – Батурин.*
березня 10. – Батурин.*
березня 15. – Батурин.*
квітня 15. – Батурин.*
квітня 25. – Батурин. – Док. 143
травня 9. – Батурин.*
травня 16. – Табір під Переволочною.*
червня 15. – Переволочна.*
червня 16. – Табір під Переволочною.*
серпня 17. – Табір під Переволочною. – Док. 144
вересня 11. – Батурин.*
жовтня 5. – Лубенський Мгарський монастир.*
жовтня 8. – Батурин.*
жовтня 27. – Батурин.*
грудня 3. – Батурин.*
грудня 11. – Батурин.*
грудня 22. – Батурин. – Док. 145
грудня 29. – Батурин. – Док. 146

1696 рік

- січня 2. – Батурин.*
січня 10. – Батурин. – Док. 147
січня 14. – Курень.*
січня 21. – Прилуки.*
січня 23. – Прилуки.*
січня 24. – Прилуки.*
січня 25. – Прилуки.*
квітня 1. – Батурин.*
квітня 20. – Батурин.*
квітня 28. – Батурин.*
травня 3. – Батурин.*
травня 5. – Батурин. – Док. 152
травня 17. – Батурин.*
травня 27. – Батурин. – Док. 153
червня 8. – Батурин.*

- червня 26. – Табір на Ковжизі.*
- липня 1. – Табір на Коломаку.*
- липня 2. – Сорочинці.*
- вересня 15. – Батурин. – Док. 156
- вересня 18. – Батурин.*
- жовтня 19. – Батурин. – Док. 157
- жовтня 25. – Батурин. – Док. 158
- жовтня 27. – Батурин.*
- листопада 1. – Батурин. – Док. 159
- листопада 11. – Батурин. – Док. 160
- листопада 19. – Батурин.*
- листопада 23. – Батурин. – Док. 161
- листопада 24. – Батурин. – Док. 162
- грудня 5. – Батурин.*
- грудня 17. – Батурин.*
- грудня 21. – Батурин.*

1697 рік

- січня 1. – Батурин.*
- січня 5. – Батурин. – Док. 163
- січня 17. – Батурин.*
- лютого 2. – Москва.*
- березня 5. – Батурин.*
- березня 18. – Батурин.*
- квітня 1. – Батурин.*
- квітня 2. – Батурин. – Док. 164
- квітня 18. – Батурин.*
- квітня 30. – Батурин. – Док. 165
- травня 10. – Батурин. – Док. 166
- травня 15. – Батурин. – Док. 167
- травня 16. – Батурин.*
- липня 2. – Табір біля Кодацької пристані. – Док. 168
- серпня 7. – Під Кизикерменом.*
- серпня 17. – Переволочна.*
- вересня 27. – Батурин.*
- грудня 2. – Іванпіль.*
- грудня 10. – Батурин.*

1698 рік

- січня 11. – Батурин.*
- січня 14. – Батурин. – Док. 168a.
- січня 18. – Батурин. – Док. 169
- січня 30. – Батурин. – Док. 170
- лютого 24. – Батурин.*
- березня 3. – Батурин. – Док. 171
- березня 18. – Батурин. – Док. 172
- квітня 8. – Батурин. – Док. 173
- квітня 17. – Батурин. – Док. 174
- квітня 22. – Батурин.*

- квітня 26. – Батурин. – Док. 175
- травня 3. – Батурин.*
- травня 12. – Батурин.*
- травня 17. – Батурин. – Док. 177
- травня 19. – Батурин. – Док. 178
- травня 20. – Табір під Берестівкою.*
- травня 22. – Гадяч. – Док. 179
- травня 24. – Гадяч.*
- травня 29. – Табір на Човпаках. – Док. 180
- серпня 22. – Табір над річкою Саксаганню.*
- вересня 5. – Гадяч.*
- вересня 25. – Батурин. – Док. 181
- жовтня 12. – Батурин. – Док. 182
- жовтня 16. – Батурин. – Док. 183
- листопада 1. – Батурин.*

1699 рік

- січня 10. – Батурин.*
- січня 13. – Гадяч. – Док. 184
- січня 22. – Гадяч.*
- січня 24. – Гадяч.*
- березня 8. – Батурин. – Док. 185
- березня 18. – Батурин.*
- березня 28. – Батурин. – Док. 186
- квітня 4. – Батурин. – Док. 187
- квітня 24. – Батурин. – Док. 188
- квітня 26. – Батурин. – Док. 189
- квітня 28. – Батурин. – Док. 190
- квітня 29. – Батурин. – Док. 191
- травня 5. – Батурин.*
- травня 14. – Батурин. – Док. 192
- травня 16. – Батурин.*
- травня 31. – Батурин. – Док. 193
- червня 1. – Батурин.*
- червня 10. – Іванпіль.*
- червня 14. – Батурин. – Док. 194
- червня 19. – Неплюєвка. – Док. 195
- липня 3. – Глухів.*
- липня 5. – Глухів. – Док. 196
- липня 12. – Батурин. – Док. 197
- липня 17. – Батурин.*
- липня 30. – Батурин.*
- серпня 2. – Батурин.*
- серпня 15. – Батурин. – Док. 198
- серпня 22. – Батурин.*
- серпня 25. – Батурин.*
- серпня 26. – Батурин. – Док. 199
- серпня 29. – Батурин.*
- вересня 13. – Батурин.*
- вересня 14. – Батурин.*

- вересня 16. – Батурич.*
- вересня 25. – Батурич.*
- жовтня 5. – Батурич. – Док. 200
- жовтня 7. – Батурич.*
- жовтня 11. – Батурич.*
- жовтня 12. – Батурич.*
- жовтня 15. – Батурич. – Док. 201
- жовтня 17. – Батурич. – Док. 202
- жовтня 20. – Батурич.*
- жовтня 24. – Батурич.*
- жовтня 25. – Батурич. – Док. 203
- листопада 2. – Батурич.*
- листопада 8. – Батурич. – Док. 204
- листопада 10. – Батурич. – Док. 205
- грудня 9. – Батурич. – Док. 207
- грудня 29. – Батурич. – Док. 208

1700 рік

- січня 10. – Батурич.*
- березня 11. – Батурич.*
- березня 18. – Батурич. – Док. 209, 209а
- квітня 10. – Батурич. – Док. 210
- квітня 19. – Батурич.*
- травня 1. – Батурич. – Док. 211
- травня 12. – Батурич.*
- травня 13. – Батурич.*
- травня 14. – Батурич.*
- травня 20. – Батурич.*
- травня 26. – Батурич.*
- травня 28. – Батурич.*
- червня 5. – Батурич.*
- червня 13. – Батурич.*
- червня 14. – Батурич. – Док. 213
- червня 17. – Батурич.*
- липня 6. – Батурич. – Док. 214
- липня 10. – Батурич.*
- липня 14. – Батурич. – Док. 215
- липня 19. – Батурич.*
- липня 22. – Батурич. – Док. 216
- липня 23. – Батурич.*
- липня 24. – Батурич. – Док. 217
- липня 25. – Батурич.*
- серпня 2. – Батурич.*
- серпня 12. – Батурич.*
- серпня 24. – Батурич.*
- вересня 7. – Батурич.*
- вересня 27. – В полі під Омеляновим хутором, за Козельцем. – Док. 218
- вересня 30. – Київ.*
- жовтня 16. – Переяслав.*
- жовтня 27. – Київ.*

- листопада 2. – Батурин.*
- листопада 9. – Фастів.*
- листопада 26. – Глухів.*
- листопада 28. – Батурин.*
- листопада 29. – Батурин. – Док. 219
- грудня 8. – Батурин. – Док. 220
- грудня 10. – Батурин.*
- грудня 24. – Батурин.*

1701 рік

- січня 10. – Батурин. – Док. 221
- лютого 4. – Батурин. – Док. 222, 223
- лютого 6. – Батурин.*
- лютого 7. – Батурин. – Док. 224
- лютого 11. – Іванпіль. – Док. 225
- лютого 20. – Батурин.*
- березня 2. – Фастів.*
- березня 9. – Фастів. – Док. 226
- березня 26. – Батурин.*
- квітня 1. – Батурин.*
- квітня 3. – Батурин.*
- квітня 7. – Батурин. – Док. 227, 228
- квітня 8. – Батурин. – Док. 229
- квітня 15. – Батурин. – Док. 230
- квітня 20. – Батурин.*
- травня 8. – Батурин.*
- травня 16. – Батурин. – Док. 232
- червня 10. – Військова канцелярія (Батурин ?). – Док. 233
- червня 14. – Батурин. – Док. 234
- червня 17. – Батурин.*
- липня 21. – Обоз під селом Потоки.*
- серпня 2. – Батурин. – Док. 235
- серпня 26. – Батурин. – Док. 236
- серпня 27. – Батурин. – Док. 237
- вересня 1. – Батурин.*
- вересня 2. – Батурин.*
- вересня 4. – Батурин. – Док. 238
- вересня 6. – Батурин. – Док. 239
- вересня 7. – Батурин. – Док. 240
- вересня 13. – Батурин.*
- вересня 17. – Батурин. – Док. 241
- вересня 24. – Батурин. – Док. 242
- вересня 30. – Батурин. – Док. 243
- жовтня 1. – Батурин.*
- жовтня 15. – Батурин. – Док. 244
- жовтня 28. – Батурин. – Док. 245
- листопада 10. – Батурин.*
- листопада 14. – Батурин.*
- листопада 28. – Батурин.*
- грудня 4. – Батурин. – Док. 246

- грудня 10. – Батурин. – Док. 247
грудня 17. – Батурин. – Док. 248

1702 рік

- січня 10. – Батурин. – Док. 249
квітня 21. – Батурин. – Док. 250
квітня 25. – Батурин.*
квітня 27. – Батурин.*
травня 5. – Батурин.*
травня 8. – Батурин.*
травня 12. – Батурин.*
травня 31. – Батурин. – Док. 251
травня 31. – Батурин.*
червня 19. – Іванпіль.*
червня 21. – Кочарівка. – Док. 252, 253
червня 22. – Кочарівка.*
червня 25. – Глухів.*
червня 30. – Батурин.*
липня 12. – Батурин.*
липня 17. – Батурин.*
липня 18. – Батурин.*
липня 27. – Батурин.*
липня 29. – Батурин. – Док. 254
серпня 1. – Батурин.*
серпня 22. – Батурин.*
вересня 2. – Батурин. – Док. 255
вересня 6. – Батурин.*
жовтня 1. – Батурин.*
жовтня 2. – Батурин. – Док. 256
жовтня 20. – Батурин.*
жовтня 21. – Батурин. – Док. 257
листопада 2. – Батурин. – Док. 258
листопада 5. – Батурин. – Док. 259
листопада 6. – Батурин.*
листопада 10. – Батурин.*
грудня 2. – Батурин.*
грудня 3. – Батурин.*
грудня 5. – Батурин. – Док. 260.
грудня 7. – Батурин. – Док. 260а.

1703 рік

- січня 9. – Батурин.*
січня 10. – Батурин.*
січня 11. – Батурин. – Док. 262
січня 15. – Батурин.*
лютого 24. – Батурин. – Док. 263
березня 6. – Батурин. – Док. 264
травня 6. – Батурин.*
травня 8. – Басань. – Док. 265а

- травня 23. — Батурин. — Док. 266
 травня 24. — Батурин.*
 червня 1. — Табір біля Віти.*
 червня 12. — Батурин. — Док. 267
 червня 13. — Батурин.*
 червня 17. — Батурин. — Док. 268
 червня 18. — Батурин.*
 червня 22. — Батурин. — Док. 269, 270
 червня 27. — Батурин. — Док. 271
 червня 30. — Батурин.*
 липня 1. — В обозі біля Києва.*
 липня 2. — Батурин. — Док. 273
 липня 11. — Батурин.*
 липня 21. — Батурин.*
 липня 22. — Батурин.*
 серпня 6. — Батурин. — Док. 274
 серпня 7. — Батурин.*
 серпня 24. — Батурин.*
 вересня 7. — Батурин.*
 вересня 8. — Батурин.*
 вересня 11. — Батурин. — Док. 275
 вересня 15. — Батурин.*
 жовтня 2. — Батурин. — Док. 276
 грудня 14. — Батурин.*
 грудня 17. — Іванпіль. — Док. 277
 грудня 19. — Іванпіль. — Док. 278
 грудня 21. — Батурин. — Док. 279

1704 рік

- січня 4. — Батурин.*
 січня 7. — Батурин.*
 січня 13. — Батурин. — Док. 280
 січня 25. — Батурин. — Док. 281
 січня 31. — Батурин.*
 лютого 1. — Батурин.*
 лютого 8. — Батурин.*
 лютого 9. — Батурин. — Док. 282
 лютого 10. — Батурин. — Док. 283
 лютого 15. — Батурин.*
 лютого 26. — Батурин.*
 березня 2. — Батурин.*
 березня 3. — Батурин. — Док. 284
 березня 4. — Батурин.*
 березня 5. — Батурин. — Док. 285
 березня 12. — Батурин.*
 березня 14. — Батурин.*
 березня 20. — Батурин. — Док. 286
 березня 31. — Батурин.*
 квітня 1. — Батурин.*
 квітня 3. — Батурин. — Док. 287

- квітня 8-9. – Батурин.*
- квітня 10. – Батурин.*
- квітня 29. – Батурин.*
- травня 1. – Батурин.*
- травня 5. – Батурин.*
- травня 7. – Батурин.*
- травня 8. – Батурин.*
- травня 10. – Батурин.*
- червня 4. – Табір під Фастовим. – Док. 289
- червня 9. – Табір під Паволоччю.*
- липня 12. – З обозу під Паволоччю. – Док. 290
- липня 13. – Табір під Паволоччю.*
- серпня 1. – В обозі під Бердичівом. – Док. 291
- серпня 10. – Табір на Вчорашньому.*
- вересня 1. – Київ-Печерський. – Док. 292
- вересня 8. – Табір під Мирополем. – Док. 293
- жовтня 12. – Під Паволоччю.
- жовтня 20. – Батурин.*
- листопада 6. – Батурин.*
- листопада 10. – Батурин.*
- листопада 12. – Батурин.*
- листопада 20. – Батурин.*
- листопада 21. – Батурин.*
- грудня 2. – Батурин. – Док. 294
- грудня 17. – Батурин.*
- грудня 3. – Батурин. – Док. 295

1705 рік

- лютого 21. – Ямпіль.*
- лютого 22. – Ямпіль.*
- лютого 27. – Ямпіль.*
- березня 8. – Батурин.*
- березня 14. – Батурин.*
- березня 19. – Батурин. – Док. 296
- березня 27. – Батурин. – Док. 297
- квітня 18. – Батурин.*
- квітня 20. – Батурин.*
- квітня 23. – Батурин.*
- квітня 25. – Батурин. – Док. 299-301
- квітня 26. – Батурин.*
- квітня 29. – Батурин. – Док. 303
- травня 1. – Батурин. – Док. 304, 305
- травня 2. – Батурин.*
- травня 7. – Батурин.*
- травня 12. – Батурин.*
- травня 15. – Батурин.*
- травня 20. – Батурин.*
- травня 23. – Батурин.*

* ЦДІАК України. – Ф. 165. – Оп. 1. – Спр. 12. Оригінал. Універсал опублікований в ч. I. – Док. 171, з копії, в якій не зазначено рік видання та проставлено помилковий день місяця.

- травня 29. – Батурин.*
- травня 30. – Батурин. – Док. 306
- серпня 27. – Табір під Львовом.*
- вересня 7. – Батурин.*
- вересня 8. – Батурин.*
- вересня 15. – Табір під Городлом. – Док. 307
- жовтня 14. – Почеп.*
- листопада 9. – Табір під Замостям. – Док. 308
- листопада 10. – Городло.*

1706 рік

- січня 4. – Батурин.*
- січня 6. – Батурин.*
- січня 12. – Батурин.*
- лютого 8. – Дубно.*
- лютого 15. – Дубно.*
- лютого 16. – Дубно. – Док. 309
- червня 10. – Батурин.*
- червня 13. – Батурин.*
- червня 18. – Батурин.*
- червня 21. – Батурин.*
- червня 22. – Батурин. – Док. 310
- липня 1. – Батурин.*
- липня 5. – Батурин.*
- липня 9. – Батурин.*
- липня 10. – Батурин.*
- липня 11. – Київ.*
- липня 15. – Київ.*
- липня 23. – Батурин. – Док. 311
- липня 30. – Батурин.*
- серпня 19. – Київ.*
- серпня 31. – Київ.*
- вересня 3. – Київ.*
- вересня 5. – Київ.*
- вересня 11. – Київ.*
- вересня 15. – Батурин.*
- вересня 16. – Батурин.*
- жовтня 8. – Київ.*
- жовтня 9. – Київ.*
- жовтня 15. – Київ-Печерський. – Док. 312-314
- жовтня 17. – Київ. – Док. 315
- жовтня 20. – Київ. – Док. 316
- листопада 6. – Батурин. – Док. 317
- листопада 7. – Батурин. – Док. 318
- листопада 15. – Батурин.*
- листопада 17. – Батурин. – Док. 319
- листопада 21. – Батурин.*
- листопада 25. – Батурин.*
- листопада 26. – Батурин. – Док. 320
- грудня 15. – Батурин. – Док. 321

1707 рік

- січня 4. — Батурин.*
січня 7. — Батурин.*
січня 9. — Батурин.*
січня 10. — Батурин.*
січня 12. — Батурин.*
січня 17. — Батурин.*
лютого 1. — Батурин. — Док. 322
лютого 11. — Батурин.*
березня 2. — Батурин.*
березня 4. — Батурин.*
березня 9. — Батурин.*
березня 11. — Батурин. — Док. 323
березня 12. — Батурин.*
березня 22. — Батурин.*
березня 25. — Батурин. — Док. 324
квітня 3. — Київ. — Док. 325
квітня 3. — Жовква.*
квітня 23. — Батурин.*
квітня 25. — Батурин.*
квітня 26. — Жовква. — Док. 326
травня 24. — Батурин. — Док. 327, 328
травня 25. — Батурин. — Док. 329
червня 1. — Батурин.*
червня 1. — Київ. — Док. 330
червня 5. — Біла Церква. — Док. 331
червня 22. — Батурин.*
червня 24. — Батурин.*
червня 28. — Київ-Печерський. — Док. 333
липня 15. — Київ-Печерський. — Док. 334
серпня 19. — Київ.*
серпня 22. — Київ-Печерський. — Док. 335
серпня 24. — Київ-Печерський. — Док. 336
серпня 27. — Київ-Печерський. — Док. 337
серпня 30. — Обоз під Києвом. — Док. 338
вересня 10. — Київ. — Док. 339
вересня 18. — Київ.*
вересня 23. — Київ.*
вересня 24. — Київ. — Док. 340
жовтня 2. — Київ.*
жовтня 11. — Київ.*
жовтня 20. — Київ.*
жовтня 27. — Київ-Печерський. — Док. 341
жовтня 29. — Київ.*
жовтня 31. — Київ. — Док. 343
листопада 15. — Київ.*
листопада 20. — Київ.*
листопада 27. — Київ.*
грудня 2. — Батурин.*
грудня 15. — Батурин.*

- грудня 16. – Батурин.*
 грудня 20. – Батурин.*
 грудня 22. – Батурин. – Док. 344-347

1708 рік

- січня 7. – Батурин. – Док. 348, 349
 січня 9. – Батурин.*
 січня 11. – Батурин.*
 січня 12. – Батурин. – Док. 350
 січня 15. – Батурин.*
 січня 25. – Батурин.*
 січня 27. – Батурин.*
 січня 29. – Батурин – Док. 350а
 березня 14. – Батурин.*
 квітня 20. – Біла Церква.*
 квітня 22. – Біла Церква.*
 квітня 28. – Батурин.*
 травня 9. – Батурин.*
 травня 10. – Біла Церква. – Док. 351
 травня 12. – Біла Церква.*
 травня 14. – Біла Церква. – Док. 352
 травня 20. – Біла Церква.*
 травня 25. – Білоцерківська фортеця.*
 травня 27. – Білоцерківська фортеця.*
 червня 11. – Біла Церква. – Док. 353
 червня 30. – Табір біля Росохи.*
 липня 1. – Обоз під Тетієвим.*
 липня 7. – Обоз під Тетієвим. – Док. 354
 серпня 1. – Батурин.*
 серпня 3. – Обоз під Києвом біля річки Либідь.*
 серпня 4. – Обоз під Києвом.*
 серпня 8 чи 20. – Русанів. – Док. 355
 серпня 18. – Табір біля Русанівки.*
 серпня 24. – З обозу під Биковим. – Док. 356
 серпня 25. – Обоз під Биковим.*
 серпня 30. – Биків. – Док. 357
 вересня 20. – Під Биковим.*
 вересня 27. – В обозі біля Бикова. – Док. 358, 359
 вересня 29. – В обозі під Биковим. – Док. 360
 жовтня 8. – Батурин.*
 жовтня 16. – Салтикова Дівиця.*
 жовтня 18. – Борзна.*
 жовтня 21. – Батурин.*
 жовтня 23-24. – Батурин.*
 жовтня 25. – Короп.*
 жовтня 28. – Гірки.*
 жовтня 30. – Дегтярівка. – Док. 361
 листопада 4. – Ромни.*
 листопада 15. – Батурин – Док. 362
 листопада 19. – Гадяч. – Док. 363

грудня 1. — Гадяч.*
грудня 5. — Ромни.*

1709 рік

березня 26 — Диканька.*
березня 28. — Великі Будища.*
березня 30. — Будище. — Док. 364
липня 6. — Очаків.*
серпня 1. — Бендери.*

Іван Мазепа помер в ніч з 21 на 22 вересня, його тіло було перевезене в Галац і поховане в монастирі Св. Юрія.

Список місцевостей, в яких перебували українські гетьмани від Б. Хмельницького до І. Самойловича (за додатком І)

Богдан Хмельницький

- 1650, квітня 26. Чигирин. – Док. 2
- 1656, лютого 10. Чигирин. – Док. 3а
- 1657, січня 28. Чигирин. – Док. 4а
- 1657, квітня 18. Чигирин. – Док. 5

Іван Виговський

- 1658, травня 20. Чигирин. – Док. 6
- 1658, липня 3. Чигирин. – Док. 7, 8
- 1658, жовтня 10. Табір під Максимівкою. – Док. 9а
- 1659, травня 7. Перевіз під Бужином. – Док. 10
- 1659, серпня 1. Табір під Гадячем. – Док. 10а
- 1659, вересня 13. Перевіз під Бужином. – Док. 11

Юрій Хмельницький

- 1660, лютого 7. Чигирин. – Док. 12
- 1660, лютого 8. Чигирин. – Док. 13
- 1660, лютого 22. Чигирин. – Док. 14
- 1660, березня 6. Чигирин. – Док. 15
- 1660, травня 7. Чигирин. – Док. 16
- 1660, липня 17. Сахнівка. – Док. 17
- 1660, грудня 5. Чигирин. – Док. 18
- 1661, січня 26. Чигирин. – Док. 19
- 1661, березня 28. Чигирин. – Док. 20
- 1661, квітня 17. Чигирин. – Док. 21
- 1661, липня 11. Чигирин. – Док. 22
- 1661, листопада 10. Табір під Переяславом. – Док. 23
- 1662, березня 7. Чигирин. – Док. 24
- 1662, квітня 10. Чигирин. – Док. 25

Павло Тетеря

- 1663, березня 11. Чигирин. – Док. 27-29
- 1663, квітня 11. Чигирин. – Док. 30

1663, травня 31. Чигирин. – Док. 31
1663, липня 26. Чигирин. – Док. 32
1664, січня 11. Корсунь. – Док. 33

Іван Брюховецький

1664, червня 26. Канів. – Док. 34
1667, січня 10. Гадяч. – Док. 36

Петро Дорошенко

1665, листопада 19. Чигирин. – Док. 37
1667, червня 11. Чигирин. – Док. 38
1668, серпня 27. Чигирин. – Док. 39
1669, січня 31. Чигирин. – Док. 40
1670, грудня 14. Чигирин. – Док. 45
1671, червня 22. Чигирин. – Док. 46
1671, липня 1. Табір на Бутені. – Док. 47
1671, листопада 16. Чигирин. – Док. 48
1672, лютого 7. Чигирин. – Док. 48а

Дем'ян Многогрішний

1669, березня 10. Сосниця. – Док. 41
1669, серпня 29. Батурин. – Док. 42
1670, червня 28. Батурин. – Док. 44

Іван Самойлович

1674, квітня 14. Табір під Переяславом. – Док. 49
1675, грудня 14. Батурин. – Док. 50
1676, липня 19. Батурин. – Док. 51
1676, серпня 2. Батурин. – Док. 52
1677, квітня 30. Батурин. – Док. 53
1677, липня 16. Батурин. – Док. 54
1677, листопада 18. Батурин. – Док. 55
1677, грудня 8. Батурин. – Док. 56
1680, січня 28. Батурин. – Док. 58
1680, жовтня 29. Батурин. – Док. 60
1681, травня 5. Батурин. – Док. 61
1681, травня 18. Батурин. – Док. 62
1682, грудня 2. Батурин. – Док. 63
1683, травня 11. Батурин. – Док. 64
1683, травня 22. Батурин. – Док. 65
1683, липня 20. Батурин. – Док. 66
1683, липня 21. Батурин. – Док. 67
1683, грудня 13. Батурин. – Док. 68
1685, липня 20. Батурин. – Док. 69
1685, жовтня 8. Глухів. – Док. 70
1686, січня 22. Батурин. – Док. 71,
1686, липня 2. Батурин. – Док. 72, 73
1687, січня 3. Батурин. – Док. 74

Примітки

1. Осота – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 1.
2. Батурин – заснований на початку XVII ст., з 1648 р. сотенне містечко Чернігівського полку, з 1649 р. – Ніжинського. З 1654 р. місто з магдебурзьким правом, мало магістрат. Тимчасова столиця гетьмана І. Брюховецького наприкінці 1663 – на початку 1664 рр., де тоді були підписані додаткові Батуринські статті з Москвою. Столиця гетьманів Д. Многогрішного, І. Самойловича, І. Мазепи та К. Розумовського. 2 листопада 1708 р. місто було зруйноване, а його жителі знищені російським військом О. Меншикова; нині селище міського типу (з 1960 р.) Бахмацького району, розташоване на річці Сейм за 26 км від райцентру і залізничної станції Бахмач. – Док. 2.
3. Жураківський Яків Михайлович – глухівський сотник у 1669-1677 рр., підписав Глухівські статті 1669 р. та Конотопські статті 1672 р., ніжинський полковник у 1678-1685 рр., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 1699 р. – Док. 3.
4. Сліпород – річка на Глухівщині. – Док. 3.
5. Свеса – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 3.
6. Люкня – річка на Глухівщині, права притока Клевені. – Док. 3.
7. Глухів – вперше згадується в Іпатському літописі під 1152 р. як місто Чернігівського князівства, з 1648 р. центр Глухівської сотні Ніжинського полку, 29 січня та 8 лютого 1664 р. витримало два штурми польських військ; 3-6 березня 1669 р. тут було проведено раду, на якій укладено статті між Гетьманщиною та Москвою і визнано царським урядом після переобрання Д. Многогрішного гетьманом; пізніше це столиця гетьмана І. Скоропадського, нині райцентр Сумської області на р. Єсмані. – Док. 4.
8. Ясмань (Єсмань) – річка на Сумщині, ліва притока Десни. Тече територією Кролевецького району. – Док. 4.
9. Шостка – річка на Сумщині, ліва притока Десни. – Док. 4.
10. Лежайський Михайло – архімандрит Новгород-Сіверського Спаського монастиря, не пізніше ніж з 1669 р. по 1699 р. Підписав 1672 р. при обранні І. Самойловича Конотопські статті, р. н. ? – помер 16 липня 1699 р. – Док. 5.
11. Новгород-Сіверський Спаський монастир, чоловічий. Заснований в XI – на початку XII ст. на пагорбі понад заплавою річки Десни. Головний мурований Спаський собор зведено на початку XIII ст. Багато нових будівель споруджено в другій половині XVII ст., зокрема муровану огорожу з кутовими баштами і надбрамною дзвіницею (1670-1699). – Док. 5.
12. Новицький Ілля – бл. 1672-1674 рр. димерський комендант, 1674 р. залишивши польську службу перебрався разом з сім'єю на Лівобережжя, 1675 р. став полковником охочекомонного полку, був довіреною особою гетьманів І. Самойловича та І. Мазепи, неодноразово призначався наказним гетьманом над компанійськими полками,

- покинув службу в останні роки життя, значний військовий товариш, р. н. ? – помер 1702 р. – Док. 7.
13. Снітин – містечко, перша згадка як про укріплення, що захищало густозаселену долину річки Удай від нападів кочівників, належить до XII ст. З 1658 р. сотенне містечко Лубенського полку, тепер село Снітин Лубенського району – Док. 7.
 14. Лубенський полк – адміністративно-територіальна та військова одиниця Лівобережної України у другій пол. XVII–XVIII ст. Створений 1648 р. на чолі з полковником Герасимом Яськевичем (1648-1649). Після Зборівського договору 1649 р. територія Лубенського полку була розділена між Миргородським і Кропивенським полками. Відновлений 1658 р., полковим центром стало м. Лубни, у 1714-1727 рр. було м. Ромни. Полковниками Лубенського полку після Г. Яськевича були: Павло Швець (Омельянович) (1658-1659), Яків Засядько (1659-1660), Степан Шамлицький (1660-1661), Андрій Пирський (1662-1663), Гнат Вербицький (1663-1664), Григорій Гамалія (1664-1666, 1668-1670, 1687-1688), Богдан Щербак (1666-1667), Пилип Плисенко (1669), Іван Сербин (1671, 1672-1675), Андрій Нестеренко (1671-1672), Михайло Степанів-Кияшко (1672), Максим Ілляшенко (1676-1687), Яким Головченко (1688), Леонтій Свічка (1688-1699), Дмитро Зеленський (1700-1708), Василь Савич (1708-1714), Андрій Маркович (1714-1727), Петро Апостол (1728-1757), Іван Кулябка (1757-1771), Степан Максимович (1771-1781). – Док. 7.
 15. Сула – річка на Сумщині і Полтавщині, ліва притока Дніпра, нині впадає в Кременчуцьке водосховище. – Док. 7.
 16. Ніжин – місто розташоване на берегах р. Остер (притоки Десни), вперше згадується в Іпатіївському літописі 1147 р. як Уненеж, за Гетьманщини полкове місто Ніжинського полку, нині райцентр Чернігівської обл. – Док. 9.
 17. Хмельницький Богдан – гетьман у 1648-1657 рр., 1648 р. очолив повстання українців проти Польщі, фундатор Гетьманщини, р. н. 1596 – помер 27 липня 1657 р. – Док. 9.
 18. Чернігів – місто, річковий порт на правому березі Десни. Формування Чернігова почалося у VII ст. У IX ст. місто було центром східнослов'янських племен. У кінці того ж століття Чернігів увійшов до складу Київської держави. Вперше згадується в літописі під 907 р. За Гетьманщини полкове місто Чернігівського полку, нині обласний і районний центр України. – Док. 10.
 19. Десна – річка, ліва притока Дніпра, по Україні тече територією Сумщини, Чернігівщини і Київщини, впадає в Дніпро перед Києвом. – Док. 10.
 20. Білоус – річка на Чернігівщині, права притока Десни. Бере початок біля села Пушкарів Ріпкинського району. – Док. 10.
 21. Стрижень – річка на Чернігівщині, права притока Десни. – Док. 10.
 22. Четвертинський Гедеон Святополк – князь, луцький єпископ, київський митрополит 1685-1689 рр., р. н. ? – помер 6 квітня 1689 р. – Док. 11.
 23. Монастирський Інокентій – любельський ігумен 1680 р., овруцький архімандрит 1681 р., рятуючись від переслідувань польської влади перейшов до Гетьманщини, ігумен Київського Кирило-Троїцького монастиря призначений не пізніше січня 1684 р. – був ним щонайбільше по 1703 р., р. н. ? – помер не пізніше 1703 р. – Док. 11.
 24. Ржищівський Спаський монастир – заснований у XVI ст. (фундація Вороничів). За часів Руїни спустошений, переданий в опіку Київському Кирило-Троїцькому монастиреві. – Док. 11.
 25. Київський Кирило-Троїцький монастир – заснований у 60 рр. XII ст., в урочищі Дорогожичі, як родовий монастир чернігівських князів Ольговичів. Кирилівська церква монастиря у XII-XIII ст. була місцем поховання князів, тут у 1194 р. було поховано київського князя Святослава Всеволодовича, уславленого давньоруською поемою “Слово о полку Ігоревім”. Монастир був зруйнований монголо-татарами, відновлений

- в XVI ст., у XVIII ст. було здійснено реконструкцію Кирилівської церкви та будівництво надбрамної церкви і дзвіниці відомим київським архітектором І. Григоровичем-Барським, закритий царським урядом 1786 р. – Док. 11.
26. Переяславський полк – відомий з 30-х рр. XVII ст. як полк реєстрових козаків, з 1648 по 1782 рр. територіально-адміністративна одиниця в складі Гетьманщини, серед полковників найвідоміші такі як Павло Тетеря (1653-1657), Тимофій Цицюра (1659-1660), Яким Сомко (1658, 1660), Єрмолаєнко Данило (1663-1666), Дмитрашко Райча (1666-1671, 1672-1674, 1687-1688), Іван Лисенко (1677-1679, 1690-1692), Леонтій Полуботок (1683-1687, 1689-1690), Іван Миревич (1692-1706) та інші. – Док. 11.
 27. Стародуб – вперше згадується 1096 р., місто Чернігівської землі, центр Стародубського удільного князівства, 1239 р. зруйноване монголо-татарами. З другої половини XIV ст. у складі Великого князівства Литовського, у 1503-1618 рр у складі Московського царства, у 1618-1648 рр. у складі Речі Посполитої, з часів Хмельниччини сотенне містечко Ніжинського полку, у 1663-1781 рр. центр Стародубського полку Гетьманщини, з 1925 р. райцентр Брянської області Росії. – Док. 13.
 28. Лизогуб Юхим – син чернігівського полковника Якіма Лизогуба, генеральний бунчужний (1687-1694), генеральний хорунжий (1694-1698), чернігівський полковник (1698-1705), р. н. ? – помер 1705 р. – Док. 14.
 29. Сейм – річка на Сумщині і Чернігівщині, ліва притока Десни. Бере початок на схилах Середньоросійської височини в Белгородській обл. Росії. Довжина 748 км.– Док. 14.
 30. Конотоп – вперше згадується в першій половині XVII ст., за часів Гетьманщини сотенне містечко Ніжинського полку. Розташований на лівому березі р. Єлучі (притока Сейму), нині місто обласного підпорядкування, райцентр Сумської обл., залізнична станція. – Док. 14.
 31. Макошинський Миколаївський монастир – чоловічий. Заснований на початку XVII ст. на правому березі р. Десни. 1650 р. одержав мастності від Адама Киселя та його брата Миколи. Деякий час був закритий, відновлений 1660 р. – Док. 15.
 32. Пафнутій Кіндратович – ігумен Макошинського Миколаївського монастиря у 1660 – після 1688 рр., р. н. ? – помер після 1688 р. У 1664 р. під час походу Яна-Казимира на Сіверщину очевидно короткочасово був усунутий від ігуменства, оскільки тодішні грамоти короля адресовані ігумену Віктору Бублицевичу. – Док. 15.
 33. Убідь (Убедь) – річка у Чернігівській області, права притока Десни (басейн Дніпра). Довжина 106 км. Тече територією Коропівського, Менського, Новгород-Сіверського і Сосницького районів. – Док. 15.
 34. Стародубівський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Лівобережної України у другій половині XVII–XVIII ст. Заснований 1654 р. Спочатку складався з 10 сотень і був підпорядкований ніжинському полковникові. 1663 р. Стародубівський полк виокремлено з Ніжинського полку й безпосередньо підпорядковано гетьманському управлінню. Адміністративний центр полку – Стародуб. Полк у різні часи мав від 7 до 11 сотень. – Док. 17.
 35. Жоравка Тимофій Олексійович – у 1660-1690-х рр. стародубський городовий отаман, багаторазово призначався наказним полковником, у 1676-1678 та 1687-1689 рр. стародубський полковник, значний військовий товариш, р. н. ? – помер після вересня 1700 р. – Док. 17.
 36. Київський Миколаївський (Микільський) Пустинний монастир – чоловічий. Виник на терасі правого берега Дніпра при Миколаївській церкві. Збудований стараннями малярського ватажка Олмоша у 80-тих рр. IX ст. (нині урочище Аскольдова Могила). 1690-1693 рр. на краю Печерського плато споруджено мурований новий великий собор коштом Івана Мазепи (т.зв. військовий) у стилі українського бароко (архітектор Осип Старцов). Інтер'єр собору прикрашав семиповерховий унікального різблення

- іконостас. 1750 р. поряд з собором збудовано дзвіницю. Розібраний і на його місці у 1962-1965 рр. збудовано Палац піонерів (тепер дітей та юнацтва). – Док. 18.
37. Пивгородський Миколаївський монастир (Пивський, Пустинно-Миколаївський) – чоловічий, заснований 1629 р. як пустинь ченцями Київського Пустинно-Миколаївського монастиря для нагляду за земельними володіннями на Лівобережжі. Був розташований на схилі гори Пивихи, на лівому березі Дніпра, напроти впадіння на правому березі в Дніпро річки Тясьмин. Під горою було викопано печеру, збудовано церкву, зруйновану під час нападу кримських татар. Невдовзі було зведено нову дерев'яну Миколаївську церкву та інші будівлі. У XVII ст. став значним релігійно-політичним осередком, який відіграв помітну роль у визвольних змаганнях XVII–XVIII ст. 1774 р. пожежа знищила майже всі будівлі. Але вже 1775-1777 рр. було зведено новий мурований Миколаївський собор та надбрамну дзвіницю під горою біля в'їзду до монастиря. 1786 р. монастир закрито. – Док. 18.
38. Городище – містечко за версту від розташованого на Дніпрі Пивського монастиря, було надане Київському Пустинно-Миколаївському монастиреві, який опікувався Пивським монастирем, тепер смт Градизьк Глобинського району. – Док. 18.
39. Миргородський полк – як військова одиниця Миргородський полк відомий у 1625-1638 рр., як адміністративно-територіальна і військова одиниця Гетьманщини створений влітку 1648 р. У 1649 р. до нього тимчасово приєднали Лубенський полк, який був відновлений за часів І. Виговського. Миргородський полк ліквідований у 1781 р. – Док. 18.
40. Чигирин-Діброва – сотенне містечко Лубенського полку, як село Градизького району Полтавської області існувало до 1962 р., було перенесене в інше місце у зв'язку з будівництвом Кременчуцького водосховища. – Док. 18.
41. Псел – річка, бере початок на західних схилах Середньоросійської височини, тече в Белгородській і Курській областях Росії та Сумській і Полтавській областях України, ліва притока Дніпра, впадає в Дніпродзержинське водосховище. – Док. 18.
42. Омельник – сотенне містечко Миргородського полку. – Док. 18.
43. Кердановський Герман – максаківський ігумен 1682 – після 1687 рр. – Док. 19.
44. Максаківський Спасопреображенський монастир – розташований на лівому березі р. Десни неподалік від села Максаки. Час заснування невідомий, відновлений 1642 р. – Док. 19.
45. Яловецький, Ялоцький Василь Федорович – глухівський сотник (Ніжинський полк) у 1678-1680, 1683, 1685, 1687, 1693-1696 рр., значний військовий товариш. – Док. 21.
46. Сулима Марія – походить з переяславського старшинського роду Сулим, дочка Федора Сулими, у 1680 р. одружилася з сином гетьмана І. Самойловича Семеном (Семионом) Гетьманичем, стародубським полковником 1682-1685 рр., у 1685 р. овдовіла, попри долю Самойловичів після перевороту 1687 р. уникла репресій і частково зберегла маєтності набуті в попередні часи. – Док. 23.
47. Київський Михайлівський Золотоверхий монастир – чоловічий. Заснований 1108 р. київським князем Святополком Ізяславичем на місці Дмитрівського монастиря. У 1108-1113 рр. споруджено Михайлівський Золотоверхий собор. У XII ст. монастир був місцем поховання князів. 1240 р. його пограбували і частково зруйнували орди Батия. За митрополита Іова Борецького монастир став одним з центрів антиуніатської боротьби. На території монастиря велось велике будівництво у стилі українського бароко. У 1934-1935 рр. Михайлівський собор розібраний. Відбудований у 2000 році. – Док. 25.
48. Остер – річка на Чернігівщині, ліва притока Десни (басейн Дніпра). Бере початок поблизу села Кальчинівки Бахмацького району. На Острі розміщені міста Ніжин і Остер. – Док. 25.

49. Голович Сильвестр – 1673 р. переведений з Гойського в Київський Братський Богоявленський монастир, у 1673-1674 рр. братський ігумен і ректор Києво-Могилянської академії, у 1674-1697 рр. ігумен Київського Золотоверхого Михайлівського монастиря, р. н. ? – помер 15 листопада 1697 р. – Док. 25.
50. Остер – розміщений на лівому березі Десни (притока Дніпра), у місці сполучення з нею р. Остер. Пристань на Десні. Можливо, згадується в літописі під 1098 р. як місто “на Встри”, засноване великим київським князем Володимиром Мономахом, яке у літописних звістках XII ст. неодноразово зустрічається під назвою Городесь (ототожнюється з городищем у с. Старогородка під сучасним Остром), за часів Гетьманщини сотенне містечко Київського полку, нині місто Козелецького району Чернігівської області, знаходиться за 43 км від залізничної станції Бобрік. – Док. 25.
51. Гадяцький полк – створений 1648 р., 1649 р. його територія була приєднана до Полтавського полку, за часів Я. Сомка на його території складається Зінківський полк, який продовжує існувати і за часів І. Брюховецького, 1665 р. згідно 3 пункту Московських статей Брюховецький забирає Гадяцьку волость собі на булаву, а в Гадячі влаштовує свою столицю, проте Зінківський полк продовжував паралельно своє існування, втім ще за Брюховецького С. Остренка називають гадяцьким полковником, серед гадяцьких полковників також Ф. Криницький (1672-1678, загинув під час Чигиринської оборони від турків), Михайло Василевич Самойлович (1678-1687), Михайло Борохович (1687-1704) та інші. Полк ліквідовано 1782 р. – Док. 26.
52. Борохович Михайло Андрійович – гадяцький полковий обозний – не пізніше 1682 р., гадяцький полковник 1687-1704 рр., р. н. ? – помер 1704 р. – Док. 26.
53. Борки, Бурки – містечко Гадяцького полку. – Док. 26.
54. Лютенка – містечко Гадяцького полку. – Док. 26.
55. Печерське містечко – район Києва, що склався біля Києво-Печерського монастиря (Києво-Печерської Лаври). – Док. 26^a.
56. Переяслав – місто, відоме з 907 р., за часів Русі столиця Переяславського князівства, знищене монголо-татарами 1239 р., за часів Гетьманщини полкове місто Переяславського полка, в 1943 р. перейменовано на Переяслав-Хмельницький, нині місто обласного підпорядкування Київської обл., райцентр, на річці Трубежі, за 28 км від залізничної станції Переяслав. – Док. 26^a.
57. Трубіж – річка на Київщині, витoki на Чернігівщині, ліва притока Дніпра, впадає в Канівське водосховище. – Док. 26^a.
58. Гельм’язів – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 26^a.
59. Супій – річка на Київщині, Черкащині та Чернігівщині, ліва притока Дніпра. Бере початок біля міста Бобровиці на Чернігівщині. Тече Придніпровською низовиною. Гирло в Золотоніському районі Черкаської обл. – Док. 26^a.
60. Трофимія Концевичівна – ігуменя Батуринського Новомлинського Бобріківського монастиря, обрана не пізніше ніж 1687 р. – продовжувала бути ігуменею після 1688 рр. – Док. 27.
61. Батуринський Новомлинський Корибутівський Бобріківський монастир – заснований як чоловічий у середині XVII ст. на лівому березі річки Сейм і затоки річки Бобрік. Містився між селами Нові Млини і Корибутівка. З 1658 р. діяв як жіночий. Підпорядковувався Батуринському Крупицькому Миколаївському монастиреві, 1786 р. його володіння були секуляризовані. Існував до 1827 р. – Док. 27.
62. Вороніж – сотенне містечко Ніжинського полку, нині смт Шосткинського району Сумської області, розташоване на берегах річки Осот (притока Єсмані), за 2 км від залізничної станції Воронізка на лінії Хутір Михайлівський – Конотоп. – Док. 27.
63. Нові Млини – сотенне містечко Ніжинського полку, розташоване на лівому березі річки Снов, нині село Вининського району, за 12 км від райцентру і залізничної станції Щорс. – Док. 27.

64. Силич Іоаникій – чернігівський полковник 1657-1663 рр., р. н. ? – страчений в Борзні 18 вересня 1663 р. – Док. 27.
65. Рихлівський Свято-Микільський монастир – чоловічий, після секуляризації заштатний монастир в Кролевецькому повіті Чернігівської губернії. Заснований 1666 р. чернігівським полковником Д. Многогрішним. Знаходився біля села Понорниці. – Док. 29.
66. Григорович Лука – ігумен Рихлівського Миколаївського монастиря не пізніше 1681 – після 1700 рр. – Док. 27.
67. Чернігівський полк – адміністративно-територіальна одиниця Гетьманщини у 2-й пол. XVII-XVIII ст. Створений на початку визвольних змагань. Полковим містом був Чернігів. У 1649 р. полк налічував 7 сотень, у 1767 р. – 18 сотень. Серед відомих полковників Мартин Небаба (1648-1651), Степан Пободайло (1651-1654), Іоаникій Силич (1657-1663), Дем'ян Многогрішний (1665-1668), Яків Лизогуб (1687-1699) та інші. – Док. 27.
68. Бистриця – річка, ліва притока Десни. – Док. 29.
69. Баранович Лазар – український церковний, політичний, освітній діяч і письменник. Освіту здобув у Київській Братській школі та у Віленському і Каліському колегіумах. У 40-х рр. XVII ст. був викладачем, 1650-1657 рр. – ректором Києво-Братського колегіуму. Висвячений на чернігівського єпископа у 1657 р. Баранович виконував обов'язки київського митрополита, з 1668 р. архієпископ чернігівський, новгородський і всього Сівера, р. н. бл. 1620 – помер 3 вересня 1693 р. – Док. 30.
70. Чернігівська архієпископія – перетворилася на таку з Чернігівської єпископії у 1668 р. коли Москва з політичних мотивів, у зв'язку з протимосковським повстанням в Гетьманщині, визнала чернігівського єпископа Л. Барановича архієпископом. – Док. 32.
71. Реть – річка, ліва притока Десни. – Док. 33.
72. Печерський монастир, Києво-Печерська лавра – заснована 1051 р. ченцями Антонієм і Феодосієм біля літньої князівської резиденції Берестове поблизу Києва. Монастир став центром поширення і зміцнення християнства. У XVI ст. одержав статус “лаври” – головного великого монастиря. Лавра мала великі володіння. У XVIII ст. їй належало три міста, сім містечок, бл. 200 сіл і хуторів, понад 70 тис. кріпаків, 2 паперові фабрики, 11 цегельних заводів, 6 гут, понад 160 винокурень, багато млинів, шинків, 2 кінні заводи. Їй також було підкорено чимало невеликих монастирів і т.з. пустинь (Китаївська, Никольська та ін.). Лавра зіграла велику роль у розвитку культури, була центром літописання, книгодрукування, освіти і мистецтва, зокрема високого рівня досягло образотворче мистецтво. – Док. 33.
73. Ясинський Варлаам – ігумен Київського Братського монастиря, ректор Києво-Могилянської колегії 1669-1672 рр., ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря 1673-1677 рр., архімандрит Києво-Печерської Лаври 1684-1690 рр., київський митрополит 1690-1707 рр., р. н. ? – помер 1707 р. – Док. 33.
74. Іван Олексійович – російський цар Іван V (1682-1696), розумово обмежений, спочатку за нього правила сестра Софія Олексіївна (1682-1689 рр.), потім брат Петро I, р. н. 1666 – помер 30 січня 1696 р. – Док. 34.
75. Петро I Олексійович (р. н. 1672 – помер 1725) – російський цар, імператор (1721–1725). Після смерті свого старшого брата Федора (1682) Петро Олексійович з братом Іваном (Іван V) були проголошені царями, хоч фактичну владу у державі захопила їхня сестра – цариця Софія Олексіївна. Наприкінці серпня – на початку вересня 1689 р. сімнадцятирічний Петро усунув Софію від влади та ув'язнив її у монастирі. З цього часу став правити самостійно, при номінальному співправлінні з Іваном V. Після смерті останнього у 1696 р. став єдинодержавним правителем і юридично. – Док. 34.
76. Софія Олексіївна – російська цариця, після стрілецького перевороту 1682 р. фактично правила одноосібно у 1682-1689 рр., номінально у співправлінні з братами Іваном та

- Петром Олексійовичами, ув'язнена в монастирі після захоплення влади Петром I, р. н. 1657 – померла 1704 р. – Док. 34.
77. Неплюев Леонтій Романович – ближній окольничий, севський воєвода, карачевський намісник, до 1684 – 1689 рр., у 1687 р. стратив у Севську сина гетьмана І. Самойловича Григорія, після перевороту 1689 р. у Москві засланий, р. н. ? – помер не пізніше 1697 р. – Док. 34.
 78. Косагов, Касогов Григорій Іванович – стольник, думний дворянин, воєвода, карачевський намісник, у 1660-х рр. воював разом із запорожцями проти татар і поляків. У 1686-1687 рр. побудував на р. Самарі фортецю Кам'яний Затон, яку утримував і у 1688 р., у 1689 р. після перевороту у Москві потрапив в опалу до нової влади, р. н. ? – помер 1701 р. – Док. 34.
 79. Вужевич Михайло – генеральний писар у Я. Сомка 1660-1663 рр., після приходу до влади І. Брюховецького був засланий до Московщини, генеральний писар у П. Дорошенка у 1668-1676 рр., за Самойловича і Мазепи – значний військовий товариш, генеральний суддя 1683-1690 рр., призначався наказним гетьманом, 16 листопада 1690 р. обраний архімандритом Києво-Печерської Лаври, прийнявши в чернецтві ім'я Мелетій, де залишався архімандритом до смерті, р. н. ? – помер 7 лютого 1697 р. – Док. 34.
 80. Коломак – річка, ліва притока Ворскли (басейн Дніпра). – Док. 34.
 81. Самара – річка, ліва притока Дніпра. – Док. 34.
 82. Дніпро – річка, найбільша водна артерія України, довжина 2200 км, починається на Валдайській височині в Росії, впадає в Дніпровський лиман Чорного моря. Найбільші притоки – Прип'ять, Десна, Псел, Ворскла, Сула та інші. – Док. 34.
 83. Казикермень, Кизикермень – турецька фортеця, споруджена 1596 р. на правому березі Дніпра на місці литовської митниці, фортеця була плацдармом для нападів на українські землі і мала не пропускати козацькі чайки до гирла Дніпра. На руїнах Казикерменя у 1784 р. засновано місто Берислав. – Док. 34.
 84. Очаків – місто засноване наприкінці XIV – на початку XV ст. литовським князем Вітовтом як фортеця Дашів, на місці якої 1492 р. кримський хан збудував фортецю Кара-Кермень, що невдовзі перейшла до Туреччини і була названа Ачі-Кале. За Яським мирним договором 1792 р. Очаків відійшов до Росії, нині райцентр Миколаївської обл. – Док. 34.
 85. Путивль – місто розташоване на річці Сеймі (басейн Дніпра). Вперше згадується в Іпатському літописі під 1146 р., нині райцентр Сумської області, за 24 км від залізничної станції Буринь. – Док. 34.
 86. Київ – місто вперше згадане в літописах під 860 р., у IX-XII ст. центр Київської Русі, 1240 р. зруйноване монголо-татарами, у XII-XIII ст. столиця Київського князівства, у другій половині XIV-XV ст. столиця Київського удільного князівства, у XV – першій половині XVII ст. центр Київського воєводства, за часів Гетьманщини у 1650-1670 рр. центр Київського полку. – Док. 34.
 87. Самойлович Іван – на початку 1668 р. чернігівський полковник, підтримав протимосковський виступ Брюховецького, але не зміг звільнити від царської залоги Чернігівську фортецю; генеральний суддя у 1669-1672 рр., гетьман 1672-1687 рр., прийшов до влади в результаті змови проти Многогрішного, проводив авторитарну політику, прагнув поширити владу на Правобережжя, виступав проти П. Дорошенка, що співпадало з інтересами царського уряду, натомість проводив політику дотримання миру з Туреччиною і Кримом та відмови від підписання мирного договору з Польщею, що суперечило намірам Москви, усунутий від влади в результаті змови старшини з царським урядом, засланий в Сибір, р. н. ? – помер 1690 р. – Док. 34.
 88. Полтавський Хрестовоздвиженський монастир – заснований як чоловічий 1650 року ігуменом Мгарського монастиря Калістратом за сприяння київського митрополита

- Сильвестра Косова на кошт полтавського полковника Мартина Пушкаря та представників козацької старшини І. Іскри та І. Крамаря, розташовувався на горі над річкою Полтавкою, на північний схід від Полтавської фортеці, серед ігуменів – Герасим Івашковський (1666), Генадій Феодорович (1667 – після 1671), Лазар Бузкевич (до 1678 – після 1695) та ін. – Док. 35.
89. Бузкевич Лазар – ігумен Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря, обраний до червня 1678 р., але не раніше серпня 1671 р., коли ігуменом був Генадій Феодорович – згадується як ігумен ще в січні 1695 р., інший ігумен монастиря відомий з жовтня 1702 рр. – Док. 35.
 90. Орель (Оріль) – річка, ліва притока Дніпра. Довжина 346 км. Бере початок на Харківщині, тече по межі Дніпропетровщини з Харківщиною і Полтавщиною, далі територією Дніпропетровщини, впадає в Дніпропетровське водосховище. – Док. 35.
 91. Орел – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 35.
 92. Полтавський полк – адміністративно-територіальна і військова одиниця Гетьманщини в 2-й пол. XVII-XVIII ст. Створений 1648 р. Після Зборівського договору 1649 р. до Полтавського полку тимчасово була включена територія Гадяцького полку. Відоміші полковники – Мартин Пушкар (1649-1658), Федір Жученко (1659-1661, 1670, 1679-1680, 1686, 1687-1689, 1689-1691), Дем'ян Гуджол (1661-1664, 1672-1674), Прокіп Левенець (1674-1675, 1677-1679) Павло Семенович Гершик (1676-1677, 1683-1687, 1691-1696) та ін. – Док. 35.
 93. Лубенський Мгарський монастир – чоловічий. Знаходився в селі Мгарі на правому березі Сули при впадінні до неї річки Ольшанки. Заснований 1624 р. (за ін. даними 1619 р.) коштом княгині Раїни Вишневецької українським політичним діячем Ісаєм Копистенським (р.н. – ? – помер 5 жовтня 1640). 1629 р. при монастирі було створено братство, яке відіграло значну роль у боротьбі проти покатоличення українського населення. У XVII-XVIII ст. створено літопис Мгарського монастиря. У 1684 р. було розібрано дерев'яну Преображенську церкву і за ініціативи гетьмана І. Самойловича закладено мурований Спасопреображенський собор, освячений 1684-1692 рр. (архітектори І. Балтіст і М. Томашевський). 1736 р. пожежа знищила дерев'яні споруди разом з Михайлівською церквою. У XVIII ст. збудовано келії (до наших днів не збереглися), а 1785 р. – барокову дзвіницю. – Док. 38.
 94. Забіла Степан Петрович – у 1672 р. підписав за свого батька генерального обозного Петра Забілу Конотопські статті, у 1672-1677 рр. борзенський сотник (Ніжинський полк), у 1677-1682 рр. генеральний хорунжий, у 1687-1694 рр. ніжинський полковник. – Док. 40.
 95. Григорович Сава – воронізький сотник (Ніжинський полк) у 1672-1687 рр. – Док. 42.
 96. Київський полк – створений 1648 р., у 1649 р. мав такі межі – на південному заході межував з Білоцерківським і Канівським полками, на півночі і сході, лівим берегом Дніпра, межував з Чернігівським, Ніжинським і Переяславським полками. У 1649 р. Київський полк поділявся на 17 сотень, з них 14 називалися за місцевостями. У 1654 р. до Київського полку були приєднані три сотні з Переяславського. У 1667 р. згідно Андрусівського перемир'я між Польщею і Росією Правобережжя перейшло до Польщі, за Гетьманщиною в Київському полку на Правобережжі залишився лише Київ з прилеглою територією, пізніше адміністративний центр полку було перенесено до Козельця. Серед полковників – Василь Дворецький в 1650-1660 рр., з перервами, Павло Яненко-Хмельницький 1654-1659 рр., Костянтин Солонина 1669-1682, 1687-1689 рр., Григорій Карпович Коровка-Вольський 1682-1687, 1689-1691 рр., Костянтин Мокієвський 1691-1708 рр. та інші. – Док. 45.
 97. Черняк Леонтій – генеральний осавул у 1671-1677, 1680 рр., полтавський полковник у 1680-1682, 1689 рр., значний військовий товариш, у 1690-х рр. відомий тим, що самочинно захоплював міські землі Полтави та незаконно будував млини на Ворсклі, р. н. ? – помер після 1700 р. – Док. 47.

98. Кочубей Василь Леонтійович – початково відомий як один із старшин П. Дорошенка, у 1675 р. перейшов на бік Самойловича, учасник змови проти Самойловича у 1687 р., 1687-1699 рр. генеральний писар, 1699-1708 рр. генеральний обозний, призначався наказним гетьманом, зробив донос на гетьмана Мазепу царю Петру I, був виданий Мазепі і страчений, р. н. 1640 – страчений 15 липня 1708 р. – Док. 47а.
99. Городище – містечко Лубенського полку, прибутки з якого йшли на утримання Генеральної канцелярії. – Док. 47а.
100. Удай – річка на Чернігівщині і Полтавщині. Права притока Сули. Бере початок в Ічнянському районі. Має звивисте русло, заплава річки подекуди заболочена. – Док. 47а.
101. Многая – річка, ліва притока Удая. – Док. 47а.
102. Лизогуб Яків Кіндратович – канівський полковник у 1666-1669 рр. у Брюховецького і Дорошенка, неодноразово змінював політичну орієнтацію, у 1665 р. наказний гетьман у Брюховецького, 1669-1674 рр. генеральний осавул у Дорошенка та його наказний гетьман у 1670 р., у 1674 р. перейшов на Лівобережжя до Самойловича, у 1687-1698 рр. чернігівський полковник, р. н. ? – помер 19 серпня 1698 р. – Док. 48.
103. Снов – річка на Чернігівщині, права притока Десни. – Док. 48.
104. Бурковський, Дунін-Борковський Василь Андрійович – вибельський сотник у 1668-1672 рр., чернігівський полковник у 1672-1687 рр., генеральний обозний у 1687-1702 рр., учасник змови проти Самойловича у 1687 р., конкурент Мазепи на гетьманську булаву на Коломацькій раді, р. н. ? – 1702. – Док. 48.
105. Гамалія Григорій – лубенський полковник 1664-1666, 1668-1670, 1687-1688 рр., у 1669 р. іменувався також охотницьким полковником, павлоцький полковник 1672-1673 рр., призначався Дорошенком наказним гетьманом, значний військовий товариш; підписав Московські статті 1665 р., у лютому 1666 р. заарештований Брюховецьким, більше року тримався під вартою, після звільнення був відправлений Брюховецьким до Туреччини просити допомоги проти Москви, у 1668-1670 рр. лубенський полковник, охотницький полковник, наказний гетьман, утримував Лубенський (в червні 1669 р. Миргородський) полк на боці Дорошенка, до якого перейшов на Правобережжя у 1670 р. Учасник змови проти Самойловича у 1687 р., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після липня 1696 р.
106. Ромодановський Григорій Григорович – князь, боярин, білгородський намісник, попри те, що приймав активну участь в українських подіях 1650-1670 рр., як полководець, що мав у своєму розпорядженні значне військо, проти зовнішніх ворогів України нічим не відзначився, проте старанно виконував “жандармські” функції супроти самої України, був належно оцінений царським урядом. – Док. 50.
107. Цитва – річка, ліва притока Снові. – Док. 51.
108. Углицький Феодосій – ігумен Київського Видубицького монастиря, обраний не пізніше 1668 р. – залишався щонайменше по вересень 1688 р., архімандрит Чернігівського Єлецького Успенського монастиря, обраний не пізніше 1689 р. – по 1693 р. чернігівський архієпископ 1693-1696 рр., народився у 1630-х рр. – помер 1696 р. – Док. 52а.
109. Чернігівський Єлецький Успенський монастир – заснований у 60 рр. XI ст. чернігівським князем Святославом Ярославичем (р. н. 1027 – пом. 27 грудня 1076) на захід від Дитинця у Хвойному лісі, звідки й дістав свою назву. 1239 р. спалений монголо-татарами, відбудований 1445–1495 рр. У 1635–1648 рр. належав сзуїтам. Під час національно-визвольної війни монастир було відновлено. – Док. 52а.
110. Білиця, річка, права притока Іпуті. – Док. 110.
111. Голуб Костянтин – генеральний бунчужний у 1678–1687 рр., під час Кримського походу Самойловича (травень–липень 1687 р.) був залишений у Батурині виконувати обов’язки гетьмана, після перевороту 1687 р. значний військовий товариш, р. н. ? –

- помер між 1692 та 1699 рр. (вдова Голуба Анастасія Марківна вийшла заміж за майбутнього гетьмана І. Скоропадського). – Док. 55.
112. Андрійович Ярема – охочепіхотний полковник 1689-1690 рр., через Запоріжжя 1691 р. перейшов на службу до польського короля охочекомонним полковником, принаймні з 1693 р. розпочав напади на паліївців на Київщині, 1696 р. потрапив до рук С. Палія і був страчений. Є певна вірогідність, що він та Ярема Андрійович, який був батуринським отаманом (з часів Многогрішного до повероту 1672 р.) і батуринським сотником в 1676-1689 рр., є однією особою; зв'язок простежується, зокрема, саме цьому батуринському сотникові Самойлович доручав 1684 р. виплатити платню компанійським полкам. – Док. 55.
113. Костянтинів – сотенне містечко Лубенського полку. – Док. 57.
114. Смячі, Смичі – річка, права притока Десни. – Док. 58.
115. Короп – виник у другій половині XVI ст. З 1618 р. під владою Корони Польської, з 1635 р. – центр волості Новгород-Сіверського повіту Чернігівського воєводства. Після 1648 р. – сотенне місто Ніжинського полку. Коропська сотня безпосередньо підпорядковувалася гетьманові. З 1672 р. тут розміщувалася козацька артилерія. У першій половині XVIII ст. Короп дістав магдебурзьке право. Нині смт, райцентр Чернігівської обл., за 26 км від залізничної станції Алтинівка. – Док. 60.
116. Пашковський Григорій – компанійський комонний полковник, призначений до 1682 р. – загинув на війні зі шведами 1701 р. – Док. 61.
117. Кожуховський Петро – компанійський піхотний полковник, призначений до 1678 р. – востаннє згадується в Азовській кампанії 1696 р. – Док. 61.
118. Лош – річка, ліва притока Десни. – Док. 63.
119. Мокрієвич Карпо – у 1659-1660 рр. військовий товариш, у 1660-1661 рр. чернігівський полковий суддя, у 1664-1667 рр. канцелярист Військової канцелярії, у 1669-1672 рр. генеральний писар, підписав Глухівські статті 1669 р. (був знятий з уряду Многогрішним, за те що втратив листи до Дорошенка, замість якого писарем було призначено Л. Заборовського), один з організаторів змови проти гетьмана Многогрішного в 1672 р., був одним з чолобитчиків до царя про обрання нового гетьмана та підтвердження Глухівських статей, проте при обранні Самойловича Конотопські статті підписав вже інший генеральний писар С. Прокопович; після обрання Самойловича гетьманом Мокрієвич знову лише військовий товариш; був причетний до змови П. Рославця проти Самойловича у 1676 р., до 1688 – після 1689 рр. чернігівський полковий писар, до 1694 – після 1699 рр. значний військовий товариш. – Док. 66.
120. Антонович Лаврін Лихолітко – носівський сотник Київського полку, призначений до жовтня 1689 – підтверджений на посаді новим полковником в травні 1691 р. – Док. 67.
121. Каленикович (Калиниченко) Микифор – чернігівський полковий осавул, призначений до 1671 – після 1674 рр., чернігівський полковий обозний, 1681 р., до 1688 – після 1690 р. – Док. 69.
122. Скоропадський Іван – військовий канцелярист з 1675 р., чернігівський полковий писар у 1681 – після 1695 р., генеральний бунчужний 1698-1701 рр., генеральний осавул 1701-1706 рр., стародубський полковник 1706-1708 рр., гетьман 1708-1722 рр., р. н. 1646 – помер 3 липня 1722 р. – Док. 69.
123. Вир – річка, ліва притока Сожі. – Док. 69.
124. Межигірський Спасопреображенський монастир – у Межигір'ї біля Києва (тепер Нові Петрівці), заснований, за переказами, ще в домонгольські часи, але пізніше заупустілий. Відновлений у першій половині XVI ст. Розквіт монастиря розпочався в XVII ст. завдяки діяльності ігумена Афанасія і особливо Ісаї Копистенського. Межигірський монастир перетворився на великий церковний осередок (напередодні Хмельниччини понад 150 ченців), поширив вплив на церковно-релігійне і культурне життя Лівобережжя, беручи участь у заснуванні там нових монастирів – Густинського,

- Ладинського і Мгарського. У 1651 році, під час наступу військ кн. Януша Радзивіла на Київ, монастир був спустошений, але незабаром за ігумена В. Лебедевича (пом. 1663 р.) відбудований. Період розквіту в розвитку монастиря припадає на час ігуменства Т. Васьковського, який залучив до опіки над Межигірською обителлю гетьмана І. Мазепу та Військо Запорозьке Низове. 1687 р. монастир дістав право ставропігії, у XVIII ст. був одним з найзначніших і найбагатших монастирів в Україні, в цей час були збудовані мурований храм Преображення, дзвіниця (1766 р.), церква св. Петра і Павла (1768 р., коштом кошового отамана П. Калнишевського), Братський корпус – споруджені архітектором І. Григоровичем-Барським. 1786 р. російський уряд закрив монастир, 1787 р. його будівлі були пошкоджені пожежею, а 1798 р. на місці монастиря була заснована Межигірська фаянсова фабрика, що працювала до 1874 р. 1880 р. монастир був відновлений, спочатку як чоловічий, з 1894 р. перетворений на жіночий, за радянської влади був ліквідований. В ньому розміщувався мистецько-керамічний технікум (1923–1931 рр.), а у 1930 рр. будівлі Межигірського монастиря були знищені партійним керівництвом, щоб розмістити на його території дачі керівників партії та уряду. – Док. 71.
125. Полуботок Леонтій Артемович – чернігівський полковий писар у 1666-1668 р., чернігівський полковий сотник у 1671-1672 рр., генеральний бунчужний у 1672-1678 рр., генеральний осавул у 1678-1682 рр., переяславський полковник у 1682-1687 рр., після перевороту 1687 р. усунутий з посади як приближена людина до Самойловича, відновлений на посаді у 1689 р. був полковником по 1690 р., вдруге усунутий і позбавлений маєностей в зв'язку з підозрою (недоведеною) його участі у змові проти гетьмана Мазепи, частково реабілітований 1693 р., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 17 серпня – до 22 грудня 1695 р. – Док. 71.
126. Подлузький Пахомій – ігумен Київського Видубицького монастиря 1690 р., ігумен Київського Братського монастиря та ректор Київської колегії 1691 р. – Док. 72.
127. Київський Видубецький монастир – чоловічий. Розташований на південній околиці Києва в урочищі Видубичі, де в часи Київської Русі за літописом знаходився перевіз на лівий берег Дніпра. Заснований у другій пол. XI ст. князем Всеволодом Ярославичем як родовий монастир Всеволодичів. У 1070-1088 рр. на горі монастиря зведено Михайлівський собор. У 1199-1200 рр. під стінами собору київський зодчий П. Милоног збудував систему підпірних споруд. Сучасний ансамбль монастиря склався у XVII-XVIII ст., коли стародубівський полковник М. Миклашевський звів тут мурований Георгіївський собор і трапезну (1686-1701), а гетьман Д. Апостол дзвіницю (1727-1733) в стилі українського барокко. Тут було складено Київський літопис. 1116 р. ігумен Сильвестр створив одну з редакцій “Повісті минулих літ”. – Док. 72.
128. Кроковський Іоасаф – закінчив Києво-Могилянську колегію, вдосконалював освіту в Римі та інших країнах, після повернення чернець в Києво-Печерській Лаврі, з 1683 р. професор Києво-Могилянської колегії, 1687 р. її префект, до січня 1689 р. обраний і призначений київським митрополитом ігуменом Київського Пустино-Миколаївського монастиря, 10 січня 1689 р. отримав підтвердження на ігуменство від Мазепи, з 1693 р. одночасно призначений ігуменом Київського Братського монастиря та ректором Києво-Могилянської колегії і займав усі ці посади по 1697 р., у 1695 р. був головним кандидатом в єпископи на Переяславську кафедру, що тоді мала відновитися, проте з невідомих причин ним не став, з 1697 р. по 1707 рр. архімандрит Києво-Печерської Лаври, у 1707 р. обраний київським митрополитом і був ним по 1718 р.; р. н. ? – помер 1 липня 1718 р. – Док. 73.
129. Васьковський Феодосій – церковний діяч, проживав у Києві з 1635 р., ігумен Київського Межигірського монастиря у 1669-1703 рр. – Док. 75.
130. Лохвиця – давньоруське місто у Переяславській землі. Вперше згадується в історичних джерелах 1320 р., сотенне містечко Лубенського полку. Нині райцентр Полтавської

- області, розташована на р. Лохвиця (притока Сули), на автошляху Київ-Сули, за 12 км від залізничної станції Сула – Док. 76.
131. Тясмин – річка, права притока Дніпра. – Док. 79.
 132. Судость – річка, права притока Десни. Бере початок в Росії. Нижня течія в Новгород-Сіверському районі Чернігівської області. – Док. 80.
 133. Гусак Іван – кошовий запорозьких козаків у 1689-1693 рр. – Док. 82
 134. Михайло Василевич – родич гетьмана Самойловича, який зробив його гадяцьким полковником (1678-1687), після перевороту 1687 р. усунутий з посади, у 1690 р. звинувачувався у змові проти гетьмана Мазепи. – Док. 82.
 135. Товстоліс Павло – чернігівський сотник (травень 1669 р.), білоусівський сотник Чернігівського полку з 1669 р. – принаймні до 1681 р., р. н. ? – помер до 1691 р. – Док. 90.
 136. Будицький Петро – полтавський полковий суддя 1687-1700 рр., р. н. ? – помер до 8 травня 1701 р. – Док. 93.
 137. Міклашевський Михайло Андрійович – (р. н. 1640 р. – помер 1706 р.) – військовий товариш (1671) і “дворянин” гетьмана Д. Многогрішного (1672), глухівський городовий отаман (1675), ніжинський полковий осавул у 1679–1682 рр., генеральний хорунжий у 1682 р., генеральний осавул у 1683-1687 рр., стародубський полковник у 1689–1704, 1705–1706 рр., багато зробив для господарської колонізації північної Гетьманщини, поширюючи гутництво і рудництво в своїх численних маєтностях. Був меценатом українського мистецтва, зокрема побудував собор святого Юрія у Видубицькому монастирі. Загинув під час облоги шведами Несвіжу. – Док. 94.
 138. Тетива, Титва – річка, права притока Снові. – Док. 94.
 139. Росуха – річка, ліва притока Ваблі. – Док. 94.
 140. Вабля – річка, права притока Судості, що впадає в Десну. – Док. 94.
 141. Бабинець – річка, права притока Ваблі, на Бабинці розташовувалося полкове місто Стародуб. – Док. 94.
 142. Прокопович Сава – як воронізький сотник (Ніжинський полк) у 1669 р. підписав Глухівські статті, як генеральний писар (1672-1687 рр) у 1672 р. підписав Конотопські статті, генеральний суддя у 1687-1700 рр., один з організаторів змови проти гетьмана Самойловича у 1687 р., р. н. ? – помер 1701 р. – Док. 97.
 143. Брюховецький Іван Мартинович – запорізький кошовий, “кошовий гетьман” у 1661-1663 рр., лівобережний гетьман у 1663-1668 рр., підписав у 1665 р. Московські статті, які фактично майже ліквідували самоврядні права Гетьманщини, з лютого 1668 р. очолив повстання проти Москви, вбитий козацтвом за свою колишню непопулярну промосковську політику, р. н. 1623 – вбитий 7 червня 1668 р. – Док. 97.
 144. Чигирин – місто, на річці Тясмині. У першій половині XVI ст. згадується, як укріплений козацький зимівник. Після Люблінської унії 1569 р. став центром Чигиринського староства. 1592 р. дістав магдебурзьке право. У 1638-1647 рр. чигиринським сотником був Б. Хмельницький. У 1648-1676 рр. Чигирин був гетьманською резиденцією, адміністративно-політичним центром України та полковим містом Чигиринського полку. За Прутським трактатом (1711 р.) відійшов до Польщі, в 1793 р. – до Росії. Нині райцентр Черкаської області. – Док. 97.
 145. Бречицький Андрониківський монастир – заснований на початку 1690-х рр., названий за іменем фундатора, першого ігумена Андроника Васильовича (1696 р. в монастирі вже був інший ігумен Пахомій) – Док. 98.
 146. Березна – сотенне містечко Чернігівського полку. – Док. 98.
 147. Мена – розташована на річці Мені (притока Десни). Перша згадка про Мену відноситься до 1408 р., сотенне містечко Чернігівського полку, нині райцентр Чернігівської області, залізнична станція. – Док. 98.
 148. Андроник Васильович – фундатор Бречицького монастиря, ігумен 1692 – після 1692 рр. – Док. 98.

149. Маркович Василь – осавул Чернігівського полку 1691 р. – Док. 98.
150. Грущенко, Грищенко Василь – синяківський сотник (Чернігівський полк) 1691 р. – Док. 98.
151. Бреч – річка, ліва притока Снові. – Док. 98.
152. Товстоліс Андрій – білосівський сотник (Чернігівський полк) 1691-1694 рр. – Док. 51.
153. Київський Богоявленський Братський монастир – заснований 1615 р. Знаходився між сучасними Контрактовим майданом, Набережно-Микільською (тепер вул. Сквороди), Іллінською і Волоською вулицями. У Братському монастирі були поховані гетьман Петро Сагайдачний (?-1622) та вчений, мандрівник Василь Григорович-Барський (1701-1747). – Док. 99.
154. Могила Петро Симеонович – молдавський воєводич, визначний український церковний діяч, архімандрит Києво-Печерської Лаври 1627-1632 рр., київський митрополит 1632-1647 рр., народився 31 грудня 1596 р. – помер 1 січня 1647 р. – Док. 99.
155. Ніжинський полк – створений 1648 р., у 1663 р. від нього відокремився Стародубський полк, ліквідований у 1782 р. Найвідоміші полковники Іван Золотаренко (1653-1655), Григорій Гуляницький (1656-1659), Василь Золотаренко (1659-1663), Артем Мартинович (1667-1668), Пилип Уманець (1668-1674), Яків Жураківський (1678-1685), Степан Забіла (1687-1694) та інші. – Док. 99.
156. Івангород – сотенне містечко Ніжинського полку. – Док. 99.
157. Козелець – відомий з XVI ст. У 1649 р. утворено Козелецьку сотню Переяславського полку, з 1654 р. Козелець – сотенне містечко Київського полку, з 1670-х рр. – його центр, де розміщувалася полкова канцелярія. 1656 р. Козелець одержав магдебурзьке право. У квітні 1662 р. в Козельці відбулася Козелецька рада, де було повторно обрано гетьманом Я. Сомка, законність обрання якого царський уряд знову не визнав. 1663 р. затверджено герб Козельця. – Док. 101.
158. Кам'янський Успенський монастир – чоловічий. Заснований 1687 р. Іоною Полховським на кошти І. Мазепи, на річці Снові, 1764 р. закритий, 1786 р. сюди з Стародуба було переведено жіночий монастир. – Док. 102.
159. Горбачевський Іпатій – у 1678 р. намісник Лубенського Мгарського монастиря та за відсутності ігумена фактично виконував його обов'язків (ігуменом ще й у 1686 р. був Макарій Русанович), ігумен – призначений до 1689 р. – ще був ним у 1699 р. – Док. 103.
160. Лубни – згадуються як Лубно в Іпатіївському літописі під 1107 р. з 70-х рр. XVI ст. належали князям Вишневецьким, мали магдебурзьке право, у 1658-1768 рр. – полкове місто Лубенського полку, нині райцентр Полтавської обл. – Док. 103.
161. Мокієвський Костянтин – київський полковник 1691-1708 рр., небіж гетьмана І. Мазепи. – Док. 106.
162. Котор – річка, права притока Ірпеня, який є правою притокою Дніпра. – Док. 110.
163. Биковський Іван – київський вїйт у 1677-1699 рр. – Док. 110.
164. Шийкевич Захарій – генеральний писар у 1665 р., у грудні 1665 р. розсварився в Москві з гетьманом І. Брюховецьким та його оточенням, на вимогу яких царський уряд відправив Шийкевича у заслання. Шийкевич повернувся до Гетьманщини десь наприкінці правління Самойловича, у 1685 р. він військовий товариш, пізніше значний військовий товариш та представник Мазепи для розгляду різних справ, р. н. ? – помер не раніше травня 1705 р. – Док. 110.
165. Гізель Інокентій – відомий український церковний діяч, 1642 р. закінчив Києво-Могилянську колегію, 1645-1650 рр. ректор Києво-Могилянської колегії, 1650-1652 рр. ігумен Київського Кирилівського монастиря, 1652-1656 рр. ігумен Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, 1656-1683 рр. архімандрит Києво-Печерської Лаври, р. н. бл. 1600 – помер 18 листопада 1683 р. – Док. 112.
166. Тур Олексій – ігумен Київського Пустинно-Миколаївського монастиря з 1656 р. (наступник І. Гізеля) – перебував ним принаймні по 1670 р. – Док. 112.

167. Пилипенко Михайло Іванович – березанський сотник Переяславського полку, призначений до липня 1688 р. – продовжував перебувати на посаді після березня 1692 р., р. н. ? – помер до грудня 1699 р. – Док. 114.
168. Березань – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 114.
169. Филімонович Кирило – ректор Києво-Могилянської колегії і ігумен? Київського Братського монастиря 1692 р., чернець Києво-Печерської Лаври, ігумен Омбишського монастиря 1699 р.; р. н. ? – помер до 1702 р. – Док. 116.
170. Макошинський Покровський монастир – жіночий, заснований 1640 року Адамом Киселем на околиці села Макошин на березі Десни. – Док. 122.
171. Шишак – сотенне містечко Миргородського полку. – Док. 123.
172. Ставище – виникло наприкінці XVI ст. – на початку XVII ст., власність кн. Ружинських. Розташоване на річці Гнилому Тикичу (басейн Південного Бугу). Нині райцентр Ставищенського району Київської області, за 6 км від автомагістралі Київ-Одеса, за 17 км від залізничної станції Жашків. – Док. 126.
173. Гамалія Андрій – генеральний осавул у 1687-1694 рр. – Док. 127.
174. Мглин – розташований на р. Судинці, відомий з XIV ст., сотенне місто Стародубського полку, у 1666 р. отримав магдебурзьке право. – Док. 127.
175. Почеп – відомий з XV ст., на початку XVI ст. потрапив під владу Москви, у 1535 р. був спустошений польським військом. Старий Почеп розташовувався на р. Кості, в пізніші часи тут залишилося село з такою назвою; новий Почеп було засновано на р. Судості, де він знаходився принаймні вже на початку XVII ст. У 1618 р. за Деулінським перемир'ям Почеп відійшов до Польщі, в серпні 1648 р. слідом за Стародубом Почеп був захоплений козаками, у квітні 1649 р. на короткий час повернувся під владу Польщі, після повторного захоплення козаками Погар став сотенним містом Стародубського полку, у 1666 р. отримав магдебурзьке право. – Док. 127.
176. Новгородок (Новгород-Сіверський) – розташований на Десні, відомий з 1044 р., в XI ст. в місті засновано Спасо-Преображенський монастир, у XVII-XVIII ст. сотенне містечко початково Ніжинського, потім Стародубівського полку, нині райцентр Чернігівської області. – Док. 128.
177. Довгеля Тихон – коропівський сотник Ніжинського полку у 1681-1692 рр., 30 листопада 1693 р. згадується як колишній сотник. – Док. 130.
178. Любеч – відомий з 882 р., в 1097 р. тут відбувся Любецький княжий з'їзд, у XVII-XVIII ст. сотенне містечко Чернігівського полку. – Док. 132.
179. Улиця – річка, ліва притока Десни. – Док. 133а.
180. Сулима Олександр Степанович – хорунжий Переяславського полку 1684-1711 рр. – Док. 140.
181. Муравля – річка на Чернігівщині, ліва притока Синполки, яка є лівою притокою Болгача, що є лівою притокою Дніпра. – Док. 141.
182. Мошни – сотенне містечко Черкаського полку, зруйноване за часів Руїни, при Мазепі відновлюється і належить до Переяславського полку. – Док. 142.
183. Переволочна – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 144.
184. Максимович Дмитро – ніжинський полковий писар у 1682, 1692, рр. значний військовий товариш 1695 р., генеральний бунчужний у 1703-1708 рр. – Док. 144а.
185. Максимович Іоан – архімандрит Чернігівського Єлеського монастиря до 1695-1696 рр., чернігівський архієпископ 1697-1712 рр., у 1712 р. був засланий Петром I у Сибір як митрополит тобольський і сибірський, р. н. ? – помер 1715 р. – Док. 145.
186. Чернігівський П'ятницький (св. Параскеви П'ятниці) монастир – у Чернігові, діяв у XVII-XVIII ст. як жіночий. Заснований в середині XVII ст., не пізніше 1657 р. Перша ігуменя – Анастасія Бабурчанка. – Док. 145.
187. Полтава – відома з 1174 р. як давньоруська Лтава, за часів Гетьманщини полкове місто. Нині облцентр. – Док. 148.

188. Китай-Город – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
189. Кишенки – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
190. Соколка – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
191. Хорол – сотенне містечко Миргородського полку. – Док. 148.
192. Прилуки – місто Чернігівської обл. Розташоване на річці Удай (бас. Дніпра). Вперше згадується в Іпатіївському літописі під 1092 р. Одна з фортець Київської Русі. 1239 р. Батий зруйнував місто. З 1362 р. – в складі Великої князівства Литовського, після 1569 р. – у складі Польщі. З 1590 р. містом володів кн. О. Вишневецький. Жителі Прилук брали участь у селянсько-козацьких повстаннях кінця XVI-першої половини XVII ст. У 1648-1781 рр. Прилуки – центр однойменного полку. – Док. 148.
193. Рубан Іван – полковий осавул охотницького полку, прилуцький полковник 1694 р. – Док. 148.
194. Келеберда, Кереберда – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 148.
195. Корицький Роман – обозний Гадяцького полку в 1687 р., опішнянський сотник Гадяцького полку не пізніше 1696 р. – принаймні по серпень 1699 р. – Док. 150.
196. Бубнів – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 150.
197. Чуйкевич Олександр – полковий писар Полтавського полку 1685-1686, 1693-1708 рр., значний військовий товариш. – Док. 152.
198. Мирович Іван – з 1689 р. значковий товариш, переяславський полковник 1692-1706 рр., під час Північної війни в березні 1706 р. під Ляховичами (Білорусія) потрапив у полон до шведів, р. н. ? – помер бл. 1709 р. у Швеції. – Док. 155.
199. Ломленка – річка на Стародубщині, ліва притока Десни. – Док. 156.
200. Кодак – фортеця, зведена 1635 р. на правому березі Дніпра проти Кодацького порогу. Того ж року зруйнована Іваном Сулимою. 1639 р. відбудована. У другій половині XVII ст. тут перебувала залога запорожців. За умовами Прутського трактату 1711 р. була знищена. – Док. 161.
201. Омбишський монастир Різдва Богородиці – чоловічий. Заснований на початку XVII ст. дружиною чернігівського скарбника Катериною Угорницькою в одній версті від села Омбиш на острові річки Остер. Крім того, тут існував і жіночий монастир, який занепав у середині XVII ст. і не відновлювався. У 1764 р. в монастирі було дві церкви: Різдва Богородиці і Вознесінська з трапезною. Перепис 1781 р. фіксує будинок келій, будинок ігумена, скарбові приміщення, винокурню на 5 котлів. Монастир припинив існування у 80-х рр. XVIII ст. – Док. 162.
202. Сербин Войця – лубенський полковник у 1671, 1672-1676 рр., р. н. ? – помер до 1696 р. – Док. 163.
203. Семенович Павло (Герцик) – полтавський полковник в 1676-1677, 1683-1687, 1691-1696 рр., р. н. ? – помер після 1697 р. – Док. 164.
204. Ворскла, Ворскло – річка на Сумщині і Полтавщині. Ліва притока Дніпра (село Прилуцького району Чернігівської області, центр сільради. Розташована на річці Удаї, за 22 км від райцентру і залізничної станції Прилуки. Нині впадає у Дніпродзержинське водосховище). Бере початок на Белгородщині в Росії. Довжина 464 км. – Док. 164.
205. Нащинський Михайло – полтавський полковий сотник 1683 р., обозний Полтавського полку у 1691, 1693, 1697 р. – Док. 164.
206. Мрин – заснований наприкінці XVI ст., вперше згадується на початку XVII ст. Розташований на річці Острі. Сотенне містечко Ніжинського полку. Нині – село Носівського району Чернігівської області, за 16 км від райцентру і за 21 км від залізничної станції Носівка. – Док. 166.
207. Апостол Данило Павлович – миргородський полковник у 1683 – 1727 рр., брав участь у багатьох військових походах, разом з Мазепою у жовтні 1708 р. перейшов на бік шведів, через місяць, домовившись з обраним за наказом Петра I гетьманом Скоропадським, перейшов на бік росіян, завдяки чому зберіг свою посаду, у 1722-1727 рр.

- за правління Малоросійської колегії захищав автономні права України, підписав у 1723 р. Коломацькі чолобитні, гетьман у 1727-1734 рр., р. н. 1654 – помер 1734. – Док. 168.
208. Орчик – річка на Полтавщині, права притока Орелі. – Док. 168.
209. Горленко Дмитро Лазаревич – значний військовий товариш (до 1692 р.) прилуцький полковник 1692-1709 рр., у 1708 р. разом з Мазепою приєднався до шведів та серед інших мазепинців змушений був у 1709 р. покинути Україну. – Док. 172.
210. Савич Дмитро (Туптало, Тупталович, св. Димитрій Ростовський) – з 1668 р. чернець Київського Кирилівського монастиря, з 1675 р. ієромонах Прилуцького Густинського монастиря, наприкінці 1670-х рр. проповідував у Вільно і Слуцьку, у 1681-1682 рр. ігумен Максаківського монастиря, у 1682 р. ігумен Батуринського Крупицького монастиря, з 1683 р. перейшов до Києво-Печерської Лаври, де став укладати свій загальновідомий збірник житій святих, з 1685 по 1692 рр. він знову батуринський ігумен, з 1694 р. ігумен Глухівського Петропавлівського монастиря, у 1697-1699 рр. архімандрит Чернігівського Єлецького монастиря, у 1700-1701 рр. архімандрит Новгородського Спаського монастиря, у 1702-1709 рр. ростовський митрополит. У 1757 р. канонізований. Народився в грудні 1651 – помер 27 листопада 1709 р. – Док. 174.
211. Смолянка – річка на Чернігівщині, права притока Остра. – Док. 174.
212. Гадяч – місто, розташоване на правому березі річки Псла, де в нього впадає річка Грунь. Згадується з 1634 р. У центрі міста знаходився замок. За часів Гетьманщини полкове місто Гадяцького полку. Нині райцентр Полтавської обл., залізнична станція – Док. 179.
213. Ромни, Ромен – відомий з 1096 р. Сотенне містечко Лубенського полку. – Док. 180.
214. Велецький Василь – військовий канцелярист у 1690-1691 рр., гадяцький полковий суддя у 1697-1712 рр., р. н. ? – помер після 20 листопада 1716 р. – Док. 180.
215. Ретик – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 180а.
216. Яворський Стефан – ігумен Київського Пустино-Микільського монастиря 1698 р., митрополит рязанський і муромський, у 1700-1721 рр. місцеблюститель Московського патріархату, р. н. 1658 – помер 1722 р. – Док. 183.
217. Кононча, Кононч – сотенне містечко Канівського полку, зруйноване за часів Руїни, відновлене за часів Мазепи як містечко Переяславського полку. – Док. 183.
218. Рось – річка на Київщині та Черкащині, права притока Дніпра. – Док. 183.
219. Ходорович Пахомій – ігумен Зінківського Пустино-Скельського монастиря у 1699 р., в 1707 р. в монастирі вже був інший ігумен. – Док. 184.
220. Зінківський Пустино-Скельський монастир – заснований у другій половині XVII ст. – Док. 184.
221. Устимович Василь – вибельський сотник Чернігівського полку у 1699-1701 рр. – Док. 190.
222. Гончарище, Гончарівка – річка на Чернігівщині, ліва притока Болгача, який впадає у Дніпро. – Док. 190.
223. Тавань – турецьке містечко-фортеця на Таванському острові в пониззі Дніпра. 1695 р. було захоплене козацько-московським військом. В Тавані з цього часу утримувалася постійна залага, відбиваючи неодноразові напади на фортецю турецько-татарського війська. У даній згадці про Тавань (1699 р.) йдеться про постачання провінту для його гарнізону. – Док. 191.
224. Туранський (Турянський) Олексій Михайлович – глухівський сотник Ніжинського полку в 1699-1709 рр., генеральний суддя в 1709-1716 рр. – Док. 196.
225. Корнилович Захарій – ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря у 1697-1700 рр., переяславський єпископ відновленої Переяславської єпископії у 1700-1715 рр. – Док. 199.
226. Віта – річка під Києвом. – Док. 199.
227. Лисенко Іван – чернігівський полковник у 1669-1671 рр., генеральний осавул у 1672-1678 рр., переяславський полковник у 1677-1679, 1690-1692 рр. – Док. 203.
228. Сулиця – річка на Лубенщині, права притока Сули. – Док. 207.

229. Полунецький Василь – любецький сотник Чернігівського полку у 1700-1701 рр. – Док. 209.
230. Домницький Різдвяно-Богородицький монастир – Док. 209а.
231. Свічка Леонтій Назарович – лубенський полковий осавул у 1665-1666, 1671, 1675-1687 рр., лубенський полковий суддя у 1672 р., лубенський полковник у 1688-1699 рр., р. н. ? – помер в 1699 р. – Док. 214.
232. Жданович Яків – ігумен Прилуцького Густинського монастиря до 1700 – 1708 рр. – Док. 216.
233. Товстушич Іосиф Федорович – ігумен Прилуцького Густинського монастиря, обраний не пізніше 1657 р. – був ігуменом не пізніше ніж по 1672 р.; з 1672 р. в монастирі вже новий ігумен Авксентій, р. н. ? – помер до серпня 1672 р. – Док. 216.
234. Прилуцький Густинський Троїцький монастир – чоловічий. Заснований 1610 р. в селі Густині на Полтавщині (тепер Прилуцький район Чернігівської обл.). Первісно дерев'яний. Горів 1636 р. Архітектурний ансамбль складався протягом 2 пол. XVII-XVIII ст. Він справив значний вплив на культове будівництво Лівобережної України. Центральна споруда – п'ятибанный Троїцький собор. У першій половині XVII ст. тут написано Густинський літопис і Густинський монастирський літопис. – Док. 216.
235. Ворзна – річка на Чернігівщині, ліва притока Дніпра. – Док. 217.
236. Никодим – митрополит Призренської митрополії на Балканах, змушений був її покинути, про що свідчить універсал Самойловича від 10 вересня 1672 р., в якому оголошувалося:
 “преосвященный Никодим, митрополит призренский, не имея денег для уплаты за кафедру цесарю бусурменскому, не может без того свободно и спокойно владѣть кафедрю. Потому решился пожить некоторое время в нашем краю... Видя его милость г. о. Никодима, митрополита призренского, в таком преследовании от агарян, мы... даем ему на содержание село Городище в сотнѣ Понурицкой полка Черниговского”. (Опубліковано: Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов. – 1874. – С. 146).
 Никодим залишився в Гетьманщині надовго, усунення Самойловича у 1687 р. не відбилоса на його становищі, він продовжував жити під захистом Мазепи принаймні по 1701 р., опікував на Чернігівщині Рихлівський монастир. – Док. 219.
237. Верба, Вербча – річка на Чернігівщині, права притока Тетиви, що є правою притокою Снови. – Док. 219.
238. Сосниця – розташована на правому березі р. Убідь (притока Десни). Давньоруське місто, фортеця в Чернігівській землі. Вперше згадане в Іпатському літописі під 1234 р., сотенне містечко Чернігівського полку. Нині райцентр Чернігівської обл. – Док. 219.
239. Нащинський Андрій – полтавський городовий отаман у 1683 р., полтавський полковий сотник (1-ї сотні) у 1691, 1693-1700 рр. – Док. 220.
240. Ненаденко Адам – полтавський полковий осавул у 1678-1683 рр., полтавський обозний у 1693-1694 рр., полтавський полковий сотник (2-ї сотні) у 1700 р. – Док. 220.
241. Рудяшка Гаврило – хорунжий Полтавського полку у 1700 р. – Док. 220.
242. Ром – річка на Новгород-Сіверщині, притока Узруя, що впадає у Смяч, праву притоку Десни. – Док. 221.
243. Забіла Петро Михайлович – до повстання Б. Хмельницького адміністратор королівських володінь у містечку Борзні, у 1648 р. перейшов на бік повсталих і сформував у Борзні Борзенський полк, постійно проживав у Борзні і після його розформування, отримав тут від нової влади два королівських будинки в міському замку та за містом і 6 сіл; генеральний військовий суддя у 1662-1669 рр., генеральний військовий обозний у 1669-1687 рр., народився у 1582 р. – помер 10 квітня 1691 р. – Док. 221.
244. Переясловська єпархія – формально очевидно була відновлена 1695 р., згідно поставленої грамоти московського патріарха Адріана, проте до 1700 р. була вакантною

- і управлялася або самим київським митрополитом В. Ясинським (якому вона підпорядковувалася), або його вікарієм, 1700 р. єпископом було призначено ігумена Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря Захарія Корниловича. – Док. 223.
245. Никон – архімандрит Новгородського Спаського монастиря, призначений до лютого 1701 р. – продовжував ним бути після серпня 1707 р. – Док. 224.
246. Терехтемирівський монастир – чоловічий, заснований на Канівщині у XVI ст. За привілеєм польського короля Стефана Баторія у 1578 р. монастир було передано реєстровому козацькому війську і перетворено на шпиталь-притулок для поранених та похилого віку козаків, в часи Руїни був зруйнований, 1701 р. переданий Мазепою Переяславській єпископії..
247. Переяславський Свято-Вознесенський монастир – з відновленням Переяславської єпископії на початку XVIII ст. стає кафедральним, до цього часу був у занепадому стані, заснований до 1685 р., у 1685 р. ігумен Геронім Дубина. – Док. 228.
248. Канівський монастир – чоловічий, відомий з XVI ст., був прихистком козаків похилого віку, перебуваючи у Дорошенка, монастир опікав київський митрополит Тукальський, у 1678 р. спалений турецько-татарським військом, 1701 р. переданий Мазепою Переяславській єпископії. – Док. 228.
249. Орлик Пилип Степанович – український гетьман в еміграції. Закінчив Києво-Могилянську колегію у 1694 р., у 1698-1700 рр. писар у канцелярії київського митрополита, перейшов на службу у Військову канцелярію, де служив довгий час без особливого службового зростання, 1701 р. він військовий канцелярист, в січні 1707 р. все ще реєнт канцелярії. Втім саме 1707 р. Орлик був наближений до Мазепи і втасмничений у його справи, наприкінці цього року він стає генеральним писарем і залишається разом з Мазепою на боці шведів у 1708-1709 рр. Після поразки під Полтавою разом з іншими прибічниками Мазепи опинився в Бендерах, тут був обраний гетьманом мазепинцями і запорожцями на раді 5 квітня 1710 р., при обранні підписав “Пакти прав і вольностей Запорізького Війська” відомих як Конституція П. Орлика, у 1711 р. здійснив похід на Правобережжя, який після початкових успіхів скінчився невдало, після цього змушений був остаточно покинути українські землі, вів багаторічну активну закордонну діяльність на захист прав України. Народився 11 жовтня 1672 р. – помер 26 травня 1742 р. – Док. 230.
250. Тризнич Іван – слабинський сотник Чернігівського полку у 1687-1701 рр. – Док. 231.
251. Жеведа, Жеведь – річка на Чернігівщині, права притока Цати, що є правою притокою Снові. – Док. 231.
252. Полоцький Дмитро – київський вїйт з 1699 – після 1708 рр. – Док. 232.
253. Горленко Лазар Федорович – прилуцький полковник у 1661, 1664-1668, 1672-1677, 1680-1687 рр., прилуцький полковий суддя у 1678-1680 рр., в різні роки призначався наказним полковником, р. н. ? – вбитий 2 серпня 1687 р. в полі між Кодаком і Самарою повсталими полчанами, які так реагували на усунення Самойловича. – Док. 233.
254. Ревна – річка на Новгород-Сіверщині, ліва притока Снові. – Док. 241.
255. Великі Будища – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 245.
256. Кандиба Федір – корсунський полковник у 1669-1672, 1674-1675 рр., перейшов від П. Дорошенка до І. Самойловича, яким 18 вересня 1675 р. був перепризначений корсунським полковником, не втримався в Корсуні і змушений був рятуватися від Дорошенка втечею на Лівобережжя; конотопський сотник у 1681-1689 рр., обозний Ніжинського полку у 1698-1701 рр. – Док. 246.
2257. Канів – відомий з XII ст., біля 1144 р. в місті побудовано Георгіївський собор, центр удільного князівства, за часів Гетьманщини полкове місто Канівського полку, нині райцентр Черкаської області. – Док. 247.
258. Росава – річка на Канівщині, ліва притока Росі, що впадає в Дніпро. – Док. 247.

259. Тухальський-Нелюбович Йосип – білоруський єпископ, київський митрополит 1663-1675 рр., був ув'язнений польською владою в Мальборку, після звільнення у 1667 р. перебрався в Чигирин під захист гетьмана Дорошенка, р. н. ? – помер 26 липня 1675 р. – Док. 247.
260. Олексій Михайлович – російський цар у 1645-1676 рр. – Док. 247.
261. Ян Казимир – польський король у 1648-1668 рр. – Док. 247.
262. Райча Дмитрашка Іродіон – переяславський полковник у 1666-1671, 1672-1674, 1687-1688 рр., значний військовий товариш, брав участь у змоях проти гетьманів Многогрішного у 1672 р. та Самойловича у 1677, 1683 і 1687 рр., р. н. ? – помер після серпня 1699 р. – до березня 1705 р. – Док. 247.
263. Кандиба Андрій Федорович – конотопський сотник Ніжинського полку в 1698-1707 рр., корсунський полковник у 1709-1710 рр., всупереч твердженням деяких дослідників він не був у 1709 р. заарештований Москвою за підтримку гетьмана Мазепи, оскільки ще 26 травня 1710 р. залишався в Корсуні корсунським полковником, причому декларував себе як полковник царя, за часів гетьмана Апостола генеральний суддя у 1728-1730 рр., р. н. ? – помер у травні 1730 р. – Док. 249.
264. Прилуцький полк – утворений 1648 р., 1649 р. до нього прислано Ічнянський полк, ліквідований 1782 р. Серед найвідоміших полковників – Яків Воронченко у 1652-1657 рр., Петро Дорошенко у 1657-1659 рр., Лазар Горленко у 1664-1668, 1672-1677, 1679-1687, Іван Маценко у 1668-1671, 1677-1678 рр., Іван Стороженко у 1679, 1687-1692 рр., Дмитро Горленко у 1692-1709 рр. та інші. – Док. 250.
265. Одорський Гедеон – ігумен Київського Братського монастиря та ректор Києво-Могилянської академії у 1702-1704 рр., ігумен Батуринського Крупицького монастиря у 1691, 1707-1708 рр. – Док. 254.
266. Фастів – місто на Київщині, на річці Унава. Відоме з 1390 р. За часів Б. Хмельницького сотенне місто Білоцерківського полку. З другої половини 1680-х рр. по 1702 р. полкове місто Фастівського полку, де знаходилася резиденція фастівського полковника С. Палія (1702 р. центр полку перенесено до Білої Церкви). – Док. 254.
267. Дмитрович Дорош – полтавський полковий хорунжий у 1670-1684 рр., полтавський полковий осавул у 1685 – після 1700 рр. полтавський полковий обозний до 1703 – 1709 рр. – Док. 259.
268. Ломиковський Іван – на початку 1670-х рр. генеральний писар у гетьмана М. Ханенка, перейшов на Лівобережжя, у 1687-1692 рр. генеральний хорунжий, у 1692-1707 рр. генеральний осавул, у 1707-1709 рр. генеральний обозний, активний прибічник Мазепи, підтримував розрив з Москвою, з 1709 р. в еміграції, р. н. ? – помер 1714 р. – Док. 266.
269. Бахмач – сотенне містечко Ніжинського полку. – Док. 266.
270. Колачинський Прокопій – у 1691-1693 рр. викладав риторику в Києво-Могилянській колегії, в 1697-1703 рр. її ректор та ігумен Київського Братського монастиря, з 1703 р. ігумен Київського Пустинно-Миколаївського монастиря, пізніше ігумен Прилуцького Густинського монастиря, народився в середині XVII ст. – помер за часів Скоропадського. – Док. 267.
271. Мошни – сотенне містечко Черкаського полку, за часів Мазепи містечко Переяславського полку. – Док. 271.
272. Іскра Іван – полтавський полковий осавул у 1683 р., полтавський полковник у 1696-1700 рр., у 1708 р. взяв участь у змові проти Мазепи, був виданий царем Петром I гетьману і страчений 15 серпня 1708 р. – Док. 271.
273. Насвіт Іван – полтавський полковий осавул у 1675-1678 рр., у 1680-х – 1690-х рр. неодноразово призначався наказним полковником – Док. 271.
274. Самара – річка на запорозьких землях, ліва притока Дніпра. – Док. 272.
275. Новобородицьке містечко – фортеця побудована московським військом в гирлі Самари, на горі. – Док. 272.

276. Левенець Іван Прокопович – полтавський полковий осавул у 1691-1699 рр., полтавський полковник у 1703-1709 рр. – Док. 272.
277. Рославець Петро Іванович – почепський сотник у 1653-1657 рр., стародубський полковник у 1659-1664, 1668-1676 рр. Під час боротьби Сомка і Брюховецького фактично зробив Стародубський полк незалежним від Ніжинського полку, оскільки ніжинський полковник В. Золотаренко не мав у той час на нього ніяких важелів впливу. Адміністративно це відокремлення було оформлене Брюховецьким після здобуття булави, проте новий гетьман змінив і полковника. Під час повстання 1668 р. проти Москви Рославець повернув собі посаду полковника, і був першим хто спонукав Д. Многогрішного до замирення з царським урядом. У 1672 р. взяв участь у змові проти Многогрішного, Рославицю було доручено взяти схопленого гетьмана до Москви. У 1676 р. інтригував проти Самойловича, попри небажання гетьмана виїхав до Москви, намагався організувати відокремлення Стародубського полку від Гетьманщини та його приєднання до Московської держави, на вимогу Самойловича був виданий до Гетьманщини, після суду в Батурині на початку 1677 р., був засланий до Сибіру. – Док. 278.
278. Карпович Григорій (Коровка) – стародубський полковник у 1678-1681 рр., київський полковник у 1682-1687, 1689-1691 рр., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 22 серпня 1702 р. – Док. 278.
279. Погар – розташований на р. Судості, відомий з XII ст. як Радочош, у 1665 р. отримав магдебурзьке право, сотенне містечко Стародубського полку. – Док. 278.
280. Сахненко Устим – власівський сотник Миргородського полку в 1704-1705 рр. – Док. 280.
281. Чернігівський Троїцький Іллінський монастир – розташований на терасах Болдиних гір. Складається з двох частин – колишнього Іллінського та Троїцького монастирів, об'єднаних ландшафтом і архітектурою в єдиний ансамбль. Згідно з літописом монастир заснував чернець Антоній Печерський 1069 р. – Док. 287.
282. Київське воєводство – адміністративно-територіальна одиниця у XV-XVIII ст., створене після ліквідації 1471 р. Київського князівства. У XVI-першій половині XVII ст. до Київського воєводства входили: Київський, Житомирський, Овруцький повіти, Білоцерківське, Богуславське, Канівське, Романівське, Черкаське і Чигиринське староства і частина Лівобережної України, крім Чернігівського воєводства. Київське воєводство було ареною визвольних змагань, очолюваних Богданом Хмельницьким. Згідно зі Зборівським договором 1649 р. в Київському воєводстві обмежувалася влада шляхти. Овруцький, Житомирський і Київський повіти були підпорядковані гетьманському управлінню. За Андрусівським перемир'ям 1667 р. в складі Київського воєводства залишалися лише правобережні повіти і староства (без Києва). – Док. 290.
283. Паволоч – наприкінці XVI ст. маєтність князя К. Ружинського, полкове місто з часів Хмельниччини, під час Руїни було спустошене. – Док. 290.
284. Палій Семен (Гурко) – фастівський, білоцерківський полковник. Походив з борзенських козаків, у 1683 р. із загоном козаків брав участь у розгромі турків під Віднем. Після повернення, розмістився зі своїми козаками на Київщині, обравши місцем перебування місто Фастів, активно сприяв відновленню правобережних полків на Правобережжі (як територіально-адміністративних одиниць), наприкінці 1680-х – у 1690-х рр. здійснював спільні з лівобережними козаками походи проти турецько-татарських військ. Проводив політику приєднання Правобережжя до Лівобережної Гетьманщини. З середини 1690-х рр. Палій помітно погіршує відносини з Польщею, оскільки перешкоджає їй відновити контроль над Київщиною, невдовзі після рішення польського сейму про ліквідацію козаччини на Правобережжі (1699), змушений був відкрито розгорнути повстання проти Польщі. Скориставшись війною поляків зі шведами, у 1702 р. захоплює Білу Церкву, куди переносить полковий центр. Занадто довірливо відносився до Мазепи, вбачаючи в ньому союзника. У 1704 р. під час

- перебування Мазепи на Правобережжі прибув до його табору, що дало можливість гетьману 31 липня 1704 р. заарештувати Палія. Прагненню Мазепи поширити владу Гетьманщини на правобережні полки заважала тут присутність сильного і самостійного у своїх рішеннях лідера. Палія було заслано до Сибіру в Тобольськ, який повернувся до України лише у 1709 р. після відкритого розриву Мазепи з Московією. Після повернення знову намагався проводити свою колишню політику, що викликало скарги польської шляхти на Київщині. На думку В. Волка-Карачевського та О. Оглобліна постать Палія єдина в українській історії до якої не можна висловити жодних докорів. Народився в 1640-х рр. – помер 1710 р. – Док. 291.
285. Омелянович Михайло – білоцерківський полковник з серпня 1704 р. по квітень 1709 р., призначений гетьманом Мазепою. Заарештований росіянами як родич Мазепи. – Док. 291.
286. Бердичів – місто, відоме з 1545 р., було спустошене в перші роки повстання Б. Хмельницького. – Док. 291.
287. Білоцерківський полк – створений у 1630-х рр. як полк реєстрових козаків. У 1651 р. його східна частина відійшла до Паволоцького полку. Білоцерківський полк припинив своє існування після здачі Дорошенком Чигирин у 1676 р. (останній полковник Г. Макуха). У 1702 р. відновлений Палієм, який переніс у Білу Церкву центр свого полку з Фастова, остаточно ліквідований після Прутського походу Петра I у 1711 р., фактично у 1714 р., коли Білоцерківська фортеця була передана полякам. – Док. 292.
288. Іпуть – річка на Стародубщині, притока Сожі. – Док. 293.
289. Затиркевич Юрій – чернігівський полковий суддя у 1698-1704 рр., ченігівський наказний полковник у 1704 р. – Док. 294.
290. Жученко Федір – полтавський полковник у 1670, 1679-1680, 1686, 1687-1689 рр., значний військовий товариш, р. н. ? – помер після 1705 р. – Док. 296.
291. Знобівка – річка на Глухівщині, ліва притока Десни. – Док. 297а.
292. Тарасевич Йосип (Забіла) – осавул Ніжинського полку в 1698-1715 рр. – Док. 298.
293. Білкевич Амвросій – ігумен Лубенського Мгарського монастиря у 1705 р. – Док. 300.
294. Мошна – річка на Черкащині, права притока Дніпра. – Док. 300.
295. Борзна – розташована на річці Борзенці. Заснована у XVI ст., 1634 р. одержала магдебурзьке право. За часів Гетьманщини сотенне містечко Ніжинського полку, фактично вотчина Забіл, де вони протягом багатьох років залишалися сотниками. Нині райцентр Чернігівської області, за 14 км від залізничної станції Доч. – Док. 303.
296. Шендюх Йосип Матвійович – сотник Салтикової Дівиці Ніжинського полку у 1703 – після 1710 рр. – Док. 307.
297. Салтикова Дівиця – згадується вперше у 1619 і 1625 рр. Відновлена на давньому городищі чернігівським воєводою В. Салтиком, у 1654-1782 рр. сотенне містечко Ніжинського полку. – Док. 307.
298. Полуботок Павло – чернігівський полковник з 1705 р., у листопаді 1708 р. один з претендентів на гетьманську булаву на раді зібраній Петром I з метою нейтралізації союзу Мазепи зі шведами (викликав підозру у царя як можливий захисник інтересів України внаслідок чого гетьманом проголосили Скоропадського), після смерті Скоропадського у 1722 р. був обраний козаками гетьманом (Росією визнавався лише як наказний гетьман, оскільки вона заборонила вибори гетьмана), боронив інтереси України, намагався нейтралізувати руйнівну для України діяльність призначеного Петром I бригадира С. Вельямінова президентом Малоросійської колегії, організував подання Петру I Коломацьких петицій, задоволення яких мало захистити українську автономію, внаслідок чого викликав гнів царя. За наказом Петра I восени 1723 р. був ув'язнений у Петропавлівській фортеці Санкт-Петербурга, де й помер у грудні 1724 р., очевидно закатований. Народився бл. 1660 р. – Док. 308.
299. Замостє – польське місто, розквіт у XVI-XVIII ст. – Док. 308.

300. Август II – саксонський курфюрст (Фрідріх Август I) з 1694 р. та польський король у 1697-1706, 1709-1733 рр., народився 1670 р. – помер 1733 р. – Док. 309.
301. Берестя-Литовське – давньоруське місто, відоме з 1017 р., з XIV ст. в Литві, пізніше в Польщі, з 1795 р. в Росії, нині обл. центр в Білорусії. – Док. 309.
302. Роман Мстиславич – галицько-волинський князь у 1199-1205 рр., опанував ненадовго Київ у лютому 1204 р., р. н. ? – загинув 1205 р. – Док. 313.
303. О. Оглоблін вважав зазначену грамоту Романа підробкою лаврських ченців, яка з'явилася не раніше кінця 16 століття, коли Лавра заволоділа згаданими у ній землями – (ЦДАВО. – Ф. 3561. – Оп. 1. – Спр. 120. – Арк. 173). – Док. 313.
304. Кистра, Кистер – річка на Чернігівщині, ліва притока Снові. – Док. 318.
305. Рудка – річка на Чернігівщині, ліва притока Остра, довжина 17 км. Бере початок біля міста Носівки. – Док. 318.
306. Войцехович (Войтехович) Богдан – підписок Військової канцелярії у складі посольства відправленого гетьманом Д. Многогрішним до Москви 1 січня 1669 р., полтавський наказний полковий писар у січні 1672 р., у 1675-1676 рр. канцелярист Військової канцелярії, у 1680 р. седнівський сотник Чернігівського полку, р. н. ? – помер до листопада 1707 р. – Док. 318.
307. Меншиков Олександр Данилович – син двірцевого конюха, з 1686 р. денщик царя Петра I, з 1702 р. граф, з 1707 р. князь, один з найближчих співробітників Петра I, підтримував лінію на обмеження та ліквідацію прав Гетьманщини, після смерті Петра I фактичний правитель Росії при Катерині I (1725-1727 рр.) та в перші місяці царювання Петра II, усунутий від влади у вересні 1727 р. і відправлений у заслання, р. н. 1673 – помер 1729 р. – Док. 319.
308. Танський Антоній – одружився у 1677 р. з дочкою С. Палія Параскою, був наближеною до Палія людиною, проте у 1704 р. став на бік Мазепи, не заперечивши проти арешту свого тестя гетьманом, прийняв команду над білоцерківськими козаками Палія після його арешту, охочекомонний полковник, не підтримав виступ Мазепи проти Москви, призначений Скоропадським наказним білоцерківським полковником у березні 1710 р., витримав у 1711 р. облогу Білої Церкви з боку сил гетьмана Орлика, і цього ж року був призначений Скоропадським повночинним білоцерківським полковником. Після Прутської угоди Петра I з турками Танський у 1712 р. призначається київським полковником та, виконуючи волю царя, займається депортацією населення Білоцерківського полку на територію Київського, був київським полковником по 1742 р. – Док. 321.
309. Топаля – річка на Прилуччині, права притока Удая. – Док. 322.
310. Силенко Прокіп – стародубський полковий сотник у 1692-1706 рр., стародубський полковий обозний у 1705-1707, 1714, 1722 рр., неодноразово призначався наказним стародубським полковником, товариш полкової сотні Стародубського полку. – Док. 322.
311. Модзалевський Федір – топальський сотник Стародубського полку у 1700-1706 рр. – Док. 322.
312. Топаля – сотенне містечко Стародубського полку. – Док. 322.
313. Жовква – місто, відоме з 1368 р. як село Винники, розквіт XVI-XVIII ст. – Док. 326.
314. Несвіж – місто в Білорусії, відоме з XIII ст. – Док. 330.
315. Кролевець – відомий з 1601 р., розташований на річці Реті і її притоці Свидні. У 1644 р. одержав магдебурзьке право. Сотенне містечко Ніжинського полку. Нині райцентр Сумської області. – Док. 331.
316. Біла Церква – відома як Юр'єв з часів київського князя Ярослава Мудрого (1019-1054), розташована на лівому березі річки Росі, полкове місто Білоцерківського полку. Нині райцентр Київської обл. – Док. 331.
317. Манюківка – річка на Мглинщині, є притокою невеликих річок, що впадають одна в одну – Манюківка в Білий Колодязь, Білий Колодязь у Веприн, Веприн в Жечу і Жеча у Венчу. – Док. 333.

318. Чарнуцький Христофор – ректор Києво-Могилянської колегії та ігумен Київського Братського монастиря у 1706-1709 рр., пізніше ігумен Київського Пустинно-Миколаївського монастиря. – Док. 334.
319. Дорошенко Петро – правобережний гетьман у 1665-1676 рр., прихильник державницьких традицій України та її об'єднання, втратив реальний шанс на об'єднання України у 1668 р., коли легковажно залишив Лівобережжя (характер загроз на Правобережжя не представляв тоді великої небезпеки для його влади і не вимагав повернення туди Дорошенка в липні 1668 р.), суттєвою помилкою також було допущення розправи над ставлеником запорожців Брюховецьким у своїй присутності в червні 1668 р, що стало для Криму зручним приводом виступити в підтримку Запоріжжя, вимагати покори від Дорошенка та почати проти його прихильників війну. Відсутність восени 1668 р. допомоги з боку Дорошенка змусила його наказного гетьмана на Сіверщині Д. Многогрішного розпочати переговори з Москвою. В умовах розколу українського суспільства та відсутності надійних зовнішніх союзників більше не отримав можливостей для реалізації своєї політики. В подальшому, включно по 1676 р., державницькі плани Дорошенка лише все більше вступали у протиріччя з планами Москви, Польщі, Туреччини і Криму на підпорядкування козацьких територій. Внаслідок боротьби цих держав за українські землі як при Дорошенкові, так і після його усунення, Правобережжя наприкінці 1670-х рр. було майже повністю спустошене, р. н. 1627 – помер у 1698 р. – Док. 334.
320. Стайки – містечко на Дніпрі., у 1668 р. спустошене московсько-польським загоном, у 1669 р. надане гетьманом Дорошенком київському митрополиту М. Тукальському, пізніше входить в межі правобережної округи Київського полку, 1707 р. Мазепа підтвердив права на містечко Київському Братському монастиреві. – Док. 334.
321. Канівський полк – заснований у 1630-х рр. як реєстровий полк, у 1649-1654 рр. в його складі 18 сотень. Відомі полковники – А. Бутенко (1655-1657), І. Лизогуб (1659-1663), Я. Лизогуб (1666-1669, 1672-1673), І. Гурський (1674-1676), Д. Пушкаренко (1674-1678). Пізніше ліквідований. Ненадовго відновлений за часів Мазепи. – Док. 334.
322. Самійло Іванович, Самусь – полковник богуславський у 1688 – 1713 рр., одночасно також у 1707 р. і корсунський полковник, правобережний наказний гетьман, один з керівників антипольського повстання на Правобережжі у 1702 р., зрісся гетьманства перед Мазепою, проте на відміну від Палія зберіг полковничу владу. – Док. 337.
323. Сирець – річка в Києві, права притока Дніпра. – Док. 338.
324. Корсунський полк – заснований у 1630-х рр. як реєстровий полк, у 1649 р. до складу полку входило 19 сотень. Найвідоміші полковники – С. Морозенко (1645-1649), І. Гуляницький (1653-1656), Ф. Кандиба (1669-1672, 1674-1675), М. Соловей (1672-1674). З середини 1680-х рр. в Корсуні знаходився козацький полковник З. Іскра призначений сюди польською владою, який втім намагався зберігати самостійність, а в 1702 р. підтримав повстання проти Польщі на Правобережжі. Не пізніше 1707 р. полк було відновлено як адміністративно-військову одиницю Гетьманщини під регіментом Мазепи, серед полковників цього часу Самусь (1707, богуславський і корсунський), А. Кандиба (1708-1710), С. Нестеренко (1708, наказний), М. Романович (1710, наказний). Після укладення Прутського миру (1711) полк був ліквідований. – Док. 339.
325. Романовський Іван (Ракушка) – мглинський сотник Стародубського полку у 1678-1679, 1682-1687, значний військовий товариш у 1688 р., 1689-1705 рр., стародубський полковий осавул у 1689 р., стародубський полковий суддя у 1705-1708 рр. – Док. 343а.
326. Ржищів – на правому березі Дніпра, у глибокій долині, оточеній Дніпровими горами. Вперше згаданий у літописі 1151 р. під іменем Іван-гора. За Хмельниччини сотенне містечко Канівського полку. Нині смт Кагарлицького району Київської обл. – Док. 349.

327. Києво-Печерський Вознесенський монастир – жіночий, заснований 1566 р. У 1710 р. в зв'язку з будівництвом Печерської фортеці переведений до Київського Флорівського жіночого монастиря на Подолі. – Док. 350.
328. Уса – річка на Почепівщині, права притока Судості. – Док. 351.
329. Тетіїв – давнє місто на Київщині. За твердженням С. Величка тут народився гетьман Павло Тетеря. Сотенне місто Кальницького (Вінницького) полку. Нині райцентр Київської обл. – Док. 354.
330. Оржиця – права притока Сули. Заплава до 600 м завширшки, з багатьма озерами, у нижній течії заболочена. Нині тече в межах Київської і Полтавської обл. – Док. 357.
331. Белгород – російське місто, відоме з 1237 р., розташоване на річці Сіверський Донець. Нині облцентр в Росії. – Док. 361.
332. Опішня – сотенне містечко Гадацького полку. – Док. 363.
333. Крман Даніель (Молодший) – словацький протестант, делегат синоду до шведського короля Карла XII, розшукуючи короля, мимоволі став учасником походу шведських військ до України у 1708-1709 рр., який описав у своєму подорожньому щоденнику, р. н. 1663 – помер 24 серпня 1740 р. – Док. 364.

Додаток І

1. Петражицький-Кулага Іван – гетьман реєстрових козаків, скинутий козаками на раді у вересні 1632 р. та страчений у Каневі, р. н. ? – Док. 1.
2. Копинський Ісая – на початку XVII ст. заснував Прилуцький густинський монастир, у 1619 р. Лубенський Мгарський монастир, у 1615 р. один з фундаторів Київської Братської школи, у 1620-1628 рр. перемишльський і самбірський митрополит, у 1628-1631 рр. архієпископ смоленський і чернігівський, у 1631-1632 рр. митрополит київський, позбавлений митрополичої кафедри П. Могилою, до 1635 р. перебував у Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві, р. н. ? – помер 5 жовтня 1640 р. – Док. 1.
3. Київське Богоявленське братство – православна громадська організація, заснована в 1615 р. в Києві під Подолі; на землі подарованій дружиною мозирського маршалка Лозки Галшкою Гулевичівною яка ставила за мету захист православної віри, у 1615 р. було засновано Київську Братську школу (у 1632 р. трансформовану у Києво-Могилянський колегіум за рахунок злиття з Печерською школою П. Могили) та типографію, у 1620 р. до братства вступив гетьман П. Сагайдачний з усім запорозьким військом, за підтримки якого в Україні була відновлена православна церковна ієрархія. – Док. 1.
4. Золотаренко Іван Ничипорович – ніжинський полковник у 1652-1655 рр., командував козацьким корпусом в Білорусії, наказний гетьман у 1654-1655 рр., родич Б. Хмельницького, який був одружений на сестрі Золотаренка Ганні, р. н. ? – був поранений під Старим Биховом й помер в листопаді 1655 р. – Док. 3.
5. Ніжинський Ветхоріздв'яний Георгіївський (Красноостровський) монастир – чоловічий. Заснований у першій половині XVII ст. в урочищі Ветха (зараз Ніжин). 1716 р. монастир разом з усіма маєностями підпорядковано новоутвореному Благовіщенському монастиреві. – Док. 3.
6. Гадацький Красногірський Миколаївський монастир – чоловічий. Заснований 1440 р., за 6 верст на південь від Гадяча на горі Красній, згодом території села Монастирські Будища. – Док. 5.
7. Виговський Іван Остапович – генеральний писар у 1648-1657 рр., організував роботу Генеральної канцелярії, гетьман у 1657-1659 рр., у 1658 р. завдав поразки полтавському полковникові М. Пушкарю та запорожцям, що почали в країні громадянську війну,

- невдоволенням втручанням Москви у внутрішні справи України підписав у вересні 1658 р. Гадяцький трактат з Польщею, успішно відбив наступ московських військ, проте в результаті нового повстання на Лівобережжі та змови правобережної старшини втратив булаву наприкінці вересня 1659 р., вважається деякими істориками організатором протипольського повстання на Правобережжі у 1664 р., р. н. ? – розстріляний поляками 16 березня 1664 р. – Док. 6.
8. Сомко Яким – переяславський полковник у 1658 р.; неважаючи на те що в квітні 1659 р. був nobilitований польським королем, виявив себе як прибічник Москви; у 1660-1662 рр. лівобережний гетьман, після укладення у жовтні 1660 р. Слободищенського трактату і переходу Ю. Хмельницького на бік поляків очолив прихильників московської орієнтації на Лівобережжі, дозволяв собі критикувати політику царського уряду в Україні, реакцією на що було невизнання Московією обрання Сомка гетьманом лівобережними козаками у 1661 та 1662 рр., під час третіх таких “виборів” в червні 1663 р. у Ніжині на Чорній раді був схоплений в присутності царських військ ставленником Москви на булаву Брюховецьким та за “присудом” Військового суду страчений в Борзні, р. н. ? – страчений 18 вересня 1663 р. – Док. 7.
 9. Воронків – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 8.
 10. Христина – шведська королева у 1632-1654 рр., донька шведського короля Густава Адольфа. 6 червня 1654 р. зреклася престолу на користь свого стричного брата Карла-Густава – Док. 9.
 11. Карл X Густав – шведський король у 1654-1660 рр., союзник гетьмана Богдана Хмельницького в боротьбі з Польщею, хотів стати польським королем, у 1655 р. захопив значну частину Польщі, після успіхів поляків проти шведських окупаційних військ уклав угоду про розділ Польщі між Швецією, Україною та Семиграддям, згідно якої останні в січні-липні 1657 р. здійснили спільний похід в Польщу. 6 жовтня 1657 р. між Україною і Швецією було укладено союзний шведсько-український договір. Народився 8 листопада 1622 р. – помер 13 лютого 1660 р. – Док. 9.
 12. Виговський Данило Остапович – брат І. Виговського, одружився на дочці гетьмана Б. Хмельницького Олені (січень 1656 р.), за Хмельницького неодноразово їздив послом до царського двору, як полковник згадується з 1655 р. (коли ходив зі своїм полком в похід на Польщу), наказний гетьман у 1658 р., отримав доручення від гетьмана Виговського у серпні 1658 р. звільнити від царських військ Київ, але незміг його виконати, у грудні 1659 р. потрапив у полон до царських військ і очевидно був закатований, р. н. ? – помер у грудні 1659 р. – Док. 9.
 13. Чернігівське воєводство – адміністративно-територіальна одиниця, створена 1635 р. польським урядом. Складалося з двох повітів: Чернігівського і Новгород-Сіверського. На початку визвольних змагань на чолі з Богданом Хмельницьким було ліквідоване, а його територія ввійшла до Чернігівського і Ніжинського полків. – Док. 9а.
 14. Седнів – вперше згадується як давньоруське місто Сновськ в Іпатському літописі під 1068 р., сотенне містечко Чернігівського полку, нині райцентр Чернігівської обл. Розташований на р. Снові, за 25 км від залізничної станції Чернігів. – Док. 9а.
 15. Бужин – сотенне містечко Чигиринського полку. – Док. 10.
 16. Прип'ять – річка, найбільша права притока Дніпра. Бере початок у Волинській області. – Док. 14.
 17. Владислав IV Ваза – польський король у 1632-1648 рр. – Док. 16.
 18. Лизогуб Іван Кіндратович – канівський полковник у 1659, 1660-1662 рр. – Док. 17.
 19. Цицюра Тимофій – переяславський полковник у 1658, 1659-1660 рр. У серпні 1659 р. підступно перебив у Переяславі запрошену до себе прихильну до Виговського старшину та оголосив себе прибічником Москви; 1 вересня 1659 р. знищив гарнізон Виговського в Ніжині (при цьому під час втечі загинув відомий український політичний діяч Юрій Немирич), у жовтні 1660 р., після підписання Ю. Хмельницьким

- Слободищенського трактату, перейшов на бік поляків, пізніше потрапив у полон до лівобережних козаків і був виданий весною 1662 р. Сомком та В. Золотаренком Москві, клопотання Сомка літом цього ж року до царя про його звільнення залишилося без розгляду, в серпні 1667 р. Цицюра відправив з Тобольська до царя прохання про звільнення, яке не було задоволене. – Док. 26.
20. Межирічка, Межиріч – сотенне містечко Канівського полку. – Док. 30.
 21. Корсунь – місто розташоване на лівому березі річки Рось (притока Дніпра). Засноване 1032 р. кн. Ярославом Мудрим. Зруйноване 1240 р. монголо-татарами. Після Люблінської унії (1569 р.) у Корсуні було збудовано фортецю (1584 р.), в якій стояла залога польського війська і реєстрових козаків. У 1584 р. місту було надано магдебурзьке право. Жителі Корсуня брали участь у селянсько-козацьких повстаннях 90-х рр. XVI ст. і 30-х рр. XVII ст. У 1648 р. під Корсунем козацьке військо на чолі з Б. Хмельницьким розгромило польське військо. У 1648-1670-х рр. Корсунь – центр Корсунського полку. Кінець 1670-тих – 1680-ті рр. часи найбільшого спустошення і знелюднення Корсуня, з другої половини 1680-х рр. місто поступово знову почало заселятися. За Мазепи Корсунь був відновлений в статусі полкового міста Корсунського полку. Після 1711 р. за умовами Прутського миру потрапило під владу Польщі. З 1944 р. має назву Корсунь-Шевченківський, нині райцентр Черкаської обл. – Док. 33.
 22. Дворецький Василь – київський полковник у 1660-1662, 1663-1666, 1668 рр., неодноразово призначався наказним полковником (у 1650, 1653-1655, 1656-1657, 1658-1659 рр.), виявив себе ворогом Сомка та прихильником Брюховецького, засудив Сомка у вересні 1663 р. на смерть, у 1668 р. підтримав повстання Брюховецького проти Москви, знищив частину царської залози в Острі. – Док. 34.
 23. Сірко Іван – з кінця 1650-х рр. отаман, пізніше багаторічний кошовий отаман запорожців, полковник кальницький та харківський, спочатку притримувався промосковської орієнтації, у 1667 р. напавши з Ж. Рогом на Крим зруйнував козацько-татарську кампанію П. Дорошенка проти Польщі, у 1668 р. як харківський полковник підтримав протимосковський рух Брюховецького на Харківщині, після згортання повстання перебрався на Правобережжя до Дорошенка, допоміг йому розбити ханенківців, у 1671-1672 рр. об'єднався з Ханенком і поляками, незвірівшись в Дорошенкові через його спілку з турками і татарами. У квітні 1672 р. після усунення Многогрішного перейшов на Лівобережжя, де був схоплений полтавським полковником Ф. Жученком, та звинувачений лівобережною старшиною у намірах узурпувати владу в Полтавському, Гадяцькому та інших полках і в спробі захопити гетьманську булаву; був засланий Московією в Сибір, пізніше на прохання Польщі звільнений, після чого займав на Запоріжжі стійко протимосковську позицію, постійно воював з турками і татарами, виступав проти капітуляції Дорошенка перед Московією і Самойловичем, р. н. ? – помер 1 серпня 1680 р. – Док. 34.
 24. Чарнецький Стефан – польський восначальник, послідовний ворог України, проти якої боровся з усією можливою енергією, після останньої кампанії проти України 1664-1665 рр. внаслідок поранень і хвороб підірвав здоров'я та помер в лютому 1665 р., р. н. ? – Док. 34.
 25. Миргород – полкове місто Миргородського полку, відоме з 1575 р., розташоване на річці Хорол. – Док. 34.
 26. Кременчук – сотенне містечко Полтавського полку, відоме з XVI ст. Нині місто Полтавської обл., порт на Дніпрі. – Док. 34.
 27. Черкаси – відомі з 1394 р., полкове місто Черкаського полку. Нині облцентр, порт на Дніпрі (на березі Кременчуцького водосховища). – Док. 34.
 28. Тетеря-Моржковський Павло – писар Переяславського полку у 1649, 1653 рр., переяславський полковник у 1653-1657 рр., разом з військовим суддею Богдановичем-

- Зарудним погоджував з царським урядом у березні 1654 р. договірні статті між Гетьманщиною і Москвою, у 1662 р. Тетеря полоцький стольник, посол на польській службі, присланий до Війська Запорозького, у 1663-1665 рр. правобережний гетьман, дотримувався пропольської орієнтації, ворог Виговських, причетний до розстрілу поляками колишнього гетьмана І. Виговського у березні 1664 р., народився близько 1620 р. – помер у 1671 р. – Док. 34.
29. Брацлав – центр Брацлавського воєводства, з часів Хмельниччини полкове місто Брацлавського полку. – Док. 34.
 30. Умань – відома з 1616 р., з 1648 р. полкове місто Уманського полку. Нині місто в Черкаській обл. – Док. 34.
 31. Туровець Сацько, Сашко – отаман, полковник запорожців у 1660-1664 рр., наказний кошовий запорожців у 1663 і 1664 рр., спільник І. Сірка разом з яким на відміну від більшості січовиків загалом нейтрально ставився до Я. Сомка та неприхильно до І. Брюховецького, у 1664 р. захищав зі своїми козаками від поляків Умань. – Док. 34.
 32. Торговиця – полкове місто на Правобережжі до 1674 р. – Док. 34.
 33. Сулимка, Сулима Степан – походив з переяславського старшинського роду Сулим, двоюрідний брат переяславського полковника Степана Сулими, після того як останній разом з братом Северином був вбитий в серпні 1659 р. під час перевороту Цецюри в Переяславі, втік разом з їх братом Федором до Виговського, яких гетьман наблизив до себе за виявлену вірність (Федір був призначений переяславським полковником); у 1664 р. один з керівників протипольського повстання на Правобережжі, на допиті у полоні начебто вказав на координацію дій з колишнім гетьманом І. Виговським, р. н. ? – страчений 1664 р. – Док. 34.
 34. Золотоноша – згадується у 1647 р. Сотенне містечко Переяславського полку. Нині місто в Черкаській обл., залізничний вузол. – Док. 34.
 35. Опара Степан – медведівський сотник Чигиринського полку, не пізніше ніж з 1658 р. З 1664 р. намагався триматися незалежно, що спричинило підозри з боку Тетері та С. Чарнецького у його симпатіях до Москви. На початку 1665 р. уклав спілку з Кримом про що стало відомо Брюховецькому. Претендуючи на гетьманську булаву, проте не маючи широкої підтримки в Україні, зважився на надто авантюрний план дій. Залучивши орду та маючи два полки козаків, вирушив на Правобережжя, намагаючись нейтралізувати одночасно і промосковські, і пропольські впливи, як такі що себе дискредитували. 11 червня захопив Умань, далі рухався в напрямку Київщини. 19 серпня зраджений татарами, які злякалися можливої війни на два фронти. Під час переговорів з мурзами був захоплений разом зі своєю старшиною під приводом зв'язків Опари з промосковськими старшинами та виданий полякам або самими татарами, або за посередництва П. Дорошенка, що став гетьманом при їх підтримці, р. н. ? – страчений 1665 р. – Док. 34.
 36. Сербин Іван – брацлавський полковник, за свідченням гетьмана Брюховецького загинув весною 1665 р. при захисті Умані від поляків (нерідко плутається з Іваном Сербином, лубенським полковником у 1670-х рр.). – Док. 34.
 37. Многогрішний Дем'ян Ігнатович – чернігівський полковник у 1665-1668 рр., підтримав повстання Брюховецького проти Москви, таємно від нього вступив у переговори з П. Дорошенком, в червні 1668 р. після загибелі Брюховецького був призначений П. Дорошеком наказним гетьманом, у вересні фактично змушений був захищати Чернігів лише силами свого полку від великої московської армії Г. Ромодановського, оскільки сподіваної допомоги від Дорошенка не отримав, у жовтні змушений був вступити в прямі переговори з Москвою, завдяки твердо зайнятій позиції значною мірою зміг нейтралізувати руйнівні для Гетьманщини наслідки підписання Брюховецьким Московського договору 1665 р., що було зафіксовано Глухівськими статтями у березні 1669 р., обраний сіверським гетьманом на раді в Новгороді-

Сіверському в грудні 1668 р., в березні 1669 р. обраний повночинним гетьманом і визнаний Москвою. Відновивши владу на Лівобережжі не ставив за мету позбавити влади Дорошенка на Правобережжі, налагодив з ним нормальні стосунки та намагався проводити незалежну політику щодо Москви, що не влаштувало царський уряд. Вночі 13 березня 1672 р., змовившись з головою московських стрільців в Батурині Г. Нейоловим (який мав охороняти гетьмана), незадоволені Многогрішним старшини вчинили переворот, в Москові гетьмана визнали зрадником і відрали до Сибіру, до 1688 р. Многогрішний знаходився в ув'язненні, народився близько 1630 р. – помер не раніше 1696 р. – Док. 35.

38. Очевидно йдеться про майбутнього гетьмана Самойловича – див. примітки до універсалів Мазепи – 87. – Док. 35.
39. Йдеться про Леонтія Артемовича Полуботка – див. примітки до універсалів Мазепи – 125. – Док. 35.
40. Трипілля – розташоване на правому березі Дніпра. З часів Хмельниччини сотенне містечко Київського полку. – Док. 36.
41. Маховський Стефан – польський воєначальник, у березні 1664 р. наказав без суду розстріляти колишнього гетьмана І. Виговського, у грудні 1666 р. очолене Маховським військо було розгромлене козаками Дорошенка та кримськими татарами, Маховський як бранець був забраний до Криму. – Док. 36.
42. Браїлів – місто на Брацлавщині, поблизу якого в грудні 1666 р. козацько-татарськими силами було розгромлене військо С. Маховського. – Док. 36.
43. Львів – місто засноване 1256 р. галицько-волинським князем Данилом Галицьким, 1349 р. захоплене польським королем Казимиром III, за часів Хмельниччини і пізніше залишилося в складі Польщі, як вважають деякі українські історики саме змарнування реальної можливості поширити у 1648 р. козацьку територію на заселені українцями західні землі України суттєво підірвало військову потугу твореної Б. Хмельницьким держави, що в майбутньому відгукнулося багатьма трагічними наслідками. – Док. 36.
44. Кальник – полкове місто Кальницького полку, у 1663 р. центр полку перенесено у Вінницю, проте й пізніше полк згадується за назвою свого початкового центру. – Док. 36.
45. Адамович Симеон – ніжинський протопоп, відомий своїми промосковськими поглядами, авантюрист, дізнавшись на початку 1668 р. від прилуцького полковника Л. Горленка про планований козаками розрив стосунків з Москвою попередив про це царського воєводу в Ніжині І. Ржевського, за що був відданий І. Брюховецьким під монастирський нагляд, при Дорошенкові звільнився, виступив активним прихильником примирення козаків з царським урядом, пізніше інтригував проти Д. Многогрішного, який заборонив йому листування з Москвою, та І. Самойловича, був засуджений у 1677 р. за участь у змові проти Самойловича. – Док. 36.
46. Дорошенко Андрій – середній з братів Дорошенків, у 1668 р. чигиринський полковник, цього ж року при поверненні П. Дорошенка за Дніпро був залишений ним в Гадячі, який він продовжував утримувати і на початку 1669 р.; після повернення на Правобережжя отримував відповідальні доручення від брата, паволоцький полковник у 1673-1674 рр., у 1674 р. очолював з Г. Гамалією в Корсуні корпус з 5-ти полків, дізнавшись про наступ Самойловича і Г. Ромодановського та поразку козаків Г. Дорошенка і татар під Лисянкою (де Григорія Дорошенка було захоплено в полон), перебегі з Гамалією в Чигирин до П. Дорошенка після чого полишені корсунський, брацлавський, кальницький, подільський і паволоцький полки перейшли на бік Самойловича; пізніше жив на Лівобережжі, сосницький сотник (Чернігівський полк) у 1677, 1689-1691 рр., військовий товариш Чернігівського полку. – Док. 36.
47. Кввинтовка Матвій – ніжинський полковник у 1663-1666 рр., не був полковником у 1667 р., як іноді твердиться, оскільки в Пилипів піст 1666 р. (між 18 листопада та

27 грудня) за вбивство своєї дружини був ув'язнений Брюховецьким в Гадячі, і звільнився з ув'язнення лише після смерті Брюховецького в червні 1668 р. (помилка виникла через неправильне датування одного з його універсалів, виданого в Каневі, і явно помилково поширеного з датою 30 липня 1667 р., оскільки його аналіз доводить що він міг бути виданий тільки в 1664 р.); генеральний осавул у 1668-1672 рр. – Док. 36.

48. Мартинович Артем – генеральний осавул у 1666 р., користувався прихильністю Брюховецького, отримав доручення від гетьмана придушити повстання в Переяславському полку, що вибухнуло в липні 1666 р., проте не виявив енергії у виконанні цього наказу (фактично його не виконав, козаки відмовлялися битися з повстанцями), не зміг також в жовтні прикрити козацьким військом від татарської навали Ніжинський і Прилуцький полки. Тим не менше отримав підвищення, був призначений Брюховецьким ніжинським полковником (січень 1667 р. – червень 1668 р.). Підтримав протимосковське повстання у 1668 р., але не зміг звільнити Ніжинську фортецю від царської залози, оскільки ніжинський протопоп С. Адамович попередив ніжинського воєводу І. Ржевського про виступ козаків; очевидно помилково згадується в актах як ніжинський полковник у квітні 1672 р., оскільки при скиненні Многогрішного в березні 1672 р. та при підписанні Конотопських статей в липні цього ж року полковником був Уманець. Вірогідною виглядає смерть Мартиновича ще у 1668 р., з огляду на згадку про його поранення в червні цього року. – Док. 36.
49. Гуляницький Григорій – за походженням з волинської шляхти; ніжинський полковник у 1656–1659 рр., брав участь у ліквідації повстання Барабаша і Пушкаря та у війні Виговського з Москвою, у 1659 р. призначений І. Виговським сіверським гетьманом відзначився при обороні Конотопа. При Ю. Хмельницькому був корсунським полковником, призначався наказним гетьманом. У 1663-1664 рр. брав участь у спільному поході польських і козацьких військ на Лівобережжя. У 1664 р. внаслідок інтриги Тетері був ув'язнений поляками у Мальборкській фортеці, в якій перебував два роки, за деякими свідченнями після звільнення з'явився на Правобережжі, де невдовзі був вбитий поляками. – Док. 36.
50. Могилевський Костянтин – волоський полковник, родом волох, командував 5-ти тисячним найманим полком, перейшов на царську службу літом 1665 р., склавши присягу перед київським воєводою П. Шереметевим, після чого приймав участь в придушенні протимосковського повстання на Переяславщині, спалив Бубнів. Розміщення полку на Лівобережжі викликало невдоволення населення, яке мало його утримувати, крім того Могилевський зіпсував протягом короткого часу стосунки з Брюховецьким та його старшиною, що й спонукало Брюховецького в січні 1667 р. звинуватити його перед царем в зраді. – Док. 36.
51. Носач Тимофій – у 1649-1650 рр. прилуцький полковник; у 1655-1665 рр. генеральний обозний з невеликими перервами (після розколу України був обозним на Правобережжі), 4 квітня 1665 р. захоплений в полон при здобутті лівобережними козаками і московським військом Корсуня, пізніше звільнився з московського полону, в 1668 р. жив на Правобережжі під захистом Дорошенка. (У червні 1669 р. переяславський полковник Д. Райча схопив в Переяславському полку і стратив якогось прибічника Дорошенка Носача, до певної міри можна припустити, що це був Т. Носач). – Док. 36.
52. Ігнатенко Андрій – канівський полковник у 1668 р., очевидно став ним після того як полковники Дорошенка Жерибало і Гоголь у січні 1668 р. зайняли Канів, оскільки раніше тут визнавали Брюховецького, а в місті розміщувався царський гарнізон, окрім того в січні 1668 р. ще згадується канівським полковником Яків Лизогуб, що отримав за клопотанням Брюховецького від царя дворянство. – Док. 39.

53. Ширкевич Ієремія – ігумен Максаківського монастиря у 1665-1681 рр. – Док. 43.
54. Ханенко Михайло Степанович – правобережний гетьман у 1669-1674 рр; уманський полковник у 1656-1659, 1664-1669 рр; весною 1669 р. підтримав татарського ставленика на гетьманську булаву Петра Суховієнка проти Дорошенка, коли татари на вимогу турків покинули Суховієнка, той в липні 1669 р. визнав гетьманом Ханенка, якому забезпечив підтримку Криму. Ханенко у боротьбі проти Дорошенка просив допомоги у Многогрішного, проте не отримав її. Після поразки ханенківців від Дорошенка і Сірка під Стеблевим Ханенко переорієнтувався на поляків, уклав з ними у 1670 р. договір та допомагав Польщі у війні проти Дорошенка і турків, 1674 р. на Переяславській раді склав повноваження перед Самойловичем, у подальшому проживав на Лівобережжі, був заарештований за зносини з Польщею, р. н. ? – 1680. – Док. 43.
55. Комишна – сотенне містечко Гадацького полку. – Док. 43.
56. Сміла – перші дані про поселення на території Сміли датуються XVI ст. Наприкінці XVI ст. на місці колишнього хутора нерестрові козаки заснували слободу. На початку XVII ст. слобода перетворилася на містечко. Розташована на річці Тясмин. За Гетьманщини сотенне містечко Чигиринського полку. Нині місто обл. підпорядкування, райцентр Черкаської обл., залізничний вузол. – Док. 45.
57. Олов'ятин – сотенне містечко Чигиринського полку. – Док. 45.
58. Жаботин – заснований наприкінці XVI – на початку XVII ст. на місці зруйнованого 1484 р. Менглі-Гіреєм міста Радивонового. За Гетьманщини сотенне містечко Чигиринського полку. Нині село Кам'янського району Черкаської області – Док. 45.
59. Лисянка – сотенне містечко Корсунського полку. – Док. 48.
60. Костянтин Солонина – київський полковник у 1669-1682 (на початку 1669 р. на боці Дорошенка, потім визнав Многогрішного), 1687-1689 рр., р. н. ? – помер після 1691 р. – до 1696 р. – Док. 52.
61. Кублицький Кость – полтавський полковник у 1667-1669 рр. (у Брюховецького і Дорошенка), підтримав протимосковське повстання у 1668 р., у 1673, 1675-1676, 1677-1678, 1680-1684 рр. полтавський полковий суддя, у 1688-1690 рр. обозний Полтавського полку, неодноразово призначався наказним полковником. – Док. 52.
62. Насвет Іван – полтавський полковий осавул у 1675-1678 рр., неодноразово призначався наказним полковником, р. н. ? – помер після 1699 р. – Док. 52.
63. Силич Степан – брат страченого у 1663 р. Брюховецьким чернігівського полковника І. Силича, чернігівський полковий сотник у 1661, 1670, 1676-1677 рр., хорунжий Чернігівського полку у 1672 р. – Док. 52.
64. Ладизин – розташований на річці Південний Буг (Бог) на Брацлавщині, Перша літописна згадка про Ладизин відноситься до 1362 р. Був відомий своїми укріпленнями. З 1648 р. Ладизин став сотенним містечком, важливим стратегічним пунктом, що прикривав козацькі землі від Польщі. У 1671-1672 рр. зайнятий поляками і ханенківцями. У 1675 р. поляки спустошили місто, а його мешканців забрали в полон. Нині смт Тростянецького району Вінницької обл. – Док. 52.
65. Мовчан Федір Лук'янович – у 1675-1676 рр. відомий як охочекомонний полковник, що 1675 р. перейшов зі своїм полком від Дорошенка до Самойловича, р. н. ? – загинув під час II Чигиринського походу в серпні 1678 р. З іменем Ф. Мовчана пов'язана певна плутанина в переліку прилуцьких і стародубських полковників, оскільки за актовими матеріалами виходить, що він у 1678 р. був одночасно полковником і в Стародубському і в Прилуцькому полках. Стародубським полковником Ф. Мовчан був принаймні з квітня 1677 р. що простежується за актами, втім також за актами Ф. Мовчан у квітні 1677 р. був осавулом Прилуцького полку. В. Антонович в дослідженні про Мовчанів, повідомляє лише, що Ф. Мовчан після переходу на Лівобережжя недовгий час був прилуцьким полковником, а втрапивши посаду невдовзі помер, тому залишив сім'ю без засобів існування, не згадуючи ні

- про які інші подробиці, в т. ч. про його можливе стародубське полковництво. Якщо взяти сучасників тих часів, то стародубський полковник з 1682 р. Симеон Гетьманіч (син Самойловича) згадує про Ф. Мовчана як про свого попередника на посаді, та й сам Самойлович повідомляє про загибель під Чигирином стародубського полковника (мався на увазі Мовчан), що не надто узгоджується з цілком певним наказом самого ж Самойловича про призначення Мовчана в квітні 1678 р. прилуцьким полковником. Можна було б впевнено припустити, що йдеться про різних Ф. Мовчанів, проте не дозволяє це зробити те, що після 1678 р. зникають вони обидва. – Док. 52.
66. Дністер – річка, довжина 1352 км, витoki в Карпатах, впадає в Дністровський лиман Чорного моря. – Док. 52.
 67. Недра – річка на Переяславщині, притока Березанки, що є лівою притокою Трубежа. – Док. 53.
 68. Афанасія Євфимівна – (світське ім'я Агафія), вдова військового товариша Марка Кимбаровича (загинув у 1668 р. під час повстання Брюховецького проти Москви), перша ігуменя Глухівського монастиря Успіння Пр. Богородиці. – Док. 55.
 69. Глухівський монастир Успіння Пр. Богородиці – жіночий. Заснований за Многогрішного близько 1670 р., у 1688 р. за наказом Мазепи переданий у завідування і управу матері гетьмана Марії Магдалені Мазепиній, ігумені Київського Печерського жіночого монастиря. – Док. 55.
 70. Грем'ячка – притока річки Стечної, що є лівою притокою Судості. – Док. 55.
 71. Журавенський трактат – укладений 17 жовтня 1676 р. у с. Журавному на Львівщині між Польщею і Туреччиною, згідно якого польський уряд визнавав права Туреччини на Поділля та перехід частини Правобережжя під владу П. Дорошенка, договір не був затверджений польським сеймом. – Док. 57.
 72. Бар – місто на Поділлі, за Хмельниччини відійшло до козаків, пізніше було здобуте поляками. – Док. 57.
 73. Немирів – розташований в прилуці річки Устя (Замчик) – притоки Південного Бугу, сотенне місто Кальницького (Вінницького) полку. Напівзруйнований Немирів був резиденцією наприкінці 1670-х – на початку 1680-х рр. турецького ставленика на Правобережжі Ю. Хмельницького. Нині смт, райцентр Вінницької обл., за 4 км від залізничної станції Немирів – Док. 57.
 74. Хмельницький Юрій – син гетьмана Б. Хмельницького, гетьман у 1659-1660 рр., правобережний пропольський гетьман у 1660-1662 рр., протурецький “князь і вождь” України у 1677-1681 рр. Не був самостійною фігурою, при відсутності державного мислення його політика у 1659-1662 рр. вироблялася найближчим старшинським оточенням (підписання Переяславських статей 1659 р., укладення Слободищенського трактату), не користувався авторитетом серед козацтва, тому спроба Туреччини використати ім'я Хмельницьких під час Чигиринських походів 1677-1678 рр. ніякого успіху не мала, р. н. бл. 1640 – очевидно страчений турками бл. 1681 р. – Док. 57.
 75. Бог, Південний Буг – річка на Поділлі, довжина 806 км, впадає в Дніпровський лиман Чорного моря. – Док. 57.
 76. Федір Олексійович – московський цар у 1676-1682 рр. – Док. 57.
 77. Димер – за Хмельниччини сотенне містечко Київського полку, з 1668 р. зайняте поляками, стало базою для грабіжника Київщини польського полковника Я. Пиво-Запольського, який також згадується як комендант Димера (листопад 1671 р.), пізніше тут певний час був димерським комендантом І. Новицький відомий в майбутньому козацький полковник Самойловича і Мазепи, який перейшов на козацьку службу в 1674 р. – Док. 63.
 78. Баришівка – сотенне містечко Переяславського полку. – Док. 63.
 79. Домонтович Іван – слабинський сотник (Чернігівський полк) у 1659 р., чернігівський городовий отаман у 1668 р., генеральний суддя у 1669-1683 рр. – Док. 67.

80. Стугна – річка під Києвом, права притока Дніпра. – Док. 68.
81. Хмельницький-Яненко Павло – київський полковник у 1653, 1654-1656, 1657-1659 рр. Посол до польського короля від гетьмана Ю. Хмельницького, до московського царя від гетьмана П. Дорошенка. Небіж гетьмана Б. Хмельницького та тесть П. Дорошенка, р. н. ? – помер не раніше 1679 р. – Док. 68.
82. Мазепина Марія Магдалина – мати гетьмана Івана Мазепи, ігумена Київського Печерського жіночого монастиря – до 1683 р. – 1707 р., р. н. ? – померла 1707 р. – Док. 68.
83. Київська митрополія – заснована після прийняття християнства Руссю у 988 р., відновлена у 1620 р., за часів Хмельниччини вищий клір митрополії виступив проти угоди Б. Хмельницького з Москвою у 1654 р., у 1685-1686 рр. митрополію переведено з формального підлягання Константинопольському патріархату у фактичне підпорядкування Московського. – Док. 69.
84. Іоаким (Савелов) – московський патріарх з 26 липня 1674 р. по 1690 р., приєднав Українську Церкву до московського патріархату, до цього чернець Київського Межигірського монастиря у 1655-1657 рр., з 1657 р. наближений патріарха Никона в Іверському монастирі, р. н. ? – помер 17 березня 1690 р. – Док. 69.
85. Шумлянський Йосип – луцький єпископ, не визнавав обрання Г. Святополка-Четвертинського київським митрополитом, оголосив себе місцєблєстителем Київської митрополії. – Док. 69.
86. Перемишль – заснований в X ст., в XII-XIV ст. в складі Галицько-Волинського князівства, відомий також як центр православної єпархії. Нині польське місто Пшемисл. – Док. 69.
87. Галич – давньоруське місто в X-XIII ст., столиця Галицького князівства з 1144 р., Галицько-Волинського з 1199 р. Нині місто Івано-Франківської обл., залізнична станція. – Док. 69.
88. Слуцьк – давньоруське місто, відоме з 1116 р., центр Слуцького князівства. Нині місто Мінської обл. в Білорусії. – Док. 69.
89. Могилів-Дніпровський – відомий з 1267 р., центр православної єпархії. Нині облцентр в Білорусії. – Док. 69.
90. Самойлович Григорій Іванович – син гетьмана І. Самойловича, чернігівський полковник у 1685–1687 рр., у 1687 р. наказний гетьман, після усунення Самойловича від влади був заарештований, страчений у Севську севським воєводою Л. Неплюєвим, р. н. ? – страчений 1687 р. – Док. 71.
91. Кам'янець-Подільський – заснований наприкінці XI ст. Ключова фортеця, що закривала підступи до Польщі туркам. У 1672 р. місто було захоплене турецько-татарським військом та козаками П. Дорошенка, перебувало у складі Туреччини по 1699 р. Нині місто Хмельницької обл. – Док. 71.
92. Чорнобиль – згадується наприкінці XII ст. в Іпатському літописі, в середині XV ст. чорнобильський замок належав київському князю Олельку, за Хмельниччини містечко Київського полку, польську адміністрацію в місті було відновлено у 1660-х рр. – Док. 71.
93. Озов, Азов – з XI ст. половецька фортеця, з XIII ст. татарська, з 1471 р. турецька фортеця Азак, у 1637-1642 рр. була захоплена і утримувалася донськими і запорозькими козаками, у 1696 р. Азов був захоплений Петром I, в поході брали участь і українські козаки. – Док. 71.
94. Дон – річка, починається на Середньоруській височині, впадає в Таганрозьку затоку, довжина 1870 км. – Док. 71.
95. Кам'яний Затон – побудована стольником і воєводою Григорієм Косаговим у 1686-1687 рр. на р. Самарі фортеця. – Док. 74.
96. Шах-Кермень – турецька фортеця в пониззі Дніпра. – Док. 74.

Додаток II

1. Уманець Пилип – глухівський сотник (Ніжинський полк) у 1653-1668 рр., ніжинський полковник з 1668 р. (призначений Д. Многогрішним під час Новгород-Сіверської ради в грудні 1668 р.) – принаймні по травень 1674 р., учасник перевороту проти Д. Многогрішного 13 березня 1672 р., р. н. ? – помер до 1678 р., очевидно у 1674 р. – Док. 1.
Ракушка Роман Онисимович – походив з української шляхти, у 1649 р. козак полкової сотні Ніжинського полку, у 1654-1655 рр., ревізор військового скарбу, дозорця військового скарбу в Ніжинському полку, у 1655 р. наказний ніжинський полковник, у 1658 р. ніжинський сотник – прихильник Виговського; очевидно учасник перевороту в Ніжині 1 вересня 1659 р. проти Виговського, як ніжинський полковий суддя 7 жовтня прибув в Москву послом ніжинського полковника В. Золотаренка, де отримав 31 жовтня грамоту для Ніжина і Ніжинського полку від царя, у 1660 р. ніжинський сотник, наказний полковник, у 1663 р. новомлинський сотник, у зіткненні В. Золотаренка і Я. Сомка з Брюховецьким переходить на бік Брюховецького, призначений ним генеральним підскарбієм (1663-1666 рр.) та проводить в перші тижні гетьманства Брюховецького поділ Ніжинського полку на Ніжинський, Стародубський і Сосницький. Востаннє згадується як генеральний підскарбій у травні 1666 р., пізніше його посада очевидно була ліквідована, оскільки царський уряд згідно Московського договору збирався фіскальні функції в Гетьманщині перебрати на себе, після падіння Брюховецького з'являється вже на Правобережжі як брацлавський піп, був ворогом Д. Многогрішного, що захопив його майно в Ніжині, тому під час поїздки послом від Дорошенка і Тукальського до константинопольського патріарха домігся від нього виголошення анафеми Многогрішному, з 1676 р. живе в Стародубі, отримавши парафію (він священник церкви св. Миколи). Найбільш імовірний автор літопису Самовидця, р. н. бл. 1622 – помер 1703 р. – Док. 1.
3. Гулак Іван – генеральний обозний у Дорошенка у 1669-1674 рр., на початку лютого 1674 р., не розраховуючи захистити Черкаси від військ Самойловича і Ромодановського змушений був присягнути Самойловичу; був учасником Переяславської ради в березні 1674 р. при перезатвердженні Самойловича гетьманом “обох боків Дніпра”. – Док. 2.
4. Клевень – річка, права притока Сейму, що є лівою притокою Десни. Гирло нижче міста Путивль. – Док. 6.
5. Лубенський Мгарський Спасопреображенський монастир – чоловічий, знаходився у с. Мгари на правому березі р. Сули, де в неї впадає р. Ольшанка. Заснований 1624 р. (за іншими даними 1619 р.) коштом Р. Вишневецької, укр. церковним діячем Ісаєм Копинським. У 1622 р. при монастирі було створено братство. У XVII–XVIII ст. тут був складений монастирський літопис. 1684 р. дерев'яну Преображенську церкву розібрали і за ініціативою гетьмана Івана Самойловича заклали мурований Спасопреображенський собор, побудований у 1684–1692 рр. – Док. 8.
6. Єремєєв Григорій Іванович – кошовий запорозьких козаків, з серпня 1680 р. (після смерті І. Сірка) – був ним принаймні по червень 1684 р. – Док. 9.
7. Килчень, Кілчень, Кічета – річка на землях запорожців, права притока Самари (басейн Дніпра) – Док. 11.
8. Лихопой Філон – кошовий Запорозької Січі у 1688 р., опішнянський сотник (Гадяцький полк) у 1697-1703 рр. – Док. 12.
9. Рубан Семен – до обрання кошовим курінний отаман Полтавського куреня, кошовий запорозьких козаків з 1693 по липень 1694 рр. – Док. 15.
10. Грабовський Сазонт – кошовий писар запорожців у 1694 р., полковий писар Київського полку в 1696 р. – Док. 15.
11. Моровськ – сотенне містечко Київського полку. – Док. 18.
12. Солонина Сергій – хорунжий Київського полку в 1690-1696 рр. – Док. 20.

13. Засядько Яків – лубенський полковник у 1659-1660 рр., підписав Переяславські статті 1659 р., лубенський отаман у 1670, 1676 р., лубенський козак у 1671 р., р. н. ? – помер після травня 1676 р. – Док. 22.
14. Загоровський Віктор – дев'ятий ігумен Лубенського Мгарського монастиря до травня 1658 – принаймні по 1663 рр.. У серпні 1658 р. за дорученням патріарха Никона відвідав Івана Виговського у таборі під Снітинцями. – Док. 22.
15. Вербицький Гнаг Якович – лубенський полковник у 1663-1664 рр., ставленик Брюховецького, наказний лубенський полковник у 1660 р., р. н. ? – помер до жовтня 1672 р. – Док. 22.
16. Шамлицький, Шамрицький Стефан – лубенський городовий отаман, лубенський полковник у 1661-1663 рр (з перервою, на Козелецькій раді у квітні 1662 р. Сомка обирав лубенський полковник А. Пирський), страчений разом з Сомком і В. Золотаренком в Борзні 18 вересня 1663 р. – Док. 22.
17. Сербин Іван Федорович – лубенський полковник в 1670-1672, 1672-1676 рр. – Док. 23.
18. Солониця – річка на Лубенщині, ліва притока Сули. – Док. 27.
19. Булатець – річка на Лубенщині, права притока Сули. – Док. 27.
20. Свічка Леонтій Назарович, осавул Лубенського полку в 1671, 1675-1687 рр., лубенський полковий суддя у 1672 р., лубенський полковник у 1688-1699 рр., р. н. ? – помер 1699 р. – Док. 28.
21. Пирятин – розташований на річці Удай. Відомий з 1155 р. За часів Гетьманщини сотенне містечко Лубенського полку. Нині місто в Полтавській обл., залізнична станція. – Док. 28.
22. Слюз Леонтій Васильович – сенчанський сотник (Лубенський полк) у 1687-1695 рр. – Док. 30.
23. Іляшенко Ярема – чигрин-дїбровський сотник (Лубенський полк) не пізніше 1692 – принаймні по квітень 1701 рр. – Док. 35.
24. Зеленський Дмитро – лубенський полковник у 1700-1708 рр. – Док. 37.
25. Апостол Данило Павлович – гетьман у 1727-1734 рр., до цього миргородський полковник у 1683-1727 рр., у 1690-х рр. приймав постійну участь у походах проти турецько-татарських сил в Причорномор'ї та Приазов'ї, під час Північної війни воював зі шведами в Білорусії, у жовтні 1708 р. перейшов з Мазепою на бік шведів, намагався організувати активну підтримку шведів в Прилуцькому полку, через місяць різко змінив свою позицію, приєднавшись до проголошеного Петром I гетьмана Скоропадського, брав участь у Прутському (1711) та Персидському (1722) походах, 1722-1723 рр. підтримував політику П. Полуботка на захист автономії Гетьманщини, як наказний гетьман підписав у 1723 р. Коломацькі чолобитні від козацтва, за що був заарештований, утримувався в С.-Петербурзі, звільнений після смерті Петра I; внаслідок тимчасової зміни політики Росії щодо Гетьманщини на дозволені царським урядом виборах 1 жовтня 1727 р. обраний гетьманом, правив під наглядом царського резидента Ф. Наумова, народився 4 грудня 1654 р. – помер 15 січня 1734 р. – Док. 38.
26. Остроградський Матвій Іванович – голтвянський сотник (Миргородський полк) у 1688-1715 рр., миргородський полковий суддя з 1715 р. по 20 травня 1734 р. – Док. 38.
27. Сорочинці, (з середини XIX ст. Великі Сорочинці) – розташовані на річці Псел, відомі з 20-х рр. XVII ст. як Сорочинці. Давня назва – Краснопіль. З 1646 р. належали князю І. Вишневецькому. 1648 р. була утворена Сорочинська сотня Миргородського полку. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Сорочинці – містечко, де знаходилось правління Миргородського полку, обнесене земляним валом з дерев'яними баштами на бастіонах, тут мав будинок і проживав Данило Апостол. Нині село Миргородського району Полтавської обл., за 25 км від райцентру та 18 км від залізничної станції Гоголеве. – Док. 38.

28. Родзянко Василь Іванович – хорольський сотник (Миргородський полк) у 1701-1704, 1710 рр. – Док. 39.
29. Цибульник – річка на Чигиринщині, права притока Дніпра. – Док. 41.
30. Красний Колядин – сотенне містечко Прилуцького полку. – Док. 42.
31. Базилевський Василь Онисимович – обозний Прилуцького полку в 1708-1709 рр. – Док. 42.
32. Кобилівський (Кобилецький, Кобилецький) Григорій – ніжинський наказний полковник у 1653, 1655-1656, 1658 рр.; у жовтні-листопаді 1658 р. за наказом наказного гетьмана Г. Гуляницького відповідав за захист Ніжина від московських військ; ніжинський обозний у 1663 р.; в червні 1663 р., напередодні Чорної Ради, в Ніжині поширювалися чутки про його ймовірні претензії на гетьманську булаву. – Док. 43.
33. Золотаренко Василь – брат Івана Золотаренка, ніжинський полковник у 1659–1663 рр., був одним з головних суперників Я. Сомка та І. Брюховецького на гетьманську булаву, але напередодні Чорної ради став прихильником обрання гетьманом Сомка, р. н. ? – страчений в Борзні 18 вересня 1663 р. – Док. 47.
34. Дашенко Гаврило – стародубський полковий сотник у 1659 – 1663 рр., обозний Стародубського полку, призначений не пізніше 1665 р. – був обозним принаймні по 1676 р., р. н. ? – помер до 13 жовтня 1678 р. – Док. 47.
35. Плотний, Плотник Іван Якович – стародубський полковник, не пізніше ніж з листопада 1663 – по 1665 рр. та наказний стародубський полковник у 1666-1667 рр., стародубський полковий суддя у 1669 р., ставленик І. Брюховецького. – Док. 47.
36. Гомель – відомий з 1142 р., місто на річці Сож, певний час було зоною суперництва між Польсько-Литовською державою та Гетьманщиною і Москвою з одного боку та між Москвою і Гетьманщиною з іншого, у 1648 р. гомельці підтримали повстання Б. Хмельницького, у 1654 р. місто здалося після довгої облоги наказному гетьманові І. Золотаренку, де було розміщено козацьку залозу, у гетьмана Д. Многогрішного були наміри включити Гомель до Гетьманщини (що було одним із висунутих йому звинувачень після перевороту), І. Самойлович приєднав до Стародубського полку села на річці Сож, починаючи від Гомеля і просив в 1685 р. у царського уряду дозволу приєднати Гомель. Нині об'єкт Білорусії. – Док. 48.
37. Дейнека Василь Якович – кролевецький сотник (Ніжинський полк) у 1669-1672 рр. – Док. 53а.
38. Михайленко, Михайлович Павло – ніжинський полковий писар у 1661, 1669-1676 рр. – Док. 55.
39. Ярема Андрійович – батуринський сотник (Ніжинський полк) у 1676-1689 рр. – Док. 57.
40. Грудяка Кіндрат Пилипович – товариш Глухівської сотні у 1683 р., глухівський сотник (Ніжинський полк) у 1687, 1689 рр., глухівський отаман у 1693 рр. – Док. 58.
41. Вересоч – річка на Ніжинщині, ліва притока Десни. – Док. 59.
42. Обідовський Іван – ніжинський полковник у 1692-1701 рр., син сестри І. Мазепи, восени 1700 р. був відправлений гетьманом на чолі 20-тисячного корпусу козаків на війну зі шведами, після розгрому російського війська під Нарвою, куди він не встиг прибути, його три полки були розташовані для захисту прикордонних російських міст, помер наступного року в прикордонні зі шведською Лівонією. – Док. 60.
43. Сербин Войця – переяславський полковник у 1675-1676, 1679-1683 рр. – Док. 64.
44. Головченко Яким – черкаський полковник у 1669 р., переяславський полковник у 1688-1689 рр., р. н. ? – помер до 28 квітня 1690 р. – Док. 66.
45. Сулима Олександр Степанович – переяславський полковий хорунжий у 1684-1711 рр., брав участь у походах проти турків і татар у 1690-х рр. – Док. 67.
46. Канівець Іван – бубнівський сотник (Переяславський полк) у 1692-1693 рр. – Док. 69.
47. Деркач Денис – бубнівський сотник у 1693-1706 рр. – Док. 69.

48. Мирович Іван – переяславський полковник у 1692-1706 рр., у 1704-1706 рр. очолив 17-ти тисячний козацький корпус, який воював зі шведськими військами у Польщі і Білорусії, в березні 1706 р. під Ляховичами потрапив в полон до шведів, помер у полоні близько 1709 р. – Док. 70.
49. Левенець Прокіп – полтавський полковник у 1674-1675, 1677-1679 рр., полтавський обозний у 1687, 1690 рр., був відзначений Самойловичем за хоробрість виявлену в Чигиринських походах 1677-1678 рр., р. н. ? – помер не пізніше червня 1691 р. – Док. 75.
50. Мисенко Петро – полтавський полковий суддя у 1667 р., обозний Полтавського полку у 1671 р. – Док. 75.
51. Гуджол Дем'ян – полтавський полковник у 1661–1664, 1672–1674 рр., полтавський городовий отаман у 1667 р., полтавський полковий суддя у 1672, 1676, 1678-1680 рр., під час боротьби між Сомком і Брюховецьким підтримував Брюховецького, р. н. ? – помер після 1680 р. – Док. 75.
52. Кобеляки – сотенне містечко Полтавського полку. – Док.76.
53. Тростянець – річка на Полтавщині, права притока Лисогору, що впадає в Удай. – Док. 78.
54. Білики – сотенне містечко Полтавського полку. – Док. 79.
55. Маценко Іван – початково відомий як запорізький отаман, з'явився в Прилуках напередодні повстання Брюховецького проти Москви, коли із Запоріжжя на підтримку гетьмана в українські міста вийшла значна група запорожців. Прилуцький полковий осавул у 1668 р., прилуцький полковник у 1668-1671, 1677-1678 рр., прилуцький полковий суддя у 1672-1676, 1680 рр. У 1668-1669 рр. як полковник підтримував П. Дорошенка, не дозволяв привести Прилуцький полк до царського підданства, але не визнавав також спілку запорожців з Кримом після смерті Брюховецького, восени 1668 р. перебив татар, яких направив в Прилуки П. Суховієнко. – Док. 81.
56. Лисогір – річка на Прилуччині, притока Удаю. – Док. 81.
57. Іванія – річка на Прилуччині, ліва притока Сможі, що впадає в Удай. – Док. 82.
58. Стороженко Іван – прилуцький полковник у 1679, 1687-1692 рр., р. н. ? – помер 1692 р. – Док. 85.
59. Ічня – полкове місто Ічнянського полку у 1648-1649 рр., після його ліквідації сотенне містечко Прилуцького полку. – Док. 86.
60. Нос Іван Яремович – у 1676 р. військовий товариш в Прилуках, значний військовий товариш, прилуцький полковий осавул у 1684, 1692-1693 рр., прилуцький полковий суддя у 1693-1705 рр., прилуцький полковий обозний у 1677, 1705-1708 рр.; під час облоги Батурина О. Меншиковим на початку листопада 1708 р. як наказний прилуцький полковник знаходився з частиною свого полку в місті, зрадив захисників Батурина, вказавши російським солдатам вночі з 1 на 2 листопада потаємний хід у місто, внаслідок чого столиця гетьмана Мазепи була захоплена, а її захисники і жителі знищені, в нагороду за виявлені царському уряду послуги став повночинним прилуцьким полковником (1708-1714 рр.), р. н. ? – помер 1714 р. – Док. 88.
61. Буйна – річка на Стародубщині, очевидно Бучка – притока Максимівки, яка впадає в Росуху, ліву притоку Ваблі, яка є правою притокою Судості. – Док. 93.
62. Унеча – річка на Стародубщині, ліва притока Іпуті. – Док. 94.
63. Острянин Левко – стародубський полковник у 1665-1667 рр. – Док. 95.
64. Кистерка – річка на Стародубщині, притока Вари, яка є правою притокою Судості, що впадає в Десну. – Док. 95.
65. Рославченко Авдій Іванович – почепівський сотник у 1665-1670 рр. – Док. 96.
66. Ревна – річка на Стародубщині, притока Деревенки, що є правою притокою Судості. – Док. 98.

67. Мена – сотенне містечко Ніжинського полку. Нині місто Чернігівської обл., залізнична станція. – Док. 98.
68. Костобобр – річка на Стародубщині, притока Ревни. – Док. 98.
69. Коста – річка на Стародубщині, права притока Судості. – Док. 98.
70. Рубець Михайло Іванович – топальський сотник (Стародубський полк) у 1669-1670, 1672-1673, 1681, 1686 рр. – Док. 99.
71. Чадиця – річка на Стародубщині, притока Ірпи, що впадає в Стечну, яка є лівою притокою Судості. – Док. 99.
72. Лосенко, Лось Павло Федорович – мглинський сотник (Стародубський полк) у 1674-1676 рр. – Док. 101.
73. Судинка – річка на Стародубщині, на якій розташоване місто Мглин. – Док. 101.
74. Ваза – очевидно Вага, річка на Стародубщині, притока Трубіжа, лівої притоки Снові. – Док. 103.
75. Трубіж – річка на Стародубщині, ліва притока Снові. – Док. 104.
76. Ложиця – річка на Стародубщині, притока Вари, що є правою притокою Судості. – Док. 107.
77. Ярем'єнко Тарас Гаврилович – погарський сотник (Стародубський полк) у 1681-1698, 1703-1705 рр. – Док. 110.
78. Ноздря Наум Григорович – почепівський сотник (Стародубський полк) у 1670, 1676, 1677, 1679-1687 рр., у 1688 р. значний військовий товариш. – Док. 111.
79. Гетьманич Яків Іванович – син гетьмана Самойловича, стародубський полковник у 1685-1687 рр., після перевороту 1687 р. був схоплений і засланий в Сибір. – Док. 112.
80. Завадовський Яків – значний військовий товариш, стародубський полковий осавул у 1690-1703 рр., стародубський полковий суддя у 1703-1705 рр., призначався наказним полковником. – Док. 112.
81. Аврамович (Попович) Іван – чернігівський полковник у 1654-1657 рр. – Док. 115.
82. Сухий Вор, Сухий Вир – річка на Чернігівщині, права притока Виру, що є лівою притокою Сожі. – Док. 120.
83. Березна – сотенне містечко Чернігівського полку. – Док. 122.
84. Тур'я – річка на Чернігівщині, ліва притока Снові. – Док. 122.
85. Бобриця – річка на Київщині, ліва притока Ірпеня. – Док. 129.
86. Княжичі – містечко на південний захід від Києва, розташоване на р. Ірпінь, згадується в XVI ст. Нині село Києво-Святошинського району в Київській обл. – Док. 131.

Додаток III

1. Болеслав I Хоробрий – польський князь з 992 р., польський король з 1025 р., об'єднав польські землі, р. н. 967 – помер 1025 р.
2. Стефан Баторій – польський король у 1676-1686 рр., за часів Баторія вперше офіційно здійснено набір реєстрових козаків, р. н. 1533 – помер 1686 р.
3. Карл XII – шведський король у 1697-1718 рр., на початку Північної війни мав значні успіхи у війні з коаліцією Данії, Саксонії, Польщі і Росії, за умовами Альтранштадського миру 1706 р. позбавив саксонського курфюрста Августа II Фрідріха (польського короля Августа III) польської корони, зробивши польським королем Станіслава Лещинського, через Лещинського встановив контакти з Мазепою, під час походу на Росію повернувшись з військом на Україну, уклавши в Гірках 29-30 жовтня 1708 р. союзний договір з гетьманом, зазнав поразки під Полтавою від російських військ, проте уник полону, відступивши до турецьких володінь, після смерті Мазепи підтримував його наступника П. Орлика, продовжував війну у спілці з Туреччиною, після укладення Туреччиною Прутського миру (1711 р.), лише 1715 р. зміг повернутися до Швеції, продовжував

війну з відновленою коаліцією, загинув 11 грудня 1718 р. (за н. с.) в Норвегії, народився 27 червня 1682 р. (за н. с.).

4. Бендери – місто на правому березі Дністра, відоме з XII ст. Нині знаходиться у складі Молдавії.
5. Гордієнко Костянтин – кошовий запорожців у 1702-1703, 1703-1707, 1707-1709, 1709 – 1728 рр., приймав участь в Азовських походах 1695-1696 рр., завжди був послідовним у своєму несприйнятті московської політики, підтримував спілку Мазепи з Карлом XII, після смерті Мазепи підтримував Орлика, р. н. ? – помер у 1733 р.
6. Случ – річка в Західній Україні, довжина 451 км, права притока Горині, певний час при Б. Хмельницькому розмежовувала польські та українські володіння.
7. Терехтемирів, Трахтемирів – згадується у XVI ст., як селище надане Остафієм Дашковичем Києво-Печерському монастирю, пізніше містечко, де був розташований Терехтемирівський монастир. Нині село Переяслав-Хмельницького району Київської обл.

Список архівних фондів та публікації універсалів

1. Архівні джерела

Центральний державний історичний архів України у Києві
(ЦДІАК України).

- Ф. 11: Житомирський гродський суд
- Ф. 51: Генеральна військова канцелярія
- Ф. 57: Генеральний опис Лівобережної України 1765-1769 рр.
- Ф. 59: Київська губернска канцелярія
- Ф. 64: Сотенні канцелярії Лівобережної України (об'єднаний фонд)
- Ф. 80: Стародубська полкова канцелярія
- Ф. 108: Чернігівська полкова канцелярія
- Ф. 127: Київська Духовна канцелярія
- Ф. 128: Київська Печерська лавра
- Ф. 129: Київський Софійський монастир
- Ф. 131: Києво-Слупський Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир
- Ф. 132: Київський Межигірський чоловічий монастир
- Ф. 133: Чернігівський Кафедральний монастир
- Ф. 137: Лубенський Мгарський чоловічий монастир
- Ф. 139: Чернігівський Троїцький Андронниківський чоловічий монастир
- Ф. 141: Кам'янський Успенський жіночий монастир
- Ф. 143: Максаківський Спаський чоловічий монастир
- Ф. 144: Рихлівський Пустинно-Миколаївський чоловічий монастир
- Ф. 145: Ніжинський Благовіщенський Красноострівський чоловічий монастир
- Ф. 146: Макошинський Миколаївський чоловічий монастир
- Ф. 147: Семигорський чоловічий монастир
- Ф. 148: Гамаліївський Пустинно-Харлампіївський чоловічий монастир
- Ф. 149: Глухівський Успенський жіночий монастир
- Ф. 150: Домницький Різдвяно-Богородицький чоловічий монастир
- Ф. 151: Антоніївський Любецький монастир
- Ф. 152: Макошинський Покровський монастир
- Ф. 153: Омбиський монастир
- Ф. 154: Батуринський Крупицький Миколаївський жіночий монастир
- Ф. 157: Єлецький Успенський чоловічий монастир
- Ф. 158: Печенецький Успенський жіночий монастир
- Ф. 159: Прилуцький Густинський Свято-Троїцький монастир
- Ф. 160: Чернігівський П'ятницький жіночий монастир

- Ф. 161: Глухівський Петропавлівський чоловічий монастир
- Ф. 163: Чернігівський Іллінський чоловічий монастир
- Ф. 165: Козелецький Георгієвський монастир
- Ф. 166: Мошенський Петропавлівський чоловічий монастир
- Ф. 167: Київський Флорівський Вознесенський жіночий монастир
- Ф. 168: Київський Братський Богоявленський монастир
- Ф. 169: Київський Михайлівський Золотоверхий чоловічий монастир
- Ф. 182: Канцелярія Київського магістрату
- Ф. 194: Київський Губернський магістрат
- Ф. 220: Колекція документів Київської археографічної комісії
- Ф. 221: Нова серія
- Ф. 222: Колекція документів Київського історичного товариства Нестора Літописця
- Ф. 237: Каманін І.М.
- Ф. 248: Прилуцький полк
- Ф. 251: Тарновські
- Ф. 824: Виноградський Успенський чоловічий монастир
- Ф. 826: Медведівський Миколаївський монастир
- Ф. 834: Миклашевський
- Ф. 888: Київський Кирилівський чоловічий монастир
- Ф. 912: Полтавський чоловічий монастир
- Ф. 915: Київський Іорданський жіночий монастир
- Ф. 983: Ханенки
- Ф. 1203: Шувалови
- Ф. 1230: Колекція фотокопій документів про Визвольну війну українського народу 1648-1654 рр.
- Ф. 1235: Грушевські
- Ф. 1253: Лебединський Георгіївський монастир
- Ф. 1391: Переяславський Михайлівський монастир
- Ф. 1407: Колекція грамот російських царів та універсалів українських гетьманів
- Ф. 1528: Лохвицька ратуша
- Ф. 1556: Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир
- Ф. 2043: Плохинський М.М.
- Ф. 2077: Канівський монастир
- Ф. 2168: Колекція документів, що стосуються історії України
- Ф. 2218: Корсунська полкова канцелярія
- Ф. 2232: Андрій та Микола Артемовичі
- Ф. КМФ – 7
- Ф. КМФ – 9
- Ф. КМФ – 15
- Ф. КМФ – 23
- Ф. КМФ – 31
- Ф. КМФ – 41

2. Інститут рукописів Національної бібліотеки імені В.І.Вернадського

- Ф. 1: Літературні матеріали
- Ф. 2: Історичні матеріали
- Ф. 8: Київський університет
- Ф. 10: Матеріали АН України
- Ф. 28: Всеукраїнський історичний музей імені Т. Г. Шевченка

- Ф. 40: Василенко М.
Ф. 61: Кістяківський О.Ф.
Ф.160: Київська Духовна Академія
Ф.201: Новицькі

3. Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України)

Ф.3561: Оглоблін О.О.

Опубліковані джерела

- Акты, изданные комиссией для разбора древних актов. Т.34. Вильно, 1909.
Акты Московского Государства. – Т.2. Разрядный Приказ. Московский стол. 11635-1659. – СПб., 1894.
Акты, относящиеся к истории Западной России (Акты ЗР), Т.5, СПб., 1853.
Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России (Акты ЮЗР), Т.3, СПб., 1861; Т.4., СПб, 1863; Т.5., СПб, 1867; Т.6., СПб, 1869; Т.7., СПб, 1872; Т.8., СПб, 1873; Т.9., СПб, 1877; Т.10., СПб, 1878; Т.11., СПб, 1879; Т.12., СПб, 1882; Т.13., СПб, 1885; Т.14., СПб, 1889; Т.15., СПб, 1892.
Акты исторические, собранные и изданные Археографическою комиссиею. Т.1-5, СПб., 1841-1843.
Дополнения к актам историческим. Т.1-12, СПб., 1846-1875.
Акты по истории землевладения в Малороссии (1620-1689) // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Кн.4., – 1890. – А.Л[азаревский]
Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636-1730) // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. – Кн.5., – 1891. – А.Лазаревский.
Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси. – Т. 7. – Вильно, 1870.
Архив Юго-Западной России (Архив ЮЗР). – Ч.1. – Т.4. – К., 1871. Акты об унии и состоянии православной церкви в Юго-Западной России во 2-й половинк 17 и в 18 ст. (1648-1798).
Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т.5. – К., Акты, относящиеся к делу о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату (1620-1694).
Архив ЮЗР. – Ч. 1. – Т.10. – К., 1904. Акты, относящиеся к истории православной церкви в Галиции (1423-1714), извлеченные из львовских архивов.
Архив ЮЗР. – Ч.3. – Т.2. – К., 1868. Акты о козаках (1679-1716).
Архив ЮЗР. – Ч.3.- Т.4. – К., 1914. Акты, относящиеся к эпохе Богдана Хмельницкого.
Архив ЮЗР. – Ч.3. – Т.6. – К., 1908. Акты Шведского государственного архива, относящиеся к истории Малороссии (1649-1660).
Астряб М.Г. Лубенский Мгарский Спасо-Преображенский монастырь // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1913, – Вып. 13.
Барвинский В. Крестьяне в Левобережной Украине в XVII–XVIII вв. – Х., 1909.
Барвинский В. Генеральное следствие о маестностях Миргородского полка 1729–1730 г. // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1913. – Вып. 13.
Бантыш-Каменский Д. Источники малороссийской истории. Ч.1.М., 1858.
Бантыш-Каменский Д. История Малой России. – М.1842.
Василенко М.П. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права 17-18 вв. // Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т. 1.
Величко С. Літопис. К., 1991. Т. 2.

- Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка 1729–1730 гг. // *Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии*, под. ред. Н.П.Василенко. – Чернигов. – 1901. – Вып. I.
- Генеральное следствие о маетностях Киевского полка 1729–1730 гг. // *Чтения в историческом обществе Нестора летописца*. – К., 1893. – Кн. 7. – III отдел
- Генеральное следствие о маетностях Гадяцкого полка 1729–1730 гг. Полтава. 1893.
- Генеральное следствие о маетностях Переяславского полка 1729–1730 гг. // *Сборник Харьковского историко-филологического общества*. – Вып. 9. – Кн. 3. 1896.
- Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка 1729–1730 гг. // *Чтения в историческом обществе Нестора летописца*. – К., 1896. – Кн. 11. – III отдел.
- Генеральное следствие о маетностях Черниговского полка 1729-1730 года. // *Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии*, под. ред. Н.П.Василенко. – Чернигов. – 1909. – Вып. III.
- Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку // *Український архів*, – К., 1931 – Т. 4.
- Генеральне слідство про маєтності Стародубського полку // *Український архів*, – К., 1929 – Т. 1.
- Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку // *Рукопис І.Бутича*.
- Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // *Сіверянський літопис*, 1998, – № 1. – Уп. Ситий І.
- Гетьманські універсали. З архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату // *Київська старовина*. 1995. – № 2. – Уп. Морозов О.
- Герасимчук В. Виговський і Юрій Хмельницький // *Записки НТШ*, Т. 59-60, Львів, 1904.
- Герасимчук В. Виговський і Гадяцький трактат // *Записки НТШ*, Т. 87-89, Львів, 1909.
- Грушевський О. Перші гетьманські земельні універсали // *Записки історико-філологічного відділу*. Вип. 7-8. – К., 1926.
- Грушевський О. Гетьманські земельні універсали 1660-1670 років // *Історико-географічний збірник*. – Т. 1. – К., 1927.
- Грушевський О. Універсали та грамоти в земельних справах з 1650-1660 років // *Записки Українського наукового товариства*. – К., 1926.
- Грушевський О. Універсали та грамоти лівобережним ратушам у 17 в. // *Ювілейний збірник на пошану ак. М. С. Грушевського*. Т. 1-3, 1928-1929.
- Ефименко А. Из истории борьбы малороссийского народа с поляками // *Южная Русь*. – СПб., 1905.
- Жевахов Н.Д. Акты и документы Лубенского Мгарского Спасо-Преображенского монастыря. – К., 1913.
- Жерела до історії України-Русі. – Львів, 1913. – Т. 11: 1912. – Т. 12.
- Закревский Н.В. Описание Киева. В 2-х т. – М., 1868.
- З матеріалів до історії Києво-Могилянської академії // *Записки НАУКМА*, уп. Мищик Ю. – К., 2002.
- Исторические и крепостные документы Виноградского Ирдинского монастыря // *Киевские епархиальные ведомости*. – 1861. – № 18-20.
- Каманин И. Материалы по истории Киевской городской общины // *Университетские известия*. – К., 1892. – № 2, 8 (в приложениях).
- Каманин И. Из истории подложных документов // *Чтения в ИОНЛ*. – К., 1907. – Кн. 20.
- Каманин И. Материалы по истории казацкого землевладения // *Чтения в ИОНЛ*. – К., 1896. – Кн.8.
- Карачевський – Волк. Б.В. Борьба Польши с казачеством во второй половине 17 и начале 18 вв. – К., 1892.
- Каталог документів Київської археографічної комісії. – К., 1971
- Ковальський Н.П., Мищик Ю.А. Анализ архивных источников по истории Украины 17-18 вв. Днепрпетровск, 1986.

- Коринець Д. Зносини Виговського з Польщею в рр. 1657-1658 // Записки НТШ – Т. 38. Львів, 1990.
- Коринець Д. Повстання Мартина Пушкаря // Ювілейний збірник на честь М. Грушевського. – Львів, 1906.
- Костомаров М. Гетьманування Виговського і Юрія Хмельницького. – Тернопіль. 1891.
- Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – К., – 1954.
- Крип'якевич І.П. Студії над державою Богдана Хмельницького.
- IV. Гетьманські універсали // Записки наукового товариства ім. Шевченка. Львів, 1927. – Т. 147.
- Кулиш П. Записки о Южной Руси. Т. 1-3. – СПб., – 1856-1857.
- Лазаревский А. Обозрение Румянцевской описи. – Чернигов. – Вып. 1: 1866; Вып. 2: 1867; Вып. 3-4: Вып. 1867.
- Лазаревский А. Архивные отрывки для истории Полтавской епархии. – Полтава, – В. 1. – 1882.
- Лазаревский А. Акты по истории землевладения в Малороссии // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – 1890. – Кн. 4. – III отдел.
- Лазаревский А. Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636–1730) // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. К., 1891. – Кн. 5. – III отдел.
- Лазаревский А. Материалы для истории общественного и частного быта в Малороссии XVII века. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. К., 1896. – Кн. 11. – III отдел.
- Лазаревский А. Гетманские универсалы о Киевском городском хозяйстве (1677–1729) // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1902. – Кн. 16. – Вып. IV. – III отдел.
- Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Т. 1-3. К., 1888; К., 1893; К., 1902.
- Левицкий О. Киево-Выдубецкий перевоз на Днепре и его неожиданная политическая роль // Киевская старина. – 1882. – № 10.
- Лучицкий И. К истории финансов и финансового управления в Малороссии 17 и 18 вв. // Чтения в ИОНЛ. – Кн. 15. – Отд. III.
- Летописец Самовидца. – К., 1898.
- Маетность, занимаемая Киевской Духовной семинарией // Киевские епархиальные ведомости. – 1863. – № 9.
- Маркович Н. История Малороссии. Т. 1-4. – М., 1842.
- Материалы для истории внутренней жизни Левобережной Украины. М.Плохинский, Х., 1891.
- Местечко Борисполе в 17 веке. Акты мейского уряда 1612-1699 гг. с пред. А.Стороженка. – К., 1892.
- Модзалевский В. К характеристике отношений между монахами Мгарского монастыря и лубенскими козаками. В 1629-1661 гг. // Киевская старина. – 1906. – Т. 92. – № 3-4.
- Мотьжинский архив. Акты Переяславского полка XVII–XVIII вв., под ред. А. Лазаревского. – К.: 1890.
- Мякотин В. Очерки социальной истории Украины. – Прага, 1924. – Т. 1. –3.
- Отрывки из нежинских магистратских книг 1657, 1674 гг. – Чернигов, 1887.
- Палеографический изборник. – Вып. 1. – К., 1890.
- Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов. Т. 1. – К., 1845; Т. 2. – К., 1846; Т. 3. – К., 1852.
- Памятники, изданные Временной Комиссией для разбора древних актов.– Т. 1-2. – Изд. 2. К., 1898.
- Петровський М.Н., Путилов В.К. Історія України в документах і матеріалах. Т. 3. – К., 1941.
- Полное собрание законов Российской империи. – Т. 1. – СПб., 1830.
- Праці для виучування історії західно-руського та українського права. – Вип. 2. – К., 1926.
- Похилевич. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – К., 1864.
- Ригельман О.І. Літописна сповідь про Малоросію та її народ і козаків узагалі. – К., 1894.

- Рукописи П.Я. Дорошенка // Труды Черниговского предварительного комитета по устройству 14 археологического съезда. – Чернигов. 1908.
- Русов А.А. Документы, касающиеся Густынского и Мгарского монастырей.
- Сказание о войне козацкой с поляками. – К., 1921.
- Стадник М. Гадяцька унія // Записки Українського наукового товариства – Т. 7-8. – К., 1910.
- Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной России. – К., 1880.
- Сборник Русского исторического общества. – Т. 144. // Материалы Екатеринославской законодательной комиссии. – Ч. 13. – СПб., 1914.
- Сборник материалов для исторической топографии Кнева и его окрестностей. – К., 1874.
- Сулимовский архив, под ред. А. Лазаревского – К., – 1884.
- Яковлів А. Українсько-московські договори в 17-18 ст. // Пр.Укр. Наук. Ін-ту у Варшаві. 1934. Т. 19.

Список скорочень літератури та назв установ

Скорочення	Повна назва
АЗР Т. V.	Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. Т. V. – СПб., 1853.
Архив ЮЗР. Ч. I. – Т. 4. Ч. III. – Т. 6.	Архив Юго-Западной Росси, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волынском генерал-губернаторе. Ч. I. – Т. 4. – К., 1871. Ч. III. – Т. 6. – К., 1908.
ГСМЛ.	Генеральне слідство про маєтності Лубенського полку // Український архів. – К., 1931. – Т. IV.
ГСМН.	Генеральное следствие о маєтностях Нежинского полка 1729–1730 гг. – Чернигов, 1901. Упор. М. Василенко
ГСМЧ.	Генеральное следствие о маєтностях Черниговского полка 1729–1730 гг. – Чернигов, 1909.
ДБХ.	Документи Богдана Хмельницького / Упор. І. Крип'якевич та І. Бутич. – К., 1961.
Записки НТШ.	Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка.
Лазареский А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690). Кн. IV.	Лазареский А. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630–1690) // ЧИОНЛ. Кн. IV. – К., 1890.

Маркевич Н. История Малороссии. Т. IV.	Маркевич Н. История Малороссии. – М., 1842. – Т. IV.
Местечко Борисполе в 17 веке.	Местечко Борисполе в 17 веке. Акты мейского уряда 1612–1699 гг. с предисловием А. В. Стороженка. – К. – 1892.
ОРОМ. Вып. 1. Вып. 2.	Обозрение Румянцевской описи Малороссии Упор. О. Лазаревський Чернигов, 1866. – Вып. 1. Чернигов, 1867. – Вып. 2.
Памятники. Т. II (Изд. 2). Т. III (Изд. 3). Т. IV.	Памятники, изданные Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волынском генерал-губернаторе. К., 1898. – Т. II (Изд. 2). К., 1898. – Т. III (Изд. 2). К., 1859. – Т. IV.
Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського.	Ситий І. Гетьманські універсали в колекції Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського // Сіверянський літопис. – 1998. – № 1.
Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства.	Федотов-Чеховский А. Акты греческого нежинского братства. К., 1884.
Скорочена назва установи	Повна назва
ЦДАВО України.	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
ЦДІАК України.	Центральний державний історичний архів України в м. Києві.

Словник застарілих і рідковживаних слів

- Абисмо** – щоб ми
Абисте – щоб ви
Ага – турецький чи татарський старшина; начальник, хазяїн
Аж, аже – щоб
Албо, альбо – або
Антецесор – попередник
Апробовати, апробувати – схвалити
Артикул – стаття
Архидиякон – старший диякон серед ченців-дияконів
Архієрей – у православній церкві вище духовне звання у ченців
Асесор – засідателю королівського суду
Атаман – див. отаман
Атестация – свідчення
Афектация – бажання
- Бавитися** – баритися, займатися
Барзо – дуже
Бей – 1) князь, правитель незалежного князівства; 2) управитель округи в Османській імперії
Бинаймней – аж ніяк, ніяк, ані трохи, ніскільки
Бидло – свійська робоча худоба
Битність – перебування
Бихмо – щоб ми
Борть – найпростіший вулик, видовбана колода, яку навішували на дерево, або дупло в дереві, де живуть бджоли
Бочка – міра об'єму, поділялась на чотири корці або чверті
Бровар, броварня – пивоварня
Буда – 1) підприємство для виготовлення поташу; 2) тимчасове житлове чи виробниче приміщення
- Бурмистер** – друга за значенням після вйта посада в міській адміністрації
Бусурманин – магометанин
Бунт – одиниця лічби товарів, 15 штук
- Важитися** – зважуватися, насмілюватися
Варувати – застерігати
Вдячне – радо
Ведлуг, ведля – з причини, через; *ведлуг звичаю* – за звичаєм; *ведлуг ради* – згідно з порадою
Везир – візир, вищий сановник при дворі турецького султана, міністр й член імперської ради
Вейчисте – вічне
Велебний, превелебний – звернення до вищого духовенства
Вельце – вельми, дуже
Вендровний – мандрівний
Веспол – разом
Вешняк – млин, що працює на весняній воді
Видарти – знати, мати про щось уявлення, відомості
Видячи слущність – бачачи справедливість
Війт, вейт – 1) голова магістрату; 2) голова місцевої влади
Возний – судовий урядовець в Речі Посполитій та Україні
Волость – територіально-адміністративна одиниця; об'єднання навколо центру певної кількості (до кількох десятків) населених пунктів
Волока – міра земельної площі, що дорівнювала 19-22 га
Волох – молдаванин
Вшелякий – всякий
Везене – ув'язнення

Галера – турецький корабель
Гамоване – перешкода, затримка
Гандлі – торгівля
Гарнец – міра об'єму сипких тіл і рідин місткістю близько 4 л.
Городовий – нижчий чин міської поліції в Московській державі
Гвалтовний – насильницький
Гетьман польний – заступник великого коронного (або литовського) гетьмана, військовий начальник
Господар – володар молдавського і волоського столів
Господарство – держава
Греченин – грек
Гріш – назва срібної монети у Чехії, Речі Посполитій; 30 польських грошів складала 1 польський злотий
Гродський суд – суд у Речі Посполитій і Гетьманщині, що розглядав кримінальні справи
Гута – підприємство по виробництву скла

Даток – данина
Дворище – садиба, господарство
Декрет – постанова, присуд
Дим – одиниця оподаткування
Диспонувати – розпоряджатися
Домініканці – католицький чернечий орден
Дорожний податок – збір за користування землями
Дукат – червоний золотий, дорівнював 4,5 гульдена
Долегливий – залежний, підвладний
Донація – дарчий запис

Екзактор – збирач податків
Екзакція – збирання податків до скарбу
Екзарх – намісник патріарха
Експедиювати – висилати, відряджати
Електор – виборець
Еміненція – (вища) гідність
Ефект – результат, наслідок
Ефікація – здійснення

Євфимок, єфимок – російська срібна монета
Єдваб – шовк
Єжели – якщо
Если – тільки
Естество – ми є
Естесте – ви є
Есше – ше

Жадеи – жодний
Жадати – бажати
Жартливий – жартівливий, веселий
Жеби – щоб
Жолнер – солдат (у коронному війську)

Забава – затримка
Заборонятися – захищатися
Загамовати – затримати
Заживати – користуватися, споживати
Займа – заплава
Заказний – що забороняє
Заказувати – забороняти
Законник – чернець
Залецнення – висловлення, заява, рекомендація
Замешкання – затримка
Замешки – заворушення
Засе, зась – же, але
Заховувати – зберігати
Затягати – набирати
Зачим – отже, тому, таким чином
Здати отправу – виконати доручення
Здрайця – зрадник
Злещити – доручити, наказати
Зичливий – добродійний
Знайдуватися – знаходитися
Зойшлий – померлий
Зособна – зокрема
Зосталий – останній, залишковий
Зповиноватися – споріднитися
Зуполий – повний

Ігумен – настоятель чоловічого монастиря
Іж – що
Іжелі – якщо
Ізгон – наїзд, під'їзд
Іначей – інкаше
Індукта – мито за ввезення товарів
Інкізіція – слідство
Інкурсія – наїзд, напад
Інок – чернець
Інсерувати – вкласти, вилучити
Інстанція – клопотання
Інстигнувати – підбурювати
Інтенція – намір, бажання
Інтерцесія – посередництво

Кавалер – рицар
Кадь, кадка – міра меду (бл. 60-90 л.)
Калга-салтан – наступник престолу
Камень – одиниця ваги, що дорівнювала 32-50 фунтам

Камеральний – казенний
Канонік – 1) член капітули, крилоса; 2) священослужитель кафедрального собору
Канцлер великий коронний – урядник, що завідував канцелярією Корони Польської, виконував обов'язки міністра закордонних справ
Капелан – католицький ксьондз, духівник при війську
Капітула – рада з духовних осіб при єпископі, що займається адміністративними питаннями
Кармазин – тканина фарбована в червоний колір
Катедра – собор, соборна церква
Каштелян – урядовець замку і прилеглих територій
Кварта – одиниця виміру рідких і сипких тіл, трохи більша за літр
Квота – сума
Кгвалтовний – насильний
Кгди, гди – коли
Кгдиж – тому що
Кеди – коли
Киндяк – турецька бавовняна тканина
Клейноди військові – відзнаки Запорозького Війська: корогва, булава, бунчук, котли (бубни), гармати
Ключ – територіально-економічна одиниця, об'єднання навколо міста (містечка) групи фільварків та селищ
Князь – глава селянської громади на волоському праві
Коберець – коверець, килимець
Колвек – будь (хто, що)
Комісар – особа, спеціально призначена для виконання певного доручення
Комонний – кінний
Компанія – товариство, відділ війська
Композиція – згода
Компут – розрахунок, реєстр
Компутування – складання реєстру
Кондиція – стан, звання, умова
Конклюдзія – закінчення, висновок
Консенс – дозвіл
Консистенція – розміщення військ на квартирах
Консоляція – радість, втіха
Конституція – сеймова ухвала
Конфірмація – підтвердження
Копя литовських грошей – дорівнювала 60 литовським або 75 польським грошам

Корець – одиниця виміру зерна й рідини, що дорівнювала 20-32 гарнцям (80-128 літрів)

Кром – без

Ктитор – 1) особа, на гроші якої побудовано або відновлено церкву або монастир; 2) церковний староста

Кульбака – сідло

Купа – міра тканини (100 відрізків)

Купитися – громадитися

Куситися – спокуситися

Лава – колегія суддів

Лавник – член лави

Латво – легко

Лев – українська назва турецької срібної монети

Лінія – границя, межа

Лупезство – грабіж

Люб – або

Любисмо – хоч ми

Людськість – ввічливість, прихильність

Люстратор – ревізор королівських маєтків

Маєстат – величність

Майдебурзьке право – магдебурзьке право

Малжонка – дружина, жінка

Мати вигляд – брати до уваги

Машталер – конюх, кучер

Меновите – а саме

Моц – влада, уповноваження

Морг – міра земельної площі, що дорівнювала 0,6-0,7 га

Мурза – знатний титул у Кримському ханстві

Мултянський – валаський

Навідати – повідати

Над волю – проти волі

Надтлумити – розгромити

Наймніший – найменший

Найпилней – найпилніше

Наказний – виконуючий обов'язки

Належність – приналежність

Напрудшей – найшвидше

Наступець – напасник

Незабавне – не барячись

Некгдись – колись

Не маш – немає

Не мній – не менше

Неналежне – безправно

Неотволочний – невідкладний

Неоткуль – нізвідки

Неотпусний – непоблажливий

Непотрібний – шкідливий
Неслушний – неправильний
Нікди, негідсь – колись
Нурадин-солтан – начальник адміністративної одиниці в Кримському ханстві

Обачити – побачити
Обваровати – оберегти, охоронити
Обиватель – житель
Обийстя – удержання
Обитель – монастир
Обіймати – займати
Облята – запис документа (майнової трансакції, універсалу, тестаменту і ін.) в акто-ву книгу
Обняти – оволодіти
Оборочати – повертати, уживати
Обшем – навпаки
Одно – тільки
Одтол – відгіль
Ознаймити – сповістити, обнародувати
Оказія – нагода
Оклад – річна данина, податок
Оковита, оковиточна – горілка
Околичний – вищий боярський чин у Росії
Околот – який-небудь озимий чи ярий хліб, злегка обмолочений для годівлі худоби
Омешкати – затримати
Оний – цей
Оправення – налагодження
Опроч – окрім
Отмова – відмова
Отсул – звідсіля
Отпуст – відпуск
Офіра – жертва
Офірувати – жертвувати
Очкове – податок від бджіл

Пакти – переговори, угода
Паненський монастир – жіночий монастир
Патент – указ, закон, документ на право займатися торгівлею
Паша – турецький вищий сановник, полководець
Первій – перше, раніше
Перемешкувати – проживати, мешкати
Перенагабана, пренагабана – турбування
Перевадовати – переконати
Перевазія – умовляння
Персоналітер – особисто, в особистому плані
Перфекція – досконалість, завершення
Пильний – усердний, безвідкладний
Під'їзд – військова розвідка

Підскарбій – казначей
Підсусідки – безземельні селяни
Пірнач – булава, знак влади старшини
Плуг – одиниця виміру земельної площі (0,75 га)
Побережжя – пограниччя
Побор – податок, збір податків
Погамовати, погамувати – зупинити, заспокоїти
Пожиток – прибуток
Показанщина – податок від виноварного казана
Поменений – названий, згаданий
Поневаж – оскільки, тому що
Понеже – оскільки
Послугувати – служити, прислужувати
Послушенство – покірність
Поспільство – населення, народ
Превелебний – див. велебний
Прето – тому
Приказувати – наказувати
Пришлий – майбутній

Райца, радця – радник у ратуші або магістраті
Ратуша – приміщення магістрату, міської управи
Ребелізант – бунтівник
Ребелія – бунт
Реймент, регімент – полк, загін
Реляція – донесення, повідомлення
Респект – увага
Респектувати – брати до уваги, відповідати
Респонс – відповідь
Реферувати – доповідати, повідомляти
Рецес – відкладення
Рихло – швидко
Розграничене – розмежування
Розказане – розмежування
Розпиратися – судитися
Рокош – збройний виступ шляхти проти короля
Ронити – скидати, губити
Рудня – місце добування залізної руди
Рушене – ополчення, мобілізація

Сеймик – з'їзд повітової шляхти
Сентенція – вислів повчального характеру
Скуток – наслідок, результат
Слушність – справедливість, чесність
Специфікація – визначення і перелік характерних особливостей
Справувати – розвідати

Справця – керівник
Спрєка – опір
Спрєчний – заперечливий
Срокго – сувро
Ставшина – плата, яку одержували власники та орендарі
Стації – збирання припасів з селян і міщан на утримання війська під час постоїв
Стольник – 1) у *Речі Посполитій* почесний титул; 2) у *Росії* придворний чин рангом менший окольничого
Субстанція – 1) основа; 2) значення; 3) цілий масток; 4) підстава
Сукурс – підмога
Сумненє, сумнительство – сумнів
Сукцєсія – спадок, успадкування
Сукцєсор – спадкоємець
Супліка – письмове прохання
Суспенса – відстрочка

Талєр битий – срібна монета, дорівнювала трьом польським золотим
Тєди – отже, тому
Тіун, тивун – виборний представник сільської громади
Товариш – 1) козак Запорозького Війська; 2) цеховий майстер; 3) жовнір певної хоругви
Тракт – шлях, область
Трактат – угода
Тракувати – вести переговори
Трансакція воєнна – воєнні дії
Турбація – турбота, непокоєння
Тягнення – похід
Тяжар – тягар

Уважати – взяти до уваги
Улус – татарське селище
Ульженє – полегшення
Умисльнє – навмисно
Упрєймє – привітно
Уражатися – ображатися
Утрапленний – намучений
Утяження – обтяження, кривда
Учтивість – люб'язність
Ущєрбок – втрата, збиток

Фасія – декларація, платники податків; відомість про прибутки поміщика
Фєрувати – надавати, виносити вирок

Флорин – золотий польський
Фолкга, фолкговане – поблажливість
Фільварок – панське господарство, садиба
Фундатор – законники
Фунт – одиниця ваги, що дорівнювала 409-512 г.

Ховати – див. захищувати
Хорогва, хорогва – 1) прапор; 2) загін війська
Хто-колвєк – будь-хто

Цалє – цілком
Цєхмистєр – старшина цеху
Цєховий, цєховик – член цеху

Час слущинний – відповідний час
Чата – загін війська, виланий на розвідку
Чатовник – вартовий
Чаус, чауш – турецький
Чєлобитьє – послання
Чєлядь – слуги, піддані
Чєрнь – голота, простолод
Чинш – грошовий податок

Шарварок – повинність споруджувати і ремонтувати дороги, мости
Шарпанина – грабіж
Шарпати – грабувати
Шафунок – витрата
Шкатулка війська – скарбниця Запорозького Війська
Шєляг – монета, що дорівнювала 3 грошам
Шєстак – назва монети, що дорівнювала 6 срібним грошам
Штука – одиниця виміру довжини тканин; *штука полотна* дорівнювала в середньому 48 ліктям; *штука інших тканин* дорівнювала від 30 до 79 ліктів

Щитися – захищатися
Юж – уже

Якоби – якби
Який-колвєк – будь-який
Якосьмо – як ми
Яничар-ага – начальник підрозділу яничарів
Ясир – татарський полон, населення, виведене у полон
Ятка – торгове місце

Предметний покажчик

Окрім суто універсалів Івана Мазепи, текст містить три документальних додатки, які в покажчиках позначаються відповідними абрєвіатурами – Д I, Д II та Д III, після абрєвіатур подаються, так само як і до основного тексту, номери документів, де знаходяться відповідні терміни, імена та місцевості.

- Армата – 81, 95; Д I: 34, 43, 57; Д II: 2
Арматний військовий стельмах – Д I: 70
Архів – 27, 68, 77, 83, 86, 105, 111, 118, 121, 126, 135, 140, 148-151, 205, 251, 280, 290, 309, 321, 326, 349; Д II: 19, 67
Архієпископ – 11; чернігівський і новгородський 30, 32, 53-54, 109, 128, 132, 139а, 200-202, 210, 217, 219, 327-328, 335, 353; Д I: 43, 55; константинопільський – Д I: 1
Архієпископія – Чернігівська і Новгородська 32, 170, 181, 201-202, 281, 335; Д II: 60
Архієрей – 243, Д I: 69
Архімандрит – Афонського монастиря – Д I: 64; Слєцького і Чернігівського монастиря – 52, 100, 145, 174, 179, 193, 224, 327-329; Д II: 7; Києво-Печерського Лаври 33, 79, 112, 194, 215, 255, 312-313; Д I: 7, 45, 60; Д II: 65, 68; Новгородського Спаського монастиря 5, 12, 201, 211, 237, 252, 289, 306, 336; Д II: 4
Архімандрія, архімандритство – архімандрія – Д I: 69; Слєцько-Чернігівська – 52, 145, 328; Києво-Печерська – Д I: 1
Арцибіскуп – гнєзнєньський 326
Байрак – 123, 262, 271
Батьківщина (Отчизна) – Малої Росії, Малоросійська 149, 151, 243, 247, 254, 256, 266, 296, 322, 361; Д II: 42, 119; Д III: 1
Богомолля – 123
Богомольці – Д I: 43; Д II: 9, 18
Болото – 40, 98, 249, 307, 318, 322; Д II: 94, 96, 110
Бор – 40, 48, 74, 99, 128, 131, 178, 180а, 261, 297а; Д I: 6
Боярин – 50, 82; Д I: 35, 36, 57, 71
Братство – Д I: 1, 69; купців грецьких ніжинських 165; цехове – Д II: 1, 85, 89, 124
Броварня – Д I: 10а
Буда – 127
Будинок (дом) – Д I: 10а; Д II: 22, 29-31, 55, 74, 83, 96, 106, 129
Бунчужний (бунчучний) генеральний – 14, 85, 206, 265а; Д I: 62а; Д II: 4, 5
Бурмістр – 4, 10, 23, 89, 103, 106-107, 139а, 154, 157-158, 160, 174, 181-182, 189, 214, 250, 261-262, 271, 279, 314, 332; Д I: 42, 44, 46, 49, 55; Д II: 22, 27, 28, 45, 50а, 55, 64, 76, 90, 91, 102, 125, 129
Бусурмани – 34, 81-82, 111, 126, 148, 151-152, 171; Д I: 36, 43, 57, 71, 73
Вали – 352; Д I: 57
Велике князівство Литовське – 326; Д I: 69
Вешняк – 21, 74, 134, 156, 173, 207, 266, 318
Вино – 120
Винокурня – 120
Відомість – 34, 82, 111, 120, 126, 148-151, 176, 261, 338; Д I: 1, 4, 9а, 12, 13, 36, 42-44, 55, 57; Д II: 6, 8, 10, 50а, 52-54, 77, 78, 81, 101, 114-117, 129, 130
Візір – Д I: 57
Війна – 34, 82, 106-107, 254, 326; Д I: 26, 34, 36, 57, 71, 73; Д II: 81, 94; Д III: 1

- Військо – Д: 1-6, 9а-16, 19-25, 27-56, 58-60, 62-74; Д II: 1-131; Д III: 1
- Військо шведське 361-362;
- Війт – 2-4, 6, 10, 16, 18-21, 24, 26, 29, 31, 45, 48-50, 52-60, 62, 63, 75, 76, 80, 89, 92, 94, 99, 101, 103, 106, 107, 110, 115-117, 120, 121а, 124, 125, 127, 129, 130, 134а, 135, 137, 139а, 140, 144а, 154, 157-160, 164, 171, 174, 176, 179, 181-182, 185, 189, 201, 203, 204, 209а, 211, 212, 213а, 214, 221, 227, 230, 232, 233, 237, 243, 247, 250, 251, 256, 258, 260-262, 265-267, 269, 271, 273, 279, 281, 284, 288, 292, 296, 299-301, 305, 306, 310, 312-315, 318, 320-323, 331, 332, 334, 338, 339, 341, 346, 350, 352, 354, 356, 357, 359, 360, 362, 363; Д I: 25, 41, 44-46, 48, 48а, 49, 55, 59, 62; Д II: 1, 5, 6, 18, 20, 22-29, 34-36, 37а, 38, 39, 45, 50а, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 62, 64, 67, 68, 70-74, 76, 77, 79, 82, 84, 87, 88, 90, 91, 100-107, 109, 111, 113, 114, 116, 118, 121, 123-125, 127, 128, 130
- Війтівство – 124
- Віра християнська – 18
- Віросповідання православне (віра грецька) – 167; Д III: 1
- Влада – 2, 11, 22, 32, 34, 46-48, 52, 56, 59, 62, 68, 74, 75, 81, 89, 105, 106, 107, 110, 122, 129, 139, 139а, 146, 147, 157, 240, 243, 247, 265а, 266, 271, 282, 287, 290, 294, 296, 297а, 308, 312, 313, 316-318, 338, 340, 349, 358, 359; Д I: 3, 12, 27, 29, 34, 42, 48а, 51, 52, 68, 69; Д II: 11, 15, 18, 20, 24, 34, 44, 55, 62, 66, 74, 78, 80, 104, 105, 113, 128; Д III: 1
- Владика – див. Єпископ
- Власність – 175
- Воевода – 30, 33, 34, 36-38, 39, 44, 82, 96; Д I: 15, 34, 36, 42, 44, 49, 50, 56-58, 60, 63, 64, 70, 71, 74; Д II: 94
- Воеводич – Д I: 1
- Восводство – 326; Белзьке 308; Волинське 309; Київське 290; Д I: Київське 1; Чернігівське 9а
- Волості – Глухівська Д II: 1; Польсько-Литовської Держави – Д II: 94; Свірзька 227; Шептаківська 57
- Вольності – 1-3, 5, 8, 11, 13, 16, 26, 29, 31, 48, 50, 56, 57, 59, 62, 76, 82, 88, 106-108, 131, 152, 160, 193, 201, 203, 224, 233, 251, 258, 273, 278, 291, 296, 318, 339, 361; Д I: 52, 69; Д II: 4, 67, 91, 119, 125; Д III: 1
- Вотчина – 40, 343
- В'язниця, ув'язнення, “в'язня” – 68, 139а, 261, 272, 296; Д I: 33, 34
- Гармата – 81
- Генерал (єнерал) – Д I: 74
- Гетьманство – 97, 157, 272
- Гінці – 81; Д I: 36, 57
- Горілка – 117, 176, 179, 223, 237, 286, 288, 289, 306; Д I: 36; Д II: 18; Д III: 1
- Город, град – 4, 6, 12, 14, 30, 33-39, 44-46, 65, 82, 91, 95, 99, 101, 117, 120, 126, 132, 146, 148, 149, 155, 157, 164, 168, 170, 176, 177, 179, 232, 247, 251, 260, 261, 266, 271, 272, 279, 284-286, 296, 310, 317-320, 323, 331, 338, 352, 360, 361; Д I: 26, 34, 42, 43, 48-50, 56-58, 60, 70, 71, 74; Д II: 1, 6, 10, 29, 42, 64, 74, 76, 77, 79, 85, 89-91, 109
- Городище – 142; Д II: 54
- Городничий – 153, 166, 281, 287, 341; Д II: 60
- Государ – див. Цар
- Государеві (государські) люди – 272; Д I: 26, 36, 74
- Грамота – 10, 82, 91, 121а, 129, 160, 183, 203, 247, 254, 261, 272, 283, 318; Д I: 14, 15, 34, 36, 43, 74; Д II: 34, 42, 129
- Границя (кордон, межа) – 23, 40, 54, 74, 82, 133а, 136, 205, 232, 240, 268, 272, 279, 322, 338, 340, 343, 343а, 363, 361, 362; Д I: 6, 67, 71; Д II: 54, 94, 100, 108; Д III: 1
- Гребля – 1, 3, 4, 7, 8, 15, 21, 25, 26, 26а, 32, 42, 43, 47-50, 52, 58, 60, 63, 69, 74, 75, 80, 83, 84, 87, 90, 96, 99, 103, 104, 110, 111, 115, 116, 119, 121, 122, 124, 135, 139а, 141, 144-147, 152, 154, 160, 164, 168а, 174, 178, 180, 180а, 183, 184, 186, 188, 189, 195, 197, 199, 206, 209а, 210, 217-220, 229, 231, 239, 243, 246-248, 250, 256, 259, 263, 266, 270, 278, 284, 297, 298, 307, 318, 322, 324, 329, 332, 333, 343, 343а, 346, 348, 349, 351, 354, 355, 357; Д I: 14, 41, 53, 53а, 62а; Д II: 6, 17, 21, 26-28, 31, 32, 36, 37а, 45, 46, 50, 51, 53, 56, 66, 70, 81-83, 86, 93, 95, 97, 101-105, 107, 116, 117, 119, 120, 127, 129; Д III: 1
- Громада – 24, 29, 31, 129, 159, 195, 224, 339; Д II: 20, 23, 45, 67, 77, 122
- Гроші – 64, 85, 86, 94, 95, 102, 103, 139, 139а, 163, 191, 219, 242, 252, 281, 288, 297, 303, 307, 356; Д I: 67; Д II: 41, 55, 77, 81, 124
- Грунт, (земля) – 8, 11, 13а, 19, 20, 26а, 27, 29, 40, 43, 45, 46-48, 50, 51, 53-56, 60, 65, 69, 72-74, 77, 80, 84, 92, 95, 97-99, 101,

- 102, 105-107, 109, 110, 112, 115, 119, 121, 121а, 127, 130, 132, 136, 138, 141, 145-147, 153, 154, 156, 159, 160, 163, 168а, 173, 174, 175, 178, 180а, 183, 188, 190, 193-195, 200, 201, 203, 206, 210, 212а, 213, 215, 216-217, 222, 224, 228, 231, 236, 240, 241, 243, 247, 250, 252, 253, 263, 265а, 266, 268, 275, 277, 281, 282, 285, 287, 292, 294, 296, 297, 300, 301, 303, 313, 314, 321, 325, 332-334, 337-339, 34а, 346, 350, 351, 353, 357, 358; Д I: 1, 5, 6, 8, 10а, 24, 30, 32, 37, 38, 45, 46, 53-55, 59, 65, 66, 71; Д II: 2, 6, 17, 27, 28, 33, 34, 41, 56, 60, 62, 73, 75, 79, 87, 94, 96, 98-100, 105, 106, 108, 118, 120, 121, 129 Д III: 1
- Гута – 43, 54, 64, 104, 343а
Гутники – 343а
- Данина – Д I: 69; медова – 79, 129, 247, 277, 317, 335; Д I: 16; Д II: 4, 16
- Датки – див. Побори
- Двір (двірець) – 26а, 32, 49, 52, 56, 71, 74, 91, 92, 101, 106, 107, 133, 146, 156, 158, 159, 164, 201, 203, 206, 212, 213, 224, 232, 247, 252, 266, 281, 285, 287, 295-297, 318, 321, 331, 343а, 356, 359; Д I: 59; Д II: 60, 72, 80, 91, 118
- Двір королівський – 362
- Дворянин – 34, 82, 177; Д I: 35, 36, 42, 44, 49, 50, 56, 58; Д II: 50а
- Дегтярня – 201
- Декларація – Д III: 1
- Декрет – 51, 157; Д I: 33, 64; Д III: 1
- Депозит – 303
- Деревня – 71, 77, 82, 146, 283; Д I: 36
- Дерево – 22, 125, 128, 260а, 354; Д I: 66; Д II: 75, 81, 105, 129; бортне – 13а, 27, 98, 102, 318, 335; садове – 73
- Держава – 34, 82, 106, 107, 129, 139, 139а, 208, 268, 294; Д I: 57, 69, 71; Д II: 94
- Державці – 5, 32, 106, 107, 129, 135, 140, 146, 163, 180, 213а, 233, 241, 268, 290, 296, 309, 317, 319, 321, 322, 336, 352, 353, 360; Д II: 121; Д III: 1
- Десятина – 34, 79, 142, 163, 183, 247, 267, 280, 297; Д I: 16, 54; Д II: 71
- Діброва – 40, 51, 74, 121а, 231; Д I: 62; Д II: 111
- Діти козацькі – Д II: 119
- Добра (мастності) – 5, 13а, 29, 32, 46, 73-75, 95, 99, 102, 106, 107, 112, 125, 137, 146, 154, 156, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 200, 201, 203, 206, 212а, 213, 228, 230, 238, 240, 241, 243, 244, 247, 249, 252, 263, 264, 266-268, 271, 276, 277, 281, 287, 291, 296, 297, 300, 303, 304, 306, 309, 312-314, 318, 319, 321-324, 326, 327, 329, 330, 336, 338-340, 345, 353, 358; Д I: 1, 2, 6, 10а, 11, 14, 15, 19, 22, 24, 27, 30, 32, 36, 38, 45, 54, 69; Д II: 4, 6, 17, 20, 33, 41, 52, 68, 73, 118; Д III: 1
- Договір – 34, 228; Д I: 55, 69, 72; Д III: 1
- Дозорця – 25, 32, 79, 93, 97, 100, 102, 112, 152, 156, 161, 188, 192, 195, 197, 207, 214, 218, 229, 239, 241, 246, 256, 279, 314, 321, 351; Д I: 1, 40, 41; Д II: 25, 50а, 51, 68, 126
- Дорога – див. Шлях
- Доход – 91, 207, 229, 232, 271, 288; Д I: 1, 8, 11, 18; Д II: 53, 85, 89
- Драгуни (драгонія) – 361
- Дуб бортний – Д II: 108
- Духовенство – Д I: 1, 36
- Духівник – Д I: 70
- Дьоготь – Д I: 18
- Дяк – 82
- Евекта – 279; Д III: 1
- Елекція – Д III: 1
- Єпископ – 223, 228, 229, 243, 247, 248, 340; Д I: 69, 70; Д II: 129
- Єпископство – 223, 228, 229, 243, 247, 340; Д I: 69
- “Жалованьє” (жалування, платня, плата, заплаता) – 81, 82, 85, 117, 118, 120, 232, 315, 316; Д I: 34; Д III: 1
- Жителі – 13, 29, 45, 72, 78, 97, 98, 100, 103, 106-108, 112, 121, 121а, 125, 128, 130-132, 135, 156, 157, 166, 171, 176, 180, 185, 195, 201, 205, 207, 216, 220, 222, 225, 232, 234, 240-242, 253, 254, 265, 266, 268, 278, 285, 286, 289, 292, 295, 310, 317, 319, 321, 323, 333, 343, 349-351, 353, 360; Д I: 36, 57, 62, 65, 67; Д II: 7, 15, 33, 34, 37а, 38, 54, 58, 60, 70, 82, 98, 108, 111, 113, 127, 131
- Займище – 13а, 43, 77, 96, 98, 103, 109, 173, 180а, 264, 270, 318, 332; Д II: 2, 120
- Законник – див. Чернець
- Законники (ченці) – 15, 18, 29, 38, 65, 73, 98, 125, 132, 164, 199, 201, 216, 230, 237, 254,

- 275, 282, 283, 297, 305, 311, 354, 356; Д I: 1, 3, 4а, 13, 14, 17, 18, 19-25, 36, 40; Д II: 11-14, 27, 28, 44, 71, 77, 78
- Законниці (черниці) – 144-146; Д II: 114, 127; Д III: 1
- Залізо – 172, 241, 259; Д I: 18
- Залога – Д I: 15, 16
- Замок – 153, 178, 184, 238, 257, 272, 324, 342; Д I: 63
- Запаси – 34, 52, 126, 272, 299; Д I: 34, 57, 71, 74; Д II: 124
- Запорозжці – 34, 82, 272; Д I: 36, 74
- Зарука – 240; Д I: 8, 32, 67; Д II: 5, 31, 32, 37а, 57, 75
- Звичай – 45, 92, 117, 212, 251; Д I: 1; Д II: 1, 12, 18, 24, 91
- Здирство – 20, 146
- Земля – 22, 34, 72, 137, 144, 199, 230, 234, 247, 249, 266, 308, 313, 326, 338
- З'їзд – Д I: 74
- Золотий – 23, 85, 86, 167, 168а, 176, 191, 205, 207, 212, 219, 237, 242, 266, 276, 286, 288, 299, 306, 319, 320, 336, 345
- Ігумен – 11, 15, 18-20, 25, 29, 35, 43, 70, 72, 73, 76, 98, 99, 101-103, 110, 112, 123, 137, 138, 142, 143, 147, 157, 161, 183, 184, 186-188, 192, 199, 209а, 213а, 216, 219, 254, 259, 260а, 267, 283, 285, 296, 300, 304, 305, 311, 333, 334, 337-339, 341, 342, 356, 359; Д I: 2, 43, 47, 48а, 54, 70; Д II: 9, 22, 28, 34, 48, 49, 77, 78, 116, 129
- Ігуменство – 228, 259, 356; Д I: 69
- Ігуменя – 27, 36, 44, 122; Д I: 55, 68
- Ієродиякон – 33, 132, 356
- Ієромонах – 30, 33, 116, 243, 247, 254, 334, 340; Д I: 58, 60, 70; Д II: 77
- Індукта – 23, 26, 26а, 205, 232, 279; Д III: 1
- Індуктор – Д III: 1
- Інок – 132; Д I: 46, 48а
- Інокіні – 145, 146, 350; Д I: 36, 55
- Їз – 161, 267; Д III: 1
- Камінь млиновий – 6, 15, 70, 160, 181, 219, 220, 242, 247, 266, 278, 318; Д II: 18, 32, 49, 50а, 51, 93, 116, 117
- Канцелярія (гетьманська, військова) – 47, 48, 86, 120, 144, 183, 190, 203, 212, 218, 233, 250, 251, 261, 262, 268, 273, 285, 290, 297, 304, 312-314, 318, 331, 341, 343а, 351, 358, 359; Д II: 7; лубенська полкова – 7, 38, 214, 265; київська губернська – 72; переяславська полкова – 247
- Канцелярист – 17, 84, 85, 118, 163, 230, 239, 246, 265, 349; Д I: 5, 36, 42, 49; Д II: 125
- Карання – 9, 18, 29, 64, 65, 68, 73, 103, 108, 113, 122, 123, 128, 135, 137, 157, 161, 162, 170, 205, 220, 225, 232, 235, 240, 252, 261, 264, 271, 291, 304, 305, 308, 321, 322, 334, 347, 351, 353; Д I: 6-8, 10, 11, 13-16, 18, 21-23, 27, 30-33, 36-38, 40, 48а, 54, 64; Д II: 3, 8, 10-13, 37а, 47, 52, 53, 56, 60, 70, 85, 89, 90, 100, 114, 116, 117, 119, 126
- Кар'єр – Д II: 23
- Катедра – 32, 89, 166, 181, 201, 213, 223, 228, 263, 270, 275, 277, 281, 282, 335, 340, 353, 358; Д II: 60
- Кіш Запорозької Січі – Д I: 43; Д II: 8, 9, 12, 15
- Клейноди – 303; Д I: 34
- Ключ – Бобровицький – 16; Гадяцький – 74; Голтвянської сотні – Д II: 38; Зінківський – 74; Іваницький – Д II: 88; Краснянський – 59; Лисянський – Д I: 48а; Переяславський – 76; Полтавський – 47; Почепівський – 80; Ройський – 69; Новгородський – 13, 53, 54, 94; Седнівський – 52; Сосницький – 84; Стародубівський – 94; Чернігівський – 48, 90, 144
- Книги – 110, 220, 290, 309, 312, 349, 356; Д II: 22, 55, 73, 75
- Княгиня – 313
- Княжна – 34, 44, 46-60, 62; Д I: 69, 71, 73
- Князівство – 326
- Княжата – Д I: 19
- Князь (кіонженць) – 11, 34, 44, 46-60, 64-67, 69, 70, 82, 247, 254, 272, 313, 319, 339, 361, 364; Д I: 15, 34, 36, 57, 69-71, 73
- Ковалі – Д II: 1
- Козаки – 1-3, 5, 8, 11, 13, 15, 16, 20, 21, 24, 26, 29, 31, 32, 46, 48, 50, 52, 56, 57, 59, 62, 66, 67, 74-76, 78, 88, 94, 99, 99, 100, 105-109, 114, 116, 131, 139, 139а, 141, 153, 157, 159, 160, 168, 170, 171, 173, 176, 187, 188, 200, 201, 203, 213, 222, 224, 225, 227, 233, 237, 242, 247, 251, 252, 263, 266, 267, 269, 272, 273, 276, 277, 284, 288, 289, 296, 306, 318, 321-323, 330, 334, 335, 339, 344, 346, 352, 360, 361; Д I: 4-6, 8, 17, 19, 22, 24, 30, 32-36, 54, 56, 71, 73; Д II: 4, 16, 17, 23, 38, 39, 45, 51, 53, 55, 59, 60, 62, 73, 90-92, 94-97, 102, 111, 114; Д III: 1

- Козацтво – 106, 107, 160, 213, 264; Д II: 213а
Козачка – Д II: 50а, 119
Колегіум Києво-Братський – 334,
Колегія – Київська – див. Колегіум Києво-
Братський; Малоросійська 163
Коло мучне – 1, 4, 13, 18, 25, 26а, 27, 29, 42,
47, 48, 58, 74, 75, 83, 87, 93, 94, 102-104, 122,
134, 139, 139а, 141, 152, 178, 184, 189, 190,
195-197, 214, 218, 229, 242, 245, 247, 256,
266, 287, 318, 324, 348; Д II: 3, 21, 25, 26, 32,
33, 36, 49, 126
Комісар – Д I: 56; Д II: 61
Комісія – Археографічна (Петербурзька)
111, 126, 149-151; Київська 361; Д I: Київсь-
ка – 44, 48-50; Д II: 42; Чернігівська Гу-
бернська Архівна – Д II: 18, 129-131
Комора – Д I: 10а
Компут – 264, 339; Д II: 62
Коні – 86, 95, 111, 131, 177, 211, 272, 279, 281,
323; Д I: 35, 57, 74; Д II: 2, 77
Копа грошова – 95, 104, 147; Д I: 8, 32; Д II:
45; 50; грошова литовська 212; житня 353
Копійка – 120
Корм – див. Харчі
Корогви – Д I: 36; Д II: 24, 69
Королівщина – див. Староство
Король – польський 247, 272, 309, 338; Д I: 6,
16, 26, 30, 34, 36, 57, 69, 71; шведський
290, 316, 361, 362; Д II: 42; Д III: 1
Корупція – Д III: 1
Костьол – домініканський 89; Д I: 15; Захід-
ний Костьол – Д I: 69; Д III: 1
Котлярі – 192, 258
Кошовий отаман – Д II: 8-12, 15; Д III: 1
Кривда – 9, 15, 38, 51, 53, 54, 73, 98, 100, 106,
107, 112, 115, 123, 132, 138, 146, 157, 174,
190, 205, 206, 221, 234, 238, 241, 259, 253,
259, 271, 274, 292, 293, 304, 311-313, 318,
321, 324, 326, 328, 329, 336-339, 342, 343,
354, 357, 359, 360; Д I: 3а, 4, 17, 27, 32, 34,
37, 39, 53, 59
Кримінал – 9, 157
Ксьондз – 272, 326,
Купа (загін) – 111; Д I: 34, 55
Купа (обсяг) – Д II: 109
Купці, купецькі люди – 9, 12, 22, 157, 158, 165,
199, 205, 221, 247, 261, 279; Д I: 36, 43; Д II:
109
Купча, купчий лист – 13а, 60, 100, 143, 178,
181, 216, 221, 242, 250, 266, 270, 314, 322,
343а, 349; Д II: 21, 73
Лавник – 157, 356; Д II: 55
Лавра Київська див – Києво-Печерський мо-
настир
Лан – Д II: 71
Лантвійт – Д II: 24
Лекгація – 136
Лист дарчий – 136
Лист (універсал, наказ, проїжджий лист) – 5,
19, 28, 30, 33, 36-39, 44, 46, 52, 65, 66, 71-73,
77, 79, 82, 91, 93, 96, 100, 102, 121, 126, 128,
131, 133а, 159, 163, 166, 168, 168а, 171, 180а,
182, 187, 204, 208, 211-214, 219, 221, 223-
225, 234, 245, 246, 248, 256, 260а, 268, 275,
278, 281, 288, 289, 294, 301, 303, 327, 337,
344, 350, 353, 356, 364; Д I: 1, 3, 4, 4а, 6-8,
11, 16, 17, 31-34, 36, 42-44, 49, 50, 55, 57, 60,
62-64, 66, 69-71, 73; Д II: 1, 8, 11, 13, 15, 16,
24, 27, 42-44, 47, 50, 51, 58, 59, 63, 73, 79, 96,
97, 99, 100, 102, 110-112, 114, 115, 120, 122-
125, 127, 130; Д III: 1
Лист паперу – 27, 30, 33, 36, 37, 44, 111, 148-
151, 361
Лист письмовий – 34, 111, 155, 172, 182, 260,
285, 309, 359, 361; Д II: 65; Д III: 1
Ліс (лісок, лісочок) – 27, 47а, 99, 113, 121а,
123, 125, 128, 180а, 266, 297, 297а, 350, 354;
Д II: 29, 37а, 87, 94
Літургія – 355
Літургія – 355
Луг – 40, 74, 268, 304, 318
Лука – 18, 163; Д I: 59; Д II: 77
Ляхи – Д I: 34, 36, 71
Магістрат – 9, 22, 158; Д III: 1
Маєтності – див. Добра
Мед – 117, 120, 176, 286, 288, 289, 306; Д I: 16;
Д II: 4
Мельники – 6, 117, 146, 160, 180, 220, 247,
263, 266, 322, 355; Д I: 19, 24, 33, 39, 41;
Д II: 17, 18, 21, 31, 32, 43, 45, 50, 50а, 130
Мито – 199; Д II: 129
Митрополит – I; київський 11, 89, 91, 99, 132,
247, 274, 334; Д I: 43, 46, 58, 70; прирєнсь-
кий 134а, 219, 242
Митрополія Київська – 340; Д I: 69; Д III: 1
Мірка млинова (розмір) – 5, 6, 13, 18, 25-27,
29, 42, 58, 67, 69, 70, 74, 87, 93, 94, 96, 101,
114, 119, 124, 134, 139, 145, 146, 152, 156,
160, 178, 184, 189, 192, 194, 198, 207, 214,
218, 239, 243, 245-248, 256, 263, 267, 278,
287, 298, 300, 307, 313, 318, 324, 332, 333,

- 337, 342, 348, 357, 358; Д I: 47; Д II: 6, 36, 50а, 51, 53а, 66, 93, 97, 102, 119, 122, 126, 130
- Міст – 247; Д I: 57
- Місто (містечко) – 4, 7, 8, 18, 26, 27, 32, 47а, 74, 82, 134, 148, 151, 158, 206, 166, 176, 183, 208, 247, 248, 307, 320, 331, 334, 338; Д I: 6, 15, 20, 32, 37, 48, 71
- Міщани – 4, 10, 12, 46, 92, 101, 117, 139а, 157, 164, 205, 212, 261, 262, 271, 279, 314; Д I: 2, 8, 19, 29, 36, 41, 45; Д II: 18, 23, 26, 45, 51, 84, 88, 107, 110, 122
- Млин – 1, 3, 4, 6-8, 10, 13, 15, 18, 21, 25, 26, 29, 32, 42, 43, 47-49, 51, 52, 58, 60, 63, 67, 69, 70, 74, 75, 80, 83, 84, 87, 90, 92-94, 96, 98, 100, 103, 104, 110, 114, 115, 119, 121, 122, 124, 130, 134, 136, 139, 139а, 141, 144, 145, 147, 152, 154, 156, 160, 168а, 173, 174, 178, 180, 181, 183, 184, 186, 188-190, 192, 194-198, 203, 206, 207, 210, 214, 215, 218, 219-222, 229, 231, 236, 239, 241, 242, 245-248, 256, 259, 263, 265, 266, 267, 270, 271, 278, 287, 297, 298, 300, 302, 303, 307, 313, 318, 324, 327, 329, 332, 333, 337, 342-343а, 348, 351, 355, 357, 358; Д I: 3, 6, 9а, 10, 19, 23, 24, 30, 33, 37-39, 41, 47, 53, 55, 65; Д II: 3, 6, 17, 18, 20, 25, 26, 33, 34, 36, 40, 43-45, 47, 49-51, 53, 53а, 56, 59, 66, 81, 82, 86, 93, 95, 97, 101-105, 107, 110, 114, 116, 117, 119, 120, 122, 126, 129, 130; Д III: 1
- Монастирі – Д I: 34, 69; Афонський Павлівський – 39; Батуринський Бобривський Новомлинський – 27, 44; Бречинський Андрониківський – 98, 113, 115; Гадяцький – 5; Глухівський Успіння Пресвятої Богородиці – Д I: 55; Дегтярівський – 230; Домницький Різдв'яно-Богородицький – 209а, 213а, 260а; Кам'янський – 102; Канівський Богородичний – 228; Києво-Печерський – 33, 72, 79, 112, 162, 167, 194, 255, 272, 312, 313, 345, 347, 355; Д I: 1, 36, 37, 45, 57, 70; Д II: 65, 68, 71; Києво-Печерський Вознесенський Панянський – 350; Д I: 36, 68; Київський Богоявленський Братський – 46, 99, 116, 125, 168а, 254, 283, 334; Д I: 1, 15; Д II: 18; Київський Видубицький – 72, 339; Д I: 16, 69; Київський Кирилівський Свято-Троїцький – 11, 338; Д I: 70; Київський Межигірський Спасо-Преображенський – 71, 76, 101, 110, 138, 143, 147; Д II: 9; Київський Микільський Пустинний – 18, 73, 112, 183, 267, 315, 325; Д I: 2, 6-8, 10-14, 17-25, 27-33, 38-40, 54; Д II: 16; Київський Михайлівський Золотоверхий – 25, 50, 137, 199; Д II: 129; Київський Михайлівський Панянський – 36; Ковшовацький – 337; Лисянський – Д I: 48а; Лубенський Мгарський Спасо-Преображенський – 38, 65, 103, 123, 142, 161, 186, 188, 216, 300, 311, 354; Д II: 8, 10-14, 22, 23, 27, 28, 34, 73, 79; Макошинський Микільський – 15, 43, 70, 175, 219, 242; Д II: 48, 49, 116, 117; Макошинський Покровський (дівичий) – 122; Д II: 127; Максаківський Киселівський Спасо-Преображенський – 19, 20, 275, 282, 304, 305, 341; Д II: 52; Мошенський (Мошногірський) Петропавлівський – Д I: 46, 47; Ніжинський – 3; Д II: 44; Новгородський (Новгород-Сіверський) Спаский – 5, 12, 195, 201, 211, 237, 252, 289, 306, 336, 350а; Д II: 4; Омбишський Різдва Богородиці – 162, 187, 255, 344-347; Переяславський – 229, 243, 247, 248; Полтавський Хрестовоздвиженський – 35, 164, 285, 296; Д II: 77, 78; Прилуцький Густинський Троїцький – 216, 356, 359; Рихлівський Микільський – 29, 192, 219, 259; Д I: 3а, 4а; Д II: 3; Ржищівський – 11; Семигірський – 333; Скельський Пустинний – 184, 342; Скитський – Д I: 58; Скитський новофундований – Д II: 130; Терехтемирівський – 228; Чернігівський Троїцько-Іллінський Пустинний – 287; Чернігівський Єлецький – 52, 145, 174, 179, 193, 224, 288, 327-329; Д II: 7; Чернігівський П'ятницький св. Параскевії – 144-146; Д II: 114
- Море – Д I: 74; Д III: 1; Балтійське – 69
- Моші – Д II: 68
- Надання – 4, 17, 28, 46-48, 59, 62, 89, 99, 102, 114, 122, 136, 228, 229, 251, 255, 266, 292, 313, 328, 339, 341; Д I: 1, 5, 14, 16, 36, 38; Д II: 64, 114, 117, 129
- Наказ, указ – 20, 34, 38, 47-48, 50, 52, 56, 59, 61, 62, 66, 67, 69, 70, 74-76, 81, 82, 84, 88, 89, 105-107, 111, 114, 118, 120, 126, 129, 148-151, 160, 163, 169, 170, 180, 226, 232, 235, 240, 242, 249, 260, 261, 264, 268, 271, 272, 275, 279, 281-284, 290, 291, 296, 302, 308, 310, 319, 320, 326, 330, 339, 359, 362, 363;

- Д I: 4, 24, 34, 36, 39, 43, 51, 52, 57, 63, 69-71, 74; Д II: 7, 11, 12, 15, 28, 29, 42, 61, 63, 80, 91, 94, 131
- Наказний гетьман – Д II: 6
- Наказний полковник – 146, 168, 182, 244; Д I: 11, 48; Д II: 42, 43, 74
- Наказний полковий писар – Д II: 55
- Наказний сотник – 85
- Намісники – білогородський Д I: 57; білозерський Д I: 57; вологодський Д I: 36; волоколамський 34; вяцький 82; карачевський 34; Д I: 71; серпуховський 34; Д I: 43; смоленський Д I: 36; стародубівський 82; намісники монастирів – Кисво-Печерської Лаври 33; Київського Пустинно-Микільського монастиря Д II: 16; Лубенського Мгарського монастиря 354; Д II: 23, 73; Межигірського монастиря 110; Омбицького монастиря 344, 346; Чернігівського Єлецького монастиря 288; чернігівського архієпископа 201; гетьманський – Д II: 50; полковничий – Д II: 17
- Напії – 166, 177, 204, 337; Д I: 25
- Народ – 261, 290, 309; Д I: 34, 52, 74; малоросійський, український 361; Д I: 43, 52, 57, 69, 71; Д III: 1; посполитий 120; Д I: 43; російський 71; християнський 34; Д II: 1
- Насильство – 120, 157, 211, 309; Д I: 36
- Нива – 29, 163, 201, 286; Д II: 5
- Нічліг – 326; Д I: 56, 73
- Обивателі – 6, 9, 12, 13, 15, 16, 19, 26, 27, 32, 45, 46, 49, 51, 52, 55, 64, 65, 72, 87, 98-101, 103, 114, 116, 117, 127, 128, 130, 139а, 154, 157, 166, 175, 176, 180, 186, 192, 198, 209, 212, 216, 217, 221, 222, 228, 229, 237, 240, 262, 264, 267, 268, 270, 273, 278, 286-288, 290-293, 300, 301, 307, 309, 317-319, 322, 327-330, 333, 338-340, 349, 357, 362; Д I: 1, 9а, 12, 16, 19, 20, 23, 24, 32, 36, 41, 45-47, 48а, 57, 59, 61, 66; Д II: 1, 3, 5, 22, 33, 41, 50, 51, 53, 57-59, 79, 81-83, 95, 97, 98, 100, 104, 107, 115, 119, 127
- Обоз – 34, 37, 39, 290, 291, 338, 354, 356, 358-361; Д I: 57, 71, 74
- Обозний генеральний – 48, 95, 259, 264, 318; Д I: 43; Д II: 2, 3; обозний полковий – 81, 118, 175, 250, 261, 279, 326; Д I: 36; канівський 18; київський 106, 218; гадяцький 120; лубенський 103; Д II: 22; миргородський – Д II: 42; ніжинський 9, 107, 157, 246; переяславський 239; Д II: 67, 74; полтавський 164, 245, 262, 272, 348; стародубівський 51, 322; Д II: 102; чернігівський 69, 190;
- Оборона – 26а, 34, 38, 72, 82, 92, 97, 100, 125, 146, 151, 153, 157, 160, 162, 164, 171, 204, 224, 238, 240, 257, 283, 285, 290, 295, 302, 310, 347, 350, 352, 354, 361; Д I: 1, 4, 36-38, 52, 57, 67, 69, 71; Д II: 10, 27, 40, 83, 125
- Оброк – 177, 211; Д I: 74
- Огород – 193, 206, 301, 322; Д I: 61; Д II: 17, 111
- Озеро (став, езеро) – 10, 11, 13а, 14, 18, 27, 29, 35, 40, 47а, 48, 99, 139а, 143, 217, 225, 247, 268, 304, 305, 311, 318, 340; Д I: 4а, 6-8, 30, 31, 46, 68; Д II: 3, 27, 28, 48, 54, 58, 70, 73, 82, 97, 110, 115-117,
- Окольнічний – 34, 82; Д I: 34, 36, 44, 49, 50, 56, 58, 71
- Орда – 111, 126, 148-150; Д I: 34, 36, 52, 57, 71
- Ордер – Д II: 128
- Оренда – 120, 232, 288; Д I: 23, 25, 52; Д III: 1
- Орендар – 120, 223; Д I: 3а, 10, 22
- Осавул – 81, 175, 250, 272, 279, 326; Д I: 1, 4, 9а, 10, 15, 16, 40, 42, 44, 63, 66; осавул генеральний – 127, 202, 251, 322, 338; Д I: 43, 59, 71; запорозький – Д II: 9, 15; осавул полковий – київський, 106, 218; лубенський 7, 38, 103, 207; переяславський – Д II: 67; полтавський 164, 239, 245; полтавський гарматний 271; ніжинський 107, 157, 298; стародубівський 51; Д II: 101, 102; чернігівський 98, 190; Д II: 114, 128; осавул охочекомонний – 118
- Острів – 34, 142, 304, 325; Д I: 3а, 7, 8, 16, 31, 32
- Отаман (отаман городовий, атаман) – 4, 6, 9, 10, 15, 19, 20, 21, 27, 31, 32, 35, 45, 49, 52-55, 57-60, 62, 63, 80-83, 85, 89, 92, 95, 99, 101, 103, 106, 107, 109, 114-118, 120, 124, 125, 130, 134а, 135, 139а, 145, 153, 154, 157-159, 168, 171, 174, 175, 176, 179, 181, 185, 187, 188, 197, 202, 211, 214, 218, 221, 224, 229, 230, 232, 233, 235, 237, 238, 241, 244, 247, 250-252, 256, 258, 260-262, 271, 279, 284, 288, 296, 300, 302, 305, 306, 310, 314-318, 320, 322, 323, 326, 328, 329, 331-333, 335, 336, 344, 346, 350, 352, 354, 357, 360, 362-363; Д I: 4, 9а, 10, 15, 16, 21, 23, 25, 27, 34, 37, 40, 41, 44, 45, 48, 48а, 49, 55, 59, 62;

- Д II: 1-6, 19, 20, 22-31, 34-38, 40, 50а-53, 56-64, 67, 68, 70, 72-74, 76, 77, 79, 81-84, 87, 100-107, 109, 113, 114, 116-118, 123, 127, 128, 130, 131; Д III: 1; кошовий – 43; Д II: 9-12, 15
- Отаманство – 260, 360
- Отень, отці (духовні особи) – 6, 11, 12, 15, 18-22, 25, 29, 30, 32, 33, 35, 39, 42, 43, 46, 52, 53, 54, 58, 63, 65, 66, 70, 72, 73, 74, 76, 79, 83, 89, 91, 97, 98, 99, 100-103, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 123, 125, 128, 132, 134, 137, 138, 142, 143, 145, 147, 153, 154, 157, 161, 168а, 174, 179, 181, 183, 184, 186-188, 192, 193-194, 199-201, 203, 210, 211, 212а, 214-217, 219, 223, 224, 228, 229, 233, 239, 242, 245, 247, 248, 252, 254-256, 259, 266, 267, 270, 272, 274, 277, 278, 281, 283, 285, 287-289, 296, 300, 303-306, 311-313, 318, 325, 327-329, 333-341, 342, 344, 346, 349, 353-357, 359; Д I: 1-3, 4а-8, 10-13, 16, 17, 19-21, 23-25, 27-33, 36, 38, 40, 43-47, 54, 64, 65, 69, 70; Д II: 3, 4, 7-10, 12, 14, 16, 18, 22, 23, 27, 28, 32, 34, 44, 48, 49, 52, 60, 65, 68, 71, 77-79, 110, 111, 115, 116, 129, 130
- Отчина – 5, 82, 98, 102, 156, 247, 318, 335; Д I: 36, 71; Д II: 4, 46, 92, 98
- Офіра – 154
- Офіцер – 319
- Пасіка – 79, 142, 280; Д I: 7, 30, 32; Д II: 68
- Пасовище (попаси) – 175, 326; Д I: 4, 56, 73
- Пастир (архіпастир) – 32, 89, 91, 201, 247, 274; Д I: 55
- Патріарх московський – Д I: 36
- Паша (пашня) – 81, 234, 237, 286; Д II: 92; Д III: 1
- Перевіз – 10, 12, 27, 29, 48, 53, 74, 79, 179, 228, 247, 267, 293, 318, 330, 334; Д I: 10, 11, 13, 21, 22, 28, 38, 40; Д III: 1
- Перемир'я – Д I: 57, 71
- Печатка – військова 10, 15, 18, 22, 27, 30, 33, 36, 37, 44, 47, 48, 50, 53, 72, 84, 100, 136, 146, 157, 201, 205, 210, 213, 290, 300, 309, 312, 313, 318, 322, 330, 361; Д III: 1; магістратська – київська 232; міська – снітинська 250
- Пиво – 120, 286, 288, 289, 306
- Писар – 175, 261, 262, 250, 279; генеральний – (Війська Запорозького) 47а, 133а, 180а, 222, 266, 275, 282, 303, 326, 338; Д I: 69; Генерального Суду – Д I: 56; кошовий – 82 Д I: 1; Д II: 9, 15; магістратський козельський – 212; митрополичий – Д I: 70; міські – глухівський – 1; готвянський – 38; лубенський – 22, 31; полтавський – 271; новгородський – 92; полкові – гадяцький – 120; київський – 46, 147, 218, 339; лубенський – 7, 38, 214; полтавський – 152, 164, 189, 245, 262, 303; Д II: 40; ніжинський – 32, 107, 144а, 157; ніжинський наказний – 55; стародубівський – 17, 80, 273; чернігівський – 69, 190; Д I: 35; Д II: 3, 120; протопопівський – 95; сотничий золотоноський – 64; соборний Києво-Печерської Лаври 33; Д I: 60
- Писарство генеральне – 297а
- Письмо – див. Лист (універсал)
- Підводи – 30, 33, 36, 37, 39, 44, 95, 146, 158, 162, 164, 166, 177, 191, 204, 211, 212, 273, 302, 320, 323, 326, 347; Д I: 42, 44, 49, 50, 56, 60, 70, 73; Д II: 24, 61, 90, 91, 98; Д III: 1
- Піддані – 34, 38, 46-54, 57, 58, 60, 62, 64, 67, 79, 82, 106, 107, 109, 140, 146, 159, 163, 170, 175, 187, 194, 213, 222, 233, 234, 252, 254, 260а, 263, 264, 268, 274, 277, 281, 285, 319, 324, 344, 353; Д I: 6, 27, 43, 59, 71; Д II: 4, 7, 17, 60, 61, 63, 128, 131
- Підданство – 52, 64, 106, 107, 265, 294, 312; Д I: 29, 52; Д II: 39, 77, 114
- Підданські повинності (послушенство, тяглість) – 13, 13а, 16, 52, 131, 134а, 144а, 159, 191а, 213а, 224, 285, 292, 298, 313, 318, 328, 330, 339, 344; Д I: 2, 6, 12, 19, 20, 24, 29, 32, 34, 39, 45, 62а, 65, 72; Д II: 6, 24, 29, 30, 38-40, 58, 61-64, 67, 68, 72, 74, 76-78, 80, 85, 88, 89-91, 112, 114, 120, 121, 123-125, 130, 131; Д III: 1
- Піддячий – 72, 82
- Підполковник (полуполковник) – Д I: 34
- Підскарбій генеральний (Війська Запорозького) – Д II: 1, 50, 94; Д III: 1; полкові – Д III: 1
- Піп – див. Священик
- Пірнач – Д I: 11
- Піхота – 81
- Піхотний полк – 34, 56, 82, 85
- Плата (платня, заплаता) – див. Жалування
- Побожність – 115
- Побори (датки, податки, тяжарі) – 106, 107, 158, 164, 166, 167, 186, 224, 227, 279, 286, 289, 296, 297, 302, 306, 309, 316, 345; Д II: 24, 85, 89-91, 109; Д III: 1

Повіти – 290, 326; Київський – Д II: 16; Мозирський – Д I: 16; Мошєнський – Д I: 19; Новгородський, Новгород Сіверський – Д I: 36; Д II: 94, 95; Стародубський – 13а; Д II: 94, 95; Чернігівський – Д I: 36

Пограниччя (кордон) – 23, 40, 54, 74, 82, 136, 205, 232, 240, 268, 272, 279, 322, 338, 340, 343, 353, 361, 362; Д I: 6, 67, 71; Д II: 54, 94, 100, 108

Подачки – 34, 212, 316, 319; Д II: 34, 40, 67, 98, 109, 124, 125

Пожитки (доходи, прибутки, приходи) – 1, 3, 4, 6, 7, 10, 13-15, 18, 22, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 40, 47, 51, 53, 56, 63, 67, 69, 73, 74, 83, 87, 91-94, 96, 98, 99, 101, 103, 109, 114, 119, 122, 124, 134, 139, 143, 144, 152, 156, 160, 161, 163, 168а, 176, 178, 179, 181, 183, 184, 186, 188, 189, 191а, 192, 194, 196, 198, 201, 206, 207, 211, 214, 215, 216, 218, 222, 227-232, 236, 245, 247, 248, 250, 251, 254, 256, 259, 266, 267, 269, 270, 271, 273, 278, 288, 289, 293, 294, 296-298, 300, 304, 311, 313, 315, 318, 322, 327, 329, 332, 334, 339, 348, 353, 357-359; Д I: 6, 9-12, 14, 15, 19, 20, 22-24, 27, 30, 38, 40, 48а, 68, 71; Д II: 3, 6, 8, 16, 18, 32, 34, 36, 45, 53, 66, 67, 82, 85, 86, 88, 89, 102, 105-107, 113, 119, 120, 122, 126, 129, 112

Показанщина – Д I: 52, 54; Д II: 18

Поколіщина – Д II: 18

Покорм – див. Харчі

Поле (рілля) – 13а, 18, 19, 29, 40, 43, 48, 51, 56, 74, 80, 99, 101, 106, 107, 111, 119, 121а, 156, 159, 180а, 201, 211, 230, 247, 266, 297, 300, 318, 322, 334, 339, 353; Д I: 5, 6, 30, 38, 41, 46, 54; Д II: 4, 34, 60, 77, 87, 95, 111

Поле – Д I: 34, 36, 74; Д III: 1

Полки – 34, 82, 168, 170; Д I: 36; Д II: 125; Д III: 1; охотницькі компанійські – 81, 111, 281; охотницький Мовчана Д I: 52; комонні 81, 85, 111, 118, 148, 150, 153; Д I: 72, Д III: 1; піхотні 81, 276; Д III: 1; Білоцерківський (Паліїв) – 291, 291, 292; Д II: 131; Гадяцький – 26, 72, 74, 120, 220, 238, 324; Д I: 52; Д III: 1; Канівський – 334; Д I: 11; 22, 28, 40, 48; Київський – 16, 25, 45, 72, 99, 111, 174, 217, 218, 244, 247, 268, 316, 350; Д I: 52, 57; Д II: 18-20; Корсунський – 339; Д I: 48; Лубенський – 7, 8, 47а, 65, 126, 148-150, 188, 214, 235, 243, 250, 340, 357, 360; Д I: 52; Д II:

22, 26, 37, 41, 42; Миргородський – 18, 47, 149, 189; Д I: 52; Д II: 38, 41, 42; Ніжинський – 5, 32, 99, 107, 167, 170, 213, 244, 255, 264, 265а, 266, 288, 298, 307, 320, 345, 361, 362; Д I: 52; Д II: 53а, 55, 61; Переяславський – 11, 68, 111, 112, 117, 138, 155, 183, 194, 215, 228, 247, 251, 267, 297, 300, 311, 314, 315; Д I: 36, 52-54, 66; Д II: 67, 68; Полтавський – 35, 93, 152, 164, 212а, 239, 256, 262, 271, 296, 302, 348; Д I: 43, 52; Д II: 76; Прилуцький – 191, 233, 250, 266; Д I: 52, 74; Д II: 85, 89; Стародубський – 17, 24, 41, 49, 51, 52, 54, 57, 95, 127, 156, 170, 221, 230, 241, 266, 273, 278, 292, 293, 322, 330, 332, 333, 343, 343а, 361; Д I: 52; Д II: 94, 101, 102, 113; Черкаський – Д I: 45, 46, 48; Чернігівський – 10, 29, 48, 52, 98, 139а, 141, 144, 145, 170, 182, 190, 193, 209, 213, 240, 266, 270, 287, 288, 294, 318, 319, 328, 329, 336, 361; Д I: 9а, 35, 52; Д II: 3, 114, 118, 120-124; Чигиринський – Д I: 45, 48; російські полки – 272 361; Білгородські, Білгородського розряду полки – 82; Д I: 36; Кграна полк Д I: 36; Косагова полк Д I: 74; Сівський, Сівського розряду полки – 34, 82

Полковники – 19, 34, 82, 148, 175, 250, 261, 271, 272, 279, 326, 361; Д I: 1, 4, 10, 15, 16, 34, 36, 37, 42, 44, 49; Д II: 129; Д III: 1; Запорозької Січі – кодацький – Д II: 8, 12-14; самарський – Д II: 11; севрюцький – Д II: 15; наказні – 146, 168; охотницькі комонні – 7, 8, 61, 62, 81, 118, 148-150, 153, 321; Д I: 72, 73; Д II: 31, 32; охотницькі піхотні – 56, 61, 81, 85; білоцерківський – 292; Д II: 31, 32; богуславський – 337; гадяцький – 26, 74, 120, 148, 184, 238, 257, 324, 342; Д I: 57; гадяцький наказний – 324; іркліївський – Д I: 26; кальницький – 324; канівський – Д I: 10, 11, 13, 17, 18, 20, 22, 28, 33, 34, 36, 39, 40; канівський наказний – Д I: 11, 48; київський – 16, 25, 45, 67, 89, 91, 99, 101, 106, 137, 143, 174, 194, 212, 215, 218, 232, 312, 313, 316, 338, 350, 355; Д I: 16, 34, 52, 57, 68; Д II: 16-21; київський наказний – 244; корсунський – 337, 339; Д I: 48а; корсунський наказний – Д I: 48; лубенський – 7, 8, 50, 62, 65, 77, 103, 111,

- 126, 134, 148-151, 188, 214, 235, 269, 340, 357, 360; Д I: 66; Д II: 22-37а; лубенський наказний – 235; миргородський – 47, 148, 152, 168, 189, 302; Д II: 38-42; ніжинський – 1, 3, 5, 6, 9, 21, 27, 28, 31, 32, 40, 42, 60, 96, 99, 105, 107, 116, 157, 158, 170, 179, 206, 213, 216, 255, 263, 297, 303, 307, 310, 331, 361; Д I: 3, 55, 65; Д II: 6, 44-49, 50а-57, 59-63; ніжинський наказний – 159, 167, 244, 310, 320, 345; Д II: 43; переяславський – 64, 68, 71, 76, 77, 79, 112, 114, 117, 138, 140, 150, 154, 155, 163, 183, 223, 227-229, 248, 251, 267, 297, 300, 311, 314, 315, 349, 361; Д I: 7, 8, 34, 43, 53, 54, 63, 64, 66; Д II: 64-73; переяславський наказний – Д I: 74; полтавський – 35, 47, 75, 93, 148, 150, 164, 197, 239, 245, 256, 262, 271, 285, 296, 348; Д II: 75-80; прилуцький – 59, 172, 191, 216, 233, 234, 266, Д I: 34; Д II: 81-91; стародубський – 5, 13, 17, 24, 41, 49, 51-54, 57, 58, 80, 92, 94, 95, 121, 127, 133, 139, 156, 170, 201, 221, 230, 241, 266, 273, 278, 317, 322, 330, 332, 333, 343, 343а, 351, 361; Д I: 36, 51, 52, 57; Д II: 4, 92-95, 97, 98, 100-109, 112-113; стародубський наказний – 293, 317, 322, 333, 343; черкаський – Д I: 45, 46; черкаський наказний – Д I: 48; чернігівський – 5, 11, 15, 29, 43, 48, 52, 66, 69, 84, 90, 98, 113, 115, 124, 132, 139а, 141, 144-146, 170, 178, 179, 181, 182, 185, 190, 193, 201, 209, 213, 217, 231, 240, 252, 264, 266, 270, 287, 295, 308, 318, 319, 328, 329, 336; Д I: 9а, 26, 35, 36, 41; Д II: 3, 114-128; чернігівський наказний – 253, 294, 295; чигиринський – Д I: 45; чигиринський наказний – Д I: 48
- Полковництво – Д II: 19, 68
- Полон, неволя – Д I: 71; Д II: 74
- Полонений – Д I: 57
- Полуполковник – див. Підполковник
- Помірне – 89-91, 117, 182
- Пором – Д I: 13, 21, 22, 28
- Порох – 81, 272; Д I: 43, 57
- Порохівник (порохівний майстер) – 272
- Поручик – 265
- Поручитель (поручник) – Д I: 64
- Посесія – 112, 136, 139а, 206, 212а, 247, 265а, 287, 297, 312, 322, 334, 340, 358, 359; Д I: 24, 30, 69; Д II: 22, 118, 123; Д III: 1
- Посесор – 203, 290, 309
- Посли (посланці, гінці) – Війська Запорозького – Д I: 26, 34, 36, 42, 43, 49, 52, 57, 69; Д III: 1; московські – Д I: 71
- Послуга (услуга, заслуга) – 13, 16, 17, 21, 24, 47-52, 56-58, 62, 66, 67, 74-76, 83, 84, 87, 92, 94, 97, 105-107, 114, 133, 139, 139а, 141, 156, 171, 178, 189, 191а, 197, 198, 212а, 221, 224, 231, 236, 238, 249, 251, 257, 265, 266, 269, 270, 273, 287, 292, 293, 297, 298, 302, 318, 321, 322, 326, 330, 343, 348, 351, 360; Д I: 17, 52, 62а; Д II: 1, 38, 41, 53а, 66, 77, 84, 88, 93, 97, 106, 112, 113, 120, 121, 123, 126, 129; Д III: 1
- Послушники – 35, 38, 79, 116, 174; Д I: 2, 39, 70, 74; Д II: 65, 79
- Посольство – Д I: 71
- Поспільство – 34, 54, 56, 98, 115, 120, 176, 349, 125, 134а, 135, 157, 159, 164, 170, 171, 182, 251, 300, 307, 320, 322, 352; Д I: 5, 32, 41, 61; Д II: 6, 23, 30, 38, 50а, 51, 53, 54, 56, 58, 68, 77, 81, 82, 88, 90, 94, 106, 114, 116
- Посполиті (посполиті люди) – 2, 3, 5, 8, 11-13, 15, 16, 18, 19, 26, 27, 29, 34, 47, 48, 50, 52, 58, 62, 66, 67, 74-76, 78, 94, 99, 106, 107, 109, 110, 113, 123, 129, 139, 147, 153, 154, 157-160, 162, 164, 167, 170, 171, 174, 176, 178, 179, 185, 187, 189, 191, 191а, 200, 201, 209, 217, 229, 230, 233, 237, 240, 241, 243, 247, 250-252, 255, 258, 260-262, 264-271, 273, 278, 284, 286-289, 292, 293, 296, 297, 300, 306, 307, 310, 314, 318, 321-323, 328-330, 333, 334, 339-341, 345-347, 350, 352, 357, 358, 360, 362; Д I: 3а, 10, 24, 38, 41, 45, 46, 48, 48а, 52, 59, 71; Д II: 24, 26-29, 34, 35, 37-38, 59, 64, 70, 72-74, 77, 79-81, 84, 90, 91, 94, 100-102, 111, 120, 122, 124, 126, 130; Д III: 1
- Поташ – 127
- Похід – 5, 34, 146, 149, 153, 164, 168, 171, 184, 257, 272, 296, 310, 326, 327, 352; Д I: 52, 69, 71, 74; Д II: 62
- Права, право – 3, 8, 9, 18, 32, 48, 56, 60, 74-76, 82, 99, 110, 139а, 146, 157, 247, 263, 266, 272, 290, 291, 301, 309, 325, 327, 334, 338, 339, 348, 353, 359, 361; Д I: 1; Д II: 31, 68, 73, 129; Д III: 1; Боже – Д I: 34; військово-ве – 106, 107; Д I: 34, 41, 52, 53, 57, 69; вічисте – 139а, 323; давні – 355; духовне – Д I: 69; магдебурзьке – 10, 356; Д I: 36; купне – 74, 121а, 143, 331; міські – 160, 182; монастирські – Д I: 6-8, 30-33, 54;

посполите – 296, 334; природне – 83, 212а, 287, 300; судове – 52; цехове – 212; Д ІІ: 1, 90; шляхецьке – Д ІІ: 6
Православ'я – 167, 243; Д І: 1, 46
Привілеї – 157, 260, 247, 272, 339; Д І: 6, 30; Д ІІ: 6; Д ІІІ: 1
Приказ – Малоросійський – 82, 230, 266; Д І: 36, 43, 51, 52, 69; Посольський – Д І: 69
Пристань – 168, 272; Д І: 13, 22, 28
Прихід – див. Пожитки
Провіант – 309; Д І: 20, 23
Продавці – 7, 32, 64, 252
Промисл військовий – 34, 61, 81, 82, 111, 148, 149, 168; Д І: 36, 52, 57, 71
Промисли – 348
Протектор – Д ІІІ: 1
Протекція – Д ІІІ: 1
Протопоп – протопопи – Д І: 70; баришівський – 154; гадацький – Д І: 70; глухівський – Д ІІ: 1; іченський – Д І: 44; київський – 337; лохвицький – 134; Д І: 70; пирятинський – 214; полтавський – 212а, 256; почепівський – Д ІІ: 111; ніжинський – 157; Д І: 36, 52
Протопопія – Симеонова (Ніжинська) – Д ІІ: 95
Путь – див. Шлях
Пушкарі – Д І: 36
Пуща – 29, 46, 54, 72, 95, 113, 125, 127, 240, 264, 283, 293, 297а, 318; Д І: 36; Д ІІ: 15, 129
Рада – 52; Д І: 52; Д ІІ: 12, 22; Д ІІІ: 1
Райці – 10, 89, 157, 261, 356; Д І: 55; Д ІІ: 55, 125
Ратуша – 4, 10, 117, 124, 130, 160, 164, 182, 232, 271, 286, 299, 301, 313, 316, 317, 319, 356; Д ІІ: 22, 55, 62, 63, 90
Ревізія – 205, 301, 303; Д ІІІ: 1
Ревізор – Д І: 19
Регіментар – 42, 49, 52, 81, 85, 105, 118, 133а, 208, 271; Д І: 57; Д ІІ: 19, 40, 41; Д ІІІ: 1
Реєстр – 3, 5, 6, 8, 14, 16, 20, 48, 78, 88, 106, 107, 117, 160, 213а, 224, 235, 264, 281, 297а, 301, 319; Д І: 34, 35; Д ІІ: 4, 60, 61, 110, 124
Ректор – 46, 99, 116, 254, 283, 334
Релігія – грецька; римська; християнська Ремесло – 295; Д ІІ: 1, 24, 64, 76, 90, 91
Ремісники (ремісничі люди) – 117, 204, 212; Д ІІ: 1; Д ІІІ: 1
Риба – 35, 270, 287, 305, 307, 311; Д І: 3а, 4а, 7, 8; Д ІІ: 10, 12, 23, 58
Рибалки – 65, 93, 117; Д ІІ: 8, 27

Ринок – 89, 247, 331
Рицарі (рицарські люди) – 151; Д І: 52
Рицарство – 106, 107
Різники – 232
Ріка (річка) – 13а, 27, 29, 34, 38, 40, 43, 45, 47а, 48, 51, 60, 65, 74, 79, 80, 96, 98, 128, 133, 133а, 136, 139а, 156, 168, 168а, 180а, 183, 201, 214, 231, 247, 256, 266, 268, 270, 272, 293, 297а, 312, 338, 339, 343а; Д І: 32, 47, 65, 68, 74; Д ІІ: 17, 21, 23, 26-28, 41, 50, 50а, 53, 53а, 59, 78, 93-96, 100-103, 105-107, 116, 117, 119, 126; Д ІІІ: 1
Робітники – 102; Д І: 74
Робота – 103, 104, 106, 107, 117, 230, 266; Д І: 34; Д ІІ: 67, 91, 105
Роботизни – 64, 117, 159, 185, 227, 258, 264, 271, 281, 294, 341; Д ІІ: 78, 91; Д ІІІ: 1
Ротмістр – 34
Рубіж, рубежі – Трубецький – 297а; Ліфляндський – Д І: 69; Підбілівський – Д ІІ: 94
Рудник – Д ІІ: 103, 105
Рудня – 74, 104, 217, 241, 259, 318; Д ІІ: 103, 105
Сад – 47а, 74, 206; Д І: 68
Садові дерева – 73
Свавільники – 166
Сваволя – 177; Д І: 71; Д ІІ: 2, 23
Свободи – Д І: 57
Свята – 164; Д І: 11
Священники – 21, 22, 58, 63, 102, 157, 245, 357; Д І: 64, 65; Д ІІ: 9, 25, 32, 95, 110, 115; Д ІІІ: 1
Сейм – Д І: 19
Селище – 77, 80, 112, 247, 254, 328; Д ІІ: 96, 98, 105, 106, 120, 129
Село, сільце – 2, 3, 7, 8, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 21, 26, 27-29, 31, 40, 41, 44-48, 50, 52, 54, 56-58, 62, 63, 66, 74, 75, 76, 80, 84, 90, 94, 95, 97, 99, 102, 104, 109, 119, 120, 128, 130, 134а, 137, 139-141, 143, 144а, 162, 163, 164, 166, 167, 169-171, 173, 174, 180а, 185, 187, 191а, 196, 198, 200, 201, 203, 206, 208, 210, 211, 212а, 213, 213а, 223-225, 228, 230, 233, 234, 237, 240, 242, 243, 247, 249-252, 254, 260а, 264-266, 268-269, 271, 273, 279, 281-282, 284, 288-289, 292, 294, 297, 298, 300, 303, 305-306, 311, 312, 315, 317, 318, 320-322, 328, 329, 331, 333, 336, 339-341, 343а-347, 350, 352, 353, 360, Д І: 10а, 15, 16, 32, 36, 38, 45, 48а, 54, 55, 61-62а, 67-69, 71; Д ІІ: 1, 3, 4, 7, 16, 20, 29, 30, 33-39, 42, 50, 56, 60, 62, 67, 68, 70, 72,

77, 84, 88, 90, 91, 94, 97, 100, 102, 105, 107, 108, 111-113; 118, 123, 127, 128, 131
Селяни – 98, 132, 352; Д I: 8, 29; Д II: 2, 23, 34, 77
Сенатор – 208, 309
Сестри (черниці) – 27, 36, 122, 145, 146, 350
Сіножати – 13а, 18-20, 27, 29, 43, 45, 48, 51, 56, 64, 74, 80, 99, 102, 106, 107, 119, 121, 121а, 123, 159, 178, 180а, 271, 297, 300, 318, 322, 349; Д I: 6-8, 10а, 17, 30, 32, 45, 46, 55, 59, 66-68; Д II: 4, 17, 33, 56, 57, 60, 84, 98, 100, 110, 128
Сінокоси – 74, 146, 156, 247, 268
Січ – Д I: 74
Скарб військовий, скарбниця – 7, 120, 176, 205, 237, 247, 248, 266, 279, 286, 288, 289, 306, 336, 356; Д I: 8, 32, 34; Д II: 6, 9, 26, 43, 51, 82, 95, 98, 105, 108; Д III: 1
Скарга – 12, 20, 72, 78, 131, 165, 225, 232, 257, 285, 305; Д I: 3а, 5-7, 10, 12, 17, 18, 31, 38; Д II: 11, 13, 23, 52, 58, 65, 116
Слобода, слободка – 77, 78, 88, 105, 108, 115, 130, 155, 201, 247, 250, 254, 267, 293, 296, 311, 312, 318, 323, 328, 330, 352; Д I: 65; Д II: 6, 54, 99, 106; Д III: 1
Слобода (непритягнення до повинностей) – Д II: 50, 51, 54, 96, 98-100, 103
Слуга – 30, 177, 232, 238; Д I: 30, 33, 43, 50, 70; Д II: 7, 17; Д III: 1
Служба – 5, 34, 48, 50, 82, 88, 106, 107, 118, 131, 151, 159, 173, 190, 203, 209, 218, 226, 233, 235, 246-247, 257, 265, 266, 273, 278, 294, 296, 307; 34, 36, 52, 57, 71, 74; Д II: 6, 39, 67, 131; Божа – Д I: 64; Д II: 9
Смальчуга – 127
Сотники – 10, 31, 35, 45, 52, 57, 65, 79, 93, 95, 98, 99, 103, 106, 107, 114, 115, 117, 118, 120, 124, 125, 139а, 144, 145, 154, 157, 160, 168, 174, 175, 179, 181, 188, 189, 202, 214, 218, 229, 233, 235, 238, 241, 244, 248, 250, 251, 256, 261, 262, 264, 272, 279, 300, 302, 314, 317, 320, 326, 328-330, 333, 339, 340; Д I: 4, 10, 15, 16, 37, 40, 44, 45, 49; Д II: 31, 42, 50а, 64, 67, 101, 102; Д III: 1; баришівський – Д II: 70; басанський – 155, батуринський – 27; Д I: 63; Д II: 57; березанський – 114, 227; Д II: 66, 72; березинський – 260а; бишівський – Д II: 131; білоуський – 90 318; Д II: 118; бобровицький – 16; борзенський – 20, 303; Д II: 52; бубновський – 163; Д II: 69, 74; будиський – 197; варвинський – Д II:

84; великобудищанський, великобудиський – 245, 354; Д II: 79; веприцький – Д I: 35; вертіївський – 320, 362; вибельський – 190, 288; власівський, уласівський – 380; Д II: 41; воронізький – 1, 42; воронківський – Д I: 7, 8, 36; гельмязівський – Д I: 26, 43; глухівський – 3, 4, 6, 21, 32, 96, 171, 196, 200, 213, 226, 263, 272, 335; Д I: 55; Д II: 1, 6, 56, 58; голтвянський – Д II: 38; городиський, городницький – 288, 318, 329; Д II: 23; дівицький – 288, 307, 310, 320; Д II: 7; домонтівський – Д II: 65; золотоносський – Д II: 64, 65; івангородський – 116; іваницький – Д II: 82, 88; іркліївський – Д II: 65, 68; ічанський – Д II: 87; київський – 89, 137, 232, 316, 338; киселівський – Д II: 122, 127; кобеляцький – Д II: 76, 80; козелецький (козельський) – 101, 212, 260, 268, 292, 350, 355; конончинський – Д I: 25; конотопський – 249, 286; Д II: 5, 51; коропівський – 60, 130, 258; краснянський, красноколядинський – 59; Д II: 83; кролевецький – 32, 53а, 55, 83, 105, 198, 206, 213, 263, 331; Д I: 62а; Д II: 45; кропивнянський – Д II: 65, 68, 71; лисянський – Д I: 48а; лохвицький – Д II: 26; лубенський – 62; Д II: 24, 27, 28, 34; лукомський – 357; Д II: 25, 37а; любецький – 132, 209, 295; мглинський – Д II: 101; межирицький – Д I: 10, 18; менський – 19, 63, 341; Д II: 127; Михайлівський – Д I: 13, 22, 23, 25; моровський – 274, мотовилівський – Д II: 130; мошенський – 300, 311; Д I: 46; Д II: 73; мринський – 32, 153, 159; Д II: 60, 61; ніжинський – 9, 303; ніжинський новоміський – Д II: 59; новгородський – 53, 54, 58, 92, 156, 221, 230, 350а; Д II: 4, 109; новомлинський – 27; Д II: 53; новосанжарівський – 239; носівський – 67; Д II: 19; олишівський – Д II: 21; омельницький – Д II: 40; опішнянський – 150, 257; опішнянські наказні – 363; орельський – 272; остерський (острицький) – 46, 143, 283; охотницький – 61, 81, 85, 86; переяславський – 315; пирятинський – Д II: 36; піщанський – 163; погарський – 49, 52, 278; Д II: 100, 110; полтавські – 220, 271; понурницький – 29, 43, 173, 252, 318; Д II: 3; почепівський – 24, 80, 279, 351; Д II: 96, 106,

- 111, 113; прилуцький – 176; прохорський – Д II: 63; прохорівський – Д I: 13, 21, 22; роїський – Д II: 120, 121, 123; роменський – 269, 360; сахнівський – Д I: 31; седнівський – 52, 240, 318; Д II: 126; сенчанський – Д II: 30, 33; синявський – 98; синяківський – Д II: 122; слабинський – 231; сосницький – 15, 43, 84, 178, 336; Д I: 41; Д II: 117; срібрянський – Д II: 81; стародубський – 133, 322, 330; Д II: 47; Д II: 104; столинський – 318; топальський – 293, 322; Д II: 46, 99, 103, 105; чернігівський – 185; Д I: 44, 52; чигирин-дїбровський – 340; Д II: 35, 37; хорольський – 151; Д II: 39; шаповалівський – 20; Д II: 52; яготинський – 227
- Сотництво – Д II: 19
- Сотня – 126, 318; Батуринська – 37, 153; Березинська – 260а; Білоуська – 201, 318; Борзенська – 303; Д II: 52; Бубновська – Д II: 69; Будиська – 197; Веркївська – 320, 362; Волинська – 64, 242; Воронізька – 1; Глухівська – 3, 21, 87, 213, 225, 331, 358; Д II: 56; Голтянська – Д II: 38; Городницька – 318; Дівичька (Салтиківська) – 307, 310, 320; Івангородська – 116; Ірклївська – Д II: 68; Іченська – 266; Киселівська – Д II: 122, 127; Козелецька – 268; Конотопська – 249, 286; Красноколядинська – Д II: 83; Кролевецька – 55, 180а, 213; Д I: 62а; Кропивнянська – Д II: 68; Лохвицька – Д II: 26; Лубенська – Д II: 27; Лукомська – Д II: 32, 37а; Любецька – 141, 209; Мглинська – Д II: 94, 101; Менська – Д II: 127; Моровська – 274; Мошенська – 371; Мринська – 159, 213; Д II: 60, 61; Ніжинська Полкова – 144а; Новгородська – 266; Д II: 94; Носівська – Д II: 19; Переяславська Полкова – 251; Погарська – 49, 52; Д II: 94, 97, 100; Понурницька – 29, 173, 252, 266, 318; Д II: 3; Почепівська – Д II: 93, 94, 102; Прилуцька Полкова – Д II: 91; Прохорська – 144а; Роїська – Д II: 120; Роменська – 180, 269; Седнівська – 240; Д II: 126; Сенчанська – 7; Д II: 33; Сенецька – 50; Синявська – Д II: 122; Слабинська – 231; Сосницька – 64, 178, 266, 289; Д II: 117; Стародубська – Д II: 94, 98, 101; Стародубська Полкова – Д II: 94; Столинська – 318; Топальська – 293 322; Д II: 46, 94; Чигириндїбровська – 243, 247; Д II: 35; Шаповалівська – Д II: 52; Шептаківська – Д II: 94; Д III: 1
- Став, ставок, прурва – 47а, 74, 180а, 198, 247, 266, 287, 307, 349; Д I: 68; Д II: 32, 58, 70, 82, 97
- Стан (рибний) – 18, 36, 38, 161, 247, 318; Д II: 8, 10-12, 14; Д III: 1
- Стан (соціальний) – 35, 201, 287, 290, 299-301, 309, 312, 318, 322, 358, 359; Д I: 1, 4, 12, 14, 15, 20, 36, 42; Д I, 93, 98, 119
- Становисько, становище – 86, 92, 158, 326; Д I: 36, 52
- Староста – 64, 104, 208, 323, 325, 339, 352, 364; Д I: 1
- Старшина – 1, 3-11, 13-19, 24, 25, 29-37, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 50, 52, 52, 54-56, 58-62, 64-67, 69, 70, 72-76, 79, 81-84, 86-89, 92-101, 106, 107, 110, 113-117, 119-126, 132, 133, 137, 139, 139а, 142-145, 147, 152, 154, 156-160, 162-164, 166, 167, 170, 171, 174, 175, 177-185, 188, 189, 190, 192-194, 196-198, 200, 201, 203, 206, 209, 210, 212-217, 220-223, 227-229, 231, 233, 235, 236, 238-241, 244, 245, 247, 248, 251, 251, 252, 254-257, 259, 261-264, 266-269, 271-273, 278, 279, 286, 287, 292, 293, 295, 296, 300, 302, 304, 307, 310, 311-314, 316-322, 324, 326, 328-334, 336, 338-343а, 345, 347-350, 355, 357, 360, 361, 363, 364; Д I: 3а, 4, 5, 9а, 10-15, 20, 22, 36-38, 41, 43, 46-48, 50-53, 55-58, 60, 62а-65, 71, 74; Д II: 1, 3, 6, 19, 23-27, 29, 31-34, 37, 37а, 40, 41, 52, 53, 53а, 66-68, 76, 79, 84, 90, 91, 95, 107, 112, 114, 117, 120-124, 126, 130
- Старшинство – 43, 57, 260; Д II: 18, 24, 25, 100
- Статті – 1, 34, 52, 82, 261, 272; Д II: 50а, 53а, 119
- Стация, станція – 78, 153, 169, 170, 175, 193, 276, 302, 317, 320, 331; Д I: 52; Д II: 42, 61, 91; Д III: 1
- Стельмахи – військовий арматний – Д I: 70
- Степ – 272, 297
- Столиця (столичне місто) – Д I: 35, 36; Д III: 1
- Стольник – 34, 322; Д I: 36, 42-44, 49, 50, 56-58, 64, 74; Д II: 60-63
- Сторожа – 111, 167, 212, 244, 297, 345; Д I: 63; Д II: 76
- Сторожі – Д II: 42
- Стрільці – 34
- Суд – 68, 283, Д II: 31; Божий – 358; Д I: 57; Генеральний військовий – 9, 82, 97,

- 101, 221, 222, 236, 253, 257, 263, 275, 282, 295, 301, 303, 327, 338, 354; Д II: 73; Д III: I; гродський – 290; замковий – 257; магдебурзький (магістратський) – 10; міський – 105; митрополичий – Д I: 69; пастирський (духовний) 157, 219; Д I: 69; повітовий – Д I: 47; полковий – 9; цеховий – Д II: I, 90
- Суддя – генеральний військовий – 34, 97, 101, 191а, 221, 222, 236, 269, 297а, 343а; Д I: 43, 56, 67; Д II: 3, 6, 75, 118; кошовий – Д II: 9, 15; полкові судді – 97, 175, 250, 261, 272, 279, 326; полкові – гадацький – 120, 180, 220; кийський – 46, 106, 148, 218, 339; лубенський – 7, 39, 103, 214; миргородський – Д II: 38, 42; ніжинський – 9, 107, 157; переяславський – Д II: 67; полтавський – 93, 164, 245; Д I: 52; Д II: 15, 77; стародубівський – 51, 292, 343а; чернігівський – 66, 190, 294; Д II: 123
- Султан – Д I: 26, 57, 74
- Супліка – 10, 17, 19, 20, 41, 49, 52, 60, 68, 93, 119, 124, 133, 134, 140, 146, 154, 180, 195, 256, 258, 278, 303, 307, 320, 337; Д I: 34, 53, 59
- Табір – 38, 120, 144, 168, 180, 289, 307; Д I: 10а, 23, 47, 49; Д II: 30, 41, 53а, 71, 116, 128
- Талер (таляр) – 86, 113, 154, 180, 240; Д I: 67; Д II: 17, 31, 32, 57, 58, 60, 70, 75, 100, 108
- Тертичники – 117
- Теслі – 117
- Тестамент (заповіт) – 318
- Титул – 57
- Ткачі – Д II: 76
- Товариство – 9, 10, 13, 16, 17, 21, 26, 32, 35, 38, 42, 51, 52, 54, 58, 61, 81, 85, 86, 92, 93, 98, 99, 101, 103, 106, 107, 109, 114, 117, 118, 120, 126, 135, 139а, 142, 144, 145, 149, 153, 154, 157, 159-161, 164, 167, 168, 170, 171, 174-176, 179, 180, 183, 187, 189, 190, 193, 212, 214, 218, 224, 226, 232, 235, 237, 241, 250, 251, 256, 258, 261, 262, 267, 271, 272, 274, 276, 277, 279, 284, 291, 296, 297, 300, 305-307, 310, 314, 316, 320, 322, 326, 335, 336, 338, 341, 343-346, 352, 357, 361, 364; Д I: 3а, 4, 8, 9а, 13, 16, 20, 23, 31, 34, 40-42, 44-46, 48а, 49, 52-55, 72, 74; Д II: 2-4, 6, 8, 9, 11-15, 20, 22, 26, 34, 38, 45, 50а-53а, 56, 58-61, 64, 67, 69, 70, 72-74, 77, 79, 81, 82, 88, 90, 94, 97, 100-102, 106, 110, 113, 114, 116-120, 122, 124, 125, 131; значне – Д III: I
- Товариш військовий – 2, 13, 13а, 21, 24, 37, 49, 52, 59, 86, 87, 96, 98, 119, 153, 160, 169, 170, 173, 197, 211, 214, 220, 224, 228, 235, 278, 287, 294, 332, 351; Д I: 26, 34, 36, 41-43, 52; Д II: 11, 22, 33, 53а, 60, 81, 83, 88, 93, 97, 104, 107, 126; бунчуковий – 265; значковий – Д II: 26; значний – 3, 16, 21, 50, 75, 83, 90, 98, 105, 121, 131, 133, 139а, 144, 144а, 156, 200, 208, 212а, 218, 247, 250, 251, 257, 265, 268, 286, 293, 296, 297, 340; Д I: 52; Д II: 6, 69, 112, 120; посольські – Д I: 71; цехові – 212
- Торг – 91, 160, 261
- Тракт – 126; Д I: 71, 74; Канівський – 30
- Трактат – Журавенський – Д I: 57; союзний – Д I: 71; Д III: I
- Тюрма – див. В'язниця
- Тютюн – 103, 237, 286, 288, 306
- Тягарі (тяжарі) – 167, 187, 224, 296, 309, 345; Д II: 109, 122
- Тяглі – 31, 48, 50, 62, 75, 88, 94, 99, 106-108, 116, 134а, 153, 159, 160, 203, 206, 213, 222, 227, 243, 247, 252, 274, 292, 297, 298, 310; Д I: 19, 36, 62а, 65; Д II: 6, 30, 39, 60, 61, 63, 77, 90, 112
- Угіддя – 27, 34, 38, 46-50, 56, 62, 74, 76, 80, 94, 99, 132, 159, 175, 178, 195, 203, 217, 219, 230, 233, 238, 240, 247, 266, 267, 273, 282, 290, 292, 297, 298, 300, 304, 311, 313, 318, 321, 322, 328, 330, 334, 338-340, 353; Д I: 24; Д II: 100, 103, 106; Д III: I
- Угода – Д II: 31
- Уживання – 46, 100, 103, 110, 121а, 147; Д I: 10, 10а, 12, 14, 20, 32; Д II: 6, 16, 49, 66, 93, 101, 116, 119
- Указ – 20, 34, 38, 47, 48, 50, 56, 59, 61, 62, 66, 67, 69, 70, 74-76, 81, 82, 84, 88, 89, 105-108, 111, 115, 118, 120, 126, 129, 148-151, 160, 163, 169, 170, 180, 226, 232, 235, 240, 249, 260, 261, 264, 268, 271, 272, 275, 279, 281-284, 291, 296, 302, 308, 310, 319, 320, 326, 330, 339, 359, 362, 363; Д II: 7, 15, 29, 42, 61, 63, 80, 91, 94, 131
- Універсал – 7, 9, 11, 13а, 23, 38, 40, 46, 47а, 51, 61, 81, 90, 100, 103, 110, 116, 120, 121а, 129, 133, 134а, 139а-141, 158, 160, 176, 177, 180, 191а, 194, 199, 205, 211, 212а, 213а, 215, 219, 222, 229, 233, 239, 248, 250, 254, 261, 266, 271, 291, 293, 297а, 298, 312, 313, 317, 321-323, 326, 330, 332, 334, 343а, 346, 348,

- 351, 355, 362; Д I: 6, 9а, 12-14, 18-20, 22, 30, 33, 37, 38, 41, 45, 46, 48, 48а, 54, 55, 68; Д II: 3, 18, 30, 37а, 38, 41, 113
- Унія – Д III: 1
- Урочище – 41, 84, 121, 121а, 178, 206, 241, 242, 272, 297, 297а, 307, 322; Д I: 30; Д II: 47, 94
- Уряд – козацькі – гетьманський, полковничі, сотенні – 31, 67, 74, 82, 170, 189, 195, 233, 260-262, 265а, 272, 291, 293, 295, 298, 318, 322, 339; Д I: 17, 37, 52, 67; Д II: 19, 25, 40, 57, 68, 69, 90, 103-105, 113, 126; Д III: 1; архимандритський – Д I: 1; війтівський – 124; городовий – 120; міський – 157; суддівський – 297а; міські – батуринський – 242; варвинський – Д II: 84; глухівський – 171; Д I: 65; Д II: 58; лисянський – Д I: 48а; лубенський – Д II: 22; лукомський – Д II: 32; любецький – 209; козелецький – 268, 355; коропівський – 60; кролевецький – 331; Д I: 62а; Д II: 45; мошенський – 311; опішнянський – 257; погарський – 278; роменський – 360; ніжинський – 158; новгородський – 156; новосанжарівський – 239; сосницький – 336; Д I: 41; снітинський – 250; стародубівський – 133;
- Урядник – 208, 309, 310; Д III: 1
- Услуга військова – див. Послуга військова
- Учителі – 116, 254, 334; Д I: 1
- Учні – Д I: 1
- Фактор – 23, 205, 279; Д III: 1
- Фанти – 272
- Фільварок – 26а, 46, 96, 99, 105, 318; Д I: 10а
- Фортеця – 362; Д I: 57; Д II: 12; Д III: 1
- Фундація, фундамент – 318; Д I: 1; Д II: 103
- Фундуш – 1, 43, 49, 52, 69, 90, 115, 174, 190, 220, 278, 318, 332, 333, 343а, 357; Д I: 41; Д II: 50, 76, 95, 97, 101, 107, 120
- Футор – див. Хутір
- Хан кримський – 34, 150; Д I: 36, 57, 71, 74; Д III: 1
- Харчі (корм, покорм, харчові гроші) – 85, 153, 162, 164, 166, 169, 177, 204, 211, 232, 279, 347; Д I: 34, 42, 44, 49, 50, 52, 56, 60, 69-71, 74; Д III: 1
- Хліб – Д I: 34, 44, 52, 73; Д II: 31
- Хоругва (корогва) – Д I: 36
- Хоругва (церковна) – Д II: 24
- Хорунжий – 266; військовий (генеральний) – 139; полкові – київський – 339; Д II: 20; миргородський 239; переяславський – 140, 349; Д II: 67; стародубський – 350а; чернігівський – Д II: 121
- Храм – апостолів Петра і Павла у Мошнах – Д I: 46; м: мучеников під Конотопом – Д I: 36; Різдва пресвятої Богородиці у Любечі – Д II: 115; Павлівський, святого великомученика Георгія на Афонській Горі – 39; святої великомучениці Параскевії у Любечі – Д II: 115; святого архістратиґа Михайла у Ніжині – 157
- Християни – Д I: 34, 57; Д II: 34
- Худоба – 165, 205, 224, 225, 237, 286, 288, 362; Д I: 27; Д II: 15; Д III: 1
- Хутір (футор) – 13а, 46, 49, 52, 133а, 137, 180а, 212а, 213а, 218, 297а; Д I: 6, 10а, 22, 37, 45, 55; Д II: 2, 110, 114
- Цар (“государь”) – 30, 33, 34, 36-39, 44, 46-60, 62, 64-67, 69, 70, 72-74, 76, 81-85, 87, 89, 92, 94, 96, 99, 103, 105, 106, 110, 112, 114, 116, 120, 127, 133, 139, 139а, 141, 143, 144, 146, 147, 156, 157, 161, 166, 175, 177, 178, 181-183, 201-205, 208, 217, 218, 222, 223, 228-230, 232, 233, 236, 238, 243, 247-251, 254, 255, 261-263, 266, 267, 269-272, 279, 283, 291, 297, 307, 308, 311-316, 318, 321, 322, 324, 326, 328-331, 334, 335, 338-341, 343, 343а, 348, 351, 355, 358-360; Д I: 34-36, 42-44, 49-52, 54-58, 60, 69-72, 74; Д II: 11, 50а, 67, 124, 129; Д III: 1
- Церква – 22, 106, 107, 154, 157, 212, 243, 254, 313, 340, 356, 359; Д I: 7, 64; Д II: 1, 3, 24, 85, 89, 124, 125; Божа – 7, 33, 34, 46, 57; грецька – 157; соборна – Св. Миколая у Батурині – Д I: 43; Чудотворця Миколая у Глухові – Д I: 65; св. Богоявлень у Києві – Д I: 1; соборна – Успіння Пресвятої Богородиці у Києві – 89; Воскресіння Господнього у Києві – 359; соборна – Успіння Пресвятої Богородиці у Полтаві – 239; – святого Іоана Богослова у Великих Будищах – 245; Січова – Покрови Пресвятої Богородиці – Д II: 9
- Церква Східна – 22, 334; Д I: 1, 69, 71
- Цехи – 177, 212, 316; Д II: 1, 24, 64, 76, 90, 91, 124
- Цехмістр – 212, 258; Д II: 1, 76, 90, 91, 124, 125

- Чата – 168; Д I: 36
Челядь – 9, 38, 104, 146, 157, 211; Д I: 23, 35, 50; Д II: 91
Челядник – Д I: 70
Ченці (монах) – див. законники
Черниці (монахиня) – див. законниці
Чернь – 1, 3-9, 11, 13-16, 18, 24-26, 29, 31, 34, 35, 40, 42, 47, 48, 50, 56, 58-62, 64, 66-67, 69-70, 73-75, 76, 79, 83, 84, 87, 89, 90, 94, 96-98, 110, 112, 114, 115, 119-125, 132, 137, 139, 141, 143, 147, 152, 160, 162, 163, 166, 174, 175, 177-179, 181-185, 189, 190, 192, 194, 196, 198, 201-204, 206, 210, 215-217, 220-222, 228-231, 233, 236, 240, 241, 243, 245, 247-248, 254, 256, 259, 262, 263, 266, 267, 269, 286, 293, 297, 300, 304, 307, 311, 314, 316, 318, 321, 322, 324, 328-330, 332, 334, 336, 339, 340, 343а, 347, 348, 350, 357, 358, 360, 361; Д I: 3а, 4, 5, 9а, 10-16, 20, 22, 34, 37, 38, 41, 47, 53, 55; 62а; Д II: 3, 26, 27, 32, 37а, 52, 53а, 95, 101, 102, 108, 114, 117, 126
Чинш (оброк) – 177, 211; Д II: 77; Д III: 1
Човен (байдак) – 102, 299
Шарварок – Д II: 24
Шинок – 120
Шкатула військава – 102, 160; Д II: 31, 57
Школа – 356; Д I: 1, 15; Д II: 18
Шлях (дорога, путь) – 5, 29, 39, 40, 61, 74, 82, 98, 111, 148, 166, 180а, 201, 246, 281, 309; Д I: 34, 57, 71, 74; Д II: 37а, 41, 83, 94, 108
Шляхта – 155, 309; Д I: 1, 52, 69, 70
Шляхтич – 133, Д II: 6
Шпиталь – Д I: 1; Д III: 1
Язик (полонений) – 34; Д I: 36, 52, 57
Язик (мова) – 22, 157; Д I: 69
Ярмаркове – Д I: 11, 18; Д II: 85, 89; Д III: 1
Ярмарок – 160; Д I: 11; Д II: 85, 89; Д III: 1

Іменний покажчик

- Абрамович, троцький воєвода – Д II: 94
Авдотія Іванова, коропівська козачка – Д II: 50а
Август II, польський король – 309
Авраменко, городиський обиватель – Д II: 3
Аврамович Іван, чернігівський полковник – Д II: 115
Агафія, ігуменя Київського Михайлівського монастиря – 36
Адаменко Астахов, крелевецький вїйт – Д II: 45
Адамович Симеон, ніжинський протопоп – Д I: 36
Адамович Симеон, іченський протопоп – Д I: 44
Алмаз, думний дяк – Д I: 9
Алмазов Семен Єрофійович, стольник – Д I: 74
Алмазов Сергій Єрофійович, стольник – Д I: 57
Амфілохій, ігумен Полтавського монастиря – Д II: 78
Апостол Данило, миргородський полковник – 168; Д II: 38-42
Армашенко Іван, писар киево-печерського архімандрита І. Гізеля – Д I: 60
Артемов Леонтій, чернігівський полковий писар – Д I: 35
Анастасія, дружина Романа, галицько-волинського, київського князя – 313
Андрієнко Вікус, криковський козак – 173
Андрій, лохвицький дякон – Д I: 70
Андрій, кошовий суддя – Д II: 15
Андрій Василевич, писар Генерального суду – Д I: 56
Андрій Гаврилович – старшина Запорозького Війська (?)- Д I: 1
Андрійович Іван, лубенський вїйт – Д II: 22
Андрійович Ярема, батуринський сотник – Д II: 57
Андрійович Ярема, охочепіхотний полковник – 56, 81, 85
Андріїв Іван, челядник – Д I: 35
Андріїв Нестор, челядник – Д I: 35
Андроник Васильович, будівничий та ігумен Брещицького монастиря – 98, 113, 115
Андрусь, михайлівський отаман – Д I: 27
Анєнков Григорій – 272
Анєнков Богдан, полковник – 272
Антоній, архідиякон – 30
Антоній, намісник Омбишського монастиря – 344, 346
Афанасія Євфимівна, фундаторка та ігуменя Глухівського монастиря Успіння Пр. Богородиці – Д I: 55
Бабченко Василь, чернігівський музичський цехмістр – Д II: 125
Балжецький Лесько – Д II: 110
Барабаш, запорозький кошовий – Д I: 9
Баранович Лазар, архієпископ чернігівський – 30, 32, 53, 54, 132, 139а, 201, 270; Д I: 43, 55
Барановський Стефан, київський полковий суддя – 46, 147, 339
Барановський Яків, значний військовий товариш – 219
Барткович Криштоф, гутник – 43
Баторій Стефан, польський король – Д III: 1
Безпальченко Дмитро, іваницький житель – Д II: 82
Безпалєнко Степан – Д II: 86
Бережеля, послушник Київського Пустинно-Микільського монастиря – Д I: 39
Биковський Іван, київський вїйт – 110
Биковський Тимофій, зять Анастасії Вольської – Д I: 4
Биковський, дозорця добр, намісник Київського Пустинно-Микільського монастиря – Д I: 11, 19, 21
Бистроновський Іван, значний батуринський товариш – Д I: 52

- Биховець Іван, гетьманський посланець – 77
 Білаш Григорій, лубенський полковий канцелярист – 265
 Білецький Іван, військовий товариш – Д II: 83
 Білецький Іосиф, ігумен Максаківського монастиря – 341
 Білик Федір, батуринаський отаман – Д II: 57
 Білкевич Амвросій, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 300
 Білкевич Даніель, святопречиський священник – Д II: 110
 Білозаревський, гетьманський слуга – 102
 Білявський Іван, почепівський протопоп – Д II: 111
 Бобрикєвич Федір, військовий товариш – 173
 Боглевський, родич Івана Виговського – Д I: 9
 Болдаківський Григорій, військовий канцелярист – 84, 85, 118
 Болеслав Хоробрий, польський король – Д III: 1
 Борзаківський Андрій, гадацький протопоп – Д I: 70
 Борзунус Федір, гапонівський житель – 207
 Борковський-Дунін Андрій, син чернігівського полковника, генерального обозного В. Борковського – 318
 Борковський-Дунін Василь, чернігівський полковник, генеральний обозний – 48, 259, 318; Д II: 119, 120
 Борковський-Дунін Михайло, син чернігівського полковника, генерального обозного В. Борковського – 318
 Борозна Мартин Юрійович, медведівський обиватель, син Ю.К. Борозни – 51
 Борозна Юрій Костянтинович, медведівський обиватель, власник маєтностей – 53
 Борохович Михайло, гадацький полковник – 26, 74
 Борятинський Юрій Микитович, околичний, білгородський воєвода – Д I: 36
 Бондаренко Дмитро, військовий товариш – Д I: 41
 Бруско Леон Федорович, козак – Д II: 96
 Брюховецький Іван Мартинович, гетьман – 272; Д I: 34-36, 43, 97; Д II: 116
 Бузкевич Лазар, ігумен Полтавського монастиря – 35; Д II: 77, 78
 Булгаков Ілля, поручик – 265
 Буренко Тарас, кистерський козак – Д II: 95
 Бурий Григорій, козак Бакланської сотні – Д II: 97
 Бутенко, канівський полковник – Д I: 26
 Бутенко – 331
 Бутко Лук'ян, колишній козельський отаман – 260
 Бутурлін Федір Васильович, околичний, воєвода – Д I: 34
 Буцький Петро, полтавський полковий суддя – 93; Д II: 15
 Варфоломій, ієромонах Скитського монастиря – Д I: 58
 Васенкевич Ісаакій, архимандрит Чернігівського Єлецького монастиря – 327-329
 Василів Дем'ян, челядник – Д I: 35
 Василевич Захарій, борзенський священник – 63
 Василевич Леонтій, сенчанський сотник – Д II: 30
 Василевич Михайло, колишній гадацький полковник – 82
 Василевич Степан, гетьманський слуга – Д I: 50
 Василенко Гаврило, військовий арматний стельмах – Д I: 70
 Василь, компанієць Пашковського полку – 281
 Василькович Максим, киево-печерський обиватель – 26а
 Васильович Іван, військовий товариш – 13
 Василющенко Якуб, бугородівський козак – 202
 Васьковський Феодосій, ігумен Києво-Межигірського монастиря – 76, 101, 110, 138, 143, 147; Д II: 9
 Васютинський Андрій, ніжинський війт – 160
 Вахров Микита Іванович, сержант – 208
 Вацовський Іона, чернець Лубенського Мгарського монастиря – 65
 Велецький Василь, гадацький полковий суддя – 180, 221
 Величківський Іоан, пресвітер полтавської Успенсько-Богородицької церкви – 239
 Вербицький Гнат, лубенський старшина, лубенський полковник – Д II: 22, 24
 Вербицький Євстафій, намісник Лубенського Мгарського монастиря – 354
 Вербицький Іван – 188
 Вербицький Петро Мойсійович – 188
 Виговський Іван, генеральний писар, гетьман – Д I: 2, 6-11
 Вигоський Данило, брат Івана Виговського – Д I: 9
 Вилдунєвич – 272
 Висоцький Стефан, глухівський козак – 21
 Віктор, дякон Києво-Кирилівського монастиря – Д I: 70
 Віктор, ієромонах – 30
 Вітославська Мар'яна, сестріниця гетьмана І. Мазепи – 350
 Владислав IV, польський король – Д I: 16

- Влостовський Федір, шляхтич, писар київського митрополита – Д І: 70
- Восйков Семен Євстратович, стольник, воевода, полковник – Д І: 64
- Войський Київський Аксак – Д ІІ: 129
- Вольська Анастасія, власниця маєстностей в Лубнах – Д І: 4
- Волинський Василь Богданович, князь – Д І: 34
- Володимирович Іван, військовий товариш – Д ІІ: 107
- Война, ревізор князів Вишневецьких – Д І: 19
- Войцехович Богдан, військовий канцелярист – Д І: 49
- Войцеховичі – 318
- Вужевич Михайло, генеральний суддя – 34, 101; Д ІІ: 6
- Гаврилівна Ганна, родичка ніжинського полковника Ф. Уманця – Д ІІ: 56
- Гаврилович Тарас, погарський сотник – Д ІІ: 110
- Галактіон, намісник Києво-Печерського монастиря – Д І: 45
- Галькевич Стефан, монастирський служка – 33
- Гамалія Андрій, генеральний осавул – 127
- Гамалія Григорій, лубенський полковник, значний військовий товариш – 50; Д ІІ: 27, 28
- Гервасій, ігумен Пустинно-Скельського монастиря – 342
- Герцик Павло Семенович, полтавський полковник, значний військовий товариш – 164; Д ІІ: 79
- Гізель (Кгізель) Інокентій, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря, архімандрит Києво-Печерської Лаври – 112; Д І: 60
- Голєнковський Омелян, голтвянський писар – Д ІІ: 38
- Голіцин Василь Васильович, ближній боярин, князь – Д І: 71
- Голіцин Дмитро Михайлович, князь – 361
- Голіцин Михайло Андрійович, боярин, князь, воевода – Д І: 57
- Голобоярин Михайло, чернігівський обиватель – 327
- Головченко Івашко, товариш Погарської сотні – Д ІІ: 97
- Головченко Кузьма, товариш Погарської сотні – Д ІІ: 97
- Головченко Яким, переяславський полковник – Д ІІ: 66
- Головченко Яким – 70
- Головчич (Головчиць) Сильвестр, ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря – 25, 137
- Голуб Костантій Іванович, генеральний бунчужний, наказний гетьман, значний військовий товариш – 55, 105, 206; Д І: 62а; Д ІІ: 5
- Голяненко Дмитро – Д ІІ: 86
- Голявець Степан, іваницький житель – Д ІІ: 82
- Горбачевський Іпатій, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 123, 142, 161, 186, 188; Д ІІ: 34, 79
- Гордієнко Костянтин, кошовий отаман – Д ІІІ: 1
- Гордій, київський бурмистр – Д ІІ: 129
- Горка Лаврентій, ігумен Києво-Видубицького монастиря – 72
- Горкуша Іван, товариш Стародубського полку – 278
- Горленко Лазар, прилуцький полковник – 233, Д ІІ: 82-84
- Горленко Дмитро Лазаревич, прилуцький полковник, син Л. Лазаренка – 172, 233, 234; Д ІІ: 88-91
- Горленко Андрій Дмитрович, син Д. Лазаренка – 233
- Грабовський Сазонт, кошовий писар – Д ІІ: 15
- Граневський (Гробневський) Сава, запорозький писар – Д І: 1
- Грембецький Миколай, товариш Чернігівського полку – Д І: 52
- Григорій Іванович, кошовий отаман – Д ІІ: 9, 10
- Григорович Афанасій, шляхтич, значний військовий товариш – Д ІІ: 6
- Григорович Леонтій, посланець генерального обозного – 95
- Григорович Сава, лубенський міський писар – Д ІІ: 22
- Григорович Сава, воронізький сотник – 42
- Григорович Симон, глухівський цехмістр – Д ІІ: 1
- Гриневич Петро, дозорця канівських добр – 314
- Гриненко Лук'ян, колишній бориспільський отаман – 68
- Гриценко Микита, сосницький міщанин – Д І: 41
- Грудяка Кіндрат, власник ставка – Д ІІ: 58
- Грущенко Василь, синявський сотник – 98
- Гудима, обозний полку Костантія Могилевського – Д І: 36
- Гулак Іван, генеральний обозний – Д ІІ: 2
- Гуляницький Григорій, ніжинський полковник – Д ІІ: 46, 58
- Гуляницького Григорія дочка – Д І: 36
- Гуменський – 158

- Гусак Іван, кошовий отаман – 82
 Гутович Дем'ян – Д II: 128
- Даниленко Василь, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
 Даниленко Ілля, киселівський мельник – Д II: 21
 Даниленко Потап, киселівський мельник – Д II: 21
 Данилович Іоан, шляхтич – Д I: 70
 Данилович Федір, колишній крелевський отаман – 331
 Данченко Матвій, товариш Стародубського полку – 13а
 Дашенко Гаврило, стародубський сотник – Д II: 47
 Дворецький Василь, київський полковник – 25; Д I: 34; Д II: 17
 Дейнека Василь, крелевський сотник – Д II: 53а
 Дейнека Григорій, син В. Дейнеки, значний крелевський товариш – 83
 Денисов Омелян, сосницький козак – 266
 Деркач Денис, бубнівський сотник – Д II: 69, 74
 Добромільський Діонісій, ігумен Рихлівського монастиря – 259
 Добронізький Федір, військовий товариш – 222
 Домонтович Іван, генеральний суддя – Д I: 56, 67; Д II: 3, 118
 Дмитро, пасинок Стефана Царя – Д II: 75
 Дмитрович Дорош, полтавський полковий обозний – 262
 Довгеля Тихон, коропівський сотник – 130
 Довгий Павло, товариш Красноколядинської сотні – Д II: 83
 Домонтович Андрій, кодацький (січовий) полковник – Д II: 8
 Доморацький Самоель, шляхтич – Д I: 70
 Донець Дмитро, чернігівський наказний полковник – 253
 Донець Дмитро, товариш Чернігівського полку – 287
 Дорофійович Кирило, військовий товариш – 119
 Дорошенко Петро, гетьман – 334; Д I: 36-40, 43, 45-48а, 52
 Дорошенко Андрій, брат Петра Дорошенка – Д I: 36
 Дубина Геронім, ігумен Переяславського монастиря – Д I: 69
- Євфимій, афонський архімандрит – Д I: 64
 Євфимій, намісник Лубенського Мгарського монастиря – Д II: 8
- Скимович Андрій, чернігівський полковий писар – Д II: 3, 120
 Скимович Микита, шляхтич, значний військовий товариш – 133
 Слезь Федір, гетьманський посланець – 82
 Єрофей, лобецький священник – Д II: 115
 Єсимонтенко Іван, товариш Стародубського полку – Д II: 101
 Єсимонтовський Афанас, значний військовий товариш – 343
 Єсимонтовський Олексій, значний військовий товариш – 343
 Єсифович Стефан, лубенський музичський цехмістр – Д II: 24
- Жабко Пилип, срібрянський обиватель – Д II: 81
 Жданович Василь, корсунський староста – 325
 Жданович Яків, ігумен Прилуцького Густинського монастиря – 217, 356, 359
 Жорнивий (Жорновий) – 271
 Журавка Лук'ян Іванович, новгородський сотник – 350а
 Жураківський Яків, значний військовий товариш – 3, 96, 200
 Жураківський Федір, монастирський служка – 33
 Жученко Федір, полтавський полковник, значний військовий товариш – 296; Д II: 76-78
- Забіла Петро, генеральний обозний – 222; Д II: 3
 Забіла Стефан Петрович, ніжинський полковник – 40, 107, 297, 303; Д II: 59
 Забіла Стефан Стефанович, син ніжинського полковника С. Забіли – 303
 Забіла Семен Стефанович, син ніжинського полковника С. Забіли – 303
 Забіла Анастасія, вдова Олексія Забіли – 297
 Забіла Іванова, власниця маєностей – 169, 276
 Завадовський Яків, значний військовий товариш – Д II: 112
 Загоровський Віктор, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 41; Д II: 22
 Заруцький, гетьманський економ іванпільських добр – 323
 Засядько Яків, лубенський полковник – Д II: 22
 Затиркевич Юрій, чернігівський наказний полковник, чернігівський полковий суддя – 294
 Захарія, скитський “начальник” – Д II: 130
 Захарович Серафійон, чернець Прилуцького Густинського монастиря – 356

- Звірович Герасим Філіпович – 181
 Зеленський Дмитро, лубенський полковник – Д II: 37, 37а
 Зіневич Андрій, значний військовий товариш – 156
 Зінченко Василь – 266
 Зінченко Опанас, стародубський козак – Д II: 46, 92
 Зінькова Марина Яківна, понурницька козачка – Д II: 119
 Злоба Андрій, чернігівський житель – 253
 Злоба Іван, чернігівський житель – 253
 Злоба Лесько, чернігівський житель – 253
 Золота Марія – 248
 Золотаренко Іван Ничипорович, ніжинський полковник – Д I: 3, 9; Д II: 44
 Золотаренко Василь Ничипорович, ніжинський полковник – Д II: 47-49
 Знойка Данило, чернігівський обиватель – Д I: 9а
 Зубковський Никифор, переяславський отаман – 247
 Зюзін Микола Олександрович, путивльський восвода – Д I: 9
- Іван, коропівський козак – Д II: 50а
 Іваненко Семен, монастирський служка – 33
 Іванов Гнат, козак – Д I: 35
 Іванов Грицько, челядник – Д I: 35
 Іванов Костантій, чернігівський полковий хорунжий – Д I: 35
 Іванов Кирил, глухівський міський писар – Д II: 1
 Іванов Ларіон – Д I: 52
 Іванов Павло, козак – Д I: 35
 Іванович Матвій, голтянський сотник – Д II: 38
 Іванович Василь, хорольський сотник – Д II: 39
 Іванович Семен, монастирський служка – 33
 Івасенки – 266
 Ігнатенко Андрій, канівський полковник – Д I: 39
 Ігнатенко Сава, козак – Д I: 35
 Ігнатій, ієромонах – 30
 Ігнатович Дем'ян (Многогрішний), чернігівський полковник, гетьман – Д I: 35, 41-44; Д II: 52, 115-117, 118
 Ієремія, ієродиякон Прилуцького Густинського монастиря – 356
 Ієронім, ієромонах, намісник Київського Братського монастиря – 116, 254, 334
 Ілля, ієродиякон – 33
 Ілляшенко Ярема, чигириндубровський сотник – Д II: 35, 37
- Імакава – Д II: 14
 Імшанецький Петро, лохвицький протопоп – 134
 Іоаким, московський патріарх – Д I: 69
 Іовлевич (Євлевич) Іосиф, чернігівський вїт – 124, 182
 Іоїла, ієромонах, печерський уставник – 33
 Іполит, намісник Чернігівсько-Єлецького монастиря – 288
 Іона, чернець Києво-Печерської лаври – Д II: 71
 Іоан Олексійович, російський цар – 34, 44, 46-67, 69, 70, 82; Д I: 69, 71, 74
 Іоасаф, ієромонах – Д I: 70
 Іона, ігумен Ковшовацького монастиря – 337
 Іраклій, чернець, соборний писар – 33
 Іринь, посланець Брюховецького – Д I: 34
 Ісая, архімандрит Афонського Павливського монастиря – 39
 Іскра, значний військовий товариш, колишній полтавський полковник – 296; 271, 272; Д II: 80
 Іуда Мирон, осадчий – Д II: 54
- Казимир, польський король – 247
 Калачинський Прокопій, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря – 267
 Калачник Іван, кролевецький бурмістр – Д II: 45
 Калга-салтан – 150
 Каленикович Никифор, чернігівський полковий обозний – 69
 Каленко Григорій, переяславський наказний полковник – 230
 Калик Лук'ян, лохвицький міщанин – Д II: 26
 Каляненко Матвій, самарський (січовий) полковник – Д II: 11
 Кандиба Андрій, конотопський сотник – 249, 286
 Кандиба Федір, ніжинський полковий обозний – 246
 Канівець Іван, бубнівський сотник – 163; Д II: 69
 Караджа Іван, військовий товариш – Д II: 69
 Карач-Бей, татарський мурза – Д I: 9
 Кардашевський Григорій, переяславський полковий канцелярист – 247
 Карл Густав, шведський король – Д I: 9
 Карл X, шведський король – Д III: 1
 Карл XII, шведський король – Д III: 1
 Карпо, конотопський міщанин – Д II: 51
 Касієвський Яким, переяславський полковий обозний – 230
 Касперович Лаврентій, дівицький пресвітер – 304, 305

- Кассіан, ієромонах, вчитель філософії – 116, 254, 334
- Касьяненко Іван, ніжинський війт – 31
- Катерина, вдова Криштофа Фридрикевича – 240
- Катеринич Самуїл, київський полковий писар – 46, 147, 219, 339
- Кгадевицький (Клодевицький) Олександр – 181
- Кгвинтівка Матвій, ніжинський полковник, генеральний осавул – Д І: 36, 43
- Кгран, полковник – Д І: 36
- Кгуджол Дем'ян, значний полтавський мешканець – Д ІІ: 75
- Керданівський Герман, ігумен Максаківського монастиря – 19, 20
- Керданівський Філарет, намісник Межигірського монастиря – 110
- Керман Даніель, посланець угорського князя – 363
- Киричко Влас, військовий товариш – Д ІІ: 83
- Кирій, конопольський козак – Д ІІ: 51
- Кікін Василь Петрович, стольник – Д І: 9
- Кіндрат, мельник – 247
- Клименко, топальський козак – 322
- Книш Яким, товариш Батуринаської сотні – 153
- Кобилівський Григорій, ніжинський наказний полковник – Д ІІ: 43
- Ковальський Григорій, шляхтич, покоївний київського митрополита – Д І: 70
- Кожуховський Петро, охочепіхотний полковник – 61
- Козел Федір, значний військовий товариш – 24; Д ІІ: 113
- Козиненко Марко, миргородський полковий хорунжий – 239
- Колачинський Прокопій, ректор Київського Братського монастиря – 168а
- Коломієць Михайло, мельник – Д ІІ: 130
- Колошинський Стефан, родич ніжинського полковника Ф. Уманця – Д ІІ: 56
- Коневський Іван, військовий канцелярист – 239
- Константинович Леонтій, кошовий писар – Д ІІ: 9
- Корицький, опішнянський сотник – 150
- Копинський Ісая, київський митрополит – Д І: 1
- Корнилович Захарія, ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, переяславський єпископ – 199, 224, 229, 230, 243, 247, 340; Д ІІ: 129
- Корнійович Яків, лубенський полковий писар – 7, 38, 215
- Коровка-Вольський Григорій Карпович, стародубський полковник – 278; Д ІІ: 105-109
- Коропівський Максим, власник млина – Д ІІ: 3
- Корсунь Стефан, лубенський полковий осавул – 207
- Корчевський Стефан, лубенський бурмістр – Д ІІ: 22
- Косагов Григорій Іванович, генерал, воєвода – Д І: 34, 74
- Костантій (Могилевський), полковник найманців, що перейшли на Лівобережжя – Д І: 36
- Костенецький Григорій, значний військовий товариш – 286
- Костинич Олексій, козак Почепівської сотні – Д ІІ: 102
- Косяненко Семен – 217
- Котляр Каленик, коропівський обиватель, власник млина – 60
- Котляр Петро, лубенський бурмістр – Д ІІ: 22
- Кочубей Василь, генеральний писар – 47а, 133а, 180а, 191а, 297а, 356, 359
- Крамалтовський Криштоф, познанський воєвода, польський посол – Д І: 71
- Красноперич Іван, полтавський старшина – Д ІІ: 15
- Красовський, власник млина – Д ІІ: 122
- Красовська Агафія, полтавська полкова обозна – 349
- Кривецький Олександр, посланець чернігівського архієпископа – 202
- Кріпницький Ігнат, слуга київського полковника, серединський намісник – Д ІІ: 17
- Крогулецький, козак – Д І: 33
- Кроковський Іосаф, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря, архімандрит Києво-Печерської Лаври – 73, 112, 194, 216, 255, 312, 313
- Кропива Василь Семенович, кудинівський житель – 168а
- Кроткевич Григорій, стародубський полковий писар – 80
- Крутенко Павло, воронізький обиватель – Д ІІ: 50
- Крутий Палладій, ієромонах, намісник Лубенського Мгарського монастиря – Д ІІ: 8, 10-12, 14
- Крушневич Петро, писар Симеонівської протопії, священник – Д ІІ: 95
- Кублицький Кость, полтавський полковий суддя – Д І: 52
- Кубраківський Григорій Євстафійович, дівицький житель – 310
- Кудлаєнко Костюк, власник ниви – Д ІІ: 5
- Кузьменко Антон, бобровицький житель – 180
- Кузьменко Семен, воронізький мельник – Д ІІ: 50

- Кузьмович Василь, гутник – 104
 Кузьмович Михайло, полковник – 61
 Кукураць Миколай, писар козелецького магістрату – 213
 Кульченко Радко – Д II: 87
 Кулябка Іван, значний лубенський мешканець – 103; Д II: 25
 Кулябка Петро, значний військовий товариш – Д II: 37а
 Кулябченко Петро, лубенський обиватель – 186
 Кулябченко Федір, лубенський обиватель – 186
 Купчинський Філіп, військовий канцелярист – Д I: 5
 Курминський Іван Андрійович, глухівський протопоп – Д II: 1
 Кустовський Степан, гельмязівський сотник – Д I: 26
 Кутнівський Данило Герасимович – 236
 Кушнір Сава, крелевецький бурмістр – Д II: 45
 Кущевський Іоан, гетьманський слуга – 238
- Лазука Прокіп, гетьманський посланець – 82
 Лац, грабіжник маєностей Київського Пустинно-Микільського монастиря – Д I: 33
 Левенець Прокіп, полтавський полковник – Д II: 75
 Левенець Іван, полтавський полковник – 272, 348; Д II: 80
 Левенець Федір – 348
 Левченко Іван, кобеляцький ткацький цехмістр – Д II: 76
 Левченко Максим, товариш Будиської сотні – 197
 Лежайський Михайло, архімандрит Новгород-Спаського монастиря – 5, 12, 201; Д II: 4
 Лейбенко Остап, зять генерального обозного Носача – Д I: 36
 Леонтійович Роман, великобудищанський священник – 245
 Леонтович Самійло, новомлинський обиватель – 64
 Леонтєв Іван Юрійович, ближній окольничий, восвода – 82
 Леонтєв Федір, козак – Д I: 35
 Лещинський Марк, товариш Стародубського порьку – 222
 Лизлов Андрій Іванович, стольник, ротмістр – 34
 Лизогуб Андрій – 226, 317
 Лизогуб Андрій, генеральний хорунжий – 139
 Лизогуб Іван, канівський полковник – Д I: 17, 34
- Лизогуб Євфим, генеральний бунчужний, чернігівський полковник – 14, 85, 202; Д II: 125
 Лизогуб Яків, канівський полковник – Д I: 36
 Лизогуб Яків Кіндратович, чернігівський полковник, значний військовий товариш – 48, 52, 98, 182; Д II: 121-124, 127
 Лисенко Іван, генеральний осавул, чернігівський полковник – 203; Д II: 118
 Лисенко Федір Іванович, син І. Лисенка – 203
 Лисий Іван, новгород-сіверський міський писар – 92
 Лиса Раїна Іванова, дружина новгород-сіверського писаря І. Лисого – 92
 Лисиця, гетьманський посланець – 102
 Лихолітко Лаврін Антонович, носівський сотник – 67; Д II: 20
 Лихопой Філон, кошовий отаман – Д II: 12
 Лихопой Іван, колишній кошовий отаман – 34
 Лісницька Катерина, власниця маєностей – 123
 Лісницький Данило, син К. Лісницької – 123
 Лісницький Дмитро, син К. Лісницької – 123
 Лісницький Іван, син К. Лісницької – 123
 Лобанов Ростовський Іван Олександрович, князь, стольник – Д I: 36
 Лобач Ілляш, осадчий – Д II: 99
 Лобисевич Павло, почепівський управитель – 317
 Лобко Іван, кодацький (січовий) полковник – Д II: 13, 14
 Ломиківський Іван, генеральний осавул – 266, 322, 338
 Ломиківський Петро, військовий канцелярист – Д II: 125
 Лопата Олексій, гетьманський слюсар – 295
 Лопатин Семен, чернігівський житель – 253
 Лосенко Павло, мглинський сотник – Д II: 101
 Лохвицький Афанасій – 110
 Лука, ієромонах, намісник Гадяцького монастиря – Д I: 5
 Лука Григорович, ігумен Рихлівського Микільського монастиря – 29, 192, 220
 Лука Семионович, полтавський протопоп – 213а
 Лук'янов Василь, капітан – Д I: 70
 Лук'янович Петро, лубенський полковий хорунжий – 340
 Лук'янович Никифор, гетьманський управитель Батуриного замку – 178
 Лук'янович Яків, роменський отаман – 360
 Луценко Устим, лубенський полковий обозний – Д II: 22
 Лутай Василь, співвласник млина – Д II: 36

- Лутайка Василиха, співвласниця млина – Д І: 36
- Ляшко Іван, військовий товариш – Д І: 84
- Магденко Василь, полтавський полковий осавул – 239
- Мазепа Іван, генеральний осавул, гетьман – 1-364; Д І: 71; Д ІІ: 129; Д ІІІ: 1
- Мазепа Магдалина, мати гетьмана Івана Мазепи – Д І: 68
- Маковський Мисько Іванович, власник крелевецького млина – Д ІІ: 45, 53а
- Максим, ієромонах, намісник Києво-Кирилівського монастиря – Д І: 70
- Максим, святомикільський священник – 21
- Максименко Грицько, козак – Д І: 35
- Максимович Антоній, киево-печерський житель – 121а
- Максимович Василь, переяславський землевласник – 26а
- Максимович Григорій, баришівський протопоп – 154
- Максимович Дмитро, ніжинський полковий писар, значний військовий товариш – 144а
- Максимович Дмитро, генеральний бунчужний – 265а
- Максимович Іван, значковий товариш Лубенського полку – 215
- Максимович Іоан, ієромонах, казноїд киево-печерського архімандрита І. Гізеля – Д І: 60
- Максимович Іоан, архімандрит Чернігівсько-Слецького монастиря, чернігівський архієпископ – 145, 181, 200-202, 210, 214, 218, 220, 270, 335, 357, 358
- Мамчал Дмитро – 165
- Манжос Іван – 180
- Марія Бородичівна Бутовичівна, вдова гадяцького протопопа Бутовича – 324
- Марія Іванова, вдова – 247
- Марія Семионівна, вдова стародубського полковника, сина гетьмана І. Самойловича Семена (Семиона) – 23, 78, 102, 131
- Марія Стефанівна, вдова генерального обозного Василя Борковського-Дуніна – 259, 264, 318
- Марія Лукашевна, вдова полтавського пресвітера І. Величківського – 239
- Марк Артемович, посланець Брюховецького – Д І: 34
- Маркович Василь, гетьманський посланець, глухівський намісник – Д ІІ: 1; – Д ІІ: 50
- Маркович Василь, чернігівський полковий осавул – 98
- Мартинович Артем, ніжинський полковник – Д І: 36; Д ІІ: 50а, 51
- Мартинович Іов, ігумен Прилуцького Густинського монастиря – 359
- Марченко Махно, козак – Д І: 35
- Матвій Павло, козак – Д І: 35
- Матвеев Артемон Сергійович, стольник, полковник – Д І: 43
- Маховський, польський полковник – Д І: 36
- Маценко Іван, прилуцький полковник – Д ІІ: 81
- Медведівський Григорій, стародубський військовий товариш – Д ІІ: 104
- Меланія, козачка, вдова О. Урвихвоста – 171
- Мельник Кіндрат – 248
- Мельниченко Терешко – Д ІІ: 8
- Мельченко Григорій, кошовий суддя – Д ІІ: 9
- Меніовський Калист, ігумен Максаківського монастиря – 304, 305
- Меншиков Олександр Данилович, князь – 319, 361
- Меркурій, ієромонах, лялинський управитель – 243, 247, 340
- Микитенко Іван, козак – Д І: 35
- Микола, конотопський козак – Д ІІ: 51
- Миколайович Григорій, колежський радник – 317
- Миколаїв Лука, козак – Д І: 35
- Мирович Іван, переяславський полковник – 155, 163, 247, 251; Д ІІ: 69-73
- Митрофанов Василь – 216, 313, 356
- Михайлова, вдова березанського сотника Михайла Пилипенка – 228
- Міклашевська Анна, вдова стародубського полковника М. Міклашевського – 330
- Міклашевський Іван, надвірний радник – 330
- Міклашевський Михайло, стародубський полковник – 94, 127, 139, 222, 272, 293, 317, 333; Д ІІ: 112
- Міклашевський Михайло – 330
- Мовчан Федір, полковник охочекомонного полку – Д І: 52
- Могила Петро, молдавський воеводич, архімандрит Києво-Печерського монастиря, київський митрополит – 99; Д І: 1
- Можневський Іона, ієродиякон – 132
- Мозелівський Федір, топальський сотник – 322
- Мокієвський Костянтин, київський полковник – 106, 194, 216; Д ІІ: 19-21, 71
- Мокрієвич Іван, син Карпа Мокрієвича – 66; Д ІІ: 123
- Мокрієвич Карпо, військовий канцелярист, чернігівський полковий суддя – 66; Д І: 36, 52; Д ІІ: 123

- Молявка Іван, чернігівський житель – 253
 Монастирський Інокентій, ігумен Києво-Кирилівського монастиря – 11, 143, 338; ДІ: 70
 Мор Євсій, киреївський житель – 195
 Мидицький Єфрем, ієромонах, духівник – ДІ: 70
 Милорадович Петро, чернігівський полковник – ДІІ: 3, 120
 Миньківський Іван, власник мастностей біля Павлочі – ДІ: 10а
 Миньківський Давид, син Івана Миньківського – ДІ: 10а
 Мисенко Петро, значний полтавський мешканець – ДІІ: 75
 Михайленко Микита, полтавський отаман – ДІІ: 15
 Михайлович Павло, ніжинський наказний полковий писар – ДІІ: 55
 Мишута Тимофій, монастирський служка – 33
 Муравей Степан, золотоноський сотничий писар – ДІІ: 64
 Мурашка, полковник найманців на Правобережжі – ДІ: 36
- Нагорний Ярмола, семионівський козак – 131
 Назаров Василь, монастирський служка – 33
 Налетов Василь, піддячий – 72
 Насальський Іоан, шляхтич – ДІ: 70
 Насвіт Іван, полтавський полковий осавул, наказний полковник – ДІ: 52; ДІІ: 15
 Насвіт Іван, військовий товариш – 221
 Насвіт – 271
 Наумів Максим, челядник – ДІ: 35
 Нащинський Андрій, полтавський сотник – 221
 Нащинський Іосиф, полтавський протопоп – 256
 Нащинський Михайло, полтавський полковий обозний, значний полтавський мешканець – 164; ДІІ: 75
 Нена[й]денко Адам, полтавський сотник – 221
 Неплюєв Леонтій Романович, ближній окольничий, воєвода – 34; ДІ: 71
 Неплюєв Семен Протасєвич, думний дворянин, воєвода – 34
 Несходовський Ігнат – лубенський полковий канцелярист – ДІІ: 37а
 Нечасню Семен, млинський отаман – ДІІ: 101
 Нигович Тимофій, священник – 58
 Никодим, призьренський митрополит – 134а, 242
 Никон, архимандрит Чернігівського Єлецького монастиря – 225
 Никон, архимандрит Новгородського Спаського монастиря – 237, 252, 289, 306, 336
 Новицький Андрій, бунчуковий товариш – 265
- Новицький Григорій, син І. Новицького – 265
 Новицький Ілля, охочекононний полковник, значний військовий товариш – 7, 8, 61, 62, 81, 111, 118, 149, 234, 250, 265; ДІ: 72, 73; – ДІІ: 31
 Новиченко Матвій Андрійович, мельник – 322
 Ноздря Наум, почепівський сотник – ДІІ: 111
 Нос Іван Яремович, значний військовий товариш – ДІІ: 88
 Нурадин-салтан – 126, 150
- Обідовський Іван, ніжинський полковник – ДІІ: 60-63
 Огієнко Кіндрат, кролевецький козак – 100
 Одорський Гедеон, ректор і ігумен Київського Братського монастиря – 254, 283
 Олівемберг (Олівберг) Даніель, легат – ДІ: 9
 Олександр, конотопський дозорця – 246
 Олександров Семион, дякон – 185
 Олексів Михайло, козак – ДІ: 35
 Олексій Михайлович, російський цар – 247, 254; ДІ: 52, 57, 71
 Олексійович Тиміш, стародубський полковник – 17, 49, 52; ДІІ: 102-104
 Олисенко Василь, отаман Криловського куреня – ДІІ: 9
 Окгир Петро, значний полтавський мешканець – ДІІ: 75
 Омелянов, півполковник – ДІ: 34
 Омелянович Іван, новомлинський військовий товариш – ДІІ: 53
 Омелянович Михайло, білоцерківський полковник – 291
 Онисимович Василь, миргородський полковий обозний – ДІІ: 42
 Онуфрій, чернець, фундатор Скитського монастиря – ДІІ: 130
 Опанас, новомлинський військовий товариш – ДІІ: 53
 Опара, гетьман – ДІ: 34
 Опара Федір, монастирський служка – 33
 Опощанський Василь, значковий товариш Лубенського полку – ДІІ: 26
 Орлик Філіп (Пилип), канцелярист, реєнт Військової канцелярії, гетьман – 231; ДІІ: 7; ДІІІ: 1
 Остроградський Матвій, миргородський полковий суддя – ДІІ: 38
 Острєнко Іван – 180
 Острянин Лєсько, стародубський полковник – ДІІ: 95
 Отрохович Степан, чернігівський вїт – 121а, 124

- Отроховичівна, вдова чернігівського вїта С. Отроховича – 124
- Отрущенко Федір, собичівський обиватель – 6
- Павлиха, мешканка Переяслава – 71
- Павло, отаман Конеловського куреня – Д II: 9
- Павло Ярошевич, вересоцький козак – Д II: 59
- Павлович Григорій – 221
- Павлович Мартин, родич ніжинського полковника Ф. Уманця – Д II: 56
- Павлович Тиміш, осадний – Д II: 98
- Паїсій, намісник Києво-Печерської Лаври – 33
- Палій Семен, охочекомонний полковник, білоцерківський полковник – 291; Д II: 129-131
- Памфілович Макар, чернігівський музичський цехмістр – Д II: 124
- Панкевич Євстафій, значний військовий товариш – 351
- Панченко Федір, канівський полковник – Д I: 34
- Пафнутій Кондратович, ігумен Макошинського монастиря – 15, 43, 70; Д II: 48, 49, 116
- Пахомій, протодиякон – Д I: 70
- Пашковський Григорій, охочекомонний полковник – 61, 153
- Пашенко Омелян, значний опішнянський товариш – 257
- Пелех Григорій, кошовий отаман – Д I: 43
- Пестич, дозорця млинів – 207
- Петличний Дем'ян, товариш Седнівської сотні – Д II: 126
- Петражицький Іван, гетьман – Д I: 1
- Петренко Артем – 349
- Петренко Мокій – 349
- Петренко Тишко, отаман села Петрівців – Д II: 77
- Петриха Параскевія – 349
- Петро Олексійович, російський цар – 34, 44, 46-67, 69, 70, 82; Д I: 69, 71, 74
- Петрович Петро, лукомський священник – 357
- Петрович Тарас, київський бурмістр – 356
- Печерський Антоній, фундатор Києво-Печерського монастиря – 132
- Пивоваренко Трохим, землевласник – Д II: 75
- Пиковець Василь, значний військовий товариш – 340
- Пилипенко Іван, батько березанського сотника Михайла – Д II: 66
- Пилипенко (Пилипенко) Іван, товариш Переяславського полку – Д I: 53
- Пилипишин Лук'ян, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Пилипенко Михайло Іванович, березанський сотник – 228; Д II: 66, 72
- Підберезький Михайло, шляхтич, покоївний київського митрополита – Д I: 70
- Підгасцький Софроній, ігумен Почаївського монастиря – Д I: 70
- Плютний Іван, стародубський полковник – Д II: 47
- Побочій Лесько, срібрянський військовий товариш – Д II: 81
- Погорський Самуїл, посланець угорського князя – 363
- Подлузький Пахомій, ігумен Києво-Видубицького монастиря, ігумен і ректор Київського Братського монастиря – 72, 99
- Покорський Афанасій, стародубський полковий писар – 273
- Поленов Ничипор Олексійович, воєвода – Д I: 34
- Полонецький (Полунецький) Василь, любецький сотник – 209
- Полоній Василь, лубенський житель – Д II: 22
- Полоцький Дмитро, київський вїт – 232, 299, 301, 338, 356
- Полуботок Леонтій, генеральний бунчужний, переяславський полковник, значний військовий товариш – 71, 90, 129, 144, 145, 178; Д I: 63, 64, 82; Д II: 4, 65, 67, 68, 99
- Полуботок Павло, чернігівський полковник – 308, 318; Д II: 126-128
- Попович Павло, баришівський священник – Д I: 63, 64
- Попович Федір, крелевецький сотник – Д II: 45
- Попович Ярема, крелевецький городовий отаман – Д II: 45
- Постников Василь Тимофійович, дяк – 82
- Пригара Костянтин, новгород-сіверський купець – 222
- Прокопович Сава, генеральний писар, генеральний суддя – 97, 223, 236, 269; Д I: 69
- Пронкович Григорій, любецький священник – Д II: 115
- Пронщиків Семен, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Протасьєв Федір, воєвода – Д I: 36
- Протасьєв Олександр, стольник – Д I: 57
- Профина Григорій, військовий товариш Погарської сотні – 49
- Проценко Роман, товариш Батуриної сотні – 37
- Проциків Василь, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Пряжик Григорій, військовий товариш Погарської сотні – 49
- Пучковський Федір – 28
- Пушкар, полтавський полковник – Д I: 9

- Радзівський Гедеон, економ маєностей Чернігівської архієпископії – 277
- Радич Тимофій, військовий товариш – 59, 235
- Райча Дмитро (Родіон, Іродіон, Дмитрашка), переяславський полковник, значний військовий товариш – 247, 297; Д I: 63, 64
- Ракушка Роман, посланець ніжинського полковника, генеральний підскарбій – Д II: I; Д II: 45, 94
- Ракушка-Романовський Володимир – 343а
- Ринда, межирицький сотник – Д I: 10
- Рогоза Дем'ян – 43
- Родіон, співвласник млинів – 87
- Рогуленко, полтавський державець – Д II: 80
- Рокчевський, лубенський полковий осавул – 7, 38
- Роман, галицько-волинський, київський князь – 313
- Романович Василь, військовий канцелярист, стародубський полковий писар – 17
- Романовська Христина Г. – 343а
- Романовський Іван, стародубський полковий суддя – 343а
- Романовський Петро, військовий товариш – 2
- Ромодановський Григорій, ближній боярин, князь, воєвода – 50; Д I: 9, 34, 52, 57
- Рославець Петро, стародубський полковник – 278; Д I: 51, 52; Д II: 4, 92-94, 97, 98, 100, 101
- Рославченко Авдій, почепський сотник – Д II: 96
- Росол – Д II: 128
- Рощина Іван, бистрицький козак – 198
- Рощина Каліст, ігумен Семигорського монастиря – 333
- Рубан Іван – 148, 151
- Рубан Семен, кошовий отаман – Д II: 15
- Рубець Михайло, топальський сотник – Д II: 99
- Рубець-Ішутенко Іосиф Іванович, син Рубцової Ф. – 322
- Рубцова Феодосія Левонівна Іванівна – 322
- Рудко Федір, козак – 247
- Рудяшка Гаврило, полтавський полковий хорунжий – 221
- Русинович Макарій, ігумен Лубенського Мгарського монастиря – 103
- Русинович Юрій, ктитор Лубенського Мгарського монастиря – 300
- Рябодух Єрема, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Савина Ірина, вдова генерального судді С. Прокоповича – 223
- Савич Дмитро, архімандрит Чернігівського Слєцького монастиря, архімандрит Новгородського Спаського монастиря – 174, 179, 193, 212
- Савич Іван – 236
- Савич Семен, син генерального судді С. Прокоповича, писар Генерального Суду – 269, 275, 282, 303, 338
- Сажка, кошовий писар – 82
- Салтиков Петро Михайлович, боярин – Д I: 36
- Самойлович Іван, веприцький сотник, генеральний писар, гетьман – 34, 268; Д I: 35, 49-74; Д II: 3, 4
- Самойлович (Гетьманич) Григорій Іванович, чернігівський полковник, син гетьмана І. Самойловича – 266; Д I: 71
- Самойлович (Гетьманич) Яків Іванович, стародубський полковник, син гетьмана І. Самойловича – Д II: 112
- Самойлів Іван, козак – Д I: 35
- Самойлів Тимофій, козак – Д I: 35
- Самотужний Яким, козак Волинської сотні – 242
- (Самусь) Самійло Іванович, богуславський і курсунський полковник – 337
- Сахненко Устим, уласівський сотник – 280; Д II: 41
- Сацько (Туровець), запорозький полковник – Д I: 34
- Свічка Леонтій Назарович, лубенський полковник – 215; Д II: 28-37
- Свіцький Філон, військовий товариш Роїської сотні – Д II: 120
- Севрюк Андрій, самарський (січовий) полковник ? – Д II: 12, 15
- Сединчиха, глухівська козачка – 263
- Седневський Знойко – 307
- Семенів Іван, трубач – Д I: 35
- Семенович Василь, чернігівський полковий сотник – Д I: 44
- Семенович Ілляш, новомлинський обиватель – 64
- Семенович Михайло, глухівський отаман – Д II: 1
- Семенович Онисим, монастирський служка – 33
- Семионів Андрій, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Семпер Василь, оржицький священик – Д II: 32
- Семченко Федір, підданий Києво-Печерської лаври – Д II: 68
- Сербин Войця, переяславський полковник – 71, 247; Д II: 64
- Сербин Іван – Д I: 34
- Сербин Іван, лубенський полковник – Д II: 23, 24

- Сергієнко Яків, полковий канцелярист – Д І: 3а, 4а
- Сидорів Опанас – Д І: 35
- Силенко Прокоп, полковий сотник, стародубський наказний полковник – 321
- Силич Іван, значний товариш Чернігівського полку – 294
- Силич Іоанікій, чернігівський полковник – 90; Д ІІ: 114
- Силич Стефан, чернігівський полковий сотник – Д І: 52
- Синдоровський Ник., власник села Оксютинців – Д ІІ: 29
- Сірко Іван, кошовий отаман – Д І: 34, 52, 57
- Сірко Лесько, семенівський обиватель – Д ІІ: 5
- Сірченко Микита – 29
- Січкаренко Василь, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Скабичевський Василь – 104
- Скоропадська Анастасія Марківна, дружина І. Скоропадського – 206
- Скоропадський Іван, чернігівський полковий писар, стародубський полковник, гетьман – 69, 332, 361; Д ІІ: 42
- Скорядченко Яким, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Скрипченко Василь – 349
- Скочко Ян, хвосєвський рудник – Д ІІ: 105
- Случановський Федір, значний товариш Стародубського полку – 332
- Смолій Федір – Д ІІ: 116
- Солонина Володимир Костянтинович – Д ІІ: 20
- Солонина Ілля Іванович, онук Солонини В.К. – Д ІІ: 20
- Солонина Костянтин Дмитрович, київський полковник – Д І: 52; Д ІІ: 18
- Солонина Сергій, хорунжий Київського полку – Д ІІ: 20
- Солонина Яків, значний військовий товариш – 16
- Сопонков Мартин, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Соснецький Матвій, військовий канцелярист – 246
- Софія Лук'яниха, дружина колишнього бориспільського отамана Л. Гриненка – 68
- Софія Олексіївна, російська цариця – 34, 44, 46-67, 69, 70; Д І: 69, 71, 74
- Софонович Максим, глухівський священник – Д І: 65
- Софонович Олексій, глухівський священник – Д І: 65
- Сомченко, Сомко Яким, переяславський полковник, гетьман – Д І: 7, 26
- Сперєка Пархом, батуринський обиватель – Д ІІ: 57
- Станіславов Іван, козак – Д І: 35
- Старенький Василь, віт села Петрівців – Д ІІ: 77
- Старицький Захарій Лукашевич, значний товариш Полтавського полку – 213а
- Старовойтський Кипріан, реєнт черкаського повітового суду – Д І: 47
- Стародуб, севрюцький (січовий) полковник – Д ІІ: 15
- Стаховський Андрій, городницький сотник – 329
- Стефанович Василь, лубенський полковий суддя – 7, 38, 215
- Стефанович Іоан, лохвицький протопоп – Д І: 70
- Стефанович Парфеній, смолинський микільський прєсвітер – 287
- Стилевич Загура, значний військовий товариш – 208
- Стороженко Іван, прилуцький полковник – Д ІІ: 85-87
- Страховський Варлаам, ігумен Київського Видубицького монастиря – 339
- Стрижевський Степан – 184
- Стягайло Іван, отаман Куренівського куреня – Д ІІ: 9
- Суглубенко Гаврило – 263
- Суглубенко Пархом – 263
- Сулимка, керівник протипольського повстання на Правобережжі – Д І: 34
- Сулима Іван, син Ф. Сулими, військовий товариш, власник маєтностей – 57, 121; Д ІІ: 70
- Сулима Олександр, переяславський полковий хорунжий – 140, 349; Д ІІ: 67
- Сулима Стефан, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Сулима Федір, власник маєтностей – 57
- Сухиня Іван – 268
- Танський Антоній, охочекомонний полковник – 321
- Тарасович (Тарасевич) Йосип, ніжинський полковий осавул – 298
- Тєплов – 317
- Тєтерєя Павло, гетьман – Д І: 27-34
- Тєрейковський Стефан, військовий товариш – Д ІІ: 93
- Тєтенс, чигиринський комендант (?) – Д І: 36
- Тєрасєнко Пєтро, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68

- Тимошенко Роман, підданий Києво-Печерської лаври – Д ІІ: 68
- Тишиха – 307
- Товстоліс Андрій, білоуський сотник – 98
- Товстоліс Павло, колишній білоуський сотник – 90
- Товстоліс Яків, товариш Чернігівського полку, брат А. Товстоліса – 98
- Товстущич Іосиф, ігумен Прилуцького Гутинського монастиря – 217
- Томара Парфен, значний товариш Переяславського полку – 251
- Томара Степан, переяславський наказний полковник, переяславський обозний – Д ІІ: 74
- Томара Фотій Петрович, екзактор, дозорця Військового Скарбу – 205, 279
- Торчинський Іван, продавець гути – 64
- Тризнич Іван, слабинський сотник – 211
- Тройка Василь, товариш Сенчанської сотні – Д ІІ: 33
- Трофимій, чернець – 33
- Трофимія Концевичівна, ігуменя Батуринського Бобріківського монастиря – 27, 44
- Трощина Хиренко, козак – 247
- Нелюбович-Тукальський Йосип, київський митрополит – 247, 334; Д І: 43
- Тур Олексій, ігумен Київського Пустинно-Микільського монастиря – 112
- Туранський (Турянський) Олексій Михайлович, глухівський сотник – 196, 200, 227, 272
- Турчин Михайло – 263
- Углицький Іоан, київський протопоп – 337
- Углицький Феодосій, ігумен Києво-Видубицького монастиря, архимандрит Чернігівсько-Слецького Успенського монастиря, чернігівський архієпископ – 52, 100, 128, 132, 327, 328, 358; Д І: 69
- Українцев Омелян, думний дяк – Д І: 69
- Улас, в'язень – 244
- Уманець Філіп Іванович, глухівський сотник, ніжинський полковник – Д ІІ: 1, 52-56
- Урвухвіст Олексій, козак – 171
- Устимович Василь, вибельський сотник – 190
- Фай, військовий товариш – 231
- Файха, вдова військового товариша Марка Фая, власниця маєтностей – Д І: 59
- Федір Олексійович, російський цар – Д І: 57, 71
- Федорович Василь, глухівський сотник, значний військовий товариш – 21; Д ІІ: 58
- Федорович Іван, лубенський полковник – Д ІІ: 25, 26
- Федорович Віктор, намісник Лубенського Мгарського монастиря – Д ІІ: 73
- Филимонович Кирило, ректор Київського Братського монастиря, ігумен Омбишського монастиря, чернець Києво-Печерської Лаври – 116, 187, 255
- Філіпенко Іван, березанський обиватель, батько сотника Михайла Філіпенка – 114
- Філіпенко Михайло Іванович, березанський сотник – 114
- Філіпович Яків, пирятинський протопоп – 215
- Флеров Василь – 72
- Ханенко Михайло, гетьман – Д І: 43
- Ханенко Микола, стародубський полковий суддя – 292
- Ханенко Федір, козелецький сотник – 292
- Ханенчик – 260
- Ханенчиха Анна Лішанка – 292
- Харевич Юрій, значний військовий товариш – 286
- Хенцінський Михайло, староста села Вовківців – 268
- Харитонович Власій, воронізький пресвітер – 42
- Хитрово Богдан Матвійович, генерал артилерії, московський сенатор – Д І: 9
- Хитрово Яків Тимофійович, воевода – Д І: 34
- Хлопово Кирил Осипович, стольник – Д І: 36
- Хмеловський Сильвестр, чернець – Д ІІ: 129
- Хмельницький Богдан, гетьман – 9, 157, 254, 272; Д І: 1-5, 7-9, 31, 54, 68, 69; Д ІІ: 44; Д ІІІ: 1
- Хмельницького Богдана дружина – Д І: 36
- Хмельницький Юрій, гетьман – Д І: 1, 12-25, 34, 57, 69
- Хмельницький (Яненко) Павло Іванович, київський полковник – Д І: 68; Д ІІ: 16
- Ходорович Пахомій, ігумен Пустинно-Скельського монастиря – 184
- Ходченко, понурницький козак – 266
- Хоминський, ніжинський козак – 32
- Хоменко Кирило, переяславський полковий канцелярист – 247
- Христина, шведська королева – Д І: 9
- Христофор, грецький священник в Ніжині – 22
- Цар Стефан, землевласник – Д ІІ: 75
- Цесарський Матвій, кошовий осавул – Д ІІ: 9
- Цешора, переяславський полковник – Д І: 26
- Цурковський Олександр, ніжинський вїйт – Д ІІ: 55

Чалий, власник млина – Д II: 49
Чарнецький – Д I: 34, 71
Чарниш Іоан, генеральний суддя – 343а
Чарнуцький Христофор, ректор і ігумен
Київського Братського монастиря – 334
Черкас, слуга Лаша – Д I: 33
Черкаський Михайло Алегукович, ближній
боярин, князь – Д I: 71
Черняк Леонтій, значний військовий това-
риш – 47, 75, 164, 221
Черняк Олексій – 271
Четвертинський Гедеон Святополк, єпископ
луцький, київський митрополит, князь –
11; Д I: 69, 70
Четвертинського князя брат – 272
Чечель Дмитро, товариш піхотного полку –
350а
Чечель Іван Уласович, чернігівський полко-
вий хорунжий – Д II: 121
Чуйкевич Василь, реєнт військової канце-
лярії – 268
Чуйкевич Олександр, полтавський полковий
писар – 152, 189, 262, 302; Д II: 40

Шабельник – 163
Шабельник Олександр, чернігівський жи-
тель – 185
Шабельниченко Сава Стефанович, військо-
вий канцелярист – 163
Шамлинський (Шамлицький, Шамрицький)
Стефан, лубенський городовий отаман,
пізніше полковник – Д II: 22
Шарій, конятинський козак – 266
Шевченко Михайло, орловський житель – 241
Шембеки – 326
Шендох Йосиф, сотник дівицький – 307
Шепеленко Вакула, землевласник – Д II: 87
Шепійчик Ермолай, монастирський служ-
ка – 33
Шеремет[єв], боярин – Д I: 9
Шереметєв Борис Петрович, ближній боя-
рин, воєвода – 82
Шереметєв Петро Васильович, боярин, київсь-
кий воєвода – Д I: 36
Шеремтней – 150
Шийкевич Захарій, значний військовий то-
вариш – 110, 268
Шиман – 184
Шимкович Тимофій, цятівський рудник –
Д II: 103

Ширай Спиридон, стародубський вїйт – 127
Ширкевич Ієремія, максаківський ігумен –
Д I: 43; Д II: 52
Шиш Васьо, мельник – Д II: 17
Шкалимандра, мельник – Д II: 130
Шкирмонт Іван, товариш Глухівської сотні – 87
Шкура Степан, козак Воронізької сотні – 1
Шмерлевич Дмитро, ніжинський бурмістр –
Д II: 55
Шпитальний Онисько, значний полтавський
мешканець – Д II: 75
Шрамченко Леонтій, олишівський сотник –
Д II: 21
Шум Ігнат, київський полковий хорунжий –
46, 219, 339
Шумлянський, єпископ луцький – Д I: 69

Щирський Інокентій, чернець – 132

Юркевич Іван, Стародубський полковий
хорунжий – 350а

Яворський Стефан, охочепіхотний полков-
ник – 61, 85
Яворський Стефан, ігумен Київського Пус-
тинно-Микільського монастиря – 183
Яворський, намісник Київського Пустинно-
Микільського монастиря – 325
Якимович Василь, погарський міщанин –
Д II: 110
Яків, загоровський козак – 97
Яків, отаман Гірієвського куреня – Д II: 9
Яків, ігумен Києво-Видубицького монасти-
ря – 72
Яковенко Федір, глухівський вїйт – Д II: 1
Якович Кирил, почепівський отаман – Д II: 106
Ялинський Семен, значний військовий то-
вариш – 139а, 253, 270
Ялоцький – 10,
Яременко Петро, кошовий осавул – Д II: 15
Яремович Ієремія, канцелярист, військовий
товариш – Д I: 42
Ярмоленко Федір, співвласник млина – Д II: 36
Ярош, носівський мельник – Д II: 43
Ярош Семенович, вересоцький козак – Д II: 59
Ясанівна, дружина Стефана Царя – Д II: 75
Ясинський Варлаам, архімандрит Києво-
Печерської лаври, київський митрополит –
33, 89, 132, 157, 247; Д II: 68
Яхимович Григорій, чернігівський вїйт – 124

Географічний покажчик

- Авдієвка, Овдієвка – 288, 318, 320; Д І: 7
Аврамівка – 247
Азов, Озов, місто – Д І: 71
Ак-Мечеть – Д І: 74
Андріївка, присілок – 48
Андріївка, село – 141
Андрійковичі, село Новгородського повіту –
Д І: 95
Андрійковичі, село Стародубського повіту –
Д І: 95
Андруші, село – 247
Атюша, село – 27
Афанасівка, слобода – Д І: 6
Афонська Гора, місцевість – 39
- Бабинка, річка – 94, 332
Бабичі, село – 247
Багрине, село – 156
Багринівка, село – 231
Бар, місто – Д І: 57, 71
Баришівка, містечко – Д І: 63
Басухин, село – 2
Батурин, місто – 1-22, 24-33, 35-36, 42-44,
46-49, 51-56, 58, 59, 60, 63-73, 77, 78, 81-
85, 88, 89, 91-93, 95-101, 102-110, 113-118,
121-123, 125, 126, 128-141, 143, 145-147,
152-167, 168а-175, 177, 178, 181-183, 185-
194, 197-218, 220-225, 228-251, 253-276,
279-288, 294-297, 299-306, 310, 311, 317-
324, 327-329, 344-350, 361, 362; Д І: 42, 44,
50-56, 58, 60-69, 71-74; Д ІІ: 3, 5-7, 31, 52-
54, 57
Бахмач, містечко – 266
Безрадічі, містечко – Д І: 36
Бельмачівка, село – 116
Бердичів, містечко – 291
Береза, село – Д І: 55
- Березань, містечко – 114; Д І: 53; Д ІІ: 66
Березка, річка – 297а
Березна, містечко – 98, 177; Д ІІ: 122
Березовиця, село – 234
Берестя Литовське, місто – 309
Берестянка, річка – Д ІІ: 47
Берки, село – Д І: 68
Биків, село – 356-360
Біла Росія – 44, 46, 48-61, 64-67, 69, 70
Біла Церква, місто – 331, 351-353; Д І: 36, 57
Біла Русь – Д І: 9, 52, 57, 69
Білгород, місто – 361; Д І: 36
Білиця, річка – 127, 136, 358
Біловодця, річка – Д ІІ: 101
Білоус, річка – 10, 90, 124, 139а, 144, 145, 202,
270, 284
Блотниця, село – Д ІІ: 81
Бобриця, річка – Д ІІ: 129
Бобриця, село – 247, 318
Бог, Буг, річка – Д І: 57, 71
Богородицька, слобода – 247
Богородівка, село – 202
Бозька, Бузька, річка – 49, 52
Борзна, містечко – 303; Д ІІ: 42
Борки, Бурки, містечко – 26, 74; Д І: 43
Борківка, село – 318
Бородянка, містечко – Д І: 14
Бочевське, село – 21
Бистиця, річка – 29, 60
Бистрик, річка – 263
Бистрик, село – 32, 198, 214, 263
Бичак, селище – 247
Бичак, слобода – 247
Бігачі, село – 48
Білгород, місто – Д І: 34
Білики, село – Д ІІ: 79
Білиця, річка – 54

- Білоус, річка – 48
 Більша, слобода – 3
 Блистова, село – 231
 Бондарівка, село – 63
 Браїлів, місто – Д I: 36
 Брановщина, місцевість – 13а
 Брацлав, місто – Д I: 34
 Бревця, річка – Д II: 96
 Бреча, річка – 98, 115
 Бречиця, річка – 98
 Броварки, село – Д II: 38
 Брусилів, село – 271, 318
 Брянськ, місто – Д I: 57
 Бубнів, містечко – 150
 Бугаївка, село – Д I: 68
 Будиська Слобода, село – 98
 Буда, село – 318
 Будище, село Гадяцького полку – 74
 Будище, село Ніжинського полку – 307, 320
 Будище, село Мошенської сотні Переяславського полку – 300, 311
 Будище, село Понурницької сотні Чернігівського полку – 29; Д II: 3
 Будище, село Полтавського полку – 364
 Бужин, село – Д I: 10, 11
 Бузуків, хутір – Д I: 37, 45
 Буйна, річка – Д II: 93
 Буковина – Д I: 71
 Букрин (2), слобода – 247
 Булатцево, річка – Д II: 27, 28
 Бутень, річка – Д I: 47
- Вабля, річка – 94
 Ваганичі, село – Д II: 116
 Ваза, річка – Д II: 103, 105
 Варезька, річка – 190
 Варшава, місто – 82
 Велика Росія, Московія, Московська Держава – 44, 46-61, 64-67, 69, 70; Д I: 9; Д II: 1
 Велика Русь – Д I: 9, 52, 57, 69
 Великий “Большой” Топал, село – 322
 Великі Будища, село – 245
 Верба, село – 29, 220, 266; Д II: 116, 117
 Вербівка, село – Д I: 10а
 Вересоч, річка – Д II: 59
 Верховня, село – Д I: 10а
 Вета, Віта, річка – 199
 Виповзов, село – 46, 125
 Вистриків, село – 273
 Вишеньки, село – 266; Д II: 3
- Вільно, місто – Д I: 69
 Вовнянка, річка – 343
 Вовчківці, село – 268
 Вовчки, село – Д II: 67
 Вовчок, село – Д II: 34
 Войтовці, село – 247
 Войтівка, село – 352
 Волга, річка – Д I: 71
 Волинь – 126; Д I: 52, 69
 Воловичі, село – 281
 Волокитин, село – 119; Д I: 61, 62
 Волосовичі, село – Д I: 16
 Волоська земля – Д I: 34
 Вора, річка – Д II: 54
 Воргол, село – 119
 Воробіївка, село – Д I: 34
 Воронуха, річка – Д II: 94
 Воргол, село – Д I: 62
 Ворзна, річка – 218
 Воронинка, річка – 343а
 Вороніж, містечко – 27
 Воронків, містечко – Д I: 7
 Ворскла, Ворскл, річка – 164, 184, 197, 221, 245, 256, 342; Д III: 1
 Вигурівщина, село – 137
 Вир, річка – 69
 Відень, місто – Д I: 71
 Внуковичі, село – 322
 Вуся, річка – Д II: 96
 В’юнище, село – 314
 В’язова, село – Д II: 53а
- Гаврилівка, село – Д II: 56
 Гавронці, село – 47, 75, 221
 Гадяч, місто – 74, 75, 119, 179, 184, 363; Д I: 10а, 36; Д II: 42, 94
 Галич, місто – Д I: 69
 Гапонівка, село – Д II: 33
 Гельмязів, містечко – 26а
 Гирявка, село – 59
 Глебівці, село – 263
 Глибоке, село – Д I: 7
 Глинч (2), селище – 247
 Глухів, місто – 4, 6, 21, 34, 61, 62, 94, 102, 196, 272; Д I: 55, 62а, 70; Д II: 1, 50, 58
 Глухівщина, місцевість – 214
 Гнилуші, присілок – 48
 Гнідинці, село – Д II: 84
 Годаква, село – 50
 Головенька, село – 47а
 Голомісце, річка – 173

Голтва, Говтва, містечко – 151
Говтва, річка – Д II: 77
Голубичі, село – Д II: 121
Голубівка, село – 297а
Гомель, містечко – Д II: 48, 49
Гончарище, річка – 190
Горбанівка, село – 213а
Горбов, село – 288
Городище, містечко – 18, 47а
Городище, село – 60
Городище, село – 192
Городище, село на Чигиринщині – Д II: 41
Городище, село Чернігівського полку – Д II:

3

Городло, містечко – 307
Горошин, село – Д II: 32
Гремяка, річка – Д I: 55
Григорівка, слобода – 247
Груня, містечко – 74
Груня, річка – 74
Грушин, село – Д II: 111
Гудовка, село – 57
Гусине, село – Д II: 35, 37
Гушин, село – Д II: 118

Данилівка, селище – Д II: 129
Даньківський, хутір – 13а
Даріївка, село – Д II: 107
Дегтярівка, село – 231, 361; Д II: 4
Дем'янка, слобода – 330
Дем'янки, село – 94
Дем'янчичі, село – 76
Деребятин, село – Д I: 7
Деряжна, річка – 13
Десна, річка – 10, 40, 45, 48, 53, 60, 128, 268;
Д I: 57; Д II: 100
Десненка, слобода – 293
Дешковичі, село – Д II: 100
Димер, містечко – Д I: 63
Дирчин, село – 141
Дівички, село – 315; Д I: 54
Дівовка, річка – Д II: 94
Довбеж, село – Д II: 96, 102
Довгалівка, село – 55, 105
Довжиня, річка – 185
Домша, річка – 29
Дон, річка – Д I: 71
Дорогинка, село – 265а
Дорошівка, село – 352
Дохновичі, село – 41; Д II: 112
Дмитрів, село – 80

Дмитрівка, село – Д II: 83
Дніпро, Борисфен, річка – 34, 35, 44, 46-57,
62, 65, 73, 79, 81, 99, 126, 142, 149, 155, 156,
161, 183, 229, 247, 254, 266, 272, 280, 297,
299, 311, 312, 321, 334, 339, 349, 364; Д I: 9,
10, 13, 22, 28, 30, 34, 36, 40, 52, 57, 69, 71-74;
Д II: 10, 129; Д III: 1
Дністер, річка – Д I: 52, 57, 71
Дон, річка – Д II: 10
Дубка, річка – Д II: 94
Дубно, місто – 309
Дубовичі, село – 191а
Дударі, слобода – 247
Дунай, річка – Д I: 71
Дуплинівка, село – 323, 352
Дурні, село – 214а, 320
Дягова, село – 203

Євдоколь, село – Д II: 100
Єленка, річка – 13а
Єрківці, село – 154

Жаботин, містечко – Д I: 45
Жабурки, село – 64
Жеведь, річка – 211
Жидівка, річка – Д II: 17
Жовква, місто – 326
Жоввинці, село – Д II: 118
Жоравка, річка – Д II: 96
Жуки, село – 296
Жуківка, село – 98
Журавка, село – 352

Зазірки, село – Д I: 62
Заворичі, село – 16
Загальці, село – Д I: 14
Загорівка, село – 97, 223
Задніпров'я – Д I: 71
Зайці, село – 202
Замостя, місто – 308
Зарубинці, слобода – 247
Звиничів, село – 66; Д II: 123
Землянка, село – Д II: 49
Зибка, слобода – 293, 330
Зіваци, село – 24; Д II: 113
Злинка, слобода – 293
Зноба, село – 297а
Знобівка, річка – 297а
Золотинка, присілок – 48
Зудівка, слобода – Д II: 54
Золотоноша, містечко – Д I: 34; Д II: 64, 69

Івангород, містечко – 99
Іваниця, річка – Д II: 82, 86
Іванків, селище – 247
Іванпіль, містечко – 87, 226, 277, 278, 323, 358
Івойтенки, село – Д II: 93
Івоть, річка – 96
Івоть, село – 323, 352
Ігнатівка, село – Д II: 4
Імшана, село – 323, 352
Іпуть, річка – 293
Ісачки, село – 62, 265
Ічня, містечко – Д II: 86

Каврай, село – Д II: 71
Казикермень, Казикермань, місто – 34, 82, 88, 144; Д I: 74
Камка, слобода – 318
Каланчак – Д I: 74
Кальник, місто – Д I: 36
Кам'янка, село – 75
Кам'янка, село – 323, 352
Кам'янка, Кам'яна – Д I: 34
Кам'яне, село – 331
Кам'янець-Подільський, місто – Д I: 71
Кам'яники, село – 221
Кам'яного Затону фортеця – Д I: 74
Кам'янська фортеця – Д I: 74
Кам'яні Озера, село – 94
Канів, місто – 247; Д I: 1, 27, 28, 34, 36, 38, 57; Д II: 55
Караваї, село – Д II: 36
Карані, річка – 247
Караель – Д I: 34
Карасів – Д I: 74
Каратуй, село – 251
Карлики, село – 255
Карпилівка, село – 99, 125
Кашина Поляна – Д II: 27, 28
Келеберда, Кереберда, містечко – 148, 150; Д I: 74; Д III: 1
Київ, місто – 34, 79, 82, 89, 91, 99, 102, 134а, 204, 205, 232, 261, 272, 292, 299, 312-316, 325, 330, 333-342, 343а, 356, 359; Д I: 1, 9, 10, 15, 36, 57, 68, 69, 71; Д II: 16, 18; Д III: 1
Килчинь, річка – Д II: 11
Кирдани, селище – 247
Кирейка, село – 84, 195, 266
Кистра, річка – 318
Кистерка, річка – Д II: 95
Китай-Город, містечко – 148
Кишенька, містечко – 148

Клевень, річка – 263; Д II: 6
Кліщинці, село – 265
Княжичі, село, містечко – Д II: 131
Кобеляки, містечко – Д II: 76
Ковалин, село – 315; Д I: 54
Ковжижа, село – Д II: 79
Кодак, фортеця – 161, 272; Д I: 34; Д II: 8, 11-14; Д III: 1
Козар, село – Д II: 37а
Козача Діброва, місцевість – Д I: 52
Козел, річка – 202, 287
Козел, село – 287
Козелець, місто – 213, 219; Д II: 19-21
Козолупівка, село – 266
Козороги, присілок – 48
Колесища, слобода – 247
Коломак, річка – 34
Коломенське, село – Д I: 69
Комишна, містечко – Д I: 43
Кононча, Кононч, містечко, село, слобода – 183, 267, 325; Д I: 6, 10, 13, 18, 22, 30, 38, 40
Конотоп, місто – 14, 286; Д I: 36
Копачів, село – 174
Копачівка, село – Д II: 17
Копине, селище – Д II: 120
Короп, місто – 60
Корчевиця, річка – 192
Корсунь, місто – Д I: 9, 33, 34, 36, 38
Косачівка, село – 99, 125
Кочарівка, село – 252, 253
Кочерги, село – Д I: 62
Кошовка, хутір – Д II: 114
Коста, річка – 139; Д II: 98
Костинець, селище – 247
Костобобр, річка – Д II: 98
Костянтинів, містечко – 57; Д II: 37, 41
Котор, річка – 110, 147, 168а
Красна Русь – Д I: 69
Крехаїв, село – 350
Красний Колядин, містечко – Д II: 42
Красносілля – Д I: 14
Кременчук, місто – Д I: 34
Кривецьке, селище – Д II: 105
Кривотоп, річка – 185
Крилов, село – Д II: 41
Крим, Кримське Панство – 34, 126; Д I: 34, 52, 57, 71, 74; Д III: 1
Кринадівка, село – 13
Криски, село – 173
Кролевець, містечко – 206, 331; Д II: 45, 128
Кропивна, містечко – 194, 216

- Крукувшина, селище – Д II: 129
 Крупка, річка – Д II: 53
 Крутий Лог, річка – 297а
 Ксаверів, село – Д I: 15
 Кудлівка, село – Д II: 4
 Кузьминці, село – 297
 Кудровка, село – 266
 Кудрявка, село – 223; Д I: 67
 Куликівка, село Ніжинського полку – 320
 Куликівка, село Чернігівського полку – Д II:
 115
 Кулиніне, городище – Д II: 54
 Курськ, місто – Д I: 57
 Кустичі, село – Д II: 108
 Кучучове, селище – Д II: 106
- Ладизин, місто – Д I: 52
 Ласка, річка – 156
 Леглиха, річка – 297
 Легличі, річка – 349
 Лемешівка, селище – 328
 Лесконіч, село – 58
 Лехновці, село – 297
 Ливні, городище – 142
 Ливонія – Д I: 9
 Липова Долина, місцевість – 37
 Лисогор, річка – Д II: 81
 Листвин, село – 264, 318
 Лисянка, містечко – Д I: 48
 Литва, Велике князівство Литовське,
 Литовський край – 272, 309, 326; Д I: 9,
 36, 52, 69, 71; Д II: 94
 Литваки, село – 265
 Литвинівка, селище – 247
 Літки, село – Д II: 20
 Лобанівка, слобода – Д II: 99
 Ложиця, річка – Д II: 107
 Лозівка, село – 300, 311
 Лоїв, місто – 69
 Локня, річка – 3, 21
 Локошанська, слобода – 296
 Ломаки, село – 7
 Ломлин, річка – 156
 Лохвиця, містечко – 76, 134; Д I: 34; Д II: 26,
 31
 Лоша, річка – 63
 Лубни, місто – 103, 142, 148-151, 186; Д I: 4;
 Д II: 24, 25
 Лучки, село – 93
 Лучники, село – 40
 Лутава, село – 99
- Лутава, річка – Д II: 53
 Львів, місто – Д I: 36, 69
 Льгов, село – 202
 Льговка, річка – 202
 Любеч, місто – 132, 190
 Любеч'я, річка – 48
 Любич, річка – Д II: 20
 Люблін, місто – Д I: 9, 69
 Лютенка, містечко – 26, 73
 Лялинці, село – 243, 247, 340
 Лята, річка – 266
- Мазюмський Кут, село – 247
 Мала Салтанівка, село – Д II: 130
 Малеча, річка – 119
 Макаричі, село – 80
 Максаки, село – 341
 Максимівка, село – Д I: 9а
 Мала Росія, Малоросія, Малоросійський
 край, Малоросійська Отчизна, Україна –
 11, 44, 46-61, 62, 64-67, 70, 69, 73, 75, 76, 82,
 84, 89-91, 114, 126, 139, 139а, 149, 157, 205,
 243, 247, 254, 256, 266, 269, 279, 296, 322,
 339, 361, 362; Д I: 26, 34, 36, 43, 48, 51, 52,
 57, 69, 71, 74; Д II: 6; Д III: 1
- Манжаліївка, село – 302
 Манюки, річка – 333
 Манюки, село – 333
 Масалаївка, село – 70
 Махнівка, село – 346
 Махнів, селище – Д II: 98
 Махнія, річка – 268
 Мацьківці, село Переяславського полку – 247
 Мацьківці, село Лукомської сотні Лубенсь-
 кого полку – Д II: 37а
 Машів, село – 104
 Мглин, місто – 127; Д II: 94
 Мглинщина, місцевість – 343а
 Медведіве, село – 51
 Медвине, село – 269
 Межибіж, місто – Д I: 36, 71
 Межиріч, містечко – 247
 Межирічка, село – Д I: 34
 Мезин, село – 237, 252, 306, 336
 Мена, містечко – 98
 Мена, на Стародубщині – Д II: 98
 Менша, слобода – 3
 Микитинці, село – 321
 Миньківці, село – Д I: 10а
 Миргород, місто – Д I: 34
 Миропіль, містечко – 293

- Михайлівка, село – 57, 98
 Михайлівка, містечко, село, слобода – 312;
 Д I: 6, 10-13, 17-20, 24, 27, 30, 39
 Мітченки, село – Д II: 57
 Многая, річка – 47а
 Могилів, місто – Д I: 69, 71
 Молдавія, землі Молдавські – Д I: 1
 Молотеча, річка – 156
 Момекін, село – 266
 Моровськ, містечко – Д II: 18
 Мосани, село – Д I: 14
 Москва, місто – 30, 33, 36, 37, 39, 44, 82,
 247, 272; Д I: 36, 42-44, 49, 50, 57, 58, 60,
 69-71
 Мохнатин, хутір – Д II: 114
 Мохнач, річка – Д II: 32
 Мошни, містечко – 142, 155, 267, 300; Д I: 36,
 73
 Мошни, річка – 300
 Мощонка село – 52, 288, 327-329
 Моячичи, село – 247
 Мрин, містечко – 32, 153, 166, 214; Д II: 60, 61
 Муравейка Бакланова, село – 318
 Муравля, річка – 141
 Мухойди, село – Д I: 15

 Навуха, річка – Д II: 102
 Надинівка, село – 174, 225
 Надинка, річка – Д II: 96
 Назарівка, слобода – Д II: 98
 Наумівка, село – 98
 Неданчичі, село – 218
 Недбагівка, село – 352
 Недря, річка – Д I: 53
 Некрасівка, село – 21
 Некраші, присілок – Д II: 106
 Немирів, місто – 82; Д I: 57
 Неплюєвка, село – 195
 Несвіж, місто – 330
 Нестановичі, Нестапловичі, село – Д I: 16
 Нехаївка, село – 265
 Ніжин, місто – 9, 22, 157, 158, 165, 362; Д I: 3,
 34, 52; Д II: 43, 44, 47, 50а, 51, 56, 59-63
 Нова Гребля, село – Д I: 14
 Новгород Великий – 82
 Новгородок-Сіверський – 53, 128; Д II: 94,
 109
 Нове місто – район Ніжина – 158
 Нові Млини, містечко – 27; Д I: 3; Д II: 44,
 126
 Новобогородицьке, місто-фортеця – 82, 272

 Обложки, село – 214
 Оболоння, село – 60
 Обтов, село – 169, 276
 Окоп, село – 62, 265
 Оксютинці, село – Д II: 29
 Олександрівка, село – Д II: 25, 37а
 Олов'ятин, містечко – Д I: 45
 Ольшанка, річка – 40
 Ольшана, річка – 164
 Омбиш, Онбиш, село – 162, 167, 187, 255,
 344-347
 Омельник, місто – 18
 Омелянів, хутір – 219
 Опішня, містечко – 363; Д I: 43
 Опушки, село – 357
 Онисів, село – 185, 288
 Орель, містечко – 35, 272
 Орель, річка – 35, 168
 Оржиця, річка – 357; Д II: 36
 Орчик, річка – 168
 Орянци, Орянка, село – 28
 Осот, річка – 1
 Остер, місто – 25, 46, 99, 247, 283, 34
 Остер, річка – 25, 67, 99, 219; Д II: 21
 Островщина, місцевість – 13а
 Осьмаки, село – 203
 Очаків, місто – 34; Д III: 1

 Павлинки, село – 164
 Павлівка, село – 74
 Павловичі, село – Д II: 16
 Павлолоч, містечко – 290; Д I: 10а
 Падолов, село – 55, 206; Д I: 62а
 Палієвка, село – 323, 352
 Пальчики, село – 27
 Парафієвка, село – 266
 Пекарі, село – 247; Д I: 13, 21, 22, 28, 30, 40
 Пенезька, річка – 51
 Перевіз, слобода – 330
 Переводський, хутір – 217
 Переволочна, містечко – 144, 148; Д I: 34; Д
 III: 1
 Перегон, село – Д II: 100
 Перекоп, місцевість – 34; Д I: 74
 Перекоп, село – 318
 Перемишль, місто – Д I: 69
 Переяслав, місто – 26а, 34, 71, 112, 117, 149,
 154, 247, 251; Д I: 9, 23, 34, 36, 49, 53, 63, 65-
 67, 70, 72, 73
 Переяславщина – Д I: 66
 Пес, річка – Д II: 106

- Петрівка, Петрівці, село – Д II: 77
 Петрушичи, село – 10
 Печерське містечко, район Києва біля
 Кисно-Печерської Лаври – 26а, 82; Д I:
 57; Д II: 68, 74
 Пилипичі, село – 297
 Пирятин, місто – Д II: 28, 32-36
 Підляшшя – Д I: 69
 Підсінне, село – 247
 Пірки, село – 74
 Піски, село Гадяцького полку – 120
 Піски, село Лубенського полку – 134
 Плисецьке, містечко, селище – 254; Д I: 15
 Плоске, село – 31
 Побожжя – Д I: 52
 Погар, місто – 278; Д II: 107, 110
 Погарівка, село – 323, 352
 Поділля – Д I: 52
 Позняки, село – 99
 Покуття – Д I: 52
 Полісся – Д I: 14, 16, 69, 71
 Полтава, місто – 148, 164, 271, 285, 296, 361;
 Д I: 34; Д II: 15, 78, 80
 Полтавщина – Д I: 34
 Польща, Панство Корони Польської, Річ
 Посполита, Польська держава – 133, 290,
 326; Д I: 9, 36, 69, 71; Д II: 94; Д III: 1
 Понуриця, село – 29, 266
 Понуриця, річка – Д II: 119
 Попелівка, річка – Д II: 94
 Попівка, село – Д II: 51
 Порохня, село – 55
 Почеп, місто – 127, 318; Д II: 93, 94, 96, 101,
 106, 111
 Преварка, Пріорка, київська місцевість –
 338
 Прилуки, місто – 148-151; Д II: 81-85, 88-91
 Прип'ять, річка – Д I: 14
 Проїзне – Д II: 27, 28
 Проход, річка – Д II: 98
 Прохорівка, містечко – Д I: 22, 40
 Процівка, село – 360
 Прутильця, хутір – 339
 Псел, річка – 18, 47, 74, 135, 148, 152, 189, 302,
 324
 Пустіїв, селище – 247
 Путивль, місто – 34; Д I: 9, 71
 П'явка, річка – 34
- Рашівка, село – 74
 Ревна, річка – 241; Д II: 98
- Реть, річка – 32, 40, 83, 100, 206, 263; Д II: 50а,
 53а
 Ржавець, село – 67
 Ржищів, Иржищів, містечко – 349
 Ржикив, село – 284
 Ріг – Д II: 10
 Ризищин, хутір – 137
 Ром, річка – 222
 Романівка, село – 74
 Романків, Ромашків, село – 323, 352
 Романків – Д II: 8, 14
 Ромашки, село – 247
 Ромни, Ромен, місто – 180, 360; Д II: 42
 Ропськ, містечко – 127
 Росава, річка – 247
 Росуха, річка – 94; Д II: 94
 Рось, річка – 183, 247, 267; Д I: 30, 32, 47
 Рубежівка, село – 312
 Рудка, річка – 318
 Рудня, річка – 247
 Русанів, село – 355
 Рухів, село – Д II: 104
 Рясин, річка – 268
- Салків, село – Д I: 7
 Салтикова Дівиця, Дівиця, містечко – 310,
 320; Д II: 7
 Самара, річка – 34, 38, 39, 272; Д II: 10, 11,
 30
 Самарське, місто – 38
 Самотуги, село – 242
 Сари, село – 74, 324
 Сахнівка, містечко – Д I: 17, 31, 32
 Свеса, річка – 3
 Свидня, річка – 83; Д II: 45
 Свинарня, село – 74
 Свірж, село – 276
 Седнів, містечко – Д I: 9а
 Сейм, річка – 14, 27, 128, 249, 266, 303; Д I: 3;
 Д II: 44
 Семенчичі, село – 297
 Семионівка, Семенівка, село – 78, 88
 Семківка, село – 329
 Серединка, село – 225, 323; Д II: 17
 Середина Буда, село – 323, 352
 Севськ, місто – 82, 96; Д I: 70; Д II: 5
 Сидорівка, село – 282
 Сирець, річка – 339
 Січ, Запоріжжя, Кіш, Низ – 34, 126, 172, 191,
 261, 272; Д I: 3а, 34, 43, 57, 71, 74; Д II: 8, 9,
 12, 15; Д III: 1

- Скоробагатьки, село – Д II: 26
 Слабин, село – 48, 141
 Сліпород, річка – 3; Д II: 37а
 Слуцьк, місто – Д I: 69
 Случ, річка – Д III: 1
 Смичі, річка – 58
 Сміла, містечко – Д I: 34, 45
 Смолегівці, село – 121а
 Смоленськ, місто – 82, 272; Д I: 71
 Смольчинці, село – Д I: 48а
 Смолянка, річка – 174
 Смячі, річка – 156, 240, 318
 Смячі, село – 156
 Снітин, містечко – 7, 8, 265
 Снов, річка – 141, 318, 322; Д I: 9а; Д II: 126
 Снячи, річка – 266
 Собичів, село – 4, 6, 196
 Совин, Савин, село – Д I: 30, 32, 39, 40
 Совин Лука, слобода – 267
 Соколка, містечко – 148, 150
 Солов'ївка, село – 292
 Солопівка, село – Д I: 45
 Сорочинці, містечко – Д II: 38-40, 42
 Сосниця, місто – 70, 220; Д I: 41
 Соснівка, село – 141
 Сохачі, село – 130
 Сошники – 247
 Спаське, село – 171, 195, 237, 289, 306, 336
 Снов, річка – 48, 133
 Солониця, річка – Д II: 27
 Солонівка, село – 48
 Ставище, містечко – 126
 Стайки, містечко – 334
 Стара Почепина, село – 139
 Старе, село – 249
 Старий Бихів, місто – Д I: 9
 Старий Почеп, село – 317
 Стародуб, місто – 13а, 272, 361; Д II: 46, 92,
 94, 95, 97-100, 102-105, 108, 112, 113
 Стасівці, село – 221
 Стахорщина, село – 156, 231
 Стеблів, місто – Д I: 47
 Степанівка, село – 282
 Стрижень, річка – 10, 318
 Строків, село – 140; Д II: 67
 Стугна, річка – Д I: 68
 Студенець, хутір – 247
 Ступа, річка – 40
 Ступок, річка – 349
 Судинка, річка – Д II: 101
 Судость, річка – 80, 121, 278
 Сула, річка – 7, 8, 18, 50, 65, 103, 180, 186; Д II:
 26-28
 Сулиця, річка – 207; Д II: 33
 Супій, річка – 26а
 Сухий Вир, річка – Д II: 120
 Сушани, село – 102
 Тавань, місто – 191
 Талалаївка, село – 250
 Тарамське – Д II: 13
 Тарасівка, село – 74
 Таращичі, село – 339
 Ташлик, річка – 271
 Терехівка, село – 294
 Терехтемирів, містечко – 247; Д III: 1
 Терн, річка – 50
 Тетива, річка – 329
 Тетіїв, містечко – 354
 Титва, річка – 94
 Топал, село – 322
 Тор – Д II: 10
 Торговиця, місто – Д I: 34, 36
 Тростень, село – Д II: 46
 Тростинець, селище – 247
 Тростенець, річка – Д II: 78
 Тростянець, селище – 112
 Трубіж, річка на Переяславщині – 26а, 230
 Трубіж, річка на Стародубщині – Д II: 104
 Тулиголови, село – 32, 100, 214, 263
 Тупичів, село – 318
 Тура, річка – Д II: 122
 Туреччина, Порта Отоманська, Турська
 земля – 364; Д I: 57, 71
 Туя, село – 98
 Тясьмин, річка – 79, 81, 111; Д I: 45; Д II: 2
 Убедь, річка – 15, 43, 70, 84, 178, 220, 242, 259,
 266, 318; Д I: 41, 49; Д II: 116, 117
 Угорщина, Панство Венгерське – 364
 Удай, річка – 47а, 215
 Уланів, село – 109, 200, 210, 214
 Улановщина, місцевість – 263
 Уласівка, село – Д II: 41
 Улиця, річка – 133а, 297а
 Умань, місто – Д I: 34
 Унеч, річка – Д II: 94
 Упирів, хутір – 168а
 Ус, річка – 351
 Устинів, село – 351
 Устя, село – 134 а
 Ушня, село – 214

Фастів, Хвастів, містечко – 227, 254, 289, 292;

Д I: 15; Д II: 129-131

Фастівець, село – 266

Харківці, село – 76

Хвощівка, село – Д II: 39

Хибалівка, село – 298, 305

Хижки, село – 226

Хиці, село – Д II: 23

Хлоп'яники, село – Д I: 67

Хмільна, село – Д I: 34

Ховми, село – 318

Ходорів, село – 247

Хорол, містечко – 148-150

Хоружівка, село – 50

Хотминівка, слобода – Д I: 65

Хохлик, річка – Д II: 94

Хрулівка, річка – Д II: 94

Царгород, Константинополь, місто – Д I: 69,
71; Д III: 1

Царівка, слобода – 130

Цибульник, річка – Д II: 41

Цитва, річка – 51

Чадиця, річка – Д II: 99

Чапліївка, село – 27

Чепелів, село – 98

Черевки, село – 114, 228; Д II: 72

Чериця, річка – Д II: 51

Черкаси, місто – Д I: 34, 36; Д II: 2

Черленків, село – Д I: 33

Чернецьке, село – 297а

Чернецька Слобода, село – 323, 352

Чернижів, село – Д II: 108

Чернин, село – 143

Чернігів, місто – 10, 82, 124, 179, 318, 319; Д I:
36; Д II: 114, 117-127

Чернявка, річка – 266

Черняхівка, село – 144а

Чигирин, місто – 97; Д I: 2, 3а, 4-8, 12-16, 18-
22, 24, 25, 27-32, 34, 36-40, 45, 46, 48, 48а,
52, 57, 71

Чигирин-Діброва, місто – 18

Чирик, місцевість – 154

Човпаки, село – 180

Чорниши, селище – 247

Чорнобиль, містечко – Д I: 71; Д II: 16

Чорногородка, село – Д I: 15

Чуйківка, село – 352

Чупковщина, місцевість – 13а

Чучагка, річка – 215

Шабельники, село – 163

Шатрище, село – 13, 92, 128, 323, 352

Шах-Кермень, місто – Д I: 74

Шептаки, містечко – 241

Шишак, містечко – 123

Шкрябин, хутір – 332

Шматів, селище – Д II: 96

Шняки, село – Д II: 97

Шнятка, річка – Д II: 97

Шлотбурк, місто – 272

Шостка, річка – 4, 6, 196

Шостовиця, присілок – 48

Шумани, село – 209

Шуховщина, урочище – Д II: 47

Щебра, село – 3

Щербиничі, село – Д II: 103

Щоки, село – 8, 265

Щурівка, село – Д II: 88

Юринівка Слобода, село – 201

Юріївка, село – 90, 144

Юріївці, село – 284

Юринівка, село – 323, 352

Юськівці, село – Д II: 30

Яківці, село – 164

Янівці, хутір – Д II: 114

Ярешки, село – 297

Ярошувка, село 233

Ясмань, Єсмань, річка – 4, 21, 40, 42, 87, 196;
Д II: 50

Ясмань, село – 196, 236; Д I: 65

Ястребщина, село – 210

Яхни, село – 321

Яців, село – 318

Ячники, село – 11

Перелік документів

1687 рік

1. 1687, серпня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому козакові Степану Шкурі усіх прибутків з побудованого ним млина на річці Осот..... 47
2. 1687, серпень-грудень. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав володіння військового товариша Петра Романовського на село Басухин..... 48
3. 1687, вересня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Якова Жураковського на село Щебру, на дві слободи та на шість млинів на річках Сліпороді, Свеї і Локні..... 48
4. 1687, вересня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи місту Глухову про підтвердження прав на млини..... 49
5. 1687, вересня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл повернути до підданства Новгородському монастиреві козаків, що проживають у його маєтностях, з тих які самовільно покинули службу під час останнього військового походу..... 50
6. 1687, вересня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження права Федора Отрощенка збирати зі свого млина половину усіх прибутків..... 51
7. 1687, вересня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл комонному полковникові Іллі Новицькому побудувати млини на купленій ним греблі на річці Сулі..... 52
8. 1687, вересня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання комонному полковникові Іллі Новицькому села Щоки та про підтвердження прав на куплені ним млини і ґрунти під Снітином..... 53
9. 1687, вересня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про право ніжинських грецьких купців судитися власним судом та самим судити свою челядь..... 54
10. 1687, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи місту Чернігову про підтвердження прав на магдебурзьке право та на міські маєтності..... 55
11. 1687, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволу київського митрополита Гедеона Святополка Четвертинського Київському Кирилівському Святотроїцькому монастирю зайняти Ржищівський монастир, з наданням йому села Ячники та давніх земель Ржищівського монастиря..... 56
12. 1687, вересня 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону жителям Новгороду (Сіверського) мати новий перевіз, з наказом користуватися старим перевозом, що належить Новгородському монастиреві..... 57
13. 1687, жовтня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання “до ласки войско-вой” військовому товаришеві Івану Васильовичу села Кринадівки та підтвердження прав на його млин на річці Деряжній..... 57

13а.	1687, жовтня 7. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Матвія Данченка на Брановщину, хутір Даньківський та інші володіння.....	58
14.	1687, жовтня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального бунчужного Юхима Лизогуба на Воронівське озеро біля річки Сейм.....	59
15.	1687, жовтня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві млинового каменя на Сосницькій греблі.....	59
16.	1687, жовтня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання “до ласки войскової” значному військовому товаришеві Якову Солонині села Заворичі.....	60
17.	1687, жовтня 26. Батурин. – Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові Тимофію Олексійовичу надати писарю Стародубського полку Василю Романовичу яке-небудь село.....	61
18.	1687, жовтня. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на містечко Городище та на усі прибутки з монастирських млинів під Чигирин-Дібровою і Омельником.....	61
19.	1687, листопада 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист ґрунтів Максаківського монастиря.....	62
20.	1687, листопада 12. – Універсал Івана Мазепи про захист судових прав Максаківського монастиря щодо своїх підданих.....	63
21.	1687, грудня 3. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного глухівського товариша Василя Федоровича та його співвласників на млини.....	64
22.	1687, грудня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Ніжинського Грецького братства мати свою церкву у Ніжині з дозволом використовувати, як обрядову, грецьку мову.....	65
23.	Не раніше 1687 – не пізніше 1700. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від індукти товарів п. Марії Семенової на суму в десять тисяч золотих.....	66

1688 рік

24.	1688, січня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Федора Козла на село Зівачи.....	67
25.	1688, січня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря на два млини, розташованих на Слободській греблі, на річці Острі, та наданням з них військової частки прибутків.....	68
26.	1688, січня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гадяцького полковника Михайла Бороховича на володіння наданими на полковничий уряд містечками Лютенкою і Борками з прилеглими селами, та на отримання усіх прибутків з його млинів, розташованих на Лютенській греблі, на річці Пслі.....	69
26а.	1688, січня 21. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію Василя Максимовича із збереженням за ним усіх прибутків з його нерухомості.....	70
27.	1688, січня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на маєтності Батуринському Бобріківському монастиреві.....	70
28.	1688, лютого 21. Батурин. – Наказ Івана Мазепи стародубському полковникові обміняти до “ласки войскової” Федору Пучковському село, яким він володіє, на село Орянці, що знаходиться ближче до його дому.....	71
29.	1688, березня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Рихлівського Микільського монастиря на село Будище, Савинський перевіз, млини, озера та інші маєтності.....	72

30.	1688, березня 15. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви посланців чернігівського архієпископа Лазаря Барановича – архідиякона Антонія та ієромонахів Ігнатія і Віктора.....	73
31.	1688, квітня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання ніжинському війтові Івану Касьяненку на війтівський уряд села Плоского.....	74
32.	1688, квітня 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення на Чернігівську архієпископію раніше відторгнених від неї млинів.....	75
33.	1688, травня 12. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви посланців архімандрита Києво-Печерської Лаври Варлаама Ясинського – намісника Паїсія, соборного писаря Іраклія, першого архідиякона архімандрита Іллі та ченця Трофимія.....	76
34.	1688, травня 12. – Відповіді гетьмана Івана Мазепа на оголошені царські статті, передані до Москви через стольника Андрія Лизлова.....	77
35.	1688, травня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання рибного стану Полтавському монастиреві.....	81
36.	1688, травня 26. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Київського Михайлівського монастиря Агафії.....	82
37.	1688, липня 23. З обозу під Липовою Долиною. – Проїжджий лист Івана Мазепи на проїзд до Москви товариша Батуринської сотні Романа Проценка.....	83
38.	1688, серпня 5. Табір на Самарі. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на рибний стан, в гирлі річки Самари.....	84
39.	1688, серпня 19. З обозу над Самарою. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви архімандриту Павлівського монастиря на Афоні Ісаї.....	85
40.	Не раніше 1688, вересня 1. – не пізніше 1689, серпня 31. Уривок універсалу Івана Мазепи, в якому зазначаються межі володінь ніжинського полковника Степана Забіли.....	85
41.	1688, вересня 13. Батурин. – Наказ Івана Мазепи стародубському полковнику затвердити за Яковом Завадовським село Дохновичі.....	86
42.	1688, жовтня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання воронізькому пресвітеру Власію Харитоновичу усіх прибутків з побудованого ним разом з колишнім воронізьким сотником Савою Григоровичем млина.....	87
43.	1688, листопада 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Макошинському Микільському монастиреві побудувати для своїх потреб на власних землях, на річці Убеді, греблю з млином.....	87
44.	1688, грудня 30. Батурин. – Проїзний лист Івана Мазепи на проїзд до Москви ігумені Батуринського Новомлинського монастиря Трофимії Концевичівні.....	88
45.	1688. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на сіножаті і поля біля Десни жителів Козельця, Остра, Моровська та Церковища, якими вони володіють з давніх часів.....	89

1689 рік

46.	1689, січня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про вилучення села Виповзов з володінь Київського Братського монастиря та його повернення місту Остру.....	90
47.	1689, січня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Леонтію Черняку про підтвердження прав на село Гавронці та інші маєтності.....	91
47а.	1689, січня 7. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному писарю Василю Кочубею, здавна належних на військову канцелярію, містечка Городище з маєтностями та села Головинки.....	92

48.	1689, січня 9. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання чернігівському полковникові Якову Лизогубу сіл Слабина, Бігачі, Солонівки з присілками та іншимимастностями.....	93
49.	1689, січня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому товаришеві Стародубського полку Григорію Профіні побудувати греблю і млин на річці Бозькій, осадити хутір та осадити п'ять дворів людей.....	94
50.	1689, січня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Гамалія на село Хоружівку та надання йому села Годакви.....	96
51.	1689, січня 18. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Юрію Борозні та його синові Мартину про підтвердження прав на мастності, з дозволом побудувати млин.....	97
52.	1689, лютого 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Чернігівському Єлецькому монастиреві села Мощонки.....	98
53.	1689, лютого 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівській архієпископії заснувати перевіз через Десну, нижче Новгородка Сіверського, для перевезення своїх підданих.....	99
54.	1689, лютого 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл чернігівському архієпископові Лазарю Барановичу побудувати для власних потреб гуту на річці Білиці.....	100
55.	1689, березня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Константію Голубу про дозвіл відбирати повинності від людей, що осіли на його ґрунтах під Довгалівкою і Падоловим.....	101
56.	1689, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання охочекомонному полковникові Яремі Андрійовичу села Порохні та підтвердження його прав на володіння під Батурином і в Батурині.....	102
57.	1689, червня 29. Костянтинів. – Універсал Івана Мазепи про надання Івану Сулимі сіл Гудівки і Михайлівки.....	103
58.	1689, липня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав священника села Лесконіч Тимофія Ниговича на млин, розташований на річці Смичі, з наданням усіх млинових прибутків.....	104
59.	1689, липня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Тимофію Радичу села Гирявки.....	105
60.	1689, липня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Каленика Котляра на куплений на річці Бистриці млин, з належними до нього хатою і землею.....	105
61.	1689, липня 23. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому.....	106
62.	1689, липня 27. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про надання комонному полковникові Іллі Новицькому “до ласки войскової” сіл Ісачки та Окопу.....	107
63.	1689, вересня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл борзенському священнику Захарію Василичу відновити на купленій греблі млин та отримувати з нього усі прибутки протягом одного року після відновлення.....	108
64.	1689, жовтня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про право гутників Самійла Леонтовича та Ілляша Семеновича виробляти в куплений ними Болдинській гуті скло на потреби гетьмана.....	109
65.	1689, жовтня 15. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському Мгарському монастиреві на рибні угіддя на річці Сулі, нижче Лубен.....	110
66.	1689, жовтня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Івана Мокрісвича на село Звиничев.....	111
67.	1689, жовтня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання носівському сотникові Лаврину Антоновичу села Ржавець та усіх прибутків з належного йому млина на річці Острі.....	111

68. 1689, листопада 1. Батурич. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові звільнити з ув'язнення колишнього баришівського отамана Лук'яна Гриненка..... 112
69. 1689, листопада 9. Батурич. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на побудову млина чернігівських полкових обозного Никифора Калениковича та писаря Івана Скоропадського..... 113
70. 1689, листопада 19. Батурич. – Універсал Івана Мазепи про надання Макошинському Микільському монастиреві двох каменів млива в Масалаєвці..... 114

1690 рік

71. 1690, січня 4. Батурич. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові Леонтію Полуботку передати Межигірському монастиреві двір Войці в Переяславі, згідно його заповіту..... 115
72. 1690, січня 12. Батурич. – Оборонний універсал Івана Мазепи Видубицькому монастиреві на Літківські, Рожиновські та Лісницькі пуші..... 115
73. 1690, січня 12. Батурич. – Оборонний універсал Івана Мазепи Київському Пустинному Микільському монастиреві на Кононецькі та Савинські ґрунти..... 117
74. 1690, січня 28. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гадяцького полковника Михайла Бороховича на рангові та набуті власним коштом маєтності..... 118
75. 1690, січня 30. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Леонтію Черняку села Кам'янки..... 119
76. 1690, березня 9. Лохвиця. – Універсал Івана Мазепи про надання Межигірському монастиреві сіл Дем'янчичі та Харківці..... 120
77. 1690, березня 20. Батурич. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковникові заборонити сурмачівцям використовувати для поселення їх колишні ґрунти в Переяславщині, з яких їм нібито було раніше дозволено лише вивезти деревину..... 121
78. 1690, квітня 13. Батурич. – Наказ Івана Мазепи щодо виконання посполитими слободи Семенівки повинностей на користь пані Марії Семенової..... 122
79. 1690, травня 29. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Бузуківську пасіку, з дозволом вільної переправи через Дніпро монастирським людям, що живуть при пасіці..... 122
80. 1690, травня. Батурич. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав стародубського полкового писаря Григорія Кроткевича на побудову млина..... 123
81. 1690, червня 21. Батурич. – Універсал Івана Мазепи про доручення командування над охотницькими полками Іллі Новицькому..... 124
82. 1690, серпня 5. Батурич. – Відповідь Івана Мазепи на таємний наказ царів Івана і Петра, оголошений йому дяком Василем Постніковим..... 125
83. 1690, серпня 9. Батурич. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Григорія Дейнеки на два батьківських млини, на річках Свидні та Реті..... 129
84. 1690, серпня 17. Батурич. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому канцеляристові Григорію Болдаківському насипати греблю та побудувати млини на річці Убеді, на урочищі Гутишу..... 130
85. 1690, жовтня 24. Батурич. – Універсал Івана Мазепи про відправлення з військовим бунчужним Єфімом Лизогубом та військовим канцеляристом Григорієм Болдаківським плати для полків Яреми і Яворського..... 131
86. 1690, листопада 17. – Військова канцелярія (Батурич). – Устав про постачання належного на охоческомонний полк провіанту, визначений Іваном Мазепою..... 131

87. 1690, грудня 5. Іванпіль. – Універсал Івана Мазепи товаришу Глухівській сотні Івану Шкирмонту щодо звільнення його з співласником Родіоном млинів на річці Єсмані від виплати частки, що припадає на Військо..... 132
88. 1690, грудня 6. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону козакам з слободи Семенівки приймати в козацький реєстр тяглих людей..... 133

1691 рік

89. 1691, січня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання для потреб київського митрополита помірному мита на ринку в Києві..... 134
90. 1691, січня 3. – Витяг з універсала Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Леонтію Полуботку зайняти греблю та побудувати млин на річці Білоус, біля села Юрївки..... 135
91. 1691, січня 9. Батурин. – Наказ Івана Мазепи київському полковникові забезпечити безперешкодне збирання помірному мита на Житньому ринку в Києві на користь київського митрополита..... 136
92. 1691, квітня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови новгородського писаря Івана Лисого Раїни на млин під Шатрищами та куплені ґрунти..... 136
93. 1691, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав полтавського полкового судді Петра Буцького на млин у селі Лучках та надання йому з млина військової частки прибутків..... 137
94. 1691, травня 23. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про надання стародубському полковникові Михайлу Міклашевському “до ласки войсковой” сіл Кам’яні Озера та Дем’янка, з підтвердженням прав на млини..... 138
95. 1691, травня. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про відправлення генеральним обозним Леонтія Григоровича для збирання податків на військову армату..... 139
96. 1691, червня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Якову Жураківському засипати греблю і побудувати млин, на прикордонній з Росією річці Івоті, та осадити при млині фільварок на п’ять чоловік..... 139
97. 1691, червня 23. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи козаку Якову із Загорівки на гай, будинок і ґрунти..... 140
98. 1691, липня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження розмежування наданих Бречицькому Андрониківському монастиреві земель із землями навколишніх сіл, з підтвердженням прав на надане Товстолісами млинове місце на річці Бречі..... 141
99. 1691, серпня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на села Позняки, Карпилівку, Косачівку, Лутаву, Виповзов та інші маєтності..... 142
100. 1691, серпня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав крелевського козака Кіндрата Огієнка на млин в селі Тулиголовах, розташований на річці Реті..... 143
101. 1691, вересня 3. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Межигірського монастиря на двір в Козельці та на поле, належне до двору, подарованих монастиреві колишнім генеральним суддею Михайлом Вуяхевичем..... 144
102. 1691, вересня 9. Глухів. – Лист Івана Мазепи своєму дозорці Білозорецькому з наказом розмежувати землі села Сушани, наданого Каменському монастиреві..... 145

103. 1691, жовтня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про права Лубенського Мгарського монастиря та Івана Кулябки щодо отримання допомоги від жителів навколишніх сіл для ремонту греблі, на якій розташовані млини монастиря та Кулябки..... 147
104. 1691, жовтня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання в оренду на рік гутникові Василю Кузьмовичу гуті з млином, розташованих під селом Машевим..... 148
105. 1691, листопада 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Костантія Голуба на слобідку і на п'ять хат, розташованих на його землях..... 149
106. 1691, листопада 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Київський полк про заборону власникам маєтностей вимагати від козаків виконання повинностей чи сплати чиншів та запроваджувати для підданих повинності і чинші надмірні від звичайних..... 150
107. 1691, листопада (20). Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Ніжинський полк про заборону власникам маєтностей вимагати від козаків виконання повинностей чи сплати чиншів..... 152
108. 1691, листопада 25. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону козакам з слободи Семенівки звільняти від повинностей тяглих людей..... 154
109. 1691, грудня 20. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям села Уланова повернути до обопільного користування незаконно привласнені ними землі, якими вони володіли спільно з підданими чернігівського архієпископа, або поділити їх між собою..... 154

1692 рік

110. 1692, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на млини, розташовані на річці Которі..... 156
111. 1692, лютого 13. Переяслав. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику, з'єднавши свій полк з полком Новицького, вирушити проти виявленого ворога.... 157
112. 1692, лютого 23. Переяслав. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на селище Тростянець..... 158
113. 1692, березня 9. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Бречицькому Андрониківському монастиреві на монастирський ліс..... 159
114. 1692, березня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання людей “в послушенство” березанському сотникові Михайлу Філіпенку, які мешкають біля хутора Черевки..... 159
115. 1692, квітня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Бречицькому Андрониківському монастиреві побудувати млин на річці Бречі та заснувати біля нього слободу..... 160
116. 1692, квітня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Київському Братському монастиреві села Бельмачівки..... 161
117. 1692, травня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування переяславській ратуші міських цехів та про надання на ратушу помірною мита “відеркового” і “колодного”..... 162
118. 1692, травня 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про відправлення з військовим канцеляристом Григорієм Болдаківським плати у комонний полк Іллі Новицького..... 163
119. 1692, липня 19. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав військового товариша Кирила Дорофійовича на всі прибутки з його млина на річці Малечі та на відбирання повинностей від шести чоловік, що оселилися на його землі..... 164

120. 1692, серпня 31. Табір під Пісками. – Універсал Івана Мазепи про оренди в Гадяцькому полку..... 164

1693 рік

121. 1693, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому товаришеві Івану Сулимі зайняти греблю на річці Судості і побудувати млин..... 167
- 121а. 1693, січня 12. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав Антонія Максимовича на ґрунти в Смолівці..... 167
122. 1693, березня 13. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Макошинському дівичому монастиреві на млин..... 168
123. 1693, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на подаровану Лісницькими половину Товстого лісу біля міста Шишак..... 169
124. 1693, травня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання на війтівський уряд чернігівському війтові Йосифу Іовлевичу половини прибутків з Яхимівського млина..... 170
125. 1693, червня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Київському Братському монастиреві на захист від спустошення монастирських лісів біля Карпилівки, Косачівки і Виповзова..... 171
126. 1693, жовтня 2. Батурин. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику скасувати в полку воєнні приготування з огляду на зникнення небезпеки ворожого нападу..... 171
127. 1693, листопада 16. Ропськ. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл генеральному осавулу Андрію Гамалії, стародубському полковникові Михайлові Міклашевському та стародубському війту Спиридонові Шираю побудувати поташні буди..... 172
128. 1693, листопада 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону обивателям, що проживають між Десною і Сеймом, брати деревину в борах та лісах біля Новгородка, належних Чернігівській архієпископії..... 173
129. 1693, листопада 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення до послушенства Леонтію Полуботку громад сіл, володіння якими він раніше був позбавлений..... 174
130. 1693, листопада 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про права колишнього коропівського сотника Тихона Довгелі на слобідку Царівку з млином та на Сохачівський хутір..... 174
131. 1693, грудня 6. Батурин. – Наказ Івана Мазепи пані Семеновій повернути козаку Ярмолі Нагорному юней та не заважати відбувати козацьку службу і користуватися козацькими правами..... 175

1694 рік

132. 1694, лютого 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження дозволів київського митрополита та чернігівських архієпископів ченцям Можневському і Щирському відновити під Любечем для чернецького життя печеру Антонія Печерського..... 176
133. 1694, березня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Микити Якимовича на куплений ним хутір..... 177
- 133а. 1694, квітня 10. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про дозвіл генеральному писарю Василю Кочубею осадити хутір на річці Улиці..... 177
134. 1694, квітня 28. Батурин. – Універсал Мазепи про підтвердження прав лохвицького протопопа Петра Імшанецького на млин-вешняку селі Пісках..... 178

- 134a. 1694, червня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи жителям села Устя щодо виконання повинностей на користь призьренського митрополита Никодима згідно розпоряджень залишеної ним особи..... 179
135. 1694, червня 13. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про обов'язок сарської, крутківської та петрівської громад ремонтувати військову Сарську греблю, на річці Послі..... 179
136. 1694, липня 17. Батурин. – Дарчий лист Івана Мазепи про надання двох млинів Чернігівській архієпископії..... 180
137. 1694, липня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Київському Михайлівському монастиреві про звільнення монастирських людей, поселених біля села Вигурівщини, від військових повинностей і податків..... 180
138. 1694, липня 31. Батурин. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові щодо покарання козаків Переяславського полку, які завдають збитки Київському Межигірському монастиреві, в його володіннях, розташованих на території полку..... 181
139. 1694, серпня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Андрію Лизогубу села Стара Почепина та про підтвердження його прав на млин на річці Кості..... 182
- 139a. 1694, вересня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Семена Ялинського на млин, на річці Білоус..... 183
140. 1694, листопада 12. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям села Строків беззаперечно виконувати належні повинності на користь свого державці, хорунжого Переяславського полку Олександра Сулими..... 184
141. 1694, грудня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на маєстності чернігівському полковникові Якову Лизогубу..... 184

1695 рік

142. 1695, лютого 24. Лубни. – Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському Мгарському монастиреві на пасіки під Мошнами на Правобережжі, із звільненням монастирських пасік від бджоляної десятини..... 186
143. 1695, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на куплене озеро Колпят..... 187
144. 1695, серпня 17. – Табір під Переволочною – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Леонтія Полуботка на греблю з млином (млинами), розташованих на річці Білоусі..... 187
- 144a. 1695, жовтня 1. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Дмитру Максимовичу сіл Черняхівки та Бурковки..... 188
145. 1695, грудня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівського Слеського монастиря на млин наданий за заповітом Леонтія Полуботка, із зобов'язанням Слеського монастиря ділити навіпіл прибутки з млина із Чернігівським П'ятницьким монастирем, на землях якого побудована гребля..... 189
146. 1695, грудня 29. Батурин. – Наказ Івана Мазепи чернігівському полковникові не порушувати майнові права Чернігівського П'ятницького монастиря та не чинити шкоду монастирським підданам..... 190

1696 рік

147. 1696, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Межигірського монастиря на млини, розташовані на річці Которі..... 191

148. 1696, січня 21. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському та охочекомонному полковникам вирушити з полками для захисту населення Миргородського полку в напрямку містечка Хорола та, ставши по річках, перепинити шлях Кримській орді..... 192
149. 1696, січня 23. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику залишатися з полком в Лубнах, а також зупинити в Хоролі охочекомонний полк Новицького, якщо він вирушив проти ворога..... 193
150. 1696, січня 24. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському та охочекомонному полковникам підготувати в Лубнах свої полки для відсічі ворогу..... 194
151. 1696, січня 25. Прилуки. – Наказ Івана Мазепи лубенському полковнику розвідати про наміри ворожих сил, що знаходяться під Голтвою..... 195
152. 1696, травня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл полковому полтавському писарю Олександру Чуйкевичу відбудувати два своїх млини на Манжаліївській міській греблі, із звільненням їх від військової частки на один рік..... 196
153. 1696, травня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи стосовно стягнення з підданих Батуринського замку та козацьких підсусідків, що мають власні ґрунти, необхідних коштів для забезпечення провіантом розміщених там п'яти чоловік з охочекомонного полку Пашковського, яким належить виступити у воєнний похід..... 197
154. Не раніше 1696 – не пізніше 1700, травень. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл оселити баришівському протопопу Григорію Максимовичу при своїй греблі біля Чирикова десять чоловік та орендувати горілчані шинки в своїй маєтності, селі Єрковцях, за 10 талерів..... 198
155. Не раніше 1696, серпня 11. Батурин. – Наказ Івана Мазепи переяславському полковникові Івану Мировичу повернути коронному гетьману універсал, в якому той забороняє шляхті осаджувати міста і села на відстані п'яти миль від правого берега Дніпра, із сподіванням швидкого відступу поляків з Мошен та осаджених ним слобод..... 199
156. 1696, вересня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Андрія Зіневича на двадцять дворів в селі Статорщині, на млини, поля та інші маєтності..... 200
157. 1696, жовтня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження універсалу київського митрополита Варлаама Ясинського стосовно прав Ніжинського Грецького братства при церкві архістратига Михаїла..... 201
158. 1696, жовтня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від оподаткування та повинностей людей, що живуть у дворах Ніжинського Грецького братства у Ніжині..... 203
159. 1696, листопада 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Мринську сотню стосовно виконання громадських повинностей та утримання компанійців, як посполитими, так і козацькими підсусідками, що мають свої земельні угіддя..... 204
160. 1696, листопада 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист міських привілеїв Ніжина..... 205
161. 1696, листопада 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Романівський стан..... 206
162. 1696, листопада 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення жителів села Омбиша, належного до Омбишського монастиря і Києво-Печерської лаври, від забезпечення провіантом і підводами переїжджих через село старшин і військової “черні”..... 207

1697 рік

163. 1697, січня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому канцеляристу Саві Шабельниченкові викупити Добролежівський гай та повернути луки під Шабельниками, які раніше належали його пращурам, з правом отримувати десятину від людей, що користуються його нивами..... 208
164. 1697, квітня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону Полтавському монастиреві та іншим власникам маєтностей прилучати до повинностей посполитих, що належать до міста Полтави..... 209
165. 1697, квітня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону Дмитрові Мамчулу втручатися у справи Ніжинського Грецького братства..... 210
166. 1697, травня 10. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи жителям міста Мрина, маєтності Чернігівської архієпископії, що забороняє вимагати від них особами різних чинів продовольчого утримання та підвод, а переїжджим у військових справах, брати лише необхідне і за подорожніми гетьманськими листами..... 211
167. 1697, травня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Києво-Печерської лаври в селі Омбиші від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів..... 212
168. 1697, липня 2. Табір біля Кодацької пристані. – Універсал Мазепи про мобілізацію козаків для військового формування миргородського полковника Данила Апостола..... 213

1698 рік

- 168a. 1698, січня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на куплений млин на річці Котор та на даровані ґрунти і гай біля Острицької Кудинової греблі..... 214
169. 1698, січня 18. Батурин. – Наказ Івана Мазепи п. Забілі утримувати як і раніше, в своїй маєтності Обтові, вигнаних ним перед цим, піхотних компанійців..... 215
170. 1698, січня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про порядок утримання охоцкомонних та охоцепіхотних козаків в місцях постійного розташування..... 215
171. 1698, березня 3. Батурин. – Універсал Мазепи про взяття під гетьманську протекцію вдови Олексія Урвихвоста Меланії..... 216
172. 1698, березня 18. Батурин. – Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові Дмитру Горленкові щодо ремонту суден та їх проведення до Січі..... 217
173. 1698, квітня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл військовому товаришеві Федору Бобрикевичу відновити млин-вешняк..... 217
174. 1698, квітня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Чернігівському Єлецькому монастиреві зайняти греблю на річці Смолянці та побудувати на греблі млин..... 218
175. 1698, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на маєтності та монастирських підданих..... 219
176. 1698, квітня 28. – Універсал Мазепи про надання права оренди горілчаних та тютюнових шинків на міські потреби Прилукам за 1500 золотих..... 220
177. 1698, травня 17. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи місту Березні від переїжджих..... 221
178. 1698, травня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав гетьманського управителя в Батуринському замку Никифора Лук'яновича на куплені ним млини та інші володіння..... 221

179. 1698, травня 22. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про надання права Чернігівському Слезькому монастиреві продавати горілку на монастирських перевозах..... 222
180. 1698, травня 29. Табір на Човпаках. – Універсал Івана Мазепи про захист від підтоплення млинів, що знаходяться на Роменській міській греблі, через підвищення рівня води на греблі Антона Кузьменка, розташованій нижче на річці Сулі..... 223
- 180a. 1698, липня 1. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному писареві Василю Кочубею лісів по берегах річки Ретика, з дозволом спорудити на річці греблю з млином..... 224
181. 1698, вересня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на млинову частку в Білоуському млині..... 225
182. 1698, жовтня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження міських прав Чернігова та про повернення цехових людей у юрисдикцію міста..... 226
183. 1698, жовтня 16. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на містечко Кононч, на медову десятину та на відновлення млина..... 227

1699 рік

184. 1699, січня 13. Гадяч. – Універсал Івана Мазепи про надання військової частки Скельському Пустинному монастиреві з Шиманового млина..... 228
185. 1699, березня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від міських повинностей Олександра Шабельника з підтвердженням його прав на сіножать біля села Онисіва..... 229
186. 1699, березня 28. Батурин. – Наказ Івана Мазепи, що зобов'язує Кулябок виконувати свою частку роботи при потребі ремонту греблі, якою вони володіють спільно з Лубенським Мгарським монастирем..... 229
187. 1699, квітня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону приймати у підсуєдки підданих Омбинського монастиря..... 230
188. 1699, квітня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на Березотоцьку греблю і хутір..... 231
189. 1699, квітня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання полтавському полковому писарю Олександру Чуйкевичу військової частки в його млинах на Манжаліївській греблі, із збереженням за ним покабанщини та поколіщини..... 232
190. 1699, квітня 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вибельського сотника Василя Устимовича на млин на річці Варезці та про дозвіл побудувати йому млин на своїх ґрунтах, на річці Гончарище..... 233
191. 1699, квітня 29. Батурин. – Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові про спорядження сорока підвод з борошном до Запорозької Січі і Тавані..... 234
- 191a. 1699, травня 12. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному писареві Василю Кочубею села Дубовичи..... 234
192. 1699, травня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання військової частки Рихлівському монастиреві з монастирського млина, розташованого на річці Корчевиці..... 235
193. 1699, травня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Слезького Чернігівського монастиря, що живуть на ґрунтах біля монастиря, від постоївохотницького товариства..... 235
194. 1699, червня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Горонинський млин та на Кропивнянські ґрунти з млином..... 236

195. 1699, червня 19. Неплюєвка. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права громади села Кирейки на млинове коло, залишене їм за заповітом односельця на будівництво церкви..... 237
196. 1699, липня 5. Глухів. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав глухівського сотника Олексія Туряньського на два млини, на річках Шостці та Ясмані, з дозволом прилучити до свого підданства десять чоловік, що мешкають біля його млина на річці Ясмані..... 238
197. 1699, липня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання товаришеві Будиської сотні Максимові Левченку військової частки у його млині..... 238
198. 1699, серпня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав бистрицького козака Івана Рошини на млин під Погребками..... 239
199. 1699, серпня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження Київському Михайлівському монастиреві права збирати погребельне мито з купців на монастирській греблі, на річці Веті..... 240
200. 1699, жовтня 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про розмежування земель Чернігівської архієпископії та села Уланова..... 241
201. 1699, жовтня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення у власність Чернігівської архієпископії Юринової Слободи..... 241
202. 1699, жовтня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про розмежування земель Чернігівської архієпископії із землями білоусівських жителів..... 242
203. 1699, жовтня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Федора Лисенка на села Осьмаки і Дягову..... 244
204. 1699, листопада 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення київських міщан від надання підвод та провізії для переїжджих через Київ різних чинів людей, за винятком тих, що мають гетьманські подорожні листи..... 245
205. 1699, листопада 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про регламентацію стягнення податків з київських купців..... 245
206. Не раніше 1699, листопада 16. Батурин. – Універсал Івана Мазепи Анастасії Скоропадській про підтвердження прав на ґрунти..... 246
207. 1699, грудня 9. Батурин. – Наказ Івана Мазепи дозорці військових млинів Пестичу пояснити на яких підставах з млина Федора Борзоноса ним стягується половина прибутків..... 247
208. 1699, грудня 29. Батурин. – Проїжджий лист Івана Мазепи відправленому до правителя Волощини значному військовому товаришеві Загурі Стилевичу (який їде з посланцем російського царя сержантом Микитою Вахровим)..... 248

1700 рік

209. 1700, березня 18. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав любецького сотника Василя Полуницького на сіножать Тулопівщину..... 249
- 209а. 1700, березня 18. Батурин. – Наказ Івана Мазепи громаді села Дурнів щодо допомоги в гаченні греблі Домницькому монастиреві..... 250
210. 1700, квітня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про порядок утримання охочекомонних та охочепіхотних козаків в місцях постійного розташування..... 250
211. 1700, квітня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл слабинському сотникові Івану Тризничу побудувати греблю з млином на річці Жеведі, з наданням йому “до ласки нашей” діброви..... 251
212. 1700, травня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист Новгородського монастиря від стягнення з нього поборів переїжджими..... 252

213.	Не раніше 1700, травня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про захист прав козелецькогошевськогоцеху.....	253
213а.	1700, травня 25. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про підтвердження прав значного товариша Полтавського полку Захарія Старицького на село Горбанівку і ґрунти.....	254
214.	1700, червня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону козакам приймати у підсусідки підданих Чернігівської архієпископії, з наказом крелевецькому сотникові та його сину повернути таких підданих у Бистрику до колишнього підданства.....	255
214а.	1700, липня 1. Батурин. – Наказ Івана Мазепи щодо послушенства посполитих села Дурнів Домницькому Різдяно-Богородицькому монастиреві, які самовільно оголосили себе козаками.....	256
215.	1700, липня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання пирятинському протопопові Якову Філіповичу усіх прибутків з його млинів, розташованих на річках Удаї та Чучагці.....	256
216.	1700, липня 14. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Печерського монастиря на Горошинський млин та Кропивенські ґрунти з млином.....	257
217.	1700, липня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на хутір Переводський.....	258
218.	1700, липня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл відновити греблю та побудувати димарку для потреб Чернігівської архієпископії.....	259
219.	1700, вересня 27. В полі під Омеляновим хутором, за Козельцем. – Універсал Івана Мазепи про надання значному військовому товаришеві Якову Барановському усіх прибутків з його власного млина, розташованого на міській козелецькій греблі.....	260
220.	1700, листопада 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження угоди про надання Рихлівському монастиреві Василевого млина на річці Вербі призренським митрополитом Никодимом в обмін на надання Рихлівським монастирем млинового каменя на річці Убеді Макошинському монастиреві.....	261
221.	1700, грудня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Григорію Павловичу права побудувати млини на Ворсклі, з наказом Леонтію Черняку знести млини, побудовані ним без дозволу.....	262

1701 рік

222.	1701, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання купцю Костянтину Пригарі та його зятю, військовому товаришеві Федору Добронізькому, усіх прибутків з купленого Пригарою млина, розташованого на річці Ромі.....	263
223.	1701, лютого 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови генерального писаря Сави Прокоповича Ірини на села Кудрявку і Загорівку.....	264
224.	1701, лютого 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання горілчаної аренди Переяславській єпископії, в селах які до неї належать, на 1701 рік.....	265
225.	1701, лютого 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про регламентацію використання праці козацьких підсусідків в селах Чернігово-Єслецького монастиря Серединці та Надінівці.....	265
226.	1701, лютого 11. Іванпіль. – Оборонний універсал Івана Мазепи про захист володінь Андрія Лизогуба.....	267

227. 1701, березня 9. Фастів. – Універсал Івана Мазепи про надання командування глухівському сотникові Олексію Турянському над військовим товариством за-сеймських сотень – Глухівської, Кролевецької, Коропівської та Воронізької..... 267
228. 1701, квітня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови березанського сотника Михайла на володіння селом Черевками..... 268
229. 1701, квітня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Терехтемирівського та Канівського монастирів, з належними до них маєтностями..... 269
230. 1701, квітня 8. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Войчанських млинів, розташованих на річці Трубіж, на Переяславській греблі..... 270
231. 1701, квітня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання монастирю Благовіщення пресвятої Богородиці, розташованого в селі Дегтярівці, села Стахорщини з присілками Блистовою і Багринівкою..... 271
232. 1701, травня 16. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи київському магістрату щодо його прав на шинкування горілкою в місті та на захист київських різників і торгівців від незаконних поборів..... 272
233. 1701, червня 10. Військова канцелярія (Батурин). – Універсал Івана Мазепи про надання синові прилуцького полковника Дмитра Горленка Андрію села Ярощівки..... 273
234. 1701, червня 14. Батурин. – Наказ Івана Мазепи прилуцькому полковникові Дмитру Горленкові не допускати захоплення земель підданих пана Іллі Новицького жителями села Березовиці..... 274
235. 1701, серпня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про доручення військовому товаришеві Тимофію Радичу провести облік козаків Лубенського полку, що не вирушили зі своїм полковником у похід..... 275
236. 1701, серпня 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Данила Кутневського на млини і ґрунти на річці Ясамані..... 276
237. 1701, серпня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду горілчаних та тютюнових шинків в селах Спаському і Мезині..... 276
238. 1701, вересня 4. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську оборону гетьманського слуги Івана Кущевського..... 277
239. 1701, вересня 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання вдові полтавського священика Івана Величківського Марії Лукашівні військової частки у її млині наНовосанжарівській греблі..... 278
240. 1701, вересня 7. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи вдові Криштофа Фридрикевича Катерині про захист від спустошення її пущі і ґрунтів, біля належного їй села Смячі..... 279
241. 1701, вересня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Михайлові Шевченку побудувати рудню, біля його млина на річці Ревні..... 280
242. 1701, вересня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Макошинського монастиря на куплену мельницьку частку в млинах, розташованих на річці Убеді..... 280
243. 1701, вересня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Переяславській єпископії села Лялинець..... 281
244. 1701, жовтня 15. Батурин. – Наказ Івана Мазепи київському і ніжинському наказним полковникам вжити заходи для розшуку в'язня, що втік з батуринської в'язниці..... 282
245. 1701, жовтня 28. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання великобудищанському священикові Роману Леонтійовичу військових прибутків з купленої ним четвертої частки млина..... 283

246. 1701, грудня 4. Батурин. – Наказ Івана Мазепи конотопському дозорці Олександрові щодо звільнення млина ніжинського полкового обозного Федора Кандиби, розташованого на Конотопській греблі, від збирання військової частки..... 284
247. 1701, грудня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження Переяславській єпископії наданих маєностей..... 284
248. 1701, грудня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Переяславській єпархії прибутків з млина Кіндрата Мельника та Марії Золотої, розташованого на Переяславській греблі..... 287

1702 рік

249. 1702, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання конотопському сотникові Андрію Кандибі вільної землі, на річці Сейм під селом Старою..... 289
250. 1702, квітня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи значному військовому товаришеві Іллі Новицькому про підтвердження прав на куплені ним ґрунти в Прилуцькому і Лубенському полках..... 290
251. 1702, травня 31. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав значного військового товариша Парфена Томари на село Каратуль..... 291
252. 1702, червня 21. Кочарівка. – Універсал Івана Мазепи щодо виконання козацькими підсусідками, що були посполитими Новгородського монастиря, монастирських повинностей та утримання ними сердюків..... 292
253. 1702, червня 21. Кочарівка. – Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському полковникові Дмитру Донцю розсудити справу про захоплення спадкових ґрунтів чернігівських жителів Семеном Ялинським..... 293
254. 1702, липня 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на селище Плисецьке..... 293
255. 1702, вересня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про передачу Києво-Печерській Лаврі, до її Омбишського монастиря, хутора Карлики, який належав померлому печерському ченцю, омбишському управителю Кирилові Филимоновичу..... 295
256. 1702, жовтня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання полтавському протопопові Йосипу Нащинському військової частки з належної йому частини млина..... 296
257. 1702, жовтня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію значного військового товариша Омеляна Пашенка..... 296
258. 1702, листопада 2. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи коропівському ковальському і котлярському цеху про непритягнення до міських повинностей..... 297
259. 1702, листопада 5. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Рихлівського монастиря на Самотузкий млин, з наданням права відновити для своїх потреб рудню, що раніше знаходилася на греблі, де розташовано млин, та напоклади руди..... 298
260. 1702, грудня 5. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про зняття з посади козелецького отамана Лук'яна Бутка..... 299
- 260а. 1702, грудня 7. Батурин. – Наказ Івана Мазепи щодо перевезення деревини посполитими села Городища для потреб Домницького Різв'яно-Богородицького монастиря..... 299

1703 рік

261. 1703, січня 10. Батурин. – Універсал Івана Мазепи до київських міщан з розпорядженням приймати при розрахунках старі низькопробні російські монети, так звані “чехи”..... 301
262. 1703, січня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання полтавським полковим обозному Дорошеві Дмитровичу та писарю Олександру Чуйкевичу байраку Соколле..... 302
263. 1703, лютого 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про повернення Чернігівській архієпископії належних прибутків, як з козацьких млинів, так і млинів інших державців, побудованих в її маєностях..... 303
264. 1703, березня 6. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи вдові генерального обозного Василя Борковського Марії Стефанівні про заборону посполитим, що живуть на її землях, записуватися у козацький реєстр та про захист її володінь..... 304
265. Не раніше 1703, квітня 7. Батурин. – Наказ Івана Мазепи війтам сел Снітина, Щоки, Окопу, Литваків, Ісачок, Нехаївки та Кліщинцею про виконання повинностей посполитими цих сіл на користь Григорія Новицького і його братів..... 305
- 265а. 1703, травня 8. Басань. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання генеральному бунчужному Дмитру Максимовичу села Дорогинки..... 306
266. 1703, травня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального осавула Івана Ломиковського на маєності..... 306
267. 1703, червня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на Конончу, Совин Луку та інші володіння..... 309
268. 1703, червня 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження проведених у 1686 та 1694 рр. розмежувань земель вовчківських із землями церковичан, надинівців та карасилівців..... 310
269. 1703, червня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання сину генерального судді Сави Прокоповича Семену села Медвиного..... 311
270. 1703, червня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на викуплений і повернений у колишне володіння млин на річці Білоус..... 312
271. 1703, червня 27. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Полтаві на міських посполитих та на захист міщан від незаконних поборів..... 313
272. 1703, червень. – Інструкція Івана Мазепи, відправленому до царя Петра I, глухівському сотникові Олексію Турянському..... 314
273. 1703, липня 2. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав писаря Стародубського полку Афанасія Пожорського на село Вистриків..... 317
274. 1703, серпня 6. Батурин. – Наказ Івана Мазепи моровському сотникові вжити заходів, щоб козаки Моровської сотні не приймали до себе підсусідків..... 318
275. 1703, вересня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про виправлення писаря Генерального Військового суду Семена Савича для розгляду справи про суперечні ґрунти між Чернігівською архієпископією і Максаківським монастирем..... 318
276. 1703, жовтня 2. Батурин. – Наказ Івана Мазепи пані Івановій Забіліній виділяти гроші на утримання чотирьох козаків охочепіхотного полку, що знаходяться в її селі Обтові..... 319
277. 1703, грудня 17. Іванпіль. – Наказ Івана Мазепи до свірзьких козаків віддавати належну за звичаєм медову данину з їхніх блжоляних отчин у Свірзькій волості на користь Чернігівської архієпископії..... 319

278. 1703, грудня 19. Іванпіль. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав товариша Стародубського полку Івана Гаркуші на млини, розташовані на Погарській греблі, на річці Судості, з усіма прибутками, що на них припадають..... 320
279. 1703, грудня 21. Батурин. – Універсал Івана Мазепи щодо порядку стягнення індукти та севекти в Гетьманщині..... 321

1704 рік

280. 1704, січня 13. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення власівського сотника Устима Сахненка від медової десятини з його пасіки (пасік)..... 323
281. 1704, січня 25. Батурин. – Наказ Івана Мазепи щодо умов повернення ґрунтів Чернігівській архієпископії, якими заволодів компанієць Василь, з огляду на те, що вони були надані у користування першому (померлому) чоловікові його дружини..... 324
282. 1704, лютого 9. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про затвердження розгляду справи про суперечні ґрунти між Чернігівською архієпископією і Махаківським монастирем писарем Генерального Військового суду Семеном Савичем..... 325
283. 1704, лютого 10. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи Київському Братському монастиреві про захист Карпилівської пуші..... 325
284. 1704, березня 3. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям сіл Юровців та Рижикова ремонтувати спільними силами греблю на річці Білоус, тоді коли буде в цьому потреба..... 326
285. 1704, березня 5. Батурин. – Наказ Івана Мазепи полтавському полковникові не дозволяти Полтавському монастиреві прилучати до свого підданства підданих Полтави в Лисій Гірці..... 327
286. 1704, березня 20. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання в річну оренду конотопському сотникові Андрію Кандибі та значним військовим товаришам Юрію Харевичу і Григорію Костенецькому горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків..... 328
287. 1704, квітня 3. Батурин. – Оборонний універсал Івана Мазепи смолинському пресвітерові Парфенію Стефановичу на млин і став, з наданням йому з млина військової частки прибутків та ствердженням за ним права на відбирання повинностей від людей, що живуть на його землі..... 329
288. 1704, травня. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Чернігівському Слеському монастиреві в річну аренду горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків в селах Онисові, Горбові, Мошонці та Авдієвці..... 330
289. 1704, червня 4. Табір під Фастовим. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну аренду горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків у селі Спаському..... 331
290. 1704, липня 12. З обозу під Паволоччю. – Універсал Івана Мазепи про непорушність Військом Запорозьким майнових прав обивателів Київського воєводства, із застереженням посполитим щодо виконання ними повинностей на користь своїх державців..... 332
291. 1704, серпня 1. В обозі під Бердичівом. – Універсал Івана Мазепи про позбавлення Семена Палія полковничого уряду та призначення полковником в його полк Михайла Омельченка..... 335
292. 1704, вересня 1. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Анни Ліщанки Ханенчихи та її сина козелецького сотника Федора на село Солов'ївку..... 335

293. 1704, вересня 8. Табір під Мирополем. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав колишнього стародубського полковника Михайла Міклашевського на осаджені слободи Деснянку, Зибку і Злинку та на перевіз, з дозволом на виробництво вапна..... 336
294. 1704, грудня 2. Батурин. – Наказ Івана Мазепи наказному чернігівському полковникові, полковому судді, Юрію Затиркевичу підтвердити права товариша Чернігівського полку Івана Силича на село Терехівку, з трьома підданими, та додати до них в підданство трьох вільних людей, що живуть на його ґрунтах..... 337
295. 1704, грудня 3. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію шляхетського Олексія Лопати..... 338

1705 рік

296. 1705, березня 19. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заборону ігумену Полтавського монастиря та значним військовим товаришам Жученку і Іскрі селити у своїх слободах полтавських козаків а також посполитих, що є підданими Полтави.... 340
297. 1705, березня 27. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови Олексія Забіли Анастасії на села Ярешки, Пилипичі, Семенчичи, Ляхновці, на млини, ліси та інші успадковані маєтності, з наданням їй права додатково осадити людей біля свого млина неподалік села Кузьминці..... 341
- 297а. 1705, квітня 1. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про дозвіл генеральному судді Василю Кочубею осадити людей при своїй греблі на річці Знобівці..... 343
298. 1705, квітня 16. – Витяг з універсалу Івана Мазепи про надання осавулу Ніжинського полку Йосипу Тарасовичу (Тарасевичу) села Хибаловки та млина в цьому ж селі..... 344
299. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання побережного мита в Києві на відбудову приміщення Київської ратуші..... 344
300. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Лозовку і Будище..... 345
301. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл київському магістрату пред'явити на військовий суд права на міські володіння, що незаконно були привласнені духовенством та військовими людьми..... 346
302. 1705, квітня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення від посполитих тяжарів мельника, що працює на полкового полтавського писаря Олександра Чуйкевича, в млині побудованому Чуйкевичем на річці Пслі, в Манжаліївці..... 347
303. 1705, квітня 29. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про виправлення писаря Генерального Суду Семена Савича в Борзну для поділу майна померлого ніжинського полковника Степана Забіли між його синами Степаном та Семеном..... 348
304. 1705, травня 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Максаківського монастиря на Лазницьке озеро, з островом та іншими належними донього угіддями..... 349
305. 1705, травня 1. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону порушувати права Максаківського монастиря на Лазницьке озеро..... 350
306. 1705, травня 30. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду горілчаних, тютюнових та дьогтьових шинків в селах Спаському і Мезині..... 351
307. 1705, вересня 15. Табір під Городлом. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл дівичькому сотникові Йосипу Шендюху відновити куплену греблю в селі Будищі, побудувати на ній млин та отримувати з нього усі прибутки, з наданням йому рибного ставка під містечком Дівичею..... 352

308. 1705, листопада 9. Табір під Замостям. – Універсал Івана Мазепи про надання чернігівському полковникові Павлу Полуботку командування над козацьким військом, розміщеним на зиму в Белзькому воєводстві та на Холмщині..... 353

1706 рік

309. 1706, лютого 16. Дубно. – Універсал Івана Мазепи із закликом до шляхти Волинського воєводства про постачання провіанту козацькому військові..... 354
310. 1706, червня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про взяття під гетьманську протекцію жителя Салтикової Дівиці Григорія Кубраковського..... 357
311. 1706, липня 23. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на села Лозовок і Будища та про надання рибних озер..... 358
312. 1706, жовтня 15. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Ленкевичівські та Підгорські ґрунти, на село Рубежівку та на слободу Михайлівку..... 359
313. 1706, жовтня 15. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Києво-Печерської Лаври на Будецькі, Берковецькі, Летинські та Сирецькі землі.... 360
314. 1706, жовтня 15. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав канівського дозорці Петра Гриневича на куплені ним ґрунти в селі В'юнищах..... 362
315. 1706, жовтня 17. Київ. – Універсал Івана Мазепи про звільнення Київського Микільського Пустинного монастиря від орендної плати за горілчані шинки в монастирських селах Дівички і Ковалин..... 362
316. 1706, жовтня 20. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підпорядкування київського цеху музик міській владі Києва..... 363
317. 1706, листопада 6. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав міста Почеп на село Старий Почеп..... 364
318. 1706, листопада 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на маєтності вдові генерального обозного Василя Дуніна-Борковського Марії та її синам Михайлові і Андрію..... 365
319. 1706, листопада 17. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про заходи щодо допомоги Чернігову у відновленні міського господарства, яке прийшло в занепад через постійні витрати на утримання царських урядовців і російських військових..... 368
320. 1706, листопада 26. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання допомоги Верхньокієвською сотнею та селами Куликівкою, Авдієвкою, Будищами і Дурнями містечку Салтикової Дівиці, розореному переходами царських військ, із звільненням міської старшини від сплати 100 золотих та заборонаю залишати в містечку на зимівлю полкове стадо..... 369
321. 1706, грудня 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про надання охочекомонному полковникові Антонію Танському сіл Яхни і Микитинці..... 370

1707 рік

322. 1707, лютого 1. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав генерального осавула Івана Ломиковського на маєтності та про надання йому села Внуковичі..... 371
323. 1707, березня 11. Батурин. – Універсал Івана Мазепи щодо надання коней і підвод жителями сіл, розташованих навколо Іванпіля, при потребі перевезення через Іванпіль російських військових людей..... 373

324. 1707, березня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл колишній гадяцькій протопопівні, вдові Марії Бородичівні Бутовичівні побудувати млин..... 374
325. 1707, квітня 3. Київ. – Наказ Івана Мазепи корсунському старості Василю Ждановичу забезпечити захист прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Осетрів острів..... 375
326. 1707, квітня 26. Жовква. – Універсал Івана Мазепи про непорушність Війском Запорозьким маєтностей роду Шембеків..... 375
327. 1707, травня 24. Батурин. – Наказ Івана Мазепи чернігівському обивателеві Михайлу Голобоярину повернути привласнений ним млин Чернігівському Єлеському монастиреві та прибути у цій справі на Військовий Суд..... 377
328. 1707, травня 24. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівського Єлеського монастиря на слободу Лемешівку..... 377
329. 1707, травня 25. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівського Єлеського монастиря та городницького сотника Андрія Стаховича добувати для своїх потреб греблю і млин на річці Тетиві, під селом Мошонкою..... 378
330. 1707, червня 1. Київ. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови стародубського полковника Михайла Міклашевського Ганни на слободи Зибку, Деменку та Перевіз..... 379
331. 1707, червня 5. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав колишнього крелевського отамана Федора Даниловича на шість дворів в Кролевіці та один в селі Кам'яному, із звільненням людей, що в них мешкають, від посполитих повинностей..... 380
332. 1707, червня 20. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Федору Случановському зайняти греблю і побудувати млин на річці Бабинці, біля хутора Шкрябина, з наданням з нього усіх прибутків..... 381
333. 1707, червня 28. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Семигорського монастиря побудувати греблю з млином на річці Маняківці..... 382
334. 1707, липня 15. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Київського Братського монастиря на містечко Стайки, на приналежні до нього маєтності та на перевіз через Дніпро..... 383
335. 1707, серпня 22. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження права Чернігівської архієпископії збирати медову данину з івотських козаків..... 384
336. 1707, серпня 24. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про надання Новгородському монастиреві в річну оренду шинків в селах Спаському і Мезині..... 385
337. 1707, серпня 27. Київ-Печерський. – Наказ Івана Мазепи богуславському і корсунському полковникові Самійлу Івановичу (Самусю) щодо недопущення привласнення ним та його небожами прибутків з млина, що належить Ковшовацькому монастирю..... 386
338. 1707, серпня 30. Обоз під Києвом. – Універсал Івана Мазепи про встановлення прав київського магістрату на землі, розташовані від річки Сирець до Пріорки..... 387
339. 1707, вересня 10. Київ. – Універсал Івана Мазепи про надання Київському Видубицькому монастиреві села Тарашичі і хутора Прутильця з прилеглими до них угіддями..... 389
340. 1707, вересня 24. Київ. – Універсал Івана Мазепи про надання на Переяславську єпископію Лялинських озер..... 390
341. 1707, жовтня 27. Київ-Печерський. – Оборонний універсал Івана Мазепи Максаківському монастиреві на село Максаки..... 391

342. 1707, жовтня 31. Київ. – Універсал Івана Мазепи про надання військової частки Скельському Пустинному монастиреві в монастирських млинах, розташованих на річці Ворсклі, біля монастиря..... 392
343. 1707, жовтня 31. Київ. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл Опанасу та Олексію Єсимонтовським, значним товаришам Стародубського полку, осадити хутір та побудувати млин на ручаї Вовнянці..... 393
- 343а. 1707, листопада 20. Київ-Печерський. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл стародубському полковому судді Івану Романовському спорудити греблю та побудувати гуту і млин, осадивши при них потрібну кількість людей..... 393
344. 1707, грудня 22. Батурин. – Наказ Івана Мазепи про заборону приймати у підсудки підданих Омбицького монастиря..... 394
345. 1707, грудня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення підданих Києво-Печерської лаври в селі Омбиші від утримання полкових гармашів, сторожів і трубачів..... 395
346. 1707, грудня 22. Батурин. – Наказ Івана Мазепи жителям села Махнівки ремонтувати у випадку потреби греблю Омбицького монастиря, яку селяни використовують для проїзду..... 396
347. 1707, грудня 22. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про звільнення жителів села Омбиша, належного до Омбицького монастиря і Києво-Печерської лаври, від забезпечення провіантом і підводами переїжджих через село старшин і військової “черні”..... 396

1708 рік

348. 1708, січня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав полтавського полковника Івана Левенця на млин, розташований на Новосанжарівській греблі..... 398
349. 1708, січня 7. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав вдови хорунжого Переяславського полку Олександра Сулими Анастасії на нерухомість під Ржищівим і Гуляниками, куплену її чоловіком..... 399
350. 1708, січня 12. Батурин. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав на ліс Малий Кормил сестри гетьмана Мар’яни Вітославської, черниці Києво-Печерського Вознесенського монастиря, із взяттям лісу під гетьманську оборону..... 400
- 350а. 1708, січня 29. Глухів. – Наказ Івана Мазепи новгородському сотникові Лук’яну Журавку заборонити вдові стародубського полкового хорунжого будувати греблю на річці Свесі, на землях Новгородського монастиря та належно покарати вбивць підданого Новгородського монастиря, вбитого в їх селі Мезині..... 401
351. 1708, травня 10. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл значному військовому товаришеві Євстафію Панкевичу побудувати млин на річці Ус..... 402
352. 1708, травня 14. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про спорудження укріпленя Іванполя жителями колишніх сіл..... 403
353. 1708, червня 11. Біла Церква. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Чернігівської архієпископії на уланівські ґрунти, які залишили її колишні піддані..... 404
354. 1708, липня 7. Обоз під Тетієвим. – Оборонний універсал Івана Мазепи Лубенському Мгарському монастиреві на Ковжизький ліс..... 404
355. 1708, серпня 8 чи 20. Русанів. – Універсал Івана Мазепи про захист прав Києво-Печерського монастиря на використання млина, розташованого на Козелецькій греблі..... 405

356. 1708, серпня 24. З обозу під Биковим. – Наказ Івана Мазепи київському війту з магістратом у справі про повернення Прилуцькому Густинському монастиреві двора у Києві, який раніше колишній ігумен монастиря Жданович продав Кочубею..... 406
357. 1708, серпня 30. Биків. – Універсал Івана Мазепи про дозвіл лукомському священикові Петру Петровичу побудувати млин в селі Онушках..... 407
358. 1708, вересня 27. В обозі біля Бикова. – Універсал Івана Мазепи про надання на Чернігівську архієпископію гетьманських млинів, розташованих біля Іванполя на річці Білиці..... 408
359. 1708, вересня 27. В обозі під Биковим. – Універсал Івана Мазепи про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на двір Кочубея в Києві..... 409
360. 1708, вересня 29. В обозі під Биковим. – Універсал Івана Мазепи про надання роменському отаманові Якову Лук'яновичу села Процівки..... 410
361. 1708, жовтня 30. Дегтярівка. – Закличний лист Івана Мазепи до стародубського полковника Івана Скоропадського з поясненням причин розриву з Москвою та закличком і наказом звільнити Стародуб від московського гарнізону, або, якщо це неможливо, відступити до Батурина..... 411
362. 1708, листопада 15. Батурин. – Універсал Івана Мазепи у Веркіївську сотню Ніжинського полку про заборону слухати накази Москви, і не рушати з місць на посилення московського гарнізону в ніжинській фортеці..... 413
363. 1708, листопада 19. Гадяч. – Наказ Івана Мазепи опошнянській старшині прибутив в Гадяч..... 414

1709 рік

364. 1709, березня 30. Будище. – Проїжджий лист Івана Мазепи посланцям семигородського князя до шведського короля Данієлю Крману та Самуїлу Погорському на зворотний проїзд через козацькі та підвладні Туреччині землі..... 415

Д о д а т о к І

Універсали українських гетьманів

1. 1632, березня 12. Канів. – Оборонний універсал Івана Кулаги-Петражицького з усім Військом на захист Київського православного братства, на церкву, школи, шпиталь і маєності Київського Братського монастиря, наданий Петру Могилі, як старшому братства, та його наступникам, підтверджений Богданом та Юрієм Хмельницькими..... 419
2. 1650, квітня 26. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про послушенство максимівських та городиських міщан Київському Пустинно-Микільському монастиреві..... 421
3. 1653, грудня 1. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Золотаренка про надання млина в Нових Млинах, на річці Сеймі, Ніжинському монастиреві, підтверджений Богданом Хмельницьким..... 422
- 3а. 1656, лютого 10. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про надання прав Прилуцькому Густинському монастиреві на вилов риби біля Вовчих Островів..... 423
4. 1656, червень. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про взяття під гетьманську протекцію Анастасії Вольської та її зятя Тимофія Биковського..... 423

4а.	1657, січня 28. Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про підтвердження прав Прилуцького Густинського монастиря на вилов риби в Дніпровських озерах.....	424
5.	1657, квітня 18. Чигирин. – Оборонний універсал Богдана Хмельницького Гадяцькому монастиреві на надані ґрунти і поля.....	425
6.	1658, травня 20. Чигирин. – Оборонний універсал Івана Виговського Київському Пустинному монастиреві на маєтність Конончу, містечко Михайлівку та на інші володіння.....	426
7.	1658, липня 3. Чигирин. – Наказ Івана Виговського переяславському полковникові Якимому Сомку повернути Київському Пустинно-Микільському монастиреві Кучуківострів.....	427
8.	1658, липня 3. Чигирин. – Оборонний універсал Івана Виговського Київському Пустинно-Микільському монастиреві на Кучуківострів.....	428
9.	1658, вересень-жовтень. – Універсал від імені Війська Запорозького до іноземних володарів про причини розриву з Москвою.....	429
9а.	1658, жовтня 10. Табір під Максимівкою. – Оборонний універсал Івана Виговського Данилові Знойці на млин, на річці Снові під Седнівом.....	435
10.	1659, травня 7. Перевіз під Бужином. – Універсал Івана Виговського про надання Київському Пустинному монастиреві Михайлівського перевозу на Дніпрі.....	435
10а.	1659, серпня 1. Табір під Гадячем. – Універсал Івана Виговського про підтвердження прав родини Миньківських на Миньківці, Вербовку, Верховню та на нерухомість у Павлочії біля неї.....	436
11.	1659, вересня 13. Перевіз під Бужином. – Універсал Івана Виговського про звільнення маєтності Київського Пустинного монастиря Михайлівки від ярмаркового.....	437
12.	1660, лютого 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку.....	437
13.	1660, лютого 8. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на перевіз через Дніпро з Пекарів до Михайлівки.....	438
14.	1660, лютого 22. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Бородянку, Нову Греблю, Загальці, Мосани та Краснопілля.....	439
15.	1660, березня 6. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Братському монастиреві про підтвердження прав на Ксаверів, Мухоїди, Плисецьке, Чорнорудку та на ділянку землі і мурований домініканський костел у Києві.....	439
16.	1660, травня 7. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Видубицькому монастиреві про підтвердження прав на медову данину і десятину збіжжя з обивателів сіл Нестанович і Волосович та на острові Селець.....	440
17.	1660, липня 17. Сахнівка. – Наказ Юрія Хмельницького канівському полковникові Івану Лизогубу у справі захисту конончицьких та михайлівських сіножатеї Київського Микільського Пустинного монастиря.....	441
18.	1660, грудня 5. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького канівському полковникові не порушувати права Київського Микільського Пустинного монастиря на коломийські прибутки і ярмаркове в Михайлівці.....	442
19.	1661, січня 26. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку.....	442
20.	1661, березня 28. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на Михайлівку.....	443

21. 1661, квітня 17. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького прохорівському сотникові та пекарському отаманові не порушувати права Київського Микільського Пустинного монастиря на перевіз в Пекарях..... 444
22. 1661, липня 11. Чигирин. – Універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві про підтвердження прав на перевіз через Дніпро між Прохорівкою та Пекарями..... 444
23. 1661, листопада 10. Табір під Переяславом. – Універсал Юрія Хмельницького про надання Київському Пустинному Микільському монастиреві права на оренду шинків в Михайлівці 445
24. 1662, березня 7. Чигирин. – Оборонний універсал Юрія Хмельницького Київському Пустинному Микільському монастиреві на виконання повинностей на користь монастиря обивателями, що живуть в монастирській маєтності Михайлівці..... 446
25. 1662, квітня 10. Чигирин. – Наказ Юрія Хмельницького михайлівським та конончицьким сотникам, отаманам та війтам слідкувати за непорушністю прав Київського Микільського Пустинного монастиря на оренду шинків в Михайлівці та Конончі..... 446
26. 1662, початок вересня. – Інструкція Якіма Сомка відправленому до царя гетьманському сотникові Степану Кустовському..... 447
27. 1663, березня 11. Чигирин. – Наказ Павла Тетері михайлівському отаманові Андрусеві не прилучати до підданства пивенських підданих Київського Микільського монастиря, із забороною розпоряджатися землями монастирської маєтності Михайлівки..... 448
28. 1663, березня 11. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Микільського монастиря на перевіз через Дніпро в Пекарях..... 448
29. 1663, березня 11. Чигирин. – Наказ Павла Тетері михайлівським міщанам та пивнянським селянам про послушенство і підданство Київському Микільському монастиреві..... 449
30. 1663, квітня 11. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Кононч, Михайлівку, Савин та інші маєтності..... 449
31. 1663, травня 31. Чигирин. – Наказ Павла Тетері сахнівському сотникові та товариству не втручатися у належні Київському Пустинно-Микільському монастиреві Осетрові острови..... 450
32. 1663, липня 26. Чигирин. – Універсал Павла Тетері про підтвердження прав Київського Пустинно-Микільського монастиря на Осетровий острів..... 451
33. 1664, січня 11. Корсунь. – Наказ Павла Тетері канівському полковникові повернути Київському Пустинно-Микільському монастиреві прибутки з монастирської млина, привласнені козаком Крогулецьким..... 451
34. 1664, червня 26. Канів. – Інформація гетьмана Івана Брюховецького, видана канівському полковникові Василю Дворецькому, канівському полковникові Федору Панченкові та Маркові Артемовичу з товаришами, відправленими до царя для її оголошення..... 452
35. 1666, початок листопада. – Реєстр старшини та козаків, відправлених при чернігівському полковникові Дем'яні Ігнатовичу (Многогрішному) гетьманом Іваном Брюховецьким до Москви..... 457
36. 1667, січня 10. Гадяч. – Інформація гетьмана Івана Брюховецького, видана канівському полковникові Якову Лизогубу та військовому канцеляристові Карпу Мокрієвичу, відправленим до Москви, пункти якої вони мають оголосити перед царем..... 458
37. 1665, листопада 19. Чигирин. – Оборонний універсал Петра Дорошенка Києво-Печерському монастиреві на хутір Бузуків та на інші маєтності..... 465

38. 1667, червня 11. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на села Кононч і Совин та на інші мастності..... 465
39. 1668, серпня 27. Чигирин. – Наказ Петра Дорошенка канівському полковникові Андрію Ігнатенку щодо отримання належних послуг і прибутків Київським Пустинним Микільським монастирем з млина під Михайлівкою, що є власністю монастиря..... 466
40. 1669, січня 31. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на перевіз через Дніпро між Прохорівкою та Пекарями..... 467
41. 1669, березня 10. Сосниця. – Універсал Дем'яна Многогрішного про дозвіл військовому товаришеві Дмитру Бондаренкові побудувати млин на прорві з річки Убель, в кінці Сосницької греблі..... 468
42. 1669, серпня 29. Батурин. – Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного військовому канцеляристу Єремії Яремовичу з товариством на проїзд в Москву..... 469
43. 1670, січня 19. – Інструкція гетьмана Демяна Многогрішного генеральному осавулу Матвію Гвинтовці, відправленому в Москву до царя..... 469
44. 1670, червня 28. Батурин. – Проїжджий лист Дем'яна Многогрішного на проїзд в Москву іченському протопопові Симеону Адамовичу та чернігівському полковому сотникові Василю Семеновичу..... 473
45. 1670, грудня 14. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про підтвердження прав Київського Печерського монастиря на хутір Бузуків, село Солопівку та на інші мастності..... 473
46. 1671, червня 22. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про взяття під протекцію новозаснованого Мошенського монастиря, з наказом мошенській старшині надати монастиреві, скільки потрібно, землі, та закликом до мошенських обивателів допомоги у спорудженні монастирського будинку..... 474
47. 1671, липня 1. Табір на Бутені. – Універсал Петра Дорошенка про надання новозаснованому Мошенському монастиреві млина в Стеблеві, на річці Росі..... 475
48. 1671, листопада 16. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка до полковників і старшини щодо вжиття застережних заходів, з огляду на прибуття під міста Гетьманщини турецьких і татарських військ, які мають надати допомогу проти ворога..... 476
- 48а. 1672, лютого 7. Чигирин. – Універсал Петра Дорошенка про надання Лисянському монастиреві села Смольчинці..... 477
49. 1674, квітня 14. Табір під Переяславом. – Проїжджий лист Івана Самойловича військовому канцеляристові Богдану Войцеховичу в Москву..... 478
50. 1675, грудня 14. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву гетьманському слугі Степанові Василевичу..... 479
51. 1676, липня 19. Батурин. – Формальний дозвіл Івана Самойловича стародубському полковникові Петру Рославцю на поїздку до Москви, із застереженням від такого кроку..... 479
52. 1676, серпня 2. Батурин. – Інструкція Івана Самойловича відправленим до Москви київському полковникові Костянтину Солонині з товаришами, що відповідає там проти звинувачень гетьмана з боку Петра Рославця..... 480
53. 1677, квітня 30. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про дозвіл товаришу Переяславського полку Івану Пилипченкові відновити млини на річці Недрі, під містом Березаню..... 486
54. 1677, липня 16. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження права Київського Пустинного Микільського монастиря збирати десятину на свою

	користь, як з козаків, так й усіх інших, хто використовує монастирські поля в Ковалині та Дівичках.....	487
55.	1677, листопада 18. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про заснування в Глухові монастиря Успіння Пресвятої Богородиці Афанасією Євфимівною з підтвердженням закріплення за цим монастирем села Берези та інших її колишніх володінь.....	488
56.	1677, грудня 8. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича на проїзд до Москви генерального судді Івана Домонтовича та писаря Генерального Суду Андрія Василевича.....	489
57.	1678, вересня 28. – Відповідь Івана Самойловича і старшини на царські статті, які йому повідомив стольник Семен Алмазов.....	489
58.	1680, січня 28. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву ієромонаху Скитського монастиря Варфоломію із супроводжувачами.....	496
59.	1680, липня 16. – Витяг з універсалу Івана Самойловича про захист володінь пані Фасвої.....	497
60.	1680, жовтня 29. Батурин. – Проїжджий лист Івана Самойловича в Москву казнодію і писарю киевопечерського архимандрита Інокентія Гізеля Іванові Максимовичу та Івану Армашенкові.....	498
61.	1681, травня 5. Батурин. – Наказ Івана Самойловича про розміщення на землях села Волокитина двадцяти сімей поселенців, з вимогою до жителів села не заважати розселенню.....	498
62.	1681, травня 18. Батурин. – Наказ Івана Самойловича жителям сіл Кочерги, Зазірок та Воргола не заважати розселенню на їх землях поселенців, нещодавно прибулих до села Волокитина.....	499
62a.	1681, червня 8. Глухів. – Універсал Івана Самойловича про надання генеральному бунчужному Костантію Івановичу (Голубу) села Падолова.....	500
63.	1682, грудня 2. Батурин. – Наказ Івана Самойловича переяславському полковникові Леонтію Полуботку щодо проведення слідства над колишнім переяславським полковником Дмитрашкою Райчею та утримання його під вартою.....	500
64.	1683, травня 11. Батурин. – Лист Івана Самойловича до переяславського полковника Леонтія Полуботка з оголошенням амністії колишньому переяславському полковникові Дмитрашкові Райчі та баришівському священику Павлу.....	501
65.	1683, травня 22. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про підтвердження прав глухівського священика Максима Софоновича на слободу Хотминівку.....	502
66.	1683, липня 20. Батурин. – Повідомчий лист Івана Самойловича лубенському полковникові про наказ переяславському полковнику повернути жителям Сурмачівки Пирятинської сотні їх колишні володіння в Переяславському полку.....	503
67.	1683, липня 21. Батурин. – Оборонний універсал Івана Самойловича жителям села Хлопяників на сіножать.....	503
68.	1683, грудня 13. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про надання у використанні Київському Печерському жіночому монастиреві сіл Бугаївки і Беркова, розташованих на річці Стугні.....	504
69.	1685, липня 20. Батурин. – Інструкція Івана Самойловича генеральному писарю Саві Прокоповичу, відправленому до Москви з представниками українського духовенства для погодження умов, на яких Київська митрополія має приєднатися до Московського патріархату.....	505
70.	1685, жовтня 8. Глухів. – Проїжджий лист Івана Самойловича на проїзд до Москви київського митрополита Гедеона Святополка Четвертинського із супроводжувачим його духовенством.....	510
71.	1686, січня 22. Батурин. – Відповіді гетьмана Івана Самойловича на царські статті, оголошені окольничим Леонтієм Неплюсовим.....	512

72. 1686, липня 2. Батурин. – Універсал Івана Самойловича про доручення командування полковникові Іллі Новицькому над розвідницьким загоном на Правобережжя..... 524
73. 1686, липня 2. Батурин. – Наказ Івана Самойловича до городових старшин забезпечувати провіантом та підводами загіг Іллі Новицького під час його руху на Правобережжя..... 525
74. 1687, січня 3. Батурин. – Відповіді гетьмана Івана Самойловича на царські статті оголошені столярником Семеном Алмазовим..... 525

Д о д а т о к І І

Документи генеральної військової старшини, запорозької старшини, полковників та сотників

І. Генеральна військова старшина

1. 1664, квітня 15. Глухів. – Дозвіл військового підскарб'я Романа Ракушки заснувати глухівський цех котлярів, ковалів, слюсарів та димарників з універсалом глухівського уряду від 23 червня 1664 року про його утворення..... 531
2. 1670, грудня 18. Черкаси. – Універсал генерального обозного Івана Гулака про захистмонастирських маєностей..... 532
3. 1672, березня 30. Батурин. – Універсал генерального обозного Петра Забіли та генеральних суддів Івана Самойловича та Івана Домонтовича про підтвердження прав Рихлівського Микільського монастиря на села Будище, Городище і Вишеньки..... 533
4. 1673, листопада 29. Дегтярівка. – Універсал генерального бунчужного Леонтія Полуботка щодо збереження права Новгородського монастиря брати медову данину з нових, вписаних до реєстру, козаків, що проживають в монастирських селах Дегтярівці, Кудлівці та Ігнатівці..... 534
5. 1686, червня 25. Батурин. – Наказ генерального бунчужного Костянтина Голуба конотопським отаману і війтові вирішити справу про захоплення землі Костюка Кудлаєнка Леськом Сірком..... 535
6. 1689, травня 17. Батурин. – Універсал генерального судді та наказного гетьмана Михайла Вуяхевича про недоторканість маєностей і прибутків з них шляхтича, значного військового товариша, Афанасія Григоровича..... 536
7. 1707, січня 13. Батурин. – Лист ресента Військової канцелярії Пилипа Орлика дівицькому сотникові з передачею наказу гетьмана залучити підданих Чернігівсько-Слецького монастиря з села Авдієвки на допомогу містечку Салтиковій Дівиці..... 537

ІІ. Старшина Війська Запорозького Низового (Запорозької Січі)

8. 1677, вересня 12. Кодак. – Універсал кодацького полковника Андрія Домонтовича про підтвердження прав Лубенського Мгарського монастиря на використання Романківського уступу..... 538
9. 1680, жовтня 4. З Коша. – Універсал кошового отамана Григорія Івановича із старшиною Війська Запорозького Низового про передачу січової церкви Покрови Пресвятої Богородиці та Запорозької парафії загалом у відання ченців Київського Межигірського монастиря..... 539

10. 1684, червня 18. – Оборонний універсал кошового отамана Григорія Івановича Лубенському Мгарському монастиреві на захист прав монастиря біля річки Самари..... 540
11. 1688, квітня 12. Біля гирла Самари. – Оборонний універсал самарського полковника (військової Сівери) Матвія Калянєнка Лубенському Мгарському монастиреві на Самарський стан..... 541
12. 1688, липня 8. З Коша. – Оборонний універсал кошового отамана Філона Лихопоя Лубенському Мгарському монастиреві на Самарський стан..... 542
13. 1688, вересня 19. Кодак. – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Тарамського..... 543
14. Після 1688, березня 2. Кодак. – Універсал кодацького полковника Івана Лобка про надання Лубенському Мгарському монастиреві Романківського стану..... 543
15. 1694, травень. – Універсал кошового отамана Семена Рубана із старшиною Війська Запорозького Низового до жителів Полтави про передачу Андрію Севрюку повноважень для розгляду справ про самовільний випас худоби на запорозьких землях..... 544

III. Полковники та сотники

1. Київський полк

16. 1656, серпня 8. Київ. – Універсал київського полковника Павла Хмельницького про підтвердження прав Київського Пустинного Микільського монастиря на село Павловичі..... 545
17. 1660, серпня 1. Серединка. – Дозвіл серединського намісника, слуги київського полковника Василя Дворецького, Ігната Кріпицького зайняти греблю і поставити млин мірошникові Василю Шишові, з наданням йому острова, сіножаті та огороду..... 546
18. 1674, квітня 7. Київ. – Універсал київського полковника Костянтина Солонини про надання Київському Братському монастиреві показанщини в Мороську та поколіщини з млинів кудинівських мельників..... 546
19. 1691, травня 4. Козелець. – Універсал київського полковника Костантія Мокієвського про підтвердження Лавріна Антоновича Лихолітка носівським сотником..... 547
20. 1696, лютого 20. Козелець. – Універсал київського полковника Костантія Мокієвського про дозвіл хорунжому Київського полку Сергію Солонині побудувати млин в селі Літках..... 548
21. 1697, січня 26. Козелець. – Універсал київського полковника Костантія Мокієвського про підтвердження прав олишівського сотника Леонтія Шрамченка на куплений млин, на річці Острі, на Киселівській греблі..... 548

3. Лубенський полк

22. Не раніше жовтня 1659 – не пізніше червня 1660. Лубни. – Універсал лубенського полковника Якова Засядька про надання Лубенському Мгарському монастиреві двора з будинком в Лубнах..... 549
23. 1670, грудня. Мгарський монастир. – Оборонний універсал лубенського полковника Івана Сербина Лубенському Мгарському монастиреві на “джерело” (рибне місце) в Стриганці, під Хицями..... 550
24. 1672, жовтня 25. Лубни. – Універсал лубенського полковника Івана Сербина про підтвердження прав лубенського музичного цеху..... 551

25. 1674, січня 8. Лубни. – Універсал лубенського полковника Івана Федоровича про підтвердження прав Івана Кулябки на млин в селі Олександрівці..... 552
26. 1676, грудня 11. Лохвиця. – Універсал лубенського полковника Івана Федоровича про дозвіл лохвицькому міщанинові Лук'янові Калику побудувати додатковий млин на своїй греблі, розташований на річці Сулі в селі Скоробагатьках..... 553
27. 1687, вересня 27. Лубни. – Універсал лубенського полковника Григорія Гамалії про підтвердження за Лубенським Мгарським монастирем ґрунтів на річці Сулі..... 554
28. 1688, травня 12. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про підтвердження за Лубенським Мгарським монастирем озер біля річки Сули та рибних угідь на Сулі від від Поляни Кашиної до Проїзного та від гирла Солоничі до гирла Булатцевого 555
29. 1688, липня 21. – Наказ лубенського полковника Леонтія Свічки роменським отаманові і війту про передачу посполитих села Оксютинців згідно волі гетьмана в послушенство Никифорові Синдоровському та непритягнення їх до міських повинностей..... 555
30. 1688, липня 25. Табір на річці Самарі. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про підтвердження прав сенчанського сотника Леонтія Василевича на село Юськівці..... 556
31. 1690, січня 13. Лохвиця. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про затвердження угоди між комонним полковником Ілляшем Новицьким та лучанськими і ломацькими мельниками про встановлення рівня води на Ломацькій греблі..... 557
32. 1690, березня 4. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про підтвердження дозволу оржицького уряду оржицькому священникові Василю Семперу побудувати млин, зробити при ньому став та набувати з них усі прибутки..... 558
33. 1690, грудня 26. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про дозвіл товаришу Сенчанської сотні Василю Тройці отримувати всі прибутки з побудованого ним млина на річці Сулиці..... 558
34. 1692, січня 1. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про заборону залучати підданих Лубенського Мгарського монастиря, що живуть біля монастирських Вовчанських млинів, до виконання повинностей разом з жителями села Вовчка на користь міста Лубни..... 559
35. 1693, квітня 23. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про надання в послушенство чигириндубровському сотникові Яремі Ілляшенкові посполитих в селі Гусиному..... 560
36. 1694, грудня 14. Пирятин. – Універсал лубенського полковника Леонтія Свічки про дозвіл Федору Ярмоленкові та Василю Лутайці побудувати другий млин на Караваєвій полковничій греблі, з розподілом прибутків між ними і полковником навтіл..... 561
37. 1701, квітня 11. Костянтинів. – Універсал лубенського полковника Дмитра Зеленського про підтвердження прав чигириндубровського сотника Яреми Ілляшенка на село Гусине..... 562
- 37а. 1708, жовтня 1. Козарі. – Універсал лубенського полковника Дмитра Зеленського про надання значному військовому товаришеві Петру Кулябці військового лісу..... 562

3. Миргородський полк

38. 1688, травня 15. Сорочинці. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання готвянському сотникові Матвію Івановичу села Броварки..... 563

39. 1704, травня 5. Сорочинці. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання хорольському сотникові Василю Івановичу села Хвощівки..... 564
40. 1705, травня 7. Сорочинці. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про підтвердження імунітету мірошника полтавського полкового писаря Олександра Чуйкевича щодо непритягнення його до повинностей та сплати податків..... 565
41. 1705, липня 22. Табір під Костянтинівом. – Універсал миргородського полковника Данила Апостола про надання уласівському сотникові Устиму Сахненкові Канівськогокута..... 565
42. 1708, листопада 16. Красний Колядин. – Наказ миргородського полковника Данила Апостола наказному миргородському полковникові, обозному, Василю Онисимовичу бути готовим з полковим суддею і сотниками вирушити на з'єднання з гетьманом Мазепою в Гадач, а до цього часу, якщо з'являться посланці царя і гетьмана Скоропадського з їхніми грамотами, вилловлювати таких та присилати до нього..... 566

6. Ніжинський полк

43. 1653, травня 12. Ніжин. – Універсал ніжинського наказного полковника Григорія Кобиловського про дозвіл носівському мельникові Ярошу працювати на Петрових млинах для збільшення прибутків Військового Скарбу..... 567
44. 1653, грудня 1. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Золотаренка про надання млина в Нових Млинах, на річці Сеймі, Ніжинському монастиреві, підтверджений Богданом Хмельницьким..... 568
45. 1654, лютого 6. Кролевець. – Універсал кролевецького сотника Федора Поповича з кролевецьким військовим товариством та міщанами Кролевця про дозвіл Миськові Маковському побудувати млин на Кролевецькій греблі..... 568
46. 1656, жовтня 27. Стародуб. – Універсал ніжинського полковника Григорія Гуляницького про підтвердження прав Опанаса Зінченка на отчину в Тростені, розташованій в Топальській сотні..... 569
47. 1659, грудня. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про підтвердження прав стародубського сотника Гаврила Дашенка на військову частку у побудованому ним млині на річці Берестянці..... 570
48. 1660, вересня 24. Під Гомелем. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про підтвердження прав Макошинського Микільського монастиря на озера..... 571
49. 1660, вересня 24. Під Гомелем. – Універсал ніжинського полковника Василя Золотаренка про надання Макошинському Микільському монастиреві військової частки прибутків з млина Чалого, розташованого на Сосницькій греблі, на річці Убеді..... 571
50. 1665, липня 3. Глухів. – Універсал гетьманського глухівського намісника Василя Марковича про дозвіл мельнику Семену Кузьменкові засипати греблю і побудувати млин на річці Ясмані, під селом Землянкою..... 572
- 50а. 1667, березня 14. Ніжин. – Оборонний універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича коропівській козацці Авдотії з дітьми на млин з прибутками..... 573
51. 1668, квітня 14. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Артема Мартиновича конотопським козакам Миколі та Кирею і конотопському міщанинові Карпу на звільнення їх на один рік від надання військової частки з побудованих ними млинів у селі Попівці..... 574

52. 1669, січня 17. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про підтвердження прав Максаківського монастиря на маєтності..... 574
53. 1669, лютого 16. Батурин. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про підтвердження прав новомлинських козаків Івана Омеляновича та Опанаса намлин, на річці Лутаві..... 575
- 53а. 1672, червня 16. Табір під В'язовою. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про дозвіл крелевському сотникові Василю Дейнеці побудувати греблю на річці Реті, звести на ній млини та отримувати з них усі прибутки..... 576
54. 1672, вересня 10. Батурин. – Осадчий лист ніжинського полковника Філіпа Уманця осадчому Мирону Іуді на заселення слободи Зудівки..... 577
55. 1674, квітня 15. Канів. – Наказ ніжинського полковника Філіпа Уманця ніжинському полковому писареві Павлу Михайловичу відправити до нього в Канів військові гроші..... 577
56. 1674, травня 15. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Філіпа Уманця про дозвіл Мартину Павловичу побудувати млин на греблі, успадкованій його дружиною Ганною..... 578
57. 1676, травня 16. Батурин. – Універсал батуринського сотника Яреми Андрійовича щодо захисту сіножаті Пархома Спереки..... 579
58. 1680, червня 2. Глухів. – Оборонний універсал глухівського сотника Василя Федоровича Кіндрату Грудяці на озеро..... 580
59. 1688, квітня 9. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Стефана Петровича Забіли про підтвердження прав вересоцького козака Яроша Семеновича на побудований ним млин на річці Вересочі та на військову частку з цього млина..... 580
60. 1698, травня 11. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського про заборону козакам скуповувати, а підданим Чернігівської архієпископії продавати архієпископські ґрунти в Мринській сотні..... 581
61. 1698, жовтня 29. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського щодо утримання розташованих в Мринській сотні компанійців підсусідками та тяглими людьми..... 582
62. 1699, листопада 2. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського щодо відбування повинностей на користь Ніжина козаками, що перестали виконувати козацьку службу, та козацькими підсусідками, які живуть в селах, належних до Ніжина..... 583
63. 1700, липня 8. Ніжин. – Універсал ніжинського полковника Івана Обідовського про заборону козацькій старшині залучати тяглих людей, що належать до юрисдикції Ніжина, до заготівлі сіна для полкових потреб..... 583

3. Переяславський полк

64. 1676, жовтня 28. Золотоноша. – Універсал переяславського полковника Войці Сербина про підтвердження давніх прав золотоноського ткацького цеху..... 584
65. 1685, лютого 1. Переяслав. – Оборонний універсал переяславського полковника Леонтія Полуботка Київському Печерському монастиреві на звільнення від обкладення поборами монастирської пасіки..... 585
66. 1688, липня 9. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Якіма Голоченка про підтвердження прав Івана Пилипенка та його сина Михайла на млин в Березані..... 585
67. 1689, липня 29. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Леонтія Полуботка про надання полковому хорунжому Олександру Сулимі сіл Вовчків та Строкової..... 586

68. 1689, вересня 27. Київ-Печерський. – Універсал переяславського полковника Леонтія Полуботка про повернення до послушенства підданих Київського Печерського монастиря, які вийшли з монастирської маєтності Бузукова на проживання в села Іркліївської та Кропивнянської сотень..... 587
69. 1693, червня 27. Золотоноша. – Універсал переяславського полковника Івана Мировича про призначення бубнівським сотником Дениса Деркача..... 588
70. 1697, березня 4. Переяслав. – Оборонний універсал переяславського полковника Івана Мировича Іванові Сулімі на став..... 588
71. 1698, травня 19. Переяслав. – Наказ переяславського полковника Івана Мировича кропивнянському сотникові у справі захисту володінь Київського Печерського монастиря..... 589
72. 1699, грудня 1. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Івана Мировича про підтвердження прав вдови березанського сотника Михайла на послушество посполитих в селі Черевках..... 590
73. 1701, січня 30. Переяслав. – Універсал переяславського полковника Івана Мировича про підтвердження за Лубенським Мгарським монастирем Мошенських ґрунтів..... 590
74. 1707, липня 18. Київ-Печерський. – Універсал переяславського наказного полковника, полкового обозного, Степана Томари в Бубнівську сотню про підтвердження на посаді бубнівського сотника Дениса Деркача, що повернувся зі шведського полону..... 591

4. Полтавський полк

75. 1675, травня 14. Полтава. – Наказ полтавського полковника Прокопа Левенця щодо встановлення розмежувальних знаків на ґрунтах Стефана Царя та Трохи-ма Пивоваренка..... 592
- 76-77. 1687, жовтня 11. Кобеляки. – Універсал полтавського полковника Федора Жученка про надання фондушу кобеляцькому ткацькому цеху..... 593
78. 1688, вересня 16. Полтава. – Наказ полтавського полковника Федора Жученка жителям, що мешкають біля річки Тростянець, про їх перехід у підданство Полтавського монастиря, яким відтепер належить виконувати одноденну паншину найого користь..... 593
79. 1695, березня 2. Білики. – Наказ полтавського полковника Павла Семеновича великобудиській старшині не чинити перешкоди Лубенському Мгарському монастиреві в поселенню вільних людей під Ковжижею..... 594
80. 1701, жовтня 5. Полтава. – Наказ полтавського полковника Івана Левенця кобеляцькому сотникові не дозволяти особам різного чину без гетьманського дозволу переходити у підданство до державців..... 595

7. Прилуцький полк

81. 1670, червня 6. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Івана Маценка про дозвіл військовому товаришеві Леську Побочію відновити греблю і збудувати млин на річці Лисогорі, в селі Блотниці..... 596
82. 1672, червня 6. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про дозвіл Степанові Голявцю та Дмитрові Безпальченку зайняти греблю на річці Іваніці та побудувати млин..... 597
83. 1681, січня 1. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про дозвіл військовому товаришеві Павлові Довгому відновити для своїх потреб греблю в селі Дмитрівці..... 597

84. 1685, січня 19. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Лазаря Горленка про надання військовому товаришеві Івану Ляшку сіножаті..... 598
85. 1687, грудня 10. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Івана Стороженка про підтвердження прав прилуцького цеху музик..... 599
86. 1688, квітня 25. Ічня. – Універсал прилуцького полковника Івана Стороженка Дмитрові Безпалієнку та Степанові Голявєєнку на право збирати усі прибутки з побудованого ними млина..... 600
87. 1688, жовтня 29. Прилуки. – Наказ прилуцького полковника Івана Стороженка ічанським сотнику, отаману та війтові щодо захисту майнових прав на ліс і поле Вакули Шепеленка..... 600
88. 1692, липня 31. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про надання значному військовому товаришеві Івану Носу села Муравки..... 601
89. 1692, грудня 2. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження прав прилуцького цеху музик..... 601
90. 1694, грудня 7. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження прав прилуцького різницького цеха..... 602
91. 1708, січня 28. Прилуки. – Універсал прилуцького полковника Дмитра Горленка про підтвердження та розширення прав прилуцького кравецького цеху..... 603

7. Стародубський полк

92. 1660, березня 12. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про підтвердження прав стародубського козака Афанаса Зінченка на отчину Деревизицю і пасовище Людковщину..... 604
93. 1662, жовтня 24. Почеп. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про дозвіл військовому товаришеві Стефану Терейковському побудувати млин в селі Івойтенках та отримувати з нього усі прибутки..... 605
94. 1664, липня 2. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про встановлення кордонів між Почепівською та Мглинською сотнями Стародубського полку..... 605
95. 1665, вересня 15. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Леська Острянина про дозвіл кистерському козакові Тарасу Бурєнкові зайняти греблю на річці Кистерці та фундувати на ній млин..... 607
96. 1666, січня 28. Почеп. – Осадчий лист почепівського сотника Овдія Рославченка козаку Леону Бруєнкові на заселення селища Шматова..... 607
97. 1669, липня 24. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про дозвіл військовим товаришам Погарської сотні Івашку та Кузьмі Головенкам засипати греблю і побудувати млин в селі Шнятках, на річці Шнятці..... 608
98. 1670, травня. Стародуб. – Осадчий лист стародубського полковника Петра Рославця осадчому Тимошу Павловичу на заселення слободи Назарівки..... 609
99. 1673, червня 5. Стародуб. – Осадчий лист топальського сотника Михайла Рубця осадчому Ілляшеві Лобачу заселити слободу Лобанівку..... 609
100. 1673, липня 5. Стародуб. – Оборонний універсал стародубського полковника Петра Рославця селу Євдокілля на непорушність кордонів його земель сусідніми селами..... 610
101. 1674, листопада 22. Почеп. – Універсал стародубського полковника Петра Рославця про дозвіл мглинському сотникові Павлу Лосєнкові, мглинському отаманові Семену Нечасєнку та Іванові Єсимонтєнку зайняти греблю на річці Судинці, побудувати млин та отримувати з нього усі прибутки..... 611
102. 1677, лютого 15. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича про надання козаку Почепівської сотні Олексію Костиничу усіх прибутків з побудованого ним млина на річці Навусі..... 612

103. 1677, квітня 15. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича про дозвіл рудникові Тимофію Шимковичу побудувати рудню в селі Щербиничах, з наданням усіх прибутків з неї протягом половини року після побудови..... 612
104. 1678, березня 6. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Тимофія Олексійовича військовому товаришеві Григорію Медвідьському про надання греблі на річці Трубежі з дозволом побудувати на ній млин..... 613
105. 1678, травня 14. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про дозвіл руднику Яну Сковчу засипати греблю на річці Вазі, а на греблі побудувати рудню і млин..... 614
106. 1678, жовтня 30. Почеп. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про підтвердження прав почепівського отамана Кирила Яковича на селища Кучучеве і Некраші..... 614
107. 1678, листопада 1. Погар. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про підтвердження права військового товариша Івана Володимировича зайняти нову греблю на річці Ложичі та побудувати собі млин..... 615
108. 1679, травня 31. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про затвердження розмежування земель сіл Чернижова і Кустичі..... 616
109. 1680, січня 3. Новгород-Сіверський. – Універсал стародубського полковника Григорія Карповича про виключне право соляників міста Новгородка продавати в місті сіль вроздріб, з розпорядженням московським купцям продавати сіль лише оптом, під загрозою втрати ними товару у випадку роздрібною торгівлі..... 617
110. 1682, липня 18. Погар. – Універсал погарського сотника Тараса Гавриловича про надання Василю Якимовичу сіножаті, що знаходиться біля набутого ним млина..... 618
111. 1683, жовтня 12. Почеп. – Універсал почепівського сотника Наума Ноздрі про надання земель, що раніше належали Зайченкам, почепівському протопопу Івану Білявському..... 618
112. 1686, листопада 4. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Якова Івановича Гетьманича про надання значному військовому товаришеві Якову Завадовському села Дохновичі..... 619
113. 1690, квітня 27. Стародуб. – Універсал стародубського полковника Михайла Міклашевського про надання значному військовому товаришеві Федору Козлу села Зівачи..... 620

7. Чернігівський полк

114. 1657, листопад. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Іоанікія Силича про підтвердження прав Чернігівського монастиря великомучениці Параскевії на хутори Мохнатин, Янівку і Кошовку..... 620
115. 1665, липня 13. Куликівка. – Універсал чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного любецьким священикам Григорію Пронковичу та Єрофею церкв святої великомучениці Параскевії та Різдва пресвятої Богородиці про підтвердження за їхніми церквами озера Святого..... 621
116. 1665, 23 липня. Табір під Ваганичами (?). – Оборонний універсал чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного Макошинському Микільському монастиреві щодо прав на Грицьків та Василів млини, на Сосницькій греблі на річці Убедь та у селі Верба і на Змітенські, Сохачевські, Риботинські та Конятинські озера..... 622
117. 1668, травня 17. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного Макошинському Микільському монастиреві про підтвердження прав на два млини у містечку Сосниця та селі Верба, на Змітенські, Сохачівські, Риботинські та Конятинські озера..... 623

118. 1670, квітня 29. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Івана Лисенка про надання генеральному судді Івану Домонтовичу вільних ґрунтів в селах Жолвинці і Гущині..... 624
119. 1674, травня 25. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Борковського про надання козацькій вдові Марині Яківні військової частки, з побудованого нею млина на річці Понурниці..... 624
120. 1680, березня 20. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Василя Борковського про дозвіл значному військовому товаришеві Філону Свіцькому спорудити греблю з млином на річці Сухий Вир, із наданням усіх прибутків з млина..... 625
121. 1688, березня 30. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання в послушення хорунжому Чернігівського полку Іванові Чечелю 18 людей, які живуть на його ґрунтах в селі Голубичах..... 626
122. 1688, травня 12. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання містечку Березні прибутків з млина на річці Турі..... 627
123. 1688, листопада 29. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про надання Івану Мокрієвичу села Звиничів..... 628
124. 1689, січня 19. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Якова Лизогуба про підтвердження податкових пільг чернігівському цеху музик..... 628
125. 1699, травня 5. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Юхима Лизогуба про взяття під протекцію та звільнення від міських повинностей чернігівського цеху музик..... 629
126. 1705, травня 10. Чернігів. – Універсал чернігівського полковника Павла Полуботка про ствердження за товаришем Седнівської сотні Дем'яном Петличним половини прибутків у купленому ним млині на річці Снові, в Нових Млинах..... 630
127. 1706, жовтня 19. Чернігів. – Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка про підтвердження обов'язку громад сіл, розташованих біля Величківської та Феськівської гребель, належних Макошинському дівичому монастирю, гатити їх у випадку потреби..... 630
128. 1708, липня 30. Табір під Кролевцем. – Наказ чернігівського полковника Павла Полуботка щодо повернення жабницьким Росолом сіна солоновським жителям, взятим з їх сіножатеї..... 631

7. Фастівський полк (з 1702 р. Білоцерківський)

129. 1700, листопада 4. Фастів. – Оборонний універсал полковника Семена Палія Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві на селища Крикувщину і Данилівку, на Гордівський млин та на мито на річці Бобринці..... 632
130. 1709, жовтня 14. Фастів. – Універсал білоцерківського полковника Семена Палія про надання новofундованому Скитському монастиреві військової частки з млина в Малій Салтанівці мельників Михайла Коломійця і Шкалимандри..... 633
131. 1709, грудня 31. Фастів. – Універсал білоцерківського полковника Семена Палія про надання на скит Липник містечка Княжичі..... 634

Додаток III

1. 1710, квітня 10. Бендери. – Конституція Пилипа Орлика..... 635

Наукове видання

**Універсали
Івана Мазепи
(1687-1709)**

Художній редактор *Георгій СЕРГЕСЬВ*
Технічний редактор *Майя ПРИТИКІНА*
Коректори *Марія БУТИЧ, Вячеслав РИНСЕВИЧ*
Оригінал-макет підготувала *Ярослава ЛЕНГО*

Підп. до друку 08.12.05.
Формат 70х100 1/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 65,0 Обл.-вид. арк. 63,78
Ціна договірна.
Наклад 500. Замовлення №